ALPHA INSTITUTE FOR MULTICULTURAL STUDIES

"Gh. Şincai" Institute for Social Sciences and the Humanities

Petru Maior UNIVERSITY of TÎRGU MUREŞ

Iulian Boldea
(coordinator)

DISCOURSE AS A FORM OF MULTICULTURALISM IN LITERATURE AND COMMUNICATION

Arhipelag XXI Press
Tîrgu Mureș, 2015

Iulian Boldea (Coordinator)
Discourse as a Form of Multiculturalism in Literature and Communication, Tîrgu-Mureș, Mureș, 2015
ISBN: 978-606-8624-21-1
(C) Arhipelag XXI Press, 2015

Section: History and Cultural Mentalities

Edited by:
The Alpha Institute for Multicultural Studies
Moldovei Street, 8
540522, Tîrgu Mureș, România
Tel./fax: +40-744-511546
Email: iulian.boldea@gmail.com

Published by:
"Arhipelag XXI" Press, Tîrgu Mureş, 2015
Tîrgu Mureş, România

Email: tehnoredactare.ldmd3@gmail.com

TABLE OF CONTENTS:

ROMANIAN STUDENT IN VIENNA AT THE END OF THE 19TH CENTURY

Cornel Sigmirean

Prof., PhD, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureş 10

THE ROMANIAN PRESS IN TRANSYLVANIA PRIOR TO THE FIRST WORLD WAR AND THE ISSUE OF WOMEN'S EMANCIPATION

Simona Rodica Stiger

Assoc. Prof., PhD, "Vasile Goldiş" Western University of Arad 17

THE 1907 REBELLION AND THE IMAGE OF THE ORTHODOX CLERGY IN THE MEMOIRS OF ROMANO-CATHOLIC ARCHBISHOP RAYMUND NETZHAMMER

Claudiu Cotan

Assoc. Prof., PhD, "Ovidius" University of Constanța 25

ASPECTS REGARDING KITSCH PERVADING POST-COMMUNIST ROMANIA

Sultana Avram

Assoc. Prof., PhD, "Lucian Blaga" University of Sibiu 33

PAINTING AND ICON: THE PHENOMENOLOGY OF JEAN-LUC MARION

George Bondor

Assoc. Prof., PhD, "Al. Ioan Cuza" University of Iaşi 38

THE MUNICH AGREEMENT (1938) AND THE COMMENTS OF ROMANIAN ATTACHÉS IN WESTERN CAPITALS

Marusia Cîrstea

Assoc. Prof., PhD, University of Craiova 48

THE IDEA OF METAMORPHOSIS IN THE MYTHICAL-ARCHETYPAL THINKING: PYGMALION AND GALATEEA

Adriana-Claudia Cîteia

Assoc. Prof., PhD, "Ovidius" University of Constanța 57

CULTURAL STRATIFICATION IN THE HUMAN HABITAT OF RODNA (BISTRIȚA-NĂSĂUD COUNTY) IN THE 13TH CENTURY UNDER THE INFLUENCE OF THE SAXON COLONISTS

Mircea Mureșianu

Assoc. Prof., PhD, "Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca 63

THE GYPSY DILEMMA: SOCIAL INCLUSION OR PRESERVATION OF THE CULTURAL IDENTITY?

Veronica Gaspar

Assoc. Prof., PhD, National University of Music, Bucharest 74

"DIPLOMATIC INVENTORY" OF THE AGE OF MIGRATIONS (4TH-7TH CENTURIES): THE MEDALLIONS AND GOLD BARS DISCOVERED ON ROMANIAN TERRITORY

Fabian Istvan

Assist. Prof., PhD, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureș....86

COINS AND TRADE IN ARAD COUNTY IN THE MIDDLE AGES AND EARLY MODERN AGES

Sorin Bulboacă

Assist. Prof., PhD, "Vasile Goldiș" Western University of Arad....92

ANNIVERSARY TIME: 155 YEARS OF ART-RELATED EDUCATION IN IAŞI. THE CRISIS YEARS UP TO THE MOMENT 1989. ARTISTIC LIBERALIZATION

Ioana-Iulia Olaru

Assist. Prof., PhD, "George Enescu" University of Arts, Iași....103

THE RELATIONSHIP BETWEEN TRADITION AND HISTORY FROM A BIBLICAL PERSPECTIVE

Mihai Handaric

Lecturer., PhD, "Aurel Vlaicu" University of Arad....110

THE CHARACTERISTICS OF THE GREEK-CATHOLIC DISCOURSE OF IDENTITY AT THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY

Ciprian Ghisa

Assist. Prof., PhD, "Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca....121

LA TRANSMISSION DES IDÉES DE LA LOGIQUE ARABE EN L'EUROPE MÉDIÉVALE

Crina Galiță

Assist., PhD Student, University of Bucharest....132

ABOUT THE CULTURES OF EARLY NEOLITHIC ON THE TERRITORY OF ROMANIA

Ioana-Iulia Olaru

Assist. Prof., PhD, "George Enescu" University of Arts, Iași....142

CLERICAL SPEECH, ETHNO CULTURE AND FOLK LITERATURE IN ELIE MIRON CRISTEA'S VISION – REFERRING TO THE AUSTRO-HUNGARIAN PERIOD

Dorel Marc

PhD, Scientific Researcher II, Mureș County Museum....152

CHALLENGES OF THE EU IN THE MIGRANT/REFUGEE CRISIS IN 2015

Maria Costea

Researcher PhD, "Gh. Șincai" Institute for Social Sciences and the Humanities of the Romanian Academy

Simion Costea

Assoc. Prof., PhD, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureș....166

ASPECTS OF THE POLITICAL SITUATION IN THE LOWER DANUBE IN THE III-VIII CENTURIES AFTER CR. REFLECTED IN THE LITERARY SOURCES

Ștefan Lifa

Assist. Prof., PhD, West University of Timișoara 176

THE VICAR GAVRIIL HANGO ON THE HISTORY OF THE ORTHODOX CHAPEL IN GHERLA PENITENTIARY

Valeria Soroștineanu

Assist. Prof., PhD, "Lucian Blaga" University of Sibiu.....185

THE WOMEN IN THE AENEID

Mădălina Strechie

Assist. Prof., PhD, University of Craiova 196

THE TRIAL FROM SPIRII HILL- THE FIRST ANTICOMMUNIST INTERVENTION OF THE ROMANIAN STATE

Georgiana Semenescu

Prof., PhD, "Constantin Brâncuși" University of Târgu-Jiu.....206

A SCENERY – B. FONDANE'S STAGES OF CREATION

Sorin Suciu

Assist. Prof., PhD, "Sapientia" University of Tîrgu Mureș.....216

THE ROLE OF THE STORY IN EDUCATION, FROM AN OLD TESTAMENT PERSPECTIVE

Mihai Handaric

Lecturer, PhD, "Aurel Vlaicu" University of Arad.....225

THE LIFE AND WORKS OF HIPPOLYTE DELEHAYE

Constantin Oprea

PhD Student, University of Bucharest 235

INTERACTION BETWEEN PUBLIC AND MUSEUM OBJECT, A MANAGERIAL APPROACH IN THE EXHIBITION SPACE

Gherghina Boda

Scientific Researcher III, Deva Museum of Dacian and Roman Civilisation 241

RUSSIA AND THE ROMANIAN POST-DECEMBER FOREIGN POLICY

Miruna Mădălina Trandafir (Iancu)

Postdoc Researcher, Assoc. Teacher.....245

AMERICANS VERSUS JAPANESE AMERICANS: A NEW HISTORICIST PERSPECTIVE OF THE WORLD WAR II PERIOD

Iuliana Vizan

PhD Student, "Ovidius" University of Constanța.....250

L'ASSASSINAT DE PATRICE LUMUMBA ET SON ECHO EN ROUMANIE

Bogdan Iulian Ranteş

PhD Student, ”Valahia” University of Tîrgovişte.....257

CHARACTERISTICS OF THE FORCED INDUSTRIALIZATION IN ROMANIA DURING CEAUSESCU REGIME (1965-1989)

Mihaela Bărbieru

PhD Researcher III, ”C.S. Nicolăescu-Plopşor” Social and Humanities Research Insitute – Craiova, Romanian Academy/ Assist. PhD, University of Craiova.....267

THE IMPERIAL NUMEN IN ROMAN DACIA

Maria-Adriana Airinei

PhD Student, ”Al. Ioan Cuza” University of Iaşi 276

FISCAL ASPECTS IN MOLDAVIA: TAXES PAID BY FOREIGN SUBJECTS IN ROMAN(1832-1840)

Andrada Diaconu

PhD Student, ”Al. Ioan Cuza” University of Iaşi 285

88 INFANTRY REGIMENT IN SIGHET, THE FIRST MILITARY COMPANY IN MARAMURES

Laurenţiu Batin, PhD Student

”Ştefan cel Mare” University of Suceava.....295

ROMANIAN BALNEOLOGY IN THE 19TH CENTURY NEWSPAPERS

Emilia-Camelia Sărac

PhD Student,”1 Decembrie 1918” University of Alba Iulia.....304

THE DISCURSIVE INTERVENTION OF A MEDIATOR IN THE INTERCULTURAL MEDIATION PROCESS

Codruţa-Diana Simionescu

PhD Student, West University of Timişoara 309

THE SPEECH OF THE COMMUNIST REGIME IN ROMANIA. PROPAGANDA’S SPEECH IN PRINTED PRESS IN THE ’80S

Corina Haţegan

PhD Student, ”Babeş-Bolyai” University of Cluj-Napoca.....314

DUMITRU BRĂTIANU AND THE EUROPEAN DEMOCRATIC COMMITEE OF LONDON (1851-1853)

Remus Tanasă

PhD Student, ”Al. Ioan Cuza” University of Iaşi 322

THE YEAR 2015, INTERNATIONAL YEAR OF LIGHT. LIGHT AS THE METAPHOR OF THE SPIRIT

Nicolae Iuga

Prof., PhD, ”Vasile Goldiș” Western University of Arad 331

THE TĂUTEU VESSELS AND THE HYPOTHESIS OF AN EARLY MUSICAL NOTATION

Felician Roșca

West University of Timișoara.....336

THE PHENOMENON OF MEDIEVAL IMMIGRATION – THE RELEVANCE OF THE WELCOMING STATE REACTION

George Marian Lățcan

PhD Student, University of Bucharest 345

FRAMING THE QUESTION OF THE BODY AS A SOCIAL CONSTRUCT

Diana-Cristina Bulzan

PhD Student, Academy of Fine Arts, Vienna.....351

THE ADMINISTRATIVE-TERRITORIAL EVOLUTION OF THE BÂRGĂU DISTRICT

Timea Melinda Darlaczi

PhD Student, ”Babeș-Bolyai” University of Cluj-Napoca 358

LES EFFETS DES BOMBARDEMENTS ANGLO-AMÉRICAINS EN 1944 SUR LA VIE QUOTIDIENNE DES RÉSIDENTS DU COMTÉ DE PRAHOVA

Vasile-Virgil Coman

PhD Student, ”Valahia” University of Tîrgoviște.....367

THE PLACE OF GEORGE ENESCU’S ROMANIAN RHAPSODIES IN THE CONTEXT OF THE NATIONAL SCHOOL OF COMPOSITION

Mihaela Silvia Roșca

PhD, West University of Timișoara 377

POLITICS IN NOVELS: UNDERSTANDING VIOLENCE IN THE EAST AND THE WEST

Raluca Ciocoiu

PhD ”Al. Ioan Cuza” University of Iași 382

METHODS AND TECHNIQUES OF RESEARCH ON THE PSYCHOHISTORY OF THE ROMANIAN GULAG

Dumitru-Cătălin Rogojanu

PhD, Postdoc researcher,”Petru Maior” University of Tîrgu Mureș.....387

DAL PRINCIPIO “WIE ES EIGENTLICH GEWESEN” ALLA STORIA-ARTE. LEOPOLD VON RANKE E IL PARADIGMA STORIOGRAFICO HISTORISTO

Diana-Maria Dăian

PhD Student, ”Babeș-Bolyai” University of Cluj-Napoca 393

INITIATION MOMENTS OF THE LIFE OF THE PUPILS FROM CRAIOVA IN THE YEARS 1864-1928: THE FIRST DAY OF SCHOOL AND THE END OF THE SCHOOL YEAR

Daniel Motoi

PhD Student, ”Valahia” University of Tîrgoviște.....397

THE ROLE OF UNIATE CHURCH IN DEVELOPING THE TRANSYLVANIAN CULTURAL MOVEMENT BY MUSIC

Sorin Valer Russu

Rev., PhD, Assoc. Teacher, ”Babeș-Bolyai” University of Cluj-Napoca 408

ANCIENT LITERARY SOURCES ABOUT DACIA AND MOESIA LOWER PROVINCES DURING THE MARCOMANNIC WARS (167-180 A. D.)

George Aaniței

PhD Student, ”Al. Ioan Cuza” University of Iași 419

CULTURAL IDENTITY AND ARCHEOLOGY – TWO IDENTITY DISCOURSES IN THE INTERPRETATION OF THE PAST

Andreea Ciobanu

PhD Student, ”Al. Ioan Cuza” University of Iași 424

MARKET TOWNS AND SMALL TOWNS FROM MOLDAVIA: CASE STUDY – IAŞI COUNTY

Andrei Melinte

PhD Student, ”Al. Ioan Cuza” University of Iași, POSDRU/187/1.5/S/155397 430

AN ACCOUNT FROM 1980 BY PAUL SFETCU, EX CHIEF OF CABINET FOR GHEORGHIU-DEJ

Andrei Siperco

Assoc. Prof., PhD, University of Bucharest 441

SOME ANCIENT SYSTEMS VERSUS THE ALPHABETIC FORM OF WRITING

Mihaela Jipa

PhD Student, ”Al. Ioan Cuza” University of Iași 448

THE ISSUE OF ROMANIAN CITIZENSHIP FROM THE PERSPECTIVE OF JEWISH COMMUNITY, IN UNITED PRINCIPALITIES, FROM THE ORGANIC STATUES TO THE 1866 CONSTITUTION

Diana-Sorina Bodia

”Al. Ioan Cuza” University of Iași, POSDRU/159/1.5/S/133652 454

ABOUT THE HISTORY RESEARCH OF POLYPHENOLIC COMPOUNDS

Sanda Liliana Coșarcă and Corneliu Tănase

University of Medicine and Pharmacy, Tîrgu Mureș.....464

THE STORY AND ITS ROLE IN TEACHING HISTORY AT ELEMENTARY LEVEL

Elena Andreea Trif-Boia

PhD, ”Babeș-Bolyai” University of Cluj-Napoca.....471

THE FIRST SOCIALIST CONSTITUTION OF ROMANIA AND ITS HISTORICAL IMPORTANCE

Gherghina Boda

Scientific Researcher III, Deva Museum of Dacian and Roman Civilisation 481

ON THE ROLE OF THE CHURCH AND CULTURE UPON THE INTERNATIONAL RELATIONS FROM THE END OF THE 17TH CENTURY

Ionuț Horeanu

PhD Student, ”Al. Ioan Cuza” University of Iași 486

CONTRIBUTIONS TO THE RELIGIOUS LIFE FROM THE TIME OF CONSTANTIN CANTEMIR

Ionuț Horeanu

Phd Student, ”Al. Ioan Cuza” University of Iași 494

IS A PSYCHOHISTORICAL RESEARCH OF THE ROMANIAN GULAG NECESSARY?

Dumitru-Cătălin Rogojanu

PhD, Postdoct Researcher, ”Petru Maior” University of Tîrgu Mureș 506

ROMANIAN STUDENT IN VIENNA AT THE END OF THE 19TH CENTURY

Cornel Sigmirean

Prof., PhD, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureş

Abstract:At the end of the 19th and the beginning of the 20th century, Vienna was living its golden era. The capital of the Austro-Hungarian empire remained in the historic memorz as the place where society valued reason, order and progress, perseverence, trust and a conformity disciplined with the standards of good taste and concrete action. In this world of 1851-1918 Vienna, hundreds of young Romanians from Transyalvania and Banat came to study: 616 students at the University of Vienna and other hundreds at the Politechnic University (98), the Institute of Veterinarian Medicine (5), The Superior School of Agriculture and Forestry (27), The Consulary Academy (5), The Academy of Commerce (18), The Academy of Fine Arts (5), The Academy of Music and Theatric Arts (26), The Academy of Decorative Art (1), The „Augustineum" Institute of Theology (27), The Wiener Neustadt Military Academy (98), The Academy of Military Engineering (47) and the Military Academy of Medicine (9). For the young Romanians Vienna meant the meeting with a different culture, a different civilization, another way of living, an study environment, coffeeshops and ballrooms, the Opera and Theatre.

Keywords: Vienna, Romanian Students, 19th century, Universities, Modernity, Elite.

Într-o carte de interviuri, Jacques Le Rider, autorul a numeroase studii dedicate spațiului cultural european[1], considera că Europa Centrală a reprezentat al doilea val al difuzării modernității artistice și intelectuale în Europa[2]. Primul val s-a manifestat în Europa de Vest, locul de imigrație a modernității, de la Italia renascentistă la revoluția industrială din Anglia. A urmat al doilea val al modernității, receptată în Europa Centrală într-un mod mai critic, mai subtil, în spațiul central-european modernitatea coabitând cu persistența arhaismului și tradițiilor[3]. Viena, capitala Imperiului dunărean, a rămas în memoria istorică locul unde societatea prețuia rațiunea, ordinea și progresul, perseverența, încrederea în sine și o conformitate disciplinată cu standerdele bunului gust și ale acțiunii corecte[4]. „Această Vienă veselă, -după cum o careacteriza marele lingvist Sextil Pușcariu - strălucitoare, ușuratică și iubitoare de artă, amestec bizar de diferite neamuri, a fost în același timp ultima etapă a Orientului și intrarea în Occident. Aici făceau popas poștalioanele ce duceau pe negustorii ce plecau la Lipsca,(Leipzig n.n.) pe boierii ce luau calea Parisului și pe călugării atrași de

[1] Jacques Le Rider, *Le cas Otto Weininger. Racines de l'antiféminis me et de l'antiseminisme*, Paris P.U.F., colecția „Perspectives critiques", 1982; De același autor vezi și: *Modernité viennoise et crises de l'identité*, Paris, 1990, (trad. rom.: *Modernitatea și crizele identității*, Ed. Universității „Al. I. Cuza", Iași, 1994); *La Mitteleuropa Paris*, Paris, P.U.F., colecția „Que sais-je?", 1994, (trad. rom.: *Mitteleuropa*, Ed.Polirom, Iași, 1997); *Journaux intimes viennos*, Paris, P.U.F., colecția „Perspéctives critiques, 2000, (trad.rom.: *Jurnale intime vieneze*, Ed. Polirom, Iași, 2000).
[2] Idem, *Europa centrală sau Paradoxul fragilității*, Ed. Polirom, Iași, 2001, p. 56.
[3] *Ibidem*, p.57.
[4] Allan Janik, Stephen Toulmin, *Viena lui Wittgenstein*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1998, p.41

Roma. Mulți din ei se opreau ademeniți de farmecul unei populații înțelegătoare pentru ginți străine și de superioritatea unei culturi cu vechi tradiții"[5].

Splendoarea exterioara a Vienei fin-de siècle a fost datorată în mare măsură persoanei împăratului Franz Josph, cel care între anii 1858-1888 a reclădit orașul pentru a șterge anul 1848 și tot ce a reprezentat el din memoria vienezilor[6]. Pe locul fostelor ziduri ale orașului s-a construit un bulevartd cu trei benzi, cu o lățime de douăzeci de metri, celebra *Ringstraße.* S-a ridicat o nouă clădire a Primăriei, s-a construit un nou Palat imperial, cu două muzee în fața lui, o nouă clădire a Partlamentului, o nouă Operă Imperială, și un nou Teatru Imperial (*Burgtheater*). Limitele orașului au fost extinse de două ori. Abundau parcurile și statuile bine realizate.[7]

O atracție specială o reprezenta Universitatea din Viena. După 1848, ministrul învățământului, Leo Thun Hohenstein, „spirit aristocratic și pios, dar luminat", a încercat să modernizeze universitatea, dar și să-i redea autonomia, legând-o însă mai mult de tron[8]. A dorit să creeze un nou centru universitar, dar nu a reușit, problema clădirii universității fiind soluționată odată cu venirea la putere a liberalilor. La 1884, în Ringstrasse s-a construit noua clădire, în stil neorenascentist. Arhitectul noii clădiri a Universității din Viena, Heinrich Ferstel, s-a documentat în Italia, studiind universitățile din Padova, Genova, Bologna și Roma, considerând că stilul renascentist este cel mai adecvat realizării grandiosului centru vienez al științelor liberale[9]. Clădirea, aflată în *Ringstraße*, lângă Primărie, și nu departe de Parlament, le amintea studenților că făceau parte dintr-un complex cultural pe care burghezia vieneză l-a construit după 1860, ca o celebrare a devoțiunii față de arte și învățătură[10].

Valoarea universității era conferită de profesorii săi, unii adevărate celebrități ale științei și culturii mondiale. O celebritate aparte o avea școala de medicină vieneză, „Viena Mecca medicinii"[11]. Printre numele mari care au dat faimă școlii medicale vieneze se impun anatomiștii Karl von Rokitansky și Joseph Hyrtl, internistul Josef Skoda (fratele întemeietorului uzinelor Skoda de la Pilsen), dermatologul Ferdinand Hebra, fiziologul Ernst Brucke, Ignacz Semmelweis, primul obstretician, care a recunoscut caracterul infecțios al febrei puerperale, înaintea descoperirii microbilor, chirurgul Adolf Lorenz, psihiatrul Julües Von Wagner Jauregg, dar mai ales Sigismund Freud, din 1885 docent în neuropatologie la Universitatea din Viena. În 1902, la insistențele baronesei Maria Ferstel, care i-a promis ministrului învățământului, Wilhelm von Hartel, un tablou pentru Galeria de Artă Modernă, Freud a fost numit profesor[12]. America își datorea proeminența în științele medicale miilor de studenți care au studiat medicina la Viena. De asemenea, o reputație aparte o aveau studiile de istorie și filologie, prin germaniștii Wilhelm Scherer și Jakab Minnor, slaviștii Vatroslau von Jagig și Konstantin Jireček, romaniștii Adolf Mussafia și Wilhelm Meyer – Lubke, istoricii Heinrich Zeibberg, August Fournier, Ludo Moritz Hartman, Ottocar Lorenz, părintele genealogiei științifice moderne, ș.a. La Facultatea de Drept s-au remarcat Rudolf von Ihering, cel mai important reprezentant al dreptului roman din timpul său, Lorenz Stein la filosofia dreptului ș.a.

---

[5] Sextil Pușcariu, *Călare pe două veacuri. Amintiri din tinerețe (1895-1906),* Editura pentru Literatură, 1968, p.292
[6] *Ibidem,* p. 40.
[7] *Ibidem,* p.40
[8] Carl E. Schonske, *Viena fi- de-siécle. Politică și cultură*, Ed. Polirom, Iași, 1998, p.37.
[9] *Ibidem,* p. 39.
[10] William M. Johnston, *Spiritul Vienei. O istorie intelectuală și socială 1848-1938*, Ed. Polirom, Iași, 2000, p.85.
[11] Erich Zölhner, *Istoria Austriei*, vol. III, Ed. Enciclopedică, București, 1997, p. 568.
[12] William M. Johnston, *op.cit.*, p.82.

Într-o perioadă când cercetarea şi numărul de savanţi reprezentau teren de competiţie internaţională, profesorii se bucurau de un prestigiu aparte. În Austria, rectorii obţineau titlul de noblețe şi anumiţi profesori ocupau locuri în Cameră sau erau înnobilaţi. În Ungaria, profesorii erau numiţi „Excelenţă" sau „Înălţimea Voastră"[13]. Altfel, Universitatea din Viena era o instituţie selectivă, până la 1910 erau admişi doar 6000 de studenţi, dintre care jumătate la drept. Studenţii erau supuşi unui program foarte solicitant, bineînţeles cei foarte conştiincioşi. În jurul anului 1900, cursurile începeau la ora 7^{00} dimineaţa, sau chiar la 6^{15} şi continuau până la 8 seara.

Lucian Blaga, care a vizitat Viena în 1916, nota despre Universitatea vieneză: „Universitatea era deschisă, deşi în plină vacanţă. Am intrat. Câte-un vizitator stingher circula printre înaltele coloane şi pe trepte. Pe aici ar trebuit să bată ceasurile studenţiei mele. Ale studenţiei mele atât de dureros amânate. Am pătruns în grădina interioară, înconjuratănde trei părţi de lungi colonade şi de fronturile dinăuntru ale Universităţii. După ce am trecut în revistă busturile de marmură ale foştilor profesori, printtre care unele celebrităţi mondiale, m-am abătut pe-o cărăruie să scrutez mai din apropiere statuia albă aAlmei Mater din mijlocul grădinii. Albul marmurei ieşea din vegetaţia verde, atât marmura cât şi vegetaţia fiind uşor înnegrite de fumul oraşului. Era cald şi aş fi dorit să dea peste toate o ploaie de vară să spele marmura şi frunza, şi să mă răcorească şi pe mine. Mă închipuiam gol printre toate cele ce vedeam într-o imaginară ploaie, ca în grădina interioară a unui templu. Şi nu simţeam nimic dintoate cele aveau să se întîple în mine prin aceste locuri mai târziu "[14]

Între anii 1851-1918 la Universitatea din Viena au studiat peste 616 de români din Banat şi Transilvania. Alte sute români au studiat la Politehnică (98), Insitutul de Medicină Veterinară (5), Şcoala Superioară de Agricultură şi Sivicultură (27), Academia Consulară(5), Academia de Comerţ(18), Academia de Arte Frumoase (5), Academia de Muzică şi Artă Teatrală (26), Academia de Artă Decorativă (1), Institutul de Teologie „Augustineum" (27), Academia Militară Wiener Neustadt (98), Academia Militară de Inginerie (47), şi la Academia Militară de Medicină (9)[15]. Viena a însemnat pentru tinerii români întâlnirea cu o altă cultură, cu o altă civilizaţie, cu un alt mod de a trăi.

Mai întâi era găsirea unei gazde. Din *Amintirile* lui Iuliu Moisil, student la Viena între anii 1879-1885, viaţa în capitala Austriei nu era prea scumpă: „O odaie pentru o persoană (cabinet) se putea avea cu 6-7 florini, pentru două persoane cu 12-14 florini, cu serviciu şi deosebit cafeaua cu lapte dimineaţa. Masa, la amiază, în restaurante, se putea avea cu vro 34 cruceri (supă 6 cr., rasol cu 2 feluri de garnituri 24 cr., pânea 2cr. şi bacşişul 2 cr.; dacă luai şi o prăjitură costa 12 cr.,dar se putea şi o jumătate cu 6 cr.). Cina cu friptură şi vin – era prea scumpă pentru studenţi şi aşa nu ne permiteam a lua decât la şedinţele societăţii „România Jună" sau la serbarea Ajunului Anului Nou şi la alte eventuale serbări. De obicei studenţii se mulţumeau seara cu cârnaţi, wirstlii, pâine şi o sticlă de „Abzugbier", bună şi foarte eftină. Cei mai mulţi studenţi trăiau cam cu 400-500 de florini pe an. Stipendiile ce la aveau erau, cele mai mari de 400 florini anual, altfel cam de 200-300fl. Noi, cei de la Năsăud, cheltuiam lunar cam următoarele: pentru odaie 7-10 fl., amiază 10-12 fl., cafeaua de dimineaţă 3-4 fl., cina 6-7 fl., rufele 3 fl., tramvaie, tutun circa 2-3 fl. Taxele şcolare, cărţile, hainele, călătoria pe calea ferată (cu 50% reducere) deosebit. Erau însă studenţi săraci cari trăiau şi cu 200 fl. anual, dar mâncau la „Volksküche" (bucătăriile populare), cam cu 12-14 cr., o amiază […]. Unii studenţi şi-au câştigat credit aşa de mare, că restauratorii(proprietarii de restaurante – n.n.) le-au

[13] Christoph Charle, *op.cit.*, p.278.
[14] Lucian Blaga, *Opere vol. 6 Hronicul şi cîntecul vârstelor*, Ediţie îngrijită de Dorli Blaga, Editura Minerva, Bucureşti, 1979, p.165.
[15] Cornel Sigmirean, „Intelectualii români din Transilvania şi universităţile din Europa (1801-1919)", în vol. *Universităţi, intelectuali şi cultură în Transilvania secolului al XIX-lea*, Sibiu, Editura Astra Museum, 2013, pp.47-48.

creditat ani de zile masa, și după terminarea studiilor și ocuparea vreunei funcțiuni s-au achitat cu cinste la binefăcătorii lor"[16].

Experiențele trăite de Iuliu Moisil nu erau unice, condiția socială a studenților, chibzuința cu care-și administrau bursa sau alte ajutoare primite de la părinți, rude, nuanțau de la caz la caz viața studentului român la Viena. Viitorul prim-ministru, Alexandru Vaida Voevod, student la Facultatea de Medicină a Universității din Viena începând cu anul 1891, a trăit o viață de student fără griji, fără constrângerile materiale pe care le-au cunoscut o parte dintre studenții români. Provenea dintr-o familie bogată, așa că atunci când a început studiile la Viena, tatăl său i-a găsit o locuință aproape de Universitate, în VIII Schlösselgasse, unde se găseau toate institutele facultății, stând în gazdă cu colegul său Gustav Goldschmidt: „Plăteam fiecare câte 38 fl. pe lună. În schimb, primeam: dimineața - un pahar cu cafea cu lapte și un corn (ori o jimblă – franzeluță); la amiază - o supă de carne, rasol cu sos, cartofi prăjiți în unt, legume și prăjitură; seara – friptură, cartofi, salată, iar pe deasupra spălatul rufelor, luminatul (lampă cu petrol) și încălzitul. Mâncarea era foarte bună și suficientă. Din când în când, doamna Munk ne servea și câte un somon ori crap de Dunăre"[17].

Dar, de multe ori luau masa împreună studenții „bătrâni și tineri", de la diverse facultăți, mai ales în zile de sărbătoare, sau când susțineau câte unul examenul de riguros, când era obiceiul să ofere un butoiaș cu bere, de 75 de țapi care costa 3 fl[18].

Lucian Blga ajunge la Viena împreună cu fratele său Lionel în vara anului 1916. Apoi revine, tot în compania fratelui său, în luna decembrie a aceluiași an. Au locuit „într-o cameră simpatică, destul de luminoasă" pe Mariahilferstrasse, aproape de Ring. Gazda lor era un „domn bătrân foarte cumsecade, de profesiune operator de ochiuri de găină", Nu ne spune cît îl costă chiria. Erau anii războiului și viața era mai coplicată. Din cauza lipsurilor materiale, tânărul student de la filosofie practică un „fel de nomadism sezonier", făcând naveta între Viena și Sebeș: „Stam două luni la Viena, și două luni acasă la mama. Pe urmă iarăși două luni în metropolă și iar două luni în buzunarul de provincie"[19]

După cum spunea dr. Aurel Cosma, „afabilă, primitoare, ospitalieră, primitoare față de străini"[20], Viena de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea trăia epoca de aur, „cea mai strălucită epocă din viața acestei metropole"[21]. A fost epoca valsului și cafenelelor. „Valsul a fost întotdeauna simbolul bucuriei de a trăi, acea *joie de vivre,*vieneză", după cum remarcau Allan Janik și Stephen Toulmin[22]. În prima plimbare prin Viena se oprește la Burghtheater, unde un afiș anunța deschiderea stagiunii cu o piesă de Griliparzer, „Ale mării și iubirii valuri". „*Titlul piesei*-notează Blaga-*rezuma impresia ce mi-o da Viena"*. Mândria studenților români de la Viena și Budapesta era Agata Bârsecu, actriță la Teatrul Curții Imperiale. A avut o mare contribuție la consacrarea Tragediei omului de Madács, jucând rolul Evei, mai întâi la Stattheater di Hamburg (1891) și apoi la Viena[23].

---

[16] Iuliu Moisil, „Viața studenților români din Viena în a doua jumătate a sutei a XIX-a. Amintiri", în *Arhiva românească*, Năsăud, 1925 (extras). P.370-371.
[17] Alexandru Vaida Voevod, *Memorii*, vol. II. Prefață, ediție îngrijită, note și comentarii de Alexandru Șerban, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1994, p.64.
[18] *Ibidem*, p.68-69.
[19] *Ibidem*, p170.
[20] Dr. A. Cosma, „Viena de odinioară și Viena de azi", în *Patria*, IV, Cluj-Napoca, 1922, nr.7 (11 ianuarie), p.1-2.
[21] Sextil Pușcariu, *Călare pe două veacuri. Amintiri din tinerețe (1895-1906)*, Editura pentru Literatură, București, 1968, p. 290.
[22] Allan Janik, Stephen Toulmin, Viene lui Wittgenstein, Editura Humanitas, București, 1998, p.33.
[23] George Șerban, În inima Europei-un perimetru București, 1968, p. 290.
[23] Allan Janik, Stephen Toulmin, Viene lui Wittgenstein, Editura Humanitas, București, 1998, p.33.

La Viena cafeneaua reprezenta o instituție, un fel de club, accesibil oricui în schimbul unei cești ieftine de cafea. Într-o cafenea din Viena, mărturisea mai târziu cunoscutul scriitor și istoric Stefan Zweig, se găseau toate ziarele din Viena dar și din Imperiu german, din Franța, Anglia, Italia și America, plus toate revistele literate și artistice importante din lume, Mercure de France, Neue Rundschau, Studio și Burlington Magazine[24].

„Viața de cafenea – își aducea aminte cu plăcere Iuliu Moisil – era foarte atrăgătoare, fiindcă avea la dispoziție sumedenie de ziare, reviste literare, științifice și satirice, jucau șah sau biliard”[25].

Pentru românii care studiau la Viena, cafeneaua preferată era „Arkaden”. Acolo, la cafeneaua „Arkaden”, își aduce aminte Sextil Pușcariu, că s-a întâlnit cu studenții români la prima descindere la Viena și a cunoscut vienezele: „Înalte, blonde, bine făcute și îmbrăcate șic, vesele și prietenoase…”[26]. Aceiași remarcă o întîlnim și la Lucian Blaga, care sosea la Viena împreună cu fratele său Lionel: „Îmi era cu neputință să nu întorc capul după vienezele, cari, toate, fără deosebire, puneau în mersul lor o vioiciune zvîcnitoare, ce contrasta cu mersul țeapăn duminical al fetelor din Ardeal. Și apoi erau blonde, blonde, parcă ar fi dorit ca martor al vieții lor numai soarele”[27]. În *Hronic* Lucian Blaga amintește și de Cafeneaua „Palast”, unde: „Întâlneam acolo o seamă de intelectuali români! În conversații molcome și interminabile se comentau evenimentele și perspectivele politice”. Mai târziu a descoperit Cafeneaua „Museum”, ”...nu tocmai departe de marea Operă. Mă atrăgea boema artstică a Vienei, care-și da întâlnire în acest local. Scrutam fizionomiile, mimica, gesturile acestor oameni cari prin modul lor căutau să sară din normă. Toți se știau, și treceau familiar de la o masă la alta. Și femeile ce se abăteau pe-aici, își aveau tipul lor: spiritualizate, nîngrijite, pătimind de vicii înalte și joase. Veneam însă la cafeneaua aceasta și pentru altceva. Descoperisem într-un ungher al cafenelei rezervat lecturii, mulțime de reviste de artă, printre cari și unele de avangardă. Voiam să mă familiarizez cu noile tendințe ale artei. Strădaniile șovăiau între dibuiri spre un stil al „isteriei” și întoarcerii spre un primitivism sau spre un infantilism față de care nici Mântuitorul, cu al său „lăsați copiii să vină la mine”, n-ar fi avut îndurare”[28].

Imaginile despre Viena la unii dintre foștii studenți români sunt târzii, ca urmare, au un caracter nostalgic pentru anii tinereții. Așa cum remarca scriitorul Claudio Magris, pe fondul experiențelor războiului și amenințarea pe care pentru mulți o reprezintă ascensiunea nazismului pe perioada interbelică, Viena de altădată a contribuit la nașterea mitului Habsburgilor: Evaziunea sentimentală, atât de dragă marelui public, de cititori, îmbracă de bunăvoie veșmintele habsburgice: „Viena și valsurile ei, uniformele husarilor și splendidele femei austro-slave ale Europei Centrale nebuniile Arhiducilor și impecabilul stil al chelnerilor devin imaginile preferate ale viselor populare”[29]

Trăind din plin perioada *la belle époque*, din viața studenților nu puteau lipsi aspectele de viață boemă, inspirată din cultura cotidiană a sfârșitului secolului cel lung. Acestei perioade îi aparțineau fascinantele baluri, organizate la Viena de către Societatea „România Junǎ”. Primul bal al „României June” s-a organizat în 1872. Alexandru Vaida Voevod prezent la multe momente din viața Societății, afirma mai târziu că balul românesc (Romänenball) se bucura de reputația de a fi întotdeauna unul din

---

[24] Ștefan Zweig, *Lumea de ieri. Amintirile unui european*, Ed. Humanitas, București, 2012, p.53.
[25] Iuliu Moisil, *op.cit.*, p.371.
[26] Sextil Pușcariu, *op.cit.*,p.16.
[27] Lucian Blaga, *Opere vol. 6 Hronicul și cîntecul vârstelor*, Ediție îngrijită de Dorli Blaga, Editura Minerva, București, 1979, p. 165-166.
[28] Ibidem, p. 175.
[29] Claudio Magris, „O lume de ieri un mit de astăzi”, în *Secolul 20*, nr.1-3/1997, p.28.

cele mai strălucitoare baluri din Viena[30]. Sextil Pușcariu își amintea că la balurile Societății „România Jună" de fiecare dată era prezent un arhiduce, ca reprezentant al Casei Imperiale[31]. Prin anii '80 ai secolului al XIX-lea ca protector, patron al balurilor era în mod constant Nicolae Dumba, membru al Senatului Imperial. Un membru al familiei Dumba a fost ministru al Austro-Ungariei la Washington în timpul Primului război mondial. Nu lipseau nici personalitățile artistice din lumea vieneză. Eduard Strauss, celebrul compozitor, prezent la seratele și balurile „României June", i-a dedicat acesteia o polcă, *Fleurs rommains*. De asemenea, „României June", compozitorul Ciprian Porumbescu i-a dedicat valsul *Florile Dalbe*, ulterior cunoscut sub numele de *Camelli*, închinat Therezei Kanitz, una din patroanele balurilor Societății[32]. În 1896, când s-au marcat 25 de ani de la înființarea „României June", serbările au început cu o „seară de cunoștință" la „Kaiserhof". Sâmbăta, a treia zi a festivităților, au participat 200 de persoane, iar ultima zi a serbărilor s-a încheiat cu dans la „Ana Hof", cu orchestră dirijată de Johann Strauss[33].

În viața studenților de la Viena, momente speciale, de sărbătoare, erau marile praznice de peste an, Crăciunul, Paștile și Anul Nou. La sărbătoarea Ajunului Anului Nou, alături de studenți, participau și membrii coloniei române din Viena și ofițerii din garnizoana Vienei. Erau momente de veselie și bună dispoziție: „Tinerii dansau, bătrânii se veseleau la un pahar de bere sau de vin, iar la ora 12, un membru, de obicei președintele „României June", luându-și adio de la anul vechi, saluta anul nou. Toți se felicitau și veselia reîncepea mai cu foc și dura până-n zorii zilei de 1 ianuarie. Această serbare se făcea în unul din cele mai frumoase localuri ale Vienei"[34]. Ajunul Anului Nou din 1872 s-a serbat printr-o strălucită serată, cu concert și dans în salonul Hotelului „Metropol", pe Franzs Josef Kai, după care a urmat un „banchet festiv" la ora 12 noaptea[35]. În 1898, serbarea Ajunului Anului Nou s-a ținut în sala festivă a Restaurantului „Goldene Birne", fiind însoțită cu un concert și dans, prin sprijinul lui Dr. Johann Gäsbacher de la Conservatorul din Viena.

Din viața studenților nu lipseau preocupările politice. După moda germană a cluburilor, *Burschen schaften*, studenții români s-au organizat în Societatea „România Jună". Dar spre deosebire de cluburile germane, unde se practica duelul cu sabia, în Societatea „România Jună", predominau activitățile cu caracter cultural, dedicate cultivării limbii și culturii naționale. Rămân momente de referință în plan politic, Serbările de la Putna din 1871, dedicate împlinirii a 400 de ani de la edificarea Mănăstirii Putna din Bucovina,[36] și Mișcarea memorandistă din anii 1892-1895, când studenții au redactat celebra *Replică*, document care a contribuit la consacrarea problemei românești în cercurile politice și universitare din Europa[37]. Ca reprezentanți ai unei națiuni sacrificată prin compromisul din 1867, afectată de politica agresivă de maghiarizare promovată de Budapesta, studenții români de la Viena s-au atașat politic de Karl Lueger, primarul Vienei din 1897 până în 1910, unul din exponenții propagandei antimaghiare și antisemite. Alexandru Vaida Voevod, în perioada interbelică prim-

[30] Al. Vaida Voevod, *op.cit.*, vol. IV, 1998, p.36.
[31] Sextil Pușcariu, *op.cit.*, p.292.
[32] I. Grămadă, *Societatea Academică Social – Culturală „România Jună" din Viena (1871-1911)*, Arad, 1912, p.118.
[33] *Ibidem*, p. 76.
[34] Iuliu Moisil, *op. cit.*, p.373.
[35] Gheorghe Moisescu, „Centenarul societății academice – literare „România Jună" din Viena, 1871-1971", în *Almanahul Patriarhiei Ortodoxe Române din Viena*, XI, pe anul 1972, p.129.
[36] Maria Costea, „Studenții români și idealul național. Serbările de la Putna (1871) în vol. *Universități, intelectuali și cultură în Transilvania secolului al XIX-lea*, coord. Cornel Sigmirean, Ed. Astra Museum, Sibu, 2013, p. 82-106.
[37] Cornel Sigmirean, „The students and the European Assertion of the National Issu, în *Transylvanian Review*, vol. III, nr. 4, Winter, 1994, p. 127-142.

ministru național-țărănist, mărturisea în *Memoriile* sale, că: „Mișcarea antisemită, pe atunci foarte intensă, ne-a apropiat și mai mult de colegii nemți, iar simpatia pentru Lueger era de partea noastră și a lor. De asemenea, lozinca „Judeo-magyaren" sublinia la toate ocaziile ce ni se ofereau, a pregătit dispoziția sufletească, spre a putea înscena apoi, la momentul potrivit, demonstrația contra Mileniului*, cu ajutorul studențimii creștine - ariene - naționale și a deputaților germani – naționali, schönerenieni** (Hanck, Wolf), cât și sub egida D-rului Lueger[38].

Erau reflexele unui naționalism tot mai radical, care a dus la disesiuni insurmontabile între naționalitățile Imperiului. Dar, în fond, naționalismul a fost de asemenea o expresie a modernității, creată în Europa Centrală.

Dezvoltarea naționalismului a dus la dezmembrarea monarhiei, moment surprins strălucit de Lucian Blaga, care era student la Viena în toamna anului 1918*:* „... simbolurile imperiale se năruiau. Studenții, cari luptaseră ani de zile pe fronturi, se întorceau la vetrele lor. Pe gangurile Universității apăreau tot mai multe fețe combative brăzdate de experiența războiului. Sub coloane se se vocifera. Alma Mater se înnegrea de funinginea declinului". Imperiu s-a brăbușit, dar în vechea lume a Imperiului și a Vienei din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și primele decenii ale secolului al XX-lea, în care modernitatea a debordat în cele mai variate expresii, au studiat și s-au format intelectual circa 1597 de români. Printre ei s-a aflat o mare parte a elitei românești de la sfârșitul secolului al XIX-lea și primele decenii al secolului al XX-lea. La Viena au studiat pentru un semestru sau pentru întreaga perioadă a studiilor, scriitorii și poeții, istoricii și profesorii universitari: Ilarion Pușcariu, Constantin Moisil, Nicolae Teclu, Ioan Ciocan, Andrei Bârsanu, Iuliu Moisil, Enea Hodoș, Victor Babeș, Virgil Onițiu, Cassius Maniu, Silviu Dragomir, Marius Sturza, Iuliu Moldovan, Lucian Blaga, Sextil Pușcariu, Alexandru Grama, Zenovie Pâclișan, ș.a. La Viena au studiat oamenii politici Alexandru Mocioni, Nicolae Oncu, Aurel Isac, Aurel C. Popovici, Iuliu Maniu, Al. Vaida Voevod, Caius Brediceanu, Ștefan Cicio Pop ș.a.

Lucian Blaga, rememorând anii petrecuți la Viena, relatează în *Hronic* cum prin intermediul unui student bănățean la arhitectură, care i-a oferit „niște broșuri-manifest" a descoperit arta expresionistă: „*Textul era însoțit de și de ilustrații din domeniul picturii revoluționare, ce se încerca. Astfel luai întâiul contact cu inovațiile artei „expresioniste". Pledoariile nu mi se păreau deloc ezoterice. Dimpotrivă, le găseam foarte clare, iat tezele enunțate aveau pentru mine evidența străvezie a unir axiome... Aveam în față desene de Kokoska, Feininger etc"*[39].

Pentru românii din Transilvania, influența germană a fost precumpănitoare. Iluminismul s-a manifestat sub forma aufklärung-ului german, austriac, la fel s-a întâmplat și în cazul naționalismului, preluat din filosofia germană, de la Kant, Fichte și Herder. Indiscutabil, românii au făcut pasul spre valorile modernității prin școală, prin cultură, sub semnul etosului instruirii, specific, potrivit istoricului literar Virgil Nemoianu Europei Centrale, față de Europa de Vest, în care a dominat etosul protestant al muncii. Instruirea, școala și politica Vienei începând cu secolul al XVIII-lea au reprezentat principalele coordonate în asumarea modernității.

* Aniversarea descălecării maghiarilor în Panonia.
** Adepți ai lui Georg Ritter von Schönerer, deputat austriac, naționalist german și antisemit, care preconiza unirea Austriei cu Germania.

[38] Al.Vaida Voevod, *op.cit.*, p.79.
[39] L. Blaga, op.cit.p 167.

THE ROMANIAN PRESS IN TRANSYLVANIA PRIOR TO THE FIRST WORLD WAR AND THE ISSUE OF WOMEN'S EMANCIPATION

Simona Rodica Stiger

Assoc. Prof., PhD, "Vasile Goldiș" Western University of Arad

Abstract: *The nineteenth century brought forth, at international level, the problem of women's status and their role in society. This fact generated a major movement of emancipation developed, at national level, in various and original ways. The manner in which the Romanians reacted to this issue can be explored in the pages of journals such as Transilvania [Transylvania], Familia [The Family], Telegraful român [The Romanian Telegraph], and Tribuna [The Tribune]. One particular feature is the predominance of male authors like George Barițiu, Iosif Vulcan, Atanasie Marienescu, I. A. Lapedatu, I.C.Drăgescu. The message of the articles pleads for the cultivation of woman's role as wife, mother, or member of the society. Most of the papers start from expressing universal facts offered as a model and example to the Romanian society and end with problems claimed by the feminist issue in the Romanian area. The popularization of the feminist movement and, most of all, the aim of engaging women in a movement that aspired to their own emancipation was considered in two directions. On one hand, it aimed women's information and their knowledge about changes that occurred on the international scene and, on the other hand, the efforts concentrated on women's education. But, as a part of an untold and still implicit priorities system, the real emancipation of the Romanian women in Transylvania has been circumscribed by the emancipation of the Romanian nation. Therefore, starting with the seventh decade of the nineteenth century, the issue of women's emancipation gained an articulated national character, which put the ideas associated with social and political emancipation circulating at international level on a secondary position.*

Keywords: women's emancipation, Transylvanian press, Romanian nationalism, women's education, women's rights

Lucrarea încearcă să surprindă impactul pe care mișcarea pentru emanciparea femeii, inițiată în Europa în secolul al XVIII-lea, l-a avut, un veac mai târziu, asupra societăţii româneşti din Transilvania. Pentru a analiza receptivitatea ardelenilor şi modul în care ei s-au raportat la ceea ce în Apus se definea prin feminism, am apelat în primul rând la presa de limbă română din Transilvania, respectiv la publicaţiile *Familia, Transilvania, Tribuna* sau *Telegraful român*. Evident, în condiţiile societăţii româneşti din Transilvania de la mijlocul secolului al XIX-lea, majoritatea articolelor sunt scrise de „bărbaţii români de influenţă"[1], între care se remarcă George Bariț, Iosif Vulcan, Atanasie Marienescu, I.A. Lapedatu, I.C. Drăgescu. Un rol deosebit în promovarea noii mentalităţi privitoare la statutul femeii şi a rolului ei în societate l-au avut revista *Transilvania* care publica conferinţele pe teme feministe susţinute în cadrul adunărilor generale ale Astrei, *Familia* care întreţinea rubrici speciale pe aceeaşi temă ("Conversare cu cititoarele", "Salonul", "Mama"), *Telegraful*

[1] *Biserica și școala*, 7, 1883, p.347

*român*sau *Foişoara* acestuia, *Tribuna* şi suplimentul ei literar, care consacrau seriale acestei chestiuni sau difuzau o beletristică adiacentă ori complementară temei. O analiză a modului în care problema emancipării femeii este abordată, vreme de peste o jumătate de secol, în presa de limbă română din Transilvania, permite identificarea câtorva etape, asupra cărora Într-o primă etapă, corespunzătoare deceniilor cinci- şase ale secolului al XIX-lea conceptul de emancipare se rezumă la cel de educaţie complexă a femeii, idee spre care converg mai toate manifestările publicistice. Majoritatea articolelor susţin educarea femeii în calitatea ei de membru al societăţii, de soţie sau mamă, în scopul "câştigării unor cunoştinţe", pentru "capacitatea de a le întrebuinţa bine" sau a-şi câştiga „ dibăcia de a se putea mai departe cultiva şi singură pe sine pentru propria-i observare şi meditare"[2]. În 1854 ”emanciparea femeilor cea singură adevărată şi singură înţeleaptă este într-aceea că ele se sârguiesc a-şi câştiga în locul unei culturi care adeseori e numai pe dinafară - o asemenea cultură adevărată,internă; în locul unei deresure goale a memoriei si a minţii, o cultură adevărată a sufletului şi a inimii; se cuprinde departe într-aceea ca ele să-şi însuşească o înţelegere sârguinţelor omeniei, precum şi un interes adânc şi din inimă, ce produce apoi această înţelegere, o cunoştinţă a propăşirilor culturii, cu un cuvânt să-şi însuşească o minte deşteaptă, precum şi pentru viaţă, aşa şi pentru fantomele ce aşa des se schimbă, precumşi pentru seriozitatea vieţii, aşa şi pentru părţile veselitoare ale ei”[3]. Este maximul care 1-a produs această etapă în ceea ce priveşte emanciparea femeii iar publicistica nu face decât să reflecte o mentalitate dominantă. Drept urmare este susţinută necesitatea unei educaţii complexe (morală, religioasă, estetică-culturală, ştiinţifică, fizică etc.) realizată în familie şi şcoală, chiar dacă idealul educativ al femeilor rămâne sever limitat la inegalităţile sociale ("nu e înţelept a se înălţa peste starea lor"[4]). Preeminenţa educaţiei moral-religioase, în ansamblul conceptului (în educaţia femeii esenţiale sunt "religia şi moralul"[5]) nu-i anulează valenţele practice, datorate spiritului raţionalist al Luminilor ("femeia, să fie bună econoamă, să fie bună soţie") şi exigenţelor vieţii sociale ("soaţă plăcută de conversaţie", "cultivarea gustului de mici"[6]). Semnificativă este, în acest sens, campania demarată în 1856 de "Telegraful român" prin realizarea unei rubrici permanente consacrate emancipării femeii, educaţiei acestora, "destinaţiei femeilor" (în politică, în arte, literatură si în ştiinţe, în casă şi în societate). În opinia autorului (anonim!), prezenţa femeii în politică este nefastă, rezervându-i-se, în schimb, terenul " creşterii dezvoltării trupeşti, spirituale şi morale a generaţiei viitoare"[7]. Deşi le consideră potrivite pentru "a învăţa copiii în şcoli", autorul remarcă cu insatisfacţie că "la noi nici măcar instrucţia fetiţelor nu s-a reuşit prin femei". O a doua direcţie în care se validează personalitatea şi natura feminină este "chemarea pentru casă şi economie", deoarece femeia "însufleţeşte prin faptele sale cotidiene şi mărunte universul casei"[8]. În artă - se apreciază în articol - talentul feminin este exprimat cel mai bine deoarece "arta aducătoare la

[2] ”Chemarea şi cultura femeii”, în *Telegraful român*, 2, 1854, p.228-229
[3] *Ibidem*
[4] ”Educația fetelor”, în *Telegraful român*, 4, 1856, p.157
[5] ”Educația fetelor”, în *Telegraful român*, 4, 1856, p.153
[6] *Telegraful român*, 4, 1856, p.153
[7] *Telegraful român*, 4, 1856, p.301-302
[8] ”Destinația femeii (Femeia în casă, în societateşi în conversarea practică)” în *Telegraful român*, 4, 1856, p.245

împlinire ori cea imitatoare e mai amăsurată naturii femeieşti decât libera producere de lucruri mai mari şi continue"[9]. Remarcăm, ca un element de noutate, ideea accesului egal la muncă al femeii cu bărbatul, autorul considerând că femeile ar trebui să preia o serie de ocupaţii considerate bărbăteşti, aşa cum se întâmpla în state din apusul Europei. În ansamblu însă, mentalitatea colectivă nu s-a eliberat de prejudecăţi şi continuă să vadă femeia într-o poziţie de inferioritate sub aspect intelectual (consideră că femeile nu s-au distins în ştiinţele exacte deoarece le lipseşte "cugetarea logică"). Asimilată emancipării reale, "educaţiunea la femei" ar trebui realizată în primul rând prin şcoală, în şcoli speciale destinate fetiţelor, fapt pentru care *Telegraful român* trage unsemnal de alarmă: "Când vom înţelege şi noi, românii, că având mame culte, întreit mai iute vom ajunge la cultură şi încă la o cultură temeinică? "[10]. Cele mai multe intervenţii în publicistică pe temele feminismului pornesc de la realităţile universale, oferite ca model şi exemplu, pentru a încheia cu problemele ce leridică chestiunea emancipării în spaţiul românesc. Astfel, Atanasie M. Marienescu defineşte feminismul ca o "revoluţie reformatoare şi paşnică, ce a cuprins mai multe state, la noi ajungând mai târziu". Scopul mişcării de emancipare este asigurarea dreptului la muncă, la cultură şi a drepturilor politice egale cu bărbaţii. Gândită astfel, emanciparea femeii devine o problemă socială şi orice popor care începe a progresa "trebuie să propăşească cu toţi factorii săi şi femeia este în popor un factor principal", iar primul pas îl constituie tot înfiinţarea de şcoli pentru fete "unde să înveţe mai mult decât a scrie şi a citi". Ioan Lapedatu în ”Femeia în secolul XIX”sintetiza din publicistica franceză ideile emancipării femeii, concepută în plan cultural, social şi politic, iar I.C. Drăgescu informa cititorii români despre mişcarea feministă din Italia şi Franţa, declarându-se "pururea pentru emancipaţiunea femeii".

A doua jumătate a deceniului şapte al secolului al XlX-lea marchează o nouă etapă în publicistică, care amplifică conceptul de emancipare al femeii, potenţat de ideea naţională. Această direcţie, încă tradiţională în spirit, se datorează publicistelor femei, care au propus, în comparaţie cu autorii bărbaţi, o mai largă viziune asupra feminismului, lipsită de prejudecăţi şi clişee. Chiar dacă nu s-au impus, aceste idei au marcat dezbaterile publice pe tema emancipării, cel mai reprezentativ autor al perioadei fiind Elena Densușianu. Discursul său demonstrează adaptarea ideilor generale ale feminismului la realităţile româneşti din Transilvania, dezvăluind o concepţie de o remarcabilă complexitate, care porneşte de la premisa că viaţa social-politică ardeleană este dominată de două idei care se condiţionează reciproc: cea de naţionalitate şi cea de emancipare a femeii. Analizând realităţile concrete din Transilvania, autoarea consideră că emanciparea reală reclamă cultură, deci ea începe numai atunci când se vor ridica şcoli pentru fete pentru că „ prin şcoală putem să zicem că apărăm interesele cele mai înalte, cele mai sacre ce le avem."[11] Pledoaria pentru emanciparea culturală este însoţită şi de un patetic apel la acţiune, la solidarizare, în formele consacrate până atunci - reuniuni, societăţi. "Există numai un mijloc puternic: spiritul de asociere bine înţeles şi dezvoltat în măsură cuviincioasă. Numai pe această cale vom putea face să prospere

[9]”Despre destinația femeii (Femeile în arte, în literatură și în știință)” în *Telegraful român*, 4, 1856, p.285-286
[10]*Telegraful român*, 13, 1865, p.205
[11]*Telegraful român*, 16, 1868, p.104-105

instituţiile noastre"[12]. Problema emancipării femeii se grefează pe un ideal democratic, mărturisind o marcantă tendinţă de politizare, izvorâtă din idealurile liberale ale noii generaţii de oameni politici români[13]. Conform acestui crez, emanciparea nu se va putea îndeplini decât numai "acolo unde viaţa politică a unui popor are la bază libertatea adevărată". În replică la enunţurile autorilor femei, articolele redactate de bărbaţi continuă să limiteze cadrele conceptului: "femeile care cer emancipare, în înţelesul de a fi egale cu bărbaţii în afaceri publice nu ştiu care e misiunea unei femei". Autorul, redactor la *Telegraful român*, se dovedeşte a fi un contemplator al femeii de la sat "harnică,...la tot necazul lângă bărbatul său...poartă economia casei şi creşte copiii în frică de Dumnezeu". Emanciparea, consideră el, este dorită doar de femeile de la oraş care ar trebui "să fie lucrătoare ca femeia de la sate şi timpul să-l folosească pentru înfrumuseţarea spiritului şi înnobilarea inimii"[14]. Polemica purtată prin coloanele gazetelor continuă. Deşi "la întâmpinarea unui nou curent care are drept scop cultivarea şi nobilarea sexului femeii române nu putem decât a felicita pe cei ce se interesează de acest scop" totuşi, "românii trebuie să ia în vedere destinaţiunea femeii române, cercul în care se înţelege ea, puterile materiale şi ocupaţiunile ei, ca femeie". Semnatarul articolului pledează pentru instruirea fetelor doar atât cât "să fie econoame, consoarte bune, mame şi crescătoare bune. Iată chemarea femeii române cultivată". În acest sens, deşi acceptă educaţia femeii, ea nu trebuie să se realizeze în internat, pentru că „orice învăţătură s-ar da fetei, ea să nu se înstrăineze mai mult 2-3 ani de familie, căci se dezvaţă de modul vieţii casnice cu care trebuie a se cuprinde viaţa lor"[15]. Concluzia, evident ancorată in prejudecăţile epocii, ("când se tratează cultivarea fetiţelor române, aşteptarea rezultatului este împlinirea chemării de femeie, îndatorirea la muncă, la supunere şi căsnicie") a atras reacţia militantelor. Răspunsul poartă semnătura învăţătoarei Aurelia Belinţanu şi demolează pe rând toate ideile articolului ”Reflecsiuni la cultura femeii române”.Autoarea consideră că pentru educaţia copiilor este nevoie de cultură şi "chiar incultura femeilor noastre este cauza mizeriei în care trăieşte naţiunea noastră". Existenţa trăită în cadrul unei şcoli mixte de la sat o determină să pledeze pentru cultivarea femeii şi înmulţirea şcolilor medii pentru fete, în care să se studieze "pedagogie, economie, bucătărie, contabilitatea şi lucrul de mână", pentru că astfel şi "o fată orfană, absolvind o nouă şcoală, poate fi croitoreasă, casieră, învăţătoare, economă şi o mamă bună". Deşi de acord că "emanciparea femeilor este una din cele maiimpresionante chestiuni ce a preocupat vreodată mintea ” spiritului omenesc", Ion Dima Petraşcu restrânge considerabil conceptul propus de Elena Densuşianu, considerând că "adevărata emancipaţiune nu constă nici în paritatea femeilor faţă cu bărbaţii lor, nici a ignora individualitatea feminină...numai prin a se întoarce femeia la marginile potrivite naturii femeieşti, numai prin aplecarea către căsnicie, către împlinirea datorinţelor sale de femeie, mamă şi soţie bună. Astfel vine a se înţelege adevărata emancipaţiune"[16]. Prin instrucţia şi

[12] *Biserica şi şcoala*,1, 1877, p.351
[13] Liviu Maior, ”Modernizarea politicii.Grupul Vaida din mişcarea naţională la începutul secolului al XX-lea” în vol. *Biserică,societate, identitate. In honorem Nicolae Bocşan,* coord.Sorin Mitu, Rudolf Graf,Ana Sima,Ion Cârja, Cluj Napoca, 2007
[14] *Telegraful român*, 17, 1869, p.1
[15] *Biserica şi şcoala*, 7, 1883, p.348
[16] *Biserica şi şcoala*, 7, 1883, p.388

educaţia femeilor se va realiza, în opinia autorului, „prosperarea învăţământului naţional”, convins fiind că, în ultimă instanţă, emanciparea constă în a da "femeii adevărata cultură ce reclamă natura individualităţii femeieşti". Chiar şi George Bariţ, cu merite indiscutabile în popularizarea chestiunii feministe la români, este reticent la ideea emancipării femeii "cu care de la revoluțiunea cea mare încoace fac propagandă unii oameni corupţi, iarăşi tot spre degradarea sexului frumos", refuzând să o recomande românilor, deoarece, scria el "între libertate si libertinaj diferenţa este atât de mare...". Cel care s-a detaşat de conceptul propus de bărbaţii vremii a fost Grigore Ştefănescu care a surprins, într-un articol publicat în *Telegraful român* evoluţia mişcării: "Mişcarea s-a produs, revoluțiunea este începută; instituţiuni pentru o educaţie mai serioasă şi mai solidă se organizează; femeile au început prin publicaţiuni periodice să răspândească cunoştinţele ştiinţifice şi educative printre sexul frumos". Un argument semnificativ pentru aserţiunea sa, este şi articolul publicat în jurnalele din Florenţa ”Cornelia” şi "L"avenir de femmes" de o românca care trăieşte în Italia. Autoarea considera că sistemul educaţional din secolul al XVIII-lea a menţinut femeia într-o stare de inferioritate, însă în prezent "unde voinţa e fermă, viitorul femeii e asigurat". Soluţia este aceeaşi: deşteptarea spiritului de asociere: "în mai toate ţările, femeile se reunesc, formează asociaţiuni în care discută mijlocul de a ameliora condiţia lor şi lucrează pentru perfecţionarea lor morală şi intelectuală"[17]. Conceptul propus în epocă rămâne însă în esenţă tributar ideilor culturalizante ale Luminilor, identificând emanciparea femeii cu educaţia realizată prin intermediul şcolilor. Între cele două concepte ale deceniului şapte, reprezentativ rămâne cel propus de femeile-publicişti care indică şi direcţiile viitoare ale feminismului românesc din Ardeal, pe când cel de al doilea rămâne în mare parte orientat spre trecut, aparţinând unei epoci culturale revolute. Publicistica consacrată emancipării femeii continuă să traducă pagini reprezentative din literatura europeană[18], (I. Lapedatu, ”Educatiunea fetelor” după Legouve, N.F.Negrutiu, după Dusch) să informeze despre mişcările feministe din lume[19] (”Despre educaţia femeilor din America”) sau să propună lungi incursiuni în istoria femeii[20] (”Erudiţia femeilor române”, ”Educaţiunea femeilor la chinezi”). În paralel sunt abordate aspecte particulare ale fenomenului emancipării, cu predilecţie aparţinând educaţiei morale şi spirituale[21]. Reţinem dintre acestea apelul la organizare pe temeiurile solidarismului modern (M. Tufelcica, ”L'avenir des femmes”[22]) sau pledoaria pentru dezvoltarea industriei casă prin crearea unor şcoli unde să se propună economia (Emilia Lungu, ”Luxul modern”[23]). Notăm şi preocuparea pentru cultivarea moravurilor, a civilizaţiei, prezentă în numeroasele articole de la rubrica "Salon" a *Familiei*, cuprinzând sfaturi privind comportamentul femeii, moda,

[17] *Telegraful român*, 24, 1876, p.72
[18] *Familia*, 6, 1870, p.217-218 şi 1871, 7, p.164-165
[19] *Familia*, 11, 1875, p.602-603
[20] *Familia*, 13, 1887, p.44 şi 1890, 16, p.407
[21] P.Moldovan, ”Toaleta animei femeieşti”, în *Familia*, 10, 1874, p.414-415; Iuliu Pederzani, ”Mama”, în *Familia*, 11, 1875, p.330-331; Jean Paul ”Natura şi educatiunea fetelor”, în *Familia*, 12, 1876, p. 277-278; Jeana Bar... ”Ceea ce trebuie să ştie o femeie în lume”,în *Familia*, 15, 1879, p.561;”Emanciparea femeii la noi”, în *Familia*,16,1880,p.156-157; Emil Critzmann,”Femeia şi chemarea ei”,în *Familia*,18,1882,p. 509-510; I.T. Mera, Unei femei, în *Familia*,16,1890,p. 280.

[22] *Telegraful român*, 24, 1876, p.72
[23] *Familia*, 16, 1876, p.478-479

conversaţia etc. Chiar dacă apare mai rar, educaţia fizică, alături de cea morală şi intelectuală rămâne o constantă a pledoariei pentru emancipare, cultivată cu deosebire paginile *Familiei* (ex. ”Scrima şi femeia”[24], ”Femeile şi sportul”[25]). "În interesul vigurozităţii generaţiilor viitoare, a întăririi neamului cerem ca educaţia fizică a fetelor să nu mai fie considerată ca un factor secundar..."[26], scrie în acest sens doctorul I. Felix. în *Românul*, iar John Ruskin îndemna "să cultivăm mai întâi corpul femeii, apoi să-i îmbogăţim spiritul cu toată ştiinţa şi toate gândurile care pot întări sentimentele ei de dreptate şi fireasca ei pornire de dragoste"[27]. Indiferent de care aspect al emancipării se ocupă, chiar şi de cel politic, întotdeauna are o motivaţie culturală, tributară idealurilor iluministe, prelungite atât de târziu în cultura noastră ("Au cerut drepturi politice pentru femei...fiindcă ei au văzut că simţul ambiţiunii pentru cultură s-a dovedit şi în spiritul femeii, o dată cu progresul timpului"[28]). Primele etape ale publicisticii româneşti din Transilvania reduc conţinutul emancipării femeii la ridicarea ei culturală prin instrucţie, educaţie şi consolidarea conştiinţei sale naţionale[29]. Educaţia socială şi naţională a femeii, complementare în concepţia generaţiei[30], constituie idealul emancipării acesteia.

Ultimul deceniu al secolului al XlX-lea şi începutul secolului trecut marchează o nouă etapă în modul în care publicistica românească din Transilvania abordează problema emancipării femeii. Intenţionând dinamizarea mişcării, presa românească din Transilvania sfârşitului de secolul XlX, iniţiază o adevărată ofensivă de popularizare a succeselor obţinute pe plan universal. Văzut ca o condiţie sine-qua-non a emancipării reale, accesul femeilor din lumea întreagă la educaţie şi instrucţie apare frecvent în gazetele vremii. Presa consemnează donaţii pentru întemeierea de gimnazii pentru fete[31], accesul primelor fete la cursurile universitare[32] din Rusia şi Ungaria, dar mai ales succesul deosebit obţinut de mişcare în Finlanda[33], Austria[34] si Franţa[35]. Necesitatea de a se "instrui pentru sine" a determinat deschiderea la Budapestaa unui club de dame cu intenţia de exersa retorica[36]. În consecinţa unor preocupări similare s-a ajuns ca la 1902 guvernul francez să numească la consulatul din New York prima femeie în corpul diplomatic[37], iar în Anglia activitatea sufragetelor[38] a determinat intervenţia primului ministru David Lloyd George[39]. Urmărind dinamizarea mişcării, presa oferă informaţii despre organizarea unui congres pentru emanciparea femeilor

[24] *Familia*, 22, 1886, p.287
[25] *Familia*, 39, 1903, p.182
[26] I.Felix, ”Educațiunea fetelor”, în *Familia*, 39, 1903, p.258
[27] *Românul*, 1, 1911, p.5
[28] Cornelia Emilian, ”O cugetare asupra soartei femeii”, în *Familia*, 23, 1887, p.270
[29] Lucreția Costea, ”Rolul femeii la înflorirea națiunii și a culturii naționale”, în *Familia*, 11, 1871, p.128
[30] Ana Bota, „Misiunea femeii în genere și a celei române în specie”, în *Familia*, 1, 1864, p.169-171
[31] *Tribuna*, 17, 1901, p.379
[32] *Dreptatea*, 2, 1895, p.3
[33] *Dreptatea*, 2, 1895, p.6
[34] *Tribuna*, 18, 1901, p.427
[35] *Tribuna literară,* supliment la *Tribuna*, 19, 1902, p.76; *Lupta*, 4, 1910, p.7
[36] *Lupta*, 4, 1910, p.6
[37] *Tribuna*, 19, 1902, p.83
[38] *Lupta*, 4, 1910, p.6
[39] *Tribuna*, 16, 1912, p.7

şi acordarea dreptului de vot[40] (la Frankfurt) şi despre Liga pentru dreptul de vot al femeilor, care intenţiona ca la alegeri să depună candidatura mai multor femei în toate cercurile electorale ale Parisului[41]. *Activitatea*, o gazetă care debutează odată cu secolul, s-a dovedit receptivă la controversele vremii. Spiritul său însă, în ceea ce priveşte emanciparea, este orientat spre trecut. Este idealizată femeia "care a trăit cu secole în urmă...deşi nu era nici cultă nici aşa de pretenţioasă". Femeia contemporană însă "îsi pierde viaţa cu fapte cu totul nepotrivite cu firea ei"[42] pentru că autoarea (Laurentia Gribincea) consideră ca ocupaţii feminine doar lucrul manual şi creşterea copiilor. Opus emancipării propriu-zise care viza independenţa economică se considera că "nu e menirea femeii pe pământ de a visa o leafa fixă...sunt rezervate alte căi ce o pot face pe dânsa fericită şi pe cei de aproape ei şi societăţii"[43]. Acelaşi ideal al femeii casnice îl promovează Eleonora Slavici atunci când susţine ca educaţia fetelor sa se realizeze în familie si nu în internate unde "se dezorientează căci sunt servite şi foarte uşor se deprind cu gândul că aşa trebuie să fie toată viaţa lor"[44]. Mai mult, autoarea este împotriva şcolii, care îndepărtează copilele de familie şi instruite consideră că "nu le mai şade bine să lucreze". Este împotriva reformelor sociale care să modifice statutul femeii, pentru că menirea ei este a-şi "face datoria la căminul său, şi dacă toate ştim să fericim pe ai noştri, întreaga societate e fericită". Pentru aceasta propune un "canon al supravieţuirii" care menţine femeia încorsetată în principiile "bonomiei casnice şi al pioşeniei"[45]. Un specific al presei feministe din Transilvania din această perioadă îl constituie orientarea spre problemele de interes naţional, deseori în detrimentul emancipării sociale sau politice. Sesizând rolul deosebit al femeii în societate, "agentul principal al civilizaţiunii", cum o definea I. Felix în 1903[46], capacitatea ei de influenţare, publicistica consacră cel mai mare spaţiu educaţiei naţionale.

Un element cu totul nou în peisajul jurnalistic al vremii îl reprezintă apariţia, la începutul secolului al XX-lea a unei foi "beletristică-literară" destinată în exclusivitate femeilor. Este o revistă bilunară, "Femeia şi familia", apărută la Sibiu, în 1903, cuprinzând teme diverse, dar fiecare număr, respectând, în esenţă, aceeaşi structură: Două rubrici pe teme literare, anecdote, curiozităţi ("felurimi"), ştiri de pretutindeni, sfaturi casnice ("de-ale casei") şi culinare ("de-ale bucătăriei"), modă, poşta redacţiei. Acolo unde calendarul creştin o impune, apar si subiecte cu caracter religios care oferă informaţii despre semnificaţia evenimentelor sărbătorite. Rubricile pe teme beletristice cuprind câte un fragment de roman ("cabinetul romanelor") si traduceri din literatura universală, precedată de o notiţă biografică despre autor. Sunt selectate nume reprezentative: Cehov, Turgheniev[47], Alphons Daudet[48], Edmondo de Amicis[49], Mark Twain[50], alături de poeţii români mai cunoscuţi (Vasile

[40] *Tribuna literară,* supliment la *Tribuna*, 19, 1902, p.150
[41] *Lupta*, 4, 1910, p.7
[42] *Activitatea*, 1,1901,p.1
[43] *Activitatea*, 1,1901,p.3
[44] *Activitatea*, 2,1902,p.2
[45] *Activitatea*, 2,1902,p.1
[46] I. Felix, "Educațiunea fetelor" în *Telegraful român*, 4, 1856, p.153
[47] *Femeia și familia*, 1,1903,p.17
[48] *Femeia și familia*, 1,1903,p.33
[49] *Femeia și familia*, 1,1903,p.42

Alecsandri)[51]. Având în vedere destinaţia sa, ni se pare firesc ca în ziar să abunde rubricile pe teme de interes feminin: "Despre femeile române", "Costumul femeilor"[52], "Drepturile femeii"[53], "Un episcop despre femei"[54], "Despre femei"[55]. Absenţa semnăturilor de la finalul articolelor ne determină să considerăm apariţia acestui ziar o nouă tentativă masculină (!) de a dinamiza feminismul ardelean, într-o etapă în care se încerca receptarea ideologiei feministe aşa cum o propunea mişcarea universală. Încetarea activităţii după primul an de apariţie se poate explica prin slaba receptareîn rândul cititoarelor,în condiţiile în care mediul politic ardelean continua să refuze emanciparea reală. Încercarea de a familiariza mişcarea din Transilvania cu componentele specifice emancipării feministe, de a o diversifica, eliberând-o din tiparele impuse de naţional, este tot mai evidentă în primele două decenii ale secolului al XX-lea. Aşa se explică faptul că aproape toate ziarele oferă un spaţiu mai mare acestei problematici. Astefl, începând cu 1911 *Tribuna* consacră duminical o rubrică permanentă- "Povestiri de femei"- sub îngrijirea Marilenei Bocu[56] unde sunt publicate articole care să intereseze cititoarele şi să le dezvolte spiritul emancipării. Majoritatea lor urmăreau familiarizarea ardelencelor cu moda, dar atrăgeau atenţia şi în ceea ce priveşte ”Proporţiile îngrijorătoare ale luxului”[57], altele încercau educarea sentimentelor materne[58] sau dezvoltarea propriei personalităţi apelând la cultură[59]. În mod surprinzător apar şi voci care resping emanciparea reală, care consideră "absurdă" educaţia ce-şi propune emanciparea fetelor, limitând cadrele necesare acestei educaţii la cercul îngust al familiei "sub privegherea mamei, care singură are chemarea sufletească şi experienţa necesară pentru aceasta.

Concluzionând, putem afirma că presa de limbă română din Transilvania a urmărit atragerea femeii spre mişcarea ce urmărea propria ei emancipare pe două coordonate: una care viza informarea ei cu rezultatele obţinute pe plan universal şi o a doua prin care s-a încercat întregirea educaţiei ei. În ansamblu, polemica purtată în gazetele vremii a dus la transformări în mentalul colectiv, demonstrând încercarea (timidă) de racordare la idealurile democratice ale epocii.

[50]*Femeia şi familia*, 1,1903,p.65
[51]*Femeia şi familia*, 1,1903,p.25
[52]*Femeia şi familia*, 1,1903,p.21-22
[53]*Femeia şi familia*, 1,1903,p.31
[54]*Femeia şi familia*, 1,1903,p.38
[55]*Femeia şi familia*, 1,1903,p.62-63
[56]*Tribuna*,15,1911,p.7
[57]*Tribuna*,15,1911, p.6
[58]”Mama şi fiul”, în *Tribuna*,15,1911,p.5; ”Cum iubim”, în *Tribuna*,15,1911,p.4-5; ”Academia cumințeniei” în *Tribuna*,15,1911,p.6.
[59] ”Biblioteca unei femei moderne”, în *Tribuna*,15,1911,p.6; ” Voltaire şi femeile”în *Tribuna*,15,1911,p.9

THE 1907 REBELLION AND THE IMAGE OF THE ORTHODOX CLERGY IN THE MEMOIRS OF ROMANO-CATHOLIC ARCHBISHOP RAYMUND NETZHAMMER

Claudiu Cotan

Assoc. Prof., PhD, "Ovidius" University of Constanța

Abstract: During the last few years two of the most important works of one of the great prelates who served the Catholic communities of Romania, Raymund Netzhammer, Archbishop of Bucharest, were translated and printed in the Romanian language. The two books, Bishop in Romania and Raymund Netzhammer in Romania, in the footsteps of the local spirit, which comprise the memoirs of the archbishop and his reflections on the Romanian society, are important historical sources for understanding the great political events which changed the Romanians' destiny. Present in the full swing of the great political events, the Catholic Archbishop wrote a few pages on the great peasants' uprising of 1907. Moreover, the prelate's writings also present his conception on the role of the peasant in the Romanian society, on the image and authority of the Orthodox clergy in the middle of the faithful, and especially on the lack of reaction of the Orthodox hierarchs towards the violence the peasants came to commit at critical times. Although Raymund Netzhammer's writings have an obvious confessional character, praising the Catholic clergy and criticising, sometimes exaggeratedly, the Orthodox clergy, the information provided and presentation of the political atmosphere of the time are important for those who study the peasants' movements and uprisings in the Romanians' history. The present study presents the attitude of this Catholic archbishop on the Uprising of 1907 and the attitude of the Orthodox clergy faced with this uprising of the peasants.

Keywords: uprising, peasants, Orthodox priests, Catholic clergy, archbishop, politics, Holy Synod

Raymund Netzhammer s-a născut la 19 ianuarie 1862, în localitatea Erzingen din marele ducat Baden într-o familie de fermieri. În anul 1868 a început să înveţe la şcoala elementară din Erzingen. Curând a intrat în mănăstirea benedictină de la Einsiedeln, unde şi-a continuat pregătirea intelectuală. Renumita mănăstire avea un gimnaziu cu internat, o instituţie de învăţământ cunoscută în regiune. În 1880, la împlinirea majoratului a intrat ca novice în ordinul benedictin, iar în anul 1884 a fost călugărit luând numele de Raymund. A fost hirotonit preot la 5 septembrie 1886, la Einsiedeln. După absolvirea studiilor teologice a activat ca profesor de matematică, chimie şi fizică la gimnaziul mănăstirii. Pentru un an a fost preot la Montreux, unde a învăţat limba franceză. Raymund era pasionat de ştiinţele exacte şi de descoperirile tehnice, dar şi un iubitor al istoriei şi arheologiei[1].

Pentru doi ani a activat ca profesor şi director al Seminarului Catolic din Bucureşti (1900-1902). Greutăţile întâmpinate l-au determinat să părăsească România, fiind numit profesor şi director ecomomic la colegiul benedictin San Anselmo de pe Aventin din Roma. La scurt timp a fost promovat rector la Colegiului Pontifical Grec din Roma.

[1] Raymund Netzhammer, *Episcop în România*, vol. I, ediţie realizată de Nikolaus Netzhammer şi Krista Zach, trad. de George Guţu, Edit. Academiei Române, Bucureşti, 2005, pp. 11-12.

La 3 iunie 1905, arhiepiscopul romano-catolic de Bucureşti Francisc-Xaveriu von Hornstein a murit în Franța, papa Pius al X-lea numindu-l în postul rămas vacant pe Raymund. Deşi acesta a acceptat cu greu noua demnitate, la 5 noiembrie 1905, a fost hirotonit episcop în biserica „Sfântul Anselm" din Roma, de către cardinalul Girolamo Maria Gotti, prefectul Congregației „De Propaganda Fide". Raymund era un cunoscător al ritului liturgic bizantin şi al istoriei Bisericii Ortodoxe.

La Bucureşti, arhiepiscopul Netzhammer a mutat seminarul teologic în Palatul arhiepiscopal, iar în clădirea de lângă catedrala Sfântul Iosif a înființat o școală elementară și un gimnaziu. În anul 1906 a chemat la București ordinul monahal Surorile Sfântului Vincențiu de Paul, care a construit un sanatoriu. După câţiva ani a mărit școala Fraților Școlari „Sfântul Andrei" de pe strada Călărași, construind un gimnaziu. A înființat „Societatea Catolicilor" și a editat „Revista Catolică", o publicaţie foarte apreciată. Pasionat de istorie şi arheologie, dar şi posesor al unei frumoase colecții numismatice, a fost ales membru al „Societății Numismatice Regale a României". În anul 1913 a înființat revista de limbă germană „Bukarester Katholisches Sonntagsblatt", conducerea acestei reviste încredinţând-o lui Carol Auner.

Evenimentele Primului Război Mondial l-au prins în România, fiind unul dintre martorii intrării trupelor germane în Bucureşti. În cei doi ani de ocupaţie germană a dus o activitate de prozelitism față de românii ortodocşi cărora, a încercat prin intermediul autorităţilor germane, să le impună calendarul gregorian şi prăznuirea Paştelui la aceeaşi dată[2]. Pentru relaţiile politice pe care le-a avut cu August von Mackensen a fost criticat de politicienii români. Netzhammer a intrat în conflict cu statul român din cauza protestelor sale repetate față de confiscarea unor imobile ale Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București. Mai mult, după expropierea Episcopiei Romano-Catolice din Timişoara făcută în 1921 de autorităţile române şi după acuzaţiile pe care le-a adus statului că ducea o politică de românizare în Banat, a fost forţat, la solicitarea papei Pius al XI-lea, să demisioneze. S-a retras în Elveția ca arhiepiscop titular de Anazarbus, iar după câțiva ani de ședere la mănăstirea din Einsiedeln, s-a mutat pe insula Werd din orașul Stein am Rhein, unde a murit la 18 septembrie 1945.

Raymund Netzhammer a fost arhiepiscopul romano catolic de Bucureşti în perioada anilor 1905-1924 şi o personalitate însemnată în lumea culturală şi politică bucureşteană. Ierarhul catolic a fost un apropiat al multor politicieni şi al unor mari personalităţi româneşti. De asemenea, prin chemarea sa religioasă, a fost un confident al regilor Carol I şi Ferdinand[3]. Cele două decenii pe care le-a petrecut în mijlocul românilor şi evenimentele politice majore pe care le-a trăit la Bucureşti şi pe care le-a consemnat în memoriile sale, l-au transformat pe marele ierarh într-o sursă istorică importantă pentru înţelegerea vieţii politice din România de la începutul secolului al XX-lea. Astfel, consemnările sale despre marea răscoală din 1907 şi mai cu seamă părerile sale despre implicarea clerului ortodox în revolta ţăranilor sunt importante.

[2]Vezi Claudiu Cotan, *Biserica Ortodoxă Română în timpul Primului Război Mondial*, Edit Universitară, Bucureşti, 2015.
[3] Raymund Netzhammer, *Episcop în România*, p. 20.

Se cunoaşte faptul că răscoala a izbucnit, la 8 februarie 1907, pe moşia comunei Flămânzi din judeţul Botoşani, arendată de Mochi Fischer, care alcătuise în nordul Moldovei un adevărat trust arendăşesc. Despre arendaşi şi viaţa grea dusă de ţărani mărturisea şi Raymund Netzhammer: „Nici o altă nenorocire mai mare nu s-a abătut asupra Regatului României, de la proclamarea sa şi până astăzi, precum răscoalele ţărăneşti din această primăvară. La începutul lunii martie s-au arătat în câteva sate din Moldova primele scântei ale înspăimântătărului pârjol. De decenii, cei mai mulţi dintre marii proprietari de pământ obişnuiau să-şi de moşiile în arendă unor evrei de la care obţineu venituri mari. În unele judeţe aproape tot pământul arendabil a ajuns încetul cu încetul în mâinile a câtorva, puţini evrei, care cu multă dibăcie au ştiut să-şi ţească mrejele. Aceşti mari arendaşi au dat mai departe pământul în arendă altora, iar abia aceşti arendaşi mai mici au încheiat învoieli cu ţăranii. Pentru a impune o arendă cât mai mare şi a scoate astfel un câştig net cât mai frumos de pe urma pământurilor, ţăranul trebuia să fie constrâns la nişte învoieli cât se poate de dezavantajoase. Şi pentru că iarna ţăranul se împrumută de la boier sau de la arendaş în contul muncii ce trebuie îndeplinite vara, aceştia din urmă au un mijloc îngrozitor la dispoziţie pentru a-l chinui pe bietul om cu dobânzile mari”[4]. Izbucnirea răscoalei în timpul pregătirii pământului pentru cultivat ameninţa populaţia cu instaurarea foametei. Lipsa hranei şi sărăcia din lumea satelor, unde un procent ridicat dintre ţărani trăiau în bordee, care de cele mai multe ori nu aveau decât o cameră, au fost cauzele concrete ale declanşerii revoltei. La aceste lipsuri se adougau şi viciile ce stăpâneau pe mulţi ţărani, în special alcolismul, care aducea la rândul său o şi mai mare sărăcire a unei părţi din ţărănime. Interesant este faptul că între cauzele revoltei a fost consemnată inclusiv trăirea religioasă a ţăranilor români legaţi sufleteşte de tradiţiile ortodoxe. Unii medicii considerau că ţinerea posturilor şi lipsa hranei duceau la imposibilitatea ţăranilor de a avea un randament crescut al muncii. Medicii timpului afirmau că numărul mare de zile de post din timpul anului ar fi instalat o sărăcie endemică în mediul rural. Ion Ionescu de la Brad pomenea în însemnările sale despre sărăcia şi foametea din satele româneşti: „Mai jumătate din zilele anului românul posteşte; şi ce post? Legume fierte şi mămăligă: un regim vegetal înadins comendat pentru a slăbi puterile, a mortifica corpul! Câţi inşi postesc mâncând numai mămăligă cu ceapă sau oţet sau mujdei, adică oţet în care s-a pisat usturoi! Castraveţii acri şi varza murată în sare joacă un rol însemnat în mâncarea de post a omului muncitor. Dar, şi când mănâncă de dulce, el tot mai mult posteşte în înţelesul popoarelor occidentale; căci el mănâncă ouă, lapte şi brânză. Cu un ou muncitorul nostru face un prânz”[5]. Din cauza tulburărilor şi a lipsei de hrană din primăvara anului 1907, Sfântul Sinod a îngăduit pentru cei care se găseau în sărăcie să nu mai postească până la marea sărbătoare a Sfintelor Paşti. Cei care nu aveau mâncare de post puteau mânca orice, chiar şi carne[6]. De această decizie va ţine cont Sfântul Sinod şi în februarie 1917 când, din cauza războiului, a dat aceeaşi îngăduinţă credincioşilor.

[4] *Raymund Netzhammer în România, pe urmele spiritului locului*, coordonator Violeta Barbu, Nikolaus Netzhammer, Edit. Academiei Române, Bucureşti, 2014, p. 112.
[5] Constantin Bărbulescu, *România medicilor. Medici, ţărani şi igiena rurală în România de la 1860 la 1910*, Edit. Humanitas, Bucureşti, 2015, p. 124.
[6] Arhiva Sfântului Sinod, Dosar nr. 115/1907, f. 18-20; f. 41, f. 49-50, f. 73-76; f. 445; f. 559-560.

Sărăcia din satele româneşti a constituit fără îndoială una dintre cauzele majore ale răspândirii răscoalei, care din nordul Moldovei a ajuns cu repezicune până în cele mai sărace sate din judeţul Mehedinţi. Răscoala stăpânea satele din Câmpia Română la jumătatea lunii martie, iar de aici a cuprins şi localităţile din Oltenia. La început, autorităţile statului nu au reacţionat, chiar dacă răsculaţii au distruse casele şi gospodăriile unor arendaşi evrei sau prăvăliile acestora din câteve târguri. Când au fost devastate bunurile proprietarilor români, statul a intervenit, dar prea târziu pentru ca răscoala să fie oprită cu uşurinţă[7].

Anul 1907 a fost unul greu pentru toţi românii: „Şi a fost o jertfă groaznică la noi în 1907, când ţăranii au mers cu pieptul deschis înaintea armatei, care apăra o stare de lucruri răzimată pe o veche nedreptate... Şi dacă este ticăloasă ţara care nu cruţă sângele fiilor săi, atunci când poate să-l cruţe, este cu mult mai ticăloasă ţara aceea care lasă ca sângele acela să curgă fără ca din el măcar să răsară semănătura unui viitor mai fericit...”[8]. Numărul ţăranilor ucişi nu este cunoscut cu exactitate. Pe lângă cei ucişi, mulţi ţărani au fost arestaţi, aruncaţi în temniţe şi judecaţi cu duritate. Cuvintele lui Nicolae Iorga despre sângeroasa răscoală şi traiul inuman dus cu stoicism de ţăranii români sunt ecoul peste veacuri al unui trist eveniment din istoria românilor: „Să-i ierte Dumnezeu (pe ţărani) pentru câtă muncă de robi au muncit, pentru ce trai de dobitoace nenorocite au dus, pentru câtă înşelare au suferit... Să-i ierte Dumnezeu pe ostaşii care, de frica poruncii, au împuşcat pe fraţii lor, cel mai greu păcat ce poate împovăra o inimă omenească. Să nu ierte Dumnezeu pe străinul fără inimă, care a stors vlaga a sute de ani şi astăzi vrea şi sângele, pe stricătorii pământului, pe risipitorii gospodăriilor, pe ticăloşitorii oamenilor, pe pângăritorii femeilor; să nu ierte Dumnezeu pe ciocoimea obraznică şi proastă... Să nu ierte Dumnezeu pe cârmuitorii neghiobi sau vânduţi, înaintea cărora, cufundaţi în orgii bugetare, fumegă acest sânge nevinovat... În vecii vecilor, cât va mai dăinui suflarea românească pe acest pământ, să nu-i ierte Dumnezeu pe netrebnicii şi făcătorii de rele. Să fie în casa lor atâta belşug cât în bordeiele celor care au murit...”[9]. Nu doar ţăranii au cunoscut viaţa grea din satele sărace, ci şi preoţii ortodocşi care de multe ori au trăit aceleaşi greutăţi ca cele ale păstoriţilor lor.Câţiva preoţi au plătit cu viaţa participarea directă la mişcarea ţărănească. În zilele răscoalei au fost ucişi de soldaţii armatei române trei preoţi: Nicolae Crăineanu din Gavardeniţa, Alexandru Popescu din Corcova şi Ioan Podeanu din Podul Grosului, localităţi din judeţul Mehedinţi[10].

Zeci de preoţi s-au alăturat răscoalei sau au îndemnat la revoltă pe ţărani. În fruntea ţăranilor din Flămânzi s-a aflat preotul Toma Săvescu. În judeţul Romanaţi cunoaştem pe preoţii Ion Popescu din Popânzăleşti, Dumitru Ionescu din Câmpeni, Marin Ionescu din Drăghiceni, care au fost bătuţi şi aruncaţi în temniţă sub învinuirea că au participat la revolte. În Şerboieni - Argeş, preotul Ioan Şerboianu şi fiul său Constantin, student la Facultatea de Teologie din Bucureşti, au fost arestaţi împreună cu peste 40 de ţărani şi învinuiţi că i-au instigat pe ţărani la răscoală. Preotul D. Tecuceanu din satul Bâşcoveni - judeţul Vlaşca a fost arestat şi închis la Giurgiu ca urmare a acuzaţiei arendaşului moşiei Seminarului „Nifon Mitropolitul”, care în ura sa faţă de preot încă îl aducea la judecată în luna august 1907. Ura

[7] *Raymund Netzhammer în România, pe urmele spiritului locului*, p. 112.
[8] Nicolae Iorga, *Discursuri parlamentare*, vol. I, partea 1, Bucureşti, 1939, p. 45.
[9] N. Iorga, „Dumnezeu să-i ierte”, în *Neamul Românesc*, I (1907), nr. 87 din 8 martie, pp. 531-532.
[10] Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe*, vol. III, Edit. Trinitas, Iaşi, 2008, p. 315.

faţă de răsculaţi şi faţă de preoţi se observă şi în cazul preotului Sachelarie Popescu din comuna Popânzăleşti - judeţul Romanaţi, acuzat de proprietarul moşiei Tache Nicolau şi arendaşul Aurel Mărculescu pe baza unor mărturii mincinoase. De altfel, atât învăţătorul cât şi preotul acţionaseră în judecată pe proprietar şi arendaş pentru acapararea loturilor de pământ date în folosinţă şcolii şi bisericii. Preotul D. Ionescu din Câmpeni - judeţul Romanaţi, colaborator la revista ţărănească „Vorbe bune" şi la ziarul „Ţărăncuţa", ce apăreau la Balş, a fost arestat ca urmare a activităţii publicistice ce supărase pe moşierii şi arendaşii din judeţ. Mulţi alţi preoţi au suferit bătăi, arestări, insulte sau au ajuns în faţa justiţiei sub diferite învinuiri. Suferinţe asemănătoare au îndurat şi cântăreţii bisericeşti[11]. Presa timpului a comentat pe larg evenimentele răscoalei şi chiar participarea clerului ortodox la mişcările ţărăneşti. Unele ziare au salutat înăbuşirea răscoalei şi arestarea învăţătorilor şi a preoţilor ce au încurajat sau au condus revoltele ţăranilor.

Anchetele efectuate la seminariile teologice „Nifon Mitropolitul" din Bucureşti şi „Veniamin Costache" din Iaşi au dovedit solidaritatea elevilor seminarişti cu răsculaţii. De altfel, majoritatea seminariştilor ortodocşi proveneau din zona rurală. La Seminarul „Nifon Mitropolitul" ancheta în rândul seminariştilor a fost făcută de profesorul Constantin Banu din proprie iniţiativă[12], iar publicarea ei a stârnit o vie dezbatere, uneori extrem de critică la adresa tinerilor teologi. La Seminarul „Veniamin Costache" din Iaşi cercetarea a fost întreprinsă de profesorul C. V. Praja, şi, deşi a fost făcută după vacanţa de Paşti (14-28 aprilie 1907), rezultatele acesteia au fost asemănătoare cu cea făcută la seminarul din Bucureşti. Tinerii seminarişti considerau ca legitime solicitările ţăranilor şi aprobau răscoala.

În aceste momente tensionate ce tulburau societatea românească, arhiepiscopul romano-catolic Raymund Netzhammer a publicat un articol în care susţinea şi laudă intervenţia armată împotriva răsculaţilor, ca şi atitudinea guvernului liberal, dar critică Biserica Ortodoxă pentru lipsa de reacţie. Articolul a produs o vie dezbatere în cercurile politice unde arhiepiscopul catolic a fost învinuit că ar ataca Biseric Ortodoxă. În memoriile sale, prelatul catolic a încercat, legat de momentul acestei răscoale, să prezinte implicarea clerului catolic în stoparea revoltelor tăranilor, cu rezultate bune ca rod al autorităţii de care aceştia se bucurau în satele catolice din Moldova, spre deosebire de satele unde preoţii ortodocşi nu au fost ascultaţi de răsculaţi şi unde nu au putut să-i oprească pe aceştia de la distrugeri şi de la ruinarea moşiilor boiereşti.

În momentul izbucnirii răscoalei, mitropoliţii şi episcopii ortodocşi erau în Bucureşti, unde luau parte la lucrările Senatului, ca membri de drept. Arhiepiscopul catolic de Bucureşti afirma în articolul său că pe când episcopul catolic de la Iaşi a emis la 23 martie o circulară clerului catolic pentru combaterea agitaţiilor în satele catolice din Moldova, ierarhii ortodocşi nu au luat nicio măsură pentru liniştirea răsculaţilor[13]. Netzhammer precizează că abia în urma demersului noului guvern, mitropolitul primat s-a alăturat deciziilor noului guvern. La 28 martie 1907, într-o circulară a Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii publice, alcătuită de

[11] Al. I. Ciurea, „50 de ani de la Răscoala din 1907", în *Biserica Ortodoxă Română*, anul LXXV, nr.3-4, 1957, pp.267-268.
[12] Constantin Banu, „O anchetă într-un Seminar", în *Revista Generală a Învăţământului*, an II (1907), nr.10, 1 mai, pp. 673-683.
[13] *Raymund Netzhammer în România, pe urmele spiritului locului*, p. 113.

Spiru Haret, s-a cerut preoţilor de la sate să-şi dea silinţa pentru restabilirea liniştii printre ţărani: „Mare şi grea nenorocire a căzut peste noi... Datoria aceasta o aveţi cu deosebire voi, păstori ai turmei lui Hristos, şi noi, învăţători ai neamului, căci fraţii noştri săteni numai de la voi pot auzi cuvântul cel bun, numai de la voi pot primi lumina cea adevărată.

Faceţi să înceteze lupta între fraţi. Faceţi-i să înţeleagă că cu focul şi cu arma nu se poate îndrepta ţara, ci din contră, i se pregăteşte pieirea....

Şi noi am luat măsuri ca de îndată să se uşureze dările pentru săteni, şi să li se uşureze mult învoielile pentru muncă, şi să se facă judecători care să le judece păsurile şi să le dea dreptate, şi ca nimeni să nu mai poată ţine în arendă mai mult de două moşii, şi să se ajute băncile săteşti, ca să se desfiinţeze camăta, şi să se ajute sătenii când vor găsi pământ de cumpărat sau de luat în arendă, iar moşiile Statului şi ale aşezămintelor publice să nu se mai dea în arendă la alţii ci să fie căutate numai de Stat sau de aşezămintele acelea, muncindu-le cu sătenii, ori să fie arendate la săteni...Voi, preoţii, trageţi clopotele de la biserici, îmbrăcaţi-vă în sfintele veşminte, luaţi în mână crucea şi evanghelia, ca să se adune poporul, şi vorbiţi-i şi voi, şi învăţătorii, şi faceţi să intre pacea şi dragostea între oameni, şi să piară duhul cel rău dintre ei. Aceasta este chemarea voastră, şi mare răspundere veţi avea înaintea lui Dumnezeu şi oamenilor dacă nu o veţi îndeplini”. Documentul semnat de Spiru Haret, ministrul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, avea adăugate şi semnăturile membrilor Sfântului Sinod[14]. Netzhammer a afirmat că episcopii ortodocşi au semnat cu greu scrisoarea circulară expediată preoţilor[15]. În schimb, prelatul catolic a lăudat iniţiativa episcopului ortodox Gherasim de Roman care într-o dură circulară ceruse preoţilor să nu se implice în susţinerea răscoalei: *„Fiţi cuminţi, şi Dumnezeu are să vă bagloslovească, iar de nu veţi fi cuminţi şi vă veţi apuca de tulburări, să faceţi ruşine Neamului şi Bisericii, atunci să ştiţi că daţi peste mine, şi ce pot să vă fac, vă fac. Nu pot să am împărtăşire duhovnicească cu omul care se răsvrăteşte împotriva ordinii de stat; să ştiţi dacă muriţi ca răsculaţi nu veţi fi îngropaţi creştineşte, ci ca dobitoace”*[16]. Arhiepiscopul catolic preciza că mitropolitul primat a avut un ton moderat în combaterea răscoalei. Acesta a cerut ca în cadul Sfintei Liturghii să fie rostite câteva cereri şi o rugăciune la sfârşitul acesteia pentru instaurarea păcii între români[17]. Judecând astăzi atitudinea ierarhilor ortodocşi putem să observăm faptul că aceştia ştiau de implicarea preoţilor în revoltă şi de viaţa grea pe care o ducea clerul ortodox din satele sărace din Moldova şi Oltenia. Sfântul Sinod conştientiza că o condamnare a răsculaţilor însemna şi condamnarea unor preoţi. Îndrumările date de circulara Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice pe care era şi semnătura mitropolitul primat au fost urmate de preoţii din sate: *„Efectele pozitive ale dispoziţiei mitropolitane nu se lăsară mult aşteptate. Anume în eparhia mitropolitană a Bucurştilor, în principal în judeţele Vlaşca şi Teleorman, unde sângele românesc este tare amestecat cu cel slav, avură loc cele mai mari frământări şi neomenii. Dar numaidecât ziarele arătară că ici-colo într-un sat sau altul preoţii adunară poporul şi-l îndrumară către respectarea liniştii şi a legii şi în genunchi - ceea ce aşa cum se*

[14] „Către toţi cucernicii preoţi şi către toţi învăţătorii din comunele rurale”, în *Biserica Ortodoxă Română*, anul XXX (1906-1907), pp. 1406-1409.
[15] *Raymund Netzhammer în România, pe urmele spiritului locului*, p. 114.
[16] *Raymund Netzhammer în România, pe urmele spiritului locului*, p. 115.
[17] *Raymund Netzhammer în România, pe urmele spiritului locului*, p. 115.

ştie după ritualul oriental se întâmplă numai cu totul excepţional - ţinură rugăciuni mişcătoare al căror conţinut fu reprodus în presă de câteva ori"[18]. În multe sate preoţii au contribuit mult la potolirea răsculaţilor: *„S-a afirmat că în multe judeţe răsculate mai mult de jumătate din preoţi nu şi-ar fi făcut datoria, ba chiar că ar fi sprijinit în fapt răsculaţii şi opera lor de distrugere. Astfel de informaţii trebuie, bineînţeles, privite cu multă precauţie şi dacă nu am aminti şi nu am recunoaşte şi că în multe locuri clerul ortodox a contribuit într-o măsură hotărâtoare la liniştirea capetelor înfierbântate, ar însemna să-i facem o mare nedreptate. Un căpitan, care trei săptămâni trecuse prin tot judeţul Ialomiţa cu 150 de oameni, raporta, de exemplu, că cea mai mare bunăvoinţă a găsit-o la preoţi şi că ajutorului lor le datorează faptul că nu a trebuit să tragă niciun foc de armă. Pentru a face dreptate clerului, ministrul de acum al cultelor, Haret, a trimis o dispoziţie către toţi prefecţii, prin care cere acestora să-i trimită rapoarte detaliate despre atitudinea preoţilor în timpul răscoalei"*[19].

Se pare că în unele sate, ţăranii ar fi jurat pe Sfânta Cruce şi pe Sfânta Evanghelie înaintea preoţilor că vor urma pe capii revoltei şi nu vor trăda idealurile răscoalei. În unele ziare se afirma că din cauza jurămintelor făcute, răsculaţii îşi urmau căpeteniile, fiindu-le frică să nu primească pedepsa lui Dumnezeu pentru încălcarea legământului făcut, mai totdeauna în biserici în prezenţa preoţilor care se pare că săvârşeau şi o slujbă în asemenea momente. În această situaţie a intervenit mitropolitul primat care, printr-o circulară publicată în ziare, a dezlegat pe ţărani de jurământul depus, îndemnând la potolirea răscoalei.

Arhiepiscopul Netzhammer face în memoriile sale o paralelă între autoritatea de care se bucurau preoţii catolici în parohiile lor şi clerul ortodox, cu o critică evidentă la adresa preoţilor ortodocşi care nu au reuşit să-i controleze pe credincioşii lor răsculaţi. Spre deosebire de clerul ortodox care, după părerea lui Netzhammer, nu se bucura de autoritate în rândul păstoriţilor, preoţii catolici au fost ascultaţi de credincioşii lor: *„Ce impresie plăcută a făcut raportul preotului catolic din Huşi către episcopul său, raport care a fost publicat şi de presă! Prin intervenţia sa energică şi prin aprinsele sale cuvântări în limba română, acest franciscan german a ţinut în frâu atât pe oamenii din parohia sa, cât şi pe cei din vecinătate încât a primit laude din partea prefectului judeţului. Mulţumită influenţei preotului, nu se poate nimeni plânge de acte de violenţă în satele catolice"*[20]. De critica ierarhului catolic nu a scăpat nici episcopatul ortodox, învinuit că era mult prea izolat de preoţii de la sate şi de credincioşi: *„Ni s-a oferit ca explicaţie faptul că înalţii prelaţi nu au nici o legătură nici cu clerul inferior de la ţară şi cu atât mai puţin cu poporul simplu. În timpurile noastre cu înclinare puternic democratică, episcopii ortodocşi ai ţării vor trebui totuşi, încetul cu încetul, să răspundă nevoii de a cunoaşte cu proprii ochi situaţia şi nevoile clerului şi poporului şi să se apropie de aceştia, din când în când cel puţin, prin cuvântul scris şi rostit"*[21]. Critica ierarhului catolic are şi unele adevăruri, căci exista o ruptură între episcopatul ortodox şi preoţii din parohiile sărace. De asemenea, în multe localităţi, preoţii ortodocşi se limitau la săvârşirea slujbelor religioase fără a dezvolta o activitate de catehizare

[18] *Raymund Netzhammer în România, pe urmele spiritului locului*, p. 115.
[19] *Raymund Netzhammer în România, pe urmele spiritului locului*, p. 117.
[20] *Raymund Netzhammer în România, pe urmele spiritului locului*, p. 118.
[21] *Raymund Netzhammer în România, pe urmele spiritului locului*, p. 119.

şi de îndrumare duhovnicească. Lumea satului românesc era stăpânită de tradiţii şi superstiţii care de multe ori nu aveau legătură cu trăirea ortodoxă.

În timpul Primului Război Mondial, promisiunea împroprietăririi ţăranilor a fost reluată în discursurile politice, devenind şi una dintre ţintele politice ale regelui Ferdinand. Mitropolitul Pimen al Moldovei, un important susţinător al României în timpul războiului, a rostit în Senat câteva discursuri politice în favoarea îmbunătăţirii statutului social al locuitorilor rurali, care nu se putea face decât prin împroprietărirea ţăranilor[22]. Reforma agrară care a urmat războiului a îmbunătăţit serios viaţa ţărănimii româneşti, cu toate că unele cauze ale declanşării Răscoalei din 1907 nu au fost înlăturate total. Viaţa ţăranului român a continuat să fie una dificilă comparativ cu cea dusă de locuitorii satelor din vestul Europei.

BIBLIOGRAPHY:

Arhiva Sfântului Sinod, Dosar nr. 115/1907, f. 18-20; f. 41, f. 49-50, f. 73-76; f. 445; f. 559-560.

Banu, Constantin, „O anchetă într-un Seminar”, în Revista Generală a Învăţământului, an II (1907), nr.10, 1 mai, pp. 673-683.

Bărbulescu, Constantin, România medicilor. Medici, ţărani şi igiena rurală în România de la 1860 la 1910, Edit. Humanitas, Bucureşti, 2015.

„Către toţi cucernicii preoţi şi către toţi învăţătorii din comunele rurale”, în Biserica Ortodoxă Română, anul XXX (1906-1907), pp. 1406-1409.

Ciurea I. Al., „50 de ani de la Răscoala din 1907”, în Biserica Ortodoxă Română, anul LXXV, nr. 3-4, 1957, pp. 267-268.

Cotan, Claudiu, Biserica Ortodoxă Română în timpul Primului Război Mondial, Edit Universitară, Bucureşti, 2015.

Iorga, Nicolae, Discursuri parlamentare, vol. I, partea 1, Bucureşti, 1939.

Iorga, Nicolae, „Dumnezeu să-i ierte”, în Neamul Românesc, I (1907), nr. 87 din 8 martie, pp. 531-532.

Netzhammer, Raymund, Episcop în România, vol. I, ediţie realizată de Nikolaus Netzhammer şi Krista Zach, trad. de George Guţu, Edit. Academiei Române, Bucureşti, 2005.

Păcurariu, Mircea, Istoria Bisericii Ortodoxe, vol. III, Edit. Trinitas, Iaşi, 2008.

Pimen, Mitropolitul Moldovei, Discursul la legea Exproprierii şi votul universal în Senat, Iaşi, 1918.

Raymund Netzhammer în România, pe urmele spiritului locului, coordonator Violeta Barbu, Nikolaus Netzhammer, Edit. Academiei Române, Bucureşti, 2014.

[22] Vezi Pimen, Mitropolitul Moldovei, *Discursul la legea Exproprierii şi votul universal în Senat*, Iaşi, 1918.

ASPECTS REGARDING KITSCH PERVADING POST-COMMUNIST ROMANIA

Sultana Avram

Assoc. Prof., PhD, "Lucian Blaga" University of Sibiu

Abstract: Like a deadly virus, kitsch has penetrated and pervaded more and more our lives infecting art, media, popular culture, everyday life, even political life of Romanians. What were the driving factors of such a wide spreading of bad taste and what can be done to protect us against this disease? Can we ignore it? or accept it as a new form of aesthetic perception? Should we include aesthetic studies as a compulsory subject in our high schools? Do we need aesthetic censors or self-assessment? Could the state curtail this phenomenon, or should we just shrug it off with the Latin adage 'de gustibus…` and comfort ourselves that there is nothing we can do as it is the 21st century disease?

Keywords: kitsch, aesthetic, education, censorship, rod

După lunga perioadă de izolare din comunism, evenimentele din 1989 au deschis granițele României, țara fiind "atacată" de modul de viață occidental, producându-se turbulențe în mai toate sferele vieții socio-economice și culturale.

În domeniul lingvistic, limba engleză a pătruns în forță, dominând prin filme, muzică, reclame, produsele de tot soiul precum cola sau Mac Donald, schimbând denumirile firmelor, sau limbajul adolescenților. Din școli s-a eliminat învățarea limbii ruse, s-a trecut la clasele cu învățarea intensivă a limbii engleze, în plus au intervenit schimbări lingvistice prin larga utilizare a împrumuturilor, acestea având un rol important în *modernizarea* vocabularului românesc.

Viața religioasă a fost bulversată de avalanșa de noi biserici și culte are au început să construiască lăcașuri de cult și case de rugăciuni, convingând mulți români ortodocși să se convertească, români care în perioada comunismului nu avuseseră parte de o educație religioasă, iar acum erau atrași de ofertele care se multiplicaseră. Imediat după 1990 apăruseră o serie de misionari care ofereau biblii gratis în limba engleză și cursuri gratuite de învățarea limbii cu ajutorul bibliei. Biserica ortodoxă pierduse din credibilitate prin acuzații de colaborare cu Securitatea, însuși patriarhul fiind defăimat, aceasta sporind neîncrederea credincioșilor în biserica națională.

Pe plan cultural scade interesul față de tradițiile românești și apar noi *sărbători* precum Halloween și Saint Patrick's day, promovate de televiziuni și adoptate de populație. *Mutațiile petrecute în cultura populară românească, urmare a procesului de modernizare şi a pătrunderii kitsch–ului până în cele mai îndepărtate colţuri ale tradiţiei noastre populare*,[1] sunt analizate în lucrarea Codruței Aron Vîrtic, care surprinde și aduce noi evidențe la problemele deja cunoscute.

1 Vîrtic, Codruța Aron, *Kitsch-ul şi influenţele sale în cultura populară*, Cluj-Napoca, Editura Vremi. 2006

Televiziunile au fost invadate de programe în limba engleză, de emisiuni copiate după cele americane, precum Big Brother, Vrei să fii milionar, X Factor, Masterchef, etc., transformându-se în modele culturale. Modelul cultural american a fost adoptat și adaptat, mai ales de către tineri.

Peisajul cultural a fost completat de o avalanșă de cărți apărute la edituri necunoscute, apărute peste noapte ca ciupercile, unde oricine putea publica orice fără nicio cenzură. Cărțile unor autori precum Sandra Brown au cunoscut un uriaș succes, stârnit de curiozitatea cititorilor avizi de erotism.

Posibilitatea călătoriilor în străinătate, internetul, televiziunea necenzurată, au deschis drumul spre cunoașterea altor culturi și odată cu aceasta și spre dorința de a imita modelele occidentale. Un exemplu ar fi *kitsch-izarea* arhitecturii rurale, locuința tradițională românească fiind în bună măsură înlocuită cu o arhitectură de împrumut, masivă, în culori vii, cu geamuri termopan, cu balconașe și coloane.

Aceste transformări rapide, pe lângă multe altele, au dat posibilitatea pătrunderii masive a kitschului în toate sferele vieții socio-culturale. Kitsch-ul a pătruns în viața noastră cea de toate zilele, în casele noastre, înlocuind icoanele vechi și scoarțele românești cu reproduceri ieftine și strălucitoare, cu flori artificiale, pești de sticlă, bibelouri, carpete cu ursuleți panda, vaze *stil* galle, sau *stil* murano, generând de la obiectul kitsch, la omul-kitsch și în final un univers-kitsch.

Îmbrăcămintea a suferit și ea transformări vizibile prin apariția și răspândirea rapidă a tricourilor cu portrete ale idolilor din muzică, sport sau cinematografie, dar și cu Mao sau Che Guevara, haine zdrențuite sau murdare, după moda occidentală, purtate în special de tineri, din dorința de a fi nonconformiști.

Kitsch-ul, raportat la diferitele sfere de activitate, pături sau categorii sociale etc. este, dimpotrivă, prin natura lui arhiconformist, mulîndu-se după morala, gustul, ideile predominante la un moment dat în anumite cercuri, grupări sau colectivităţi mai largi, în general lipsite de cultură.[2]

Nici costumul popular tradițional nu a scăpat de acest adevărat virus. Au apărut iile din material plastic, mai ușor de cusut decât borangicul, modelele nemaiținând seama de apartenența la o zonă etnografică, fiind un amalgam de motive ornamentale și culori, completate cu dantele și mărgele. În ultima vreme însă a început o campanie de *reabilitare* a iiei strămoșești, mai mult sau mai puțin stilizată, ajutată și de postările pe facebook, chiar dacă denumirea ei s-a schimbat de la iie la ie. De vină aici este și DEX-ul care prezintă ca fiind corectă forma de *ie* cu accent, deși limba română nu cunoaște accentul. După Dex ar fi deci corect să se scrie *Ia ia aceasta* în loc de *Ia iia aceasta.*

Artizanatul a urmat aceeași cale. Nu există obiectiv turistic, sau stațiune, care să nu *beneficieze* de prezența tarabelor cu obiecte de *artizanat:*chipul lui Vlad Țepeș din ipsos, figurine cu magneți, gablonțuri, creioane de jumătate de metru, perinițe cu inscripția I love you, prosoape imprimate cu nuduri, figura lui Iisus pe ceasuri electronice, figura lui Arsenie Boca pe căni de ceramică, măști, etc. Fie că vrei să vizitezi Castelul Bran, ajungi sus la Bâlea Cascadă, sau la Cetatea Devei, sau participi la o manifestare populară precum cea de pe

2 Alcalay Gina Sebastian, *Kitch-ul în viața de toate zilele*, România Literară, nr. 18, 2005

Muntele Găina, sau la Sărbătoarea bujorului din Mărginimea Sibiului, etc., privirea îți este atrasă de aceste obiecte prezentate drept artizanat românesc. Autoritățile locale nu mișcă un deget pentru a interzice vânzarea kitsch-urilor drept artă populară, iar turiștii străini neavizați rămân cu impresia că aceasta este arta românească produsă de meșteri artizani.

Kitsch-ul a pătruns și în biserică prin geamurile termopan, iconițe cu beculețe, chipul lui Iisus pe vaze și brelocuri, cruciulițe fosforescente și flori de plastic. După modelul din biserică are loc și *educarea* credincioșilor, care își *tapetează* pereții locuinței cu reproduceri de icoane în rame aurite și expun în vitrine ingerași de ipsos, sau Maica Domnului în formă de sfeșnic.

Sentimentalismul ieftin, superficialitatea, lipsa de substanță, sunt trecute cu vederea în favoarea comercialului și a popularității cu orice preț. Televiziunile pun accentul pe audiență, pe difuzarea emisiunilor de prost gust, găsindu-se drept scuză apetența publicului pentru acest gen. Vulgaritatea a împânzit emisiunile de tip talk-show, în care divele își etalează decolteul cât mai adânc și îmbrăcămintea sumară prin mișcări lascive, într-un spectacol grotesc.

Internetul este la rândul lui invadat de filmulețe și imagini deochiate, de teste de tot felul, multe sub protecția anonimatului și a unor identități false.

Kitsch-ul nu lipsește nici din politica românească: întâlnim pe lângă demagogie, teatrul de prost gust, lacrimile de crocodil menite să impresioneze masele, afișarea ostentativă de valori materiale, ceasurile imense de tip Rolex, vorbele lipsite de conținut și discursurile sforăitoare.

În funcție de nivelul de inteligență, educație și cultură, oamenii răspund diferit la această explozie a kitsch-ului, de la respingere sau ignorare, la acceptare și adaptare sau chiar savurare.

Fenomenul răspândirii kitsch-ului a fost dezbătut de jurnaliști, de sociologi, etnologi și antropologi, care au putut doar să constate prezența lui în viața de fiecare zi, fără a se putea pune stavilă acestui flagel. O analiză a fenomenului numit kitsch au făcut și Gavril Mate[3] sau Abraham Moles[4], ca și alți nenumărați autori, care au constatat că nu mai poate fi ignorat pentru că naște confuzii și duce la o lipsă de modele și valori autentice. S-a pus problema interzicerii în Parlament a manelelor, lucru inutil de vreme ce ele răspund unor nevoi ale unor categorii de cetățeni, care au tot dreptul să se manifeste în acest spațiu. Este corectă cenzurarea într-un domeniu care ține de alegerea fiecăruia? Să se revină la cenzurarea cărților, spectacolelor, manifestărilor considerate a fi vulgare sau de prost gust? Cine are dreptul să decidă?

Dar mai întâi să ne întrebăm: prin ce și de ce atrage kitsch-ul? Kitsch-ul, după părerea lui Hermann Istvan, *produce o pseudoaură, una din trăsăturile importante ale falsității lui constând tocmai în postularea, în crearea artificială și forțată a pseudoaurei.*[5]El *presupune năzuința spre sublim, dorința de idilă, de fericire, de tandrețe, de satisfacții, dorința ca orice conflict să se termine cu happy-end și binele să triumfe asupra răului.*[6]Cu toate acestea,în cazul kitsch-ului, *frumosul s-a transformat în atractiv, nobilul în fandosit, sublimul în*

3 Mate, Gavril, *Universul kitsch-ului*, ed. Dacia, Cluj Napoca, 1985
4 Moles, Abraham, *Psihologia kitsch-ului*, ed. Meridiane, București, 1980
5 Istvan Hermann, *Kitsch-ul, fenomen al pseudoartei*, ed. Politică, București, 1973, p. 74
6 *ibidem*

bombastic, sentimentul în sentimentalism.[7]Hermann Istvan constată că *în spatele kitsch-ului, ca artist și receptor, se găsește omul-kitsch, impotmolit la nivelul contemplării și de aceea incapabil să perceapă din ansamblul fenomenelor altceva decât frânturi ale aparenței.*[8]

Kitsch-ul e comercial, ieftin și accesibil care pătrunde în sufletul victimei prin sentimentalism sau erotism. E un surogat, care imită arta acoperind-o cu poleială, fără a pătrunde în structura interioară. Kitsch-ul e acceptat uneori și din motive economice. Cel care nu-și permite să cumpere o operă de artă se mulțumește cu o reproducere ieftină, de serie. Un compromis atrage după sine un altul și pe nesimțite ajunge să nu mai deranjeze, să fie tolerat și acceptat cu un soi de resemnare.

Generalizarea kitsch-ului se datorează în bună măsură lipsei unei educații estetice. În familie, dacă părinții agrează sau apreciază kitsch-ul, copilului îi este greu să se desprindă din atmosfera în care a crescut, de climatul cultural care l-a format. Dictonul *De gustibus non disputandum* este folosit pentru a justifica refuzul de a-și forma un gust estetic, cu convingerea că *Nu-i frumos ce e frumos, e frumos ce-mi place mie*. Lipsa unor criterii de evaluare duce la *analfabetism estetic,* pentru că tinerii au nevoie de îndrumare pentru receptarea valorilor estetice specifice fiecărei vârste și etape, de sensibilizare în fața frumosului. Formarea capacității de a percepe, însuși și folosi valorile estetice nu trebuie lăsată doar pe umerii școlii. Studiul Istoriei artei este prevăzut doar la clasele de științe umaniste sau filologie, elevii de la școlile profesionale de exemplu, fiind lipsiți de educație estetică, considerați de elevii de liceu și chiar de unii profesori drept elevi de categoria a doua, prin faptul că nu au reușit să ia examenul de capacitate. Perioada de formare din adolescență este deosebit de importantă pentru stimularea emoțiilor estetice și a gustului estetic. Este necesară dezvoltarea unui stil estetic de viață ca o contrapondere la invazia tehnologizării excesive. În condițiile industrializării și a producției de serie a obiectelor pretins a fi artizanale sau de artă, este necesară dezvoltarea judecății estetice pe baza unor criterii de evaluare. Televiziunea ar trebui să își asume și acest rol de formare a gustului publicului. Proliferarea fenomenelor kitsch se datorează în bună măsură și televiziunilor, care prin unele emisiuni încurajează nonvaloarea, comportamentul kitsch, imitarea și banalizarea unor teme sau motive artistice. Kitsch-ul a devenit o industrie puternică, pervertind gustul estetic, contaminând categorii sociale distincte. O eradicare a fenomenului kitsch nu mai este posibilă, dar cu efort și perseverență se poate ajunge la o diminuare a lui.

În ce măsură este posibilă și benefică o intervenție a statului în acest demers? Poate, prin mărirea numărului de ore dedicate activităților menite a le dezvolta simțul artistic, deoarece în ultimii ani acestea au scăzut drastic. Apoi, prin încurajarea difuzării la televiziunea publică a unor emisiuni educative, deși există o anumită reticență de teama de a nu fi acuzate de *ceaușisme.* Concertele-lecție de genul celor susținute pe vremuri de Leonard Bernstein, emisiunile de inițiere în artă, profesionalizarea personalului din televiziuni, atragerea marilor artiști în vederea formării gustului estetic, prezentarea unor biografii ale marilor creatori de artă, dezbateri pe teme de artă, ar putea contribui la trezirea interesului spre domeniul artistic. Statul ar putea de asemenea interveni în selectarea creatorilor autentici

7 *Ibidem*, p.75
8 *Ibidem* p. 74

care să aibă dreptul de a expune și vinde producții personale pe tarabele din fața obiectivelor turistice. Rolul Centrelor de creație populară județene ar trebui canalizat și spre activități de monitorizare a activității din târgurile populare și a festivalurilor de tot felul organizate de primării, pentru a nu mai întâlni la aceste manifestări produse chinezești sau de altă natură, străine de artizanatul autentic autohton.

Atâta vreme cât rămânem doar la nivelul declarațiilor și la o atitudine pasivă, kitsch-ul va pătrunde tot mai adânc în viața fiecăruia, eliminând valorile artei.

Cu toate acestea nu se poate impune modul în care fiecare înțelege să-și satisfacă nevoia de frumos și cel mai grav ar fi să ne resemnăm și să spunem: *Se poate trăi ș-așa!*

BIBLIOGRAPHY:

Istvan Hermann, *Kitsch-ul fenomen al pseudoartei*, Bucureşti, Editura Politică, 1973
Gavril Mate, *Universul kitsch-ului*, Cluj- Napoca, Editura Dacia. Moles, 1985
Abraham Moles, *Psihologia kitsch-ului*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1980
Codruţa Aron Vîrtic, *Kitsch-ul şi influenţele sale în cultura populară*, Cluj-Napoca, Editura Vremi, 2006
Alcalay Gina Sebastian, *Kitch-ul în viața de toate zilele*, România Literară, nr. 18, 2005

PAINTING AND ICON: THE PHENOMENOLOGY OF JEAN-LUC MARION

George Bondor

Assoc. Prof., PhD, "Al. Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: The purpose of this text is to analyse the way in which Jean-Luc Marion frames the theme of the icon in some of his writings, paying particular attention to the phenomenological method he uses. The parts from his work that I discuss about are the ones in which the icon is conceived in comparison to the painting and generally, to the artistic experience. Thus, I will be able to highlight the limits of a strictly aesthetic experience of the icon, but also the benefits that the aesthetic theory of the icon could bring as a result of phenomenological frame. I intend to follow the way in which the main concepts of phenomenology are involved in the analysis he makes on the painting and on the icon, with the purpose to identify the changes these concepts should go through when they are used for the phenomenological description of the phenomena tackled by theology.

Keywords: icon, painting, phenomenology, Marion, metaphysics

Scopul textului de faţă este de a analiza modul în care Jean-Luc Marion tematizează icoana în câteva dintre scrierile sale, acordând o atenţie specială metodei fenomenologice pe care o utilizează. Locurile din opera sa pe care le voi discuta sunt acelea în care icoana este concepută în comparaţie cu tabloul şi, în general, cu experienţa artistică. Voi putea pune astfel în evidenţă limitele unei abordări strict artistice/estetice a icoanei, dar şi beneficiile pe care teoria artistică/estetică a icoanei le poate avea în urma unei tematizări fenomenologice. Alte locuri din opera sa la fel de importante – precum cele în care este abordată distincţia dintre idol şi icoană – vor fi doar amintite în treacăt.

Fenomenele de care Marion se ocupă aparţin teologiei, iar mai presus decât toate celelalte este fenomenul revelaţiei, un fel de model exemplar al tuturor fenomenelor religioase. Din acest motiv, aspectele teologice implicate în abordarea sa sunt în totalitate fireşti şi nu pot fi neglijate. De cele mai multe ori, comentatorii vorbesc despre doi versanţi ai gîndirii sale: unul teologic şi altul filosofic (fenomenologic). Uneori se vorbeşte despre faptul că unele lucrări ale sale sunt filosofice, iar altele teologice. Gândirea sa este pusă alături de cea a unor filosofi precum Emmanuel Levinas, Michel Henry şi Jean-Louis Chrétien, despre toţi spunându-se că au contribuit, iar unii contribuie încă, la o transformare teologică a fenomenologiei[1].

[1]Dominique Janicaud, *Le tournant théologiquede la phénoménologie française*, Combas: Ed. de L'Eclat, 1991. Pentru felul în care se configurează această „orientare", un loc important l-a ocupat colocviul cu tema „fenomenologie şi teologie", desfăşurat la École Normale Supérieure din Paris, în 1992, la care a fost invitat şi Paul Ricoeur (care nu face parte propriu-zis din această mişcare, ba chiar îi aduce anumite critici); în urma acestui colocviu a apărut lucrarea Jean-François Courtine (ed.), *Phénoménologie etthéologie*. Despre disputele privitoare la această mutaţie apărută în fenomenologia franceză, cu accent pe polemicile în care a fost implicat Dominique Janicaud, a se vedea Hans-Dieter Gondek, László Tengelyi (eds.), *Neue Phänomenologie in Frankreich*, Berlin: Suhrkamp Verlag, 2011.

Marion nu se prezintă pe sine ca teolog, ci ca fenomenolog. În acord cu această autocaracterizare, îmi propun să urmăresc modul în care principalele concepte ale fenomenologiei sunt implicate în analiza pe care el o face tabloului şi icoanei, scopul precis fiind acela de a identifica transformările pe care trebuie să le suporte aceste concepte atunci când sunt folosite pentru descrierea fenomenologică a fenomenelor de care se ocupă teologia. În al doilea rând, va reieşi cu claritate faptul că, prin intermediul acestor mutaţii realizate în interiorul fenomenologiei, se realizează totodată o destrucţie radicală a metafizicii occidentale.

Câteva principii ale fenomenologiei

Pentru a înţelege mai uşor amploarea mutaţiilor produse de Marion în interiorul fenomenologiei, voi aminti pe scurt care sunt conceptele principale ale fenomenologiei clasice, aşa cum au fost ele propuse şi elaborate de Husserl. Nu voi avea aici în atenţie şi resemnificările acestor concepte de-a lungul secolului XX, datorate îndeosebi lui Heidegger, care a realizat o primă mutaţie importantă a fenomenologiei, şi anume una hermeneutică, dar şi altor autori influenţi, precum Sartre, Merleau-Ponty, Gadamer, Ricoeur etc. Motivul este acela că Marion foloseşte terminologia fenomenologică standard, cea husserliană, care este una oarecum neutră, şi mult mai puţin vocabularul filosofic particular al lui Heidegger. Cu toate acestea, în analizele sale Heidegger nu este deloc absent, unele din noutăţile gândirii lui Marion putând fi privite ca replici date în aceeaşi măsură lui Husserl şi lui Heidegger.

1) Primul concept director al fenomenologiei husserliene este *intenţionalitatea*. Pe scurt, conştiinţa nu este închisă în ea însăşi, nu iese din când în când în afara sa pentru a întâlni lumea. Dimpotrivă, ea este în totalitate o conştiinţă intenţională, orientată spre lucruri; altfel spus, este conştiinţă de ceva. Lucrurile apar conştiinţei noastre într-un act intenţional: percepţia, imaginaţia, amintirea, judecarea, dorinţa etc., ele fiind deci „obiecte intenţionale”.

2) Aşadar, fenomenologia cercetează *fenomene* (lucrul aşa cum este el perceput, lucrul aşa cum e imaginat, judecat, dorit, amintit etc.), şi nu lucruri aşa cum sunt ele independent de conştiinţă (de actele prin care le vizăm). De aici nu trebuie trasă concluzia că Husserl neagă existenţa lumii exterioare. Doar că această presupoziţie este indiferentă şi inutilă analizei fenomenologice, pentru că orice cercetare a unui lucru se va putea desfăşura doar în virtutea faptului că lucrul respectiv este dat într-un fel anumit eului nostru. Deşi i-a fost adesea adusă obiecţia de subiectivism, fenomenologia are de fapt pretenţia de obiectivitate, Husserl concepând-o ca ştiinţă riguroasă. Obiectivitatea (sensul obiectiv al lucrurilor) se câştigă însă, fenomenologic vorbind, doar în şi prin subiectivitatea transcendentală.

3) Orice act intenţional determină un *orizont*, un câmp în care apare obiectul intenţional. Astfel, există un orizont al percepţiei (vizuale, tactile etc.), unul al imaginaţiei, al dorinţei, al înţelegerii etc.

4) Ipoteza curentă conform căreia noi cunoaştem lucrurile aşa cum sunt ele independente de noi, deci independent de modurile în care ele ne apar, este numită de Husserl *atitudine naturală*. Această prejudecată trebuie supusă unei *reducţii fenomenologice*. Aceasta din urmă este, de fapt, piesa de rezistenţă a metodei fenomenologice husserliene şi constă în

suspendarea, sau punerea între paranteze a atitudinii naturale. Eul trebuie să facă abstracţie de caracterul lucrurilor de obiecte existente în mod real, înzestrate cu anumite proprietăţi despre casre am crede că sunt în lucruri. Abţinerea de la această prejudecată nu are însă doar funcţia de a restrânge cercetarea la fenomene (la lucruri aşa cum sunt ele date eului), ci şi funcţia pozitivă de a face în aşa fel încât obiectele intenţionale şi actele intenţionale să fie puse în evidenţă.

5) Fenomenologia nu are caracter explicativ, ci descriptiv. Ea nu îşi pune întrebarea „de ce?". Ea este o *descriere* (o *explicitare*) a obiectelor intenţionale pure şi a actelor intenţionale pure (reduse).

6) Astfel, ea realizează de fapt o descriere a vieţii pure a conştiinţei, a eului pur. Acesta din urmă nu este însă privit ca un punct metafizic, ci ca pol identic al actelor sale intenţionale pure, cărora le corespund, în calitate de corelate ale lor, obiectele intenţionale pure.

Deşi Husserl înţelegea fenomenologia ca o ştiinţă lipsită de orice presupoziţie, Marion arată că aceasta lucrează, de fapt, cu câteva presupoziţii, dintre care unele aparţin întregii tradiţii metafizice anterioare. 1) Ceea ce se dă (ceea ce apare), fenomenul, apare pentru un eu, deci în orizontul conştiinţei. Putem astfel afirma că, pentru fenomenologie, nimic nu apare în absenţa eului. Iar astfel, arată Marion, eul – şi structura intenţionalităţii sale – reprezintă condiţiile de posibilitate ale apariţiei lucrurilor. 2) Aici este deja implicată o altă presupoziţie: nimic nu apare fără o condiţie de posibilitate, fără o raţiune, fără un temei. Fenomenologia se întâlneşte aici cu întreaga tradiţie a metafizicii occidentale, principiul temeiului (al raţiunii suficiente) fiind adânc înscris în logica discursului metafizic.

Marion îşi propune să analizeze fenomene de un tip special, unele al căror sens nu poate fi dependent de eul constituant. Despre ele nu se poate spune că ar fi supuse unor condiţii de posibilitate omeneşti. De exemplu, nu putem spune că divinul se revelează integral în orizontul şi datorită vreunui act intenţional al eului. Dacă am gândi astfel, atunci revelaţia ar fi degradată la statutul de simplă închipuire omenească. Fenomenele de acest tip apar cu un surplus, motiv pentru care pot fi numite *fenomene saturate*. Dacă primatul eului nu mai este aici de actualitate, înseamnă că şi structura sa fundamentală, intenţionalitatea, trebuie supusă unei revizuiri. Reducţia va trebui şi ea să asume mai mult decât scopul pentru care fusese prevăzută: ea nu va mai fi o reducţie la obiecte (Husserl), şi nici una la fiinţă (Heidegger).

Vizibilul şi invizibilul. Conceptul de perspectivă

Conceptul de intenţionalitate este exemplificat în fenomenologie prin actul percepţiei, iar cel mai adesea prin percepţia vizuală. Privirea fenomenologică este, astfel, actul intenţional prin excelenţă. Heidegger spunea că există lucruri (fenomene) doar acolo unde există ochi care să le vadă. În istoria filosofiei, există o predilecţie pentru metafora privirii (şi a luminii), invocată pentru a ilustra multe dintre temele importante ale filosofiei. De exemplu, Platon concepe Ideea Binelui prin analogie cu Soarele. În gândirea creştină, metafora solară este folosită pentru a înţelege relaţia dintre Dumnezeu şi lumea creată: Dumnezeu se manifestă în lume (prin energiile sale necreate), fără să-şi diminueze astfel substanţa, tot aşa

cum Soarele îşi trimite razele fără să piardă ceva din conţinutul său. Nu trebuie uitate discuţiile epistemologice despre „lumina naturală a raţiunii".

Să urmărim analiza lui Marion privitoare la conceptul de orizont. Orice act intenţional dispune de un orizont. Privirea deschide şi ea un orizont: orice lucru este văzut de noi într-un orizont al privirii noastre. Prin acest concept trebuie înţeles câmpul vizibilităţii noastre: până unde se întinde privirea noastră, cât anume poate cineva să vadă situat fiind într-un anumit loc. Însă orizontul ca atare al vizibilităţii, altfel spus câmpul în interiorul căruia un lucru este vizibil, nu este el însuşi vizibil. El nu poate apărea el însuşi, fiind deci invizibil. Cu alte cuvinte, condiţia de posibilitate a vizibilului este invizibilul. Acest orizont invizibil care face posibil să vedem lucrurile poate fi numit *perspectivă*, cu un termen folosit în teoria artei. Marion arată că perspectiva nu este doar o teorie picturală, ci ea este „oficiul fundamental al privirii, fără de care n-am vedea niciodată o lume"[2]. Ea denumeşte, de fapt, structura percepţiei vizuale obişnuite, cea a vederii binoculare. Ea este „invizibilul care gospodăreşte vizibilul", „vidul invizibil" care etalează lucrurile vizibile.

Perspectiva este deci o condiţie a priori a experienţei. Ea pune în scenă vizibilul, adică fenomenele, oferindu-le profunzimea fără de care privirea nu ar putea diferenţia lucrurile între ele. Marion foloseşte aici termenul de distanţă: „privirea în perspectivă depărtează vizibilul prin puterea egală a invizibilului, pentru a ni-l face vast, locuibil, organizat. Privirea în perspectivă scobeşte vizibilul pentru a instaura în el distanţa invizibilă care-l face vizabil şi, mai întâi, pur şi simplu vizibil. Privirea insuflă vizibilului invizibilul, desigur nu pentru a-l face mai puţin vizibil, ci, din contră, pentru a-l face mai vizibil. (...) Invizibilul, şi numai el, face, aşadar, real vizibilul"[3]. Prin perspectivă, „invizibilul privirii dilată, dispune şi manifestă haosul vizibilului în fenomene armonice"[4]. Acesta este primul paradox al perspectivei: „vizibilul creşte direct proporţional cu invizibilul"[5]. Distanţa pe care o instituie perspectiva face ca lucrurile să fie puse într-o „lume", aşadar într-o ordine (*kosmos*), iar astfel să fie vizibile.

Este posibilă o experienţă a vidului?

Oare perspectiva poate fi vizată, adică văzută? Cu alte cuvinte, este posibil să ne întoarcem privirea dinspre obiecte, percepute datorită vidului, către vidul însuşi (către invizibil)? Invizibilul poate fi în vreun fel „perceput"? După Marion, în perspectivă, privirea nu vizează un anumit obiect; putem spune că ea vizează vidul însuşi[6]. De fapt, ea străbate vidul. Vidul este ireal şi, totodată, ideal (acesta este al doilea paradox al perspectivei). El este vizabil/vizibil doar ca „obiect" ideal, ca o condiţie a vizării/ a vizibilităţii. Aceasta nu înseamnă că el este doar presupus. El nu este un simplu „obiect teoretic", o presupunere rezultată din teoriile percepţiei.

[2] Jean-Luc Marion, *Crucea vizibilului. Tablou, televiziune, icoană – o privire fenomenologică*,Sibiu: Deisis, 2000, p. 24.
[3] Ibidem.
[4] Ibidem, p. 26.
[5] Ibidem, p. 27.
[6] Ibidem, p. 23.

Ce înseamnă a face experienţa vidului (a invizibilului)? În mod cert, vidul nu poate apărea în acelaşi mod în care apar obiectele intenţionale. El nu poate fi vizat ca şi cum ar fi un obiect. Intenţionalitatea îşi află aici limitele tocmai prin aceea că este solicitată să şi le depăşească. Dar cum poate apărea invizibilul, altfel decât pe seama obiectelor intenţionale pe care el le face vizibile? Pentru a elabora această problemă, ar trebui adusă în discuţie o trăire specială, una non-intenţională, sau una care nu se defineşte în întregime prin intenţionalitate. Marion va vorbi despre contra-intenţionalitate. Cum poate fi arătată – sau cel puţin sugerată – o astfel de experienţă a invizibilului? Percepţia obişnuită este aici neputincioasă, iar reflecţia raţională nu e nici ea adecvată acestei misiuni, căci în locul trăirii vidului ea ar pune un simplu concept Rămâne doar posibilitatea ca în locul experienţei perceptive obişnuite să apelăm la alte tipuri de experienţă, precum cea artistică şi cea religioasă. Privirea obişnuită trebuie deci să lase locul privirii artistice şi celei religioase.

Radicalizarea reducţiei fenomenologice

Aici reintră în scenă conceptul fenomenologic de reducţie. Amintesc faptul că, pentru întemeietorul fenomenologiei (Husserl), prin intermediul reducţiei fenomenologice, lucrurile ne apar doar ca obiecte intenţionale (obiectul din privirea mea, din imaginaţia mea etc.), făcându-se abstracţie de caracterul lor de obiecte empirice, existente în mod real în natură, independent de noi. Totodată, prin reducţie (punere între paranteze) ne apar şi actele intenţionale (percepţia, privirea, imaginaţia etc.), adică toată viaţa conştiinţei, trăirile acesteia. Abia astfel ajungem să fim conştienţi de ele. Ele ies astfel la iveală, devenind obiecte ale analizei (descrierii) fenomenologice. După cum putem observa, fenomenologia clasică (husserliană) concepe reducţia ca reducţie la obiecte intenţionale şi, abia indirect, ca reducţie la acte intenţionale (sau trăiri). În fenomenologia husserliană, trăirile apar conştiinţei doar pentru că obiectele intenţionale sunt date conştiinţei.

Acum, reducţia este chemată să pună în evidenţă vidul ca atare, invizibilul (perspectiva, distanţa). Miza este însă aceea de a face vizibil invizibilul (ceea ce este, desigur, un paradox), dar fără a-l denatura, fără a-l confunda cu ceva de ordinul vizibilului. În acest scop, Marion arată că trebuie operată o reducţie fenomenologică mai radicală decât cea husserliană, mai radicală deci decât reducţia la obiecte şi, indirect, la trăiri intenţionale.

Perspectiva în cazul tabloului

Analiza tabloului scoate în evidenţă o vizibilitate specială, care după Marion poate fi considerată „un caz privilegiat al fenomenului”. Ea ar putea fi „o cale către fenomenalitate în general”[7]. Pentru a descoperi în tablou distribuţia specială a vizibilului şi a invizibilului, Marion face o interpretare fenomenologică a mai multor tablouri.

Pentru început, autorul francez dă exemple de tablouri în care perspectiva este bine sugerată. În tabloul lui Rafael *Nunta fecioarei*, planurile merg din profunzime în profunzime, către deschiderea centrală care, spune Marion, „le aspiră” pe toate. „Întreg tabloul aleargă

[7] Ibidem, p. 17.

spre punctul său de fugă, vidul central, care suscită destul spaţiu pentru ca fiecare plan să se etaleze fără să se sufoce sau să le întunece pe celelalte”[8]. Asistăm la o „deschidere printr-o ultimă fereastră, strict ireală, a întreg vizibilului asupra invizibilului”. Alt exemplu este *Portretul soţilor Arnolfini*, de Jan van Eyck. Aici, oglinda concavă din spatele personajelor principale lasă să se vadă nu doar spatele acestora, ci şi faţa a trei martori care îi privesc pe cei doi soţi, martori care nu apar direct în prim-planul tabloului. Privitorul vede astfel mai mult decât ar putea observa privirea obişnuită. Datorită oglinzii, arată Marion, planul iniţial se deschide către al doilea plan, deci către alt spaţiu, care este anterior celui dintâi. Totodată, oglinda însăşi se oglindeşte în oglindă, indicând „fuga spre infinit”, altfel spus invizibilul care „construieşte vizibilul şi îl distribuie”[9]. În *Jelirea lui Christos*, de Dürer, invizibilul operează altfel. În acest caz, nu vidul este pus în evidenţă, ci „constanta unei linii oblice ce urcă de la dreapta la stânga şi se repetă din plan în plan, până ce organizează întreg vizibilul”[10]. Vizibilul este aici proporţional cu profunzimea perspectivei, respectiv cu puterea invizibilului. Interstiţiile de invizibil aranjează şi etalează planurile vizibilului, astfel încât devine evidentă „dominarea fenomenologică a invizibilului asupra personajelor repartizate în mod vizibil”[11].

Gesturi extreme ale picturii: radicalizarea reducţiei fenomenologice

Exemplele anterioare ilustrează câteva moduri în care invizibilul ordonează vizibilul şi îl lasă astfel să apară. Totodată, ele indică diversele maniere în care invizibilul poate fi sugerat într-un tablou sau, pentru a vorbi fenomenologic, modurile în care invizibilul poate fi vizat. Echivalenţele fenomenologice stabilite de Marion conduc spre ideea conform căreia tabloul pune în scenă structura generală a intenţionalităţii. Invizibilul privirii (echivalent cu trăirea intenţională) face posibil vizibilul (echivalent cu obiectul intenţional). Între cei doi poli ai perspectivei există o tensiune, consideră Marion. Există însă şi cazuri în care distribuţia acestor poli este foarte specială, şi anume atunci când unul dintre ei dispare, sau chiar când ambii poli dispar.

Prima situaţie este cea în care obiectul dispare, unicul lucru care rămâne vizibil fiind trăirea. Aceasta din urmă devine singurul scop al tabloului, precum în impresionism. În *Catedrala din Rouen*, de Monet, obiectul vizibil îşi pierde contururile, dispărând de fapt din vizibil. După Marion, putem înţelege această situaţie ca o destrucţie a obiectului intenţional. Altfel spus, impresionismul recurge la o reducţie fenomenologică a obiectului, pentru a lăsa să se vadă doar trăirea intenţională (impresia), adică mediul invizibil.

Un gest şi mai radical este cel al lui Jackson Pollock, cu a sa *action painting*. Pictorul inundă cu multe culori şi cu urme o pânză imensă, întinsă pe sol, pe care o parcurge şi din care extrage un fragment, îl fixează pe un cadru, transformându-l abia acum într-o pânză în sensul clasic al termenului. Aici, arată Marion, „pictura nu se consemnează decât pe ea însăşi”[12], ea lasă să se vadă doar conştiinţa care trăieşte vizibilul înaintea oricărei obiectivări

[8] Ibidem, p. 28.
[9] Ibidem, p. 29.
[10] Ibidem, p. 29.
[11] Ibidem, p. 30.
[12] Ibidem, p. 39.

într-un tablou, deci în afara oricărui obiect intenţional. Această „călătorie în jurul propriei conştiinţe" radicalizează reducţia la trăiri: reducţia la „acţiunea de a picta" este, în definitiv, o reducţie la ansamblul trăirilor conştiinţei.

Un caz şi mai excentric este exemplificat prin pânza lui Hantaï intitulată *Tabula*. Ceea ce se vede pe ea este regularitatea serială a 496 de pătrate asemănătoare, sugerând doar faptul că „nu-i nimic de văzut". Producţia este mecanică, neavând nevoie de o privire care să pună în perspectivă. Vizibilul este minimalist şi insignifiant, lăsând impresia că îşi este suficient sieşi. El câştigă deci un fel de autonomie. După Marion, el este independent nu doar faţă de obiect, ci şi faţă de orice trăire a conştiinţei. Astfel, reducţia fenomenologică se aplică aici atât obiectului, cât şi tuturor trăirilor. Vizibilul minimalist realizează prin el însuşi o punere în perspectivă, care este tot una minimalistă.

La fel, în *Pătratul alb pe fond alb*, al lui Malevici, tabloul nu face vizibil nici un obiect mundan, preexistent tabloului. Arta nu se mai defineşte ca imitaţie a realităţii. Aşa cum arată Marion, lucrul din tabloul suprematist este pur, se iveşte din nimic, adică din propria sa invizibilitate. El e independent nu doar faţă de trăirile pictorului, ci şi faţă de cele ale spectatorului. El nu are nevoie nici măcar de o privire care să îl recepteze. Asistăm aici la o reducţie a obiectului şi a trăirii.

Conform interpretării lui Marion, putem deduce de aici posibilitatea unui nou joc între vizibil şi invizibil. Dacă primele exemple arătau cum anume invizibilul este condiţia de posibilitate a vizibilului, acest din urmă exemplu ne indică faptul că invizibilul ar putea fi *în* vizibil. Inserţia invizibilului în vizibil este mult mai evidentă în cazul icoanei.

Perspectiva în cazul icoanei: un alt tip de invizibil

În lucrarea sa *Crucea vizibilului*, Marion identifică mai multe trăsături ale icoanei: 1) „Icoana se oferă privirii spre a fi văzută fără a mobiliza vreo perspectivă"[13]. Desigur că nimic nu împiedică existenţa unui fundal şi a unei puneri în scenă, însă ea funcţionează şi fără o investire a spaţiului de către invizibil. Invizibilul intră în joc altfel, arată Marion. 2) Icoana „arată întotdeauna o privire cu faţă umană", iar „acestei priviri îi este propriu faptul de a privi".

Privirea din icoană „priveşte mai mult decât este privită" şi chiar îl păzeşte pe privitorul ei care se roagă. Fenomenul este descris ca „schimb al privirilor" (sau „întâlnirea ochilor"). Astfel, „două priviri invizibile se încrucişează prin martorul vizibil al trupurilor lor"[14]. Una din priviri vizează în modul rugăciunii, cealalta vizează în modul binecuvântării. Întâlnirea acestora aparţine unei economii a invizibilului, în serviciul căreia se află vizibilul transpus de pictor. Cu alte cuvinte, raportul este invers decât în cazul tabloului. Acolo, invizibilul era în seviciul vizibilului; aici, dimpotrivă, vizibilul serveşte invizibilului. 3) În icoană, invizibilul nu este cel al propriei priviri. El este deci un invizibil care „se primeşte, nu

[13] Ibidem, p. 44.
[14] Ibidem, p. 45.

se produce" de către om. Icoana se desparte de logica mimetică a imaginii prin faptul că se referă integral şi exclusiv la un prototip invizibil[15].

Interpretarea fenomenologică a icoanei

După descrierea structurilor implicate în icoană, Marion face o interpretare fenomenologică a acesteia. Principalele concepte şi teme ale fenomenologiei sunt aduse din nou în discuţie. În cazul icoanei, *reducţia fenomenologică* este mai radicală decât în toate gesturile artistice amintite anterior, căci privirea din icoană anulează orice scenariu al spectacolului artistic. De asemenea, arată Marion, avem de-a face cu *inversarea intenţionalităţii*: sensul nu e constituit de privirea mea, ci de privirea din icoană. În icoană asistăm la o „unitate intenţională a vizibilului cu invizibilul", care repetă în chip estetic unirea ipostatică a naturilor în persoana lui Christos: „umanitatea vizibilă face să fie recunoscută în persoana lui Christos divinitatea invizibilă". Pe de o parte, avem o tranzitivitate ipostatică a naturilor în Hristos, iar pe de altă parte, o tranzitivitate intenţională a vizibilului şi a invizibilului în icoana estetică (una derivată). Cea din urmă este posibilă datorită celei dintâi. Cu alte cuvinte, Christos („icoana veşnică") este paradigma icoanei estetice. Amintind faptul că Maxim Mărturisitorul îl numeşte pe Christos „icoană vie a iubirii", Marion dezvăluie natura acestei contra-intenţionalităţi prezente în icoană: iubirea. Tranzitivitatea vizibilului şi a invizibilului se realizează aici printr-un elan însufleţit, cel al iubirii, ca tranziţie kenotică. Încrucişarea privirilor ia aici forma unei mişcări a Fiului către Tatăl anterioară trecerii vizibilului către invizibil, în măsura în care „iubirea revelează faptul că Tatăl se dă în şi ca Fiul, că prototipul se deschide în şi ca vizibil".

Atât tabloul, cât şi icoana sunt pentru Marion fenomene saturate (denumite şi paradoxuri), adică fenomene în care donaţia intuitivă depăşeşte intenţionalitatea. Astfel, ele nu au un sens univoc şi dependent de eul constituant, ci o infinitate de sensuri care nu pot fi organizate într-un întreg[16]. Filosoful francez realizează o clasificare a fenomenelor saturate având ca fir conducător cele patru tipuri de categorii kantiene: după cantitate, fenomene nevizabile de tipul evenimentului; după calitate, fenomene insuportabile pentru privire (idolul şi tabloul); după relaţie, fenomene absolute, anume cele lipsite de orice analogie (precum trupul, care este resimţit doar din interior); după modalitate, fenomene de neprivit, care scapă categoriilor gândirii, dar care o fac posibilă (aici se încadrează icoana). Toate aceste fenomene nu pot fi constituite ca nişte obiecte. Ele sunt de neprivit în mod direct. Putem vedea doar efectul lor asupra noastră. Eul nu mai este constitutiv în raport cu fenomenele, ci este un martor, fiind constituit în actul de survenire a fenomenului saturat[17].

Tabloul se află deci în aceeaşi categorie de fenomene saturate precum idolul. Ele sunt fenomene pe care privirea mea nu le poate suporta, singurul acces la ele fiind sustragerea din faţa lor[18]. Pentru a înţelege mai bine distincţia dintre idol şi icoană, care nu poate fi tratată exhaustiv în textul de faţă, să amintim faptul că, după spusa lui Hölderlin, amintită de Marion,

[15] Ibidem, p. 123.
[16] Jean-Luc Marion, *În plus. Studii asupra fenomenelor saturate*, Sibiu: Deisis, 2003, p. 132.
[17] Ibidem, p. 133.
[18] Ibidem, p. 132.

„intimitatea relaţiei dintre Dumnezeu şi oameni creşte pe măsura distanţei dintre ei" (*Idolul şi distanţa*). Distanţa trebuie deci păstrată, şi nu „umplută" cu diverşi idoli. Pentru a vorbi fenomenologic, am putea spune că privirea din icoană este „săracă în lume". Maniera cea mai adecvată de a conserva distanţa este abandonul de sine al eului în favoarea lui Dumnezeu, imitaţia lui Dumnezeu, a actului christic, singurul care dă sens distanţei divine. Lipsa de putere a eului trebuie să imite modelui christic, pe care Chiril al Alexandriei îl descria atît de bine: domnia în chip de rob, slava în micşorare omenească[19].

Or, exact acest lucru se petrece şi în „întâlnirea ochilor". Fără a anula diferenţa dintre privirea divină şi cea omenească, credinciosul se străduieşte să-şi reformeze propria privire, pentru ca ea să participe la perspectiva divină[20]. Am putea spune că există două feluri de familiaritate: una în care omul are impresia că poate tinde prin el însuşi către unitatea privirii divine, rămânând de fapt la o privire întoarsă către sine (idolul), şi alta în care, păstrând distanţa, privirea umană vede cu ochiul lui Dumnezeu.

Tema este prezentă nu doar la Pseudo-Dionisie Areopagitul, ci şi la Johannes Scotus Eriugena, Meister Eckhart, Nicoaus Cusanus[21]. De exemplu, cel din urmă vorbeşte despre privirea omniprezentă a lui Dumnezeu şi despre identitatea dintre privirea sa şi creaţia sa. După Cusanus, Dumnezeu nu doar are ochi, ci el este un ochi, deoarece în Dumnezeu a avea este totuna cu a fi[22]. Ochiul omenesc este precum o oglindă în care se vede doar obiectul particular spre care el se orientează (descrierea aceasta este asemănătoare cu tematizarea husserliană a vizării prin *Abschattungen*). Privirea omenească este dependentă de „un unghi cu o oarecare magnitudine", deci de un orizont, cum spunem în limbajul fenomenologiei, în vreme ce privirea divină este infinită. Ochiul lui Dumnezeu este „o oglindă vie" care vede concomitent şi în el însuşi toate lucrurile: „unghiul ochiului Tău este un cerc – sau mai bine o sferă infinită – pentru că privirea Ta este un ochi al sfericităţii sau al perfecţiunii infinite"[23]. Totodată, întrucât privirea lui Dumnezeu este şi fiinţa sa, rezultă că lucrurile create îşi primesc fiinţa de la Dumnezeu, prin participaţie şi printr-o încrucişare a privirilor[24]. Această temă ocupă un loc central în reflecţiile lui Marion, care arată că Dumnezeu dă fiinţă lucrurilor tocmai pentru că el este anterior acestora şi, totodată, donaţia sa este anterioară fiinţei pe care el o dă lucrurilor[25]. Asistăm aici la radicalizarea diferenţei ontologice (despre care vorbea Heidegger): mai presus decât diferenţa dintre fiinţă şi fiinţări este distanţa dintre Dumnezeu (ca donaţie) şi fiinţă. Diferenţa dintre cele două priviri – cea divină şi cea umană – este perfect exprimată de Pseudo-Dionisie Areopagitul, cu aceeaşi metaforă a luminii. Pentru acesta,

[19] Jean-Luc Marion, *Crucea vizibilului*, p. 22.
[20] Jean-Luc Marion, *God Without Being: Hors-Texte*. Translated by Thomas A. Carlson, Chicago: The University of Chicago Press, 1991, p. 21.
[21] A se vedea şi Anca Manolescu, *Stilul religiei în modernitatea târzie*, Iaşi: Polirom, 2011, pp. 175-179.
[22] Nicoaus Cusanus, *Complete Philosophical and Theological Treatises of Nicholas of Cusa*, Translated by Jasper Hopkins. 2 Vols., Minneapolis/Minnesota: The Arthur J. Banning Press, 2001, p. 694 (De visione Dei 8, 32).
[23] Ibidem, pp. 694-5 (De visione Dei 8, 32).
[24] Ibidem, p. 698 (De visione Dei 10, 41): „For in that You see all creatures You are seen by all creatures. For otherwise creatures could not exist, since they exist by means of Your seeing. But if they were not to see You, who see [them], they would not receive being from You. The being of a creature is, alike, Your seeing and Your being seen."
[25] Jean-Luc Marion, *God Without Being*, p. 75.

divinul este „raza supranaturală a întunericului divin", „întunericul supra-luminos", aflat mai presus de vederea şi cunoaşterea umană (şi, de aceea, „nevedere" şi „necunoaştere").

Comentatorii arată că reflecţiile lui Marion se bazează pe cristologia ioanină[26]. După cum se poate observa, analiza lui Marion are ca premisă ideea confrm căreia raportul faţă-către-faţă este, în esenţă, un raport al privirilor. Această idee pare de la sine înţeleasă în teologia ioanină. În lucrarea sa *În plus*, Marion o dezvoltă în marginea unei analize a gândirii lui Levinas. După el, centrul feţei se fixează în ochi, şi tocmai de aceea faţa nu e reductibilă la simplul spectacol al unui obiect, ci ea lansează un apel[27]. Faţa survine fără o raţiune suficientă (fără o condiţie de posibilitate) de tip uman, impunându-şi în mod liber propriul ei punct de vedere. Din acest motiv, ea cere să fie respectată, adică venerată. Iar „a respecta valorează astfel ca un contra-concept al lui a privi"[28].

Luată ca punct de sprijin pentru a înţelege distribuţia vizibilului şi a invizibilului, experienţa estetică este, de fapt, pusă serios sub semnul întrebării. Ea rămâne captivă unei paradigme ce privilegiază eul constituant, adică punerea în scenă a lucrurilor prin invizibilul propriei noastre perspective. Chiar şi icoana estetică este un simplu idol dacă nu este concepută după modelul icoanei lui Christos. Analiza fenomenologică a icoanei, realizată de Marion, reprezintă o depăşire nu doar a modului modern de a înţelege imaginea artistică, ci şi o depăşire a metafizicii moderne.

BIBLIOGRAPHY:

Jean-François Courtine (ed.), *Phénoménologie etthéologie*, Paris: Criterion, 1992.
Nicoaus Cusanus, *Complete Philosophical and Theological Treatises of Nicholas of Cusa*, Translated by Jasper Hopkins. 2 Vols., Minneapolis/Minnesota: The Arthur J. Banning Press, 2001.
Hans-Dieter Gondek, László Tengelyi (eds.), *Neue Phänomenologie in Frankreich*, Berlin: Suhrkamp Verlag, 2011.
Dominique Janicaud, *Le tournant théologiquede la phénoménologie française*, Combas: Ed. de L'Eclat, 1991.
Anca Manolescu, *Stilul religiei în modernitatea târzie*, Iaşi: Polirom, 2011.
Jean-Luc Marion, *God Without Being: Hors-Texte*. Translated by Thomas A. Carlson, Chicago: The University of Chicago Press, 1991.
Jean-Luc Marion, *Crucea vizibilului. Tablou, televiziune, icoană – o privire fenomenologică*, Sibiu: Deisis, 2000.
Jean-Luc Marion, *În plus. Studii asupra fenomenelor saturate*, Sibiu: Deisis, 2003,
Brian Robinette, „A Gift to Theology? Jean-Luc Marion's 'Saturated Phaenomenon' in Christological Perspective", *The Heythrop Journal* XLVIII (2007), pp. 86–108.

[26] A se vedea, de exemplu, Brian Robinette, „A Gift to Theology? Jean-Luc Marion's 'Saturated Phaenomenon' in Christological Perspective", *The Heythrop Journal* XLVIII (2007), pp. 86–108.
[27] Jean-Luc Marion, *În plus*, pp. 136-139; *Crucea vizibilului*, pp. 132-134.
[28] Jean-Luc Marion, *În plus*, p. 139.

THE MUNICH AGREEMENT (1938) AND THE COMMENTS OF ROMANIAN ATTACHÉS IN WESTERN CAPITALS

Marusia Cîrstea

Assoc. Prof., PhD, University of Craiova

Abstract: The article regards the Munich Conference (September 1938) during which the representatives of the four great western powers – Great Britain, France, Germany, Italy – sacrificed the integrity of Czechoslovakia on the altar of what the advocates of the "appeasement policy" called "the cause of peace." In this context, the behaviour of the Romanian diplomats towards Czechoslovakia is revealed in the documents from the archives of the Ministry of Foreign Affairs and also in the memoires written by great personalities of those times, who decided upon the course of events. The above-mentioned article pays attention to the reports and intelligence forwarded to the Ministry of Foreign Affairs by diplomatic attachés in London and other Western capitals.

Keywords: the Munich Agreement, Gheorghe Iliescu, Vasile Grigorcea, Radu Florescu, Ion Lugoșianu

1. The Munich Agreement – "*the climax*" of the appeasement policy promoted by London and Paris

Between 1936-1938, Germany engineered a *concealment* of its objectives and this orientation was met with *indulgence* in London and Paris, the general result translating into the annexation of Austria, then of the Sudeten area of Czechoslovakia and, in the end, the abolishment of free state of Czechoslovakia and the enslavement (economic, political, military) of other peoples.[1]

As regards Czechoslovakia, the pretext was the alleged oppression of the German population in the Sudeten area exercised by the authorities in Prague; the removal of this oppression fell on the Third Reich, which assumed responsibility for the fate of the Germans living in other countries, first and foremost the neighbouring ones. Inspired and supported by Berlin, the Nazi organisation called "The Südetenland" would ferment and move from one provocation to the next against the Czechoslovakian state.[2]

On 26 September 1938, Hitler gave a vituperating speech in the Sports Palace in Nurnberg, setting himself up as the spokesman for the German people. He claimed the Reich's foreign policy aimed the development of the German nation and not the "oppression" of other peoples, or "their annexation."[3] Referring to the Sudeten area (Sudetenland), inhabited by approximately 3,200,000 ethnic Germans, Hitler claimed that "It is our last

[1] Marusia Cîrstea, Gheorghe Buzatu, *Europa în balanța forțelor*, vol. I, *1919-1939*, Editura Mica Valahie, București, 2007, pp. 57-69.
[2] Constantin Vlad, *Istoria diplomației. Secolul XX*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2014, p. 125.
[3] Apud Prof.univ.dr. Viorica Moisuc, *România și criza cehoslovacă. Documente. Septembrie 1938*, Editura Adevărul Holding, București, 2010, p. 674.

territorial demand in Europe, one we are not prepared to relinquish."[4] On 27 September 1938, the *Foreign Office* cabled the British ambassador in Berlin the offer made to Hitler to occupy Czechoslovakian territories in Ager and Asch on 1 October, and for an international committee to meet in order to delimitate the new frontiers following Germany's occupation of the other claimed areas.[5] Hitler opposed the project and informed Chamberlain that Germany would call a general mobilisation. Any chance of peace seemed excluded. On the morning of 28 September, Chamberlain attempted a last maneuver; he sent a message to Hitler and Mussolini, suggesting a reunion of the French, English, Italian and Czechoslovakian heads of governments.[6] Hitler accepted the proposal on condition Czechoslovakia were not invited.

Commenting on the actions of the Germans, Vasile Grigorcea, Romania's minister in London, highlighted (on 26 September 1938) that "Hitler demands the retrocession by 1 October of an area comprising not only the territories inhabited by a German majority of over 50%, but also important territories with a Czech majority, including communication nodes of the greatest importance. Apart from these, he also demands the establishment of a region where plebiscite could be held under international control, but under special circumstances, which would allow the Sudetes in the ceded area to take part in the plebiscite without any conditioning, so that an unequivocal German majority could be obtained."[7] In the context of this political crisis in Central Europe, the stance of the two great allies of Czechoslovakia, France and Great Britain, can be defined/ observed clearly. Thus, while the *Foreign Office*'s lack of interests in the political evolutions east of the Rhine had been asserted since 1925 (the Locarno agreements), France was involved in a series of treaties as well as bi- and multilateral agreements stipulating clear obligations for its involvement in supporting Czechoslovakia in case of unprovoked German aggression.[8] To that end, French diplomacy was faced with a tough test because of the duplicitous position adopted by Great Britain in its relations with the countries in Central and Eastern Europe[9]. The British and French ambassadors in Prague advised the Czechoslovakian government to seek an understanding with Henlein. On 17 May 1938 negotiations began between Henlein and the government in Prague. At the same time, the great majority of the English and the French media released harsh criticism against Czechoslovakia. The "Daily Mail" published an article entitled *The Czechs do not interest us*, which stated, among other things, that "Czechoslovakia does not carry any interest for us. If France wants to fry her fingers there, it is her own business."[10] To prevent armed conflict – as Hitler had threatened during a speech on 12 September 1938, in Nurnberg – the British Prime Minister, Neville Chamberlain, "glorious strategist" of the *policy of appeasement* towards

[4] *Ibidem.*
[5] *Ibidem*, p. 708.
[6] Jean-Baptiste Duroselle, *Istoria relaţiilor internaţionale. 1919-1947*, vol. I, Editura Ştiinţelor Sociale şi Politice, Bucureşti, 2006, p. 170.
[7] Apud Prof.univ.dr. Viorica Moisuc, *op. cit.*, p. 630.
[8] *Ibidem*, pp. 20, 630-632.
[9] See Martin Thomas, *France and Czechoslovak Crisis*, in *The Munich Crisis, 1938. Prelude to World War II*, edited by Igor Lukes, Erik Goldstein, Frank Cass, London, 1999, pp. 122-159; Vít Smetana, *In the Shadow of Munich. British policy towards Czechoslovakia from the endorsement to the renunciation of the Munich Agreement (1938-1942)*, Karolinum Press, Charles University, 2008, pp. 97-99.
[10] Zorin Zamfir, *Istoria universală contemporană*, Editura Oscar Print, Bucureşti, 2003, p. 155; Valentin Ciorbea, *Din istoria secolului XX (1918-1939)*, vol. 1, Editura Ex Ponto, Constanţa, 2006, pp. 420-424.

fascist states, made three humiliating pilgrimages to Germany, first to Berchtesgaden, on 15 September 1938, then to Godesberg on 22 September 1938 and, finally to Munich on 29/30 September 1938[11] and this is how, "from one capitulation to another, he eventually ceded to all of Hitler's claims during the night of 29 to 30 September 1938, together with the French Prime Minister Édouard Daladier and in the presence of Mussolini."[12] Romanian diplomat Radu Florescu made a brilliant analysis of Great Britain's foreign policy in a confidential report entitled *On the English policy following the Munich Agreement*[13],emphasising that it differed from that of other European states in that "The British Empire, being a community of interests so widely scattered on the surface of the globe, her actions and reactions are naturally different from those of a country with limited and compact geographical interests."[14] That is the reason why "No British head of Government and no Parliament would ever be able to engage the entire Empire in defending local interests, knowing that by doing so they would endanger much bigger interests."[15] However, continued Radu Florescu, "a vital interest for the Empire is the geographic and military connection between England and a continental power. England's gendarme for Europe is France, so whoever attacked France would weaken England's military bridgehead on the Continent.[16] Taking these interests into consideration, England, with France alongside, unwilling to engage in a war that was detrimental to them, will sacrifice the integrity of Czechoslovakia on the altar of what the supporters of the "appeasement policy" called "the cause of peace."[17] "The impression of an unfavourable moment prevails in the explanations given by the Government-inspired media. Added to this, the belief that the revision of the Czechoslovakian borders avoided the immediate invasion of German armies in the European South-east, which was impossible to defend in due time by the Bohemian fortifications left isolated following Austria's annexation and Poland's defection. Chamberlain's invitation to Mussolini to come to Munich in order to stave German pressure confirms Italy's role in Central Europe, as well as the difficulty of reaching a solution in the absence of its agreement."[18] Hence, Munich marked the beginning of a change in the course of British foreign policy so that any conflict "that may arise outside England's vital areas could be contained to prevent war."[19]

Munich certainly closed a stage in the international political life and opened another – one in which political reasoning was gradually being replaced by brutal force. According to Henry Kissinger, Munich represented "*the climax*" of the appeasement policy promoted by

[11] Jean-Baptiste Duroselle, *op. cit.*, pp. 168-170.
[12] F.-G. Dreyfus, A. Jourcin, P. Thibault, P. Milza, *Istoria universală*, vol. 3, *Evoluţia lumii contemporane*, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2006, p. 430.
[13] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României, Bucureşti (The Archives of the Romanian Foreign Ministry, Bucharest, hereinafter: A.M.A.E.), fond 71 România, vol. 262, ff. 196-219.
[14] *Ibidem.*
[15] *Ibidem.*
[16] *Ibidem.*
[17] M.P. Renouvin, *Les relations franco-anglaises, 1935-1939. Esquisse provisoire*, in vol. *Les relations franco-britanniques de 1935 à 1939*, Éditions du Centre National de la Recherche Scientifique, Paris, 1975, pp. 39-45.
[18] A.M.A.E.,fond 71 România, vol. 262, ff. 199-200.
[19] *Ibidem.*

London and Paris and, moreover, it put an end to *the balance of forces in Europe* as it had been established through the Treaties of Peace in 1919-1920.[20]

2. The position of Romanian diplomats on the matter of the Munich Agreement

The Munich Agreement compelled all states to re-examine the results of their former policy and re-evaluate the resulting ratio of forces, in order to decipher, as far as possible, the prospective evolution of the international situation.

During all this time, Romania would support Czechoslovakia on multiple levels and in various ways and, to that effect, as early as May 1938, the Romanian foreign minister, N. Petrescu-Comnen, declared to the German minister in Bucharest, Wilhelm Fabricius, that "nothing of what endangers the existence of Czechoslovakia will leave us unmoved."[21] Romanian diplomacy will be very active in Paris, London, Berlin, Rome, Warsaw, Budapest and other places, in defending Czechoslovakia. After the Munich Agreement, Minister Grigore Gafencu reiterated that the main lines of development in Romania's foreign policy were: "real and good-faith cooperation between nations"; "peace, which needs to be re-established"; "close ties with the bigger and smaller countries of the continent"; "the strengthening of existing alliances."[22]

Romania's attitude on the "Munich arrangement" can also be inferred from a document in the archives of the Ministry of Foreign Affairs referring to the meeting – on 15 November 1938 – between Minister N.P. Comnen and Lord Halifax. On this occasion, the Romanian minister specified: "Romania did not want to take any advantage of the break-up of the Czechoslovakian state. Although the Romanian government was requested by a number of Slovakian political parties to claim a mandate over Slovakia, the Romanians never entertained the thought of acting on these requests. The same happened with Rhutenia, where we do have a considerable Romanian minority. It would have been deeply immoral and unpolitical to take part in the division of the body of a good and loyal ally. The catastrophe that hit Czechoslovakia created intense confusion among the country's intelligence and, at the same time, a serious economic imbalance. In order to provide reassurance and suppress the interested propaganda of various outside factors, Czechoslovakia's International Status should have been *final* and settled as soon as possible in the spirit of the Munich Agreement. At the same time, Czechoslovakia should have been provided with financial assistance to enable it to maintain its independence. This *independence* was a *vital necessity* for Romania and simultaneously, it posed great interest for the western Great Powers. The Great Powers, if I may be honest, have assumed a threefold responsibility to Czechoslovakia: political, juridical and moral. Through the assurances given on 19 September last year, England and France were issuing a categorical proclamation to Czechoslovakia that, if she accepts the suggestions made in Prague and decides in favour of the requested sacrifice, they are ready to assure Czechoslovakia of its future borders. On account of these assurances, Czechoslovakia

[20] Henry Kissinger, *Diplomaţia*, traducere de Mircea Ştefancu şi Radu Paraschivescu, Editura All, Bucureşti, 2007, pp. 274-275.
[21] Apud Constantin Vlad, *op. cit.*, p. 127.
[22] *Istoria Românilor*, vol. VIII, *România Întregită (1918-1940)*, coord. Ioan Scurtu, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003, p. 517.

accepted the principle of the sacrifices it was requested to make. Once reunited in Munich, the Great Powers were not satisfied with regulating the German-Czech dispute, but also made decisions concerning the Hungarian and Polish demands. These decisions were followed by the well-known protocols, by which the four States pledged their guarantee, as soon as Czechoslovakia would accept the adopted decisions regarding the three disputed borders. Given the above-mentioned facts, Czechoslovakia may rightfully claim it would never have accepted the enforced massive amputations if it hadn't twice received the solemn assurance that its future territorial status would be guaranteed by the four Great Powers."[23]

3. The consequences of the Munich Agreement in the comments of Romanian attachés to European capitals

In Munich it was accepted that Czechoslovakia should be broken up. All Czechoslovakian regions with over 50% German population were to be ceded to Germany. The signed Quadripartide Agreement envisaged the transfer to Germany of 28291 km^2 with 3683082 inhabitants. After Munich, the German government endeavoured to enforce the federalisation of the Czechoslovakian state in order to achieve its subsequent dissolution and full occupation.[24]

Referring to Germany's policy towards Czechoslovakia (on 6 October 1938), the Romanian military attaché in Berlin, Lieutenant-Colonel Titus Gârbea[25], emphasised that "German victory in Central Europe, though straightforward, goes beyond the simple adjoining of three million Sudetens. It is now being exploited through the concentric Polish-Hungarian action and through an undermining action meant to lead to a separation between Bohemia and Slovakia, and possibly to a common Polish-Hungarian frontier in Subcarpathian Russia."[26] The Romanian diplomat went on to ask: "*Now that Germany has slain Czechoslovakia, where will it channel its efforts?*" In answering this question, Titus Gârbea highlighted that "the entire German political, economic and strategic structure is designed for an effort in Central Europe, heading East"[27] and "This political trend may not primarily target conquest, annexation or takeover, but rather: political and economic influence or alliance; adherence to racist ideology; political subjection or economic dependence; strengthening and ascension of the German element scattered throughout the east and south-east Europe."[28] Nevertheless, Romania's envoy to Berlin continued, "This new direction does not exclude new territorial demands on the part of the Germans; the matter of the Corridor, of Danzig, the Memel territory, that of the three million Germans in Switzerland are still on the agenda. According

[23] A.M.AE., fond 71 Anglia, vol. 40, ff. 117-121.
[24] Alexandru Oșca, *România în sistemul relațiilor internaționale contemporane*, partea I, *1917-1939*, Editura C.T.E.A., București, 2006, p. 207.
[25]Silviu Miloiu, *Generalul Titus Gârbea. Memorial și însemnări zilnice*, vol. I, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2011, pp. 14-30.
[26] Alesandru Duțu, Lenuța Nicolescu, Alexandru Oșca, *Ataşaţii militari transmit… (1938-1944)*, Editura Europa Nova, București, 2001, p. 35.
[27]*Ibidem*, p. 36.
[28]*Ibidem.*

to the political framework, today Germany has the necessary organisation and force to bring any of these matters to the forefront in a short time."[29]

Particularly interesting comments about Germany's policy towards Czechoslovakia were made by the Romanian attaché in Prague, Ion Lugoșianu, who highlighted on 8 February 1939 that "The predominant problem of Czechoslovakian politics is to reconcile the need to maintain the State's political and economic independence with the essential fact of the Reich's vicinity and pressures. The German demands are high and the Germans appear to be tough, but so far they have stated matters progressively and rather tactfully. During Chvalkowski's three visits to Germany since October, only matters of principle were analysed and not concrete details. Relations that were very strenuous in October are gradually becoming normal. After Chvalkowski's last journey to Berlin in January, the situation is the following: The anti-Semitic issue dominates the Reich's relations with Czechoslovakia. Strange as it may seem, during the 6 hours of talks with the Czechoslovakian Minister of Foreign Affairs, both Hitler and von Ribbentrop spoke about the need to exterminate the Jews in Europe in extremely vicious terms for most of the time. The Jews are the cause of the hostility against Germany in France, England and America. After the exclusion of the Jews from European life, international politics may return to normal. German-Czechoslovakian reports may also improve following the settlement of this matter in Czechoslovakia, so much so that in Berlin Chvalkowski's interlocutors allowed him to perceive the likelihood of certain territorial retrocession. The securement of Czechoslovakian borders is in fact conditioned by the settlement of the anti-Semitic problem.

Secondly, the Germans are interested in a sensible settlement of the German minority matter and the purging of the old regime's people from the Czechoslovakian political life. The solutions achieved in the above-mentioned matters are meant to serve as precedents for German politics, according to the leading circles here, in the other Danube countries. [...]

In conclusion, Chvalkowski believes that if matters are settled in due time, relations with the Reich may become tolerable and the country's autonomy may be safeguarded in a great measure. He was never spoken of a customs or monetary union. He was not requested to leave the League, to join the Anti-Komintern Pact or conclude any political alliance with Germany; today, it is only a favourable neutrality and supplies that are requested from Czechoslovakia.

The Czechoslovakian government is in consent about the need to follow this policy. It is made difficult by the state's federal regime to some extent and public opinion does not always understand it, although they realise it is unavoidable while, on the other hand, French politics is no longer regarded with hostility or bitterness. [...] During his talks with Hitler and von Ribbentrop, Chvalkowski had the impression the Fuhrer had slowed the rhythm of the anti-communist policy, being convinced that the Soviets march towards unequivocal disintegration. In the following months, the forefront of European policy will be occupied by the attempt to attain a south-Mediterranean Western Munich."[30]

[29] *Ibidem*, p. 37.
[30] A.M.A.E., fond Cehoslovacia, vol. 41, ff. 332-336.

The Munich Agreement destabilised domestic political life in Czechoslovakia. On 5 October 1938 President Edvard Beneš resigned and on 30 November he was replaced by Emil Hácha, who issued a new constitutional law which defined "Slovakia as an autonomous part of the Czechoslovakian republic, power being divided between Bratislava and Prague."[31] In the meantime, contacts between the Slovakian leaders and the German government members increased, encouraging, slowly but surely, the proclamation of Slovakia's independence on 14 March 1939. On the same day, President Hácha was called to Berlin and informed that Czechoslovakian provinces were to become part of the Reich. On 15 March, German troops crossed the frontier established in Munich and so Czechoslovakia ceased to exist as an independent state[32].

Analysing and commenting on these developments, Titus Gârbea concluded: "1 – Judging from the course of events and the intelligence we were able to obtain, we gather that despite the swiftness of the operation, the occupation of Czechoslovakia was planned and is not an unexpected improvisation. The planning was done at the level of international and national politics and in the military sphere; 2 – I strongly believe this occupation is preliminary to certain important operations which may be carried out.

In the context of the restrictions on the of the diplomatic corps' circulation, in the avalanche of deceit and lies, in the present turbid situation, it is very difficult to make more certain deductions, but there are two more likely hypotheses of what is to happen: a – Germany may profit from the substantial increase in its war potential by occupying Czechoslovakia and, together with Italy, may generate the conflagration by defining its claims. However, the introduction of the newly captured armament requires a few months (two-three months). In this case, the totalitarian powers' line of operation may be the Mediterranean Sea, considered the most sensitive region for France and England. Blitz operations are possible in Spain and England. Blitz operations are possible in Spain and the Spanish Morocco for Gibraltar and Libya, for the Suez, followed by the occupation of Northern Africa, which is the main objective; b – the second hypothesis is that Germany may continue the consolidation towards the East by organising Central Europe and developing its <<*living space*>> leaving the outbreak of the war at the decision of Western powers."[33]

Captain Gheorghe Iliescu, military attaché in London, also emphasised in his comment on the Munich Agreement: "The concluded agreement is disgraceful to England, who permitted that a smaller nation be enforced conditions which may only have been applied to an enemy shamefully defeated in war; [also] The (English) government's intention to give the Reich a free hand in Central and Eastern Europe is mistaken, because, once strengthened by the infusion of the smaller European countries, Germany will become invincible in 2-3 years and will impose humiliating conditions upon England, who will be forced to accept them; the

[31] Valentin Ciorbea, *op. cit*., vol. 1, p. 302.
[32]Gheorghe Onişoru, *Istoria lumii contemporane. De la revoluţia bolşevică până în zilele noastre (1917-2015)*, Editura Cetatea de Scaun, Târgovişte, 2015, pp. 47-49; A.J.P. Taylor, *Originile celui de-al doilea război mondial*, traducere şi note de Lucian Leuştean, Editura Polirom, Iaşi, 1999, pp. 123-148; Elena Mannová, coord., *Scurtă istorie a Slovaciei*, traducere din limba slovacă şi indice de Eva Mârza şi Radu Mârza, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2011.
[33] Alesandru Duțu, Lenuța Nicolescu, Alexandru Oşca, *Ataşaţii militari transmit… (1938-1944)*, pp. 50-51.

Munich Agreement – Gheorghe Iliescu went on, – showed that all treaties value no less that the paper they are written on; the Munich Agreement – Gheorghe Iliescu ended his comment – is a lesson for all countries – especially for the smaller ones – to mistrust the promises made by bigger countries and rely solely on their own moral, economic and particularly military strengths."[34]

Analysing the new international relations, Romanian diplomat Alexandru Cretzianu concluded: "Czechoslovakia's experience – though the country profited from a well-compound network of mutual assistance pacts – shows that today no country can rely absolutely on Pacts, Treaties and Guarantees – however perfect they may be – and international agreements – however solemn."[35]

BIBLIOGRAPHY:

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României, Bucureşti (The Archives of the Romanian Foreign Ministry, Bucharest), fond Cehoslovacia, vol. 41, fond 71 România, vol. 7, 262, fond 71 Anglia, vol. 40.

Ciorbea, Valentin, *Din istoria secolului XX*, vol. 1 *(1919-1939)*, Editura Ex Ponto, Constanţa, 2006.

Cîrstea, Marusia, Buzatu, Gheorghe, *Europa în balanţa forţelor*, vol. I (*1919-1939*), Editura Mica Valahie, Bucureşti, 2007.

Dreyfus, F.-G., Jourcin, A., Thibault, P., Milza, P., *Istoria universală*, vol. 3, *Evoluţia lumii contemporane*, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2006.

Duroselle, Jean-Baptiste, *Istoria relaţiilor internaţionale. 1919-1947*, vol. I, Editura Ştiinţelor Sociale şi Politice, Bucureşti, 2006.

Duțu, Alesandru, Nicolescu, Lenuța, Oșca, Alexandru, *Ataşaţii militari transmit… (1938-1944)*, Editura Europa Nova, Bucureşti, 2001.

Duțu, Alesandru, Nicolescu, Lenuța, Oșca, Alexandru, Nicolescu, Andrei, *Ataşaţii militari transmit… (1938-1939)*, vol. III, Editura Europa Nova, Bucureşti, 2003.

Istoria Românilor, vol. VIII, *România Întregită (1918-1940)*, coord. Ioan Scurtu, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003.

Kissinger, Henry, *Diplomaţia*, traducere de Mircea Ștefancu și Radu Paraschivescu, Editura ALL, Bucureşti, 2007.

Miloiu, Silviu, *Generalul Titus Gârbea. Memorial și însemnări zilnice*, vol. I, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2011.

Moisuc, Viorica, *România şi criza cehoslovacă. Documente. Septembrie 1938*, Editura Adevărul Holding, Bucureşti, 2010.

Onişoru, Gheorghe, *Istoria lumii contemporane. De la revoluţia bolşevică până în zilele noastre (1917-2015)*, Editura Cetatea de Scaun, Târgovişte, 2015.

Oşca, Alexandru, *România în sistemul relaţiilor internaţionale contemporane*, partea I, *1917-1939*, Editura C.T.E.A., Bucureşti, 2006.

[34] Alesandru Duțu, Lenuța Nicolescu, Alexandru Oșca, Andrei Nicolescu, *Ataşaţii militari transmit… (1938-1939)*, vol. III, Editura Europa Nova, Bucureşti, 2003, pp. 76, 77.
[35] A.M.A.E., fond 71 România, vol. 7, f. 153.

Mannová, Elena, coord., *Scurtă istorie a Slovaciei*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2011.
Renouvin, M.P., *Les relations franco-anglaises, 1935-1939. Esquisse provisoire*, in vol. *Les relations franco-britanniques de 1935 à 1939*, Éditions du Centre National de la Recherche Scientifique, Paris, 1975.
Smetana, Vít, *In the Shadow of Munich. British policy towards Czechoslovakia from the endorsement to the renunciation of the Munich Agreement (1938-1942)*, Karolinum Press, Charles University, 2008.
Taylor, A.J.P., *Originile celui de-al doilea război mondial*, traducere și note de Lucian Leuștean, Editura Polirom, Iași, 1999.
Thomas, Martin, *France and Czechoslovak Crisis*, in *The Munich Crisis, 1938. Prelude to World War II*, edited by Igor Lukes, Erik Goldstein, Frank Cass, London, 1999.
Vlad, Constantin,*Istoria diplomaţiei. Secolul XX*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2014.
Zamfir, Zorin, *Istoria universală contemporană*, Editura Oscar Print, Bucureşti, 2003

THE IDEA OF METAMORPHOSIS IN THE MYTHICAL-ARCHETYPAL THINKING: PYGMALION AND GALATEEA

Adriana-Claudia Cîteia

Assoc. Prof., PhD, "Ovidius" University of Constanța

Abstract: This study proposes to analyze the idea of metamorphosis through the pygmalionic pattern of identity, from a double perspective: the post-jungian archetipology and the heideggerian approach on the origins of art.
The archetype of Pygmalion is structured by a direct metamorphosis, in this case the artist reveal a demiurgical hypostasis and an intermediate metamorphosis, by divine intervention. The mith has thus proposed a definition of the self knowledge developed on the Platonic impulse of self-improvement – kreitto autou, and the return to the self, defined as a descending in an internal space, a space in which takes place the search and discovery of the divine.

Keywords: metamorphosis, mith, archetype, phantasma, antimimon.

În *Sofistul* (236c)[1], Platon indică două posibilităţi de creare a imaginilor (*eidolopoiké*): -*eikastiké*- arta copiei, *eikon* având sensul de imagine-copie guvernată de legile *mimesis*-ului şi-*phantastiké*- arta simulacrului, *phantasma, eidolon* fiind imaginea învestită cu existenţă autonomă, cu puteri misterioase, magice. *Phantastiké* capătă astfel sensul de umbră, *antimimon* proiectat în opera de artă ca formă de *katharsis*; proiecţia umbrei poate deveni o formă de amputare, de sacrificare a laturii negative, de disociere identitară radicală (*heautonmoroumenos*[2]) ca în exemplul biblic Cain-Abel sau în legenda medievală despre Balin şi Balan[3].

În accepţiune freudiană[4], sursa fantasmelor sunt instinctele; *phantasmai* (gr.) sunt scheme ereditare, remodelate de imaginaţie, atunci când nu coincid cu experienţele reale; *phantasmai* asigură legătura operativă între mecanismele eului şi instincte. Pentru Lucretiu, *phantasma* (simulacrul) este un intermediar între trup şi minte[5].

Simulacrul poate fi definit, aşadar, ca un construct artificial, existând în şi prin sine, care se proiectează pe sine în lume. În mitul lui Pygmalion, artistul îşi proiectează *anima*-fantasmă în opera de artă, care la rândul ei se proiectează în lume. Actul creator ca proiectare a *animei* în opera de artă marchează momentul de maturizare a artistului. Mitul pare a defini tema *animei* care îşi câştigă propria existenţă/autonomie, dar care rămâne profund dependentă de artistul demiurg, prin *eros*. Arhetipul pygmalionic se defineşte pe axele Demiurg

[1] Platon, *Opere complete*, vol. I, *Sofistul*, trad. Cezar Papacostea, Editura Humanitas, Bucureşti, 2001, 236c.
[2] Lucretiu, *De rerum natura*, IV, 25-35, trad. T. Naum, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1965, p. 198, şi IV 88-89, p. 196.
[3] Heinrich Zimmer, *Regele şi cadavrul*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1989.
[4] *Introductory Lectures on Psychoanalysis*, 1916-1917, *apud* Andrew Samuels, *Jung şi post-jungienii*, Editura Herald, Bucureşti, 2013, p. 77.
[5] Vezi şi Gilles Deleuze, *Diferenţă şi repetiţie*, Editura Babel, Bucureşti, 1995, p. 165-168.

(ignorant?)-Eros-Creaţie. Se poate observa în structura textului tema Creaţiei prin iubire, ca formă de ieşire din sine şi adorare de sine.

Este mitul lui Pygmalion o variantă mai modestă a mitului gnostic al Sophiei sau a mitului iudaic al Shekinei? Din mitul lui Pygmalion lipseşte momentul palintropic: Galateea nu este despărţită de Creatorul său, nu trebuie să descopere drumul de întoarcere către El; Galateea nu este sursa unui proces de creaţie negativ, ca în cazul Sophiei[6]; mitul nu spune dacă şi în ce fel Galateea devine un intermediar între Demiurg (Pygmalion) şi Lume (ca în cazul mitului Sophiei), cu excepţia, discutabilă, a ultimului vers, despre naşterea lui Paphos.

Poate fi înţeles Pygmalion în cheia Demiurgului ignorant? În favoarea răspunsului afirmativ, mitul povesteşte etapele unei creaţii incomplete: Galateea primeşte viaţă prin mărinimia divină. Artistul îi aduce ofrande Afroditei şi o roagă nu să dea viaţă statuii (din teama de *hybris)*, ci să-i dăruiască o soţie tot atât de frumoasă. Şi elementul narcisic este evident: Pygmalion este singuraticul îndrăgostit de proiecţia animei sale.

Din postura sa de orant, Pygmalion obţine de la Afrodita privilegiul dorit, prin micul vicleşug al cererii indirecte; nu cere minunea însufleţirii Galateei, ci un dar divin, o replică umană la fel de frumoasă. Se crează astfel un joc *anima-simulacrum, syzige-phantasma, selem (ebr.)*. Micul Demiurg îndrăgostit cere Afroditei măcar o proiecţie a phantasmei sale în lume, pentru a nu se face vinovat de *hybris.*

Structura pygmalionica are aşadar, două ipostaze:
-ipostaza Demiurgului Ignorant: creator al unei opere neînsufleţite (incomplete),
-ipostaza Demiurgului Trickster: dă viaţă operei sale printr-un şiretlic.

Spre deosebire de Narcis, pedepsit de zeiţa Nemesis să rămână captiv în labirintul propriei proiecţii, Pygmalion se bucură de un priviligiu divin.

Efortul demiurgic este structurat în trei etape[7]:

1. de la materie (fildeş/lat. *ebur)* la formă= actul delimitării, al croirii materiei ca etapă ktiziologică (etapă corespunzătoare creaţiei dintr-o materie preexistentă); Demiurgul îşi proiectează *anima chtoniană* în materia încă diformă;
2. de la *forma* la *opus* (operă)= etapă corespunzătoare desăvârşirii creaţiei[8],
3. de la *opus* la *corpus erat*!= de la operă la viaţă[9].

Actul antropogonic este însă intermediat de zeiţa iubirii. Pygmalion constată *Corpuserat!*, nu foloseşte imperativul divin *corpus fiat*! Demiurgul ignorant îşi contemplă şi îşi idolatrizează opera[10], dar nu o poate însufleţi şi cere timid o soţie asemănătoare fecioarei de fildeş.

Mitul propune două tipuri de metamorfoză:
-directă, provocată de artist în ipostaza sa de Mic Demiurg: de la fildeş la formă şi de la formă la trup şi

[6] În mitul gnostic, din dorul Sophiei care nu găseşte o cale de întoarcere la Demiurg,se naşte monstrul Ialdabaoth care generează la rându-i *kenoma*- un spaţiu negativ, opus *pleromei* divine. Ioan Petru Culianu, *Gnozele dualiste ale Occidentului*, Editura Polirom, Iaşi, 2002.
[7] Ovidius, *Metamorfoze,* X, traducere şi note David Popescu, Bucureşti, 1997, f.e. p. 238-297.
[8] Victor Ieronim Stoichiţă, *Efectul Pygmalion, de la Ovidiu la Hithcock*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2011, p. 22
[9] *Metamorfoze* X, vs. 289.
[10] *Ibidem,* vs.263-270.

-indirectă, intermediată, obţinută prin intervenţia divină.

Celor trei etape ale actului demiurgic le precede însă, motivaţia: Pygmalion sculptează în fildeş un trup de fecioară, dezamăgit de imoralitatea Propetidelor care îşi vindeau trupul şi care fuseseră preschimbate în piatră de Afrodita. Mitul începe cu o metamorfoză-pedeapsă, compensată apoi de o metamorfoză-dar.

Actul demiurgic este rezultatul dezamăgirii pygmalionice, astfel încât impulsul creator ascunde o dublă intenţie:

-proiecţia *animei* în dimensiunile sale strict negative (înţeleasă ca separare, disociere, distanţare catartică). Pentru Pygmalion proiecţia animei este iniţial sinonimă cu proiecţia umbrei, anima fiind identificată cu un *antimimon*, cu tot ceea ce Pygmalion dispreţuieşte. *Anima antimimon* are la începutul mitului trăsăturile arhetipului contrasexual; intenţia a fost disocierea de anima negativizată, redusă la scară propetidică. Proiecţia *animei-antimimon* devine condiţia regăsirii armoniei interioare. Identificarea umbrei propetidice cu *anima* este cauza însingurării Micului Demiurg, iar disocierea de aceasta este condiţia regăsirii echilibrului interior.

-distanţarea este însoţită de metamorfoza *animei propetidice* în *anima-phantastiké* (Galateea). Astfel, identificarea *animei* cu umbra este anulată. În arhetipologia jungiană, acest tip de metamorfoză marchează deblocarea relaţiilor personale şi sociale, „admiterea inadmisibilului" (în mitul lui Pygmalion, minunea însufleţirii fildeşului şi a iubirii împlinite)."Evaluarea pozitivă a umbrei"[11] este uşor de recunoscut în ruga timidă către Afrodita: „o, zei, dacă toate puteţi, dăruiţi-mi soţie, una la fel cu statuia" („coniux dare similis mea eburnae"), urmată de răspunsul divin favorabil şi familiarizarea treptată cu metamorfoza (statuia „pare" caldă, simte, roşeşte, priveşte timid spre cer, îşi descoperă iubitul).

În finalul mitului, se produce reconcilierea cu *anima* gândită ca parte feminină, chtoniană a artistului[12]. Disocierea identităţii demiurgice este urmată de refacerea unităţii interioare.

Mitul poate evoca aspectul diadic al identităţii demiurgice, înţeles ca pereche de contrarii aflate într-o continuă luptă sau, dimpotrivă, conciliate. Motivul diadei, al perechii masculin-feminin este prezentat în relaţie cu diadele *eros-logos,* divin-uman, subiectiv-obiectiv, superior-inferior, celest-chtonian[13].

În mitul lui Pygmalion, *anima* personificată are, aşadar, o conotaţie iniţială negativă (*anima propetidică*) care determină proiecţia şi o conotaţie finală, pozitivă, care determină reconcilierea cu sinele şi cu exterioritatea (*anima galateică*). Mitul pare a defini relaţia *Eros-Logos* ca relaţie între elementul conciliator (*Eros*) şi elementul cognitiv diferenţiator[14] (*Logos*).

„Corectarea" *animei* propetidice devine posibilă prin crearea unui tipar animic contrar, dar lipsit de viaţă, până la intervenţia divină; corectarea *animei* poate fi o formă de compensare, de rectificare a unui atitudini extreme („dispreţul" faţă de Propetide). Relaţia dintre Propetide (ca antimodel) şi Galateea (ca model) poate fi interpretată şi ca relaţie între

[11] Andrew Samuels, *op. cit*., p. 113-114.
[12] C.G. Jung, *Arhetipurile şi inconştientul colectiv*, Editura Trei, Bucureşti, 2001, p. 72.
[13] C.G. Jung, *Opere complete*, IV/1, *Mysterium Coniunctionis*, Editura Trei, Bucureşti, 2005, p. 15.
[14] *Ibidem.*

anima-victimă şi *anima-captivă*. *Anima-victimă* are ca trăsături negativitatea anomiei, a imoralităţii, a *hybris*-ului („...Propetidele neruşinate îndrăznit-au să spună că Venus nu e zeiţă..."), este *anima* asimilată umbrei. *Anima-captivă* are ca trăsături pozitivitatea purităţii, a relaţiei numinosice[15] cu divinitatea, eliberată din materia diformă, constrângătoare[16].

De la ebur la forma, de la forma la corpus erat, în cheie heideggeriană[17]

În *Originea operei de artă*, Heidegger defineşte lucrul ca „ceea ce este neînsufleţit în natură şi în toate de câte ne folosim"[18]. Lucrul simplu este „lucrul pur, care este doar lucru şi nimic altceva", expresia „doar lucru" avînd un sens aproape depreciativ. Un exemplu de lucru simplu este bucata de fildeş a lui Pygmalion. Dar lucrul este şi „acel ceva în jurul căruia se reunesc proprietăţi"[19], este nucleul unor caracteristici, temeiul (*to hypokeimenon* aristotelic[20])-ceea ce este constant, ceea ce apare în fiecare lucru, survenind odată cu el (*ta symbebekota*).

Aşadar, avem următoarele echivalente:

To hypokeimenon (gr., nucleul, temeiul)= *subjectum* (lat.)

Hypostasis, prosopos (particularul, ceea ce se înfăţişază, forma)=*substantia*

To symbebekos (predicatul care anunţă caracteristicile lucrului)=*accidens*

În analiza relaţiei substanţă-persoană-ipostas, Boetius[21] stabileşte ca primă certitudine, că se poate vorbi despre persoană doar în privinţa substanţelor, categoriile de substanţe fiind complexe: corporale (cu viaţă şi fără viaţă), incorporale, universale, particulare.

Persoana există în corpurile cu viaţă, sensibilitate, inteligenţă şi raţiune. Nu se poate vorbi despre persoană decât în cazul lucrurilor singulare şi individuale. Definirea persoanei ca substanţă individuală de natură raţională pune în relaţie de sinonimie *persona* şi *hypostasis*; *hypostasis* este subzistenţa care capătă substanţă în lucrurile particulare.

Boetius indică diferenţa între *subsistentia* (subzistenţa) şi *substantia* (substanţă):

Subsistentia este un termen sinonum cu grecescul *ousiosis* (esenţa). Aşadar, *subsistere=ousiosthai*- ceea ce există fără a avea nevoie de accidente (caracteristici), iar *substantia= hypostasis*.

Hyfistasthai=substare-substanţa oferă accidentelor un suport prin care ele să poată exista.

Genurile şi speciile au subzistenţă, lucrurile individuale au subzistenţă şi substanţă, fiind înzestrate cu specificitate.

Astfel: *einai=esse,*

Ousiosthai=subsistere,

Hyfistasthai=substare.

[15] Veneraţie şi teamă.
[16] Samuels, p. 129-130.
[17] M. Hedegger, *Originea operei de artă*, Editura Univers, Bucureşti, 1982, p. 35 şi urm.
[18] *Ibidem.*
[19] *Ibidem*, p. 36.
[20] Aristotel, *Metafizica*, Editura Academiei,, Bucureşti, 1965.
[21] Contra lui Eutichie şi Nestorius.

Hypostaseis sunt substanţe individuale, fiind subiecte pentru anumite lucruri (inclusiv accidente). Aceleaşi substanţe individuale pot fi desemnate şi cu substantivul grec *prosopa*-persoane.

Omul are : *ousia=essentia*-esenţă, pentru că există,
Ousiosis=subsistentia-subzistenţă
Hypostasis=substantia-substanţă (e suport pentru lucrurile care nu sunt subzistenţe),
Prosopon=persona-persoană, pentru că e individ raţional.

Caracterul statornic, nuclear al lucrului este dat de materialitatea sa (care implică duritatea, cromaticul, masivitatea etc). Statornicia lucrului rezidă în întâlnirea dintre *hyle*-materie şi *morfe*-forma. Lucrul este materie care primeşte formă.

Succesiunea metamorfozelor pygmalionice:

1. **Lucrul simplu= *ebur* (fildeşul pygmalionic) devine în structura mitului suportul material care primeşte formă.** *Ebur* devine suportul material al alternativei pygmalionice la modelul propetidic. Pygmalion crează o ipostază opusă feminităţii propetidice. (Lucrul=*hyle* + *morphe*);
2. ***ebur* (materia-*hyle*) primeşte o înfăţişare (*eidos*)** conform idealului pygmalionic de feminitate.
3. ***ebur* (= *hyle*) primeşte prin voinţa divină persona (*hypostasis*)**-substanţă individuală de natură raţională (Galateea priveşte spre cer). Materia este ipostaziată, transformată în persoană.

Privilegiul obţinut de Pygmalion are valoarea restabilirii unei duble reciprocităţi (suspendate la începutul mitului, de aversiunea Afroditei şi dispreţul lui Pygmalion faţă de Propetide):

-divino-umană, bazată pe sentimentul de *numinos* şi

-inter-umană, bazată pe *eros*.

Metamorfoza lucrului în trup viu (*ebur-corpus*) implică metamorfoza complexă, treptată, de la lucrul pur şi simplu, la substanţa individuală de natură raţională. Succesiunea metamorfozelor este mijlocită de dorinţa Micului Demiurg de a crea o alternativă la identitatea propetidică damnată şi de privilegiul divin, acordat de Afrodita, în ipostaza sa de zeiţă „înduratoare”.

BIBLIOGRAPHY:

Aristotel, *Metafizica,* Editura Academiei, Bucureşti, 1965
Culianu, Ioan, Petru, *Gnozele dualiste ale Occidentului*, Editura Polirom, Iaşi, 2002
Deleuze, Gilles, *Diferenţă şi repetiţie*, Editura Babel, Bucureşti, 1995
Jung, C.,G., *Arhetipurile şi inconştientul colectiv*, Editura Trei, Bucureşti, 2001
Jung, C.,G., *Opere complete*, IV/1, *Mysterium Coniunctionis*, Editura Trei, Bucureşti, 2005
Hedegger, Martin, *Originea operei de artă*, Editura Univers, Bucureşti, 1982
Lucretiu, *De rerum natura*, IV, 25-35, trad. T. Naum, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1965

Platon, *Opere complete*, vol. I, *Sofistul*, trad. Cezar Papacostea, Editura Humanitas, Bucureşti, 2001

Stoichiţă, Victor, Ieronim, *Efectul Pygmalion, de la Ovidiu la Hithcock*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2011

Zimmer, Heinrich, *Regele şi cadavrul*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1989.

CULTURAL STRATIFICATION IN THE HUMAN HABITAT OF RODNA (BISTRIȚA-NĂSĂUD COUNTY) IN THE 13TH CENTURY UNDER THE INFLUENCE OF THE SAXON COLONISTS

Mircea Mureșianu

Assoc. Prof., PhD, "Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: The presence of argentiferous gold ore, mining and mountain crossing have favored, even from the early Middle Ages (the 13th century), the occurrence and development of the prosperous Oppidum of Rodna. Designed and accomplished by the German colonists brought here by the Hungarian kings in view of recharging mining and overseeing the Carpathian passages, the stylish medieval mountain town had imposing buildings, a monumental Dominican basilica, along with a network of mysterious rooms and underground passages (catacombs), most likely disposed in order to ensure the security of the population and their goods. Largely shattered by the rapacious Tatar-Mongol hordes in 1241-1242, the urban dowry of the medieval small town was rebuilt in two decades, but, unfortunately, the second Tatar invasion in the 13th century , 1285, transformed the Oppidum of Rodna into ruins, and the town never succeeded in reaching the charm, greatness and glamour it once had. Based on the scarce documents of the time, the materials and published writings, along with the personal investigations, the attempt is to reconstitute the old Rodna Oppidum.

Keywords: Cultural stratification, medieval vestiges, Dominican basilica, catacombs, Tatar-Mongol invaders

Introduction

We sometimes live in places that are unknown to their inhabitants from the perspective of the chronological stratification of their civilizations. We know them insufficiently, our perception remaining at the level of lived events or parental stories of the ones who have placed landmarks in our growth throughout time. We realize the lack of knowledge about the surrounding space, when, upon the digging of a house foundation or a ditch, for instance, we find that the actual human habitat overlaps the remains of an older one. This is also the case of contemporary Rodna, a picturesque and stylish rural settlement, situated in the North of Romania and the Oriental Carpathians, in the North-East part of Transylvania and Bistriţa-Năsăud county, on

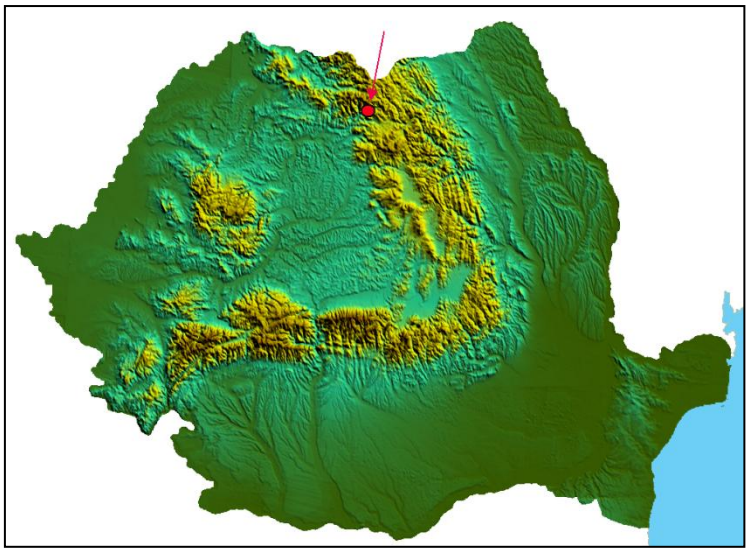

Fig. 1. Position of Rodna in the Northern Carpathians

the superior valley of Someşul Mare, at a tripartite interference between Transylvania, Maramureş and Northern Moldavia (Bucovina), ancient regions of the ethnic-linguistic and geo-demographic Romanian space that were often found under various authorities throughout history.

In the Middle Ages there is the first written document referring to the town, dating back to 1235, when the Russian chronicles mention the fact that Daniil (Daniel) Romanovici, duke of Haliciu, on his way to Hungary, made a stop in Rodna, where he purchased golden ornaments to offer as a sign of respect and friendship to the newly-enthroned king of Hungary, Bela the 4th (M. Mureșianu, E. Bălăi, S. Mureșianu, R. Bălăi, 1996).

The centre of the medieval small town was dominated by an imposing Benedictine basilica, in its initial organization stage, until 1241-1242, and later Dominican, after 1242, when a new Roman-Catholic place of worship was built. The documents of the time mention palaces of the local leaders and counts, of the silver and gold mining administration, along with the ones belonging to the metal weighers, smelters, jewellers, while, in the proximity area of the stylish central town, there were the buildings of the merchants and craftsmen (bakeries, butcher's shops, taverns, mills, boot making shops, tailor shops, slaughter houses etc.)

The centre of medieval Rodna was crossed by a network of rooms and subterranean corridors (catacombs) disposed both at the initiative of the local authorities, and at the request of the merchants, in view of ensuring the security of the population and their material goods at a moment of peril in the history of the place. (P. Boca, 1985)

The great Tatar-Mongol invasion in the spring of 1241 significantly ruined the mining town, the hordes led by Kadan conquering Rodna in March 31st in the midst of the Easter celebration. (I. A. Pop, I. Bolovan, 2009). The most ancient and genuine account of the raid in 1241 comes from the Canonical (Monk) Rogerius, who participated at the events and was taken hostage, only to miraculously escape from the hands of the barbarians. He describes the invasion in the paper "Carmen Miserabile", where, among others, it is shown that Aristaldus, the leader of Rodna, was forced by Kadan to accompany the invaders along with his 600 soldiers, as a guide in the rush to Hungary. (V. Şotropa, 1940)

The recovery was accomplished in two decades. The centre of the town being refurbished at the initiative of the new authorities and instead of the Benedictine abbey a monumental Dominican basilica was built, whose structure harmoniously combined the late Roman architecture and the early Gothic style.

After only four decades of peace and relative social security, the new cycle of remaking and developing Rodna was interrupted by the second attack of the invading Tatar-Mongol horde in the 13th century with the 1285 invasion, when, upon their return over the Tihuţa Pass and the Bârgău Valley, following the Someş Valley, the invaders devastated Rodna, robbing and stealing from the inhabitants, while turning the buildings and churches into ruins, including the Dominican basilica built after the 1242. This dramatic event caused the medieval Oppidum of Rodna to lose the greatness and glamour the town once had in the early Middle Ages.

Today's picturesque rural centre, the village Rodna, continues to stir up questions about the ancient Oppidum, both from the villagers and from the foreign visitors. The current endeavour is to provide an answer to such questions.

Methodological guidemarks

Any study in historical geography is an interdisciplinary scientific "product", a label that can also be applied to the current attempt in the paper. Using **history** methods and tools (the detailed study of the bibliographical sources that send to the current topic, the selection of relevant, coherent and logical elements in the oral flow of information, the evaluation of polls and archaeological diggings and the carrying out of own investigations and measurements etc.) as well as **geography** methods (analysing the role of physical and geographical factors in the genesis and evolution of the Oppidum of Rodna) the intention is to reconstitute and return to the coevals a medieval urban entity of the Oppidum type, specific to the 13th century in Transylvania, as a component of the Hungarian Kingdom.

The pieces published in the inter-war period (1924-1940) in the "Arhiva Someşană" magazine, in Năsăud, by a few enthusiast intellectuals (and some historians as well) were of real help. Even if these materials are often seen with a dose of mistrust-as many of the writings referring to the early Middle Ages in Rodna have not been validated by the personalities and academic treaties discussing this topic-they introduce specific aspects of Rodna's further past, aspects that are rightfully analysed and interpreted, often presented with solid arguments. All the materials provided by the "Arhiva Someşană" magazine (a total of 28 issues, of which 27 were published between 1924 and 1940, whereas the 28th was published only in 1994, because of the war firstly and later due to the communism) are published in the bibliography section.

Valuable and consistent data about the "generations" of existing basilicas in the medieval Rodna were offered by the unique diggings and archaeological polls accomplished in 1955 by a few historians and archeologists in Bucharest and Cluj-Napoca, later published in 1957 (V.Vătăşianu, D. Protase, M. Rusu,"Raport 1955", in "Materiale şi cercetări arheologice, vol. IV, Bucureşti 1957).

The most interesting pieces of information about the traces occurred along with the great constructions in the contemporary centre part of Rodna, in 1870-1910, are related to the oral circulation of the stories, particularly by the accounts of the botanist and academician Florian Porcius (1816-1906) from Rodna, which were further told by the first educator in a Romanian school in Rodna, Mureşianu Silvestru (1850-1935) and passed forward to the educator Boca Pompei (1908-1994) who wrote the stories in a manuscript entitled "Border Guard Stories" (with reference to the Border Regiment that the Habsburgs founded in the area during the 1762-1851).

Last but not least, we brought a personal contribution to this retracing attempt through the evaluation and observation of all the local medieval relics that occurred in 1970-1988, on the occasion of completing important buildings such as the "Ineu" hotel, the water supply and the town drainage system, through the inventory and data correlation with the pre-existent ones, as well as through the analysis and interpretation of these data.

Results and Discussion

All the attempts to reconstruct parts of the medieval Oppidum of Rodna were grafted based on a double intent: the urgent investigation (by archaeological diggings and/or polls) of the site where the ruins of the Dominican basilica were to be found and the study of the local catacombs' relics. Consequently, the issues related to the organization of the medieval small town and, implicitly, to its shape and orientation, the road texture etc. have aroused the curiosity of the researchers. The reality of the Rodna hearth, with a distinct time-space dynamic, with "buildings" always intermingled with catacombs, or even adapted to them, with the building of other houses over these catacombs and using them as caves or pavements used to keep produces, determined the researchers to approach the reasonably preserved elements, the most visible and relevant ones, from the perspective of the medieval central nucleus of the settlement.

If the documents written in the 13th century are scarce and sometimes lacking relevance and explanation, our endeavour takes them into consideration, weighing altogether the documents referring to the following centuries, with interesting mentions of all the found relics (whose discovery was often made by chance). Therefore, after the first documented mention in 1235 and Rogerius' accounts about the Tatar-Mongol invasion in 1241-1242, Rodna reappears in several written documents, e.g. in 1268, regarding an assets transaction, which states the existence of an administration, with a board made of a judge and 12 jurors appointed by the king (I. Marţian, 1924); The document indicates that, two decades and a half after the Tatar-Mongol invasion, Rodna was rebuilt, taking back its socio-economic life. This is believed to be the moment when the network of settlements, corridors and subterranean ways – the catacombs of Rodna – were designed and arranged. The 1268 document draws the attention over another significant element in the medieval history of Rodna, an enigmatic medieval fortress situated less than 3 kilometres downstream. It is possible that the specific strategic objective was established after the events in 1241-1242. Some bastions of the fortress were well kept until the inter-war period (1924-1925), when the historian Iulian Marţian made an accurate re-enactment of the essential elements of the building. (I. Marţian, 1925)

Other documents that hint at the passage between the 13th and 14th century date from 1292-1296 and 1313 and refer to solving legacy issues, certifying the property over various assets. (I. Marţian, 1924).

Fig. 2. The ruins of the Dominican Basilica

Fig. 3. The remains of a catacomb at the basilica

Fig. 4. Entrance from the school yard in the centre of Rodna into one of the better preserved catacombs

Austere from the point of view of written documents, the XIVth century witnessed a significant tide, as the economy of the settlement, along with mining, the social, political and cultural-religious life were stricken by the Tatar-Mongol invasion in the 1284-1285. Even if there are some historians who believe that the invasion of Rodna in 1285 was uncertain, and the written documents do no provide much help, the return of the invaders who ruined Bistriţa, (arriving there through the Tihuţa pass) on the Someş Valley forces us to accept that the preying and ruining of the settlement was a given fact, knowing also the "eloquence" with which the invaders used to operate. This fact is also supported by the dramatic and definite decay of medieval Rodna, which, in 1287, was already in a position inferior to Bistriţa, as seat of the district with the same name. (K. Gündisch, 1993)

Beginning with the 14th century, Rodna witnessed a regress shaped primarily on the two great and devastating Tatar-Mongol attacks, on the terror that instilled the inhabitants who found refuge in safer places and, not last, on the destruction of the Dominican basilica, as a factor of culture and civilization, order and civic discipline in the area. The importance of

Rodna in the area diminished, the socio-economic situation became fragile and mining declined, given that silver was on demand for a certain period of time. (P. Niedermeier, 2004). The information referring to the economic and cultural-religious life in the 14th - 15th centuries is nearly absent.

The relapse of Rodna from the 14th and 15th centuries is underlined by the repeated calls from the year 1440 by Queen Elisabeth to the Szekely's comes, Jakch of Kusal, to take over a devastated and depopulated Rodna, and by the royal privilege from 1520 which offer Rodna the right to hold a market every Sunday, to have a seal and own heraldic shield, in order to revitalise the social-economic life of the settlement (A. Csallner, 1941). The stagnation and regress continue in the 16th and 17th centuries, a fact that can be observed in the reports of the inspectors sent by Francisc Rákoczi in 1638 to evaluate the mines that were considered unprofitable. (M. S. Salontai, Bistriţa Magazine, XXIV, 2010)

As a message came across the centuries from the medieval Oppidum, the report of the imperial officers in 1695 indicates the existence of a house with large basements on the verge of ruin and of other 140 houses that were functional, as well as the walls surrounding the church, which had been half-covered in shingles by the villagers and which housed the ancient lecterns (R. Slatta, V. Wallmann, I. Dordea, 1999, II) It is the first document rendering information about the "subterranean" areas of Rodna, in the 400 years since the last invasion in the 13th century, people adapting their houses to the former catacombs transformed into basements of household use.

The 18th century and the first half of the 19th century bring the Habsburg conquer of the House of Wien in Transylvania and implicitly in Rodna. Beyond the convulsions that accompanied the settlement consolidation process of the new authorities, the last attack of the invading hordes of the Tatar-Mongolians in 1717 with their robberies and atrocious cruelty for the inhabitants of Rodna (M. Mureşianu, 2000), the 18th century remains a century of the great projects meant to rebuild Rodna, put to fire and sword for so many times, faced with natural calamities and implicitly with depopulation and devastation during the Border Regiment, of Rodna's militarization (1762-1851), allowing the small town to return to its status as important settlement, home to a strategic Border guard company- the Vth one. (V. Șotropa, 1925) It is at this time that the Austrian authorities initiate the rebuilding of the civic centre of Rodna within the former medieval Main square and they discover that they are forced to rearrange the new imposing buildings (the headquarters of the Military Company, administrative and commercial locations, offices belonging to the authorities in mining etc.) either by replacing some ruined building or above the medieval catacombs.

The Habsburg projects reveal a series of relevant details for the medieval centre of Rodna, currently the former main street in the 13th - 18th centuries which stretched on the Eastern wing of the medieval square, passing in front of the Dominican basilica, behind the contemporary Town Hall and South-East from the Roman-Catholic church the road is interrupted. Along this road, over an alignment of catacombs that have been transformed into basements (reshaped and consolidated with brick walls) several wooden living facilities are built for the military authorities (P. Boca, personal communication, August 12, 1992). P. Boca's notes, expanding the writings of several precursors-local intellectuals who descended

in the history of the place until the end of the 18th century and completing the information from the contemporaries of the epoch, indicate that the most important objective in the Eastern wing of the medieval square was the Dominican basilica, from which, towards North and South, the Eastern front of the medieval centre was continued with buildings hosting the clergy and the administrative staff.

The ruined catacombs on this alignment led the Habsburg military authorities to attach the once inhabited space to a habitat destined for some public use buildings, one of them; a former storehouse of the military garrison preserved its catacomb as a strategic basement, being well hidden until the end of the 19th century. (P. Boca, personal communication, August 12, 1992)

After the abolition of the military border (1851) and the setting up of the Austro-Hungarian dualism, the Hungarian authorities initiate a project meant to change completely the ancient centre, both in the habitat of the former square of the 13th century and in the spaces covered by buildings that date back to the Border Guard. This way, between 1875 and 1900, on the Western alignment of the former medieval square the large wooden buildings dating from the Habsburg period are demolished, their place being taken by the Pretura and the two-storied school made of brick and stone, in front of the catacombs alignment on the Western wing of the medieval square. Relics of the former catacombs (some consolidated in brick and used as cellars or basements) are still kept under some private houses or at the end of buildings on this Western front in the medieval centre, such as the school and Pretura.

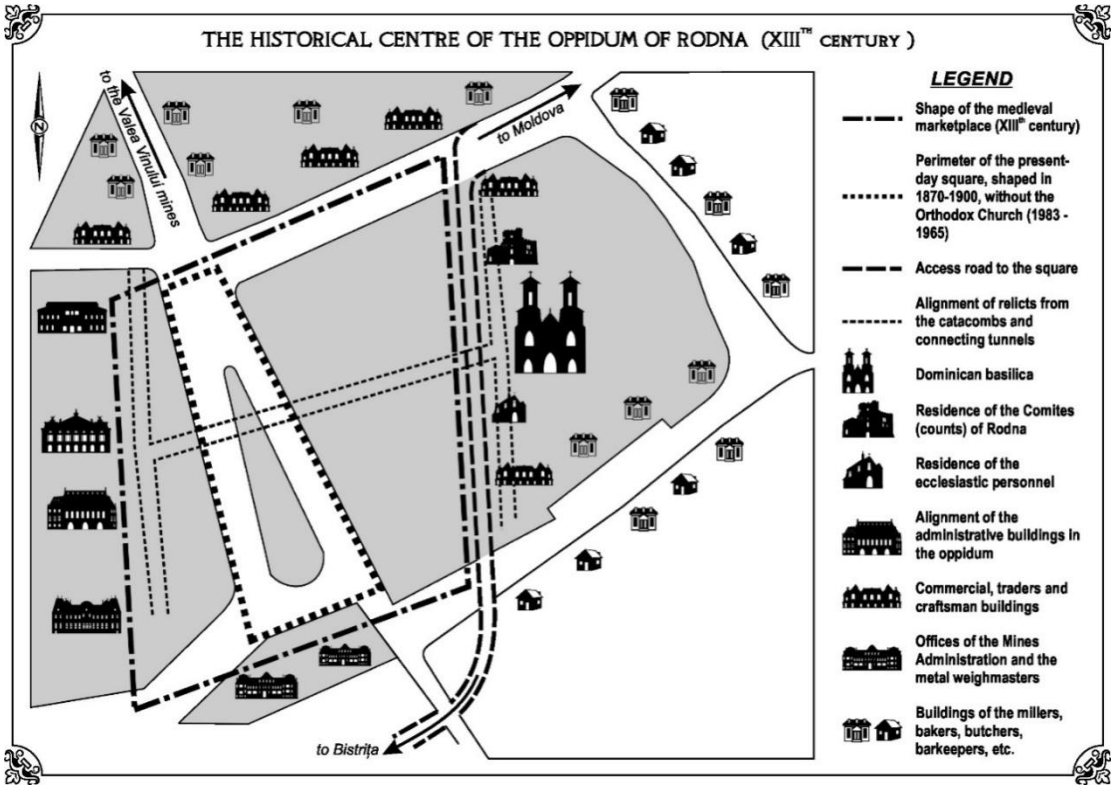
THE HISTORICAL CENTRE OF THE OPPIDUM OF RODNA (XIII™ CENTURY)
to the Valea Vinului mines
to Moldova
to Bistrița
LEGEND
Shape of the medieval marketplace (XIII™ century)
Perimeter of the present-day square, shaped in 1870-1900, without the Orthodox Church (1983 - 1965)
Access road to the square
Alignment of relicts from the catacombs and connecting tunnels
Dominican basilica
Residence of the Comites (counts) of Rodna
Residence of the ecclesiastic personnel
Alignment of the administrative buildings in the oppidum
Commercial, traders and craftsman buildings
Offices of the Mines Administration and the metal weighmasters
Buildings of the millers, bakers, butchers, barkeepers, etc.

Fig. 5. Plan of the medieval square from the 13th century

Fig. 6. The historic site of the Dominican basilica, with the road that existed until the Interwar period on the location of the present-day Orthodox church (source: http://postcards.hungaricana.hu/en/view/front/215395/?bbox=-1089%2C-2259%2C4375%2C93)

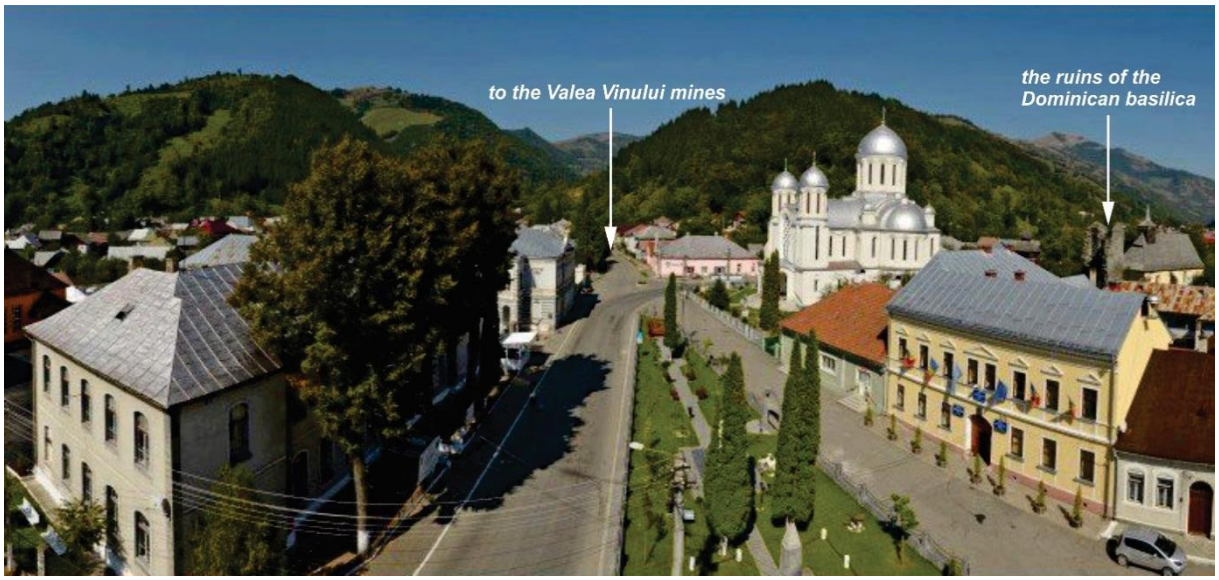

Fig. 7. View from the south on the present-day square

Fig. 8. The north-western part of Rodna's central square, reshaped and re-planned at the end of the 19th century, with the stately building known as „Găbănașu" to the right. The building was demolished in 1937 to make place to the present-day Orthodox church (source: http://postcards.hungaricana.hu/en/view/front/215394/?bbox=-872%2C-1977%2C4137%2C179)

It was in this period of time that the current Town Hall, the Parish House of the Roman- Catholic priest and a beautiful private house were built on the Eastern wing of the medieval square, whereas the road was moved from behind the Town Hall, passing now in front of the building and turning right in front of the Roman-Catholic church (with a first nucleus built in 1778), towards the bridge over the Izvorul Băilor river. The former medieval centre of Rodna is thus reshaped and re-dimensioned by the new authorities in such a way that, in 1900, the area had only a third of the previous medieval square in the 13th century. The park in the current square was arranged after 1950, the central nucleus of Rodna being free and more spacious until then.

By making an inventory of all the medieval relics, by weighing the elements of symmetry, urban aesthetics and architecture in the 13th century and by considering all the pieces of information with reference to the medieval trails discovered throughout the repeated attempts to rebuild Rodna, we continued with the measurements intended to distinguish the real spatial-geographic extent of the medieval Oppidum of Rodna centre.

The most consistent medieval trails occur on the Western part of the square, where the front of the buildings dating in the 1875-1900 faced severe difficulties due to the concatenation of the catacombs on a North-South direction. The Pretura and the Central School were built between the catacombs' alignment and nowadays square, and the few private homes were built over the catacombs, later transformed either in basements or septic tanks.

The length of the Western part in the Medieval Square was of approximately 120 meters, taking into consideration the alignment of the catacombs which went along a series of imposing administrative, military and mining administration buildings. Parallel to the Western part, the Eastern wing of the former medieval square had a length of a similar dimension, measured along the former road giving access to the central part of the Oppidum, passing in front the Dominican basilica until the last catacomb on this alignment, damaged in the last part of the 20th century, when a prison was built on the respective site. (P. Boca, personal communication, August 12, 1992). The subterranean room in front of the Dominican basilica, located on the same line with the above-mentioned one was also used as ground floor of the church, an argument to support this being the large piles of wastage, debris and stone that surround it, at present invaded by vegetation. (M. S. Salontai, Bistriţa Magazine, XXIV 2010)

The Northern part of the Medieval Square was set out by commercial buildings and private houses, whereas in the North-West begins the connection road to the silver and goal mines at Valea Vinului (9 kilometres along the Izvorul Băilor river).

The Southern part of the central medieval "quadrilateral" of Rodna was closed by a few buildings which marked the border of the main street that continued its route towards Bistriţa, while the South-Western corner of the square was marked by a connection street with the occupied habitats in the central and Western area of the Rodna hearth. The Northern and Southern sides of the medieval square measured each 100 meters in length.

Integrated in a quadrangle that enclosed a beautiful and picturesque square, the central part of the Oppidum of Rodna stretched on a surface over 1 hectare (over 11,000 square meters), over two thirds larger than the contemporary square (around 3,300 square meters), having imposing buildings, an emblematic Dominican basilica for those days in the Vallis Rodnensis and especially a thrilling socio-economic life. The 13th century was one of full flourishing for a mountain settlement that quickly passed from the stage of Villa to the Oppidum (Civitas).

Conclusions

Rodna is a mountain settlement that occurred between the 12th and 13th centuries, due to the interest of the Hungarian kings for the argentiferous-gold riches of its subterranean areas but also due to some location favours at the East-North-Eastern border of the Hungarian Kingdom.

The German colonists (Saxons) brought here by the Árpádian Hungarian kings to revitalize mining and to guard the Carpathian passes, establish here, in the heart of the mountains, a stylish and prosperous human settlement, which moves rapidly from being a villa to being a civitas (Oppidum).

A civic centre, dominated by a central square – two thirds smaller than the former medieval square-shaped as a quadrilateral, was endowed with imposing buildings, an emblematic Dominican basilica made in the architectonic style of the epoch (late Romantic, early Gothic and Burgundian) and with an enigmatic network of rooms and subterranean corridors (catacombs) that are unique in this geographic space.

"The seisms of history" (the two devastating Tatar-Mongol invasions in 1241 -1242 and 1284-1285) and the game of economic interests related to searching and valuing gold and silver on the contemporary markets caused the decay of Rodna, which witnessed, between the 14th and 17th centuries long periods of decline and devastation, along with very short and insignificant periods of recovery and progress.

In the 18th and 19th centuries, under the Habsburg and Austro-Hungarian occupation, the settlement was under a new form of development, being rebuilt from the foundation, as the former medieval centre was remodelled and re-dimensioned, on which occasion the relics of the 13th century reappear in several points of the small town. (Remains of the catacombs aligned on the Eastern and Western fronts of the square, but also remains of a potential consolidated tunnel that connected the above-mentioned subterranean alignments and that crossed the highly circulated main street.)

The 13th century remains therefore a period of maximum development for Rodna, of economic and urban boom, and the relics of the former Oppidum Rodnensis, along with the writings and elements of oral tradition convinced us to reconstitute this genuine "Atlantis" sunk in the whirling waters of history.

BIBLIOGRAPHY:

Boca, P. (1985), *Rodna la 750 de ani de la prima atestare documentară*, Cercul Cultural „Plaiuri Năsăudene și Bistrițene", Bistrița, pp. 41-54

Boca, P. (1992), *Poveşti* Grănicereşti, unpublished manuscript, personal communication from August 12, 1992

Csallner, E. (1941), *Denkwürdigkeiten aus dem Nösnergau*, pp. 99-100

Gündisch, K. (1993), *Das Patriziat siebenbürgischer Städte im Mittelalter*, Köln, p. 128

Marţian, I. (1924), *Contribuţii la istoricul Rodnei*, in: Arhiva Someşană, nr. 1, Năsăud,pp. 16, 17-19

Marţian, I. (1925), *Castrul Rodna*, in: Arhiva Someşană, nr. 4, Năsăud, p. 48

Mureşianu, M. (2000), *Districtul Grăniceresc Năsăudean. Studiu de Geografie Istorică*, edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, p. 67

Mureşianu, M., Bălai, E., Mureşianu, S., Bălai, Rodica (1996), *Rodna, pagini de monografie. Ipostaze istorice, geografice, lingvistice şi culturale*, edit. Ando Tours, Timişoara, pp. 16, 20

Niedermeier, P. (2004), *Städtebau im Mittelalter. Siebenbürgen, Banat und Kreischgebiet(1348-1541)*, Böhlau Verlag, Köln, p. 258

Pop, I. A., Bolovan, I. (2009), *Istoria ilustrată a* României, Litera Internațional, București, Chișinău, Cluj-Napoca, pp. 129-130

Salontai, M. S. (2010), *Ruina de la* Rodna, Bistriţa Magazine, XXIV/2010, pp. 298, 297-320

Şotropa, V. (1940), *Tătarii în Valea Rodnei,* in: Arhiva Someşană, nr. 28, Năsăud, pp. 26-46

Şotropa, V. (1925), *Regimentul Grăniceresc Năsăudean*, in: Arhiva Someşană, nr. 2, Năsăud, pp. 10-11

Vătăşianu, V., Protase, D., Rusu, M. (1957), *Raport 1955*, in "Materiale şi cercetări arheologice, vol. IV, Bucureşti, pp. 207-214

THE GYPSY DILEMMA: SOCIAL INCLUSION OR PRESERVATION OF THE CULTURAL IDENTITY?

Veronica Gaspar

Assoc. Prof., PhD, National University of Music, Bucharest

Abstract: We think that a cultural approach is an urgent need when analysing the severe discrepancy between Gypsies and the average Europeans. It can bring to light the hidden mechanisms of their so-called deviant social behaviour, to discover more than one profound contradiction in within the Gypsy culture itself and, last but not least, to better be acquainted with, and to understand a people who happen to be our neighbour. Music is playing a noticeable role in the understanding not just the Gypsies' cultural features but also the relationship between this lackland population and the people they interfere with. Indeed the perception on the Gypsies was and is still providing a lot of judgement errors and prejudges from the real society, and the official counterweight promoting a blind eye to the asocial and frequent illegal behaviour of the Gypsies, together with a naïve positive discrimination for the "political correctness" sake has no other effect than the deepening of the gap separating this people from the majority inhabitants.

Keywords: Diversity, prejudges, cultural peculiarities, history, music

Introduction The enlarged European Union is building its multi-cultural identity on a discourse preaching tolerance and respect for each culture. Nevertheless, we are recently perceiving a more and more evident contradiction between the level of declarations, recommendations etc. from the leaders of the European Union and the reality. The official discourses can no more replace the increasing need for a behavioural code meant for a normal life for the average European citizen. The harmonious chorus singing about "the celebration of diversity" is risking to be compromised by a "dissonance": a relative numerous people whose "traditions", "specific" etc. imply a behaviour, defined, at least, as intolerable for most of the Europeans: **the Gypsies**.

The first EU reaction (in the '90s) was to elude the problem and to throw out from dictionary the word "gypsy". For any infraction committed by Gypsies the blame was thrown on the country where they were coming from. As an example: when in 1990 a group of Romanian Gypsies ate the swans of a lake in Vienna, all the official statements, reports, media comments, discourses etc. expressing indignation targeted the Romanians. In vain the Romanians tried to get rid of this charge, at least because "in the Romanian food culture, swans are **not** eatable birds!" The Romanian protest was not heard, the reality was not seen and those that knew the truth did not speak about! When the Romanians pointed the finger on the Gypsies, the most current reproach accused them to be racists…

But in the new millennium, the increased conflict between Gypsies and the Western Europeans ends by raising violence, fascist discourses (sometimes even with the official support of some governmental leaders) etc. The hidden incompatibility turns to a major crisis

no more being easy to hide or avoid. Now, the self-declared tolerant Europe has to face seriously a ticklish problem and to find a solution for a tolerable cohabitation, other than ecstatic discourses. For a long-term delay, these politics of elusion or positive discrimination led with certainty to a compensatory reaction of rejection when not even worse against Gypsies.

I Identification of the problem and the problem of identification I. 1.Between fake and real persecution The recent collapse of the communist governments of Eastern Europe discloses a centennial conflict opposing Rroma to the indigenous population. The Gypsies, but not only them, are pretending that they are the target of ceaseless violent discrimination and that almost everywhere their fundamental civil rights are threatened. Some of these accusations are real, other, not entirely true and other, even false as for Rroma discrimination in education. In reality, everywhere the authorities were and are doing efforts to encourage the Rroma children' access to school, going until positive discrimination, *numerus clausus*, even forcing measures.

Everyone would prefer to deal with more educated Gypsies. Maybe the chosen measures were not the most appropriate, but the intention cannot be truthfully denied. In fact, in spite of the official encouragements the reluctance to let the Rroma children go to school comes from the Gypsies themselves. Such particular attitude relies upon a strong cultural custom which is worth to be known. The rejection of "the other" and the communicational distortions are reciprocal. A standpoint which obstinately distorts the truth, denies obvious facts instead to analyse the real reasons of the bad insertion of the Rroma in the society brings no gain neither for the average citizen nor for the Rroma community itself.

The authorities are responsible for this deficient social insertion because of their poor, when not inexistent, reaction against violence and expressions of hate either coming from or against the Rroma people. Therefore we think that a cultural approach might be helpful for a better social tuning.A cultural approach on behaviour and social interaction offers, at least, a superior understanding of the respective phenomena. It is great time to let the intellectuals try to solve this social distortion, because we have all seen the results of the "solutions" given by politicians …

We must no more underestimate the importance of a thoroughgoing knowledge, which has to cover the gap between the two extremes: "*The Gypsies are **all** (at least, potentially) criminals*" and "*The Gypsies are not criminals but they are **all** unjustly discriminated*". The intellectual approach may go beyond the potential conflicts held by such delicate topics. Even if the superposition of opposite cultural voices seems disharmonic, there are always hidden layers wherefrom it might be possible to start a dialogue.

In the same time, the Gypsy problem points out a more general contradiction regarding the re-definition of culture in the contemporary open context. I agree with the opinion of Giovanni Sartori[1] (2000) that the multicultural parallelism is equally harmful for the inter-cultural dialogue as the extreme it tries to replace – the forced assimilation. The actual cultural definition is exclusively based on ethnical differences, deliberately ignoring the self-

[1]**Giovanni Sartori** (2000): *Pluralismo, Multiculturalismo e Stranieri* (Rom. Tr. Geo Vasile), Ed. Humanitas, Bucharest 2007 p. 10 and following

improving aspect of the concept of "culture". In the past, the emphasis was on aspiration, today – on diversity only. Culture is metonymically reduced just to its territorial reference. Besides an offending even out, such reductionism engenders incompatible cultural parallelisms and makes difficult any tentative to find a frame for commonly accepted rules. One of the ways to understand Gypsies seems to be music. In any case, the understanding of a people implies also to understand his forms of non-verbal spirituality. An investigation on the musical culture could be relevant for the concealed layer behind the visible cultural symbols. It reveals the gesture behind the image, the ritual behind the tradition.

We could consider the Gypsy minority as an embarrassing presence between myth and realty. They exerted a real influence on the Europeans, being in a same time despised and feared. In the European imaginary the Gypsy has a dual representation. On one hand, he is devilish, having all the attributes of the "other": he is wicked, potentially criminal, thief and rapist. He stoles children and mutilate them for becoming proficient beggars. He throws witchcrafts on crops, fountains and cattle. "If you are not obedient, the Gypsies will come to take you away" is told to many children. On the other, we find a Romantic image, presenting the Gypsy as the foremost symbol of the free man. He is proud, explosive and haughty. He loves horses, nature, life and love. He is mastering the Art of love and the Art of magic. He has a supernatural gift, that's why he can predict the future and men's destiny. He has a cruel end, because his magnificence is not understood by the menial regular world.

The Rroma are a distinct minority, distinguished at least by Rrom blood and the Rromani, or Rromanes, language, In spite of a widespread tendency to reject the "*gadjo*" (non-Gypsy) influence, very few of them consent to declare their true ethnic origin and name, mostly because their denotation raised connotations of persecutions and derision. The real name of the ethnical group we are analyzing – *Tzigane (Zingara, Zigeuner, Ţigani etc.)* – is generally avoided. They and are registered in the European Union as "Roma" people, by the extension of the name of a particular tribe (see below). In fact, the word "rom" in their language means "human being".

This name stirred some grievances from the Romanians, because the phonetic similitude creates a false appearance of kinship between two nations with different ethnical and linguistic origins. However, the name remained established as "*Roma*", yet admitting as a concession a slight written modification – the double *r*, though not always used. I shall use both forms – Gypsy and Rroma (for more general situations). Regarding the use of name from a Gypsy standpoint, it is normal that this ethnic group grasped the opportunity to change a disreputable name, linked to poverty, human misery and offenses. Still, the Romanian standpoint aiming to avoid the factitious association with another ethnic group, especially with a controversial one, was never taken into consideration.

I.2. Brief history The origin of the several million Rroma people, widespread all around the world, is quite controversial. For a long time they were supposed to come from Egypt. In Romania, one of the most met euphemistic appellative for "gypsy" was "faraon" = pharaoh. Even a village near the town Bacău is named "Fărăoani". Their real origins began on the Indian subcontinent. No one knows for certain why, one thousand years ago[2], the original

[2] According to http://www.galbeno.co.yu/musicschool/m-index.html accessed in february 2008

Rroma began their great wandering from India to Europe, either the reason for leaving India, or the choice of Europe, which could hardly be considered as a hospitable realm. There have been several great migrations, or Diasporas, in the Rroma history in the last millennium raised from unknown reasons and carried on despite persecution and oppression met through the centuries. The most important great migration, known as the *Aresajipe*, occurred from southwest Asia into Europe in the 14th century.

The Rromani language of Indo-Aryan family is originating in the ancient Hindi. Yet it has no properly established writing[3]. Rromani is a rather unitary language though it has several spoken dialects. It seems to be divided in three sublanguages following the three important ethnical groups: the *Domari* of the Middle East and Eastern Europe (the *Dom*), the *Lomarvren* of Central Europe (the *Lom*), and the *Rromani* of Western Europe (the Rrom). These groups are subdivided in several tribes or nations (*natsiya*) defined by their occupations: *Kalderash, Machavaya, Lovari, Churari, Romanichal, Gitanoes (Calé), Sinti, Rudari, Manush, Boyash, Ungaritza, Luri, Bashaldé, Romungro, Xoraxai …* Each tribe pretend to represent the "true Rroma". Besides, not all tribes have the same definition about what "Rroma" exactly is. What may be considered by one group as "true-Rroma" may seem *gadjo* to another. Despite what these groups may believe, there are no proofs that one or other tribe is more qualified to call itself as being the "true" Rroma. This inter-tribal competition itself is eloquent for a nation not only without any settled data about its history, but also without a coherent common mythology of foundation.

During the centuries, the rejection modalities of Rroma were variable: Western Europe "chose" expulsion, Central Europe – the forced assimilation and Eastern Europe – the slavery. In the Austro-Hungarian Empire the Imperial Edicts of Maria Teresa (1768) and Joseph II (1782) banned nomadism and forced the Rroma to settle in villages under the name of „*Uj Magyar"* = „new Hungarians", to attend school and church, to be enrolled in the army and to use Hungarian names and languages. The Gypsies had no permission to use their language, costumes, to sing their music or to practice their traditional callings.

In more recent time, in the 19th and early 20th centuries, the Gypsies, together with other nations were migrating toward America. Nowadays, since the fall of the Iron Curtain, we assist to another massive westward migration wave from the former communist countries. This time their effort to adapt to the new nation is less seen than 200 years ago.

During the Rroma European adventure, there have been many large-scale, state-sponsored persecutions, or pogroms throughout the European history. Their scouring through a settled Europe and their nomadic manners stirred up a violent, quasi-unanimous rejection, shared with the other landless nation: the Jews. The Nazi terror of World War II is responsible for the deaths of up to 1.5 million Rroma in the *Porrajmos* (Holocaust**).**

After the falling of the Iron Curtain, the Gypsies evolved in a contradictory manner: even if they began to circulate more, even if they began to use currently the modern technology, they became more conservative and the demarcation line between Rroma and *gadjilané* (the non-Rroma communities) grows to be more evident. The Europeans are blamed

[3]However, the codification of a constructed, standardized dialect is currently in progress through the work of the Linguistic Commission of the International Rromani Union.

for their tendency to reject *the other*. But it must be said that a similar attitude starts from the Rroma people too. I insist on this, because we, the Europeans, are tempted to believe that rejection of otherness and racism are exclusively our sins.

II Social interferences II.1. Rroma and Communism The Rroma people seemed to be the "chosen people" for communists. First, they were almost all poor, but especially, they were untied to the vernacular tradition, which was deeply hostile to the communist doctrine. Besides, the Gypsies had been persecuted by the Nazi, thus corresponding to the profile of the "New Man". Last but not least, the Rroma could provide the ideal intermediary staff: being obedient to the chiefs that put Gypsies in a leading position and enough isolated from the rest of the citizens. In the first stage of the communist transformation the minorities and particularly the Rroma were the preferred category for replacing the former leaders of the Romanian communities. Thus Gypsies got important leading roles in Army, Police, Political police, local or central Authority even if some of them were illiterate. They got permission to dwell free of charge, as well in emptied villages (replacing the deported Germans in the late '40s) as in the centre of the big cities (replacing the arrested or emigrated people). A positive discrimination, intensely observed, permitted to the Gypsies to attend schools and to get good jobs. In some regions there were built villages especially for them, in order to obtain both sedentarism and gratitude toward the new system. But the Rroma quickly squandered the gifts. Very few of them resisted in leading positions, and in spite of advantages and promises, they continued to avoid school. Although a lot of Gypsies consented to dwell in cities, they never accepted the villages, no matter the comfort. Almost all the houses in the country side were devastated and abandoned. They were dwelling all together, jam-packed in a single house, while the other houses were ripped and sold by pieces. The impossibility to constraint most of them to settle down and to get a regular work has remained unchanged until the present time[4].

In the late '80, The Romanians underwent a period of profound lack of basic goods. The Gypsies were the only stratum having access to almost everything – starting with meat and ending with medicines, not to mention cigarettes, coffee, perfumes – through a tolerate smuggling. Besides, during the late Communism, they were the only persons having a tacit permission to travel abroad and to procure the ware inexistent on the regular market. The only disagreement made by the communists to this ethnic group was the confiscation of the gold. It seems that it was here a huge mistake. No matter how many times the Gypsies have recuperated its pecuniary equivalent; the symbolic value of the gold was never compensated. Indeed, the necklace of golden coins plays in tribal hierarchies a capital role, which no money could buy.

During the communism the Romanian society retrieved its structural separation and underwent the avatars of the novel order with a double discourse: one, official and another for

[4]For instance, the new houses, with all modern facilities in Gura Văii, (Bacău county) especially built with European funds for the Gypsies victims of the flood in 2005, were devastated, demolished (wood and bricks sold) and, after a while, abandoned. Now the Gypsies from Gura Văii are living in tents, tilted-wagons or in Stone Age-like earth huts. The European Union financial managers have to deal with an important waste of money – expected consequence of the EU staff's obstinacy to ignore the long local experience.

a separated personal life. The cultural consequence was the lack of a common value system and the social consequence – a disordered society without any real-admitted authority. In addition to that environment, we have to take into account also the equivoque status of the Gypsies, beneficiary of a semi-official encouragement to infraction and imposture. For instance, The Gypsies moved throughout Europe when and where they wanted even if no Romanian could be free to travel and the acquirement of an exit visa was quite a reward difficult to get. They did not need a passport of another identity document for. Another exception was the traffic with trade, otherwise impossible, or hard to procure, as (western brand) cigarettes, natural coffee and even medication. In Bucharest were some known centres where one could procure any lacking merchandise, with the benevolence when not complicity of the institutions of force. Anyone that lived during these times is aware how rigorous was the authorities' control on the society and how severely were punished any tentative to procure another goods than those intended for the population. Yet, thereat, the Gypsies benefitted from a unique tolerance.

After 1989, the "foreign" goods became generally accessible and one of the first right the Romanian got was the freedom of movement. Under these new circumstances, those privileges of the Gypsies began to shake. They began to direct their abilities to purchase any illegal merchandise or to procure a cheaper one. One cannot anymore to blame some hypothetical complicity with the new authorities, but during the 90s, the social control was poor and the power of any force establishments in the country was jeopardized. The major occupations of the Gypsies became the scrap metal trade, the flower shops and the smuggling with any merchandise cheaper than the official market price they could get. However, the Gypsies were no more single depositaries of needed goods, so, their ascendant on the population decreased. No surprise that any moral authority and potency to establish a civilized co-habitation has been lost. The evolution of the cultural dialogue between Gypsies and natives on the Romanian territories add a living argument to Sartori's theory concerning the failure of the dialogue in a multicultural society.

II.2. Rroma and Romania A pertinent analyse concerning the Gypsies' identity might start from their singular tendency of self-denial. According to the official data from the 2002 census count, the Rroma people in Romania counted 535.250. In reality, they are a least three times more numerous. But a large part of the Rroma denies their ethnical identity, pretending to be Romanians or Hungarians. This is one of the noteworthy features of the Gypsies' self-perception: the antagonistic contradiction (which can often be found even inside a same community) between the dreadfulness to be assimilated and clumsy attempts to hide the own ethnicity.

In the Romanian Principalities the Gypsies arrived at the end of the 14 century (Walachia – 1385, Moldova – 1400). We must here strongly precise that, in Romania, the Gypsies were never forced to become slaves as it was the case of the Africans in the USA. Some of them willingly accepted to be enslaved in order to get permission to settle down on the boyars' domains. Other became slaves because of the debts. They were supposed to give a part of the crop as rent or tribute for the land they settled in and we might also presume that only few of them succeeded to do this. The result was that numerous Gypsies became rather

soon slaves. They were "bound to land" sold or bought together with the land and not separately, like cattle, as in the USA. Nevertheless, in the Romanian Principalities there were tolerated communities of free Gypsies too. It is less probable to presume a generous gesture from the land-owners. More plausibly, the Gypsies paid the dwelling permission by their aptitudes for music or for animals' healing. If they started by being used for the hardest farm works, they finally became in most of cases handicraftsmen or fiddlers. As fiddlers, they played an important role in the history of music, extended in almost all the Eastern Europe. Their role in the Romanian society is worth to be particularly discussed.

Around the middle of the 19th Century, Rroma slavery was abolished everywhere in Europe. But even before, the Gypsies in the Romanian society had got an improved status, especially through the fiddlers. The big cultural reforms of the society of the time came together with the penetration of Western music style. Due to their versatility and mimetic gifts the Gypsies got a crucial role in the renewal of the social practice of the music. The "silk-gypsies" made rapidly the steps toward harmonization with the rest of society. At that time it could be seen the Gypsies' most important social adaptation. Some documents of the police in Iasi, referring to 1812-1830 years are recording only a very small number of law-offences committed by Gypsies. In the 19th century the image of the Gypsy was reflected with sympathy in many literary or historical writings. In the big families of *lăutari* gradually began to appear professional musicians, acknowledged on national and European level, among which some eventually acceded to important social positions, like university presidents etc[5].

II. 3. Are the Rroma from Romania worse than the other? If so, why? I think that a correct explanation relies upon the multicultural structure of the traditional society in the Romanian territories. The musical layers are an eloquent illustration of a split society living in parallel, unmingled cultural world – peasants, Church and dominant class. A main important exception occurred in the 19th century, when the Western-style culture, including music, gathered most of the society. Just some remote villages and some remote Churches were keeping the ancestral tradition. But this relative defined structure was interrupted in the 20th Century by the two wars followed by the communist occupation, we described above. However, the splitter structure of the Romanian society is still persisting and hence the lack of unitary reaction and the subsequent lack of authority.

It is true that the Gypsies have fast taken advantage of this already mentioned lack of authority and of the legislative ambiguity that increased in the Romanian society after the Revolution. Heaving no fear from the Romanian authorities and being assimilated to Romanians by the official position in the Western countries, they developed a social behaviour free from any constraints. Whatever were the timid attempts to call them to order they are resorting to the claim for discrimination; and such reaction seems to be very efficient to bloke the personal responsibility for an offense. It is hard to appreciate what is worse: the lack of social discipline in Romania or the naivety of the Westerns, always intimidated by any possible accusation of discrimination.

[5]One of the most significant examples is the cellist Dimitrie Dinicu (1898-1964) professor and rector (1955-1959) of the highest Music University in Romania (Bucharest).

IIICultural identity and social behaviour Rroma culture is diverse, with many traditions and customs, almost all implying practical life. All tribes around the world have their own individual beliefs and tenets. In the absence of a universal culture, we can detect some common attributes: loyalty to family (extended to the clan); belief in *Del* (God) and *Beng* (the Devil), or belief in predestination. A rather adaptable code, *Rromaniya*, is establishing standards and norms, in varied degree from tribe to tribe. Most explanations for the salient loss of cultural memory incriminate the integration of many Rroma into "*gajikané"* (non-Rroma, or foreign cultures). This theory is embraced as well by Gypsies as by non-Gypsies. Nevertheless, the dilution of many Rromani cultural values and beliefs can also be explained by their own cultural behaviour.

The traditional activities performed by nomads, together with sedentary professions, facilitated the trade and its communicational, economic and cultural consequences. Along decades, some jobs disappeared (gold or silver-processing); other underwent modifications or substitutions (brushes making). Among the nomads' profession, the fiddlers, the wood-cutting, wood-processing and the bricks-making were the first to stimulate a sedentary life-style, while other, as bucket- and copper-making or second-hand clothes trade, were the most long-lasting jobs of the nomads. These mutations differed from country to country according to their structure and evolution.

The major criterion for classification is given by the traditional occupations that divide Gypsies in several rival tribes, each of them pretending to represent the true nation. Names of Rroma clans in Romania are usually Romanian occupational names: *Căldărari* (bucket-makers), *Lingurari* (spoon-makers), *Ursari* (Bear trainers), *Florari* (flower sellers), *Zlătari* (gold and silver handicraftsmen) etc. Their ability to train animals (bears and monkeys) and their special reputation to be gifted fortune-tellers fit them for a nomadic life in ambulant circuses, especially in Central and Western Europe. In some epochs, this was the only way to accept Gypsies in these countries. The above-mentioned, very undersized list aims at emphasising a dimension - more than practical - of the traditional calling in the Gypsies'culture. We can also remark that the Gypsies' reputation underwent some important mutation in time. In former times, the Gypsies were perceived mostly as a strange, pagan population exerting first and last fascination and fear. Today they are indiscriminately associated with offenses and bypassing of the law.

Nevertheless, Gypsies remain basically symbolised by their music beside any other associated label, be it witchcraft or delinquency. The Gypsy fiddlers played an important role in the dissemination of several musical cultures, penetrating and favouring the melting of the traditionally independent layers of the Romanian music[6]. Their innate musical adaptability made them representatives, leaders and spreaders for very different music styles: Turkish,

[6] A more thorough account about Gypsies's role in the Romanian music can be found in: „National Minorities – Musical Minorities in the Past and Present Romanian Culture" in: *Communication, Context, Interdisciplinarity* – 3rd Edition, The Alpha Institute for Multicultural Studies "Petru Maior" University Press, Târgu Mureș, 2014, pp. 127-131 and „Musical Culture of Minorities in the Romanian Music: Dynamics, Evolution, Role and Interaction in the Surrounding Areas" in: *Musical Romania and the Neighbouring Cultures; Eastern European Studies in Musicology* vol. II, Ed. Maciej Gołąb, PL Academic Research, Peter Lang GmbH, Frankfurt, 2014, pp. 171-181

Greek and, starting from the 19th century, the Western European's. Gypsies provided musical services to all categories of listeners: Turkish music at the Court in official occasions, music in fashion for towns-people, traditional music for peasants in specific occasions etc. in pubs, inns, markets, boyars' manors etc. and they were indeed active promoters of the Western Music in the Romanian Principalities. On the other side, one cannot assume that such a musical ethnic group din not exert any influence on other. It is interesting to note that the countries where Gypsies were allowed to move freely have definite oriental influences in their folklore. An extended area, not strictly confined in geographical boundaries is characterized by chromatism and monody, unlike the average European musical style.

We must notice that, no matter how the Gypsies were unpopular (because their unpunished offenses against the law, their rowdy behaviour, or their peculiar appearance) their music was and still remains very well received, at least by the majority of the Romanians. Moreover, the musical style(s) invented or just spread by the Gypsies succeeded to deeply influence the musical style appreciated and required by the Romanians, as it can be seen in numerous private circumstances as weddings, feasts or street events. The price paid for the most striking Rroma musical feature, namely their amazing adaptability, was the loss of the own musical folklore. If the Easter European (Romanian, Bulgarian etc.) folklore, even that that is no more used, is thoroughly kept in archives, the Gypsies' musical tradition is now destroyed and replaced with some occasional hybrid, surreptitiously slunk through its musical similarities. In the last decade, the low gentry in the Eastern Europe enjoyed a peculiar genre drained from the Arabian musical offals: the "*manele"*. This music penetrates also because its melodic inflections have in some extent similarities with the Eastern musical folklore. The Gypsies are accused to create this genre, yet in fact, they are the principal victim. However, they are the principal propagation medium. Why? Because "the boyar is asking for", thereupon: "Play, fiddler"…

III.2.Specific customs The substratum of the refusal to let the children to be influenced by "the other" relies on a more complex tradition. I am not proposing to itemize the traditional customs that might influence the Rroma behaviour. I aim only at emphasising that underneath their apparent plainness these people are hiding a very rich imaginary, full of taboos and strictly observed rules. Their perception on the world is radically different. For instance, the edge between "mine" and "others" is different and much more marked than in the European thinking. They dwell together with their animals and also avoid eating them because one's animal is part of the family and the family has an identity, made by all its members that ought not to be diminished. They disapprove and punish the robbery (!). Of course, "to steal" means to steal from theirs. The *other* doesn't count. To take from the other is not only permitted, but also justified by the imperative to keep intact the goods of the family. From a huge patrimony of socio-cultural habits, I choose only the two dual concepts defining the relationship with the *Gadji*: outsiders– insiders and sedentary – nomad.

In Rroma community there is a strict demarcation between outsiders or insiders. The anti-Gypsies prejudices of the majority have also a counterweight: the Gypsies' prejudices against that they are calling "the Gadji". Each status presupposes rigorous ritual codes, alike to the separation between living people and deaths. One cannot be both: to be situated "in the

middle" is seen as peculiar and dangerous. The separation line between dead and living, sky and earth creatures is very precisely established.

The most conservative Gypsies avoid eating fowls, because the hens are neither sky-birds nor telluric creatures. The dead man is taken out from the house through the rear door or through the window, in order to establish a frontier between two different entities. "If one of ours takes *gadji*'s habits, he opens a door through which any of us might be harmed". Therefore there are still communities wherein the Gypsies attending schools or having regular jobs are banished. As stated before, even if numerous Gypsies are hiding their ethnicity and feel ashamed by their own appellatives, as "Gypsy" or "Tzigan", they still disapprove the attempts for a regular living style in more than one community.

III.3. The Grancsa Szomna case On 1st June 2007, a 17 years student Grancsa Szomna, Rroma ethnic, from the village Frumoasa, Harghita County, Transylvania, hanged herself, because her parents forbade her to attend the school anymore. The young girl was a brilliant student of the Lyceum "Szekely Károl" in Miercurea Ciuc, thanks to the support of the priest and of the mayor of the village. One year before, she ran away from home and dwelled in a student hostel, because the parents' opposition to her study. But in 2007 the parents grabbed the young girl and locked her in her room, in order to definitely hinder another attempt to go to school. Szomna's mother declared firmly: "for us it is a big shame to let our grown daughter to go to school". So, the young girl, powerless, hopeless or, who can tell, maybe broke between an ancestral custom and her aspiration for learning, committed suicide, leaving on the wall an ultimate message: "School is me"[7]. The case of Szomna is outstanding by its dramatic end. Such dramas are not frequent. But there were and still are several similar situations. We can found a lot of stories telling about the avatars underwent by those Gypsies wanting to learn from their family.

III.4. Contradictions and inconsequence

Starting from the 19th Century – short epoch of a maximal inter-relationship between Rroma and natives, at least in the Romanian Countries – the galloping changes in geo-politics, legislation, customs and technology raised specific problems of adaptation, to which the Rroma could no more respond. The Rroma are actually living in a disconcerting psychological ambiguity. The narrow door reserved to the relation with the "other" did not prevent the loss of their traditions and values; on the contrary, it distorted the social interrelations and rose up a behavioural incompatibility the end of which is difficult to foresee. The "middle place between worlds", strongly banished in the core of their culture seems to be a unshakable curse. Even in their defining calling – the music – they are situated "in the middle", as turning-point between several musical genres and styles.

The basic elements their life was turning around, like some traditional gipsy professions, became out of fashion. In spite of an apparent practical adaptation, it seems that their psycho-social equilibrium couldn't evolve as fast. Their fake privileges under Communism, followed by the post-Communism general disorder leaved deep marks in their

[7]The message of Szomna's brought to attention the tragedy of the Rroma children who would like to learn, but have hindrances to fulfil such dream. It led to a legislative initiative of the Romanian Government to create the "Grancsa Szomna" study grant, in order to help these children. Actually the "Grancsa Szomna" study grant was indeed created, but it was no more followed under the next governmental administration.

life-style, leading to the destruction of some of their most important ethical references. Traditional respected values as chastity, care for the own children, love for animals etc. underwent serious distortions.

In the real life situations, their particular perception of otherness was challenged by fast changing occurring in a environment lacking authority. In such conjuncture, the emotional instability and the afferent behavioural deviations of this people seem no more surprising. But we have to point out again, that the Gypsies get no gain from a policy preaching an excessive tolerance and insisting on invented racisms, actually a policy proved incapable to prevent a real intolerant menace. The only one unaffected Gypsy-feature remains nomadism, which only the traditional occupations and their subsequent prestige could reduce. The inappropriate privileges, concessions, positive discrimination etc., given by both the former communist authorities and the European Union, don't offer fitting compensations for.

One of the creation myths, found in Hungary, tells that Gypsies were primarily birds: hence the origin their longing for nomad life. It is a highly significant legend; on one hand, because it reflects a kinship with the Indian totemic bird, always present in the passing rituals and, on the other, because it offers a mythical vision on the nomadic life, considered as ideal, opposed to the sedentarism, viewed as a temporary punishment.

The Gypsies are a more complex ethnicity that they appear to be. It is hard to select just one defining cultural feature, especially keeping into account so many contradictions, to mention just, for instance, the big musical adaptability of a rather conservative population. The serious issue of a proper comprehension of the Gypsies is a must, equally for Gypsies and non-Gypsies. The gateway toward dialogue might seemingly be the music; the only domain accepted by both Gypsies and non-Gypsies. Recently, the music schools' curricula are permitting to young gifted Rroma children to attend them, without those useless politics of positive discrimination that already proved to be detrimental, at least by the compensatory reaction of the society. Whatsoever ways toward a social conciliation must start at exposing (and not hiding under EU senseless formula) the real conflicts (if not downright a centennial abhorrence), in order to analyse and comprehend them.

BIBLIOGRAPHY:

Beissinger,Margaret H.: "Occupation and Ethnicity: Constructing Identity among Professional Romani (Gypsy) Musicians in Romania" in:*Slavic Review*, Vol. 60, No. 1, Spring 2001, pp. 24-49

Constantin C. Giurescu: *Istoria Bucureştilor. Din cele mai vechi timpuri pînă în zilele noastre* [*History of Bucharest; From the Oldest Times until Today*], Ed. Pentru Literatură, Bucharest, 1966

Cosma, Viorel: *Lăutarii de ieri şi de azi* [*Fiddlers from Yesterday and Today*], Ed. Du Style, Bucharest, 1996

Delia Grigore:*Curs de antropologie şi folclor rromIntroducere in studiul elementelor de cultura traditionala ale identitatii rrome contemporane,* [*Roma Anthropology and Folklore:*

Introduction in the Study of the Traditional Contemporary Roma Culture] Ed. Credis, Bucharest, 2001

Djuvara, Neagu: *Între Orient şi Occident. Ţările române la începutul epocii moderne*, [*Between Orient and Occident; The Romanian Countries at the Beginning of the Modern Era*], Humanitas, Bucharest, 1995

Sartori,Giovanni**,** 2000. *Pluralismo, Multiculturalismo e Stranieri* [*Pluralism, Multi-culturalisn and Foreigners*] (Rom. Tr.), Ed. Humanitas, Bucharest, 2007

Williams, Patrick : *Tsiganes: identité, évolution*, [*Gypsies: Identity and Evolution*], Ed. Syros Alternatives, Paris, 1989

Zamfir, Catalin, Zamfir, Elena: (coord.), *Tiganii între ignorare si îngrijorare* [*The Gypsies between Ignorance and Concern*], Ed. Humanitas, Bucharest, 199

"DIPLOMATIC INVENTORY" OF THE AGE OF MIGRATIONS (4TH-7TH CENTURIES): THE MEDALLIONS AND GOLD BARS DISCOVERED ON ROMANIAN TERRITORY

Fabian Istvan

Assist. Prof., PhD, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureș

Abstract: One of the most impressive categories of objects discovered on the territory on modern Romania are the gold and silver medallions with figures of the Roman emperors of the 4th-5th centuries and the gold bar deposits. How did they got here in this "barbarian" world (if we are to refer to the 4th-7th centuries), what is their classification and what is their archaeological and "diplomatic" value are the main coordinates of the present paper.

Keywords: diplomacy, barbarians, Roman Empire, archaeology, medallions, gold bars.

The medallions and gold ingots are of the most spectacular presence of the so called "diplomatic gifts" in the territories north of the Danube River. More than that, by wearing such medallions the local chieftain legitimized his power and illustrated his special relationship with the Emperor[1]. "Likewise, they played the role of *sacra insignia* or *regalia insignia* in the barbaric world. At last but not least, the medallions had a certain magical significance".[2]

A first group of medallions from Simleul Silvaniei can be divided in two main models:

1.) *Ornamental medallion* (a single piece)

2.) *Medallions decorated* with images of Emperors.

1.) The ornamental medallion has two identical sides decorated in polychrome style with a rim which closes two circular registers and a middle part formed by an almandine globe. The two circular registers are decorated with triangles in kerbschnitt (the external circle), and a line of triangles in cloisonné (the inner circle).[3]

2) Medallions with images of Emperors

a.) *Golden medallion* (multiple) with the *Emperor Maximianus Herculius* (286-305). On the observe: the bust of the Emperor and the inscription AVR VAL MAXIMIANVS P F AVG. On the back: a representation of Hercules, holding in his right hand his bludgeon and on his left shoulder the lion's fur. The inscription on the reverse is : HERCULI CONSERVATORI AVGG.[4]

---

[1] A. Bursche, *Zlote medaliony rzymskie w barbaricum.Symbolika prestizu i wladzy spoleczenstw barbarzynskichu schylku starozytnosci*, Warszawa (1998) (Swiatowit Supplement Series A: Antiquity, vol. II). Apud. C.H. Opreanu, *Medalionul cu măști din tezaurul de la Șimleul Silvaniei (Szilágysomlyó).Precizări iconografi ce și infl uențe culturale* in "Analele Banatului" S.N. Arheologie – Istorie, XVIII, 2010. p.82

[2] Ibid .p.82

[3] Harhoiu,*Die frühe Völkerwanderungszeit în Rumänien***,** Bucureşti, 1997**,** 73. (*Die frühe...* in the following)

[4] *Ibidem.*74..M. Schmauder, *Oberschichtgräber und Verwahrfunde în Südosteuropa im 4 und 5 Jahrhundert. vol II* Bucureşti, 2002,. 73..

b.) *Medallion* (aureus) of *Emperor Maximianus Herculius* (286-305). On the observe: the represantion of the Emperor with the inscription MAXIMIANVS AVGVS-TVS. On the back, is also the representation of the Emperor sitting on the *sella curulis* holding in right hand a globe on which sits the godess Victoria, and in his left hand the sceptre. Above the Emperor's head the inscription: CONSUL III P P PROCONS.[5]

c.) *Golden medallion* (multiple) of *Emperor Constantine the Great* (306-337). On the observe the bust of the Emperor is represented, with the inscription CONSTANTINVS MAX-AVG. On the back two representation of Victoria(one of them with a shield), put face to face and the inscription CONSTANTINI AVG VOT XXX.[6]

d.) *Golden medallion* (multiple) of *Emperor Constantius II* (337-361). On the observe the image of the Emperor equipped with a shield. On the shield: the represantion of the Emperor on horseback, on the right side the symbols of defeated enemies while on the left side two godesses: Virtus and Victoria. Above them the inscription: FL IUL CONSTANIUS NOB CAES. On the reverse: a frontal image of the Emperor in armor, *paludamentum*, and holding in his right hand a spear. The dominating inscriptions are: GAVUDIVM ROMANORVM and M CONS [7]

e.) *Golden medallion* of *Emperor Constantius II* (337-361).On observe: the bust of the Emperor and the inscription: FL IUL CONSTANTINVS PERP AVG. On the reverse: the personification of the city of Constantinople and the inscription GLORIA ROMANORVM.[8]

f.) *Golden medallion* of *Emperor Valens* (364-378).On observe: the bust of the Emperor and the inscription: VALENS MAX AVG. On the reverse: the personification of the city of Constantinople represented as a woman with one foot placed on ship and a globe in her right hand and a scepter in the left. Above is written: ROMA.[9]

g.) *Golden medallion* of *Emperor Valens* (364-378).On observe: the bust of the Emperor with the right hand lifted in a gesture of salute and in left holding a globe. The inscription above the Emperor's head: D. N VALENS MAX AVG. On the reverse: the Emperor in a chariot with his hand rose in a salute and two representations of goddess Victoria holding in their hands palm branches and crowns. In the medallion's legend are five images represented symmetrically: a box, two groups of crowns and tow purses of money. The inscription is: D. N VALENS MAX AVG.[10]

h.) *Golden medallion* of *Emperor Valens* (364-378). The observe and the reverse are the same as the medallion from point f.). The only difference is the pearled rim, not in kerbschnitt as at the medallion from point f.)

---

[5]Harhoiu, *Chronologische fragen der volkerwanderunzeit in Rumanien* în Dacia N.S. 1990, .170 (*Chronologishe*...in the following), 170, idem ,*Die frühe*... .74, Shmauder, *op.cit*. .73

[6] Miclea-Florescu, *Daco-romanii. Vestigii milenare de cultură şi artă,II,* Bucureşti, 1980 .45 Harhoiu*Die frühe*... p.74, Shmauder, *op.cit, vol II* . 73

[7]Miclea-Florescu, *art.cit* .47 Harhoiu, *Chronologische*....170 , idem*Die frühe*... .75, Shmauder, *op.cit, vol II* . 73

[8] Harhoiu, *Chronologische*.. p.75,Shmauder, *op.cit, vol II*p.74

[9] Harhoiu, *Chronologische*.. p.75,Shmauder, *op.cit, vol II*p.74

[10]Miclea-Florescu, *art.cit* p.47 Harhoiu, *Chronologische*… p.170, idem*Die frühe*... p.75 Shmauder, *op.cit, vol II* p. 75

i.) *Golden medallion* of *Emperor Valens* (364-378).On observe: the bust of the Emperor with the right hand lifted in a gesture of salute. The inscription above the Emperor's head: D. N VALENS P.F. AVG. On the reverse: the Emperor on horseback with a woman standing before him holding the Horn of Abundance and with the right hand she is holding her clothing in which are with five fruits. The inscription is: GLORIA ROMANORVM.

j.*) Golden medallion* of *Emperor Valens* (364-378).On observe: the bust of the Emperor. The inscription above the Emperor's head: D. N VALENS P.F. AVG. On the reverse: the Emperor on horseback with a woman standing before him holding a torch with the left hand and her clothing with the right. Under the line of the ground there is another female representation the Horn of Abundance and with the right hand she is holding her clothing in which are with five fruits. The inscription is: GLORIA ROMANORVM.

k.) *Golden medallion* of Emperor Valens (364-378).On observe: the bust of the Emperor with the right hand raised and holding the globe in the left. The image of the emperor is covered by three granulated triangles. The inscription above the Emperor's head: D. N VALENS P.F. AVG. On the reverse: the image of three emperors, the one in the middle is wearing a crown. The inscription: PIETAS DDD NNN AVUSTORVM. The legend: TESOB (Thesalonicae obryciatum).[11]

l.) *Golden medallion* of *Emperor Valens* (364-378). Completely identical with the one before.

m.) *Golden medallion* of *Emperor Valens* (364-378). This piece is lost, but it had on the observe the bust of the Emperor with the right hand raised. The inscription above the Emperor's head: D. N VALENS P.F. AVG. On the reverse: the Emperor on horseback with a woman wearing o crown standing before him. The inscription: GLORIA ROMANORVM.[12]

n.) *Golden medallion* of *Emperor Valentinian I* (364-375). The observe the image of the shielded emperor. On the shield a battle scene: the emperor charging the enemy. The inscription: D N VALENTINIAVS P F AUG. On the reverse goddess Victoria is writing on a shield hold by Amor: VOT V/MULT X. The inscription: VICTORIA D N AVGVSTI. The legend: TESOB.[13]

o.*) Golden medallion* of *Emperor Gratinan* (367-383). The observe the bust of the emperor and the inscription: GRATIANUS P.F. AUG. On the reverse: the personification of Rome on a throne holding a piece of earth in her right hand and a spear in the left. The inscription: GLORIA ROMANORVM. In the legend: TROBS (Treveris obryziatum tertia officina).

From the chronological point of view the medallions can be divided in two main group: the age of the Tetrarchs and the dynasty founded by Constantine the Great (medallions b, c, d, e), respectively the Valentinian dynasty (the remaining medallions). In this way the timeline covered is about 100 years, with a pause between the years 339 – 375. This gap can be linked with the defeat of the Goths in 332 when the problem of a clear danger towards the line of the Danube was resolved. The presence of such medallions around the year 378 can be

[11]Miclea-Florescu, *art.cit* p.47 Harhoiu*Die frühe...* p.77 Shmauder, *op.cit, vol II* p. 76
[12]Harhoiu*Die frühe...*p.78
[13]Miclea-Florescu, *art.cit* p.47 Harhoiu, *Chronologische…* p.170, idem*Die frühe...*p.77 Shmauder, *op.cit, vol II* p. 74

explained with the resuming of tribute towards the Germanic tribes in a desperate attempt from the part of the Roman Empire to search for allies in the eve of Hunnish invasion.

A very interesting Christian medallion was also found at Simleul Silvaniei in an princely grave together with other valuable golden objects: it has a diameter of 6.65 cm and it was made using different goldsmith techniques. In the center is a cross made of triangular granules surrounded by five concentric circles made in cloisonné technique. The medallion was the property of a local Gepidic leader from the first half of the 5th century.[14]

Simleul Silvaniei was not the only place in which such important pieces of "diplomacy" were discovered. At Barlad-Valea Seaca, Sannicolaul Mare and Cluj-Someseni such medallions appeared especially in areas dominated by Germanic (Gepidic) tribes.

At Barlad- Valea Seaca[15] two medallions were discovered at the local, Migration Age cemetery: one (discovered in grave M501) is actually a *solidus* from the time of emperor Constans (337-350), transformed into a medallion by attaching a golden strip 0,4 cm wide. On the observe there is an inscription: CONSTANS AVGVSTVS DDNN AVGG, and two representations of goddess Victoria holding a globe on which is inscribed: VOT X MULT XX.

The second medallion was discovered in M507 is also a *solidus* from the time of Constantius II (337-361) to which, clumsily, a strip was attached. On the observe the crowned bust of the emperor is represented and the inscription FLVL CONST(AN)TIVS PERP AVG. on the back of the coin in the center the figures of the emperor and his wife holding together a crown and the inscriptions : GLORIA REIPUBLICAE and VOT XX MULT XXX. At the rim of the coin some letters are covered by the soldering but another letters are visible: M, A, Q which leads us to the mint that battered the coin: Aquileia.

At Sannicolaul Mare in the 2nd-4th century graveyard in one of the graves the deceased had on his chest a finely engraved golden medallion (and around his neck a few golden plates formed a collier).[16]

Finally at Cluj-Someseni[17] a medallion of great value was discovered. The circular piece is decorated in the cloisonné technique with two lateral fields, ornaments in "peacock eye" style combined with triangles in which semi-precious stones were put. In the center of the medallion is a cross with equal arms which divides the frontal part in a few triangles decorated also with almandine. The medallion has a diameter of 7.8 cm and it was used with a golden necklace. It probably belonged to a Gepidic or Ostrogothic princess from the second half of the 5th century A.D.

The gold ingots.

The golden ingot from Feldioara discovered accidentally in 1880 and donated in 1960 when it was became known. Has the form usual of Roman ingots used by Empire to buy

[14]R. Harhoiu,*Die Medalione aus dem Schatzfund von Şimleul Silvaniei, în Dacia NS*,37,1993, p.221-236
[15]V. Palade,*Importuri romane în două morminte din necropola de la Bârlad-Valea Seacă,* SCIVA, 32, 2, 1981, p.205-216
[16]*Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2005*Orientarea este SE-NV. www.cimec.ro.
[17] K. Horedt, D. Protase,*Tezaurul de epoca migraţiilor de la Cluj-Someşeni*înActa MN VII, 1970, p.188.

peace and security towards the "allies". On the front part the guarantee stamps are applied with the bust of emperors Valentinian II, Gratian, and Theodosius I. The object has a length of 14.95 cm, wide of 2.25 cm, 0.60-0.90 cm thickness, and a weigh of 395 g.[18]
Interesting fact is that in 1934 in the same area another four ingots one was melted and other three were bought by an unidentified private antiquary. Describe and published by Elmer[19], these ingots are known only from the photos made by Octavian Iliescu.[20]

At Crasna (Covasna county) 20 golden ingots were discovered, some of one when a road was repaired. A few ingots were cut to pieces in order to be sold or to be divided between the discoverers. At the present they are in Hungarian National Museum from Budapest, Kunsthistorishes Museum from Vienna, British Museum and Bibliotheque Nationale.[21] The length of ingots varies between 161-171 cm and their weight between 331-520 g.

The ingots can be divided in four groups:

1.With four or five stamps: *Lucianus obr(yzum) I (primum) sig(navi)* (Me Lucius put the first stamp on the pure gold) and *Fl(avius) Flavianus pro(bavi)(et) sig(navi) ad digma* (I Flavius Flavianus checked and stamped the sample). The first stamp is put once on every ingot, the second is put for 3-4 times.

2.A second group is formed by ingots with four or five stamps: the first is the usual *Lucius signavi…* the second: *Qiurillus et Dionisus Sirm(io) sig(naverunt)* (I Quirillus and Dyonisos put this stamp at Sirmium). The third stamp is with the images of three emperors with crown and paludamentum at the margin of the image the letters DDD NNN (*Domini nostri tres*) are engraved. A fourth stamp represents the goddess Fortuna, protector of Sirmium, sitting a throne holding in her right hand a palm branch, having above her head a star and the inscription: SIRMIO.

3.The third group is represented by the ingots with the stamp *Lucianus signavi*, the busts of the three emperors, Fortuna with the palm branch and, as a special element the monogram of Christ.

4.The last group is represented by the one bearing just the stamp of Lucius and the images of the three emperors in a pearled frame.[22]
The years when the ingots were molded is somewhere between 367-375 if we are to take into account Mommsen's assertions who, identified the three emperors as: Valentinian I, Valens, and Gratian.[23] Iliescu considered that the ones who stamped the ingots were *curators thesauri sacri* in *arca auri* transferred by Gratian from the West to Sirmium to fabricate golden coins and ingots used by Theodosius to buy the peace from the Goths. The burial of these ingots can

[18]O. Iliescu, *Un nou lingou de aur descoperit în Transilvania* Revista Muzeelor, I, 1965, p.34.
[19] G. Elemer,*Neu Gefundene römische Goldbarren*, Mitteilungen der numismatischen Gesselschaft in Wien, XVI, 1927-1936, p.271, apud Em. Popescu, *Inscripţiile din secolele IV-XIII descoperite în România*¸Ed. Academiei RSR, 1976, p.381
[20]Oct Iliescu, *Nouvelles informations relatives aux lingois romains d'or trouves en Transilvanie,* RESEE,3,1965, p.269-281
[21]Th.Mommsen, *Goldbaren aus Sirmium*, Zeitschrift für Numismatik,16,1888, p.251-258; C. Moisil,*Tezaurul de laCrasna* CNA, III, 5-6, p.251-255.
[22]http://www.dervent.ro/s/i/index-Inscr.Crasna.html (accessed 2015.11. 30)
[23]Mommsen,*op.cit***.** p.258

be linked with the hiding of the treasure from Pietroasa when the Goths had to retreat in the front of Hunnish pressure.

A last golden ingot, molded somewhere between the years 379-380 is at the National Museum of Romania. Without knowing the place of discovery the ingot was made by molding being 149 mm long, 22 mm wide, 9.5 mm thick and 393.21 g in weight. It has three stamps: one with the goddess Tyche sitting on a throne holding goddess Nike in one hand, and in the other the Horn of Abundance. The second stamp represents the emperors Valentinian II, Gratian and Theodosius I. The third stamp is an inscription: FLAVIUS CALLIPIUS PRO ET SIGq[24]

These treasures are directly linked with the presence of the Gepidae, or any eastern Germanic tribe, who had "some kind of official relationship with the Roman Empire. (…) These barbarian chieftains knew well the Late Roman society and even the way of life and culture of the senatorial aristocracy and imperial court, longing for many of their aspects".[25]

BIBLIOGRAPHY:

Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2005.
Harhoiu R, *Chronologische fragen der volkerwanderunzeit in Rumanien* în Dacia N.S. 1990.
Harhoiu R.,*Die Medalione aus dem Schatzfund von Şimleul Silvaniei, în Dacia NS*,37,1993.
Harhoiu R,*Die frühe Völkerwanderungszeit în Rumänien*, Bucureşti, 1997.
Horedt K – Protase D,*Tezaurul de epoca migraţiilor de la Cluj-Someşeni*înActa MN VII, 1970.
Iliescu O, *Un nou lingou de aur descoperit în Transilvania* Revista Muzeelor, I, 1965
Iliescu O, *Nouvelles informations relatives aux lingois romains d'or trouves en Transilvanie,* RESEE,3,1965.
Miclea R-Florescu I, *Daco-romanii. Vestigii milenare de cultură şi artă,II,* Bucureşti, 1980
Moisil C,*Tezaurul de laCrasna* CNA, III, 5-6
Mommsen Th, *Goldbaren aus Sirmium,* Zeitschrift für Numismatik, 16, 1888.
Opreanu C.H, *Medalionul cu măşti din tezaurul de la Şimleul Silvaniei (Szilágysomlyó).Precizări iconografice şi influenţe culturale* in "Analele Banatului" S.N. Arheologie – Istorie, XVIII, 2010.
Palade V. *Importuri romane în două morminte din necropola de la Bârlad-Valea Seacă,* SCIVA, 32, 2, 1981.
Popescu E, *Inscripţiile din secolele IV-XIII descoperite în România*¸Ed. Academiei RSR, 1976.
Schmauder M., *Oberschichtgräber und Verwahrfunde în Südosteuropa im 4 und 5 Jahrhundert. vol II* Bucureşti, 2002.
http:// www.cimec.ro
http://www.dervent.ro/s/i/index-Inscr.Crasna.html

[24] http:// www.cimec.ro (accessed 2105.11.01)
[25] Opreanu., *art.cit.* p.82

COINS AND TRADE IN ARAD COUNTY IN THE MIDDLE AGES AND EARLY MODERN AGES

Sorin Bulboacă

Assist. Prof., PhD, "Vasile Goldiș" Western University of Arad

Abstract: *The study aims to explain in detail the monetary circulation in the county of Arad in the Middle Ages, specifying the types of coins and their monetary value. In the first centuries of the Middle Ages, Byzantine coins circulated of Arad but the eleventh century they vacate world via Hungary and, to a lesser extent, currencies of other countries. From 1221 Csanád county's pantry which is mentioned later, in 1253, he moved to Lipova. Royal larder was competent in a given territory, headed by a committed chamber (Comes camerae), in exchange for rental fees, under defined conditions, revenue management received authorization on the territory royal pantry.*
In the fourteenth century, Lipova operate one of the 4 Chambers Royal located in Transylvania, where the coin. Brand beaten in Lipova, with a good value, it becomes a much sought after and used currency even abroad. The fair from Lipova, as in other counties of Arad and Zarand fairs, bankers operate even change various coins in circulation.In the middle of the sixteenth century, the Ottoman conquest of the county of Arad seen significant changes in monetary circulation, occupying an important place tiny Ottoman currency (Turkish rude), especially in commercial transactions in the sixteenth and seventeenth centuries.
Some cities like Timisoara, Arad, Lipova satisfying domestic market, exporting some of their products, especially in the Romanian Country or Hungarian or Ottoman Empire.And farmers markets its products fair opened, the weekly day of the fair, an opportunity could buy all kinds of cattle large and small, birds, fish, grains, flour, fruit, lumber and burned feed. For these commodities is paying a special tax called "customs fair" or "low customs", unless of course there is a special exemption granted by a higher authority.

Keywords: coins, circulation, value, trade, county.

Studiul își propune să explice detaliat, pe baza cercetării izvoarelor medievale și a literaturii de specialitate circulația monetară și evoluția comerțului în comitatul Aradului în Evul Mediu și epoca premodernă (sec. X-XVII), precizând tipurile de monede și valoarea lor financiară.

Circulația monetară

Deoarece monedele bizantine din secolele VI-VII şi VIII s-au răspândit nu numai pe valea Dunării şi vecinătatea ei, ci şi pe întregul teritoriu al Banatului, o asemenea difuziune implică faptul că de la Dunăre la Mureş se afla o masă relativ compactă de locuitori, şi implicit un număr relativ mare de aşezări, în care se practica schimbul de mărfuri pe bază de monede. Piese numismatice din secolele VII-VIII, de factură bizantină, sunt semnalate la Beba Veche, Sânnicolau Mare, Sânpetru German, Şeitin etc., grup la care se adaugă descoperiri similare din teritoriul de dincoace al Tisei, al Voivodinei, Borca, Csterek, Deszk,

Kiszombor, Srbski; Krstur, Petrovoselo, Bela, Crvka, Sakule etc.[1]. Constatăm o intensificare a circulaţiei monedei bizantine în Banat, numărul ei apărând chiar mai ridicat decât în alte ţinuturi ale fostei provincii Dacia.

Dacă în Banat nu a dispărut deloc moneda romană și bizantină, ea fiind atestată mai rar chiar și pentru secolele VIII-IX, în veacul al X-lea se remarcă intensificarea circulației monedei bizantine, la nivelul de până în sec. VII. În jurul anului 1000, în Banat și în părțile Aradului, circulau monedele bizantine, predominând moneda de bronz de o valoare redusă. Moneda bizantină domina, aproape în exclusivitate, piața locală, ca monedă curentă, cu valoare circulatorie[2].

La Arad – Vladimirescu au fost descoperite monede bizantine emise în a doua jumătate a secolului al X-lea sau în timpul domniei împăratului Constantin al IX-lea Monomahul (1042-1055)[3]

Din secolul al XI-lea, moneda bizantină cedează treptat întâietatea în favoarea altor monede. În secolul al XI-lea moneda bizantină mai reprezintă încă circa 25% din circulația monetară, scăzând însă la circa 12% în veacul al XII-lea și dispărând efectiv la începutul veacului al XIII-lea (după anul 1204)[4]. Astfel, al Pecica a fost găsită o monedă bizantină datând din timpul împăratului Ioan al III-lea Comnenul (sec. XII)[5].

Ulterior, populația locală utilizează monedele ungare de argint, începând cu secolul al XI-lea. Baterea monedei în Ungaria medievală a fost un monopol regal și una dintre sursele principale de venit ale vistieriei[6]. În cimitirul medieval de la Vladimirescu –Arad au fost găsite mai multe monede ungare, emise de regii Petru I, Andrei I, Bela I, emisiuni cuprinse între anii 1038 și 1062 [7].

Monedela maghiare reprezintă deja circa 75% din masa monetară utilizată în Banat și părțile Aradului, calitatea și cantitatea metalului prețios folosit explicând ridicarea valorii circulației lor în veacul al XII-lea la circa 84%[8]. Monede maghiare au fost identificate la Zimandul Nou și Vărșand(datând din veacul al XI-lea)[9].

Cercetările desfășurate la Bodrogul vechi au dezvelit o monedă din timpul regelui Ungariei, Ladislau cel Sfânt (1077-1095)[10]. În necropola de la Cladova (datând din sec. XI-XII), într-un mormânt au fost găsite 4 monede bătute în timpul regelui Koloman (1095-1116).

---

[1] Liviu Mărghitan, *Banatul în lumina arheologiei,* vol. III, Editura Facla, Timişoara, 1985, p. 172.
[2] Octavian Iliescu, *Circulația mărfurilor și a banilor*, în ***Istoria Românilor (tratat*), ediția a II-a, revăzută și adăugită, vol. III *(Genezele românești*), coord. acad. Răzvan Theodorescu, Victor Spinei, membru corespondent al Academiei Române, Editura Enciclopedică, București, 2010, p. 223-224.
[3] Eugen Gluck, *Formațiuni social- politice românești din sec. IX-XI și rezistența lor în apărareaautonomie*i, în ****Aradul permanență în istoria patriei*, Arad, 1978, p. 96-97.
[4] Adrian Bejan*, Banatul în sec. IV-XII*, Editura de Vest, Timișoara, 1995, p.145.
[5]*Ibidem*, p. 206.
[6] Pal Engel, *Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei medievale (895-1526),* ediție îngrijită de Adrian Andrei Rusu și Ioan Drăgan, Editura Mega, Cluj – Napoca, 2006, p. 89.
[7] Mircea Barbu, Eduard Ivanof, *Cercetări arheologice în zona Aradului privind perioada secolelor VII-XI*, în ****Studii privind istoria Aradului*, Editura Politică, București, 1980, p. 76.
[8] Costin Feneșan, *Câteva considerații privind circulația monetară în Banat în timpul feudalismului timpuriu (sec. XI-XIII),* în "Crisia", IV, 1974, p. 107-112.
[9] Biblioteca Academiei Române, București, Fișierul numismatic nr. 1679, 1635, 1682.
[10] Adrian Bejan, *op.cit.*, p. 136.

În așezarea de la Cladova (sec. XII-XIV), din inventarul unei locuințe a făcut parte și o monedă de la regele Ungariei, Bela al II-lea (1131-1141)[11].

Din anul 1221 este menționată cămara comitatului Cenad care, mai târziu, în 1253, a fost mutată la Lipova. Cămara regală era competentă pe un anumit teritoriu, având în frunte un comite cameral (*comes camerae*) care, în schimbul unor taxe de închieriere, în condiții stabilite, primea autorizația de gestionare a veniturilor regale aflate pe teritoriul cămării[12].

În veacul al XIV-lea, în Lipova funcționa una din cele 4 cămări regale aflătoare în Transilvania, unde se băteau monede[13]. Marca bătută la Lipova, cu o valoare bună, devine o monedă mult căutată și utilizată chiar în străinătate. În târgul Lipovei, ca și în alte târguri din comitatele Arad și Zarand, funcționau chiar zarafi schimbarea diferitelor monede aflate în circulație.

Moneda de bază în Transilvania, ca și în alte țări ale Europei, a fost marca. În Transilvania și Banat a fost utilizată în tranzacțiile comerciale și marca de Buda, după tipul mărcii de Troyes, cu o greutate de 254,5 grame. Unitatea monetară de cont în Transilvania a fost marca de argint, cu greutate între 204 și 214 grame de argint fin, de obicei 206,7 grame. Principala monedă divizionară era dinarul, care reprezenta a 200 –a și a 400-a parte dintr-o marcă. Spre deosebire de greutatea mărcii, acre era stabilită, greutatea dinarilor a variat foarte mult, datorită străduaniilor regilor Ungariei de a bate dintr-o marcă un număr cît mai mare de dinari. Foarte răspândiți au fost în sec. XIV-XV și dinarii banali, bătuți de monetăria de la Zagreb, reședința banilor Croației[14].

În primele decenii ale veacului al XIV-lea au circulat în Transilvania și în părțile Aradului peste 60 de feluri de monedă (mărci, florini, groși, solizi, dinari etc.), de diferite tipuri și valori. Pentru a curma haosul monetar, regele Ungariei, carol Robert de Anjou a impus crearea monedei de aur (florinul unguresc) în 1325 și a grosului de argint (în anul 1329). A continuat însă și emiterea de valori nominale mai vechi, dinarul și obolul de argint[15]. Un florin avea la început circa 100 de dinari, ajungând apoi la peste 400 de dinari, în contextul devalorizării continue a monedei.

În Evul Medu, monedele îndeplineau diverse funcții: ca mijloc de schimb și circulație a mărfurilor; ca mijloc de evaluare a bunurilor și valorilor; ca mijloc de tezaurizare și formare a capitalului comercial și cămătăresc; ca plată a cheltuielilor și slujbelor și pentru achitarea rentei în bani[16].

În mormântul central (M111) din capela funerară a mănăstirii benedictine Bizere (loc. Frumușeni) au fost dezvelite, la 0,96 -1,20 metri adâncime, o serie de 31 monede, din care unele izolate, altele grupate. Monedele care au putut fi identificate sunt în majoritate emisiuni de oboli și denari de cupru din vremea regelui Sigismund de Luxembourg (1387-1437),

[11] *Ibidem.*
[12] Pal Engel, *op.cit.*, p. 181.
[13] Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. III, Editura Dacia, Cluj – Napoca, 1986, p. 199.
[14] *Ibidem*, III, p. 197-198.
[15] Ștefan Ștefănescu, Camil Mureșanu, Ioan Aurel Pop, *Circulația monetară*, în ****Istoria Românilor (tratat)*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, vol. IV, coord. acad. Ștefan Ștefănescu, acad. Camil Mureșanu, acad. Ioan Aurel Pop,Editura Enciclopedică, București, 2012, p. 104.
[1616] Ștefan Pascu, *op.cit.*, III, p. 199.

alături de o monedă din a doua parte a domniei lui Matia Corvinul (1471-1488)[17]. 28 de monede dintre cele descoperite la Bizere se află la Complexul Muzeal Arad (nr. inventar 17.471/1-28).

În cimitirul și în așezarea de la Cladova, *Dealul Carierei*, au fost dezvelite 9 monede ungare din perioada sec. XII-XIV: 3 monede emise de regele Coloman (1095-1116), în mormintele M 3, 9,11[18]; 2 monede de la regele Bela al II-lea (1131-1141) în mormintele M2, 209[19]; 1 monedă de la regele Geza al II-lea (1141-1162) în mormântul M144[20]; 1 monedă de la Ștefan al III-lea (1162-1172) în valul de nord[21]; 1 monedă emisă de ducele Bernhard de Carintia (1202-1256) în atelierul 3[22]; în groapa menajeră o monedă emisă de Ladislau al IV-lea Cumanul (1272-1290)[23] și o monedă angevină (emisă de regele Ludovic I de Anjou), datând din intervalul 1377-1382, în mormântul M27[24].

La mijlocul veacului al XVI-lea, cucerirea otomană a comitatului Arad a detrminat schimbări importante și în circulația monetară, un loc important ocupând moneda otomană de argint măruntă (asprii turcești) numiți în Banat și groșițe, mai ales în tranzacțiile comerciale. 40 de groșițe (aspri) egalau cu un gros. Groșițele erau bani eminamente otomani, fiind din argint amestecat cu nichel. În timpul sultanului Soliman Magnificul (1520-1566), până prin anii 1585, un taler sau un galben valora 40 de groșițe (aspri), era deci identic ca valoare cu grosul. Un taler cu coroană, adică galbenul otoman numit și ”sultanin” sau scud valora 50 de groșițe[25].

În timpul sultanului Murad al III-lea se produce în Imperiul Otoman un fenomen de devalorizare monetară, în contextul crizei financiare, determinate de insuficiența resurselor. Vistieria otomană se confrunta cu un deficit permanent. În perioada de după 1590 și până la sfârșitul veacului al XVI-lea, devalorizarea monedei de argint, urmată de creșterea numărului monedelor false și mai ușoare aflate în circulație, au agravat și mai mult criza financiară otomană[26]. Vistiernicii sultanului Murad al III-lea, pentru echilibrarea finanțelor Imperiului, au început să retragă din circulație vechile groșițe, batând altele noi, de slabă calitate, anume 1000 de bucăți dintr-o oca de argint (înainte se băteau doar 500 de aspri dintr-o oca), adăugând și un alt aliaj, dar păstrând forma, mărimea și greutatea piesei vechi. Măsura fiscală

---

[17] L. Rethy, *Corpus nummorum Hungariae*, vol. II, Budapest, 1907, p. 125-129; detalii despre contextul descoperirilor arheologice la Ileana Burnichioiu, *Capela funerară,* în Adrian Andrei Rusu, Ileana Burnichoiu (editori), *Mănăstirea Bizere*, vol. I, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Mega, Cluj – Napoca, 2011, p. 65-66.

[18] Vasile Boroneanț, Pascu George Hurezan, *Cetatea de la Cladova- reședința voievodului TransilvanieiPousa*, în ”Ziridava”, XV-XVI, Arad, 1987, p. 69, 71.

[19] George Pascu Hurezan, *Bisericile medievale de la Cladova (Județul Arad): Dealul Carierei și Biserica din Vale*, în ****Studii de istorie medievală și premodernă*, volum îngrijit de Avram Andea, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj – Napoca, 2003, p. 117.

[20] *Ibidem*, p. 117.

[21] *Ibidem.*

[22] Vasile Boroneanț, Pascu George Hurezan, *op. cit*., p. 78, 81, pl. V/3, a, b.

[23] *Ibidem*, p. 79.

[24] *Ibidem*, p. 76.

[25] Nicolae Săcară, Florin Ban, *Considerații administrativ – fiscale cu privire la perioada ocupațieiotomane în Banat (1552-1716),* în ****Vilaietul Timișoarei (450 de ani de întemeiere a pașalâcului*) *1552-2002,* Editura Mirton, Timișoara, 2002, p. 101.

[26] Halil Inalcik, *Imperiul Otoman. Epoca clasică (1300-1600),* Editura Enciclopedică, București, 1996, p. 99.

a eșuat, pentru că noua monedă s-a depreciat rapid, astfel că în anul 1590, un scud, gros sau taler valora 80 de groșițe noi sau aspri, iar un galben unguresc, mai comun în circulație, valora 120 groșițe noi[27].

În anul 1630, un galben a ajuns să valoreze 200 de groșițe iar un gros nou depreciat în urma aliajului în care este bătut, valora 80 de groșițe noi. În contextul devalorizării monetare galopante au crescut soldele ostașilor turci dar și poverile fiscale ale supușilor, raialelor, inclusiv din părțile Aradului. La început, baterea monedei noi a avut caracterul unui fals grosolan, moneda nouă fiind pusă în circulație la același curs cu cea veche iar acest fals a fost plătit tot de către supuși, primind o monedă ce valora jumătate din valoarea nominală, fiind însă obligați să plătească cu moneda ce o aveau, de multe ori cu groșițe vechi, taxele noi mărite când nu erau dublate[28].

Comerțul

În oraşele transilvane și bănățene, sub raportul ocupaţiilor, majoritatea o formau meşteşugarii şi negustorii. În multe cazuri şi anume când e vorba de meseriaşi – croitori, cizmari, postăvari, tăbăcari, etc. – cele două categorii se confundă: meseriaşul produce marfa şi o şi vinde; e şi meseriaş şi negustor. Unele oraşe ca Sibiu, Braşov, Bistriţa, Cluj, Timişoara, Arad, Caransebeş, Lugoj, satisfăcând piaţa internă, exportau o parte din produsele lor, mai ales în Moldova şi Ţara Românească sau chiar în Ungaria sau Imperiul Otoman.

Şi ţăranii îşi desfăceau produsele în pieţele târgurilor, în zilele săptămânale de târg, prilej cu care se puteau cumpăra vite de tot soiul mari şi mici, păsări, peşte, grâne, făină, fructe, lemne de construcţie şi de ars, furaje. Pentru aceste mărfuri se plătea o taxă specială numită „vama târgului” sau „vama mică”, bineînţeles afară de cazul când exista o scutire specială acordată de o autoritate superioară[29].

Negustorii călătoreau pe drumuri de pământ, care pe timp de ploaie deveneau de multe ori impracticabile, iar în anotimpul de iarnă, acoperite cu zăpadă, greu de străbătut. Râurile se treceau prin vaduri și numai arareori pe câte un pod. Mult mai gravă era însă nesiguranța. Caravanele comercianților aveau mult de suferit din cauza tâlharilor, dar și din partea nobililor locali, interesați de câștigul obținut din jaf . Pe drumurile de uscat, transportul se efectua cu care trase de boi sau cai, câte 4 sau 6 la număr. În cazul distanțelor mari se utilizau carele cu coviltir. Mărfurile erau de multe ori transportate de cărăuși specializați, negustorii fiind lipsiți de mijloace proprii de transport. Plata se făcea proporțional cu numărul carelor utilizate, al animalelor întrebuințate și cu distanța străbătută. La revânzarea produselor, comercianții includeau în prețul mărfii și cheltuielile de cărăușie, fapt care determina costuri mai mari ale mărfurilor transportate pe drumurile de uscat comparativ cu cele transportate pe apă, pe Mureș de pildă [30]. Mureșul a fost folosit, încă de la începutul Evului Mediu, atât ca

[27] Nicolae Săcară, Florin Ban, *op. cit.*, p. 101-102.
[28] Ion Totoiu, *Contribuții la problema stăpânirii turcești în Banat și Crișana*, în ”Studii”, XIII, București, 1960, passim.
[29] Samuel Goldenberg, *Despre târgurile și bâlciurile din Transilvania în sec. XIV-XVI*, în ***Subsemnul lui Clio. Omagiu acad. prof. Ștefan Pascu*, Cluj- Napoca, 1974, p. 206-212.
[30] Anton E. Dörner, *Transilvania între stabilitate și criză (1457-1541*), în Ioan Aurel Pop, Thomas Nägler (coord.), *Istoria Transilvaniei*, vol. I (până în 1541), Institutul Cultural Român, Centrul de Studii Transilvane, Cluj – Napoca, 2003, p. 312.

arteră navigabilă cât și pentru transportul sării, al lemnului și al altor mărfuri cu ajutorul plutelor, plutăritul pe Mureș întrerupându-se abia în 1944 [31].

În special, plutăritul sării s-a practicat intens, documentele menționându-la la 1183[32], ceea ce înseamnă că se parctica de mai mult timp. Istoricul Aurel Decei considera că sarea provenită din Transilvania, prin Mureș și Tisa, ajungea la Dunăre, la portul *Slankamen* (Piatra Sării), care era la punctul unde Tisa se varsă în Dunăre și unde de altfel nu există sare naturală[33]. Exploatarea ocnelor de sare din Transilvania și transportul blocurilor de sare pe valea Mureșului este în strânsă legătură cu formarea voievodatelor românești ale lui Glad – Ahtum [34], în sec. IX-XI. Drumul sării pe Mureș era sub controlul lui Glad, respectiv al lui Ahtum[35].

Datele oferite de Legenda Sfântului Gerard, cu privire la luptele regelui Ungariei împotriva lui Ahtum pe valea Mureșului, se referă la comerțul cu sare și la importanța drumului sării de pe Mureș. Din Legenda Sfântului Gerard reiese că Ahtum dispunea de vama sării de pe Mureș[36]. Traficul de sare pe Mureș reclama și ridicarea unor ”porturi” și alte amplasamente pentru ancorarea ”navelor”. Legenda Sfântului Gerard menționează ”porturile” existente pe malul Mureșului, stăpânite de Ahtum. Traficul cu sare pe Mureș era una dintre problemele centrale ale confruntării dintre Ahtum și regele Ștefan I [37].

Comerțul cu sare a continuat și în secolele XII și XIII, o serie de documente consemnând acest fapt. Un document din anul 1138 amintește că locuitorii satelor Șeitin și Sâmbăteni (lângă Arad) aveau obligația de a transporta sarea din Ardeal, de la locurile de vamă de pe lângă Mureș, la diferite mănăstiri și alte foruri eclesiatice[38]. Cartulariul din 1177, editat de regele Bela al III-lea, către capitlul catolic al Aradului, confirmă faptul că pe lângă Arad se afla portul Esteurd, iar mai spre est, pe malul sudic al Mureșului, era portul mănăstirii benedictine Bizere, unde ancorau vasele cu sarea și era luată vama[39]. Un alt document din anul 1183 menționează clar că abația de la Bistra (Bizere), precum și capitlul și prepozitul din Arad aveau drept la o treime din vama sării de la vasele care coborau pe Mureș și se duceau până la Szeged [40]. Sarea transportată pe Mureș și pe Tisa ajungea și în Croația. Astfel, un document din anul 1217, de la regele Andrei al II-lea, confirmă dreptul bisericii din Zagreb să

---

[31] Alexandru Roz, *Factoriicareauinfluențatevoluțiaistoricăamunicipiului Arad*, în ”Studia Universitatis Vasile Goldiș”, nr. 8, Arad, 1998, p. 97-98.
[32] Kovach Geza, *Documentereferitoarelaînceputurile Aradului*, în ”Ziridava”, VI, 1976, p. 127.
[33] Aurel Decei, *Relațiiromâno-orientale*, București, 1978, p. 54.
[34] Kovach Geza, *Datecuprivirelatransportulsăriipe Mureșîn* secolele *X-XIII*, în ”Ziridava”, XII, 1980, p. 194.
[35] Ștefan Pascu, *VoievodatulTransilvaniei*, vol. I, Editura Dacia, Cluj – Napoca, 1972, p. 28-32.
[36] ”In super allogia procurans usurpabat sibi potestatem super Salinas regis, descendensque in Morosium, continuebat in portibus eiusdem flumini usque in Tibiscum tributarios et custodes et concluebat omnia sub tributo...”Wion Arnoldus, *SanctiGeradiSagredoPatriciiVenetiexMonachoetAbbate* S. *GeorgiiMaiorisVenetiarum, Ordinis* S. *Benedicti, EpiscopiCanadiensisPrimi, acHungarorumProtomartyrisApostoliVita*, Venezia, 1957, p. 28.
[37] Eugen Gluck, *ContribuțiicuprivirelaistoriapărțilorarădeneînepocaducatuluiuiAhtum*, în ”Ziridava”, VI, 1976, p. 96-99.
[38] ****DocumenteprivindistoriaRomâniei*, Seria C. Transilvania, vol. I, București, 1951, p. 2-3; originalul este în Arhiva Națională Maghiară de la Budpesta, DL 2635.
[39] Arhivele Națională Maghiară, Budapesta, DL 29.450, 31.121.
[40] ****DocumenteprivindistoriaRomâniei*, Seria C. Transilvania, I, p. 21.

ia în fiecare an sare în valoare de 50 de mărci de la slujbașii sărari, acre coborau cu plutele lor pe Mureș[41].

Este foarte probabil că după consolidarea puterii regale, comerțul cu sare s-a intensificat și mai mult. Pe cele două maluri ale Mureșului se înființează o serie de ”porturi” pentru vama sării la Bulci, Chelmac, Lipova, Cladova, Zădăreni, Bistra (Bizere), Arad, Popin (lângă Pecica de azi), Șeitin, Igriș și Cenad, funcționând în veacul al XIII-lea[42]. La valoarea acestui tarfic și la cantitatea enormă a sării ce se transporta pe Mureș se referă o bulă papală din 15 mai 1218 [43]. În acest document, papa Honorius al III-lea confirmă cu mulțumiri donația reginei Iolanda de Courtenay făcută peregrinilor care treceau prin Ungaria. Donația se ridica la suma de 8000 de mărci de argint, provenite din sarea transilvăneană, transportată pe Mureș. Într-un document papal din anul 1233, se specifica că prepozitul din Arad cu capitlul său trebuiau să primească din partea regilor Arpadieni 2000 de pietre de sare anual [44]. Din textul documentului reiese că prețul sării în raport cu transportul varia între 8 și 25 de mărci, după 10 000 de bolovani de sare (tyminus).

Un document din 20 august 1233, dat de Andrei al II-lea, înșiră dreptul anual la sare al unor mănăstiri din comitatul Arad: abația de la Bulci avea dreptul la 5000 de bolovani de sare, mănăstirea de la Chelmac la 4000 de bucăți, mănăstirea de la Bistra (Bizere) la 4000, iar capitlul catolic din Arad la 2000, în timp ce episcopul catolic de Cenad beneficia de 5000 de bolovani de sare[45]. Este evident că aceste cantități considerabile de sare nu erau consumate pe loc numai de forurile bisericești amintite, ci erau vândute comunităților sătești, în special pe seama vitelor.

Dacă până în veacul al XII-lea, comerțul cu sare era un drept exclusiv regal, începând cu secolul al XIII-lea, paralel cu slăbirea puterii centrale, tot mai multe instituții bisericești caută să participe la acest comerț. Unele mănăstiri și alte instituții eclesiatice din comitatul Arad dispuneau de nave (plute) și, beneficind de scutiri sau taxe vamale pe care le încasau, aveau acces liber la transportulul sării de la ocne până la porturile lor [46]. Într-un act din anul 1217, regele Andrei al II-lea dăruia unor cavaleri ioaniți stabiliți pentru scurtă vreme la Șiria, un venit de 500 de mărci de argint din venitul vămii de la Sălacea[47].

Preciza că numitul comite primește aceleași drepturi ca și bisericile de la Igriș și Bistra (Bizere), adică ”...să aibă voie să facă pe an trei drumuri, dus și întors, pe aMureș, fără nici o piedică sau dimpotrivă, să fie scutite de orice vamă și să poată cumpăra cu plată sarea de lipsă de la orice ocnă...”[48]. Pentru securitatea transportului erau construite plute corespunzătoare, denumite în acte ”*naves*”, înzestrate și cu un anumit acoperiș, de diferite mărimi. Transportul cu plutele mari pe Mureș costa în 1235 o jumătate de marcă iar cu plutele mici costa un

[41] *Ibidem*, Seria C. Transilvania, I, p. 162-163.
[42] Kovach Geza, *op. cit.*, p. 196.
[43] Arhivele Vaticanului, Regesta Orig., Liber 2, Anno II, epistola 1018, cota veche; Liber 9, epistola 1058, fila 250, cota nouă.
[44] ****Documenteprivindistoria României*, Seria C.Transilvania, I, p. 264-270.
[45] Soros Pongrac, *MonumentaEcclesiaeStrigoniensis*, vol. I, Budapesta, 1909, p. 294.
[46] Kovach Geza, *op. cit.*, p. 198.
[47] ****Documenteprivindistoria României*, Seria C.Transilvania, I, p. 164-166.
[48] Wenczel Gusztav, *ArpadkoriUjOkmanytar, Codex Diplomaticus Arpadianus continuatus*, XI, Pesta, 1860, p. 218-220.

”fertum”, adică un sfert de marcă[49]. Începând cu sfârșitul veacului al XIII-lea, dar în special în timpul Angevinilor, principala vamă a sării se constituie la Lipova, unde au fost construite clădiri speciale pentru port și vamă[50].

Imensele cantități de sare ce treceau cu plutele pe Mureș erau consumate doar parțial în zona arădeană. Prin târgurile ocazionale, cantități de sare erau cumpărate și de păstorii veniți din munți sau de populația maghiară din Câmpia Tisei, în localitățile din regiunea Mureșului Inferior. Însă cea mai mare parte a sării ardelene, transportate cu plutele pe Mureș, ajungea la Seghedin, ulterior pe Tisa, având ca destinație Croația și Serbia. Alte cantități luau drumul orașelor Buda, Nytra și Bratislava[51].

Ca valoare, cel mai important produs comercial era sarea. Celelalte produse tranzitate sau comercializate în Evul Mediu au jucat un rol incomparabil mai redus, rezumându-se la unele materii prime mai rare (fier, cupru) și, ocazional, produse agricole și material lemnos. Mărfurile erau transportate pe Mureș și pe Crișul Alb cu ajutorul plutelor. Traficul pe Mureș a fost orientat în direcția est-vest, deci direcția de curgere a râului[52]. În jurul anului 1000, voievodatul lui Ahtum se învecina cu Imperiul Bizantin, condus de marele strateg și împărat Vasile al II-lea (976-1025), cu care întreținea raporturi comerciale. În acest fel se explică prezența ceramicii de epocă de factură bizantină ștmapilată, descoperită la Bulci, ca și obiectele metalice identificate ipotetic la Arad – Vladimirescu a fi de proveniență bizantină[53], precum și circulația monedelor bizantine în părțile arădene.

Un drum comercial important lega, în veacul al XIV-lea, Crișana și Banatul de Țara Românească și Serbia, plecând de la Oradea, trecând prin Arad, Lugoj, Caransebeș, Orșova, Dunăre și orașe din Peninsula Balcanică[54]. Un alt drum comercial lega Timișoara – Arad-Zarand- Oradea, arteră dovedită de monede bizantine și menționată ulterior și de Rogerius în secolul al XIII-lea. Lipova devine în perioada administrației otomane un centru important meșteșugăresc și comercial, unde se țineau târguri vestite, la care veneau negustori din regiuni îndepărtate iar bazarul turcesc construit atunci se mai păstrează și astăzi[55].

Concluzii

În primele veacuri ale Evului Mediu au circulat în părțile Aradului monedele bizantine dar în veacul al XI-lea acestea cedează locul mondelor ungare și, în mai mică măsură, monedelor aparținând altor state. Din anul 1221 este menționată cămara comitatului Cenad care, mai târziu, în 1253, a fost mutată la Lipova. Cămara regală era competentă pe un anumit teritoriu, având în frunte un comite cameral (comes camerae) care, în schimbul unor taxe de închiriere, în condiții stabilite, primea autorizația de gestionare a veniturilor regale aflate pe teritoriul cămării.

---

[49] Kovach Geza, *op. cit.*, p. 196.
[50] Arhivele Națională Maghiară, Budapesta, DL 14 839.
[51] Kovach Geza, *op. cit.*, p. 199.
[52] Eugen Glück, *Cu privire la istoria părților arădene în epoca vievodatului lui Ahtum,* în ****Studii privind istoria Aradului*, Editura Politică, București, 1980, p. 111.
[53] *Ibidem*, p. 112. .
[54] Ștefan Olteanu, Octavian Iliescu, *Evoluția vieții economice: agricultura, mineritul, meșteșugurile*, *comerțul*, în Acad. Răzvan Theodorescu, Victor Spinei, membru corespondent al Academiei Române (coord.), *Istoria Românilor*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, vol. III (*Genezele românești*), Editura Enciclopedică, București, 2010, p. 585.
[55] Kovach Geza, *Dominația otomană în Zarand*, în ****Aradul permanență în istoria patriei*, p. 152

În veacul al XIV-lea, în Lipova funcționa una din cele 4 cămări regale aflătoare în Transilvania, unde se băteau monede. Marca bătută la Lipova, cu o valoare bună, devine o monedă mult căutată și utilizată chiar în străinătate. În târgul Lipovei, ca și în alte târguri din comitatele Arad și Zarand, funcționau chiar zarafi schimbarea diferitelor monede aflate în circulație. La mijlocul veacului al XVI-lea, cucerirea otomană a comitatului Arad a detrminat schimbări importante și în circulația monetară, un loc important ocupând moneda otomană mărunță (asprii turcești), mai ales în tranzacțiile comerciale din veacurile XVI-XVII.

Unele oraşe ca Timişoara, Arad, Lipova, satisfăcând piaţa internă, exportau o parte din produsele lor, mai ales în Moldova şi Ţara Românească sau chiar în Ungaria sau Imperiul Otoman. Şi ţăranii îşi desfăceau produsele în piețele târgurilor, în zilelesăptămânale de târg, prilej cu care se puteau cumpăra vite de tot soiul mari şi mici, păsări, peşte, grâne, făină, fructe, lemne de construcţie şi de ars, furaje. Pentru aceste mărfuri se plătea o taxă specială numită „vama târgului" sau „vama mică", bineînţeles afară de cazul când exista o scutire specială acordată de o autoritate superioară. Cem mai important drum comercial din comitatul Aradului este drumul sării pe Mureș, o arteră comercială care făcea legătura cu Europa Centrală.

BIBLIOGRAFIE:

Izvoare arhivistice:

Arhiva Națională Maghiară, Budapesta, DL.

Arhivele Vaticanului, *Regesta Orig., Liber 2*, Anno II, epistola 1018, cota veche; Liber 9, epistola 1058, fila 250, cota nouă.

Izvoare edite:

Biblioteca Academiei Române, București, Fișierul numismatic nr. 1679, 1635, 1682.

******DocumenteprivindistoriaRomâniei*, Seria C. Transilvania, vol. I, București, 1951.

Geza, Kovach, *Documentereferitoarelaînceputurile Aradului*, în "Ziridava", VI, 1976.

Pongrac, Soros, *MonumentaEcclesiaeStrigoniensis*, vol. I, Budapesta, 1909.

Rethy, L., *Corpus nummorum Hungariae*, vol. II, Budapest, 1907.

Wenczel Gusztav, *ArpadkoriUjOkmanytar*, *Codex Diplomaticus Arpadianus continuatus*, XI, Pesta, 1860.

Wion Arnoldus, *SanctiGeradiSagredoPatriciiVenetiexMonachoetAbbate* S. *GeorgiiMaiorisVenetiarum*, *Ordinis* S. *Benedicti*, *EpiscopiCanadiensisPrimi*, *acHungarorumProtomartyrisApostoliVita*, Venezia, 1957.

Lucrări generale:

Decei, Aurel, *Relațiiromâno-orientale*, București, 1978.

Dörner, Anton E., *Transilvania între stabilitate și criză (1457-1541*), în Ioan Aurel Pop, Thomas Nägler (coord.), *Istoria Transilvaniei*, vol. I (până în 1541), Institutul Cultural Român, Centrul de Studii Transilvane, Cluj – Napoca, 2003.

Iliescu, Octavian, *Circulația mărfurilor și a banilor*, în ****Istoria Românilor (tratat*), ediția a II-a, revăzută și adăugită, vol. III *(Genezele românești*), coord. acad. Răzvan Theodorescu, Victor Spinei, membru corespondent al Academiei Române, Editura Enciclopedică, București, 2010.

Inalcik, Halil, *Imperiul Otoman. Epoca clasică (1300-1600),* Editura Enciclopedică, București, 1996.

Olteanu Ștefan, Iliescu Octavian, *Evoluția vieții economice: agricultura, mineritul, meșteșugurile, comerțul*, în Acad. Răzvan Theodorescu, Victor Spinei, membru corespondent al Academiei Române (coord.), *Istoria Românilor*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, vol. III (*Genezele românești*), Editura Enciclopedică, București, 2010.

Pal, Engel, *Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei medievale (895-1526),* ediție îngrijită de Adrian Andrei Rusu și Ioan Drăgan, Editura Mega, Cluj – Napoca, 2006.

Pascu, Ștefan, *Voievodatul Transilvaniei,* vol. I, III, Editura Dacia, Cluj – Napoca, 1972, 1986.

Ștefănescu Ștefan, Mureșanu Camil, Pop Ioan Aurel, *Circulația monetară*, în ****Istoria Românilor (tratat*), ediția a II-a, revăzută și adăugită, vol. IV, coord. acad. Ștefan Ștefănescu, acad. Camil Mureșanu, acad. Ioan Aurel Pop, Editura Enciclopedică, București, 2012.

Lucrări speciale:

Barbu Mircea, Ivanof Eduard, *Cercetări arheologice în zona Aradului privind perioada secolelor VII-XI*, în ****Studii privind istoria Aradului*, Editura Politică, București, 1980.

Bejan, Adrian, *Banatul în sec. IV-XII*, Editura de Vest, Timișoara, 1995.

Boroneanț Vasile, Hurezan George Pascu, *Cetatea de la Cladova- reședința voievodului TransilvanieiPousa*, în ”Ziridava”, XV-XVI, Arad, 1987.

Burnichioiu, Ileana, *Capela funerară,* în Adrian Andrei Rusu, Ileana Burnichoiu (editori), *Mănăstirea Bizere*, vol. I, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Mega, Cluj – Napoca, 2011.

Feneșan, Costin, *Câteva considerații privind circulația monetară în Banat în timpul feudalismului timpuriu (sec. XI-XIII),* în ”Crisia”, IV, 1974.

Geza, Kovach, *DatecuprivirelatransportulsăriipeMureșîn* secolele *X-XIII*, în ”Ziridava”, XII, Arad, 1980.

Geza, Kovach, *Dominația otomană în Zarand*, în ****Aradul permanență în istoria patriei,* Arad, 1978.

Gluck, Eugen, *ContribuțiicuprivirelaistoriapărțilorarădeneînepocaducatuluiluiAhtum*, în ”Ziridava”, VI, Arad, 1976.

Gluck, Eugen, , *Cu privire la istoria părților arădene în epoca vievodatului lui Ahtum,* în ****Studii privind istoria Aradului*, Editura Politică, București, 1980.

Gluck, Eugen, *Formațiuni social- politice românești din sec. IX-XI și rezistența lor în apărareaautonomiei*, în ****Aradul permanență în istoria patriei,* Arad, 1978.

Goldenberg, Samuel, *Despre târgurile și bâlciurile din Transilvania în sec. XIV-XVI*, în ****Subsemnul lui Clio. Omagiu acad. prof. Ștefan Pascu,* Cluj- Napoca, 1974.

Hurezan George Pascu, *Bisericile medievale de la Cladova (Județul Arad): Dealul Carierei și Biserica din Vale*, în ****Studii de istorie medievală și premodernă*, volum îngrijit de Avram Andea, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj – Napoca, 2003.

Mărghitan, Liviu *Banatul în lumina arheologiei,* vol. III, Editura Facla, Timișoara, 1985.

Roz, Alexandru, *FactoriicareauinfluențatevoluțiaistoricăamunicipiuluiArad*, în ”Studia Universitatis Vasile Goldiș”, nr. 8, Arad, 1998.

Săcară Nicolae, Ban Florin, *Considerații administrativ – fiscale cu privire la perioada ocupațieiotomane în Banat (1552-1716),* în ****Vilaietul Timișoarei (450 de ani de întemeiere a pașalâcului*) *1552-2002*, Editura Mirton, Timișoara, 2002.

Totoiu, Ion, *Contribuții la problema stăpânirii turcești în Banat și Crișana*, în ”Studii”, XIII, București, 1960.

.

ANNIVERSARY TIME: 155 YEARS OF ART-RELATED EDUCATION IN IAȘI. THE CRISIS YEARS UP TO THE MOMENT 1989. ARTISTIC LIBERALIZATION

Ioana-Iulia Olaru

Assist. Prof., PhD, "George Enescu" University of Arts, Iași

Abstract: Being out of service since 1950, the art school from Iași will appear againg ten years later as the Faculty of Drawing inside the Pedagogical Institute of 3 years. The re-appearance of the Faculty of Arts takes place in 1977, inside the Conservatoire George Enescu. The teachers who had been forced to leave Iași and go to the Institutes from Bucharest or Cluj receive young graduates who are on their way towards affirmation; moreover, an administrative consolidation takes place. Art, which is now open to challenges and experiments, knows a perpetual evolution, despite the communist ideologic system from the last five years before the revolution from 1989.

Keywords: Conservative, Abstract Expressionism, expresive, rector, dean, communism.

În condițiile crizei economice (care a dus și la o diminuare a bugetului învățământului), la care se adaugă și regresul vieții cultural-artistice, după ce trecuse prin două războaie și printr-o desființare în anul 1950 (după ce fusese transformată din Academie în Institut de Arte Frumoase), școala artistică ieșeană renaște în 1960 sub forma Facultății de Desen din cadrul Institutului Pedagogic de 3 ani, unde s-a întors o parte dintre vechii profesori ai Institutului și ai Liceului *Octav Băncilă*, cărora li se adaugă și noi veniți, tineri absolvenți ai institutelor din București și din Cluj. Criza social-culturală a timpului are ca reacție sporirea accentului pus pe pregătirea profesională, a interesului cadrelor universitare și al învățăceilor pentru obținerea performanțelor artistice[1]. În plină afirmare artistică sunt acum mari nume care se adaugă personalităților consacrate, în contextul unei situații fluctuante, în care Facultatea de Desen a devenit în anii 70 o subsecție a secției Sport a Facultății de Istorie-Filosofie-Sport a Universității *Alexandru Ioan Cuza*[2]. Tot în condițiile regimului comunist și a noii ideologii, din fericire se adoptă soluția reînființării unei Facultăți de Arte Plastice integrate din 1977 Conservatorului *George Enescu*, tradiția învățământului artistic universitar regăsindu-se în cea existentă încă în anul 1949.

Așadar, pe la mijlocul anilor 60, o relaxare se face simțită, prin contacte și schimburi cu Occidentul, și mai ales prin realizări care vor deschide drum mișcărilor culturale viitoare. Teoria *realismului socialist* va lăsa tot mai mult locul reconsiderării valorilor culturii naționale. Din păcate, din anul 1971, o dată cu revoluția culturală românească, viața economică, socială și culturală va înainta pe o pantă tot mai înclinată spre involuție, *romantismul revoluționar* fiind noul concept impus.

[1] Mihail Cozmei,*Pagini din istoria învățământului artistic modern din Iași la 150 de ani*, Iași, Ed. Artes, 2010, p.218
[2] Valentin Sava, *Învățământul artistic național ieșean și vocația lui europeană*, Iași, Ed. Artes, 2010, p.57

Un sculptor care și-a întemeiat creația pe tradiție, fără să facă abstracție de înnoirile și cerințele artei moderne,Iftimie Bârleanu(1916-1986) este absolvent alAcademiei de Belle Arte din Iași (în anul 1945)[3]. A fost cadru didactic în învățământul liceal și profesor și șef de lucrări la Institutul de Arte Plastice din Iași[4]. Influența maestrului său, Ion Irimescu, se regăsește în opera lui, o dată cu înclinația spre valorizarea materialului, precum și cu respectul pentru structurile sintetice și pentru interesul acordat analizei psihologice a modelelor. Îndelungul meșteșug și naturalețea cu care dă viață materiei înalță sculptura sa la nivelul cerințelor moderne.

Elev al maeștrilor Corneliu Baba, Otto Briese, Ion Irimescu și Nicolae Popa la Academia de Arte Frumoase din Iași, între anii 1939 și 1944, Ștefan Hotnog(1920-1993) va studia apoi grafica la Praga (în perioada 1947-1948), la Școala superioară Artistico-Industrială. Cariera sa didactică se va desfășura în învățământul liceal, fiind profesor de desen la Liceul Comercial de Băieți din Iași (1946-1947), la Piatra Neamț (1949-1966), dar și lector la Institutul pedagogic de trei ani din Iași[5], între anii 1966 și 1980[6]. Uneori delicate, alteori monumentale, lucrările sale pun în valoare formele cu o vizibilă volumetrie geometrică, clar construite, cu linii precise, în spațiul compozițiilor metodic elaborate. Treptat, desenul se pierde, culoarea se catifelează, tușa devine spontană. Totul duce spre tensiune în lucrările sale.

Un nume reprezentativ pentru această perioadă de plină criză este și Vladimir Florea (1922-1984). Fost elev al Academiei ieșene de Arte Frumoase, pe care a absolvit-o în anul 1946, la clasa maestrului Ion Irimescu, Vladimir Floreaa urmat și el o carieră didactică la instituția care l-a format, devenind, din 1962, asistent (la disciplinele Modelaj și Desen artistic), lector[7], apoi, în 1977, conferențiar la Facultatea de Desen[8]. Aceasta, transformată în același an, 1977, în Facultatea de Arte Plastice din cadrul Conservatorului din Iași, a primit un nou sediu (unde va funcționa până în 1982): în fosta *Casă Balş*, de pe strada Cuza-Vodă, nr.29 (o parte a activităţilor didactice şi de atelier au fost găzduite în continuare de localul din Copou al Institutului de Educaţie Fizică şi Sport de pe strada Toma Cozma)[9]. Vladimir Floreaa căutat esența, echilibrul, firescul, în lucrări ce pun în evidență calitățile materialului. A urmărit relevarea vieții lăuntrice, a caracterului personajelor sale.

După ce a fost elev al maestrului Catul Bogdan la Institutul de Arte din București (secția Pictură), pe care îl absolvă în 1961[10], Ion Neagoe(1933-1991) se stabilește în 1964 la Iași, unde își va urma impunătoarea carieră artistică și didactică. Va contribui la ridicarea prestigiului învățământului artistic din capitala Moldovei, devenind pe rând asistent, lector și apoi conferențiar la Facultatea de Desen, devenită din 1977 Facultatea de Arte Plastice a Conservatorului *George Enescu*[11](la catedra de Arte Decorative și Design). Talentul

[3]Valentin Ciucă, *Un secol de arte frumoase la Iași*, Iași, Ed. ART XXI, 2004, p.150
[4] http://ler.is.edu.ro/~cr/index.php?page=person&id=184
[5]Valentin Ciucă, *Un secol...*, p.177
[6] http://www.ziarulevenimentul.ro/stiri-2/Casa%20si%20gradina/pictorul-stefan-hotnog--301257.html
[7] http://www.ziarulevenimentul.ro/stiri-2/Casa%20si%20gradina/sculptorul-vladimir-florea--237461.html
[8]Valentin Ciucă, *Un secol...*, p.168
[9] Valentin Sava, *op. cit.*, p.60
[10]Valentin Ciucă, *Dicționarul ilustrat al artelor frumoase din Moldova. 1800-2010*, Iași, Ed. ART XXI, 2011, s.v. *Neagoe Ion*, p.338
[11] Idem, *Un secol ...*, p.248

pedagogic va fi dublat de o creație atistică în care va îmbina – în îndelung elaboratele sale compoziții pline de viață (foarte multe dintre ele, portrete) – coloritul rafinat, cu organizarea formelor în spațiu.

Și el elev al Institutului de Artă de la București (pe care îl absolvă în anul 1963 la clasa de Pictură a maestrului Corneliu Baba),Francisc Bartok(1937-1987) a profesat în învățământ la Iași, unde a fost din 1963 cadru didactic[12] al Facultății de Desen, devenită din anul 1977 Facultatea de Arte Plastice a Conservatorului ieșean. Cariera artistică o va continua în Franța din 1982, unde se va stabili (după ce emigrase mai întâi în Italia)[13]. Meditația în fața existenței îl va conduce în arta sa spre căutarea esențelor, a semnificației realității. Acestea vor fi atinse într-o pictură care va păstra misterul în formele sale cu contur estompat, dar a căror consistență există, tradusă în pasta frământată[14], la care se adaugă cromatismul puternic și sobru, având ca rezultat o sinteză între expresionismul abstract și o figurare nostalgică.

Absolvent (în anul 1961) al Institutului bucureștean, Nicolae Màtyus(1938-1981) a ajuns la Iași, unde și-a urmat cariera didactică, ca asistent și lector la Institutul de desen și, din 1977, la nou-înființata Facultate de Arte (după ce din anul 1962 fusese profesor la Școala Medie de Muzică și Arte Plastice *Octav Băncilă*)[15]. A îndrumat secția Pictură, seria anului 1979, până la trecerea sa în neființă, în 1981[16]. Și la el realitatea este redată cu ajutorul expresionismului[17]. Formația sa decorativă (la secția Artă monumentală) l-a condus la lucrări de mare amploare, inclusiv mozaicuri, cu o arhitectură riguros alcătuită, urmărind mereu geometrizarea în dialog cu lirismul unei palete cromatice contrastante, dar armonioase. Stilizarea și sinteza îi caracterizează compozițiile, iar naturaleța, personajele.

După studii la Academia ieșeană de Arte Frumoase (absolvite în 1948, la secția Sculptură), la care se adaugaseră trei ani de medicină,Vasile Condurache (1919-1999) a devenit cadru didactic în învățământul liceal și, din 1959, cadru universitar (lector, conferențiar, profesor) la Facultatea de Desen, unde a fost profesor de Anatomie artistică și comparată, iar din 1978, îndrumător al secției Sculptură. Ca artist, ne-a lăsat o operă în care lecția maestrului său, Ion Irimescu, la care se adaugă influența artei populare, se regăsesc în aplecarea spre sinteză. Atât în ceea ce privește căutarea esenței lucrurilor, cât și în simplificarea mijloacelor de expresie artistică. Expresivitatea formelor sale masive nu lasă loc detaliilor nesemnificative. Modelajul este delicat, chiar dacă nu poetizează realitatea.

Fostul student al maeștrilor Jean L. Cosmovici, Nicolae Popa și Corneliu Baba la Academia de Arte Frumoase din Iași (pe care o începe în 1940), Constantin Radinschi (1920-2003) urcă și el treptele carierei didactice, din 1946 în învățământul liceal, la Liceul de băieți *Grigore Ghica Vodă* din Dorohoi, apoi la Facultatea de Desen (din anul 1962), după care devine lector la noua Facultate de Arte Plastice din cadrul Conservatorului (predând în paralel, între anii 1970-1980, cursul de Design la Universitatea tehnică *Gheorghe Asachi* din

[12]*Ibidem*, p.200
[13] Valentin Sava, *op. cit.*, p.59
[14] Vasile Drăguț, Vasile Florea, Dan Grigorescu, Marin Mihalache, *Pictura românească în imagini*, București, Ed. Meridiane, 1976, p.408
[15]Valentin Ciucă, *Dicționarul...,* s.v. *Matyus Nicolae*, p.305
[16] Valentin Sava, *op. cit.*, p.59
[17]Vasile Drăguț, Vasile Florea, Dan Grigorescu, Marin Mihalache, *Pictura românească în imagini*, București, Ed. Meridiane, 1976, p.408

Iași)[18]. Rațiunea își dă mâna cu afectul în arta sa, în care expresia intră în dialog cu impresia. Sinteza și evitarea pitorescului și a facilului nu maschează însă sentimentul de bucurie în fața spectacolului unei naturi pe care o umanizează. Transparența luminii se adaugă rafinamentului paletei cromatice luminoase.

După transformarea Școlii de Arte din Iași în Institut pedagogic de trei ani, proaspătul absolvent Dan Hatmanu (n. 1926) va studia la București. Întors la Iași, acest adevărat simbol al artelor vizuale ieșene, dar și europene, își va urma din 1960 (și până în 1990) cariera didactică la noul Institut, iar după înființarea Facultății de Arte Plastice aparținând Conservatorului *George Enescu*,va fi profesor aici. Îndrumător al secției Pictură-Restaurare-Profesor de desen al primului an universitar 1977/78, Dan Hatmanu a deținut și funcția de decan, între anii 1968 și 1972[19], precum a fost și rector al Conservatorului între anii 1984 și 1990, implicându-se activ și cu succes în lupta împotriva desființării acestuia. (În agitații ani 80, Facultatea de Arte Plastice a primit, din 1982, spații în fostul Seminar *Veniamin Costache* din clădirea vechiului palat al lui Mihail Sturza, în schimb, pierzând treptat vechile ateliere din Copou. Va ocupa acest sediu până la revenirea clădirii Seminarului în patrimoniul Bisericii Ortodoxe, după 1990, aceasta devenind sediul Facultății de Teologie Ortodoxă)[20]. Studiile la Petersburg (la Academia Repin, între 1962 și 1963) și în Franța (la Academia liberă din Paris, între 1960 și 1965[21], precum și la Institutul internațional de studii pedagogice din Sèvres, 1964-1965)[22], dar și cu maestrul său, Corneliu Baba, care i-a fost profesor atât la Iași cât și la București[23], și-au pus amprenta asupra strălucitei sale creații artistice.Dan Hatmanu depășește cadrul facil al pitorescului, căutând spiritul locurilor, cât și al personajelor, cărora le dezvăluie și le analizează umanitatea cu un ascuțit simț al observației, în nota sa personală[24], ludică. Depășește, de asemenea, realismul, orientându-se spre sinteză. În permanentă căutare de noi mijloace de expresie, stilizarea este cea care îi caracterizează desenul elegant, iar sobrietatea își pune amprenta asupra paletei sale coloristice.

Nume de rezonanță al artei ieșene, Adrian Podoleanu(1928-2010), fostul student al Institutului de Arte Plastice *Ion Andreescu* din Cluj-Napoca (pe care îl absolvă în anul 1957[25] la secția Pictură),va deveni la Iași profesor în învățământul liceal, iar din 1962, cadru didactic la Facultatea de Desen, apoi la Facultatea de Arte Plastice (a Conservatorului), pe care o va conduce în calitate de decan din anul 1990[26]. Remarcabil colorist, Adrian Podoleanueste un reprezentant de seamă al școlii ieșene, dar și naționale de pictură. Oarecum opus lui Dan Hatmanu[27], la el aparenta spontaneitate impresionistă are ca premisă un îndelung proces de elaborare, în care sensibilitatea și lirismul nu ascund nici ansamblul echilibrat al formelor, dar

[18]Valentin Ciucă, *Dicționarul...,* s.v. *Radinschi Constantin*, p.407
[19] http://convorbiri-literare.ro/?p=1195
[20] Valentin Sava, *op. cit.*, p.216
[21]Valentin Ciucă, *Un secol...*, p.174
[22] http://ro.wikipedia.org/wiki/Dan_Hatmanu
[23]Constantin Prut, *Dicționar de artă modernă*, București, Ed. Albatros, 1982, p.186, s.v. *HATMANU, Dan*
[24]Vasile Drăguț et. al., p.407
[25]Valentin Ciucă, *Un secol...*, p.189
[26] Valentin Sava, *op. cit.*, p.63
[27] Vasile Florea, *Arta românească modernă și contemporană*, vol. II, *Sec. XIX – prima jumătate a sec. XX*, București, Ed. Meridiane, 1982, p.360

nici detaliile; nici armonizarea muzicală a griurilor, brunurilor și a albastrurilor delicate[28], dar nici dinamismul și vibrația acestora. Meditația în fața spectacolului lumii este cea a unui visător rațional.

Venit și el din Cluj-Napoca, unde urmase cursurile Institutului de Arte Plastice (absolvite în anul 1955),Dumitru Căileanu(n. 1930)va fi din 1960 lector al Institutului de desen de trei ani din Iași și, ulterior, profesor al Facultății de Desen a Universității de Arte[29] (după ce anterior, din anul 1957, fusese profesor la Școala *Octav Băncilă*). La Facultatea ieșeană, a îndrumat secția Sculptură. (Începând cu seriile 1979 şi 1980, Facultatea a atins numărul total de studenţi pentru o perioadă de şcolarizare de patru ani)[30]. Pe plan artistic, orginalitatea lucrărilor sale rezidă în calitățile decorative ale volumelor solid construite, pe linia tradiției sculpturii în lemn. Opțiunea pentru metafora plastică, pentru notele romantice sau moderne în ceea ce privește tehnica – sunt caracteristici ale operei sale.

Absolvent al Institutului de Arte Plastice *Nicolae Grigorescu* din Bucureşti (secția Ceramică), Ion Antonică(1937-2002) și-a urmat și el cariera didactică în Iași, din 1961 fiind profesor la Liceul *Negruzzi* din Iași, iar din 1962, lector și conferențiar la Facultatea de Desen[31], devenită apoi Facultatea de Arte Plastice a Academiei, unde a predat cursuri de Desen tehnic și proiectiv, Desen artistic pentru sculptură, Decorativă generală, Studiul sculpturii, Tehnici de transpunerea sculpturii[32]. În ceea ce privește creația artistică, lumea satului este cea care îl atrage și pe care o evocă simplu, dar expresiv, în sculpturile sale, filonul popular făcându-și simțită prezența; dar grefează provocări moderne, vizibile în stilizarea volumelor, în rafinate poetizări, în tenta expresionistă a tensiunii sufletești a pesonajelor sale. Remarcabil ceramist, la el viziunea decorativă se concretizează în materialitatea pământului modelat.

Șef de colectiv din 1980 și până în 1989 al Facultății de Arte Plastice[33], Corneliu Ionescu (1938-2011) s-a implicat activ, în acești ani problematici, în consolidarea învățământului artistic, perfecționând programele pentru a le face compatibile cu cele ale celorlalte institute de artă din țară și consolidând tradiția școlii artistice ieșene. Fostul absolvent al Institutului de artă bucureștean în 1963 (la clasa maestrului Corneliu Baba[34]), Corneliu Ionescu a devenit în același an cadru didactic al Facultății de Desen, transformată în Facultatea de Arte Plastice a Conservatorului. A fost și îndrumător din anul 1981 al specializării Pictură (pe care o preia după decesul lui Nicolae Màtyus). Remarcabilă este și cariera artistică a acestui mare colorist, un nume de referință al artei ieșene, care comunică prin petele ritmice de culoare, plate sau vibrate, care încântă, dar și intrigă. Și aceasta cu atât mai mult cu cât realitatea în compozițiile sale este transfigurată, treptat, abstracția caracterizându-i formele libere; rezultatul este o artă de o certă inteligență plastică, în care, la monumentalitatea viziunii și la stilizarea formelor, se adaugă forța cromatică.

[28]Claudiu Paradais, *Muzeul de artă din Iași*, Iași, Ed. Sedcom Libris, 2010, p.115
[29]Valentin Ciucă, *Un secol...*, p.156
[30] Valentin Sava, *op. cit.*, p.59
[31]Valentin Ciucă, *Un secol...*, p.197
[32] http://ioanantonica.ro/biografie.htm
[33] Valentin Sava, *op. cit.*, p.65
[34]Valentin Ciucă, *Dicționarul...*, s.v. *Ionescu Corneliu*, p.263

Absolvent (în anul 1966) al Institutului bucureștean de Arte *Nicolae Grigorescu* la clasa maestrului Corneliu Baba, Dimitrie Gavrilean și-a început la Iași cariera artistică, dar și pe cea didactică (la Liceul de Artă *Octav Băncilă*). Devenit cadru didactic la Facultatea de Desen din anul 1969 și opt ani mai târziu, la Facultatea de Arte Plastice a Conservatorului ieșean, artistul va deține funcția de rector al Universității de Arte *George Enescu* din Iași între anii 2000 și 2004. Este o perioadă în care pictorul și profesorul Dimitrie Gavrilean va demonstra calități de bun organizator și gospodar, având un aport important la îmbunătățirea condițiilor de învățământ în spațiile existente, prin consolidarea și reorganizarea clădirii din Str. Horia nr.7-9, precum și prin dotări cu spații noi, recuperate din patrimoniul Universității Politehnice *Gheorghe Asachi*[35]. Posesor al unui registru de exprimare plastică deosebit, pe lângă pictura de șevalet, Dimitrie Gavrilean a avut și o carieră prodigioasă ca pictor muralist. Originala sa viziune picturală amintește de altfel de frescele moldovenești, în care iconografia epico-fantastică evocă mitologia populară, în compoziții ludice, pline de candoare, încărcate de misterul străvechii spiritualități. Stilistic, aplecarea sa spre narativism face loc detaliului sugestiv, în construcții dinamice și, în același timp, echilibrate, în care direcția brueghelieană[36] se resimte în reorganizarea și unitatea acestei lumi de basm, încărcată de simboluri.

Astfel, într-o perioadă de acută criză a învățământului, nou-înființata Facultate de Arte din 1977 a avut un început timid, o structură incompletă (Ministerul neacordând suficiente locuri pentru specializarea Grafică)[37] și un buget restrâns, la care se adaugă și un spațiu meschin. Dar după anii problematici, îmbucurător este că tradiția școlii ieșene de artă a fost reluată, deși sub amenințări de reduceri bugetare și nu numai. Până la răscrucea anului 1989 totuși, evoluția acesteia s-a instalat pe un făgaș ascendent, de consolidare administrativă și de reîmprospătare a colectivului didactic cu noi nume, precum și de afirmare a artiștilor pe plan național, prestigiul institutului de învățământ artistic ieșean sporind an de an. Ultimii ani însă, cei de după 1984, s-au constituit într-o perioadă de recul a vieții culturale în general, pe fondul crizei economice și a celei a sistemului ideologic comunist, noile schimbări postrevoluționare apărând astfel tot mai evident necesare.

Artistic, este o perioadă de maximă afirmare a unei arte deschisă mereu experimentărilor și schimbărilor, în care se manifestă noi tendințe și direcții, contradictorii uneori. Dar și veritabile personalități intră în scenă, conturându-și stilul acum: sondând tradiția, arta lor asimilează și noile provocări ale timpului.

BIBLIOGRAPHY:

Cebuc, Alexandru, Florea, Vasile, Lăptoiu, Negoiță, *Enciclopedia artiștilor români contemporani*, vol.III, Ed. Arc 2000, București, 2000

Ciucă, Valentin,*Dicționarul ilustrat al artelor frumoase din Moldova. 1800-2010*, Iași, Ed. ART XXI, 2011

Ciucă, Valentin,*Un secol de arte frumoase la Iași*, Iași, Ed. ART XXI, 2004

[35]Valentin Sava, *op. cit.*, p.88-89

[36] Dan Grigorescu, in Alexandru Cebuc, Vasile Florea, Negoiță Lăptoiu, *Enciclopedia artiștilor români contemporani*, vol.III, Ed. Arc 2000, București, 2000, p.74

[37]Valentin Sava, *op. cit.*, p.59

Cozmei, Mihail, *Pagini din istoria învățământului artistic modern din Iași la 150 de ani*, Iași, Ed. Artes, 2010
Drăguț, Vasile, Florea, Vasile, Grigorescu, Dan, Mihalache, Marin,*Pictura românească în imagini*, București, Ed. Meridiane, 1976
Florea, Vasile,*Arta românească modernă și contemporană*, vol. II, *Sec. XIX – prima jumătate a sec. XX*, București, Ed. Meridiane, 1982
Paradais, Claudiu,*Muzeul de artă din Iași*, Iași, Ed. Sedcom Libris, 2010
Prut, Constantin,*Dicționar de artă modernă*, București, Ed. Albatros, 1982
Sava, Valentin,*Învățământul artistic național ieșean și vocația lui europeană*, Iași, Ed. Artes, 2010
http://convorbiri-literare.ro/?p=1195
http://ioanantonica.ro/biografie.htm
http://ler.is.edu.ro/~cr/index.php?page=person&id=184
http://ro.wikipedia.org/wiki/Dan_Hatmanu
http://www.ziarulevenimentul.ro/stiri-2/Casa%20si%20gradina/pictorul-stefan-hotnog--301257.html
http://www.ziarulevenimentul.ro/stiri-2/Casa%20si%20gradina/sculptorul-vladimir-florea--237461.html

THE RELATIONSHIP BETWEEN TRADITION AND HISTORY FROM A BIBLICAL PERSPECTIVE

Mihai Handaric

Lecturer., PhD, "Aurel Vlaicu" University of Arad

Abstract: The author of this article, (The Role of the Story in Education, from an Old Testament Perspective), tries to show that "the story" as a literary genre, had an important role in education for the human society. It was used as an instrument for moral instruction. In the following lines he asserts that the Judeo - Christian Scripture, had a principal role in communicating and applying the values of the community. Amos Wilder asserted that the great universal pieces of literature, including the Bible, contain in an overwhelming proportion, the literary genre called "story". In his oppinion the story had a particular impact on different categories of people, ranging from children to the elderly. Stories were used to communicate the fundamental human truths. This is the case of the Old Testament, but not only. The problem observed, is that with maturity, man loses "the spirit of the story". This happened also in the history of the biblical interpretation. Starting with the Rationalist Period, theologians failed, because they have ignored the importance of the story from the biblical text. There are presented two characteristics of children vis-a-vis the story, which can be applied in understanding the Scripture. Children easily translate themselves into the story, and they come out slightly from the story. Studying biblical narratives in comparison with the great literary narratives of ancient Greek literature, such as Legends of Olympus, Auerbach and Hans Frei, noted that there are large differences between them. On the one hand, the characters of Greek legends relate to the story with detachment. They are free to express their opinions, while the characters in the Bible can choose one of two options: 1) They can decide to involve in the story, or 2) refuse to integrate in the story. One of the leading interpreters of the Old Testament, G. von Rad supports the hypothesis that the religious traditions of Israel, who subsequently formed the literary work, called the Old Testament, were composed in the process of reciting the fundamental creeds of the community over time. Von Rad argues that the concept of retelling (Nacherzahlen) remains the most legitimate form of presenting the message of the Old Testament. The interpretation of the Bible was adversely affected by pure rationalistic approach to the text. Therefore, Hans Frei proposed to revert to the method used before Illuminism. He presents the advantages of this kind of interpretation, called by him "precritical interpretation", namely: 1) Biblical story was interpreted literally, accepting that the facts and events presented in it are real. 2) By the eighteenth century, the stories of Scripture were regarded as referring to one single world. Therefore, the Canon of the Bible, manages to integrate the differences between the Old and New Testament. 3) The Bible story integrates in it all stories of the world. It absorbs every experience in any period of human history. So the world of the Bible extends to everyone. In this way we see a close relationship between the biblical narrative and life in general.

Keywords: Story, Education, Old Testament, Precritical, Historical-Critical, Life.

1. Introducere

"Povestea" ca gen literar, a avut un rol important în educarea societăţii umane. Ea a fost şi este folosită ca instrument pentru instruire morală.[1]

În continuare vom arăta că metoda povestirii a jucat un rol principal în comunicarea, informarea şi educarea comunităţii umane. Pentru aceasta vom analiza povestea din perspectiva Scripturii iudeo-creştine, mai exact a Vechiului Testament.

Amos Wilder a fost impresionat de faptul că marile corpuri de literatură universală, nu mai puţin Biblia – sunt alcătuite într-o proporţie covârşitoare, din genul literar numit "povestire".[2] El se întreaba de ce povestea este predominantă în literatura lumii. Răspunsul pe care l-a descoperit, a fost că povestea are un impact deosebit asupra diferitelor categorii de persoane. Noi contăm pe interesul pe care îl stârneşte povestea atât la copii cât şi la adulţi. Povestea reuşeşte să îi oprească pe copii din toiul jocului, iar pe cei în vârstă să îi convingă să părăsească căldura sobei (şemineul)" (Wilder; A 1983, p. 354).

Wilder consideră că povestea stârneşte interesul din mai multe motive, şi anume: apelează la curiozitatea cititorului pentru: evenimentele care se petrec în poveste, faţă de modul în care evenimentele se succed în poveste, pentru elemente întâlnite în poveste, cu care cititorul se identifică pe sine, finalul povestiri, modul în care ea este povestită (arta povestirii). Lumea poveştii este construită în funcţie de modul în care autorul înţelege realitatea (Wilder; A 1983, p. 363).

În general poveştile sunt asociate cu vârsta copilăriei. Celor mici le poţi atrage atenţia cu poveşti. Proza universală a dat scriitori recunoscuţi la nivel internaţional, care au scris poveşti pentru copii. Putem menţiona câţiva autori reprezentativi:[3] Fraţii Grimm, HC Andersen, iar din literatura română îi avem pe: Ion Creangă, Petre Ispirescu, Mihai Eminescu, Ioan Slavici, Barbu Ştefănescu Delavrancea, etc.

Deşi au avut realizări profesionale deosebite în domeniul filologiei, Fraţii Grimm sunt recunoscuţi la nivel internaţional pentru poveştile nemuritoare scrise pentru copii, cum ar fi: *Albă-ca-Zăpada şi cei şapte pitici, Scufiţa Roşie, Cenuşăreasa, Lupul şi cei şapte iezi, Frumoasa adormită, Pomul cu merele de aur, Căsuţa din pădure, Prinţul fermecat, Prichindel, Fata moşului cea cuminte şi harnică şi fata babei cea haină şi urâtă,* etc."

Un alt autor îndrăgit de copii, este Hans Christian Andersen, scriitor danez, care în timpul vieţii, a fost celebrat de familia regală pentru bucuria pe care a produs-o copiilor de pe întreg continentul European. În prezent, povestirile sale au fost traduse şi publicate în peste o sută de limbi, multiplicate în milioane de exemplare. Copiii sunt vrăjiţi de poveştile lui:

1 Brad J. Kallengerg in his essay "The Master Argument of MacIntyre's After Virtue"(from the volume edited by Nancy Murphy, Brad J. Kallengerg & Mark Thiessen, *Virtues & Practices in The Christian Tradition: Christian Ethics After MacIntyre*, (Harrisburg: Trinity Press International, 1997)), informs us that "storytelling was the primary tool for moral education in classical Greece" (Murphy; 1997, p. 14).

2See the article of Amos Wilder, "Story and Story – World ," from *Interpretation: A Journal of Bible and Theology*, vol. Xxxvii, (Richmond: Union Theological Seminary in Virginia, 1983), p. 354). (Wilder; A 1983, p. 354-355). Vezi şi Iosif Ţon, *Căderea în ritual: cum s-a ajuns aici? Care este soluţia*, Oradea: Cartea Creştină, 2009, p. 107, unde se afirmă că Moise recită cartea legământului înaintea întregului popor.

3 Poate fi consultat site-ul: http://www.povesti-pentru-copii.com

Soldăţelul de plumb, Crăiasa Zăpezii, Lebedele, Degeţica, Fetiţa cu chibrituri, Răţuşca cea urâtă, Privighetoarea, Mica Sirenă, Klaus cel mic şi Klaus cel mare.

Cum spuneam, şi românii au dat o serie de scriitori deosebiţi în domeniu. Ion Creangă a scris: *Fata babei şi fata moşneagului, Punguţa cu doi bani, Capra cu trei iezi, Povestea lui Harap-Alb, Povestea lui Stan-Păţitul, Soacra cu trei nurori, Ursul păcălit de vulpe, Dănilă Prepeleac, Ivan Turbincă, Păcală, Moş Ion Roată şi Unirea, Prostia omenească*, şi *Amintiri din copilărie* I-IV, etc.

Un alt scriitor important în acest domeniu este Petre Ispirescu, care scrie povestiri nemuritoare, cum ar fi: *Tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte, Ileana Simziana, Sarea în bucate, Prâslea cel voinic şi merele de aur, Balaurul cel cu şapte capete, Pasărea măiastră, Zâna zânelor.*

Chiar dacă, este geniul poeziei româneşti, totuşi Mihai Eminescu a scris şi povestiri deosebite pentru copii: *Făt-Frumos din lacrimă, Călin-Nebunul, Frumoasa lumii, Borta-vântului*. Ioan Slavici a scris: *Doi feţi cu stea în frunte, Boierul şi Păcală, Păcală în satul lui, Ileana cea şireată, Spaima zmeilor, Zâna Zorilor*. Barbu Ştefănescu Delavrancea, a scris povestiri interesante: *Neghiniţă, Palatul de cleştar, Hagi-Tudose, Sultănica, Fata moşului.*

Deşi tutoror ne plac poveştile, copiii sunt vizaţi în mod deosebit. Interesul copiilor pentru poveşti, nu trebuie privit ca o preocupare specifică vârstei celor inocenţi. În Scriptură, Domnul Iisus Hristos îi avertiza pe ascultătorii Săi, că pentru a intra în Împărăţia Cerurilor trebuie să devină ca nişte copii. "Oricine se va smeri ca acest copilaş, va fi cel mai mare în Împărăţia cerurilor. Şi oricine va primi un copilaş ca acesta în Numele Meu, Mă primeşte pe Mine."[4] Hristos îi avertiza pe cei care îi opreau pe copii să vină la El, că: „oricine nu va primi Împărăţia lui Dumnezeu ca un copilaş, cu niciun chip nu va intra în ea" (Luca 18.17). Astfel că de redescoperirea copilului din noi poate depinde chiar destinul nostru.

Faptul că tuturor ne plac poveştile, înseamnă că *în fiecare dintre noi există un copil*, pe care ni se cere să îl redescoperim. Poveştile sunt folosite să comunice adevăruri fundamentale pentru om. Acesta este şi cazul Vechiului Testament, dar nu numai;, despre care vom vedea că foloseşte acest gen literar pentru a comunica mesajul comunităţii de credinţă. O problemă pe care o vom observa în acest articol este că, odată cu maturizarea, omul pierde acel spirit al poveştii. Aşa sa întâmplat şi în istoria interpretării Vechiului Testamant, şi a Scripturii creştine în general. Experţii în interpretare au greşit pentru că au ignorat importanţa povestirii din textul biblic.

2. Diferenţa dintre povestirile din literatura greacă şi cele din Biblie

Vom aminti două caracteristici ale copiilor vis-a-vis de poveste, care se aplică şi în raportarea celor mari la Scriptură. Pe de o parte, *copiii se transpun uşor în poveste. Ei* rămân multă vreme fascinaţi de ea. Se identifică cu diferite personaje din acea poveste. Se văd pe ei înşişi ca fiind Făt Frumos, Prâslea cel voinic, Albă ca Zăpada, Cenuşăreasa, etc.

4 Matei 18.2-5 – *Biblia - traducerea Cornilescu*

Aşa cum vom vedea în acest articol, Biblia este privită de anumiţi cercetători ca fiind Povestea vieţii noastre cu majusculă.[5] Ea ne povesteşte despre origini, despre Creatorul şi despre scopul pentru care omul a fost creat. De cele mai multe ori oamenilor mari le lipseşte această dispoziţie de a se transpune în poveste. Din perspectiva biblică, omul este chemat să îşi însuşească povestea din Scriptură.

O altă caracteristică a copiilor în relaţia lor cu povestea este că *ei ies uşor din poveste.* Hristos nu apreciază lipsa de angajare, de consecvenţă a copiilor, în sensul că atunci când nu le mai convine rolul din poveste, se retrag, îşi iau jucăriile şi pleacă. El apreciază uşurinţă cu care copiii se retrag dintr-un rol pe care îl joacă într-o poveste. Oamenii sunt provocaţi să înveţe de la copii, să renunţe la anumite poveşti reale din viaţă care le vor produce pagube. Un exemplu negativ în acest sens este cel din pilda tânărului bogat, care nu a fost dispus să urmeze povestea care i-a fost propusă.[6]

De aceea considerăm că trebuie să luăm în considerare rolul povestirilor biblice în interpretarea mesajului ei. Auerbach şi mai apoi Hans Frei,[7] au studiat naraţiunile biblice, prin comparaţie cu naraţiunile clasice ale literaturii antice greceşti, ca de exemplu *Legendele Olimpului*. Cei doi au observat că există diferenţe mari în ceea e priveşte povestea biblică şi naraţiunile literaturii clasice elene.

Pe de o parte, *personajele din legendele greceşti se raportează cu detaşare de poveste.* Ele au libertatea de a-şi exprima liber propriile opinii.

Comparând textul Scripturii cu *Odiseea* lui Homer, Auerbach spune că puntem observa un contrast din punct de vedere a modului în care trebuie să interpretăm discursurile directe din cele două opere amintite.8 El observă că personajele vorbesc şi în Biblie, însă cuvântările lor nu au ca scop exprimarea şi exteriorizarea gândurilor, cum este cazul discursurilor din opera lui Homer. Prin contrast, povestirile din Biblie au rolul de a scoate în evidenţă gânduri care rămân neexprimate. Dumnezeu îşi transmite poruncile prin intermediul discursului direct, însă lasă motivaţiile şi scopul urmărit neexprimate. De exemplu, în Genesa 22, Avraam care a primit porunca de a-l jerfi pe fiul său, nu spune nimic şi face mai departe ceea ce i s-a poruncit. Dialogul care are loc între Avraam şi Isaac în drumul spre locul sacrificiului, este introdus doar cu scopul de a întrerupe tăcerea apăsătoare. Dar conversaţia nu face decât să adâncească mai mult această atmosferă. Concluzia lui Auerbach este că între cele două tipuri de texte există un contrast puternic "it would be difficult, then to imagine styles more contrasted than those two equally epic texts" (Auerbach; 1953, p. 11).

Povestirile din opera lui Homer au ca scop încântarea, uimirea, vrăjirea cititorului; ceea ce nu este cazul povestirilor biblice. Scopul povestirilor biblice nu este de a impresiona simţurile. Dacă ele produc asemenea efecte, aceasta se datorează numai fenomenelor psihologice, morale şi religioase care reprezintă de fapt, singura preocupare a literaturii

5 Vezi Hans Frei, *The Eclipse of Biblical Narative,* (New Haven and London: Yale University Press, 1974), şi George Lindbeck , *The Nature of Doctrine,* (London: SPCK, Holy Trinity Church, 1984), şi alţii, care consideră Scriptura ca o poveste.

6.Vezi Marcu 10:17-23. Vezi de asemenea afirmaţiile lui Hristos despre identitatea credinciosului – Ioan 15:19; 17:14-16

7.Hans Frei, *The Eclipse of Biblical Narrative*, (New Heaven and London: Yale University Press, 1974), p. 1-2.

8. E. Auerbach, *Mimesis: The Presentation of Reality in Western Literature*, Traducător din germană de Willard R. Task, (Princeton, New Jersey: Princeton University press, 1953).

biblice. Auerbach susţine că naraţiunea biblică se referă la situaţii reale ale vieţii. De aceea el spune că prin comparaţie cu Odysseus, Penelope şi alte personaje din Homer, povestitorul biblic, "the Elohist, had to believe in the objective truth of the story of Abraham's sacrifice, the existence of the sacred ordinances of life, rested upon the truth of this and similar stories" (Auerbach; 1953, p. 6).

Personajele din Biblie pot alege una din două variante: 1) Să se decidă să joace rolul hotărât pentru ei în poveste, sau 2) să refuze integrarea în poveste. Pentru ele nu există altă opţiune, cum se întâmplă cu personajele din Homer, care îşi permit să negocieze cu zeii în legătură cu modul în care va fi implementată voinţa zeilor.

3. Formarea Vechiului Testament şi povestirea

Un rol important în înţelegerea povestirii în Scriptura l-a avut cercetătorul von Rad, care susţine ipoteza că tradiţiile religioase ale lui Israel, care au format ulterior Vechiul Testament, au apărut în urma procesului povestirii crezurilor fundamentale ale comunităţii de-a lungul timpului. Programul care a stat la baza scrierii cărţii de teologie a Vechiului Testament, a lui von Rad este prezentat în articolul său publicat încă din 1938, care s-a intitulat: „The Form Critical Problem of the Hexateuch." Acest articol a fost tradus din limba germană în engleză abia în anul 1966. Acest eseu a avut o influenţă enormă în ţările de limba engleză după 1966. Contextul teologic în care a apărut acest articol, este legat de influenţa şcolii germane din acea vreme, în legătură cu interpretare a istoriei lui Israel.

Von Rad a folosit conceptul de *crez* ca esenţial în înţelegerea mesajului Vechiului Testament. În anii 1957 şi 1960 von Rad a publicat două volume, care au stimulat în mod deosebit cercetarea în domeniul interpretării Vechiului Testament. El propune o perspectivă nouă de abordare a teologiei. Metoda lui conduce la o cercetare de proporţii neatinse până atunci, care a dat naştere la dezbateri intense în rândul teologilor.9

Pentru von Rad, crezurile încapsulează esenţa învăţăturii Vechiului Testament. De aceea el susţine că tocmai de aceste crezuri trebuie să se ocupe o teologie a Vechiului Testament. El susţinea că aceste crezuri au fost recitate în contextul unor liturghii speciale, mai exact cu ocazia Sărbătorii primelor roade (a Cincizecimii), într-un sanctuar de închinare local. Unul din acete crezuri în care erau recitate, povestite la sărbătoareamintită, este şi cel din Deuteuteronom 26:5-9.[10]

Apoi să iei iarăş cuvîntul, şi să spui înaintea Domnului, Dumnezeului tău: „Tatăl meu era un Arameu pribeag, gata să piară; s'a pogorît în Egipt cu puţini inşi, şi s'a aşezat acolo pentru o vreme. Acolo, a ajuns un neam mare, puternic şi mare la număr. Egiptenii ne-au

9.Consultă Ollenburger, Ben C., „From Timeless Ideas to the Essence of Religion," în *The Flowering of Old Tesament Theology: A Reader in Twentieth-Century Old Tesament Theology, 1930-1990*, Editori: Ben C. Ollenburger, Elmer A. Martens şi Gerhard F. Hasel, (Ed. Eisenbrauns, Winona Lake, 1992), p. 120,121. Metoda formarea tradiţiei a contribuit la reformarea teologiei biblice, odată cu apariţia operei lui Gerhard Von Rad, *Old Testament Theology: The Theology of Israel´s Traditions*, vol. 1 şi vol. 2, (London: SCM Press, 1975, publicată iniţial în 1957 şi în 1960).(cf., Leo Perdue, *The Collapse of History: Reconstructing Old Testament Theology*, din seria *Overtures to Biblical Theology*, (Minneapolis: Fortress Press, 1994, p. 45).
10.Vezi şi celelalte două crezuri propuse de von Rad, din Deuteronom 6:20-24: ; Iosua 24:2b-13.

chinuit, ne-au asuprit, şi ne-au supus la grea robie. Noi am strigat către Domnul, Dumnezeul părinţilor noştri. Domnul ne-a auzit glasul, şi a văzut asuprirea, chinurile şi necazurile noastre. Şi Domnul ne-a scos din Egipt, cu mînă tare şi cu braţ întins, cu arătări înfricoşătoare, cu semne şi minuni. El ne-a adus în locul acesta, şi ne-a dat ţara aceasta, ţară în care curge lapte şi miere.

Von Rad defineşte crezurile ca o formulare succintă a faptelor de răscumpărare a lui Dumnezeu, reprezentând credinţa timpurie a lui Israel.[11] Aceste fapte de răscumpărare erau recitate periodic.

Referitor la metoda folosită, observăm că von Rad încearcă să repovestească mărturisirile de credinţă cu caracter confesional, ale Vechiului Testament, analizând din perspectivă diacronică tradiţia istorică. Prin povestirea şi repovestirea crezurilor de-a lungul istoriei, descoperim noi eforturi de a face actele divine ale salvării relevante pentru fiecare nouă generaţie. Repovestirea acţiunilor lui Dumnezeu, a dat naştere, în timp, la o cantitate enormă de tradiţii (von Rad; 1962, p. 107). Von Rad este primul şi singurul teolog care a publicat vreodată o teologie a Vechiului Testament completă care urmăreşte o evoluţie diacronică a tradiţiilor istorice ale lui Israel, prin procesul povestirii (Hasel; 1982, p. 70).

Von Rad susţine că acest proces continuu de povestire a faptelor divine dovedeşte că experienţa credinţei celui care scrie este istorică.[12]

Von Rad spune că există un contrast puternic între cele două versiuni ale istoriei lui Israel şi anume, *versiunea critică modernă* şi *versiunea* pe care a realizat-o Israel *pe baza crezurilor povestite* din aproape în aproape, fiecărei generaţii.[13] De aceea el spune că pentru descifrarea mesajului biblic, interpretul trebuie să se concentreze asupra materialului format din mărturisiri, modelat de credinţa lui Israel, povestită din generaţie în generaţie (Hasel; 1982, p. 97).

Von Rad susţinea că profeţii lui Israel au actualizat tradiţiile vechi, prin povestirea lor într-un nou context, care i-a ajutat să selecteze, să combine şi chiar să respingă anumite date din tradiţiile mai vechi, în reactualizarea povestirii lor. Acest proces era numit de von Rad proces selectiv de tip carismatic.[14]

De aceea el refuză orice structurare sistematică a teologiei în afară de povestire, care urmăreşte reaplicarea câtorva tradiţii fundamnetale comunităţii de credinţă, la noi situaţii (Spriggs; 1974, p. 9, şi von Rad; 1962, p. 121).

Considerăm că refuzul lui von Rad de a folosi un anumit sistem organizatoric în scrierea teologiei Vechiului Testament este o decizie înţeleaptă, demnă de un teolog de talia lui. Intuiţia sa l-a convins că repovestirea este metoda corectă, chiar dacă la acea vreme, nu a reuşit să detalieze metoda, şi datorită faptului că *metoda narativă*de interpretare, nu era atunci dezvoltată.

11. Vezi Perdue; 1994, p. 49.
12. Gerhard, von Rad, *Old Testament Theology: The Theology of Israel's Traditions*, vol. 1 şi vol. 2, (London: SCM Press, 1975, publicată iniţial în 1957 şi în 1960).von Rad; 1975, vol. 2, p. 421.
13.von Rad; 1975, vol. 2, p. 417-418.
14. von Rad; 1975, vol. 2, p. 323.

Pentru el actul „repovestirii" (*Nacherzahlen*), rămâne cea mai legitimă formă de explicare a mesajului Vechiului Testament.[15] Însă von Rad nu explică ce înţelege el prin *repovestire*, termenul rămânând ambiguu. Este vorba de a repovesti din nou ceea ce Vechiului Testament relatează, fără a interpreta textul din punct de vedere teologic? Se afirmă că von Rad a ales acest termen pentru că a refuzat să construiască un nou sistem de scriere a unei teologii a Vechiului Testament, deoarece, în concepţia lui, orice sistem este străin naturii textului Vechiului Testament (Hasel; 1982, p. 72).

Von Rad se limitează la a povesti ceea ce Vechiului Testament relatează despre conţinutul propriu. Acest lucru este corect, spune von Rad, deoarece Israel şi-a povestit crezurile fundamentale folosind propoziţii cu caracter istoric. Ca urmare, nici noi nu putem face altfel decât să repovestim, să repetăm naraţiunea (von Rad, 1965, p. 362).16

4. Alternative la poveste în interpretarea Scripturii

În perioada Iluministă, teologii au încercat o abordare logică, pur raţionalistă a Scripturii, numită *metoda istorică critică*, care în opinia unor interpreţi a făcut un deserviciu interpretării biblice. Hans Frei publică o carte în care vorbeşte despre rolul criticii istorice în eclipsarea naraţiunii biblice şi în clasificarea textelor biblice în două categorii: texte care prezintă realitatea istorică şi texte care prezintă mituri sau legende.[17] Observând neajunsurile metodei istorice, Frei propune o nouă abordare, în care să se analizeze textul ca întreg, luându-se în considerare actul povestirii textelor biblice. Argumentul lui se bazează pe analiza interpretării de-a lungul instoriei interpretării în Creştinism.

Frei a observat că metoda criticii istorice pune în umbră naraţiunea texului biblic. În cartea pe care o publică în anul 1974, Frei demonstrează că interpreţii din perioada Raţionalistă şi până spre sfârşitul secolului al XX-lea au folosit o metodă greşită de interpretare. Din acest motiv au ajuns la concluzii greşite. Frei recunoaşte că în abordarea propusă, a fost influenţat de Erich Auerbach[18] şi de Karl Barth[19]. El regreta faptul că o vreme îndelungată, nu au fost fructificate ideile novatoare ale lui Auerbach.

Frei susţine că până în secolul al XVIII-lea interpretatea naraţiunii biblice, numită de el perioada precritică, a fost marcată de trei caracteristici importante, care ar trebui luate din nou în considerare de către interpreţi.

---

15. von Rad; 1975, vol. 1, p. 121.

16.Metoda propusă de von Rad este contrazisă, deoarece există texte care se pare că nu pot fi repovestite, ca în cazul primelor trei capitole din cartea Osea. Vezi Friedrich Baumgartel, „Gerhard von Rad's 'Theologie des Alten Testaments,'"din *Theologiche Literaturzeitung, (ThLZ)*, 86 (1961), 897-907, în special p. 903 ş.u. Von Rad aştepta osoluţie pentru dezvoltarea conceptului de povestire, care a venit abia după moartea lui. Este vorba despre Hans Frei publicată în 1974, cartea sa, la trei ani după ce a murit von Rad.

17.Hans Frei, *The Eclipse of Biblical Narative,* (New Haven and London: Yale University Press, 1974). Discutia referitoare la teologia narativă propusă de Hans Frei poate fi găsită în lucrarea *Tratat de istoria interpretării teologiei Vechiului Testament,op.cit.* p. 172-4, scrisă de autorul acestui articol.

18. Frei are în vedere în special cartea lui Erich Auerbach, *Mimesis: The Presentation of Reality in Western Literature*, traducător din germană: Willard R. Task, (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1953, iniţial publicată în 1949).

19. Frei se referă la ultimele volume ale monumentalei opere a lui Karl Barth, intitulată *Church Dogmatics* (Dogmatica bisericii), volumul al II-lea, care abordează problema alegerii divine.

1) Povestirea biblică era interpretată literal, acceptând ca real ceea ce au formulat autorii Bibliei. Faptele şi evenimente prezentate s-au petrecut în realitate. Acest mod de a interpreta literal naraţiunea biblică a fost condamnat de cercetători în ultima parte a secolului al XVIII-lea. Factorii care au dus aici au fost influenţa deismului, a filosofiei empirice, precum şi cea a reprezentanţilor criticii istorice (Frei; 1974, p. 1,2). Teologia deistă susţinea că, după ce a creat universul, Dumnezeu sa retras, iar lumea funcţionează după legi bine stabilite, care respectă principiul cauză-efect. De aceea, în opinia lor, textele biblice care înregistrează evenimente supranaturale, nu trebuie considerate ca descriind realitatea. Scriptura ar trebui reinterpretată, descoperindu-se semnificaţia pasajelor biblice, după ce am eliminat psajele cu caracter supranatural. Abordarea deistă a dus la apariţia filosofiei carteziene - sceptice, care ulterior a favorizat apariţia metodei criticii istorice.

2) Până în secolul al XVIII-lea, povestirile din Scriptură erau considerate ca referindu-se la o singură lume. Interpreţii spuneau că povestirile biblice, cumulate, oferă o prezentare completă a unei singure lumi reale. În ultimă instanţă, fiecare autor biblic, a contribuit,cu cartea lui la scrierea unei singure povestiri, care se cumula în timp. De aceea interpreţii din această vreme (autorii cărţilor biblice mai târzii) erau preocupaţi să integreze povestirile biblice mai noi în povestirile biblice mai vechi, făcând o legătură coerentă între ele.

Pentru aceasta au apelat la *tipologie, ca metodă de stabilire a sensului naraţiunii biblice*. În felul acesta, s-a păstrat sensul literal al naraţiunilor. Interpretarea tipologică a textelor era considerată o extensie a interpretării literale. Ea contribuia la explicare sensului ascuns al unor naraţiuni. Astfel că persoane, evenimente şi profeţii din Vechiul Testament, erau interpretate ca fiind împlinite în Noul Testament. Această abordare a făcut ca conţinutul variat al Scripturii să poată fi integrat într-un singur şi unitar canon al Bibliei creştine. Canonul reuşeşte să armonizeze diferenţele care existau între Vechiul şi Noul Testament (Frei; 1974, p. 2). Explicaţia lui Frei scoate în evidenţă importanţa canonului, care a fost mai apoi dezvoltată în proiectul lui Brevard Childs.[20]

3) În al treilea rând, povestirile biblice nu numai că formează împreună o singură lume reală, numită*lumea Bibliei*, dar această lume conţinută în Scriptură absoarbe fiecare experienţă din orice perioadă istorică a umanităţii.Astfel că lumea Bibliei se extinde la toată lumea creată. De aceea interpretul avea responsabilitatea de a se integra şi pe sine în lumea Bibliei, chiar dacă lumea lui este exterioară canonului biblic. El explică toate acţiunile, starea, pasiunile sale, întreaga sa existenţă, precum şi evenimentele care se petrec în prezent, ca aparţinând de lumeabiblică.

Frei exemplifică acest ultim principiu, folosit în perioada precritică, făcând referire la naraţiunea creaţiei şi căderii din Genesa 1-3. El arată cum această poveste a fost încorporată de către autoriii biblici de mai târziu, într-o povestire mai amplă, care include mai multe cărţi, ce au fost adăugate la canon în timp.De exemplu, Pavel face referire în cărţile sale la Genesa

20. Vezi Brevard Childs, *Old Testament Theology in a Canonical Context*, (Philadelphia: Fortress Press, 1985), Childs, *The New Testament As Canon: An Introduction*, (Valey Forge: Trinity Press International, 1984, republicată în 1994), şi lucrarea sa: A *Biblical Theology of the Old and New Testament* (Philadelphia: Fortress Press, 1993).

1-3 (vezi 1 Corinteni 11:7-9, 1 Timotei 2:11-14, etc.). Scriitorii Noului Testament, care au fost la rândul lor interpreţii ai Vechiului Testament, au căutat să integreze aceste naraţiuni, aplicându-le la experienţa proprie, care în vremea respectivă era extrabiblică; cărţile lor fiind incluse mai târziu în canonul Scripturii. Din aceste naraţiuni, interpreţii au preluat ideea de „bine" şi de „rău", pe care au aplicat-o la experienţa şi contextul în care ei trăiau (Frei; 1974, p. 3).

Pentru interpreţii din perioada precritică, Scriptura era privită ca normă de evaluare a oricărei experienţei umane. Comparând naraţiunea biblică cu operele antichităţii greceşti, Frei observă că nu se poate interpreta textul Vechiul Testament la fel ca opera *Odisea*, deoarece în cazul lui Homer, cititorul este determinat să evadeze doar pentru câteva ore din lumea proprie şi să se delecteze în lumea poveştii. Pe de altă parte, cititorul Scripturii este motivat să îşi integreze viaţa personală în lumea Scripturii. Astfel că experienţa cititorului devine parte integrantă din istoria universală - o secvenţă a acestei istorii, care trebuie să se încadreze în lumea Scripturii.De-a lungul timpului, în procesul interpretării, povestirea trece prin nenumărate revizuiri, cu scopul de a fi adaptată la noi contexte şi la noi concepţii de viaţă. Însă în acest proces, naraţiunea biblică rămâne normativă pentru orice experienţă reală. Textul biblic rămâne reprezentarea corespunzătoare şi atotcuprinzătoare a lumii reale (Frei; 1974, p. 3). Reprezentanţii interpretării precritice considerau că textul biblic era atotcuprinzător, incluzând în el, orice situaţie a vieţii umane. Observăm aici o relaţia strânsă dintre naraţiunea biblică şi viaţă în general - teză pe care noi am susţinut-o în acest articol.

5. Conclusion

Am înţeles că "povestea" ca gen literar, a avut un rol important în educarea societăţii umane, fiind folosită de-a lungul timpului ca instrument pentru instruire morală. Amos Wilder a descoperit că acest fenomen este prezent atât în marile corpuri de literatură universală, cât şi în Scriptura creştină. El observa că povestea este predominantă în literatura lumii, deoarece are un impact deosebit asupra tuturor categoriilor de vârstă.

Spuneam că deşi povestea se adresează în principal copiilor, ea ne vizează pe toţi, mari şi mici, pentru că în fiecare dintre noi există un copil, pe care avem responsabilitatea de a-l redescoperi. Povestea în Scriptură comunică adevăruri fundamentale pentru om. Acesta este şi cazul Vechiului Testament. Spiritul de copil ne îndeamnă să luăm în considerare două caracteristici specifice copilăriei: faptul că copiii se transpun uşor în poveste. Ei se identifică cu diferite personaje din ea. Pe de altă parte, copiii ies uşor din poveste. Şi celor mari li se cere să renunţe la anumite poveşti reale din viaţă care le vor face rău.

Comparând naraţiunea biblică cu cea a literaturii antice greceşti, Auerbach şi Hans Frei, au observat că există diferenţe mari între ele. Personajele din legendele greceşti se raportează cu detaşare la poveste. Ele au libertatea de a-şi exprima liber propriile opinii. În privinţa personajelor din Biblie, ele pot alege doar una din două variante: 1) Să accepte rolul hotărât pentru ele în poveste, sau 2) să refuze integrarea lor în poveste.

În privinţa rolului povestirii în Vechiul Testament, G. von Rad susţine că tradiţiile religioase ale lui Israel, care au dat naştere ulterior la ceea ce noi cunoaştem în prezent ca

fiind *Vechiul Testament*, au apărut prin recitarea periodică a crezurilor fundamentale ale comunităţii, de-a lungul timpului. Pentru von Rad, conceptul de *crez* a fost esenţial în înţelegerea mesajului Vechiului Testament. El propune o perspectivă nouă de interpretare a Vechiului Testament. Pentru el actul „repovestirii" (*Nacherzahlen*), trebuie să rămână cea mai legitimă formă de explicare a mesajului Vechiului Testament.

Am înţeles că în perioada Iluministă, interpreţii au folosit o abordare logică, pur raţionalistă a Scripturii, numită *metoda istorică critică*, care după unii a adus un deserviciu interpretării biblice. Hans Frei observa acest neajuns când vorbeşte despre rolul criticii istorice în eclipsarea naraţiunii biblice. De aceea el propune o nouă abordare, în care să se analizeze textul ca întreg, folosindu-se actul povestirii textelor biblice.

Frei a observat că metoda criticii istorice pune în umbră naraţiunea texului biblic. El propune revenirea la *abordarea precritică*, care cuprinde următoarele caracteristici: 1) Povestirea biblică era interpretată literal; faptele şi evenimente prezentate fiind considerate reale. Abordarea deistă care îl prezintă pe Dumnezeu detaşat de creaţie, a dat naştere filosofiei carteziene - sceptice, care mai apoi a favorizat apariţia metodei criticii istorice. 2) În interpretarea prectitică, povestirile din Scriptură se integrau într-o singură poveste care prezintă *o singură lume*. De aceea scriitorii biblici de mai târziu, căutau să descopere integrarea povestirilor biblice mai noi în povestirile biblice mai vechi. Prin folosirea tipologiei, Noul şi Vechiul Testament au fost incluse într-un singur şi unitar *canon al Bibliei* creştine. Canonul reuşeşte să armonizeze diferenţele care existau între Vechiul şi Noul Testament. 3) Povestirile biblice absorb, la rândul lor, fiecare experienţă din orice perioadă istorică a umanităţii. Astfel că lumea Bibliei se extinde la toată lumea creată. În acest caz interpretul are responsabilitatea de a se integra şi pe sine în lumea Bibliei, chiar dacă lumea lui este în afara canonului biblic.

În felul acesta Scriptura era privită ca normă de evaluare a oricărei experienţei umane. Astfel că putem descoperi o relaţia strânsă dintre textul biblic şi viaţă.

BIBLIOGRAPHY:

Auerbach, E., Mimesis: The Presentation of Reality in Western Literature, Traducător din germană de Willard R. Task, (Princeton, New Jersey: Princeton University press, 1953)

Baumgartel, Friedrich, „Gerhard von Rad's 'Theologie des Alten Testaments,'"din *Theologiche Literaturzeitung, (ThLZ)*, 86 (1961), 897-907.

Childs, Brevard, Old Testament Theology in a Canonical Context, (Philadelphia: Fortress Press, 1985).

_____, The New Testament As Canon: An Introduction, (Valey Forge: Trinity Press International, 1984, republicată în 1994).

_____, A Biblical Theology of the Old and New Testament (Philadelphia: Fortress Press, 1993).

Frei, Hans, The Eclipse of Biblical Narative, (New Haven and London: Yale University Press, 1974)

Kallengerg , Brad J., "The Master Argument of MacIntyre's After Virtue" (from Nancy Murphy, Brad J. Kallengerg & Mark Thiessen, Virtues & Practices in The Christian Tradition: Christian Ethics After MacIntyre, (Harrisburg: Trinity Press International, 1997.
Lindbeck, George, The Nature of Doctrine, London: SPCK, Holy Trinity Church, 1984

Leo Perdue, *The Collapse of History: Reconstructing Old Testament Theology*, din seria *Overtures to Biblical Theology*, (Minneapolis: Fortress Press, 1994.
Ollenburger, Ben C., „From Timeless Ideas to the Essence of Religion," în *The Flowering of Old Tesament Theology: A Reader in Twentieth-Century Old Tesament Theology, 1930-1990,* Editori: Ben C. Ollenburger, Elmer A. Martens şi Gerhard F. Hasel, (Ed. Eisenbrauns, Winona Lake, 1992
Preuss, Horst Dietrich, *Old Testament Theology*, traducător: Leo Perdue, (Louisville: Westminster Press, 1995
von Rad, Gerhard, *Old Testament Theology: The Theology of Israel's Traditions*, vol. 1 şi vol.2 (London: SCM Press, 1975, publicată iniţial în 1957 şi în 1960).
Wilder, Amos, "Story and Story – World ," from Interpretation: A Journal of Bible and Theology, vol. Xxxvii, (Richmond: Union Theological Seminary in Virginia, 1983

THE CHARACTERISTICS OF THE GREEK-CATHOLIC DISCOURSE OF IDENTITY AT THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY

Ciprian Ghisa

Assist. Prof., PhD, "Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: The Greek-Catholic Church in Romania has been forced to face a set of major challenges in the last 25 years: the institutional and administrative reorganization after its return to a legal existence; the relation to the Romanian state and the Romanian Orthodox Church; but also the relation to its own community of believers confronted with the evolutions specific to the post-modern world. The Romanian Uniate Church was, and in a sense still is, also faced with the need to find a satisfactory answer to the question: how much should it go back in time in order to tie again the line of its discourse of identity?; how much should it go back in time in order to be able to find those links that would define in a natural way the characteristics of its own confessional identity? Back to 1948? To 1848? Back to the roots from 1700? This dilemma, correlated to the aspects of the confessional, social and political context of the last decades, has determined the way in which the discourse of identity of the Greek-Catholic Church has been built, its constitutive elements, but also its relation to the historical process of construction of a specific own Tradition, clearly individualized in the Romanian spiritual environment.

This paper aims to analyze this process of constitution of a Uniate confessional discourse of identity, its themes and symbols, as well as the position of the Greek-Catholic Church towards: the other Romanian churches; the Roman-Catholic Church; the Romanian society facing the influences of specific phenomenon like globalization and secularization. But also towards its own Tradition.

Key-words: discourse of identity; confessional identity; otherness; Tradition; Greek-Catholicism

The confessional identity is one of the fundamental aspects of the life of any religious community. Its components (doctrine, rite, Tradition, traditions, history, institutional specificity, confessional otherness, the link with the national movement) are transmitted towards the clergy and the believers through a specific discourse of identity elaborated by the hierarchy and the intellectual elite of the church. In the case of the Greek-Catholic Church in Transylvania, the beginning of this process can be found in the time of the rule of bishop Inochentie Micu Klein, and it had its first literary form in a book entitled *The Flower of the Truth*, published in Blaj, in 1750, being a first official presentation of the constitutive elements of the confessional identity of the Uniate Romanians[1]. Until 1948, the confessional identity of the Romanian Uniate Church evolved from the famous statement of bishop Inochentie: "we accepted the four points in Florence and nothing more", to the acceptance of the fact that, over the time, many elements of Latin origin entered in the practice, doctrine[2],

[1] *Floarea adevărului pentru pacea și dragostea de obște*, edited by Meda-Diana Hotea, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2004.

[2] The dogmatic and sacramental elements of Latin origin entered in the practice of the Greek-Catholic Church are: the four points in Florence (including their usage in the liturgical practice – the pope was first mentioned in

ritual[3], structures[4] and legislation[5] of the church. These elements gave the Uniate Church in Transylvania (in Romania after 1918) a certain individuality, differentiating it from the Romanian Orthodox Church, which proved to be very important especially in the context of a relationship of otherness often marked by numerous moments of tension and conflict.

In 1948, when the Greek-Catholic Church was suppressed by the Communist regime, this church had a very clear confessional identity consisting in a combination of Eastern / Greek as well as Latin elements. In the 18th century, the Orthodox polemists blamed this mixture, describing the Union as "a third way", using an accusatory and ironic tone[6]. Nevertheless, the Uniate Church succeeded to define an individualized profile, based on the promotion of the Catholic faith / doctrine, and developing and adapting a Tradition of its own starting from the Greek rite and the Eastern traditions.

In the recent historiography, the historian Nicolae Gudea made a short synthesis of these evolutions, insisting on the fact that the formation of the confessional identity of the Greek-Catholic Church was a process in evolution who reached its highest point in the inter-war period, "when the Eastern traditions as well as the Latin innovations were consolidated". The final "test" was given during the Communist persecution. In his opinion, the elements

---

the *Liturgikon* from 1905; whereas Filioque was not introduced in the text of the Creed until 1948 – there are two exceptions: the Creed published in a book called *Bucoavna*, published in 1744, in Cluj, by the Jesuits, during the pastoral rule of bishop Inochentie Micu; and the Creed published in a prayer book, entitled *Flacăra credinței*, printed in 1931, in Oradea); epiclesis; indissolubility of matrimony; infallibility of the pope; Immaculate Conception.

[3] The ritual elements of Latin origins entered in the practice of the Greek-Catholic Church are: the reduction of the number of holy days from over 50 in the mid 18th century to 21-22 in the first half of the 19th century; the removal from the *Synaxarium* of the saints who were not linked directly to the church of the first millennium, such as St. Paraschieva, or St. Ioan cel Nou from Suceava; baptism through affusion, instead of immersion – already mentioned in the beginning of the 19th century; usage in the spiritual practice of Latin prayers such as the Rosary – second half of the 19th century, or *Via Dolorosa* – as early as the first half of the 19th century; introduction of specific Latin words in the services translating the Slavic ones – some of these words have become true marks of identity for the Greek-Catholics, such as: îndurare (instead of "milă" – mercy), spirit (instead of "Duh" – Ghost); the usage of the Latin vestment of the bishops – since the 19th century; usage of the altar servers during the liturgical services – mentioned before 1850.

[4] Many of the ecclesiastical institutions of the Greek-Catholic Church in Transylvania have a Latin origin: the vicar general (already mentioned in 1701); the vicars forane (1786, 1809); the consistory - the institutions of the so called "little synod" from the first half of the 18th century, as well as the activity of the fathers from the Holy Trinity monastery from Blaj can be assimilated with the specific activity of a Roman-Catholic consistory; *capitulum* – 1807.

[5] Elements of Latin canon law were introduced in the practice of the Uniate Church as early as the 18th century, supporting and adding to the prescriptions of the Eastern *Pravila* (canon law) – the Latin canon law was taught in the Blaj seminar since the beginning of the 19th century.

[6] See, Ciprian Ghișa, *Biserica Greco-Catolică din Transilvania (1700-1850). Elaborarea discursului identitar*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2006, passim.
This accusation or negative remark is a constant element in the Orthodox anti-Uniate discourse. In 1935, the orthodox priest Manea Popescu published an article entitled "Biserica Unită", in which the Uniate Church was presented as a compromise made by the Roman Catholic Church in order to extend its influence, through which the Uniates moved further from the true Eastern Tradition, but without joining completely the Latin Tradition. Manea Popescu, *Biserica Unita!*, in *Glasul Monahilor*, Bucuresti, 1935, year XIII, nr. 439, p. 2-3. The Union is presented as a "hybrid" in another article from 1934, published in *Viața Ilustrată* from Sibiu. *Ortodoxie și românism*, in *Viața Ilustrată*, Sibiu, 1934, nr. 2, p. 3-8.
And, in 2015, an article entitled "Greco-catolicismul" defines the Uniate Church as "an improvised situation … the Greek-Catholics are not Orthodox, nor Catholics" but something "in between". *Greco-Catolicismul*, in www.crestinortodox.ro/carti-ortodoxe/veniti-luati-bucurie/greco-catolicismul-82882.html - in Nov. 2015.

specific to the Greek-Catholicism are: the Romanian law (hierarchical organization, canonic dependency, the Slavonic liturgy, specific fasting and holy days) and "institutions, ideas and influences imposed or taken over from the Catholics". Amongst the elements which consolidated the "endemic call towards the West, towards Rome", he mentioned: the schools, education, the national trend known as The Transylvanian School, the Latinist trend, the Latin influences in administration, institutions, discipline, pastoral and dogmatic activity; the effervescence of the Latin Catholic piety after the Vatican I Council – Marian devotions, the Rosary, *Via Dolorosa*, devotion to the Latin saints, pilgrimages[7].

From a different perspective, the identity of the Greek-Catholic Church in Romania was presented shortly in the apostolic letter of Pope John Paul II, from 2000, on the occasion of the celebration of 300 years since the Union. The Pope started his analysis from the principles of the unity of the faith and of the unity in diversity, and praised the unaltered maintenance of the rite and traditions specific to the Uniate Church. He mentioned that the Union was based on the decisions of the Councils in Florence as well as in Trent, and reasserted the spiritual need of the Romanians to be in communion with Rome. The Romanians fought for the reunification of the Church of Christ, thus being a model for all. The pontifical letter mentioned bishops Atanasie Anghel, Inochentie Micu and Petru Pavel Aron, and the provincial synods from 1872, 1882 and 1900, as pillars for the historical evolution of this Eastern rite church. The Pope closed with a reference to the specific calling of the Eastern Churches to be in communion with Rome[8]. His text can also be interpreted as an encouragement for the Romanian Uniate Church to deepen its understanding of its own specific patrimony of identity developed over the last three centuries.

After the anti-Communist Revolution, the question of "what does it mean to be a Greek-Catholic at the end of the second millennium?" has a lot of significance considering the context of the revival of this church, whose future is directly linked to the way in which its new community of believers, drastically reduced as numbers, understands and assumes the characteristics of a confessional identity which is very much changed as compared to the one from the inter-war period, because of the post 1948 events. The decades of persecution influenced decisively the people's perception of the classic dual combination between the Catholic faith and the Greek rite.

In the recent years, the Greek-Catholic hierarchy has presented with various occasions its own vision on the identity of the church. In a speech from the 13th of October 2010, in Rome, during the fifth general assembly of the Synod of the Bishops from the Middle East, the bishop of Oradea, Virgil Bercea, mentioned the fact that his church is a minority church in Romania, being "the expression of that happy and providential synthesis between the complete communion with the See of St. Peter and the richness of the treasure of the Byzantine spiritual, liturgical and disciplinary tradition". Then, he referred to the martyrdom

[7]Nicolae Gudea, *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) între chemarea endemică spre Occident și dificultățile orientale actuale*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, year XLVII, 2003, no. 1, p. 109-120.
[8]*Scrisoare Apostolică a Sfântului Părinte Ioan Paul al II-lea la al treilea centenar al Unirii Bisericii Greco-Catolice din România cu Biserica Romei*, in *Unirea*, 2000, no. 7, supplement, p. I-VIII.

of the Greek-Catholic bishops, dead in the Communist prisons[9]. Therefore, these are the main elements of the Uniate identity: the communion in faith with Rome; the Byzantine rite and tradition; the Communist persecution; the current situation as a minority church.

The new element is obviously the martyrdom, the persecution, the suffering from the decades of illegality. The bishop of Cluj-Gherla, Florentin Crihălmean, showed in his Easter pastoral letter from 2009: "in our Greek-Catholic Church, the testimony of faith made during the Communist regime constitutes a determined element of our identity, a precious treasure inherited from our ancestors, bishops, priests, consecrated persons and laymen"[10]. And in the sermon during the ceremony of his installation as bishop of Maramureș, P.S. Vasile Bizău spoke about the life of the church in "the anonymity of the clandestinity and in the horrid awareness of being a slave in your own country"[11].

Another new idea will be the one of a continuous persecution in the decades after 1989, when the Greek-Catholic Church, in minority in a state with an Orthodox majority, suffered injustice from the part of the state[12] as well as from the Romanian Orthodox Church. In his Easter pastoral letter from 2009, the bishop of Oradea, Virgil Bercea, said: "today, we, Greek-Catholic Christians, live as those from the first centuries, we are often considered deceivers, although we are lovers of the truth … we are considered to be traitors although we have been creators of this country and loyal servants of our altars, of culture and of the Truth. Indeed, over the centuries, we, Romanian Uniates, Greek-Catholics, have been servants of God, in spite of troubles, needs, problems, beatings, prison … even if we had been pushed to the margins of our society, we have never despaired"[13]. The redemption of the Greek-Catholic Church has been built on the "humiliation of Atanasie and of Inochentie Micu, on the tenacity of Petru Pavel Aron and Samuil Vulcan, on the sacrifice of Gheorghe Șincai and of bishop Ioan Suciu, on the martyrdom, devotion and sacrifice of hundreds and thousands of Romanian scholars"[14].

The idea of a continuous persecution is often linked to the issue of the church properties which was a constant source of conflict between the Greek-Catholic Church and the Orthodox Church. The Uniate hierarchy asked for "*restitutio in integrum*" of all the properties confiscated by the Communist state in 1948, many of them remaining in the possession of the Orthodox Church after 1989. The tension has been felt at the level of the

[9]P.S. Virgil Bercea, in *Vestitorul*, Oradea, series I, year XIX, no. 4 (204), 2010, p. 7.
[10]P.S. Florentin Crihălmean, *Pastorala de Paști*, 2009, in http://www.bru.ro/documente/pastorala-de-pasti-a-ps-florentincrihalmean-2009/.
[11]*Predica P.S. Vasile cu ocazia înscăunării ca Episcop de Maramureș, in 27 iulie 2011*, in www.bru.ro/documente/predica-ps-vasile-cu-ocazia-inscaunarii-ca-episcop-de-maramures/.
[12] See, for example, the letter of P.F. Cardinal Lucian Mureșan addressed to the prime-minister Mihai Răzvan Ungureanu, no. 382/24.04.2012, on the issue of the project of the law regarding the restitution of properties, in which the high hierarch spoke about injust and discriminatory measures which practically continue the policy of the former Communist state. See: www.bru.ro/documente/scrisoarea-pf-cardinal-lucian-despre-proiectul-de-lege-privind-restituirea-proprietatilor/ .
The Uniate Church supported the principle of restitution *in integrum* of its former properties, as a principle of universal law acknowledged also by the Romanian state – see also the open letter of the cardinal Lucian Mureșan from 14.06.2002, addressed to the president Ion Iliescu – in www.magisteriu.ro/scrisoare-deschisa-a-ierarhilor-greco-catolici-catre-presedintele-tarii-2002/ .
[13] In *Vestitorul*, Oradea, series I, year XVII, no. 10 (190), 2009, p. 2.
[14]*Ibidem*, p. 3.

local communities, as well as of the communication between the bishops and with the state authorities. One relevant example is given by an open-letter of bishop Virgil Bercea addressed to the Orthodox patriarch Daniel, on the 10th of April 2012, in which the Uniate hierarch blamed the "acts of aggression against the Greek-Catholics conducted or instigated by the representatives of the Orthodox Church", who do not respect the law and refuse the solution of alternative celebration of liturgies in the local churches[15].

It is obvious that the initial formula of the 18th century – *Unio in fide*, and not *in ritu*, sustained so firmly by the writings of bishop Petru Pavel Aron, for instance, with a strong focus on the complete preservation of the Greek rite, was very much changed until 1948, as so many elements of Latin origin were introduced in the practice of the Greek-Catholic Church. On the other hand, the period of Communist persecution made the ritual matters to become very less important, considering the fact that the services were celebrated in totally improvised conditions. The years after 1989 brought little change as many liturgies were celebrated by the Uniates in parks, school buildings or private houses. Therefore, the issue of the rite, although essential for the defining of the Greek-Catholic identity, remained a fluctuant element, in permanent change and under constant external influences. The Uniate hierarchs tried to establish a series of regulations aiming to set the framework for the spread of the Latin origin elements in the ritual practice of the Romanian Uniates. The main objective was to create a uniform liturgical discipline of the church. Various official documents speak about the necessity to maintain the old practice of the Byzantine tradition and spirituality. A decree from 2009 referring to the liturgical vestments forbid any "innovation" and recommended "the return to the specific tradition of our Church". "Our Rite" is another expression used in the same document[16].

These aspects rise an interesting question: what is this old tradition? What is the so-called "our Rite"? Is it referring to the practice of the Uniate Church from the beginning of its existence? How much should one go back in time to find this point of reference? Back to 1700? Back to 1850? Or to 1900, to the years of the three provincial synods? Or to 1948, the beginning of the martyrdom? These questions lead to another observation: the attempt to "return" to an unclearly defined Byzantine tradition seems to ignore the entire evolution of the Uniate Church since 1700 up to today!

All the aspects presented so far describe a Greek-Catholic confessional identity described in the official discourse of the church around these elements: the Catholic faith and a strong spiritual link with Rome; a declared loyalty to the Byzantine rite; the experience of

[15] *Scrisoare către Patriarhul Daniel, 10.04.2012*, in www.greco-catolica.org/a511-comunicat-episcopul-virgil-bercea-ii-cere-patriarhului-daniel-sacondamne-public-actele-de-agresiune-ale-reprezentantilor-bor-contra-greco-catolicilor-din-vasad-jud-bihor.aspx.

Of course, the Orthodox positions express an exactly opposite perspective, but using a similar vocabulary and accusations. Referring to the abovementioned letter of bishop Virgil to patriarch Daniel, the Orthodox father Eftimie Mitra described it as being "slick", and accused the Uniates of anti-Orthodox attitudes which lead to tensions and chaos, dishonesty and proselytism, lack of respect for the law and lack of will to celebrate the liturgies alternatively with the Orthodox in the communities where there is only one church building. Interview from 28 april 2012, in *Apologeticum*, www.apologeticum.ro/2012/04/cultul-greco-catolic-are-rolul-clar-de-a-tulbura-linistea-si-buna-vietuire-interconfesionala-din-romania/

[16] See the decrees 20/21.05.2009 and 21/21.05.2009. In *Vestitorul*, Oradea, series I, year XVII, no. 12 (192), 2009, p. 5, 6-8.

the persecution and martyrdom; the crucial role played by the Greek-Catholic Church in the historical and cultural evolution of the Romanian nation. But, the real question is: how much does the nowadays community of believers assimilate, understand and assume this identity? In 2007, on a Greek-Catholic web-site (www.forum-catolic.cnet.ro) the readers were asked to answer the following question: "does a Greek-Catholic identity exist?" Out of the total number of people, 53% answered "yes", 16% said "no" and 32% answered "I do not know"[17]. The main idea of the discussion was centered naturally round the binomial relation between the Catholic faith and the Byzantine liturgical tradition, but many of the respondents approached also the idea that the Uniate Church was passing through a period of identity crisis.

We would like to focus more on this question: what does it mean to be a Greek-Catholic in 2000, three centuries later since the realization of the Union with the Church of Rome? Which parts from the official discourse of the hierarchy have succeeded to reach to level of the faithful? In order to do that, we conducted a study of oral history, helped by the students from the Faculty of Greek-Catholic Theology – Blaj Department. The surveys were applied in various Greek-Catholic communities from the dioceses of Alba-Iulia and Făgăraș, Lugoj and Cluj-Gherla. The believers were asked to answer several questions like: why are you a Greek-Catholic?; which are the differences between the Greek-Catholic Church and the Orthodox Church?; which prayers do you recite regularly?; who are your favorite saints?; could you mention three historical personalities from the history of the Greek-Catholic Church?; why was the Union with Rome signed in 1700?; have you ever assisted to a Roman-Catholic mass?[18]

Starting with the dogmatic aspects, we will focus first on the question referring to the differences between the Greek-Catholic Church and the Orthodox Church, as it can reveal the degree of awareness of the believers regarding the Union's specific elements of faith. 67,94% of the respondents (106 persons) referred to the Florentine points, with a special focus on the papal primacy, Filioque[19] and the purgatory. Seven persons mentioned *Immaculata Conceptione* as well, and other seven persons indicated also the indissolubility of the matrimony. Thus, the majority of the believers perceive these elements of doctrine as the individualizing essence of their faith. There were also persons who observed only formal differences between the two churches: 17 persons said that the difference between the Catholics and the Orthodox is resumed to the fact that "we say *spirit* and they say *duh*"; 6 cases referred to the words "îndură-te" and "miluește"; 2 persons said that the Catholic liturgy

[17]See: www.forum-catolic.cnet.ro/viewtopic.php?f=26&t=378

[18] Our study is based on a set of 187 questionnaires, filled in by a group of diverse persons – residence, age, gender, level of education. It is a balanced group, representative for the Greek-Catholic contemporary community. A number of 66 respondents (35,3%) come from the urban areas, from cities like Blaj, Lugoj, Cluj-Napoca, Teiuș, Mediaș, Sibiu; respectively, 121 persons (64,7%) come from the rural areas. 66 persons were women and 121 were men. 56 persons (29,95%) were 14 to 35 years old; 67 persons (35,83%) were 36 to 60 years old; and 64 persons (34,22%) were over 60 years old. From the level of education point of view, the respondents come from different categories as well (149 persons declared the level of their formal education): 3 pupils – 2,01%; 21 students – 14,10%; 50 persons with a graduated high-school – 33,55%; 58 persons with university education – 38,93%; 17 unqualified persons – 11,41%.

[19] It is important to mention that after 1989, Filioque is recited in the Creed by the Greek-Catholics in Romania, as another sign of belonging to the Catholic spiritual environment.

was shorter than the Orthodox one. For all these respondents, the word "Catholic" overlaps with the formula "Greek-Catholic". On the other hand, 10 persons said that there was no difference between Catholics and Orthodox. One person, of 39 years old, living in the urban areas, asked: "Is there any difference?"

The aspects regarding the rite can be analyzed starting from several of the questions of the survey. Looking at the one referring to the daily prayers[20], it is obvious that the basic ones (Our Father, Ave Maria) are the most common ones. But, we will emphasize the fact that 35,7% of the respondents said that they recite the Rosary on daily basis (or at least a part of it), which is a prayer of Latin origin with a long tradition in the practice of the Uniate Church. We shall also notice the very high percentage of the believers who recite the Creed on daily basis – 44,3%. The profession of faith recited regularly contributes to the consolidation of a strong confessional identity.

Related to the preference of the Greek-Catholic believers for certain saints, the survey shows that 29,8% of the respondents declared their special devotion to the Virgin Mary, whereas 11,92% mentioned St. Joseph, earthly father of Jesus Christ and the patron saint of the family. On the other hand, 41,05% said that their favorite saint was St. Antony of Padua, 13,24% mentioned St. Rita, 7,28% mentioned St. Augustine. St. Nicholas was mentioned by 16,55%, St. John the Baptist by 15,9% and St. George by 9,27%.

We need to emphasize the very high percentage of the people who have a special devotion for St. Antony of Padua. Practically, St. Antony has become in time the most popular saint for the Greek-Catholic believers, his popularity succeeding to exceed even the one of Virgin Mary, who has naturally enjoyed a constant adoration in the Romanian Uniate Church. One can also notice the fact that the diversity of the Latin saints venerated by the Uniate believers is not very high. Alongside St. Antony and St. Rita, St. Teresa of Avila and St. Francis of Assisi were also mentioned. The quite high percentage of the people with a special devotion to St. Augustine is somehow surprising. An explanation can be found in the constant reference to him and to his conversion in the sermons of the priests. On the other hand, one can notice the maintenance of the common diversity of the Eastern saints in the popular devotion, but this is explained mostly by the fact that many of the believers were baptized with the names of these saints (Nicholas, John, George, Peter, Paul).

Analyzing these data, it is obvious that a consistent Latin influence can be traced in the ritual and spiritual practices of the believers. The veneration of the Latin saints is proven also through the fact that a series of churches and chapels built after 1990 were dedicated to them. A few examples: in Oradea, one of the chapels from the parish Oradea Velența I is dedicated to the Pope John XXIII; the new church from Sălișteț, Maramureș county, is dedicated to St. Padre Pio; St. Antony of Padua is the patron saint of parish churches in Baia Mare, Carei, Dej or Valea lui Mihai (Bihor county); St. Virgin of Fatima and St. John Paul II are patron saints of a parish in Reșița, Caraș-Severin county.

[20]88,7% of the respondents declared that they recite daily „Our Father"; 73,5% - Ave Maria; Creed – 44,3%; Rosary – 35,7%; *Împărate ceresc* (prayer dedicated to the Holy Ghost)- 33,7%; *Via dolorosa* – 10,6%; *Paraclis* (dedicated to Virgin Mary) – 9,9%.

The Latin influence is visible over the rite in the fact that numerous Greek-Catholic churches did not have (or still do not have) an iconostasis, or that musical instruments are used during the mass (e.g. the Holy Cross church in Baia Mare). These realities should not be too surprising. Many of these practices were in the usage of the church already before 1948. Later, during the Communist regime, when the liturgies were celebrated in completely inappropriate conditions, when many believers assisted frequently to Roman-Catholic services, the issue of the unaltered preservation of the rite became completely irrelevant to the faithful. The participation to the Latin services was an option for the believers to remain in contact with the Catholic spiritual environment. One effect is visible in a very flexible attitude of these persons towards the rite. On the other hand, the contact of the Uniate believers with the Roman-Catholic liturgy remained constant also after 1989. 77,78% of the respondents to our survey declared that they had participated to Roman-Catholic masses over the time.

Moreover, in the churches that were Greek-Catholic before 1948, but became Orthodox in the Communist period, in quite numerous cases, and at least for a while, the furniture, the icons and the images specific to the Uniates were maintained, and certain devotions of Latin origin, such as the Cult of the Holy Heart of Jesus, Rosary, or *Via Dolorosa*, special prayers dedicated to St. Antony or St. Rita, continued to be practiced by the people[21]. The explanations are various: in some situations, the priest continued to be the former Uniate one, who converted to Orthodoxy after 1948; in other cases, the Orthodox priests tried to avoid the passing of the former Greek-Catholic believers to Roman-Catholicism. These elements of continuity played an important role in the return of some of these believers to Greek-Catholicism after 1989[22].

Interesting answers were given to the question related to the famous personalities of the Uniate Church[23]. One can notice that bishop Inochentie Micu Klein is the main and most representative figure for the Romanian Greek-Catholicism. He was the founder of the centre from Blaj, the initiator of the Romanian national movement in the mid 18th century, a constant fighter for the national and economical rights of the Romanians in Transylvania. He has also an aura of martyr as he was forced to live his last 23 years of life in exile, in Rome, paying for his political stands. On the other hand, the fact that more than a half of the respondents did not mention him proves that, in general, the historical knowledge of the Greek-Catholic believers needs serious improvement. Inochentie's remains were brought back in Blaj, in 1997, but the event had rather limited public resonance.

[21] A situation like this was present in Maieru, a village in the Bistrița-Năsăud county. See: Maria Avram, *Rolul tradiției în revenirea la greco-catolicism după 1989 (com. Maieru, Bistrița Năsăud)*, in *Anuarul Institutului de Istorie Orală*, Cluj-Napoca, tom II, 2001, p. 183-184.
[22] *Ibidem*, p. 185-187.
[23] Bishop Inochentie Micu Klein was mentioned by 47,59% of the respondents; cardinal Alexandru Todea – 43,85%; bishop Ioan Suciu – 29,94%; cardinal Iuliu Hossu – 21,92%; bishop Petru Pavel Aron – 17,64%; metropolitan Vasile Suciu – 17,11%; bishop Ioan Ploscaru – 5,88%; metropolitan Atansie Anghel – 5,88%; bishop Ioan Bob – 5,88%; bishop Tit Liviu Chinezu – 5,34%; bishop Valeriu Traian Frențiu – 5,34%; bishop Ioan Bălan – 4,27%; bishop Ioan Lemeni – 2,14%; archbishop George Guțiu – 2,14%; metropolitan Alexandru Rusu – 2,14%; metropolitan Alexandru Șterca-Șuluțiu – 2,14%. Very few people mentioned also: Timotei Cipariu, Petru Maior, Gheorghe Șincai, Samuil Micu, Augustin Bunea, Ștefan Manciulea, Simion Bărnuțiu, Aron Pumnul, Andrei Mureșanu, Ion Budai Deleanu, Iuliu Maniu, Ioan Miclea, Ion Agârbiceanu, George Barițiu, Bernard Ștef, Iuliu Hațieganu, Axente Sever, Vladimir Ghika, Silvestru Prunduș.

It is easily noticeable that the most numerous mentions refer to the martyr bishops of the 20th century, amongst whom cardinal Alexandru Todea is the leading figure (but we should also mention the fact that he survived the Communist persecution and led the Uniate Church until 1994, thus being personally known by many of the believers) alongside bishop Ioan Suciu (very famous in the inter-war period because of his pastoral activity for the young people) and cardinal Iuliu Hossu (main political voice of the Uniate Church before 1948 and the first Uniate hierarch to be appointed as cardinal – 1969, by Pope Paul VI). Furthermore, in the general list of personalities, one can see the names of all the hierarchs who suffered during the Communist persecution. Their special popularity is explainable through all the actions taken by the current hierarchy of the church in the last 20 years in order to promote their image as martyrs and saints of the Catholic Church. The persecution remained very present in the mind of the believers, as many of them lived through that period and some of them knew personally some of these bishops. Their personal example of sacrifice strengthened the confessional Greek-Catholic identity on the way to be reconfigured after 1989[24].

A percentage of 9,08% of respondents could not mention even one personality of the church. We include here also the two persons who mentioned Pope John Paul II. This number is rather high and it just sustains the conclusion that the past of the Uniate Church is known by a relative small number of people. This is an element that indicates a rather weak confessional identity, considering the fact that the knowledge of the past and the spiritual and intellectual link with the ancestors is one of the decisive factors for the consolidation of any confessional identity, especially in this period influenced by the effects of phenomenon such as secularization and globalization[25]. This is also a proof of the failure of the Greek-Catholic discourse in its attempt to educate the faithful and to strengthen their specific identity. This observation is supported also by the fact that a powerful cultural and national brand such as the Transylvanian School is so poorly linked in the mind of the believers with the Uniate Church (scholars like Petru Maior, Gheorghe Șincai and Samuil Micu were barely mentioned by a few persons), in spite of the fact that its origins and vision can be found especially in the Greek-Catholic Church and in its capital, in Blaj.

Therefore, which are the elements specific to Greek-Catholicism in the vision of the believers? This is a list extracted from the answers given by the respondents: the persecution and the image of the martyr bishops / the metaphor of the sacrifice; the link with Rome and the image of the pope as the leader of the Church; specific devotions such as the Rosary or the cult dedicated to St. Antony of Padua; the general maintenance of the elements specific to the Byzantine rite; the promotion of a specific vocabulary, different from the one used by the Orthodox Church – words like "îndură-te" and "spirit" being the most representative ones; the idea that the Latinity of the Romanian people is best manifested through the practice of the

[24] See the testimonies of certain persons such as pr. Vasile Silvestru Andercău, pr. hieromonk Leon Iosif Bob, analyzed in: Maria Rițiu, *Desființarea Bisericii Române Unite (1948) în memoria elitei bisericești*, in *Anuarul Institutului de Istorie Orală*, Cluj-Napoca, tome VII, 2006, p. 209-222.

[25] For the possible reactions of a „traditional" church, such as the Greek-Catholic Church, in its confrontation with the challenges of the secularization process, see: Ciprian Ghișa, *The Greek-Catholic Church in Romania Facing the Challenges of the Post-Modern Society*, în *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, vol. 13, nr. 38, 2014, p. 3-28.

Catholic faith; the idea that there is a certain type of Greek-Catholic spirituality based on modesty, seriousness, discipline, order and love for one's neighbor. Thus, numerous elements of Latin origin, combined with the respect for the martyr bishops and the image of a Church which survived a very harsh persecution. A respondent, woman, intellectual, 39 years old, from a village very close to Blaj, listed the elements that she considered to be most representative for the Romanian Greek-Catholicism: "Rosary, the Miraculous Medal, St. Antony and the veneration of Virgin Mary". Her answer is a powerful and illustrative conclusion over the way in which the Greek-Catholic spirituality evolved throughout the 20th century and the beginning of the 21st century.

In the end, we raise the question of how efficient has the discourse of identity of the Greek-Catholic Church been in the last decades in its attempt to shape a strong confessional identity for its believers? Analyzing the data offered by the survey, one can notice that the Uniate spirituality has moved towards a deepening of the usage of the Latin elements introduced in the practice of the church since the beginning of the 19th century, towards a greater mental and spiritual link with Rome, towards a consolidation of a specific vocabulary. And all these, in spite of the efforts conducted by the Uniate hierarchy to clarify and to promote the ritual elements closer to the Eastern Tradition.

The "strong" elements of the Greek-Catholic identity at the beginning of the 21st century are: elements of the Catholic faith – assumed and acknowledged by the believers; the ritual elements which individualize the Uniate Church in the Romanian spiritual environment; the image of the persecution; the confessional otherness.

The "weak" elements of the Greek-Catholic identity are: too much attention given to the ritual elements – the confessional identity can be diluted if the ritual practices contain too many similarities with either the Orthodox – Eastern model or the Catholic – western one; the insufficient and subjective knowledge of the past and history; an otherness based on polemics; insufficient religious education.

The confessional identity of the Greek-Catholic Church evolved constantly in the 300 years of its history creating a specific and individualizing model. This was strengthened by its Latin component which brought the Uniate community closer to the Catholic, Roman environment, without giving up on the essence of the Eastern spiritual and ritual patrimony. The Latin elements increase the degree of specificity of this church inside the Greek confessional space, whereas the Eastern elements ensure the special place occupied inside the Catholic world. This has been a permanent evolution, regardless of the political regimes or of the different perspectives and vision of the Uniate hierarchy over the time. The attempt of the hierarchs to find an uniform and unifying model will remain a very difficult challenge for the future.

BIBLIOGRAPHY:

M. Avram, *Rolul tradiției în revenirea la greco-catolicism după 1989 (com. Maieru, Bistrița Năsăud)*, in *Anuarul Institutului de Istorie Orală*, Cluj-Napoca, tom II, 2001, p. 183-190.

C. Ghișa, *Biserica Greco-Catolică din Transilvania (1700-1850). Elaborarea discursului identitar*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2006.

C. Ghișa, *The Greek-Catholic Church in Romania Facing the Challenges of the Post-Modern Society*, în *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, vol. 13, nr. 38, 2014, p. 3-28.
Floarea adevărului pentru pacea și dragostea de obște, edited by Meda-Diana Hotea, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2004.
N. Gudea, *Biserica Română Unită (Greco-Catolică) între chemarea endemică spre Occident și dificultățile orientale actuale*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica*, year XLVII, 2003, no. 1, p. 109-120.
M. Rițiu, *Desființarea Bisericii Române Unite (1948) în memoria elitei bisericești*, in *Anuarul Institutului de Istorie Orală*, Cluj-Napoca, tome VII, 2006, p. 209-222.

 ARHIPELAG XXI PRESS, TÎRGU MUREȘ, 2015, ISBN: 978-606-8624-21-1

LA TRANSMISSION DES IDÉES DE LA LOGIQUE ARABE EN L'EUROPE MÉDIÉVALE

Crina Galiță

Assistant, PhD Student, University of Bucharest

Abstract: *The transmission of the Arabic Logic in Medieval Europe is a reality that marks an important period in the cultural history. The main purpose of this article is reflected in three main ideas. The first one reveals a classification of Arabic logicians and a comparison of their role both in the Arab way of thinking and in the European medieval thinking. The second idea touches the problem of the typologies of transmitted subjects and focalizes on the way in which European medieval thinkers either assimilated or criticized Arabic Logic ideas in their corpus. Finally, a description of actual exegesis of this subject will be proposed, by pointing out the specificity of the actual thinking concerning the transmitted ideas and a reconsideration of the importance of these themes. In this way, a presentation of the evolution of the transmission phenomenon will be made, in addition to a presentation of the actual perception concerning this subject by means of emphasizing the role of Arabic Logic ideas both in the history of logic and in the history of universal ideas.*

Keywords: Arabic Logic, Medieval Europe, subject typology, History of Logic, multicultural dialogue

Structurer les plus importantes idées visant la logique arabe dans l'histoire des idées universelles répond à un besoin interculturel qui vise à démarquer et à conscientiser les connexions des principes de pensée. De cette façon, subordonner une culture à une autre conduit vers une histoire des idées imprécises. Par contre, essayer de constituer un chemin d'interculturalité qui se revendique juste de la structure des arguments logiques présents dans les textes transmis, peut créer un espace de dialogue constructif intégré dans les reconstructions d'un dialogue multiculturel. L'objectif de cet article est d'identifier, par une méthode herméneutique de facture culturelle, quelques-unes de plus importantes idées de logique arabe transmises à la pensée médiévale européenne, et d'offrir, si possible, un regard méthodologique sur la typologie des sujets transmis.

1. Logiciens arabes: entre Est et Ouest

Avant d'aborder la question large de l'importance de la logique arabe, s'impose une clarification conceptuelle. Ainsi, dans la définition de cette aire scientifique nous allons prendre en considération l'aspect linguistique qui comprend ce sujet en nous situant dans la perspective de Charles Burnett (Burnett, 1994 : 40). En tenir compte de cet aspect, on peut affirmer le fait qu'il y a une logique arabe de la même clarté et importance culturelle que la logique grecque.

L'importance de la logique arabe dans l'histoire des idées universelles se revendique de la présence des pôles formels d'interprétations de la culture arabe. Ce domaine est de date récente, le premier travail d'une valeur généralement acceptée ayant apparu en 1964 (Rescher, 1964). Cette réalité entraîne à présent l'incertitude concernant une délimitation claire d'un corpus spécifique de recherche, et par la suite une liste considérable de manuscrits non édités, même non découverts encore.

L'originalité de notre démarche se base sur l'identification d'un corpus canonique dont l'importance a été déjà démontrée par l'histoire des idées universelles et sur la délimitation d'une typologie de sujets, en ayant comme base de recherche l'affirmation de Henrik Lagerlund conformément à laquelle il n'existe pas encore une étude détaillée de théorie logique arabe transmise au monde latin (Lagerlund, 2011: 694). C'est pourquoi, nous croyons que la présence active, par le truchement du transfère, des mêmes auteurs dans deux traditions scripturales différentes renforce la puissance de leur rôle scientifique. Ceci est le cas des auteurs canoniques de la logique arabe classique, Al-Fārābī, Avicenne, Averroès et Algazel dont l'autorité s'est ressentie également dans la philosophie européenne médiévale.

1.1. Le facteur socioculturel dans la transmission des idées de la logique arabe

Le XIIe siècle témoigne à la fois la traduction de la logique d'Aristote de descendance arabe en latin (Mandonnet, 1911: 11) et l'assimilation des textes de logique arabe (Forget, 1894: 395), dans un milieu socioculturel favorable aux échanges d'idées. Le soutien de l'état pour ces types d'actions culturelles est doublé ainsi par l'effort des traducteurs juifs et chrétiens de langue latine (Daiber, 2012: 165). En Sicile peut être remarqué l'intérêt du roi Frederik II (Burnett, 2004 :598; Grigore, 2005: 181). Celui-là ne soutenait seulement les œuvres de logique, mais aussi le dialogue multiculturel, étant connu le fait que le juif tibonnide Jacob Anatoli, traducteur du commentaire de logique d'Averroès, se serait réjouit de son soutien total (Haskins, 1924: 251; Alverny, 1994: 436). En l'Espagne l'utilité pratique de la logique arabe a été reconsidérée par les almohades qui se sont identifiés avec les principes de pensée d'Averroès (Fletcher, 1991: 113). De cette façon, la société culturelle de l'Espagne a eu un rôle distinctif dans la transmission de ces idées, à travers ce liant, ce médiateur interculturel qui utilise un appareil conceptuel comme univers commun de dialogue, la logique arabe.

Le vecteur de transmission, dans la lumière de l'histoire culturelle, semble être représenté par les grecques. Pourtant les structures de pensée arabe de descendance logique ont prouvé leur valeur même au contact avec le monde latin (Mandonnet, 1911: 4-5). Une fois de plus, le dialogue multiculturel a été assuré par un fond de connaissance commune de facture grecque (Lewis, 2002: 27) en matière de philosophie, un fond qui a suscité surtout l'attention des mécènes qui parrainaient les traductions.

Dans le processus d'assimilation de la logique arabe, la pensée européenne médiévale connaît, d'après nous, une double perspective. Ainsi, la logique arabe a constituée à la fois une source de pensée, et un instrument de retransmission des idées spécifiques à la logique grecque qui donnent naissance à une reconfiguration vue comme une récupération d'un code symbolique de pensée aristotélicienne et comme un moyen de construire une perspective unique de pensée. D'ailleurs, les influences galéniques et stoïciennes présentes dans les systèmes de pensée d'al-Fārābī et d'Avicenne et les subtils commentaires aristotéliciens d'Averroès (Rescher, 1967: 149) ont assuré une continuation naturelle dans l'histoire de la logique.

Par la suite, la descendance de cette réalité se reflète dans les moyens de transmission des idées de logique arabe. Dans l'article *The Impact of Arabic Philosophy on the West,* Nicholas Rescher apprécie qu'on peut parler de trois vagues d'une telle transmission. La première est celle du XIIe - XIIIe siècle, avec la continuité des textes arabes de facture aristotélicienne, la deuxième vague a lieu dans la période de la Renaissance en Italie, et la dernière se manifeste en XVIIe siècle, par la contribution et la diffusion des idées philosophiques arabes à l'apparition du protestantisme européen. Les deux pôles de diffusion

ont été l'Espagne et la Sicile, la dernière ayant eu comme représentant l'empereur Frederick II de Hohenstaufen qui a facilité le contexte intellectuel par la fondation de l'Université de Naples, et la transmission des connaissances vers Padoue et Bologne. (Rescher, 1967: 151-152).

1.2. La transmission de la logique arabe classique canonique

La fin de la période de dominance aristotélicienne dans l'histoire de la logique arabe se concrétise avec la diffusion des idées d'Avicenne (Lagerlund, 2012: 176). L'importance de ces idées trouve également l'écho dans le milieu occidental. C'est le cas des écritures de Johannes Hispanensis (Avendehut), qui traduit les textes liés à la logique d'Avicenne sur Aristote (Mandonnet, 1911: 15), où celles de Roger Bacon, comme c'est le cas d'*Opus Majus*[1], où on trouve d'ailleurs pleins de références aux logiciens arabes canoniques (Forget, 1984: 403).

En ce qui concerne Averroès, celui-ci influence la pensée de Guillaume de Paris (Forget, 1894: 403), Siger de Brabant, Gilles de Romme, Robert Kilwarby et Michel Scot, le traducteur de ses œuvres de l'arabe vers le latin. Le rôle d'Averroès peut être aussi perçu si on analyse le curricula des universités européennes qui étudient ses œuvres. Parmi celles-ci se distingue le cas de l'Université de Padue (Akasoy & Giglioni, 2008: 251) qui manifeste un ample intérêt pour ses arguments. Selon Philip Hitti, pour le monde médiévale latin Averroes a été considéré comme le Commentateur, de la même façon qu'Aristote a été perçu comme le Magister (Hitti, 2008 : 368). L'affirmation de l'historien est prouvée si on fait appel aux textes récepteurs. Dans le texte de Robert Kilwardby, *De ortu scientiarum*, nous remarquons le fait que l'auteur fait une référence directe au nom d'Averroès, qui est associé avec le Commentateur:

> *Haec videtur esse sententia Aristotelis et Averrois. Dicit enim Aristoteles in II Metaphysicae versus finem, quod non invenitur una definitio communis eis quae sunt cum numeris et lineis, et Commentator ibidem sic dicit, quod impossibile est ut numerus et superficies et linea habeant unum genus commune nisi aequivoce, verbi gratia quantitatem. Manifestum est enim quod hoc nomen quantitas dicitur de eis aequivoce,et ideo artes doctrinales consider antes de eis non sunt unum sedplures.* (Kilwardby, 1976: 65- 66)

Un autre logicien canonique dont la présence est ressentie dans l'Ouest latin est Algazel, dont le nom arabe est al-Ġazālī. D'après Henrik Lagerlund, le *maqāṣid* d'al-Ġazālī a suscité l'attention du monde latin juste grâce à la typologie des sujets abordés, du loin le plus controversant étant le rapport essence-existence (Lagerlund, 2012: 181). Ainsi, Albertus Magnus et Raymond Lulle (Tarrago, 1928; Lohr; Daiber, 2012) sont connus comme des penseurs qui ont suivi les directions ghazaliennes. Même si nous n'avons pas tracé jusqu'à présent aucune transmission latine par rapport aux autres œuvres de logique de ce penseur - parmi lesquels Hourani énumère *mi'yāru l-'ilmi fī fanni l-manṭiqi*, *miḥaqqu n-naẓari fī l-manṭiqi* (Hourani, 1984: 293), cette problématique constitue une thèse de continuation de ce type de recherche.

[1] Bacon, Roger, *1897, The Opus Majus of Roger Bacon*, (introduction et table analytique par John Henry Bridges), Oxford, Clarendon Press.

D'autres influences notables dans cette aire scientifique sont celles des Frères de la Pureté. La pensée des Frères de la Pureté a influencé l'esprit du Xe siècle arabe, en englobant dans leur conception philosophique un fort manifeste culturel de facture éclectique (Afnan, 1980) et le respect de l'universalité de la pensée. Leur présence en l'Europe Médiévale se distingue avec un texte faussement attribué à al-Kindī[2], perçu plutôt comme un auteur de philosophie arabe canonique qu'un logicien arabe, *Liber introductorius in artem logicae demonstrationis.* Les arguments présents dans cet opuscule aurait influencée Albertus Magnus (Jolivet, 1988: 117), sans que celui-ci ait connu sa vraie source. Concernant ce sujet de fausse transmission, la littérature de spécialité nous indique que cette attribution inexacte de *Rasā'il 'Iḫwān aṣ-Ṣafā'* [Les Epitres des Frères de la Pureté] a été faite par Johannes Hispalensis (Daiber, 2012: 113). En effet, ce typologie d'identification des textes transmis nous dirige ainsi vers une reconsidération de la filiation des idées dans l'histoire culturelle, en ce cas entre *Iḫwān aṣ-Ṣafā'* et Albertus Magnus.

2. Perceptions textuelles

Pour identifier la typologie des sujets transmis, il faut prendre en considération les causes de la transmission. Celles-ci ont été représentées tout d'abord par l'intérêt des philosophes islamiques pour la logique et l'ontologie (Daiber, 2012: 165). L'histoire culturelle a démontré plus tard, que juste ce type de préoccupations a aidé les scolastiques à s'approprier une théorie de l'argumentation (Daiber, 2012:212) grâce à la connaissance des textes des logiciens arabes canoniques transmis en latin. D'après Forget, Albertus Magnus et Thomas d'Aquin ont eu comme modèle d'analyse les écritures arabes, mais ce qui les a différencié quand même a été leur propre manière d'aborder les sujets. Si Albertus Magnus se dirige vers la paraphrase, Thomas d'Aquin a une prédilection pour le commentaire (Forget, 1894: 406). C'est ainsi que, les sujets transmis en matière de logique arabe, ont devenu base ou principe pour le développement d'un système original de pensée.

Savoir différencier ce type de sujets aide le lecteur à se positionner correctement face aux différentes écoles d'interprétation des textes transmis et à saisir mieux l'évolution des discussions concernant l'assimilation de la logique arabe dans le monde latin. Le processus d'identification d'une certaine typologie des sujets qui ont préoccupé les deux pensées, celle arabe et celle latine, impose la présence d'une classification thématique de sujets transmis concernant la logique et d'une sensibilité aux nuances socioculturelles évoquées par l'histoire des idées. Un bon exemple concernant ce type de perception est offert par Elamrani qui dit que les maitres parisiens invoquaient les principes averroïstes pour décliner le paradigme avicennienne de l'intellect (Elamrani, 1994: 30). De plus, Elamrani indique la nuance religieuse présente dans les arguments avicenniennes dont les parisiens avaient accès, ce qui n'était pas le cas pour la nuance averroïste (Elamrani 1994 :39).

D'après nous, cette typologie de sujets transmis s'est fait par l'intermédiaire de deux chemins. Le premier a été celui des œuvres originaux des logiciens arabes et le deuxième s'est constitué par l'intermédiaire de l'interprétation offerte aux textes d'Aristote (Forget, 1894: 393), ce qui expliquerait l'importance et la diffusion des commentaires d'Averroès en l'Europe Médiévale.

[2] R. McKeon a attribué ce texte à al-Kindī dans l'article ,,The Organisation of Sciences and the Relations of Cultures in the Twelfth and Thirteenth Centuries Discussion''(Mckeon, 1975: 155).

2.1. La typologie des sujets transmis

Les intentions primes et *les intentions secondes* est une dichotomie qui a marqué d'importants discours médiévaux. Charles Lohr parle de ce sujet en rappelant la connexion entre ce que la logique scolastique appelait concepts de choses et concepts de concepts, thèse parue dans l'espace arabe grâce à al-Fārābī[3]. Lohr apprécie que la logique arabe a eu une tradition différente concernant l'assignation d'une signification à ces deux concepts, le premier étant subordonné à l'idée d'essentiel, tandis que le deuxième aurait plutôt suggéré le caractère particulier. Cet argument serait, d'après Lohr, une preuve qui démontrerait, en matière de la transmission des idées de la logique arabe, que la logique de Lulle aurait une dimension structurelle arabe (Lohr, 1989: 148). La même opinion concernant la source de ce sujet a été rigoureusement analysée aussi par Kwame Gyekye dans l'article *The Terms ,,Prima Intentio'' and ,,Secunda Intentio'' in Arabic Logic*. L'article trace une correspondance importante visant ce sujet chez les penseurs du Moyen Age et démystifie par son argumentation le fait que Raymond Lulle a introduit cette différentiation sémantique. Gyekye démontre aussi que la distinction a été utilisée premièrement par al-Fārābī en descendance aristotélicienne (Gyekye, 1971: 38). La compréhension d'une telle typologie de sujet, et sa cristallisation dans les deux paradigmes, celui assimilé et celui assimilant, nous aide non seulement à tracer un axe de transmission adéquate, mais encore à mieux comprendre les positions théoriques des autres logiciens arabes, par rapport au sujet source. C'est ainsi qu'on peut mieux comprendre une théorie comme celle d'Avicenne conformément à laquelle la logique s'occupe des intentions secondes (Verbeke, 1977 : 3).

Taṣawwur et *tasdīq* touche le sujet d'une autre dimension de l'originalité de la logique arabe. Cette dichotomie est surtout sujet de la pensée avicennienne et a eu un rôle essentiel (Street, 2004: 582) pour les logiciens arabes peu connus au monde latine, comme c'est le cas de Kātībī. À son tour, cette typologie de sujet a pris différents nuances interprétatives, dans la lumière des traductions. Entre autres, on trouve notamment la représentation *conceptio - verificatio* avec d'importants accents de facture aristotélique et stoïcienne (Hallaq, 1990), ou les sens *imaginatio - credulitas*[4] qui peuvent être identifiés dans la *Logique de Algazel* (Aertsen, 2008: 23).

La dichotomie nécessité – contingence se reflète dans l'opuscule de Siger de Brabant, *De necessitate et contingentia causarum*, où est abordée en descendance aristotélicienne-averroïste avec référence à l'argument ontologique (Mandonnet, 1911: 69). Ce rapport subordonne également un thème dont l'importance est généralement acceptée, à savoir la distinction entre l'essence et l'existence, sujet présent aussi dans les écritures de Thomas d'Aquin[5], comme c'est le cas de *De ente et essentia*: ,,Aliquid enim est, sicut Deus, cujus essentia est ipsum suum esse; et ideo inveniuntur aliqui philosophi dicentes quod Deus non habet essentiam, quia essentia ejus non est aliud quam esse ejus." (Divi Thomae, 1914: 114).

---

[3] Pour les références aux oeuvres de logique d'al- Fārābī (Daiber, 2012: 117).

[4] Les sens plus spécifiques de cette dichotomie sont offerts par Louis Massignon, dans son œuvre *muḥāḍārātun fī tā'rīḫi l-iṣṭilāḥāti l-falsafiyyati l-'arabiyyati*, Institut Français d'Archéologie Orientale du Caire, 1983, p. 90-95.

[5] Sur ce sujet, à consulter Aertsen, Jan, 1988, *Nature and Creature. Thomas Aquinas' s Way of Thought*, Brill, Leiden.

Cette dichotomie, essence-existence, se trouve pareillement dans les arguments d'Albertus Magnus, (Bertolacci, 2014: 130), mais plutôt au niveau du discours métaphysique, en termes de premières intentions.

La syllogistique touche une autre typologie des sujets logiques qui ont suscité l'intérêt des penseurs médiévaux européens. La manière ghazalienne de concevoir la matière du syllogisme, comme prémisses, et la forme, comme structure, a influencé Thomas d'Aquin (Lagerlund, 2012: 181). D'ailleurs, le rapport théologie-philosophie présenté par al-Ġazālī dans *tahāfutu l-falāsifati* a inspiré la manière dans laquelle Lulle a envisagé le syllogisme (Lohr, 147-148). De plus, le syllogisme a constitué la base de l'influence de Buridan par Averroès, ce qui peut être remarqué dans l'œuvre traduite en latin par Calo Calonymos, *Destrudio Destrudionum Philosophiae Algazelis* (Thijssen, 1987: 242; Grigore, 2005: 180).

Les paradoxes logiques sont, elles aussi, d'une importance considérable dans cette large thématique. Léon Gauthier offre une série d'arguments conformément auxquelles la source du paradoxe de l'âne de Buridan se trouve dans la *tahafutu l-falāsifati* de Ġazālī et dans le *tahafutu t-tahāfuti* d'Averroès qui lui aurait incombé à travers les traductions latines (Gauthier, 1923). Un autre paradoxe qui aurait suscité l'attention des logiciens arabes auraient été le paradoxe du menteur (Alwishah & Sanson, 2009). Pourtant, manque des sources, on ne peut pas tracer un axe exacte de l'évolution de ce sujet avec applicabilité dans la sphère d'influence arabe-latine. Cette typologie de sujet peut quand-même représenter la thèse d'une prochaine recherche.

3. Une reconstruction de l'importance de la logique arabe

Une dimension insolite concernant l'histoire de la logique arabe est offerte par Nicholas Rescher qui parle de la vitalité de ce domaine scientifique et du génie islamique qui l'ont assimilé, avec référence à la transmission de la logique aristotélicienne à Bagdad en Xe siècle (Rescher, 1964). Grunebaum nous envoie également à l'idée de conceptualisation de la pensée assimilée par les arabes, par intermédiaire grecque (Von Grunebaum, 1970), ce qui correspond à l'hypostase créatrice de la logique arabe. Par la suite, la perspective de l'interculturalité crée les prémisses de l'originalité (Clot, 1989), une fois avec le transfère d'idées logiques à l'Europe Médiévale. Le caractère de facture interculturel de la logique arabe est présent aussi dans l'interprétation d'Allan Back pour lequel l'universalité se reflète dans le but d'étudier la logique - la recherche du vrai objectif, des conventions culturelles - et dans une appropriation trans-grammaticale du sens (Back, 2008). L'auteur interprète la tradition philosophique de l'espace islamique comme possibilité d'aborder l'idéal transculturel caractérisée par une perspective objective universaliste à travers le fait de conscientiser la diversité culturelle et linguistique.

Plus récemment, les articles consacrés à la transmission de la logique arabe dans le monde latin par Charles Burnett de l'Institut Warburg démontrent l'importance de la transmission des idées de la logique arabe dans l'espace européen. En plus, les écritures de Jean Jolivet tracent encore une fois la liaison qui existe entre la philosophie arabe et l'Europe médiévale. De même, Henrik Lagerlund a consacré une série de sujets de ses recherches à l'analyse de l'influence de la logique arabe dans le monde latin (Lagerlund, 2011, 2012).

D'après nous, les perspectives exégétiques de ce domaine scientifique ont évolué de la simple évocation des titres des œuvres de logique arabe traduits en latin à l'essai de développer une méthodologie des sujets transmis. Cependant, le développement d'une œuvre

plus large qui identifie de manière comparative les textes s'impose, car il s'agit d'un sujet qui peut donner naissance à d'amples recherches.

Conclusions

Dans le processus de la transmission des idées de la logique arabe en l'Europe Médiévale il faut remarquer surtout la spécificité universelle des principes logiques. Les intérêts visant ces types d'idées ont réunis chrétiens, juifs et musulmans dans un dialogue multiculturel où grâce à l'universalité du contenu de la logique la dimension religieuse de la pensée a été transcendé.

En conclusion, l'histoire de ce domaine a démontré que la logique a été non seulement un instrument d'exprimer l'argument ontologique, mais aussi un vecteur de l'intercompréhension, un liant interculturel, grâce à la structure interne de ses principes. Dans le contexte du dialogue multiculturel, la logique arabe devient ainsi référent multiculturel juste par son caractère formel.

Bibliographie

Aertsen, Jan A., 2008, ,,Avicenna's Doctrine Of The Primary Notions And Its Impact On Medieval Philosophy", in Wim Raven & Anna Akasoy (ed.), 2008, *Islamic Thought in the Middle Ages*, Brill, Leiden, p. 21-42.

Aertsen, Jan, 1988, *Nature and Creature*: *Thomas Aquinas's Way of Thought*, Brill, Leiden.

Afnan, Sohail, 1980, *Avicenna. His life and works*, Greenwood Press, London.

Akasoy, Anna et Giglioni, Guido, 2008, ,,Rennaissance averroism and its aftermath: Arabic philosophy in Early Modern Europe'', *Bruniana & Campanelliana*, Vol. 14, No. 1 (2008), p. 251-253.

Alwishahm, Ahmed & Sanson, David, 2009, ,,The Early Arabic Liar: The Liar Paradox in the Islamic World from the Mid-Ninth to the Mid-Thirteenth Centuries", dans *Vivarium* 47 (2009), p. 97-127.

Avicenna latinus, 1977, *Liber de philosophia prima sive scientia divina* (ed. S. Van Riet, introduction G.Verbeke), Brill, Louvain.

Back, Allan, 2008,,,Islamic Logic", dans S. Rahman *et al.* (ed.), 2008, *The Unity of Science in the Arabic Tradition*, Springer, Dordrecht, p. 255-279.

Bacon, Roger, *1897, The Opus Majus of Roger Bacon* (introduction et table analytique par John Henry Bridges), Oxford, Clarendon Press.

Bedoret, H., 1938, ,,Les premières traductions tolédanes de philosophie'', Revue Néo-scolastique de Philosophie, Louvain, 41, dans Fuat Sezgin, Carl Ehrig-Eggert, Eckhard Neubauer (ed.), 2005, *Historiography and Classification of Sciences in Islam*, Vol. 7, Institute for the History of Arabic-Islamic Science at the Johann Wolfgang Goethe University, Frankfurt am Main, p. 80-97.

Bertolacci, Amos, 2014, ,,Avicenna's and Averroes's Interpretations and Their Influence in Albertus Magnus'', dans Fabrizio Amerini et Gabrielle Galluzzo (ed.), 2014, *A*

companion to the Latin Medieval Commentaries on Aristotle Metaphysics, Brill, Leiden, p. 95-136.

Burnett, Charles, 1977, ,,A group of Arabic-Latin Translators Working in Northern Spain in the Mid-12th Century'', dans *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, No. 1 (1977), pp. 62 -108.

Burnett, Charles, 2004, ,,The translations of Arabic works on logic into latin in the Middle Ages and the Renaissance'', dans Dov M. Gabbay et John Woods (ed.), 2004, *Handbook of the History of Logic*, Volume 1, Elsevier, p. 597-606.

Charles Edwin Butterworth, Blake Andrée Kesse (ed.), 1994, *The Introduction of Arabic Philosophy Into Europe*, Brill, Leiden.

Clot, André, 1989, *Civilizația arabă în vremea celor 1001 de nopți*, Meridiane, București.

d'Alverny, Marie-Therese, 1994, ,,Translations and Translators '', dans *La transmission des textes philosophiques et scientifiques au Moyen Ages* (ed. Charles Burnett), Variorum, Aldershot, p. 421-462.

Daiber, Hans, 2012, *Islamic Thought in the Dialogue of Cultures, A Historical and Bibliographical Survey*, Brill, Leiden.

Divi Thomae, 1914, *De Ente et Essentia*, (texte latin, précédé d'une introduction accompagné d'une traduction et d'un double commentaire historique et philosophique par Émile Bruneteau), Libraire Bloud & Gay, Paris.

Elamrani-Jamal, Abdelali, *1994*, ,,La reception de la philosophie arabe à l'Université de Paris au XIII ème siècle'' dans Charles E. Butterworth & Blake Andree Kessel (ed.), 1994, *Introduction of Arabic Philosophy into Europe*, E. J. Brill, Leiden, p. 31-39.

Fletcher, Madeleine , 1991, ,,The Almohad Tawhīd: Theology Which Relies on Logic'', *Numen* 38 (1), p. 110 – 127.

Forget, Jacques, 1894, ,,De l'influence de la philosophie arabe sur la philosophie scolastique'', Revue Néo-scolastique, Louvain, dans Fuat Sezgin en collaboration avec Mazen Amawi, Carl Ehrig-Eggert, Eckhard Neubauer (ed.), 2000, *Islamic philosophy in the Western Tradition*, Institute for the History of Arabic-Islamic Science at the Johann Wolfgang Goethe University, Frankfurt am Main, p. 385- 410.

Gauthier, Leon, 1923, ,,L'argument de l'âne de Buridan et les philosophes arabes'', Mélanges Rene Basset, Tome I, Paris, dans Fuat Sezgin en collaboration avec Mazen Amawi, Carl Ehrig-Eggert, Eckhard Neubauer (ed.), 2000, *Islamic philosophy in the Western Tradition*, Institute for the History of Arabic-Islamic Science at the Johann Wolfgang Goethe University, Frankfurt am Main, p. 209-233.

Grigore, George, 2005, *Ochiul lăuntric. Perspective islamice asupra Divinității*, Editura Herald, București.

Hallaq, Wael, 1990, ,,Logical Formal Arguments and Formalization of Arguments in Sunnī Jurisprudence", *Arabica*, 37 (3), p. 315-358.

Haskins, Charles Homer, 1924, *Studies in the History of Science*, Harvard University Press, Cambridge.

Hourani, George F. , 1984, ,,A Revised Chronology of Ghazālī's Writings'', dans *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 104, No. 2 (Apr. - Jun., 1984), p. 289-302.

Jolivet, Jean, 1988, ,,Arabic Inheritence'', dans Peter Dronke (ed.), 1988, *A History of Twelfth-Century Western Philosophy*, Cambridge University Press, New York.

Jolivet, Jean, 1995, *Philosophie médiévale arabe et latine*, Librairie philosophique J.Vrin, Paris.

Kilwarby, Robert, 1976, *De ortu scientiarum* (ed. Albert G. Judy), Oxford University Press, Oxford.

Lagerlund, Henrik, 2011, ,,Logic, Arabic, in the Latin Middle Ages", dans Lagerlund, Henrik (ed.), 2011, *Encyclopedia of Medieval Philosophy*, Springer, Dordrecht, p. 692-695.

Lagerlund, Henrik, 2012, ,,Arabic Logic and its influence'', *Al-Mukhatabat*, no.1 (2012), p. 175-183.

Lewis, Bernard, 2002, *Culturi în conflict. Creştini musulmani şi evrei în Epoca descoperirilor*, Integral, Bucureşti

Lohr, Charles, 1965, ,,Logica Algazelis: Introduction and Critical Text'', *Traditio*, Vol. 21 (1965), pp. 223-290.

Lohr, Charles, 1966, ,,Algazel Latinus: Further Manuscripts'', *Traditio*, Vol. 22 (1966), p. 444-445.

Lohr, Charles, 1989, ,,Islamic influences in Lull's Logic'', dans M Salleras (ed.), 1989, *El debat interculturel als segles XIII i XIV*, Girona, Barcelona, p. 147-157.

Mandonnet, Pierre, 1911, *Siger de Brabant et l'averroïsme latin au XIII ème siècle*, Institut Supérieur de Philosophie de l'Université de Louvain, Louvain.

Massignon, Louis, 1983, *muḫāḍārātun fī tā'rīḫi l-iṣṭilāḥāti l-falsafiyyati l-'arabiyyati*, Institut Français d'Archéologie Orientale du Caire, Caire.

McKeon, Richard, 1975, ,,The Organisation of Sciences and the Relations of Cultures in the Twelfth and Thirteenth Centuries Discussion'', dans John Emery Murdoch et Edith Dudley Sylla (ed.), 1975, *The Cultural Context of Medieval Learning, Proceedings of the First International Colloquium on Philosophy, Science, and Theology in The Middle Ages-September*, Dordrecht, D. Reidel Publishing Company, p. 151-192.

Rescher, Nicholas, 1967, *Studies in the Arabic Philosophy*, University of Pittsburg Press, Pittsburg,

Ribera y Tarrago, Julian, 1928, ,,*Origenes de la filosofia de Raimundo Lulio*, *Dissertationes* y Opusculos", Tome I, Madrid, dans Fuat Sezgin en collaboration avec Mazen Amawi, Carl Ehrig-Eggert, Eckhard Neubauer (ed.), 2000, *Islamic philosophy in the Western Tradition*, Institute for the History of Arabic-Islamic Science at the Johann Wolfgang Goethe University, Frankfurt am Main, p. 151-179.

Street, Tony, 2004, ,,Arabic Logic", dans Dov Gabbay, John Woods (ed.), 2004, *Greek, Indian and Arabic Logic*, Elsevier, Amsterdam, p. 523-596.

Thijssen, M. M., 1987, ,,John Buridan and Nicholas of Autrecourt on causality and induction'', dans *Traditio*, Vol. 43 (1987), p. 237-255.

Von Grunebaum, Gustave, 1970, *Logic in Classical Islamic Culture*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden.

ACKNOWLEDGMENT

This paper was co-financed from the European Social Fund, through the Sectorial Operational Programme Human Resources Development 2007-2013, contract POSDRU/187/1.5/S/155463 "Supporting excellence in scientific interdisciplinary doctoral research in the economic, medical and social fields", coordinator The Bucharest University of Economic Studies.

ABOUT THE CULTURES OF EARLY NEOLITHIC ON THE TERRITORY OF ROMANIA

Ioana-Iulia Olaru

Assist. Prof., PhD, "George Enescu" University of Arts, Iași

Abstract: The present study will offer insight only regarding the first period of Neolithic, to be more specific the Early Neolithic. The Neolithic period brings new features, the result of the progress made in human communities, compared to the Paleolithic period, it is time for remarkable changes. Starting with the first period of Early Neolithic, the human being started to create and appreciate what is beautiful, being known the fact that the art of Paleolithic did not have an aesthetic purpose. But, an important transformation is recorded regarding the appearance of ceramics (as a new artistic field), whose evolution features we will analyze, together with the specificity of small art – whose connection with paleolithic sculpture is not accepted by researchers in general (on the territory of our country, the sculpture whcih dated back to Paleolithic is absent).

Keywords: engobe, slip, barbotine, bucranium, steatopygia

Mai scurtă decât cea paleolitică dar mult mai dinamică, întreaga perioadă a Neoliticului este caracterizată prin tehnica superioară a șlefuirii pietrei și prin producerea ceramicii. În Neolitic, oamenii încep să creeze și să aprecieze frumosul (scopul artei paleolitice nu fusese unul estetic).

Pe teritoriul României, Neoliticul propriu-zis[1] (cca 6 600/5 500[2] – cca 3 800, 3 700 (3 500)[3]) s-a întemeiat pe fondul Neoliticului pătruns dinspre sudul Pen. Balcanice, noile culturi intrând în contacte puternice cu cele ale Mezoliticului găsit aici, ceea ce a dus la distrugerea populațiilor acestuia din urmă[4]. Așadar, primele culturi neolitice aparțin populațiilor de origine meridională, cu caracter pre-indoeuropean; sfârșitul civilizației neolitice se va produce treptat, prin invazia unor triburi răsăritene, venite din stepele nord-pontice.

Transformarea omului din vânător și culegător, în agricultor și păstor, nu s-a putut produce fără șlefuirea uneltelor, anterior doar cioplite. Comunitățile devin stabile, sedentare, locuind în așezări stabile, cu economie cu caracter producător.

În întreaga perioadă neolitică se va răspândi cultul Marii Zeițe-Mame, precum și cultul fecundității și al fertilității, mărturie stând figurinele zoomorfe, dar și antropomorfe acum,

[1] Pe care îl diferențiem astfel de Eneolitic, în sensul în care acum omul utiliza doar unelte din piatră, urmând ca în Eneolitic (Chalcolitic) să înceapă să folosească arama.
[2] L.R. in Radu Florescu, Hadrian Daicoviciu, Lucian Roșu (coord.), *Dicţionar enciclopedic de artă veche a României*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1980, p.236, s.v. *neolitic*
[3] N. Ursulescu, M. Petrescu-Dâmbovița, D. Monah, *Cap. II. Neo-eneoliticul (Partea I. Preistoria*), in Mircea Petrescu-Dâmboviţa, Alexandru Vulpe (coord.), *Istoria românilor,* vol.I, *Moştenirea timpurilor îndepărtate,* Bucureşti, Academia Română, Ed. Enciclopedică, 2010, p.113
[4] Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Şerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria României*, Bucureşti, Ed. Corint, 2007, p.16

precum se generalizează și cultul morților (toate acestea fiind sporadice în perioada paleolitică). Așa cum ne-o dovedesc și reprezentările, dar și sanctuarele, exista o viață spirituală complexă, sistemul religios fiind de tip dual, organizat în jurul a două personaje-simbol: cel feminin, Mama Universală, zeitatea care subordonează cosmosul, dar și simbol al fecundității, și cel masculin, încarnat la început de Taur, apoi, treptat, și cu reprezentare antropomorfă, subordonat și în relație de filiație cu divinitatea feminină[5].

Este momentul în care începe făurirea vaselor plastice, modelându-se, fără simetrie, corpuri animaliere, atât ca formă, cât și ca decor, care sugerează blana animalului. În tot Neoliticul de altfel, olăria va fi lucrată cu mâna, roata orizontală fiind folosită doar mai târziu, în perioada geto-dacilor. Marea varietate a culturilor și a grupurilor culturale, manifestate în tot Neoliticul, dar și în Epoca metalelor, reflectă de fapt diversitatea tipurilor ceramice, ceramica fiind cea care definește o cultură străveche…

Până în Eneolitic, decorul lipsește de pe suprafața figurinelor, de altfel, nici scopul acestora nu era unul artistic, ci unul magico-religios, ele fiind expresie a cultului fecundității și fertilității. Nici în ceea ce privește figurinele antropomorfe, nici în privința celor zoomorfe, filiația cu sculpturile paleolitice în general (pe teritoriul țării noastre, cele paleolitice oricum lipsesc) nu este admisă, ele fiind legate de practicile cultice (de aceea, în cazul celor zoomorfe, predomină cornutele, în legătură cu dorința înmulțirii acestora, iar reprezentările animalelor sălbatice pot fi puse în relație cu magia vânătorească). De aici provin și realismul, dar și hieratismul acestor reprezentări.

În prima perioadă a Neoliticului propriu-zis – Neoliticul timpuriu (vechi) (cca 6 600/5 500[6] – 5 500[7]/4 500[8] î.Hr.) – principala ocupație a omului era cultivarea plantelor, comunitățile fiind mereu în căutarea noilor terenuri fertile (*agricultură nomadă*), ceea ce ducea la desprinderea unor grupuri și *roirea*[9] lor pe spații mai mari sau mai mici, curentul neolitizării difuzându-se dinspre sud spre nord (dinspre spațiul anatoliano-egeo-balcanic, spre Dunăre și Carpați). Acolo unde se stabileau, comunitățile neolitice sudice influențau, prin asimilație sau aculturație, populațiile locale epipaleolitice, acestea perpetuând și elemente culturale tradiționale, ceea ce a dat naștere în Balcani mai multor grupuri culturale și culturi.
Etapa de formare a celor două tipuri culturale (cel al primelor comunități neolitice cu ceramică stabilite în zona balcano-carpatică, precum și cel în care are loc sinteza acestora cu grupurile epipaleolitice autohtone) este o perioadă de răspândire a cultului Marii Zeițe-Mame, precum și de definire, pe plan artistic, a viitoarelor tipuri iconografice, și a conturării tendinței stilistice a întregului Neolitic: cea a stilizării prin geometrizare.

Două tipuri culturale diferite caracterizează Neoliticul timpuriu de pe teritoriul României. **Grupul cultural Gura Baciului-Cârcea (cultura Precriș)**[10] va prefața **cultura Starčevo-Criș**, la cele două adăugându-se un grup aparte, **Ciumești-Pișcolț**[11].

[5] N. Ursulescu et. al., *op. cit.*, p.162
[6] L. R., in Radu Florescu et. al., *op. cit.*, p.237, s.v. *neolitic*
[7] N. Ursulescu et. al., *op. cit.*, p.116
[8] L. R., in Radu Florescu et. al., *op. cit.*, p.237, s.v. *neolitic*
[9] Marius Ciută, *Aspecte ale complexului cultural Starčevo-Criș pe teritoriul României*, in *Sargetia*, XXVII/1, Deva, 1997-1998, p.20
[10] Idem, *Contribuții la cunoașterea celui mai vechi orizont al neoliticului timpuriu din România: cultura Precriș. Descoperirile arheologice de la Șeușa – La cărarea morii*, in *Apulum*, XXXVII/1, Alba Iulia, 2000, p.51-101

Tehnic, în perioadele de început ale Neoliticului, nivelul ceramicii este relativ primitiv, cu ardere reductoare, incompletă, la temperaturi joase și în cuptoare simple – gropi de ardere; iar formele sunt adesea simple și grosolane (mai ales la început).

Originile ceramicii grupului cultural Gura Baciului-Cârcea și ale culturii Starčevo-Criș se găsesc la sud de Dunăre[12]. Dar în regiunea greco-tessalică, acolo unde este leagănul culturii Criș, cultura Protoseskło[13] era deja atestată cu un înalt grad de dezvoltare, originile sale îndepărtate putând fi căutate astfel în primele culturi neolitice din Asia Anterioară[14].

Grupul cultural Gura Baciului-Cârcea (cultura Precriș). Ceramica fină avea lustru puternic, era angobată, dar exista și ceramică grosieră, uzuală, cea din urmă având pereții mai groși (1cm), un procentaj mai mare de nisip și pietricele în componența pastei, tratare mai îngrijită a suprafeței și dimensiuni mai mari[15].Caracteristica acestei culturi esteceramica fină, cupictură albă aplicată pe fondul brun-roșcat sau roșu-gălbui, dar și brun-cafeniu al vasului, precum există și ceramică monocromă (Șeușa – *La cărarea morii*). Formele sunt scunde: globulare, sferice și semisferice, precum și tronconice, vase cu picior scund, cilindric sau chiar lobat (tipul de vas cu picior fiind găsit doar la Cârcea[16]), dar există și forme deosebite: un vas din aceeași localitate, cu pereți puternic lăsați în partea inferioară, urmând o porțiune orizontală arcuită în sus, și un gât scurt, evazat[17]. Buza vaselor poate fi și rotunjită, dar și îngustată spre extremitate, în muchii drepte, oblice, sau chiar modelată plastic prin impresiuni cu degetul, ca în exemplele de la Șeușa – *La cărarea morii*[18]. Iar fundul are în general diametru mare, pentru o bună stablitate a vasului. Geometria caracterizează decorul acestei olării, decor pictat înainte de ardere: grupe de două șiruri paralele de puncte sau de pastile

---

[11] Cel dintâi, grupul cultural Gura Baciului-Cârcea (cultura Precriș), aparține primelor comunități neolitice cu ceramică stabilite în zona balcano-carpatică; numele îi este dat de o așezare din zona mun. Cluj-Napoca și de o așezare de lângă Craiova (jud. Dolj), la care se adaugă și descoperiri la Ocna Sibiului, la Seușa (jud. Alba), la Miercurea Sibiului (jud. Sibiu) și în Oltenia. Al doilea tip cultural este reprezentat de cultura Starčevo-Criș (numită după o localitate de lângă Belgrad și după descoperirile din bazinul Crișurilor), cea mai unitară și mai întinsă cultură neolitică, născută din adaptarea și sinteza comunităților sudice ajunse aici, cu grupurile epipaleolitice locale. În nord, comunitățile Starcevo-Criș au intrat într-un proces de sinteză cu cele epipaleolitice din Europa Centrală, care s-au impus și vor da naștere ulterior, în Neoliticul dezvoltat, complexului cultural al ceramicii liniare. Această cea mai veche cultură neolitică de pe teritoriul României, cultura Starčevo-Criș, este răspândită și în Ungaria, Serbia și în nordul Bulgariei, iar la noi va avea variante locale și în Moldova (unde anterior existaseră, și aici, doar locuiri sporadice epipaleolitice). Numit după două localități din Satu Mare, grupul cultural Ciumești-Pișcolț aparține orizontului timpuriu cu ceramică pictată și cu incizii liniare din bazinul Tisei, cu strânse legături în sud-estul Slovaciei și în nord-estul Ungariei, regăsit și în nordul Moldovei, și este o tendință de transformare a culturii Starčevo-Criș într-o nouă cultură, de tip liniar-ceramic; evoluția acestuia se va extinde și în Neoliticul târziu. Cf. Florin Drașovean, *Cultura Starčevo-Criș în bazinul Mureșului Mijlociu*, in *Apulum*, XIX, Alba Iulia, 1981, p.33; Nicolae Densușianu, *Dacia preistorică*, București, Ed. Meridiane, 1980, p.74; Marius Ciută, *Aspecte...*, in *Sargetia*, XXVII/1, Deva, 1997-1998, p.29; Gheorghe Lazarovici, Ioan Németi, *Neoliticul dezvoltat din nord-vestul României (Sălajul, Sătmarul și Clujul)*, in *Acta Musei Porolissensis*, VII, Zalău, 1983, p.26; N. Ursulescu et. al., *op. cit.*, p.124

[12] Vladimir Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, vol.I, București, Ed. Meridiane, 1974, p.27

[13] N. Vlassa, *Considerații asupra neoliticului timpuriu din România*, in *Marisia*, VIII, Târgu Mureș, 1978, p.26

[14] Idem, *Cultura Criș în Transilvania. Scurt istoric al cercetărilor privitoare la cultura Criș*, in *Acta Musei Napocensis*, III, Cluj, 1966, p.47

[15] Marius Ciută, *Contribuții...*, p.63-64

[16] N. Vlassa, *Considerații...*, p.27

[17] Marius Ciută, *Contribuții...*, p.66-67

[18] *Ibidem*, p.66

lunguiețe, pictate cu îngrijire pe angoba lustruită, cu reflexe metalice[19] (ca în vasele găsite la Gura Baciului); dar s-au găsit și dungi în zig-zag paralele, în brun-ciocolatiu pe fond alb-gălbui. Un șir de triunghiuri mici albe apar pictate pe fondul roșu-sângeriu, de la care pornește în jos un alt sistem de triunghiuri alternative, realizat din motive liniare, organizate în benzi hașurate. Șirurile de triunghiuri pot fi întrerupte de motive curboliniare. De asemenea, există motivul rețelei sau cel în formă de plasă. Etapa a II-a este caracterizată prin motive triunghiulare liniare maronii sau negre, apoi spiralice, rectilinii. Policromia marchează grupul cultural Cârcea în faza a III-a, cele 3 culori fiind: cafeniu, roșu și alb. Ca motive, sunt întâlnite mai ales spiralele cu capete terminate în formă de cange sau de gheare; spațiile rămase libere, hașurate, primesc și buline, pete, linii scurte, ca accente pentru evitarea monotoniei. Spre sfârșit, spirala degenerează în forme simple: ondulări sau S-uri îmbucate[20].

Există și ceramică nepictată sau, mai rar, cu decor realizat prin impresiune succesivă cu degetul, ori prin ciupituri de unghie și deget (stil *pseudo-cardial*)[21], caz în care alveolele sunt mari și dispuse în benzi late sau la întâmplare (față de cultura Starčevo-Criș, unde alveolele vor fi mici, duble și dispuse în spic de grâu[22]. Precum întâlnim în ceramica grupului Gura Baciului-Cârcea și decor realizat prin incizie, de fapt: impresiuni lungi, realizate cu un lustruitor, ce par caneluri. Dar găsim și decor plastic, în relief: torțile bandate, butonii aplatizați, rotunzi sau alungiți, de pe corpul vasului[23].

Un exemplu des citat este un bol globular păstrat întreg, de la Cârcea, cu un decor simetric amplasat, format din două zig-zag-uri suprapuse, care alcătuiesc un șir de romburi sub buză, de la care coboară vertical alte astfel de șiruri, la distanțe inegale, alcătuind metope. Decorul, înveselit cu puncte care anturează și umplu romburile verticale, este realizat în alb pe angobă roșu-sângerie[24]. Cei 4 butoni de pe vas, în formă de cornițe[25], nu sunt integrați compoziționalal decorului pictat[26].

Ceramica grosieră are suprafața exterioară doar netezită, având un aspect zgrunțuros, rugos. Formele sunt: tronconice cu pereți scurți (*tăvi de pește*), oale cu gât evazat și strachini semisferice[27]. Un exemplu este decorul de pe un vas de la Șeușa – *La cărarea morii*, în pete brun-cărămizii (pe fond cenușiu), prelungi, închipuind diverse motive: cerc, semilună, în forma literei H (*pictură transparentă* – numită de Gh. Lazarovici)[28].

Cultura Starčevo-Criș.Această cultură are drept caracteristică o ceramică fină, amestecată cu materii organice, nisip și pietricele, lustruită, dobândind chiar luciu (lustrul înlocuiește slipul). Arderea este bună, reductoare sau oxidant la roșu, iar pereții subțiri sunt rezonanți[29]. Unele vase aparținând olăriei fine au decor pictat înainte de ardere[30].

---

[19] N. Ursulescu et. al., *op. cit.*, p.117
[20] Pentru detalii, vezi Marin Nica, *Originea și evoluția ceramicii pictate în așezările neoliticului timpuriu din Oltenia*, in *Acta Moldaviae Meridionalis*, XV-XX, 1, Vaslui, 1993-1998, p.32-61
[21] N. Ursulescu et. al., *op. cit.*, p.117
[22] Marius Ciută, *Contribuții…*, p.68
[23] *Ibidem*, p.69
[24] Vladimir Dumitrescu, *op. cit.*, p.28
[25] Marin Nica, *op. cit.*, p.33
[26] Ion Miclea, Radu Florescu, *Preistoria Daciei*, București, Ed. Meridiane, 1980, p.58
[27] Marius Ciută, *Contribuții…*, p.69
[28] *Ibidem*, p.70
[29] N. Vlassa, *Cultura Criș…*, p.19

O ceramică mai grosieră are pasta poroasă, friabilă[31], amestecată cu pleavă sau cu nisip[32], pereți groși (chiar de mai mulți cm), și este acoperită cu slip de la negru la gălbui-cărămiziu. Arderea insuficientă face ca în spărtură vasul să aibă culoare neagră, straturile superficiale fiind diferit colorate[33].

Tehnica folosea modelarea cu mâna, iar la cupele cu picior cvadrilobate, părțile erau modelate separat și sudate[34].

Formele sunt: oale globulare cu fund inelar, cupe cu picior, pahare cu picior, cești, străchini, tigăi[35]; interesant ca formă – ciudat prin asimetrie – este vasul cu gât dublu de la Zăuan (jud. Sălaj) (de 13,2cm înălțime). Probabil era un vas de cult. Este lucrat dintr-o pastă amestecată cu pleavă, slab arsă[36]. Gura păstrată este dispusă ușor diagonal (cea care s-a rupt fusese amplasată vertical). Benzile reliefate, terminate aplatizat și rotunjit, de la baza gurii rupte, probabil reprezentau brațele unei figuri antropomorfe (nepăstrată nici ea) cu care se termina vasul (corpul figurinei fiind corpul globular al vasului)[37]. Din categoria ceramicii grosiere fac parte: castroane, chiupuri, oale[38], un exemplu fiind vasul de mari dimensiuni (35cm înălțime), de la Dudești, de forma unui burduf, cu incizii sugerând blana unui animal[39]).

Au fost descrise 4 faze în evoluția acestei culturi[40].

În ceea ce privește tipul de ornamentație pictată, decorul simplu din prima fază, dobândește, în fazele a II-a și a III-a, o valoare deosebită, acesta adăugându-se și formelor elegante: vase cu picior, precum cupa de la Valea Lupului, puternic lustruită[41], sau vase cu picior treflat sau în 4 arcuri, ca o cupă găsită în aceeași localitate. Pictată înainte de ardere, ornamentația primei faze este redusă la bicromie: motive pictate cu o culoare (adesea alb) pe fond roșu – ca pe cupa de la Schela-Cladovei, pictată cu benzi late verticale și cu o bordură pe buză – sau pe fond alb-crem. Există și exemple cu fond brun. Este o ornamentație armonioasă, întotdeauna simetrică, dispusă pe pântecele vasului și imediat sub buză. În fazele următoare (a III-a, a IV-a), la decorul bicrom (cu benzi înguste albe sau cu o rețea de linii încrucișate, pictate pe fond roșu sau castaniu, ori cu ciocolatiu pe fond roșu sau crem ori chiar cu negru pe fond deschis) se va adăuga și ornamentarea tricromă, alb și negru pe brun-roșcat sau roșu[42], ca în fragmentele găsite la Leț[43]. Motivele sunt: linii frânte în zig-zag sau întretăiate, dar și un

[30]Ion Miclea, Radu Florescu, *op. cit.*, p.57
[31] Doina Ignat, *Așezarea neolitică aparținând culturii Criș de la Suplacu de Barcău (j. Bihor)*, in *Crisia*, VIII, Oradea, 1978, p.10
[32] L. R. in Radu Florescu et. al., *op. cit.*, p.121, s.v. *Criș, cultura*
[33] N. Vlassa, *Cultura Criș…*, p.19
[34] Preistoria Daciei, p.57
[35] Doina Ignat, *Așezarea neolitică…*, p.11
[36] Gheorghe Lazarovici, *Venus de Zăuan despre credințele și practicile magico-religioase (Partea I-a)*, in *Acta Musei Porolissensis*, XII, Zalău, 1988, p.26
[37] Eva Lako, *Piese de cult din așezarea neolitică de la Zăuan (jud. Sălaj)*, in *Acta Musei Porolissensis*, I, Zalău, 1977, p.44
[38]Ion Miclea, Radu Florescu, *op. cit.*, p.57
[39]*Ibidem*
[40] N. Ursulescu et. al., *op. cit.*, p.121
[41]Ion Miclea, Radu Florescu, *op. cit.*, p.57
[42] N. Vlassa, *Cultura Criș…*, p.23
[43] Vladimir Dumitrescu, *op. cit.*, p.28

triunghi mare conținând triunghiuri sau romburi mai mici hașurate[44]. Apare acum și spirala, benzile de linii terminându-se în bucle, care se îmbucă cu buclele spiralelor rămase din fond (reduplicare). Un astfel de vas a fost descoperit la Cârcea, cu spirale albe pe angobă roșu-brună[45]. În general, decorul este continuu în jurul vaselor (nefiind folosit stilul *cadrelor*). Faza a IV-a este un amestec cu elementele incipiente ale culturilor etapei următoare a Neoliticului (Neoliticul dezvoltat). Pictura dispare[46].

Celelalte tipuri de ornamentică ale ceramicii Starčevo-Criș: imprimat, incizat sau în relief, nu se ridică la nivelul celui pictat. Totuși, creativitatea meșterului se relevă în soluțiile aplicate pentru a evita monotonia: impresiuni cu unghia (un chiup cu decor în *spice* de la Dudeștii Noi, sau ciupituri ale pastei moi între degete (un vas de la Valea Lupului), ori dungi trasate cu degetele în barbotina moale[47] (ca la un vas de la Cuina Turcului, jud. Mehedinți, modelat cu mâna și decorat cu alveole făcute cu spatula în barbotină)[48]. Întâlnim și decor în brâuri alveolare, amplasate în toate direcțiile pe vas, proeminențe plastice – butoni grupați sau izolați –, proeminențe alungite[49]. Motivele sunt șiruri paralele, verticale sau oblice, uneori în combinații cu brâuri alveolare în relief, drepte, șerpuite, în potcoavă[50]. Într-o fază mai târzie, decorul, puternic incizat – alcătuit din linii frânte în zig-zag-uri, combinate cu 4 brâuri aleveolare – pare să fi aplicat stilul *cadrelor*, dar de fapt nici despre un stil metopic, precum nici despre un stil *curgător* nu este vorba cu adevărat (Grumăzești).

Există și vase cu decor modelat plastic naturalist: reprezentări antropomorfe: o siluetă feminină, redată realist, cu sânii reliefați și mâini supradimensionate (Dudești)[51], precum și zoomorfe: o siluetă de cerb, cu coarnele și picioarele redate în același plan (în lipsa cunoașterii reprezentării în perspectivă), dar cu măiestrie în surprinderea mișcării.

Grupul cultural Ciumești-Pișcolț. Deosebirea față de ceramica starceviană (cu care se aseamănă) este în privința decorului cu linii incizate superficial, cu un vârf bont[52].

Tehnica evoluează de la prima fază la cea de a treia și ultima: de la pasta amestecată cu mâl și pleavă mărunt tocată, bine arsă și bine lustruită, la cea din lut argilos foarte fin, degresat cu resturi organice mărunt tocate, bine arsă, oxidant, cu luciu metalic, și până la ceramica fazei a treia, în care deși resturile organice au fost înlocuite de nisip sau de mâl, suprafața vasului nu mai are luciu metalic, angobarea cu alb este de proastă calitate, arderea fiind slabă.

Și formele olăriei evoluează, de la cele câteva tipuri comune (strachina, castronul, oala, amfora, cupa), la faza mijlocie, în care continuă formele din etapa precedentă, dar apar și forme noi (strachina tronconică, oala cu gât cilindric, corp globular și 4 lobi pe buză, ori vasul cu profil în S, vasul globular, cupa cu picior înalt, profilat sau scund), și la formele

[44] N. Vlassa, *Cultura Criș…*, p.23
[45]Ion Miclea, Radu Florescu, *op. cit.*, p.58
[46] N. Vlassa, *Considerații…*, p.28
[47]Ion Miclea, Radu Florescu, *op. cit.*, p.57
[48]*Ibidem*, p.58
[49] N. Vlassa, *Cultura Criș…*, p.22-23
[50] Vladimir Dumitrescu, *op. cit.*, p.31
[51]Ion Miclea, Radu Florescu, *op. cit.*, p.57
[52] N. Ursulescu et. al., *op. cit.*, p.1241

caracteristice ale ultimei faze (văsciorul cu profil în S, bolul lobat, bolul cu toartă, cupa lobată, strachina lobată, vasul cu picioare)[53].

Pentru prima fază a ceramicii acestui grup cultural, ornamentele pictate continuă motivistica decorului Starčevo-Criș, astfel încât găsim: benzi scurte verticale, linii în zig-zag cruțate în pozitiv prin pictarea câmpului cu negru, benzi unghiulare sub buză, benzi late în unghiuri, ori curboliniare. Există și ornamente realizate prin impresiuni de deget sau unghie, sau ornamente plastice (butoni, brâuri crestate), precum și incizii.

Faza mijlocie este cea de dezvoltare maximă, care cunoaște o nouă evoluție în ornamentică: în pictură, există o mare varietate stilistică, iar culoarea constă în diferite nuanțe de portocaliu. Motivele sunt: linii curbiliniare spiralate îmbucate, triunghiuri, ogive, spații hașurate cu linii vălurite, ca în vasul de la Urziceni, câmpuri de arcade, benzi late în cruce sau meandru, chiar o rețea a fost găsită. În privința altor tipuri de decor (în afara celui pictat): alveolele iau locul ciupiturilor, inciziile formează meandre sau romburi, butonii se întâlnesc în continuare (conici, dubli, cilindrici perforați), uneori se găsesc chiar un fel de umflături împinse dinăuntrul vasului.

Faza târzie este una de decădere: ornamentele pictate sunt greu de precizat (benzi în ogive, benzi paralele verticale, oblice sau orizontale), angobarea cu alb ca fond a ajuns până la noi sub forma unor urme sporadice (deși era des întâlnită); ornamentele incizate sunt foarte rare, cele în relief sunt doar sub forma unor proeminențe conice, unele perforate. Motivele pictate ale acestei faze sunt în relație cu prima fază a culturii Tisa.

În ceea ce privește plastica mică, deocamdată, decorul lipsește pe toate figurinele, exclusiv feminine, ale acestei etape neolitice timpurii. Și în ceea ce privește formele, modelarea este simplă, rudimentară, atât în privința figurinelor antropomorfe, și a celor zoomorfe – acestea din urmă: foarte schematizate și cu aspect de mici încercări.

Cele mai vechi reprezentări sunt micile statuete din piatră aparținând **grupului cultural Gura Baciului (cultura Precriș)** (cu analogii în cultura tessalică Protoseskło[54]): un tors de femeie și un patruped, găsite la Gura Baciului, bine modelate. Plastică zoomorfă a fost găsită la Șeușa – *La cărarea morii*: un idol de 5x3x2cm reprezentând un bovideu, în ceramică fină, gălbui-brună, pasta fiind amestecată cu nisip și mică. Acefalic, coarnele puternice îi pornesc acestuia direct din piept; realistă este redarea coloanei vertebrale, în schimb, coada este supradimensionată; corpul îi este netezit, dar nu lustruit. De asemenea, tot aici s-au găsit și altărașe de cult fragmentare, din ceramică fină, neagră, cu angobă lustruită, brun-roșcată și vișinie. O amuletă dintr-un bordei de la Miercurea Sibiului-Petriș înfățișează un idol-*bucranium*, de 3,7cm înălțime, cu coarnele și coada rupte, corpul rotunjit, stilizat, de culoare neagră, dintr-o ceramică fină, lustruită, cu ardere bună[55].

În cadrul statuetelor antropomorfe ale **culturii Starčevo-Criș** (acestea din lut ars, dar și din piatră), există mai multe tipuri în ceea ce privește forma: unele sunt caracterizate prin steatopigie puternică, tors plat și bazin proeminent (s-au păstrat părțile inferioare ale corpurilor), altele, tot fragmentare, sunt acefalice, au corp cilindric, gât scurt și gros, tors

[53] Pentru mai multe amănunte, vezi Gheorghe Lazarovici, Ioan Németi, *op. cit.*, p.17-60
[54] N. Vlassa, *Considerații...*, p.27
[55] Sabin Adrian Luca, Cosmin Ioan Suciu, *Despre începutul neoliticului timpuriu din Transilvania*, in *Studia Universitatis Cibiniensis*, I, Sibiu, 2004, p.15

dreptunghiular și spate plat, brațe ieșite orizontal, picioarele probabil nu au fost modelate, sânii sunt reliefați, conici, iar un al treilea tip are corpul ca o coloană, cu gâtul lung și subțire, sâni conici (exemple fiind figurine de la Homorodul de Sus)[56]. Mici statuete antropomorfe aparținând culturii Criș au fost găsite și la Balș (jud. Iași), în formă de coloană, la Dudeștii Vechi (jud. Timiș), unele figurine au și capul reliefat, la Leț, com. Boroșneul Mare (jud. Covansa), unde idolul în formă de *ghioagă*[57] are capul cu nasul și ochii indicate, și cu punte incizate pe margine; la Suplacu de Barcău (jud. Bihor), cele 3 figurine, lucrate dintr-o pastă roșie-cărămizie, cu tente cenușii, cu paiete de mică, au corpurile alungite, cu detaliile feței marcate prin incizii, sâni mici, bombați, picioarele despărțite prin incizii[58]. La Perieni (jud. Vaslui), figurinele au capul de formă triunghiulară (de influență sudică, formă mai rar întâlnită în această cultură)[59] și gât înalt, steatopigie pronunțată și picioarele lipite[60].

Venus de la Zăuan (jud. Sălaj) (de 11,8cm înălțime)[61]combină steatopigia șoldurilor, cu corpul alungit în formă de coloană; picioarele lipite, despărțite printr-o incizie adâncă, se termină printr-o bază lățită, pe care 5 incizii sugerează naturalist degetele. Capul are fruntea teșită și ochii incizați, iar două puncte mici marchează nările. Deși ceramica din care este realizată este fină, arderea incompletă (sau poate o ardere secundară) a colorat-o în cenușiu-brun în partea inferioară și în brun-roșiatic în partea superioară. Față de restul statuetelor Criș, armonia și măiestria stilizării acestei mici piese duc gândul spre hieratismul idolilor monumentali neolitici, analogii putându-se face cu statui descoperite în sanctuare la Madjare, Macedonia (aparținând culturii Starčevo) sau la Kökénydomb, Ungaria (aparținând culturii Tisa)[62].

Și alte figurine (de la Homorodul de Sus) au capul alungit și nasul reliefate, iar ochii, când există, sunt redați prin două puncte incizate.

O mască miniaturală de cult (11cm înălțime) de la Zăuan, păstrată fragmentar (fața) avea probabil formă conică răsturnată. Ochii și gura sunt marcați prin găuri mici, nasul este neglijat. În partea superioară, piesa se subțiază treptat. Pasta semifină este nisipoasă[63] și are culoare brun-roșcată. Împreună cu *Venus de la Zăuan* – masca a fost descoperită într-un posibil complex de cult[64], fiind o piesă de cult și ea.

Ca, de altfel, și idolii descriși mai sus: imagini și efigii ale Marii Zeițe-Mame...
Figurinele zoomorfe sunt bine modelate, cu coarne arcuite, ori cu capul stilizat, ca ierbivorul din teracotă de la Ostrovu Banului, Drobeta Turnu-Severin, sau ca tăurașul de la Foeni[65], ca mistreții de la Zăuan[66].

---

[56] T. Bader, *Despre figurinele antropomorfe în cadrul Culturii Criș*, in *Acta Musei Napocensis*,V, Cluj, 1968, p.381-382
[57] N. Vlassa, *Cultura Criș…*, p.24
[58] Doina Ignat, *Așezarea neolitică…*, p.11
[59] T. Bader, *op. cit.*, p.387
[60] *Ibidem*, p.382
[61] Eva Lako, *op. cit.*, p.43
[62] Gheorghe Lazarovici, *op. cit.*, p.24
[63] *Ibidem*, p.26
[64] Eva Lako, *op. cit.*, p.44
[65] Manuela Wullschleger (ed.), *L'art néolithique en Roumanie*, Napoli, Arte'm, 2008, p.113
[66] Gheorghe Lazarovici, *op. cit.*, p.27

Interesantă este o piesă fragmentară de la Suplacu de Barcău (jud. Bihor), cafeniu-gălbuie, modelată sumar, în formă dreptunghiulară (aplatizată) cu colțurile rotunjite, în partea superioară cu o prelungire ruptă din vechime și cu partea inferioară lățită pentru stabilitate. Posibil reprezintă o pasăre în poziție șezândă. 7 orificii inegale pe o parte și pe alta primeau probabil pene (similarități și influențe găsindu-se în cultura Vinča). Simbolizează poate ideea de *pasăre-suflet*, ori divinitatea *femeie-pasăre*[67].

Se cunosc și modele miniaturale de mobilier ale acestei culturi (tot cu scop ritualic): suporturi, măsuțe, un exmplu fiind descoperit la Dudești: un suport cu patru picioare arcuite, decorate cu motivul dinților de lup, și cu un recipient tronconic în centru[68].

Inexistentă în Paleolitic, ceramica Neoliticului este cea care înregistrează cel mai evident progresul pe planul creației artistice în general: desprinderea de utilitarismul recipientului și manifestarea preocupărilor artistice pentru decorul vasului (incizat, pictat, ori realizat plastic), dar și pentru armonia și eleganța formei, tot mai imaginativ prelucrată sub aspectul zoomorf sau antropomorf, ajungându-se chiar la adevărate opere de artă.

Încă din cultura Precriș, olăria Neoliticului timpuriu capătă caracteristici proprii, în continuă evoluție, de la o fază la alta. Decorul ceramicii Precriș tipice (pictate) evoluează spre tricromia ultimei faze (cafeniu, roșu, alb), dar întâlnim și ceramică nepictată, sau ornamentată prin incizie, impresiuni și chiar relief plastic (butoni). În ceramica culturii Starčevo-Criș, și aici ultimile faze au un înalt nivel calitativ, de la bicromia fazei I (alb pe fond roșu), ajungându-se la tricromia fazelor a III-a și a IV-a (alb și negru pe brun sau pe roșu). Găsim de asemenea și decor realizat prin imprimare, incizie sau relief, dar caracteristic este decorul pictat. Totuși, acum apar vasele modelate plastic, cu reprezentări antropomorfe și zoomorfe, unde remarcabil este simțul de observație și surprinderea mișcării. În grupul Ciumești-Pișcolț însă tipic este decorul incizat fin.

Stilizarea în decorația vaselor este regăsită și în formele plasticii zoomorfe a Neoliticului timpuriu (sunt stabilite trăsăturile generale ale siluetei, în care picioarele sunt reduse la simple elemente de susținere, dar uneori apar și detalii definitorii pentru recunoașterea speciei). Și în reprezentările antropomorfe se aplică stilizarea (cu exagerări ale unor segmente semnificative și cu schematizarea celor fără importanță în reprezentări: figura). Forma schematizată le conferă aspectul unor simple exerciții, de la micile figurine ale culturii Precriș, la statuetele culturii Starčevo-Criș, unde se remarcă deja detașări ale unor tipuri formale (steatopigice, sau cu torsul dreptunghiular, ori cu corpul în formă de coloană). Dar toate sunt lipsite de claritate a detaliilor și de decor (ele primind ornamentație – în legătură cu segmentele anatomice – în etapa neolitică următoare: Noliticul dezvoltat). De asemenea, în Neoliticul timpuriu există deocamdată exclusiv reprezentări feminine, pentru că acum caracteristic era cultul Marii Zeițe-Mame (mitul naturist, în care se încheagă ideea fertilității și a fecundității, va prinde contur în Neoliticul dezvoltat).

[67] Doina Ignat, *În legătură cu o nouă descoperire arheologică aparținând culturii Starčevo-Criș de la Suplacu de Barcău*, in *Crisia*, XIII, Oradea, 1983, p.431-435
[68] Ion Miclea, Radu Florescu, *op. cit.*, p.57

BIBLIOGRAPHY:

VOLUME

Florescu, Radu, Daicoviciu, Hadrian, Roşu, Lucian (coord.), *Dicţionar enciclopedic de artă veche a României*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1980

Ursulescu, N., Petrescu-Dâmbovița, M., Monah, D., *Cap. II. Neo-eneoliticul (Partea I. Preistoria*), in Mircea Petrescu-Dâmboviţa, Alexandru Vulpe (coord.), *Istoria românilor,* vol.I, *Moştenirea timpurilor îndepărtate,* Bucureşti, Academia Română, Ed. Enciclopedică, 2010

Bărbulescu, Mihai, Deletant, Dennis, Hitchins, Keith, Papacostea, Şerban, Teodor, Pompiliu, *Istoria României*, Bucureşti, Ed. Corint, 2007

Densușianu, Nicolae, *Dacia preistorică*, București, Ed. Meridiane, 1980

Dumitrescu, Vladimir, *Arta preistorică în România*, vol.I, București, Ed. Meridiane, 1974

Miclea, Ion, Florescu, Radu, *Preistoria Daciei*, București, Ed. Meridiane, 1980

Manuela Wullschleger (ed.), *L'art néolithique en Roumanie*, Napoli, Arte'm, 2008

ARTICOLE

Bader, T., *Despre figurinele antropomorfe în cadrul Culturii Criș*, in *Acta Musei Napocensis*,V, Cluj, 1968, p.381-388

Ciută, Marius, *Aspecte ale complexului cultural Starčevo-Criș pe teritoriul României*, in *Sargetia*, XXVII/1, Deva, 1997-1998, p.9-44

Ciută, Marius, *Contribuții la cunoașterea celui mai vechi orizont al neoliticului timpuriu din România: cultura Precriș. Descoperirile arheologice de la Șeușa – La cărarea morii*, in *Apulum*, XXXVII/1, Alba Iulia, 2000, p.51-101

Drașovean, Florin, *Cultura Starčevo-Criș în bazinul Mureșului Mijlociu*, in *Apulum*, XIX, Alba Iulia, 1981, p.33-45

Ignat, Doina, *Așezarea neolitică aparținând culturii Criș de la Suplacu de Barcău (j. Bihor)*, in *Crisia*, VIII, Oradea, 1978, p.9-25

Ignat, Doina, *În legătură cu o nouă descoperire arheologică aparținând culturii Starčevo-Criș de la Suplacu de Barcău*, in *Crisia*, XIII, Oradea, 1983, p.431-435

Lako, Eva, *Piese de cult din așezarea neolitică de la Zăuan (jud. Sălaj)*, in *Acta Musei Porolissensis*, I, Zalău, 1977, p.42-44

Lazarovici, Gheorghe, Németi, Ioan, *Neoliticul dezvoltat din nord-vestul României (Sălajul, Sătmarul și Clujul)*, in *Acta Musei Porolissensis*, VII, Zalău, 1983, p.17-60

Lazarovici, Gheorghe, *Venus de Zăuan despre credințele și practicile magico-religioase (Partea I-a)*, in *Acta Musei Porolissensis*, XII, Zalău, 1988, p.23-70

Luca, Sabin Adrian, Suciu, Cosmin Ioan, *Despre începutul neoliticului timpuriu din Transilvania*, in *Studia Universitatis Cibiniensis*, I, Sibiu, 2004, p.9-24

Nica, Marin, *Originea și evoluția ceramicii pictate în așezările neoliticului timpuriu din Oltenia*, in *Acta Moldaviae Meridionalis*, XV-XX, 1, Vaslui, 1993-1998, p.32-61

Vlassa, N., *Considerații asupra neoliticului timpuriu din România*, in *Marisia*, VIII, Târgu Mureș, 1978, p.25-34

Vlassa, N., *Cultura Criș în Transilvania. Scurt istoric al cercetărilor privitoare la cultura Criș*, in *Acta Musei Napocensis*, III, Cluj, 1966, p.9-48

CLERICAL SPEECH, ETHNO CULTURE AND FOLK LITERATURE IN ELIE MIRON CRISTEA'S VISION – REFERRING TO THE AUSTRO-HUNGARIAN PERIOD

Dorel Marc

PhD, Scientific Researcher II, Mureș County Museum

Abstract: Elie Miron Cristea, the one who was to become the first patriarch of Romanians, born in Topliţa Română, near the springs of Mureş, from the very years of secondary school, theological university and doctoral studies, and then throughout his entire ecclesiastical, cultural and political career, in his many speeches, lectures, sermons, public attitudes, invoked consistently the call for use of the resources of the popular culture generated in the world of the traditional village of yore, related always to it with undisguised pride, he felt it rich of virtue and did not stopped for a moment to consider it a true identity dower, which must be known, defended, promoted, within it can be found equally the seeds of viable models of kindness, honesty, morality and responsibility.

Moreover, his friend, the writer and publicist Octavian Codru Tăslăuanu, originating in Bilbor, neighboring Topliţa - his native heat, characterized him in this manner: "His peasant's soul was always the right guard of his work". Maybe for this reason, his speech was not an elitist or "popular" one but expressed his belief that "the cultural and moral foundation of our nation is not settled in the thousands of scholars inclined to congeal into a special social class but in the ploughmen on lands that should be taught and educated to keep up with the blizzard of today's civilization". The well-known publicist, related then in the pages of Luceafărul magazine to the difficult times of the Austro-Hungarian period of Transylvanians.

Thus, Elie Cristea always related to the peasant's condition, he closely followed him and developed a particular attachment to his folk culture, he leaned on studying this culture to discover its virtues in order to promote them assiduously, sometimes even at the risk of idealizing them.

He was always fascinated by the treasure of wisdom, by the popular philosophy stemming from the depth of peasant's thinking, witnessing this also in the preface of the first large collection of proverbs that he printed in Sibiu in 1901. Elie Cristea warned that among those worthy of being kept "together with the different products sprung from the brain of the Romanian as spiritual stories, narratives, legends, anecdotes, chestnuts, poems, shouts ... " are also the proverbs that "were a part almost entirely forgotten". Therefore, he proposed and launched the call to the intellectual elite represented by priests and teachers of the Transylvanian villages to collect the Romanians' proverbs. Elie Cristea is involved also in this field, being the one who manages to gather together the proverbs, in the first gathering of its kind in Transylvania, while he was Consistorial secretary, under the incentive of "Astra", thus editing by doing so the largest Transylvanian folklore paremiologic collection to date, focusing on the philosophical content of proverbs, on the "wisdom of life" that emerges from these "lightnings of short thinking".

As an active member of Astra, a proponent of the idea of Romanians' emancipation through culture, Elie Cristea, who had received the monk name Miron in 1902, was part of the Romanian scribes pleiad fighting for the establishment of a Romanian theatre; he has been so designated by the Association to attend the General Meeting of the Society to establish a fund of the Romanian theatre, held on August 24, 1903 in Sebeş. There, he held a speech of which we mention: "The lack of a Romanian theatre is greater and everywhere more noticeably since on each and every day we must acknowledge with regret that we are defiled even in the most hidden and withdrawn lands in the

brains of mountains of the erstwhile idyllic and original life and thereby our songs perish, our dances disappear, our traditional dress is changing and half-bred, which is not only a loss but may even become a great danger for the future of Romanian living."

Elie Cristea has shown commitment to the traditional peasant culture out of which its ancestry derives also through his museographical concerns, being a forerunner in this field as well, actively involved in founding the ASTRA Association Museum, opened in 1905 in Sibiu. He will prepare also for this achievement of the Transylvanians a known "Call" both from "Astra" and the Mitropoly of Transylvania, which he sent to all teachers and priests starting from the finding that "Any conscious people having the purpose to put strong foundations to its future and to ensure a healthy development of its ethnic individuality, ought to know himself in all respects. Without this powerful factor of self-knowledge, we lack the compass to move toward a safe target all manifestations of our public life". In the conception of Elie Cristea, a museum should become "... a veritable shrine to cultivate national traditions, a true temple for preserving the traces on the cultural status of our parents and ancestors ... which for us must form a precious heritage". The purpose and functions of the designed museum were clearly formulated by Elie Miron Cristea, namely "... bringing to light particularly those notes that characterize the specific life of the Romanian people, who form the quintessence of its ethnic individuality, in one word all the different products that show more outstanding soul and body features of the people and the characteristic manifestations of his thought, work and entire life". All these had to be organized and become within the museum "the means of strengthening the national consciousness and goods of the whole nation".

These are just a few facets of the clerical, cultural, ethnomuseological discourse promoted by Elie Miron Cristea during the period of Austro-Hungarian dualism.

Keywords:speech, clerical, ethnocultural, Austro-Hungarian, national

Elie Miron Cristea, teologul care avea să devină primul patriarh al românilor, născut în 1868 la Topliţa-Română (azi în judeţul Harghita), încă din anii de studii gimnaziale, universitare teologice şi doctorale, apoi în întreaga sa carieră ecleziastică, culturală şi politică, în numeroasele sale discursuri, cuvântări, predici, conferinţe învăţătoreşti, în atitudinile sale publice - a invocat consecvent apelul la resursele culturii populare izvodite în lumea satului tradiţional de altădată. El se raporta mereu la aceasta cu o mândrie nedisimulată, o resimţea bogată în virtuţiile sale şi nu a încetat nici o clipă să o considere adevărată zestre identitară ce trebuie cunoscută, apărată, promovată, în ea regăsindu-se în egală măsură germenii unor modele viabile de omenie, cinste, moralitate şi responsabilitate.

Urmărind prima parte a biografiei viitorului arhiereu[1], observăm că încă pe când era elev în clasa a VIII-a, la Liceul din Năsăud, deja fiind pătruns de frumuseţea folclorului românesc, descria câteva jocuri populare[2]. Conştient de importanţa folclorului nostru pentru

[1] Vezi D. Marc, „Publicistica de debut a lui Elie (Miron) Cristea şi mediul cultural-şcolar năsăudean. Preocupări etno-folclorice", în „*Revista Bistriţei*", XXI/2, Bistriţa Năsăud, 2007, p. 127-139.

[2] „Naşterea şi dezvoltarea jocurilor în genere, precum şi lăţirea (răspândirea –n.n.) jocurilor naţionale româneşti", datată *Năsăud la 6/3, 1887,* semnată *Elie Cristea, st. VIII şi preşedinte* (al Societăţii de lectură „Virtus Romana Rediviva") – manuscris publicat de Antonie Plămădeală în *Românii din Transilvania sub*

promovarea identităţii naţionale, Cristea încheia lucrarea cu recomandarea: „Aceste datini (ale) românilor, nu numai că nu trebuie să le uităm, ci suntem datori a le întrebuinţa şi a ne îngriji de ele ca de o ereditate scumpă; pentru că şi acestea, pre lângă multe alte argumente puternice pozitive, etnologice şi fireşti etc., dovedesc în un mod nerăsturnaver, măreaţa origine latină a neamului românesc”[3]. Această pasiune declanşată în anii de şcoală în cadrul liceului din Năsăud pentru cultura populară se va manifesta la Elie Cristea şi mai târziu, când va deveni student la Sibiu şi apoi la Budapesta. Din acele perioade ale biografiei sale, în acelaşi manuscris descoperit de Antonie Plămădeală în *Arhiva Miron Cristea*, se păstrează descrierea şi a altor jocuri, probabil realizată pe baza răspunsurilor pe care le primise la un chestionar lansat de el, de la cei cu care colaborase. Apar astfel analize despre *Jocul în doi* în Vaiuru şi în Torontal, *Hora* în Torontal şi în părţile Branului, *Axionul, Sârba, Brâul, Cadrilul*, acesta din urmă redatamănunţit cu cele şase figuri ale sale[4]. Antonie Plămădeală, mitropolitul Ardealului, afirma că „cine ştie dacă ar fi continuat pe linia acestor preocupări, ar fi putut deveni mare specialist într-un domeniu în care doar specialiştii pot teoretiza ceea ce ţăranii joacă firesc, *dând gesturilor sensuri* (- s.n.) provenind dintr-o profundă filosofie asupra vieţii, frumosului lumii”[5].

De altfel, prietenul său, scriitorul, publicistul Octavian Codru Tăslăuanu, originar din Bilborul învecinat Topliţei, î-l caracteriza astfel: “*Sufletul lui de ţăran a fost întotdeaunastraja cea bună activităţii sale* (- s.n.). Poate din acest motiv, discursul său nu a fost unul elitist, nici prea „popular”, dar el exprima convingerea că „temelia culturală şi morală a neamului nostru nu e în cele câteva mii de cărturari înclinaţi a se închega într-o clasă socială deosebită ci în plugarii de pe plaiuri, care trebuie învăţaţi şi educaţi pentru a ţinea piept cu viforul civilizaţiei de astăzi”[6]. Cunoscutul publicist, se referea atunci în paginile revistei „*Luceafărul”* la perioada dificilă austro-ungară prin care treceau transilvănenii.

Textul care prefigurează stilistica discursului cultural al lui Miron Cristea poate fi considerat *Predica de probă* ţinută ca student teolog la capela Arhiepiscopiei din Sibiu, prilejuită de Duminica Samaritencei în 1889. Polivalenţa textului, puterea de anticipare a unei întregi tipologii a discursului cultural, corpusul expresiilor „reînnoite” fac din Predica de probă o adevărată *matrice stilistică*[7]. Incipitul sau momentul de *captatio benevolentiae* exprimă, cu apel la enumeraţia interogativă, fondul de idei: importanţa religiunii în comportamentul fiinţei umane, individualitatea religiunii creştine faţă de alte religiuni şi deontologia rugăciunii. Sinopsisul este reluat în imagini ale cercurilor concentrice: modul creştinismului de a da „expresiune” sentimentului religios, adevăratului Dumnezeu în adoraţia omului, rugăciunea ca vorbire şi „petrecere” cu Dumnezeu; cu particularizări menite să problematizeze auditoriul, de genul: rugăcinea către Dumnezeu nu e mărginită „nici în un loc oarecare, nici la un timp determinat”, important fiind modul, nu locul rugăcinii. Argumentaţia

---

teroarea regimului dualist austro-ungar (1867-1918) – după documente,acte şi corespondenţe rămase de la Elie Miron Cristea, Sibiu, 1986, în Addenda II, p. 399-406.

[3] A. Plămădeală, *op. cit*. p. 404.

[4] *Ibidem*, în Addenda III, p. 407 – 410, semnat *Elie Cristea.*

[5] *Ibidem*,p. 8.

[6] *„Luceafărul”,* nr. 10, 1910, p. 239.

[7] V. Marica,”Miron Cristea-stilistica discursului”, în *„Sangidava”,* nr. 1, Ed. Ardealul, Târgu-Mureş, 2007, p. 29

oferită de tânărul teolog în devenire se desfăşoară în trepte, cu participarea diferitelor contexte culturale cu inserţiuni ale limbajului pilduitor, cu invocarea legilor naturii ca suport al limbajului figurativ, conturându-se discursul generativ; discursul este fundamentat pe duh şi adevăr, rostit în aceleaşi componente, amplificat dinspre Predica de probă, spre o infinitate mărturisitoare a Sfintei Scripturi: „Iată, mirele vine la miezul nopţii, fericită este sluga pe care o va găsi priveghind”[8].

Făcând parte din rândul tinerilor teologi români transilvăneni, Elie Miron Cristea avea acea „conştiinţă a semnului” prin care preoţii se raportau la o anume dramatică realitate istorică şi culturală. Scrierile pastorale „vor alcătui un palimpsest al spiritului constructiv transilvan; acest spirit exprimă un explicit proiect existenţial în interferenţă cu izomorfismul valorilor cristalizate în retorica suferinţei, a împotrivirii şi a speranţei”[9]. În momentele cardinale ale fiinţei sale, biografia viitorului ierarh s-a întâlnit cu aleasa „cadenţă ritualică, integratoare a poeziei”, dacă ar fi să ne referim spre exemplu la teza sa de doctorat *„Eminescu. Élete és müvei, Tanulmány az újabb román irodalom korából”(”Mihai Eminescu. Viaţa şi opera. Studiu în domeniul literaturii române mai noi”* (1895), susţinută la Universitatea din Budapesta. Prima exegeză eminesciană la acea vreme, după Maiorescu, reprezenta într-un mediu academic, deseori ostil pentru tinerii studenţi români transilvăneni, nu doar o probă nemijlocită materială, ştiinţifică a încheierii studiilor doctorale de către românul din Topliţa, Crisztea Illes, ci şi o pledoarie pentru recunoaşterea în imediata lor vecinătate a unei valori post-romantice. „Când citim poeziile sale e ca şi cum am asculta o melodie superbă”, conchidea tânărul aspirant la titlul de doctor în filologie, ştiind desigur că versul eminescian se ridică cu mult peste „păienjenişul frângerilor noastre trecătoare”[10]. După unele aprecieri, prin această teză de doctorat a lui Elie Cristea, primul eminescolog doctorand la acea universitate, a intrat în viaţa academică chintesenţa culturii neamului românesc, a luat forma dezbaterii într-un anfiteatru universitar şi „a îndrăznit dimensiunea transcendenţei operei lui Eminescu, adică, ridicarea sentimentului istoric la Absolut”[11]. Cristea îşi construia analiza după principiile maioresciene, pledând pentru modelul Eminescu din interiorul operei - lirica patriotică, poezia de inspiraţie folclorică, publicistica - devenind astfel unul dintre primii profesionişti ai reflecţiei asupra fenomenului literar românesc. Din perspectivă teologică, unii autori consideră că viitorul ierarh şi-a trăit vocaţia profetică într-o *„perspectivă eminesciană înduhovnicită* (– s.n.)*”*, ca parte a unui mental colectiv, conştiinţa sa revendicând uneori cu fervoare proprie unei trăiri mistice - dreptul la adevărul istoric. Alţi teoreticieni, istorici din vremurile noastre, ar avea probabil obiecţii faţă de aceste abordări cu iz romantic,”naţionaliste”, specifice de altfel secolului al XIX-lea[12]. Ca şi la Eminescu însă, tensiunea afectivă neconvenţională alege metafora memoriei spre a elibera spiritul din tortura

[8] *Ibidem*
[9] V. Nistru-Ţigănuş, „Elemente ale poeticii discursului creştin în opera părintelui patriarh dr. Miron Cristea”, în *„Sangidava”,* nr. 1, Fundaţia culturală „Miron Cristea” Topliţa, Centrul Cultural Topliţa, Ed. Ardealul, Târgu-Mureş, 2007, p. 104; vezi de acelaşi autor şi: „Metafore eminesciene în interpetarea Patreiarhului dr. Elie Miron Cristea şi a Î.P.S. Bartolomeu Anania”, în volumul citat, p.16-21.
[10] *Ibidem,* p. 105.
[11] *Ibidem*
[12] Vezi L. Boia, *Istorie şi mit în conştiinţa românească,* Bucureşti,Ed. Humanitas, 2005; Idem, *Două secole de mitologie naţională*, Bucureşti,Ed. Humanitas, 2005.

conjuncturală şi al fortifica prin revelaţie creştină: „Veni-va vremea - scria profetic Elie Cristea în *Telegraful Român* - când cei care azi au ochi şi nu văd, urechi şi nu aud, vor trebui să vadă şi să audă că sfânt este ceea ce cere poporul românesc, adică să i se respecte întreaga sa fiinţă naţională”[13].

Pe când activa ca asesor consistorial (secretar, consilier arhidiecezan) la Mitropolia Ortodoxă a Transilvaniei din Sibiu, în vremea arhiereilor Miron Romanul şi Ioan Meţeanu, când a primit o serie de îndatoriri pe tărâm şcolar şi cultural, Elie Cristea a dovedit că a fost fascinat şi de tezaurul de înţelepciune, de filosofia populară izvorâtă din profunzimea gândirii ţăranului, mărturisind aceasta şi în prefaţa primei mari culegeri de proverbe pe care o tipărea în Sibiu la 1901. Înaintea acestei apariţii editoriale, se ştie din darea de seamă a adunării membrilor “Asociaţiunii” despărţământului IV Sibiu, ţinută la Veştem în 26 octombrie 1897 şi publicată în *“Telegraful Român”*[14] că Elie Cristea lansa un apel către intelectualitatea satelor în vederea culegerii de proverbe răspândite în toată Transilvania. El arăta printre altele că: “Statutele Asociaţiunii noastre, a cărei înflorire o dorim cu toţii, obligă pe membri ei de a intra în mai de aproape atingere cu poporul, răspândind în sânul lui tot felul de învăţături folositoare. Prin aceasta însă, cred eu, n-am făcut totul cât este de lipsă în contactul nostru cu poporul, căci noi avem datoria nu numai a da de la noi… ce este bun, ci a şi lua de la popor ceea ce aflăm de la el vrednic de a păstra pentru viitor”. Elie Cristea atrăgea atenţia că printre cele vrednice de păstrat “alături de productele spirituale izvorâte din creierul românului ca poveşti, naraţiuni, legende, anecdote, snoave, poezii, chiuituri...” sunt *proverbele* care „au fost un ram dat aproape cu totul uitării”. Din acest motiv, propunea şi lansa apelul către elita intelectuală reprezentată de preoţii şi învăţătorii satelor transilvănene, să colecteze proverbele românilor. Tânărul teolog, doctor în filologie, definea proverbele ca fiind acele “expresiuni scurte, precise şi plastice, ieşite din gura poporului şi care în anumite momente ale discuţiilor ni se reamintesc în mod firesc drept rezultat convingător al unor experienţe probate”. Comitetul central al “Asociaţiunii” în şedinţa sa din 11 decembrie 1897 va aproba această propunere făcută de Elie Cristea după care se va lansa şi *Apelul,* bine cunoscut în epocă, semnat de acesta, care îndemna: “E de dorit ca nu numai cărturarii din comunele aparţinătoare despărţământului Sibiu, ci cărturarii români din toată ţara să colecteze productele indicate, îndeosebi de faptul că prin aceasta fac un serviciu “Asociaţiunii” şi peste tot *literaturii române, pe care datori suntem cu toţii a o sprijini* (- s.n.)”[15].Şi în acest domeniu, Elie Cristea se implică, este cel care reuşeşte să adune aşadar la un loc proverbele, în prima culegere de acest fel din Transilvania[16]. Sub imboldul *Astrei*, va edita prin acest demers până la urmă cea mai amplă culegere paremiologică din folclorul transilvănean de până atunci[17], unde va cuprinde şi proverbele culese de el personal, dar şi ajutat de sora sa Elvira Cristea din Topliţa

[13] *„Telegraful Român”*, nr. 37/1898.
[14] Vezi numerele 119, 120, 121/1897
[15] Vezi „*Telegraful Român*”, nr.119, 120, 121 din 1897.
[16] E. Cristea, *Proverbe, maxime, asemănări şi idiotisme - colectate din graiul românilor din Transilvania şi Ungaria* ,Tiparul Tipografiei Archidiecezane, Sibiu, 1901.
[17] I. Datcu, S.C. Stroiescu, *Dicţionarul folcloriştilor. Folclorul literar românesc*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1979, p. 153-154; culegerea a fost iniţiată prin „cărturarii de la sate” la 1879, conţine 3000 de texte adunate din Transilvania şi Banat: comuna natală a lui E. Cristea, Topliţa Română şi ariile localităţiilor din judeţele Sibiu, Hunedoara, Alba, Timiş, Braşov, Mureş ş.a.

Română - după cum mărturisea - „… care mi-a notat multe şi însemnate [proverbe] atât de airea, cât şi din comuna natală şi mai ales *din graiul mamei noastre Domniţa, pururea garnisit cu proverbe şi maxime, pline de înţelepciune* (- s.n.)”[18]. Referitor la proverbe, Elie Cristea considera că „au valoarea unor producte absolut originale, izvorâte din mintea românului păţit…”[19]. El îşi mai motiva gestul culegerii în *Precuvântare*, prin convingerea că noi, românii „…*ne-am nutrit viaţa sufletească direct din izvorul cel mai natural, mai curat, - de la popor* (-s.n.)”; arăta mai departe că „…multe dintre productele spiritului lui le-am însemnat, le-am fixat şi salvat pentru posteritate...Aşa s-a făcut deja mult pe tărâmul colecţiunilor de poezii poporale, strigături, colinde, bocete, basme, poveşti, snoave, înmormântări (obiceiuri de înmormântare- n.n.), ...pe terenul mitologiei şi al medicinei poporale etc”. Cu toate acestea, Elie Cristea arăta că nu se făcuse încă totul, adică atât „cât e posibil şi de lipsă”, multe părţi rămânând „neesplorate”. Se impunea aşadar să fie adunate şi proverbele „fără multă amânare şi trăgănare”, deoarece „productele spirituale ale poporului încep a pierde din originalitatea lor, ori dispar cu totul”[20]. Folosindu-se de cunoscuta zicere a lui Anton Pann, luată ca motto la *Precuvântarea* culegerii de proverbe- *„De la lume adunate şi iarăşi la lume date”*- Elie Cristea insistă asupra conţinutului filosofic al proverbelor, asupra „înţelepciunii pentru viaţă” ce se desprinde din aceste „fulgere de scurte gândiri”[21].

Discursul cultural poate fi surprins şi din activitatea publicistică, jurnalistică, militantă bogată, practicată de Elie (Miron) Cristea, acesta semnând numeroase articole sub diferite pseudonime, obicei întâlnit frecvent în perioada dualistă pentru a se evita procesele de presă. Astfel, el se semnează ca *Deca, Vânătorul, Invăţătorul* în „*Telegraful Român*”; *Polux* în „*Tribuna*”; *Călătorul* în *„Dreptatea”*, „*Gazeta Transilvaniei”,”Foaia Poporului”;Lie* în „*Revista Orăstiei”* sau *Ilie din Urseni, Românul, Râuranul* în mai multe publicaţii.

Discursul apreciativ la adresa valorilor culturii populare naţionale se regăseşte şi în cuvântările ţinute în cadrul diferitelor societăţi, asociaţii din care făcea parte. Ca membru activ al Astrei, susţinător al ideii de emancipare a românilor prin cultură, Elie Cristea, care primise numele de monah Miron în anul 1902, a făcut parte şi din pleiada cărturarilor români ce luptau pentru înfiinţarea unui teatru român. A fost astfel desemnat din partea Asociaţiunii să participe la Adunarea generală a „Societăţii pentru crearea unui fond de teatru român”, desfăşurată la 24 august 1903 în Sebeş. Acolo, acesta ţinea o cuvântare din care spicuim: „Lipsa unui teatru român este cu atât mai mare şi pretutindeni cu atât mai simţitor cu cât pe zi ce trece trebuie să constatăm cu regret că ni se pângăreşte până şi în cele mai ascunse şi retrase ţinuturi din creierii munţilor viaţa idilică şi originală de odonioară şi prin aceasta ne pier cântecele, dispar danţurile, ni se schimbă şi corceşte portul, ceea ce este nu numai o pagubă, dar poate deveni chiar o mare primejdie pentru viitorul traiului românesc”[22].

[18] E. Cristea, *op.cit.*, p. XV.
[19] A. Plămădeală, *Pagini dintr-o arhivă inedită,* Ed. Minerva, Bucureşti, 1984, p. 298.
[20] *Ibidem*, p. 297.
[21] Vezi şi D. Marc, „Restituiri ale valorilor patrimoniului etnologic imaterial: proverbele şi zicătoarele culese de Elie (Miron) Cristea din Topliţa Română”, în “*Studii şi comunicări de etnologie”*, Academia Română, Institutul de cercetări socio-umane Sibiu, Tomul XXIV, 2010,p. 59-72.
[22] Arhivele Naţionale Sibiu, fond Asociaţia Astra, nr. 837-1903.

Elie Miron Cristea a dovedit ataşamentul faţă de cultura tradiţională ţărănească din care îşi extrăgea obârşia şi prin preocupările sale muzeografice, fiind şi în acest domeniu un înaintemergător (alături de Cornel Diaconovici, care se va ocupa însă mai mult de biblioteca Asociaţiunii), implicat activ în întemeierea Muzeului Asociaţiunii ASTRA, în stabilirea tematicii expoziţionale, a planului de achiziţii. Acesta, inaugurat în 1905 la Sibiu, a fost primul aşezământ care urma să expună sistematic cultura şi civilizaţia tradiţională românească (şi la Bucureşti, abia în anul următor 1906 se deschidea primul muzeu etnografic şi de artă populară!). Miron Cristea, va redacta şi pentru această realizare a românilor transilvăneni un cunoscut *Apel*, atât din partea "Astrei", cât şi a Mitropoliei Transilvaniei, pe care îl expediază tuturor învăţătorilor şi preoţilor, pe care îl publica şi în *„Telegraful Român"*[23],unde se observă valoarea disursului său muzeologic. El începea cu constatarea că: "Orice popor conştient, cu tendinţa de a pune temelii tari viitorului său şi de a-şi asigura o dezvoltare sănătoasă a individualităţii sale etnice, este dator a se cunoaşte pe sine din toate punctele de vedere. *Fără acest puternic factor al cunoaşterii de sine, suntem lipsiţi de busola care să îndrepteze spre o ţintă sigură toate manifestările vieţii noastre publice* – s.n.". În concepţia lui Elie Miron Cristea, un muzeu trebuia să devină *"...un adevărat altar pentru cultivarea tradiţiunilor naţionale, un adevărat templu pentru conservarea urmelor despre stadiul cultural al părinţilor şi strămoşilor noştri ... care pentru noi trebuie să formeze o scumpă moştenire*". Scopul şi funcţiile muzeului proiectat erau clar formulate de Elie Miron Cristea şi anume "*…scoaterea îndeosebi la iveală a acelor note care caracterizează traiul specific al poporului românesc, care formează chintesenţa individualităţii sale etnice, cu un cuvânt toate productele care denotă însuşiri sufleteşti şi trupeşti mai marcante ale poporului şi manifestaţiunile caracteristice ale cugetării, lucrării şi ale întregii sale vieţi*". Toate acestea, în cadrul organizat al muzeului trebuiau să devină "mijloc de întărire a conştiinţei naţionale şi bun al neamului întreg", un nou mod de reprezentare a identităţii culturale prin intermediul patrimoniului etnografic şi istoric. Primul custode iportant al muzeului a fost O.C. Tăslăuanu, prietenul lui Cristea, care va organiza pe principii moderne activitatea muzeografică, în urma unor călătorii de studii şi documentare intreprinse în străinătate.

Ca referent consistorial, fiind însărcinat cu studierea şi proiectarea arhitecturii interioare a bisericii catedrale mitropolitane de la Sibiu, Elie Miron Cristea, publică o lucrare importantă[24], care a avut un rol determinant în reorientarea picturii bisericeşti şi a icononografiei către stilul şi spiritul bizantin, care în Transilvania, datorită influenţelor străine avusese de suferit. Această lucrare, demonstrează că viitorul prelat deţinea vaste şi temeinice cunoştinţe despre pictura, sculptura, arhitecura şi amenajarea interioară bisericească. Autorul pleda pentru introducerea în biserică a unui stil religios reprezentativ românesc, aşa cum asemănător susţinea şi dr. Daniil Popovici Bărcianu care se pronunţa pentru „colectarea şi introducerea modelelor ţărăneşti în manufacturile femeilor din clasa nouă cultă". Miron Cristea se exprima şi mai categoric afirmând că: „Eu însă merg mai departe, cerând aplicarea generală, pretutindenea a motivelor naţionale, creând astfel un stil românesc. Dându-mi-se o bună ocazie în această privinţă, cu ocaziunea construirii catedralei din Sibiu, am stăruit- în

[23] *„Telegraful Român",* nr. 134-135 /1904.
[24] E. M. Cristea, *Iconografia şi întocmirile din interiorul bisericii răsăritene,* Sibiu, 1905.

calitate de referent şi conducător al lucrărilor de pictură - pentru aplicarea cât mai bogată şi la *ornarea îmbrăcămintelor* (- s.n.), acolo unde aceasta se potriveşte[25]- aşadar totuşi, fără exces.

Fruntaşii naţionali din rândul tineretului cu care Miron Cristea îşi făcuse studiile universitare, amintind pe Iuliu Maniu, Al.Vaida-Voievod, Octavian Goga, Aurel Vlad ş.a., erau cu toţii de părere că la vremuri noi trebuiau oameni noi. Aceasta deoarece, deşi exista o atmosferă grea atât în Biserică, cât şi în politică, cu toate loviturile date poporului român de guvernele ungureşti prin legile sale bisericeşti, şcolare sau politice, se remarca oarecare moleşeală şi dezinteresare în spiritele unor personalităţi, care nu reuşeau să dea un spirit viu, ritmat vieţii naţionale, bisericeşti sau politice. Cu această inerţie, cu disputa dintre tactica activistă sau pasivistă pe tărâmul vieţii publice, a fruntaşilor politici şi clericali va avea de luptat Miron Cristea. În câteva cuvinte, generaţia tânără pretindea ca biserica să nu fie concepută doar ca un simplu teren pentru frământarea teoretică a dogmelor şi pentru funcţiuni liturgice; se accentua convingerea că la un popor civilizat religia are misiuni mult mai largi.

Animat de idealuri înalte, fire militantă, fiind ales arhiereu, la hirotonirea sa din 1910 ca episcop ortodox de Caransebeş, discursul lui Miron Cristea a fost unul cu adevărat programatic ”...Făgăduiesc ...că *precum până acum, aşa şi de aici înainte credinţa şi legea strămoşească, limba şi cultura românească, dragostea şi înaintarea patriei străbune vor fi stelele conducătoare ale activităţii mele* (- s.n.). Deci tot ce îmi va sta în putinţă voi face pentru biserica mea...nu mă voi abate nici pe viitor de la calea cinstită de *bun român* de *convins ortodox* şi de *credincios patriot*, căci aceste forţe m-au înălţat pe mine la o treaptă socială atât de însemnată. Mă voi identifica deci în toate împrejurările atât în bine, cât şi în rău cu adevăratele interese ale bisericii mele şi ale poporului...Trebuie deci ca să îmbrăţişăm cu luare aminte toate trebuinţele poporului nostru, fie acele religioase bisericeşti, fie culturale şcolare, fie economice materiale, fie artistice şi sociale, fie patriotice şi naţionale, revărsând în toate aceste privinţe asupra lui roadele muncii noastre neobosite”[26]. Totodată constata că „Fiecare are nevoie de un tezaur sufletesc, de reazem moral într-o lume a mizeriei şi a durerii, şi acest tezaur îl păstrează limba sa proprie şi cărţile bisericeşti şi mirene”. Referitor la cărţile de slujbă amintim crezul lui Miron Cristea în rolul acestora pentru realizarea unităţii culturale şi naţionale româneşti, faptul că aceste cărţi bisericeşti având drept mijloc de exprimare o aleasă ţinută literară, construită la rândul ei pe armonia limbii populare, constituie o nouă contribuţie la consolidarea conştiinţei naţionale, într-o perioadă a dualismului austro-ungar, în care drepturile poporului român din Transilvania au fost tot maui tăgăduite. Astfel, discursul clerical al lui Miron Cristea se încadra în viziunea marelui Şaguna, al cărui spirit era aproape idolatrizat de acesta, dacă ne amintim că înaintaşul şi vrednicul arhiereu, referindu-se la limba naţională, o asemăna cu un pom viu „a cărui tulpină rămâne întotdeauna aceiaşi”, viziune exprimată în prefaţa Bibliei sale, care ne ajută nu doar să înţelegem dezvoltarea limbii româneşti, ci mai ales să surprindem odată cu ea imperativul vremii, care privea edificarea culturii naţionale. Considerând limba naţională drept o unealtă în slujba gândirii şi firii neamului, teologul o concepea de fapt ca pe o stare de conştiinţă, ipostază care devine o

[25] I. Şandru, V. Borda (colab. D. Marc , I. Lăcătuşu), *Un nume pentru istorie-Patriarhul Elie Miron Cristea,* Casa de Editură Petru Maior, Tg. Mureş, 1998, p. 73.
[26] E.M. Cristea, *Pastorale şi cuvântări ale unui episcop român în ţară sub stăpânire străină*, Bucureşti, Tipografia Cărţilor Bisericeşti, 1923, p. 5-6.

temelie a unităţii naţionale. Şaguna lăsa arhiereilor ce i-au urmat ideea şi convingerea că prin limbă se dinamizează viaţa poporului, transformând-o într-un important factor de educaţie făcând din ea o veritabilă forţă de afirmare culturală pe întreg tărâmul existenţei naţionale[27]- crez însuşit şi de Miron Cristea.

Discursul clerical al episcopului Miron Cristea dovedeşte un spirit ecumenic şi de unitate a bisericilor române, cel puţin în momentele cruciale ale istoriei şi se poate sesiza în diferitele sale predici, cuvântări, luări de atitudine în epocă. Exemplificăm cu momentul serbărilor semicentenarului Astrei la Blaj în anul 1911, când făcea referire la întemeietorii Asociaţiunii: „Veacul în care a trăit Şaguna s-a încheiat. De aceea, se iveşte trebuinţa de a completa dorinţa marelui ierarh, zicând „dea Dumnezeu ca până la sfârşitul veacurilor să, fie tot aşa, să muncim împreună – ortodocşi şi uniţi – în frăţească dragoste şi deplină armonie pentru înaintarea scumpului nostru popor în cele bisericeşti, culturale şi în toate privinţele”[28].

Analiza discursului clerical trebuie să mai ţină seama de contextul epocii, de specificul spaţiului transilvan, multiconfesional, de existenţa confesiunilor diverse, ortodoxă, greco-catolică, unitariană, reformată calvină, luterană şi romano-catolică. În timp ce românii erau ortodocşi sau greco-catolici, maghiarii şi secuii erau unitarieni, reformaţi sau romano-catolici iar, saşii şi şvabii, aparţineau bisericilor luterană şi catolică. Această raliere reliefează „naţionalizarea” bisericilor transilvănene, care „au dobândit o *dimensiune politico-naţională* (-s.n.) la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea”[29]. Diversitatea confesională, „oferta” acestor structuri religioase, mai cu seamă cea a bisericilor protestante, mult mai pragmatice, ancorate în realităţile socio-economice şi culturale, „a determinat nevoia asimilării unui discurs confesional încărcat de mesaje socio-politice şi din partea românilor”[30]. Modernizarea instituţiilor bisericeşti, asocierea lor la demersul socio-cultural şi economic au constituit un element benefic pentru dezvoltarea societăţii transilvănene. Odată cu instaurarea şi apoi consolidarea regimului austro-ungar, interferenţa dintre discursul confesional şi cel politic a devenit o realitate evidentă pentru comunităţile religioase din Transilvania. Statutul Organic şagunian (1878), conferea Bisericii Ortodoxe Române o structură ierarhică democratizată, cu un aport considerabil al laicilor în luarea decizilor, la 10 preoţi revenind 20 de mireni în fiecare consiliu eparhial. Coabitarea discursului clerical cu cel politic a fost susţinută şi datorită faptului că din punct de vedere electoral, sau arondarea pe mai multe parohii coincidea cu structurile locale ale Partidului Naţional Român, pliate pe organizarea electorală a Bisericii, în cazul ambelor confesiuni româneşti. Alegerile de mitropoliţi şi episcopi desfăşurate în cadrul Congresului Naţional Bisericesc, după 1875, au scos în evidenţă latura politică, datorită prezenţei numeroase printre electori a elitelor politico-culturale româneşti interesate în impunerea în fruntea bisericilor a unor personalităţi puternice, asociate Partidului Naţional Român şi programului său. Personalităţi precum Alexandru Mocioni, Vicenţiu Babeş, Ioan Raţiu, Partenie Cosma ş.a., prin angajarea lor

[27] I. Moldovan, „Cărţile de slujbă transilvănene, factor de unitate naţională”, în *Contribuţii transilvănene la teologia ortodoxă*, Sibiu, 1988, p. 244.
[28] I. Rusu-Abrudeanu, *Înalt Prea Sfinţia Sa Patriarhul României Dr. Miron Cristea, înaltregent. Omul şi faptele,* vol. I, Bucureşti, Ed. Cartea Românească, 1929, p. 216.
[29]***Istoria Românilor,* tratat, Academia Română, vol VII, tom II, Bucureşti, Ed. Enciclopedică, 2003, p. 301.
[30]*Ibidem*

politică, au determinat votul în sinoade, în favoarea ierarhilor cu simpatii activiste sau alteori, pasiviste, în funcţie de tactica adoptată în momentul respectiv[31]. Demn de reţinut este faptul că Miron Cristea devine în cele din urmă vicepreşedinte al acestui partid, care satisfăcea cel mai bine doleanţele naţionale ale românilor, poziţie demnă de luat în seamă, bucurându-se de o largă susţinere din partea elitei româneşti din Transilvania, şi nu doar.

Confruntările de natură politică între guvernele maghiare şi români (mai ales după procesul Memorandumului) s-au repercutat aşadar asupra desemnării prin vot a înalţilor ierarhi, mitropoliţi şi episcopi, aleşi de reprezentanţii celor două confesiuni şi au marcat profund relaţiile putere-Biserică[32], aceasta nu doar în problemele strict confesionale ci şi în cele legate de învăţământ sau cultură. Perioada dualistă a fost după cum se cunoaşte extrem de tensionată, însoţită de o politică extrem de dură împotriva oricăror manifestări cu caracter naţional românesc, îndreptată şi împotriva discursurilor publice ale preoţimii în general, ale ierarhilor transilvăneni în mod special, atingând apogeul mai cu seamă după anul 1916, când România intră în război.

Vremurile devenind tot mai tulburi, cuvântările episcopului Miron Cristea încercau să exprime speranţa într-un viitor mai bun pentru popoare. Încă prin cuvântarea de Anul Nou 1914, el încuraja astfel conaţionalii săi: „câte din aşteptările, nădejdiile de mai bine se vor realiza vom vedea în curând...viitorul nu trebuie să ni-l mai temem, scepticismul nu trebuie să-i mai dăm loc în sufletul nostru. Sus inimile, căci dacă nu mâine, nu peste mult, ce-i al nostru trebuie să ni se deie”[33]. Elie Miron Cristea se arăta în continuare preocupat de valorile noastre identitare exprimate şi prin veşmintele portului popular. În *Pastorala* Crăciunului anului 1914, îndemna în condiţiile izbucnirii războiului la “cruţare” (economii) şi să nu se lase frumosul veşmânt identitar: “Mai ales femeile să cruţe (...) Este un adevărat păcat strigător la cer ce fac azi multe femei din poporul nostru, mai ales cu îmbrăcămintea, cu portul”[34]. Miron Cristea reamintea faptul că ţărăncile realizau odinioară în gospodăria proprie veşmintele din in şi cânepă pentru întreaga familie, dar spre regretul său constata că ele “…îmbracă în locul sumanelor de iarnă cum se purtau în vechime, tot felul de zdrenţe - zise domneşti – cu care îşi corcesc portul pe jumătate ţărănesc”. Episcoul Cristea dădea ca exemplu atitudinea mamei sale: ”Mama, - că-i mamă de episcop – încă poartă albituri din cânepă şi in, semănate de ea însăşi şi lucrate acasă. De ce n-ar putea purta toate ţărăncile noastre tot aşa...?”[35].

După izbucnirea războiului şi trecerea celor doi ani de neutralitate a României, trebuia însă ca preţul pentru un alt viitor să fie scump plătit şi I.C.Brătianu să declare că: „România, împinsă de dorinţa de a contribui la sfârşitul războiului şi sub imperiul necesităţii de a-şi salva interesele sale de rasă, se vede nevoită să intre în luptă alături de aceia care pot să-i asigure înfăptuirea unităţii sale naţionale”[36]. Românii au fost mereu trataţi „ca o rasă inferioară şi

[31] Vezi, K. Hitchins, *Ortodoxie şi naţionalitate. Andrei Şaguna şi românii din Transilvania (1846-1873),* Bucureşti, Ed. Univers Enciclopedic, 1995, p. 280.
[32] ******Istoria Românilor...*, p. 302-303.
[33] Vezi "*Foaia diecezană"*, Caransebeş, XXIV, 1914, nr.1.
[34] A. Plămădeală, *Românii...,* p. 155.
[35] Ibidem, p. 156.
[36] I. Rusu-Abrudeanu, *op. cit.* , p. 223.

condamnaţi să sufere apăsarea unui element străin...cu preţul a mari greutăţi şi a numeroase sacrificii”[37]. Aşadar războiul şi discursurile legate de acesta au primit treptat pentru români şi liderii lor politici şi clericali conotaţiile unei lupte pentru dobândirea demnităţii naţionale.

De Crăciunul anului 1917, Miron Cristea va emite o celebră circulară prin care în numele principiilor democratice enunţate de Willson, cerea dreptate şi dreptul poporului român de a-şi decide singur soarta: „...fiecare popor, fiecare naţiune- fie mare, fie mică- să fie stăpână pe sine, să se conducă înspre şi spre binele şi înaintarea sa şi prin sine şi spre progresul ţării şi al omenirii”[17] Această circulară a avut darul să tulbure cercurile guvernului umgar iar episcopul Cristea a fost chemat la Budapesta şi mustrat aspru.

Dar, prăbuşirea imperiului bicefal austro-ungar era iminentă, un suflu de înnoire se simţea pretutindeni iar guvernanţii încercau cu ultimile eforturi să salveze monarhia de la prăbuşirea sa totală. În acest curent de înnoire a fost implicată şi Biserica română, la fel, episcopul Miron Cristea. La 12 octombrie 1918, Comitetul Executiv al P.N.R. adopta o declaraţie, în redactarea căreia un rol important l-a avut şi episcopul caransebeşan, prin această declaraţie de la Oradea, se nega prerogativele parlamentului şi guvernului maghiar de a se considera reprezentante ale naţiunii române şi de a-i reprezenta interesele la Congresul de pace, acest drept îl puteau avea doar reprezentanţii aleşi de propria adunare naţională. Miron Cristea, va purta corespondenţă cu episcopii români din Transilvania, ai ambelor biserici române şi întocmeşte un proiect privind adeziunea întregului episcopat român la Consiliul Naţional Român Central din Arad. Proiectul a fost acceptat de toţi episcopii la 8 noiembrie 1918, din textul căruia reproducem: „…Războiul mondial a scos la iveală principiul social atât de creştinesc că fiecare popor are pe viitor dreptul a dispune liber asupra sorţii sale. Noi, subsemnaţii episcopi ai Bisericii ortodoxe române şi greco-catolice române avem ferma convingere, că interesele de viaţă ale neamului românesc, ai cărui păstori sufleteşti suntem, pretind ca un categoric imperativ, înfăptuirea acestui drept de liberă dispunere şi faţă de neamul nostru. Dreptul acesta se va putea realiza numai dacă naţiunea română va fi guvernată de fiii ei. Drept aceia declarăm că: recunoaştem Marele Consiliu Naţional Român de reprezentantul şi conducătorul politic al naţiunii române din Ungaria şi Transilvania, simţindu-ne îndreptăţiţi şi îndatoraţi - ca fii credincioşi ai naţiunii noastre - a conlucra din toate puterile la întruparea aspiraţiilor noastre naţionale”[38].

Astfel, se pregătea convocarea Marii Adunări Naţionale de la Alba Iulia, unde printre reprezentanţii cercurilor electorale ca „bărbaţi de încredere” ai comunităţilor româneşti – aşa cum figurau pe actele credenţionale- vor participa şi fruntaşii bisericilor române. În calitatea sa de deputat de drept în cadrul Marii Adunări Naţionale de la 1 Decembrie 1918, dar şi ca vicepreşedinte al Partidului Naţional Român, Miron Cristea va ţine un memorabil discurs, alături de alţi mari oratori, din care redăm: „După 52 luni de uriaşe jertfe şi de mult sânge românesc vărsat în lupte crunte, a biruit sfânta şi biruitoarea poruncă din solia

[37] C. Kiriţescu, *Istoria războiului pentru întregirea României,1916- 1919,* ed.II, vol. I, Bucureşti,1927, p.179-180.

[38]*Lumina*, Caransebeş, 1918, nr.45, 18/1 Decembrie; vezi şi publicaţia *Drapelul* XVIII, 1918, nr.121, 13/26 noiembrie.

puternicului…Willson: „Tot poporul trebuie să aibă libertatea a fi stăpân pe sine şi a-şi croi singur viitorul şi soarta". Ca să ne folosim şi noi românii din Transilvania şi Ungaria de dreptul cuprins în acest evanghelic principiu, am venit la această istorică măreaţă adunare naţională în străvechea Alba Iulia… şi nu ne putem gândi la altceva decât la aceea ce au hotărât şi făcut fraţii noştri din Basarabia şi Bucovina, adică la Unirea cu scumpa noastră Românie, alipindu-i întreg pământul strămoşesc…Numai din unirea tuturor românilor de pretutindeni vor putea răsări astfel de producte şi manifestaţiuni ale geniului nostru naţional, care prin însuşirile lor specifice româneşti să contribuie la progresul omenirii…Ceasul deschiderii a sosit…Carpaţii sunt şi trebuie să rămână pe viitor inima Românismului, dar simţesc că astăzi prin glasul unanim al mulţimii celei mari, vom deschide larg şi pentru totdeauna porţile Carpaţilor ca să poată pulsa prin arterele lor cea mai caldă viaţă românească"[39]. Un discurs la fel de important a fost ţinut şi de episcopul greco-catolic Iuliu Hosu. După cum se cunoaşte, Rezoluţia Unirii a fost înmânată regelui întregitor Ferdinand de o delegaţie din care făceau parte Miron Cristea, Iuliu Hosu,V.Goldiş, Al. Vaida-Voievod şi Caius Brediceanu. Pentru meritele de care a dat dovadă în lupta sa pe tărâm bisericesc, cultural, şcolar şi implicit naţional, Miron Cristea a fost ales la 31 decembrie 1919 mitropolit primat al României Mari, iar la 2 februarie 1925 prim patriarh.

*

În loc de încheiere, revenind la discursul clerical şi cultural al lui Miron Cristea (însumând predici, pastorale, cuvântări, conferinţe, epistole, apeluri, texte de rugăciune, articole sau cărţi scrise etc.) cădem de acord cu alţi autori că acesta „este generativ, arhiereul probând desfăşurarea în evantai a ideaticii şi afectivităţii, având ca centrii tensionali: fervoarea temei, demnitatea atitudinii, claritatea pledoariei, reflecţia ontologică, fluiditaea argumentelor, limbajul pilduitor, prestanţa analogiilor, percepţia efectului în compartamentul interlocuitorului, sobrietatea relatării ca efect al depăşirii contingentului, a locurilor comune"[40]. Comprehensiunea tematică şi abilitatea rostirii îi susţin discursului seninătatea şi trăinicia, firescul şi prestanţa cu totul superioară- cum va aprecia savantul Nicolae Iorga mai târziu, acesta fiind impresionat de „caracterul de realitate practică" şi de „caracterul de înţelepciune religioasă cu totul modernă"[41] care-l caracteriza pe Elie Miron Cristea.

BIBLIOGRAPHY:

Abrudeanu, Rusu Ion, *Înalt Prea Sfinţia Sa Patriarhul României Dr. Miron Cristea, înaltregent. Omul şi faptele*, vol. I, Bucureşti, Ed. Cartea Românească, 1929

Boia, Lucian, *Istorie şi mit în conştiinţa românească,* Bucureşti,Ed. Humanitas, 2005

Idem, *Două secole de mitologie naţională*, Bucureşti,Ed. Humanitas, 2005

[39] Vezi ******Marea Unire de la 1 Decembrie 1918*, Ed. Dacia Traiană, Bucureşti, 1943, p. 126-128.

[40] Valentin Marica, *lucr.cit.*, p. 28

[41] *Ibidem*, apud Nicolae Iorga, articol din „Neamul Românesc", nr. 1927, 7 septembrie 1920, reprodus ca prefaţă la *Pastorale predici şi cuvântări,* vol. al IV-lea, Tipografia Cărţilor Bisericeşti, Bucureşti, 1938.Pentru o mai completă edificare în ce priveşte stilistica discursurilor, a se vedea şi: Elie Miron Cristea, *Cuvântări şi predici ale unui tânăr teolog, mai târziu cleric român în ţară sub stăpânire străină (1898-1909),* vol. I, Bucureşti,Tipografiei Cărţilor Bisericeşti,1928; Idem, *Pastorale şi cuvântări ale unui episcop român în ţară sub stăpânire străină*, Bucureşti, Tipografia Cărţilor Bisericeşti, 1923; Idem, *Pastorale predici şi cuvântări,* vol. al V-lea, Tipografia Cărţilor Bisericeşti, Bucureşti, 1938.

Cristea, Elie, *Proverbe, maxime, asemănări şi idiotisme - colectate din graiul românilor din Transilvania şi Ungaria* ,Tiparul Tipografiei Archidiecezane, Sibiu, 1901
Cristea, Elie Miron, *Iconografia şi întocmirile din interiorul bisericii răsăritene,* Sibiu, 1905
Idem, *Pastorale şi cuvântări ale unui episcop român în ţară sub stăpânire străină*, Bucureşti, Tipografia Cărţilor Bisericeşti, 1923
Idem, *Cuvântări şi predici ale unui tânăr teolog, mai târziu cleric român în ţară sub stăpânire străină (1898-1909)*, vol. I, Bucureşti,Tipografiei Cărţilor Bisericeşti,1928
Idem, *Pastorale predici şi cuvântări,* vol. al IV-lea, Tipografia Cărţilor Bisericeşti, Bucureşti, 1938
Idem, *Pastorale predici şi cuvântări,* vol. al V-lea, Tipografia Cărţilor Bisericeşti, Bucureşti, 1938
Datcu, Iordan, Stroiescu, S.C, *Dicţionarul folcloriştilor. Folclorul literar românesc*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1979
Hitchins, Keith, *Ortodoxie şi naţionalitate. Andrei Şaguna şi românii din Transilvania (1846-1873)*, Bucureşti, Ed. Univers Enciclopedic, 1995
******Istoria Românilor*, tratat, Academia Română, vol VII, tom II, Bucureşti, Ed. Enciclopedică, 2003
Kiriţescu, Constantin, *Istoria războiului pentru întregirea României,1916- 1919,* ed.II, vol. I, Bucureşti,1927, p.179-180
Marc, Dorel, „Publicistica de debut a lui Elie (Miron) Cristea şi mediul cultural-şcolar năsăudean. Preocupări etno-folclorice", în „*Revista Bistriţei*", XXI/2, Bistriţa Năsăud, 2007, p. 127-139.
Idem, „Restituiri ale valorilor patrimoniului etnologic imaterial: proverbele şi zicătoarele culese de Elie (Miron) Cristea din Topliţa Română", în "*Studii şi comunicări de etnologie"*, Academia Română, Institutul de cercetări socio-umane Sibiu, Tomul XXIV, 2010,p. 59-72
******Marea Unire de la 1 Decembrie 1918*, Ed. Dacia Traiană, Bucureşti, 1943
Marica, Valentin, "Miron Cristea-stilistica discursului", în *„Sangidava",* nr. 1, Ed. Ardealul, Târgu-Mureş, 2007, p. 26-30
Moldovan, Ilie, „Cărţile de slujbă transilvănene, factor de unitate naţională", în *Contribuţii transilvănene la teologia ortodoxă*, Sibiu, 1988, p. 222-245
Nistru-Ţigănuş, Virgil, „Elemente ale poeticii discursului creştin în opera părintelui patriarh dr. Miron Cristea", în *„Sangidava",* nr. 1, Fundaţia culturală „Miron Cristea" Topliţa, Centrul Cultural Topliţa, Ed. Ardealul, Târgu-Mureş, 2007, p. 104-109
Idem, „Metafore eminesciene în interpretarea Patriarhului dr. Elie Miron Cristea şi a Î.P.S. Bartolomeu Anania", în *„Sangidava",* nr. 1, Fundaţia culturală „Miron Cristea" Topliţa, Centrul Cultural Topliţa, Ed. Ardealul, Târgu-Mureş, 2007, p.16-21
Plămădeală, Antonie, *Pagini dintr-o arhivă inedită,* Ed. Minerva, Bucureşti, 1984
Idem, *Românii din Transilvania sub teroarea regimului dualist austro-ungar (1867-1918) – după documente,acte şi corespondenţe rămase de la Elie Miron Cristea*, Sibiu, 1986
Şandru, Ilie, Borda, Valentin, (colab. Marc, Dorel, Lăcătuşu, Ioan), *Un nume pentru istorie-Patriarhul Elie Miron Cristea*, Casa de Editură Petru Maior, Tg. Mureş, 1998
Periodice:

„Drapelul” XVIII, 1918, nr.121, 13/26 noiembrie
„*Foaia diecezană”*, Caransebeş, XXIV, 1914, nr.1
„Luceafărul”, nr. 10, 1910
„Lumina”, Caransebeş, 1918, nr.45, 18/1 Decembrie
„Telegraful Român”, numerele: 119, 120, 121/1897; 37/1898; 134-135 /1904

CHALLENGES OF THE EU IN THE MIGRANT/REFUGEE CRISIS IN 2015

Maria Costea

Researcher PhD, "Gh. Șincai" Institute for Social Sciences and the Humanities of the Romanian Academy

Simion Costea

Assoc. Prof., PhD, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureș

Abstract: This article analyses the impact of the migrant/refugee crisis on the EU and on the multicultural dialogue. The article uses European and Russian sources and takes into account think-tank divergent discourses and public opinion debates. The EU is faced with considerable, even existential challenges. The EU and its Member States should address the root-causes of the problem in an effective way. Ending the Schengen Area would not be a solution. The EU should effectively project stability beyond its borders and develop a result-oriented security policy and crisis-management system.

Keywords: EU, migration, ENP, Schengen, Russia.

Introduction

The migration/refugee crisis in 2015 in the EU is a historic phenomenon and started to have an important impact on the Schengen Area and EU policies, on the political life in several Member States, on European security, on multicultural dialogue. The migration/refugee crisis generated a large debate at all levels of the public opinion, political and intellectual elite, civil society, academia and think tanks. Our article proposes an academic contribution to this debate and presents some considerations on the challenges for the EU in the migrant/refugee crisis in 2015 and on the possible solutions. This can't be and is not an exhaustive analysis. The article uses European and Russian sources and takes into account think-tank divergent discourses and public opinion debates.

The root-causes of the crisis and its development

The migrant/refugee crisis has been generated by the war in Syria, Iraq and the instability and poverty from the Middle East and Africa. The UE established its ENP (European Neighbourhood Policy) in 2004, aiming at establishing a ring of stable, well-governed and prosperous states. However, in the period post-Arab Spring, the instability and conflicts in Libya and Syria generated waves of refugees fleeing the war and facilitated the influx of migrants from the Middle East (via Syria) and from Africa (via Libya). Apparently, the moral/humanitarian conscience of many European citizens was awakened by the image of a drowned Syrian child on a Turkish beach and by many other human tragedies. Also Angela

Merkel, the German chancellor, told her citizens to set aside their fear of immigrants and show compassion to the needy. Merkel and many other voices said that Germany and the EU can absorb/welcome/integrate not thousands, but hundreds of thousands of refugees. Thus, hundreds of thousands of asylum-seekers, wave after wave "flowed towards Germany by rail, bus and on foot, chanting "Germany! Germany!" to be welcomed by cheering crowds".[1] Several EU citizens, NGOs, leaders and media in the EU contributed in 2015 to welcoming the refugees/migrants.[2] They criticized the Hungarian Government for building the fence in front of the migrants' waves.[3] They criticized those EU Member States (Hungary, Poland, Slovakia, Czech Republic, Estonia, Latvia, Estonia, Romania, Cyprus, and Croatia) which in different moments stated that they do not have the capacity to host a large number of refugees and can't accept compulsory quota of refugees. However, in October-November 2015 some other EU Member States (Germany, Austria, Sweden, and France etc.) acknowledged that they do not have the capacity to host so many migrants/refugees and closed their borders.

The problem of the number of the migrants/refugees

The EU has the legal and moral/humanitarian obligation of helping the refugees. However, in 2015 the administrative capacity of the European States was over-helmed by the huge and uncontrolled influx of refugees and economic migrants arrived. In October-November 2015 many voices emphasised that the real problem is the large number of the refugees and economic migrants and the incredible chaos created. Think-tanks and media wonder how many refugees/migrants will come. Some say 1 million others say they will be **3 million[4],** others at least 5 million. According to "The Economist", "the 4m Syrian refugees compare with 1.2m from the Balkan wars of the 1990s and 15m after the second world war." **This is the largest migration since the end of the World War II.** It is also considered "the worst humanitarian crisis since World War II". Thomas de Maizière, Germany's interior minister, said in August 2015 that he expected up to 800,000 asylum applications that year alone. (At that moment, Germany already had 289,000 pending asylum seekers on its books, with 40 percent coming from Kosovo, Albania, or Serbia, where there were no war or repression). As a partial solution, the Council decided that all 28 EU member states must share the burden of refugees.[5] Carnegie's expert Marc Pierini consider that the refugee crisis

[1]The Economist, "Refugees in Europe. Exodus. Europe should welcome more refugees and economic migrants—for the sake of the world and itself", in *The Economist,* 12 September 2015.

[2] Ibidem.

[3] "Hungary rejects EU offer to take refugee", in *EU Observer,* September 2015. "We're convinced that as countries we should keep control over the number of those we are able to accept and then offer them support," Czech Foreign Minister Lubomir Zaoralek told reporters at a joint press conference with his Hungarian, Polish, and Slovak counterparts, AFP reports. "Orban does it again. ALDE urges the Commission to take action", 11.09.2015. "How many fences does Mr. Orban need to build before the EU Commission reacts? How many times does Hungary need to breach EU values and EU law before the EU Commission reacts? "

[4] Euractiv, "Moscovici: 3 million migrants won't harm EU Economy", in *Euractiv,* 6 November 2015 http://www.euractiv.com/sections/euro-finance/moscovici-3-million-migrants-wont-harm-eu-economy-319234 .

[5] Carnegie, :Judy asks : Is Schengen dead?", Carnegie, 24 August 2015 http://carnegieeurope.eu/strategiceurope/?fa=61105

in Europe will continue, because there are millions of refugees unable to return home: from Syria alone, there are 4 millionpeople in neighbouring countries and nearly 8 million internally displaced in Syria. In addition, the fact that Germany stated that expects to receive 800,000 refugees gave hope to asylum seekers.[6] War has forcibly displaced more than 12 million Syrians in the past four years alone (2011-2015). The Gulf Arab States refused to receive refugees from Syria. There were around 2 million Syrian refugees in Turkey in 2015. The expert Marwan Muasher notes that Lebanon, a small country with a native population of less than 5 million, has over 1 million Syrian refugees in 2015. Jordan, with a population of less than 7 million, is host to over 600,000 Syrian refugees, in addition to an estimated 800,000 Syrians that were living in the country before the crisis. Lebanon and Jordan do not have enough financial resources or capacity. Public debt and unemployment levels were both high. Most of the aid efforts the international community has undertaken to by the end of 2015 have focused on humanitarian relief. Food and shelter for refugees is certainly needed, but the EU should invest also in education and integration of the refugees. [7]

Could the EU integrate so many migrants?

There are diverse discourses about social integration, economic potential, multicultural ideal and terrorism.

Some think tanks and publications observe that "**Voters fear that immigrants will not fit in.** An old idea of Christendom still lurks within modern European identity. Since the 9/11 attacks on America, and terrorist murders in Europe, **relations with Muslim minorities** have become strained." Also, "millions of brutalised Syrians left to fester on Europe's fringe would be a source of extremism that will not respect any border".[8] Such **numbers of migrants/refugees rise "many worries: that cultures will be swamped by aliens, economies will be overburdened, social benefits will have to be curbed and even that terrorists will creep in.** Anti-immigrant parties have been on the rise across Europe."[9]

Jan Techau underlines the importance of the identity issue for the European citizens, in the context of older and new migration influxes, even if that issue is not reflected in the elite's debate. Techau wrote in 2014: "Take a good look at what people really discuss outside the op-ed pages of the larger newspapers, and the chances are you will get entangled in **debates on illegal immigration, Islamization, crimes committed by foreigners, domestic culture changing** beyond recognition, taxpayers' money being wasted on people far away, and so on. These topics dominate the political discourse in the EU's three biggest countries—Germany, France, and Britain—and in a large number of other nations as well, including Austria, the Netherlands, and Hungary. Identity-driven debates tend to affect citizens much more directly

[6] Carnegie, "The Roots of Europe's Refugee Crisis" Q&A, Stefan Lehne, Marwan Muasher, Marc Pierini, Jan Techau, Pierre Vimont, Maha Yahya, in *Carnegie*, October 1, 2015.
[7] Ibidem.
[8] "Refugees in Europe. Exodus. Europe should welcome more refugees and economic migrants—for the sake of the world and itself", in *The Economist,* 12 September 2015.
[9] Ibidem.

and emotionally than seemingly abstract issues such as Russia's menace to the European political order"[10] etc.

Some politicians, economists, NGO activists, think tanks said that the refugees and migrants contribute to the economic development of the EU Member States. "The Economist" considers that "**Europe needs economic migrants.** It has too few workers to pay for its citizens' retirement and to provide the services they want. Migrants are net contributors to the public purse. They inject economic dynamism."[11]

By contrary, other voices said that first of all the refugees/migrants are an economic burden for the EU Member States, in many ways. Also, they say that during the economic crisis there is a surplus of local workers and local unemployed in the EU. Most of the EU citizens think that the western national labour markets should be protected against the migrants. It is not easy to effectively integrate the new arrivals and "avoid the emergence of ghettoes and parallel societies" (mentioned also by Stefan Lehne).[12] Other authors said that the new migrants would most likely increase the number of those already suffering from social exclusion in the poor suburbs of the Western cities. From such environments are recruited the jihadists who make terrorist attacks in the EU. [13]

A Belgian author, resident in Molenbeek for 9 years, was not surprised to hear that the Islamist terrorist attacks in Paris (13 November 2015) were planned in Molenbeek, a Brussels district which "was hardly multicultural. Rather, with roughly 80 percent of the population of Moroccan origin, it was tragically conformist and homogenous [...] increasingly intolerant". [14]The pro-EU journal "Politico" published an interesting explanation about "How did Molenbeek become Europe's jihadi base? Essentially, it has to do with Belgium's **messy governance and the culture of denial** that pervades the debate about Islam in the country. […] But the most important factor is Belgium's culture of denial. The country's political debate has been dominated by complacent progressive elite who firmly believes society can be designed and planned. Observers who point to unpleasant truths such as the high incidence of crime among Moroccan youth and violent tendencies in radical Islam are accused of being propagandists of the extreme-right, and are subsequently ignored and ostracized. The debate is paralyzed by a paternalistic discourse in which radical Muslim youths are seen, above all, as victims of social and economic exclusion. They in turn internalize this frame of reference, of course, because it arouses sympathy and frees them from taking responsibility for their actions. […] Most people in Molenbeek are decent people who want the best for their

[10] Jan Techau, "Four Reasons Why European Foreign Policy Sleeps", in *Carnegie*, 2015. http://carnegieeurope.eu/strategiceurope/?fa=56976
[11] "Refugees in Europe. Exodus. Europe should welcome more refugees and economic migrants—for the sake of the world and itself", in *The Economist*, 12 September 2015.
[12] Stefan Lehne, "The roots of the Europe's refugee crisis", in *Carnegie*, 2015 http://carnegieeurope.eu/2015/10/01/roots-of-europe-s-refugee-crisis/iie3?mkt_tok=3RkMMJWWfF9wsRohuajPZKXonjHpfsX76uQlWaGg38431UFwdcjKPmjr1YUIRMp0aPyQAgobGp5I5FEIQ7XYTLB2t60MWA%3D%3D
[13]Horia Blidaru, « À la guerre comme à la guerre », in *Adevarul*, 14 November 2015, http://m.adevarul.ro/international/europa/A--guerre-comme-guerre-1_56471b377d919ed50e373b84/index.html
[14] Teun Voeten, "Molenbeek brok my heart", in *Politico*, 21.11.2015, http://www.politico.eu/article/molenbeek-broke-my-heart-radicalization-suburb-brussels-gentrification

families. But we should not close our eyes to the fact that it is also home to a very deep, and very dangerous, undercurrent of radical Islamism."[15]

Anyway, we think that the opinions are free and diverse, but not compulsory; the responsibilities are individual, not collective; the peaceful Muslim communities are not guilty for the terrorist attacks and for the acts of small radical groups. Many people issued from Muslim communities[16] strongly reject the radical Islamist groups and promote true multicultural concepts.

The discourse of the far –right parties

European Commission president Jean-Claude Juncker and other EU leaders warned against drawing a link between terrorists and refugees, and they were right.

However, Europe's far-right and populist politicians used the terrorist attacks in Paris (13 November 2015) to call for an immediate halt to the inflow of refugees and to criticise the EU's migration policy.[17] They referred to the Syrian passport found near the body of one of the suicide bombers in the Paris attacks that killed 129 people on 13 November. French prosecutors said the bomber's fingerprints matched those recorded in October 2015 in Greece, the start of the European migrant route for most refugees.[18] It was reported that the terrorist attacks in Paris in 13 November 2015 were organised by Daesh, and were perpetrated by groups of radical Islamists living in France and in Belgium (Molenbeek) together with some "foreign fighters" and radical Islamists coming from Syria and infiltrated in the new refugee influx and registered in Greece, during their travel in 2015.[19]

Many citizens' true fears in front of terrorism, Daesh and radicalisation, migrant/refugee crisis, limits of some EU Member States administrative/institutional capacities to prevent the all the crisis, insufficient multicultural dialogue **were exploited by the anti-immigration and Eurosceptic parties, groups and leaders. Their popularity considerably increased,** especially in UK, France, Germany, Austria, Hungary, Poland, and Switzerland.[20] Their speeches have greater impact and there is a perspective that more and more populist and Eurosceptic parties will win the elections and will put in danger the very

[15] Teun Voeten, "Molenbeek broek my heart", in *Politico*, 21.11.2015, http://www.politico.eu/article/molenbeek-broke-my-heart-radicalization-suburb-brussels-gentrification

[16] « Déclaration d'intellectuels du monde arabe et musulman suite à l'attaque contre le Charlie Hebdo », 2015, http://www.maghrebemergent.info/actualite/maghrebine/item/44346?tmpl=component&print=1 ; Hedi Saidi, « Tunisie : le danger intégriste présent », 2012, http://www.jprissoan-histoirepolitique.com/articles/8bis-actualites-d-ailleurs/afrique/tunisieledangerintegristepresentparhedisaidi .

[17] Eszter Zalan, "Europe's populists link terrorism with refugees", in *EU Observer*, 17 November 2015, https://euobserver.com/migration/131142

[18] "Revealed: Two of the Jihadis sneaked into Europe via Greece by posing as refugees and being rescued from a sinking migrant boat" http://www.dailymail.co.uk/news/article-3318379/Hunt-Isis-killers-Syrian-passport-body-suicide-bomber-Stade-France.html ; "Fingerprints from Paris bomber match man registered in Greece – prosecutor" http://www.reuters.com/article/2015/11/16/france-shooting-bomber-greece-idUSP6N10I01W20151116#e2OLl3MOpg8EUL8l.97 ; Eszter Zalan, "Europe's populists link terrorism with refugees", in *EU Observer*, 17 November 2015, https://euobserver.com/migration/131142

[19] Ibidem.

[20] Judy Dempsey, "Merkel's Syria Trap", in *Carnegie*, October 5, 2015.

existence of the EU (starting with the Schengen area with the free movement of EU workers, with several EU policies).

Thousands of German citizens participated to an anti-Islam, anti-immigrant Pegida movement's rally in Dresden. The demonstrators blamed the Paris terrorist attacks on what they see as Europe's failed immigration policy.[21] Merkel's popularity and approval ratings have fallen nine percentage points to 54 percent in the autumn of 2015, while the popularity of anti-immigration CDU/CSU politicians increased.[22] Dutch anti-immigration leader Geert Wilders said to the government: "Will you listen at last: close the borders!"[23]
In UK, most of the citizens are in favour of the "Brexit" in 2015, because of the fear of immigration, according to the opinion polls.[24]

Marine Le Pen, leader of the far-right Front National, became worryingly popular in 2015. Le Pen called for an "immediate halt" to new arrivals and invoked "the possible presence of jihadists among the migrants entering our country". [25]

In Poland, the right-wing Law and Justice Party gained support from its anti-migrant statements, won the elections in 2015 and formed the government of Prime Minister Beata Szydlo. The incoming Foreign Minister Witold Waszczykowski said on state television on 15 October 2015 that migrants should be organized into an army and sent back to Syria to fight. "Can you imagine a situation in which we send our troops to fight for Syria, while hundreds of thousands of Syrians sip coffee on Unter den Linden [a boulevard in Berlin] or at the old town square and watch how we fight for their security?"[26]

Hungary's Prime Minister Viktor Orban told the Hungarian Parliament on 16 November 2015: "No one can say how many terrorists have arrived among the migrants so far, how many are already here, and how many are arriving day by day". As the Hungarian Government has been criticized as "inhumane" for building the fences on Hungary's Serbian and Croatian borders to stem the flow of people, Orban asked: "What is more humane? To close the borders to illegal border-crossers or to put the lives of innocent European citizens at risk?" "In light of this terror attack, Brussels cannot challenge the right of member states to defend themselves." "Mandatory resettlement quotas are dangerous because they would spread terrorism across Europe," Orban stated.[27]

What is Russia's discourse about the migrants/refugee crisis?

[21]Eszter Zalan, "Europe's populists link terrorism with refugees", in *EU Observer*, 17 November 2015, https://euobserver.com/migration/131142
[22]Horst Seehofer: "Mehr geht nicht" 86 %, 192128 votes.
[23]Eszter Zalan, "Europe's populists link terrorism with refugees", in *EU Observer*, 17 November 2015, https://euobserver.com/migration/131142
[24] "Britain wants to quit Europe: Shock new poll shows EU 'no' camp ahead for the first time as Cameron prepares to face down Tory rebels "30/09/15. A majority of British people would vote to leave the European Union in the wake of the migrant crisis engulfing the continent, a shock new Mail on Sunday poll has found.
[25]Eszter Zalan, "Europe's populists link terrorism with refugees", in *EU Observer*, 17 November 2015, https://euobserver.com/migration/131142
[26] Ibidem.
[27] Ibidem.

"I think the crisis was absolutely expected," President Vladimir Putin told journalists at the Eastern Economic Forum in Vladivostok in September 2015. "We in Russia, and me personally a few years ago, said it straight that pervasive problems would emerge, if our so-called Western partners continue maintaining their flawed foreign policy, especially in the regions of the Muslim world, Middle East, North Africa, which they pursue to date," said Putin.[28] According to the Russian president, the main flaw (mistake) of Western foreign policy is the effort to impose their own standards (of democratic governance) worldwide without taking into account the historical, religious, national and cultural characteristics of particular regions. Putin said that EU has been"blindly following American orders" in its foreign policy, and then the EU suffered more than the USA the impact of the refugee crisis and terrorism. [29] In reality, we think that there are more complex internal and external factors that generated the instability and in some regions and the influx of migrants.

On 19 October 2015, long before the Islamist terrorist attacks in Paris (13 November 2015), the Head of the Russian Presidential Administration Sergei Ivanov publicly warned that among the refugees to Europe from the Middle East may be potential suicide bombers. In a statement to TASS, Ivanov suggested that Daesh has sent to the EU "sleeping agents", who will wait for the "appointed hour" to come "out of the shadow" and to play their well-known role of "suicide bombers" in terrorist attacks. Ivanov was sure of that, even if "many were hesitant to openly discuss the problem". Intelligence agencies feared that the uncontrolled flux of migrants and refugees was used by Daesh for its terrorist plans. [30]

Conclusions

Immediately after the Paris terrorist attacks, France introduced border controls for everybody, took security measures extend the state of emergency for three months, and joined Russia in fighting against Daesh. The European Commission's President Jean-Claude **Juncker has joined to the French President François Hollande in seeking a 'rapprochement' with Russia to fight Daesh,** described by both as the biggest threat to the EU.[31]

Belgian Prime Minister Charles Michel announced plans for new laws "to jail jihadists returning from Syria, shut unregistered mosques, expel hate preachers" and ban anonymous purchases of mobile phone cards.[32]

---

[28] "EU refugee crisis 'absolutely expected' – Putin",in *RT*, 4 Sep, 2015, https://www.rt.com/news/314318-putin-vladivostok-eu-migrants and http://www.ntv.ru/novosti/1501096

[29] Ibidem.

[30] "Among the refugees to Europe from the Middle East may be potential suicide bombers, said the head of the Head of the Russian Presidential Administration Sergei Ivanov", MOSCOW, October 19, in *TASS* (in Russian) , http://tass.ru/politika/2356796 and http://www.riasv.ru/entry/203262

[31] "US, Russia and EU should work together to combat ISIS, says Juncker", in *Euractiv*, 19 Nov 2015, http://www.euractiv.com/sections/global-europe/juncker-usa-russia-and-eu-should-work-together-combat-isis-319635

[32]"Spider in web' mastermind of Paris attacks killed in raid, in *Reuters*, 19 November 2015, http://www.reuters.com/article/2015/11/20/us-france-shooting-idUSKCN0T22IU20151120#ttAiEvdMbDVs4AHv.99

"Paris attacks show flawed use of Schengen rules, ministers confess".[33] The EU Council in November 2015 decided that all EU travellers will be subject to a stricter scrutiny, including checks against the Schengen Information System (SIS), as is the case for all third country nationals. The ministers agreed on making "maximum use" of the Schengen tools to improve the overall level of information exchange between counter-terrorism authorities in the EU.[34]

On 26 November 2015 the liberal Dutch PM Mark Rutte has said Europe must protect its "way of life" from terrorism and must get Turkey to halt refugees, as The Netherlands prepares for its EU presidency (1 January-1 July 2016). "The first step is to make sure the border is controlled. **As we all know from the history of the Roman Empire, empires fall when borders aren't well protected,"** said Rutte and he was right.[35]

In the context of the spectacular development of the of the conservative and radical Islamist movements on one side and radical right-wing and radical left-wing groups on the other side, the EU values, the Schengen Area and the EU project are in danger. Schengen is faced with considerable, even existential challenges. However, ending Schengen would only ignore the source of the problem. If the EU can't project stability beyond its borders, it will be condemned to importing instability within.

Eurosceptic voices said the EU and Schengen are to blame, which is wrong. The migrants crossed the external Schengen border in Greece, but also more than 5 non-Schengen border. At the same time, **most of the terrorists had citizenship and passports of some EU Member States, so they could cross any border legally, if effective counter-terrorist measures are not enforced.** Eurosceptic voices said the EU is part of the problem, which is wrong. The EU is part of the solution, as the EU Member States should work together in dealing with migration/refugee crisis and with the ENP, fight against terrorism, and develop the Common Foreign and Security Policy.

How should the EU and Member States respond to weak states and economic and political turmoil in the Middle East and North Africa? The EU Member States should collaborate with the Arab tribes and other stakeholders which now support Daesh and offer them the necessary incentives and prepare a post-Daesh situation. The EU Member States should destroy the military structure of Daesh and its ideology in collaboration with the local tribes and players. Conflict and post-conflict management capacities should be deployed in collaboration with the local tribes and other local stakeholders and a cooperative and integrative state building is needed.

Carnegie's expert Judy Dempsey is right when considers that the European Union's approach to **crisis management** is reactive, too slow, incapable to anticipate and not effective

[33]Jorge Valero, "Paris attacks show flawed use of Schengen rules, ministers confess", in *Euractiv*,November 2015. See also Swedish PM: 'We have been naive', in *EU Observer*,20 November 2015, https://euobserver.com/tickers/131191 Swedish police arrested a 25-year-old Iraqi man accused of planning terror crimes in Sweden. "We have been naive," Prime Minister Stefan Loefen admitted in a press conference, warning that some of the 120 people who have returned from fighting in Syria and Iraq could be dangerous to society.
[34] Ibidem.
[35] Andrew Rettman, "Interview Dutch PM: Islamic State can't change Europe's way of life" (THE HAGUE), in EU Observer, 26. Nov 2015, https://euobserver.com/justice/131277

enough. EU's crisis management using only soft power tools has severe limitations, as it can't use hard power.[36] That lack of hard power instruments can be compensated by a much-needed collaboration with NATO and involvement of the hard-power of the EU's Member States. There is not possible to create a European Army in short term, **but a there is strong case for an EU-NATO cooperation.**

The EU developed itself during the decades like **a big and soft "herbivorous power"** which now unexpectedly meets hard predators (like Daesh) and has not enough means, political will, expertise and experience to fight successfully. The EU can achieve results if it works together with NATO and other players, **if develops its capacities of conflict and post-conflict management,** if the Member States prove solidarity. In the Foreign Affairs the EU does not exist without the solidarity of its Member States. The power of the EU in Foreign Affairs stays only in its solidarity, prosperity, prestige, respect for rules and values, in smart use of trade and trade treaties, development aid, economic sanctions. The EU has a soft power, as it is still attractive for Enlargement countries and for some neighbours, but not for all. The opportunities for the EU are to learn lessons, to develop expertise and a stronger sense of reality and to develop some hard power instruments.

An effective **EU communication policy is needed**, using simple/accessible language and the local players in the ENP countries and in EU Member States. Somehow the Eurosceptic message, the Daesh and Russian anti-EU propaganda have success in the ENP regions and inside the EU in large parts of the society. This should be an issue of concern and should be effectively addressed.

The migration crisis needs to be addressed especially in the countries of origin and in the ENP regions. The EU should stabilize those countries and **address the root-causes of the migration/refugee crisis, namely the conflicts, human rights violation and poverty.**

Disclaimer: The responsibility for the information and views set out in this article lies entirely with the authors. The content of this article does not reflect the official opinion of any institution they work for or they collaborate with. This is true for all the articles published by us.

BIBLIOGRAPHY:

Blidaru, Horia, « À la guerre comme à la guerre », in *Adevarul,* 14 November 2015.
Carnegie: "The Roots of Europe's Refugee Crisis" Q&A, Stefan Lehne, Marwan Muasher, Marc Pierini, Jan Techau, Pierre Vimont, Maha Yahya Carnegie, October 1, 2015
Carnegie, "Judy asks : Is Schengen dead?", in *Carnegie,* 24 August 2015
« Déclaration d'intellectuels du monde arabe et musulman suite à l'attaque contre le Charlie Hebdo », 2015**.**
Dempsey, Judy, "What Europe's Refugee Influx Means for EU Foreign Policy", in *Carnegie,* August 24, 2015,

[36]Judy Dempsey, "What Europe's Refugee Influx Means for EU Foreign Policy", in *Carnegie,* August 24, 2015, http://carnegieeurope.eu/strategiceurope/?fa=61105

Dempsey, Judy, "Merkel's Syria Trap", in *Carnegie,* October 5, 2015.
Ivanov, Sergei, "Among the refugees to Europe from the Middle East may be potential suicide bombers, said the head of the Head of the Russian Presidential Administration Sergei Ivanov", Moscow, in *TASS* (in Russian) , October 19,
Juncker, Jean-Claude, "US, Russia and EU should work together to combat ISIS, says Juncker", in *Euractiv,* 19 Nov 2015,
Moscovici, Pierre, "Moscovici: 3 million migrants won't harm EU Economy", in *Euractiv,* 6 November 2015
Lehne, Stefan, "The roots of the Europe's refugee crisis", in *Carnegie,* 2015
Putin, Vladimir, "EU refugee crisis 'absolutely expected' – Putin",in *RT,* 4 September, 2015,
Reuters, "Spider in web' mastermind of Paris attacks killed in raid", in *Reuters,* 19 November 2015.
Techau, Jan, "Four Reasons Why European Foreign Policy Sleeps", in *Carnegie,* 2014,
The Economist: "Refugees in Europe. Exodus. Europe should welcome more refugees and economic migrants—for the sake of the world and itself", in *The Economist,* 12 September 2015.
Valero, Jorge, "Paris attacks show flawed use of Schengen rules, ministers confess", in *Euractiv,* November 2015.
Wessendorf, Susanne (2010). *The multiculturalism backlash: European discourses, policies and practices.* Taylor & Francis.
Zalan, Eszter, "Europe's populists link terrorism with refugees", in *EU Observer,* 17 November 2015

ASPECTS OF THE POLITICAL SITUATION IN THE LOWER DANUBE IN THE III-VIII CENTURIES AFTER CR. REFLECTED IN THE LITERARY SOURCES

Ștefan Lifa

Assist. Prof., PhD, West University of Timișoara

Abstract: The study refers to the end period of the antiquity and beginning of the Middle Ages. I first presented the situation regarding the romanized population and the Goths, the first important migrants. From the time of the Huns an important literary source is Priscus of Panion who has known the latter directly. The Huns and their society were also described by Ammianus Marcelinus. The Gepids were attested mainly through archaeological discoveries. The stage of development of the Avar society was significantly presented by writers as: Menander Protector or Teofilact Simocata . We also know the way Slavs organized their society from the works of writers such as: Procopius of Caesarea, Mauricius or Leon the Wise. Bulgarians were best described by Ibn Fadlan who knew them directly. Regarding the relations with the Eastern Roman Empire and especially the native population besides these sources there are others like: Salvianus (De guvenatione Dei), Ioan Zonaras (The Chronicle), Mauricius (Military Art), Teofilact Simocata , Georgios Kedrenos and many more. The detailed study of some descriptions made by authors from that time leads us to new conclusions and other views about the political relations in this region in the early Middle Ages.

Keywords: Lower Danube, medieval history, romanic population, migrating populations, narrative sources.

În Imperiul Roman , de la jumătatea secolului al III lea , invaziile barbare au avut loc aproape în fiecare an. În ceea ce priveşte situaţia internă ,Imperiul a fost practic împărţit pentru un timp .Am putea aminti în acest sens „perioada celor 30 de tirani” (uzurpatori), diversele revolte sau lupte duse de Gallienus etc. Pentru regiunile dunărene este demnă de amintit revolta lui Regalianus, guvernatorul Moesiei Inferior, care susţinea că este un descendent al familiei lui Decebal.[1] Regalianus s-a proclamat împărat şi a bătut monedă proprie la Carnuntum[2]. Acţiunile sale au vizat în special Illyricum şi Pannonia,dar au fost implicate şi regiunile dunărene .Autoritatea lui s-a extins până la Durostorum , oraş pe care l-a şi stăpânit pentru foarte puţin timp (în jur de vreo săptămână)[3]. Revolta lui Regalianus din anii 258-259 d.Hr. nu a avut sorţ de izbândă .

Considerăm însă , chiar pentru vremurile tulburi de atunci , că acest lucru e insuficient pentru a vorbi de peirderea definitivă a Daciei. După complotul împotriva lui Gallienus însă , Claudius –cu supranumele de „Gothicus Maximus” şi Aurelian- „restituitor orbi Romana” au avut de înfruntat numeroase atacuri ale goţilor ,carpilor, hunilor ş.a. m.d.Totuşi Dacia Felix

[1] Stein , *Die Legaten von Moesien*, Budapesta , 1940 cu referiri şi la Historia Augusta-CLAUDIUS, 7, 4, (Kaiser Claudius), II; Pachia Tatomirescu , Regallianus , Timişoara, 1999, passim.
[2] Alfodi, A., *Studien zur Geschichte der Weltkrise des Jahrunders nach Christus* , Darmstadt , 1967, p. 102-103
[3] *Ibidem*

mai este pomenită într-o inscripţie[4] de pe vremea lui Decius , care a purtat şi titlul de „ restitutor Daciarum", la fel ca şi Gallienus.[5]

Izvoarele pe care le cunoaştem despre retragerea romanilor din Dacia nu prezintă pe larg evenimentul şi nu sunt contemporane lui (Sextus Aurelius Victor , Rufius Festus, VIII; Eutriopus, IX, 5 şi IX, 6, Historia Augusta Aurelianus , 394 – din secolul al IV-lea ;Orosius, VII, 22 – dn secolul al VI-lea). Toate însă leagă retragearea administraţiei romane de evoluţia lucrurilor de la sudul Dunării , nu de neputinţa păstrării teritoriilor nord-dunărene.[6]

Aurelianus însuşi a mai intervenit la nordul fluviului , astfel că, deşi Legiunea a V a Macedonica a fost mutată de la Potaissa la Oescus ,unităţi ale acesteia au lucrat la întărirea Sucidavei.[7]În vremea lui Constantinus (sfârşitul secolului al III lea) se vorbea de „*provincia Dacia restabilită*" (*Panegyrici latini*) , afirmaţie incertă , dar demnă de menţionat.

Gallerius , supranumit şi Armenatrius („Ciobanul")-originea din Dacia Ripenssi numit în 293 d.Hr. Caeser de către Diocleţian ,avea de gând , după cum scria Lactantius (*De mortibuspersecutorum* , XVII, 9) ,"*refacerea Imperiului dacic*" . În acest sens însă trebuiau să existe şi condiţiile pentru înfăptuirea acestei refaceri şi să fie vorba , desigur, şi de nordul Dunării.

În ceea ce priveşte goţii sunt cunoscute acţiunile lor şi relaţiile cu Imperiul Roman . De aceea am considerat mai important a prezenta unele aspecte mai puţin cunoscute sau discutate .Activitatea episcopului Wulfila am considerat-o a fi una din cele mai demne de menţionat.Referitor la Wulfila ,s-a pus problema dacă a fost la început un adept al creştinismului universal[8] ,având în vedere condiţiile istorice ,goţii arieni etc. Cei mai mulţi cercetători sunt de acestă părere[9] pe care o considerăm cea corectă.

Pshilostorios, în *Istoria bisericescă,* II, 5 a afirmat că misionarul din stânga Dunării a fost „*hirotonisit de Eusebiu (din Nicomedia Antiohiei) şi de episcopii care erau împreună cu el –episcop al creştinilor din ţara gotică*"- deci nu al vreunui neam de acolo,ci al tuturor creştinilor .Sozomenos (*Istoria bisericească,* VI, 7, 8) a fost cel care a explicat că Wulfila ,"*după o vizită la Constantinopol, în Imperiu , s-a convertit la arianism*".

Era perioada când ,deşi arianismul fusese condamnat , împăraţi , cum ar fi Constantinus (337-361), l-au încurajat ,iar despre Valens (364-378) se ştie că se dusese creştin arian , lucru confirmat mai târziu şi de Iordanes (*Getica* ,XXV).

---

[4] I.D.R., III ,2, 82
[5] D. Tudor ,*Sucidava,* Bucureşti , 1976, p. 95
[6] Fontes *Historae Daco-Romanae* , vol II , Bucureşti , *Originea şi contituitatea românilor . Arheologie şi tradiţieistorică*, Bucreşti ,1991, p.189
[7] D.Tudor, *op. cit,*. p. 96-98
[8] P.Diaconu, *Unele aspecte ale relaţilor dintre bisericile din Dobrogea şi Paphlagonia* , în Tomis, 1996, 31, nr.6, p.13; D. Corovu-Sererineanu , *Scrisori ale Sf.Vasile cel Mare şi Epistola Bisericii Goţiei către Capadochia-izvoare importante pentru Istoria Bisericii Române*, în *Mitropolia Olteniei* , Craiova, 1996, 48, nr. 1-2, p.20-31;vezi şi N.Zugravu , *Păgâni şi creştini în spaţiul extracarpatic în veacul al IV-lea*, în *Anuarul Institutului de Istorie „A..D.Xenopol"*, XXXIII, 1996, p. 119-132 (partea I) şi XXXIV,1997, p.295-300 (partea a-II-a).
[9]N. Zugravu, *Geneza creştinismului popular al românilor ,Bucurşti ,1997* ,p.230

Wulfila ,*episcop al creştinilor din ţara goţilor*[10],a propovăduit şi printre autohtonii daco-romani, căci dişcipolul său , Auxentius , care a fost un timp episcop la Durostorum (*Scrisoare desprecredinţa ,viaţa şi moartea lui Wulfila*), afirma că în stânga fluviului ,mentorul său *şi-a desfăşurat activitatea timp de 40 de ani fără întrerupere în limba greacă ,latină şi gotică*" şi *că „ a mai lăsat în urma sa, în aceste trei limbi mai multe tratate şi o mulţime de comentarii"*. Este fără nici un dubiu că în *„ţara goţilor*" , autohtoni erau aceia care înţelegeau limba latină . Activitatea misionarului a pus în pericol chiar autoritatea lui Athanaric.Situaţia creată a fost prezentată cel mai bine de Socrate Scolasticul (*Istoria bisericească*, IV, 33,7) .

„*Deoarece popovăduia creştinismul nu numai printre barbarii de sub ascultarea lui Athanaric, acesta şi-a văzut primejduită credinţa strămoşească şi a supus răzbunării sale pe mulţi dintre cei ce se creştinau.Astfel , barbarii ,adepţi ai lui Arius, au ajuns martiri*".Am putea adăuga că Athanaric îşi vedea în primejdie autoritatea,pentru Fritigern era creştin arian.

Analecta Boladiana-manuscrisul grec din 1587 ,păstrat la Biblioteca Naţională din Paris ,cuprinde şi o listă cu mucenicii din acest timp .Auxentius din Durostor explica (*Scrisoare despre credinţa..*) că „*din cauza răutăţii şi prin uneltirea vrăjmaşilor , s-a pornit atunci pe pământul barbar ,cu o furie tiranică , o persecuţie a creştinilor din partea necredinciosului"(Athanaric) jude al goţilor* „.

A fost momentul (anul 372) când a fost martirizat şi Sfântul Sava (*Acta Sanctorum* ,ap., II, 2, 962). Moartea sa a fost anunţată de „*Biserica din ţara goţilorcătre Biserica din Capadochia şi toate bisericile catolice din acel loc „. Sfântul Sava a fost înecat în râul --- Musei*(...):*Unius Soranus* , conducătorul Scythiei , l –a transportat în ţara romanilor şi l-a îngropat în Capadochia"(Vasile cel Mare ,*Epistole*, CLV, CLXIV,CLXV-ceruse moaşte de martir).

Dacă în teritoriile din Imperiu (mai ales în părţile estice) a avut loc între anii 320-324 o persecuţie a creştinilor datorată lui Licinius , la nordul Dunării de Jos avem în deceniul al VIII-lea al secolului IV această pesecuţie a lui Athanaric .Această stare de lucruri l-a determinat pe Wulfila să fugă la sudul Dunării . Dişcipolul său , Auxentius din Durostorum a scris şi el în limba latină dar cu o serie de abateri morfologice şi sinctactice înspre latina populară de la Dunăre (*Scrisoare despre viaţa,activitatea* ,...).

Mai trebuie menţionat că la început goţii (în cazul nostru vizigoţii) au avut o conducere bicefală: Athanaric (majoritatea triburilor) şi Fritigern .Această conducere era asemănătoare cu a altor populaţii aflate în acelaşi stadiu de dezvoltare . La huni Attila şi Bleda sau „ *doi regi ai hunilor*"
(Ioanes Mallalas , *Cronografia* , XVII); bulgarii aveau şi ei „*doi regi*" (Theophanes Confessor, *Cronographia*,160),iar pecenegii erau conduşi de Kegen (2 triburi) şi Tyrah (11 triburi)-cei doi au fost pomeniţi şi de Georgios Kedrenos (*Compediu de istorii* , 33).Geograful persan Gardizi afirma despre conducătorul maghiarilor că *:" i-se spune Kanda şi acesta este titlul regelui lor mai mare deşi rangu celui care-i conduce cu adevărat este Juls şi*

[10] E.Popescu, *ChristianitasDaco-Romana .Florilegium studiorum*, Bucureşti ,1994, ,p.164 referitor la convertire , p.168-170; a propovăduit între 336,338 sau 341 şi 348 d.Hr.

maghiarii fac tot ce le poprunceşte aceste Jula al lor[11]*"*.Probabil că acest Kanda sau Kende era un fel de „*principe"* ,iar Jula-Gyula avea putere executivă[12].S-ar putea ca acesta din urmă să fie şi judecător (sau o funcţie în acest sens)[13].

Ameninţaţi de către huni , vzigoţi şi-au încercat periplul lor prin Europa, fiind primiţi , la început , în Imperiu , în Tracia.

Ammianus Marcellinus afirma că hunii îşi petrec o mare parte viaţa călare*:" Când se rânduieşte o adunare de seamă în chipul acesta ţin ei cu toţii sfat împreună.Şi nu sunt stăpâniţi de autoritatea aspră a unui rege ,ci se mulţumesc cu conducerea zgomotoasă a şefilor* „.(*Istoriaromană*,XXXI,2,2),.Acest citat este semnificativ pentru a scoate in evidenţă sadiul în care se afla societatea respectivă."La ei când cineva este întrebat ,nimeni nu o poate spune de unde se trage (..)desfac o alianţă şi tot atunci o leagă din nou"(*Istoria Romană*;XXXI,2,1),ceea ce este semnificativ pentru o societate nomadă ;am remarcat ;de asemenea ;şi faptul că hunii nu aveau un stat organizat ,capabil să încheie alianţe şi tratate şi mai ales să le şi garanteze .

Acestă idee a fost întărită şi de Priscus Panites,care a relatat că:"barbarii n-au vrut să dscute decât de pe cai"(*Ambasadele.Despre soliile romsnilor*..) .În astfel de condişii legile lor nu puteau însemna altceva decât bunul plac al conducătorilor.

Semnificativ,de asemenea ,este şi faptul că ,la un moment dat ,Attila a dorit ca să vină în solie chiar împăratul în persoană (chiar a dorit şi jumătate din Imperiul de Apus,etc.) , ceea ce l-a determinat pe retorul Priscus să afirme că:"*lucrul aceste n-a fost cerut nici de stămoşii tăi şi nici de alţi regi ai Sciţiei şi a putut merge ca sol orice soldat sau crainic*"(*Amasadele :Despre soliile romanilor...*).

Conform lui Ammianus Marcellinus (*Istoria romană*,XXXI,2,4) hunii „*n-au noţiuni moraleasupra binelui şi al răului,,*. În acest sens ei imitau instituţiile şi organizarea din teritoriile în care trăiau .

Mai mult decât aceasta din urmă conta dependenţa personală faţă de conducător;după moartea lui Attlia,aşa-zisul lor stat s-a destrămat relativ uşor.

Pentru secolul al V-lea ,după înfrângerea fiilor lui Attlia la Nedao de către coaliţia condusă de Ardaric ,considerăm cnecesar a ne referi la gepizi şi la raporturile lor cu celălalte populaţi cu care au venit în contact (în special romanitatea nord-dunăreană).

Veniţi din Scandinavia (asemenea goţilor) în secolul I î.HR., gepizii şi au început migraţia spre sud în prima jumătate a secolului al II-lea d.Hr. Regatul gepid ,cu centrul în CâmpiaTisei, probabil că şi –a exercitat asupra Transilvaniei o stăpînire mai mult nominală ,o stăpânire pasivă care s-a caracterizat printr-o perioadă de relativ calm din punct de vedere politic şi militar.

Regatul gepizilor îşi avea reşedinţa în regiunea Tisei; după un secol de existenţă ,acesta a căzut în anul 567 ,sub loviturile coaliţiei avaro-longobarde. După acest an gepizii au

[11] Şt.Pascu ,*Voievodatul Transilvaniei* , vol IV, Cluj-Napoca , 1989, p.135
[12] V.Spinei, *Marile migraţii în estul şi sud-estul Europei în secolele IX-XIII,* Institutul European ,Iaşi , 1999, p.100
[13]Vezi în acest sens denumirea –Gyuka la Simon de Keza ,Constantin al VII-lea Porfigernul etc., N.Iorga ,*Istoria românilor din Ardeal şi Ungaria* , Bucureşti , 1989, p. 32-33;idem, *Despre cronici şi cronicari* , Bucureşti ,1988:p.251;etc.

fost asimilaţi de către populaţia autohtonă şi ni se pare potrvit să amintim un atelier de ţesut la Moreşti[14],precum şi atelierul pentru confecţionarea podoabelor de la Band[15]. În aceste localităţi gepizii au convieţuit cu localnicii.

Teofilact Simocata (*Istorii,* VI, 8, 12-13) povesteşte cum în luptele duse de armata generalului Priscus , învingătoare atunci , undeva la nordul Dunării[16], aceasta ia mulţi prizionieri , iar „*între barbari era un gepid care îmbrăţişase cândva credinţa creştinilor .El a trecut de partea romanilor şi le.a arătat cu degetul calea de pătrundere înainte.Romanii au ajuns stăpânii intrărilor şi i-au învins pe barbari".*

Mulţi autohtoni însă preferau stăpânirea populaţiilor alogene ,o dovadă o găsim în scrierile lui Salvianus (*DeGuvernatione Dei*,V,7):"*Toţi romanii* (cei supuşi de alegeni –n.n.) *au o singură dorinţă :aceea de a nu mai reveni la supuşenia romană (..)şi astfel ,fraţii noştri , nu numai că nu vor deloc să fugă înapoi la noi ,ci dimpotrivă ,ne părăsesc pe noi pentru a fugi de ei".*

La nodul Dunării ,populaţiile migratoare au găsit o populaţie stabilă ,o civilizaţie rurală,din a cărei jefuire nu ar fi avut nici un folos.Aceste populaţii nu au fost singurele care s-au aprovizionat de aici.Ioan Zonaras (Cronica,XIV,13,40) afirma despre împăratul Mauricius :"*iar fratele său ,Petru ,care era strateg, împăratul îi trimite poruncă să treacă Istrul cu armata şi să procure de acolo cele necesare ei.Proceda astfel din pricina dragostei lui pentru bani ,pentru ca armate să se hrănească ,iar el să câştige de pe urma alimentelor pentru soldaţi*"..Informaţia aceasta a fost probabil preluată din *Cronografia* lui Theophanes Confessor (p.284):"*Mauricius îl ocăra pe Petru prin scrisori să treacă Istrul şi să stângă hrabă pentru gloate ,din ţara slavinilor ,pentru a nu fi silit să ofere romanilor din alimentele statului".*

În aceaşi lucrare s-au făcut referiri şi la evenimentele petrecute la asediul oraşului Tomis (anul 600) .Atunci când romanii sărbătoreau Paştele ,hanul Baian le-a trimis „*din belşug cele mai de trebuinţă pentru trai*". Această informaţie ne.a transmis-o Teofilact Simocata (VII,13.5) a fost completată de Theophanes Confessor (p.284).El a afimat că ar fi fost vorba de „*400 de care cu bucate"*.Indiferent de cantitate ,trebuie observat că hanul Baian,mişcându-se în acel timp pe un spaţiu foarte întins ,nu ar fi avut de unde să dispună de atâtea alimente (pentru două armate) fără existenţa unei populaţii agricole stabile ,în primul rând şi bine organizate pentru a putea aduna acele produse ,în cel de al doilea rând.

Mauricius (*Arta militară* XI,2,22) arăta şi el că avarilor „*le pricinuieşte multă pagubă şi trecerea de partea noastră a fugarilor ,căci n-au gânduri statornice şi le place câştigul".*

Referitor la avari .trebuie să menţionăm că şi la ei existau adunări ale războinicilor,adunări cu putere de decizie.Astfel , la un moment dat „*Baian ,conducătorul avarilor ,a hotărât în adunare să trimită soli*"(Menander Protector,*Fragmente*,28).Asemeni

[14] D.Popescu , *Das gepidische Grabenfeld in einer vor und fruhgeschichtlichen Siedlung in Sibenburgen,* Bucureşti, 1979, passim
[15] I.Hica , *Un cimitir din secolul al VI-lea e.n. de la Valea* Largă în SCIVA, 25, 1974,4,p.517-526.
[16] Vezi în acest sens Teofilact Simocata , *Istoria bizantină .Domnia Împăratului Mauricius (582-602)* (trad. H. Mihăilescu), Bucureşti , 1958, p.128-129, n. 24;Elibachia în legătură cu Helis;Teofilact ,VI,8,9;Diodor din Sicilia ,XXI,2.La p.20, n.27, râul Paspiros la 180km, Siretul sau unul din braţele Dunării , Herodot,IV, Siretul.Tirantos,Teofilact,Paspiros; VI,9,10;acţiunea poate fi mutată şi mai la vest.

altor populaţii alogene ,şi avarii au fost consideraţi în izvoarele scrise „rătăcitori şi venetici”(*Ibidem*).

Nici ei asemeni hunilor ,nu au format un stat în adevăratul sens al cuvântului – instituţie care ar fi garantat şi respectat înţelegerile pefectate.Astfel că despre ei se pomeneşte că în anul 586-587”*călcară iarăşi pe faţa alianţa*” încheiată cu Imperiul (Teofilact Simocata,*Istorii*,I,8) .Manander Protector (*Fragmente* , 48, 35) afirma la un moment dat :” *După ce s-a întors cu tributul şi cu mărfurile cumpărat şi i-a adus aur, Baian a rupt deodată , cu neruşinare şi ca un barbar , tratatele încheiate cu împăratul Tiberius la începutul domniei sale ,apoi a pornit cu toată armata şi a a juns la râul Saos ,între oraşele Sirmium şi Singidum.Acole a încercat să facă un pod şi să treacă apa ,cu gândul să pună mâna pe oraşul Sirmium şi să-şi aşeze aramata în preajma lui.Dar îi era teamă să nu fie împiedicat de către romani care stăteau de strajă şi Singidunum,mai ales că ştia de mult timp că ei sunt îndemânatici”* .

În secolul al VI-le au apărut slavii; ei au organizat numeroase incursiuni în Imperiul Bizantin trecând prin sudul Moldovei şi estul Munteniei[17]. La sfârşitul secolului al VI-lea, aşezarea temporară a slavilor în unele regiuni şi în sud-estul Transilvaniei a căpătat în mare parte caracterul unei colonizări organizate de către avari[18]. În perioada secoleleor VI-VIII, slavii mai erau încă organizaţi în comunităţi gentilice ,astfel că pentru această perioadă unitatea politică fundamentală a societăţii o constituia tribul[19].

Referitor la societatea slaviilor de la nordul Dunării de Jos am reţinut un citat din Menander Pretector (*Fragmente* , 48, 15-25): *„Conducătorul avarilor a trimis soli la Daurentios şi la celălalte căpetenii ale scalvinilor şi le-a poruncit să se pună sub ascultarea avarilor şi să se numere printre cei care le plătesc tribut. Iar Dauritas şi şefi din jurul au spus. Dar cine-i acest om şi la care raze de soare se încălzeşte ,de are îndrăzneala să vină cu puterea peste noi?Noi suntem deprinşi să stăpânim pământ străin şi nu alţii să stăpânească pământul nostru, iar obiceiul acesta va stărui în rândurile noastre atât cât vomr exista războaie şi săbii.Astfel au răspuns sclavinii cu mândrie ,iar avrii nu s-au lăsat mai prejos ,ci au ajuns la neînţelegeri .Sclavinii nu şi-au putut mânia şi au ucis solii veniţi la dânşii,iar faptul acesta a fost aflat de Baian,Aşadar împotriva scalvinlor Baian avea acum un motiv de învnuire ,pe care îl aştepta de multă vreme şi nu mai era în stare să-şi ascundă mânia.Era supărat că n-au dat asculatre poruncilor sale şi i-au pricinuit o mulţime de suferinţe ,apoi mai voia să facă pe placul împăratului şi era încredinţat că va găsi în ţara lor multe bogăţii ,deoarece ţinuturile romanilor fuseseră pustiite în multe rânduri de către sclavini,pe când pământul lor nu fusese călcat niciodată de alte neamuri”.*

[17] D.Gh Teodor,*Contrubuţii privind pătrunderea slavilor în teritoriile extracarpatice ale României* ,în Carpica V,1972 ,p.105-114.
[18] Idem,*Unele consideraţii privind încheierea procesului de formare a poporului roman* ,în Arheologia Moldovei ;IX, Iaşi,1980,p.75-84
[19] H.Lowmiansky ,*Trasnformations socials en Europe central et orietntale aux VI-XIII siecles* ,cominicare la cel de al XIII-lea Congres Internaţional de Ştiinţe Istorice,Moscova 16-23 august 1970, în *Revista de referate şi recenzii ,istorie-geografie*,1970,nr.4,p.447-450,B.D.Grecov,*Geneza feudalismului în Rusia* (în lb rusă),în *Voprosîi istorii*,1925,nr.5 apud Şt. Olteanu ,*Societatea carpato-danuabiano-pontică în secolele IV-XI* .Structuri demo-economice şi social politice, Bucureşti, 1997,p.211-212.

Referitor la modul de a lua decizii în diverse probleme Procopiu din Cezareea scria:"*Când vestea se răspândi şi ajunse la urechile tuturor ,se adunară aproape toţi anţii deoarece socoteau că este o treabă a obştii întregi* „(*Despre războaie*,VII,21). "*Neamurile acestea,sclavinii şi anţii nu sunt conduse de un singur om,ci trăiesc încă din vechme în rânduiala democratică şi de aceea treburile lor, atât cele prielnice cât şi cele neprielnice ,sunt întotdeauna dezbătute de obşte"(Despre războaie*,VII,22). Ei „*se mută dintr-un loc în altul*"(*Despre războaie,*VII,24), iar Mauricius scria că „*au mulţi regi şi nu se înţeleg între dânşii*"(*Arta militară* ,XI,30).

Familia patriarhală a slavilor locuia în aceaşi casă (de mari dimensiuni), iar domacinul era un admnistrator ,nu stăpân al bunurilor comune.Procopiu din Cezareea (*Despre răboaie*,VII,17-19,VII,29,VII,38) a arătat că de multe ori slavii erau mai cruzi decât hunii sau avarii ,iar Mauricius *(Artă militară*,XI,3) scria că :"*nu cunosc orânduiala ,sunt lipsiţi de cuvânt şi nu ascultă unii de alţii"*,Ei „*suportau cu greu muncile agricole*"(Leon cel Înţelept ,*Tactica* ,XVIII,106).

Conform opimiei lui Obolensky[20]societatea slavilor s-a deosebit faţă de germanici în primul rând pentru că primii n.au intrat în Imperiu în calitate de federaţi ,ci doar ca năvălitori ,distrugând repede macanismul admnistrativ roman bizantin şi mai ales reţeaua de episcopate ce se consttuise în sudul Dunării încă din secolul al VI-lea ;o cauză a înapoierii lor culturale în secolele al VII-lea şi al VIII a fost şi faptul că erau refractări la influenţa creştinismului.

Sclaviniile în care trăia aceştia la sudul Dunării desemnau regiuni geografice concentrate de cele mai multe ori pe văile râurilor şi nu unităţo politico-administrative. Astfel,Cronica Monemvasia[21]a afirmat depre slavii care ajunseseră până la Pelopones că „nu erau nici supuşi ai împăratului romanilor nici ai altcuiva".

Aşadar , în această perioadă sclanviniile nu se aflau sub autoritatea Imperiului ,dar nici nu erau instituţii politice cu organizare proprie.

Cultură slavă ,de un caracter arhaic, a împrumutat diverse elemente din cea a autohtonilor .În acest sens nu s-a descoperit deocamdată nici o aşezare a primilor necontaminată de elementele locale romanice[22].

Referitor la viaţa spirituală a slavilor,Procopius din Cezareea (*Despre războaie*,VII,14) a descris că aceştia credeeau într-un zeu făuritor al fulgerului ,căruia îi aduceau sacrificii, dar că venerau „*şi râurile ,şi nimfele şi alte spirite şi le aduc sacrificii şi fac preziceri legate de aceste sacrificii ,,,* ceea ce este elocvent pentru stadiul de dezvoltare a respectivelor comunităţi.

Într-un mod asemănător a descris arabul Ibn Fadlan credinţele din comunităţile bulgarilor în vremea când încă se aflau în regiunea fluviului Volga (protobulgarii) .

Şamanii bulgarilor conduceau ceremoniile religioase ,iar Ibn Fadlan mai nota apoi: „*Am văzut în rândurile lor o ceată care se închina la şerpi şi o ceată care se închina la peşti şi o alta de închinători la cocori ...*"[23] Însemnările călătorului arab care i.a cunoscut în mod

[20] D.Obolensky ,*Un Commonwealth medieval:Bizanţul*, Bucureşti ,2002,p.71-73
[21] P. Charanis, *The Chronicle of Monemvasia and the Question of the Slavonic Settlements in Greece*, apud *Ibidem*,p.72
[22] D. Gh.Teodor, *Unele consideraţii*…., p. 75-84
[23] A.Koestler, *Al treisprezecelea trib :Khazarii*, Roma, 1987, p.40

direct pe bulgarii de pe Volga sunt elocvente este vorba de o societate primitivă ,dominată de animism şi totemism ,unde se practicau în mod cunrent sacrificiile umane. Nomazi fiind *„dacă se întâmpla să se contruiască o clădire ,aceasta trebuia să fie de formă rotundă ,în amintirea corturilor lor”*[24].

Centre bine organizate ale populaţiei de la nordul Dunării de Jos au fost atestate de Georgios Kedrenos (*Compediu de istorii* , 23,) la venirea bulgarilor. Atunci autohtonii făceau apel la înţelegerea împăratului : *„predându-se împreună cu acele fortăreţe , primidu-i cu blândeţe* (împăratul) *a trimis oameni să preia fortăreaţa şi oaste îndestulătoare pentru paza lor*”.

Se poate afirma , de asemenea , că triburile protobulgarilor au primit legi , după cum ştim , de abia pe vremea hanului Krum (802-814) influenţaţi fiind de realităţile sociale din Imperiu.

Am specificat deja că secolul al VIII-lea a reprezentat un răstimp de linişte poate doar cu excepţia apariţiei protobulgarilor.

Aceştia din urmă asemeni slavilor , s-au întrepus între teritoriile nord-dunărene şi Imperiul Bizantin.

În secolul al X-lea victoriile bizantinilor au readus teritorii nord-dunărene sub stăpânirea Imperiului.

BIBLIOGRAPHY:

Izvoare narative

Historia Augusta ,vol.II (st.introductiv Vl. Iliescu trad şi note C. Drăgulescu), Bucureşti , 1971

Izvoare privind istoria României , vol.II (H.Mihăiescu ,Gh.Ştefan, R.Hîncu, Vl.Iliescu ,V.Popescu), Bucureşti ,1970 , vol III (Al. Elian , N.Ş.Tanaşăca) , Bucureşti ,1975

Kekaumenos , *Sfaturi către împărat* (introducere , tr., note şi comenatarii Gabriela Radu) în *Altarul Banatului* , VIII, nr. 10-12, 1997

Ammianus Marcellinus , *Istorie romană* (traducere şi introducere D.Popescu) ,Bucureşti ,1982

Mauricius , *Strategikon*, Bucureşti, 1970

Procopiu din Cezareea ,*Războiul cu goţii* (trad. şi introd. H.Mihăiescu), Bucureşti , 1963

Teofilact Simocata , *Istorie bizantină .Domnia împăratului Mauricius(582-602)* (trad şi introd H.Mihăiescu) ,Bucureşti , 1985

Bibliografie

Alfodi, A., *Studien zur Geschichte der Weltkrise des Jahrunders nach Christus* , Darmstadt , 1967

Bârzu , Ligia ;Brezeanu, S.,*Originea şi continuitatea românilor.Arheologie şi tradiţie istorică*, Bucureşti, 1991

[24] *Ibidem*, p.16

D. Corovu-Sererineanu , *Scrisori ale Sf.Vasile cel Mare şi Epistola Bisericii Goţiei către Capadochia-izvoare importante pentru Istoria Bisericii Române*, în *Mitropolia Olteniei* , Craiova, 1996, 48, nr. 1-2, p.20-31
P.Diaconu, *Unele aspecte ale relaţilor dintre bisericile din Dobrogea şi Paphlagonia* , în *Tomis*, 1996, 31, nr.6; p.13
N.Iorga ,*Istoria românilor din Ardeal şi Ungaria* , Bucureşti , 1989
Idem, *Despre cronici şi cronicari* , Bucureşti ,1988
I.Hica , *Un cimitir din secolul al VI-lea e.n. de la Valea Largă* în Studii de istorie şi arheologie , 25, 1974,4,p.517-526
A.Koestler, *Al treisprezecelea trib :Khazarii*, Roma, 1987
D.Obolensky ,*Un Commonwealth medieval:Bizanţul*, Bucureşti ,2002
Şt. Olteanu ,*Societatea carpato-danubiano-pontică în secolele IV-XI* .Structuri demo-economice şi social politice, Bucureşti, 1997,

I.Pachia Tatomirescu , *Regallianus* , Timişoara, 1999,
Şt.Pascu ,*Voievodatul Transilvaniei* , vol IV, Cluj-Napoca , 1989, p.135
D.Popescu , *Das gepidische Grabenfeld in einer vor und fruhgeschichtlichen Siedlung in Sibenburgen*, Bucureşti, 1979
E.Popescu, *ChristianitasDaco-Romana .Florilegium studiorum*, Bucureşti ,1994, ,p.164 referitor la convertire , p.168-170; a propovăduit între 336,338 sau 341 şi 348 d.Hr.
D.Gh Teodor,*Contrubuţii privind pătrunderea slavilor în teritoriile extracarpatice ale României* ,în Carpica V,1972 ,p.105-114.
Idem,*Unele consideraţii privind încheierea procesului de formare a poporului roman* ,în Arheologia Moldovei ;IX, Iaşi,1980,p.75-84,
D. Tudor ,*Sucidava*, Bucureşti , 1976, p. 95
V.Spinei, *Marile migraţii în estul şi sud-estul Europei în secolele IX-XIII*, Institutul European ,Iaşi , 1999,
A.Stein , *DieLegaten von Moesien*, Budapesta , 1940 II;
N. Zugravu, *Geneza creştinismului popular al românilor ,Bucurşti ,1997* ,p.230
Idem , *Păgâni şi creştini în spaţiul extracarpatic în veacul al IV-lea*, în *Anuarul Institutului de Istorie „A..D.Xenopol”*, XXXIII, 1996, p. 119-132 (partea I) şi XXXIV,1997, p.295-300 (partea a-II-a).

THE VICAR GAVRIIL HANGO ON THE HISTORY OF THE ORTHODOX CHAPEL IN GHERLA PENITENTIARY

Valeria Soroștineanu

Assist. Prof., PhD, "Lucian Blaga" University of Sibiu

Abstract: The present study doesn't only refer to the strict chronological aspects of a chapel construction, but also presents the activity of the vicar Gavriil Hango as an Orthodox confessor of the prisoners from the Correctional Institute in Gherla during 1900-1914.
The yearly reports were initially sent to the Orthodox Consistory in Sibiu, most important of them being published in the pages of the Telegraful Român (The Romanian Telegraph). Hango is the author of a study, one of the few ones focused on the Orthodox background and here we refer to a similar article from 1874 of the priest Tit-Vespasian Gheaja, a former confessor in Gherla. Unlike priest Gheaja who offers a brief but interesting historical analysis of the society's attitudes towards the prisoners, priest Hango had the possibility to document for an ample study, published in Telegraful Român in 1903.
Many problems are debated in the mentioned study, problems with which the vicar Hango had to deal as a confessor and spiritual guide (although the term is specific to the Roman-Catholic Church, it was used in the Orthodox milieu as well, in the inter-war period): the religious service, cathehism, private discussions with every prisoner, moral evaluation, maintaning the relation with the prisoners' families, including a recommendation for a liberation for good behavior, censoring the prisoners' letter for their families and the interest for the elaboration of a historical account of his activity as a state clerk and Orthodox priest.

Keywords: prisoner, family, faith, rehabilitation, society

The present study is an attempt to retrace an interesting biography of an Orthodox priest of the Transylvanian Archdiocese and a clerk - Gavriil Hango – during 1900-1914.The mentioned priest was also teacher for Romanian state schools, journalist, writer, and editor of *Telegraful Roman* (*The Romanian Telegraph*), ghostly father or confessor of the prisoners of Gherla penitentiary. He had carried out an important and worthwhile activity.

We started our study from Hango's ample article, published in 1903 in *The Romanian Telegraph* (no. 90-100) regarding the history of the Orthodox chapel in Gherla penitentiary, as the references to the construction of the chapel were propitious to mentioning the priest's activity as confessor of the prisoners of Orthodox confession. Hango's study is completed by a similar one, published in 1874 by Tit-Vespasian Gheaja.

Unlike priest Gheaja, who presented briefly some historical aspects of society's attitudes toward prisoners, priest Hango had the possibility to research thoroughly his mentioned study[1] due to his status between 1898-1914.

A great variety of facets were presented, starting with mentioning the Orthodox priests, the activity of a priest as a confessor, the religious service, catechetics, private discussions with the prisoners and ending with their moral evaluation, maintaining a relationship with prisoners' relatives, including a recommendation for a liberation for good behavior. At the same time, the priest Hango prepares his own statistics (like the penitentiary's chief); he acts as a censor for the letters sent by the Romanian prisoners of Orthodox confession.

[1] Hango, 1903, nr. 90-100.

From the available data, we may say that the state wasn't officially interested in the Romanian churches' involvement (Orthodox and Greek-Catholic) in Transylvanian penitentiaries. On the other hand, we can't deny the existing efforts in maintaining the morality standards, alongside the institutions of the state and other confessions from the dualist state.

The decades until 1914 were characterized by a need to revise the Criminal Code, which imposed another perspective on the underage delinquents (less than 18 years old). The authorities had to reconsider their behavior and to involve other institutions of the state, church and school included.

Within the dualist state, the law V of 1878 was imposed, the Hungarian code of crimes and felonies, respectively the Criminal Code of Contraventions of 1880, the Law no. XXXIII; in 1908 and 1910 the Criminal Law no. XXXVI, part I and II, meant some alterations of the Criminal Code, especially the underage delinquents.Basically, the changes were stating for both the adults and the underage delinquents with penalties of several years to be imprisoned only in some cases, while others were just rebuked and were left free for an established period of time (in probation) or interned in penitentiaries. Most of the references were concerning the underage delinquents, baring witness to the change of perspective – the desire to save and educate rather than only punish. This aspect was acompanied by another change that represented an influence from the American continent on European soil[2].

At the end of XIX-th century, 1886 was the year of mentioning for the first time a penitentiary for underage delinquents (male and female), grouped in families, formed of 25-40 underage, under the supervision of a teacher.The entire mechanism was reorganized after the changes of the Criminal Code.

Throughout the mentioned period (1867-1908), priests of Orthodox confession had ensured the care for the spiritual needs of the delinquents. But, as consequences of the bigger effort required in order to educate the underage delinquents, starting with 1910, the Orthodox Archdiocese of Sibiu answered the official addresses of that year by issuance, through which they asked the priests statistics on underage delinquents of Orthodox confession and proposals to deal with that matter.

Therefore, the Consistory of Sibiu named archpriests Ioan Hamsea, Tuliu Rosescu and Stefan Russu as "spirituals" in 1910 at the High Court of Justice in Brasov, Cluj and Mures-Osorheiu. They were to establish the exact number of underage delinquents and to transmit the data, with the aproval of Consistory, Reunion of patronage in Cluj – a special institution created to supervise the changes of the Criminal Code in 1908 and 1910 regarding the underage delinquents.

From statistical data, it was clear that in 1910 in the penitentiary of Cluj there was one Orthodox delinquent, condemned to 4 months in prison. Archpriest Tuliu Rosescu visited him several times and assigned as "spiritual" the catechist Andrei Ludu. In the same way, in Targu-Mures, there was no underage delinquent of Orthodox confession, but 71 Romanian adults, of whom 17 were Orthodox and 54 Greek-Catholic. Archpriest Stefan Russu visited them twice a month and prepared a speech for them.

In Brasov it was established that "there were not so many delinquents of our confession". The royal High Court of Justice had vicar Ioan Priscu as an employee to pay attention to the underage delinquents. The authorities decided to establish an institution in Bistrita-Nasaud county as in Cluj and then in every county. In the mentioned Reunion the Orthodox confession was to be represented by archpriest Gregoriu Pletosu and two other

[2]Brutaru, 2013, p. 21.

older priests, but in time all priests from the entire Archdiocese were to take care of this aspect.

The report of the Consistory of Archdiocese no. 2786 of 1910, the new criminal Law of 1908 and the role of the priests and teachers of the Transylvanian Archdiocese was also presented in Sibiu.

Reunion of patronage in Cluj was to establish a branch near every High Court and an agency at every praetorial office, according to the changes brought to the Criminal Code of 1908. The praetorial offices were meant to offer the necessary information in order to educate the ”delinquents between 12 and 18 years old, their family and social background to correct their bad habits”.

The most comprehensive presentation of the new legislation in the Orthodox milieu concerning the underage delinquents was made by the teacher Pompiliu Dan, headmaster of the confessional school in Zarnesti, archpriestship of Brasov. He demanded that the Romanian society would point out the practical matters to undertake as teachers and priests, alongside Astra and Reunion of Romanian Women in Brasov and Sibiu[3].

Due to the fact that priests and teachers, members of the Orthodox Church, had to apply the changes of the Criminal Code regarding the underage delinquents, they were warned to wait instructions from Sibiu in case agencies were to be established throughout archpriestships and parishes. There was a report from in Sibiu in March 16, 1910, signed by the vicar of the Archiepiscopate – Ilarion Puscariu – and the secretary of the Consistory – dr. George Proca.

The first interested in Archdiocese and the regulations of this Reunion was the lawyer Ioan de Preda, who was intrigued by the 3rd Article from the Status of the mentioned Reunion, according to which”migration in other lands of the people subjected to their patronage” was allowed. Ioan de Preda was wondering if that wasn’t a legal way to ”transport our boys in other regions to Hungarianise them, as it was known that it was to be done with the poor Slovaks”.

The only viable solution would have been offered by Romanian penitentiaries, and the initiative should have been on the behalf of the Romanian community, as they were numerous and considered illiterate, thus the most adult criminals in Transylvania were Romanians. Ioan de Preda remarked with sadness that the legal changes created occasions for Hungarianisation; it was imperative that the regulations of the Reunion of patronage would become known[4].

Regarding the priest-confessor Gavriil Hango, we mention that he was born in Magoaja, archpriestship of Dej in 1862, in a family where the love for books was inspired by his father, graduate of pedagogy course in Sibiu. Gavriil graduated theology in Sibiu, although he was encouraged to follow a military career or in law. He was Miron Cristea’s and Ioan Stroia’s colleague during 1887-1890.

Hango was ordained in 1891 for the parish Bontida, archpriestship of Cluj. He became a widower in 1893 and came back to Sibiu, at the Theologic-Pedagogic Institute, where he was manager, catechist of Romanian pupils at state schools in the city and editor of *The Romanian Telegraph* in 1896-1897. He was named priest or ”spiritual” in 1898 at penitentiary in Gherla after Tit-Vespasian Gheaja. At Aiud penitentiary another priest widower carried out his duties in 1884-1890 – Nicolae Ivan.

Gavriil Hango was also teacher of religion for the Romanian pupils in state schools in Gherla during the same period. His sudden death on October, 6 1914, was surprising, and

[3] Pompiliu, 1912, pp. 9-10
[4] Archive of the Sibiu Archdiocese, 1912, III, 39/1290, 39/14203, 2529, 2786, 1290.

there were even accusations of poisoning, because he was in conflict with Hungarian authorities. Another explanation was given to his sudden death and quick burial – a contagious disease.

Among his most important articles published in The Romanian Telegraph we mention: Şaguna şi purgatoriul. Un răspuns dat unui ziar maghiar [Saguna and Purgatory. A Response to a Hungarian Newspaper] - 1898; Concubinajul. Originea şi causele lui, rele ce rezultă din el şi mijloacele pentru împiedecarea şi stârpirea lui [Concubinage. Its Origins and Causes, Its Bad Consequences and Means to Prevent and Stop It] - 1901; Monografia capelei de la Penitenciarul din Gherla [Monograph of the Chapel of Gherla Penitentiary] - 1903; Din cronica parohiei greco-ortodoxe Mănăşturul unguresc [From the Chronicle of the Greek-Orthodox Parish in Hungarian Manastur] - 1904; Pregătirea pruncilor pentru prima mărturisire şi cuminecare [Preparing the Children for the First Confession and Communion] - 1906; Monografia şcolilor elementare poporale greco-ortodoxe române din Măgoaja [Monograph of Romanian Elementary Popular Greek-Orthodox Schools in Magoaja] - 1912.

Hango's literary talent was evident in his literary sketch *Un vis. Naraţiune din viaţa unui preot din anul 1897* [*A Dream. Narration from A Priest's Life in 1897*]. Colaborator of the *Theological Journal*, edited by Nicolae Balan, Gavriil Hango proved his skills in the study of dogmatic theology, mentioned in his studies: *Paştile [Passover]* - 1910, *Izvoarele Duhului Sfânt în actul transsubstanţiunii la Sf. Euharistie [Sources of the Holy Spirit in the Act of Transubstantiation at the Saint Eucharist]* -1910 or *Catehizaţiune. Istoric. Îndrumări [Catechesis. A History and Guidance]* – 1911. He was also among the contributors to the Romanian Encyclopedia in 3 volumes, published in Sibiu in 1898-1904, under the aegist of Astra's and Cornel Diaconovici's guidance[5].

An interesting aspect was the analysis of Hango's interventions at the priests' conferences in archpriestship of Dej, where in 1899 he refered to the foreign influences over the Orthodox confession that may have exerted over the believers by buying icons from Nicula monastery, "papist-united"[6]. On the same occasion, he insisted that the wealthier parishioners with no children were urged to be more generous toward the church for the payment of parish taxes, and addresses to be made in the name of the guardians so that the vicar woudn't be considered only a collector of church taxes[7].

During another conference in 1901, his monograph concerning the Orthodox Chapel from Gherla's Regal Hungarian Penitentiary was considered exemplary for all the parish monographies, imposed by the Consistory, according to Gavriil Hango's initiative. At the same time, *Monografia şcolilor elementare poporale greco-ortodoxe greco-române din Măgoaja [Monograph of Elementary Popular Greek-Orthodox Greek-Romanian Schools in Magoaja]*, from 1912 for the teachers' conferences, as well as another monograph from 1906, regarding the presence of Anabaptists and requiring more zeal in fulfiling priestly duties were considered guides in writing monographs.

Priest Hango was also interested in clarifying aspects about the prayer of absolution, uttered at funerals, according to orders of Consistory of Sibiu from September 10, 1896. This prayer became mandatory after the funeral, but it didn't refer to all those present, as "praying is one thing and pronouncing absolution is another"[8].

Gavriil Hango is mentioned as consistorial commissioner in the Hungarian Manastur due to his capacity of clarifying things; he warned the priest and the teacher on their conflict,

[5] Păcurariu,2002, pp. 310-312.
[6] Soroştineanu, 2007a, pp. 87-88.
[7] Archive of the Sibiu Archdiocese, III, 490, 1906, Archpriestship Dej.
[8] Hango, 1913, nr.8, pp. 225-227, 249.

and the latter was punished for not attending church and for ”harmful phrases about the church”. He considered it normal to teach Religion in Romanian to Romanian pupils from the state schools in Gherla (the same example was set by Alexandru Jantea in Sibiu), he was paid in 1906 by the Archdiocese, after the schools refused to pay[9].

The priest-confessor Hango mentioned a monograph of the Gherla penitentiary, written in Hungarian in 1898, as he used important data for his presentation of the Orthodox chapel. The existing building of the penitentiary dates back to 1291, and it was a noble's residence for Cardinal Martinuzzi or for Rackozi family; it was transformed in a regional penitentiary of the Empire by Emperor Joseph II in 1787 after the Transylvanian occupation.

The chapel seemed to be there in 1859 when the central building of the penitentiary was built, in three floors, because in 1837 the Orthodox Bishop Vasile Moga sent to the local priest an antimensium so that he would be able to officiate the service with no relics and church. The chapel was used on a monthly basis, mainly at funerals.In the new building, the Orthodox chapel was mentioned in 1903 in the Northen part of the penitentiary, between the ground floor and the first floor.

The government established in 1845 the yearly sum of 20 florins for all expenses (it was 10 florins before that) – candles, incense, washing the priestly clothes. The director of the penitentiary Racz Peter sent an address to the Orthodox Bishop Vasile Moga in 1843 to inform on the end of the construction of the new building, and that he needed 200 florins for the 2 bells, as he bought all the necessary books for 102 florins (with Cyrillic letters, as we find out that in 1903 Hango bought other ritual books with Latin letters). While initialy anyone could visit the chapel of the prisoners, that was forbidden in 1868[10].

Gavriil Hango was able to establish the list of the Orthodox priests from the penitentiary in Gherla due to the data in the archive of the penitentiary, although they were some deficiencies in the first decades of its existence. Thus in 1837 the presence of the Orthodox priest was on a monthly basis, while in 1834 a permanent Orthodox priest was required; due to the radical changes in 1868, priests are named definitely for every confession and they became ”clerks of the state”[11].

The first mentioned year was 1787, when the priest from Sec, Archpriestship of Dej, assigned to be chaplain comitatens; in 1831 Vasile Balan from Sec was named confessor in Gherla until 1848. From that year the archpriest of Cluj – Gregoriu Gall – named chaplain Ioan Mezei, vicar in Divinciorii Mari, who wasn't remunerated for his activity during all the mentioned years (until 1860). The next confessor, vicar from Sec – Ioan Farkas – converts to Greek-Catholicism with the entire parish in 1879. After the instauration of dualism, according to the new laws regarding confessions in the dualist state, even in the penitentiary, every confession must have been represented so that Tit-Vespasian Gheaja was the one to put things in order in the chapel (1869-1898), when he was chosen as honorary archpriest of Hateg region. The next important activity was carried on by Gavriil Hango in 1898-1914, while during the war years Augustin Cupsa was the confessor there[12].

Hango's salary was a motif for debate in 1867 when priests were integrated as clerks in the Ministry of Justice; he was named in agreement with his confession. In 1869, the salary was 800 florins and 120 florins for the rent, but the priests' complete integration into the new status of ”clerks of the state” with pension was only in 1887[13].

[9]Soroștineanu, 2007b, p. 56, p.63.
[10] Hango, 1903, no. 90, p.370.
[11] Hango,1903, no. 92, p. 278.
[12] Hango, 1903, no. 100, p. 411.
[13] Hango, 1903, no. 100, p. 411.

From an organizational perspective, Gavriil Hango mentioned in the first part of his study the evolution of the existing rules, from the oldest to those valid during the writing of the study, in 1903. The older regulations were mentioned – 1821, 1837 and 1843, but for Hango the first model of demeanor was given by *Învățături religioase-morale pentru cei eliberați* [*Moral-Religious Teachings for the Released Prisoners*] from 1860[14].

After the establishment of dualism, there was a reorganization of the system of detention according to regulations of 1870, modified in 1880, when out of four components (general dispositions, special instructions for officials and instructions for the security personnel), only the last ones remained valid. It was certain that priests were considered state officials, subordinated directly to the head of the penitentiary and indirectly to the Ministry of Justice, but at the same time the canonical link with the Orthodox or Greek-Catholic Church was maintained.

The role of the priest-confessors in prisons consisted in the moral correction of the believers, which was a complex activity.The first objective was the divine service on Sundays and on holydays. In time, depending on talent and behavior, the cantors and the verger were chosen among the prisoners, who were instructed weekly by the priest, while the church music was taught by priest Cuntan from the Theological Institute of Sibiu. There were situations when the 2 positions were held by 2 wardens.

There were no certain data on the Romanian Orthodox prisoners until the anointing of an Orthodox priest at the penitentiary in 1831 so that till 1801 there was no mentioning of Orthodox prisoners. The only explanation for that situation would be that the Romanians were converted to Greek Catholicism. The system of recording data was changed in 1870 when the registers had to be separated from the confessional perspective[15].

According to statistical data, there were huge differences in the number of Orthodox prisoners – 2 in 1802, 39 in 1849 or 100 in 1883, 11 in 1912. It is interesting to mention the Orthodox female prisoners in Gherla – 2 in 1804 and 4 in 1814. The last female prisoner was mentioned in 1849[16]. In total, throughout 114 years, in Gherla penitentiary were held 16,468 prisoners; priest Hango calculated 24,11% being Orthodox, although he was convinced that among those some were Serbian or Rroma (see Annexe 1)[17].

For the priest Gavriil Hango the mission as priest-confessor starting 1898 meant entering a difficult world, spending time with those who were imprisoned for reprehensible acts. As the correction of the sinner was among priest's objectives, the religious services held on Sundays and holydays were followed by catechesis hours every Thursday. Moreover, there were other mentioned services: Sacrament of penance, eucharist, unction of the sick at the funeral services. Hango urged the prisoners to confess and to participate at Oblation 4 times a year. The priest also mentioned the "improvement of sanitary conditions" and thus the decrease of the rate of mortality (as in other penitentiaries in the European space).

As priest Hango recognized, the most difficult task for him was to take care of those prisoners who were on their deathbed and to lead them on their last journey. According to Article 7 from the penitentiary regulations from 1843, if there wasn't enough money for a coffin, the money had to be obtained from selling the possessions of the prisoner. At the service only several people could attend: priest, cantor, verger and 2 wardens; the bell of the chapel rang only during the exit of the penitentiary, as the cemetery was situated outside the

[14] Hango, 1903, no. 97, p. 398.
[15] Hango, 1903, no. 96,pp. 394 -395.
[16] Hango, 1903,no. 96, pp. 394 -395.
[17] Hango, 1903, no. 96, pp. 394 -395.

city, where were allowed to go only the priest, a warden and 2 prisoners. Gavriil Hango concluded: ”the fate of those who die alone is sad, as their family is far away”, ”comforting the duying people is one of the most difficult pastoral problems for priests from such institutions”.

The priest had also the obligation to prepare his own file for every prisoner of the same confession and according to prisoners’ previous history, they were classified in one of the existing 4 classes: the 4th class was constituted of subsequent offenders with sentencing against people or possessions, the 3rd class was for the first time offenders or any other felony. The first 2 classes were available for those who earned through good behavior that better status. 1868 is the year that marks a difference, as it established the fact that prisoners could earn money by being involved in different activities and send some money to their families or buy books for the library of the penitentiary or tools. At the end of the sentence, money were a great help for prisoners. During the first months of detention most of the prisoners were in ”separate chambers”, where they were visited by the priest; the others were in bigger rooms set up for work, hospital, school or in disciplinary rooms. The breaks in the working schedule were spent in the common dormitories, under the surveilance of a specially assigned prisoner.

When he visited the hospital of the penitentiary, Hango advised the sick ones ”to put things in order in their lives”, and had words of encouragement for those who were working on the fields, away from the prison, having earned that privilege.

The school within the penitentiary was another background where the prisoners were evaluated by the priest, as those prisoners who were under 30 and were illiterate attended the courses. Those two hours of Religion per week were used by Hango to continue his weekly efforts with the prisoners’s moral improvement. The elementary school within the prison had only 2 classes: the 1st one was for those who knew nothing or just a little bit, the 2nd class was for the rest. Curriculum, with some changes was identical to the one in confessional schools, and the final exam, in front of the head of the penitentiary, had marks (good, satisfactory and unsatisfactory) and prizes (there was a fund for every confession of 7 crowns and 50 filers and alternatively a prize of 10 or 5 crowns).

Gavriil Hango mentioned the fact that it was difficult to approach every prisoner and to make him conscious of the evil he had done, offering hope, at the same time, that the correction was possible through one’s will. In time, according to their initial classification and subsequent behaviour, the prisoners were classsified in two groups: incorrigible and corrigible. The most difficult ones were considered those sentenced for life and those who were ”leaning over suicide”.

The rebuke wasn’t desirable either, at least not in front of all the prisoners; it was better for such discussions to take place face to face, as in that context the confessor could also use the letters from the relatives. The correspondence between the prisoner and his family was necessary for another reason – the dissolution of a family could have easily occured. Besides, from such crumbled families children were easy targets to become thiefs and criminals so that the vicious circle may start anytime.

Throughout the sentencing, every prisoner was evaluated by the priest-confessor; priest’s role was highly important in reducing the sentence or classifying the prisoner in a better class from the moral point of view. Such evaluations were decisive when the authorities of the penitentiary decided upon such matters.From Hango’s perspective, a complete rehabilitation was possible only for those who were sentenced for the first time; as for the rest of the prisoners, the percentage varied greatly despite the fact that the system of advancing from one class to another was complex and the priest had to write a report every 2 months. Advancing to another class could mean reducing the sentence or changing the classification: I

– completely rehabilitated, II – generally rehabilitated; III – partly rehabilitated, IV – not rehabilitated.

For good behavior there were 22 prizes of 4 crowns each (given on King's birthday, St. Stephen) from the fundation established by one of the leading figures of the penitentiary – baron Jasintzi Josef. Another prize was 0,5 l of wine on the birthday of Emperor Francis-Joseph (December 2).

Priest Hango also refered to the events after the prisoners were released, as their good behavior was the proof of the priest's success. On the other hand, that was a success that had to be confirmed by the society, parish and school. Hango's article, published in 1909 in *The Romanian Telegraph - Păstorirea păcătoşilor eliberaţi din prinsori [Pastoring Sinners Released from Prisons]* – reffered to every segment of society potentially guilty of these sinners' fall or multiple offences.

Gavriil Hango offered guidance that would help society to be more efficient in saving the famlies with various problems, the young people with no religious education. He also mentioned the lack of attention to families that had someone imprisoned, while priests approached with greater difficulty families in such situations. Poor orphans were in a dreadful situation, an easy target for those who exploited their cheap work.The article also pointed out an example from penitentiary, when a prisoner refused to leave, as prison was the only society he knew of and where he belonged, as after a sentence of 12 years he had nowhere to go[18].

After identifying the sensitive aspects, confessor Hango highlighted potential steps to be made in order to attenuate some social deficiencies: medical and spiritual help for the families with convicted members; encouraging children to attend school; encouraging families to maintain moral standards; support for released prisoners from penitentiaries till they found work[19].

The most inspired conclusion regarding the debated subject was expressed by another priest-confessor at the end of the mentioned above article on the possible correction of fate of those released from prisons – "they have to be given a second chance from society, and here the priest has a very important role"[20].

Annexe 1.

Year	Prisoners of Orthodox Confession *
1802	1
1803	2
1804	17
1805	27
1806	29
1807	20
1808	16
1809	21
1810	18
1811	5
1812	17
1813	13
1814	23
1815	35
1816	24

[18] Hango, 1909,no.70, p.289-294.
[19] Hango,1909,no. 77, p. 318.
[20] Hango,1909, no. 80, p. 329-330.

1817	16
1818	9
1819	10
1820	1
1821	-
1832	1
1833	5
1834	2
1835	10
1836	2
1837	4
1838	4
1839	6
1840	7
1841	27
1842	14
1843	21
1844	20
1845	21
1846	40
1847	27
1848	14
1849	39
1850	8
1851	25
1852	27
1853	76
1854	47
1855	28
1856	129
1857	59
1858	119
1859	189
1860	128
1861	56
1862	32
1863	42
1864	121
1865	50
1866	98
1867	103
1868	54
1869	53
1870	47
1871	60
1872	75
1873	62

1874	98
1875	74
1876	56
1877	65
1878	75
1879	73
1880	64
1881	85
1882	90
1883	100
1884	70
1885	48
1886	104
1887	64
1888	85
1889	70
1890	91
1891	80
1892	57
1893	30
1894	43
1895	36
1896	9
1897	30
1898	31
1899	38
1900	28
1901	13
1902	11
Total Years 100	Total Orthodox Prisoners 16468

* - It wasn't possible to establish the exact number of the Romanian Orthodox prisoners because there were also mentioned Serbian and Romma prisoners, who declared themselves as Orthodox believers. Data was provided by priest Gavriil Hango in an ample article, published in *The Romanian Telegraph - Istoricul construirii Capelei Ortodoxe din Penitenciarul Gherla [A History of Building the Orthodox Chapel in Gherla Penitentiary]*, 1903, nr. 96, p. 394-395.

BIBLIOGRAPHY:

Archive of the Sibiu Archdiocese, 1912, III, 39/1290, 39/14203, 2529, 2786, 1290.
Archive of the Sibiu Archdiocese, 1906, III, 490, Archpriestship Dej.
Brutaru,2013:Versavia Brutaru, *Tratamentul penal al minorului [The Penal Treatment of the Underage]*, Editura Hamangiu, Bucureşti, 2013.
Hango,1903:Gavriil Hango, Istoricul construirii Capelei Ortodoxe din Penitenciarul Gherla [History of the Orthodox Chapel in Gherla Penitentiary] in: *Telegraful Român[The Romanian Telegraph]*,year L, nr. 90-100, 1903.

Hango,1913:Gavriil Hango, *Rugăciunea de dezlegare [Prayer of Absolution]* in:*Revista Teologică, [The Theological Journal]*,an VI, 1913, nr.8.
Hango,1903:Gavriil Hango, *Istoricul construirii Capelei Ortodoxe din Penitenciarul Gherla [A History of Building the Orthodox Chapel in Gherla Penitentiary]* in: *Telegraful Român[The Romanian Telegraph]*,year L, no. 90, 1903.
Hango,1903:Gavriil Hango, *Istoricul construirii Capelei Ortodoxe din Penitenciarul Gherla [A History of Building the Orthodox Chapel in Gherla Penitentiary]* in: *Telegraful Român[The Romanian Telegraph]*,year L, no. 92, 1903.
Hango,1903:Gavriil Hango, *Istoricul construirii Capelei Ortodoxe din Penitenciarul Gherla [A History of Building the Orthodox Chapel in Gherla Penitentiary]* in: *Telegraful Român[The Romanian Telegraph]*,year L, no. 100, 1903.
Hango,1903:Gavriil Hango, *Istoricul construirii Capelei Ortodoxe din Penitenciarul Gherla [A History of Building the Orthodox Chapel in Gherla Penitentiary]* in: *Telegraful Român[The Romanian Telegraph]*,no. 97,1903.
Hango,1903:Gavriil Hango, *Istoricul construirii Capelei Ortodoxe din Penitenciarul Gherla [A History of Building the Orthodox Chapel in Gherla Penitentiary]* in: *Telegraful Român[The Romanian Telegraph]*,no. 96,1903.
Hango,1909:Gavriil Hango, *Păstorirea păcătoşilor eliberaţi din prinsori [Pastoring Sinners Released from Prisons]* in: *Telegraful Român*, year LVII, no.70, 1909.
Telegraph],no. 96,1903.
Hango,1909:Gavriil Hango, *Păstorirea păcătoşilor eliberaţi din prinsori [Pastoring Sinners Released from Prisons]* in: *Telegraful Român*, year LV, no. 77,1909.
Telegraph],no. 96, 1903.
Hango,1909:Gavriil Hango, *Păstorirea păcătoşilor eliberaţi din prinsori [Pastoring Sinners Released from Prisons]* in: *Telegraful Român*, year LV, no. 80,1909.
Păcurariu,2002:Mircea Păcurariu, *Cărturari sibieni de altădată [Sibiu's Scholars of Old]*, Ed. Cluj-Napoca, 2002.
Pompiliu,1912:Pompiliu,Dan,*Patronagiile şcolare-dizertaţie cetită în conferinţa cercuală a învăţătorilor gr.ort. români din tractele Braşov, Bran şi Treiscaune, ţinută în Braşov în 13/26 octobre 1912. Reproducere din „Gazeta Transilvaniei „, Nrii 228 şi 229 din anul 1912 [School Patronages – dissertation read at the conference of Romanian teachers from Brasov, Bran and Treiscaune, held in Brasov October, 13/26 1912.Reproduction from "Gazeta Transilvaniei"]*,Tipografia A. Mureşianu : Branisce & Comp.,Braşov, 1912.
Soroştineanu 2007a:Valeria Soroştineanu,*Manifestări ale sentimentului religiosla românii ortodocşi din Transilvania, 1899-1916 [Manifestations of the Religious Feelings of Romanian Orthodox People in Transylvania, 1899-1916]*, Editura Universităţii „Lucian Blaga" din Sibiu, 2005.
Soroştineanu, 2007b:Soroştineanu, *Şcoalaconfesională românească din Arhiepiscopia Ortodoxă a Transilvaniei (1899-1916) [Romanian Confessional School in the Orthodox Archdiocese of Transylvania (1899-1916)]*, Editura Universităţii „Lucian Blaga" din Sibiu, Sibiu, 2007.

THE WOMEN IN THE AENEID

Mădălina Strechie

Assist. Prof., PhD, University of Craiova

Abstract: *The **Aeneid**, the national epic of the Romans and an ideology for the Principate of Augustus has, besides founding heroes and models for all Romans, many female characters. The women in the **Aeneid** follow the Roman feminine types existing during the Principate, a period during which Virgil lived and created.*

Thus, we can find the Roman matron type, in the epic this role is played by Venus, who is more of a mother than a goddess. The character of Venus strikingly resembles Livia, the wife of Augustus. The courtesan type is played by Dido, Queen of Carthage, a tragic role, just like the life of Roman courtesans in reality, in their overwhelming majority foreign women (ethnically), with the status of slaves.

We also encounter the vestal type, an essentially Roman cult, in two important feminine hypostases. The former refers to the Cumaean Sibyl, it is the professional hypostasis, as she was a priestess, and the latter, in the person of Lavinia, is the moral hypostasis, as she was the one who would become the wife of the founding hero, Aeneas.

*By his masterpiece, the **Aeneid**, Virgil offers the Principate not only an ideological manifesto, but also a social radiography, transforming female characters around Roman politicians of his time into immortal characters. Roman women really made politics worldwide, by means of their husbands, sons, brothers, fathers or lovers, a fact which was masterly revealed in the **Aeneid**, they were not incidentally compared to goddesses.*

Keywords: the Aeneid, female characters, social roles, the Principate, ancient Rome.

Introducere

Eneida, deşi cronică a unui război de fondare a viitoarei civilizaţii romane, are ca personaje pe lângă zei, eroi şi războinici şi foarte multe personaje feminine. Acestea, fie că sunt zeiţe, nimfe, regine, mame, amazoane, preotese, fecioare, doici, sclave, corespund în mare măsură cu tipurile feminine ale societăţii romane contemporane ale poetului Vergilius. Astfel, tipurile feminine (din punct de vedere social) demne de reţinut ale Principatului lui Augustus, perioada de creaţie vergiliană, erau: matroanele, vestalele şi curtezanele.[1]

De asemenea, poetul Vergilius însufleţeşte personaje feminine în hainele zeiţelor, sau ale unor regine, actori politici cu care Augustus a luptat în mod direct pentru instaurarea Principatului său. Dido seamănă prin pasiune şi comportamentul dezinvolt cu o curtezană a Romei, dar şi cu celebra Cleopatra a Egiptului, o femeie foarte senzuală, care şi-a trăit din plin pasiunea, având relaţii amoroase cu personaje ale politicii romane. Iunona, deşi o zeiţă cu nume roman, este mai degrabă o duşmancă de neîmpăcat romanilor, asemeni punilor, sau altor duşmani ai Romei. Ea este cea care a susţinut războiul dintre latinii, care deja se aflau în Latium la venirea lui Eneas, cu tovarăşii eroiului troian. Iuno este şi personificarea diviziunii şi vrajbei care a susţinut războaiele civile romane, războaie fratricide, care au rănit Roma, inclusiv Augustus a fost actor în ultimul dintre ele, dar le-a pus capăt prin regimul său politic.

[1] Vezi teza nostră de doctorat Strechie Mădălina, *Condiţia femeii în cadrul familiei romane de origine ecvestră în perioada Principatului,* Ediţia a II-a, Craiova, Editura Universitaria, 2012, Capitolul II, *Condiţia femeii în societatea romană*, pp. 68-128.

Şi Iuno este o întruchipare a Cleopatrei prin puterea sa politică, Egiptul, ţara căreia îi era regină, era pe atunci grânarul lumii antice.

Matroanele romane, dar şi figurile feminine importante din Principatul lui Augustus sunt prezente prin Venus, care în Eneida este mamă şi zeiţă, mai puţin zeiţă a dragostei şi a voluptăţii. Credem că în Venus, Vergilius a avut-o ca model pe Diva Livia, soţia lui Augustus, dar şi mama energică a următorului împărat, Tiberius.

Vestalele, cele mai influente şi cinstite femei romane, sunt şi ele prezente în ipostaze duble: profesionale prin zeiţele fecioare şi prin Sibyla din Cumae, dar şi morale prin Lavinia, fecioara castă şi nobilă, care, în calitate de prinţesă autohtonă a Latiumului, va deveni mireasa colonizatorului troian Eneas, punând capăt războiului.

Amazoanele prezente în epopeea vergiliană amintesc pe de-o parte de femeile gladiator din Roma, pe de altă de îndrăzneţele femei etrusce, emancipatele lumii antice[2], sau de eroinele istoriei romane (istorie pe care Vergilius o cunoştea foarte bine).

Am folosit pentru acest studiu atât varianta tradusă din latină a Eneidei[3] a lui George Coşbuc, pe care o considerăm foarte poetică şi apropiată de textul original vergilian, text pe care, însă, l-am consultat şi în varianta latinească.[4] Am folosit doar varianta de traducere a marelui poet George Coşbuc, pentru că personal, o preferăm tuturor celorlalte variante româneşti de traducere.

Personajele feminine ale Eneidei

Cea mai prezentă femeie în Eneidei, dar şi cea mai activă este Iunona, zeiţa romană echivalentă Herei. Fiind căsătorită cu Iuppiter ea este o matroană. Ea este prezentată de multe orialături de şeful panteonului roman, Iuppiter. La Vergilius, deşi Iunona are nume roman, caracterul şi comportamentul sunt eminamente străine, fiind o femeie pătimaşă, plină de ranchiună, răzbunătoare, ca orice duşman neîmpăcat al romanilor. Ea este mai degrabă reprezentantul grecilor care nu vedeau cu ochi buni ridicarea puterii romane şi stăpânirea Mării Mediterane. „Mânia mâhnitei Iunone" i-a făcut pe troineii lui Eneas să treacă prin multe încercări, pentru a coloniza şi fonda o nouă putere în Peininsula Italică. Zeiţa este aducătoare de „multe dureri" ca o „vrăjmaşă regină". Prin aceste epitete poetul poate face aluzie la Cleopatra, care i-a învrăjbit pe actorii politici ai Romei lui Augustus, provocând multe dureri prin războiul civil care i-a opus pe Augustus şi Antonius. Cleopatra se intitula ea însăşi zeiţă, considerându-se întruchiparea zeiţei Isis.

Zeiţa Iunona este mai mult regină, decât femeie şi mamă, o „regină vrăşmaşă" Romei, care nu îşi slăbeşte adversarul absolut deloc, chinuindu-l: „...amaruri atâtea gătindu-i..." lui Eneas care dorea să întemeieze o nouă Troie, de fapt o nouă putere în Mediterana care să conteze, aşa cum Augustus dorea să transforme o Romă regională într-o Romă mondială.

Ca orice femeie Iunona este foarte pasională, în opoziţie cu spiritul roman pragmatic: „Patimi atâta de mari s-ascundă sub piepturi chiar zeii?" De asemenea, Iunona are preferinţe, fiind capricioasă şi acţionează de multe ori potrivit instinctelor, dând dovadă de solidaritate feminină cu Dido, regina punilor, tot o femeie: „Veche-o cetate era, de tyrii clădită, Carthago/..../Pe-astă cetate-o iubea mai mult decât toate, Iunona."[5] Plină de răzbunare Iuno

[2] Pentru informaţii detaliate vezi: Strechie Mădălina, „Asemănări între femeia romană cu cea greacă şi etruscă-Studiu comparativ"în volumul *Ipostaze ale femeii în lumea antică (greacă şi romană),* coordonator STRECHIE Mădălina, Craiova, Editura Universitaria, 2010, 166 pagini, ISBN: 978-606-510-947-6, pp. 71-99.

[3]Vergilius, *Eneida,* traducere în forme originale de George Coşbuc, Prefaţă şi note de Ion Acsan, Editura Mondero, Bucureşti, 2004.

[4] ***Œuvres de Virgile*, Texte Latin, Publiées avec une introduction biographique et littéraire des notes critiques et explicatives des gravures, des cartes et un index, *L'Énéide,* par Paul Lejay, Paris, Librairie Hachette, France,1928.

[5]Vergilius, *op. cit.*, p. 12.

,nu se mulţumeşte doar cu rătăcirea pe mare a troineilor, ci doreşte şi urmăreşte să-i distrugă definitiv, pentru ca niciodată să nu se mai refacă. Ea gândeşte strategic pregătindu-le tot felul de capcane şi furtuni navale, aici poetul face aluzie la luptele maritime ale romanilor, unele dezastruoase pentru aceştia, flota fiind tot timpul o vulnerabilitate pentru romani.

Puterea sa regească o face să aibă la dispoziţie multe nimfe, care unele au similarităţi cu sclavele romane, deoarece le oferă ca recompensă aliaţilor ei, cum a fost cazul nimfei Deiopeia „cea mai cu farmec copilă", oferită zeului vânturilor Eolus, pentru a le trimite troienilor vânturi şi furtuni maritime care să-i abată din drum. Aşadar Iunona se comportă mai multe ca un şef de stat, ca un faraon, aşa cum era Cleopatra, care dorea limitarea intereselor romane în Marea Mediterană, de aceea Iunona este percepută drept despotică şi plină de venin, aluzie din nou la Cleopatra care s-a sinucis cu veninul cobrelor.

Iuno este şi comandant militar, la fel ca orice şef de stat femeie, la fel ca şi Cleopatra, grecoaică prin origine şi adversar militar la propriu pentru Augustus: „Iuno e-n rândul dintâi, şi-ncinsă cu paloş ea cheamă."[6] Are şi determinarea unui războinic deţinând „cruda mânie", ea este „nedomolita", dar ea poate fi şi „cu graiul smerit" ori cu „lacrimi" atunci când interesele ei o cer.

Venus, o rivală a Iunonei şi totodată tipul clasic al matroanei romane, este prezentată în Eneida drept mamă, în contrast cu latură sa senzuală, cu care era cunoscută în mitologia greacă. Pentru fiul ei, Venus, intervine la şeful panteonului roman, Iuppiter deoarece Eneas era „al ei". Personajul venusian seamănă izbitor cu Diva Livia, soţia lui Augustus, care îşi impune fiul ca împărat.

Venus, ca orice mamă este îndurerată de necazurile copilului ei, fiind mai tot timpul „cu suflet mânit şi cu genele pline de plânset."[7]Venus are rol şi de profetesă, ca orice matroană romană care avea grijă de religia căminului ei. Apelativul cel mai des utilizat în Eneida pentru Venus este Citrereea, care îi dezvălui originile şi tradiţiile cultului acestei zeiţe în civilizaţia romană. Zeiţa este, pe lângă o matroană influentă şi grijulie, şi o războinică desăvârşită, ea fiind şi „copila pământului tracic" asemănătoare cu eroinele istoriei romane, deoarece este prezentă în luptă atunci când ţara i-o cere: „...fată şi-n umblet şi-n port, şi-n arme ca fetele-n Sparta."[8] Ca o adevărată căpetenie de oşti, Venus este protectoarea maternă nu numai a lui Eneas, ci a întregului grup expediţionar al acestuia, fiind o adevărată *mater nationis*, aşa cum o reclama de altfel dinastia Iulienilor.

Ca orice matroană, Venus este mamă, „cea sfântă", deoarece i-a dat naştere lui Eneas, „fiu al zeiţei", copiii fiind calitatea cea mai de preţ a unei matroane romane. Ea este gata de a face orice pentru fiul ei, inclusiv de a otrăvi, numele ei traducându-se şi prin venin. Ea îi otrăveşte dragostea lui Dido, care îi întârzia realizarea destinului fiului ei. Ea are rol şi de educator pentru vlăstarele sale, deoarece în Eneida ea apare şi în postura de dascăl al lui Eneas, fiind pe lângă mamă şi cea care „povăţuieşte", ea este „mama dionică", „mama nereică dragă" „frumoasa lui mamă", apelative care îi demonstrază nobleţea originii, foarte importante pentru orice matroană romană. Ea gîndeşte „cuminte", dar este şi „speriată" pentru viaţa fiului ei. Venus „cea plină de farmec" face uz de farmecele ei la soţul ei zeul Vulcan pentru a-i făuri arme lui Eneas. pentru a-i creşte şansele acestuia în lupta cu adversarii.

Nimfele sunt prezentate colectiv sau individual, tot timpul fiind supusele zeiţelor, aşadar un fel de sclave domestice romane, care le însoţeau pe matroanele romane. Cele mai importante sunt Manto, o nimfă italică, (se pare că de acolo vine etimologia Mantuei,

[6]*Ibidem*, p. 57.
[7]*Ibidem*, p. 15.
[8]*Ibidem*, pp. 22-23.

localitatea natală pentru Vergilius, de aceea el o şi imortalizează) şi Venilia, mama lui Turnus, adversarul lui Eneas.

Demetra este altă zeiţă care apare în postura de matroană, dar şi Cybele, care este „mama cea nobil-a zeilor”.[9] Cybele este mai mult decât o zeiţă în Eneida, ea fiind „înalta zeiţă” care îmblânzeşte şi leii. Vergilius o asemuie cu Roma însăşi care supune neamuri după neamuri.

Orice matroană romană este şi soţie legitimă, o parteneră a soţului ei, care îl ajută şi îi susţine acestuia planurile cum este cazul Creusei, soţia lui Aeneas, mamă pentru Ascanius, numit mai apoi Iulus. Ea are rolul premonitoriu în epopee sesizând destinul lui Eneas, acceptându-şi rolul ei încheiat. Poate ca model pentru Creusa, Vergilius s-a inspirat din modelul primei soţii ale lui Augustus.

Mamele troienilor , dar şi ale latinilor sunt foarte respectate. Mulţi războinici devin fraţi de arme, iar mama unuia devine şi mama celuilalt. Ele au şi cea mai crudă soartă pentru că îşi văd copii pierind în crudul război. Aceste matroane sunt cele mai reale personje din capodopera vergiliană, mamele militarilor fiind cele mai pline de suferinţă femei.

Fecioarele sunt viitoare matroane, una din calităţile matroanelor era de a fi *univira,* adică soţia unui singur bărbat. Şi ele sunt personaje ale epopeeii pentru că şi ele sunt patrioate, la fel cum romanele erau trup şi suflet alături de ţara lor. Fecioarele troienilor „plâng”, „bocesc” îşi manifrestă durerea fiind „despletite troience”, amintind de episodul disperării din cetatea romană când Hannibal a fost *ante portas,* iarmulte tinere nobile s-au sinucis pentru a nu ajunge în mâinile duşmanului.

Femeile ca mame, fecioare, iubite, nurori sau surori apar şi în episoadele tragice de conducere pe ultimul drum al vitejilor căzuţi în luptă. Ele îşi exprimă durerea impresionând chiar şi zeii prin atitudinea lor: „despletite cu totul” şi cu „nespusă bocire” „zguduiesc de jelire palatul” „Mame pe aici, şi-amărâte nurori şi surori iubitoare/Pline de vaier amar şi copii cei fără de tată.”[10]

De asemenea, personaje monstruoase precum Scylla, care îi pune la încercare pe troieni, este tot un personaj feminin, sau „cruda Celaeno cu Harpii” tot un simbol al răului întruchipat de femei. „Monştri pe lume nu sunt nicăirea, şi blăstem”[11]. Furiile, Parcele sunt tot femei, dar femei ticăloase care pun piedici eroilor şi doresc să îi ducă spre piere. Circe este tot o femeie care apare în epopeea naţională a romanilor, o vrăjitoare, simbol a naturii întunecate feminine.

Parcele apar ca dezlănţuiri feminine al mâniei şi ororilor războiului. Alecto, este tot o divinitate a furiei. Muzele, precum Caliope apar şi ele tot ca divinităţi feminine menite să-i aducă poetului inspiraţie.

Sirenele, fiinţe fabuloase şi foarte înşelătoare reprezintă o altă ipostază feminină descrisă de Vergiliu.

Starea civilă a personajelor feminine ale lui Vergilius nu este doar de femei căsătorite, foarte multe personaje sunt întruchipartea vestalelor, care depuneau un jurământ de castitate. Astfel în acestă categorie avem atât zeiţe, preotese, prinţese, cât şi amazoane eroine.

Athena, alias Minerva la romani este prezentă şi ea în Eneida, ca o vestală, inclusiv prin îmbrăcămintea ei: „Vălul de fată fecior-al zeiţei...” ştiut fiind faptul că vestalele romane aveau o vestimentaţie distinctă, de regulă albă, care le acoperea, inclusiv faţa, pentru a fi recunoscute de către toţi romanii.

[9] *Ibidem,* p. 62.
[10] *Ibidem,* pp. 283-284.
[11] *Ibidem,* p. 70.

Zeiţa vânătorii, Diana apare şi ea în acest război al fondării, alături de Bellona, zeiţa războiului. Diana apare împreună cu nimfa ei Opis, dar şi cu credincioasa ei muritoare Camilla. Diana, este şi „tracica fată" care este tot o vestală a naturii, „Ţie, Diana, fecioară, cea cu locaşul prin codrii."[12]Foebe zeiţa luminii este tot o zeiţă tânără fecioară „pacinică".

Iris, zeiţa mesageră a Iunonei, este mai degrabă supusa acesteia pentru că ea le instigă pe „mamele troiuene" să incendieze flota troienilor, pe motivul că flota le ducea soţii, fii şi iubiţii în exil: „Hai s-aprindem curând, că-i izvor al răutăţilor flota."[13] Aşadar Iris, „fala văzduhului" este mai mult decât o sclavă, ea are o misiune militară, chiar de dezimformare şi de slăbire a moralului şi a înzestrării adversarilor stăpânei sale, regina zeiţelor. De aceea slăbiciunea feminină este taxată printr-un epitet misogin de către Vergilius „nesocotitele femei" care rămân divizate chiar şi atunci când îşi dau serama că este un zvon destabilizator şi rău voitor sfatul incendierii flotei, care deşi nu le produce extincţia întregii flote, le produce avarierea a patru corăbii: „Flota de moarte-a scăpat, dar patru corăbii pieiră."[14]Aurora, tot o divinitate a naturii este prezentată drept „fugând prin osia lumii".

Luna apare şi ea ca zeiţă feminină a naturii, „Fata Latonei, şi-al codrilor paznic, podoabă din ceruri!"[15]Vesta nu lipseşte dintre zeiţele amintite de către Vergilius deoarece ea era considerată foarte importantă pentru romani, inclusiv pentru Augustus, care avea grijă, ca şi Vesta, de vatra romanilor. Tocmai prin cultul vetrei o prezintă Vergilius: „vetrele Vestei cărunte", accentuând vechimea şi tradiţia acestui cult la Roma. Tradiţia troiană este creionată de magistraul poet latin prin adjectivul „idalică", adică de la Muntele Ida.

Nereidele sunt prezente şi ele, Vergilius o aminteşte mai ales pe fecioara Panopeea. Alte nereide amintite în epopeea vergiliană sunt: Melite, Thetis, Spio, Nesaee, Cimodoce şi Thalia. Nu întâmplător nereidele, divinităţi maritime sunt aminite de poetul romanilor Vergilius, deoarece Marea Mediterană devenise deja *Mare Nostrum*, adică un lac roman.

Vestalele, cele mai importante femei din punct de vedere social şi juridic în Roma, sunt amintite de către Vergilius mai întâi prin cea mai importantă vestală a istoriei romane, Rheea Silvia, mama celor doi gemeni, denumită în Eneida drept Ilia: „...Atunci va fi-nsărcinată de Mavors/Ilia, fată de rege, şi gemeni va naşte vestala." Ilia/Rheea Silvia este personajul vestalei prezentat de poet într-o dublă perspectivă al tradiţiei cultului eminamente roman, dar şi al impactului acestui cult profesional feminin în mentalul colectiv latin.

Vergilius continuă versificarea importanţei cultului vestalic în Roma. El o descrie pe zeiţa Vesta, socotită drept dătătoare de „legi" romanilor, ceea ce demonstrază încă o dată importanţa vestalelor în lumea romană a noii forme de guvernământ, Principatul, care avea nevoie de tradiţii. Ori tradiţia vestalică era foarte importantă, mai ales din perspectivă legală, deoarece vestalele acţionau de multe ori ca nişte veritabili notari ai Romei, fiindcă ele păstrau testamentele oamenilor politici şi nu numai.

Vestalele sunt descrise de către Vergilius şi în exerciţiul cultual: „Neprihănite femei, duc sfintele odăjdii".[16]

Sibylla este tot o vestală, în postura sa profesională, fiind cea care oferea sfaturi, având un bun renume printre locuitorii Italiei. Ea este considerată mai mult decât un oracol, ea este un aliat pentru Eneas, la fel cum vestalele erau aliatele Romei, indiferent cine era la conducerea ei.

[12]*Ibidem*, p. 294.
[13]*Ibidem*, p. 132.
[14]*Ibidem*, p. 134.
[15]*Ibidem*, p. 237.
[16]*Ibidem*, p. 222.

„Dânsa de neamuri, de toate-n pământul ital, de războaie,/.../Ştire-ţi va da, şi-ajutor, preamărita, cărărilor tale."[17] Ea este mai degrabă o şefă a vestalelor, *virgo vestalis maxima*, care ştia mersul lucrurilor în Italia, deoarece avea informaţii despre toate acţiunile politice şi despre toţi liderii din regiune. Sibylla reprezintă aşadar cartacterul naţional roman al cultului vestalelor şi totodată importanţa acestui cult în politica romană, el ocupându-se cu întreţinerea spiritului Romei, simbolizat prin focul sacru pe care ele aveau menirea să-l întreţină. De multe ori, poetul o descrie cu epitetul purităţii sale, necesar cultului vestalelor, „curata".

Mai presus de acestea, Sibylla era o adevărată profesionistă în arta prezicerii, preoteasă a lui Apollo, era celebră în bazinul Mării Mediterane. Renumele ei era deja cunoscut lui Eneas, troian, deci din Asia Mică, deşi ea îşi avea templul în Cumae: „Ale grozavei Sibile pe care şi-n gânduri şi-n vorbe/Zeul din Delos o-nspiră, şi-i face făţiş viitorul."[18] Capacităţile sale oracologice erau foarte bine cunoscute în Marea Mediterană, fiind pentru romani şi o mândrie locală, făcând concurenţă celebrei Phitia.

Tempul sibilin era construit în aşa măsură încât să potenţeze ocultismul. Sediul acestui templu era o peşteră cu o ramificaţie de „o sută de guri" cu alte „o sută de ganguri", potenţând astfel vocea sibilină care avea astfel o acustică specială, auzindu-se prin toate cele o sută de culoare. Ea are menirea de a certifica voinţa troinilor de a fonda „locuinţe statornice în Latium". În versurile dedicate Sibyllei, Vergilius versifică una din trăsăturile mentalului colectiv latin, simbol al pragmatismului religios roman, DO UT DES, dau ca să mi se dea. Astfel Eneas îi promite Sibyllei cinstire, „mari sărbători", „nobil locaş". Ea se implică astfel în soarta lui Eneas şi îi arată acestuia poarta spre Infern, mai mult îl şi conduce prin Infern, acţionând ca un ghid, datorită capacităţilor sale extra-senzoriale. Ea îi oferă lui Eneas un set de reguli de comportament în lumea de dincolo, lume pe care o pot vedea doar „...puţinii, pe care-i iubeşte Iupiter, domnul, pe care-i rădică la stele virtutea/Pot şi născuţii de zei..."[19]. Aşadar ea are virtute, iar Eneas este semizeu, de aceea pot vizita Infernul.

Sibylla are autoritatea unei şefe a vestalelor, având „poruncă", fiind şi foarte inteligentă, informaţiile sale fiind foarte exacte la fel ca „sfânt adevăr". Ea este cea care îi găseşte în Infern pe cei căutaţi de către Eneas. Înţelepciunea şi ghidajul ei prin Infern oferite lui Eneas îi aduc epitetul de „cărunta", în sensul de înţeleapta.

Lavinia, viitoarea soţie a conditorului Eneas îi este prezisă acestuia de către tatăl său, Anchise, în Infern. Ea are toate calităţile morale ale unei vestale, fiind pură, nobilă şi demnă de familia sa. Ea va crea o moştenire care îi va fi dusă mai departe de către Rheea Silvia.

Tipul imperial al femeii, Lavinia se fla la vârsta măritişului, care era decis de *pater familias*, ca în orice familie romană: „fata, cea-n vârstă de-ajuns şi cu ani împliniţi măritării."[20] Portretul ei fizic seamănă cu al zeiţelor, poetul insistă pe podoaba ei capilară, ea are părul de „flăcări", „despletit", „aprins", văpaie", fiindu-i predestinată lui Eneas care „Năzuind din pământuri străine, bărbatul/...şi mândru, pe culmi în cetate domni-va".[21] Căsătoria Laviniei îi este hotărâtă de tată, ca pentru orice fiică din familiile romane de vază, aici este o alianţă politică (la fel cum făceau de multe ori ordinele romane care prin căsătorie urcau pe scara socială-aşa cum era cazul ordinului ecvestru). Vergilius prezintă şi dota Laviniei, (un indiciu care ţine de dreptul roman real din timpul poetului) care era formată din arme pentru ajutorul viitorului soţ: „roibi, trei sute repezi ca vântul". Această alianţă politică între latini şi troieni pecetluită printr-o logodnă, ulterior căsătorie, produce vrajbă părintre

[17] *Ibidem*, p.79.
[18] *Ibidem*, p. 141.
[19] *Ibidem*, p. 146.
[20] *Ibidem*, p. 176.
[21] *Ibidem*, p. 176.

notabilităţile autohtone latine, în special Turnus este revoltat deoarece Lavinia îi fusese promisă lui. Femeia devine un premiu al învingătorului din războiul latino-troian.

Deşi devine motiv de război, ea era încununarea păcii, fiind simbolul unirii şi fondării unei noi moşteniri care unea două civilizaţii: latină şi troiană, menirea ei era aceea ca „pacea pe veci întăreşte-o cu sfânta-nrudire.”[22] Asistă la deznodământul luptei stând alături de tatăl său. Are momente de slăbiciune în care intenţionează să îşi ia viaţa pentru că ea „este al relelor cap şi temeiul pierii e dânsa”[23] pentru neamul ei latin.

Camilla este tot o fecioară, dar etruscă, ea seamănă mai degrabă cu o gladiatoare, o protejată a zeiţei Diana, fiind o amazoană desăvârşită „Fată, cu suflet războinic”, o luptătoare de cavalerie foarte pricepută, regină, „Fala pământului nostru, fecioară...”[24]. Ea întruchipează eroismul vestalelor şi patriotismul lor, combatant, vestalele fiind cele care aveau grijă de focul sacru al Romei, considerat sufletul cetăţii. Ea fiind etruscă aminteşte de emancipatele femei etrusce, de la care femeia romană, din timpul poetului a moştenit foarte multe trăsături.

Prin Camilla poetul întruchipează patriotismul roman de genul feminin, femeile romane erau la fel de patrioate ca şi partenerii sau rudelor lor masculine.

Camilla este un soldat foarte bine pregătit, înarmat până în dinţi şi priceput în tehnicile de luptă ale cavaleriei, arcaşă, specialistă în lupta cu sabia şi cu suliţa: „Toată-mbrăcată-n zadarnic oţel şi cu suliţa noastră.”[25] Ea este şefă militară peste o armată de amazoane precum, Acca, Larina, Tulla, Tarpeia, specialiste şi ele în armele vremii. Toate erau de „neam ital” demonstrând o dată în plus tăria şi vitejia femeilor romane, dar şi componenţa lui populus Romanus: latini, sabini şi etrusci. Camilla prin manifestarea în luptă pare un gladiator, ea este „îndârjita”, „turbata fecioară”.

Ea moare în toiul luptei la fel ca un erou, durerea pierderii sale este cu atât mai mare pentru latini pentru că au pierdut un braţ armat foarte bun: „Urlet amar de femei ridicând spre văzduhul cu stele.”[26]

Iuturna este un personaj feminin special al Eneidei. Ea este sora lui Turnus, nobilul ital, cel care piere în lupta cu Eneas. Iuturna este fecioara plină de înţelepciune care îşi sfătuieşte fratele şi care alege să se sinucidă atunci când fratele său pierde pe câmpul de luptă, pentru a nu cădea în mâinile învingătorilor.

Curtezanele, femei foarte prezente în Roma tuturor formelor de guvernământ, sunt şi ele personaje de seamă ale Eneidei. Având un statut social foarte umil, ele erau scalve, de aceea ele erau străine, etnic, în majoritate covârşitoare de lumea romană, fiind considerate *meretrices*, un fel de mărfuri însufleţite, parte a unei veritabile industrii sexuale, plătitind impozit statului roman pentru activităţile lor. Dido este aici pe lângă regină şi întruchiparea curtezanelor Romei.

Ca orice femeie curtezană, Dido este credulă, „Dido cea neştiutoare de sorţi”[27], dar şi plină de frumuseţi fizice, ca orice curtezană romană, a cărei singură avere şi totodată succes era frumuseţea fizică. Regina duşmanilor romanilor este descrisă prin atribute ale senzualităţii: „văpăia iubirii”, iar portetul ei fizic este cel al unei curtezane de prim rang din capitala romanilor, care avea nenumăraţi clienţi: „Vine spre templu, măreaţă şi urmată de cete de tineri,/ Dido, cu pasul încet, nespus de frumoasă regină.”[28]

[22] *Ibidem*, p. 288.
[23] *Ibidem*, p. 321.
[24] *Ibidem*, p. 292.
[25] *Ibidem*, p. 293.
[26] *Ibidem*, p. 302.
[27] *Ibidem*, p. 22.
[28] *Ibidem*, p. 29.

Dido suferă asemeni curtezanelor Romei, care aveau un statut mizer în soietatea romană, fiind cu adevărat „sărmană". Cu toate acestea modelul Cleopatrei, regina străină, demnă, îi inspiră lui Vergilius comparaţii magistrale. Dido este regină, fondatoarea Carthaginei, ea construieşte temple, face alianţe militare sau politice, comportându-se ca o regină, dar una senzuală şi foarte feminină. Ea este frumoasă asemeni Dianei, beneficiind din plin de despotismul oriental pentru că: „Drepturi împarte şi legi, de pe tron..."[29] Dido aşa cum ea însăşi spune în versurile vergiliene este obişnuită cu discriminarea într-o lume a bărbaţilor, aşa cum şi curtezanele erau destinate unei sorţi pline de suferinţă:..."prin multe-aruncat-m-a soartea/.../Ştiu ce-i amarul şi eu am milă de oameni ce sufer-„[30] . Ea este cucerită în dragoste prin daruri, aşa cum se întâmpla şi cu curtezanele romane, care erau dăruite de clienţii lor din sferele politicii romane cu daruri scumpe, chiar cu reşedinţe imobiliar:. „inima bietei regine prin daruri, s-o mistuie-n flăcări." Dragostea pentru Dido este o pedeapsă, ca orice curtezană trebuia să se nu se implice emoţional, pentru că era o afacere.

În cazul reginei punice era o pedeapsă venită de la zei pentru că îl abătea pe Eneas de la menirea încredinţată de zei, la fel cum Cleopatra a provocat dezbinare între aliaţii lui Caesar: „Dido mi-l ţine p-Eneas acum cu vorbe/Dulci amăgindu-l..."[31]

Curtezanele romane puteau fi ucise de către oricine, ele având un statut umil de sclave, la fel ca şi Dido „sărmana menită pierii" care „ardea de drag" pentru Eneas. Deşi regină, Dido, asemeni Cleopatrei, este o pasională „regina răzbită de văpaia iubirii"[32]uitându-şi statutul de regină cu totul, fiind mai cu seamă o femeie, care se dedă păcatului, fiind însufleţită de „patimă", pentru a fi „iubită" „i se dete nevastă" lui Eneas, în ciuda raţiunii şi a intereselor ţării ei. Dido este supusă „amorului", fiind „plină de-ncredere" se lasă pradă sentimentelor „umbla nebună-frioasă", „cu flăcări de Furii turbate", având parte din cauza iubirii de „chinul cel mult", „gemut de dureri", „crudă iubire", „pierduta cu sufletul Dido,/Moartea şi-o cere;..."[33] La fel ca orice curtezană a Romei, şi Dido este şi „părăsită" , „urgisită", „nemernică"şi „singură" atunci când frumuseţea ei nu mai este pe placul clienţilor ei puternici. Ea sfârşeşte prin sinucidere cu otravă şi prin aruncarea în sabie „străpunsă cu fierul" prin „silnica moarte", moarte frecventă şi printre curtezanele romane.

Sclavele sunt şi ele menţionate ca personaje feminine secundare, aşa cum erau de fapt în Roma antică, poetul Coşbuc traduce termenul de sclave prin sugestivul „roabe".

Doicele nu puteau lipsi din Eneida, fiind foarte importante în societatea romană, de aceea apare şi Caieta, doica eroului troian Eneas, cea care prin jerta ei întrupează creaţia colonizatoare a lui Eneas pe tărâm italic.

Concluzii

Deşi cronică unui război şi epopeea eroului Eneas, Eneida are multe personaje feminine active. Vergilius animă în epopeea naţională a romanilor şi multe tipuri feminine din perioada sa, cea a Principatului lui Augustus. Femeile contemporane lui i-au servit ca modele: matroanele, inclusiv cele din familia imperială, vestalele, cele mai pline de consideraţie femei din societatea romană, (inclusiv împăratul se înclina în faţa lor), curtezanele, intelectualele şi spiritualele acelei vremi.

Structura socială a femeilor din Eneida este la fel de diversă, iar starea civilă a personejlor feminine din Eneida este de două feluri: căsătorite şi necăsătorite. Fie că sunt zeiţe, regine, amazoane, prinţese, femei de condiţie umilă, doici, mame de militari, sclave,

[29]*Ibidem*, p. 29.
[30]*Ibidem*, p. 33.
[31]*Ibidem*, p. 34.
[32]*Ibidem*, p. 89.
[33]*Ibidem*, p. 103.

fiinţe fabuloase, fiinţe monstruoase, Vergilius le descrie *sine ira et studio*, fără misoginism, discursul lui fiind foarte echilibrat, chiar dacă este un discurs despre genul feminin socotit de poet foarte schimbător.

Eneida este o capodoperă şi din perspectiva personajelor ei feminine, personaje foarte active clădite după tiparele societăţii romane augustane.

BIBLIOGRAPHY:

Badea Simina, Alina-Livia Nicu "Aspects of Early Common Law and Canon Law vs. Roman Law: the Law of Marriage and the Legal Condition of Married Women", în *Annals of the University of Craiova, Series: Philology – English*, year IV, No. 1, Editura Universitaria, Craiova, 2003, pp. 16-22.

Badea Simina,"The language of law and administration – a diachronic approach" în *The Knowledge-Based Organization – Behavioural and Social Sciences. Conference Proceedings 4*, "Nicolae Bălcescu", Land Forces Academy Publishing House, Sibiu, 2009, pp. 211-214.

Badea Simina, "Translation and the Dialogue of Legal Cultures in a Multilingual Europe" în volumul *Globalization and Intercultural Dialogue: Multidisciplinary Perspectives, Section: Communication and P.R.*,editor I. Boldea, Editura Arhipelag XXI Press, Tîrgu-Mureş, 2014, p. 315-320 (ISBN 978-606-93691-3-5), 2009, pp. 211-214.

Bayet, Jean, *Literatura latină,* în româneşte de Gabriela Creţia. Versurile au fost traduse de Petre Stati. Studiu introductiv de Mihai Nichita, Editura Univers, Bucureşti, 1972.

Cizek, Eugen, *Istoria Literaturii Latine,* vol.I, II, ediţia a II-a revăzută şi adăugită,Bucureşti, Grupul Editorial Corint, 2003.

Grimal, Pierre, *Literatura Latină,* Traducere de Mariana şi Liviu Franga. Note suplimentare şi cuvânt înainte de Liviu Franga. Medalion biografic Pierre Grimal de Eugen Cizek, Bucureşti, Editura Teora, 1997.

Goody, Jack, *Familia europeană. O încercare de antropologie istorică,* traducere de Silvana Doboş, Iaşi, Editura Polirom, 2003.

***Œuvres de Virgile*, Texte Latin, Publiées avec une introduction biographique et littéraire des notes critiques et explicatives des gravures, des cartes et un index, *L'Énéide,* par Paul Lejay, Paris, Librairie Hachette, France,1928.

Sâmbrian Teodor, *Instituţii de drept roman*, Craiova, Editura Sitech, 2009.

Strechie Mădălina, *Condiţia femeii în cadrul familiei romane de origine ecvestră în perioada Principatului*, Ediţia a II-a, Craiova, Editura Universitaria, 2012, Capitolul II, *Condiţia femeii în societatea romană*, pp. 68-128 (teză de doctorat).

Strechie Mădălina, „Asemănări între femeia romană cu cea greacă şi etruscă-Studiu comparativ"în volumul *Ipostaze ale femeii în lumea antică (greacă şi romană),* coordonator STRECHIE Mădălina, Craiova, Editura Universitaria, 2010, 166 pagini, ISBN: 978-606-510-947-6, pp. 71-99.

Ţenescu, Alina, „Space, body and identity in Postmodern Francophone literature", in *International Journal of Arts and Sciences*, publicaţie indexată ProQuest, Ulrich's, Cabell's, IJAS, Roma, Italia, martie 2013, ISSN 1944-6934, Vol. 6 (1), pp. 619-626.

Ţenescu, Alina, Subchapter „Female Body as Dissatisfaction" in "Space, body and change in the architecture of Postmodern poetry" (Chapter 11) in *Challenging Change, Literary and Linguistic responses*, edited by Vesna Lopičić and Biljana Mišić Ilić, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 2012, pp. 131-150.

Ţenescu, Alina, "Issues of gender communication in the short story "Wants" by Jewish writer Grace Paley", în *Analele Universităţii din Craiova*, *AUC*, Seria *Limbi Străine Aplicate*, 2006, ISSN 1841-8074, pp. 433-440.

Vergilius, *Eneida*, traducere în forme originale de George Coşbuc, Prefaţă şi note de Ion Acsan, EdituraMondero,Bucureşti,2004
.

THE TRIAL FROM SPIRII HILL- THE FIRST ANTICOMMUNIST INTERVENTION OF THE ROMANIAN STATE

Georgiana Semenescu

Prof., PhD, "Constantin Brâncuși" University of Târgu-Jiu

Abstract: In late June 1921, after nearly a month and a half of investigation, Major Constantin Cernat, who dealt directly with the case and his trial, has concluded research on the congressmen, finding "that they were in close ties with central communist Moscow ...."
The debates of the process began on 23rd January 1922 after a long period of detention of those involved, for some of eight months, starting with their remand in May 1921.It was an extensive trial with high visibility in Romania and abroad , causing justice reactions but also some deeply subjective ones.

Keywords: trial, defendants, arrest, prosecution, lawyers.

La sfârșitul lui iunie 1921, după aproape o lună și jumătate de investigații, maiorul Constantin Cernat, care s-a ocupat nemijlocit de caz și de judecarea lui, a încheiat cercetările cu privire la congresiști, constatându-se "că ei erau în strânse legături cu centrul comunist din Moscova …"[1]
Dezbaterile procesului au început la 23 ianuarie 1922, după o perioadă îndelungă de detenţie a celor implicaţi, pentru unii de opt luni, începând cu momentul arestului preventiv, în mai 1921. A fost un proces de amplă desfăşurare şi cu mare răsunet în societatea românească şi peste hotare, provocând reacţii justiţiare, dar şi unele profund subiective. Au fost aduşi în faţa instanţei militare 271 de acuzaţi, cel mai mare număr de persoane judecate până atunci în România. Numărul martorilor propuşi a ajuns, tot astfel, la peste 1000 – de asemenea premieră pentru justiţia românească.

Acuzarea era reprezentată de maiorul Constantin Cernat, comisar regal al Consiliului de Război al Corpului II Armată, şi căpitanul Cezar Caragea, raportor pe lângă acelaşi Consiliu de Război, aceștia fiind și cei care au întocmit "voluminoasa ordonanță de acuzare". Judecător de instrucţie a fost desemnat colonelul Voiculescu.

Au existat două categorii de apărători: avocaţi desemnaţi din oficiu, toţi militari, şi avocaţi aleşi, respectiv angajaţi. Îi menționăm aici, deocamdată pe cei desemnaţi din oficiu: căpitan Stelian Pănescu, locotenent Ioan Ursei, sublocotenent Nicolae Moruzi, căpitan I. Ferhat, căpitan Vlădescu, maior Muşcan, căpitan Teodorescu, Rusănescu, locotenent Pisculescu, locotenent C. Popescu.

În majoritate, avocații aleși, erau din Capitală, dar, din cauza numărului mare de acuzați și faptului că mulți fuseseră arestați și în alte localități, s-au adăugat avocați din Buzău, Focșani, Iași şi Craiova. În aceste condiții, cei mai mulţi au formulat cereri pentru studierea dosarului cauzei, care număra mai multe volume. Bunăoară, Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale Speciale Buzău făcea cunoscut Consiliului de Război al Corpului II Armată că, prin adresa nr. 313 din 13 ianuarie 1922, avocatul Pompiliu Ioanițescu luase la cunoștință că trebuia să studieze "dosarul 1718/921 privitor pe comuniști"[2], el fiind ales ca apărător al unora dintre inculpați.

[1] "Universul", anul XXXIX, nr. 136 din 20 iunie 1921, p. 7.
[2] A.N.I.C., fond 96, dosar 230, fila 15.

Adrese de acest fel au fost trimise de către unităţile poliţiei din oraşele de proveniență ale avocaților aleși. Bunăoară, Consiliul de Război a primit de la Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale Speciale Focșani o adresă datată 16 ianuarie 1922 prin care se făcea dovada înmânării citațiilor pe numele avocaților Ioan P. Ioan și Șt. Graur pentru ca aceștia să se prezinte la grefa Consiliului de Război în vederea studierii dosarului. Se amintea că este vorba despre ”un material imens pentru descifrarea și analiza căruia se cere o muncă uriașă și un timp îndelungat.”[3]

Prin adrese trimise apărătorilor aleși, semnate de comisarul regal maior Constantin Cernat, Consiliul de Război al Corpului II Armată le făcea cunoscut că se puteau prezenta zilnic, începând cu 11 ianuarie, până la proces, între orele 8,00 şi 20,00, la grefa Consiliului de Război, pentru a studia dosarele. Grefa se afla la sediul Regimentului 21 Infanterie ”vis-a-vis de Spitalul Militar <Regina Elisabeta>.”[4] O astfel de adresă a fost primită și de avocatul Constantin Mille.

După ce s-a stabilit data începerii procesului, la începutul lunii ianuarie 1922, au fost date publicității procedurile care trebuiau să fie respecte în timpul ședințelor de judecată de către toți participanții: inculpații, aflați în arest sau în libertate, avocați, ziariști și public.

Comunicatul trimis spre publicare în legătură cu desfășurarea procesului prevedea următoarele: ”În vederea judecării procesului comuniștilor, ce va avea loc la 23 Ianuarie 1922, în localul cercului subofițerilor, s-au luat următoarele măsuri, de care trebue să ia cunoștință și să se conforme acei ce doresc să asiste la desbateri.

1. Oricine dorește să ia parte la desbaterile acestui proces, pentru a putea pătrunde în sala de ședințe trebue să ia pentru ziua în care dorește să asiste, cu o zi înainte un permis ce se eliberează dela Comandamentul Diviziei 4-a, serviciul de Stat Major, …, între orele 10-12 în fiecare zi. Vor avea asupra lor și fotografia personală.
2. Acest permis de intrare în sala de ședință se eliberează … numai în urma legitimației eliberată de Siguranța Generală a Statului.
3. Permisele se eliberează pentru fiecare zi deosebit, afară de avocații aleși de acuzați sau cei numiți din oficiu, cari vor căpăta permise permanente…
4. Permisele sunt personale și nu pot fi cesionate altor persoane…
5. Cu începere de la 23 Ianuarie 1922, ședințele încep de la ora 9 dimineața și se termină la ora 13.
6. D-nii avocați și publicul ce dorește să asiste la dezbateri este rugat a veni la ședință la ora 9. Cei ce vor veni mai târziu nu vor putea intra în sală.
7. Acuzații aflați în stare de libertate trebuie să vină la ora 8,30 dimineața în fiecare zi. Cei ce nu vor veni vor fi depuși.
8. La intrarea în sală toată lumea, fără excepție, va fi percheziționată.
9. Sala fiind prea mică, locurile sunt limitate atît pentru public, cît și pentru organele oficiale.
10. Sindicatul ziariștilor este rugat să desemneze cu adresă … 4 ziariști însărcinați cu luarea notelor, care vor avea dreptul să asiste și să ia parte în tot timpul procesului.
11. Dosarele sunt depuse pentru studiere la dispoziția domnilor avocați la Consiliul de Război, între orele 8 dimineața pînă la 7 seara, pînă în ziua de 23 Ianuarie 1922.”[5]

[3] Ibidem, fila 32.
[4] Ibidem, fila 34.
[5] ”Dimineața”, anul XIX, nr. 5493 din 22 ianuarie 1922, p. 4.

Potrivit aceluiași Comunicat, publicului i se cerea să respecte condițiile impuse și prezentate de autoritățile militare care organizau procesul. Evenimentele petrecute în cursul procesului aveau să demonstreze că rigorile impuse de autorități au fost, pe alocuri, exagerate, ceea ce a dăunat imaginii justiţiei și a dat posibilitate celor care se lamentau în legătură cu soarta comuniștilor arestați să considere că ”toată lumea poate participa la desbaterile procesului, dar nimeni n-are voie să asiste”[6]. Aceştia se plângeau că era imposibilă participarea zilnică la proces a unei persoane din cauza condițiilor cerute pentru obținerea permisului de intrare în sala de judecată, ceea ce afecta în primul rând familiile celor arestați.

Așa cum se anunțase, procesul a început la 23 ianuarie 1922. În urma citirii celor 250 de ordine de dare în judecată, a rezultat că toate cuprindeau aceeași acuzare: ”crimă contra siguranței statului fapt prevăzut și pedepsit de art. 53 Titlul II adițional Codul Justiției Militare”[7] Citirea tuturor ordinelor de trimitere în judecată s-a întins de-a lungul primelor trei ședințe de judecată, răstimp în care niciunul dintre avocați nu a putut să ridice vreo excepție sau să intervină dintr-un motiv sau altul.

În presa vremii se estima că procesul va dura circa trei luni avându-se în vedere numărul mare de arestați și de martori care trebuiau să fie audiați. În realitate, dezbaterile au durat aproape cinci luni.

Spaţiul în care avea să se desfășoare procesul nu era adecvat actului de justiție, fiind vorba despre sala Clubului subofițerilor din București amenajată în acest scop. Așa se face că acuzaţii au fost masați în două ţarcuri, „cuşti”, „2 despărţituri îngrădite una în dreapta şi una în stânga” – cum relata „Dimineaţa”.[8]

Având în vedere numărul mare de acuzați, în stare de arest sau în stare de libertate, apelul nominal dura aproape o oră.

Ședințele de judecată se desfășurau greoi din cauză că ordonanța de trimitere în judecată era voluminoasă. Bunăoară, în cea de a șasea zi a procesului, locotenentul Banu, unul dintre cei doi grefieri de ședință, încă mai continua citirea ordonanței, ajungând abia la pagina 162 din cele 250 de pagini ale ordonanței. Cei doi grefieri de ședință citeau alternativ textul acesteia. Treptat, atmosfera în sala de judecată s-a ameliorat, pătrunderea în sală făcându-se mai lejer decât în primele zile. Situația deținuților era însă grea, condițiile de detenție fiind din ce în ce mai dure. Mulți dintre ei erau bolnavi, slăbiți, iar unii anunțau că vor declanșa greva foamei. În unanimitate, cei închiși declarau că nu mai pot suporta regimul carceral, bătăile încasate de la gardieni, interzicerea oricărei legături cu apărătorii aleși sau numiți din oficiu, lipsa știrilor din exterior.

După ce ordonanța definitivă de dare în judecată, avea să fie citită în întregime, ea a fost prezentată, pe scurt, în limbile maghiară și rusă, pentru deținuții din Transilvania ”și de peste frontieră”, respectiv pentru cei din Basarabia.

Acuzarea, prin vocea comisarului regal maior Constantin Cernat, a cerut disjungerea procesului cu privire la cinci deținuți bolnavi de tuberculoză, care nu puteau fi prezenți în instanță, ceea ce s-a admis.

După câteva zile de la începerea procesului autoritățile nu au mai fost atât de rigide în privința respectării condițiilor pe care le-au impus inițial. În unele zile, din cauza rigorilor pe care trebuiau să le respecte, în primul rând obținerea permiselor de intrare, familiile unora dintre acuzați, soții și copii, nu au mai fost nevoite să aștepte în zăpadă și frig în fața clădirii unde se desfășura procesul.

[6] Ibidem.
[7] Idem, nr. 5495 din 25 ianuarie 1922, p. 4.
[8] Ibidem.

Chiar în a doua zi a dezbaterilor, așa cum remarca ”Dimineața”: ”Măsurile severe și excepționale de pază luate în prima zi a procesului s-au mai atenuat. Nu au mai fost cordoane de soldați prin care avocații, ziariștii și publicul, care de altfel nu exista, să fie nevoiți a trece pînă să ajungă în sala de ședință. Ziariștii au putut pătrunde azi cu mai multă ușurință arătînd doar cărțile de redactori.”[9]

La 27 ianuarie 1922, Comandamentul Diviziei a IV-a trimitea presei un comunicat prin care anunța că la ședințele de judecată intrarea era liberă pentru persoanele care aveau asupra lor ”bilet de identitate sau fotografia vizată de Siguranță.”[10] Avocaților li se permitea să ia legătura cu clienții lor arestați, în orice zi, între orele 15 și 16, la rândul lor familiile acestora aveau permisiunea să-i viziteze duminica între 9 și 13, iar în fiecare zi să le aducă pachete.

În perioada de dinaintea începerii procesului, mai mulți inculpați au fost puși în libertate, ei având însă obligația să se prezinte la fiecare ședință de judecată sub sancțiunea arestării lor.

Prin avocații Dem. I. Dobrescu, Osvald Teodoreanu ș. a. apărarea a incriminat încălcarea mai multor drepturi ale acuzaților și avocaților lor în pregătirea apărării.

Ziarul ”Universul” scria că ”d. avocat Osvald Teodoreanu atrage atenția Consiliului [de Război] că avocații nu pot comunica cu acuzații pe cari îi apără și cere ca, în virtutea art. 87 din Codul Justiției Militare, să li se permită contactul neîntrerupt cu clienții, atât la închisoare, cât și în sala de judecată, căci altfel apărătorul nu-și poate împlini misiunea ce-i este încredințată, mai ales într-un proces ca acesta unde instrucția a fost atât de secretă și lungă, unde ordonanța este atât de voluminoasă și acuzațiunile atât de amestecate.”[11]

Într-un memoriu din 4 februarie 1922, semnat de avocații Eliad Românul, Osvald Teodoreanu, Take Policrat, Stroescu Ploiești, C. C. Paraschivescu, Pompiliu Ioanițescu s-a solicitat ca discuțiile dintre avocați și clienții lor să nu mai fie supravegheate de polițiști și astfel să se poată pregăti apărarea fiecăruia. Comisarul regal Constantin Cernat, care fusese avocat, amintea apărării că nu este de competența lui să dispună asemenea măsuri, însă că acestea au fost luate de către autorități pentru siguranța statului. O altă cerere a avocaților se referea la respectarea dreptului la apărare, considerându-se că ”anumite fapte și acțiuni sunt scoase prin ordonanța definitivă din cadrul celor politice și sociale spre a fi încadrate în textele de drept penal. … S-au confiscat inculpaților toate broșurile, cărțile, revistele și publicațiunile încă de la transportarea lor în închisoarea special amenajată pentru proces. Li s-a interzis pe toată durata procesului uzul acestor publicațiuni, ca și procurarea de altele noui, punându-i într-o inferioritate vădită față de acuzare … A fost și este interzis tuturor inculpaților a da memorii scrise apărătorilor, memorii cuprinzătoare de apărarea lor, de modul și mijloacele de apărare ce înțeleg să administreze în cauză …”[12] În continuare, apărătorii invocau dreptul de a vorbi în secret cu clienții lor, acest drept fiind consacrat chiar în timpul cercetării, conform art. 95 din Codul de procedură penală.

Prin același Osvald Teodoreanu, avocații apărării au adresat Consiliului de Război un protest față de pedepsele ”aplicate anticipativ” unor persoane încă necondamnate.

Mai multe rude ale deținuților, printre care soțiile lui Gheorghe Cristescu, Ilie Moscovici, Alexandru Dobrogeanu-Gherea ș.a., au fost în audiență la miniștrii de Interne, respectiv de Justiție pentru a deplânge asprimea regimului pe care cei arestați erau nevoiți să îl îndure: ”Li

[9] Idem, nr. 5496 din 26 ianuarie 1922, p. 3.
[10] Idem, nr. 5497 din 27 ianuarie 1922, p. 3.
[11] ”Universul”, anul XL, nr. 18 din 26 ianuarie 1922, p. 5.
[12] ”Dimineața”, anul XIX, nr. 5506 din 6 februarie 1922, p. 3

s-au luat flanelele și hainele groase; sunt îngrămădiți pe paturi comune, fără pături și fără așternuturi; li se dă o zeamă neagră de fasole etc."[13]

În legătură și cu tratamentul din închisoare, acuzații comuniști, și nu de puține ori apărătorii lor, s-au adresat Consiliului de Război. Domnii Florescu și generalul Văitoianu au dat asigurări că vor interveni pentru a se respecta drepturile deținuților –scria "Dimineața" - încât "lucrurile să se schimbe în mai bine".

În cea de a șasea zi a procesului, după ce toți acuzații au fost aduși în instanță pentru a audia citirea ordonanței de dare în judecată, avocatul Pompiliu Ioanițescu, în numele apărătorilor, a prezentat o cerere semnată de aceștia prin care se solicita regim decent pentru deținuții comuniști, respectarea drepturilor fundamentale, asistență medicală corespunzătoare având în vedere că mulți dintre aceștia erau suferinzi, slăbiți și făceau față din ce în ce mai greu regimului de detenție. "Prevenții se plâng că sunt supuși în arestul militar la un tratament sever. Ei au fost tunși milităreşte. Ei sunt trimiși la carceră. Ei suferă rele tratamente. Cerem ca acest regim neîngăduit nici de legi nici de interesul cel mai superior al justiției, chiar al justiției speciale, să înceteze și să nu se mai urmărească prin aceste mijloace demoralizarea și îmbolnăvirea nevinovaților spre a nu-și putea prezenta apărările la interogatoriile ce li se vor lua și la instrucția ce se va face."[14]

Până la începerea efectivă a audierii acuzaților și pe parcursul desfășurării procesului, au existat momente de haos și de tensiune între acuzare și apărare, între completul de judecată și apărare, respectiv acuzați ori între acuzare și martori. Numărul mare de acuzați și învinuirile ce li se aduceau acestora - activitate comunistă clandestină și difuzarea de manifeste incendiare, atentatul terorist de la Senat, spionaj în favoarea Rusiei bolșevice - au făcut ca procesul să fie greu de stăpânit și să fie presărat cu nenumărate incidente.

Un astfel de incident, urmat de confruntări între avocați și comisarul regal, s-a produs în momentul în care acesta a pus "la dispoziția apărării un dosar al lui Max Goldstein din 1919 în care se vede că d. Paraschivescu ar fi avut relații cu Max Goldstein în calitate de avocat"[15]. În aceeași ședință de judecată a mai răbufnit un astfel de incident, al cărui protagonist a fost de această dată Eliad Românul, în calitate de comisar regal în problema propagandei printre soldații de la Cotroceni.

După depășirea mai multor termene de judecată, au început disjungerile comuniste – necomuniste, dar nu pentru că apărarea reușise să convingă Consiliul de Război, ci pentru că mai mulți deținuți s-au îmbolnăvit, în special de tuberculoză, nemaiputându-se prezenta în fața instanței.

În replică la acuzațiile comisarului regal, avocații apărării au cerut președintelui completului de judecată să li se permită să asigure apărarea clienților lor expunând ideile și opiniile acestora. Ei încercau, în acest fel, să argumenteze că propagarea tezelor comuniste nu înseamnă luptă antinațională, că din contra, comuniștii urmăreau să apere țara și să susțină drepturile mediilor muncitoare.

În pledoaria sa, avocatul Basile Sepeanu, simplificând lucrurile și ascunzându-le, opina că "Distrugerea unei idei nu se poate face printr-un proces ca cel de astăzi. Ideile nu pot fi distruse."[16] El îl invoca pe "reformatorul Luther ca argument. Acesta când a început propaganda ideilor lui, a fost persecutat, el și discipolii lui; la aceste persecuții el a răspuns cu următoarele cuvinte care vor rămâne istorice: Dacă ideile mele sunt rele atunci ele vor cădea

[13] Idem, nr. 5500 din 30 ianuarie 1922, p. 3.
[14] Idem, nr. 5503 din 3 februarie 1922, p. 3.
[15] Ibidem.
[16] Ibidem.

prin ele însile, dacă ele însă reprezintă adevărul, nici o putere din lume nu le va putea stăvili."[17]

Paralel cu desfășurarea procesului, ziarele publicau candidaturile socialiste pentru alegerile parlamentare din martie 1922, printre acestea regăsindu-se și numele unor deținuți de la Jilava. Astfel, pe lista candidaturilor din județul Ilfov depusă la Tribunalul Ilfov îi regăsim pe Gheorghe Cristescu, Mihail Cruceanu, Constantin Mănescu, Gheorghe Niculescu-Mizil ș. a.

La Tribunalul Iași, pe lista candidaturilor socialiste figurau: Gheorghe Petrescu-Ghempet, Petre Constantinescu-Iași, Ilie Moscovici și alții, iar la Chișinău urmau să candideze, printre alții: Gheorghe Cristescu și Mihail Macavei.

După terminarea pledoariilor, atât ale apărării, cât și ale acuzării, în ceea ce privește disjungerea procesului "comuniștilor și necomuniștilor", Consiliul de Război analizând cele zece zile de dezbateri cu privire la problema disjungerii, a respins "cu majoritate de voturi după numai 20 de minute de deliberări, atât incidentul de disjungere cât și cel de competință, hotărând să dea procesului cursul său normal."

La 12 februarie 1922, în cea de a 17-a zi de ședință, a început audierea deținuților. Primul a fost Gheorghe Cristescu, care s-a prezentat în fața Consiliului de Război cu obișnuita lui cravată roșie. El a atacat, încă de la început, acuzația principală care se aducea comuniștilor, că "Noi, comuniștii, nu dărâmăm o construcție socială … Suntem acuzați că voim aducerea inamicului în țară. Desfid să se facă dovada pentru un singur cuvânt în acest sens."[18] Declarația urmează aceleași susțineri pe care le regăsim și în interogatoriul luat de autorități liderului comunist la 13 iunie 1921, în timpul instrucției, și în care acesta a afirmat că niciodată nu a încurajat teroarea și violența pentru a-și împărtăși ideile, "pentru a-și ajunge scopul". Din contră, el a amintit că, în 1909 atunci când aflase despre pregătirea unui atentat împotriva Regelui Carol[19], a intervenit pentru a-l împiedica.

Instanța l-a lăsat să-și expună opiniile, să respingă punctual învinuirile ce i se aduceau și să-și probeze nevinovăția. "Sunt acuzat că am insultat Coroana. Sunt republican, însă niciodată nu am vorbit contra Regelui, pentru că nu omul mă interesează, ci principiul."[20]

Ca și ceilalți congresiști, Gheorghe Cristescu și-a exprimat nedumerirea în legătură cu arestările din mai 1921, când, de fapt, exista aprobarea autorităților pentru ținerea Congresului, pentru ca apoi aceleași autorități să dispună arestarea congresiștilor. El a relatat discuțiile pe care le-a avut înainte de Congres cu ministrul Constantin Argetoianu și cu prefectul Poliției Capitalei, cei care autorizaseră întrunirea Congresului pentru afilierea la Internaționala a III-a Comunistă, acestora adăugându-li-se autorizarea formală a Congresului de către comandantul Corpului II Armată.

"Mai sunt acuzat … că aș fi avut relațiuni cu Rusia – a mai spus Cristescu. Am avut legături sindicale cu multe internaționale … O singură dată am luat contact mai de aproape cu Rusia, dar cu pașaport în regulă și autorizațiune specială. La congresul Internaționalei a III-a n-am asistat însă, căci am venit după terminarea lui."[21]

Declarația lui Cristescu, așteptată cu un interes aparte de către autorități prin prisma poziției pe care acesta o avea în rândul socialiștilor-comuniști, fiind liderul recunoscut al acestora, a produs emoție și rumoare printre cei care asistau la proces: avocați, ziariști și familiile deținuților.

[17] Ibidem.
[18] Idem, nr. 5510 din 12 februarie 1922, p. 4.
[19] Ibidem.
[20] Ibidem.
[21] "Universul", anul XL, nr. 32 din 12 februarie 1922, p. 3.

După ce Cristescu a fost lăsat să spună tot ce avea de spus, Consiliul de Război a dispus suspendarea pentru câteva minute a ședinței de judecată. La reluare, comisarul regal i-a pus lui Gheorghe Cristescu întrebări vizând organizația centrală a partidului, organizațiile sindicale, corespondența dintre anumiți conducători ai partidului. Întrebările au provocat intervenția unora dintre avocați, nemulțumiți de conținutul acestor întrebări, care nu aveau legătură cu cauza.

Interogarea lui Gheorghe Cristescu a continuat și în cea de a 19-a ședință a procesului. De această dată, celui interogat i s-au pus întrebări despre activitatea sindicală, despre scrisorile primite în calitate de deputat, aspecte care însă nu ar fi putut constitui fapte penale. Apoi s-a trecut la întrebări vizând activitatea sa în Rusia Sovietică, legăturile pe care le avea cu dr. Christian Racovski, refugiat în Rusia Sovietică, unde a deținut funcții înalte în partid și în Stat. Cristescu a reafirmat că nu a încheiat niciun aranjament la Moscova. La finalul interogatoriului el a prezentat Consiliului de Război o listă cu numele ”a diferitelor persoane cari nu erau decît simpli agenți provocatori și agenți ai Siguranței Generale cari se strecurase în mișcarea muncitorească, făcînd propagandă socialistă extremistă.”[22] Cu aceasta interogatoriul luat lui Gheorghe Cristescu s-a încheiat.

Timp de aproximativ 50 de zile în care au avut loc ședințe de judecată au continuat interogatoriile acuzaților, întrerupte de intervențiile comisarului regal, respectiv ale avocaților apărării, discuțiile degenerând de multe ori întrucât acuzații încercau să respingă ca neadevărate învinuirile acuzării.

Interogatoriul luat lui Dobrogeanu-Gherea a fost la fel de incitant ca și cel luat lui Gheorghe Cristescu, cei doi fiind figuri exponențiale pentru începuturile comunismului în România. Ambii aveau aceleași convingeri politice, fuseseră deputați, membri ai delegației socialiștilor români în Rusia Sovietică în vara anului 1920 și s-au pronunțat prin vot pentru afilierea fără rezerve la Internaționala a III-a Comunistă. Ca și Gheorghe Cristescu, Alexandru Dobrogeanu-Gherea a susținut legalitatea acțiunilor și opiniilor politice pe care le împărtășea, a respins învinuirea adusă comuniștilor că ar fi încheiat un angajament în Rusia Sovietică. El detesta violența, pe care afirma că e străină comunismului. De precizat că Dobrogeanu-Gherea a declarat greva foamei de mai multe ori în timpul detenției, protestând față de regimul carceral extrem de dur sau față de comportarea personalului din sistemul penitenciar. ”Făcându-i-se o percheziție la închisoare după ce fusese vizitat de soția sa - scria ”Universul” - i s-au confiscat notițele ce le avea făcute în vederea apărării sale…”[23]

La termenul din 16 februarie 1922, când au fost audiați Dumitru Grofu și Gheorghe Niculescu-Mizil, avocatul Take Policrat a semnalat Consiliului de Război că ”de peste 30 de ore toți acuzații sunt în greva foamei. Această grevă au hotărât-o în urma unei grele apăsări, de o cruzime neînchipuită ce se întrebuințează la închisoarea militară contra lor.”[24] Era pentru prima dată când o parte dintre acuzați anunțau că intră în greva foamei în semn de protest față de regimul din închisori.

Deoarece acuzații care intraseră în greva foamei continuau să-și susțină revendicările vizând desființarea carcerei, a legării în lanțuri și a bătăii, menținerea unei legături ”directe și necontrolate” cu avocații pentru a-și putea pregătii apărarea, respectiv cu familiile, dreptul de a primi presă, reprezentanți ai Ministerelor de Interne și de Război au inspectat închisorile militare pentru a se convinge de condițiile pe care deținuții le incriminau. O comisie condusă de comisarul regal Constantin Cernat, și o alta condusă de secretarul general al Ministerului

[22] ”Dimineața”, anul XIX, nr. 5511 din 13 februarie 1922, p. 7.
[23] ”Universul”, anul XL, nr. 43 din 25 februarie 1922, p. 3.
[24] ”Dimineața”, anul XIX, nr. 5513 din 16 februarie 1922, p. 20.

de Interne, Richard Franasovici, au făcut anchete în aceste închisori, fără însă a prezenta prea curând constatările lor.

În februarie 1922, ”Dimineața” publica pe prima pagină, sub titlul *Să înceteze teroarea*, un articol care conținea un mesaj din partea lui Take Policrat, avocat al apărării, precum și o relatare despre protestul unui grup de 30 de avocați, în frunte cu decanul Baroului Ilfov, Dem. I. Dobrescu. Ei se întruniseră pentru a evalua posibilitățile de acțiune vizând ”ameliorarea stării celor 200 de acuzați din procesul comuniștilor, care de 6 zile sunt în greva foamei.”[25] Avocații Take Policrat și Vasilescu Nottara s-au prezentat la primul-ministru, Ion I. C. Brătianu, căruia i-au adus la cunoștință faptul că deținuții erau ținuți în lanțuri, bătuți și bruscați, ceea ce a determinat declararea grevei foamei. Răspunsul prim-ministrului nu a fost unul pe placul avocaților. Ion I. C. Brătianu nu s-a arătat impresionat de faptul că deținuții comuniști se aflau în greva foamei, că, ”Prin însuși faptul închisorei, acuzatul este supus unei maltratări, de aceea eu nu înțeleg ca să li se aplice alte neomenii.” Și totuși, prim-ministrul a fost de acord cu numirea unei comisii pentru a se face o anchetă la închisoarea militară.În urma declarării grevei și a înrăutățirii stării de sănătate a acuzaților, prezența acestora în fața Consiliului de Război la termenele de judecată era una mai mult decât anevoioasă. Ei abia mai puteau merge și se sprijineau unii de alții pentru a ajunge la țarcuri.

A fost necesar astfel, ca un lot de 38 de persoane, printre care Ilie Moscovici, Mihail Cruceanu, Andrei Ionescu, Constantin Popovici, Lazăr Măglașu, Ioan Elena, Constantin Gheorghian să fie puși în libertate. Ei trebuiau să se prezinte la toate termenele de judecată și să se așeze în ultimul țarc, destinat special acuzaților judecați în stare de libertate.

În urma demersurilor apărării și ale familiilor acuzaților, la închisoarea Jilava s-au deplasat generalul Davidoglu, comandantul Diviziei a 4-a și generalul Mărgineanu, comandantul Corpul II Armată, care, ascultând ”doleanțele” acuzaților, ”le-au promis să le satisfacă cererile…”[26], ceea ce în mare parte, s-a și întâmplat, astfel încât greva foamei a încetat.

În cea de a 27-a zi procesului, la termenul din data de 26 februarie 1922, a fost interogat Ilie Moscovici, o figură importantă a mișcării socialiste, aflat în libertate. Interogatoriul a fost, la rândul lui, un moment semnificativ al procesului având în vedere poziția politică și atitudinea adoptate de acesta față de întreg cursul transformărilor petrecute în interiorul Partidului Socialist. Deși declara că rămâne în continuare socialist, el l-a caracterizat elogios pe omul Gheorghe Cristescu, cât și pe politicianul Gheorghe Cristescu, pe care nu-l considera ”un terorist”, după cum – susținea el - nici tezele comuniste ale Internaționalei a III-a ”nu indică terorismul ca mijloc de luptă.”[27] Moscovici considera ”că nu este dat în judecată nici pentru ideile ce împărtășește, nici pentru faptele ce ar fi comis”[28] și că ”La început mi s-au adus unele acuzări, apoi altele. În cele din urmă d. comisar regal s-a simțit obligat să renunțe la multe din ele și să mă facă responsabil de răspundere morală.”[29]

În cadrul aceleiași ședințe de judecată, instanța i-a mai interogat pe David Fabian, fost redactor la ”Socialismul” și membru al delegației socialiștilor români în Rusia, Gh. M. Vasilescu-Vasia, militant socialist, fost administrator al librăriei socialiste, și Constantin Popovici, fost secretar general al Comisiei Generale a Sindicatelor și membru al aceleiași delegații, care s-a deplasat în Rusia în 1920.

[25] Idem, nr. 5515 din 18 februarie 1922, p. 1.
[26] ”Dimineața”, anul XIX, nr. 5516 din 19 februarie 1922, p. 3.
[27] ”Dimineața”, anul XIX, nr. 5522 din 25 februarie 1922, p. 3.
[28] Ibidem.
[29] Ibidem.

Acesta din urmă a respins învinuirile care i se aduceau și a afirmat că ”unicul scop al partidului socialist român este organizarea și morală, economică și culturală a muncitorimei din țară.”[30]

Acuzarea, prin comisarul regal, a încercat să-l determine, prin întrebări insistente și repetate, să recunoască faptele consemnate în ordonanța definitivă. Din cauza atitudinii lui în sala de judecată, nu de puține ori a stârnit polemici atât cu avocații apărării, cât și cu acuzații.

O declarație mult așteptată a fost dată de acuzatul dr. Eugen Rozvan, militant comunist clujean. Prin afirmațiile lui și prin întrebările care i-au fost puse, Rozvan a încercat, ca și ceilalți acuzați deja interogați, să-și descrie activitatea politică în cadrul Partidului Socialist din Ardeal, legăturile acestui partid cu sindicatele, precum și cu socialiștii din Vechiul Regat. Ca membru al amintitei delegații a socialiștilor români în Rusia, ”a fost trimis la Moscova de către partidul din Ardeal, nu de cel din Vechiul Regat.”[31] El recunoștea că are convingeri comuniste, ca și alți acuzați, că nu se ferește să le afirme. Or, învinuirile ce i se aduceau și care erau cuprinse în ordonanța acuzării se refereau exclusiv la ideile lui. A solicitat chiar o confruntare cu Ilie Moscovici, probă că Partidul Socialist din Ardeal nu era subordonat sub niciun aspect celui din Vechiul Regat, nefiind ”unit cu mișcarea de la Centru”. Acesta a fost un reper important atât pentru instanța de judecată, cât și pentru acuzați.

La termenul din 23 martie 1922, în cea de a 49-a zi a procesului a fost interogat Boris Ștefanov. Deși acuzatul a solicitat amânarea interogării sale pe motiv că avocatul ales lipsește, instanța a ignorat acest fapt invocat în mod legal de către acuzat și utilizat în practica judiciară. Ștefanov și-a prezentat activitatea socialistă desfășurată în Cadrilater, mărturisind că, în satul natal, ”s-a îngrijit de organizarea unor cercuri culturale. … În această propagandă a tradus broșura Ce vor socialiștii români! a lui Constantin Dobrogeanu-Gherea.”[32] El aprecia că și-a desfășurat în mod legal demersul politic, că nu de puține ori s-a întâlnit cu alegătorii săi, le-a prezentat activitatea parlamentară și opiniile sale, având acceptul autorităților locale. De aceea, el nu înțelegea ce învinuiri i se puteau aduce astfel încât să fie dispusă arestarea lui.

Apoi a reprodus din referatul comisarului regal una dintre învinuirile care i se aduceau, anume că: ”Boris Ștefanov nu poate fi pus în libertate, deoarece este comunist convins”[33] și a replicat că aceasta nu poate fi o învinuire, ci doar o opinie. El a mai spus că detestă violența, că proletariatul se va impune prin ”organizarea muncitorimii.”

Pe baza celor rezultate din interogării și din desfășurarea procesului, autoritățile au luat noi măsuri coercitive împotriva Partidului Socialist-Comunist.

După interogarea autorului principal al atentatului, Max Goldstein și a complicilor lui, Consiliul de Război a trecut la audierea martorilor acuzării, deși nu se terminase interogarea tuturor acuzaților. Până la sfârșitul lunii martie 1922 au fost interogați aproape 100 din cei circa 300 de acuzați.

Ziarul ”Dimineața” a publicat la începutul lunii aprilie 1922 un protest al socialiștilor-comuniști români față de interzicerea întrunirilor lor, protest adresat ministrului de Interne, generalul Arthur Văitoianu. Conducerea provizorie a partidului socialist-comunist din România a fost înștiințată în mod oficial de către autorități, respectiv de către prefectul Poliției Capitalei, că în numele și din ordinul Ministerului de Interne, ”Partidului Socialist Comunist îi este interzisă, pînă la noui dispoziţiuni, ținerea de întruniri publice și de adunări generale, regulatoare a vieții interne de partid”[34]. În schimb, ”celelalte partide, inclusiv

[30] Idem, nr. 5524 din 27 februarie 1922, p. 3.
[31] Idem, nr. 5525 din 1 martie 1922, p. 5.
[32] Idem, nr. 5544 din 23 martie 1922, p. 2.
[33] Ibidem.
[34] Idem, nr. 5553 din 8 aprilie 1922, p 5.

partidul socialist, vor continua să beneficieze de libertatea neîngrădită a întrunirilor." Protestul era semnat din partea Comitetului Executiv al Partidului Socialist-Comunist din România de Gheorghe Tănase, Marcel Pauker, Nicolae Simulescu-Militaru și Constantin Ivănuș.

A SCENERY – B. FONDANE'S STAGES OF CREATION

Sorin Suciu

Assist. Prof., PhD, "Sapientia" University of Tîrgu Mureş

Abstract: *Our paper tries to mark Benjamin Wechsler's way into the world, as he became B. Fundoianu, the poet, and ended as B. Fondane, the philosopher and poet, exploring the inside of one of the Nazi's crematories, carrying all the way to the end the legacy of his mentor, Leo Chestov. We are trying to sketch a scenery of Fondane's stages of creation by refreshing the most relevant criticism on the poet's work, on the one hand, and, on the other hand, by enlightening the reasons which made Fondane to quit on poetry, for a long period of time, and even to quit on Romanian language.*

Keywords: poetry, criticism, language, destiny, fracture.

Vom porni la drum pe urmele evreului rătăcitor, „leprosul" ce nu-şi găsea locul nici printre străini, dar nici printre ai săi. Născut în 1898, Benjamin Wechsler a fost fiul mijlociu al unui agent de asigurare din ţinutul Herţei, Isac, şi al Adelei, născută Schwartzfeld, fiica lui Benjamin Schwartzfeld, venit din Galiţia şi fondator al primei şcoli evreieşti din Iaşi. Pe Tânărul poet este fermecat de ţinutul în care s-a născut dar, pe de altă parte, este rupt între tradiţia evreiască insuflată de către bunic şi trăirile sale interioare potenţate de condiţia aleasă de „lepros", unul atins, totuşi, de orgoliul luciferic, după cum încearcă a ne convinge Radu Cernătescu.[1] Versurile celei de-a şasea poeme din remarcabilul ciclu al Herţei, publicată în volumul *Privelişti*[2], dezvăluie legătura poetului cu tradiţia mozaică, tradiţie pe care nu a dinamitat-o, aşa cum ar putea crede unii, ci, dimpotrivă, i-a respectat până şi noua dimensiune creştină[3]: „Somnul, ca un paharnic fără oprire bea/ şi nu mai ştiu cu cine vorbea bunicul./ Nime nu asculta cum dînsul plângea, din adîncime,/ şi-amesteca în capul nepotului său tîmp/ ruga din casa scundă cu mugetul din cîmp."[4]

Continuându-ne calea, putem observa faptul că peste creaţiile din perioada adolescenţei exegeţii operei fondaniene trec, de regulă, cu uşurinţă, considerându-le simple exerciţii de versificaţie. După cum remarcă Dumitru Micu, manuscrisele din anii 1912-1915 „merită, nici vorbă, a fi cercetate, nu pentru că în exerciţiile şcolarului Wechsler Beniamin s-ar putea, eventual, descoperi în germene ceva propriu literaturii lui B. Fundoianu sau celei a lui Benjamin Fondane, dar fiindcă acestea învederează însuşiri caracteristice în general scriitorului, ca om inclusiv, în toate ipostazele sale."[5] Totuşi, după ce exemplifică influenţele din poezia adolescentină a lui Fundoianu, D. Micu scoate în evidenţă elemente de originalitate chiar în aceste scrieri „luminate neaşteptat, ca de fulgere, de cîte un vers, o reprezentare ce n-ar putea fi atribuite nimănui altcuiva decît celui ce le-a scris, una reluată, de altfel, într-o piesă introdusă în volum: «...boi/ cu pîntecele pline de miros şi trifoi»."[6]

---

[1]Radu Cernătescu, *Un anarhist în Sinagogă: B. Fundoianu,* în „Occult Philosophy", disponibillahttps://raducernatescu.wordpress.com/category/literatura-luciferica/un-anarhist-in-sinagoga-barbu-fundoianu/, accesat la 28.11.2015.

[2] B. Fundoianu, *Privelişti,* Editura Cultura Naţională, Bucureşti, 1930.

[3]Genevieve Fondane, scrisoare către Jean Ballard, Paris, 21/3/'47, în „Institut Fondane", disponibil lahttp://fondane.wordpress.com/, accesat la 29.11.2015.

[4] B. Fundoianu, *Poezii,* Editura Minerva, Bucureşti, 1983, p. 19.

[5] D. Micu, *Prefaţă* la B. Fundoianu, *op. cit.*, p. VII.

[6]*Ibidem,* p. XI.

Una din caracteristicile lui Fundoianu a fost inactualitatea, fapt ilustrat şi de rubrica pe care poetul o semna la *Adevărul literar şi artistic.*[7] Faptul că se considera un inactual nu trebuie să ne ducă cu gândul către anacronism, unele dintre ideile dezbătute de poet în articolele sale publicate în diferite reviste, *Rampa, Adevărul literar şi artistic, Sburătorul*, fiind tentative de reactualizare a unor iniţiative din trecut, după cum subliniază Mircea Martin. „Cărţile vechi trebuiesc recitite. Cărţile noi sunt trenuri pentru Europa şi pentru prezentul prea zgomotos şi febril. Ar trebui căutate cîteodată trenurile care duc în trecut. [...] Sunt idei cari, iscălite astăzi, ar trece în piaţă drept paradoxe. Sunt lucrări scrise de multe decenii scurse, care se revelă cititorului întîmplător, subit intuitive şi actuale. Ar trebui să dăm şi vechilor cărţi prilejul de a fi confruntate din cînd în cînd cu actualul!”[8] Pe de altă parte, receptivitatea lui Fundoianu la nou, abilitatea sa de a-şi apropria idei şi direcţii lansate pe piaţa europeană a gândirii, pe care, printr-o transmutaţie de-a dreptul alchimică, să le prelucreze prin filtrul propriu şi să le combată, cu o ironie ucigătoare, este remarcabilă. Acelaşi M. Martin[9] remarcă faptul că „inactualitatea” lui Fundoianu vine din sancţionarea lipsei de aplecare către contemplaţie a contemporanilor săi, contemplaţie privită de către foiletonist ca „funcţiune socială” debilitată de ritmul prea alert al vieţii moderne. Aceste elemente îl determină pe Fundoianu să se plaseze la distanţă, el dând impresia că nu se simte acasă în această epocă. Totuși, credem noi, dacă și-ar fi amânat autoexilul, ar fi avut prilejul a întâlni cel puțin un contemplator autentic, un congener, aproape, pe Vasile Voiculescu, de exemplu. Dar, probabil că firea revoluționară a tânărului Fundoianu ar fi respins un poet și gânditor logocentrist, dacă e să folosim un termen derridean, un produs organic al tradiției vii românești. Și ar fi fost ironic, dacă avem în vedere că o parte a criticii îl vede pe Fundoianu poet tradiționalist.

Exilul, caracteristic mult încercatului său neam, survine în 1923 ca urmare, printre altele, a intensificării luptei dintre elementele „progresiste”, adepte ale sincronismului și cele tradiționaliste, „retrograde”, dacă e să folosim o terminologie a limbii de lemn specifice „intelectualilor” din România postbelică. O mostră a ceea ce avea de înfruntat tânărul intelectual român de origine evreiască, prea conştient, şi pe bună dreptate, de altfel, de valoarea sa, este reprezentată de blocarea accesului către obţinerea unei diplome în Drept, tânărul Fundoianu fiind, pare-se, obstrucţionat în mod repetat de către A. C. Cuza. Un alt exemplu, prezentat de Ovid S. Crohmălniceanu[10], ar fi climatul de gelozie ostilă creat de către colegii de breaslă, un climat cu nimic îmblânzit de firea combativă şi exagerările voite ale lui Fundoianu. Astfel, se spune că unul din detractorii săi, de altfel un admirator al simboliştilor, i-ar fi sugerat lui Minulescu, purtătorul de drapel al simbolismului românesc, să scape de acest „pui de evreu” până nu-și va face un renume deoarece e preaplin de talent. Spre cinstea sa, Minulescu ar fi refuzat, indignat, aceste sfaturi.

Nu a fost de ajutor nici reacţia lui Arghezi, al cărui admirator necondiţionat a fost Fundoianu încă înainte ca autorul *Agatelor negre* să fie recunoscut drept cel mai important poet modern. Gestul lui Fundoianu de a-l vizita în închisoare, unde Arghezi fusese trimis pentru acuzaţia cum că şi-ar fi folosit talentul literar la promovarea cauzei inamicului din Primul Război Mondial, a fost răsplătit cu un portret deloc măgulitor în scrierile argheziene despre acea perioadă. Pe de altă parte, însă, căutând o exlicaţie a stupefiantei reacţii a lui Arghezi, condamnabilă în registru moral, M. Martin sugerează faptul că maestrul ar fi încercat să-şi recâştige controlul asupra propriei poezii printr-o abruptă ruptură, excedat fiind de

[7]Este vorba de rubrica intitulată *Caietele unui inactual.*
[8] B. Fundoianu, *Caietele unui inactual,* în *Imagini şi cărţi,* Editura Minerva, Bucureşti, 1980, p. 371.
[9] Mircea Martin, *Valoarea pozitivă a negaţiei sau despre publicistica lui B. Fundoianu,* studiu introductiv la B. Fundoianu, *Imagini şi cărţi,* ed. cit., p. IX.
[10] Ovid S. Crohmălniceanu, *Benjamin Fondane and Romania,* în „Cardozo Studies in Law and Literature”, Vol. 6. No.1, 1994, pp. 63-68.

„devoţiunea autoritară" a discipolului ce părea mai conştient de valoarea poeziei argheziene decât însuşi autorul ei. M. Martin relevă, însă, modul în care are loc mecanismul criticii la Fundoianu. „Pentru tînărul Fundoianu, Arghezi este un adevărat «idol». Nu-i lipsea, deci, capacitatea de fervoare, şi excesele sale (cultivate, dealtfel) nu se manifestă numai în latura negativă. Înţelegem acum că Fundoianu neagă pentru a afirma, respinge pentru a face loc unei iubiri exclusive. Negativismul său este, de fapt, un exclusivism."[11]

Crohmălniceanu aminteşte, de asemenea, portretizarea răutăcioasă din *Memoriile* lui E. Lovinescu, cel care, de altfel, fusese un protector al tinerilor scriitori evrei de talent, precum şi omisiunea criticului de a-l menţiona ca reprezentant al „noii poezii" româneşti. Punerea la zid s-a petrecut ca urmare a îndrăzneţei teorii a lui Fundoianu, prezentată în prefaţa antologiei *Imagini şi cărţi din Franţa*[12], unde literatura română este văzută ca o colonie a celei franceze şi a îndemnului către scriitorii români de a scrie în limba franceză, neglijându-se caracterul constructiv al problemei puse de către tânărul poet şi critic.[13]

Inactualitatea lui Fundoianu reiese, laolaltă cu o superioritate orgolioasă, uşor de înţeles dar greu de digerat, şi din finalul acelei *Lămuriri* la placheta poemului dramatic în proză *Tăgăduinţa lui Petru* (1918),[14] final în care îşi avertizează contemporanii: „Cartea nu este scrisă pentru criticii de azi".[15] Această *Lămurire* va fi completată de articolul publicat în două numere ale *Rampei* (1919), articol intitulat *Noi, simboliştii*[16], şi constituie manifestul de apartenenţă al lui Fundoainu la mişcarea simbolistă, mişcare ce-i oferă cadrul de manifestare al revoltei, după cum el însuşi va scrie, ulterior. Cu toate că, la debutul său editorial, Fundoianu se considera un simbolist, în prefaţa la *Privelişti,* volum dedicat lui Minulescu, „clopotarul" mişcării simboliste româneşti, va recunoaşte faptul că simbolismul său era doar o etichetă necesară deoarece „poezia simbolistă [...] la noi, n-a existat niciodată decît ca steag şi pretext de revoltă."[17]

Poezia cu greutate se cristalizează prin preajma anului 1917, valoarea ei determinându-l pe M. Martin să plaseze *Privelişti* între primele cinci volume de poezie românească. Starea de spirit a tânărului Fundoianu este încă dominată de credinţa în poezie ca mijloc de schimbare a feţei lumii. Această credinţă avea să dispară însă, temporar, odată cu emigrarea din multdiscutata „colonie" a literaturii franceze şi cu încercarea, reuşită, de fiinţare în literatura atât de intim cunoscută şi căreia i-a dedicat volumul *Imagini şi cărţi din Franţa*.

Volumul *Privelişti* este publicat în anul 1930 şi conţine un portret inedit al poetului, făcut de Constantin Brâncuşi. Este anunţat într-o revistă avangardistă astfel: „Va apare volumul *Privelişti* al d-lui B. Fundoianu, cu acele poeme care au adus în literatura noastră o prospeţime şi o perspectivă nouă. Volumul va conţine şi poeme inedite".[18] Cartea îi este închinată[19], virtual, lui Ion Minulescu, cel care a fost, în opinia lui Fundoianu, „primul

[11] M. Martin în B. Fundoianu, *op. cit.*, p. XXXVI.
[12] B. Fundoianu, *Imagini şi cărţi din Franţa,* Editura Socec, Bucureşti, 1921.
[13]Pentru o aprofundare a problemei vezi Constantin Pricop, *B. Fundoianu şi literatura română,* în *România literară,* nr. 24, 2004, disponibil la http://www.romlit.ro/b._fundoianu_i_literatura_romn, accesat la 29.11.2015.
[14] B. Fundoianu, *Tăgăduinţa lui Petru,* Editura Chemarea, Iaşi, 1918.
[15] B. Fundoianu, *Imagini şi cărţi,* ed. cit., p. 7.
[16]*Ibidem*, pp. 133-139.
[17] B. Fundoianu, *Poezii*, ed. cit., p.6.
[18] Revista *Unu*, Bucureşti, an. II, nr. 21, ianuarie 1930, p. 8.
[19] O analiză interesantă a acestei dedicaţii, precum şi a prefeţei la *Privelişti,* prezintă M. Martin în revista „Vatra", numărul 1, din ianuarie 2009, în care se regăsesc lucrări prezentate în cadrul Conferinţei internaţionale (Workshop exploratoriu) axată pe creaţia lui B. Fundoianu/Fondane, ce a avut loc în perioada 17-18 sept. 2009 în cadrul U.P.M. Tg. Mureş. Lucrările prezentate în cadrul acestei conferinţe se găsesc, de asemenea, în volumul Ştefănescu, Dorin (coord.), *B. Fundoianu sau încercarea paradoxului. Pentru o hermeneutică existenţială*, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2010.

clopotar al revoltei lirice româneşti, poetul evaziunii din *Romanţe pentru mai târziu,* poetul bucuriei de-a fi din *De vorbă cu mine însumi*".[20] Titlul volumului relevă credinţa lui Fundoianu în inventarea peisajului literar, deoarece „valoarea de sugestie nu i-o dă asemănarea, ci puterea de răsfrîngere a ochiului interior."[21] Într-unul din eseurile sale, Fundoianu ne evidenţiază existenţa a două tipuri de călători: cei care „citesc" peisajul precum ar citi o carte şi cei care se identifică cu acesta. De aici şi remarca despre Chateaubriand cum că acesta avea „mai mult decît un ochi care vede: un ochi care creează."[22]

De o deosebită importanţă pentru înţelegerea poeziei lui Fundoianu este prefaţa acestui volum, *Cîteva cuvinte pădureţe,* scrisă în 1929, în care poetul creionează ruptura petrecută între tânărul de 24 de ani şi poezia ce i-a fost inspirată de realităţile româneşti până în acel moment. Pasajul lămuritor din această prefaţă merită prezentat integral, aşa cum şi Nicolae Manolescu o face în *Istoria* sa literară. „Poezia aceasta s-a născut în 1917, pe vremea războiului, într-o Moldovă mică cît o nucă, într-o febră de creştere, de distrugere. Nimic din ceea ce constituia *materiaprimă* a acestui lirism nu mai exista în realitate. Poetul privea curgînd pe după geamuri armatele cenuşii şi tobele bătînd moarte; el închipuia un univers pacific în care crea, *inventa,* astăzi privelişti de arătură, mîine exaltarea mistică a morţii în pîine. Scuza poeziei lui descriptive stă înainte de toate în faptul că descripţia lui nu avea un model real, ci năştea din negura minţii, ca o protestare intimă împotriva peisajului mecanic, de gloanţe, de sîrmă ghimpată, de tancuri. Natura, în poemele lui, apărea ridicată la o potenţă mai mare ca imaginea ei normală, ca o supapă prin zidul de foc, cînd supapa adevărată era însuşi focul. Simptom de nevroză? Romantism? Pămîntul era amestecat cu fier, cu foc şi aşchii de sticlă; arătura era un obicei pierdut, boul un mit vetust, baliga o vegetaţie necunoscută. În timp ce Dada exploda aiurea şi masacrul civil începea pe străzi, poetul răsfrîngea lumea cu capul întors, de scîrbă. Pe marele cimitir de oameni, pentru unul singur, ieşit la netimp din liceu, începea *vacanţa*".[23] Prin urmare, priveliştile lui Fundoianu nu sunt evocări ale unor amintiri, retrăiri aşa cum le întâlnim la Ion Pillat, cu care a fost asemănat de către G. Călinescu, ci adevărate trăiri pline de o neliniște ce l-a determinat pe Crohmălniceanu să sesizeze, pentru prima dată, expresionismul poeziei fondaniene. Trebuie subliniat, de asemenea, faptul că poezia sa conţine un echilibru remarcabil în ciuda încercărilor de înserare programatică a elementelor de avangardă, avangardă cu care se simţea solidar poetul. La nivel declarativ, cel puţin după cum reiese din *Cîteva cuvinte pădureţe,* „constructivismul" pare să primeze: „Dincolo de anecdotă, echivalenţa, polivalenţa, corespondenţa erau cerute. Nu din imagini se încleia, nici din emoţii, ci din volume, din suprafeţe potrivite, din conjugări de echilibruri, din contacte precise, din ponderi măsurabile. Nici într-un caz realitatea, oricare ar fi fost dînsa, nu prima inspiraţia sau tehnica poemului".[24]

Cu toate acestea, poezia lui Fundoianu nu poate fi încadrată, în mod definitiv, în nici unul din curentele prin care literatura română şi-a sporit zestrea, chiar dacă fiecare dintre acestea o poate revendica. Dovadă stă şi felul în care o vede fiecare dintre exegeţii ce s-au aplecat asupra ei. Astfel, E. Lovinescu o caracterizează „bucolică fără să fie idilică" şi „tradiţionalistă" prin materialul de inspiraţie; Călinescu o vede „simbolist tradiţionalistă"; Crohmălniceanu o numeşte „expresionistă"; „dionisiacă sau panică" este văzută de către Mihail Petroveanu iar M. Martin o etichetează „artizanală".

[20] B. Fundoianu, *op. cit*., p. 3.
[21] B. Fundoianu, *Călătorie,* în „Rampa", 13 februarie 1920, p. 1 *apud* Mircea Martin, *op. cit*., p. 30.
[22] *Ibidem.*
[23] B. Fundoianu, *Poezii*, ed.cit., pp. 5-6.
[24] *Ibidem*, p. 7.

Lirica lui Fundoianu, a cărei vârfuri sunt considerate de către Manolescu[25] poemele din ciclul *Herţa* şi poezia *Lui Taliarh,* a cucerit pentru literatura română un teritoriu nou, acela al naturii aparent domesticite, al realităţilor rural-gospodăreşti în cele mai mizere ipostaze. Inspirat de presimbolismul baudelarian, a cărui mistică o invocă în prefaţa la *Privelişti,* poetul a construit o lume complementară esenţelor rafinate ale simbolismului pe care l-a admirat iniţial, o lume a esenţelor brute ale târgului moldav opusă citadinului preferat de autorul *Florilor răului.* El cântă fauna domestică, boii, gâştele, vacile, porcii, iarba, câmpul, urzicile, balega chiar, tot ceea ce e apropiat de pământ, evidenţiindu-se astfel caracterul profund teluric al poeziei sale. Ba mai mult, Fundoianu manifestă o „solidaritate pe care am putea-o numi franciscană, dacă n-ar avea un caracter păgîn şi panteistic", o solidaritate care „îl înfrăţeşte pe poet, în propria viziune, cu fiinţele subumane, greoaie, tîmpe, suferinde, urîte: cu «simplii boi» («v-am iubit, o, simpli boi» - *Biografie*), cu broaştele: «Doamne, sînt şi eu ca broaştele, cu două frunze de plămîni,/ Doamne, sînt şi eu ca broaştele ce orăcăie urît pentru viaţă;/ îmi place mocirla şi viaţa, ca o unsoare pe răni.» (*Psalm*)[26] Fără regret, îl contrazicem pe D. Micu, afirmând că noi nu am zărit vreo urmă de panteism în versurile citate.

Voinţa de *a fi* a poetului este evidentă în versurile de mai sus, şi în multe altele, de altfel. Această voinţă de a fi va intra în conflict cu voinţa de *a săvârşi,* poetul *Priveliştilor* fiind „asasinat după toate regulile artei" odată cu realizarea inutilităţii demersului născut din credinţa în caracterul salvator al poeziei.

O analiză exhaustivă a poeziei din perioada românească a lui Fundoianu, cu *Priveliştile* în prim-plan, realizează M. Martin în monografia[27] închinată poetului conştiinţei nefericite. Astfel, exegetul scoate în evidenţă cadrul tematic al poeziei fondaniene, cadru ale cărui repere sunt: *târgul, câmpul, iubirea* şi *toamna.* Conflictul permanent din sufletul poetului, conflict dintre inteligenţa debordantă ce dădea măsura raţionalităţii sale şi dragostea pentru viaţa ce nu ţine cont de logica raţională, îl determină pe M. Martin să afirme că Fundoianu alege pastelul, de fapt, la o atentă analiză, un antipastel, pentru a îmblânzi adierea de gheaţă ce vine dinspre dialectica abil folosită în eseistica tânărului critic. Poezia este la Fundoianu un multrâvnit loc de refugiu faţă de „forţa instauratoare" a unei inteligenţe nelimitate, dar sterile. „... Dar aş voi să privesc viaţa, altminteri de cum privesc un problem. Aş vrea să fiu un cocostîrc, putred de bălţi şi de reumatisme, călător şi sentimental."[28] Cu toate acestea, deşi încearcă să scape de acea „intelectualitate apăsătoare", după cum o numeşte M. Martin, printr-o contemplaţie ce se vrea izbăvitoare, Fundoianu nu are capabilitatea de a se dărui până la capăt vieţii, un gol afectiv perpetuându-se astfel în poezia sa.

Acest dureros conflict este ilustrat, asezonat fiind cu o apreciabilă doză de orgoliu luciferic, în *Monologul nebunului*, eseu în care găsim, de asemenea, prefigurarea conştiinţei nefericite a omului, conştiinţă nefericită ce reiese, plenar, din studiile publicate în perioada franceză, atunci când intuiţiile tânărului poet român se cristalizează sub suflul gândirii existenţiale şestoviene şi se transpun în eseurile sale poetico-critice, *Rimbaud le voyou* (1933), *La conscience malheureuse* (1936) şi *Faux traité d'esthétique* (1938). „M-aţi gonit – şi eu am rămas alături de voi. În fond, suntem identici. Voi sunteţi sănătoşi; iertaţi-mă. Am orele mele de nebunie numai: voi le numiţi luciditate. Asta e toată diferenţa dintre noi. Dar iubesc iluzia

[25] Nicolae Manolescu, *Istoria Critică a Literaturii Române,* Editura Paralela 45, Piteşti, 2008, pp. 756-758.
[26] D. Micu, *Prefaţă* la B. Fundoianu, *op. cit*, p XXI.
[27] M. Martin, *Introducere în opera lui B. Fundoianu,* Editura Minerva, Bucureşti, 1984.
[28] B. Fundoianu *apud* M. Martin, *op cit*., p. 211.

voastră, copaci. E frumoasă şi binefăcătoare. Vreau să fiu altul, să fiu mereu altul, să-mi par altul. Vreau iubirea, copaci, vreau viaţa."[29]

Revenind la poezia din *Privelişti*, este necesar a sublinia felul în care o vede acelaşi M. Martin atunci când ne prezintă formula reprezentativă pentru poezia lui Fundoianu, formulă concentrată în sintagma „lirism al inaderenţei". În opinia criticului, poetul ar fi optat pentru această formulă deoarece a dorit să contrarieze mentalitatea tradiţională şi, bineînţeles, să-şi valorifice nişa creativă ce-i aduce distincţia în cadrul poeziei româneşti. Remarcând faptul că s-a vorbit despre o „inaderenţă afectivă a poetului la obiect", M. Martin consideră că această inaderenţă este mult mai complexă şi mai adâncă. „Inaderenţa e atitudinea unui egoist care nu-şi aparţine în întregime decît sieşi. Poetul nostru nu aderă la obiectul său, dar nici, cu atît mai puţin, la sine. Dimpotrivă, tendinţa permanentă este de a ieşi din sine, ca o «sămînţă» din propriul fruct. În momentele de confesiune, el se dezice de sine, după cum în momentele de comuniune se retrage. El contemplă, dar nu participă, denigrează şi se implică. Privită astfel, inaderenţa la obiect nu este decît un alt mod al inaderenţei la sine."[30]

Deoarece am pomenit anterior de antipastel, este necesară o completare. Antipastelul reprezintă, în opinia lui M. Martin, forma specifică de realizare a iniţiativei estetice fundamentale a lui Fundoianu: *de-poetizarea peisajului.*[31]Criticul remarcă, de asemenea, faptul că atitudinea lui Fundoianu faţă de natură se cere definită prin categorii negative (inaderenţa, disparitatea, desfigurarea) ceea ce duce la concluzia existenţei unui *disentiment* al naturii în poezia sa. Acea caracteristică „artizanală" a poeziei fondaniene reiese din faptul că „peisajul e montat şi demontat ca un mecanism, cu o dexteritate aproape tehnică. Poetului pare să-i lipsească fiorul cosmic şi sfiala rituală în faţa tainelor nepătrunse ale veşniciei. *Priveliştile* lui marchează o etapă avansată într-un proces de *demistificare* a naturii, pe care poezia românească nu l-a cunoscut pînă la el."[32]

În legătură cu *de-poetizarea peisajului* şi moartea, intuiţiile lui Alexandru Muşina, cel ce-l plasează pe Fundoianu în linia poeţilor ce se pliază pe utopia unei Arcadii autohtone ce vine, prin cronicarii moldoveni, din depărtările acelui „Pe-un picior de plai/ Pe-o gură de rai" sunt remarcabile. Analizându-l pe Bacovia în *„Arcadia" bacoviană: o contrautopie*[33], Muşina ne prezintă universul bacovian ca pe o Arcadie pătrunsă de atotprezenta moarte. „În fericirea arcadică a pătruns moartea; ea nu cruţă nici măcara această copie pământească a Edenului, «relicvă» a Vârstei de Aur. Şi primul care poate înţelege aceasta, care poate vedea consecinţele ultime ale pătrunderii morţii devastatoare în Edenul arcadic e chiar cel din mormânt, în cazul nostru, eroul liric bacovian."[34] Totuşi, diferenţele dintre poezia bacoviană şi cea fondaniană sunt semnificative. Chiar dacă ambele se înscriu în acea matrice imaginară, identică cu cea eminesciană sau sadoveniană, şi îşi descoperă o perspectivă negativă (categoriile negative fiind definitorii pentru poezia marilor moderni), felul în care văd moartea este esenţialmente diferit. Dacă la Bacovia negativismul „nu este rezultatul unei simple poze postromantice, satanice, blestemate (implicând totuşi, fie şi prin opoziţie, sacrul), ci al descoperirii unei lumi complet despiritualizate, desacralizate, devalorizate, în care stăpână e doar moartea"[35], la Fundoianu aspectul sacru este unul important. De altfel, poetul *Privelişti*-lor îl aprecia în mod deosebit pe Bacovia pentru al său original univers poetic chiar dacă „disparitatea notaţiei bacoviene, «sărirea peste limbaj», evitarea «beneficiilor culturii şi

[29]B. Fundoianu, *Imagini şi cărţi,* ed. cit., p. 332.
[30] M. Martin, *op. cit.*, p. 218.
[31]*Ibidem*, pp. 172-173.
[32]*Ibidem.*
[33] Alexandru Muşina, *Unde se află poezia,* Editura Arhipelag, Tg. Mureş, 1996.
[34]*Ibidem*, p. 57.
[35] *Ibidem.*

inteligenţei», [...] aveau de ce să-i repugne unui autor lucid ca Fundoianu”.[36] La autorul *Priveliști*-lor, după cum ne arată M. Martin, moartea este spre naştere, „Va trebui să moară natura ca să nască”, pe când la Bacovia găsim o moarte aneantizantă, implacabilă şi definitivă. Pentru M. Martin „Fundoianu rămîne poetul freneziei melancolice, al sarcasmului ce sfîrşeşte în indulgenţă, al proximităţii între viaţă şi moarte, al consubstanţialităţii între viaţă şi moarte. Tema lui centrală nu e «marea trecere», ca la Blaga, ci Marea Coincidenţă”.[37]

Nu putem încheia acestă secţiune a lucrării fără a aminti toamna fondaniană deoarece „cu rare excepţii, *Priveliştile* se constituie ca un volum compact de autumnale.”[38] Toamna, în opinia lui M. Martin, distinge două cicluri tematice în poezia din *Priveliști*, cel aşa-zis *provincial* şi cel *erotic*, ambele având acest anotimp în fundal, o toamnă ce reprezintă, pentru poet, mai mult decât o „temă regentă” şi o obsesie. Plasat pe firul unificator al creaţiei fondaniene, M. Martin subliniază existenţa a două ipostaze ale iubirii şi, la fel, a două ipostaze ale femeii în poezia erotică a lui Fundoianu. Astfel, avem „pe de o parte, elogiul direct, aproape agresiv, al unei feminităţi telurice şi generice: Sulamita, pe de-altă parte, o confesiune condiţionată şi o tandreţe abia îngăduită. În acest din urmă caz, femeia – aparent suavă, miniaturală – devine iubită, e individualizată.”[39]

În ceea ce priveşte târgul, o altă temă predilectă a lui Fundoianu, avem, din nou, două ipostaze ale sale: „una concretă, vag localizată, umanizată, cealaltă atemporală, abstractă, dezumanizată. Se înţelege că imaginile umanizate ale tîrgului sînt foarte aproape de iubirea interiorizată şi individualizată, cu ale cărei efuziuni discrete se confundă chiar uneori.”[40]

Una peste alta, însă, temele poeziei din *Priveliști* sunt, de cele mai multe ori, „simple pretexte pentru o dramă care se joacă altundeva.”[41] Vom păşi, în continuare, pe drumul ce va încerca să ne ducă spre locul unde se joacă această dramă, drama poeziei conştiinţei nefericite fondaniene.

O lungă perioadă după sosirea în Franţa, fapt petrecut în 1923, Fondane duce o viaţă plină de privaţiuni fiind des nevoit să-şi extindă viza, niciodată sigur de succes în întreprinderile sale. Speră să se stabilească în Argentina în 1929, când este invitat de către Societatea „Amigos del Arte” şi ţine o serie de conferinţe în centre culturale sudamericane precum Buenos Aires, Montevideo sau Rio de la Plata. Totuşi, nu rupe legătura cu prietenii din ţară, continuând să publice în reviste precum *Contemporanul, Unu* ori *Integral.*

Cu toate că Fondane încearcă să-şi dinamiteze toate punţile de legătură cu originile sale româneşti, acest fapt este pur şi simplu imposibil, paratopia conştiinţei sale nefericite având coordonate bine ancorate în spaţiul ce a dat naştere *Priveliști*-lor de care se dezice în prefaţa scrisă în 1929. Asta, pe de o parte. Pe de alta, legăturile strânse pe care le are cu artişti şi intelectuali români stabiliţi în fieful cocoşului galic, Brâncuşi, Lupaşcu, Cioran, pentru a aminti doar trei dintre ei, îl menţin, prin legături nevăzute dar cu atât mai puternice, în matricea existenţială a plaiului mioritic de care în zadar încearcă a se dezice.

Crohmălniceanu relatează[42] încă un incident ce relevă dezamăgirea poetului pentru faptul că intelectualitatea franceză nu-l percepea încă drept un om de litere aparţinând hexagonului. Astfel, după cum ne arată criticul, Fondane se plânge, într-o scrisoare adresată bunului prieten F. Brunea-Fox, de consecinţele publicării de către Ilarie Voronca a unui volum de

[36] M. Martin, prefaţa la B Fundoianu, *Imagini şi cărţi,* ed. cit, p. XXXIV.
[37] M. Martin, *Introducere în opera lui B. Fundoianu,* Editura Minerva, 1984, p. 222.
[38] *Ibidem,* p. 207.
[39] *Ibidem,* p. 209.
[40] *Ibidem.*
[41] *Ibidem,* p. 210.
[42] Ovid S. Crohmălniceanu, *op. cit.*, pp. 64-65.

poezie cu acelaşi nume,[43] fapt ce a determinat pe colegii francezi să-l compătimească pentru clapa ce i-a tras-o compatriotul său.

În legătură cu aparenta ruptură, cu problema continuităţii în opera fondaniană, Alexandru Cistelecan[44] remarcă efortul depus de către M. Martin, în monografia închinată poetului, pentru integrarea celor două perioade ale creaţiei, subliniind reuşita dificilei intreprinderi. Ba mai mult, Cistelecan sugerează unui eventual exeget să încerce, printr-o analiză cinstită, a demonstra contrariul, demers care, în urma unui previzibil eşec, ar întări punctul de vedere ce reiese din *Introducere în opera lui B. Fundoianu.*

Un alt aspect ce merită a fi remarcat aici este cel ce reiese dinpublicarea volumului *Privelişti* în 1930, la şapte ani după autoexilare (cei „şapte ani de vaci slabe") fapt ce ne relevă, dacă mai era nevoie, că, deşi a optat pentru literatura franceză, nu a avut cum să se separe total de literatura în care s-a format. Ecouri ale locurilor în care s-a născut răzbat chiar şi din poemele scrise în franceză. Monique Jutrin[45] sugerează o unitate a acestor două laturi ale existenţei poetice în destinul de Evreu al lui Fondane. Şi credem că are dreptate. Sunt foarte puţini poeţi moderni care şi-au asumat cu atâta tragică luciditate condiţia de reprezentant al poporului ales întru suferinţă. Din poezia sa, atât cea scrisă în română cât şi cea a perioadei franceze, răzbate, plenar, glasul Evreului, fie că vorbeşte în *Privelişti,* fieîn *Ulysse,* în *Titanic* ori în *Exodul.*

În concluzie, publicarea *Privelişti*-lor dezvăluie faptul că ruptura de poezia românească este una de circumstanţă, poetul neputând rezista tentaţiei de a-şi pune amprenta pe literatura română, chiar dacă în prefaţa volumului declară că ar fi vorba de versurile unui poet mort. Publicându-şi aceste versuri îşi asigură un destin în literatura în care s-a format, după cum Crohmălniceanu remarcă. Fondane a învăţat din greşelile sale şi, prin publicarea acestei antologii, a obţinut un loc de frunte în ierarhia poeziei româneşti. „El şi-a creat propriul târg, Fundoaia, determinând restul lumii în recunoaşterea autenticităţii acestuia – până acolo încât Felix Aderca, unul din admiratorii săi, îl citează drept locul naşterii; «toamna fondaniană» devine o expresie uzuală în critica literară română. G. Călinescu îi oferă un loc de onoare în monumentala *Istorie a literaturii române.* Fără a-şi dori acest lucru, B. Fundoianu devine unul dintre cei mai importanţi poeţi români."[46]

Însă, cu toate că aparent se dezice de poezie, aceasta va reveni în viaţa sa, după cum atât de plastic ne destăinuie el însuşi: „Timp de patru ani am tăcut ca un mut de război 100%. Am crezut poezia din mine sleită brusc de o mînă care aducea şapte ani de vaci slabe. În ziua în care s-a întors singură, ca un puţ artezian, stropindu-mă cu un curcubeu pe muşchi, fără să bată-n uşă, am înţeles din ce profundă mizerie scoteam capul, ce prieten misterios de fecund îmi arunca colacul de salvare. Am înţeles că nu te lepezi, nici nu apuci poezia cînd vrei, cu laţul. A deschis uşa şi-a strigat: cu-cu! Din ceasul acela am înţeles că poemul e altceva. Ce? N-am priceput prea bine... nu pricep încă... Ceva care modifică realitatea? Nu... Ceva care mă modifică... Pe mine? Dar cine? Şi cine-s eu?"[47]

Pe de altă parte, trebuie remarcată şi paralela cu Rimbaud deoarece rebelul poet francez este un reper important al spaţiului paratopic al conştiinţei nefericite fondaniene. Cu toate că Fondane nu este de acord, datorită conformaţiei sale de om rafinat şi civilizat, cu toate ieşirile rimbaldiene, ori tocmai din această cauză, admiraţia pentru faptul că Rimbaud a

[43]Este vorba de volumul Ulise, tradus în franceză ca *Ulysse dans la cité* (Paris, Editions du Sagittaire, 1933) şi conţinând un portret al lui Voronca executat de către Marc Chagall.
[44] Al. Cistelecan, *Monografia Mircea Martin,* în „Vatra",nr. 1 (ian. 2009), Tg. Mureş, pp. 35-36.
[45] Monique Jutrin and Gilla Einsenberg, *Self-Portrait in Fondane's Poetry* în *Cardozo Studies in Law and Literature,* Vol. 6, No. 1, 1994, pp. 69-78.
[46] Ovid S. Crohmălniceanu, *op. cit.,* p. 65.
[47] B. Fundoianu, *Cîteva cuvinte pădureţe,* prefaţă la *Poezii,* ed. cit., pp. 8-9.

avut nemăsuratul curaj şi tăria de a fi egal cu sine însuşi de-a lungul întregii sale vieţi este foarte vizibilă. Ba mai mult, există şi o urmă de regret în poezia fondaniană, un regret legat de plenitudinea experienţei rimbaldiene, chiar dacă aceasta a fost una extrem de dureroasă, regret ce reiese din versurile *Paradei*: „Era în mine ceea ce sparge ca să nască [...]/ în mine năzuinţa de-a deveni dement." Năzuinţa aceasta reflectă bariera raţionalului, aşa cum este propovăduit de către filosofia clasică, cu care se luptă gândirea poetică fondaniană. Chiar dacă raţiunea îl face să tragă învăţămintele necesare din trăirile rimbaldiene, viaţa din el îl invidiază pe cel ce le-a trăit la o intensitate aproape neomenească, dintr-o foame insaţiabilă de metafizic.

Faptul că Fondane este, după cum el însuşi declară (deşi nu e neapărat necesar să-l credem pe cuvânt), reîncercat de poezia pe care, la fel ca şi Rimbaud, a abandonat-o la un moment dat, ne duce cu gândul la ceea ce Antonio Spadaro[48] spunea în legătură cu inspiraţia poetică venită din experienţa de viaţă a poetului, inspiraţie căreia acesta alege să-i dea ascultare şi să o pună pe hârtie sau să o refuze. „Rimbaud a vrut să conchidă *în afara poeziei*; printr-asta şi-a ucis poezia; odată cu ea, a ucis ceea ce dădea un sens existenţei sale, existenţei; a slobozit din cutia Pandorei valul înspăimîntător al realului ce trebuie strîns în braţe, valul gîndirii etice *care-şi ia dorinţele drept cele ale realităţii profunde.*"[49] Astfel, în lumina relevată de teza lui Spadaro, se pare că Rimbaud a ales a nu mai da glas chemării inspiraţiei poetice, pe când Fondane a optat pentru, după o simbolică perioadă de abstinenţă.

BIBLIOGRAPHY:

Cernătescu, Radu, *Un anarhist în Sinagogă: B. Fundoianu,* în „Occult Philosophy", disponibillahttps://raducernatescu.wordpress.com/category/literatura-luciferica/un-anarhist-in-sinagoga-barbu-fundoianu/, accesat la 28.11.2015.

Cistelecan, Al., *Monografia Mircea Martin,* în „Vatra",nr. 1 (ian), Tg. Mureş, 2009.

Crohmălniceanu, Ovid S., *Benjamin Fondane and Romania* în „Cardozo Studies in Law and Literature", Vol. 6. No.1, 1994.

Fundoianu, B., *Imagini şi cărţi,* Editura Minerva, Bucureşti, 1980.

Fundoianu, B., *Poezii*, Editura Minerva, Bucureşti, 1983.

Jutrin, Monique and Einsenberg, Gilla, *Self-Portrait in Fondane's Poetry,* în„Cardozo Studies in Law and Literature",Vol. 6, No. 1, 1994.

Manolescu, Nicolae, *Istoria Critică a Literaturii Române,* Editura Paralela 45, Piteşti, 2008.

Martin, Mircea, *Dicţiunea ideilor,* Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1981.

Martin, Mircea, *Introducere în opera lui B. Fundoianu,* Editura Minerva, 1984.

Muşina, Alexandru, *Unde se află poezia,* Editura Arhipelag, Tg. Mureş, 1996.

[48] Într-o conferinţă intitulată *Nu doar „noapte obscură": inspiraţia poetică, mod de cunoaştere a lumii* şi ţinută de către teologul şi omul de litere italian în cadrul manifestărilor sub egida *BombaCarta* la UPM Tg. Mureş (29.05.2010) acesta susţine ideea inspiraţiei poetice ca alegere din partea poetului ce trăieşte experienţa nopţii întunecate, a abisului deasupra căruia se apleacă, în urma conştientizării faptului că atât în urma sa cât şi în faţă nu se află decât un gol atotcuprinzător, pentru a găsi, din două una: fie izvorul viu al bucuriei, fie golul întunecat al depresiei, în funcţie de natura firii sale şi a experienţei de viaţă.

[49] B. Fundoianu, *Fals tratat de estetică* în *Imagini şi cărţi,* ed. cit., p. 643.

THE ROLE OF THE STORY IN EDUCATION, FROM AN OLD TESTAMENT PERSPECTIVE

Mihai Handaric

Lecturer, PhD, "Aurel Vlaicu" University of Arad

Abstract: In this article, (The Relationship Between Tradition and History from a Biblical Perspective), the author tries to understand the relationship between the religious tradition and the historical events to which this tradition is witnessing. It is argued that the Judeo-Christian tradition gave birth to the text of the Scripture, which in turn can be interpreted as a tradition, giving birth to Christianity. The canon is considered the normative body of tradition which help us to articulate the Christian belief. On the other hand, the tradition behind the Scripture, namely: on the one hand, the tradition of the Jews, and on the other hand, and the tradition of the Christians, had the power to modify the structure of the canon, the number of books from the Scripture, the order of the books, etc. About the relationship between the story from the biblical text and the reality which it describes, the author explained that there is a close relationship between the Scripture and the moral behavior of the believing community. There were presented two different perspectives when approaching the biblical text: the one which concentrates upon the biblical text, and the other which concentrates on the events to which witnesses the text. In order to solve the problem of concentrating upon the text or upon the events, there are proposed some models for interpreting the biblical text. One of them is to see the reader as a spectator of a literary drama or film. The biblical narrative can be seen as a vehicle used for telling a historical story.

Keywords: Relationship, tradition, history, canon, life, text, events

1. Rolul tradiţiei în scrierea şi interpretarea textului sacru

Tradiţia are un rol important în interpretarea vieţii pe care o experimentează comunitatea umană care îmbrăţişează acea tradiţie. De aceea, în studiul nostru, dorim să arătăm că tradiţia reprezintă contextul corespunzător cercetării realităţii trecute – a istoriei comunităţii care o adoptă.[1]În concepţia lui Aristotel, *mişcarea* – activitatea raţională a omului, în general, are în vedere ajungerea la un anumit scop - *telos*.2Tradiţia în forma ei fixată, are în spate un obiectiv.

În lucrarea de faţă, suntem interesaţi de investigarea evenimentelor care au avut un rol în formarea religiei iudeo-creştine, şi care au rămas imprimate în memoria colectivă a comunităţii de credinţă. Pentru a înţelege aceste evenimente, trebuie să ţinem seama de un context – de *o tradiţie* care să ne ajute să atingem obiectivul propus.

Acest demers, propus iniţial de Aristotel, a fost fructificat mai târziu de Tomas Aquinas, în perioada Evului Mediu. Aquinas a aplicat principiul aristotelian pentru a interpreta evenimentele la care face referire Scriptura. Tradiţia iudeo-creştină a dat naştere la Scriptură, iar Scriptura la rândul ei poate fi privită ca o tradiţie, care contribuie la înţelegerea evenimentelor ce au dat naştere Creştinismului. Înseamnă că Scriptura ca tradiţie autentică creştină, înregistrată în text, ne conduce spre un scop – dezvăluit de ea.

1 Ioan Pânzaru numeşte contextul interpretării - „interpretatumul" (veziPânzaru, *Practici ale interpretării de text*, Iaşi: Polirom, 1999, p.20).

2 Articolul lui Simon Oliver, "Motion According to Aquinas and Newton," din *Modern Theology* (Oxford: Blackwell Publishers Ltd, 2001).

Telosul (scopul) este raţiunea pentru orice activitate inteligentă. Activitatea fără scop este considerată de Aristotel ca fiind haotică. Aquinas îl urmează pe Aristotel şi insistă că, orice mişcare vine de undeva şi merge undeva.[3]

După cum afirma şi Alasdair MacIntyre,[4] înţelegerea realităţii este posibilă în cadrul unei tradiţii. De aceea educaţia realizată în perioada modernă – care ne recomanda să ne bazăm, în exclusivitatea pe elementul raţional, făcând abstracţie de tradiţie - „metoda enciclopedică", s-a dovedit a nu fi deplin convingătoare. Un exemplu în acest sens este insuficienţa motivării doar cu argumente raţionale, în ceea ce priveşte comportamentul moral al omului. Din acest punct de vedere, forţa tradiţiei este superioară argumentelor raţionale, care ignoră tradiţia.

Rolul pe care l-a avut tradiţia creştină asupra practicării credinţei în cadrul comunităţii, este demonstrat şi de decizia Bisericii în legătură cu formare a canonului creştin.[5] Biserica a decis ca o anumită listă de cărţi – considerate de ea sacre, să facă parte din canon, şi nu altele. După cum observăm, tradiţia a decis şi în legătură cu procesul de formare a canonului.

Un exemplu din Scriptura creştină, este Conciliul de la Ierusalim, prezentat în Faptele Apostolilor 15:1-35, unde Biserica, hotărăşte ca în tradiţia ei, să abordeze în mod diferit în probleme de morală creştină, faţă de ceea ce susţinea tradiţia Vechiului Testament. Biserica primară şi-a premis să modifice tradiţia Vechiului Testament.6

Am văzut că tradiţia bisericii a avut un rol important în orientarea comunităţii de credinţă. Interpretul biblic nu poate ignora tradiţia bisericii în legătură cu stabilirea semnificaţiei textului biblic. Aceasta va afecta perspectiva interpretului. MacIntyre spunea că tradiţia de care aparţine interpretul şi audienţa, căreia el se adresează, trebuie luată în considerare, alături de contextul în care procesul cunoaşterii se desfăşoară într-un mod corespunzător.

Trebuie să recunoaştem că există mai multe tradiţii chiar şi în creştinism, care uneori se află în conflict între ele. În acest scop avem responsabilitatea de a evalua aceste tradiţii. Valoarea unei tradiţii poate fi apreciată în funcţie de capacitatea ei de raportare la alte tradiţii, precum şi de flexibilitatea ei, când este vorba de nevoia de încorporare a elementelor de noutate, din exterior. Despre acest subiect vorbeşte Murphy, care foloseşte expresia "its inclusiveness," când discută despre caracteristicile unei tradiţii viabile.[7] Ea spunea că sunt îndreptăţite criticile aduse diferitelor tradiţii creştine, pentru faptul că nu au fost în stare să încorporeze tradiţiile ştiinţei moderne. Un exemplu pozitiv de încorporare a altor tradiţii este

---

3 "The telos is the reason for the motion...aimless activity would be regarded by Aristotle as chaotic...Aquinas follows Aristotle and insists that, 'all motion is from something to something'" (Oliver, *op.cit.*, A, 2001, p. 167).

4 Vezi Alasdair MacIntyre, *Three Rival Versions of a Moral Enquiry: Encyclopedia, Genealogy, and Tradition*. (Notre Dame Ind.: University of Notre Dame Press, 1990), p. 2-3,17, etc.,). Vezi şi Mihai Handaric, *Tratat de istoria interpretăriii Teologiei Vechiului Testament*, Arad: Editura Universităţii „Aurel Vlaicu", 2007, p. 277-280, referitor la trei versiuni rivale ale investigării, unde MacIntyre susţine că metoda de investigare în contextul unei tradiţii particulare, cum ar fi cea tomistă, de care el aparţine, este cea corectă.

5 Pentru o analiză a canonului vezi A. Hill şi J. Walton. *A Survey of the Old Testament*, Grand Rapids: Zondervan, 1991, p. 18-25.Vezi şi discuţia referitoare la acceptarea cărţii Isaia ca operă literară unitară, în ciuda opiniilor divergente referitoare la datarea diferitelor secţiuni din carte. Vezi şi Tremper Longman III , Raymond B. Dillard, *An Introduction To The Old Testament*, Second Edition, Grand Rapids, Zondervan, 2006, p. 308-9.

6 Acest lucru a fost posibil pentru că fondatorul creştinismului, Isus Cristos, a decis aşa prin expresii ca: "Dar Eu vă spun" (Matei 5-6), şi datorită deciziei lui Cristos, dinainte şi de după înviere, de a delega autoritate bisericii, de a lega şi dezlega în aceste domenii (Matei 16:18-19; 18:18, Ioan 20:23).

7 Nancey Murphy şi George F. R. Ellis, *On the Moral Nature of the Univers: Theology, Cosmology, and Ethics*, (Mineapolis: Augsburg Fortress, 1996, p. 250.

tradiţia catolică tomistă. Toma d'Aquino a reuşit performanţa încorporării "of the Aristotelian tradition into Augustinian Christianity" („tradiţiei aristotelice în creştinismul augustinian")8

Însă trebuie să fim atenţi şi la pericolul de a merge în cealaltă extremă, şi anume: de a dilua o anumită tradiţie, prin încorporarea altor tradiţii sau a altor elemente noi. În acest caz există posibilitatea ca tradiţia respectivă să se dizolve, să slăbească, deoarece cu cât o tradiţie este mai omogenă cu atât este mai robustă.9

2. Scriptura ca tradiţie normativă în interpretare

În ceea ce priveşte importanţa canonului în interpretarea biblică, vom considera canonul ca fiind cel mai potrivit context pentru interpretare. Vom urmări şi relaţia dintre canonul Vechiului Testament şi alte contexte, cum ar fi relaţia Vechiului Testament cu Noul Testament şi cu diferite comunităţi de credinţă în cadrul cărora se interpretează textul.

Brevard Childs consideră canonul ca cel mai potrivit context pentru interpretarea corespunzătoare a mesajului creştin. Formarea canonului nu a avut la bază "an objectively demonstrable claim but a statement of Christian belief... (care) is the rule that delineates the area in which the church hears the word of God. The fundamental theological issue at stake is not the extent of the canon, which has remained, in some flux winthin Christianity, but the claim for a normative body of tradition contained in a set of books".[10]

Cărţile care compun în prezent canonul, trebuie interpretate ţinând seama de rolul pe care ele l-au avut în comunitatea de credincioşi, care le-au şi păstrat. Scriptura bisericii nu este o arhivă a trecutului ci o continuă sursă de inspiraţie şi viaţă pentru aceasta. Dacă pierdem perspectiva prezentului şi a viitorului, suntem în pericol să limităm mesajului bilbic la trecut. Canonul ne ajută să privim Scriptura ca un vehicul al realităţii spirituale, care este înrădăcinată într-un trecut istoric al unui popor din antichitate, dar care continuă să confrunte Biserica din prezent. Mesajul biblic conţinut în canon, care este aplicat la membrii comunităţii, recunoaşte caracterul normativ al tradiţiei biblice.

Referitor la procesul de canonizare, Childs susţinea că nu Biserica a făcut ca o carte să fie canonică, ci mai degrabă ea a recunoscut autoritatea acestor scrieri în comunităţile locale. Procesul de canonizare este interpretat ca "regulă a credinţei," comunităţii în favoarea revelaţiei divine.[11]

În ceea ce priveşte relaţia dintre contextul canonului şi alte contexte, Childs încearcă să arate rolul pe care metoda criticii istorice din perioada Iluministă l-a avut în interpretarea Scripturii. El observa că prin unirea celor două Testamente în Scriptura creştină, se formează o nouă tradiţie (un nou context), care este diferită de cele două contextele istorice ale celor două Testamente luate separat. Childs demonstrează acest lucru aducând anumite argumente. De exemplu, Biserica nu a mai respectat întru-totul ordinea cărţilor Vechilui Testament din Biblia evreiască după modelul: "*Torah, Profeţii şi Scrierile*." Apoi, plasarea celor patru Evanghelii la începutul Noului Testament, şi separarea celor două volume scrise de Luca (Evanghelia lui şi Faptele Apostolilor), demnonstrează că organizarea cărţilor în canon are anumite implicaţii teologice, în noua tradiţie creştină. Acelaşi lucru este valabil şi în cazul aşezării epistolelor lui Pavel înaintea epistolelor lui Petru şi a lui Ioan. În Scriptura creştină, chiar dacă cele două Testamente îşi păstrează identitatea, totuşi ele nu pot fi separate, cum

8 Murphy; *op.cit.*, 1996, p. 242.
9 Ideea de mai sus am preluat-o dintr-o discuţie particulară cu Parushev la institutul International Baptist Theological Seminary, Praga, în Februarie, 2002.
10 Brevard S Childs, *Biblical Theology in Crisis*, (Philadelphia: Fortress Press, 1970), p. 99.
11 Childs; 1970, p. 101

este cazul tradiţiei iudaice, care se limitează la Vechiul Testament. Acelaşi lucru este valabil şi în cazul izolării Noului Testament de Vechiul Testament. Istoria a demonstrat că s-a ajuns la erezii. Este cazul Gnosticismului şi a Marcionismului[12] care împrumită elemente din cultura greacă – numită păgână, pentru a explica mesajului Noului Testament. Biserica Creştină a luat atitudine fermă în aceste situaţii.

Noul context care s-a format prin unirea celor două Testamente este, în concepţia lui Childs, de natură dialectică. Interpretul are responsabilitatea de a descoperi care este relaţia dintre un anumit pasaj biblic dintr-un testament sau altul, şi noul context care îl însoţeşte (NT şi VT).[13]

Scopul interpretării textului biblic în noua formă canonică, nu este de a armoniza diferite perspective despre Divinitate nici de a extrage un anumit set de reguli de credinţă, ci de a mărturisi despre planul de răscumpărare a omului.[14] Interpretând cele două Testamente dintr-o perspectivă dialectică vom obţine un nou sens al textului canonic. Interpretarea dialectivă "prevents the interpreter from the error of thinking that the movement between the Testments proceeds in one direction only, namely, from the Old to the New".[15]

Childs susţine că doar dacă vom avea în vedere întreg contextul canonului Scripturii, vom reuşi să interpretăm corespunzător mesajul creştin. Această înţelegere a relaţiei dintre cele două Testamente ne ajută să evităm eroarea de a scrie teologie biblică folosind textele Scripturii doar ca argumente raţionale în vederea formulării unei doctrine, după metoda de tip *dicta probatia.*

El spune că interpretarea dialectică a relaţiei dintre Testamente nu se potriveşte cu metoda tematică de interpretare, deoarece în acest caz se neglijează "the bearers of tradition as well as...the historical contexts in which the material functioned...without feeling the need to relate the witness to a theological reality".[16]

Childs nu este preocupat doar de relaţia dintre cele două Testamente ci şi de relaţia dintre canonul creştin şi sursele extrabiblice. El susţinea că "an essential part of the exegetical activity is to wrestle with the biblical witness in constant relation to the world outside of the community of faith" (Childs; 1970, p. 119). Interpretul are responsabilitatea să urmărească în mod continuu legătura dintre textul canonic şi mediul sau tradiţiile care se află în exterior. El pleca "from the context of the canon, to struggle with the witness of his faith in conjunction with other voices from other context...it is important to remember that the Biblical interpreter is himself a human being, with his own individual context, shaped by his own emotions, personality, and culture".[17]

Dacă comparăm modul în care este interpretat Vechiul Testament în comunitatea creştină şi cea iudaică, vom observa că cele două comunităţi au continuat cu tradiţii religioase diferite. În ceea ce priveşte relaţia dintre Vechiul şi Noul Testament, interpretul trebuie să conştientizeze că "the Old Testament does not 'naturally' unfolds into the New Testament. It does not lean toward the New Testament, but Christian interpretation within its context is fully dependent on the radical new element in Jesus Christ".[18]

---

12 I.P. Culianu, *Gnozele dualiste ale Occidentului*, Iaşi: Polirom, 2002, p. 72-86, 175-191.
13 Childs; 1970, p. 109-111.
14 Childs; 1970, p. 112
15 Childs; 1970, p. 113
16 Childs; 1970, p. 93
17 Childs; 1970, p. 120. Vezi şi discuţia despre importanţa contextului specific în interpretare, din Handaric Mihai, *Tratat de istoria interpretării teologiei Vechiului Testament*, Arad: Edituara Universităţii Aurel Vlaicu, capitolul 7.
18 Childs; 1970, p. 120 ???

3. Relaţia dintre Scriptură şi viaţa la care ea se referă

Este important să analizăm în continuare relaţia dintre povestea conţinută în textul biblic şi realitatea la care ea face referire. James Barr sesiza că relaţia dintre Scriptură şi viaţă este demonstrată în mod deosebit de comportament moral adoptat de membrii comunităţii care îmbrăţişează canonul. El recunoaşte că nu există o cale simplă şi directă care să explice legătura dintre convingerile noastre morale şi mesajul Scripturii. Din punctul lui de vedere, convingerile morale ale umanităţii constituie un factor puternic de influenţare a comportamentului, chiar dacă ele nu reprezintă singurul factor.[19] Vorbind despre genul literar folosit de Scriptura care are impact în domeniul moralităţii comunităţii de credinţă, Barr afirma că se apropie mai mult de genul numit povestire sau istorisire.[20]

Barr observă că există, această relaţie strânsă între povestea biblică şi moralitate. Cu toate acestea, el recunoaşte că nu a analizat această problemă în detaliu. Însă, pentru a înţelege relaţia dintre istoria biblică şi comportament sau viaţă în general, am apelat la interpretarea lui Goldingay, care susţine că povestea biblică are menirea de a crea lumea cititorului. Din punctul lui de vedere, noi, ca fiinţe umane trăim între straturile unei povestiri, straturi care se întrepătrund. „The story creates world so that we live as human beings in, and only in, layers upon layers of interwoven story".[21] Goldingay afirma că noi putem trăi doar în cadrul unei tradiţii – a unei povestiri. Vorbind despre raportarea omului la divinitate, Goldingay spunea că deoarece Dumnezeu este necunoscut din multe puncte de vedere, „we can only live in story".[22] Datorită complexităţii înţelegerii lui Dumnezeu, omul se poate raporta mai uşor la divinitate prin intermediul povestirii.

Dacă vorbim despre relaţia dintre tradiţie şi membrii ei, este util să observăm modul în care povestea pe care o conţine tradiţia îi influenţează pe membrii comunităţii. În sensul acesta putem analiza câteva observaţii pe care le face Goldingay.

a. Ca orice altă povestire, şi naraţiunea Scripturii conţine o intrigă care urmează o anumită structură logică de tipul: început, cuprins şi încheiere. Şi în cazul textului biblic, cititorul este pus în faţa unei probleme care trebuie rezolvată (intrigă), şi pe care o putem descrie cu ajutorul actului povestirii. Intriga este miza care ne motivează la acţiune. Tradiţia are o miză care îndeamnă comunitatea la acţiune.

b. Vom reţine, de asemenea că tradiţia ca orice povestire înregistrează anumite evenimente pe care le putem încadra într-un context istoric, geografic, social şi cultural. Pentru înţelegerea tradiţiei trebuie să luăm în considerare acele evenimente în contextul lor.

c. Povestirea este menită pentru a-i invita pe cititori să se identifice cu ea; 'to identify their life and circumstances with those that they pressupose" (Goldingay; 1995, p. 76). Comunitatea de credinţă este chemată să se identifice cu tradiţia pe care au îmbrăţişat-o.

d. O consecinţă a imitării tradiţiei, este imitarea unor persoane individuale, la care ea face referire, ca în textul din Luca 7, unde autorul prezintă o pleiadă de actori: Isus, sutaşul, robul, prietenii sutaşului, etc.,.[23]

19 Vezi James Barr; *The Concept of Biblical Theology: An Old Testament Perspective*, SCM Press, London, 1999, p. 491-492
20 Barr, 1999, p. 346
21 John Goldingay, *Models for Interpretation of Scripture*, (Grand Rapids: Eerdmans, Carlisle: The Paternoster Press, 1995, p. 31
22 Goldingay; 1995, p. 31
23 Goldingay; 1995, p. 76.

Când privim tradiţia ca o poveste – o istorie, observăm o relaţie directă între textul biblic (tradiţia) şi viaţa comunităţii care a îmbrăţişat acea tradiţie. Acest aspect dorim să îl analizăm mai în detaliu în secţiunea ce urmează.

4. Relaţia dintre text şi evenimentele istorice

Este important să continuăm discuţia noastră referitoare la relaţia dintre textul biblic şi evenimentele la care acesta face referire. Acest aspect ne ajută să înţelegem modul în care evenimentele reale au ajuns să fie transpuse în textul biblic. Sailhamer discută în capitolul 3 al cărţii sale, intitulat "Text sau eveniment," despre bazele pe care se sprijină interpretarea Vechiului Testament. El observa că interpreţii sunt împărţiţi când este vorba să stabilească obiectul interpretării biblice. El se întreabă dacă în interpretare ar trebui să ne concentrăm atenţia asupra textului propriu-zis sau dacă nu cumva textul reprezintă o mărturie primară în favoarea manifestăriii Divinităţii, realizată iniţial prin intermediul faptelor Sale în istorie. Un reprezentant al concepţiei că Scriptura este o mărturie în favoarea revelaţiei Divinităţii prin intermediul acţiunilor Sale, este teologul american G. Ernest Wright. El dezvoltă această temă în cartea sa intitulată *God Who Acts*.24În concepţia lui Wright teologia biblică presupune povestirea, cu caracter confesional, afaptelor lui Dumnezeu cu caracter răscumpărător, care au avut loc în istorie; istoria fiind principalul mijloc al revelaţiei. Pentru Wright, Biblia nu este în primul rând Cuvântul lui Dumnezeu ci înregistrarea acţiunilor Sale, împreună cu răspunsul omului la aceste acţiuni.25

Inspirat de Hans Frei, Sailhamer susţine că interpreţii pot fi grupaţi în trei categorii, vis-a-vis de interpretării Bibliei ca text. Ar fi vorba despre: a) *Interpreţi precritici* care s-au bazat pe textul Scripturii, ca fiind capabil să dea sens naraţiunii biblice. b) *Interpreţi empirici* care se concentrează asupra evenimentelor istorice, şi c) *Interpreţi ideatici*, care urmăresc ideile pe care le conţine textul biblic.[26]

Sailhamer observă că interpretarea de tip precritic a Scripturii era practicată de vechii protestanţi. Aceştia au interpretat naraţiunea biblică ca o lume coerentă (unitară), ce conţine propria ei realitate, şi în care interpreţii Scripturii căutau să îşi descopere propria lor viaţă. El susţine că în prezent, se foloseşte metoda precritică în interpretare. În opinia lui modelul precritic este de fapt acelaşi cu modelul de interpretare al neoprotestanţilor din perioada contemporană. Din această perspectivă textul biblic este privit ca fiind o înregistrare a evenimentelor reale ce aparţin de istoria timpurie a lumii şi a umanităţii. Această istorie cuprinde atât Scriptura, cât şi Biserica şi lumea. Punctul culminant al mesajului biblic este a doua venire a lui Cristos. Din punctul lui de vedere textul biblic este punctul central al revelaţiei divine (Sailhamer; 1995, p. 37).

Astfel că Sailhamer propune o metodă centrată pe text, contestând concepţia celor care tratează textul Scripturii ca un mijloc de descoperire a adevărului, iar pentru ei obiectul revelaţiei lui Dumnezeu fiind evenimentele din istoria lui Israel sau ideile religioase care se află în spatele textului. În opinia lui această ultimă abordare pune sub semnul întrebării interpretarea textului ca revelaţie divină (Sailhamer; 1995, p. 37). Dacă considerăm textul ca obiect al revelaţiei, nu mai este nevoie să fim cu un ochi la evenimentele la care se face

24 John H. Sailhamer, *Introduction to Old Testament Theology: A Canonical Approach,* (Grand Rapids: Zondervan, 1995 , p. 36.

25 Sailhamer citează din cartea lui G.E. Wright, *God Who Acts, op.cit.*, p. 13, 107. (Sailhamer; 1995, p. 36).

26 Sailhamer; 1995, p. 36.

referire, şi cu celălalt ochi la textul care descrie evenimentele. Obiectul studiului teologiei biblice este textul, chiar dacă în mod automat el se raportează la realitate, la viaţă.

Deasemnea, Sailhamer spune că este incorect să interpretăm textul Scripturii ca o simplă fereastră spre evenimentele la care face acesta referire.27 Sailhamer explică poziţia pe care o are cititorul în relaţie cu textul biblic arătând pericolul de a te concentra asupra evenimentelor din text şi nu pe textul propriu-zis. El afirmă că în Vechiul Testament cititorul este pus adeseori în postura de spectator care priveşte acţiunile lui Dumnezeu săvârşite în istorie. Aceasta înseamnă că însuşi actul citirii îl plasează pe cititor în poziţia de a observa interacţiunea dintre Dumnezeu şi lume, cu precădere dintre Dumnezeu şi poporul Israel. Citind Vechiul Testament cititorul ajunge să priceapă acţiunile lui Dumnezeu prin intermediul naraţiunii biblice. De aceea cititorul este tentat să considere textul ca pe o fereastră către evenimetele sacre prin care Dumnzeu se revelează pe Sine omenirii (Sailhamer; 1995, p. 38). Sailhamer afirmă că cititorul poate trece cu vederea faptul că el se uită de fapt la cuvinte scrise pe pagină şi nu este prezent pe scena evenimentelor reale. În felul acesta cititorul experimentează textul ca "a living event...the experience of a text as an event is an essential correlative of the text".[28]

Din această perspectivă, cititorul poate lectura Vechiul Testament ca un mijloc de cunoaştere a acţiunilor sacre a lui Dumnezeu, dar adevărata arenă a revelaţiei divine fiind chiar evenimentele la care face referire textul. Biblia caută să relateze evenimetele atât de fidel încât, pentru cititor, seria de evenimente prezentate devine obiectul de cercetării teologice, şi nu înregistrarea acestor evenimente – textul. Nu este recomandat ca interpretul să se concentreze asupra istoriei sfinte care se află în spatele textului (*heilsgeschichte* „istoria salvării"), în loc de a se concentra asupra istoriei sfinte chiar din textul Scripturii.[29]

El propune următorul model de interpretare, şi anume: care îl plasează pe cititor în poziţia de spectator al desfăşurării acţiunilor divine. Pentru lămurire, Sailhamer oferă o altă imagine. Cititorul poate fi mai bine comparat cu o audienţă care asistă la o piesă de teatru. În sensul acesta relaţia cititorului cu piesa sau cu un film este diferită. Piesa de teatru este jucată în mod special pentru audienţă şi nu se concentrează asupra lumii actorilor din piesă sau din film. În acelaşi fel, textul naraţiunii se adresează cititorilor săi prin intermediul evenimentelor pe care le prezintă. Prezentarea evenimentelor din naraţiune nu urmăreşte să atragă atenţia cititorului în afara textului ci asupra naraţiunii care prezintă lumea textului (Sailhamer; 1995, p. 39-40).

Ilustraţia propusă de Saihamer pentru a înţelege corect textul biblic este sugestivă, însă trebuie să observăm că el este tentat să identifice textul cu realitatea. Pe de altă parte şi reprezentanţii criticii istorice au avut dificultăţi în a identifica realitatea din text. Sailhamer pare să încline spre interpreţii postliberali care susţin că realitatea este în text. Identificarea textului cu realitatea crează confuzie chiar şi atunci când folosim modelul vizionării unei piese de teatru. Considerăm că este indicat să facem distinţie clară între text şi realitatea la care se referă textul.

Propunerea lui Sailhamer de a considera doar textul ca bază pentru interpretare, pune în umbră semnificaţia evenimentelor la care face referire textul. Această abordare dă naştere la confuzie. Observăm tendinţa interpreţilor de a lucra cu textul după principiul „ori-ori,"

27 Sailhamer îl menţionează pe Wolfgag Iser, *The Acts of Reading,* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1978), 128-129. Referitor la relaţia dintre trăire şi citire a unui text consultă şi *Der implizite Leser: Kommunikationsformen des Romans von Bunyan bis Becket*, din *Uni-Taschenbucher*, 163, (Munchen: Wilhelm Fink Verlag, 1994); Sailhamer; 1995, p. 39).

28 Sailhamer; 1995, p. 39.

29 Sailhamer; 1995, p. 39.

fiind reticienţi în a accepta să lucreze cu cele două dimensiuni în interpretare: textul şi evenimentele.

Aceeaşi tendinţă am observat-o şi la reprezentanţii criticii istorice, din perioada raţionalistă care au făcut o selecţie de tip mit-realitate cu privire la textul Scripturii. Dacă vom considera că textul este înregistrarea realităţii, nu vedem de ce această realitate la care se face referire ar trebui să fie exclusă de la investigarea teologică, atâta vreme cât sensul acelor evenimente nu contrazice sensul pe care textul îl dă evenimentelor. Aşa cum afirmam, mentalitatea de tip „ori-ori" este caracteristică modernismului care lucrează după principiul terţiului exclus. Postmodernismul oferă din nou oportunitatea de a lucra după principiul „şi-şi," care ne dă libertatea de a implica atât textul cât şi evenimentele la care face referire textul.30

Din punct de vedere lingvistic Scriptura creştină este text. Astfel că textul are anumite caracteristici care o îl deosebeşte de nontext. Într-un text avem: cuvinte, fraze, paragrafe, etc. În scrierea textului ne folosim de limbaj. Scriptura conţine relatări, structurate într-o secvenţă logică. Cărţile Scripturii sunt operele unor autori. Pentru a descoperii mesajul Scripturii este nevoie să apelăm la o anumită metodă exegetică, care ne vor ajuta să înţelegem semnificaţia textului. Interpretul are responsabilitate să descopere modul în care autorii Scripturii au construit textul. În acelaşi timp interpretul va căuta să descopere istoricitatea faptelor şi evenimentelor prezentate, care au importanţă pentru comunitatea de credinţă. Sailhamer susţine că de-a lungul timpului interpreţii nu au apreciat întotdeauna în mod corespunzător natura textului biblic. Ei nu au fost conştienţi de problemele legate de teoria textului.

Mai înainte de toate, se impune să înţelegem ce este un text narativ. Se întâmplă să trecem cu vederea faptul că citim cuvinte în text, cum se întâmplă şi în cazul vizionării unui film, când rareori ne gândim că ne uităm la o lumină proiectată pe ecran. El spune că rolul unei naraţiuni "is to be a vehicle for telling a historical story" („este acela de a fi un vehicol pentru relatarea unei povestiri istorice").[31]

Sailhamer spune că şi în cazul în care textul atrage atenţia asupra lui, ca în Deuteronom 31:24, "it serves to conceal the fact that we are reading the very text that Moses has just finished writing...Thus in the Pentatech itself, we are allowed to read about the completion of the Pentateuch...it is not uncommon to find one or more of them (caracteristici ale textului) overlooked in the process of reading and interpreting biblical narrative".32Trebuie să apreciem insistenţa lui Sailhamer de a privi, în primul rând Scriptura ca pe un text narativ ale cărui reguli trebuie să le cunoaştem, pentru ca să îl interpretăm în mod corespunzător.

5. Concluzie

Din studiul nostru am înţeles că tradiţia are un rol important în interpretarea vieţii pe care o experimentează comunitatea umană. Am observat că tradiţia reprezintă contextul corespunzător pe care se bazează cercetarea trecutului – a istoriei comunităţii care o adoptă. Bazându-ne pe concepţia lui Aristotel, preluată de Tomas Aquinas, tradiţia ascunde în spatele ei o activitate raţională care urmăreşte atingerea unui scop - *telos*.

30 Vezi Handaric, *Tratat de istoria interpretării teologiei Vechiului Testament*, op.cit., p. 389-90, mai exact nota 674 din acest volum referitoare la observaţiile lui Alexandru Negoiţă.
31 Sailhamer; 1995, p. 43.
32 Sailhamer; 1995, p. 43-44.

Studiind evenimentele care au avut un rol în formarea religiei iudeo-creştine, şi care au rămas imprimate în memoria colectivă a comunităţii de credinţă, am observat că în spatele lor se află o *o tradiţie* care să ne ajute să înţelegem semnificaţia lor.

Am observat că tradiţia iudeo-creştină a dat naştere la Scriptură. Dar Scriptura la rândul ei poate fi considerată o tradiţie. Ea descrie şi explică semnificaţia evenimentelor ce au dat naştere Creştinismului.

Aşa cum am văzut, putem considera canonul ca cel mai potrivit context pentru interpretarea corespunzătoare a mesajului creştin. În opinia lui Childs, canonul reprezintă acel corp normativ de tradiţie prezent în cărţile Scripturii. Scriptura creştină nu trebuie interpretată ca o arhivă a trecutului ci ca o continuă sursă de inspiraţie şi viaţă pentru comunitatea de credinţă. Altfel suntem în pericol să limităm mesajului bilbic doar la trecut. Scriptura poate fi privită ca un vehicul al realităţii spirituale, înrădăcinată în trecut istoric al unui popor, dar care continuă să influenţeze Biserica din prezent.

Influenţa tradiţiei asupra Scripturii poate fi observată şi comparând rolul celor două tradiţii care au modelat Vechiului Testament: tradiţia iudaică şi tradiţia creştină. Tradiţia creştină modifică structura cărţilor în canon şi ordinea lor. Tradiţia a abordat relaţia dintre Cele Două Testamente ale Scripturii într-o manieră dialectică. Elementul care a produs reinterpretări radicale ale Vechiului Testament a fost persoana lui Iisus Hristos.

Am observat apoi o relaţie strânsă între textul biblic şi realitatea la care el se referă. L-am amintit pe James Barr care arăta că relaţia dintre dintre Scriptură şi viaţă este demonstrată în mod deosebit de comportament moral care este influenţat de tradiţie. Vorbind despre genul literar folosit de Scriptură, Barr afirma că acesta se apropie mai mult de genul numit povestire sau istorisire. Convingerile morale ale omului, preluate din tradiţie constituie un factor puternic de influenţare a comportamentului.

Discutând despre relaţia dintre textul biblic şi evenimentele la care acesta face referire, am observat că interpreţii sunt împărţiţi când este vorba să stabilească obiectul interpretării biblice. Unii susţin că ar trebui să ne concentrăm atenţia asupra textului propriu-zis, pe când alţii spun că ar trebui să ne concentrăm atenţia asupra evenimentelor la care face referire Scriptura. Cei din urmă susţin că textul reprezintă o mărturie primară în favoarea manifestării Divinităţii, dar care s-a realizat iniţial prin intermediul faptelor Sale în istorie.

Sailhamer propunea să ne concentrăm pe text. El propune ca model de interpretare, cel reprezentat de un spectator care asistă la jucarea unei piese de teatru. Piesa de teatru este jucată în mod special pentru audienţă şi nu se concentrează asupra lumii actorilor din piesă. În acelaşi fel, textul biblic se adresează cititorilor săi prin intermediul evenimentelor pe care le prezintă. În ultimă instanţă prezentarea evenimentelor din naraţiune atrage atenţia cititorului asupra naraţiunii, care la rândul ei prezintă lumea textului.

BIBLIOGRAPHY:

Barr, James, *The Concept of Biblical Theology: An Old Testament Perspective*, SCM Press, London, 1999.

Childs, Brevard S, *Biblical Theology in Crisis*, Philadelphia: Fortress Press, 1970.

Culianu, I.P., *Gnozele dualiste ale Occidentului*, Iaşi: Polirom, 2002, p. 72-86, 175-191.

Goldingay, John, *Models for Interpretation of Scripture*, Grand Rapids: Eerdmans, Carlisle: The Paternoster Press, 1995.

Handaric, Mihai, *Tratat de istoria interpretăriii Teologiei Vechiului Testament*, Arad: Editura Universităţii „Aurel Vlaicu", 2007.

Hill, A. şi J. Walton. *A Survey of the Old Testament*, Grand Rapids: Zondervan, 1991.

Tremper Longman III , Raymond B. Dillard, *An Introduction To The Old Testament*, Second Edition, Grand Rapids, Zondervan, 2006.
Murphy, Nancy şi George F. R. Ellis, *On the Moral Nature of the Universe: Theology, Cosmology, and Ethics*, (Minneapolis: Augsburg Fortress, 1996).
Pânzaru, Ioan, *Practici ale interpretării de text*, Iaşi: Polirom, 1999.
Sailhamer, John H., *Introduction to Old Testament Theology: A Canonical Approach*, (Grand Rapids: Zondervan, 1995

THE LIFE AND WORKS OF HIPPOLYTE DELEHAYE

Constantin Oprea

PhD Student, University of Bucharest

Abstract: Hippolyte Delehaye (1859-1941) was the most prominent Bollandist of the 20th century. His work includes the critical editions with commentaries of the Synaxarium of Constantinople, the Hieronymian Martyrology and the Roman Martyrology as well as books about critical methodology in hagiography (Les légendes hagiographiques, 1905), historical syntheses (Les origines du culte des martyrs, 1912; Sanctus. Essai sur le culte des saints dans l'Antiquité, 1927) and monographs about the passions of the martyrs and their cults.

Keywords: Church history, jesuites, bollandist, hagiography, martyrology.

Hippolyte Delehaye[1] (Antwerp 19 august 1859 - Bruxelles 1 aprilie 1941) a fost un călugăr iezuit belgian, unul dintre marii savanți aghiografici ai secolului XX și un membru marcant al Societății Bollandiste[2], care a stabilit ediții critice de texte referitoare la sfinții și martirii creștini, ediții care s-au bazat pe aplicarea metodei critice de arheologie și documentare a textelor. Această abordare critică a întâmpinat dificultăți atât în cadrul Ordinului iezuit, cât și în cadrul Biroului Sfânt, dar și în rândul adversarilor de abordări critice. El s-a alăturat Ordinului iezuit în anul 1876 și a devenit un membru al Societății Bollandiste. El a fost unul dintre editorii colecției Bibliotheca Hagiographica Graeca (1895), un repertoriu al aghiografiei grecești, și unul dintre inițiatorii colecției *Analecta Bollandiana* (1882), iar în anul 1912 a devenit președintele Societății Bollandiste, centrului mondial de studii aghiografice[3], așa cum a fost numită mai târziu.

Hippolyte Delehaye, președintele Societății Bollandiste și unul dintre cei mai prolifici scriitori bollandiști ai secolului XX a murit la Bruxelles la data de 1 aprilie 1941. În aceste condiții grele, pentru pierderea suferită de către această societate, vestea morții lui s-a răspândit lent, chiar în interiorul țării. Emoția se evoca în cercurile oamenilor de cultură și moartea lui provocase, discret, multă jale. În străinătate, unii cercetători, au adus un omagiu public celui care a fost Hippolyte Delehaye, acesta din urmă fiind membru în multe asociații și academii de renume din Europa. În Belgia, cât și în celelalte țări, unii dintre prietenii și admiratorii săi, au evocat personalitatea sa în termeni îmbibați într-o venerație pioasă, figura bătrânului maestru dispărut. Dar aceste voci izolate și călduroase, au rămas departe de a exprima unanimitatea sentimentelor de stimă și respect ce au consacrat întreaga sa reputație.

*Această lucrare a fost finanțată din contractul POSDRU/187/1.5/S/155559, proiect strategic **Cercetări doctorale multidisciplinare competitive pe plan european (CDocMD)** cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

[1] Robert GODDING, Bernard JOASSART, Xavier LEQUEUX, *Bollandistes. Saints et légendes. Quatresiècles de recherche*, Société des Bollandistes, Bruxelles, 2007, p. 102.

[2] David KNOWLES, „Presideatial Address: Great Historical Enterprises I. The Bollandists", în: *Transactions of the Royal Historical Society, vol. VIII*, Cambridge University Press, 1958, pp. 147-166. O asociație de oameni de știință: teologi, filologi și istorici (inițial toți erau iezuiți, dar acum includ și non-iezuiți), care din secolul al XVII-lea este implicată în studierea și editarea vieților și a cultului sfinților în creștinism.

[3] Robert GODDING, Bernard JOASSART, Xavier LEQUEUX, *Bollandistes. Saints et légendes...*, pp. 104-105.

Rolul nostru, al cercetătorilor, este acela de a concluziona că aceste laude au fost lăsate, poate, incomplete[4].

Hippolyte Delehaye s-a născut în Antwerp la data de 19 august 1859. Familia sa, originară din Chièvres - Hainaut, a fost alcătuită din mai multe generații din Anvers. Printre strămoșii familiei lui, se numără și Baius Michel, precursorul notoriu al jansenismului[5], după cum reiese din epitaful semnat de Eloy Delehaye, care a murit la data de 29 noiembrie 1650 și soția sa Tazele Reghem a cărei piatră de mormânt încă este văzuta încorporată în peretele exterior al bisericii parohiale din Chièvres, lângă pridvorul lateral.

Putem pronunța fără frică, pe un ton admirativ, numele lui Baius în fața lui Delehaye. El însă, nu a pretins acest strămoș ca fiind al lui și nu are înclinație pentru doctrina sa; dar din felul în care a vorbit despre el, putem simți o rezervă asupra faptului că nu i-a plăcut caracterul acestui om foarte învățat.

Hippolyte Delehaye a avut mult mai mult onoarea de a fi, prin naștere, apropiat de un alt mare bollandist pe nume Papebroch. Părinții lui au trăit, nu departe de casa declarată a iezuiților din Anvers, casă care a fost leagănul operei Societății Bollandiste și locul de publicare a operelor pentru aproape un secol și jumătate. Celebritatea vechilor aghiografii belgiene au rămas în viață în imediata apropiere a vechiului Muzeu Bollandist. Viitorul lor succesor, în persoana lui Hippolyte Delehaye, trebuie să fi auzit mai mult de o dată descrierea activității lor. Chiar el însuși, când mai târziu a vorbit despre istoria proprie a Societății Bollandiste, s-ar fi crezut că, printr-o iluzie a memoriei sale, Societatea s-a regăsit în amintirile lui din copilărie[6].

Tinerețea eruditului aghiograf Delehaye, arată exact ca a celor mai mulți dintre predecesorii săi. Crescut într-o familie modestă și harnică, unde au domnit necontenit tradițiile și principiile educației creștine, el a făcut cursuri de filologie la Colegiul Notre Dame din orașul său natal. A avut succes pe toată perioada studiilor, succese care reflectau capacitatea sa și modul de aplicare a darurilor primite. Imediat după terminarea studiilor sale, pline de cele mai mari laude din partea dascălilor vremii, a intrat la data de 23 septembrie 1876, ca novice în Societatea lui Isus din Arlon. Primii pași ai formării sale regulate, au avut loc fără incidente demne de memorie.

În timpul studiilor de filosofie urmate la Leuven, între 1879-1882, putem discerne între toate celelalte talente ale sale și aptitudini neobișnuite pentru științele exacte. În consecință, a fost numit primul profesor de matematica la Colegiul Sainte-Barbe în Gent. El s-a alăturat studiilor filosofice, unde a fost remarcat ca fiind extrem de talentat la limba flamandă și științele naturii. Orientările sale, dacă le putea vedea, l-ar fi dus într-o direcție complet diferită. Însă el a fost de acord cu acest curaj, pentru a face sacrificiul; meritorie fiindu-i seriozitatea pe care a avut-o în lucrarea sa, el a reușit să se dedice fără rezerve timp de patru ani acestei funcții, ce nu a reușit să o găsească în final ca fiind suficient de ingrată. Dacă vrem să credem amintiri contemporane, el nu a fost în clasa lui de matematician o persoană care învățase să domine, ci întotdeauna a avut simțul datoriei și o voință flexibilă de a dovedi experiența sa, care uneori l-ar fi putut descuraja[7].

---

[4] *Analecta Bollandiana 60*, Société des Bollandistes, Bruxelles, 1942, p. I.

[5] Joseph QUINN, „Jansenism", în: *The Modern Catholic Encyclopedia*, The Liturgical Press, Minnesota, 1994, p. 443. Jansenismul a fost un curent social-religios apărut în Olanda și Franța la mijlocul secolului al XVII-lea, inițiatorul fiind Cornelius Jansen 1585-1638, care exprima opoziția unei părți a burgheziei față de ordinul iezuit (ordin călugăresc al Bisericii Catolice aflat în serviciul direct al papei), preluând concepția despre predestinare și promovând o morală austeră.

[6] *Analecta Bollandiana 60*, Société des Bollandistes, Bruxelles, 1942, p. III.

[7] *Analecta Bollandiana 60…*, p. VII.

A simțit vocația pentru scris în urma alegerii în studiul său personal, tema unui studiu mic pentru plante, ce l-a făcut să se inspire din Biblie, studiu pe care l-a publicat în 1885 în revista „Istorii Exacte". Acest test al tinereții a dezvăluit peste timpuri, cel puțin un sentiment de inițiativă și ușurință de muncă pentru un servici mai bun. Din fericire, bollandistul de mai târziu, Delehaye, a descoperit lângă el un om plin de discernământ și experiență, în persoana părintelui Constantin Van Aken, un vechi profesor de teologie, care a fost capabil să discearnă promisiunile acestui talent încă necunoscut pe atunci, ajutându-l să-și găsească calea[8].

Până la sfârșitul vieții sale, lui Delehaye i-a plăcut să-și reamintească ceea ce îi datora pentru conducerea binevoitoare și autoritatea mentorului său înțelept. Acesta a fost, așadar, imboldul pentru preocuparea lui în domeniul istoriei, în care a fost destinat pentru a se ilustra. Pentru debutul său, a publicat în 1886-1887, în revista „Trimisul Științelor Istorice" din Belgia un studiu despre personalitatea filosofului Henry de Ghent[9] și acordarea titlului de *Doctor Solemnis*. Vaticanul și cardinalul P. Ehrle, bibliotecar al Biserici Romane, au pus în neant scrierea privind cariera și personalitatea istorica a *Doctor Solemnis*. Bollandistul Delehaye a avut meritul de a aprecia exact „superioritatea metodei aplicate" de P. Ehrle, în a-l numi pe Henry de Ghent, *Doctor Solemnis*, și cu ajutorul materialelor ce le-a avut la îndemână în arhivele orașului Gent și Tournai, el a găsit mijloace pentru a adăuga și alte detalii inedite la biografia celebrului doctor de la Sorbona și arhidiacon din Tournai. Noua cercetare a bollandistului a cauzat o furtună în societatea din Gent. Ea a atras tinerii, autori ai tezelor de contraargumente, care au răspuns în anul 1888, în revista „Trimisul Științelor Istorice". Toate acestea fiind spuse, această primă dezbatere se întoarce în favoarea sa. După aceste evenimente P. Ehrle l-a urmărit cu interes și fără îndoială de la acel moment, el l-a apreciat ca fiind un novice, dat totuși ținut în rezervă, pentru elita reunită din jurul Bibliotecii Vaticanului[10].

Deja în Belgia un alt lider de școală a preluat conducerea. Părintele Charles De Smedt, unul dintre reorganizatorii Societății Bollandiste, a fost de acord în a recunoaște o minte extrem de inteligentă în domeniul cercetarii istorice. Cu recomandarea sa, mai multe articole scrise de Delehaye au fost acceptate de către revista „Revue des questions historiques" spre a fi publicate în perioada 1889-1892.

Chiar înainte de acest succes, câștigând, s-ar putea spune, împotriva vântului și a fluxului, nu a existat nicio îndoială privind direcția spre care mergea tânărul profesor de matematică. În acel moment el ar fi trebuit să înceapă studiile teologice. Pentru a-i permite să urmărească paralel cercetarea istorică, care părea să-i atragă preferința, s-a decis să fie trimis la Innsbruck. A stat acolo în timpul anului universitar 1886-1887, dar programul cursurilor nu era cel așteptat, plus că starea de sănătate a lui Delehaye se șubrezea datorită climatului tirolez. El a fost rechemat în țară, cu titlu de odihnă, a predat matematica încă un an, numai că de data aceasta la cursul superior al Colegiului Saint Michel din Bruxelles[11], actualmente sediul Societății Bollandiste.

Acest an a fost decisiv pentru destinul tânărului savant, deoarece a fost introdus la biblioteca Bollandistă unde s-a găsit ca acasă. Pe lângă mai multe note și eseuri scrise pe subiecte aghiografice, el a scris o disertație în latina despre Guibert de Gembloux[12], lucrare ce a fost publicată în *Analecta Bollandiana* 7; și atunci când, în toamna anului 1888, el a revenit

[8] *Analecta Bollandiana 60…*, p. VIII.
[9] J. C.FLORES, *Henry of Ghent: Metaphysics and the Trinity*, Leuven University Press, Leuven, 2006, p. 25.
[10] *Analecta Bollandiana 60…*, 1942, p. IX.
[11] *Analecta Bollandiana 60…*, 1942, p. X.
[12] Saint Guibert (892 - 23 mai 962) a fost fondatorul abației Saint-Pierre de Gembloux (Namur, Belgia), canonizat în 1211, de către Biserica Catolică, și este sărbătorit pe 23 mai.

să continue cursul la Louvain, pe care l-a început în Innsbruck, părintele Charles De Smedt și colegii săi au ales în unanimitate să-l considere ca unul de-al lor.

Hirotonit preot la data de 24 august 1890, a obținut acordul pentru accelerarea pregătirii revizuirii finale a examenului de teologie, iar la data de 4 ianuarie 1891 s-a întors la Muzeul Bollandianum. În același an la data de 20 februarie statutul său de aghiograf a fost confirmat. Cariera în cercetarea aghiografică s-a deschis larg înaintea lui, nemaiavând decât o scurtă întrerupere în activitatea sa până la sfârșitul vieții, cea de pregătire al celui de-al treilea noviciat, care a fost redus la câteva luni[13].

Personalitate marcantă a Societății Bollandiste, în domeniul aghiografiei, părintele Hippolyte Delehaye a deschis noi orizonturi în cercetarea vieții și a studiului sfinților din creștinism, ceea ce a făcut pe cercetătorii vremii să-l numească bollandistul de aur al secolului XX.

Opera bollandistului Hippolyte Delehaye

În următoarele rânduri voi expune unele dintre cele mai importante lucrări ale sale, făcând scurte descrieri la fiecare.

1. **Les légendes hagiographiques**
   Această scriere a fost publicată pentru prima dată în *Revue des questions historiques*, 74=Nouvelle Série, 30 (1903), pp. 56-112. Deși lucrarea are șapte capitole, aceasta este prima ediție în volum și a cuprins prefața, capitolul I („Notions"), capitolul II („Le travail de la légende"), capitolul III („Le travail des hagiographes"), capitolul IV („Classification des textes ") și capitolul VII („De quelques hérésies en matière d'hagiographie"), dar nu au fost menționate numele lor în revista sus amintită.
   O primă ediție oficială în volum, a preluat titlul și textul articolului de mai sus, la care Hippolyte Delehaye a adăugat capitolul V („Le dossier d'un saint") și capitolul VI („") și a fost publicată de către Societatea Bollandistă în anul 1905. O a doua ediție a fost publicată tot de către Societatea Bollandistă în anul 1906, preluând versiunea publicată anterior (cea din 1905).
   În anul 1927 a fost publicată o ediție revizuită și a fost integrată de către Societatea Bollandistă în colecția *Subsidia hagiographica 18*.
   O a patra ediție a acestei lucrări a fost publicată în anul 1955, ediție ce reproduce textul din 1927, dar la care se adaugă o bio-bibliografie scrisă de Paul Peeters în colecția *Analecta Bollandiana*. Trimiterile la această carte se fac folosindu-se ediția a IV-a, aceasta fiind cea mai accesibilă în zilele noastre.
2. **Les origines du culte des martyrs**
   O primă ediție a acestei lucrări a fost publicată de către Societatea Bollandistă în anul 1912. A doua ediție a apărut în anul 1933 în colecția *Subsidia hagiographica 20*. Autorul a refăcut în principal capitolele de la V la VIII, acestea fiind dedicate principalelor centre ale cultului martirilor, în funcție de evoluția cercetării.
3. **L'œuvre des Bollandistes à travers trois siècles, 1615-1915**
   Această lucrare este una de referință în istoria Societății Bollandiste, dar și cartea care l-a consacrat pe Hippolyte Delehaye în rândul celor mai de seamă bollandiști ai secolului XX. Această lucrare a apărut inițial sub forma unor articole intitulate *Les Acta Sanctorum des Bollandistes*, în revista *Études*, 158 (1919), pp. 660-668; 159 (1919), pp. 190-207, 441-457, 692-714; 160 (1919), pp. 163-189, 444-458.

[13] *Analecta Bollandiana 60…*, 1942, p. XVII.

Aceste articole au fost adunate într-un volum publicat de către Societatea Bollandistă în anul 1920, sub titlul de *À travers trois siècles l'oeuvre des Bollandistes, 1615-1915*, autorul adăugând un ghid bibliografic despre publicațiile bollandiste (pp. 245-282).
În anul 1959, cartea a fost republicată sub același titlu și a fost inclusă în colecția *Subsidia hagiographica 13A*. Editorii au adăugat câteva referințe și un ghid bibliografic actualizat.

4. **Les Passions des martyrs et les genres littéraires**
Cartea a fost publicată de către Societatea Bollandistă pentru prima dată în anul 1921. În anul 1966, a doua ediție a acestei lucrări a fost integrată în colecția *Subsidia hagiographica 13B*. Această ediție reproduce textul din 1921, cu toate că, editorii au adăugat unele completări bibliografice, în principal evidențiindu-se contribuția bollandistului Hippolyte Delehaye.
5. **Sanctus. Essai sur le culte des saints dans l'Antiquité**
Această carte a apărut în anul 1927 și a fost imediat inclusă în colecția *Subsidia hagiographica 17*. Primul capitol „Le vocabulaire de la sainteté" și cel de-al doilea „Martyr et confesseur" sunt două articole (modificate) publicate anterior, respectiv „Sanctus" în colecția *Analecta Bollandiana*, 28 (1909), pp. 145-200 și „Martyr et confesseur" în colecția *Analecta Bollandiana*, 39 (1921), pp. 20- 49.
6. **Cinq leçons sur la méthode hagiographique**
Această carte a ieșit de sub tipar în 1934 și a fost inclusă imediat în colecția *Subsidia hagiographica 21*.
Primele capitole „Les coordonnées hagiographiques" și „Les récits" sunt reluarea unor discuții de la o conferință ținută în anul 1930 la Academia Roială a Belgiei, ele fiind apoi publicate sub titlul „La méthode historique et l'hagiographie" în *Académie Royale de Belgique. Bulletin de la classe des lettres et des sciences morales et politiques*, 5e s., 16 (1930), pp. 218-231.
Capitolul al treilea „La critique des martyrologes" preia în întregime articolul „Le témoignage des martyrologes" editat în *Analecta Bollandiana*, 26 (1907), pp. 78-99.
Capitolul al cincilea „Les saints dans l'art" însă, preia cu mici modificări articolul „Les caractéristiques des Saints dans l'art" editat în *Le Correspondant*, 277 (1928), pp. 481-500.

BIBLIOGRAPHY:

1. *Analecta Bollandiana 60*, Société des Bollandistes, Bruxelles, 1942.
2. Barman, L., Talar, C.J.T., *Sanctity and Secularity during the Modernist Period*, Société des Bollandistes, Bruxelles, 1999.
3. Bil, A. de, „Bollandistes", în: *Dictionnaire D`Histoire et de Géographie Ecclésiastiques, tom. IX*, Paris, 1937.
4. Delehaye, Hippoliyte, *The work of the Bollandists through three century 1615-1915*, Princeton University Press, New Jersey, 1922.
5. Delehaye, Hippolyte, *Cinq leçon sur la method hagiographique*, în „Subsidia Hagiographica 21", Société des Bollandistes, Bruxelles, 1934.
6. Deneef, Alain, Dusausoit, Xavier, Evers, Christophe, *Les jésuites belges 1542-1992*, Association Royale des Anciens Elèves du college Saint-Michel ASBL, Presses de Belgique, Bruxelles, 1992.
7. Flores, J. C., *Henry of Ghent: Metaphysics and the Trinity*, Leuven University Press, Leuven, 2006.
8. Godding, Robert, Joassart, Bernard, Lequeux, Xavier, *Bollandistes. Saints et légendes. Quatresiècles de recherche*, Société des Bollandistes, Bruxelles, 2007.

9. Knowles, David, „Presideatial Address: Great Historical Enterprises I. The Bollandists", în: *Transactions of the Royal Historical Society, vol. VIII*, Cambridge University Press, 1958.
10. Quinn, Joseph, „Jansenism", în: *The Modern Catholic Encyclopedia*, The Liturgical Press, Minnesota,1994.

INTERACTION BETWEEN PUBLIC AND MUSEUM OBJECT, A MANAGERIAL APPROACH IN THE EXHIBITION SPACE

Gherghina Boda

Scientific Researcher III, Deva Museum of Dacian and Roman Civilisation

Abstract:*Rethinking the museum space in general and the cultural exhibition in particular, as developments necessary to meet the increasingly sophisticated requirements of public visitors, imprint to the current museology new axiomatic coordinates. In this context, we can design the exhibition space as a place of socialization, networking activities and interaction with museum objects, with self and others, a space designed to put new communication coordination relationship of the museum subject with the visiting public. In this micro-cultural universe that is the exhibition, the visitor is free to create and recreate scenarios around objects, which, in turn, act directly on the intellect, emotions and sensory of the visitor. In these areas occur interaction and networking aimed at changing opinions and tastes of the visitor and to re-capitalize the museum objects.*

Keywords: museum object,public, museum, exhibition, relations, management

Introducere

În anul 1949, George Salle a creat primul serviciu educativ într-un muzeu[1], care s-a dovedit un model de bună practică adoptat ulterior de tot mai multe muzee. Însă începând cu a doua jumătate a secolului XX, se observă o democratizare tot mai accentuată a muzeelor, precum şi o deschidere tot mai mare către comunităţi şi indivizi. De acum, muzeul începe să renunţe la pretenţia de spaţiu doar al elitelor, specialiştilor sau al „aleşilor" şi începe să devină tot mai mult un spaţiu de socializare, informare, învăţare, educare, recreare, creaţie şi relaxare pentru categorii tot mai largi de public. Întoarcerea muzeului către omul obişnuit este saltul care caracterizează tot mai mult activitatea instituţiilor muzeale.

Activitatea educativă sau de pedagogie muzeală desfăşurată de specialiştii muzeului pentru vizitatorii împărţiţi pe diverse categorii de vârstă, constituie o preocupare predilectă a acestora. Spaţiul muzeal a fost transformat într-un forum al educaţiei în cadrul căruia se desfăşoară diverse activităţi instructiv-educative şi recreative menite să ofere informaţii, să educe, să uimească, să stimuleze creativitatea, să producă afecte şi atitudini, să formeze deprinderi şi atitudini, să îndemne la relaţionare atât cu obiectul, cât şi cu ceilalţi.

Din punct de vedere istoric putem afirma că expoziţiile nu sunt o invenţie a epocii moderne, ci ele au existat încă din antichitate, însă nu cu accepţiunea pe care i-o conferim astăzi[2]. În cadrul activităţii muzeale de bază, expoziţiile ocupă un loc aparte. Ele se erijează în micro-universuri simbolice în care imaginarul şi realul se combină oferind un cadru comun de referinţă care se pune cu generozitate la dispoziţia individului sau a colectivităţii. În aceste microcosmosuri efemere, care sunt de fapt expoziţiile, locurile unde circulă raţionalul şi imaginarul, specialistul de muzeu aduce în atenţia vizitatorilor obiectul muzeal sau mai degrabă lucrul real muzealizat.

Activitatea unui muzeu nu se reduce doar la colecţionare şi conservare. E adevărat că aceasta a fost, pentru perioade lungi de timp, activitatea predilectă, dar de câteva decenii

[1] Buffet 1995, p. 48.
[2] Boda 2008, p. 99.

încoace activitatea de valorificare şi cea educativă a căpătat o importanţă tot mai mare. Muzeul nu se mai limitează la a-şi mări colecţiile cu noi şi noi obiecte pe care se obligă să le păstreze în cele mai bune condiţii, ci caută, prin mijloace tot mai inedite, să-şi expună colecţiile, să creeze poveşti în jurul obiectelor, să le pună în scenă aidoma unei piese de teatru la care vizitatorul participă în mod direct în timpul actului vizitării. Deoarece un obiect odată intrat într-o colecţie îşi pierde valoarea de folosinţă, el devine obiect de artă sau civilizaţie[3].

Ceea ce a schimbat radical orientarea muzeului a fost actul muzealizării obiectelor deţinute în colecţii, al patrimonializării acestora. Este necesară o explicare epistemică pentru a înţelege relaţia specifică dintre obiectul/obiectele unei expoziţii şi vizitator. Serge Chaumier reuşeşte să ne introducă în universul obiectului de muzeu şi să descifreze această problemă într-un mod logic şi deosebit de coerent. El face o distincţie clară între *lucru*, pe care îl priveşte ca pe un instrument, o prelungire a mâinii, inserat în concretul vieţii şi care întreţine un raport de continuitate cu subiectul, şi *obiectul de muzeu*, care este de fapt un lucru muzealizat, defuncţionalizat şi decontextualizat, care capătă o nouă valoare prin intrarea într-un ordin simbolic care îi conferă o nouă semnificaţie, transformându-l totodată în martor sacralizat[4]. Această perspectivă epistemică asupra obiectului de muzeu este extrem de importantă deoarece ne ajută la înţelegerea mesajelor pe care acesta ni le transmite atunci când este inserat într-o expoziţie muzeală. În acest context, obiectul muzeal devine obiectiv de comunicare către un public cu care realizează un raport particular, expozantul, obiectul şi publicul formând un triunghi între care se formează tot felul de interpretări încrucişate[5]. Un alt specialist în muzeologie, cehul Zbynek Stransky, încă de pe la mijlocul anilor '60 introducea termenul de *musealium*, prin care înţelegea obiectul de muzeu ca obiect autentic, material, tridimensional, sursă a cunoaşterii ştiinţifice şi mijloc de expresie, care serveşte la comunicare, influenţând în acest mod cunoaşterea socială[6]. Totodată, Stransky priveşte obiectul de muzeu ca declanşator al unor raporturi ale vizitatorului cu realitatea, dar şi cu propriile reprezentări[7]. Prin modul de înţelegere a obiectului de muzeu, Stransky anticipează cele mai recente evoluţii din muzeologie.

Ipostazele expoziţiilor muzeale

Punerea în scenă a expoziţiilor fizice sau virtuale are în vedere în primul rând vizitatorul, satisfacerea necesităţilor culturale ale tuturor categoriilor de consumatori de cultură, de aceea muzeele dezvoltă tot mai mult o activitate de diseminare a informaţiei în rândul publicului vizitator despre obiectele muzeale şi despre colecţiile cărora le aparţin. Specialiştii din muzee creează informaţia în jurul obiectului, îl plasează într-un anume context încercând să-i reconstituie istoria, după care îl aduce în atenţia vizitatorilor, de regulă în cadrul unei expoziţii[8]. Actul aducerii obiectului în atenţia vizitatorului se încadrează în demersul specialistului de a „face funcţional spaţiul muzeal ca un ansamblu de semne şi repere mobile al cărui sens devine în cele din urmă ca loc al vizitatorilor”[9]. Acest spaţiu poate fi privit fie ca un scenariu în care vizitatorul îşi creează propriul său rol, fie ca o carte pe care acesta o lecturează, fie ca o media.

În crearea ipostazei de protagonist a vizitatorului concură în primul rând specialistul, care prin tematica şi mijloacele alese de organizare a expoziţiei creează scena, obiectele având rolul de a „povesti” istoria, de a stimula imaginaţia, de a transpune în alte dimensiuni

[3] Chaumier 2011, p. 5.
[4] *Ibidem*, p. 1.
[5] Chaumier 2011, p. 3.
[6] *Ibidem.*
[7] *Ibidem.*
[8] Bontempi 2007, p. 1.
[9] Vol 1998, p. 69.

temporale. Vizitatorul este liber să se joace cu imaginaţia sa, să creeze şi să recreeze scenarii. Acesta se poate plimba printre obiecte, le poate percepe în realitatea lor sau le poate re-funcţionaliza în diverse alte ipostaze. Expoziţia i se prezintă ca o scenă în care fiecare obiect muzeal are rolul său bine stabilit, contribuind în cele din urmă la transmiterea mesajului expoziţiei. Vizitatorul trebuie continuu să se readapteze semantic în timpul operării între cele două universuri referenţiale, cel real şi cel artificial, existente în spaţiul expoziţional, acest fapt conferindu-i rolul de „actor”[10].

Atunci când specialistul îşi creează expoziţia ca o lectură, trebuie să ţină cont de anumite aspecte fără de care nu ar putea realiza acest lucru. În primul rând se au în vedere textele utilizate, care trebuiesc percepute ca o conversaţie[11] cu vizitatorul. Privit din acest context, obiectul muzeal se transformă în obiect de lectură. El este văzut ca un semn, „ca un ecran pe care vom proiecta, înscrie discursul sau discursurile pe care dorim să le construim”[12]. Când expoziţia plasează „obiectul muzealizat în serviciul unui discurs” este absolut obligatorie amplasarea unui text care să introducă vizitatorul în universul temei abordate, să ofere informaţia pe care acesta trebuie să o urmărească pe parcursul vizitei, să arate „actorii” principali pe care îi pune în scenă, precum şi finalităţile pe care doreşte să le realizeze, expoziţia apărând astfel ca o carte în care sălile apar ca paragrafe iar obiectele ca şi cuvinte ale unui discurs figurat[13].

O altă ipostază a expoziţiei este cea de media. Repoziţionarea sociologică de abordare a media ca dispozitive sociale a permis redefinirea acestui termen ca loc de interacţiune, de producţie a discursului social în care aceasta stabileşte un tip propriu de legătură socială între actori, se plasează în centrul spaţiului social etc., redefinire a media care permite şi abordarea legăturii sale cu alte structuri culturale, cum ar fi teatrul, cinematograful sau muzeul[14]. Putem afirma, în lumina redefinirii termenului de media, că atât muzeul, cât şi expoziţia au atributele acestuia. În primul rând, sunt considerate ca locuri de întâlnire a publicului vizitator cu obiectul de muzeu. În timpul vizitei, care devine un act de cunoaştere, contemplare, creaţie, reflecţie, vizitatorul creează o relaţie specială cu obiectul, dar şi cu spaţiul expoziţional, acesta fiind transformat într-un veritabil spaţiu de recepţie în care se întâlnesc cele două tipuri de discursuri, anume spaţialitatea prezentării şi registrul comentariului[15]. Aici are loc o acţiune directă asupra vizitatorului în timpul căreia acesta este afectat emoţional şi cognitiv, el emiţând anumite opinii, pe care le poate difuza apoi în exterior, în acest mod ajutând la transformarea expoziţiei într-un dispozitiv comunicaţional veritabil între un public şi o prezentare[16]. Această externalizare a discursului expoziţional ajută la formarea opiniilor sau/şi a gusturilor.

Dar extrem de important rămâne faptul influenţării directe a vizitatorului, modul în care specialistul de muzeu îşi proiectează mesajele asupra acestuia, determinând apariţia unor noi percepţii şi reprezentări ale obiectelor muzeale, apariţia unor noi opinii şi educarea gusturilor prin ghidarea în acest discurs ştiinţific sau artistic. Nu trebuie să omitem faptul că muzeul formează gusturi, atitudini, deprinderi care vor ajuta la formarea unui public specific. Vizita la muzeu trebuie, în primul rând, să creeze plăcere vizuală. Dar nu trebuie să uităm şi de celelalte simţuri. De aceea, specialiştii de muzeu trebuie să se orienteze spre organizarea unor expoziţii care să implice, dacă nu toate simţurile noastre, măcar cea mai mare parte a lor

[10] Sumier 1997, p. 197.
[11] *Ibidem*, p. 196.
[12] Clément 1983, p. 37, apud Sumier 1998, p. 198.
[13] Sumier 1997, pp. 198-201.
[14] Davallon 1992, p. 103.
[15] *Ibidem*, pp. 107-108.
[16] Davallon 1992, pp. 107-108.

(vizuale, auditive, olfactive, gustative, tactile), iar satisfacţia finală a vizitatorului în urma vizitei să fie una cât mai cuprinzătoare, chiar deplină. Această senzorialitate este gustată atât de persoanele cu diverse handicapuri, cât şi de persoanele normale şi poate fi găsită, de exemplu, în expoziţiile culinare, în cele în care vizitatorul poate atinge obiectele, considerate până nu de mult tabuu, în expoziţiile care fac apel la muzică sau culoare. Şi toate acestea pentru a implica senzorial şi emotiv vizitatorul, pentru a-i crea plăcerea de a vizita şi a se reîntoarce la muzeu ca la un prieten.

Concluzii

În muzeografia contemporană europeană, în ultimul timp şi-a făcut loc termenul de „context local de interacţiune", care se referă la vizitarea unei expoziţii în urma căreia vizitatorul trăieşte o experienţă care apare ca o construcţie pur subiectivă şi efemeră, parcursul său în spaţiul muzeografic mobilizând „referinţele sale cognitive, afective, sociale, capacitatea sa de a analiza, de a realiza şi a aplica logica lui de însuşire, direct implicat în producţia sensului şi a construcţiei cunoştinţelor sale"[17]. Şi aceasta deoarece expoziţia constituie un loc al informării, al dezvoltării creativităţii şi al imaginaţiei, locul în care vizitatorul îşi poate crea propriul său univers, jonglând cu informaţia primită. Tot în acest spaţiu expoziţional, muzeul, prin utilizarea noilor tehnologii, transportă vizitatorul într-o lume a sunetelor şi culorilor menită să recreeze, măcar parţial, contextul istoric sau spaţiul natural în care este plasat bunul cultural, în care acesta îşi dezvăluie utilitatea, scopul şi întreaga sa lume intrinsecă.

În concluzie, transformarea expoziţiei într-un spaţiu social, într-un loc de interacţiune, într-un spaţiu de recepţie şi mijloc de comunicare ajută muzeul să-şi îndeplinească misiunea şi obiectivele, precum şi să-şi menţină aproape publicul fidel, dar şi să atragă noi categorii de vizitatori. Şi aceasta deoarece pe piaţa culturală şi-au făcut apariţia noi actori sociali care oferă alternative inedite de petrecere a timpului liber, iar muzeul trebuie să facă eforturi susţinute pentru a-şi menţine supremaţia de instituţie care oferă cultură, cunoaştere, educaţie şi relaxare.

BIBLIOGRAPHY:

Boda 2008 – Gherghina Boda, *Muzeele din Transilvania între 1817 şi 1905*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2008.

Buffon 1995 – Françoise Buffon, *Entre école et musée: le temp du parteneriat culturel et éducatif*, în *Public et Musée*, nr. 7, 1995, disponibil la http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/pumus_1164-5385_1995_num_7_1_1056.

Chaumier 2011 – Serge Chaumier, *L'Objet de musée*, lucrare prezentată în cadrul Conferinţei **Musée de Confluences**, Lyon, 2011, disponibil la http://www.dijon.fr/appext/mvb/tout-garder-tout-jeter-et-reinventer/objet%20de%20mus%C3%A9e.pdf.

Davallon 1992 – Jean Davallon, *Lemusée est-il vraiment un média?,* în *Public et Musée*, nr. 2, 1992, *Regards sur l'évolution desmusées,* disponibil la http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/pumus_1164-5385_1992_num_2_1_1017.

Sumier 1997 – Sandra Sumier, *Le scénario d'une exposition*, în *Public et Musée*, nr. 11-12, 1997, disponibil la http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/pumus_1164-5385_1997_num_11_1_1096.

[17] Vol 1998, p. 70.

RUSSIA AND THE ROMANIAN POST-DECEMBER FOREIGN POLICY

Miruna Mădălina Trandafir (Iancu)

Postdoc Researcher, Assoc. Teacher

Abstract: The present interdisciplinary research attempt proposes, by appealing to the usage of a diachronic and hermeneutical grid, to stance the place and implicitly the role that Russia occupies in the Romanian Post-December foreign policy. Within such a referential optics, we intend to punctually present, without claiming to be exhaustive, what place and implicitly what role occupies the Eastern Neighbor in the Post-December foreign policy register initially focused on the openness to the world phrase that proposed a fruitful cooperation with all countries on the bases of understanding, equality and mutual respect, raising barriers imposed by the old regime in international cooperation, subsequently on the concentric circles doctrine, a doctrine that highlighted Romania's European identity, its Euro-Atlantic vocation and the proximity to the Balkans, and ultimately on the Washington-London-Bucharest policy axis, a policy that aimed to certify Romania's image, conferring a dynamic, flexible and energetic profile on the international arena. Integrally, the paper is configured as a diachronic and radiographic incursion on the manner in which Romania through the voice of its decisional factors understood to approach and to manage the relations with the Russian Federation throughout the post-December period.

Keywords: Romania, Russia, foreign policy, post-December, openness to the world, concentric circles, Washington-London-Bucharest axis.

Incontestabil şi neîndoielnic, Revoluția din Decembrie 1989, grație anvergurii sale, a deschis noi orizonturi pentru România, orizonturi care de altminteri fuseseră umbrite și încremenite de spectrul comunismului de tip sovietic. Prin urmare și în atari circumstanțe, au început să se întrevadă perspective îmbucurătoare în privința restructurării sectorului economic și social. În același timp, procesul reformării complexe nu a omis nici măcar dimensiunea politicii externe românești, acolo unde principiul axiomatic și director a vizat ieșirea statului român din izolarea patologică în care se afla și reinserția acestuia în lume.

În consecinţă, postulând ca principiu diriguitor al politicii externe româneşti ,,deschiderea către lume"[1], noua elită politică de la Bucureşti a demarat un proces radical de schimbare în orientarea internaţională a României, prin intensificarea conlucrării cu partenerii tradiţionali, în baza respectului reciproc, a înţelegerii, egalităţii în drepturi şi în concordanţă cu normele dreptului internaţional, marcând, neîndoielnic, prin această orientare redefinită, sfârşitul praxisului izolaţionist propriu inferenţei vechiului regim. Cu alte cuvinte, ,,sensul deschiderii era acela că România urma să se deschidă către lume, să se reintegreze într-o lume normală, evident în lumea democratică și să redevină parte a lumii occidentale"[2]. Sensul aprecierii era însă și unul dihotomic. ,,Schimbarea pe plan extern simboliza deschiderea României către lume, dar și deschiderea lumii către România"[3]. Era în fond și la urma urmei vorba de un privilegiu biunivoc.

[1] Ion Iliescu, *Momente de Istorie II. Documente, Alocuţiuni, Comentarii, (iunie 1990-septembrie 199*1), Bucureşti, Enciclopedică, 1996, p.18.
[2]Interviu realizat la data de 1 noiembrie 2011 cu Petre Roman, fost Prim-Ministru al României în perioda 1989-1991 şi Ministru de Externe între 22 decembrie 1999-28 decembrie 2000.
[3] Interviu realizat la data de 12 mai 2012 cu Adrian Năstase, fost Ministru al Afacerilor Externe al României în perioada 1991-1992 şi fost Prim-Ministru în perioada 2000-2004.

Sigur că ne putem întreba ce loc ocupau relațiile româno-sovietice în acest construct redefinit de politică externă românească sau mai bine zis cum anume se configurau și unde anume se încadrau raporturile bilaterale având în vedere formatul renovat în cadrul căruia urmau să se desfășoare principalele demersuri și acțiuni pe plan extern. O precizare extrem de relevantă în acest sens, se impune totuși, de la bun început. Potrivit declarațiilor oficiale ale lui Ion Iliescu, reprezentantul de seamă al primei formațiuni politice provizorii, declarații parvenite prin amabilitatea Domniei Sale în baza unui interviu, a reieșit concret faptul că la momentul respectiv, „în relațiile cu Uniunea Sovietică, se punea problema unor relații firești, normale”[4], afirmație ce întărește convingerea că în cadrul ecuației de politică externă românească, promovată de noua elita politică de la București, a prevalat dezideratul imuabil al unei relații bilaterale deschise, pragmatice și constructive cu omologii de la Kremlin. Concomitent, afirmația fostului demnitar de stat, reflectă convingerea că România, prin vocea elitei sale politice legitime, a manifestat încă de la bun început un interes sporit în privința elaborării celor mai adecvate modalități și procedee de restabilire a unui *modus vivendi* în plan bilateral, adoptând o strategie particulară în raport cu Uniunea Sovietică.

Astfel, în temeiul acestui nou algoritm de gestionare a cadrului bilateral, acțiunile de început au urmărit în primul rând dispariția stării de rebeliune care se instalase la nivelul repertoriului bilateral și revigorarea raporturilor în toate sferele de interes reciproc, o mărturie mai mult decât elocventă în acest sens fiind reprezentată de multitudinea contactelor și a întâlnirilor la nivel înalt care s-au desfășurat începând cu primele luni ale anului 1990 și care s-au finalizat de fiecare dată cu pași concreți în direcția procesului de deblocare și de normalizare a raporturilor bilaterale româno-sovietice. Fără a exagerba datele problemei, se poate opina faptul că dimensiunea raporturilor româno-sovietice a cunoscut, odată cu schimbările din Decembrie 1989 și implicit odată cu elaborarea noii strategii de politică externă românească un proces treptat de reconversie, proces în cadrul căruia dialectica conținutului a prevalat. Astfel, grație efortului ambivalent depus în vederea depășirii mefienței reciproce, aspectele divergente din cadrul registrului bilateral au trecut în subsidiar iar identificarea domeniilor de interes comun au prevalat. În definitiv, cu ocazia transformărilor care au avut loc în România, raporturile româno-sovietice au avut șansa unor restituiri firești și a unor corecții de fond. Tocmai din acest considerent putem afirma că episodul deschiderii către lume poate fi calificat simbolic drept momentul achizițiilor de substanță dobândite în dimensiunea bilaterală, cu atât mai mult cu cât odată cu acest episod pivotal, raporturile româno-sovietice s-au aliniat la o serie de comandamente principiale și s-au subsumat unei viziuni clare și precise.

Prin urmare și în atari condiții, dacă este unanim recunoscut aspectul conform căruia sub apanajul deschiderii către lume statul român a nutrit la o armonizare de interese în raport cu Vecinul său Estic, rezervându-i de altfel un statut privilegiat în cadrul acestui construct redefinit de politică externă este tot atât de adevărat că România sub conducerea președintelui Emil Constantinescu își propunea ca și direcții prioritare de politică externă , dincolo de obiectivul fundamental al integrării statului român în cadrul structurilor și mecanismelor euroatlantice, „reconsiderarea sistematică a relațiilor cu Federația Rusă”[5](doctrina cercurilor concentrice). Obiectivul relansării și resetării relațiilor cu Federația Rusă și implicit, articularea unei noi politici destinată vecinilor statului român, erau unanim împărtășite și la nivelul Ministerului de Externe, acolo unde reprezentantul exponențial al diplomației

[4] Interviu realizat la data de 11 mai 2011, cu Ion Iliescu, fost președinte al României, în perioada 1990-1996/2000-2004.
[5]Vezi pe larg Emil Constantinescu, *Timpul dărâmării, timpul zidirii. Cărțile Schimbării*, Vol.IV, București, Universalia, 2002, p.256.

românești, devenise, Adrian Severin. Astfel, sarcina dificilă de reformatare a cadrului de relaționare cristalizat în plan bilateral, i-a revenit indubitabil, noului Ministru de Externe, Adrian Severin, mai exact demnitarului român care încă de la preluarea mandatului său a găsit un registru bilateral totalmente blocat, dificil de reaclimatizat. Chiar și așa însă, noul șef al diplomației românești a depus eforturi considerabile pentru a descongestiona registrul raporturilor bilaterale. O primă inițiativă destinată reîncălzirii relațiilor, care erau profund afectate de o atmosferă de glaciațiune, dublată de un mare grad de neîncredere, a fost cea care a vizat conceptualizarea unui mecanism corector, de restabilire a încrederii în dimensiunea raporturilor bilaterale.

În accepțiunea artizanului său, noul mecanism de refacere a încrederii pornea de la un calcul cât se poate de simplist și era adecvat problemelor cu care se confruntau la momentul respectiv România și Federația Rusă în raporturile lor bilaterale. În primul rând, ,,mecanismul de refacere a încrederii elaborat de Adrian Severin avea trei componente de bază, după cum urmează:

> 1).un sistem de consultări permanente și periodice la nivelul diplomației celor două țări, respectiv un sistem de consultări care viza pe lângă aspectele uzuale consubstanțiale registrului bilateral și aspecte strategice și economice (în baza acestui sistem de consultări permanente, noul Ministru de Externe al statului român a reușit să pună pentru prima dată în discuție posibilitatea ca România să fie racordată la traseele rusești de hidrocarburi);
>
> 2). o agendă a relațiilor importante dar necontroversate;
>
> 3). o agendă a relațiilor și importante și neimportante dar controversate (în cadrul acestei agende erau examinate chestiunile legate de situația din Republica Moldova, din Transnistria, de contencioase mai vechi (problematica tezarului românesc depus la Moscova, pactul Ribbentrop-Molotov)”[6].

Practic, sub faldurile noului aranjament destinat estompării până la dispariție a mefienței instalate la nivelul registrului bilateral, șeful diplomației românești a urmărit resuscitarea raporturilor cu Federația Rusă și implicit regenerarea acelui cadru favorabil colaborării dintre cele două țări. Cu toate acestea însă și în pofida demersului său meritoriu, șeful diplomației românești s-a lovit în mod constant de faptul căîn contextul logicii reiserției statului român în sistemul civilizației occidentale și de-a lungul acestui interstițiu calat pe segmentul integrationist al României în structurile euroatlantice, dimensiunea raporturilor bilaterale româno-ruse a reprezentat o componentă subsidiară, la nivelul raporturilor dintre România și Federația Rusă, lipsind cu desăvârșire atât o strategie adecvată proceselor geopolitice derulate cât și un cadru bilateral subsumat unei politici românești exponențiale, rodată pe relația cu Occidentul.

Și astfel dacă este unanim recunoscut aspectul conform căruia sub auspiciile strategiei de politică externă specifică guvernării CDR-iste, proiectul regândirii sistematice a raporturilor cu Rusia s-a subsumat unui calcul marginal și eminamente neesențial (deși șeful diplomației românești a depus eforturi considerabile în vederea resetării relațiilor cu Federația Rusă în baza unui mecanism corector), este tot atât de adevărat că în cadrul doctrinei de politică externă românească promovată de Traian Băsescu, doctrină a cărei filozofii de bază s-a centrat în jurul ,,construcției axei Washington-Londra-București în calitate de construcție care cultiva un anumit tip de relaționare preferențial al României în raport cu cele două țări

[6] Interviu realizat la data de 15 martie 2012 cu europarlamentarul Adrian Severin, Fost Ministru de Externe al României între 12 decembrie 1996 și 29 decembrie 1997.

indicate de capitalele lor”[7], s-a înscris şi o nouă politică care acorda o atenție considerabilă Federației Ruse. În același timp trebuie subliniat şi faptul că dincolo de noua strategie de politică externă articulată sub conducerea lui Traian Băsescu, strategie care de altminteri imprima o puternică orientare şi relațiilor cu Federația Rusă, la momentul respectiv şi luând în considerare repoziționarea României față de reperele sale externe nodale, mai exact luând în considerare repoziționarea României în calitate de membru cu drepturi depline al Organizației Nord-Atlantice, repertoriul relațiilor bilaterale româno-ruse a adiționat, dincolo de uzualele şi perenele paliere pe care s-au structurat discuțiile bilaterale româno-ruse încă din momentul imploziei comunismului, un nou set de aspecte stringente, după cum urmează:,,1). chestiunea Republicii Moldova şi implicit problematica transnistreană, problematică pe marginea căreia statul român prin vocea președintelui său nou ales, şi-a exprimat dorința de reinserție în cadrul formatului de negocieri; 2). reconsiderarea şi reevaluarea relațiilor economice în spectrul bilateral cu tot ceea ce implica acest demers (eliminarea deficitului comercial existent, stimularea exporturilor românești în Federația Rusă şi nu în ultimul rând, pătrunderea capitalului rusesc în România);3).amplasarea bazelor militare ale SUA pe teritoriul României, decizie de altminteri criticată dur de către Federația Rusă;4). conlucrarea la Marea Neagră într-o panoplie de aspecte cu valențe ilicite”[8].

În cel mai scurt timp însă, toate aspectele benefice subsumate contextului bilateral, aspecte care de altminteri începuseră să prindă contur, au fost subit abandonate iar tot entuziasmul care îl animase pe președintele Traian Băsescu încă de la debutul mandatului său spre a conferi un suflu promițător cadrului bilateral româno-rus, a dispărut pe măsură ce noul reprezentat de seamă al elitei politice românești a schimbat radical decorul relațiilor cu Federația Rusă, atribuindu-le o cromatică cu totul particulară, cu valențe frondiste şi intransigente şi implicit, în detrimentul unui curs firesc de evoluție în repertoriul bilateral. Altfel spus, în contextul în care reprezentantul de seamă al elitei politice românești a acordat o atenție mult mai mare propriului său sistem extern de referință şi şi-a focalizat tot arsenalul strategic şi tactic pe preeminența componentei occidentale, sau mai bine zis pe preeminența componentei americane, relațiile cu Federația Rusă au ieşit deliberat din sfera priorităților de politică externă românească şi au evoluat în baza unei grile sinuoase şi pline de inflexiuni, intrând într-un unghi mort şi înregistrând un punct maxim de declin, declin care de altminteri s-a menținut şi cu prilejul următorilor ani.

Concluzii

În concluzie se poate aprecia faptul că imaginea desprinsă din cadrul acestui peisaj de formule eclectice în baza cărora principalii decidenţi politici români au înţeles să abordeze relaţiile cu Rusia, este aceea care evidenţiază că în afara de episodul pasager care i-a avut ca şi protagonşti pe liderii primei formaţiuni politice provizorii, lideri care de altfel şi-au focalizat tot interesul strategic şi tactic pe direcţia obiectivului conferirii unui curs nou relaţiilor bilaterale, cu prilejul tuturor celorlalte guvernări, paradigma de abordare tributară etosului bilateral s-a disociat printr-o lipsă de substanţă dar şi de consistenţă, lipsind astfel cu evidenţă, o strategie clară şi coerentă de gestionare dar implicit şi de dezvoltare a relaţiilor cu Rusia. Practic, cu excepţia interludiului guvernării FSN-iste, la nivelul tuturor celorlalte formaţiuni guvernante nu a fost sesizată o direcţie de acţiune susceptibilă de articularea unei

[7]Vezi informații suplimentare pe marginea doctrinei de politică externă a lui Traian Băsescu la Nicolae Toboșaru, “Axa Washinton-Londra-București în Politica Externă și de Securitate a Administrației Prezidențiale Băsescu- Deziderat și Realitate”, In *Pulsul Geostrategic*, nr.32, https://www.ingepo.ro/download.../126/SuplimentBuletin32Ro.pdf.

[8] Institutul Ovidiu Şincai, *Efectele ,,Doctrinei Băsescu”: izolarea internațională a României*, București, 7 martie 2008, pp. 19- 20, http://www.fisd.ro/PDF/mater_noi/Raport%20pol%20externa%202008.pdf.

politici autonome, active şi adaptată la natura complexităţii, excepţionalităţii dar şi a specificităţii toposului bilateral. Cu alte cuvinte, nu a existat o doctrină de politică externă românească cu un specific calat pe realitatea spaţiului bilateral.

BIBLIOGRAPHY:

I. Memorialistică:

Constantinescu, Emil, *Timpul dărâmării, timpul zidirii. Cărţile Schimbării*, Vol.IV, Universalia, Bucureşti, 2002;

Iliescu, Ion, *Momente de Istorie II. Documente, Alocuţiuni, Comentarii, (iunie 1990-septembrie 199*1), Enciclopedică, Bucureşti, 1996.

II. Studii şi articole:

Toboșaru, Nicolae "Axa Washinton-Londra-București în Politica Externă și de Securitate a Administrației Prezidențiale Băsescu- Deziderat și Realitate", In *Pulsul Geostrategic*, nr.32, https://www.ingepo.ro/download.../126/SuplimentBuletin32Ro.pdf;

Institutul Ovidiu Șincai, *Efectele „Doctrinei Băsescu": izolarea internațională a României*, București, 7 martie 2008, http://www.fisd.ro/PDF/mater_noi/Raport%20pol%20externa%202008.pdf.

III.Mărturii Orale:

Interviu realizat la data de 1 noiembrie 2011 cu Petre Roman, fost Prim-Ministru al României în perioda 1989-1991 şi Ministru de Externe între 22 decembrie 1999-28 decembrie 2000;

Interviu realizat la data de 12 mai 2012 cu Adrian Năstase, fost Ministru al Afacerilor Externe al României în perioada 1991-1992 şi fost Prim-Ministru în perioada 2000-2004;

Interviu realizat la data de 11 mai 2011, cu Ion Iliescu, fost preşedinte al României, în perioada 1990-1996/2000-2004;

Interviu realizat la data de 15 martie 2012 cu europarlamentarul Adrian Severin, Fost Ministru de Externe al României între 12 decembrie 1996 și 29 decembrie 1997.

Finanţarea pentru publicarea acestei lucrări s-a realizat de către Programul Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane prin proiectul „Sistem integrat de îmbunătăţire a calităţii cercetării doctorale şi postdoctorale din România şi de promovare a rolului ştiinţei în societate":POSDRU/159/1.5/S/133652.

AMERICANS VERSUS JAPANESE AMERICANS: A NEW HISTORICIST PERSPECTIVE OF THE WORLD WAR II PERIOD

Iuliana Vizan

PhD Student, "Ovidius" University of Constanța

Abstract: *As the title suggests, the present paper is concerned with analyzing the 1940s, a crucial period in American history. Because this research is mainly theoretical, one could claim that it introduces three important figures in the fields of philosophy, literature and history namely Michel Foucault, Stephen Greenblatt and Hayden White. While each of them play significant parts in discussions regarding new historicism, the paper will prove that by taking a look at the World War II period one could consider the American history a history comprised of a multitude of stories due to its numerous perspectives that influenced the flow of events. The paper will also look into articles and books belonging to writers of both American and Japanese descent. Donna K. Nagata, Akira Iriye, James C. McNaughton and William R. Nester are only four writers who discuss the Japanese experience during the World War II period. Accordingly, the paper will prove that the Japanese American experience from the 1940s is closely connected to the interpretation of power relations and history, to the ideology of the time and, last but not least, to different kinds of discourses.*

Keywords**:** discourse, knowledge, new historicism, power, World War II

The present research paper aims at connecting and discussing the 1940s from a new historicist perspective, thus focusing not only on definitions and concepts, but also on presenting various perspectives concerning the World War II period. More exactly, the following pages comprise of two parts, a first one presenting and discussing definitions, key concepts and books that helped in creating a theoretical background for the critical approach of new historicism and a second one which analyses excerpts from different books that focus on representations of power depicted in the World War II period. While the paper introduces three important figures in the fields of philosophy, literature and history namely Michel Foucault, Stephen Greenblatt and Hayden White, it also brings to light interpretations of various writers interested in both Japanese and American perspectives on a crucial period in world's history.

This analysis began right after the reading of Paul Hamilton's book, *Historicism*, where a rather intriguing approach was mentioned, namely the new historicism. Even if this book is more about understanding and applying historicist approaches to different studies, it is also sensible to understand the distinction and yet the correlation between past and present. When thinking about the relationship between past and present, Hamilton considers that "both past and present have to remain separate so that one can question the other, and so that a 'fusion of horizons', making possible agreement and disagreement, can take place".[1] Hence, one needs to detach himself/herself from past events in order to understand former actions with present results. Additionally, one finds it crucial to make a clear distinction between past and present, because one cannot speak about what it is without understanding the episodes and developments that took place at a certain time. More importantly, when mentioning the difference between old historicism and the new one, Hamilton states that "current new historicism distinguishes itself by its heightened consciousness of criticism's institutional

[1] Hamilton, Paul. *Historicism*. New York: Routledge, 1996, p. 94.

past, and of how its methodological changes might have served particular cultural interests".[2] Unfortunately, only 12 pages are dedicated to new historicism in which Hamilton briefly presents this critical approach. Even if *Historicism* may be thought to represent the main introduction into literary studies, it would have been more interesting if his analysis would have included a more in depth analysis of texts seen through the lenses of new historicism.

Nevertheless, there are other books which could help in a better understanding of new historicism and its implications. One may start with Brannigan's *New Historicism and Cultural Materialism* not only because it is an easy reading, but also because in the first part it constantly makes references to the founders of this critical approach while the second part is concerned with analyzing different texts from new historicist points of view. In the theoretical part John Brannigan claims that "new historicists have made the study of literature in relation to history less a matter of supplying incontrovertible historical facts as background information to illuminate the themes, forms and contents of literary texts, and more a matter of addressing the role that discourse, including literature, plays in negotiating and making manifest the power relations and structures of a culture".[3] To put it differently, new historicism mainly focuses on the purpose of literature as being a representation of different kinds of discourses and different manifestations of power seen through the lenses of a particular culture.

Additionally, Brannigan explains that new historicists put emphasis on everyday stories which have been neglected in favor of "major battles, lines of monarchical succession and honoured heroes and leaders".[4] To be more precise, one should be able to tell and analyze hidden histories which at first sight seem to bare little or no importance. For these main reasons, Japanese Americans could be part of new historicist criticism simply because during the 1940s, not only their opinions but also their lives have been neglected in favor of painful stereotypes which widened the gap between Japanese and Americans alike. However, before attempting to analyze the neglected and marginalized lives and culture of Japanese Americans, one finds it of great importance to briefly indicate important figures when talking about the approach of new historicism.

For these reasons it is only sensible to first mention Stephen Greenblatt who is considered to be the founder of new historicism due to his selection of key terms and his definitions of new historicism. In the introduction of *Practicing New Historicism* both Greenblatt and Gallagher rightfully recognize that new historicism "is concerned with finding the creative power that shapes literary works *outside* the narrow boundaries in which it had hitherto been located, as well as *within* those boundaries".[5] Additionally, in his study "Introduction. The Forms of Power", he states that new historicism "challenges the assumptions that guarantee a secure distinction between 'literary foreground' and 'political background', or, more generally between artistic production and other kinds of social production".[6] To put it differently, Stephen Greenblatt's view is that a literary work is shaped by collective beliefs, social practices and cultural discourses which leave traces in a work of literature and connect it to the extra-textual representational systems of the culture in which it is embedded. Thus Greenblatt proves that a text may be analyzed from a new historicist point of view taking into consideration practices, structures and, more importantly, the kinds of discourse used specifically for a certain culture. Greenblatt also believes that any kind of

[2] Hamilton, Paul. *Ibidem*. p. 153.
[3] Brannigan, John. *New Historicism and Cultural Materialism.* New York: St. Martin's, 1998. p. 81.
[4] Brannigan, John. *Ibidem.* p.35.
[5] Gallagher, Catherine, and Stephen Greenblatt. *Practicing New Historicism*. Chicago: University of Chicago, 2000. p. 12.
[6] Greenblatt, Stephen. "Introduction. The Forms of Power". *Genre* 7 (1982): 3-6. p. 6

work goes through cultural negotiations, transactions and exchanges, his reading being mainly concerned with power and the way it maintains itself through representation. Moreover, if we were to accept Greenblatt's definition of new historicism (or better put cultural poetics) which says that it is the "study of the collective making of distinct cultural practices and inquiry into the relations among these practices"[7], than we should reflect on certain actions that help in understanding cultural practices: first and foremost, one needs a practitioner to talk about practices in a culture, then the practitioner needs to explain how cultural practices were formed due to a collective effort, and only after that the practitioner needs to make connections with other practices that belong to other cultures, he/she needs to discuss the differences between them.

A second equally important figure for the present analysis is Michel Foucault who contributed to the formation of new historicism and mainly analyzed the relationship between power and knowledge. His works bring to the fore certain key terms that will be present or even being referred to when talking about new historicism. First, one should emphasize the concept of **new history** which refers to the history of thoughts, of science and of philosophy, but not from proper history because proper history "appears to be abandoning the irruption of events in favor of stable structures".[8] In other words, new history seeks to determine the relations between different fields of study and at the same time it refers to distinct ways of correlating the dominance between them. Another equally important term is **power** which usually refers "to the relations of domination and resistance which saturate our social, political and cultural relations, but it can also refer to the ways in which power is a productive, even pleasurable, part of our existence".[9] A third concept is **discourse** and it refers to statements, texts and relationships that work together in order to form practices and fields of study in society. Discourse can be seen and analyzed from various fields of study. For instance, one could refer to the four main parts of a discourse: exposition, narration, description and argument. However one could talk also about political, literary (poetic, expressive and transactional) discourse. Another term, this time discussed by John Brannigan is **after-history** and it is believed to refer not to the end of history, but to what we might clumsily call **post-new-historicism**. After- or **post-history** is a concept that sees history not only coming to an end, but also losing its unity, in this way dissolving into a multiplicity of histories.[10]

While Greenblatt is the one who first defined and worked with new historicist concepts being inspired by Foucault's ideas of power and knowledge, Hayden White is the historian who managed to join both history and literature in this way proving that history is written with the tools of a literary writer, hence being able to use the traditional means of a narrative (introduction, plot, character conclusion etc) in order to create a story. His theory mainly revolves around the idea that when discussing the literary dimension of history, one needs to use the traditional devices of a narrative in order to give meaning to past events. Even if, there are some historians who do not agree with him, Hayden White also claims that history mainly gains its power from the act of introducing historical events in ordinary stories, which take their shape from **emplotment** i.e. the process through which the facts contained in chronicles are encoded as components of plots.[11] He further claims that no historical event

[7] Greenblatt, Stephen. *Shakespearean Negotiations: The Circulation of Social Energy in Renaissance England*. Oxford: Oxford University press, 1988. p. 5.
[8] Foucault, Michel. *The Archeology of Knowledge*. London: Routledge, 1989. p. 6.
[9] Brannigan, John. *Ibidem.* p. 15.
[10] Brannigan, John. *Ibidem.* p. 204.
[11] White, Hayden V. *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-century Europe*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1973. p. 7.

can itself constitute a story; it can only be presented as such from a particular historian's point of view. Interestingly enough, in his *Metahistory* Hayden White mentions the term **poetics of history** which may, at some extent, be analyzed in comparison with Greenblatt's **cultural poetics**. If poetics of history may include references to historical knowledge as a mode of existence, cultural poetics is more preoccupied with how subjective or objective history is, in this way viewing history as only one way of thinking about the world.

Taking the already mentioned key terms and definitions into consideration, one could agree to the fact that the critical approach of new historicism can be applied to the field of ethnic studies, more exactly to Japanese American studies. One reason would be to look at the American history as a history comprised of a multitude of stories due to its numerous cultures that influenced the flow of events. Being a multicultural country, the history of the United States does not only belong to the ones born and raised on American soil, but also to the ones who emigrated and remained on the New World's territory. A second reason would be to analyze the Japanese Americans' lives prior, during and after their relocation camps experiences. In this way, one could not doubt that for an accurate new historicist analysis, texts of all kinds should be gathered and discussed taking into consideration the general things known about World War II.

In *Power and Culture: The Japanese American War 1941-1945*, Akira Iriye is mainly concerned with defining power in terms of military strength, realism and geographical position. While wondering if both the United States and Japan had similar views of the world, the author puts a great amount of emphasis on both power and culture. However, together with America's involvement in the Asian war, the Japanese felt united behind the national purpose of devotion and universal sacrifice.[12] Interestingly enough, Akira Iriye claims that "in order to live as they wished to live and preserve their cultural identity, both Japanese and Americans were impelled to pay attention to external events and to become conscious of each other, symbolically as well as physically. They had no choice but to fight".[13] It is clear that both countries were more concerned with stability rather than revolutionizing the region, since Japan was convinced that the Anglo-American powers were looking to enslave the Asian people, while America was trying to intervene first in the European war and after that in the pan-Asian one.

Interestingly enough, as the war years passed, the roles of Japan and United States were somehow reversed when discussing the Chinese territory. If at the beginning, Japan proved to be willing to control China and all the remaining territories in Asia, during the World War II years they hinted at a possible withdrawal, while the United States was threatening to give up their position of protecting China. One could add that "although these developments did not spell a Japanese-American convergence on the China question, they indicated an interesting, although unintended, reversal of roles in the two countries' respective approaches to China. Japan was lessening its pressures while the United States was becoming more deeply involved in Chinese political affairs".[14] To put it differently, in 1944 the US began to gradually end their cooperation with China in the hope of not getting involved in the Chinese internal affairs between the Communists and the Nationalists. Nevertheless, together with the Potsdam declaration, the US was hoping to demilitarize and democratize Japan, in this way setting an example of a culture being able to influence military power.

[12] Iriye, Akira. *Power and Culture: The Japanese American War 1941-1945*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1981. p. 37.
[13] Iriye, Akira. *Ibidem*. p. 37.
[14] Iriye, Akira. *Ibidem*. p. 159-60.

In a similar way, William Nester's *American Power, the New World Order and the Japanese Challenge* analyzes the relations between the United States and Japan thus focusing on the successes and shortcomings of both countries. It is notable that a very important term makes itself visible in this book, namely **power**. Nester views it as an economic factor that is in a close connection with technology. At the beginning of his work, he even claims that:

Power is the ability to get others to do things they normally would not do. Powerful states are those which shift the outcomes of conflicts in their favor. States achieve power by mobilizing all their available human and natural resources toward realizing their objectives in any given conflict. A state's power is always relative to that possessed by other states. Power resources and the distribution of power among states vary greatly from one issue and relationship to another, while the outcomes of each are seldom certain. Outcomes depend on how skillfully each state involved in a given conflict mobilizes all its potential resources. […] Power is thus a relative concept which involves both outcomes and resources. A state's actual power at any given time can only be measured by the outcomes of the conflicts in which it is involved; until then power is only potential.[15]

Clearly, Nester explains the concept of power within a state which to some extent is similar to Foucault's own interpretation of power. One plausible reason for relating it to Foucault is that Nester views it as a source of omnipresence. By playing along with power relations one can have complete control over other less significant matters. However, in the case of World War II, one could easily agree to the fact that the United States was able to gain power as a result of being a state which managed to have and maintain economic control. When talking about both economic power and the conflicts that may have arisen together with it, Nester cites John Jackson and William Davey who claim that "World War II was the watershed in American foreign policy - Washington finally assumed a global political role commiserate with its vast economic power. No state has ever held greater relative power than the United States immediately after World War II".[16]

Even if Akira Iriye and William Nester's books are not so much about Japanese Americans, but about Japanese and Americans, one can still make certain connections between the power struggles presented here and the ones experienced by Japanese Americans in concentration camps. For instance, in the preface of *Legacy of Injustice: Exploring the Cross-Generational Impact of the Japanese American Internment*, Donna Nagata recounts a personal experience at the age of 6, when she first came into contact with the word 'camp' and she mistakenly associated it with a summer camp. Instead her mother was talking about the relocation camp where she was forced to spend part of her life. Nagata also claims that:

It was not until high school that I began to understand the significance of the word, that *camp* referred to a World War II American concentration camp, not a summer camp. Much later I learned that the silence surrounding discussions about this traumatic period of my parents' lives was a phenomenon characteristic not only of my family but also of most other Japanese American families after the war.[17]

Clearly this excerpt is about the power of the word 'camp' and its different meanings. If for the author it represented a place where students relax and enjoy themselves, for the mother, just like any other Japanese American, it was tantamount to her darkest period in life, one she could not even talk about. This quote could also make a difference between the power

[15] Nester, William R. *American Power, the New World Order and the Japanese Challenge*. London: Macmillan, 1993. p. 18.
[16] Nester, William R. *Ibidem*. p. 72.
[17] Nagata, Donna K. *Legacy of Injustice: Exploring the Cross-Generational Impact of the Japanese American Internment*. New York: Plenum, 1993. p. vii.

institutions usually have on students and the one a society has over individuals considered aliens in the American space.

Another book relevant for the present analysis is *Nisei Linguistics: Japanese Americans in the Military Intelligence Service during World War II* by James McNaughton, which tells the story of second generation Japanese Americans being recruited by the American Military Intelligence Service in order to serve in the war against Japan. In his review of the already mentioned book, Stephen Mercado rightfully considers that "McNaughton relates not only Nisei triumphs but their hardships and handicaps as well. Many were recruited or conscripted for military service from behind the barbed wire of internment camps where their families remained confined".[18] To put it differently, even if Japanese Americans were considered enemies of the American society, the ones who mastered the Japanese language were recruited and used for war purposes. This is just another example of a society exercising power over weak individuals who at first sight played insignificant roles in the war, but proved to be valuable for the success of the United States. By being a major source of power, the American society succeeded in shifting its conflicts with the Japanese in its favor. One can further add that in this case power is seen as both effective and productive.

Although there would be many other things related to the World War II period which need to be mentioned, this paper was only meant to provide a very brief introduction into the ways in which the 1940s could be analyzed from a new historicist point of view. These brief comments on books related to World War II only prove that there were indeed clashes between the United States and Japan not necessarily because of the different ideas encountered in each society, but rather because of the similarities between them and the power struggles present in each nation. One could only add that similar representations of power can be encountered in Japanese American writings (fiction, non-fiction and even drama) due to the fact that there are many scenes which focus on the oppression of societies and institutions over weak individuals. Hopefully, this research paper has demonstrated that works concerning both Japanese and Americans focus not only on the cultural differences that define the individual as a part of a certain society, but also on the discussion of both American and Japanese perspectives regarding World War II and its outcomes. Taking all these aspects into consideration, one could agree with the fact that various fields of study (history, sociology and anthropology) can be analyzed and at the same time integrated into one approach, in this way proving that power relations, ideology and discourse still occupy a central position in society, in this case the American one.

Acknowledgements

I would like to express my sincere gratitude to Professor Eduard Vlad for his continuous support of my PhD study and related research. Besides my advisor, I would like to mention Professor Ludmila Martanovschi for introducing me into the field of Ethnic Studies and also for her constant encouragements throughout my years of study at Ovidius University. Last but not least, I would like to thank my family and all my friends for their patience and understanding. I am deeply grateful to all.

[18] Mercado, Stephen C. "Nisei Linguistics: Japanese Americans in the Military Intelligence Service during World War II" Rev. of *Nisei Linguistics: Japanese Americans in the Military Intelligence Service during World War II*. *Studies in Intelligence*. 52.4 (2008): 23-27. p. 25.

BIBLIOGRAPHY:

Brannigan, John. *New Historicism and Cultural Materialism*. New York: St. Martin's, 1998.
Foucault, Michel. *The Archeology of Knowledge*. London: Routledge, 1989.
Foucault, Michel. *The History of Sexuality*. London: Penguin, 1992.
Foucault, Michel. *The Order of Things: An Archeology of the Human Sciences.* London: Routledge, 1974.
Gallagher, Catherine, and Stephen Greenblatt. *Practicing New Historicism*. Chicago: University of Chicago, 2000.
Greenblatt, Stephen. "Introduction. The Forms of Power". *Genre* 7 (1982): 3-6.
Greenblatt, Stephen. *Shakespearean Negotiations: The Circulation of Social Energy in Renaissance England*. Oxford: Oxford University press, 1988.
Hamilton, Paul. *Historicism*. New York: Routledge, 1996.
Iriye, Akira. *Power and Culture: The Japanese American War 1941-1945*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1981.
McNaughton, James C. *Nisei Linguistics: Japanese Americans in the Military Intelligence Service during World War II*. Washington DC: Department of the Army, 2006.
Mercado, Stephen C. "Nisei Linguistics: Japanese Americans in the Military Intelligence Service during World War II" Rev. of *Nisei Linguistics: Japanese Americans in the Military Intelligence Service during World War II*. *Studies in Intelligence*. 52.4 (2008): 23-27.
Nagata, Donna K. *Legacy of Injustice: Exploring the Cross-Generational Impact of the Japanese American Internment*. New York: Plenum, 1993.
Nester, William R. *American Power, the New World Order and the Japanese Challenge*. London: Macmillan, 1993.
White, Hayden V. *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-century Europe*. Baltimore: JohnsHopkinsUniversityPress,1973.

L'ASSASSINAT DE PATRICE LUMUMBA ET SON ECHO EN ROUMANIE

Bogdan Iulian Ranteș

PhD Student, "Valahia" University of Tîrgoviște

Abstract: *This theme aims to analyze several aspects of the assassination of Congolese prime minister, Patrice Lumumba, in early 1961 and the impact that this event generated worldwide and in Romania. In the first part will be presented the causes that led to this outcome as well as the evolution of the new Republic of Congo during the government of Lumumba, from an apparent stability to anarchy. Another direction of this action is directed towards how the Congolese Prime Minister was assassinated, the accusations that have been made and the involvement of foreign powers in this matter. The last part of the study will be presented the impact this event has had in Romania. Politician with strong leanings toward leftist doctrines, Patrice Lumumba was supported in his actions by all countries of the socialist camp, including the Romanian State, and his assassination was widely covered by media in our country. In this sense will be analyzed the demonstrations organized in several cities (Bucharest, Iasi, Targu Mures) in memory of Lumumba, the position of the state leadership and the opinions issued by men of culture from the communist era on the assassination, the best known of them was the poet Geo Bogza. It will not be forgotten how these events were handled by the central Romanian press represented by its two main newspapers Scânteia and Romania Libera, who published extensive material about the situation in Congo, both before and after the disappearance of Patrice Lumumba.*

Keywords: Republic of Congo, Central Intelligence Agency , Romanian Workers Party, secession, decolonization

Patrice Lumumba était un politicien congolais, une figure éminente de la décolonisation de l'Afrique et, pour quelques mois, l'ancien chef du premier gouvernement du Congo, belge ex-colonie. Diriger un pays avec d'innombrables richesses souterraines, mais avec une population vivant au risque de pauvreté, il a été remarqué par l'empressement avec lequel s'opposa aux tentatives de démantèlement de certaines provinces, mais aussi le désir Belges de maintenir l'influence dans l'ancienne colonie.

Lumumba est né en 1925 dans un village appelé Katako-Kombe, où sa famille était catholique. Il a passé les premières années de l'éducation dans une école missionnaire catholique et il a été considéré comme un étudiant intelligent. Mais son tempérament était impulsif et imprévisible, ce qui a conduit à son expulsion après une bagarre avec un professeur. [1] Plus tard, il a renoncé à catholicisme et s'inscrit dans une école sous le patronage de missions protestantes. Après avoir terminé la huitième année, Lumumba a quitté son lieu de naissance et a travaillé comme commis des postes et distributeur de bière à les villes de Léopoldville et Stanleyville. En 1951, il a épousé sa femme, Pauline, avec qui il a eu trois enfants. Alors qu'il avait seulement huit classes, Lumumba a poursuivi ses études sur le sien, lu de nombreux livres dans divers domaines tels que le droit, la philosophie, la littérature, l'économie, les sciences sociales ou l'administration. L'achat de ces livres a été facilitée par plusieurs professeurs européens de Stanleyville , qui ont été ravis par son potentiel intellectuel.[2]

[1] Jules Archer, *Congo. The birth of a nation,* Folkestone, Bailey Brothers and Swinfen Ltd., 1971, p. 51.
[2] *Ibidem,* p. 52

1. L'ascension et la chute de Patrice Lumumba

La carrière politique de Patrice Lumumba a vraiment commencé en 1958, quand il est devenu l'un des membres fondateurs du parti Mouvement National Congolaise et devint plus tard son chef. A cette époque, il y avait d'autres partis politiques, mais ils ont été organisés selon des lignes ethniques représentant les différentes tribus. Au lieu de cela, Lumumba a tenté d'exclure ce critère de l'organisation de MNC, qui est devenu la première partie congolaise avec une représentation au niveau national.

En Avril 1959, les leaders d'opinion congolaise a effectué une visite en Guinée pour assister à la conférence de tous les peuples d'Afrique. Profitant de cette occasion Lumumba a rencontré entre autres avec P.I. Gerasimov, ambassadeur soviétique accrédités à Conakry. Les principaux sujets de discussion entre les deux ont été résumée dans un rapport accompli par le diplomate et adressées au ministre des Affaires étrangères de l'URSS. Ainsi, au début de la conversation, ils ont discuté de la situation interne au Congo, et plus tard Lumumba proposant a l'ambassadeur soviétique de faciliter un voyage clandestin à Moscou pour apprendre à combattre la propagande de les états impérialistes. En outre, le dirigeant congolais était plus intéressé par les conditions dans lesquelles les jeunes congolais pourraient étudier en Union soviétique pour former un noyau qui prendrait le pouvoir après l'indépendance.[3] Nous ne savons pas si ce voyage a eu lieu dans la réalité, mais à partir de ce moment Lumumba commencé à être soutenu dans ses actions par l'Union Soviétique et les autres pays communistes.

L'Indépendance était de plus en plus proche, donc entre 20 et 20 Janvier Février, 1960 tenue à Bruxelles un événement resté dans l'histoire comme la Table Ronde. Il a été, en fait, une réunion entre le gouvernement belge dirigé par le roi Baudouin et les Congolais, dirigé par les chefs des principaux partis politiques. Après d'intenses négociations, il a été convenu que l'indépendance du Congo être proclamée le 30 Juin, 1960 par le roi et précédée par l'organisation de l'élection pour la nouvelle direction de l'Etat. L'événement a été suivi par Lumumba, même si, initialement, il a été emprisonné en Octobre 1959 après une réunion de protestation a eu lieu dans la ville de Stanleyville et a laissé plus de 30 morts. Afin de ne pas compromettre les négociations les Belges ont libéré le leader de MNC, et à 26 Janvier, 1960, il est arrivé à Bruxelles. Élections ont été organisées mai 1960 et remporté par le parti de Lumumba, le MNC, suivie par le parti du tribu Bakongo, appelé ABAKO, dont le chef était Joseph Kasavubu. Comme aucun de ces partis politiques ni obtenu la majorité absolue, les deux dirigeants ont partagé le pouvoir par la négociation. Le premier président du nouvel Etat est devenu Kasavubu, tandis que Lumumba est devenu premier ministre. Le nouvel Etat appelé la République du Congo, qui était divisé en six provinces: Bas-Congo, Equateur, Province Orientale, le Kivu, Kasaï et Katanga.

Le 30 Juin, 1960 ont été organisés plusieurs célébrations à l'occasion de l'indépendance, les participants les plus importants étaient le Roi des Belges, Baudouin, Kasavubu et Lumumba. A l'origine supposée de prononcer des discours à la foule seulement le roi et le nouveau président congolais, mais au final parlait et Lumumba, qui avait un discours anticolonial présenter cet événement comme une grande victoire pour le peuple congolais contre les colons belges. À cet égard, le Premier ministre congolais dit: „*Cette indépendance du Congo, nul Congolais digne de ce nom ne pourra jamais oublier que c'est par la lutte qu'elle a été conquise, une lutte de tous les jours, une lutte ardente et idéaliste, une lutte dans*

[3] USSR Ambassador to the Guinean Republic, P: I. Gherasimov to the Ministry of Foreign Affairs, *Notes of conversation with the representative of the Mouvement Nationale Congolaise Patrice Lumumba regarding perspectives of Soviet-Congolese relations*,18 april 1959, în Lise Namikas, Sergey Mazov, *The Congo crisis: 1960-1961*, Woodrow Wilson Center, Washinghton, 2004, pp. 324-325

laquelle, nous n'avons ménagé ni nos forces, ni nos privations, ni nos souffrances, ni notre sang. Cette lutte, qui fut de larmes, de feu et de sang, nous en sommes fiers jusqu'au plus profond de nous-mêmes, car ce fut une lutte noble et juste, une lutte indispensable, pour mettre fin à l'humiliant esclavage qui nous était imposé par la force. Ce fut notre sort en 80 ans de régime colonialiste ; nos blessures sont trop fraîches et trop douloureuses encore pour que nous puissions les chasser de notre mémoire, car nous avons connu le travail harassant exigé en échange de salaires qui ne nous permettaient ni de manger à notre faim, ni de nous vêtir ou nous loger décemment, ni d'élever nos enfants comme des êtres chers."[4]

Dans les jours suivant l'indépendance ont commencé à apparaître des problèmes pour la nouvelle direction de l'Etat. Le premier a été représenté par la révolte des soldats congolais contre les officiers belges qui a commencé le 4 juillet. Cet événement a été causé par la tentative du chef militaire de l'armée congolaise, le général belge Janssen, de dégrader un sergent congolais.[5] Le lendemain, le chef militaire a été déposé de sa fonction par Lumumba et remplacé par le colonel Joseph Mobutu, mais l'action n'a pas réussi à désamorcer la situation, bien au contraire. Il peut être considéré qu'il était une grande erreur de Lumumba, qui, au lieu d'essayer de remédier à ce conflit positionné sur le côté de ses compatriotes, niant les conséquences ultérieures de ce conflit. Depuis le 6 Juillet tous les soldats congolais se sont rebellés et ont commencé à terroriser ses officiers belges et de leurs familles, même de recourir à des coups ou des viols. Ces événements ont été l'excuse parfaite pour les autorités belges d'envoyer une force militaire au Congo, à Matadi, pour protéger ses citoyens. Lumumba protesté avec véhémence contre ce geste, qu'il considère comme un acte d'agression et depuis ce temps a rompu les relations avec la Belgique. Un autre problème pour les nouveaux dirigeants congolais paru en 11 Juillet 1960 dans la région du Katanga, lors que Moïse Tchombe, son chef de facto, n'a jamais reconnu l'autorité centrale et proclamé l'indépendance du cette région.

Le 12 Juillet 1960, le gouvernement congolais a demandé à l'ONU d'intervenir militairement pour protéger son territoire national contre toute agression extérieure (belge). Les Nations Unies envoyé au Congo la mission de paix ONUC, la plus grand à ce moment-là. Il était destiné à "maintenir l'ordre et protéger les vies humaines", mais l'intervention belge n'a pas été considéré.[6] Consterné par la passivité de l'ONU, Lumumba se tourna vers la solution la plus radicale pour sauver l'intégrité territoriale de la République du Congo, en annonçant qu'il allait demander l'aide de l'Union Soviétique pour chasser les Belges dans le pays. Ce geste était fatale pour le Premier ministre congolais, qui était accusé voulait d'instaurer un régime communiste au Congo, plus tard ce fut l'une des causes qui ont conduit à la perte de la fonction de Premier ministre et sa vie. Cependant, Lumumba a essayé encore une fois d'obtenir le soutien américain, faisant une visite à Washington, entre le 20 et 24 Août, mais sans succès. En outre, il semble que les procédures pour retirer Lumumba de la direction de son pays se sont précipités par les Américains. Les problèmes internes ont approfondi pour le nouvel Etat, quand une nouvelle région congolaise, Sud Kassai, a proclamé l'indépendance a 8 Août. Dans cette période a commencé à prendre forme une rupture entre Lumumba et Kasavubu et accrue l'influence du commandant de l'armée, le colonel Mobutu. La scission est

[4]Arhivele Nationale Istorice Centrale, Fond Institutul Român pentru Relații Culturale cu Străinătatea-Africa,dosar nr. 7/1959-1960, ff. 22-23

[5]Malgré leradicalismedu Lumumba, les autorités congolaisesdevaient garder lesbelgeofficiers de l'arméecongolaiserebaptiséla Force Publiqueen raison du manque d'officiers congolais prêts àfaire face à toutesituation.En outre, Mobutului-mêmea été promudu grade desergent-majorà celui de colonelCette prémisseest largementanalysée dans Robert Cornevin, *Le Zaire*, Presses Universitaires de France, Paris, 1972, pp. 92-93.

[6]*Ibidem.*

devenue officielle a 5 Septembre, quand les deux dirigeants congolaise ont été déposés sur la puissance un à l'autre. A ce moment, sur la scène marché le chef de l'armée, qui a 14 Septembre a annoncé la révocation de Lumumba et Kasavubu, plaçant en résidence surveillée de l'ancien Premier gardé troupes de l'ONU et le prise de pouvoir par un Collège Général des Commissaires, qui était sous son contrôle. Prochainement, Mobutu a rendu sa position a Kasavubu, reconnaissant ainsi son autorité. Cette nouvelle direction de l'Etat n'a pas été reconnu par les Etats du bloc communiste, leurs alliés d'Afrique: le Ghana, la Guinée, le Mali et RAU qui ont protesté avec véhémence contre l'arrestation de Lumumba.

Après deux mois de résidence surveillée Lumumba a décidé de s'échapper et aller à Stanleyville, la capitale de la Province Orientale, où il y avait des forces fidèle, dirigé par Antoine Gizenga. Au 1er Décembre 1960, l'ex-Premier ministre congolais a été pris par les troupes mobutiste près de la ville de Port-Franqui, et a abouti à la détention à la base militaire de Thysville. Le 17 Janvier 1961, Lumumba et deux partisans, Maurice Mpolo et Joseph Okito ont été transporter à l'Elisabethville, capitale de la région sécessionniste du Katanga, où, en quelques heures ont été jugés, condamnés à mort et exécutés par les mercenaires du Tchombe.

A propos de cet événement ont écrit de nombreuses pages, bloquant toutes sortes de versions, plus ou moins réelle. Le plus diffusé et le plus plausible de les mentionner que, sans doute Lumumba a été assassiné par ses ennemis congolais, mais cela ne pouvait pas être atteint sans la participation d'autres pays ayant des intérêts au Congo, le plus probable étant la Belgique et les Etats-Unis.

L'implication américaine par le biais de la CIA dans l'assassinat de Patrice Lumumba a été considéré en 1975 par un comité dirigé sénatoriale Church Comité. Ses résultats ont été publiés dans un rapport sur la CIA tente d'assassiner plusieurs chefs d'Etat, y compris Lumumba. A propos de ce dernier, le rapport note que depuis Août 1960 renseignement américain tracée l'elimination de la fonction du Premier ministre congolais et après la physique. La raison parce que les américains tentent de faire cette chose était la crainte que le Congo pourrait devenir un allié de l'URSS comme le Ghana et la Guinée. Cette position est mis en évidence par un télégramme envoyé par le directeur de la CIA, Allen Dulles, a ses subordonnés qui ont agi dans l'état africain qui dit: ” *Ici, au quartier général, la conclusion claire est que si Lumumba va continuer à occuper le poste de Premier ministre, inévitablement, le pays, dans le meilleur des cas sera jeté dans le chaos, et au pire deviendra un État communiste, avec des conséquences désastreuses pour le prestige de l'ONU et les intérêts des États démocratiques en général. Nous croyons que sa démission doit être un objectif urgent et primordial dans notre actions future.*”[7]

La première grief de chef de la CIA a été faite au début de Septembre quand Lumumba a été rejetée, et le pouvoir a été repris par le colonel Mobutu, qui avait été recruté par la CIA, lui-même.[8]

Selon la commission Church, CIA encore considéré Lumumba dangereux même si il avait été placé en résidence surveillée. À cet égard, les agents régionaux ont envoyé au quartier générale quelques extraits des discussions avec deux sénateurs congolaise au sujet de Lumumba, qui disant que: "*En opposition, Lumumba est aussi dangereuse que dans au pouvoir. Les talents et le dynamisme de Lumumba sont élément crucial pour rétablir sa*

[7] The Church Committee, *Alleged assassination plots involving foreign leaders*, US Government Printing Office, Washington, 1975, p. 15(traduction de l'auteur)

[8]Chef de stationde la CIAau Congoà cette époque,LarryDevlin, dit que Mobutu était recruter après seulement deux réunions avec lui. Plus d'informations peuvent être trouvées dans Stephen R. Weissman, *What really happened in Congo:The CIA, the murder of Lumumba and the rise of Mobutu*, în *Forreign Affairs*, vol. 93, no. 4, july/august 2014, p. 16

position à chaque fois la moitié semble perdu. En d'autres termes, chaque fois que l'occasion a le dernier mot, il peut faire pencher la balance dans ses manifestations de soutien."[9]

Un autre détail intéressant révélé par la commission Church est l'implication de la CIA dans l'élaboration de plusieurs plans pour assassiner Lumumba, dont le plus important est de tentative d'empoisonnement le politicien congolais avec une substance à provoquer une mort lente comme une conséquence d'une maladie . Il semble que la substance a été porté au Congo, mais, avec l'arrestation de Lumumba en 1er Décembre le plan a été annulé.[10]

En ce qui concerne les Belges, ils voulaient maintenir l'influence dans la province du Katanga, où il y avait les plus important des ressources souterraines et le chef sécessionniste Moïse Tchombe étant sous leur contrôle. Pour l'ancienne métropole option la plus favorable était fédéralisation du Congo, ce qui aurait affaibli le pouvoir de Lumumba et l'influence croissante du Tchombe et Kasavubu. Cette variante a été exposé par Georges Bastin, rédacteur économique du journal La Côte Libre, une discussion qu'il a eue avec Paul Babuci, le représentant de la Roumanie à Bruxelles, en 27 Juillet, 1960.[11]

2. **La position de la Roumanie vers les événements au Congo dans la seconde moitié de 1960 et à l'assassinat de Patrice Lumumba**

Depuis l'indépendance du 30 Juin 1960, les dirigeants de l'Etat roumain ont montré leur soutien pour le gouvernement de Patrice Lumumba. Cet événement a été largement introduit dans la presse roumaine, les deux centrale quotidiens *Scânteia* et *Romania Libera* poste beaucoup d'information et des articles sur l'émergence du nouvel Etat.[12]

L'attention donné à cet événement par l'État roumain a été traduit en participant à les festivités de Léopoldville a une délégation conduite par Vasile Dumitrescu, ministre adjoint des Affaires étrangères roumain. Dans le discussions, la délégation roumaine et les officiels congolais ont conclu, il est vrai verbalement, que exister la possibilité d'établir des relations diplomatiques entre les deux pays. Pendant leur séjour dans le nouvel Etat africains les officiels roumains se sont réunis avec le Premier ministre congolais Patrice Lumumba. Au cours des entretiens il est apparu heureux que le gouvernement roumain a montré une attention particulière à l'indépendance de son pays par l'envoi d'un représentant du gouvernement aux célébrations organisées pour l'événement. Il a également voulu transmettre grâce cordiales gouvernement roumain, qui a reconnu parmi la République du Congo.[13] En conséquence, la Cinquième Direction des Relations du Ministère des Affaires Étrangère roumain a proposé la création d'un bureau diplomatique Congo à la suggestion du Dumitrescu, par l'envoi d'une notification à la Direction Comptabilité pour évaluer les coûts de cette action.[14]

Il convient de noter que à la fin de 1960, les deux journaux centrales ont maintenu leurs lecteurs au courant de la situation du Congo presque tous les jours, parfois des informations sur ces questions occupant quelque jours un moitié de la page consacrée à des événements internationaux. Au vision des journalistes roumains, les principaux responsables de la situation au Congo était les états "impérialistes" dirigé par les Etats Unies et la Belgique, qui ne sont pas réconciliées à l'idée d'indépendance et voulait encore exercer une certaine

[9] The Church Committee, *op. cit.*, p. 17.(traduction de l'auteur)
[10] *Ibidem*, pp. 21-25
[11] Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, Problema 20, anul 1960, Congo, dosar *Note de convorbiri și de informare*, ff. 9-10.
[12] *Scânteia,* an XXIX, nr. 4874, 30 iunie 1960, p. 4 și *România Liberă,* an XVII, nr. 4886, 30 iunie 1960, p.3
[13] Vasile Gliga, Constantin Turcu (coord.), *Reprezentanțele diplomatice ale României,* volumul III, București, Editura Politică, 1973, p.604
[14] AMAE, Problema 220, an 1960, Congo, dosar *Discursuri, rapoarte privind politica externă a Congo-ului*, f. 4

influence dans le nouvel état. Pour déstabiliser le régime politique de Lumumba, les puissances occidentales ont appelé a les adversaires du Premier ministre, comme le cas de Tchombe, qui était l'homme des Belges, ou même des personnes de son entourage, le plus important étant le colonel Mobutu qui avait été recruté par la CIA. Les journalistes roumains ont estimé que autre coupable pour la situation du Congo était Dag Hammarskjöld, secrétaire général de l'ONU, qui a été accusé d'avoir refusé de mettre en œuvre les résolutions du Conseil de Sécurité des Nations Unies et était complice avec Belges et les Américains.

L'Etat roumain était l'un des défenseurs du régime Lumumba internationalement. Cela résulte clairement dans le discours du Représentant permanent a l'ONU de la Roumanie, Silviu Brucan, lors d'une session extraordinaire de l'Assemblée Générale a 18 septembre 1960. Les mots de l'officiel roumain était en fait une attaque contre, principalement l'ONU, qui a été accusé à tolérer les actions des Belges en Katanga. Puis, vint le tour de l' O.T.A.N d'être critiqué par Brucan, qui disant: ” *Le complot colonialiste contre le Congo a été développé et mis en œuvre en vertu de l'OTAN et représente l'essence de la politique de l'OTAN et, en particulier, la politique américaine vers la lutte des peuples qui sont encore sous l'oppression coloniale. Dans l'exploitation des richesses du Katanga ne sont pas impliqués seulement des intérêts belges. Intérêts précis des américains et l'anglais, en particulier le groupe Rockefeller, sont également impliqués.*”[15]

A la fin du discours, il a été présenté le point de vue de la Roumanie sur les mesures qui devait adopter à l'Assemblée. À cet égard Brucan a déclaré que: "*Selon les intérêts nationaux de l'État roumain du peuple congolais, les intérêts de la paix et la sécurité internationales exigent l'Assemblée générale de prendre immédiatement les mesures nécessaires pour assurer la stricte application des résolutions du Conseil de Sécurité de créer les conditions pour sauvegarder l'intégrité territoriale, l'indépendance et l'unité nationale de la République du Congo, conformément les aspirations du peuple congolais clairement exprimée*.”[16]

La position du gouvernement roumain n'a pas été exagérée, demandent que les pays occidentaux respecter les décisions du Conseil de Sécurité de l'ONU et de l'intégrité de l'indépendance et l'intégrité territoriale de la République du Congo.

Après le mis en résidence surveillée de Patrice Lumumba, dans la presse roumaine ont paru beaucoup d'articles qui ont exigé sa libération immédiate et le rétablissement au pouvoir, parce qu'il était le désir du peuple congolais. Journalistes roumains ont continue a suivre l'évolution de ce sujet, y compris en Janvier 1961, lorsque le leader congolais avait été tué secrètement. Bien que Lumumba avait été assassiné depuis le 17 Janvier 1961, cela a été gardé secret par les responsables du Katanga pendant environ un mois. Selon un communiqué de nouvelles de la Presse Trust anglais de BBC datée du 13 Février 1961 a été notifiée au fait que les trois prisonniers, dirigé par le Premier ministre congolais avaient échappé de l'endroit où ils ont été emprisonnés, trois jours avant. En outre, la même source a indiqué que les autorités de ce province sécessionniste avaient pris une récompense pour leur capture, qui est l'équivalent de 2.000 £ pour Lumumba et chaque 300 £ pour ses deux collaborateurs, Joseph Okito et Maurice Mpolo.[17] Plus tard, il a été déclaré que le 12 Février les trois fugitifs avaient été pris par des paysans et tué alors qu'il tentait d'échapper de leurs mains.

En Roumanie, les premières informations sur l'évasion de Lumumba est apparu dans le journal *Scânteia* du 11 Février 1961, ayant comme sources des journaux occidentaux et des

[15]*Scânteia,* an XXX, nr. 4943, 20 septembrie 1970, p.3 și *România Liberă*, an XVIII, nr. 4955, p.3 (traduction de l'auteur)
[16]*Ibidem.* (traduction de l'auteur)
[17]http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/february/13/newsid_2541000/2541053.stm (accesat în data de 16.04. 2015)

agences de presse occidentales.[18] Dans les prochains jours, lorsque le meurtre de trois dirigeants congolais est devenue officielle les deux quotidiens roumains ont publié des informations détaillées dans lesquelles ils ont été marqués ceux tenu pour responsable de cet événement. Ces critiques ont été formulées contre les Nations Unies, l'institution d'un rôle moral dans l'assassinat de Lumumba, accusé qu'elle a permis son arrestation par Mobutu, puis de l'envoyer au Katanga où il a été tué. Le 16 Février ont été publiés la première réaction officielle de l'Etat roumain, composé de deux télégrammes signés par le président du Conseil des ministres, Chivu Stoica. Le premier a été adressée à Antoine Gizenga, le successeur de Patrice Lumumba, et était destiné à envoyer des condoléances à la perte du peuple congolais par la mort de l'ancien Premier ministre. Le second télégramme a été envoyé par Patrick Dean, qui, dans cette période, occupé le poste de Président du Conseil de Sécurité des Nations Unies. Dans un ton agressif et en utilisant un langue du bois, la Roumanie estime que le crime avait eu lieu de l'inaction de l'organisation, le principal coupable étant trouvé secrétaire général, Hammarskjöld. La télégramme mention aussi que*:*

” Le gouvernement roumain, qui abrite une chaleureuse sympathie pour le peuple congolais et tous les peuples qui luttent pour la liberté et l'indépendance nationale, en demandant au Conseil de sécurité:

À condamner les crimes commis au Congo par les colonialistes belges, d'entreprendre une campagne vigoureuse pour arrêter et désarmer clique Tchombe-Mobutu pour éliminer les soldats belges et l'ensemble du personnel du Congo belge qui se trouvent également le retrait de toutes les troupes étrangères du Congo. À la marque le rôle de l'outil perverse des puissances coloniales et leurs partisans, joué par le Secrétaire général des Nations Unies, Dag Hammarskjöld, pour retirer immédiatement de la station qu'il compromet par sa conduite incompatible avec les principes de la Charte des Nations Unies, d'honneur et de la dignité humaine.”[19]

Incidemment, dans ce jour de 16 Février, les deux quotidiens roumains ont donné une page entière en analysant les événements au Congo, l'information présentée est en grande partie le même. La nouvelle qui occupent la plus grande espace sur la page concerne une réunion de protestation contre l'assassinat de Lumumba, tenue à Bucarest, qui a été organisé par le Comité National pour la Défense et la Paix du RPR et la Ligue Roumaine pour l'Amitié avec les Peuples d'Asie et d'Afrique. Lors de l'événement ont parlé plusieurs représentants d'organisations roumaines, les plus importants étant les dirigeants des deux institutions organisatrices, à savoir l'académicien et le poète Geo Bogza, en tant que vice-président de la Comité, et prof. Univ. dr. Stanciu Stoian, qui était secrétaire général de la Ligue de l'Amitié. Dans son discours, le poète avec des ambitions de politicien communiste décrit la justification pour le déploiement des événements disant: ” ... *Le peuple roumain a reçu avec une profonde douleur et l'indignation des nouvelles des crimes terribles commis par les colonialistes au Congo. Comme bon nombre des peuples qui luttent pour la liberté, porteurs de ses idéales sont tombés sous la balle, couteau ou épée appartient a ceux qui sont payés par les forces réactionnaires. Mais rien ne pouvait arrêter l'élan croissant de la lutte de libération des peuples sous le joug colonial. Nous nous sommes réunis pour protester contre l'assassinat des héros nationaux du Congo-Lumumba, Okito et Mpolo- demander de punir les coupables de ce*

[18]*Scânteia,* an XXX, nr. 5072, 11 februarie 1961, p. 4 și *România Liberă,* an XIX, nr. 5078, 11 februarie 1961, p.4

[19]AMAE, Problema 220, anul 1961, Congo, dosar *Informări referitoare la aspecte ale situației din Congo,* f. 1. (traduction de l'auteur)

crime ignoble et d'exprimer notre entière solidarité avec la lutte du peuple congolais pour la liberté et la défense de l'indépendance nationale."[20]

Au cours de la réunion, une motion a été adoptée qui était fait plusieurs demandes par le président du Conseil de Sécurité des Nations Unies, qui sont identiques à ceux énumérés ci-dessus, qui ont été trouvés dans la télégramme envoyé par Chivu Stoica le même officielle. La série d'événements organisés en Roumanie pour condamner l'assassinat de Patrice Lumumba a continué la soirée du 16 Février, avec l'organisation à Bucarest d'une Assemblée d'Etudiants d'Afrique, Asie et Amérique Latine. Selon des informations publiées dans les journaux centraux sous ses deux parlaient plusieurs étudiants des pays de ces continents comme le Soudan, Zanzibar, RAU, l'Inde, l'Indonésie et la Chine, leur discours ayant un message principalement anticoloniale.[21] Le même jour, ils ont tenu des réunions de protestation contre l'assassinat de Premier Ministre congolais dans d'autres villes, comme Craiova et Baia Mare.[22] Des evénements à la mémoire de Patrice Lumumba effectuées dans notre pays ont continué chez 17 Février. A Bucarest était organisé un rassemblement de protestation à l'usine de vêtement "Gheorghe Gheorghiu-Dej", après les heures de travail, en présence de plus de 3000 travailleurs.[23] D'autres manifestations ont également été organisées le 18 Avril au Iaşi, Cluj et Târgu-Mureş.[24]

Le nombre du 18 Février 1961 de journal *Scânteia* publié dans ses pages une sorte de poésie écrite par Geo Bogza intitulé *Congo et mon cœur*. Il était plus une séquence de phrases sans rime, et certains d'entre eux aucune logique ou la mort de Lumumba a été déploré. Dans ce écriture, l'auteur compare l'assassinat du Premier ministre congolais, celle de grand érudit espagnol Federico Garcia Lorca, qui a été assassiné par les troupes de Franco en 1936. A propos de Lumumba, Geo Bogza dit:

" *N'ont pas tué dans les fours abhorrer pour toute l'humanité, de la morte nazi,*
ne tuèrent pas à la sinistre lumière des torches tenues par les hommes avec des cagoulés membres de Ku Klux Klan,
mais, l'ont tué sous le bleu agitant d'un drapeau qui annoncera la justice à tous les peuples,
depuis longtemps pas passé sur la terre une noirceur si grand.
Sous un drapeau qui appartient à tous les peuples, de l'entier humanité, les assassins ont des couteaux tranchants comme autorisé sous le toit d'une boucherie autorisé.
Et leur crime rempli de sang le ciel et la terre."[25]

Information et éditoriaux à propos de la mort de Lumumba ont continué à apparaître sur les pages de deux journaux roumaines tous les jours jusqu'à la fin de Février 1961, condamnant dans une langue de bois, les auteurs moraux de l'assassinat.

Le plus important événement dédié à la commémoration Patrice Lumumba tenue en Roumanie était la démonstration de la jeunesse travailleuse et studieuse dans la capitale, tel que présenté par Scanteia. Initialement, la manifestation a été organisée dans le grand amphithéâtre de l'Institut de l'Economie "V. I. Lénine " de Bucarest. La, ont parlé plusieurs représentants des étudiants et des jeunes travailleurs roumains, mais aussi quelques étudiants de certains pays d'Afrique ou d'Asie. Le message principal de ces discours ont été punit les coupables de l'assassinat de Lumumba et le licenciement du secrétaire général de l'ONU, Dag Hammarskjöld. Par la suite, une motion a été adoptée par les participants, dans lequel, entre

[20] *România Liberă,* an XIX, nr. 1952, 16 februarie 1961, p. 4 (traduction de l'auteur)
[21] *Scânteia*, an XXX, nr. 5078, 17 februarie 1961, p.4
[22] *România Liberă,* an XIX, nr. 5083, 17 februarie 1961, p. 3
[23] *Idem*, nr. 5084, 18 februarie 1961, p. 3
[24] *Idem*, nr. 5085, 19 februarie 1961, p. 4
[25] Geo Bogza, *Congo și inima mea*, în *Scânteia,* an XXX, nr. 5079, 18 februarie 1961, p. 3 (traduction de l'auteur)

autres choses déclaré: ” *Nous sommes profondément convaincus que la lutte du peuple congolais triomphera et des traîtres et des criminels ne sera pas échapper au jugement du peuple. Nom de Lumumba et ses compagnons de combat restera à jamais dans la conscience du peuple congolais et d'autres nations comme un symbole des aspirations de l'Afrique pour la liberté*.”[26]

Par la suite, l'Assemblée s'etait transformé dans un mars sur les rues de Bucarest, le point terminus étant l'Ambassade de Belgique à Bucarest, où la motion serait déposée. Arrivé sur les lieux, les manifestants ne sont pas autorisés à soumettre le document et Constantin Sirbu, qui a produit un reportage sur ce sujet pour *Romania Libera*, raconte qu'ils ont passé quelques faits difficiles à imaginer pour la Roumanie dans les années 60, si on ne le classement. L'auteur dit que quand ils ont vu ne sont pas autorisés à déposer ce mémoire plusieurs étudiants africains et asiatiques ont casse le dispositif de les miliciens et a sauté le clôture de l'ambassade, tenant sa cour. Ensuite, ils ont commencé collent aux murs du bâtiment plusieurs des slogans et des portraits de Lumumba. L'article mentionne que les manifestants pourraient être expulsés de la cour intérieure qu'après l'intervention de miliciens qui avaient reçu des renforts.[27]

En conclusion, il semble que le licenciement et la liquidation de Lumumba faisaient partie d'un plan complexe et bien pensé qui comprenait le CIA, les belges et son adversaires locaux comme Mobutu et Tchombe. Les deux premiers entités se sont occupées par des logistiques et des informations, tandis que les dirigeants congolais ont fait le sale travail, à savoir la liquidation effective de Lumumba.

Référant à la position de la Roumanie, il a montré dès le début son soutien au gouvernement de Patrice Lumumba, condamnant au niveau officiel et à travers ses médias toutes les mesures prises contre lui. L'assassinat du Premier ministre congolais a eu un fort écho en Roumanie, étant des activités de commémoration organisées dans plusieurs villes. Pour les deux journaux centraux roumains cet événement était le thème principal de la politique étrangère pendant un mois à partir de sa production. Toutefois, des articles et des informations étaient écrites dans une langue du bois et en exagérant souvent la présentation des événements.

BIBLIOGRAPHY :

I. Doccuments

1. **Arhiva Ministerului Afacerilor Externe**- Problema 20, anul 1960, Congo, dosar *Note de convorbiri și de informare* (Problème 20, année 1960, Congo, dossier *Notes des appels et informations)*; Problema 220, an 1960, Congo, dosar *Discursuri, rapoarte privind politica externă a Congo-ului* (Problème 220, année 1960, Congo, dossier *Discours et rapports regardent la politique extérieure du Congo*);Problema 220, anul 1961, Congo, dosar *Informări referitoare la aspecte ale situației din Congo* (Problème 220, année 1960, Congo, dossier *Informations sous quelques aspectes de la situation du Congo*)
2. **Arhivele Naționale Istorice Centrale**- fond IRRCS- Africa, dosar nr. 7/1959-1960 (l'Archives Nationales Historiques Centrales, fond IRRCS, dosier nr. 7/1959-1960.).
3. The Church Committee, *Alleged assassination plots involving foreign leaders,* US Government Printing Office, Washington, 1975

[26] Constantin Sîrbu, *Jos mâinile de pe Congo,* în *România Liberă,* an XIX, nr. 5089, 24 februarie 1961, p. 3 (traduction de l'auteur)
[27] *Ibidem*

4. Namikas, Lise, Mazov, Sergey, *The Congo crisis: 1960-1961*, Woodrow Wilson Center, Washinghton, 2004

II. Presse
Articles
1. Bogza, Geo, *Congo și inima mea,* în *Scânteia,* an XXX, nr. 5079, 18 februarie 1961 (Bogza, Geo, *Congo et mon coeur,* en *Scânteia,* année XXX, nr.5079, 18 février 1961)
2. Sîrbu, Constantin, *Jos mâinile de pe Congo,* în *România Liberă,* an XIX, no. 5089, 24 februarie 1961 (Sîrbu, Constantin, *Mains bas vers le Congo,* en *România Liberă,* année XIX, no. 5089, 24 février 1961).
3. Weissman, Stephen R., *What really happened in Congo:The CIA, the murder of Lumumba and the rise of Mobutu,* en *Forreign Affairs*, vol. 93, no. 4, july/august 2014

Journaux
1. *România Liberă* et *Scânteia,* nombre d'années 1960, 1961

III. Livres
1. Archer, Jules, *Congo. The birth of a nation*, Folkestone, Bailey Brothers and Swinfen Ltd., 1971
2. Cornevin, Robert, *Le Zaire*, Presses Universitaires de France, Paris, 1972
3. Gliga, Vasile, Turcu, Constantin (coord.), *Reprezentanțele diplomatice ale României,* volumul III, București, Editura Politică, 1973. (Gliga, Vasile, Turcu, Constantin (coord.), *Les offices diplomatiques de la Roumanie*, tome III, Editure Politique, Bucharest, 1973)

CHARACTERISTICS OF THE FORCED INDUSTRIALIZATION IN ROMANIA DURING CEAUSESCU REGIME (1965-1989)

Mihaela Bărbieru

PhD Researcher III, "C.S. Nicolăescu-Plopșor" Social and Humanities Research Insitute – Craiova, Romanian Academy/ Assist. PhD, University of Craiova

Abstract:The development of the national economy during 1965-1989 was based on the mass industrialization, the export of industrial products, but also on creating new sub-branches of industry in various fields. Romania's forced industrialization was achieved through its own efforts, supported by the official policies and strategies of that period of time. This form of industrialization involved the construction of several industrial giants that, on the one hand, they had a large consume of raw materials, energy and high economic costs, and, on the other hand, had also an inefficient production. Also, it has been artificially accelerated the development of chemical industry, especially fertilizers industry, and the consumer goods industry has become an important part of the export, which led to the deterioration of the quality of life of the population, due to the lack of the products from these industries on the national market. Unfortunately, Romania's industrialization during communism was created without taking into account other factors (such as environment, social factors etc.) and has goaled transforming the country into an industrial-agrarian state, which was beneficiary of an efficient economy, where there were not supposed to exist economic development gaps between areas, regions, counties, their economic and social development level being almost similar.
In this study, we are analyzing the main aspects of the forces industrialization, a specific process of Romania, during Communist period (1965-1989).

Keywords: forced industrialization; communist period; industry fields; economy; gaps

Planul economic lansat în 1948, prin punctul 10 al rezoluției plenarei din 22-24 decembrie[1], a avut printre obiective planificarea investițiilor masive în industria grea în detrimentul celei de consum, după modelul Uniunii Sovietice. Planul stalinist pentru România, ca de altfel pentru toate ţările ce intraseră sub cupola Kremlinului, s-a bazat pe o strategie unică de transformare a economiei şi structurilor sociale naţionale „în copii la indigo ale celei din URSS"[2]. Practic, a însemnat transformarea economiei bazate pe piaţă şi pe proprietate privată „într-o economie planificată de la centru, aflată în proprietatea statului"[3]. Sovietizarea industriei românești a cunoscut în perioada Gheorghe Gheorghiu-Dej, care considera că lărgirea „puterii poporului în sectorul economic al Republicii noastre Populare" reflecta „succesele obţinute pe teren politic"[4], epoca sa de glorie.

Politica aberantă de industrializare a devenit astfel principalul mijloc de acțiune pentru progresul economic într-o societate în care se credea că existența unei industrii dezvoltate era indisolubil legată de existența clasei muncitoare, care la rândul său reprezenta, potrivit Raportului politic al CC la conferința partidului din 1956, „garanția democratizării vieții

[1] Dinu C. Giurescu (coord.), *Istoria românilor*, vol. X, București, Editura Academiei Române, 2010, pp. 65-70.
[2] Vezi Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate. O istorie a comunismului românesc*, Iaşi, Editura Polirom, 2005, p. 145.
[3] *Ibidem.*
[4] Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Semnificaţia naţionalizărilor*, în „Studii. Revistă de ştiinţă-filosofie-arte", III/iulie-septembrie 1948, p. 8.

noastre publice, garanția lichidării feudalismului și moșierimii”[5]. Industia grea era considerată principalul mijloc de „refacere și reconstruire a țării”, iar liniile trasate de partid au avut în vedere faptul că aceasta trebuia să pună în valoare toate bogățiile țării. Dezvoltarea ei aducea după sine evoluția celorlalte ramuri economice și apariția unor ramuri economice noi, dezvoltarea și funcționarea transporturilor, în lipsa căruia nu ar fi putut exista o economie modernă, precum și faptul că doar prin industria grea s-ar fi putut asigura dezvoltarea agriculturii cu mașini, unelte și instalații care să determine creșterea productivității. Astfel, România, care dispunea la acel moment de materii prime de bază (cărbune, țiței, bauxită, minereu de crom, magneziu) și de mână de lucru suficientă, ar fi fost capabilă, în accepțiunea liderilor comuniști, de un adevărat salt economic[6].

Raportul politic al CC la Congresul al IX-lea al P.C.R., din iulie 1965, a hotărât „direcțiile de dezvoltare a României în următorii cinci ani”, dezvoltarea continuă a economiei stând „la baza progresului general al societății” românești. Obiectivul central al dezvoltării economice „rămâne industrializarea țării, dezvolatrea cu precădere a industriei grele, în special a industriei constructoare de mașini”[7]. În anii regimului ceaușist, procesul de industrializare s-a axat pe dezvoltarea accelerată în scopul transformării țării dintr-un stat preponderent agrar într-unul puternic industrializat[8], cu o economie puternică. Din nefericire, nu s-a ținut cont de factorii care ar fi trebuit să eficientizeze producția (mediul înconjurător[9], social etc.), „de echilibrul dintre diferitele ramuri economice”[10] și nici de forța de muncă specializată sau în curs de specializare. Industrializarea a fost realizată forțat, prin eforturi proprii susținute de strategiile și politicile guvernamentale ale timpului, care au afectat populația. Fără a se face calcule cost-beneficiu și în absența unor proiecții de piață specifice, rezultatul nu a fost cel scontat. Producțiile au fost ineficiente, cu costuri foarte ridicate. Dezvoltarea artificială a industriei chimice, în special a îngrășămintelor, într-o perioadă în care țările dezvoltate renunțau la această ramură economică, precum și direcționarea bunurilor de larg consum către export au determinat derapaje serioase în echilibrul diferitelor categorii sociale și permanente lipsuri a bunurilor de larg consum, care au determinat raționalizarea și cumpărarea alimentelor pe cartele. Dacă până spre sfârșitul anilor 70, investițiile mari în industrie nu au fost resimțite în mod negativ de către populație deoarece fuseseră făcute împrumuturi la Fondul Monetar Intrnațional și Banca Mondială[11], ulterior lucrurile vor lua o întorsătura dramatică tocmai datorită acestor împrumuturi. Situația dezastruoasă prin care avea să treacă țara era relevată și de raportarea de cifre nereale, care spre finele anilor 80 se împământenise ca o practică uzuală. După căderea regimului comunist, Comisia Națională pentru Statistică a întocmit *Anuarul Statistic al României*, ediția 1990, care a adus cifrele la

[5] Apud Iulica Preda, *Politica de industrializare – principala pârghie a progresului economic și social*, în „Trei decenii de victorii și biruințe sub conducerea Partidului Comunist Român 1945-1975”, Sesiune de referate, octombrie 1975, pp. 10-13.
[6] *Ibidem.*
[7] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste. Rapoarte, cuvîntări, articole. Iulie 1965 – septembrie 1966*, București, Editura Politică, 1968, pp. 18-20.
[8] Raportul politici al Congresului al IX-lea al P.C.R. consemna: „Numai pe baza industrializării vom crea condiții pentru lichidarea rămânerii în urmă de veacuri a satului față de oraș” (Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul...*, p. 21).
[9] În România poluarea a ajuns în perioada comunistă la cote foarte mari.
[10] *Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România. Raport Final*, București, 2006, p. 49, disponibil la adresa web http://www.presidency.ro/static/ordine/RAPORT_FINAL_CPADCR.pdf
[11] Dinu C. Giurescu (coord.), *Istoria românilor ...*, 2010, p. 290.

„proporțiile lor reale”[12] și care cuprindea „capitole și indicatori noi, care nu s-au publicat niciodată în cei 45 de regim comunist totalitar”[13].

Procesul industrializării din România între anii 1965-1989, bazat pe raționamente nerealiste ale politicii investiționale a ignorat realitățile economice ale statelor capitaliste dezvoltate, generând astfel dezechilibre sectoriale grave. Investiţiile făcute în economia naţională au crescut în mod constant, iar cea mai mare creştere a fost înregistrată în industrie, în unii ani depăşindu-se chiar 50%. Acestea au fost făcute preferenţial în industria grea, constructoare de maşini şi petrochimie, astfel fiind defavorizate alte ramuri economice. Este perioada în care se vor construi multe combinate industriale, necalculându-se în prealabil indicii de rentabilitate. Tot ce conta era planificarea stabilită în planurile cincinale. Construcția acestora s-a făcut în defavoarea agriculturii, care primea fonduri investiționale mici, politica statului fiind aceea de neglijare a acestui segment așa cum reiese din raportele statistice ale vremii[14]. Potrivit *Raportului Final* realizat de *Comisia Prezidenţială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România* în anul 2006, semnificativă a fost alocarea investiţiilor industriale pe cele două grupe ale industriei[15]:

- *grupa A* – ramurile producătoare de mijloace de producţie, adică de bunuri investiţionale (industriile metalurgică, siderurgică, constructoare de maşini, extractivă ş.a.) – a beneficiat de cea mai mare parte a investiţiilor, peste 80% în întreaga perioadă, uneori apropiindu-se chiar şi de 90%;
- *grupa B* – industriile producătoare de bunuri de consum individual (industriile alimentară, textilă, de pielărie ş.a.) – a beneficiat, în medie, de aproximativ 11% din investiţiile industriale, foarte rar ajungând-se în jurul a 16%.

Consecința firească a acestor investiții a fost apariția unui număr mare de întreprinderi de stat și cooperatiste, care, potrivit *Anuarului Statistic al României 1990*,se cifrează la 2.102 în anul 1989 față de 1.658 în anul 1960[16]. Astfel, dezvoltarea haotică a industriei a determinat modificări structurale ale populației ocupate prin creșterea numărului de salariați din industrie[17] și scăderea drastică a celor din agricultură, după cum se poate observa în tabelul alăturat:

	1950	1989
Total populație ocupată	8.377,2 mii	10.945,7 mii
Industrie	1.000,7 mii (12%)	4.169,00 mii (38,1%)
Agricultură	6.208,7 mii (74,1%)	3.012,3 (27,5%)

Sursă: *Anuarului Statistic al României 1990*, p. 102.
Diferența dintre numărul total al salariaților și numărul celor din industrie și agricultură aparține celorlalte ramuri economice.

[12] *Ibidem*, p. 291.
[13] Comisia Națională pentru Statistică, *Anuarul Statistic al României 1990*. Cuvânt înainte de Petru Pepelea, III.
[14] Ionel Claudiu Dumitrescu, *Neglijarea agriculturii în perioada comunistă*, în „Historia”, disponibil la adresa http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/neglijarea-agriculturii-perioada-comunista
[15] *Comisia Prezidenţială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România. Raport Final*, Bucureşti, 2006, p. 417, disponibil la adresa web http://www.presidency.ro/static/ordine/RAPORT_FINAL_CPADCR.pdf
[16] Comisia Națională pentru Statistică, *Anuarul Statistic al Rmâniei 1990*,p. 420.
[17] În Raportul la Congresul al IX-lea al P.C.R., din iuie 1965, Nicolae Ceaușescu a trasat direcții în aceste sens: „O caracteristică a țărilor cu economie dezvoltată constă în faptul că majoritatea populației lucrează în ramuri neagricole. Și în țara noastră vor continua să aibă loc importante modificări în structura forței de muncă, industria atrăgând în sfera ei o parte tot mai mare a populației active”; Pentru detalii, vezi Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste...*, p. 25.

Planurile cincinale erau prevăzute în permanență cu creșteri ale producției industriale greu de realizat. Astfel, Raportul CC la Congresul al X-lea al P.C.R. din august 1969 a prevăzut pentru următorul cincinal (1971-1975) o producție mai mare cu 8,5-9,5% în medie pe an, pentru industria constructoare de mașini cu 72-78% față de anul 1970, producția de oțel de 10-10,5 milioane de tone pentru anul 1975, iar industria de îngrășăminte chimice o producție de 2,2-2,4 milioane de tone[18]. Deși la 8 iulie 1971 a fost înființată *Comisia centrală de partid și de stat pentru elaborarea programelor de dezvoltare economică și socială*, sub președinția lui Ceaușescu[19], nu avem date concrete care să ne demonstreze că au fost realizate cercetări serioase asupra pieței și impactul care ar fi trebuit sa-l aibă aceste politici investiționale asupra economiei naționale. În 2013, Academia Română, prin istoricii săi, făcea o analiză pertinentă asupra acestui subiect: „A ajuns noua Comisie la concluzia dublării fondului alocat dezvoltării economice? Sau a fost inițiativa lui Nicolae Ceaușesu, comunicată Comisiei și trecută în planul cincinal 1971-1975? Din felul cum funcționa procesul decizional inițiativa va fi fost, probabil, de la Nicolae Ceaușescu la Comisie și apoi la Legea Planului cincinal pe 1971-1975”[20]. Programul elaborat de Congresul al XI-lea al P.C.R. s-a înscris în aceleași linii de dezvoltare cu orice preț a *societății socialiste multilateral dezvoltate*: „forțelor de producție, al programului economic și social al țării în condițiile revoluției tehnico-științifice îl reprezintă continuarea fermă a politicii de industrializare socialistă în cursul căreia industrializarea își va întări necontenit poziția conducătoare în economie și-și va spori ponderea în crearea venitului național, în realizarea reproducției lărgite și satisfacerea nevoilor de consum ale populației în dezvoltarea schimburilor economice externe”[21]. Directivele congresului au stabilit ca până în anul 1980, producția globală industrială a fiecărui județ să ajungă la cel puțin 10 miliarde de lei[22].

La 8 mai 1986, Nicolae Ceaușescu, pentru care Partidul Comunist Român era „continuatorul logic al mișcării revoluționare și socialiste din România”, considera că toate realizările și creșterile economice se datorau „muncii eroice a clasei muncitoare, a țărănimii, a intelectualității ... a întregii națiuni”, iar în anii socialismului „s-a schimbat întreaga înfățișare a țării”[23]. Potrivit acestuia, cel de-al 7-lea cincinal[24] era beneficiarul unor creșteri semnificative. Nu lua în calcul discrepanțele foarte mari înregistrate între industrie și agricultură. Producția industrială a fost în 1985 de peste 100 de ori mai mare față de anul 1944, 80% din creștere realizîndu-se în perioada 1965-1985, în timp ce producția agricolă de doar 4 ori. Numărul mare de construcții industriale, agricole și social-culturale a determinat mărirea semnificativă a numărului de locuitori care s-au mutat în „casă nouă, peste 80% în cei 20 de ani”[25]. Totodată s-a realizat și *marea relocare*[26] prin care o parte importantă a populației s-a mutat de la sate la orașe. Anul 1986 reprezintă totodată și începerea celui de-al 8-lea cincinal „de împliniri măreț”, cincinal în care Ceaușescu preconiza creșterea producției interne cu 45-50% față de anul 1985, cu un ritm anual de 7-8%. Producția agricolă ar fi trebuit

[18] Dinu C. Giurescu (coord.), *Istoria românilor ...*, pp. 340-341.
[19] *Ibidem*, p. 341.
[20] *Ibidem.*
[21] Iulica Preda, *Politica de industrializare...*, pp. 16-17.
[22] *România în plin avânt economic și social*, București, Editura Politică, 1977, p. 21.
[23] Nicolae Ceaușescu, *Cuvântare la Adunarea solemnă organizată cu prilejul aniversării a 65 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român. 8 mai 1986*, în „anale de istorie”, anul XXXII, nr. 3, 1986, p. 6.
[24] Al 7-lea cincinal s-a produs între anii 1981 și 1985.
[25] Nicolae Ceaușescu, *Cuvântare la Adunarea ...*, p. 6.
[26] *Relocarea* celor din mediul rural în mediul urban s-a realizat, de obicei, în jurul marilor centre indistriale. Astfel, au fost distruse sate întregi sau părți de sate în locul lor fiind construite parcuri industriale sau suprafețe mari ce erau destinate agriculturii.

să înregistreze o creștere de 5-6%, iar venitul național de 8-10%. De asemenea, a luat în calcul canalizarea eforturilor în a se rezolva „în linii generale, până în 1990, problema energiei, prin punerea în producție a noilor centrale electrice, inclusiv a celor nucleare, conform programului energiei”[27].

Ca urmare a rezervelor de petrol și minereu, industria metalurgică și cea chimică au beneficiat de o dezvoltare impresionantă în perioada comunstă. Din dorința de a deveni o țară independentă în ceea ce privea producția de oțel, au fost construite mai multe combinte siderurgice la Galați, Slatina, Reșița și două cu tehnologie nemțească, la Târgoviște și Călărași. Creșterea producțivității a fost evidentă, de la 550 kt în 1950 la 14,3 milioane de tone în 1988, plasând România pe locul 10 în topul mondial al producției de oțel pe cap de locuitor. În 1982, metalurgia neferoasă reprezenta 4% din totalul producției industriale. Centrele cele mai productive erau înregistrate la Brănești, Baia Mare, Copșa Mica, Zlatna, Tulcea, Slatina și Oradea[28]. Deși țările dezvoltate renunțau la sectorul chimic România l-a dezvoltat rapid, ajungându-se în anul 1980 la o producție „între 10-20% din totalul producției industriale și reprezenta peste 25% din încasările din exporturi”. 50% din producția totală era asigurată de ramura petrochimică, cu cele două mari unități – Pitești și Ploiești –, precum și cu numeroasele unitați de mici dimensiuni de la nivelul întregii țări[29]. S-a pus accent pe dezvoltarea de produse chimice complexe (plastic special, cauciuc sintetic, fibre, electrozi, medicamente, detergent etc.) și pe industria producatoare de îngrășaminte artificiale[30]. Ca și în alte domenii industriale din acea perioadă, și în acest domeniu s-a pus accent pe cantitate și nu pe calitate.

Trebuie menționate și eforturile depuse în domeniul naval, România fiind printre puținele țări constructoare de platforme maritime de foraj. La sfârșitul anilor 70 existau doar 10 țări producătoare de instalații de foraj marin, iar șantierul naval de la Galați folosea produse autohtone. Cu toate că s-au făcut investiții foarte mari în acest domeniu s-a înregistrat o scădere a producției interne de petrol. Exportul către vest a continuat chiar și în aceste condiții deoarece exista o necesitate valutară, ajungându-se la situația din anul 1988, când producția internă de petrol a scăzut la 9,5 milioane de tone, iar capacitatea de rafinare la 30-33 milioane de tone[31]. Astfel, dacă până în anul 1975, România a fost un mare exportator de petrol, datorită capacității mari de prelucrare a petrolului în rafinăriile românești, începând cu acest an, în timp, importurile au depășit producția internă de petrol ajungându-se la peste 30 milioane de tone în 1988-1989[32].

Cu ajutorul tehnologiei și a parteneriatelor încheiate cu statele vestice, industria de mașini și utilaje din România s-a dezvoltat și a devenit cel mai mare sector industrial al țării, deservind piața internă în proporție de 90% și clasând țara noastră pe locul 10 în lume la producția de mașini-unelte, pe locul 3 în exportul de instalații petroliere și pe primul loc în exportul de vagoane feroviare[33]. Producția anuală în 1965 era de aproximativ 3.600 de unități. În 1980 era formată de 3 fabrici de automobile – Pitești, Craiova, Câmpulung Muscel –, 8 fabrici de subansamble și peste 100 de fabrici de piese – Pitești, Topoloveni etc. Autovehiculul reprezentativ pentru România secolului trecut – Dacia (cu derivatele sale) – a

[27] Nicolae Ceaușescu, *Cuvântare la Adunarea ...*, p. 7.
[28] Pentru detalii, a se vedea http://www.stiri-economice.ro/ Despre_industria_metalurgica_chimica_ Romania_ 1965_1989.html
[29] *Ibidem.*
[30] Au fost construite fabrici la Valea Calugareasca, Fagaras, Tarnaveni, Navodari, Turnu Măgurele, Piatra Neamt, Victoria etc.
[31] A se vedea http://www.stiri-economice.ro/Despre_industria_extractiva_Romania_1965-1989.html.
[32] A se vedea http://www.stiri-economice.ro/Resursele_Romaniei_in_perioada_1965-1989.html.
[33] A se vedea http://www.stiri-economice.ro/Industria_de_masini_utilaje_Romaniei_1965-1989.html.

început să fie produs din 1968 la Mioveni, în județul Argeș, sub licența Renault, sub denumirea de *Dacia1100*. Au fost vândute peste 40.000 de unități până în 1971. Sub numele de *Dacia 1300* au fost vândute un milion de mașini în anul 1985. La Timișoara s-a produs Dacia 500 (Lastun) doar cu tehnologie autohtonă[34]. În anii 80, piața de desfacere pentru România era cea externă în proporție de 50-80% (Cuba, Ungaria etc.). În anul 1988, s-a înregistrat o producție de 121.000 de autoturisme, peste 17.000 de camioane[35]. Cu toate acestea, parcul auto autohton era deficitar ca număr și sărac în mărci auto. Aceeași situație paradoxală a fost înregistrată și în domeniul combustibililor, unde deși exista o producție mare și un parc auto sărac, benzina a fost rationalizată la mijlocul anilor ′80, o familie posesoare de mașină având dreptul doar la 30 de litri de benzină pe lună[36].

În perioada regimului ceaușist a fost acordată importanță și investițiilor din domeniul aeronauticii, prin construcția de planoare, monoplanoare și avioane de constucție proprie, precum și elicoptere sub licență construite la Brașov, București sau la Craiova. În anul 1971, sub licență franceză a început producția în fabrica de la Brașov, ICA Ghimbav, a elicopterelor IAR-316B „Alouette III", de capacitate mică. Până în anul 1987 au fost realizate 200 de unități[37]. În 1974, tot sub licență franceză a fost construit elicopterul 330 Puma, de capacitate mare, pentru nouă persoane. Între 1971 și 1976, dintre cele 80 de elicoptere produse, 28 au fost exportate în Franța, iar restul destinate Ministerului Apărării și Aviației Civile. O parte dintre acestea au fost folosite de NATO, România devenind astfel singurul stat din spațiul Pactului de la Varșovia care a reușit să vândă tehnică militară Organizației Tratatului Atlanticului de Nord[38]. În anul 1982 va ieși pe piață primul avion de pasageri ROMBAC 1-11 fabricat sub licență British Aircraft și Rolls-Royce[39].

În industria carboniferă, dorind obținerea energiei cu orice preț și reducerea la minim a importurilor de petrol și gaze naturale, Ceaușescu a demarat un plan de creștere a producției și de dezvoltare rapidă a exploatărilor de cărbune. Între 1982-1985 au fost deschise *35 de mine*, care ar fi trebuit să exploateze în cantități foarte mari, ținta era de 86 de milioane de tone până în 1985. Nu a fost niciodată atinsă[40].

Fără a avea pretenția epuizării unui subiect atât de vast, în studiul nostru ne vom opri și asupra fenomenului de industrializare din județul Dolj. Aplicarea politicilor de industrializare a avut drept consecință transformarea sa din județ agrar în județ industrial, așa cum s-a întâmplat la nivelul întregii țări. Aplicarea Legii 119/1948 a avut ca efect trecerea în proprietatea statului a unui număr mare de fabrici, ateliere mecanice, tipografii, mori, ateliere etc., concomitent în orașe și comune. În total 256 de unități, dintre care 27 au fost repartizate patrimoniului statului ca fiind întreprinderi de interes național[41]. După naționalizare, în industria constructoare de mașini, primele întreprinderi care și-au început activitatea au fost

[34] Florin Chivoci, *Cum investea Franța în România lui Ceaușescu*, în „Historia"/2011; disponibil la adresa http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/cum-investea-fran-n-rom-nia-lui-ceau-escu.
[35] *Ibidem.*
[36] Florin Rusu, *Jumătate de secol de comunism: ciudatul caz al industriei de rafinare și al celei auto*, în „Energy Report"; disponibil la http://www.energyreport.ro/index.php/2013-petrol-si-gaze/2013-stiri-petrol-si-gaze/2013-rafinare-si-marketing/2759-jumatate-de-secol-de-comunism-ciudatul-caz-al-industriei-de-rafinare-si-al-celei-auto.
[37] Neculai Banea, Traian Tomescu, *Din istoria I.A.R. (Industria Aeronautică Română) – Brașov*, în „Buletinul AGIR" an XX, nr. 2/2015, p. 123.
[38] Florin Chivoci, *art. cit.*, http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/cum-investea-fran-n-rom-nia-lui-ceau-escu.
[39] Dinu C. Giurescu (coord.), *Istoria românilor* ..., p. 417.
[40] A se vedea, http://www.stiri-economice.ro/Despre_industria_extractiva_Romania_1965-1989.html
[41] Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Dolj, fond Inspectoratul General Administrativ, dos. 9/1948, ff. 362-363.

„Dezrobirea", „Lupta" şi „Metalurgica", acestea apărând în locul unor ateliere mecanice. În primii ani de după naţionalizare, în Dolj s-a dezvoltat industria bunurilor de larg consum, cea uşoară, cea alimentară şi s-au pus bazele industriei grele. În acest sens, în anul 1949 va lua fiinţă în Craiova Întreprinderea „Electroputere", iar în anul 1951, prin unificarea întreprinderilor „Dezrobirea", „Lupta" şi „Metalurgica", va lua fiinţă Întreprinderea „7 noiembrie"[42].

În anul 1976 în Dolj funcţionau 46 de înteprinderi, dintre care 32 erau unități republicane. Până în anii 1970-1971 eforturile de dezvoltare au fost canalizate către Craiova în detrimentul celorlalte localități, deoarece s-a dorit transformarea sa într-un puternic centru economic și cultural al regiunii. Liderii comuniști doljeni au avut în vedere atât interesele economice naționale, cât și interesele teritoriale. Planul investițional s-a înscris în aceeași linie de creștere constantă. În anul 1976 în Craiova se găseau mai multe unități industriale, dintre care amintim Termocentrala, Combinatul chimic cu 24 de fabrici, Întreprinderea de prefabricate din beton, Fabrica de bere, Uzina Electroputere, Uzina 7 Noiembrie, I.R.A., Întreprinderea de material rulant, Fabrica de confecții, Întreprinderea de textile „Independența", Întreprinderea de industrializare a laptelui, Fabrica de zahăr și ulei, Abatorul de la Podari (lângă Craiova), Fabrica de produse ceramice Mofleni, Tăbăcăria Bucovăț etc. A fost înființată societatea Oltcit SA sub licență Citroen, care în mare parte era destinată exportului în țări din America Latină sau din Europa. Procesul de fabricație a început în 1981, însă cu mari dificultăți. Datorită calității îndoielnice și a prețului mare, desfacerea era greoaie chiar și în țări ale CAER-ului[43]. Datorită lipsei de predictibilitate și de studiu al pieții caracteristică perioadei comuniste, pentru mașina economică ce s-a dorit a fi o alternativă la Dacia în preferințele populației autohtone rezultatele nu au fost tocmai cele scontate. Uzina Electroputere Craiova și-a legat numele de realizarea sistemului energetic românesc, de modernizarea sistemului feroviar și urban. Între 1949-1960 au fost produse locomotive electrice de mină și de tramvaie, din 1950 a început fabricația de mașini electrice rotative, iar din 1960 s-a trecut la fabricația de Locomotive Diesel Electrice. Preocupările lui Ceaușescu pentru dezvoltarea acesteia au fost constante. Volumul mare de investiții și colaborările cu firme din exterior au făcut ca *marca Electroputere* să devină cunoscută în peste 100 de țări[44].

Începând cu anul 1970, politica investițională a fost extinsă și asupra celorlalte localități ale județului, astfel au fost date în folosință mai multe unități industriale – o fabrică de celule electrice și o turnătorie la Băilești, o fabrică de transformatoare la Filiași, o fabrică de conserve și una de textile la Calafat etc.[45].

La sfârșitul anului 1989, în județul Dolj erau înregistrate 57 de întreprinderi industriale, dintre care 39 aparțineau industriei republicane și 16 industriei cooperatiste, cu un număr total de salariați de 89.820, dintre care 78.477 lucrau în industria republicană și 9.670 în industria cooperatistă[46].

---

[42] Vezi Ion Cetăţeanu, Ilarie Hinoveanu, Elisabeta Trăistaru (coord.), *Judeţele patriei. Judeţul Dolj, Monografie*, Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1981, pp. 89-90.

[43] Florin Chivoci, *art. cit.*, http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/cum-investea-fran-n-rom-nia-lui-ceau-escu.

[44] Florin Cojocaru, *Electroputere, fabrica-etalon a industriei comuniste, se zbate în pragul dezastrului*, în „Economica.net"; disponibil la adresa web http://www.economica.net/fabrica-mandrie-a-lui-ceausescu-sub-spectrul-dezastrului_63645.html

[45] Iulica Preda, *Rezultatele aplicării politicii de industrializare socialistă a țării în județul Dolj*, în „55 de ani de luptă și victorii sub conducerea Partidului Comunist Român", 1976, pp. 45-48.

[46] Comisia Națională pentru Statistică, *Anuarul Statistic al Rmâniei 1990*,p. 421.

Tabel explicativ al situației întreprinderilor și salariaților din județul Dolj

	Nr. întreprinderi	Nr. mediu salariați	Nr. mediu muncitori
1970	40	45.980	40.088
1985	56	84.568	73.273
1989	57	89.820	77.342

Sursă: *Anuarului Statistic al României 1990*, p. 425.

Începând cu anii 80, economia românească a început să înregistreze numeroase lipsuri. Erau produse mărfuri scumpe de o calitate îndoielnică pe de o parte, iar pe de altă parte, ca urmare a efortului colosal făcut pentru plata datoriei externe, tehnologia s-a uzat și s-a acutizat lipa resurselor și a materiilor prime. Achitarea datoriilor externe s-a făcut cu sacrificii mari atât pentru populație, pentru sectoarele economice, cât și pentru stat (vezi vânzările la preț de dumping), care se afla într-o criză profundă în 1989. Situația dezastruoasă în care se afla România reiese și din izolarea externă la care liderul comunist a condamnat-o, dar și din renunțarea la clauza națiunii celei mai favorizate în schimburile cu SUA.

BIBLIOGRAPHY:

Banea, Neculai, Tomescu, Traian, *Din istoria I.A.R. (Industria Aeronautică Română) – Brașov*, în „Buletinul AGIR" an XX, nr. 2/2015, pp. 118-127.
Ceaușescu, Nicolae, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste. Rapoarte, cuvîntări, articole. Iulie 1965 – septembrie 1966*, București, Editura Politică, 1968.
Ceaușescu, Nicolae, *Cuvântare la Adunarea solemnă organizată cu prilejul aniversării a 65 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român. 8 mai 1986*, în „anale de istorie", anul XXXII, nr. 3, 1986, pp. 3-20.
Cetăţeanu, Ion; Hinoveanu, Ilarie; Trăistaru, Elisabeta (coord.), *Judeţele patriei. Judeţul Dolj, Monografie*, Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1981.
Chivoci, Florin, *Cum investea Franța în România lui Ceaușescu*, în „Historia"/2011; disponibil la adresa http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/cum-investea-fran-n-rom-nia-lui-ceau-escu.
Cojocaru, Florin, *Electroputere, fabrica-etalon a industriei comuniste, se zbate în pragul dezastrului*, în „Economica.net" disponibil la adresa web http://www.economica.net/fabrica-mandrie-a-lui-ceausescu-sub-spectrul-dezastrului_63645.html
Comisia Prezidenţială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România. Raport Final, Bucureşti, 2006, disponibil la adresa web http://www.presidency.ro/static/ordine/RAPORT_FINAL_CPADCR.pdf
Comisia Națională pentru Statistică, *Anuarul Statistic al României 1990*.
Dumitrescu, Ionel Claudiu, *Neglijarea agriculturii în perioada comunistă*, în „Historia", disponibil la adresa http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/neglijarea-agriculturii-perioada-comunista
Gheorghiu-Dej, Gheorghe, *Semnificaţia naţionalizărilor*, în „Studii. Revistă de ştiinţă-filosofie-arte", III/iulie-septembrie 1948.
Giurescu, Dinu C. (coord.), *Istoria românilor*, vol. X, București, Editura Academiei Române, 2010.
Preda, Iulica, *Politica de industrializare – principala pârghie a progresului economic și social*, în „Trei decenii de victorii și biruințe sub conducerea Partidului Comunist Român 1945-1975", Sesiune de referate, octombrie 1975, pp. 10-21.

Preda, Iulica, *Rezultatele aplicării politicii de industrializare socialistă a țării în județul Dolj*, în „55 de ani de luptă și victorii sub conducerea Partidului Comunist Român", 1976, pp. 43-48.
România în plin avânt economic și social, București, Editura Politică, 1977.
Rusu, Florin, *Jumătate de secol de comunism: ciudatul caz al industriei de rafinare și al celei auto*, în „Energy Report"; disponibil la http://www.energyreport.ro/index.php/2013-petrol-si-gaze/2013-stiri-petrol-si-gaze/2013-rafinare-si-marketing/2759-jumatate-de-secol-de-comunism-ciudatul-caz-al-industriei-de-rafinare-si-al-celei-auto.
Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Dolj, fond Inspectoratul General Administrativ, dos. 9/1948, ff. 362-363.
Tismăneanu, Vladimir, *Stalinism pentru eternitate. O istorie a comunismului românesc*, Iaşi, Editura Polirom, 2005.

Webography:

http://www.stiri-economice.ro/ Despre_industria_metalurgica_chimica_ Romania_ 1965_1989.html
http://www.stiri-economice.ro/Resursele_Romaniei_in_perioada_1965-1989.html.
http://www.stiri-economice.ro/Industria_de_masini_utilaje_Romaniei_1965-1989.html.
http://www.stiri-economice.ro/Despre_industria_extractiva_Romania_1965-1989.html

THE IMPERIAL NUMEN IN ROMAN DACIA

Maria-Adriana Airinei

PhD Student, "Al. Ioan Cuza" University of Iaşi

Abstract: *In scholarship the generally accepted meaning of numen is that of "divine power or force" or even "divinity" and the hypostasis in which arouse interest is that of imperial numen. The discussion on imperial numen is taking place at the level of form and meaning. The imperial numen is attested in two ways: Numen Augustum and Numen Augusti. Duncan Fishwick explains this inequality of the numen by the deficiency recorded by the imperial vocabulary at that time. Numen Augusti and Numen Augustum have the same meaning. The numen is an attribute of the emperor. Numen Augusti is designed as a divine abstraction treated in the same way as a traditional god, but immanent within the princeps rather than having a separate or concomitant existence. Augustus posses numen, but he is not numen. For Abascal and Alföldy, NumenAugustum defines the divine power of the roman monarchy while Numen Augusti reflects the divine power of the reigning princeps. What are the meanings behind the Numen Augusti and Numen Augustum?*
Ittai Gradel considers that the worship of the divinity of emperor is the same thing with his direct worship as a god. But the veneration of Augustus is indirect, fact given by the religious notions as numen (Numen Augusti) or genius (Genius Augusti). What to understand by Numen Augusti?
The present paper aims to reconsider the epigraphic evidence attesting the concept of Numen Augustum/Augusti and to see the way in which the imperial numen introduces itself in roman Dacia.

Keywords: numen, emperor, worship, divine monarchy, personification of divine power.

A.*Numen*-ul imperial

Semnificaţia general acceptată în literatura de specialitate a termenului de *numen* este cea de „putere sau forţă divină" sau chiar „divinitate"[1], iar ipostaza în care suscită interes este cea de *numen* imperial. Discuţia cu privire la *numen*-ul imperial se desfăşoară la nivelul formei şi al conţinutului acestuia.

Formă. Dovezile care atestă adorarea *numen*-ului imperial prezintă manifestarea acestuia sub două forme: *Numen Augustum* şi *Numen Augusti*. Mai exact, folosirea titlului *Augustus* ca adjectiv şi la cazul genitiv. Dovezile alese spre analiză în această parte a lucrării prezente sunt altarele de la Forum Clodii[2] (Roma), Narbo[3] (Narbonensium) şi arcul de la Medinaceli[4] (Hispania Citerior).

Altarul de la Forum Clodii, datat în anul 18 î.e.n. şi ridicat la patru ani după deificarea lui Augustus, este dedicat *numini Augusto* de către consiliul local[5]. Cel de la Narbo este dedicat lui *Numen Augusti* în 12/13 î.e.n. cu ocazia aniversării zilei de naştere a lui Augustus[6].

---

[1] Ittai Gradel, *Emperor Worship and Roman Religion*, Oxford University Press, Oxford, 2002, p. 234; Duncan Fishwick *The Imperial Cult in the Latin West. Studies in The Ruler Cult of the Western Provinces of the Roman Empire*, Leiden, Brill, vol II, part 1, p. 388; Robert Turcan, *Le culte impérial au IIIe siècle*, în *ANRW*, II/16. 2, 1978, p. 1018.
[2] CIL XI, 3303.
[3] CIL XII, 4333.
[4] Juan Manuel Abascal, Géza Alföldy, *La inscripción*, în Juan Manuel Abascal, Géza Alföldy (eds.), *El arco romano de Medinaceli (Soria, Hispania Citerior)*, Universidad de Alicante, Madrid, 2002.
[5] Ittai Gradel, *op. cit.*, p. 242.
[6] Duncan Fishwick, *Numen Augustum*, în *ZPE*, 160, 2007, p. 247.

Spre deosebire de primul altar, care este o dedicaţie încadrată în *sacrapublica* (este dedicat de consiliul local), acesta face obiectul a *sacraprivata*, întrucât cultul a fost supravegheat, îngrijit şi finanţat de un corp de trei cavaleri (*e populo*) şi trei liberţi[7]. Diferenţa dintre cele două forme ale *numen*-ului imperial este explicată de Duncan Fishwick prin carenţa înregistrată de vocabularul imperial la acea vreme[8]. *Numen Augusti* şi *Numen Augustum* au aceeaşi semnificaţie. *Numen*-ul este o proprietate a împăratului. *Numen Augusti* este conceput ca o abstracţie divinizată tratată în aceeaşi manieră ca zeii tradiţionali, însă imanentă principelui decât ca având o existenţă separată sau concomitentă[9]. Augustus posedă *numen*, însă nu are statutul unui *numen*[10].

O altă diferenţă între cele două altare, aparent nesesizată de cei doi cercetători, este dată de motivul ridicării acestora. Altarul de la Forum Clodii[11] este menţionat cu ocazia ofrandelor aduse în anul 18 e.n. în scopul celebrării zilelor de naştere ale membrilor familiei imperiale: Augustus (23-24 septembrie), Tiberius (16 noiembrie) şi Livia (30 ianuarie), dar şi cu prilejul dedicării de statui caesarilor (Augustus și Tiberius) și Liviei la data în care Tiberius obține calitatea de *pontifexmaximus*[12]. Prin urmare, altarul dedicat *Numini Augusto* este folosit spre a onora și venera familia și monarhia imperială. Cel de la Narbo este ridicat ca dovadă de gratitudine pentru Augustus, care a încheiat o dispută între locuitorii şi membrii consiliului local (*decuriones*), și dedicat cu ocazia zilei de naștere a împăratului roman (23-24 septembrie)[13]. Cum explică motivul dedicării celor două altare variaţia formei pe care o îmbracă *numen*-ul imperial? Poate ne spune mai multe analiza arcului de triumf de la Medinaceli.

Arcul de la Medinaceli, un monument impresionant nu doar prin amplasarea, ci și prin inscripția sa[14], prezintă dedicaţii pe ambele părţi, atât de nord: *Numini Augusto sacru[m]*, cât şi de sud: *Numini Imperatoris Domitiani Aug(usti) Ger(manici)*, apoi din 98 e.n. *Numini Imp(eratoris) Traiani Aug(usti) Ger(manici)*[15]. Ceea ce surprinde este referirea la *numen*-ul imperial atât ca *Numen Augustum*, cât şi ca *Numen Augusti*. Aici, cele două forme ale *numen*-ului imperial se găsesc împreună. Făcând analogie cu altarele dedicate *numen*-ului imperial menţionate mai sus, explicaţia oferită de Juan Manuel Abascal şi Géza Alföldy cu privire la semnificaţia lui *NumenAugustum* și *Numen Augusti* pare să aibă susţinere. *NumenAugustum* exprimă puterea divină a monarhiei romane, iar *NumenAugusti* pe cea a principelui aflat la guvernare, puterea în desfăşurare a monarhiei (*Numini Imperatoris Domitiani Aug(usti) Ger(manici)*=momentul în care a fost ridicat monumentul)[16]. Altarul de la Forum Clodii celebra autoritatea divină a instituției imperiale, pe când cel de la Narbo, autoritatea divină a unui anumit împărat, Augustus.

Singura dovadă epigrafică care ar putea explica baza teologică a *Numen Augustum/Augusti* în calitate de „constituție” a statului roman este dată de *Fasti Praenestini*, act de gratitudine realizat de Tiberius în anul 6 e.n., la data de 17 ianuarie pentru adoptarea lui de către Augustus (4 e.n). Însă întregirea textului realizată de Theodor Mommsen și Lily Ross

[7] Ittai Gradel, *op. cit*., p. 240.
[8] Duncan Fishwick, *op. cit*., 2007, p. 250;
[9] *Ibidem*, p. 247.
[10] *Ibidem.*
[11] Pentru structura și implicațiile inscripției care atestă altarul de la Forum Clodii vezi Ittai Gradel, *op. cit*., p. 241-243.
[12] Duncan Fishwick, *op. cit*., 2007, p. 249-250.
[13] *Ibidem*, p. 247-248.
[14] Juan Manuel Abascal, Géza Alföldy, *op. cit*., p. 102.
[15] *Ibidem*, p. 98.
[16] *Ibidem*, p. 102.

Taylor a fost contestată de Ittai Gradel, care susține că este „a ghost of modern scholarship", propunând în locul *n[umini Augusti...]* formularea *Mars Augustus Pater*[17]. Chiar dacă lectura *n[umini Augusti...]* rămâne varianta cea mai probabilă[18], nu poate fi evitată întregirea *Mars Augustus Pater* şi implicit inconsecvenţa primei variante.

Refuzul lui Duncan Fishwick de a vedea semnificaţia oferită de Juan Manuel Abascal şi Géza Alföldy ca fiind adecvată este lipsit de susţinere. Nu e vorba despre o coexistenţă a *Numen Augustum* cu *Numen Augusti*[19], ci de feţele ale aceleiaşi monede: concept şi fapt. *Numen Augustum* descrie fundamentul monarhiei romane, puterea divină imperială, pe când *Numen Augusti* reflectă aplicarea puterii divine imperiale prin intermediul reprezentantului său, fie că acesta poartă titlul *Augustus*, *Imperator* sau *Dominus*.

Conţinut. Ce înţelegem prin *Numen Augusti*? Noţiunea *numen* este impersonală, dar aparţine unui zeu şi este forţa sau puterea prin care zeii se manifestă în lume[20]. Este proprietatea funcţională a unui zeu, denotă proprietatea chintesenţială a zeului: ceea ce face un zeu zeu[21]. *Augustus* este un titlu oferit lui Octavianus la 16 ianuarie 27 î.e.n. de către Senat[22]. Rolul său este de a semnala caracterul sacru al funcţiei exercitate de Octavianus şi nu al persoanei în sine[23]. Prin urmare, prin sintagma *NuminiAugusti*, *numen*-ul este tratat, în mod clar, ca proprietate a împăratului roman. *NumenAugusti* este conceput ca o abstracţie divinizată tratată asemenea unui zeu tradiţional, însă imanentă împăratului decât ca având o existenţă separată sau concomitentă. Augustus posedă *numen* însă nu are statutul său, nu este un *numen*[24].

Ittai Gradel consideră că adorarea divinităţii împăratului era sinonimă cu adorarea lui directă ca zeu[25]. Dar aşa cum remarcă autorii lucrării *ReligionsofRome*: „there must have been, in other words, all the difference between worshipping Augustus himself and worshipping his *numen*"[26]. Venerarea lui Augustus se face indirect prin intermediul unor noţiuni religioase ca *numen* - *numenAugusti*, *genius* – *Genius Augusti*[27]. De asemenea, vom vedea mai jos că accentul nu ar trebui să fie pus doar pe noţiunile religioase de *numen* şi *genius*, ci şi pe titlurile purtate de principele roman, *Augustus*, *Imperator* şi *Dominus*.

B.Precizări de ordin metodologic

Orice inscripţie votivă conţine un dublu mesaj[28] care poate fi citit în două registre: cel religios (teonimia, formulele de închinare şi formula dedicatorie) şi cel social (numele şi funcţiile dedicantului, motivaţia dedicaţiei şi menţionare unor terţe persoane). Conturarea

[17] Ittai Gradel, *op. cit*., p. 238, nota 11.
[18] Duncan Fishwick, *op. cit.*, 2007, p. 248.
[19] *Ibidem*, p. 253.
[20] Ittai Gradel, *op. cit*., p. 235.
[21] Duncan Fishwick, *op. cit*., 1991, p. 383.
[22] Karl Galinsky, *Continuity and Change: Religion in the Augustan Semi-Century*, în Jörg Rüpke (ed.), *A Companion to Roman Religion*, Blackwell Publishing, 2007, p. 80.
[23] Julián González Fernández, *El culto a Augusto vivo y la devotio popular: El origen del culto imperial*, în *Revista Onoba*, 3, 2015, p. 18.
[24] Duncan Fishwick, *op. cit.*, 2007, p. 247.
[25] Ittai Gradel, *op. cit.*, p. 245.
[26] Mary Beard, John North, Simon Price, *Religions of Rome. A History*, vol. I, Cambridge University Press, Cambridge, 1998, p. 207.
[27] Carmen Fenechiu, *La notion de numen dans les texts littéraires et épigraphiques*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2008, p. 231.
[28] Jörg Rüpke, *Dedications Accompanied by Inscriptions in the Roman Empire: Functions, Intentions, Modes of Communication*, în John Bodel, Mika Kajava (eds.), *Religious Dedications in the Greco-Roman World. Distribution, Typology, Use*, Acta Instituti Romani Finlandiae, vol 35, Roma, 2009, p. 36; Sorin Nemeti, *Dialoguri păgâne. Formule votive și limbaj figurat în Dacia romană*, Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2012, p. 43.

acestor două registre, are rolul de a sublinia luarea în considerare a legăturii dintre ele în scopul „comunicării desăvârşite". Identificarea comunicării secundare, a metacomunicării[29] nu trebuie privită ca reprezentând o etapă finală, ultima treaptă spre cunoaşterea pe care ne-o poate oferi o inscripţie votivă. Ea este elementul de legătură dintre ce am crezut că ne poate comunica epigrafa votivă şi ceea ce urmează să ne divulge aceasta. Nu reprezintă o anexă la mesajul religios pe care-l poartă inscripţia votivă, ci este detaliul care ne determină să privim epigrafa votivă ca întreg. Astfel că, inscripția votivă nu este o ofrandă adusă în timpul ceremoniei religioase, ci instrumentul prin care se consemnează această ceremonie.

Ca și inscripția votivă, cea onorifică comportă și ea două registre: onorific și social. De asemenea, ca și dedicația votivă, cea onorifică merită aceeași analiză.

Analiza *numen*-ului imperial atestat în Dacia romană se va realiza ţinându-se cont de textul şi contextul inscripţiilor, de informaţiile interne oferite de acestea şi de cele externe venite cu ele.

B.1. Mediul intern al inscripţiei

Tipul inscripţiei

Ca şi în celelalte provincii din cadrul Imperiului Roman, în Dacia romană este atestat *numen*-ul imperial. Noţiunea *numen* se prezintă ca obiect al cultului imperial, la nivel epigrafic, sub două categorii: *Numen Augusti/Augustorum* şi *devotus/dicatus numini+/-maiestatique eius/eorum*. Prima categorie face subiectul inscripţiei votive, pe când cea de a doua reprezintă motivul ridicării de inscripţii onorifice împăraţilor romani.

a.Analiza inscripţiilor votive[30]

Prin *Augustus*, *Imperator* şi *Dominus nostrum* nu înţelegem persoana împăratului roman, ci titluri deţinute de acesta, poziţii ce îl plasează pe acesta în vârful ierarhiei sociale a societăţii romane. Suveranul roman nu se numea *Augustus*, era un *Augustus*. Acest lucru este probat de următoarele expresii: *Numinibus Augustorum Severi et Antonini et Getae Caesaris*, *Numini et Providentiae Imperatorum Severi et Antonini et Getae Caesaris* şi *Numini domini nostri Marci Aureli Antonini Pii Felicis Augusti*. Primul termen defineşte „puterea divină", al doilea poziţia suveranului roman, iar ultima parte persoana posesorului. Prin urmare, în cadrul inscripţiilor votive puterea divină este asociată poziţiei împăratului roman, respectiv celei de *Augustus/Imperator/Dominus nostrum*. Devoţiunea este exercitată faţă de statutul destinatarului şi nu faţă de posesorul acestuia.

b.Analiza inscripţiilor onorifice[31]

Epigrafele onorifice sunt ridicate *devotus/dicatus numini+/-maiestatique eius/eorum*[32]. Adresarea puterii divine se realizează în mod indirect prin noţiunile de *numen* şi *maiestas*[33].*Maiestas* derivă din termenul latin *maior/maius*, comparativul lui *magnus*, și definește un raport de inegalitate. Cel distins cu apelativul *maiestas* se remarca prin dignitate și putere[34]. În perioada Republicii romane, *maiestas populi romani* era un atribut al poporului roman ca întreg în raport cu alte popoare. În virtutea a sa *maiestas*, Roma afirmându-și supremația și cerând supunerea celorlalți[35]. Magistrații Republicii romane aveau *maiestas* care

[29] Jörg Rüpke, *op. cit.*, p. 36.
[30] CIL III,862; IDR III/2, 217, 225, 328; IDR III/3, 37; IDR III/5, 2, 427.
[31] CIL III, 795, 1175; AÉ 2006, 1127; ILD 308, 540, 621, 672; IDR II, 10, 327; IDR III/1, 76, 77, 132; IDR III/2, 80, 81; IDR III/3, 58, 59, 214; IDR III/4, 265, 269; IDR III/5, 2, 432.
[32] Puterii divine și maiestății sale.
[33] Carmen Fenechiu, *op. cit.*, p. 237.
[34] Davide Salvo, *s.v. Maiestas*, în Roger S. Bagnall *et alii*, *The Encyclopedia of Ancient History*, Blackwell Publishing, 2013, p. 4236.
[35] *Ibidem.*

nu era decât o extensie a *maiestas populi romani* și subordonată acesteia[36]. În perioada imperiului *maiestas populi romani* a fost transferată persoanei împăratului[37]. În cazul de față se realizează asocierea excelenței superioare a principelui (*maiestas principis*) divinității sale (*numen maiestatique eius*). Aici, acest element al imaginii împăratului joacă rolul „d'alibi à une monarchie non dynastique, ou rarement dynastique, perpétuelement en quête de légitimité"[38].

Este necesară o analiză a formei de prezentare a expresiei *devotus/dicatus numini+/-maiestatique eius/eorum*.

Imp(eratori) Caes(ari) C(aio) Vibio / Afinio Gallo Vel/dumniano Volu/siano P(io) F(elici) Aug(usto) pon/tif(ici) max(imo) trib(unicia) pot(estate) II patr[i pa]triae / co(n)s(uli) II proco(n)s(uli) / ordo col(oniae) Aur(eliae) Ap(ulensis) Chr/ysop(olis) numini eius / d(edicavit)[39]

Monumentul onorific discutat aici are următoarea structură: funcția (*imperator caesar*) și numele (Caius Vibius Afinius Gallus Veldumnianus Volusianus) suveranului roman, titulatura aferentă funcției acestuia (*Pius Felix Augustus pontifex maximus tribunicia potestas II pater patriae consul II proconsul*), dedicantul inscripției onorifice (*ordo coloniae Aureliae Apulensis Chrysopolis*) și motivul dedicării acesteia (*numini eius dedicavit*). Ca și în cazul inscripțiilor votive, în cele onorifice „puterea divină" este atributul funcției principelui roman. În cadrul monumentelor onorifice *numen*-ul imperial apare sub forma *numini+/-maiestatique eius/eorum*. Aici se apelează la pronumele *eius* pentru a se evita repetarea titlului *imperator*. Prin urmare, spre deosebire de inscripţiile votive, în cele onorifice se manifestă preferința pentru titlul *imperator*. Epigrafele onorifice atribuie „puterea divină" funcției suveranului roman de *imperator*.*Imperator* exprimă, cel puțin ideal, puterea de comandant militar[40] și caracterul indiscutabil militar al monarhiei romane[41]. De asemenea, prezența titlului *proconsul* în textul inscripției onorifice definește, după J. Fitz, absența împăratului de la Roma[42] și aflarea acestuia în deplasare, de cele mai multe ori din rațiuni militare. Din cele 20 de inscripții onorifice dedicate *numini+/-maiestatique eius/eorum* doar 8 epigrafe conțin titlul *proconsul*[43], 3 sunt lipsite de integritatea epigrafică[44] și 5 sunt dedicate unor membrii ai familiei imperiale[45]. Din cele 8 monumente care conțin titlul *proconsul*, 5 sunt dedicate de către unități militare[46], 2 de către *concilium provinciarum Daciarum III*[47] și 1 de către *ordo coloniae Aureliae Apulensis Chrysopolis*[48].

---

[36] *Ibidem.*
[37] Edmond Frézouls, *De la maiestas populi Romani à la majesté impériale*, în Heinz Duchhardt *etalii.* (eds.), *European Monarchy. Its Evolution and Practice from Roman Antiquity to Modern Times*, Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 1992, p. 25.
[38] *Ibidem.*
[39] IDR III/5, 2, 432; AÉ 1989, 628.
[40] Warner Eck, *Augustus*, https://krystallnacht.com/lib/Bios/Augustus%20by%20Werner%20Eck.pdf (consultat la data de 20 iulie 2015).
[41] Cecilia Ames, *El título imperial romano y la problemáica del Principado*, în *Estudios Clásicos*, 116, 1999, p. 61.
[42] J. Fitz, *When was Caracalla in Pannonia and Dacia?*, în *Alba Regia*, 6-7, 1966, p. 203.
[43] IDR III/5, 2, 432; IDR III/3, 58; IDR III/2, 80; IDR III/1, 77; IDR III/3, 214; IDR II, 10; IDR III/2, 81; ILD 308.
[44] AÉ 2006, 1127.IDR III/4, 269; ILD 614a.
[45] IDR III/3, 59; IDR III/1, 132; IDR II, 327; IDR III/1, 76; ILD 672.
[46] IDR III/3, 58; IDR III/1, 77; IDR III/3, 214; IDR II, 10; ILD 308.
[47] IDR III/2, 80; IDR III/2, 81.
[48] IDR III/ 5, 2, 432.

Inscripţiile onorifice care nu conţin titlul *proconsul*, dacă urmăm în continuare ideea lui J. Fitz, probează prezența împăratului la Roma şi implicit comemorarea unor acțiuni de natură administrativă venite din partea suveranului roman.

Dedicanţii

În urma analizării dedicanţilor celor două categorii de *numen* imperial se constată faptul că dedicaţiile votive către *Numen Augusti* sunt realizate la nivel individual, pe când inscripţiile onorifice *devotusnumini maiestatiqueeius* sunt gesturi colective.

a.Analiza inscripţiilor votive ridicate de indivizi

Numen Augusti apare în asociere cu alte divinităţi sau în plan secund, ceea ce reflectă, din punctul nostru de vedere, ocazionalitatea şi amprenta personală a dedicaţiei[49]. Dedicanţii sunt persoane oficiale: guvernatori (*legatus Augusti pro praetore*), procuratori (*procurator promotus ad ducenariam provinciae Dalmatiae*) şi preoţi imperiali (*sacerdos arae Augusti*) sau persoane implicate în activităţi oficiale: *magistri Augustalis coloniae Napocae* au ca interes cultul imperial[50], iar *conductores ferrariarum* sunt arendaşi ai minei de fier de la Teliucu de Jos[51], aflată în proprietatea împăratului. Dedicaţiile pot fi justificate de nevoia dedicanţilor de a sublinia loialitatea lor faţă de împăratul roman.

b.Analiza inscripţiilor onorifice ridicate la nivel colectiv

Inscripţiile sunt ridicate de unităţi militare: legiuni (1) şi trupe auxiliare (14), de colonii şi municipii sau de Senatul acestora (4) şi de *Concilium provinciarum Daciarum III* (2). Aceste colective sunt interesate în a saluta acțiunile principelui roman. Spre deosebire de cele ridicate de indivizi, cele colective nu sunt întâmplătoare: 1. între locul dedicării inscripţiilor şi statutul dedicantului există un raport direct proporţional; majoritatea dedicaţiilor vin din mediul militar, acestea fiind ridicate, în mare parte, în cadrul castrelor; 2. în spatele dedicaţiilor stă o explicaţie oficială, de natură imperială: 8 din monumentele onorifice conţin titlul împăratului de *proconsul*, care, așa cum am văzut mai sus, reflectă absența principelui de la Roma și antrenarea sa în acțiuni militare. Spre norocul nostru, aceste epigrafe pot fi datate exact, lucru care favorizează încadrarea acestora într-un context militar. Inscripţiile onorifice despre care vorbim sunt datate în anii: 241, 245, 248 şi 250. Potrivit informaţiilor pe care le deţinem, în 241 au loc devastări produse de carpi şi dacii liberi în Moesia, Thracia şi Dacia, în 245 Philipp este prezent la Aquae (Moesia Superior sau Dacia)[52], între 247-248 se constată o stare de nesiguranţă pe graniţa de nord a Daciei (în anul 247 Filip Arabul este prezent în Dacia unde ia măsuri de refortificare a unor oraşe (Romula, Drobeta, Sucidava), de refortificare a liniei Oltului în condiţiile abandonării limesului transalutan şi lucrări la castrele de la Slăveni, Pons Augusti etc.; şederea în Dacia s-a prelungit până-n 248)[53] și în 250 Decius ajunge în Dacia confruntată cu atacurile dacilor liberi dinspre nord şi vest[54].

Raportul direct proporţional dintre locul descoperirii inscripţiilor şi statutul dedicantului, pe de o parte, şi semnificaţia unora dintre epigrafele pentru care s-a putut stabili datarea exactă, pe de altă parte, ne conduc spre ideea potrivit căreia dedicaţiile nu sunt întâmplătoare. Se observă uşor caracterul lor organizat. Menirea acestora a fost de a sublinia legitimitatea suveranului roman, capacitatea acestuia de a acţiona.

---

[49] Prin ocazionalitatea și amprenta personală a dedicației înțelegem alegerea momentului și a gestului religios de către dedicanți.

[50] Radu Ardevan, *Viața municipală în Dacia romană*, Mirton, Timişoara, 1998, p. 244.

[51] Vasile Christescu, *Viața economică a Daciei romane. Contribuții la o reconstituire istorică*, Ars Docendi, București, 2004, p. 32-33.

[52] Doina Benea, *Istoria Banatului în Antichitate*, Excelsior Art, Timişoara, 2013, p. 96.

[53] *Ibidem*, p. 97.

[54] *Ibidem*, p. 99.

Datarea inscripţiilor

Prima dedicaţie către *numen*-ul imperial atestată în Dacia romană datează din timpul domniei lui Septimius Severus[55], iar ultima din vremea domniei comune a lui Valerianus şi Gallienus[56]. Epigrafele către *numen*-ul imperial domină în perioada secolului III[57].

B.2. Mediul extern inscripţiei

Locul descoperirii inscripţiilor

Între statutul dedicantului şi locul descoperirii inscripţiilor, cu mici excepţii[58], există un raport direct proporţional[59]. Dedicanții ridică inscripțiile către *Numen Augusti* și *devotus/dicatus numini +/-maiestatique eius/eorum* în locuri de interes pentru aceștia: unitățile militare în castre sau în apropierea acestora, iar instituțiile municipale în orașele unde își au sediul.

Numărul şi calitatea inscripţiilor

Numen-ul imperial este atestat în Dacia romană printr-un număr de 27 de inscripţii. Dintre acestea 7 sunt inscripţii votive, iar 20 epigrafe onorifice. De asemenea, din cele 27 de epigrafe, 4 nu şi-au păstrat integritatea epigrafică. Statistic, cele menţionate mai sus se prezintă astfel:

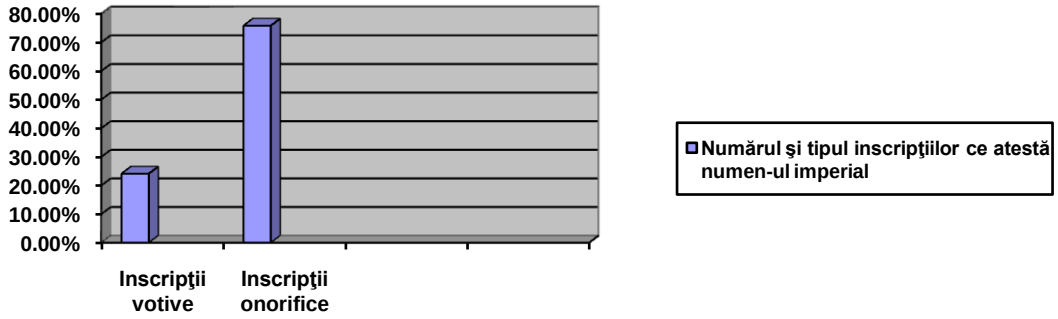

C.Concluzii

Semnificaţia *numen*-ului imperial

Analiza realizată mai sus ne permite să sesizăm o diferenţă nu numai de formă (*Numen Augusti/Augustorum* şi *devotus/dicatus numini +/-maiestatique eius/eorum*), ci şi de conţinut între dedicaţiile către *numen*-ul imperial. Cele închinate *Numen Augusti/Augustorum*, dată fiind natura lor votivă, au rolul de a recunoaşte şi a perpetua autoritatea, poziţia aparte a împăratului roman printre locuitorii imperiului, pe când cele oferite *devotus/dicatus numini +/-maiestatique eius/eorum* au ca ţintă sublinierea legitimităţii *imperator*-ului roman.

De asemenea, asociind puterea divină poziţiei şi nu posesorului acesteia, vom reuşi să facem paşi spre înţelegerea relaţiei dintre divinitate şi împăratul roman.

Legătura dintre divinitate şi împăratul roman

Numen-ul imperial este alăturat, în cadrul inscripţiilor votive, în cea mai mare parte, titlului *Augustus*. Această alegere se înţelege. În ianuarie 27 î.e.n. Octavianus primeşte din partea Senatului titlul de *Augustus* ca urmare a perceperii lui în calitate de *praesens deus*, de

[55] IDR III/2, 328; IDR III/5, 2, 427.
[56] IDR III/1, 132.
[57] Vezi semnificaţia asocierii excelenţei superioare a principelui (*maiestas principis*) divinităţii sale (*numen maiestatique eius*) prezentată în cadrul secţiunii *Analiza inscripţiilor onorifice* (**Tipul inscripţiilor**).
[58] CIL III, 1175; IDR III/2, 225; IDR II, 327; IDR III/1, 128.
[59] IDR III/5, 2, 432; AÉ 2006, 1127; ILD 540; CIL III, 795; CIL III, 862; IDR III/5, 2, 427; IDR III/3, 58; IDR III/3, 59; IDR III/2, 80; IDR III/1, 132; IDR III/1, 77; IDR III/3, 214; IDR II, 10; IDR III/1, 76; IDR III/2, 81;IDR III/2, 217; IDR III/3, 37; IDR III/4, 265; IDR III/4, 269; ILD 308;ILD 614a; ILD 672.

zeu asociat ordinii, legii şi dreptăţii[60]. Titlul are o conotaţie religioasă, iar dedicaţiile către *Numini Augusti* nu ar trebui să surprindă. Principele în viaţă era onorat ca *Augustus*, epitet ce semnalează caracterul sacru al funcţiei exercitate şi nu al persoanei în sine[61]. *Numen*-ul imperial nu se manifestă sub formă nedeterminată, ci sub cea a acţiunii benefice, prin prezenţa lui[62]. Asocierea *Numini et Providentiae Imperatorum Severi et Antonini et Getae Caesaris*[63]probează puterea funcţională a *numen*-ului imperial. Aşa cum Aleš Chalupa a atras atenţia în unul din articolele sale, la greci şi romani, zeii se bucurau de un cult întrucât permiteau protecţie şi garantau prosperitatea. Ceea ce conta era diferenţa din statutul lor social şi nu divinitatea lor ontologică[64]. Acest lucru este probat şi de una din trasăturile definitorii ale religiei romane, şi anume caracterul contractualist, definit prin formula *do ut des*[65]. De asemenea, s-a remarcat și accentul credinciosului pe puterea și nu personalitatea zeității[66]. În cazul cultului imperial, specială nu era persoana suveranul roman, ci poziția deținută de acesta în cadrul statului roman. "Puterea divină" era asociată statutului său de *Augustus* sau *Imperator* (*NumenAugusti*/*Imperatoris*) şi niciodată persoanei sale (spre exemplu: *NumenMarci Aureli Antonini*).

BIBLIOGRAPHY:

Abascal, Juan Manuel, Géza Alföldy, *La inscripción*, în Juan Manuel Abascal, Géza Alföldy (eds.), *El arco romano de Medinaceli (Soria, Hispania Citerior)*, Universidad de Alicante, Madrid, 2002, p. 71-118.
Ames, Cecilia, *El título imperial romano y la problemáica del Principado*, în *Estudios Clásicos*, 116, 1999, p. 49-64.
Ardevan, Radu, *Viața municipală în Dacia romană*, Mirton, Timișoara, 1998.
Beard, Mary, John North, Simon Price, *Religions of Rome. A History*, vol. I, Cambridge University Press, Cambridge, 1998.
Benea, Doina, *Istoria Banatului în Antichitate*, Excelsior Art, Timişoara, 2013.
Chalupa, Aleš, *Roman Emperor: Gods, Men, Something Between or An Unnecessary Dilemma?*, în *Religio: Revue pro religionistiku*, XV, 2, 2007, p. 256-270.
Christescu, Vasile, *Viața economică a Daciei romane. Contribuții la o reconstituire istorică*, Ars Docendi, București, 2004.
Eck, Werner, *Augustus*, https://krystallnacht.com/lib/Bios/Augustus%20by%20Werner%20Eck.pdf (consultat la data de 20 iulie 2015).
Fenechiu, Carmen, *La notion de numen dans les texts littéraires et épigraphiques*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2008.
Fernández, Julián González, *El culto a Augusto vivo y la devotio popular: El origen del culto imperial*, în *Revista Onoba*, 3, 2015, p. 15-24.
Frézouls, Edmond, *De la maiestas populi Romani à la majesté impériale*, în Heinz Duchhardt *etalii.* (eds.), *European Monarchy. Its Evolution and Practice from Roman Antiquity to Modern Times*, Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 1992, p. 17-25.

[60] Karl Galinsky, *op. cit.*, p. 80.
[61] Julián González Fernández, *op. cit.*, p. 18.
[62] Robert Turcan, *op. cit.*, p. 1020.
[63] IDR 3/2, 328.
[64] Aleš Chalupa, *Roman Emperor: Gods, Men, Something Between or An Unnecessary Dilemma?*, în *Religio: Revue pro religionistiku*, XV, 2, 2007, p. 264.
[65] Jörg Rüpke, *Religion of the Romans*, Polity Press, Cambridge, 2007, p. 149.
[66] A. D. Nock, *Studies in the Graeco-Roman Beliefs of the Empire*, în *The Journal of Hellenic Studies*, 45, 1, 1925, p. 85.

Fishwick, Duncan, *The Imperial Cult in the Latin West. Studies in The Ruler Cult of the Western Provinces of the Roman Empire*, Leiden, Brill, vol II, part 2, 1991.
Idem, *Numen Augustum*, în *ZPE*, 160, 2007, p. 247-255.
Fitz, J., *When was Caracalla in Pannonia and Dacia?*, în *Alba Regia*, 6-7, 1966, p. 202-205.
Galinsky, Karl, *Continuity and Change: Religion in the Augustan Semi-Century*, în Jörg Rüpke (ed.), *A Companion to Roman Religion*, Blackwell Publishing, 2007, p. 71-82.
Gradel, Ittai, *Emperor Worship and Roman Religion*, Oxford University Press, Oxford, 2002.
Nemeti, Sorin, *Dialoguri păgâne. Formule votive și limbaj figurat în Dacia romană*, Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2012.
Nock, A. D., *Studies in the Graeco-Roman Beliefs of the Empire*, în *The Journal of Hellenic Studies*, 45, 1, 1925, p. 84-101.

Rüpke, Jörg, *Religion of the Romans*, Polity Press, Cambridge, 2007.
Idem, *Dedications accompanied by inscriptions in the Roman Empire: Functions, intentions, modes of communication*, în John Bodel, Mika Kajava (eds.), *Religious dedications in the Greco-roman world. Distribution, Typology, Use*, Acta Instituti Romani Finlandiae, vol 35, Roma, 2009, p. 31-41.
Salvo, Davide, *s.v. Maiestas*, în Roger S. Bagnall *et alii*, *The Encyclopedia of Ancient History*, Blackwell Publishing, 2013, p. 4236-4238.
Turcan, Robert, *Le culte impérial au IIIe siècle*, în *ANRW*, II/16. 2, 1978, p. 997-1084

FISCAL ASPECTS IN MOLDAVIA: TAXES PAID BY FOREIGN SUBJECTS IN ROMAN(1832-1840)

Andrada Diaconu

PhD Student, "Al. Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: *The beginning of the 19th century accounted for a period of great changes in social, economic, administrative, and fiscal dimensions in the principality of Moldavia. The Organic Statute entered into force in 1832 and paved the way for modernization of the space between the Prut river and the Carpathians. A series of measures were taken, changing in time the structure of society and the economy, connecting it to the new European realities. The migration of population has increased in this period, as noticeable progress in the mentality favored people's mobility.*
In this paper I propose to follow a case study about the foreign subjects ("supuși străini") in the town of Roman and some of the taxes they paid. After 1800, Roman grew demographically and economically, and many subjects of Austrian, Russian and Prussian origin settled here to do business. Depending on their occupations, they paid taxes like "fumărit", "cotărit" or "ocărit", named after the unit toll (in the first case the house, in the last two the unit of measure, "cotul/elbow" or "oca"). In the period between 1832-1840the taxes collected from the foreign subjects varied in range. The activity of these people was very important for the market of Roman because they were thriving merchants. The economic development of the newcomers was based on exemptions and their professionally success changed the image that local residents had about newcomers. Moldavian authorities accepted foreigners on their territory and practiced a policy of attracting immigrants at the beginning of the 19th century.

Keywords: society, migration, foreign subjects, taxes and exemption.

Aşezarea Roman a devenit importantă începând din secolul al XIV-lea, atunci când s-a dezvoltat din punct de vedere economic și social, profitând de amplasamentul geografic și de drumul comercial pe care se afla și pe care erau transportate variate mărfuri. Dovadă a valorii poziției sale stă decizia domnului Roman I (1391-1394) de a ridica în acest loc o cetate întărită, lucru pe care l-a făcut ulterior și Ștefan cel Mare, în anul 1466[1].

Încă din secolul al XIV-lea orașele moldovenești, printre care și Romanul, au fost locuite de persoane care au aparținut mai multor etnii sau religii. Un act datat în 1588 dovedește faptul că, la acea vreme, societatea Romanului a fost una multietnică[2]. Dovadă a rămânerii minorităţilor pe acest teritoriu până târziu, în prima parte a secolului al XIX-lea, stă pomenirea lor (evrei, armeni, unguri, greci și germani) într-un dicționar geografic realizat la începutul secolului al XX-lea, mai exact în anul 1902[3]. Începând cu ultima parte a veacului al XVIII-lea a apărut în limbajul administrativ termenul „sudiți" cu referire la supușii altor state care s-au așezat în Moldova. Unul dintre motivele înmulțirii numărului de străini a fost

* Această lucrare a fost sprijinită financiar în cadrul proiectului POSDRU/187/1.5/S/155397 cu titlul „Prin burse doctorale spre o nouă generație de cercetători de elită", cofinanțat din Fondul Social European prin intermediul Programului Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

[1] Constantin Burac, *Ținuturile Țării Moldovei până la mijlocul secolului al XVIII-lea*,Editura Academica, București, 2002, p. 129-130

[2]Laurențiu Rădvan, *Orașele din Țările Române în Evul Mediu (sfârșit sec. al XIII-lea- începutul sec. al XVI-lea,* Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2011, p. 446.

[3] George Ioan Lahovari, *Marele dicționar geografic al României alcătuit și prelucrat după dicționarele parțiale pe județe*, vol. V, București, 1902, p. 264.

reprezentat de protecția oferită de înființarea consulatelor unor țări precum: Rusia (1782), Austria (1783) și Anglia (1803)[4]. Modernizarea societății, începută în a doua parte a secolului al XVIII-lea, a determinat o mobilitate accentuată a populației ce a atras după sine și un schimb de mărfuri, idei sau cunoștințe. Migrarea a fost determinată de mai mulți factori ce pot fi grupați în mai multe categorii: factori naturali (fenomene naturale), factori economici, factori sociali și factori politici[5]. Așadar, la începutul veacului al XIX-lea populația Moldovei a fost într-o continuă creștere datorită primirii unui număr însemnat de indivizi de pe alte meleaguri, care au contribuit la creșterea populației orașelor[6].

Documentele studiate de către noi dovedesc faptul că, la finalul secolului al XVIII-lea și la începutul celui următor, în ținutul Roman au locuit o serie de străini, dintre care o pondere însemnată au avut-o evreii, transilvănenii, armenii și grecii. Evreii au fost pomeniți documentar în Moldova pentru prima dată în anul 1504. Încă de la acea vreme au practicat meserii precum cea de comercianți sau cârciumari. Într-o primă fază, s-au stabilit în Bucovina, apoi s-au dispersat pe întreg teritoriul moldovenesc, ajungând ca la începutul secolului al XIX-lea să adune 10.000 de familii, adică să reprezinte aproximativ 8% din totalul populației Moldovei[7]. Numărul grecilor ajunși în Moldova a crescut în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. O parte dintre aceștia au fost negustori, ocupându-se în special cu producerea și vânzarea de miere și ceară[8]. Armenii s-au așezat în Moldova cu câteva secole înainte, deținând chiar și proprietăți aici. Un număr însemnat de armeni au putut fi identificați în orașe precum: Roman, Iași, Botoșani, Siret sau Vaslui[9].

Populația sosită din Transilvania a reprezentat o minoritate etnică consistentă, numărul ei cunoscând o pantă ascendentă. Dacă în anul 1774 se estimează că ar fi trăit în Moldova aproximativ 10.000 de indivizi, în anul 1835 numărul acestora a crescut mai bine de șase ori, ajungând să numere 65.000 de suflete[10]. Identificarea ardelenilor din Moldova s-a putut realiza și după câteva generații, rămânând în același spațiu deoarece s-au regăsit în raporturile de natură economică, culturală sau militară dintre locul de baștină și cel adoptiv[11]. La buna desfășurare a procesului migrațional din Transilvania înspre Moldova a contribuit printre altele și faptul că Munții Carpați nu au fost socotiți ca o frontieră. De aici deducem că transhumanța s-a desfășurat cu o mare lejeritate. Ritmul difuzării transilvănenilor poate fi urmărit prin focalizarea atenției asupra faptului că numărul acestora era mai mare în localitățile situate în apropierea munților comparativ cu cele poziționate la o distanță considerabilă[12]. Păstorii transilvăneni care își aduceau turmele la păscut în Moldova au trecut și prin Roman. Ei au fost denumiți de populația băștinașă drept „ungureni" și au pus umărul la dezvoltarea economică a zonei prin furnizarea produselor obținute de la animale[13].

---

[4] Pavel Cocîrlă, *Târgurile sau oraşele Moldovei în epoca feudală, sec. XV-XVIII*, Editura Universitas, Chișinău, 1991, p. 54-55.
[5] Silviu Neguț, *Geografia umană,* Editura Academiei, București, 2011, p. 324-326.
[6] Ecaterina Negruți, *Situația demografică a Moldovei în secolul al XIX-lea,* în „Revista de Istorie", tom 34, nr. 2, 1981, p. 255.
[7] Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor,* vol. III, partea II: 1601-1821, București, p. 527-528.
[8] *Ibidem,* p. 524
[9] Laurențiu Rădvan, *op. cit.*, p. 447-448.
[10] Ionel Muntele, *Populația Moldovei în ultimele două secole,* Editura Corson, Iași, 1998, p. 54.
[11] Ștefan Ștefănescu, *Mișcări demografice în Țările Române până în secolul al XVII-lea și rolul lor în unitatea poporului român*,în Dumitru Berciu, *Unitate şi continuitate în istoria poporului român*, Editura Academiei, București, 1968, p. 205.
[12] Matei Vlad, *Colonizarea rurală în Țara Românească și Moldova (secolele XV-XVIII)*, Editura Academiei, București, 1973, p. 55-56.
[13] Andrei Veress, *Păstoritul ardelenilor în Moldova şi Ţara Românească (până la 1921),* în *Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii Istorice,* seria III, tom VII, nr. VI, 1927, p. 133.

În anul 1832 în Moldova s-a întocmit o catagrafie importantă, care a înregistrat inclusiv populația flotantă din centrele urbane moldovenești. Din cele peste 50 de orașe Romanul s-a aflat al șaptelea în topul orașelor cu cel mai mare număr de populație străină, înregistrând 200 de persoane (la fel ca și Bârladul), ce reprezentau 3,1% din populația totală de la acea vreme[14]. Realizarea catagrafiei din 1832 a fost determinată de Regulamentul Organic care preciza printre altele și faptul că cei care nu locuiau cu acte legale în Moldova erau obligați să părăsească țara. Pornind de la acest punct s-a mobilizat începerea unei numărări a locuitorilor Moldovei[15]. În anul menționat anterior în întreaga Moldovă locuiau 4.440 de capi de familie străini[16]. Pentru a afla numărul aproximativ de suflete înmulțim numărul cu cifra convențională 5. Din acest calcul înțelegem faptul că la est de Carpați au locuit circa 22.200 de străini. Aceștia s-au supus regimului financiar autohton, plătind o serie de taxe.

Între anii 1832-1834 supușii austrieci (în care erau incluși și cei transilvăneni) din ținutul Roman numărau 58 de persoane. Referitor la vârsta acestora precizăm faptul că cei mai mulți, adică 24, au avut între 31și 40 de ani și că 17 indivizi au avut între 41 și 50 de ani[17]. Anteriorii pomeniți au reprezentat un procent de aproximativ 70% din întreaga populație austriacă stabilită în ținutul Roman. Jumătate din străinii austrieci din Roman, adică 29, s-au ocupat direct cu activitatea negustorească, contribuind la progresul sistemului economic al Moldovei. Dintre aceștia 15 erau negustori, 9 negustori de stare mică și 5 precupeți. Din totalul celor 769 de negustori și precupeți austrieci din Moldova, 29 și-au desfășurat activitatea în ținutul Roman[18]. Deducem că Romanul a atras 3,77% din total de negustori austrieci stabiliți la est de Carpați.

În perioada ce ne stă în atenție negustorii care au practicat negoțul în Moldova pot fi împărțiți în două categorii, după cum urmează: „raiele” și „sudiți”. În prima categorie s-au înscris negustorii autohtoni, iar din cea de a doua categorie au făcut parte noii veniți[19]. Comercianții străini s-au ocupat mai ales de comerțul cu băuturi, de micile tranzacții, dar și de „zaraflâcul”, adică schimbul de bani[20]. Pentru ca un nou venit să poată practica negustoria și să fie înregistrat la visterie drept negustor avea nevoie de acceptul dat de coordonatorul unei bresle, adică starostele. Procesul începea după redactarea unei cereri, starostele consultându-se în acest sens cu ceilalți membrii ai breslei[21]. Au existat în Moldova și bresle compuse din populație străină, ca de exemplu cele ale armenilor și evreilor, întocmite cu scopul de a se ajuta reciproc și a plăti unitar taxele specifice[22].

Oamenii secolului al XVIII-lea și al XIX-lea au realizat venituri din mai multe categorii de produse, după cum urmează: din negoțul cu cereale, din comercializarea

---

[14] Alexandru Ungureanu, *Unele observații asupra puterii de atracție a orașelor din Moldova în secolele XIX și XX*, în Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, secțiunea II, Geografie, tom XVII, 1971, p. 72-73.

[15] Silviu Văcaru, *Supușii austrieci în principatul Moldovei: 1833-1835*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2014, p. XVIII.

[16] *Ibidem*, p. XXVIII.

[17] *Ibidem*, p. CXXXIX.

[18] *Ibidem*, p. CXXX-CXXXV.

[19] Ioan Murariu, *Obligațiile și privilegiile negustorilor din Moldova între anii 1774 și 1832*, în „Hierasus”, Botoșani, an V, 1983, p. 341.

[20] Gheorghe Platon, *Populația orașului moldovenesc la mijlocul sec. al XIX-lea*, în „Carpica”, Bacău, tom III, 1970, p. 14.

[21] Nicolae Grigoraș, *Unele aspecte privind breslele din orașele moldovenești în secolele XVI-XVIII*, în „Revista de Istorie”, tom 22, nr. 6, 1969, p. 1113-1114.

[22] Idem, *Instituții feudale din Moldova*, vol. I, *Organizarea de stat până la mijlocul sec. XVIII*, Editura Academiei Române, București, 1971, p. 401.

animalelor și a produselor obținute de la acestea sau din producerea și scoaterea pe piață a băuturilor[23]. Spre exemplu, în cazul moșiei Brătulești din Roman, între 7 octombrie 1826 și 23 aprilie 1828 totalul de vânzări a însumat 19.151 lei. Veniturile au fost obținute din comercializarea cerealelor, animalelor, furajelor, băuturilor, fructelor și a poștalioanelor. În cazul moșiei amintite, cel mai mare venit s-a obținut din vânzarea băuturilor. La polul opus s-au situat furajele, vândute în cantități mai mici, lucru lesne de înțeles deoarece acestea erau păstrate pentru hrănirea animalelor, a căror vânzare era mai rentabilă decât a nutrețului, aducând un profit mai mare[24]. Negustorii moldoveni au ținut cont de așa numitul „nart", ce preciza prețul maxim la care putea să fie vândut un produs. Cei care nu îl respectau erau pasibili de pedepse, ca de exemplu bătaia în public. Reprezentanții Agiei verificau procesele negustorești, dar și unitățile de măsură utilizate pentru fracționarea produselor[25]. Sumele necesare pentru funcționarea acesteia au fost colectate tot de la negustori, lucru valabil și pentru teritoriul Romanului. Pentru ca banii să fie mai ușor de adunat s-a practicat strângerea lor de două ori pe an, prima tranșă în ziua Sfântului Gheorghe, adică primăvara, iar a doua de Sfântul Dumitru, adică toamna[26].

În anul 1838, în orașul Roman și-au desfășurat activitatea un număr de 463 de negustori, dintre care: 191 autohtoni, 25 supuși străini și 247 evrei. De aici deducem faptul că evreii reprezentau mai mult de jumătate din totalul comercianților. În același interval de timp au activat în oraș 525 de meșteri împărțiți în felul următor: 277 locali, 19 sudiți și 229 evrei[27].

Începutul secolului al XIX-lea a reprezentat o perioadă de modernizare politică socială, dar și economică. La nivel fiscal s-a dorit introducerea unei taxe care să le cuprindă pe cele vechi, denumită „patentă"[28]. Acest fapt nu s-a respectat ad literam, dovadă stând documentele inedite studiate de către noi în vederea elaborării cercetării de față. Cu toate că documentele datează după anul 1832, adică după anul de implementare a Regulamentului Organic, acestea precizează în continuare și alte taxe precum cotăritul, ocăritul, fumăritul, goștina și deseatina. Datele statistice prezentate se bazează pe documentele păstrate în diferite dosare din fondul „Isprăvnicia Roman", din cadrul Direcției Județene a Arhivelor Naționale Iași.

Darea cotăritului se afla în strânsă legătură cu unitatea de măsură denumită „cot", ce a fost echivalentul lungimii brațului uman, dimensiune de la cot până în vârful degetelor. În Moldova un cot măsura 0,63 m. Coții cumpărați de către negustori erau realizați din materiale dure, neperisabile cum ar fi fierul sau lemnul[29]. Taxa denumită cotărit a fost percepută de la toți cei care au folosit „cotul" ca unitate de măsură pentru vânzarea diferitelor mărfuri. Primele detalii referitoare la această încasare datează din anul 1699, an în care Constantin Brâncoveanu dădea o „carte de cotărie". În aceasta se explică printre altele și de la cine urma să fie perceput impozitul. În anul 1776 taxa însuma 30 de bani, iar în schimbul ei negustorul primea de la vel cămăraș două coturi: un halep și un arșin; primul de factură turcească, iar al doilea rusească[30]. Halepul măsura cu câțiva centimetri mai mult decât un cot obișnuit (0,68

[23] S. Columbeanu, *Economia domeniului feudal din Moldova și Țara Românească la începutul secolului al XIX-lea (1800-1830)*, în „Revista de Istorie", tom 18, nr. 2, 1965, p. 335-336.
[24] *Ibidem*, p. 338-339.
[25] Ioan Murariu, *Organizarea negustorilor și a comerțului intern al Moldovei între anii 1774- 1832*, în „Memoria antiquitatis", tom IX-XI (1977-1979), Piatra Neamț, 1985, p. 540-541.
[26] Ioan Murariu, *op. cit.*, 1983, p. 343.
[27] Gheorghe Paton, *op. cit.*, anexa 5.
[28] Ioan Murariu, *op. cit.*, 1983, p. 345.
[29] Ovid Sachelarie, Nicolae Stoicescu, *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, Editura Academiei, București, 1988, p. 126.
[30] Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 678.

m), iar arșinul (0,71 m) cu câțiva centimetri în plus față de halepul[31]. Au existat cazuri în care negustorii au folosit coturi și în general unități de măsură mai mici decât cele standard. Autoritățile au demarat o acțiune ce a urmărit eliminarea cazurilor de fraudă, cât și a situațiilor în care se vindea marfă măsurată cu unități nesupuse controlului. Termenul limită al intrării în legalitate a fost stabilit data de 1 septembrie 1830, iar ca măsuri de coerciție s-au impus amenzi. După intrarea în vigoare a Regulamentului Organic de această problema s-au ocupat Ministerul de Interne și Visteria[32].

Cotăritul a fost strâns în același timp atât la nivel zonal, cât și la nivel local, adică a fost perceput atât de visterie, cât și de cel care deținea târgul. Celui din urmă îi revenea și o altă taxă cerută o dată pe an, denumită „bezmănul", ce poate fi înțeleasă drept chirie pentru bucata de pământ ocupată de construcția ridicată cu scop negustoresc. Valoarea taxei s-a aflat în directă proporționalitate cu dimensiunea terenului și cu amplasamentul al acestuia. Negustorii străini au deținut un avantaj, deoarece au primit scutire de această taxă, la sfârșitul secolului al XVIII-lea[33].

Taxa aferentă cotăritului din anul 1837 a fost în majoritatea cazurilor de 7 lei sau un multiplu al numărului 7 (sunt câteva cazuri în care s-au plătit 14 lei)[34]. Informații referitoare la unitatea de măsură pe care au utilizat-o dughenele le obținem dintr-un document emis în anul 1833 ce s-a constituit într-un tabel referitor la „dughenile ce vând marfă cu cotul" din Roman. Acesta a înregistrat numele deținătorului dughenei, starea dughenei, dar și unitatea de măsură sau unitățile pe care respectivul proprietar le primea și în schimbul cărora achita o anumită sumă. Din cele 20 de dughene, 5 au fost plasate în starea întâi, 5 în starea a doua și restul de 10 în cea de-a treia stare. În total s-au repartizat 20 de coturi și 11 halepuri. Remarcăm faptul că fiecare dugheană a primit câte un cot, în schimb doar un procent de 55% dintre dughene cumpără halepul. Toate prăvăliile din prima și a doua stare au achiziționat ambele unități de măsură, în schimb doar una din ultima categorie și le-a permis. Cu acest prilej s-au adunat de la posesori o sumă de 384 de lei, în schimbul achitării coturilor și halepurilor[35].

Darea numită ocărit a avut ca punct de inspirație unitatea de măsură denumită „oca", echivalentă a 1,283 kg. Au existat situații în care negustorii au încercat să folosească o unitate mai mică și în acest fel să înșele cumpărătorii[36]. Referitor la ocărit, în anul 1833 în Roman, 22 de neguțători au achitat împreună 196 de lei. Aproape toți au plătit 7 lei, excepție făcând un singur individ, Herscu Marcu, care a achitat dublu, adică 14 lei[37]. Suma colectată în contul ocăritului se va păstra în perioada ce ne stă în atenție. Documentele dovedesc faptul că în 1837 prețul plătit în acest sens a respectat cele două valori de 7, respectiv 14 lei. Schema a fost valabilă și pentru anul 1838[38]. O modificare în suma recoltată s-a ivit în anul 1834 când a apărut o nouă valoare, aceea de 21 de lei[39].

---

[31] Nicolae Stoicescu, *Cum măsurau strămoșii. Metrologia medievală pe teritoriul României,* București, Editura Științifică, 1971, p. 91.
[32] *Ibidem*, p. 27-28.
[33] Ioan Murariu, *op. cit.*,1983, p. 344-345.
[34] Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iași, fond Isprăvnicia Roman, tr. 996, op. 1043, dosar 233/1838, f. 114.
[35] Ibidem, dosar 124/1833, f. 55v.
[36] Ioan Murariu, *op. cit.*, 1985, p. 239.
[37] Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iași, fond Isprăvnicia Roman, tr. 996, op. 1043, dosar 124/1833, f. 158.
[38] Ibidem, dosar 233/1838, f. 114.
[39] Ibidem, dosar 155/1834, f. 309.

Fumăritul reprezenta o taxă pe edificii, adică pe casele de locuit, dar şi pe construcţiile destinate comerţului. De fapt, darea şi-a preluat numele de la hornurile pentru fum. Inițial impozitul s-a ridicat la 1 leu pe casă, ulterior cunoscând modificări[40].

De remarcat este modalitatea în care au fost împărțiți supușii străini în anul 1836, cu ocazia trecerii în revistă a celor care au plătit fumăritul în anul menționat. Străinii au fost grupați în trei categorii, după cum urmează: „moldoveni și armeni" „jidovi" și „acei intrați în patente". În prima categorie au fost incluși 18 indivizi ce au plătit în total 387 lei. În cea de a doua categorie au fost înscrise 72 de persoane, ce au adunat 954 lei. Ultima categorie a însumat 34 de reprezentanți, de la care s-au strâns 553 de lei. Un calcul simplu dovedește faptul că moldovenii și armenii au achitat în contul fumăritului o sumă medie de 21 de lei și 50 de bani, evreii 13 lei și 25 de bani și cei cu patente 16 lei și 26 de bani. Pornind de aici deducem faptul că, deși mai puțin numeroși, moldovenii și armenii au înregistrat o traiectorie economică diferită de evrei și patentari. De către ei s-a plătit și cea mai mare taxă în contul fumăritului echivalentă cu 60 de lei[41].

Pentru a aduce în discuție diferența taxelor plătite de negustorii străini de diferite stări din Roman ne concentrăm asupra fumăritului. Un document emis în anul 1833 a vizat plata taxei, dar și sumele revenite dregătorilor care colectau taxele, adică așa numitul „fumăretul cu răsurile". Negustorii din starea a treia[42] au achitat fiecare 50 de lei și suplimentar câte 16 lei și 60 de bani pentru plata dregătorilor. Comercianții din starea a doua[43] au plătit fiecare câte 80 de lei și încă 22 lei aferenți răsurilor. Plata dregătorilor a presupus o cotă de 27,5% în cazul negustorilor din starea a doua și 33,2% din plata fumăritului pentru negustorii din starea a treia[44].

Un document redactat în anul 1836 pomeneşte 80 de posesori de origine străină ai unor dughene în Roman. Dintre aceştia nici unul nu este plasat în categoria negustorilor cu starea întâi, 4 fac parte din starea a doua, 43 din starea a treia, iar restul de 33 deţin patentă. Observăm că majoritatea comercianţilor prestează activităţi comerciale medii, nereuşind să se înscrie printre cei mai importanţi afacerişti din Roman[45]. Starea negustorilor a fost menţionată şi un an mai târziu, în contextul în care s-a realizat o trecere în revistă a supuşilor străini ce au plătit fumăritul în anul 1837. Din cele 30 de persoane pomenite, 4 s-au înscris în prima categorie, 13 în categoria a doua și 13 în categoria a treia. În acest context li se pomenește exact originea, 27 dintre ei fiind austrieci, 2 francezi și un prusac. Remarcăm faptul că cei 4 negustori din prima stare sunt toți supuși austrieci, care se pare că s-au adaptat bine la mediul moldovean[46].

Un alt document redactat în același an, cu ocazia plăților fumăritului efectuate de către minorități, îi împarte pe aceştia în două categorii, după cum urmează: „creștinii și armenii" și „jidovii". Au achitat taxa 22 de persoane din prima categorie, de la care s-au strâns 522 de lei, și 58 din cea de-a doua, de la care s-a colectat suma de 1124 lei, adică un total de 1646 lei[47]. Creștinii și armenii din Roman au plătit în medie 23 lei și 70 bani, adică cu mai bine de 4 lei

[40] Ovid Sachelarie, Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 201-202.
[41] Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iași, fond Isprăvnicia Roman, tr. 996, op. 1043, dosar 202/1836, f. 113-115v.
[42] De exemplu: Aron sin [fiul] Lupu Stoleru, Lupul sin Băruh Stoleru, Meir sin Isac Ceprăgan, Haim sin David Argintariul, Coch sin Grigore Ciobanul Stoleru, Herscu sin Solomon Ciubotaru, Iosâp sin David Croitoriu, etc.
[43] De exemplu: Mane sin Garabet Croitor, Leiba sin Andrei Căldărariu, Ștaim sin Zaiman Tălpălariu.
[44] Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iași, fond Isprăvnicia Roman, tr. 996, op. 1043, dosar 124/1833, f. 153.
[45] Ibidem, dosar 202/1836, f. 130v-135.
[46] Ibidem, dosar 216/1837, f. 12.
[47] Ibidem, f. 109-143.

mai mult decât evrei, care în 1837 au plătit fumăritul în medie 19 lei și 37 bani. Cea mai mică sumă plătită de către creștini și armeni a fost egală cu 10 lei, iar cea mai mare de 40 de lei. Evreii au înregistrat cea mai mică taxă, adică 6 lei, dar și cea mai mare de 50 de lei. Observăm faptul că, în ultima categorie pomenită s-au înscris persoane atât cu proprietăți modeste, dar și altele cu unele complexe. În schimb, creștinii și armenii au avut o situație financiară medie, diferența între cea mai mică și cea mai mare taxă plătită fiind aproape jumătate din aceeași diferență în cazul evreilor. Acest lucru ne arată că evreii, deși numeroși, erau mai modești economic.

Un alt tablou cu supușii străini din Roman redactat în 1838, cu scopul efectuării unei numărări a noilor veniți ce urmau să plătească fumăritul, ocăritul si cotăritul, identifică 104 persoane. De această dată sunt pomeniți 11 negustori din categoria întâi, 29 din starea a doua și 64 din starea a treia. În timp ce aproape 11% dintre ei s-au plasat în prima stare, aproximativ 28% în starea a doua și restul de circa 62% în ultima stare. Înțelegem de aici că doar 1 din 10 venetici reușeau să atingă o dezvoltare economică de nivel înalt, în timp ce 6 persoane din 10 nu treceau de nivelul mediu[48].

Creşterea animalelor a fost preferată în detrimentul cultivării pământului, din mai multe motive, printre care: utilajele rudimentare utilizate în cadrul muncilor agricole, lipsa unei strategii bine pusă la punct şi nevoia unor animale sănătoase şi bine îngrijite ce erau folosite alături de forţa fizică în procesul de cultivare a pământului. Din ultimul aspect pomenit deducem faptul că moldovenii au fost interesaţi să crească mai ales animale de tracţiune[49]. În secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea o altă afacere profitabilă era crescutul oilor. Numărul mare al acestor animale a atras după sine colectarea unei dări în acest sens, adică „goștina”. La sfârșitul veacului al XVII-lea și la începutul celui următor în Moldova au fost crescute cca. 3 milioane de oi. Deducem de aici faptul că banii strânși în contul goștinei adunau o sumă consistentă[50]. Goștina sau gorștina a reprezentat o dare în contul căreia s-au cerut inițial animale, ulterior transformându-se într-o taxă percepută în lichidități. Darea s-a rezumat, conform zeciuielii, la un exemplar cerut pentru 10 capete. La origine, impozitul s-a pretins doar pentru turmele aduse la păşunat în Moldova de către oierii străini[51], fiind colectată de către dregători numiți „gorștinari”, ce se bazau pe statistici și date concrete referitoare la numărul animalelor existente în ținut. Suma datorată era direct proporțională cu numărul oilor deținute. S-a obișnuit a se strânge darea în două tranșe, verificându-se periodic dacă numărul oilor declarat de către stăpâni coincidea cu realitatea. În acest scop s-au organizat controale la stâne și în gospodăriile țăranilor, iar în cazul în care s-au depistau exemplare nedeclarate se pretindeau bani suplimentari, adică 1 leu în schimbul fiecărui animal tăinuit. Gorștinarii purtau în permanență legătura cu oamenii din administrația locală[52].

În urma unei analize succinte a valorii la care s-a ridicat această taxă de-a lungul timpului observăm o continuă creștere. În anul 1732 pentru fiecare 15 oi țăranii trebuiau să plătească câte 2 lei, în 1768 pentru fiecare oaie se cereau 10 bani, iar în 1806 fiecare animal a fost taxat cu 11 bani[53]. Chiar dacă diferența dintre ultimele două exemple nu este aparent una foarte mare, trebuie să ținem cont că aceasta creștea substanțial cu cât numărul de oi deținute

[48] Ibidem, dosar 233/1838, f. 88-104.
[49] Mihai Lazăr, *Călătorii străini despre creșterea animalelor în Moldova în secolele XVI-XVIII*, în „Hierasus”, Botoșani, an I, 1978, p. 363.
[50] Gheorghe Sibechi, *Note despre creșterea ovinelor în Moldova în secolul al XVIII-lea*, în „Cercetări agronomice în Moldova”, vol II, Iași, 1984, p. 149-151.
[51] Mihai Lazăr, *Gorștina de oi în Moldova în secolele XV-XVIII,* în „Anuarul Muzeului Județean Suceava”, Suceava, 1981, p. 243-245.
[52] *Ibidem*, p. 247.
[53] Ovid Sachelarie, Nicolae Stoicescu, *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, p. 208.

era mai mare. Dovadă a faptului că oamenii de rând au fost împovărați peste măsură de sistemul financiar ramificat stau numeroasele revolte iscate. Documentele ne evocă numeroase scene de violență între țăranii nemulțumiți și goștinarii de pe teren și numeroase plângeri emise de către țăranii care semnalau fel și fel de abuzuri ale demnitarilor. Cei scutiți de către domni erau obligați să prezinte „cartea domnească" pentru a-și dovedi scutelnicia. Ridicarea acesteia de către goștinari a fost o practică întâlnită și ducea de asemenea la situații silnice[54]. Scutirile oferite de domnii moldoveni noilor veniți se întindeau de cele mai multe ori într-un interval cuprins între două și opt luni. O bună parte dintre cazuri consfințesc perioada de scutire echivalentă cu 6 luni[55]. Din pricina numeroaselor nemulțumiri ale oamenilor simpli și pentru a evita ca aceștia să plece și să depopuleze satele moldovenești, în secolul al XIX-lea s-a decis ca sistemul de dări să fie gândit și organizat la nivelul autorității centrale[56]. La nivel legislativ, pur teoretic, darea despre care facem referire trebuia să fie desființată în 1832, odată cu intrarea în vigoare a Regulamentului Organic. În realitate, practica a fost alta, banii în numele acestei dării fiind în continuare pretinși[57].

Deținerea și îngrijirea stupilor de albine a fost o îndeletnicire pe care locuitorii Moldovei au păstrat-o încă din vechime. În perioada medievală, atunci când fenomenul a cunoscut o și mai mare amploare în contextul fiscalității statului, domnii au pretins și taxe pe stupi, adică „deseatina pe stupi"[58]. Atunci când taxa s-a achitat sub forma zeciuielii, fiecare deținător de stupi ce producea miere și ceară era nevoit să cedeze din producția lui a zecea parte. Taxa pe stupi era una suplimentară, deci era diferită față de cea reținută din produse[59]. Darea s-a colectat de către persoane special numite în această direcție, cunoscute drept deseatnici. Fiecărui ținut i-au revenit astfel de persoane însărcinate de colectarea propriu-zisă a dării, de raportarea în mod periodic a banilor preluați, dar și de efectuarea unor razii pe teren în scopul taxării persoanelor restante. Venitul ce ajungea în contul visteriei din această sursă era unul considerabil[60]. Preocuparea moldovenilor pentru albinărit nu era întâmplătoare, mierea fiind utilizată deseori în gastronomie, ca un bun substitut al zahărului, iar ceara era folosită pentru uzul casnic, în special la iluminatul încăperilor[61].

Puține informații am depistat în materialul arhivistic avut la dispoziție cu privire la goștină și deseatină. O înregistrare realizată în anul 1833 ne oferă câteva informații în acest sens în contextul în care s-a dat seamă despre banii strânși în contul celor două dări cu un an înainte, adică în 1832. Documentul îi pomenește pe Larovici Sămsăriu, Todirașcu Solomon, Aștador Crâste și pe Costachi Petrovici în contextul în care au achitat taxele pe oi și/sau stupi. Dintre cei amintiți, singurul care a plătit ambele taxe a fost Todirașcu Solomon. În contul goștinei s-au adunat în total 120 de lei și 82 de bani pentru 1114 oi. Un calcul simplu dezvăluie că pe fiecare oaie s-a impus o taxă de aproximativ 9 lei și 30 de bani. Taxa pe fiecare animal a fost sensibil diferită pentru cei trei deținători de oi (din cei patru pomeniți anterior), ea variind de la 9 lei și 24 de bani, până la 9 lei și 72 de bani. Doar două dintre persoanele amintite au plătit deseatina. Pentru cei 216 de stupi deținuți, proprietarii au dat 54

[54] Nicolae Grigoraș, *Dările în Moldova de la întemeierea statului până la 1741 (III)*, în „Cercetări istorice", tom XIV-XV, Iași, 1983-1984, p. 156-157.
[55] Matei Vlad, *op. cit.*, p. 146.
[56] Nicolae Grigoraș, *op. cit.*, 1971, p. 128.
[57] Mihai Lazăr, *op. cit.*, 1981, p. 254.
[58] Viorica Rusu, *Albinăritul- ocupație străveche a locuitorilor din nordul Moldovei*, în „Hierasus", an VII-VIII, Botoșani, 1989, p. 425-426.
[59] Ovid Sachelarie, Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 11.
[60] Nicolae Grigoraș, *Dările în Moldova până la 1741 (II)*, în „Cercetări istorice", tom XII-XIII, Iași, 1981-1982, p. 331.
[61] P. P. Panaitescu, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec XIV-XVII)*, Editura Științifică, București, 1957, p. 24.

de lei, adică 4 lei pe fiecare stup. Todirașcu Solomon, singurul care a deținut și oi, a plătit în schimbul fiecărui stup 3 lei și 95 de bani. În schimb, Aștador Crâste, cel care a avut în proprietate doar albine, a fost taxat cu 4 lei și 17 bani pentru fiecare stup[62]. S-a mai păstrat o însemnare ce menționează plata goștinei de la supușii străini din 1833. Doi proprietari, adică Taras Hudicu Cafiți și Costachi Petrovici, au plătit 5033 lei și 544 de bani în contul goștinei[63].

În concluzie, regimul fiscal al supușilor străini din ținutul Roman a fost unul complicat, atât ca structură cât și ca funcționare, chiar dacă curentul modernității – accentuat de intrarea în vigoare a Regulamentului Organic – a încercat o relaxare a lui. Dovadă în acest sens stau taxele individuale plătite în prima parte a secolului al XIX-lea, atât de populația autohtonă, cât și de minorități.

BIBLIOGRAPHY:

Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iași, fond Isprăvnicia Roman, tr. 996, op. 1043, dosarele: 121/1832, 124/1833, 155/1834, 202/1836, 233/1838, 251/1839.

Burac, Constantin, *Ținuturile Țării Moldovei până la mijlocul secolului al XVIII-lea*,Editura Academica, București, 2002.

Cocîrlă, Pavel, *Târgurile sau oraşele Moldovei în epoca feudală, sec. XV-XVIII*, Editura Universitas, Chișinău, 1991.

Columbeanu, S., *Economia domeniului feudal din Moldova și Țara Româ4nească la începutul secolului al XIX-lea (1800-1830)*, în „Revista de Istorie", tom 18, nr. 2, 1965, p. 323-351.

Giurescu, Constantin C., *Istoria românilor,* vol. III, partea II: 1601-1821, București, 1946.

Grigoraș, Nicolae, *Dările în Moldova de la întemeierea statului până la 1741 (III)*, în „Cercetări istorice", Iași, tom XIV-XV, 1983-1984, p. 153-171.

Idem, *Dările în Moldova până la 1741 (II)*, în „Cercetări istorice", Iași, tom XII-XIII, 1981-1982, p. 317-343.

Idem, *Instituții feudale din Moldova*, vol. I, *Organizarea de stat până la mijlocul sec. XVIII*, Editura Academiei Române, București, 1971.

Idem, *Unele aspecte privind breslele din orașele moldovenești în secolele XVI-XVIII*, în „Revista de Istorie", tom 22, nr. 6, 1969, p. 1103-1126.

Lahovari, George Ioan, *Marele dicționar geografic al României alcătuit și prelucrat după dicționarele parțiale pe județe*, vol. V, București, 1902.

Lazăr, Mihai, *Călătorii străini despre creșterea animalelor în Moldova în secolele XVI-XVIII*, în „Hierasus", Botoșani, an I, 1978, p. 361-372.

Lazăr, Mihai, *Creșterea vitelor în Moldova medievală în viziunea izvoarelor narative interne,* în „Anuarul Muzeului Bucovinei", Suceava, 1993, p. 103-112.

Idem, *Gorștina (desetina) de porci în Moldova în secolele XV-XVIII*, în „Studii și materiale - Istorie", Suceava, an X, 1983, p. 455-470.

Idem, *Gorștina de oi în Moldova în secolele XV-XVIII,* în „Anuarul Muzeului Județean Suceava", Suceava, 1981, p. 243-256.

Muntele, Ionel, *Populația Moldovei în ultimele două secole,* Editura Corson, Iași, 1998.

Murariu, Ioan, *Obligațiile și privilegiile negustorilor din Moldova între anii 1774 și 1832*, în „Hierasus", Botoșani, an V, 1983, p. 341-346.

Idem, *Organizarea negustorilor și a comerțului intern al Moldovei între anii 1774- 1832*, în „Memoria antiquitatis", Piatra Neamț, tom IX-XI (1977-1979), 1985, p. 539-542.

[62] Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iași, fond Isprăvnicia Roman, tr. 996, op. 1043, dosar 124/1833, f. 263 .

[63] Ibidem, dosar 124/1833, f. 291.

Idem, *Unii factori care au frânat dezvoltarea comerţului intern al Moldovei, la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi în primele decenii ale secolului al XIX-lea*, în „Carpica", Bacău, tom XII, 1980, p. 229-244.
Negruți, Ecaterina, *Situația demografică a Moldovei în secolul al XIX-lea*, în „Revista de Istorie", tom 34, nr. 2, 1981, p. 243-258.
Neguț, Silviu, *Geografia umană,* Editura Academiei, București, 2011.
Panaitescu, P. P., *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec XIV-XVII)*, Editura Științifică, București, 1957.
Platon, Gheorghe, *Populaţia oraşului moldovenesc la mijlocul sec. al XIX-lea*, în „Carpica", Bacău, tom III, 1970.
Rădvan, Laurențiu, *Orașele din Țările Române în Evul Mediu (sfârșit sec. al XIII-lea-începutul sec. al XVI-lea,* Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2011.
Rusu, Viorica, *Albinăritul- ocupație străveche a locuitorilor din nordul Moldovei*, în „Hierasus", Botoșani, an VII-VIII, 1989, p. 425-429.
Sachelarie, Ovid; Stoicescu, Nicolae, *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, Editura Academiei, București, 1988.
Sibechi, Gheorghe, *Note despre creşterea ovinelor în Moldova în secolul al XVIII-lea*, în „Cercetări agronomice în Moldova", vol II, Iași, 1984, p. 149-152.
Stoicescu, Nicolae, *Cum măsurau strămoșii. Metrologia medievală pe teritoriul României,* București, Editura Științifică, 1971.
Ștefănescu, Ștefan, *Mișcări demografice în Țările Române până în secolul al XVII-lea şi rolul lor în unitatea poporului român*,în Dumitru Berciu, *Unitate şi continuitate în istoria poporului român*, Editura Academiei, București, 1968, p. 187-207.
Ungureanu, Alexandru, *Unele observaţii asupra puterii de atracţie a oraşelor din Moldova în secolele XIX şi XX,* în Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iași, secțiunea II, Geografie, tom XVII, 1971, p. 71-81.
Văcaru, Silviu, *Supușii austrieci în principatul Moldovei: 1833-1835,* Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2014.
Veress, Andrei, *Păstoritul ardelenilor în Moldova şi Ţara Românească (până la 1921),* în *Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii Istorice,* seria III, tom VII, nr. VI, 1927, p. 127-207.
Vlad, Matei, *Colonizarea rurală în Țara Românească și Moldova (secolele XV-XVIII),* Editura Academiei, București, 1973.

88 INFANTRY REGIMENT IN SIGHET, THE FIRST MILITARY COMPANY IN MARAMURES

Laurențiu Batin, PhD Student

"Ștefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: *The first military company settled on Historical Maramures soil was the 88Infantry Regiment, founded on 6th of June 1919 from 3rd Battalion of 81 Infantry Regiment in Dej, set under the command of wing commander Manciu Toma.*
On the night of 7/8 July 1919, around 23 PM, in the barracks of the 88Infantry Regiment Sighet started a riot, the so called revolutionary movement. More soldiers from the Company 3 Infantry rose up, destroyed the weaponry barrack of the company, took the guns and ammunition and started to fire through the company's yard, thing that created a real panic in the company. Wing commander Serb Miron, the commander of 7 Gendarmes Regiment Cluj, came to Sighetu Marmatiei and lead the troops personally to suppress the renegades and rebels from ***88 Infantry Regiment.***

Keywords: infantry, gendarme, riot, regiment, Sighetu Marmatiei

În ziua de 27 martie 1919, Batalionul 3 din Regimentul 81 Infanterie Dej[1], aflat sub comanda locotenent-colonelului Manciu Toma[2] a primit ordin să se deplaseze pe calea ferată până la Baia Sprie. De aici, batalionul s-a deplasat cu căruțe rechiziționate la Ocna Șugatag, iar de acolo la Sighetu Marmației, unde a intrat în subordinele generalului Marcel Olteanu. A ajuns în garnizoana Sighet în seara zilei de 30 martie 1919, ora 22.00, și s-a cantonat în fosta cazarmă a Regimentului 85 Honved[3].

La începutul lunii aprilie, batalionul a primit de la Cercul de Recrutare Sighet, necesarul de cadre pentru înființarea unei noi unităţi militare.

La data de 6 iunie 1919, în baza ordinului nr. 15043 al Secţiei Operaţii 6-7, batalionul a primit denumirea de **Regimentul 88 Infanterie Sighet**[4]. Reşedinţa unităţii a fost stabilită în cazarma situată în strada Tököly (azi strada Dragoş Vodă), nr. 39[5].

În noaptea de 7/8 iulie 1919, în jurului orei 23.00, în cazarma Regimentului 88 Infanterie Sighet a izbucnit o revoltă, aşa zisă mişcare revoluţionară (răscoală). Mai mulţi soldaţi din cadrul Companiei 3 Infanterie s-au revoltat, au spart magazia de armament a companiei, s-au înarmat cu arme şi muniţii, după care au început să tragă mai multe focuri prin curtea cazărmii, fapt ce a creat o adevărată panică în cadrul întregii unităţi. La momentul respectiv, soldaţii tuturor companiilor s-au alarmat şi au început să strige ***Vin bolşevicii!***. Drept urmare, luând modelul celor din Compania 3 Infanterie, foarte mulţi soldaţii ai

---

Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Piteşti, Fond Colecţia R.I.J.O.-1, Regimentul 81 Infanterie Dej, ds. 3748, f. 15-16. Acest regiment a luat ființă la data de 1 februarie 1919 sub denumirea de *Regimentul Infanterie Dej*. Primul comandant al regimentului a fost colonelul Diviziolli Carol Nobil, originar di Orăștie. Cazarma unității a fost cea a Regimentului 32 Honvezi.

[2] Originar din comuna Vârşeţ, Banat.

[3]Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Piteşti, Fond Colecţia R.I.J.O.-1, Regimentul 81 Infanterie Dej, ds. 3748, f. 28-29.

[4]La data înființării, Regimentul a fost încadrat cu 10 ofiţeri, doi elevi plutonieri, patru reangajaţi şi 800 militari trupă.

[5]Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Piteşti, Fond Regimentul 88 Infanterie, ds. F.N./1930, crt. 84, f. 353. A se vedea şi Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Piteşti, Fond Colecţia R.I.J.O.-1, ds. 3776, f. 2.

celorlalte companii au spart şi ei magaziile cu armament, s-au înarmat şi au fugit spre casele lor, dezertând.

Imediat s-a dat alarma. O parte din militarii disciplinaţi ai regimentului, în special cei de la corpul de gradă, **Compania de Jandarmi Sighet** şi **Batalionul Cloşca** din cadrulRegimentului 14 Infanterie Roman, au trecut la urmărirea şi prinderea dezertorilor.

Această activitate a continuat şi pe parcursul zilei de 8 iulie 1919. Cei rămaşi în incinta regimentului şi cei care s-au prezentat de bună voie în cursul nopţii au format o companie sub comanda căpitanului Ivanovici Cristea, care a primit misiunea de a-i urmări, prinde, reţine şi a-i aduce la regiment pe toţi cei răsculaţi.

Această companie s-a organizat pe patru plutoane. Fiecare pluton a plecat într-o altă direcţie. S-au înapoiat cu toţii în Sighet în ziua de 10 iulie 1919[6], aducându-i la reşedinţa unităţii pe majoritatea dezertorilor. Ceilalţi soldaţi dezertaţi, care nu au fost reţinuţi, au rămas în atenţia Companiei de Jandarmi Sighet. De fapt, această companie a fot implicată în acest eveniment chiar de la începutul lui.

Iată cum au descris jandarmii această revoltă: „*În seara zilei de 7 iulie 1919, circa 300 soldaţi din Regimentul 88 Infanterie Sighet, răsculându-se, au luat-o spre casă atacând în drumurile lor posturile de jandarmi. Răsculaţii au fost opriţi de către jandarmi prin forţă şi uz de armă*”[7] .

De asemenea, din partea jandarmilor mai există, referitor la acest incident, şi alte precizări, ca de pildă: „*În noaptea de 7 iulie 1919 s-au răsculat soldaţii din Regimentul 88 Infanterie, dezertând cam 300 soldaţi din regiment, după care au luat-o spre casă atacând în drumul lor posturile de jandarmi.*

Această răscoală a putut fi oprită numai prin uzul de armă executat de jandarmi. O parte din soldaţii răsculaţi au fost prinşi şi înaintaţi Curţii Marţiale. Din focurile trase de către ambele părţi au rezultat mai mulţi morţi în rândurile răsculaţilor. Cu această ocazie s-a distins plutonierul Temişescu Ioan, şeful Secţiei de jandarmi Ocna Şugatag, care prin curajul dovedit a fost citat prin ordinul de zi pe unitate”[8].

În activitatea de urmărire şi reţinere a dezertorilor au fost angrenaţi şi grănicerii, recent ajunşi în Maramureş. Astfel, la data de 2 iunie 1919, Plutoanele 2, 3 şi 4 ale Companiei 8 Grăniceri au plecat spre linia de demarcaţie[9]. Comandantul companiei, împreună cu un grup de 15 soldaţi şi două puşti mitraliere, au intervenit în ziua de 8 iulie 1919 pentru a aresta 22 de soldaţi ardeleni din Regimentul 88 Infanterie Sighet, care s-au revoltat devastând magazinele de muniţie ale unităţii. Făcându-se uz de armă, răsculaţii s-au retras la sate, fără a exista pierderi[10].

Despre această revoltă din 1919 a amintit, fără a preciza vreo sursă, şi fostul preot şi profesor de religie al Liceului *Dragoş Vodă* din Sighetu Marmaţiei, Vasile Paul[11]. Cele câteva rânduri care vorbesc de răscoală pot fi citite în Monografia Liceului Pedagogic din Sighet: „*Este cunoscut faptul că guvernul român a dispus, deşi războiul se terminase, menţinerea*

---

[6]Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Piteşti, Fond Colecţia R.I.J.O.-1, ds. 3776, f. 2.

[7] A.N.I.C., Fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, Registrul Istoric al Inspectoratului 4 Jandarmi Rurali, ds. 369, f. 3. A se vedea şi A.N.I.C., Fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, ds. 1/1919, f. 7 v şi 8.

[8] A.N.I.C, Fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, ds. 1/1919, f. 7 v şi 8.

[9] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Piteşti, Fond Jurnalul de operaţii (Registrul istoric) al Regimentului 3 Grăniceri, de la înfiinţarea sa şi până la 1 ianuarie 1931, ds. 1167, inventariat sub nr. 3, f. 32 v.

[10] Ibidem, f. 33 v.

[11] Cf. Teresia B. Tătaru, *Maramureş-mândria şi durerea noastră*, vol. II, Editura Gutinul, Baia Mare, 2001, p. 182-183. Vasile Paul s-a născut în localitatea maramureşeană Crăceşti (azi Mara), a fost arestat şi transferat la temniţa din Ujgorod, Ucraina, pentru un articol scris la 12 februarie 1945 în ziarul de limbă maghiară „Nép” (Poporul) în care a fost precizat că „Paul Laszlo, provocator”.

soldaţilor în cazărmi şi executarea unui program de instrucţie de luptă. În noaptea de 7 iulie 1919, ora 23.00, un număr de 347 de soldaţi din Regimentul 88 Infanterie Sighet s-au revoltat. Gradaţii din regiment s-au declarant de partea soldaţilor. Soldaţii au părăsit cazarma, refugiindu-se cu armele în păduri. Generalul Olteanu a fost investit cu depline puteri pentru prinderea şi judecarea dezertorilor. Răsculaţii au avut pierderi mari. La podul Slatinei (podul de peste Tisa ce lega Maramureşul de Cehoslovacia), prizonierii dintr-un grup au fost împuşcaţi până la ultimul şi aruncaţi în Tisa"[12].

Unul dintre martorii oculari ai evenimentelor petrecute în acele zile, numitul Körtvélyessy Antal, originar din localitatea Szeleslonka, situată în partea dreaptă a Tisei, şi aflat la studii în Sighet, a relatat următoarele aspecte cu privire la acea răscoală:

„Într-o dimineaţă ne-am trezit că se aud împuşcături intense în piaţă. Au durat toată ziua. Nimeni nu a ştiut cauza. Fiecare s-a ascuns în locuinţă şi a aşteptat tremurând la ce îi aduce viitorul. Seara am înmărmurit când mi-au bătut la uşă. Imediat uşa s-a deschis şi au intrat patru soldaţi cu baionete. La vremea aceea eram lider de tineret. Nu am avut timp să pun întrebări. Cu patul puştii mi-au dat de înţeles că trebuie să îi urmez. M-au înconjurat şi m-au condus în curtea întunecată a Prefecturii. Acolo s-au aflat deja mai multe persoane. Nu am avut unde să ne aşezăm, ne-am plimbat toată noaptea, îngânduraţi şi în tăcere.

Spre dimineaţă, împuşcăturile au încetat... Am avut parte de o privelişte crudă. Prin ferestruica de la poarta prefecturii am observat pe cele două margini ale străzii soldaţi români ardeleni care stăteau în genunchi şi cu mâinile legate la spate. Soldaţii răgăţeni umblă pe stradă cu patul puştii înainte şi cum apucă îi pălmuiesc, îi lovesc pe nefericiţii aflaţi în genunchi. Dacă unul dintre ei se răstoarnă, îl împroaşcă până când reuşeşte să se chinuie înapoi în poziţia în genunchi. După aceea se reia totul de la început. A fost un moment cutremurător.

După-masa s-au deschis porţile Prefecturii şi am fost lăsaţi liberi. După câteva zile am aflat motivul celor întâmplate. Soldaţii români s-au predat în masă pe frontul italian, italienii i-au îmbrăcat în uniformele lor şi imediat i-au angrenat împotriva armatei puterilor centrale. Românii nu au avut un ministru de război trădător, astfel încât întreaga armată s-a întors neatinsă de pe fronturi. Şi în Sighet au apărut, nu peste multă vreme, aceşti soldaţi români în uniforme verzi măslinii, cu **steaua de Savoia pe rever**. Ei au fost preferaţii regelui român Ferdinand. Dintr-o privire, se putea constata că sunt mai bine hrăniţi şi mai bine echipaţi decât soldaţii români din Ardeal… Sub acuzaţia de trădare, răscoala a fost înăbuşită imediat. Răsculaţii capturaţi au fost strânşi într-o fabrică de bere părăsită din spatele spitalului. Din cauza strigătelor şi urletelor de durere permanente, locuitorii s-au mutat din zona fabricii de bere. Cei care au rămas în viaţă, au fost conduşi în faţa tribunalului din Cluj"[13].

În ziua de 11 iulie 1919, cadrele unităţii de infanterie au întocmit actele de trimitere în judecată în faţa Curţii Marţiale a celor dezertaţi şi reţinuţi. Tot pe parcursul acestei zile au fost întreprinse mai multe anchete în vederea identificării instigatorilor acestei răscoale[14].

Cele mai exacte aspecte în legătură cu incidentele menţionate mai sus le-am extras din raportul final[15] întocmit de locotenent-colonelul Şerb Miron[16], comandantul Regimentului 7 Jandarmi Cluj, înaintat Brigăzii 4 Jandarmi Sibiu la data de 16 iulie 1919. Locotenent-

[12] ***, *Monografia Liceului Pedagogic din Sighetu Marmaţiei*, coordonator prof. dr. Odarca Bout, Editura Valea Verde, Sighetu Marmaţiei, 2012, p. 48.
[13]Antal Körtvélyessy, *Maradj velünk Uram, mert már esteledik…* (*Rămâi cu noi, Doamne, fiindcă deja se înserează…*), Editura Ediţie particulară, cu sprijinul material al familiei, martie 2007, p. 65.
[14]Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Piteşti, Fond Colecţia R.I.J.O.-1, ds. 3776, f. 3.
[15] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Piteşti, Fond 949/50 Brigada 4 Jandarmi, ds. 3, f. 1-6.
[16] Cf. Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Piteşti, Fond Regimentul 81 Infanterie, ds. 1080-1, f. 27 v. La data de 1 ianuarie 1922 apare în organica Regimentului 81 Infanterie, în calitate de comandant.

colonelul Șerb a condus personal din orașul Sighet forțele de reprimare ale dezertorilor și răsculaților Regimentului 88 Infanterie. Pentru o cât mai reală descriere a activităților desfășurate în acele zile, redăm unele fragmente din acel raport: ,,În dimineața zilei de 10 iulie am dat ordin Companiei de Jandarmi Cluj să echipeze 40 de jandarmi, Companiei Sătmar să echipeze 20 de jandarmi și Companiei Dej, tot 20 jandarmi, care să pornească cu primul tren în direcția Sighetu Marmației pentru a se pune la dispoziția subsemnatului. Eu am plecat cu primul tren în cursul nopții de 10/11 iulie și am sosit la Sighet în ziua de 12 iulie, ora 5.00, în același timp cu Detașamentul, neavând alt mijloc de locomoție, automobilul Regimentului neavând cauciucuri.

La Sighet am raportat telefonic la Sătmar domnului general Olteanu ca să afle despre sosirea mea, și-am primit comunicare prin căpitanul Mihăilescu de la Comandamentul Grupului de Nord să iau legătura cu maiorul Zamfir Petru din Regimentul 18 Gorj, sosit în Sighet cu un Batalion din acel Corp pentru întărirea garnizoanei și sub a cărei comandă se mai aflau două escadroane din Regimentul 2 Roșiori și o baterie din Regimentul 2/2 Artilerie Munte.

Tot la dispoziția maiorului Zamfir erau puse și două companii din Regimentul de Voluntari Cloșca, care fac garnizoană în Sighet.

M-am prezentat domnului prefect al județului pentru a mă informa asupra situației din județ și asupra măsurilor de luat. Am invitat și pe maiorul Zamfir și am luat conform înțelegerii următoarele dispozițiuni:

- întrucât în județ erau trimise, potrivit necesităților și informațiilor culese de domnul prefect și maiorul Zamfir, următoarele forțe: în direcția Körömezö (Maramureș)-Worochta și Zabie (Galiția) un detașament sub comanda căpitanului Popovici, compus din două companii de infanterie, o secție mitraliere, un escadron cavalerie și o secție artilerie de munte. Detașamentul a plecat în ziua de 12 iulie 1919, la ora 7.00, cu trenul.

- la Săpânța (locul de origine al soldaților provocatori ai incidentului din seara de 7 iulie) a fost trimis un pluton cu post fix la Câmpulung la Tisa, plecat din Sighet la 9 iulie.

- la Ocna Șugatag, în ziua de 9 iulie a fost trimis un pluton întreg.

- pe văile Vișeului și Izei, în ziua de 9 iulie, au fost trimise o companie și un tun, de unde urmau a se retrage spre Sighet cercetând văile indicate.

- am dispus ca întărirea de 80 de jandarmi să rămână în Sighet pentru paza orașului.

Din cercetarea făcută cu domnul prefect au reieșit următoarele: în seara zilei de 7 iulie, pe la ora 23.00, un grup de soldați din Regimentul 88 Infanterie, făcând garnizoană în orașul Sighet au luat armele și au încercat să pătrundă în magazia de muniție a regimentului, fapt pentru care santinela s-a opus și a alarmat prin focuri de armă garda corpului, care a sărit imediat în ajutorul santinelei. A urmat un schimb de focuri după care timp răzvrătiții au pornit înspre oraș, în întuneric.

Plutonul de grăniceri, cu un efectiv de 15 oameni, s-a alarmat și a plecat din proprie inițiativă în direcția cazărmii. Fiind întâmpinat cu focuri de armă în fața hotelului *Coroana* a deschis imediat foc asupra răzvrătiților care s-au retras în cea mai mare grabă spre periferia orașului și cazărmii. Acțiunea a durat câteva minute.

În acest timp, maiorul Sorescu cu jandarmii aflați la școala companiei s-au dus la cazarma Regimentului 88 Infanterie, trimițând în acel timp o patrulă puternică în gara Sighet a cărui gardă o formau soldații din Regimentul 88 Infanterie.

La cazarmă, găsindu-l pe locotenent-colonelul Manciu Toma, comandantul Regimentului 88 Infanterie cu un grup de ofițeri, s-a pus la dispoziția lui.

Liniștindu-se lucrurile în oraș unde patrulele grănicerilor, jandarmilor, voluntarilor din Cloșca și ale Regimentului 88 Infanterie formate din soldații rămași credincioși și conduse de ofițeri, procedau la arestarea și dezarmarea dezertorilor. Maiorul Sorescu a ordonat telefonic

tuturor posturilor din județ să aresteze imediat pe orice soldat din Regimentul 88 Infanterie aflat în județ, iar în caz de refuz să întrebuințeze arma.

Ordinul s-a executat întocmai și până a doua zi au fost arestate, dezarmate și trimise la reședința Regimentului 88 Infanterie, 165 dezertori. Au fost uciși cinci dezertori și patru au fost răniți. Faptul fiind făcut de militari și cercetarea lor urma a se face de organele militare din componența grupului generalului Olteanu Marcel. Împreună cu prefectul, poliția locală a desfășurat măsuri specifice pentru a cerceta dacă nu există legături între această mișcare și populația locală.

Din cercetările amănunțite făcute cu acest prilej și prezentate într-o dare de seamă domnului prefect, nu s-a putut stabili o legătură directă între această mișcare și populația civilă.

Mișcarea a avut un caracter curat militar și local, căci dacă ar fi fost organizată și condusă de alte elemente decât câțiva descreierați de soldați ar fi luat imediat proporții mult mai mari, aproape toate gările orașului fiind păzite de soldații Regimentului 88 Infanterie (gară, poștă, poliția, patrule etc.), însă toate acestea nu s-au asociat la mișcare și au rămas la posturile lor. Totuși, dacă o legătură directă nu poate fi stabilită, nu-i mai puțin adevărat că în oraș și județ domnește o stare de spirit plină de neîncredere, ba chiar ostilitate față de administrația română, la care contribuie, desigur, în largă măsură, *numărul foarte mare de ofițeri ai fostei armate austro-ungare, liberi în oraș și județ, precum și numărul foarte mare de funcționari ai fostului imperiu printre care se găsesc și români renegați care nu au depus nici jurământ, nici declarație solemnă, liberi și nederanjați de nimeni.*

Aceștia, prin legăturile necontrolabile și de toată ziua ce le au cu populația locală și din județ, precum și prin libertatea de a se întruni pe la *Katolikus Klub*, fie la restaurantul *Tisa* unde zilnic se strâng între orele 18.00-21.00 aproximativ 20-30 de ofițeri și funcționari dintre cei mai de bază ai fostului imperiu, luând loc la o masă comună, numită *Opinia Publică,* având astfel posibilitatea unui larg schimb de idei, nesupărați de nimeni, întrucât elementele de investigație ale siguranței nu pătrundeau niciodată acolo.

În această privință am avut prilejul să mă conving pe deplin când la cercetare, poliția și siguranța nu au fost în stare să obțină informații decât foarte vagi asupra celor ce se petreceau la cele două localuri, afirmând că nu pot pătrunde acolo.

De asemenea, asupra ofițerilor austrieci nu se exercită un control riguros, astfel că în ziua când i-am adunat lipseau 15 ofițeri, fără ca vreun organ al siguranței sau administrație să cunoască unde sunt.

Deși nu am putut culege probe pozitive în contra nimănui, totuși am propus domnului prefect ca ofițerii și foștii funcționari ai statului austro-ungar din lista alăturată care se întruneau la *Katolikus Klub* și restaurantul *Tisa*, să fie arestați și internați[17] pentru a se preveni astfel de întruniri și răspândiri de știri… În privința expulzării ordonate prin telegrama nr. 305, întrucât nu am putut dovedi nimic contra populației, a rămas ca domnul prefect, prin

[17] Cf. Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Pitești, Fond 949/50 Brigada 4 Jandarmi, ds. 3, f. 8 și 8 v. Lista persoanelor propuse pentru arestare și internare: 1. Membri ai cercului intim de masă la restaurantul Tisa numit *Opinia Publică:* Szappanos Josef-senior judecător, Szappanos Ianoș-stegar, Hostiuk Pàl-locotenent, Müller Ferencz-pretor, Kaszab Gyula-profesor, Kiss György-profesor, dr. Rosenberg-medic.
2. Oficianții, care nu au depus jurământul și sunt elemente de neîncredere: a) De la administrația financiară: Tarnaki Dezsö-oficiant, Bodar Jànos-oficiant, Bagoli Imre-servitor, Bedö Kàroly-oficiant. b) De la tribunal: dr. Ràcz Istvàn-judecător, Dr. Szilàgyi Zoltàn-judecător, Argyelan Juliu-director, Wirtz Adam-oficiant, Karacs Sàndor-oficiant, Olàh Joszef-oficiant. c) Dintre județeni: Szabö Joszef-subprefect, dr. Mihalk Giörgy-funcționar, Ferenczi Janös-funcționar, Czimer Ferencz-funcționar, Rednik Sàndor, Ilarnyi Gyorgy, Barna Gàbor. d) De la direcțiunea silvică: Szabö Joszef, Pall Jenö. e) Diferiți: Mayer Aurel-inginer, Haidu Bela, Harsànyi Istvan-preot luteran, Galdberger Joszef, Kelemen Ferencz-profesor, Bud György-învățător.

ordonanța care o va da[18], să stabilească normele de părăsire ale orașului și județului de către cei stabiliți acolo cu prilejul războiului mondial.

Cei 80 de jandarmi aduși cu mine i-am dat ca întărire Companiei de Jandarmi Sighet care i-a destinat conform tabelelor alăturate[19], compania având un efectiv prea mic și neputând să ia jandarmi de la alte posturi.

În rezumat, mișcarea din 7 iulie 1919, ora 23.00, din orașul Sighet a avut un caracter curat militar și local, iar proporțiile ce i s-au dat de administrația locală, după însăși afirmația făcută de prefect în fața mea, a maiorului Sorescu, comandantul Companiei de Jandarmi, a căpitanului Mihai Ioan din acest corp și a domnului subprefect Mihaly din acel județ, au fost exagerate folosindu-se de acest prilej pentru a cere de a se lua măsuri în contra funcționarilor fostului imperiu care refuză depunerea jurământului și contra populației civile pripășite cu ocazia războiului în județ și oraș, pentru care sunt o povară. Cu ocazia cercetărilor am constatat că populația rurală, în bună parte formată din români cu sentimente naționale nu îndestul de dezvoltate, nu au prea mare încredere în administrația noastră contra căreia se plânge din cauza lipsei de alimentare de care suferă. Sate întregi sunt muritoare de foame și românii sunt nevoiți a umbla toată ziua pe drumuri pentru procurarea hranei.

Cred că măsurile grabnice luate în această direcție ar produce un efect cât se poate de salutar. În prezent liniștea completă s-a instalat în întreg județul.

În total s-au prins 186 dezertori care s-au înaintat Regimentului 88 Infanterie, iar cei neprinși, puțini la număr, se află în urmărire”[20].

Activitatea regimentului a intrat în normalitate începând cu data de 12 iulie 1919, sub comanda aceluiași colonel Manciu Tom, ajutat de locotenent-colonelul Ivanovici Cristea[21]. Funcția de comandant al Plutonului de Legătură a fost deținută de un ofițer maramureșean, sublocotenentul Pop Teodor[22].

---

[18] Cf. Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Piteşti, Fond 949/50 Brigada 4 Jandarmi, ds. 3, f. 7 şi 7 v. Redăm conținutul ordonanței emise de prefectul Maramureșului la 14 iulie 1919: Art. 1. Toți străinii, supuși austrieci, unguri, germani, ruși și bulgari, *care nu sunt de naționalitate română, cehă sau polonă*, și care s-au așezat pe teritoriul administrat de Consiliul Dirigent, inclusiv în județul Maramureș, după 1 august 1914, fie că în cursul vremii și-au câștigat aici proprietate imobilă ori alte drepturi, sunt obligate să părăsească acest județ și să se repatrieze până la 31 iulie inclusiv. Art. 2. Toți aceia care nu au domiciliul în județul Maramureș, fie ei de orice naționalitate, chiar și în cazul în care sunt așezați mai demult în acest județ, dacă nu pot arăta că sunt în funcțiune, ori că au mijloacele necesare de trai, asemenea sunt obligați să părăsească județul și să se repatrieze până la 31 iulie 1919. Art. 3. Până la executarea acestui ordin și pe viitoriu, conform ordonanței Consiliului Diligent nr. 7035 și a Comandamentului Trupelor din Ardeal nr. 818, nici permis de călătorie, nici bilet de identitate nu se va elibera pentru streini, pentru cei supuși supravegherii poliției acelora contra cărora este în curs vreo urmărire sau procedură criminală și aceia care printr-o hotărâre sau dispoziţiune valabilă sunt obligați de a petrece permanent la un loc anumit. Art. 4. Fiecare familie va putea lua cu ea un bagaj până la 200 kg greutate. Art. 5. Persoanele indicate la articolele 1 și 2 vor anunța verbal plecarea la poliția orașului, respectiv la prim pretorului plasei de domiciliu arătând numele, membri familiei, greutatea bagajului precum și locul destinației. Este în interesul acestora ca să se îngrijească, să completeze cele cerute pentru ca asta să se poată pune la dispoziție mijloace de transport. Art. 6. Oricine nu se v-a supune acestei ordonanțe va fi amendat până la o sută de mii coroane și apoi va fi escortat neavând alt drept decât să ducă singur geamantanul portativ.

[19] Cf. Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Piteşti, Fond 949/50 Brigada 4 Jandarmi, ds. 3, f. 9 şi f. 10. Cu 50 de jandarmi au fost întărite posturile Sighet (8), Ocna Șugătag (5), Taras (4), Dragomirești (5), Vișeu (5), Kölösmezö (5), Ökörmezö (2), Rahău (7), Teceu (4) și Dolha (5). Au mai fost înființate 4 posturi de jandarmi respectiv Posturile Țibău (9), Coștiui (7), Iza (7) și Maydank (7).

[20] Acest raport a fost înaintat în copie președintelui Consiliului Diligent, Comandamentului Trupelor din Transilvania și Comandamentului Corpului de Jandarmi din București.

[21] Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Piteşti, Fond Colecţia R.I.J.O.-1, ds. 3776, f. 3.

[22] S-a căsătorit cu Livia Moyș, fiica președintelui Tribunalului Maramureș, Iuliu Moyș. Căsătoria a avut loc în ziua de duminică, 5 septembrie, în biserica ortodoxă din Sighet.

În perioada următoare au avut loc mai multe mişcări de efective în cadrul Regimentului 88 Infanterie Sighet, mai ales în rândul ofiţerilor repartizaţi de la diferite unităţi de infanterie din Ardeal[23]. Vom menţiona doar două dintre ele, respectiv încadrarea unităţii la data de 20 august 1919 cu preotul ortodox**,** locotenentul Horaţiu T.Grama, şi cu sublocotenentul Sinte Nicolae, care, în baza Ordinului Secţiei Operaţii 6-7, nr. 21569/1919, a fost numit în funcţia de comandant al **Lagărului de Prizonieri din Sighet**[24].

În ceea ce-l priveşte pe colonelul Manciu Toma, comandantul acestei unităţi, trebuie să precizăm faptul că a fost un om de mare cultură, care a creat şi întreţinut legături strânse cu intelectualitatea din zonă, în special cu directorii şi profesorii celor trei licee româneşti din Sighet. Prin voinţa sa, Regimentul 88 Infanterie s-a îngrijit de echiparea, cazare şi întreţinerea a 14 elevi[25] de la Liceul *Dragoş Vodă* din Sighet[26]. În anul şcolar următor, Regimentul 88 Infanterie s-a îngrijit de nouă elevi ai aceluiaşi liceu[27].

În ziua de 29 decembrie 1919, directorul general al învăţământului secundar din circumscripţia Oradiei, Alexandru Pteancu, a vizitat cazarma regimentului şi mai ales pavilionul în care au fost cazaţi elevii liceului din Sighet[28]. La rândul lor, directorul şi profesorii acestui liceu au ţinut numeroase prelegeri pe teme istorice, militarilor din garnizoana Sighet [29].

În dimineaţa zilei de 16 noiembrie 1920, a început perioada de instrucţie individuală cu recruţii contingentului 1921. Această perioadă de instrucţie a fost desfăşurată cu intensitate şi fără întreruperi, până în ziua de 25 ianuarie 1921. La acea dată, Regimentul 88 Infanterie s-a deplasat din garnizoana Sighetu Marmaţiei spre Baia Mare pentru a ajunge la Şimleu. În acest scop, întregul efectiv al unităţii a fost echipat şi îmbarcat în căruţele unităţii şi în cele rechiziţionate din Sighet.

În dimineaţa zilei de mai sus, la ora 7.00, regimentul s-a pus în marş pe direcţia Ocna Şugatag-Crăceşti (azi satul Mara)-Baia Mare, pe o vreme cât se poate de nefavorabilă, deoarece în timpul nopţii a început o ninsoare şi o ploaie care au durat până a doua zi la 4.00. În seara aceleaşi zile, la ora 19.00, regimentul a ajuns la Crăceşti, parcurgând o distanţă de 32 kilometri. Aici, efectivele au intrat în cantonament şi au eliberat căruţele rechiziţionate din Sighet.

În ziua următoare, 26 ianuarie 1921, au fost trimişi locuitorii satului Crăceşti ca să cureţe drumul înzăpezit spre dealul Măgura Gutinului. Pe durata a trei zile drumul a fost deszăpezit până la cota 849 m.

În dimineaţa zilei de 29 ianuarie 1921, la ora 4.00, regimentul a achiziţionat căruţe şi sănii din localitatea Crăceşti, după care au plecat spre Baia Mare. Ajuns în Baia Mare, în 30 ianuarie 1921, la ora 9.00, regimentul a staţionat aici timp de patru zile, după care a primit ordin de îmbarcare pentru Şimleul Silvaniei. Îmbarcarea a avut loc în 3 februarie 1921 din

[23]Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Piteşti, Fond Colecţia R.I.J.O.-1, ds. 3776, f. 4.
[24]Ibidem.
[25]Printre aceştia s-au numărat elevii Gynge Victor, Vlad George, Fuciec Cornel, Şerbac Traian, Terente Vasile, Cerbanic Dumitru, Nap Gavrilă, Balint George, Arba Grigore, Arba Vasile, Godja Vasile, Cerbanic Mihai, Marina Vasile şi Alici Ioan.
[26]*Anuarul I al Liceului „Dragoş Vodă" din Sighetu Marmaţiei pe anul şcolar 1919-1920*, Tipografia culturală pe societate acţii, Sighetu Marmaţiei, 1920, p. 14.
[27] Ibidem, p. 21.
[28] Ibidem, p. 11. A se vedea şi Vasile Anişorac, *Liceul „Dragoş Vodă" monografie*, Editura Valea Verde, 2012, p. 48.
[29]*Anuarul I al Liceului „Dragoş Vodă" din Sighetu Marmaţiei pe anul şcolar 1919-1920*, Tipografia culturală pe societate acţii, Sighetu Marmaţiei, 1920, p. 15. Directorul a ţinut prelegerea în 24 ianuarie 1920, iar profesorii Dimitrie Brăharu, profesor de geografie venit din regat, şi Dumitru Ţiganetea, profesor de matematică şi fizică, le-a vorbit în preajma Sărbătorilor de Paşte.

gara Baia Mare[30]. Regimentul a ajuns la destinaţie în aceeaşi zi, la ora 21.00. Trupa a dormit în vagoane, iar în dimineaţa zilei următoare au început debarcarea. Apoi, regimentul a mărşăluit în direcţia localităţii Nuşfalău, judeţul Sălaj, unde a rămas până la noi ordine.

În baza ordinului Ministerului de Război nr. 18163/1921, în data de 5 iulie 1921, colonelul Roman Adrian, comandantul acestui regiment, a fost mutat la comandamentul Corpului 6 Armată în calitate de comandant al geniştilor. În locul său, la comanda Regimentului 88 Infanterie, a fost numit colonelul Ivanovici Cristea[31].

A doua zi, în 6 iulie, s-a prezentat locotenent-colonelul Naescu Soare în funcţia de ajutor al comandantului de regiment, în baza ordinului Ministerului de Război, nr. 30377/1921. Deoarece Regimentul 88 Infanterie Sighet a fost trupă de acoperire, efectivul său a trebuit suplimentat. Din această cauză, în ziua de 1 septembrie 1921, în baza ordinului Marelui Stat Major nr. 18 şi al Diviziei 17 Infanterie nr. 56143/1921, au fost concentrați pe timp de 15 zile un număr de 157 rezervişti. Dintre aceştia s-au prezentat doar 131[32].

În cele din urmă, Regimentul 88 Infanterieşi-a stabilit reşedinţa în localitatea Careii Mari. În noua garnizoană, regimentul şi-a desfăşurat activitatea de instruire, participând la toate manevrele regale.

Prin Înaltul Decret nr. 828/1938, regimentul s-a desfiinţat în acest an şi s-a contopit cu Regimentul 7 Grăniceri[33]. Desfiinţarea propriu-zisă a Regimentului 88 Infanterie a avut loc la data de 26 octombrie 1938[34].

Concluzii

După făurirea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, principala preocupare a Comandamentului Militar Național a reprezentat-o identificarea și aplicarea acelor soluții și măsuri care să asigure apărarea noilor frontiere ale României Întregite.

Bine înţeles că, în noul context istoric, infanteria română, una dintre cele mai importante arme ale statului, a trebuit modernizată şi perfecţionată în funcţie de factorii politici, economici, sociali, geografici şi demografici, care au determinat schimbarea orientării strategice şi a structurii sistemului militar. De aceea, un accent deosebit în evoluţia organismului militar românesc a fost pus pe sporirea, în primul rând, a numărului marilor unităţi de infanterie în raport cu posibilităţile de asigurare a unei dotări corespunzătoare cu armament şi tehnică de luptă.

La data de 27 martie 1919, Batalionul 3 din Regimentul 81 Infanterie Dej s-a deplasat la Sighetu Marmației, unde a intrat în subordinele generalului Marcel Olteanu. În ziua de 6 iunie 1919, în baza ordinului nr. 15043 al Secţiei Operaţii 6-7, batalionul a primit denumirea de **Regimentul 88 Infanterie Sighet**.

Unele dintre cele mai importante misiuni ale regimentului a fost aceea de a apăra noua frontieră trasată după în partea de nord a României Mari şi de a participa alături de Brigada 52 Infanterie Sighet la evacuarea teritoriului de la nord de Tisa. De asemenea, pe lângă activităţile desfăşurate în plan militar, ofiţerii şi subofiţerii regimentului de infanterie s-au implicat în desfăşurarea unor numeroase activităţi umanitare şi manifestări religios-culturale. În primul rând s-au îngrijit de copii orfani care frecventau cele trei licee româneşti din Sighet,

[30] Îmbarcarea a durat 3 ore şi 10 minute.
[31] A locuit în Sighetu Marmației, strada Octavian Goga, nr. 12 B.
[32]Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Piteşti, Fond Colecţia R.I.J.O.-1, ds. 3776, f. 11.
[33]Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Piteşti, Fond Regimentul 88 Infanterie, ds. 1, crt. 19, f. 230, a se vedea şi Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Piteşti, Fond Colecţia R.I.J.O.-1, ds. 3776, f. 12.
[34]Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Piteşti, Fond Marele Stat Major, Secţia I Organizare Mobilizare, ds. 1820/1939, f. 337.

au participat la toate sărbătorile religioase şi au coordonat diverse manifestări legate de sărbătorile naţionale ale României.

BIBLIOGRAPHY:

I. Izvoare arhivistice

Arhivele Naţionale Istorice Centrale (A.N.I.C.)

- Fond Inspectoratul General al Jandarmeriei

Dosar 1/1919.
Dosar 369.

Centrul de Studii şi Păstrare a Arhivelor Militare Piteşti

- Fond Marele Stat Major, Secţia 1 Organizare-Mobilizare

Dosar 1820/1939.

- Fond Colecţia R.I.J.O.-1.

Dosar 3776.
Dosar 3748.

- Fond Regimentul 88 Infanterie

Dosar 1, crt. 19.
Dosar F.N./1930, crt. 84.

- Fond Regimentul 81 Infanterie

Dosar 1080-1.

- Fond 949/50 Brigada 4 Jandarmi

Dosar 3.

- Fond Jurnalul de operaţii (Registrul istoric) al Regimentului 3 Grăniceri, de la înfiinţarea sa şi până la 1 ianuarie 1931

Dosar 1167, inventariat sub nr. 3.

II. Lucrări generale

***, *Monografia Liceului Pedagogic din Sighetu Marmaţiei*, coordonator prof. dr. Odarca Bout, Editura Valea Verde, Sighetu Marmaţiei, 2012.
Anuarul I al Liceului „Dragoş Vodă" din Sighetu Marmaţiei pe anul şcolar 1919-1920, Tipografia culturală pe societate acţii, Sighetu Marmaţiei, 1920.
Anişorac Vasile, *Liceul „Dragoş Vodă" monografie*, Editura Valea Verde, 2012.
Körtvélyessy Antal, *Maradj velünk Uram, mert már esteledik…* (*Rămâi cu noi, Doamne, fiindcă deja se înserează…*), Editura Ediţie particulară, cu sprijinul material al familiei, martie 2007.
Tătaru B. Teresia, *Maramureş-mândria şi durerea noastră*, vol. II, Editura Gutinul, Baia Mare, 2001.

ROMANIAN BALNEOLOGY IN THE 19TH CENTURY NEWSPAPERS

Emilia-Camelia Sărac

PhD Student,"1 Decembrie 1918" University of Alba Iulia

Abstract: Besides the numerous and various specialty papers and works of famous doctors and chemists, the historiography about balneology at Romanians in 19th century was completed and at the same time enriched with some articles published in magazines like: Transilvania, Foaia Diecesană, Familia, Epoca and Amicu Familiei. The most interesting and precious information are all the descriptions of some spas which are presented with their mineral waters, temperatures and physico-chimical compositions of each spring, but also the diseases that can be cured with them. There were described mineral waters from all over the Romanian territory, from Transylvania Sângeorz Băi (district Bistrița- Năsăud), Vâlcele (district Covasna) and Tușnad (district Harghita), from Banat Mehadia (district Caraș Severin), from Moldavia Bălțătești (district Neamț) and Slănic Moldova (district Bacău) and from Valachia from district Vâlcea we mention three spas: Călimănești, Căciulata and Govora. One can see the big interest that writters have had for balneology throughout history and all their preoccupation in this field materialized in consistent articles helped people to better understand and know the benefic effects that mineral and thermal waters had and are still having for their health and good life.

Keywords: newspapers,articles, spas, 19th century, descriptions.

Utilizarea băilor pentru igiena corporală este cunoscută din cele mai vechi timpuri ca fiind o dogmă religioasă, „ corpulŭ dar trebue bine îngrigitŭ ca sĕ pótă fi apĕratŭ de orĭ-ce bólă[...]".[1] Alături de numeroasele informații despre balneologia românească apărute în lucrări de specialitate, dar și în unele descrieri de călătorie și analize făcute de chimiști renumiți, revistele secolului al XIX-lea constituie o sursă foarte important în culegerea de date despre apele minerale de pe teritoriul Țărilor Române.

Studiul de față urmărește identificarea câtorva reviste care au tratat tema balneologiei la români și menționarea stațiunilor care au fost vizitate și descrise în perioada modernă.

Băile calde au fost cu succes utilizate de greci, italieni și germani încă din antichitate, fiind însă interzise în unele țări în secolul al XVI-lea din cauză că se transmiteau foarte ușor bolile. Oamenii întrebuințau băile reci, care produceau circulația sângelui de la periferie către centru, băile calde cu efect total invers față de cele reci, băile de aburi, folosite la reumatism, contracturi de mușchi, astm etc. și băile de sare care întăreau organismul.[2] Băile calde erau folosite la boli de piele, reumatism, boli cronice de rinichi, ficat, splină și la afecțiunile genitale.[3]

Doctorul G. Vuia a vorbit despre istoria băilor care, încă din cele mai vechi timpuri, au fost folosite din punct de vedere estetic, religios, igienic și curativ. Romanii au dedicat izvoarele curative zeilor Esculap și Hygia, iar ca și mulțumire a sănătății recâștigate prin băi, Hercule a devenit patronul special al apelor minerale calde. Odată cu cercetările făcute asupra apelor și recunoașterea valențelor terapeutice, tot mai mulți medici și-au concentrat atenția asupra izvoarelor, studiindu-le cu ajutorul mijloacelor din secolul al XIX-lea.[4]

[1] "Studii Higienice. Despre băi calde", în *Amiculu Familiei*, Gherla, nr.8 (anul XIV), 1890, p. 120.
[2] " Igienă.Curățenia corpului", în *Foaia Diecesană*, Caransebeș, nr.52 (anul IV), 1890, p. 5.
[3] "Apa de beutŭ", în *Transilvania*, Sibiu, nr. 2 (anul XXV), 1894, p. 40.
[4] "Din istoria băilor", în *Transilvania*, Sibiu, nr. V-VI (anul XXVIII), 1897, p. 79-82.

Evoluția istorico-geografică a culturii balneare românești este complexă și variabilă. Descoperite încă din antichitate, apele minerale de pe teritoriul țării au fost și continuă să fie considerate ca fiind dătătoare de sănătate, putere și tenacitate, necesare pentru întâmpinarea vicisitudinilor întâlnite. Evoluția *vieții balneare* s-a realizat pe direcția igienă, vindecare, odihnă, petrecerea verii și distracție. Văzută la început ca un mod de curățire a trupului, activitatea balneară a căpătat semnificații diferite. Progresele făcute în medicină, tehnologie și chimie au determinat la rândul lor progrese în gândirea populației, care, încet-încet, a urmărit cercetarea, testarea și valorificarea bogățiilor minerale existente sau nou descoperite.[5]

Începând cu Transilvania, trebuie menționat faptul că izvoarele minerale de la *Sângeorz Băi* din comitatul Bistrița-Năsăud au fost descrise de către medicul S. Stoica la 25 mai 1893. Aici se găseau ape excelente care, datorită calităților curative, erau asemănate cu apele Borsecului, Karlsbadului (Karlovy Vary din Cehia) sau ale altor băi europene renumite. Stabilimentul băilor era situat într-o regiune plăcută a Nord-Vestului Transilvaniei, cu climă de munte, aer curat, răcoros și bogat în ozon, iar apele minerale ale celor cinci izvoare prezentau următoarea compoziție chimică: clorură de potasiu, sare de bucătărie, bicarbonat de sodiu, bicarbonat de var și magnesia carbonică, eficiente în tratarea bolilor de rinichi, ficat, intestine, hemoroizi etc..[6]

Stațiunea *Vâlcele* din județul Covasna era locul unde în trecut se adunau oameni mulți, în special români de peste Carpați (majoritatea boieri). Izvoarele minerale excepționale pentru bolile de stomac erau în contrast cu lipsa de comfort și lipsa amenajării moderne a băii, iar accesibilitatea redusă în zonă și pătrunderea politicii în cadrul băilor au redus numărul vizitatorilor de la an la an. Cu toate acestea, cei care ajungeau în stațiune își făceau cura obișnuită încă de la primele ore ale dimineții și se plimbau pe aleele umbroase, ascultând muzica ce cântă în mijlocul promenadei.[7]

Apele minerale de la *Tușnad* (județul Harghita) erau cunoscute ca fiind unice în Austro-Ungaria din punct de vedere al aerului curat, fiind utilizate atât în cura internă (pentru băut), cât și în cea externă (sub forma băilor). Se pare că despre aceste ape a vorbit pentru prima dată un călugăr iezuit în *Dacia siculia*: "Tusnad ab aquis acidis singularis cum primis virtutibus famam obtinet". O altă mențiune apare abia în anul 1842, când un păstor de vite care avea niște bube la picioare a observant că rănile începeau să i se vindece după traversarea acestor ape. Vestea s-a răspândit și bolnavi de pretutindeni au început să frecventeze apele, fiind convinși de binefacerile lor în tratarea catarului bronșic, scrofulelor, bolilor sistemului respirator și urinar etc..[8]

La *Mehadia* (Băile Herculane județul Caraș-Severin), cunoscută ca fiind stațiunea unde în fiecare an mergeau sute și mii de bolnavi ca să se vindece, se găseau 7 izvoare de apă feroasă și pucioasă, cu o temperatură de 38-40ºR. Majoritatea celor care vizitau băile erau din Țările Române, însă printre ei se găseau și bolnavi din țări străine, veniți să se convingă de binefacerile acestor ape. Cinci medici erau prezenți pentru a alina durerile celor bolnavi. Unul dintre ei era doctor Al. Popoviciu, care de câțiva ani își petrecea verile la Mehadia, făcându-și chiar o vilă frumoasă în apropierea băilor. Al doilea era doctor G. Vuia, profesor de igienă de la Institutul Pedagogic din Arad.[9]

---

[5] Artemiu Pricăjan, *Substanțele minerale terapeutice din România*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, p. 103.

[6] " Isvórele minerale ale comunei Sângeorzulŭ românŭ, din cerculŭ Rodnei a comitatului Bistrița-Năsĕudŭ", în *Minerva*, Bistrița, nr.11 (anul III), 1893, p. 109.

[7] "Vălcele", în *Familia*, Oradea, nr.31 (anul XXXI), 1895, p. 369.

[8] "De la Băile Tușnadului", în *Amicul Familiei*, Gherla, nr. 17 (anul XIV), 1980, p. 240-242.

[9] "Dela Aradu până la Mehadia și înapoi", în *Biseric'a și Școl'a*, Arad, nr.36 (anul VI), 1882, p. 374-375.

Revistele secolului al XIX au conținut și informații despre apele minerale din Moldova. Băile de la *Bălțătești*, din județul Neamț erau băi de ape minerale calde cloruro-sodice, iodurate și bromurate, analoage cu apele de la Hamburg sau Aussee din Germania[10], iar izvorul său Cuza-Vodă, bogat în sulfat de sodiu, analog cu apa de la Karlsbad (Karlovy Vary din Cehia) și Vichy (Franța), era folosit la toate bolile de stomac și anexele tubului digestiv.[11] Aceste ape bogate în minerale erau recomandate bolilor de ochi, urechi, ulcere, artrite, tumori de ovare, reumatism, paralizii, anemii etc..[12]

Prețioase sunt și informațiile despre stațiunea *Slănic* (Slănic Moldova județul Bacău), considerată printre primele stațiuni din Țările Române în ceea ce privește compoziția apelor și varietatea lor, la care se adăugă poziționarea favorabilă, vecinătatea munților înalți și a pădurilor de brazi.[13] O descriere completă a fost făcută de către doctorul Saabner-Tuduri, de la care am putut afla și câteva date istorice. Apele de la Slănic erau cunoscute de la începutul secolului al XIX-lea, fiind găsite la 20 iulie 1800 de Serdarul Mihăilucă, mare proprietar din județul Bacău, în timpul unei vânători. Acesta a băut apă dintr-un izvor și gustul sărat-acidulat i-a atras atenția. Astfel, s-a descoperit Izvorul No 1 numit Mihail în amintirea celui care l-a descoperit. În 1839 s-au descoperit alte două izvoare, No 4 și No 5, numite Sf. Ana, respectiv Sf. Pantelimon, în 1844 Izvorul No 6 numit Alecu Ghica, în 1852 Izvorul No 7 denumit Sf. Aglaia, iar în 1882 Izvorul No 8 numit Constantin și Elena. În total, la sfârșitul secolului al XIX-lea s-a vorbit de existența a 17 izvoare, dintre care 10 erau întrebuințate.[14] Apele minerale de la Slănic erau renumite și în străinătate, participând la diverse expoziții, după cum urmează: în 1881 la Expoziția Internațională de Balneologie din Frankfurt pe Main, obținându-se medalia de argint, în 1873 a urmat Expoziția de la Viena, unde s-a obținut medalia de aur, în 1889 au obținut medalia de aur la Expoziția Universală din Paris, iar cinci ani mai târziu, în 1894 a urmat o altă medalie de aur la Expoziția Cooperativă din București.[15] Băile *Strunga*, situate aproape de Târgu Frumos, erau cunoscute pentru apele sulfuroase deosebite și echipamentul specializat existent, precum și unitățile de cazare și de servire a mesei modern și într-un număr tot mai mare de la an la an. Băile de pucioasă efectuate erau foarte bune la tratarea reumatismului, sifilisului, scrofulei, gutei și a altor boli. La aceste stabilimente balneare se efectua și hidroterapie, după toate regulile modern, făcute pentru astenii și alte stări de slăbiciuni. Stațiunea beneficia de echipamente modern și cadre medicale specializate: doctorul neurolog Marinescu, domnul profesor doctor N. Manolescu, specialist în bolile de olfactive și auditive, precum și doctoral G. Bogdan, de la Universitatea din Iași.[16]

Țara Românească a cunoscut faima și prin izvoarele sale de apă minerală, mai ales cele din județul Vâlcea. *Băile Vulcana*, situate între munții județului Dâmbovița și descoperite prin anul 1880, erau cunoscute pentru apele bogate în sare și iod și erau apreciate de cei care veneau la tratament, singurele impedimente pentru renumele internațional fiind lipsa instalațiilor sistematice și primitivismul locuințelor. Cu toate acestea, băile erau frecventate de românii dornici să își recapete sănătatea sau care pur și simplu voiau să se relaxeze.[17]

Băile Călimănești, situate pe marginea Oltului, la extremitatea nord-vestică a satului Călimănești, județul Vâlcea, se aflau la 270 m altitudine, pe marginea Oltului, sub stâncile de conglomerat al Dealului Pișolea și se prezentau sub forma unei construcții mărețe cu o

[10] "Băile Bălțătești", în *Epoca*, București, nr. 478 (anul III), 1897, p. 3.
[11] "Băile Bălțătești", în *Epoca*, București, nr. 802 (anul IV), 1898, p.3.
[12] "Stabilimentul mineral de la Bălțătești (jud.Neamțu)", în *Epoca*, București, nr.452 (anul II), 1887, p. 3.
[13] "De la Slănic", în *Epoca*, București, nr.497 (anul II) , 1887, p. 3.
[14] "Din bogățiile țării. Slănicul", în *Albina*, București, nr.37 (anul III), 1900, p. 982.
[15] *Ibidem.*
[16] " Băile Strunga", în *Epoca*, București, nr. 812 (anul IV), 1898, p. 3.
[17] "Băile Vulcana", în *Familia*, Oradea, nr.33 (anul XXXI), 1895, p. 393.

lungime de 100 m și o lățime de 60 m, având 4 fațade. Toată regiunea cuprinsă de o lărgime de aproape 1 km și pe direcția est-vest din marginea Oltului era străbătută de numeroase izvoare minerale. Apa izvoarelor putea fi folosită atât în cura internă, cât și în cea externă, la băi. Apele au fost analizate de doctorul Saligny și de doctorul Bernath-Lendway, care într-un tabel comparativ demonstra că izvoarele de la Călimănești sunt mai bogate în sulf decât binecunoscutele izvoare de la Aachen, Aix-les-Bains, Toplitz, Baden etc..[18] Ape sulfuroase alcaline, acestea tartează afecțiuni precum: reumatism, sifilis, artrite, boli de piele, de ficat, de splină, afecțiuni ale sistemului digestiv, respirator și nervos.[19]

Referitor la apele de la *Căciulata* (situată pe valea Oltului, în amonte de orașul Călimănești), acestea au fost descoperite în anul 1848 de doi călugări de la Cozia, unul dintre ei găsindu-și vindecarea de o boală mai veche, la fel ca și Alexandru Golescu, care în 1854 a făcut o cură de o vară și de îndată s-a simțit mai bine. Renumele acestor ape a fost atât de mare în secolul al XIX-lea, încât însuți împăratul Napoleon III, care suferea de gravelă (litiază urinară), a încercat și apa de la Căciulata la îndemnul doctorului Carol Davila, apă care i-a făcut atât de bine încât s-a decis să viziteze Țările Române, lucru nerealizat din cauza izbucnirii Războiului Franco-German. Apele erau bogate în săruri de magneziu, sodiu, calciu și litiu, sub formă de carbonate, cloruri și sulfați, toate aceste componente fiind eficiente în tratarea unor boli ale sistemului urinar, boli uterine, precum și gutei.[20]

Istoricul *Băilor Govora*, situate la sud-vest de orașul Râmnicu Vâlcea, datează de la sfârșitul secolului al XIX-le când apele au fost descoperite din întâmplare cu ocazia căutării petrolului în localitate. În 1884, doctorul Bernath-Lendway a analizat izvoarele, vorbind despre existența a două tipuri de ape distincte prin compoziția chimică: sărate-iodurate, ca cele de la Vulcana și sulfuroase, ca cele de la Călimănești și Pucioasa. În 1887 s-a început construcția unui pavilion de băi cu 20 de cabine. Efectele tămăduitoare ale acestor ape se observau la boli precum reumatismul, sifilisul, boli ale sistemului nervos, digestiv, afecțiuni articulare, afecțiuni ale organelor genito-urinare, afecțiuni ale tegumentelor etc..[21]

Bogăția în ape minerale a subsolului Țărilor Române a determinat cercetări în acest domeniu, concretizate sub forma unor articole scrise de doctori sau simpli vizitatori care au recunoscut puterea vindecătoare a acestor ape. Toate informațiile cuprinse în revistele secolului al XIX-lea (Epoca, Monitorul Oficial, Transilvania, Albina, Amicu Familiei, Foaia Diecesană și Familia) sunt mărturii ale exploatării balneare în perioada modernă, iar descrierile făcute atestă existența apelor terapeutice în toate cele trei provincii românești. Toate aceste articole au reprezentat o sursă deosebit de important deoarece la ele avea acces un număr mai mare de oameni, care astfel puteau fi informați despre stațiunile balneare românești unde își puteau trata diversele boli sau, pur și simplu, se puteau relaxa.

BIBLIOGRAPHY:

"Studii Higienice. Despre băi calde", în *Amiculu Familiei*, Gherla, nr.8 (anul XIV), 1890, p. 120.
" Igienă.Curățenia corpului", în *Foaia Diecesană*, Caransebeș, nr.52 (anul IV), 1890, p. 5.
"Apa de beutŭ", în *Transilvania*, Sibiu, nr. 2 (anul XXV), 1894, p. 40.
"Din istoria băilor", în *Transilvania*, Sibiu, nr. V-VI (anul XXVIII), 1897, p. 79-82.
Artemiu Pricăjan, *Substanțele minerale terapeutice din România*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, p. 103.

[18] "Băile exploatate de Stat", în *Epoca*, București, nr. 511, anul 1897, p.2.
[19] "Județul Vâlcea", în *Monitorul Oficial*, București, nr. 57, anul 1887, p. 1362.
[20] "Băile exploatate", p. 2.
[21] *Ibidem*, p. 3-4.

" Isvórele minerale ale comunei Sângeorzulŭ românŭ, din cercului Rodnei a comitatului Bistrița-Năsĕudŭ", în *Minerva*, Bistrița, nr.11 (anul III), 1893, p. 109.
"Vălcele", în *Familia*, Oradea, nr.31 (anul XXXI), 1895, p. 369.
"De la Băile Tușnadului", în *Amicul Familiei*, Gherla, nr. 17 (anul XIV), 1980, p. 240-242.
"Dela Aradu până la Mehadia și înapoi", în *Biseric'a și Școl'a*, Arad, nr.36 (anul VI), 1882, p. 374-375.
"Băile Bălțătești", în *Epoca*, București, nr. 478 (anul III), 1897, p. 3.
"Băile Bălțătești", în *Epoca*, București, nr. 802 (anul IV), 1898, p.3.
"Stabilimentul mineral de la Bălțătești (jud.Neamțu)", în *Epoca*, București, nr.452 (anul II), 1887, p. 3.
"De la Slănic", în *Epoca*, București, nr.497 (anul II) , 1887, p. 3.
"Din bogățiile țării. Slănicul", în *Albina*, București, nr.37 (anul III), 1900, p. 982.
" Băile Strunga", în *Epoca*, București, nr. 812 (anul IV), 1898, p. 3.
"Băile Vulcana", în *Familia*, Oradea, nr.33 (anul XXXI), 1895, p. 393.
"Băile exploatate de Stat", în *Epoca*, București, nr. 511, anul 1897, p.2.
"Județul Vâlcea", în *Monitorul Oficial*, București, nr. 57, anul 1887, p. 1362.

THE DISCURSIVE INTERVENTION OF A MEDIATOR IN THE INTERCULTURAL MEDIATION PROCESS

Codruța-Diana Simionescu

PhD Student, West University of Timișoara

Abstract: Lack of communication and miscommunication are the most frequent causes for generating conflicts. Martin Luther King once said that „men often hate each other because they fear each other; they fear each other because they don't know each other; they don't know each other because they cannot communicate; they cannot communicate because they are separated". For this kind of conflicting situations it is vital the intervention of a mediator. His/her essential role is to re-establish communication between parties and, at the same time, the relation between them. Any mediator who works with people who are different from each other by gender, ethnicity, age, sexual orientation, religion, nationality is an intercultural mediator. When two or more persons, coming from different cultures (different ethnical, religious background, geographical areas) communicate, there is generated a new space called by Professor Stefan Prutianu "cultural ex-change area".[1] It manifests as an interference area in which the interacting cultures are constantly blending and separating from each other, at the same time. This space undefined by specific norms and rules creates the context for a risky and unclear communication. All those rising differences can be discussed, examined and understood, even if they are not resolved in the end. The process involves assessing arguments and examining the reasons given to support them. Thus, critical thinking skills can facilitate the conflict resolution. In this paper I intend to closely examine how the discursive intervention of a mediator can facilitate conflict resolution in an intercultural context.

Keywords: communication, mediator, discursive intervention, intercultural mediation, critical thinking

During the mediation process, when a mediator meets for the first time with the parties, he/she has to establish as soon as possible "the perspective of the party over the world"[2]: norms, values, beliefs and aspirations governing the modality in which that person relates with the others. According to Palmer, the worldview is the fundamental cognitive orientation of an individual or society encompassing the entirety of the individual or society's knowledge and point of view. It can include natural philosophy, fundamental, existential, and normative postulates or themes, values, emotions, and ethics.[3]In order to survive daily encountered uncertainty we assign a specific significance to our experiences, create value systems and beliefs. Trying to protect and maintain our self-esteem we create aspirations and ambitions. Consequently, our choices are related to our value system. When confronted with a change in his/her value system, the individual changes the perspective over the world.

In colloquial language, communication means only verbal communication. A formal definition of communication takes into account the other two components, beside the verbal communication: Para verbal and non-verbal communication. When we make a reference to the verbal language we have in mind the entirety of words from a certain language and the

[1]Prutianu, Ştefan, *„Manual de comunicare şi negociere în afaceri- Comunicarea"*, EdituraPolirom, Iaşi, 2000, p.149-158
[2]Strasser, Freddie; Randolph, Paul, *Medierea- O perspectivă psihologică asupra soluționării conflictelor,* fmmm.ro, Bucureşti, 2012, p.33
[3]*Palmer, Gary B., Toward A Theory of Cultural Linguistics, University of Texas Press, 1996, p. 114*

symbolic language. Written communication is as well a verbal communication, the sound being replaced with the graphic symbol of the word. The Para verbal language includes all that is communicated through voice (volume, inflexion, rhythm, accent, pauses) and through a vocal manifestation such as: laughing, coughing, sighing, etc. The non-verbal language transmits messages easier and quicker than speech through posture, physiognomy, gestures, voice, distance, mimicry.

In mediation, verbal communication is more than a simple exchange of knowledge and information. The mediator communicates to build a relation with the others, to rebuild the relation between parties, using words as means of expression and to sort out the tension. He/she is extracting the maximum of information from each party. A mediator pays distinct attention to the content of the message to grasp its significance. When a conflict bursts out, the parties hold certain positions, forgetting most of the times their essential interests and needs. Consequently, the role of the mediator is to clarify those interests and needs and help parties generate options and useful solutions to resolute the conflict. He/she is not only a good communicator, but also a good listener. More important, a mediator needs the capacity of listening actively, meaning to fully concentrate on what is being said rather than just passively "hearing" the message of the speaker. This is where he/she makes a conscious effort to hear not only the words that another person is saying but, more importantly, try to understand the entire message sent by the other party. The proper use of active listening results in getting people to open up, avoiding misunderstandings, resolving conflict, and building trust.

Active listening is a useful tool for a mediator when he/she has to identify the source of argumentation. Aristotle developed a universal model for argumentation and persuasion. According to this model, discourse acts on three levels: pathos (subjective, affective, emotional and instinctual charge), logos (addressing the rational, logic, and objective part) and ethos (moral behaviour, cultural values, traditions, beliefs, habits and equity). In mediation, parties start by opposing each other divergent positions regarding a situation. They support their positions with conflicting arguments. In order to help the parties move closer to resolution, the mediator tries to align those divergent positions.

The mediator is also asking questions and clarifying, from time to time, the ambiguous aspects raised during the mediation process. He/she probes issues and confirms understandings to ensure that the participants and the mediator himself/herself have a full understanding of the situation. A useful technique is to sum up the facts presented by the parties in neutral, positive and impartial language. It is recommended the summary to contain information rather than emotions. The mediator rephrases the harsh language used by the parties in a neutral one. Consequently, he/she encourages the parties to tell more about the situation by asking clarifying, neutral and open questions.

It is essential that the verbal and non-verbal messages to be in sync. Our face and the eyes transmit the most part of the non-verbal messages. A good communicator knows that he/she should look his conversation partner in the eyes, but not more than 50-60% of the conversation. During the mediation sessions, a mediator should maintain the eye contact with the parties, paying an equal attention to each participant. At the same time, he/she gives his/her undivided attention to the non-verbal behaviour and participants' reactions.

The communication context has a direct impact on the content and the manner of communication. There is a visible influence and conditioning between the following four dimensions of the communicational context. The first dimension is the physical surrounding: the room, the environment, the sound, the light and the colour. The second one, cultural context takes into account mentalities, value system, beliefs, traditions, life styles, respect for the law and ethics. The social and psychological context, the third dimension, refers to the social status of the parties, the formal or informal character of their relation. The last

dimension is the temporal context, respectively the moment and the chronological order in which the message is delivered.

The skills of active listening, clarification and reflection may help but the skilled communicator also needs to be aware of the barriers to effective communication and how to avoid or overcome them. The most common barriers to effective communication are: the use of jargon, lack of attention, interest, distractions, or irrelevance to the receiver, emotional barriers and taboos, differences in perception and viewpoint, physical disabilities such as hearing problems or speech difficulties, physical barriers to non-verbal communication, language differences and the difficulty in understanding unfamiliar accents, expectations and prejudices which may lead to false assumptions or stereotyping, cultural differences.

As I stated at the beginning of this paper, any mediator who works with people who are different from each other by gender, ethnicity, age, sexual orientation, religion, nationality is an intercultural mediator. Each day mediators provide third party services along a broad spectrum of cultural differences. Jon Townsend, university professor and practitioner with over 30 years of experience in diversity and cross-cultural conflict resolution depicts five basic intercultural principles and mediation practices, designed to help intercultural mediators. An intercultural mediator should cultivate: flexibility, tolerance, hope, respect and inquisitiveness.[4]

Equally important is to learn how to avoid misunderstandings in an intercultural communication situation. Proffesor Prutianu identifies twelve concrete and immediate sources of misunderstanding in an intercultural communication context: taboos, gender equality, the manner of showing respect, perception of time and space, etiquette in business, non-verbal messages, translation and retroversion from a certain language, clothing, the use of arguments, political and religious environment, prejudices, and the importance of the written agreements[5].

The competences necessary for intercultural dialogue are not automatically acquired. *"The White Paper on Intercultural Dialogue"*[6] issued by the Council of Europe- Romania being a member of the Council- states that those competences need to be learned, practised and maintained throughout life. Public authorities, education professionals, civil-society organisations, religious communities, the media and all other providers of education –working in all institutional contexts and at all levels – can play a crucial role in furthering intercultural dialogue.

Based on the ideas introduced above, all the rising differences between parties can be discussed, examined and understood, in mediation sessions, even if they are not resolved in the end. The process involves assessing arguments and examining the reasons given to support them. This process is called critical thinking.Donal O'Reardon*states that there is a clear link between being a good critical thinker and being skilled at conflict resolution*. Critical thinking skills are helpful in mediation when the mediator is examining assumptions and the way parties are supporting their reasons; is aware when someone is trying to manipulate, spin the truth, or avoid key difficulties; identifies the manner in which beliefs, values and traditions influence people's points of view, and recognizes the outcomes of reasoning processes.

---

[4]Townsend, Jon, *The Intercultural Mediator: The nexus of practice and theory*, December 2002,online: agreementswork.com

[5]Prutianu, Ştefan, *„Manual de comunicare şi negociere în afaceri- Comunicarea"*, EdituraPolirom, Iaşi, 2000, p.149-158

[6]*** *White Paper on Intercultural Dialogue "Living Together As Equals in Dignity*", Launched by the Council of Europe Ministers of Foreign Affairs at their 118th Ministerial Session, Strasbourg, 7 May 2008, p.29-32

In O'Reardon's opinion, parties often arrive at embedded opinions and conclusions, during a conflict, on the grounds of unchallenged assumptions. Critical thinking helps the person in conflict to identify and navigate assumptions in the service of a positive and creative resolution. Also, critical thinking studies the supporting reasons people offer to defend their point of view. In conflict resolution, practitioners look not only at people's positions but the reasons *why* they hold these positions. Being able to locate, identify and explore the interests, the reasons "why" someone holds a position, is at the heart of good mediation and is very much a critical thinking skill. When in a conflict or when mediating one, it is not uncommon for one or both parties to try to make the issue about something else (avoidance), to use passive language or terms that avoid responsibility ("a mistake was made", "hurt was caused") or to try to win someone over through manipulation (playing the victim, playing the friend and so on). A clear training in critical thinking in this area is, at the same time, a training to see and to address these tactics. Our thinking and our opinions are influenced by our history and they have a direct impact on our lives. When someone invokes a belief, value or tradition for holding a point of view is not the *end* of a conversation, but only the *start* of it. It is valid, legitimate and appropriate to ask *why* these beliefs are held and whether any other interpretation of these beliefs would be just as faithful, but would help avoid or resolve a conflict. [7]

According to Starkey[8], an individual possessing strong critical thinking skills:

- makes observations,
- is curious, asks relevant questions and finds the resources he/she needs,
- challenges and examines beliefs, assumptions, and opinions against facts,
- recognizes and defines problems,
- assess the validity of statements and arguments,
- makes wise decisions and finds valid solutions, and
- understands logic and logical argument.

To sum up, the discursive intervention of a mediator, using the above described techniques can facilitate conflict resolution in an intercultural context. His/her essential role is to re-establish communication between parties and, at the same time, the relation between them.

BIBLIOGRAPHY:

Clitan, G., *Gândire critică. Micromonografie*, Editura Eurobit, Timişoara, 2003

Bieltz, P., Clitan, G., Dobre, M., Dumitru, M., Forascu, C., Golub, C., Nita, D., Rampelt, A.-M., Serbanescu, I. şi Tepelea, A., *Ghid pentru rezolvarea testelor de verificare a raţionamentului logic,* Institutul Naţional al Magistraturii (INM)- Law School Admission Council (LSAC), ISBN 978-973-0-08527-9, Bucureşti, 2010

Dinu, Mihai, „*Comunicarea*", Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1997

Donal O'Reardon, *Mediation in the Classroom: How Critical Thinking Can Facilitate Conflict Resolution,* July 2011, online: mediate.com

Prosser, M. H., the *Cultural Dialogue: An Introduction to Intercultural Communication*, Houghton Mifflin, Boston, 1978

Palmer, Gary B., Toward a Theory of Cultural Linguistics, University of Texas Press, 1996

Pease, Allan, „*Limbajul trupului*", Editura Polimark, Bucureşti, 1995

[7]Donal O'Reardon, *Mediation in the Classroom: How Critical Thinking Can Facilitate Conflict Resolution,* July 2011, online: mediate.com

[8]Starkey, L.,*Critical Thinking Skills Success in 20 Minutes A Day***,** Learning Express, New York, 2004, p. VIII

Prutianu, Ştefan, *„Manual de comunicare şi negociere în afaceri- Comunicarea”*, Editura Polirom, Iaşi, 2000
Râmbu, Nicolae, *Comunicare interculturală*, Curs semestrul 2, anul 3, Comunicare Socială şi Relaţii Publice, Universitatea Alexandru Ioan Cuza din Iaşi
Starkey, L., *Critical Thinking Skills Success in 20 Minutes a Day***,** Learning Express, New York, 2004
Strasser, Freddie; Randolph, Paul, *Medierea- O perspectivă psihologică asupra soluţionării conflictelor*, fmmm.ro, Bucureşti, 2012
Şuştac, Zeno şi Ignat, Claudiu, „*Modalităţi alternative de soluţionare a conflictelor (ADR)”*, Editura Universitară, Bucureşti, 2008
Townsend, Jon, *The Intercultural Mediator: The nexus of practice and theory*, December 2002,online: agreementswork.com
*** *White Paper on Intercultural Dialogue “Living Together As Equals in Dignity*”, Launched by the Council of Europe Ministers of Foreign Affairs at their 118th Ministerial Session, Strasbourg, 7 May 2008
This work was co financed from the European Social Fund through Sectoral Operational Programme Human Resources Development 2007-2013, project number ***POSDRU/187/1.5/S/155559****, Competitive Multidisciplinary Doctoral Research in Europe, sauAceastălucrare a fostcofinanţată din Fondul Social European prinProgramulOperaţionalSectorial pentruDezvoltareaResurselorUmane 2007 – 2013, Cod Contract: POSDRU/187/1.5/S/155559,* ***Cercetăridoctoralemultidisciplinarecompetivivepe plan European (CDocMD****)*

THE SPEECH OF THE COMMUNIST REGIME IN ROMANIA. PROPAGANDA'S SPEECH IN PRINTED PRESS IN THE '80S

Corina Hațegan

PhD Student, "Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: Propaganda, sometimes with positive connotations, sometimes with negative connotations, always wanted one thing and that is to convince individuals or groups of individuals. From persuasion using different methods or techniques to manipulation to get the various benefits, power or influence is only a very small step. Knowing that most often propaganda is to create a need and not to satisfy one, propagandists have used it to create a society which is guided by the new rules. Thus, using various techniques such as citizens' opinions, words with emotional impact or presenting fake biographies of political leaders, they were able to present a positive image of the country even when the reality was very different from what appears in the media. This paper aims to present in a brief manner the way in which propaganda during the communist regime in Romania in 1980 - 1989 used print media to inform or to misinform the societaty and also to manipulate common belifs.

Keywords: communism, propaganda, Nicolae Ceauşescu, Romania during commnunism, mass-media

Fie că utilizează presa scrisă, televiziunea, radioul, cinematografia sau alte vehicule, propaganda s-a dovedit eficientă atunci când apare opoziţia dintre "noi" şi "ei" sau "noi" şi "ceilalţi". S-a arătat de-a lungul timpului că propaganda eficientă a fost cea care a făcut apel la sentimentele şi emoţiile oamenilor. A impresionat prin prezentarea dramelor sau la polul opus, a trezit sentimente de patriotism şi eroism. Într-adevăr conotaţia negativă a propagandei a apărut şi datorită regimurilor dictatoriale care au lăsat o puternică amprentă asupra emoţionalului, gândirii şi conştiinţei populaţiei. În realitate, propaganda este utilizată de toate regimurile politice, dictatoriale sau liberale, din antichitate şi până în prezent.

Pentru o analiză cât mai precisă a limbajului regimului comunist în presa anilor mai sus amintiţi am apelat la cei şapte indicatori (sau tehnici) ai propagandei dezvoltaţi de sociologii Alfred şi Elizabeth Lee în anul 1939. Analiza "finei arte a propagandei", aşa cum o numesc cei doi sociologi, ne ajută în primul rând să citim printre rânduri. Perioada anilor 1980-1989 în România a fost una deosebit de dificilă pentru societate, însă tabloul stării naţiunii, zugrăvit de presa scrisă, era la mare depărtare de realitatea cotidiană.

Una dintre tehnicile cele mai evidente şi uşor de sesizat ale propagandei comuniste în presă, în special, este creare ideii de grup, masă, colectiv, de nevoia apartenenţei la un grup. Aşa cum spunea Lucian Boia, comunismul a format colective, grupuri şi a instaurat ideea în mintea omului că doar astfel, ajutându-se unul pe celălalt şi implicit societatea, vor rezista: *Maşina economică a comunismului seamănă cu o maşină căreia nu îi mai funcţionează motorul. Pasagerii coboară şi împing maşina cu mâinile. Surpriză agreabilă: maşina se mişcă într-adevăr. Cu trei inconveniente: mai întâi merge prea încet, în al doilea rând merge prea greu, iar în al treilea rând nu va merge prea mult. Pentru a obliga maşina să meargă comunismul a introdus munca forţată (...)*[1]

Gustav le Bon spunea de exemplu, că masele sunt mai uşor de manipulat, acestea având un grad mediu de inteligenţă şi deseori se lasă uşor ghidate de sentimente, nu de

[1] Lucian Boia, *Mitologia ştiinţifică a comunismului*, Bucureşti, Humanitas, 1993, p.115

gândirea raţională. *Masele nu cunosc decât sentimente simple şi radicale, opiniile, ideile şi convingerile ce le sunt sugerate fiind acceptate ori respinse în bloc, drept adevăruri absolute sau erori nu mai puţin absolute.*[2]Aşadar, dacă un individ se bazează pe raţiunea şi gândirea proprie şi trece prin filtrul său informaţia primită, atunci grupurile de oameni tind să diminueze raţionamentul şi să se lase purtaţi de sentimente şi pasiuni, fiind astfel mult mai uşor de manipulat.

Una dintre cele şapte tehnici ale propagandei evidenţiate de cei doi sociologi este tehnica numită **ultimul tren** sau **trenul mulţimii**(bandwagon). Această tehnică se bazează pe principiul majorităţii, despre care sociologii şi psihologii spun că funcţionează foarte eficient. Principiul este unul chiar simplu şi funcţionează în felul următor: dacă toţi sunt de acord cu o afirmaţie, opinie sau idee de ce eu nu aş fi de acord. În subconştient individul îşi pune întrebări, apare îndoiala asupra corectitudinii gândirii sale şi dacă toţi consideră că un fapt este corect (legal, moral, legitim), atunci eu de ce aş considera că nu este corect. Individul, astfel, intră în cadrul unei majorităţi acceptând ceea ce i se oferă fără să se gândească mult asupra adevărului.

Totodată propaganda comunistă a mers şi pe principiul că oamenii nu vor să fie diferiţi sau izolaţi ci, dimpotrivă le place să fie conformişti, să trăiască în grupuri şi astfel, acceptă părerile grupului chiar dacă, poate, iniţial nu erau de acord. În plus, la nivelul gândirii noastre primitive, în cadrul unui grup, un individ consideră că are mai multe şanse de supravieţuire decât de unul singur, fiind astfel mai puţin vulnerabil. Oamenii în grupuri pot realiza lucruri pe care nu nici măcar le-ar fi iniţiat ca individ, fapte abominabile chiar sau dimpotrivă, se adună în grupuri pentru protecţia proprie. Stau mărturie numeroasele articole din presă care vorbesc la plural, unde nu doar un individ anume, singur şi izolat aplaudă performanţele deosebite ale Partidului, ci un grup mare de indivizi sau chiar un oraş întreg. *La Sibiu numeroşi oameni ai muncii, români, maghiari, germani – muncitori, tehnicieni, ingineri, medici, profesori – din oraşul de reşedinţă şi din toate localităţile judeţului s-au întrunit într-o vibrantă adunare populară pentru dezarmare şi pace.*[3] În presa anilor 1980-1989 s-a promovat îndelung această idee a colectivului; colectivul şi nu individul crează societatea nouă, împreună luptăm pentru pace, împreună muncim şi apoi aplaudăm performanţele deosebite ale regimului, industriei şi nu în ultimul rând ale preşedintelui ţării. *Noi pornim permanent de la faptul că socialismul îl construim cu poporul şi pentru popor şi vom face totul pentru ca poporul – adevăratul făuritor al istoriei, a tot ceea ce se crează în societatea noastră – să-şi poată edifice, în linişte şi pace, viitorul comunist.*[4]

Se lăsa, de asemenea impresia că fiecare individ este important pentru societate dar acesta nu va putea supravieţui doar dacă se ralia idealurilor şi cerinţelor societăţii. Conformismul, prin urmare era promovat ca o politică de stat. *[...] ne exprimăm legământul suprem de a acţiona cu toată energia, în deplină unitate cu toţi fiii patriei, pentru înfăptuirea neabătută atât a politicii interne şi externe a partidului şi statului nostru pentru apărarea păcii – cauză scumpă a întregii omeniri.*[5]

O altă tehnică utilizată în presa românească anilor 1980-1989 este cea numită **generalităţi sclipitoare** (glittering generality). În general, această tehnică utilizează drept argument legitimitatea. De exemplu, un studiu nu este un studiu oarecare, ci este realizat de o echipă de specialişti ai guvernului, dându-i astfel legitimitate. Studii privind sănătatea fizică sau alimentaţia raţional ştiinţifică erau în realitate pseudo studii care ascundeau carenţa de

[2] Gustav LeBonn, *Psihilogia mulţimilor*, Bucureşti, Antet, p.25
[3] Virgiliu Tătaru, *Pacea, voinţă supremă a întregului popor românîn Scînteia*, 2 iulie 1985, p.3
[4] Cuvântare la Congresul Uniunii Generale A Sindicatelor din România, edit.Politică, Bucureşti, 1986, p.14
[5] Virgiliu Tătaru, *Pacea, voinţă supremă a întregului popor român* în *Scînteia*, 2 iulie 1985, p.3

alimente pe piaţă, însă erau „vândute" publicului ca fiind cercetările celor mai buni specialişti ai ţării în domeniu respectiv.

De exemplu, în ziarul *Scânteia* apare un extras din Hotărârea din 6 martie 1984, numită *Aplicarea fermă şi neabătută a politicii demografice pentru vitalitatea, tinereţea şi vigoarea naţiunii,* unde Nicolae Ceauşescu afirma: *o înaltă cinste şi o îndatorire patriotică pentru fiecare familie [...] să contribuie la înflorirea naţiunii noastre socialiste, la triumful socialismului şi comunismului în România.* În acelaşi timp un fizic viguros simbolizează şi un popor sănătos, toate demonstraţiile mai mult sau mai puţin sportive, unele cu caracter mai degrabă politic decât sportiv aveau rolul nu doar de a promova sănătatea, ci şi de a demonstra forţa poporului.*[...]. Un popor sănătos şi fizic şi intelectual şi moral constituie condiţia fundamentală fără de care nu se poate vorbi de construcţia comunismului, de o societate superioară! Să facem totul pentru ca poporul nostru [...] să fie demn, sănătos, puternic, voinic.*[6]

Avantajul major al utilizării acestei tehnici este acela că se pot utiliza cuvinte care trezesc sentimente şi emoţii pozitive puternice precum: erou, patriot, civilizaţie, demnitate, pace etc. Sensurile cuvintelor sunt în realitate vagi, uneori lipsite de sens, accentul care asupra repetării lor în mod constant şi al creării de momente în care acestea pot fi repetate. Regimurile totalitare, regimul ceauşist, de exemplu a utilizat noţiunile de pace, dezarmare, patrie etc., alăturate numelui preşedintelui ţării şi a soţiei sale. În acest fel se creau o serie de asocieri între soţii Ceauşescu şi evenimentele pozitive care aveau loc în ţară. Expresii precum *[...] purtând pecetea gândirii a tovarăşului Nicolae Ceauşescu se înscrie ca o contribuţie [...] într-un domeniu deosebit de important pentru prezentul şi viitorul omenirii.*[7]aveau menirea de a pune într-o lumină pozitivă contribuţia preşedintelui în ceea ce privea viitorul ţării.

Oamenii ar fi trebui să devină incapabili să separe această asociere, pur şi simplu pacea se datorează lui Nicolae Ceauşescu şi atât. În cazul de faţă, propaganda evidenţia munca preşedintelui român privind pacea, adică lupta neobosită pentru pace. Cărţile sale, pe această temă fiind traduse în numeroase limbi, atrăgere atenţiei asupra necesităţii păcii prin manifestaţii grandioase dar şi dorinţa poporului român de a obţine pacea. *[...] într-un război nuclear în care ar pieri toată omenirea, este meritul inestimabil al preşedintelui României, de a fi pus în lumină cu toată limpezimea, ca în aceste împrejurări nu există problemă mai importantă decât aceea de aş e pune capăt cursei înarmării [...]*[8].

Un alt exemplu este crearea omului nou şi a societăţii comuniste. Acest om nou nu se putea crea din nimic, avea la bază nişte principii bine stabilite care erau aproape de natură ştiinţifică, în opoziţie cu societatea capitalistă unde totul era lăsat în voia sorţii. Deşi marea majoritate a afirmaţiilor pot fi considerate doar generalităţi, acestea au calitatea de a surprinde esenţialul, de a trage atenţia mulţimii asupra faptelor, evenimentelor sau personalităţilor cu trăsături pozitive. *Construim o societate nouă [...]. O construim pentru oameni, împreună cu oamenii, [...] cum este etic, numai prin abnegaţie, cu cinste, cu determinare, cu angajare*

[6] Extras din cuvântarea tovarăşului Nicolae Ceauşescu la şedinţa Consiliului Sanitar Superior, în Scînteia, 8 martie 1984.
[7] Ioan Timofte, *Înlăturarea primejdiei nucleare şi promovarea păcii – obiective vitale ale tinerilor de pretutindeni*, în *Scînteia*, 1 noiembrie 1985, p.6
[8] Nesemnat, *Activitate vastă, neobosită pentru apărarea bunului suprem al omenirii* : *Pacea*, în *Scînteia*, 14 August 1985, p.6

patriotică.[9]*[...] idealurile luminoase ale poporului, [...] se integrează strâns şi armonios în marea familie a naţiunii noastre socialiste [...].*[10]

Foarte apropiată de tehnica precedentă este şi cea a **transferului**. În linii mari acesta are scopul de asocia un eveniment, persoane, partide sau chiar regimuri politice cu diferite imagini. Acestea pot fi steaguri, afişe sau orice care poate să inducă publicului ideea de patriotism. Americanii, de exemplu, pentru a atrage atenţia asupra nevoii de înrolare a tinerilor în armată, l-au creat pe *Unchiul Sam* care era îmbrăcat într-un costum ce imita steagul S.U.A. Afişele perioadei Războiul Rece, pe de altă parte, îi portretizau pe americani în opoziţie cu sovieticii. Cei dintâi era întotdeauna veseli şi înconjuraţi de simboluri ale capitalismului şi democraţiei americane. În schimb, sovieticii erau prezentaţi în antiteză, aceştia fiind înconjuraţi de imagini care duc cu gândul la tristeţe, disperare etc..

Aşa cum ştim, manifestările din ultima decadă a regimului ceauşist erau precum o paradă somptuoasă unde oamenii participau mai mult forţaţi şi mai puţin din plăcere. Tablourile soţilor Ceauşescu, numele lor dar şi diferite sloganuri scrise din trupuri umane pe stadioane fac parte din tehnica numită **transferul.** Prinsese, de asemenea, contur realizarea de filme în care eroul putea fi asociat cu imaginea lui Nicolae Ceauşescu, erou naţiunii române.

La fel de important este aici şi victimizarea. În presa comunistă erau redate şi comentate situaţii mai puţin plăcute din viaţă unor ţări aflate la limita existenţei, dar şi din viaţa ţărilor capitaliste. Pentru dramele ţărilor Lumii a Treia erau acuzaţi în mod evident imperialiştii şi exploatatorii, iar publicul avea să afle că Ceauşescu luptă împotriva acestor tragedii, fiind unul dintre puţinii preşedinţi care doreşte eradicarea colonialismului.

Aparent paradoxal ei (capitaliştii) obţin câştig nu numai din exploatarea muncii, ci şi din privarea omului de dreptul la muncă [...][11]*În acest scop cercurile imperialiste recurg la o gamă de procedee de tip neocolonialist, de înrobire financiară [...] care ar face asupra ţărilor în curs de dezvoltare să apese povara datoriei externe, de subminare a independenţei şi libertăţii lor.*[12]

Redarea unui articol din presa străină despre vagabondaj, şomaj, droguri sau alte evenimente neplăcute avea rolul nu doar de a sensibiliza publicul. Transmite ideea conform căreia cei din conducere, în cazul de faţă Partidul Comunist Român – Nicolae Ceauşescu, empatizau cu nevoile nu doar ale românilor, ci şi ale întregului mapamond.

[...] Criză economică [...] nu face decât să pună şi mai puternic în evidenţă flagrantele inechităţi [...]ce caracterizează rânduirea capitalistă.[13] *[...] milioane de oameni nu dispun de nici un fel de adăpost şi zeci de milioane trăiesc în aşa numitele cartiere de cocioabe, în case dărăpănate, insalubre, suprapopulate.*[14]

Dacă tehnicile prezentate şi exemplificate până acum au avut ca scop atragerea atenţiei asupra evenimentelor pozitive din România, tehnica următoare numită **etichetarea** (name-calling) se opune acestora. Acesta are rolul nu doar de a pune în opoziţie două entităţi, ci şi de a evidenţia părţile indezirabile ale celuilalt. Etichetarea adversarului este o tehnică des întâlnită, în special datorită uşurinţei utilizării. Cuvintele precum imperialist, exploatator, cercuri reacţionare etc. aveau menirea de a intra în limbajul cotidian al populaţiei. Astfel, s-a

[9] I.Butnar, *Participare responsabilă, angajată, la conducerea societăţii*, în *România Liberă*, 12 ianuarie 1985, p.2
[10] I. Butnar, *Societatea noastră socialistă, o societatea omogenă, dinamică, înfloritoare*, în *România Liberă,* 04. ianuarie 1985, p.2
[11] Anonim, *Mitul economiei de piaţă şi drama de pe piaţa muncii,* în *Scînteia, 14 oct.1989, pp.3-4*
[12] Anonim, *Împotriva acţiunilor de subminare a independeţei şi libertăţii popoarelor*, în *Scînteia*, 20.11.1989, p.6
[13] Mariana Săsărman, *Grupaj Realităţile vorbesc*, în *Scînteia*, 24 ianuarie 1980, p.6
[14] Gabriela Bondoc, *Dreptul la locuinţă*, în *Scînteia*, 23 februarie 1980,p.6

creat asocierea între capitalism şi numeroasele sale dezavantaje cel puţin din punctual de vedere al comuniştilor. De fapt, aşa numitele forţe imperialiste şi reacţionare erau teme predilecte ale ziarelor comuniste, chiar mai mult articolele, parcă dădeau frâu liber unor sentimente de revoltă împotriva *acţiunilor de destabilizare,* a acestor forţe ale răului. Atitudinea *capitulardă sau* spioni ai *agenturilor străine* care doresc subminarea independenţei ţării sunt etichete des intâlnite în limbajul regimului.

Foarte asemănătoare cu etichetarea este tehnică numită **prezentarea selectivă a informaţiei** (card stacking). Dacă în cazul tehnicii precedente, adversarii aveau apelative cu rezonanţă; „prezentarea selectivă a informaţiei" evidenţiază doar acele informaţi pe care publicul trebuie să le vadă şi care sunt conforme regimului.

De obicei, li se face un portret „celor răi" prezentându-se doar anumite informaţii despre aceştia. Metoda este destul de simplistă: cel care transmite informaţia ştie la ce concluzie trebuie să ajungă, prin urmare tot textul mesajul, argumentaţia, este realizată în aşa fel încă publicul să nu aibă altă alternativă.

De exemplu, presa anilor 1980-1989 prezenta situaţia din România deosebit de frumos. Situaţia tării era excelentă, la fel ca şi cea din alte ţări cu care România împărtăşea acelaşi regim politic. Erau prezentate doar realizările naţiunii nu şi viaţa grea şi restricţiile impuse cetăţenilor. În schimb, în ceea ce îi privea pe adversarii regimului, capitaliştii, aceştia erau prezentaţi doar cu părţile mai puţin bune: număr ridicat de şomeri, dificultăţi financiare, taxe pentru învăţământ şi asistenţă socială etc.

Limbajul utilizat în scrierea articolelor încerca conturarea unei imagini a unei lumi care nu era văzută de marea majoritate a românilor. *În ultimul an are loc o intensificare a campaniei ideologice...,* creând astfel impresia că pericolul care vine din exterior este iminent, frecvenţa unei astfel de expresii fiind foarte ridicată. Articolele de multe ori evidenţiau cuvinte precum *contraofensivă* sau *ofensivă imperialistă,* iar accentul nu cădea pe ofensiv, adică apărare, ci pe dorinţa imperialiştilor de a distruge forţele inamicului şi mai important de ocupare a teritoriului. Se creiona astfel imaginea unui inamic, întotdeauna străin şi capitalist, care literalmente doreşte pământul României. Într-un articol din Scânteia, autorul acestuia, Nicolae Lotreanu, aminteşte de tezele lui Nicolae Ceauşescu conform cărora: *Toate încercările reacţiunii imperialiste în decurs de zeci de ani, de a opri sau cel puţin dea întârzia dezvoltarea ţărilor socialiste au eşuat. Astăzi, ţările socialiste ocupă un loc important în întreaga viaţă economică şi politică.*[15] Capitalismul, continuă autorul, trece prin diverse perioade de-a lungul existenţei sale, crize politice şi economice, în timp ce comunismul s-a dovedit o constantă, aşadar reacţiile anticomuniste nu sunt altceva decât reacţii ale gândirii burgheze. Mai mult, *unii ideologi sau chiar oameni politici din Occident încercă şi azi să prezinte anticomunismul ca o problemă fundamentală a omenirii*[16], când în realitate informează articolul, reprezintă fundamentul civilizaţiei. Comunismul doreşte reorganizarea lumii prin revoluţii pe baze şi valori umanitare. Pe de altă parte, imperialiştii - capitalişti au idei retrograde cu privire la bunăstarea umanităţii.Astfel cititorul era condus într-un labirint, legat la ochi, unde după fiecare colţ aşteptau parcă imperialiştii care doreau slăbirea puterii unei ţări devenită foarte importantă.

Este subliniat, de asemenea, faptul că imperialiştii mistifică realitatea şi utilizează comunismul pentru a masca alte probleme grave, atât în plan intern, cât şi extern. Totodată, condamna atitudinea capitaliştilor faţă de comunism, spunând că a te opune comunismului înseamnă a te opune civilizaţiei. Anticomuniştii se îndreptă spre o *contrarevoluţie culturală* şi

[15] Nicolae Lotreanu, *Anticomunismul - expresie a virulenţei ideologiei cercurilor reacţionare*, în *Scînteia*, 18.02.1988, p.4
[16] *Ibidem.*

se opun progresului omului, îşi încheie autorul argumentarea. Aceşti imperialişti anticomunişti sunt vinovaţi şi de divizarea lumii şi de înapoierea ţărilor în curs de dezvoltare, dar şi de situaţia financiară din ţările capitaliste, concluzionau articolele din presa comunistă.

O altă tehnică utilizată de propagandă este aceea numită **mărturia** (testimonials) şi care este des folosită atât în politică cât şi în publicitate. Pentru a se obţine o imagine favorabilă unui produs de exemplu, diferite personalităţi creditează acel produs, oferindu-i legitimitate. De obicei sunt folosite persoane în care publicul are mare încredere şi care sunt apreciate de marea majoritate a oamenilor cum ar fi actori, sportivi etc., dar şi oameni cu o educaţie deosebită precum cercetări, profesori sau medici.

Presa anilor 1980-1989 promova astfel de mărturii ale oamenilor simpli, muncitori având în vedere evidenţierea beneficiilor regimului comunist. Aceste mărturii aveau scopul de a-i convinge chiar şi pe cei mai sceptici cetăţeni sau cei mai mari critici ai regimului că în realitate, oameni sunt mulţumiţi de situaţia socială şi economică din România. În perioada alegerilor preşedintelui sau în perioada premergătoare congreselor Partidului Comunist aceste testimoniale aveau o frecvenţă mai mare, încercând să convingă cu ardoare că realegerea preşedintelui Ceauşescu este cea mai bună opţiune.

Propaganda lăsa impresia că fiecare cetăţean este important pentru înflorirea societăţii, în antiteză fiind cu regimurile vestice, capitaliste şi exploatatoare pentru care dorinţele şi nevoile populaţiei nu sunt luate în calcul de către conducătorii ţării. De exemplu, un inginer afirma: *sunt mândru, ca tânăr inginer că pot contribui la aceste înalte comandamente puse în faţa industriei noastre [...] că am posibilitatea deplină să mă afirm şi să-mi valorific cunoştinţele [...]*[17].

În revista *Femeia*, o secţiune a acesteia, prezintă poveştile de viaţă ale unor femei împlinite pe planul profesional. Ca şi în cazul articolelor în care nu sunt prezentate femei oarecare în câmpul muncii, ci sunt alese aşa încât să vină în ajutorul campaniei propagandistice, la fel se întâmplă şi cu articolele legate de „bucuria de a fi mamă". De exemplu, într-un articol o muncitoare din Bucureşti îşi povesteşte viaţa ca mamă, fiind considerată un exemplu bun pentru cititoarele revistei în cauză. Accentul, în articol, nu cade asupra faptului că are cinci copii şi doi nepoţi, la vârsta de 40 de ani, ci asupra faptului că în tot acest timp a simţit grija Partidului în ceea ce priveşte creşterea copiilor şi întreţinerea familiei. Aceasta detailează toate beneficiile de a fi mamă într-un stat comunist: *ne-au fost puse la dispoziţie condiţii generoase pentru a creşte în linişte copiii [...]. Tot timpul am avut şi avem siguranţa că ţara pune la dispoziţie tot ce are mai bun.*[18]

Articole pline de recunoştinţă la adresa primului tovarăş al ţării erau „oferite" femeilor din toată ţara. Mamele nu erau doar mame, ci şi muncitoare, precum în cazul unei alte femei care declară cu mândrie că are 34 de ani şi chiar dacă are cinci copii, reuşeşte să depăşească normă la locul de muncă. O profesoară din Tulcea, mama a patru copii spunea*: Am ascultat cu deosebită satisfacţie cuvântarea[...] rostită de către tovarăşul Nicolae Ceauşescu [...] în care încă o dată a arătat că îndatorirea cea mai nobilă familii este de a avea şi de a creşte copii.*[19]

Cea de-a şaptea tehnică a propagandei dezvoltată de cei doi sociologi se numeşte **oameni din popor** (plain folks). Pentru a avea credibilitate politicienii se transpun în rândurile oamenilor simpli, ai celor din popor. Ei doresc să lase impresia că au venit din

[17] Vas Andras, inginer, *Conştiinţa mereu vie a participării la făurirea noului destin al patriei*, în *România Liberă*, 30.04.1987, p.2
[18] Elena Velicu (muncitoare bobinatoare la inteprinderea Apollo Bucureşti), *Copiii – viitorul şi tinereţea naţiunii noastre*, în Revista *Femeia*, 1989, nr.4, p.9
[19] Ana Bira (profesoară, Tulcea), *Bucuria şi rostul vieţii*, în Revista *Femeia*, 1989, nr.4, p.9

rândul oamenilor din popor, nu au uitat acest lucru şi că toată munca lor este realizată în scopul ajutorării acestora. *Putem spune cu mâna pe inimă că valorile spiritualităţii socialiste româneşti contemporane, temeliile noului edificiu al patrimoniului nostru de valori [...] se află în în concepţia şi acţiunea profund novatoare [...] ale tovarăşului Nicolae Ceauşescu, în modelarea revoluţionară a spiritului său creator, constructiv.*[20]

Această tehnică sensibilizează în special atunci când discursul are cuvinte precum, *cetăţenii mei* sau *am pornit şi eu de jos ştiu cum este să răzbeşti în această lume* etc. Articolele din presa profitau pe deplin de această tehnică. În primul rând, profitau de faptul că însuşi Nicolae Ceauşescu provine dintr-o familie numeroasă de ţărani, a avut un loc de muncă obişnuit şi mai mult se mândrea cu faptul că a fost un fervent militant al comunismului în perioada sa de ilegalitate.

Nu doar Nicolae Ceauşescu era omul din popor, soţia sa era şi ea la rândul ei nu doar femeie, ci şi mamă, fostă muncitoare şi militant comunist. Aşadar, ea cunoaşte greutăţile prin care trec femeile simple şi îşi dedică viaţă acestora, aşa cum reiese din articole: *Preţuirea pe care prima femeie a ţării noastre o arată femeilor ţării se reflectă şi în preocuparea pentru adoptarea în continuare a măsurilor celor mai potrivite pentru perfecţionarea statutului acestora.*[21]

Sociologii şi antropologii susţin că societatea umană dintotdeauna a cunoscut diverse limbaje şi coduri. Fie că vorbim despre limbaje şi coduri pe care le utilizăm zilnic, dar fără să ne dăm seama, fie că este vorba de cele utilizate în artă sau politică, acestea ne însoţesc permanent. Se cunoaste faptul că propaganda apelează la diverse metode pentru a obţine rezultate propuse.

În acestă lucrare am analizat modul în care propaganda şi-a făcut loc în presa comunistă din România, în perioada anilor 1980-1989, cu menţiunea că lucrare nu este una exhaustivă. Dimpotrivă, pentru o înţelegere mai bună asupra fenomenului propagandei, dar şi asupra modului în care acesta, prin utilizarea diferitelor coduri şi limbaje, funcţiona este necesară studierea amănunţită a tuturor mijloacelor de informare.

„Această lucrare a fost posibilă datorită sprijinul financiar oferit prin Programul Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanţat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/140863, cu titlul „Cercetători competitivi pe plan european în domeniul ştiinţelor umaniste şi socio-economice.Reţea de cercetare multiregională (CCPE)”.

BIBLIOGRAPHY:

Cărţi

Boia Lucian ,*Mitologia ştiiţifică a comunismului*, Bucureşti, Humanitas, 1999
Boia Lucian, *Istorie şi mit în conştiinţa naţională românească*, Bucureşti, Humanitas, 2010
Ellul Jacques, *Propaganda. The formation of men's attitudes*, New York, Vintage Books, 1973

[20] Petru Pînzaru, *Valorile spiritualităţii socialiste româneşti*, în *România Liberă*, 13 aprile 1987, p.1
[21] *Ibidem*

Johnson-Cartee Karen S., Copeland Gary A., *Strategic political commnunication.Rethinking social influence, persuasion and propaganda*, U.S.A., Rowman & Littlefield publishers Inc., 2004
Le Bonn Gustav, *Psihologia mulţimilor,* Bucureşti, Antet

Articole

Ana Bira (profesoară, Tulcea), *Bucuria şi rostul vieţii*, în Revista *Femeia* , 1989, nr.4, p.9
Anonim, *Împotriva acţiunilor de subminare a independeţei şi libertăţii popoarelor*, în *Scînteia*, 20.11.1989, p.6
Anonim, *Mitul economiei de piaţă şi drama de pe piaţa muncii,* în *Scînteia, 14 oct.1989, pp.3-4*
Cuvântare la Congresul Uniunii Generale A Sindicatelor din România, edit.Politică, Bucureşti, 1986, p.14
Elena Velicu (muncitoare bobinatoare la inteprinderea Apollo Bucureşti), *Copiii – viitorul şi tinereţea naţiunii noastre*, în Revista *Femeia,* 1989, nr.4, p.9
Extras din cuvântarea tovarăşului Nicolae Ceauşescu la şedinţa Consiliului Sanitar Superior, în Scînteia, 8 martie 1984.
Gabriela Bondoc, *Dreptul la locuinţă*, în *Scînteia*, 23 februarie 1980,p.6
I. Butnar, *Societatea noastră socialistă, o societatea omogenă, dinamică, înfloritoare*, în *România Liberă,* 04 ianuarie 1985, p.2
I.Butnar, *Participare responsabilă, angajată, la conducerea societăţii*, în *România Liberă*, 12 ianuarie 1985, p.2
Ioan Timofte*, Înlăturarea primejdiei nucleare şi promovarea păcii – obiective vitale ale tinerilor de pretutindeni*, în *Scînteia*, 1 noiembrie 1985, p.6
Mariana Săsărman, *Grupaj Realităţile vorbesc*, în *Scînteia*, 24 ianuarie 1980, p.6
Nesemnat, *Activitate vastă, neobosită pentru apărarea bunului suprem al omenirii* : *Pacea*, în *Scînteia*, 14 August 1985, p.6
Nicolae Lotreanu, *Anticomunismul - expresie a virulenţei ideologiei cercurilor reacţionar*e, în *Scînteia*, 18 februarie 1988, p.4
Petru Pînzaru, *Valorile spiritualităţii socialiste româneşti*, în *România Liberă*, 13 aprile 1987, p.1
Vas Andras, inginer, *Conştiinţa mereu vie a participării la făurirea noului destin al patriei*, în *România Liberă*, 30.04.1987, p.2
Virgiliu Tătaru, *Pacea, voinţă supremă a întregului popor român,* în *Scînteia*, 2 iulie 1985, p.3

DUMITRU BRĂTIANU AND THE EUROPEAN DEMOCRATIC COMMITEE OF LONDON(1851-1853)

Remus Tanasă

PhD Student, "Al. Ioan Cuza" University of Iaşi

Abstract: After the European „springtime of peoples", London acquired the reputation of an international centre for the activities of conspirational groups aiming to launch a pan-European revolution.
In June 1850, Giuseppe Mazzini, had formed the Central European Democratic Committee (the London Committee), an association that was gathering together some of the leading republicans, radicals or revolutionaries, that have fled from their countries after the defeat of the 1848-1849 revolutions. The new association was supposed to be composed of independent national committees, working for a united and independent national (republican) stat at home, while co-operating in an international umbrella organisation.
A year later, in June 1851, the Romanian Dumitru Brătianu had joined the London Committee. The purpose of the Romanians was to take part together with the other nationalities at the European revolution against the authority traditionally exercised by the dynastic governments, especially against the Habsburg and the Tsarist Empires, in favor of a national and institutional self-determination.

Keywords: revolution, exile, Risorgimento, nationality, liberty.

1. Introducere

Eşecul revoluţiilor din anii 1848-1849 a forţat pe mulţi dintre protagonişti să se refugieze în exil pentru a scăpa de eventualele persecuţii sau încarcerări şi, nu în ultimul rând, pentru a continua demersul revoluţionar. Cei mai mulţi dintre paşoptiştii români, atât cei moldoveni cât şi cei munteni, şi-au continuat activitatea în exil, mai ales în capitalele din Occident, alături de alţi revoluţionari europeni, nevoiţi, la rândul lor, să aleagă calea exilul, în urma revoluţiilor eşuate din propria ţară. Atmosfera epocii o găsim descrisă de unul dintre protagoniştii istoriei moderne a României, Ion Ghica: „un mare număr de valahi, care aruncaţi pe pavajul Parisului şi Londrei, fără căpătâi, fără ocupaţii, cu mulţimea de învinşi ai revoluţiilor poloneză, italiană, germană, maghiară şi franceză, s-au făcut adepţi ai teoriilor lui Mazzini, Ledru-Rollin şi Louis Blanc"[1].

Regrupându-se în exil, aceştia vor relua vechile legături închegate încă dinainte de „primăvara popoarelor", încercând să facă front comun împotriva principalilor opozanţi ai mişcărilor revoluţionare din toată Europa: Marile Puteri şi sistemul politic care întreţinea status-quo-ul continental.

2. Protagoniştii Comitetului de la Londra

Acestea au fost unele dintre premisele care au contribuit la formarea Comitetului Central Democratic European (CCDE), în iunie 1850, la Londra. Alte variante cunoscute sunt „European Democratic Committee", în engleză, şi „Comité Démocratique Européen", în franceză. În unele documente apare adăugat şi adjectivul „central" („European Central Democratic Committee" sau „Central Committee of the Democracy of Europe").

[1] Ion Ghica [G. Chanoi], *Dernière occupation des principautés par la Russie*, Paris, J. Dumaine, 1853, pp. 3-4.

Iniţiatorul proiectului a fost italianul Giuseppe Mazzini, căruia i s-au alăturat francezul Alexandre Ledru-Rollin, germanul Arnold Ruge şi polonezul Albert Darasz. Dintre aceştia, primii trei vor avea un rol mai pronunţat în activitatea CCDE. În numărul din 15 octombrie 1851 al ziarului „La Révolution", condus de Xavier Durrieu (1814-1868), unul dintre redactori, Hennett de Kesler, preciza în introducerea manifestului semnat de Dumitru Brătianu în numele Comitetului Naţional Român şi adresat Comitetului Central Democratic European că răspunsul de adeziune al românilor se datora compatibilităţii ideilor acestora cu „ideile politice şi sociale, expuse cu atâta căldură de mandatarii comitetului, Ledru-Rollin, Mazzini şi Ruge", numele polonezului Darasz nefiind amintit[2].

Într-o a doua etapă, Comitetului de la Londra i se va alătura românul Dumitru Brătianu, şi se va încerca cooptarea revoluţionarilor maghiari, în special a lui Lajos Kosstuh[3]. Liderul maghiar nu se va alătura Comitetului de la Londra deoarece, după cum aprecia istoricul Eugenio Kastner, lui Kossuth „ideile umanitariste ale lui Mazzini i se păreau prea generale spre a fi practice, [iar] manifestele Comitetului său prea gălăgioase pentru a avea succes într-o cauză care ar fi trebuit să fie pregătită printr-o acţiune clandestină"[4]. Atitudinea lui Kossuth este confirmată şi de scrisoarea adresată de Arnold Ruge lui Dumitru Brătianu din noiembrie 1851: „[Kossuth] nu vrea să supună Ungaria nici unui congres European"[5].

În schimb, românii au intrat în componenţa Comitetului de la Londra prin persoana lui Dumitru Brătianu[6]. Adeziunea oficială la Comitetul Democratic de la Londra a urmat etape cunoscute: în aprilie 1851, D. Brătianu ajunge la Londra; la 10 mai a fost consemnată cererea formală de adeziune; din 18 iunie a început polemica dintre D. Brătianu şi Daniel Iranyi[7], în legătura cu evenimentele din anii 1848-1849 din Transilvania, dezbatere care a avut loc în presa din Franţa; la sfârşitul lunii iunie cei patru membri ai Comitetului au adresat un manifest către „populaţiile Române"[8], pentru ca la 11 septembrie să fie publicat răspunsul Comitetului (Naţional) Revoluţionar Român cu privire la manifestul adresat românilor de către Comitetul de la Londra[9].

Comitetul de la Londra şi-a desfăşurat activitatea timp de trei ani, între 1850 şi 1853, iar cel care a depus efort pentru a supravieţui atâta timp a fost chiar fondatorul organizaţiei, Giuseppe Mazzini[10]. Tot italianul avea şi statutul de „primes inter pares", după cum nota Karl

---

[2] Olimpiu Boitoş, *Raporturile românilor cu Ledru Rollin şi cu radicalii francezi în epoca revoluţiei de la 1848*, Bucureşti, Cartea Românească, 1940, p. 77.

[3] În august 1850, Mazzini îi trimite lui Kossuth, alături de manifestul Comitetului, şi o scrisoare semnată şi de ceilalţi membri fondatori, prin care îi cerea maghiarului să adere la iniţiativa revoluţionară; în Franco Della Peruta, *I democratici e la rivoluzione italiana. Dibattiti ideali e contrasti politici all'indomani del 1848*, Milano, Feltrinelli, 1958, pp. 31.

[4] Eugenio Kastner, *Mazzini e Kossuth. Lettere e documenti inediti*, Firenze, Le Monier, 1929, p. 21 şi urm.

[5] Biblioteca Academiei Române, Secţia Manuscrise, *Corespondenţă*, S10/CCCXIII.

[6] Nota lui C.A. Rosseti din 11 iunie 1851; în *LuiC.A. Rosseti (1816-1916). La o sută de ani dela naştere*, Bucureşti, 1916, p. 215.

[7] Polemica s-a purtat prin intermediul unor articole apărute în ziarul „La Presse" şi publicate la Paris, în acelaşi an, de Henri Valleton, într-o broşură intitulată „Lettres hongro-roumaines"; în Alexanru Marcu, *Conspiratori şi conspiraţii în epoca renaşterii politice. 1848-1877*, Bucureşti, Cartea Românească, 2000, pp. 65-68; Anastasie Iordache, *Dumitru Brătianu. Diplomatul, doctrinarul liberal şi omul politic*, Bucureşti, Paideia, 2003, pp. 130-137.

[8] Alexandru Marcu, *Conspiratori şi conspiraţii...*, pp. 58-64.

[9] Manifestul Comitetului Revoluţionar Român şi cel al Comitetului Central Democratic European sunt publicate în nr. 1 al „Republicii Române", apărut la Paris în noiembrie 1851; singurul exemplar cunoscut al revistei (în limba română cu alfabet chirilic) se află în posesia Bibliotecii Academiei Române, fondul de Carte Rară (ex-fond Periodice), P.I.1345, pp. 89-99.

[10] Fabio Bertini, *La democrazia europea e il laboratorio risorgimentale italiano. 1848-1860*, Firenze, Firenze University Press, 2007, p. 34.

Marx, care aprecia că „Mazzini era sufletul" Comitetului Democratic de la Londra[11], aprecierea dovedindu-se a fi corectă, dacă ţinem cont de faptul că primul manifest al Comitetului, din 22 iulie 1850, tradus în limba engleză de revista „Red Repubblican" (7 septembrie 1850), a fost prezentat de traducător, William J. Linton, drept „Manifestul lui Mazzini"[12].

În perioada de după „primăvara popoarelor", Mazzini se bucura de un deosebit prestigiu printre revoluţionarii europeni, deoarece, pe lângă numeroasele sale articole sau broşuri publicate în mai multe limbi europene, avea trecute în „cazier" câteva demersuri conspirativ-revoluţionare, a căror detalii erau cunoscute şi apreciate în rândul mişcării revoluţionare europene[13]. Însă, mai important, Mazzini fusese unul dintre triumvirii Republicii Romane[14], care, deşi a avut o existenţă efemeră, făcea din fostul triumvir unul dintre revoluţionarii respectaţi ai „primăverii popoarelor". În plus, italianul avea o reţea de contacte politice atât în Franţa[15] cât şi în Anglia[16].

Despre Mazzinii, omul de stat austriac, Klemens von Metternich, consemna în memoriile sale: „mi-a fost dat să lupt cu cel mai mare dintre soldaţi, Napoleon. Am ajuns să pun de acord între ei împăraţi, regi şi papi. Nimeni nu mi-a dat mai multe «bătăi de cap» decât un bandit italian: slab, palid, zdrenţăros, însă elocvent precum furtuna, înflăcărat precum un apostol, viclean precum un hoţ, dezinvolt precum un comediant, neobosit ca un îndrăgostit, [şi] care are un nume: Giuseppe Mazzini"[17].

Astfel se face că până în anul 1853, Mazzini a fost cel mai vizibil lider al revoluţionarilor europeni[18]. După eşecul Comitetului, „steaua" sa va intra într-un con de umbră, datorită ascendentului moderaţilor asupra mişcării democratice din Europa şi a influenţei crescânde a noului revoluţionarism, adică a socialismului internaţionalist inspirat de Karl Marx[19].

3.Culisele adeziunii românilor

Revoluţionarii europeni de la 1848 au fost divizaţi nu doar din punct de vedere etnic, ci şi ideologic, în cadrul propriei mişcări naţionale. A fost vorba de diviziuni interne care, după eşecul „primăverii popoarelor", au ieşit la suprafaţă violent, cu efecte decisive asupra istoriei europene din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Aceste diviziuni au fost construite în jurul orientărilor ideologice diferite (republicani, monarhişti, liberali, socialişti) sau a metodelor de acţiune incompatibile (legalişti, revoluţionari)[20].

---

[11] Karl Marx, Friedrich Engels, *The Great Man of Exile*, în Karl Marx, Friedrich Engels, *Collected Works*, vol. XI – 1851-1853, Londra, Lawrence & Wishart, 1979, p. 281.
[12] Salvo Mastellone, *Mazzini and Marx. Thoughts upon Democracy in Europe*, Westport, Conneticut – Londra, Praeger, 2003, p. 157.
[13]Giovanni Belardelli, *Mazzini*, Bologna, il Mulino, 2010, p. 158.
[14] A se vedea Ivanoe Bonomi, *Mazzini triumviro della Repubblica Romana*, Torino, Einaudi, 1940.
[15] Anne-Claire Ignace, *Il mito di Mazzini in Francia*, în Francesco Guida (coordonator), *Dalla Giovine Europa alla Grande Europa*, Roma, Carocci Editore, 2007, pp. 45-56.
[16]Michele Finelli, *Mazzini e il mondo anglosassone: nuovi spunti di riflessione*, în Francesco Guida (coordonator), *Dalla Giovine Europa alla Grande Europa ...*, pp. 85-99.
[17] Giuseppe Monsagrati, *Riflessioni sul europeismo di Giuseppe Mazzini prima e dopo il 1848*, în Francesco Guida (editor), *Dalla Giovine Europa alla Grande Europa...*, p. 31.
[18]Giovanni Belardelli, *Mazzini...*, p. 173.
[19]*Ibidem*, pp. 174-176.
[20]Antonio D'Alessandri, *La questione d'Oriente e l'Europa. Nazionalismo, rivoluzione ed esilio dopo il 1849*, în Francesco Guida (coordonator), *Italia e Romania verso l'Unità nazionale*, Bucureşti, Humanitas, 2011,pp. 32-49.

Liberali precum Felicité Lammenais (1782-1854), fost colaborator-inspirator[21] al lui Mazzini, nu erau de acord cu proclamaţiile lui Ledru-Rollin, prea revoluţionar în intenţii[22], şi au dat naştere unei organizaţii concurente demersului lui Mazzini, numită Comitetul Latin sau, mai exact, Comitetul franco-ibero-italian. Acesta a fost fondat la Paris, din iniţiativa lui Lammenais, şi a avut o existenţă scurtă (a publicat un singur manifest, la 17 august 1851, şi o anexă la manifest în ziarul „Il Progresso" din Torino, la 31 august din acelaşi an)[23].

Aceeaşi asociere a numelui lui Ledru-Rollin cu Mazzini, l-a îndepărtat pe acesta din urmă de colaborarea sa cu socialiştii europeni, în special, cu cei din Hexagon[24]. În plus, cheia viziunii lui Mazzini, adică „principiul naţionalităţilor", a fost un motiv pentru a atrage aversiunea multor oameni de stânga, printre care şi cea a lui Karl Marx[25].

Poate cea mai importantă cauză a eşecului practic al Comitetului, a constituit-o fricţiunea, mai mult sau mai puţin deschisă, dintre unii membri. Alăturarea a două personaje precum Mazzini şi Ledru-Rollin, a cauzat şi rivalitatea privind iniţiativa revoluţionară, fiecare fiind de părere că propria naţiune ar fi trebuit să tragă semnalul insurecţiei europene[26]. Dacă adăugăm acestei divergenţe şi faptul că Arnold Ruge prevedea că revoluţia nu putea să fie declanşată decât de Germania[27], atunci tabloul fisurilor interne se conturează mai bine.

Nici exilul românesc nu a fost ferit de astfel de diviziuni, singura diferenţă notabilă fiind aceea că paşoptiştii români au polemizat între ei din cauza divergenţelor asupra abordării ulterioare a demersului început la 1848: schimbarea dorită trebuia să aibă loc pe cale revoluţionară sau pe cea diplomatică[28]?

Favorabili metodei revoluţionare au fost acei paşoptişti care au rămas cunoscuţi sub denumirea de „liberalii roşii sau radicali"[29]. Cei mai semnificativi reprezentanţi ai curentului au fost Ion şi Dumitru Brătianu, C.A. Rosetti sau, în unele chestiuni, Nicolae Bălcescu, deşi acesta a murit în 1852. Cei în cauză, nu excludeau diplomaţia, dovadă fiind mai ales activitatea lor de după 1853, însă luau în considerare, sau, măcar pentru moment, dădeau prioritate metodei revoluţionare[30].

Atitudinea faţă de Turcia[31] şi, în consecinţă, faţă de linia diplomatică a Marii Britanii şi a Franţei[32], a constituit „mărul discordiei" al exilului românesc[33]. Între 1848 şi 1853,

---

[21] Giovanni Belardelli, *Mazzini...*, p. 20; Denis Mack Smith, *Mazzini. L'uomo, il pensatore, il rivoluzionario*, (traducere, a treia ediţie), Milano, Rizzoli, 2014, p. 28.
[22] Franco Della Peruta, *I democratici e la rivoluzione italiana...*, p. 220.
[23] După cum susţine istoricul Denis Mack Smith, în biografia s-a despre Mazzini, existenţa Comitetului Latin „a bucurat atât pe Karl Marx, cât şi Vaticanul, deoarece diviza şi slăbea republicanii burghezi", în Denis Mack Smith, *Mazzini. L'uomo...*, p. 121.
[24] Anne-Claire Ignace, *Giuseppe Mazzini et les démocrates français : débats et reclassements au lendemain du «printemps des peuples»*, în „Revue d'histoire du XIXe siècle", nr. 36, 1/2008, p. 138.
[25] *Ibidem*, p. 140.
[26] George Ciorănescu, *Românii şi ideea federalistă*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1996, p. 31.
[27] Christine Lattek, *Revolutionary Refugees. German Socialism in Britain, 1840-1860*, Londra-New York, Routledge, 2006, p. 80.
[28] Olimpiu Boitoş, *Raporturile românilor cu Ledru Rollin...*, p. 63.
[29] Apostol Stan, *Grupări şi curente politice în România între Unire şi Independenţă (1859-1877)*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1979, pp. 55-62.
[30] Idem, *Ion C. Brătianu şi liberalismul român*, Bucureşti, Ed. Globus, 1993, p. 46.
[31] C.A. Rosetti către Ion Ghica (11 mai 1849), în Ion Ghica, *Amintiri din pribegia după 1848. Noui scrisori către Vasile Alecsandri*, Bucureşti, Socec&Comp, 1889, pp. 70-77.
[32] Anastasie Iordache, *Ion Ghica. Diplomatul şi omul politic*, Bucureşti, Ed. Majadahonda, 1995, p. 109.
[33] „Nu trebuie să ne punem ca oameni care voesc răsturnarea nici unui stat din Europa", Ion Ghica către N. Bălcescu (24 septembrie 1850), în Nicoale Bălescu, *Scrisori inedite de la N. Bălcescu şi I. Ghica*, publicate şi adnotate de Nicolae Cartojan, Bucureşti, Editura Cooperativa, 1913, p. 46.

paşoptiştii radicali optau pentru o acţiune revoluţionară, pe când Ion Ghica[34] sau Ion Heliade-Rădulescu propuneau negocierea diplomatică[35]. Bălcescu a încercat să găsească o cale de a îmbina ambele opţiuni în folosul cauzei naţionale, căutând a fi omul de legătură dintre tabăra revoluţionară şi cea diplomatică[36]. Într-o scrisoare din 16 octombrie, Bălcescu afirma că paşoptiştii care se aflau la Paris erau „turco-fobi”[37], această atitudine afectând negativ imaginea cauzei româneşti printre oamenii de stat din Occident. De aceea, nu trebuia periclitată cauza românească prin declaraţii belicoase şi lipsite de consistenţă reală: „le-am zis dar că nu e treaba noastră de a face propagandă nici pentru, nici contra Turcilor, ci o propagandă curat românească, naţională”[38].

Un asemenea demers nu însemna că paşoptiştii trebuiau să uite tratamentul la care au fost supuşi de către Marile Puteri şi chiar de către Turcia: „cum oare, până acum nu ne-au privit toţi ca revoluţionari, şi nu ne-au tratat astfel chiar şi Poarta”[39]?

De aceea, paşoptiştii trebuiau ca prin activitatea conspirativă să atragă atenţia Marilor Puteri asupra „principiului naţionalităţilor” şi eventual să le convingă spre o rezolvare pe cale diplomatică a problemelor politice din Europa Orientală. Ipoteză imposibilă din cauza intereselor divergente din zonă. În aceste condiţii, era nevoie de ameninţarea revoluţiei: cu riscul „de a fi priviţi ca anarchişti [revoluţionari] de cabinete, trebuie să arătăm ca ei ne-au dovedit că nu mai putem aştepta nimic dela dânsele, ci din revoluţie numai”[40].

Pentru ca o revoluţie în Europa Orientală să fie percepută ca o potenţială ameninţare la adresa intereselor Marilor Puteri, exilul trebuia să fie unit şi să pregătească terenul în Principate[41]; de aceea, scria Bălcescu într-o scrisoare din 26 noiembrie către Ghica, că prezenţa unui reprezentant al românilor în Comitetul de la Londra trebuia pregătită atent, pentru a creşte credibilitatea paşoptiştilor atât în ochii oamenilor de stat, cât şi în cei ai revoluţionarilor europeni: „necazul lor pe mine [a paşoptiştilor radicali] vine şi d’acolo că nu i-am lăsat să meargă la Londra. [...] Eu le-am zis că n’avem zor d’aceasta, că mai întâi să esistăm într’un fel şi să luăm rădăcină în ţară ca să nu mergem fără să avem nici un temei, nici o putere, să înşelăm şi pe Mazzini şi pe noi. Trebue înainte de toate să representăm ceva şi, să putem şti ce ajutor putem face celorlalte popoare şi ce lucrare proprie putem avea de la o vreme de mişcare”[42].

În luna aprilie 1851, D. Brătianu întreprinde o serie de deplasări între Paris şi Londra[43] pentru a lua legătura cu lordul Palmerston, dar şi pentru a pregăti adeziunea la iniţiativa Comitetului de la Londra. „Înarmat” cu două scrisori de recomandare, una adresată lui

[34] „Trebuie să luăm în mână stindardul naţional, lăsând cu totul la o parte pe cel revoluţionar, căci numai astfel putem avea simpatia şi sprijinul puterilor ce se gătesc să intre în lupta cu apăsătorii noştri”, Ion Ghica către C.A. Rosetti (30 ianuarie 1854), în Biblioteca Academiei Române, Secţia Manuscrise, *Corespondenţă*, S40 (1) ILXI.
[35] Ioan Maiorescu (7 februarie 1849) aprecia că grupul de la Paris s-a împărţit în două „secte”: prima, din care făceau parte fraţii Brătianu, C.A. Rosetti şi Ion V. Voinescu, susţinea acţiunea energică şi intransingentă faţă de Poarta Otomană; a doua, formată din fraţii Golescu, Vasile Alecsandri şi Grigore Grădişteanu, dorea colaborarea cu guvernul otoman; în Ion Ghica, *Amintiri din pribegia...*, p. 170.
[36] Vasile Maciu, *Controverse între Ion Ghica, N. Bălcescu şi C.A. Rosetti*, în „Revista de Istorie”, nr. 4, tom 27, 1974, p. 529.
[37] Ion Ghica, *Amintiri din pribegia...*, p. 553.
[38] *Ibidem.*
[39] *Ibidem*, p. 556.
[40] *Ibidem.*
[41] Nicolae Bălcescu, *Opere. II. Scrieri istorice, politice şi economice. 1848-1852*, ediţie critică şi note de Gheorghe Zane şi Elena Zane, Bucureşti, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, 1982, pp. 102-103.
[42] Ion Ghica, *Amintiri din pribegia...*, p. 566.
[43] Scrisorile din 26 martie şi 26 aprilie 1851 ale lui N. Bălcescu către I. Ghica, în *ibidem*, pp. 580-581 şi 583-584.

Mazzini de către Edgar Quinet[44] şi o alta adresată lui Ledru-Rollin de către Jules Michelet[45], D. Brătianu a făcut cererea formală de adeziune la 10 mai[46]. După cum rezultă dintr-o scrisoare a lui Ledru-Rollin către acelaşi Brătianu[47], activitatea revoluţionară precum şi cea diplomatică de până în acel moment, îl recomandau pentru a se alătura Comitetului ca reprezentant al românilor. Prin adresa din 19 iunie[48], D. Brătianu adera oficial.

4.Manifestul CCDE şi manifestul Comitetului (Naţional) Revoluţionar Român

La 26 iunie 1851, Comitetul de la Londra lansează manifestul adresat românilor. Textul fost publicat în ziarul „Italia e Popolo" din Geneva, la 2 iulie 1851, în ziarul „Il Progresso" din Torino, la 3 iulie 1851, şi în „Le National" la 14 octombrie 1851, traducerea în limba română datorându-se „Comitetului Revoluţionar Român de de la 1848" de la Paris care l-a tipărit la 29 iunie 1851[49]; manifestul a mai apărut şi în ziarele „La Presse", „Le Siècle" şi „L'Evénement"[50]. Din memoriile lui C.A. Rosetti aflăm că Ion Brătianu s-a remarcat pentru zelul propagator[51], iar dintr-un raport austriac din 1851 descoperim că Cezar Bolliac a avut o contribuţie decisivă în ceea ce priveşte tipărirea în româneşte a „1500 de exemplare din Adresa lui Mazzini către români"[52].

Manifestul reprezenta de fapt un îndemn la colaborare între etniile oprimate din Europa Centrală şi cea Estică, fiind un impuls înspre asociere în cadrul unei confederaţii dunărene[53]. Apelul a fost precedat de observaţia dintr-un articol de-al lui Mazzini din „The Red Repubblican" (7 septembrie 1850), prin care blama tendinţa regională de hegemonie maghiară în detrimentul slavilor şi al moldo-valahilor[54].

Revendicările teritorial-politice din zona Europei Orientale trebuiau să-şi găsească rezolvarea după înfrângerea defintivă a celor două imperii care au înăbuşit „primăvara popoarelor", cel Habsburgic şi cel Ţarist, „după voinţa populaţiilor, conform condiţiilor geografice, afinităţilor de limbă, de tradiţii şi de aptitudini deosebite"[55].

Românii răspund printr-un manifest care poartă data de 11 septembrie 1851[56] şi care a fost trimis de D. Brătianu membrilor CCDE la 24 septembrie. Comitetul Naţional (şi Revoluţionar) Român, prin pana lui D. Brătianu, îşi declară intenţia de a colabora cu celelalte popoare din regiune: „astă dată vom fi uniţi, vom fi împreună; unguri, slavi, greci, toţi vor combate cu noi în sfânta croazadă a democraţiei. Căci ne vom lupta nu numai pentru noi, ci pentru dreptul tuturor"[57]. Manifestul conţine termenul de confederaţie, însă percepţia acesteia

[44] Alexandru Cretzianu, *Din arhiva lui Dumitru Brătianu*, vol. I, Bucureşti, Aşezământul Cultural „Ion C. Brătianu", 1933, vol. I, pp. 262.
[45] *Ibidem*, pp. 261-262.
[46] *Ibidem*, pp. 265-266.
[47] *Ibidem*, pp. 262-263.
[48] *Ibidem*, pp. 267-268.
[49] Alexandru Marcu, *Conspiratori şi conspiraţii...*, pp. 58-64.
[50] *LuiC.A. Rosseti (1816-1916)...*, p. 219.
[51] *Ibidem.*
[52] Ştefan Delureanu, *Mazzini şi românii în Risorgimento*, Bucureşti, Paideia, 2006, p. 162.
[53] Manifestul „Către populaţiile române", în Ştefan Delureanu, *Mazzini şi românii în Risorgimento...*, p. 278.
[54] Giuseppe Mazzini, *Scritti editi ed inediti*, vol. XLIII, Imola, Galeati, 1906-1943, p. 199 şi urm.
[55] Manifestul „Către populaţiile române", în Ştefan Delureanu, *Mazzini şi românii în Risorgimento...*, p. 277.
[56] „Manifestul Comitetului Revoluţionar şi Naţional Român către membrii Comitetului Central Democratic European", în Paul Cornea, Mihai Zamfir, *Gîndirearomânească în epoca paşoptistă (1830-1860)*, vol. I, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1969, pp. 91-96.
[57] *Ibidem*, p. 93.

era neclară[58], elemente de cod civil[59] fiind incluse pentru a tutela libertatea de acţiune a fiecărei naţionalităţi: „în asociaţia noastră fiecare soţ se va bucura cu deplinătate de bunurile sale universale; se va angaja numai pentru ceea ce va depune. Va păstra fiecare propria sa individualitate şi acţia [acţiunea]”[60]. Motivul unui asocieri limitate se datorează caracteristicelor distincte ale naţiunilor din regiune: „naţionalităţile noastre, mulţumită Domnului, sunt bine [de]osebite, bine caracterizate, cu tărie stăvilite”[61]. De aceea, intenţia protagoniştilor a fost de a construi o „confederaţie a republicilor naţionale din Europa”[62].

Până în 1853, anul plecării lui D. Brătianu din Londra şi cel al dezmembrării Comitetului, paşoptistul român a mai semnat şi răspândit două manifeste: unul adresat românilor ardeleni din armata austriacă[63] şi un al doilea, adresat locuitorilor din Principate[64]. Ambele manifeste erau impregnate de acelaşi spirit europenist, favorabil unei Europe a naţiunilor libere şi contrar despotismului Marilor Puteri. La o analiză a textului ambelor manifeste, putem sesiza promovarea ideii de confederaţie, chiar dacă termenul nu este precizat explicit; din contra, în „Apelul către locuitorii din Principate”, reluând un paragraf din manifestul CCDE către români, se regăseşte sintagma „pact federativ european”, trebuind însă a se înţelege însă ideea de confederaţie, scopul fiind acela al autodeterminării naţionale[65] prin intermediul unei alianţe a naţiunilor lipsite de libertate politică.

5) Concluzii

Activitatea CCDE şi a diferitelor comitete naţionale care au aderat la acesta, a constat îndeosebi în publicarea de manifeste, de apeluri insurecţionale şi revoluţionare, în colectarea de fonduri pentru ajutorarea exilaţilor săraci. Comitetul de la Londra a fost lipsit de realism, dând dovadă de cecitate utopică atunci când dorea să lase impresia că era în stare să coordoneze iminenta revoluţie europeană. Deşi intenţiile membrilor Comitetului au fost de a oferi un instrument de coordonare pentru diferitele nuanţe ale mişcării revoluţionare din Europa, rezultatul a fost acela de a întări vigilenţa organelor europene de poliţie.

Anul 1853 marchează îndepărtatea treptată a colaboratorilor români de modelul antropologic al revoluţionarului inspirat de Mazzini, cu toate că idealismul consecvent al italianului a fost admirat şi stimat în continuare[66]. Românii au început să insiste mai mult asupra diplomaţiei şi să se dezică de metoda conspiraţiei[67].

---

[58] „Confederaţia danubiană sau, de voiţi, mai bine strânsa aliaţă a populilor de la Dunăre”, *ibidem*, p. 94. Nici C.A. Rosetti, într-o scrisoare adresată lui Jules Michelet în 1850, nu vedea cu ochi buni o (con)federaţie în zona dunăreană din cauza pretenţiilor maghiare din zonă: „Dacă veţi vrea să construiţi Statele Unite ale Dunării, într-o federaţie ca cea a Elveţiei sau precum cea a Statelor Unite [ale Americii], nu veţi obţine alt rezultat decât un război de exterminare”, în Constantin A. Rosetti, *Corespondenţă*, ediţie îngrijită, prefaţă, note şi comentarii de Marin Bucur, Bucureşti, Minerva, 1980, pp. 362-364.

[59] George Ciorănescu, *Românii şi ideea federalistă...*, p. 42.

[60] Paul Cornea, Mihai Zamfir, *Gîndirea românească...*, vol. I, p. 95.

[61] *Ibidem.*

[62] Ion Ghica [G. Chanoi], *Dernière occupation des principautés par la Russie...*, p. 4.

[63] „Apel către românii ardeleni din armata austriacă” (1852); în Alexandru Cretzianu, *Din arhiva lui Dumitru Brătianu...*, vol. I, pp. 283-289.

[64] „Apel către locuitorii din Principate redactat de D. Brătianu în numele Comitetului Revoluţionar Român” (10 septembrie 1852); în *ibidem*, pp. 289-301.

[65] „Naţionalitatea, slobozenia, dreptate şi frăţie, aceste să le cerem”; în *ibidem*, p. 288.

[66] În 1872, anul morţii lui Mazzini, Dumitru Brătianu îl elogiază pe italian printr-un articol publicat în ziarul „Românul”; în Alexandru Cretzianu, *Din arhiva lui Dumitru Brătianu...*, vol. II, 1943, pp. 282-289.

[67] Olimpiu Boitoş, *Raporturile românilor cu Ledru Rollin...*, pp. 91-94; Nicolae Corivan, *Din activitatea exilaţilor români în Apus*, Bucureşti, Aşezământul cultural „Ion C. Brătianu”, 1931, p. 9.

BIBLIOGRAPHY:

1. BĂLCESCU Nicolae, *Opere. II. Scrieri istorice, politice şi economice. 1848-1852*, ediţie critică şi note de Gheorghe Zane şi Elena Zane, Bucureşti, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, 1982.
2. BĂLCESCU Nicolae, *Scrisori inedite de la N. Bălcescu şi I. Ghica*, publicate şi adnotate de Nicolae Cartojan, Bucureşti, Editura Cooperativa, 1913.
3. BELARDELLI Giovanni, *Mazzini*, Bologna, il Mulino, 2010.
4. BERTINI Fabio, *La democrazia europea e il laboratorio risorgimentale italiano. 1848-1860*, Firenze, Firenze University Press, 2007.
5. BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE, fondul de Carte Rară (ex-fond Periodice), P.I.1345.
6. BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE, Secţia Manuscrise, *Corespondenţă*, S10/CCCXIII.
7. BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE, Secţia Manuscrise, *Corespondenţă*, S40 (1) ILXI.
8. BOITOŞ Olimpiu, *Raporturile românilor cu Ledru Rollin şi cu radicalii francezi în epoca revoluţiei de la 1848*, Bucureşti, Cartea Românească, 1940.
9. BONOMI Ivanoe, *Mazzini triumviro della Repubblica Romana*, Torino, Einaudi, 1940.
10. CIORĂNESCU George, *Românii şi ideea federalistă*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1996.
11. CORIVAN Nicolae, *Din activitatea exilaţilor români în Apus*, Bucureşti, Aşezământul cultural „Ion C. Brătianu", 1931.
12. CORNEA Paul, ZAMFIR Mihai, *Gîndirearomânească în epoca paşoptistă (1830-1860)*, vol. I+II, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1969.
13. CRETZIANU Alexandru, *Din arhiva lui Dumitru Brătianu*, vol. I+II, Bucureşti, Aşezământul Cultural „Ion C. Brătianu", 1933-1934.
14. DELLA PERUTA Franco, *I democratici e la rivoluzione italiana. Dibattiti ideali e contrasti politici all'indomani del 1848*, Milano, Feltrinelli, 1958.
15. DELUREANU Ştefan, *Mazzini şi românii în Risorgimento*, Bucureşti, Paideia, 2006.
16. GHICA Ion [G. Chanoi], *Dernière occupation des principautés par la Russie*, Paris, J. Dumaine, 1853.
17. GHICA Ion, *Amintiri din pribegia după 1848. Noui scrisori către Vasile Alecsandri*, Bucureşti, Socec&Comp, 1889.
18. GUIDA Francesco (coordonator), *Dalla Giovine Europa alla Grande Europa*, Roma, Carocci Editore, 2007.
19. GUIDA Francesco (coordonator), *Italia e Romania verso l'Unità nazionale*, Bucureşti, Humanitas, 2011.
20. IGNACE Anne-Claire, *Giuseppe Mazzini et les démocrates français : débats et reclassements au lendemain du «printemps des peuples»*, în „Revue d'histoire du XIXe siècle", nr. 36, 1/2008.
21. IORDACHE Anastasie, *Dumitru Brătianu. Diplomatul, doctrinarul liberal şi omul politic*, Bucureşti, Paideia, 2003.
22. IORDACHE Anastasie, *Ion Ghica. Diplomatul şi omul politic*, Bucureşti, Ed. Majadahonda, 1995.
23. KASTNER Eugenio, *Mazzini e Kossuth. Lettere e documenti inediti*, Firenze, Le Monier, 1929.
24. LATTEK Christine, *Revolutionary Refugees. German Socialism in Britain, 1840-1860*, Londra-New York, Routledge, 2006.

25. *LuiC.A. Rosseti (1816-1916). La o sută de ani dela naştere*, Bucureşti, 1916.
26. MACIU Vasile, *Controverse între Ion Ghica, N. Bălcescu şi C.A. Rosetti*, în „Revista de Istorie", nr. 4, tom 27, 1974, p. 529.
27. MACK SMITH Denis, *Mazzini. L'uomo, il pensatore, il rivoluzionario*, (traducere, a treia ediţie), Milano, Rizzoli, 2014.
28. MARCU Alexanru, *Conspiratori şi conspiraţii în epoca renaşterii politice. 1848-1877*, Bucureşti, Cartea Românească, 2000.
29. MARX Karl, ENGELS Friedrich, *Collected Works*, vol. XI – 1851-1853, Londra, Lawrence & Wishart, 1979.
30. MASTELLONE Salvo, *Mazzini and Marx. Thoughts upon Democracy in Europe*, Westport, Conneticut – Londra, Praeger, 2003.
31. MAZZINI Giuseppe, *Scritti editi ed inediti*, vol. XLIII, Imola, Galeati, 1906-1943.
32. ROSETTI A. Constantin, *Corespondenţă*, ediţie îngrijită, prefaţă, note şi comentarii de Marin Bucur, Bucureşti, Minerva, 1980.
33. STAN Apostol, *Grupări şi curente politice în România între Unire şi Independenţă (1859-1877)*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1979.
34. STAN Apostol, *Ion C. Brătianu şi liberalismul român*, Bucureşti, Ed. Globus, 1993.

THE YEAR 2015, INTERNATIONAL YEAR OF LIGHT. LIGHT AS THE METAPHOR OF THE SPIRIT

Nicolae Iuga

Prof., PhD, "Vasile Goldiș" Western University of Arad

Abstract: There is a widespread opinion according to which the concept of „light" is significant not only in physics, as it part of the natural sciences, but that it also has a „metaphysical" sense, which is present especially in the poetic, theological and philosophical speculations. In this case, unlike physics, through the nature of things, the concept of „light" does not have a predetermined fundamental sense, on which the consensus of researchers exists; its significations are subject to the spontaneous and unpredictable evolution involved by the originality and novelty of the poetic creation. Through the analysis of certain religious and philosophical texts, we proposed a series of metaphysical and metaphorical significations of the light, which we believe could be more widely accepted and which we will present to you in this text.

Keywords**:** light, metaphor, infinite**,** divinity.

De obicei, lumea crede că natura luminii este o problemă eminamente fizică, dacă nu chiar exclusiv fizică, mai precis că fizica în calitate de știință a naturii și numai ea ar trebui să ne spună care este natura luminii, iar oamenii de știință ar trebui să se oprească aici. Restul ar fi doar simple metafore poetice sau expresii teologice, lipsite de consistență în planul cunoașterii obiective, care produc omului anumite trăiri afective și atât. După opinia noastră însă, noțiunea de „lumină" nu poate fi epuizată de cunoașterea fizică științifică, atâta timp cât însăși fizica în calitate de știință a naturii este produsul unei culturi – cultura creștină – care a valorizat intens semnificațiile metafizic-religioase și metaforice ale conceptului luminii.

Care ar fi, așadar, sensurile metafizice și/sau metaforice ale luminii? Simplificând, am putea spune că metafizicul, în sens literal, este demersul care desemnează un principiu, o realitate, care stă dincolo de universul „fizic" al naturii sensibile și care generează și întreține viața lumii[1]. Această realitate, odată postulată, poate fi abordată cu mijloace conceptuale, cu anumite „concepte fundamentale" – și atunci intrăm în zona metafizicii ca filosofie. Sau ar putea fi abordată cu un anumit gen de metaforă, metafora revelatoare în accepțiunea lui Lucian Blaga[2], sau cu acel mod de a înțelege poezia ca „deschidere luminatoare a Ființei"[3], cum o numește Heidegger – și atunci ne situăm pe tărâmul poeziei.

Metafora în filosofiamodernă în genere îndeplineşte o funcţie analoagă celei pecare o are mitul în filosofia platonică, adică o funcţie explicativă în care traiectul relaţiei cauzale nu seaflăpe tărâmulferm al verificabilului, ci dincolo deorice experimentare pozitivă, constituitfiind din elemente logico-asociative. Atît mitul cât şi metafora se servesc, în expunere, deimaginisensibile. Dar metafora, în raport cu mitul, poate prezenta avantajul evitării unor trimiteri arbitrare şi fanteziste, atunci când reprezintă o permanentă particularizare a conceptului prin caracterul concret al expresiei artistice, o exprimare a totalităţii conceptului prin individualul echivalentului metaforic.

[1] Martin Heidegger, *Introducere în metafizică,* Ed. Humanitas, București, 2011.
[2] Lucian Blaga, *Geneza metaforei și sensul culturii,* Ed. Humanitas, București, 1994, p. 31.
[3] Martin Heidegger, op. cit., p. 37.

Când vorbim de metaforă în filosofie, trebuie să plecăm de la caracterizarea aristotelică a metaforei, ca o „comparaţie între lucruri ne-asemenea" (*Poetica,* cap. XXI şi XXII), o comparaţie eliptică sau o analogie implicită. Elipsa metaforei presupune deja o structură complexă, şi anume: (a) existenţa a doi termeni inseparabili între care se formează elipsa, termenul care se compară şi termenul cu care se compară, lucrurile care se compară explicit sau implicit, asemănătorul şi non-asemănătorul; (b) o distanţă semantică de asemănare – neasemănare optimă între cei doi termeni, care nu pot fi nici total asemenea şi nici total ne-asemenea. Dacă termenii sunt în prea mare măsură asemenea, atunci avem o banalitate, o exprimare comună, o metaforă moartă, iar dacă sunt în prea mare măsură ne-asemenea avem o ratare a sensului, o rupere a legăturii eliptice, o enigmă totală, deci tot o metaforă moartă; (c) o tensiune interioară optimă între termenii asemenea şi neasemenea, care să-i ţină legaţi laolaltă, care să permită simbolizarea şi chiar metabolizarea reciprocă a lui asemenea cu non-asemenea.

În cazul nostru, am avea ca termeni ai metaforei (1) incognoscibila Ființă a lui Dumnezeu ca principiu metafizic și (2) lumina ca o serie de echivalente metaforice pentru Ființa lui Dumnezeu.

§. Lumina ca Epifanie

Ființare de ordinul Absolutului fiind, Dumnezeu nu poate fi definit în mod propriu, *per esentia*, adică prin gen proxim și diferență specifică dar, spre a satisface nevoia omului de raționalitate și raționalizare, Dumnezeu a fost gândit de obicei la modul ostensiv, prin *epifaniile* Sale, prin irumperea sacrului în profan, adică prin manifestărilor Sale în cuprinsul naturii fizice, manifestări care pot fi considerate, într-un fel, metafore ale lui Dumnezeu.

În creștinism există o binecunoscută epifanie zoomorfă (fără a fi și zoolatră), arătarea Persoanei Treimice a Sfântului Duh în chip de porumbel la Botezul lui Iisus în râul Iordan, eveniment narat ca atare în toate Evangheliile. În sens mai extins, însăși Nașterea lui Iisus Christos este tot o epifanie, adică arătarea lui Dumnezeu pentru noi în chip de om.

Dar pentru cunoașterea lui Dumnezeu Tatăl, având lumina ca termen metaforic, avem alte epifanii mai relevante în cuprinsul Vechiului Testament. Astfel, avem **prima arătare a lui Dumnezeu lui Moise în pustie ca lumină**, ca un rug aprins, care ardea cu flacără puternică însă fără să se mistuie (Ieșirea, III, 2-7), avem epifania lui Dumnezeu ca lumină auto-suficientă, care nu se epuizează prin combustia unui element material, rugul arzând fără să se mistuie. Și această lumină i-a vorbit lui Moise. Avem apoi, în sublima **poezie a Psalmistului**, metafora luminii ca manifestare exterioară, vizibilă și totdată invizibilă a lui Dumnezeu, „**Cel ce se îmbracă cu lumina ca și cu o haină"** (Ps. 103, 2).

§ Lumina ca expresie a infinitului însuși

În Crezul creștin a fost statornicită expresia **„lumină din lumină"** (*fos ek fotos*), pentru a prezenta nașterea Fiului lui Dumnezeu din Dumnezeu Tatăl. Pare cumva natural, pentru că nu se putea găsi o altă expresie mai adecvată pentru a evidenția cum anume se poate naște dintr-o ființă absolută o altă ființă absolută, fără ca prin aceasta ființa dintâi să sufere vreo scădere. Este numai în natura infinitului ca, dacă dintr-o mărime infinită scădem o altă mărime, finită sau nu, infinitul să nu scadă el însuși.

Într-adevăr lumina, inclusiv lumina în sens fizic, așa cum este ea percepută empiric, are aparent această particularitate: de a se oferi tuturor fără să se epuizeze, „de a se dărui tuturor, fără să se împartă" (cum spunea Constantin Noica), de a se prezenta ca un izvor infinit de energie. Desigur, oamenii cunosc din cultura științifică faptul că, într-un viitor mai îndepărtat, de ordinul miliardelor de ani, soarele își va înceta complet emisia luminoasă pentru sistemul nostru planetar, dar aceasta nu este o problemă reală pentru noi. Este o chestiune care practic nu ne privește pe noi ca omenire, nimeni nu își face iluzii că omenirea va dura atâta, încât să se stingă ea însăși din cauza întunecării soarelui. Iar pe de altă parte,

epuizarea emisiei luminoase a soarelui nu va însemna că nu vor mai exista alte corpuri cereşti care să emită lumină altundeva în Univers.

Expresia ca atare: „lumină din lumină" (*fos ek fotos*), adoptată de către Sinodul ecumenic de la Niceea din anul 325, este departe de a fi fost o creaţie a teologilor din vremea creştinismului primar. Primul despre care se ştie că ar fi folosit-o a fost un filosof de expresie greacă, care a trăit în întâiul veac creştin, Philon din Alexandria Egiptului (anul 10 î. H. – 54 d. H.). Acesta era un rabin din Alexandria, care era totodată şi un profund cunoscător al filosofilor greci Pitagora şi Platon.

Potrivit celebrului istoric al antichităţii Josef Flavius[4], în jurul anului 40 după Hristos, Philon a fost trimis de către coreligionarii săi din Alexandria cu o ambasadă la Roma, la împăratul Caligula. După cum se ştie, împăraţii romani au adoptat divinizarea lor în timpul vieţii şi, încă de pe vremea lui Tiberiu au impus, din motive politice, tuturor provinciilor cucerite cultul statuii împăratului, ca mijloc simbolic de menţinere a unităţii Imperiului. Cei care s-au opus cu cea mai mare înverşunare la introducereea statuii împăratului în Templul şi în sinagogile lor au fost evreii. Filosofului Philon din Alexandria i-a revenit dificila misiune de a explica lui Caligula, un împărat atotputernic şi în acelaşi timp deosebit de crud şi alienat mintal, cum anume poate fi conceput un zeu unic al iudeilor, care nu ar exclude zeii Romei, fără să fie reprezentat material sub forma unei statui. Este ca o „lumină care ar izvorî dintr-o altă lumină", zicea învăţatul către periculosul său auditor. Ideea i-a displăcut se pare lui Caligula, de vreme ce ambasadorul-filosof a fost expulzat din Roma, dar exprimarea ei ca „*fos ek fotos*"a rămas de-a lungul veacurilor, recitată fiind zilnic, de regulă fără o reflecţie anume, de către sute de milioane de creştini din lumea întreagă.

§. Lumina ca expansiune a Divinului în lume

În Evanghelia după Ioan, chiar la început (In., I, 1-5), există o emoţionantă pledoarie în favoarea luminii, ca semn al manifestării lui Dumnezeu în lume: **„lumina luminează în întuneric şi întunericul nu a cuprins-o"** (In., I, 5). Aici lumina se află în legătură cu viaţa, dar – după cum arăta şi Mitropolitul Bartolomeu Anania – nu cu viaţa ca manifestare biologică, ci cu Viaţa ca modalitate a omului de a exista în raport cu Dumnezeu şi de a-şi metaboliza acest raport.

Există în aceste versete o densă şi riguroasă dinamică conceptuală. „La început" (adică în veşnicia lui Dumnezeu anterioară creaţiei) a fost Cuvântul (*Logos*), ca raţiune şi temei al lucrurilor create ulterior. Dar Cuvântul era „către Dumnezeu" (în traducerea românească a Bibliei de la Bucureşti de la anul 1688). Celelalte versiuni româneşti ale Bibliei traduc sintagma grecească *pros ton Theon* prin „la Dumnezeu", dar cea mai fericită expresie este „către Dumnezeu", deoarece sugerează mişcarea vie a Cuvântului şi îndreptarea Lui spre Dumnezeu. Pentru ca, la finalul aceluiaşi verset, să se pună semnul egal între Cuvânt şi Dumnezeu: *kai Theos en o Logos.* În Cuvânt rezidă viaţa, ca lumină care îi călăuzeşte pe oameni dar, pe de cealaltă parte, şi lumina manifestată în lume devine un principiu al Vieţii. „Lumina luminează în întuneric şi întunericul nu o cuprinde" – textul sugerează un univers al luminii fizice şi morale în expansiune.

Principiile opuse, Lumina şi Întunericul, nu se află în echilibru static, mort, nu îşi împart universul în mod mecanic în două părţi, rămânând fiecare principiu cu partea lui, atâta vreme cât se pune problema ca un principiu să-l „cuprindă" pe celălalt, atâta vreme cât întunericul caută să „cuprindă" lumina, fără a reuşi însă. Dimpotrivă, avem implicată o dinamică a luminii în care lumina cuprinde întunericul şi avem implicat un răspuns afirmativ, acela că lumina biruieşte întunericul. Acolo unde există viaţă şi atâta timp cât există viaţă,

[4] Josef Flavius, *Antichităţi iudaice,* Cartea a XVIII-a, cap. 8.

există și lumină, iar întunericul este risipit. Pe scurt, dinamica luminii stă la baza unei ontologii a umanului afirmativă și optimistă.

§. Lumina ca manifestare a libertății umane

Tot în Evanghelia după Ioan mai avem un verset de o mare greutate morală, care a fost prea puțin remarcat și comentat ca atare: „Iar judecata este aceasta: **că lumina a venit în lume, dar oamenii au iubit întunericul mai mult decât lumina,** fiindcă faptele lor erau rele" (In., III, 19). În context, Iisus Christos arată cu deosebită claritate că Dumnezeu nu l-a trimis pe Fiul Său în lume ca să judece lumea, ci ca lumea să se mântuiască prin El. Aici noi am avansa două înțelesuri mai aparte, de ordin figurat, al al termenilor de „judecată" și „mântuire".

În înțelesul cel mai propriu, non-figurat, restrâns la activitatea umană, „judecata" comportă două sensuri. (a) Din punct de vedere logic, judecata este un enunț care reflectă raporturi între obiecte sau între un obiect și o însușire a sa, caracterizat prin afirmare sau negare și care are însușirea de a fi adevărat sau fals. Lucrul despre care se enunță este Subiectul judecății, iar însușirea afirmată sau negată constituie Predicatul judecății. Structura judecății logice este constituită din două noțiuni: S – P, respectiv Subiectul, Predicatul și elementul (copula) care face legătura, afirmativă sau negativă, între ele. (b) Apoi mai avem „judecata" în sens etico-juridic. Aici avem o faptă, o acțiune umană, raportată afirmativ sau negativ la ideea de Bine, respectiv la ideea de Dreptate. În structură generală: F – N, adică Fapta, elementul de legătură și Norma, etică sau juridică. Judecata logică nu presupune sancțiuni, dar Judecata etico-juridică presupune și un sistem complex de recompense și sancțiuni, în funcție de conformitatea sau non-conformitatea faptei cu norma.

Pe de altă parte, putem admite și un sens figurat (oarecum metaforic) al Judecății, Judecata lui Dumnezeu, care are o semnificație ontologică la scara întregului univers. Mai întâi, avem Principiul, unitatea nediferențiată a Ființei și Neființei. Atâta vreme cât nu avem nimic diferențiat în sine, nu putem nici noi, oamenii, face nici o diferență, inclusiv nu avem nici diferența între Subiect și Predicat. Dar Scriptura (Fac., I, 1-3) ne spune că „La început Dumnezeu a făcut cerul și pământul", că: „Duhul lui Dumnezeu Se purta pe deasupra apelor" și că Dumnezeu a zis: „Să fie lumină !". Avem așadar prima auto-diferențiere, Dumnezeu „iese din sine", prin propria Sa voință absolută și pură, și crează cerul și pământul, „lumea" luminii în genere. Acuma avem totodată realizate și premisele unei „judecăți" ontologice absolute, avem Creatorul ca Subiect, Creația ca Predicat, precum și instrumentele cu care s-a realizat creația (Duhul lui Dumnezeu, Cuvântul și Lumina) ca elemente de legătură între Subiect și Predicat. Aceasta este prima fază a judecății lui Dumnezeu, subîntinsă de timpul fizic și de lumină ca element fizic, de la începutul lumii și până la sfârșitul lumii.

Dar această Judecată a lui Dumnezeu care, prin sciziunea subiect-obiect, stă și la baza judecății logice, nu este încă desăvârșită. Atâta vreme cât lumea încă mai există, procesul de judecare a lui Dumnezeu este încă în curs, și această „judecare" este de altfel chiar cursul lumii. Abia la „sfârșitul" lumii, atunci se va produce și săvârșirea lumii întru desăvârșirea lui Dumnezeu. Abia atunci lumea materială și morală, multiplă la infinit, va fi readusă la sine, la principiul său creator și cercul se va închide. Judecata lui Dumnezeu (Judecata de Apoi, Judecata din urmă, Judecata de obște, „Înfricoșătoarea" Judecată etc.) va însemna repararea sciziunii subiect-obiect, vindecarea acestei „răni" și revenirea la unitatea originară nediferențiată de la începutul lumii. Atunci elementele Judecății, Subiectul și Predicatul vor fi legate din nou în mod absolut, prin intermediul luminii Spiritului (avem toate motivele să admitem acest lucru !), Subiectul și Predicatul vor redeveni identice, rezultând o splendidă și luminoasă „tautologie" divină.

În acest pasaj evenghelic (In., III, 16-19), Iisus Christos arată explicit că El nu a fost trimis de către Dumnezeu Tatăl în lume ca să „judece" lumea, în felul în care un judecător

grațiază sau condamnă, ci El a fost trimis în lume pentru ca lumea să se „mântuiască" prin intermediul Său, adică să le dea, celor care cred în El, posibilitatea de a accede prin această credință la „viața veșnică", fiind salvați prin aceasta întru Lumina lui Dumnezeu, la „tautologia" Judecății de Apoi. Cei care nu cred în El, în Fiul lui Dumnezeu, au și fost deja judecați (în sensul ratării, al pierderii vieții veșnice) întrucât, deși lumina a venit în lume, aceștia au iubit întunericul mai mult decât lumina.

Este absolut evident rolul pe care îl joacă aici libertatea omului în raport cu lumina morală, cu lumina divină, capacitatea omului de a alege, prin forțele proprii, lumina sau întunericul, precum și responsabilitatea totală a lui pentru obținerea mântuirii sau ratarea voluntară a acesteia. Acesta este de altfel și sensul adjectival al Judecății de Apoi, atunci când aceasta este numită și „înfricoșătoare". Omul ca individ poate să aleagă în orice moment lumina sau întunericul. Dacă a ales întunericul și a ratat mântuirea, atunci el rămâne pentru vecie în întuneric, sau mai bine-zis cu întunericul. „Înfricoșător" este aici caracterul absolut și ireversibil al alegerii, faptul că la Judecată omul nu mai are nici o șansă, în sensul că el nu mai primește o a doua viață pe pământ, în care el să repare lucrurile din viața trecută și să aleagă lumina în locul întunericului.

§. Lumina ca percepere a Ființei

În legătură nemijlocită cu ochiul nostru se află nu numai lumina fizică, ci și cea metafizică. În sens fizic, ochiul nostru percepe doar o infimă parte a undelor electromagnetice, pe care le numim apoi „lumină", respectiv senzații de culoare. După cum spun specialiștii în neurologie și psihologie, ochiul uman receptează lungimile de undă cuprinse între 390-760 milimicroni. Între aceste valori găsim lungimile de undă ale culorilor fundamentale (roșu, oranj, galben, verde, albastru, indigo și violet). Numai aceste lungimi de undă afectează retina umană și produc senzații. Dincolo de aceste lungimi de undă se trece la infraroșu, dacă lungimea de undă este mai mare de 760 milimicroni, sau la ultraviolet, dacă lungimea de undă este mai mică de 390 milimicroni. Restul e nimic. Adică întuneric.

Numai că ceea ce noi numim lumină și întuneric în sens fizic se condiționează reciproc din punct de vedere logic. Fizicește, noi vedem ceva numai întrucât lumina noastră este determinată, delimitată de către întuneric – și întunericul în care ne aflăm este determinat, biruit de către lumină. Filosoful G. W. F. Hegel este cel care a o expresie ilustră acestei realități deosebit de subtile. Noi, oamenii, echivalăm lumina cu Ființa, iar Întunericul cu Nimicul, fără să ne dăm seama că un element fără celălalt nu poate să existe. Extremele gândite aici sunt lumina pură și întunericul pur. Noi ne reprezentăm – spune Hegel – Ființa absolută „sub forma luminii pure, ca limpezime a vederii netulburate, iar neantul ni-l reprezentăm ca pe o noapte pură, asociind diferența dintre ființă și neființă cu această deosebire sensibilă și binecunoscută"[5]. Ar trebui însă să ne dăm seama – continuă filosoful – că în lumina absolută vedem tot așa de mult și tot așa de puțin ca și în întunericul absolut, că **„lumina pură și întunericul pur sunt două viduri identice.** (…), Abia în lumina determinată de către întuneric, deci în lumina tulburată, și în întunericul determinat de către lumină, în întunericul luminat, se poate distinge ceva, deoarece numai lumina tulburată și întunericul luminat posedă diferența și, prin aceasta, sunt ființă concretă.

[5] G. W. F. Hegel, *Știința Logicii,* traducere în românește de D. D. Roșca, Ed. Academiei, București, 1966, p. 75.

THE TĂUTEU VESSELS AND THE HYPOTHESIS OF AN EARLY MUSICAL NOTATION

Felician Roșca

West University of Timișoara

Abstract: *Regarding the vessels of Tăuteu, the historian and archaeologist Sever Dumitrașcu from the University of Oradea studying the archaeological excavations on the archaeological site he calls Tăuteu discovered several silver vessels. One of the vessels discovered here bears on its sole a series of notations which we believe might be musical signs. Ervin Aczél launched the hypotheses that there is a melody in these writings. The work presents a summary of historical and musicological research regarding these hypotheses and especially the artistic and musical message of these vessels in the context of new discoveries on the territory of Romania.*

Keywords: Music; musical notation; thesaurus; culture; semiographic hypotheses

I. Introduction

The early musical notation and the semiographic proof concerning this topic represent data that equal the importance of literary writings, both in terms of elements of culture and as documents of the human civilization.

The existence of some artifacts still containing some unclear writings, that are part of the world thesaurus of the European culture and that can be dated by established historians with prior serious research, represents a valuable asset. Some of the objects that belong to this valuable category are represented by the Tăuteu silver vessels, discovered and classified by the historian Sever Dumitrașcu PhD, a researcher who is renowned in Europe in this field.

The historian Florin Sefrengeu describes the historian and archaeologist Sever Dumitrașcu in his anniversary work entitled "*The archaeologist and professor Sever Dumitrașcu at 75. Aspects regarding his scientific activity''* as follows:

,,Sever Dumitraşcu's research within the last five decades made especially on the archaeological sites situated in the north-western part of Romania (more than 25) have significantly contributed to the region's history as well as the history of Central Europe within the last millennium, with some hints to other centuries. During his 50 years of archaeological and historical scientific activity, Sever Dumitraşcu published 20 books about archaeology and history, over 300 studies and scientific articles, more than 200 articles and writings in different journals, as well as several volumes of literature. As a recognition of his indisputable scientific achievement and originality, he was asked by Dumitru Protase and Alexandru Suceveanu, the coordinators of the second volume of The History of the Romanians Treatise, to write two of the chapters: Western and North-Western Dacia (2nd-4th century) and Western and North-Western Dacia during the 4th-6th century, the latter being published, erroneously, only in the 2nd edition of the treatise, the 2010 edition".

The Tăuteu (Bihor county) silver vessels thesaurus discovered in a rain-washed valley in 1970 by two children from Ciutelec was published in 1972 by the professor and archaeologist Sever Dumitrașcu.

What is surprising about these two vessels is not only their historic value but also their beauty given by the quality of the materials that have been used in making them (hammered silver), by the beautiful bucolic scenes and particularly by the existence of some partially

deciphered writings and signs. This paper presents two historical hypotheses that support the idea according to which the undeciphered signs could be an early musical notation.

II. Argument

The oldest form of musical notation was written down in cuneiform writing on a tablet discovered on the territory of Nippur of Sumer (present Iraq) and dates back around the year 2000 B.C. The tablet shows fragmented instructions about playing music so that that music was made up of a consonance of thirds and was written down on a diatonic scale. Another tablet dating back around 1250 B.C. shows a more elaborate notation. Although the interpretation of the notation system is still much disputed, it is clear that the notation indicates the name of the strings of a lyre, the tuning of which is written down on different tablets. Although being fragmented, these tablets represent the oldest music written down ever to be found on planet Earth.

"The musical notation system in ancient Greece was used at least starting with the 6th century B.C. until approximately the 4th century B.C. Several complete and fragmented musical compositions have survived over the years. Their notation consists in symbols placed above the syllables of the text. An example of complete musical composition is represented by Seikilos epitaph which dates back somewhere between 2nd-1st century B.C. There are three hymns in manuscript written by Mesomedes from Crete. The Deplhic Hymns, which date backe to the 2nd century B.C. use the same notation, but were completely preserved. The Greek notation seems to have disappeared during the Decline of the Roman Empire.[1]*''*

As far as western musical notation is concerned there is early proof which dates back to the 5th-8th century which clearly suggest a Greek type of musical notation. This type of musical notation called alphabetic musical notation is considered to be clear and can be proved as real and translatable in musical sounds. Boethius (6th century) is the first person who gave us a description of the music signs with the help of the alphabet. They started with letter A which corresponds to the note La today.

"Around the year 500, the writer and Roman politician Boethius assigned 15 letters to two tonal octaves. Even if the developer of the letter notation system was a Roman, the majority of the European countries use the "tonic sol fa notation system". This system was introduced around the year 100 by a Benedictine monk Guido D'Arezzo and used the sounds "ut–re–mi–fa–so–la-si" to represent the sounds in one octave. Later "ut" was replaced by "do" (from Dominus) so that God was at the beginning of the musical scale[2]*''*

Nevertheless reputed musicologists such as emeritus professor Edith Weber from the University of Sorbonne from Paris thinks that musical notation in its present meaning can be considered as valid only starting with the 11th-13th century when the Gregorian notation was introduced and the music scale with musical symbols (neumes) was invented. This is supported with practical arguments taking into account that the Greek alphabetic notation is very rare and only represents synthetic elements of some musical fragments without being musical works per se and later, the western musical notation with scales and values of musical notes has had a long period until it got to the stage where musical notation has become stable enough to preserve valuable musical works.

In this category we can also introduce the symbols on the vessels at Tăuteu, where the writing does not represent a musical work but very likely only a significant fragment for a

[1] *http://www.agerpres.ro/flux-documentare/2014/10/17/o-inventie-pe-zi-notele-muzicale-08-15-09. Article by* Marina Bădulescu
[2] ibidem

possible incantation with an essential role in the religious or occult practices of the time. In fact, the bucolic scenes on one of the vessels as well as their role in the religious practice support such a hypothesis.

Fig. 1. One of the vessels in Tauteu and detail

Semiographic hypotheses

The translation of the symbols, also called runic signs by the majority of historians who analyzed the vessels, has been a very interesting and thought-provoking topic for every researcher in the field of musicology. In fact the proofs concerning the musical practice ever since ancient times are rather more related to adjacent proof such as the sacred Hebrew verses (David's and Asaf's Psalms, etc), the folk poems or the religious practices on funeral or wedding occasions. Established researchers such as the musicologist Vasile Tomescu brings significant proof in this respect: the verses of some songs dedicated to different moments in the cultural life and and religious practices of the old Dacians, the existence of different fragments of musical instruments or different descriptions made by historians regarding important moments in the lives of human communities where music played an important role. Unfortunately, factual proof of some musical writings are extremely rare and if we were to think about the Greek musical notation they are somewhat lacking practical value as far as the interpretation of some musical pieces (even short ones) is concerned.

This is why the hypothesis of the musical symbols on the vessels at Tăuteu is all the more important as they are proofs of musicology (semiography in particular) which are as important as the proofs of the writings of Greek origin. They can be fragments of hymns (similar to the Delphi hymn) or fragments of the beginnings of sacred songs which are important for the community in which they were used as valuable vessels or as sacred vessels that are artifacts for their civilization, or as vessels coming from a war trophy.

Some historical data

"According to Sever Dumitrașcu these vessels are part of a Greek temple thesaurus looted by the Heruli (Dexipos) in their Gotho-Herulian raids at Demetra's and Dionysus' temple in Eleusis before the battle of Naissus. ''[3]

"The vessels are decorated in oriental registers out of which the central ones represent mythological scenes. Dionysus' retinue, the god of wine and vegetation together with Ariadne is shown on the oinochoe. They are accompanied by a maenad, a satyr, a flute player, Eros and a panther, the god's animal. The retinue is represented dynamically dancing or playing different instruments: the guitar, the pan-pine (syrinx), the tambourine or the krotala (a percussion instrument consisting of two concave pieces of shell, wood, cane or metal loosely connected in their end with leather strips allowing an opening of up to 90 degree). On the mug, the myth of Bellerophon is probably represented. The hero is represented on a winged horse chasing a lion. There is also a sacrifice scene on an altar where goddess Athena is present, Athena, who, according to the legend, offered the hero the harness for the winged horse. In the vicinity is Poseidon, her father and god of the seas.''[4]

"The oinochoe has an inscription engraved with Greek letters which was translated by the German expert Michael Schmauder. The inscription mentions the name of the site where silver is mined, Besa, which is a place near Athens, as well as the weight of the vessel, and the location of the workshop where it was made, Thessaloniki. On the other vessel the weight is also inscribed but with Latin letters P(ondera) X, ten pounds, that is 3274,5 grams. On the bottom of the same mug there is a different type of inscription which is scrabbled, not dotted, which has been from the very beginning interpreted as Germanic writing (runes). The letters are Greek and they show the same inscriptions as the oinochoe.''[5]

Fig. 2.

[3]Sever Dumitraşcu, *Tezaurul de la Tăuteni-Bihor, Oradea, 1973; Sever Dumitra Atribuirea etno-culturală a tezaurelor de la Şimleul Silvaniei şi Tăuteni (Tăuteu), în Analele Universităţii din Oradea;Herulii. Monografie istorică şi arheologică, Oradea, 2000*

[4] *Data from the exhibition album „Aurul şi argintul antic al României". - See more at: http://stiri.tvr.ro/aurul-si-argintul-antic-al-romaniei-la-muzeul-national-de-istorie_38466.html#sthash.srkMrV22.dpuf*

[5]ibidem

Fig. 2 Sole vessel at Tăuteu

The Ervin Aczél hypothesis

In the historical description it is thought that the vessels belonged to some migrant peoples but it is suggested that they belonged to the Roman-Byzantine culture. The main arguments in favour of this theory are represented by the mythological characters Apollo, Dyonisus, Thalia, Pan inscribed on the vessels as well as the musical instruments the guitar, the panpipe, the tympanon, the cymbala. It is also suggested that the percussion instruments which are thrown on the ground symbolize that *"they had been used during battles",* but the scene itself which is engraved on the vessels would be *"a party in times of peace".*

According to Ervin Aczél the symbols are undoubtedly of Greek origin (impossible to decipher) but it is certain they are Greek letters. It is confirmed that there are two types of writing that do not belong to the same period. The Greek writing does not mean anything in Greek, and this is where we draw the conclusion that it represents some kind of musical notation.

This is Ervin Aczél sampling:

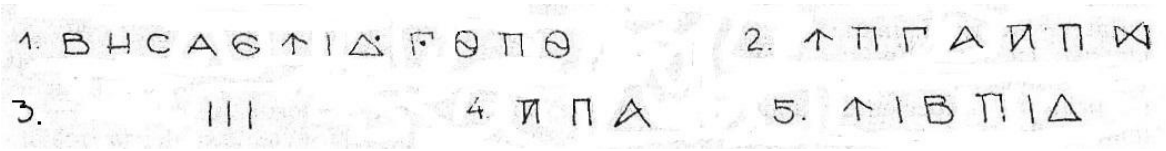

The three tunes transposed in contemporary musical notation would be the following (Ervin Aczél) :

Music transcription 1.

Music transcription 4.

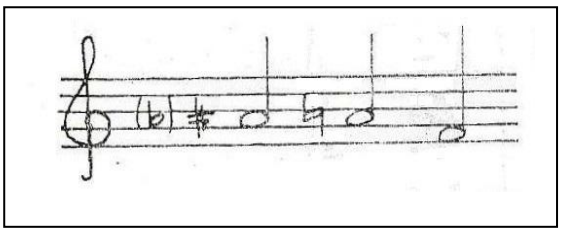

Music transcription 5.

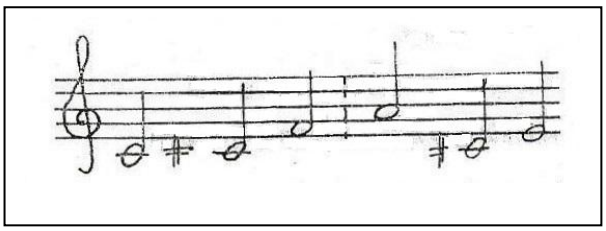

Making the connections with Hugo Riemann's table of musical notation *Abbriss der Musikgeschichte* the author deciphers that the text belongs to the chromatic mode. We can easily deduce from the "configuration of the tune without being accused of being subjective, that it has a three pulse. Taking this into account, the tune becomes intelligible". Three musical fragments are identified and compared with other fragments from Oreste's tragedy by Euripides and some similarities of characteristic interval as well as increased tetrachords and the quarter tone. A symbolic meaning is assigned to number three and there is a connection between Tacitus' description regarding "consulting the oracle", which indirectly suggests that the notation on the vessels is of Gothic origin.

The Felician Roșca hypothesis

As a result of a sampling I make in 1997, the description of the writing is the following:

- Transcription size 1/1
- Error margin 10%
- The material the vessel is made of: hammered silver
- The writing is usually made with a sharp object by scratching the silver surface.
- Due to the martelatto prints sometimes these signs overlap the scratched signs. There is also a series of new lines which appeared after the reconditioning.

This is Felician Rosca sampling:

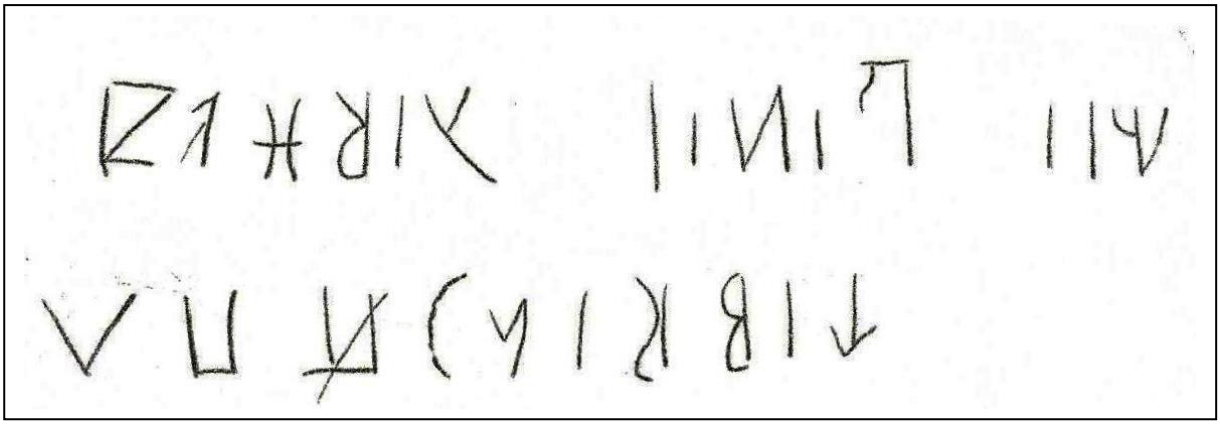

In the process of deciphering these signs we had as a starting point the first references regarding the musical notation, the one before the use of the neumes. The origin of the neumes (from the Gregorian notation is doubtful and it represents the topic of numerous musicology debates. Nevertheless there is a consensus concerning the fact that the oldest musical notation known is that of Greek and Roman origin which indicated the important points of the voice in declamation and the high-pitched or low-pitched sounds (*acutus* and *gravis*). These two signs have evolved and have become the basic signs of musical notation by means of *virga* (the acute note) and *punctum* (the low-pitched note) that indicated the inflexion of the voice between the two extremes and which combined in order to create a melody[6].

[6] http://fr.wikipedia.org/wiki/Musique_m%C3%A9di%C3%A9vale

The musicologist Elena Șorban asserts that there is a difference between the vocal Greek musical notation and the instrumental notation. "Greek ancient music uses the letters of the alphabet correlated with musical pitch, while in string music they are correlated with the strings. Epigraphic evidence prevails. By comparing the two symbols typologies it is likely to have on the vessels both the vocal notation (with letters) and the instrumental notation (with symbols). This would clarify the correspondence between the two notations. See the table presented by Elena Șorban for the two notations[7].

Fig. 3. Greek ancient music notation (vocal and instrumental notation)

The second landmark is based on documents of Aquitaine music considered to be the predecessor of Gregorian music *graduels-lectionnaires* and *graduelssacramentaires* composed somewhere between the 9th and the 11th century, period that was called the late Carolingian era and when the Gregorian musical reform began. It should be noted that the transmission was exclusively oral but it contributed essentially to the subsequent profound change[8].

After taking part in an Medieval Aquitaine music course at The Centre of Musical Studies from Royaumont Paris together with the musicologist Simon Peres (an authority in the field) I had the chance to play this kind of music and what is more, to study the typology of the musical notation.

Later, after having made the research on the vessels of Tăuteu and on the notations on the vessels I realized there was a series of striking similarities in deciphering the symbols. These symbols are different from the ones identified as the being undoubtedly Greek letters and deciphered by Ervin Aczél. They can be considered as a second typology of notations scratched on the bottom of the vessel and which have nothing to do with the Greek notation. Nevertheless the similarity of the symbols made me come up with the hypothesis of a musical notation, which, this time, is likely to be ulterior to the Greek one and which has preserved the

[7]Elena Sorban, Muzica veche, o istorie concentrată, Eikon Publishing House, Cluj Napoca, 2014

[88]Eduardo Henrik Aubert, *Écrire, chanter, agir : les graduels et missels notés en notation aquitaine avant 1100, Bulletin du centre d'études médiévales d'Auxerre, 2012*

same use of sacred vessel bearing some symbolistic song for the religious use of the vessels. The cross reference to the Carolingian era supports the idea that these vessels belonged to a migrant population which probably had this thesaurus as symbolic religious artifacts.

By identifying a number of symbols from the Aquitaine manuscripts I managed to decipher a series of symbols as follows:

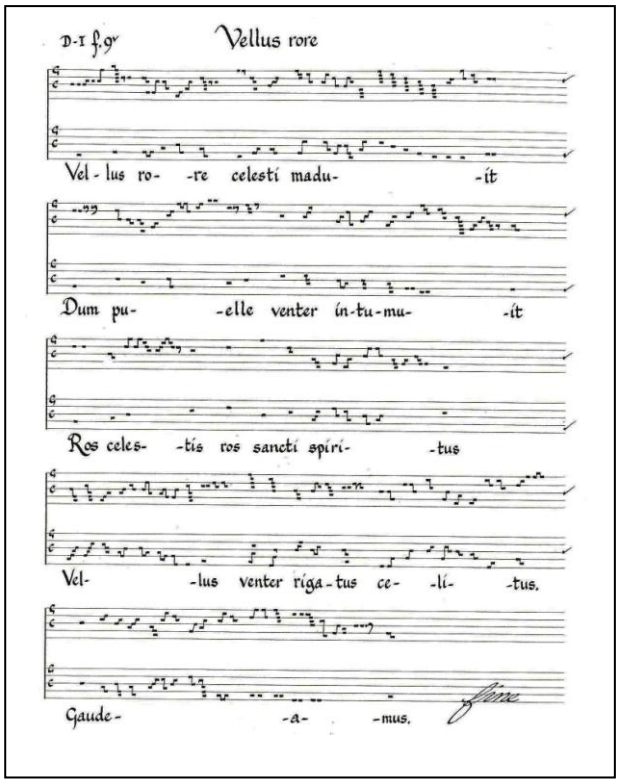
D-I f.9v
Vellus rore
Vel - lus ro- -re celesti madu- -ít
Dum pu- -elle venter ín-tu-mu- -ít
Ros celes- -tis ros sancti spíri- -tus
Vél- -lus venter ríga-tus ce- -lí- -tus.
Gaude- -a- -mus.

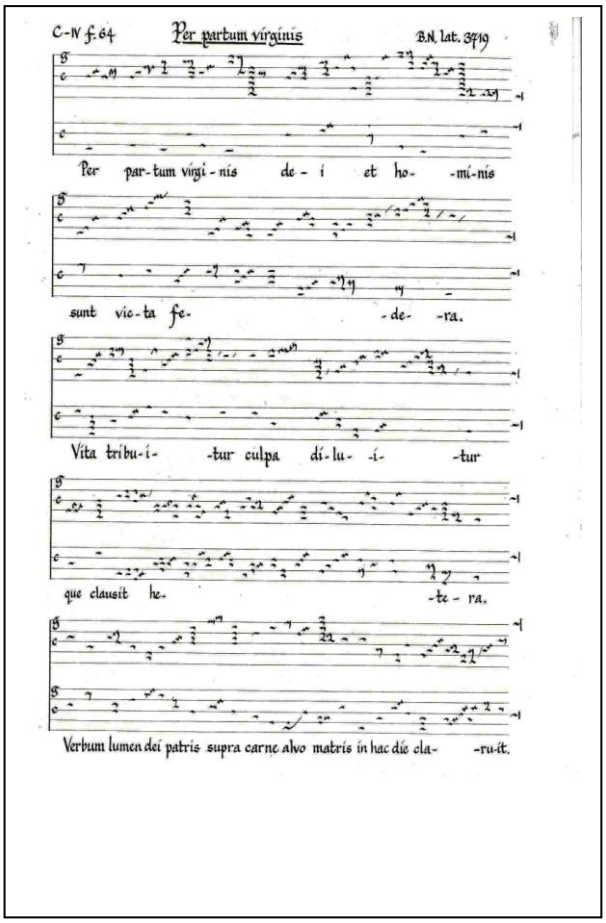
C-IV f.64
Per partum virginis
B.N. lat. 3719
Per par-tum virgi-nis de- i et ho- -mi-nis
sunt vic-ta fe- -de- -ra.
Vita tribu-i- -tur culpa dí-lu- -i- -tur
que clausit he- -te- ra.
Verbum lumen dei patris supra carne alvo matris in hac die cla- -ru-it.

The two hypotheses are not mutually exclusive but they are complementary and cast a new light on some notations that have not been dechiphered completely, but which can represent valuable and precious hypotheses for the early semiography. Nevertheless they are irrelevant for the culture of a native population on the territory of Romania. Still their presence in the habitat of the Romanian culture may be interpreted as symbols of the cultural connection with minority or migrant populations, with their culture and above all with their religious or occult practices.

BIBLIOGRAPHY:

The Album *Aurul și argintul antic al României*, București 2013
Eduardo Henrik Aubert,(2012) *Écrire, chanter, agir : les graduels et missels notés en notation aquitaine avant 1100*, Bulletin du centre d'études médiévales d'Auxerre
Ervin Aczél, (1987) *O inscripție muzicală din sec. IV la Tăuteni*, Revista Familia, Oradea
Michael Schmauder, *Oberschichtgraber und Verwahrfunde in Sudosteuropa im 4. und 5. Jahrhundert*, Bucuresti, 2002
R. Harhoiu, *Die Frühe Völkerwanderungszeit in Rumänien*, Bucuresti, 1998
Document Letter from Emeritus Professo Edith Weber, PhD, University of Sorbonne Paris

Sever Dumitrașcu, (2000) *Atribuirea etno-culturală a tezaurelor de la Şimleul Silvaniei şi Tăuteni (Tăuteu)*, in the Annals of the University of Oradea; The Heruli. Historical and archaeological monography, Oradea
Sever Dumitrașcu, (1973) The Tăuteni-Bihor Thesaurus, Oradea, 1973

THE PHENOMENON OF MEDIEVAL IMMIGRATION – THE RELEVANCE OF THE WELCOMING STATE REACTION

George Marian Lățcan

PhD Student, University of Bucharest

Abstract: This study tries to make a short approach to the immigration issue and the reverberations caused by it. The subject of migration is worrying for all the world's governments. From America to Australia the borders are full of people who are seeking for a better future. Not to mention the events caused this summer in Europe. So, the immigration is a reality that can not be neglected. The globalization and the socio-economic uniformity of the contemporary world has a new baby: immigration. Perhaps the answer to this new dilemma, appropriate ways to absorb the immigration phenomenon, is offered by the past, the Medieval times. By exposing a medieval paradigm – the Venetian quarter from Constantinople in the XIth-XIIth centuries and the relationship between Venice and Byzantine – we are trying to identify the most appropriate action to be taken by a State when is faced with immigrants.

Keywords: Medieval History, Crusades, Emigration, Venice, Globalization.

In the beginning, we must remind the great waves of immigrants have caused, in every era of the history, massive changes.[1]First of all it would be appropriate to achieve a conceptual redefinition. Immigration is ultimately a fancy term because it reminds us that two worlds meet or collide for the first time. The issue of contemporary immigration exposes the meeting between West and East. But the meeting between West and East has a longer history than it seems. And it all starts in Constantinople. By the daring translation of the capital of the Roman Empire from Rome to Constantine the Great Bizantion accomplished more than he proposed: the union of two parts of the world. And, not incidentally, the metropolis on the Bosporus have to quickly reach the status of center of the known world.

The medieval Constantinople was deeply cosmopolitan. In view of its size and the fact that the borders touched three continents, the Byzantine Empire could not be immune to the influences of nations that it comprises. Knead on the the universalist and imperialist ideology, the Byzantines considered themselves de jure and de facto successors, protectors and followers most justified of Roman civilization.

The Divine Providence has selected the people who has found a new home on the banks of the Bosphorus to guide to good and to the true God destinies of the world. Therefore, in all eras the Byzantine emperors fought on all fronts that have enabled logistics availability to demonstrate their superiority. The dream of the Emperor Justinian (527-565) to transform the Mediterranean Sea into a ,,roman lake'' or the triumphant campaign at the Holy Places of the first bazileu Heraclius (610-641) fall precise to the Byzantine concepts.

The Western World at the dawn of the second millennium needed a new perspectives. For the Western world the East offered a new horizon. Those latins who were the first to found the Eastern world were the pilgrims to the Holy Land in general aristocrats, who understood the potential of the Levantine area. But to get there they had to cross the most powerful empire of the time, the Byzantine Empire. Nor Greek riches could not be neglected. Until the Crusades, which constitutes the most appropiate paradigm of the Medieval

[1] Pierre Daru, *Histoire de la Republique de Venise*, vol. I, Imprimeurs de L'Institut de France, Paris, 1853, p. 2.

immigration, the Byzantine Emperors opened the door to Venetians. In exchange for military support in the war between the Greeks and Normans, from the beginning of his reign, Emperor Alexios I Komnenos (1081-1118) in March 1082 issued a *chryisobull*, which canceled any transit fee in the Greek ports for Venice. Among other privileges, the document provides for the Venetian quays, buildings, a bakery and a church in Constantinople. These areas formed the nucleus of a future Venetian neighborhood in the capital of Byzantium, busy with sailors, traders, ambassadors, prisets, adventurers and simply curious. Punctual we are interested in how the host state, Byzantium, managed or surrendered in front of the immigration phenomenon, manifested by the Venetians permeated in the texture of the most enviable metropolis of the twelfth century, the queen of cities, Constantinople.

The interaction between the Byzantines and Venetians, representatives of two different worlds provoked the society in Constantinople. Our interest does not relate to historical events that are largely known and have been extensively reviewed. More relevant seems, for the disturbing context of the world today, offering solutions for the today immigration phenomenon or at least to avoid errors. And the first mistake of the Host State was the haste with which the Venetian people were invited in the Byzantine capital. Of course the war with the the Normans and the help needed from the venetians ships, widows the bizantines of many options but the lack of any principle is defiant to Byzantium. Especially the Greek opinion towards the Latins was not flattering just as we learn even from the Emperor Alexios I's daughter, Ana.[2]

An error that has occurred since 991 was the exceptional jurisdiction of the Venetians in the Byzantine State. We do not understand how the emperor Basil II Macedonian (958-1025) himself has allowed to the Venetians to be controlled and supervised by only one person. It is true that it was an official of the highest degree, assimilated to a current foreign minister, named *loghotet tou dromou* but it is clear with his many tasks he had not time to investigate in detail the venetian crafts.[3] The privileged status would have allowed the Venetians from Constantinople in the capital of the Byzantine Empire a sealant position.

The Venetian quarter was founded in the port area of the Byzantine capital named the Golden Horn and after positioning we realize that the place was very well chosen. This is explained by the intense commercial activity carried out by the Venetians in the Empire before the year 1082. Citizens of Pisa and Genoa will subsequently receive places in the same area but the best wharves will be held by the Venetians. For a century, the Venetian quarter, in particular and the Italian area from the Golden Horn, in general, have gained a scale that began to arouse envy between Greeks. Even the design style of the Italian church buildings from Constantinople has attracted the jealousy of the Byzantines in comparison with the modest dimensions of the Greek churches.[4]

The difficult cohabitation with the Italians on the Bosporus sea-banks led the Byzantines to reinforce their negative opinion towards Venetians who were equally devoid of virtues like the other Latins and now, with substantial financial accumulations, had become even rude. This is a critical point of our debate because the changes in perception, especially those from the Byzantines point of view, had a terrible role in the evolution of events, defining both the history of the Byzantine Empire and the Republic of Venice. For the

[2] Ana Comnena, *Alexiada*, vol. I, Biblioteca pentru toţi, Editura Minerva, Bucureşti, 1977.
[3] G.F. Tafel, G.M. Thomas, *Urkunden zur altern Handels und Staatsgeschichte der Republik Venedig*, Wien, 1856, p. 51-54.
[4] Paul Magdalino, „The Maritime neighborhoods of Constantinopole: Commercial and Residential Functions, Sixth to Twelfth Centuries'', in: *Dumbarton Oaks Papers*, No. 54, Alice-Mary TALBOT, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington, D.C., 2000, p. 226.

inhabitants of Constantinople was very delicate to adapt to Italian manners supported by money earned from the elimination of the Greeks at the forefront of commercial activities.[5]

It may be that the Greeks have been uncomfortable revealing their own character through the eyes of connoisseurs Venetians. Entering in the privacy of the Constantinopolitan society, the Venetians had discovered to the Byzantines that their civilization itself is not so exemplary, but that includes many flaws linked to their nature.[6]

On the other hand, the link between Venetian settlers and the population of Constantinople was, at first, balanced. And the main factors that led to the harmonization of relations was manifested by neighborhood housing and mixed marriages. Byzantine historians, as John Kinnamos, recall the marriage of Venetian citizens with Byzantine women and the employment of the Greek houses. These marriages interest and a religious explanation for that were mixed families were born. The new types of kinship did not suit to a conservative Byzantium. The Latins, on the other hand, they were not excited of the mixed marriages, because the eastern wives lead the Westerners to renounce to their religious traditions.

To be attractive to immigrants the receiving State shall arouse a cultural appetite. In our case, the Venetians were delighted by the byzantine **culture**. The best example is the church of Saint Markfrom Venice. In building were involved numerous Byzantine human resources among architects and builders. In fact, the very architecture of the church respected the plan provided by the church Saints Apostles in Constantinople. The cult of St. Mark is referential to Venice. For that, the Venetians have build a church dedicated to the Saint Mark even in Constantinople. From 1136 the spiritual center of the venetians from Constantinople became the Church of St. Mark. Until then, the *chrysobull* from 1082 mention the disposal of the church St. Achyndin to the Venetians. The Relevance of this holy place was not just spiritual. The church had owned a bakery, essential catering element of the lagoon. More important in the care of churches were trade measures and the commercials weights. At Constantinople had camed not only Venetian sailors and traders but also leading people of culture: the philosopher Jacobo Veneticus and the clergyman Moise da Brolo. They have reached to become members to constantinopolitan society since they have been involved in religious discussions of the capital on the Bosphorus.[7] These discussions are an important element of the concerns of society cults of Byzantium. If we read the pages of *Alexiad*, written by Anna Komnenos, he most trusted sources of the time, we observe that the religious element is prominent.[8] Emperor Alexios I have engage heavily in religious discussion and even acts as a bishop or a Patriarch who struggle against heresies, even pronouncing anathemas.

In sixty years, the Venetian residents from Constantinople had caught roots and claimed the refurbishment and augmentation of their housing. The opportunity was offered during the Second Crusade when rendering the customary maritime assistance, demanded instead extend to Italians locations from the Greek metropolis.[9] The third emperor Manuel I Komnenos (1143-1181) tried to control the Venetian colony in Constantinople, who growed in too much volume. King Manuel I felt that the problems generated by the new residents of

[5] Thomas Madden, *Enrico Dandolo and the rise of Venice*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2003, p. 9.
[6] Michael Angold, *The Byzantine Empire, 1025-1204. A political History*, Longman House, Essex, England, 1984, p. 203.
[7] P. Schreiber, *L'importance culturelle des colonies occidentales en territoire byzantin*, , in: *Coloniser au MoyenAge*, M. Balard, A. Ducellier, Paris, 1995, pp. 288-293.
[8] Ana Comnena, *Alexiada*, vol. I, Biblioteca pentru toţi, Editura Minerva, Bucureşti, 1977.
[9] Giorgio Ravegnani, *Bisanzio e Venezia*, Il Mulino, Bologna, 2006, p. 83.

Constantinople should be handled with tact and imposed very specific terminology to describe Westerners who established their residence, the latter commercial business or dating in the Byzantine capital. So the Venetians were shared in two categories: *burgensis*, namely those residents fixed in the capital by commercial relationships or even conjugal and who were expressing fidelity towards Byzantium, named after the statutory qualifying *douloi* and those who were just in traffic. It seems that this vigorous action of the byzantine king was a part of a larger incorporation of immigrants into the Byzantine society.[10]

Especially since the late twelfth century, the Byzantine leadership was firmly determined to clarify the issue of immigration, at least in the area of Constantinople, using the same nominal and social demarcation on other Latins existing in the byzantine capital, like citizens of Pisa, Genoa or franks. At the first sight, the measure seems feasible and we can add it like a suggestion addressed to the today leaders concerned about immigrant absorption. I think that absorption is the key word in the question of immigration. An this absorption must be a action taken account by the both sides. If the host element will behave biased and higher, the immigrants will landlocked and at the first problem will be born regrettable tensions. I suppose that the success of the absorption of the immigration elements is like a beautiful marriage: you must like from your partner the defects too, not only the skills.

The immigration cause complex complications, especially for receiving state, but when it can not be avoided it is not necessary to be considered to the real intensity and to the long-term effects.

Returning to the event occurred in the twelfth century, it is normal that the initial systematization and organization of immigrants must by followed, subsequently, by the elimination of disturbing factors from the new colony. But the fundamental mistake of the king Manuel was that he acted too impulsively, as was his nature, and relatively late. The king acted too shallow and did not expected the effects of its measures.

The emblematic Greek historians of the period, John Kinnamos and Nicetas Choniates, in their works[11] convey the concern or the merger of the Latin conglomerate with the Byzantine structure of society but are forced to recognize that it is a reality that can not be ignored. They were even worried by the growing Italian element in the Byzantine Empire. Nicetas Choniates remembers the entering of the Venetians in the Eastern Roman Empire and the severity of their insulting attitude towards the native locals, the Byzantines. It is poignant the passage in which he describes the lightness with which the Venetians have left their homeland and moved peremptory in Byzantium:

,,Adopted by *romans* when they needed naval forces, they fled their homeland to Constantinople in swarms and clans. From there they dispersed throughout the Roman Empire; withholding only their surname and considered as native and genuine *romans*, they grew and gathered together. They accumulated great wealth and have become so arrogant and insolent that it acted belligerently against Rome but they also ignored the commands and Imperial threats''.[12]

We see that the growth of the Venetians wealth residing in Byzanthium in the context of the decreasing comfort of the local Greeks were disturbing for the Constantinopolitan society. The people from Constantinople withstood to the Venetians through actions of

[10] Silvio Borsari, *Venezia e Bisanzio nel XII secolo. I rapporti economici*, Deputazione Editrice, Venezia, 1988, p. 50.
[11] Niketas Choniates, *Historia*, Bartholomei Javarina, Venetiis, 1729 and John Kinnamos, *The Deeds of John and Manuel Comnenus*, tr.C.M.Brand, New York, 1976.
[12] Niketas Choniates, *Historia*, Bartholomei Javarina, Venetiis, 1729, p. 90.

burning the houses of their neighborhood.[13] It is the first time when the Byzantines anger was directed to the area inhabited by Italians in Constantinople. This operation imagined a precedent with numerous aftershocks.

Another remark is about the interruption between the Venetians settlers and their authorities from the Italian lagoon. As an exemple we offer the fact that the Doge Vitale Michiel II (1156-1172) has called often his subjects from Constantinople but his appeal was ignored. The Grand Council remained only with the ability to fine the relatives of the departed citizens.[14]

The mistakes made by the Host, the byzantine State, and the Venetians from Constantinople evolved in time and led towards a conflict materialized into the arrest of all Venetians from the Byzantine Empire, on the day of 23 March 1171. It is hard to understand how Emperor Manuel I managed to fulfill such a decision since it was needed for a well-organized administration, having in mind the immense surface of the Empire. Judging through the consequences, the rough measure taken by the Byzantine emperor was not very inspired because Venetians will retaliate soon. After stopping the political relations with Byzantium, Venice leadership has turned his attention towards the alliance with the Normans, the German Empire and the Pope, the traditional enemies of the Greeks.

After some years the Emperor Manuel Komnenos returned to better feelings and restarted the diplomatic dialogue between Venice and Byzantium. The Venetians started to occupy their properties from Constantinople in 1183 but it was too late. A normal relationship between the two countries was no longer possible. The animosity worsened rapidly and became serious since Venice would be a important factor for The Forth Crusade which led to the conquest of Constantinople from 1204.

As we have seen the Host State, Byzanthium in our case, made fatal errors when it had to face the immigration problem. It was not able neither to receive nor to remove in a friendly way the newcomers. Thus the receiving State must be careful from the beginning on the principles that will guide the relationship between immigrants and their new home. Most times things happen quickly and precipitate and therefore every state needs a plan to relate to immigrants which must include a clear set of measures. And between them should not be too many favors or as those contained by the *chrysobulls* from 992 and 1082. A key element of these documents was special jurisdiction. Being controlled by only one byzantine official was a serious error. New entrants must comply with new state laws. Otherwise the situation will become chaotic. A good exemple of legislation and jurisdiction can be taken from Venice. Those who wanted to settle here were close supervised and must meet certain conditions to receive the status of Venetian citizen, including the proof of the payment for 10 years of taxes claimed by the Republic.[15]

From a different point of view, the immigrants can became for the receiving State one way to self-knowledge. Perhaps this knowledge was not flattering for the byzantines of the 12th century and urged them to extreme gestures, culminating with the arrest of all Venetians in 1171 and full extermination of Latin in the capital on the Bosphorus, in 1182.[16]

---

[13] Michael Angold, *The Byzantine Empire, 1025-1204. A political history*, Longman House, Essex, England, 1984, p. 154.
[14] Andrea Castagnetti, ,,Il primo comune'', in: *Storia di Venezia*, II, *L'eta del comune*, Roma, Instituto dell'Enciclopedia italiana, 1995, p. 90.
[15] Yadira González de Lara ,,The Secret of Venetian Success: Public-order yet Reputation-based Institutions'', în *XIV International Economic History Congress*, Helsinki,2006, p. 17.
[16] Michael Angold, *The Byzantine Empire, 1025-1204. A political History*, Longman House, Essex, England, 1984, p. 203.

The inevitable differences in mentality can be alleviated by using the means of culture. The fact that from its beginnings Venice had a strong relationship with Byzanthium, that shared the same faith and that the icon of Venice Saint Mark Cathedral was build with byzantine helped the Venetians that came in Constantinople to adapt rapidly.

In our days we must follow the positive attempts made by the Byzantine emperors to adapt Venetians in the Constantionopolitan society. For the contemporary problem of immigration from the relationship between Italians and Byzantines, from the twelfth century, we can extract a few factors which today we must take them into consideration: a flexible legislative framework, the constant endeavor to absorb the colonizing element, taking account for culture of both sides and, most important, respect and understanding.

BIBLIOGRAPHY:

1. Angold, Michael, *The Byzantine Empire, 1025-1204. A political History*, Longman House, Essex, England, 1984.
2. Borsari, Silvio, *Venezia e Bisanzio nel XII secolo. I rapporti economici*, Deputazione Editrice, Venezia, 1988.
3. Andrea Castagnetti, ,,Il primo comune'', in: *Storia di Venezia, II, L'eta del comune*, Roma, Istituto dell'Enciclopedia italiana, 1995, pp. 81-130.
4. Comnena, Ana, *Alexiada*, vol. II, Biblioteca pentru toţi, Editura Minerva, Bucureşti, 1977.
5. Daru, Pierre, *Histoire de la Republique de Venise*, vol. I, Imprimeurs de L'Institut de France, Paris, 1853.
6. Kinnamos, John, *The Deeds of John and Manuel Comnenus*, tr.C.M.Brand, New York, 1976.
7. Lara, Yadira González de, ,,The Secret of Venetian Success: Public-order yet Reputation-based Institutions'', în XIV International Economic History Congress, Helsinki, 2006, pp. 247-285.
8. Madden, Thomas F., *Enrico Dandolo and the Rise of Venice*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2003.
9. Magdalino, Paul, ,,The Maritime neighborhoods of Constantinopole: Commercial and Residential Functions, Sixth to Twelfth Centuries'', in: *Dumbarton Oaks Papers*, No. 54, Alice-Mary TALBOT, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington, D.C., 2000, pp. 209-226.
10. Choniates, Niketas, *Historia*, Bartholomei Javarina, Venetiis, 1729
11. Ravegnani, Giorgio, *Bisanzio e Venezia*, Il Mulino, Bologna, 2006.
12. Schreiber, P., ,,L'importance culturelle des colonies occidentales en territoire byzantin'', in: *Coloniser au Moyen Age*, M. Balard, A. Ducellier Paris, 1995, pp. 288-293.
13. Tafel, G.F., Thomas, G.M., *Urkunden zur altern Handels und Staatsgeschichte der Republik Venedig*, Wien, 1856.

FRAMING THE QUESTION OF THE BODY AS A SOCIAL CONSTRUCT

Diana-Cristina Bulzan

PhD Student, Academy of Fine Arts, Vienna

Abstract: As it has been posed both by theroretical feminism and by feminist artistic practices, the question of the body mainly came to be acknowledged throught its determination as a social construct, as a product and embodiment of social and cultural norms, hierarchies and values. This paper will attempt to give an introductory overview of the analysis of the body as a construct, mainly focusing on Judith Butler's theory of performativity and the post-structuralist legacies she brings into play. By clearly postulating that the gendered body is not predicated upon a natural, anatomical sex, but instead produces this sex as natural and then hides this very production as a foundation, a destabilization of the symbolic norms of culture ensues, along with the distinction nature-culture. Furthermore, as Butler clearly links this construction with questions of the possibility of (political) agency, the last part of the paper will focus on the connection between speech, discourse and the gendered body, reviewing Butler's reading of Antigone to assert the connection between discourse and the construction of the embodied subject.

Keywords: Body as a Social Construct, Judith Butler, Theory of Performativity, Embodied Subject, Antigone.

"Not only did bodies tend to indicate a world beyond themselves, but this movement beyond their own boundaries, a movement of boundary itself, appeared to be quite central to what bodies «are»."[1]

The line of thought posing the problem of the body as seen through its social and cultural determinations takes as its first step the distinction between sex and gender, reinversing the causality between the two in such a way that there is no preexisting sex acting as a legitimate foundation.[2] In this sense, gender is identified as the cultural production that, instead of reflecting natural sex, it produces it as a foundational fiction. In other words, gender is seen as a performative construction that produces the materiality of sex as already gendered or as the generator of gender. As such, this article will attempt to clarify some aspects regarding Judith Butler's theory of gender as construction and performativity, focusing on the thesis that the gendered production of the body is necessarily and intrinsically

[1] Judith Butler, Preface to *Bodies that Matter. On the Discursive Limits of "Sex"*, published in 1993 by Routledge, New York and London, p. *ix.*

[2] This manner of questioning the body through aspects such as gender, ethnicity, the hierarchy of social values and the embodiment of social norms can be perceived in contrast to previous philosophical and phenomenological inquires. For if, for phenomenology, the body was subjected to analysis abstracted from such aspects, what is contested is the fact that the way the body is given can be separated from them. The issue of gender, among many others, was then only perceived as secondary, as something additional that could be regarded as separate from the body *per se*. Furthermore, disregarding such aspects left open the question of the natural body right at the core of the analysis and even presupposed it as its foundation – while the phenomenological primacy of the body and of its relation to the world bestows on the term nature a metaphysical meaning, the psychoanalytical recovery of phenomenology re-situates the term in a complex and problematic relation between nature and culture or, to be more specific, nature and the symbolic. We are thus left within a dualistic thinking that can only assimilate gender as the cultural translation or manifestation of a natural body, the latter being regarded as foundational and primary, as the source of the manifestations of culture and as a bearer of truth.

related both to the problem of discursive performativity and to the representation of the subject.

Perhaps one of the first aspects of Butler's theory that have to be touched upon and clarified is the term *construction* itself. In her preface to *Bodies That Matter*, Judith Butler defines the term construction as being a constitutive constraint, as that "without which"[3] the necessity of the body can be neither realized nor affirmed. This immediately draws attention to the frame within which such necessities are affirmed and to the discursive domain granting legitimacy to a certain functioning of the body, while nevertheless operating and producing these very limits. One can now return to the quote opening this article – if determining the frame of the body seems to imply a constitutive indeterminacy of the frame itself and if the boundary in question is itself a movement, can it be interpreted as self-producing? That is, does the very movement of the boundary produce the boundary and delineate a proper legitimate functioning from its constitutive and abject outside? This rejects any pre-discursive foundation for determining a corporeal practice or identity as legitimate or illegitimate and reinstates the terms as being open to re-interpretation and subversion. Not only this, but it also reveals that the frame itself is produced within a heterosexual matrix – a binary matrix based on the opposition between two terms, masculine and feminine – and that any such foundation of the frame cannot be anything other than a performative fiction.

Michel Foucault, in his introduction to *Herculine Barbin. Being the Recently Discovered Memoirs of a Nineteenth-Century French Hermaphrodite*, provides a perfect introduction into a critique of gender legitimacy and the production of social significance based on the truth of sex. According to Foucault, the question of a unique true sex and its precise determination is a modern development. In fact, it seems to coincide with the rise of administrative means of control of the body in order to implement juridical conceptions of the individual.[4] As such, while in the Middle Ages, in France, a hermaphrodite was recognized as having marks of both sexes and was allowed to determine his/her identity based on his/her own choosing, the rise in administrative control and the development of biological theories of sexuality lead to the necessity of determining a single sex for each individual. In this case, the hermaphrodite becomes the site for the negation of an abnormality. No longer accepted as a possibility, the hermaphrodite was understood only to *appear* to have mixed sexes, therefore becoming the site for the intervention of an authority – here, the doctor. In other words, the determination of sexual identity now stood in the performative judgement of an administrative agent: "[the doctor] had, as it were, to strip the body of its anatomical deceptions and discover the one true sex behind organs that might have put on the forms of the opposite sex."[5] Therefore, this recourse to a legal regulation in the formation of individual identity marks the disappearance of free choice and institutes the category of the anatomical sex as bearer of the truth of the individual, becoming the revealing foundation that determines who he is and must be in the social order.

Furthermore, the practice or notion of sex as truth was also adhered to in psychoanalysis – in Foucault's words: "[…] if it was believed for centuries that it was necessary to hide sexual matters because they were shameful, we now know that it is sex

[3] "[a]nd if certain constructions appear constitutive, that is, have this character of being that "without which" we could not think at all, we might suggest that bodies only appear, only endure, only live within the productive constraints of certain highly gendered regulatory schemas." Judith Butler, Preface to *Bodies that Matter. On the Discursive Limits of "Sex"*, published in 1993 by Routledge, New York and London, p. *xi*.
[4] Michel Foucault, Introduction to *Herculine Barbin. Being the Recently Discovered Memoirs of a Nineteenth-Centrury French Hermaphrodite*, published by Vintage Book, A Division of Random House, Inc. New York, 2010, translated by Richard McDougall, p. *viii*.
[5] *Ibid.*, p. *viii/ix.*

itself which hides the most secret parts of the individual: the structure of his fantasies, the roots of his ego, the forms of his relationship to reality. At the bottom of sex, there is truth."[6] It is however interesting to note that such an anatomical category can begin to be considered a foundation for a regime of truth only through the symbolic lens of the gendered, heterosexual matrix. In other words, the category of sex as truth already presupposes another regime of truth – that of the stability of two main genders seen as opposites and of the perfect delineation and overlapping of masculine and feminine to the anatomical categories of male and female and to the social determinations of man and woman. Moreover, any practice that could prove the instability of the overlap would immediately reveal the artificiality of the structure and its fictional foundation: "The presumption of a binary gender system implicitly retains the belief in a mimetic relation of gender to sex whereby gender mirrors sex or is otherwise restricted by it. When the constructed status of gender is theorized as radically independent of sex, gender itself becomes a free-floating artifice, with the consequence that *man* and *masculine* might just as easily signify a female body as a male one, and *woman* and *feminine* a male body as easily as a female one."[7]

This involves not only a re-thinking of the stability of gender, but also its relation to an original heterosexual matrix within which gender is produced and which it is designed to reproduce. In Judith Butler's work, the overlap described above would denote the unity of gender as a unity of the self, of experience and of desire. *Desire* would hereby institute the heterosexual matrix by being *desire for the other*, while the self would be the intelligible and coherent unity of these categories. That being said, this unity does not only require the necessity of a causal link between them, but also implies that "desire reflects or expresses gender and that gender reflects or expresses desire."[8] It thus becomes clear that within this causal chain, gender only makes sense through opposition and desire for the other sex, making the matrix of heterosexuality also the matrix of intelligibility. Each gender is understood through differentiation and opposition to the other in the form of desire, describing an organizational scheme: an ordering and regulation of attributes along lines of already established intelligibility.

The position of sex as truth or as natural would then be used precisely to ground or to root this organizational scheme as a biological inevitability. Furthermore, if we understand these lines of intelligibility as pertaining to the production of culture, the question then arises of the passage from nature to culture and the role gender seems to play in the process. While many feminist accounts have used the argument of nature versus culture to search for a femininity outside of the patriarchal signifying system,[9] I would like to argue that the very nature of this distinction is problematic. For if, one would like to describe nature as an undetermined material that only comes to be signified by culture, the first question that arises is the possibility of re-tracing those steps and of imagining another culture (but through what language and signifying system would that be possible)? And the second is whether this distinction does not come into being as a retrospective narrative designed to support the dominant cultural system and to mark it as inevitable and universal: "The binary relation between culture and nature promotes a relationship of hierarchy in which culture freely "imposes" meaning on nature, and, hence, renders it into an "Other" to be appropriated to its own limitless uses, safeguarding the ideality of the signifier and the structure of signification

[6] *Ibid*., p. *x*.
[7] Judith Butler, *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*, published by Routledge Classics, New York, 2006, p. 9.
[8] *Ibid*., p. 31
[9] *Ibid*., pp. 47 – 48.

on the model of domination."[10] Rather, the way to move forward would be to contest the universality of this binary system of thought and to attempt to look at from the point of view of the exclusions and of the excesses that it inevitably produces.

In the structuralist account of Lévi-Strauss, and as it accounted for by psychoanalysis, the passage from nature to culture is attributed to the intervention of the incest prohibition seen as a universal Law and as effectively marking the advent of culture. It is only after the instance of this Law that relations between humans become relations between subjects and that the subject comes into being by acquiring a position in the symbolic structure. Simply put, the incest prohibition establishes kinship relations, it structures and delineates the positions of the father, the son, the mother, the daughter and the possible relations between them. To this we might add Lévi-Strauss' description of women as objects of symbolic exchange between men and tribes that not only serve to open up routes of economic trade, but rather to consolidate relations between men by offering women as gifts in the institution of marriage. In this account, there is no identity pertaining to the women being exchanged – they are purely relational elements that consolidate the identity of men within the kinship structure. The place of the woman thus becomes the place of the empty signifier, only serving to reflect or to perpetuate the masculine signifying system. Moreover, this account fails to take into consideration the relations also existent between men and women and between women themselves and renders the feminine, as well as female sexuality, as *unnameable*. And while Lévi-Strauss deducts that "the emergence of symbolic thought must have required that women, like words, should be things that were exchanged", his reasoning does not offer an explanation of how this passage takes place, but functions like a narrative support, consolidating the presumed universality and inevitability of the passage.[11]

As Judith Butler clearly points out, there are at least two central and problematic presumptions in this theory. First would be the efficacy of the prohibition and indeed the question whether the prohibition does not produce by itself what is prohibited. It would then be a matter to find out through analysis how the prohibited fantasies are produced and what is the place they take within the structure of culture.[12] The second would be to question the fact that, as a standing point for the entrance into culture, the incest prohibition already takes the perspective of a naturalized heterosexual desire.[13] It has to be therefore argued that the prohibition produces its own excesses – one has to pay attention to place where those excesses are relegated and where, paradoxically, they are allowed to exist.

If we now turn to Butler's reading of Antigone, what could constitute a place of exclusion and whether a possible agency of subversion is possible from within it should become clearer. By focusing, in part, on the Lacanian appropriation of Antigone, Butler questions the status of universality that the symbolic structure holds in psychoanalysis, while also investigating the connection between speech, agency and gender. In Lacanian

[10] *Ibid*., p. 50

[11] This account of Lévi-Strauss is taken from Judith Butler, *Ibid.*, pp. 52 - 59. "In other words, the bride functions as a relational term between groups of men; she does not *have* an identity, and neither does she exchange one identity for another. She *reflects* masculine identity precisely through being the site of its absence. Clan members, invariably male, invoke the prerogative of identity through marriage, a repeated act of symbolic differentiation." (p. 59)

[12] "That the prohibition exists in no way suggests that it works. Rather, its existence appears to suggest that desire, actions, indeed, pervasive social practices of incest are generated precisely in virtue of the eroticization of that taboo." *Ibid.*, p. 57

[13] "How is incestuous heterosexuality constituted as the ostensibly natural and preartificial matrix for desire, and how is desire established as a heterosexual male prerogative? The naturalization of both heterosexuality and masculine sexual agency are discursive constructions nowhere accounted for but everywhere assumed within this founding structuralist frame." *Ibid.*, p.58.

psychoanalysis, the figure of Antigone represents the inauguration of the symbolic, understood as "the sphere of laws and norms that govern the accession to speech and speakability. [Moreover] This regulation takes place precisely through instantiating certain kin relations as symbolic norms."[14] As *the sphere of laws governing the accession to speech and speakability*, the symbolic is thus differentiated from the social norm, while the relation of kinship becomes idealized as "an enabling linguistic structure"[15], underlying cultural intelligibility. The subject is structured in and through language, his availability and his speech being dependent on linguistic norms: "you never receive me apart from the grammar that establishes my availability to you."[16] The character of Antigone is then of interest precisely from the position from where she speaks. She speaks against the law enforced by Creon and she speaks for a Law of the gods which cannot be fully accessible through language. Her position is a paradoxical one: while contesting the authority of Creon and of his edict, she nevertheless uses the language of the authority, even more – she appropriates it. It is interesting to note that by doing so, she is described as having adopted the position of a man, while Creon becomes *unmanned* by her.[17]

But what constitutes the circumstance of her speech? And what is its relation to the deed of having buried her brother and thus broken Creon's law? While it remains ambiguous whether Antigone clearly lays claim to her deed, it is however clear that she refuses to sever herself from it. According to Butler, to refuse to deny the deed is not precisely to affirm it. For the affirmation of the deed is another act in itself, it redoubles what has been done and takes its place. This testifies in turn for the performativity of her speech – the act of publishing her deed would mark the illocutionary failure of Creon's edict in the same language that belongs to the edict. The language of sovereignty is thus appropriated by Antigone to mark its very own failure.[18]

Antigone claims to have buried her brother in the name of a Law that is superior to Creon'e edict, namely the Law of the gods of kinship. However, as Antigone seems to do this only for her brother, the Law she affirms seems to have but this one instance of application – if her brother is the singular and unique case of applying the Law, in other words, if he is not reproducible, then neither are the conditions under which the law becomes applicable: we are thus confronted with a law that has "no generality and no transposability, […] a law formulated precisely through the singular instance of its application and, therefore, no law at all in any ordinary, generalizable sense."[19] Rather, her emphasis on kinship and on the singular instance of her brother becomes ambiguous and, as she is the daughter of Oedipus, the existent kinship relations brought into play lose all clarity. It would seem that, instead of reinforcing kinship as a rule, Antigone's act marks the vulnerability of the law regulating kinship and its destabilization.[20] Which is why, when it comes to positions assumed by the subjects through language, neither one of them seems to be able to keep his/her own. In claiming her act through language, Antigone loses her position, for it is within the language of the normative law that she must affirm her transgression. In return, the figure of the sovereign

[14] Judith Butler, *Antigone's Claim. Kinship Between Life and Death*, published by Columbia University Press, New York, 2000, p. 3.
[15] *Ibid.*, p. 3.
[16] Judith Butler, *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*, published by Routledge Classics, New York, 2006 , p. *xxvi*
[17] Judith Butler, *Antigone's Claim. Kinship Between Life and Death*, published by Columbia University Press, New York, 2000, p. 9.
[18] *Ibid.*, p. 8.
[19] *Ibid.*, p. 10.
[20] *Ibid.*, p. 10

instituting the law, Creon, becomes destabilized as well, being transposed into an unmanly position when he is addressed. For Butler, this clearly links the vulnerability of the law of kinship to the ensuing destabilization of gender through speech in the play.[21]

Furthermore, as Antigone insists on her right to kinship, her act becomes, according to Butler, the occasion for an aberrant repetition of the norm, exposing it as contingent, as a set of conventions regulating culture. The institution of kinship as a law and as a normalized set of relations takes places "through the practice of their repetition. When she buries her brother, it is not simply that she acts from kinship, as if kinship furnishes a principle for action, but that her action is the action of kinship, the performative repetition that reinstates kinship as a public scandal. Kinship is what repeats through her action; […] And her action implicates her in an aberrant repetition of a norm, a custom, a convention, not a formal law but a lawlike regulation of culture that operates with its own contingency."[22] Kinship thus becomes not a universal and inevitable law, but a performative contingency self-instituting itself as the former. Its relation to speech could be posed by engaging the institution of the symbolic as defined by Lacan – the symbolic is described as being instituted through the repetition of the father's words: "The discourse of my father, for instance, in so far as my father made mistakes which I am absolutely condemned to reproduce – that's what we call the *super-ego*."[23] The problem of repetition will become central to the matter at hand – for if it's through the ritualized repetition of norms that the production of gender is assured and that the symbolic is instituted, any possible subversions must intervene within repetition in order to produce a change. Coming back to Antigone, the importance of her character for Butler and for the body as a social construct is self-evident. The gesture of burying her brother inscribes within the repetition of kinship an aberration, allowing not only that the mechanism of repetition to become visible, but that other forms of kinship become imaginable as well. To this, Antigone is the constitutive outside of the law, an outside who nevertheless speaks and appropriates the language from within which she has been excluded. "And to the extent that she occupies the language that can never belong to her, she functions as a chiasm within the vocabulary of political norms. If kinship is the precondition of the human, then Antigone is the occasion for a new field of the human, achieved through political catachresis, the one that happens when the less than human speaks as human, when gender is displaced, and kinship founders on its own founding laws."[24]

The question of the body as it has been posed by the work of Judith Butler views gender from the perspective of a performative construction taking place through a ritualized repetition of norms. What this first entails is a clear demarcation between gender and sex and the reversal of the causal link between them. Instead of gender mirroring a natural sex, regarded as its foundation and its truth, it is the construction of gender along lines of dominant cultural intelligibility that produces the narrative of *natural sex* as a foundational discourse. In addition, the characterization of gender as a being founded on a biological inevitability also brings into play the passage from nature to culture and contests its foundational premises. To regard nature as an undetermined material that comes to be signified by culture is not to explain the passage, but to render the already established intelligibility of culture as inevitable and singular. The formation of the subject within this cultural system is already prefigured by the same presuppositions that underline the above-

[21]"In speaking to him, she becomes manly; in being spoken to, he is unmanned, and so neither maintains their position within gender and the disturbance of kinship appears to destabilize gender throughout the play." *Ibid.*, p. 10.
[22]*Ibid.*, p. 58.
[23] Jacques Lacan quoted by Judith Butler, *Ibid.*, p. 52.
[24]*Ibid.*, p. 82.

mentioned passage – it delineates an acceptable humanity from one that is seen as abject and grotesque, marking exclusions through language. Therefore, the case of Antigone is precisely the one of an exclusion that nevertheless claims its place within language and in doing so contests the stability of the law and of the political power that forbade its existence. The question of the body as a social construct will thus be intricately connected to the cultural signifying system that determines its intelligibility and availability, as well as to the system of power to which it belongs. However, the question of agency and its affirmation remain to be further analyzed in depth, as well as the question of repetition and of the possibility of change.

BIBLIOGRAPHY:

Judith Butler, *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*, published by Routledge Classics, New York, 2006.

Judith Butler, *Antigone's Claim. Kinship Between Life and Death*, published by Columbia University Press, New York, 2000.

Judith Butler, Preface to *Bodies That Matter. On the Discursive Limits of "Sex"*, published in 1993 by Routledge, New York and London, pp. *ix – xii*.

Michel Foucault, Introduction to *Herculine Barbin. Being the Recently Discovered Memoirs of a Nineteenth-Centrury French Hermaphrodite*, published by Vintage Book, A Division of Random House, Inc. New York, 2010, translated by Richard McDougall.

Lois McNay, "The Foucauldian Body and the Exclusion of Experience", published in *Hypatia*, Vol. 6, No. 3, *Feminism and the Body* (Autumn, 1991), pp. 125 – 139. Re-published on Jstor, stable URL: http://www.jstor.org/stable/3809843

Gail Weiss, *Body Images. Embodiment as Intercorporeality*, chapter 3 "Morphological Fantasies. *Imaginary Schemas, Corporeal Fluidity, and Sexual Difference*", published by Routledge, New York, 1999, pp. 65 – 86.

THE ADMINISTRATIVE-TERRITORIAL EVOLUTION OF THE BÂRGĂU DISTRICT

Timea Melinda Darlaczi

PhD Student, "Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: The territorial entity situated in the north-east of Transylvania, in the Bistrița-Năsăud district, at the meeting point of Bârgău and Călimani Mountains, has undergone many changes over the time, both in the administrative, structural and functional aspects. The present limits, the surface, the form and the administrative structure haven't been preset, they have been gradually delineated, by assuming the general policies that followed the administrative-territorial changes that affected this side of Transylvania. The geopolitical situation of Transylvania, from the Hungarian conquest until its return in the territory of Romania, is accurately reflected in the forms of administrative-territorial partition to which it has been submitted.

In order to follow the administrative-territorial evolution of the habitations from this district, we have identified both the major historical-political events from Transylvania, and the normative acts specific to the Transylvanian territorial organization of high impact over the studied territory, from the Leopoldine Diploma (1691-1733) to those from the 21st century.

Keywords: district, the age of the habitations, the toponymy of the habitations, administrative-territorial evolution, normative acts.

1. Introduction

The spatial-mental entity in northeastern Transylvania, with a wide development in southern Bârgău Mountains to their contact with Călimani Mountains, in Bistrita County, has been subjected over the historical time to numerous changes of administrative, structural and functional nature. Limits, shape, surface, and the current administrative structure took shape gradually, through the acquisition of general policies aimed at the territorial administrative modifications in Transylvania.

The morphohydrographic axis Bistrița-Bârgău, which runs through the territory of this land from east to west and assured from ancient times the links between Transylvania and Moldova, favored the emergence and growth of habitation entities on both the depression corridor on Bârgăului Valley between Mureșenii Bârgăului and Rusu Bârgăului and in the microbasinet depression of Bistrița Valley upstream of its confluence with Bârgău, even having some impact in the shaping and delimitation of the administrative units that have succeeded by the time on this territory.

In order to seize the numerous structural and functional changes which have undergone on the Bârgău Valley settlements which led to the shaping of the current boundaries, I consulted papers with historical and administrative character, studies of political geography and some regulation norms. For the good graphic and cartographic representation of the data collected after reading, I used the Microsoft Office Excel 2007 and ArcGIS specific softwares.

2. Age settlements and place names.

The main tributary streams of Bistrțta and Bârgău favored the emergence of distinct geo-morphological characteristics valleys, which led to the development of a *"bârgău"*-type *system of valleys* (C. Costea 2014), the required relief alternation of narrow and deep sectors referred by the locals as *narrows (strâmturi)*, with those of sculptural depressions. This alternation is due to the simultaneous deepening of the valleys in different rock types, but

with the same energy of the relief as the surrounding peaks. Therefore, deep valleys in some sectors shaped as cloughs, show depths of 500 m and reach altitudes of 1000-1100m. Lower slopes, long ridges of interfluves generate favorable conditions for the development of roads. Therefore the studied area has undergone a long process of human intervention, in which the hydrographic arteries Bârgău and Bistrița had a considerable share.

To establish the age of the settlements we considered the first documentary attestation year, even if the first documentary mention settlements does not correspond to their occurrence. The anthropic space in the southern Bârgău Mountains worked over time like a *"unitary habitat complex"* (M., Mureşianu, 2000) first mentioned under the name of *Borgo* in 1317, in a document sharing Mountains Bârgău between Bethlen and Appaffy noble families. A document of donation dated 1311 shows that the Hungarian king Karol Robert, gives Ioan the son of Geubul from Bistrita an estate as a reward for his deeds loyalty estate that is called *Pettendorf*, a settlement *"located between Iaad (Livezile) and mountains in the county of Bistrita*[1]*"*, extinct now, or possible ancient hearth of Rusu Bârgăului village. From the letter of the year 1328 the ruler of Transylvania and landgrave of Solnoc, Toma, to those on the estate of *Pettendorf et Purgo <Borgo>* we find out that the serfs of Ioan amid discontent would pass to Moldova (M., G., Buta A. Onofreiu, 2010).

In 1386 documents report about the existence of two habitat entities in Bârgău that in 1547 was called *Borgo Inferior (Bârgăul de Josl)* and *Borgo Superior (Bârgăul de Susl)*. If at the beginnings residents of hamlets on Bârgăului Valley were freemen, documents 1759 highlights that *Borgo* was owned by Appaffy family, subsequently passing to the ownership of Bethlen family, and the inhabitants were brought into *subjection* to noble families, being called serfs. The two settlements were named this time *Unter Borgo (Bârgăul de Jos)* and *Ober Borgo (Bârgăul de Sus*). 1783 is the year of changes in both the social and economic life of the people and the systematization of the development of settlements on Bârgău. This is the year of recovery by the native population of the land, mountains and forests. It is the year of militarization of the Bârgăului Valley. In the 1760-1762 fiscal census carried out for the militarization process, the eight first settlements on Bârgău are mentioned, called depending on their geographical location within the valley, from downstream to upstream: *Alsó Borgó (Bârgăul de Jos) et Felső Borgó (Bârgăul de Sus) cum filialibus Zsoszény (Josenii Bârgăului), Mizslocsény (Mijlocenii Bârgăului), Szuszény (Susenii Bârgăului), Prund (Prundu Bârgăului), Tycha (Tiha Bârgăului), and Colibiza.*[2]According to the assessments *Bârgăul de Jos* consisted only of confusion Rusu Bârgăului, while the other seven villages have formed along the *Bârgăul de Sus*. (M. Mureșianu, 2010). According to Lenk's Lexicon from 1839 the eight towns lined the valley were: *Rusz Borgó (Rusu Bârgăului), Borgó Zsoszény (Josenii Bârgăului), Borgó Mislotsény (Mijlocenii Bârgăului), Borgó Szuszény (Susenii Bârgăului), Borgó Prund (Prundu Bârgăului), Borgó Bistritza (Bistrița Bârgăului), Borgó Tiha (Tiha Bârgăului), Borgó Maroszány (Mureșenii Bârgăului).*[3] Even if the documents from the XIV-XVIIth centuries the Bârgău settlements appear as two habitation entities respectively *Lower Bârgău* and *Upper Bârgău*, the cores of these eight settlements are much older. The mountain anthropization was realized by occupying this space by the native populations of the two main valleys Bistrița and Bârgău, being gradually outlined an anthropogenic axis which favored intensified oscillation between the slopes of the Călimani and Bârgău Mountains.

[1]Zimmermann, F., Werner, C., (1892*), Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, Verein für siebenbürgicshe Landeskunde, Hermannstadt, p. 103.
[2] Ciobanu,V., *Statistica Românilor Ardeleni 1760-1762, p. 645*
[3] Buta, M., G., Onofreiu,A., (2010), Bistrița Bârgăului. Contribuții documentare, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, p. 30.

According to Table 1, the first documented settlement of this district is Bistrița Bârgăului in 1317, followed by two other settlements, Prundu Bârgăului and Tiha Bârgăului in the same century. The XVIth century completes the range of settlements is completed by the villages of Josenii Bârgăului and Susenii Bârgăului. In the XVIIIth century, three villages are documentary mentioned in the Bistrița valley, respectively Rusu Bargaului, Mijlocenii Bârgăului and Cobilița, and in the XIXth century on Bârgăului Valley came Mureșenii Bârgăului. In 1956, following the administrative-territorial correction by which hamlets were declared villages, four villages appear in the same area: *Ciosa, Piatra Fântânele Tureac and Strâmba*.

Regarding the place names, along the time several hypotheses have developed. N. Șimon says that the name of this district, *Borgo*, an area inhabited only by Romanians continuously, is of *Roman* origin. It underlined that the name of *Borgo* is much older than the first certification (1317), arguing that even during Dacia dating from Roman colonists brought from Italy. He supports his assertion amid the existence of *opidums* in Italy, also called *Borgo*. In his view alongside *"Borgo- a pass in Transylvania in the Carpathians on the border between Nasaud County and Doboka, also the following opidums in Italy: Borgo a Buggiano in Tuscany, Borgo a Colle in Naples, Borgo di Val Sugana on the road between Trient and Venice, Borgoforte in Naples, Borgofranco, a village in Sardinia, Borgo-Lavezzaro in Navaro"*[4].

Nr.Crt.	Locality	First attestation	Evolution of toponymy
1.	Bistrița Bârgăului	1317	1317 – *Borgo*, 1328 – *Purgo*, 1461 – *census quinquagesimalis de Borgo*, 1543 – *Burgo*, 1561 – *Burgheu*, 1566 – *Bărgău*, 1592 – *Bargo*, 1684 – *Bergheu*, 1687 – *Bergova*, 1699 – *Birgou*, 1750 – *Borgo pe Besztercze*, 1805 – *Bistritza*, 1850 – *Borgo Bisztritza*, 1854 – *BorgóBestercze*;
2.	Colibița	1760	1760-1762-*Colibiza*, *Colibicza*, 1909-*Colibița*
3.	Josenii Bârgăului	1547	1547 – *Burgo Inferior*, 1733 – *Borgo*, 1750 – *Borgo Zsoszeny*, 1760-1762 – *Also Borgo*, *Zsoszeny*, 1805 – *Zsoszény*, 1850 – *Borgo Zsoszény*, 1854 – *Borgo Zsoszény*;
4.	Rusu Bârgăului	1733	1733 – *Ruszi-Borgoului*, 1750 – *Ruschi Bergeuluj*, 1805 – *Rusz-Borgo*, 1654 – *Borgó Rusz*;
5.	Mijlocenii Bârgăului	1733	1733 – *Borgo*, 1750 – *Mislocseny*, 1760-1762 - <*Borgo*> *Misolszeny*, 1805 – *Mislotsény*, 1854 – *Borgo Mislocsény*;
6.	Strâmba	1956	
7.	Prundu Bârgăului	1386	1386 – poss. *Borgo*, 1390 – *duae villae Borgo nuncupatae*, 1461 – *census*

[4]S., Nestor, (2012), editat de A., Onofreiu, *Restituiri*, Edit. Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, p. 80.

			quinquagesimalis de Borgo, 1531 – *Bugow*, 1733 – *Borgo*, 1750 – *Prund*, 1854 – *Borgó Prund*;
8.	Susenii Bârgăului	1547	1547 – *Burgo superior*, 1733 – *Borgo*, 1750 – *Szusseny*, 1760-1762 – *Felso Borgo Szuszeny*, 1805 – (*Borgo*) *Szuszény*, 1850 – *Felsö Borgo Szuszény*, 1854 – *Borgó Szuszény* (*Felso Borgó*), *Suseni*;
9.	Tiha Bârgăului	1386	1386 – poss. *Borgo*, 1390 – *in duabus villis atriusque Borgo nuncupatis*, 1733 – *Borgo*, 1750 – *Tycha*, 1760-1762 – *Tiha*, 1835 – *Tyha*, 1854 – *Borgo Tiha*;
10.	Tureac	1956	
11.	Mureșenii Bârgăului	1835	1835 – *Moroşenii*, 1854 – *Borgó Maroseny*, *Moreşenii Bârgăului*;
12.	Piatra Fântânele	1956	
13.	Ciosa	1956	

1.Age settlements and place names.(Source, Suciu, C., 1967).

N. Drăganu (1928) argues the *Slavic* origin of the word *Borgo*. According to him, *Borgo*, in the mouth of people *Bârgău,* means *end of the road*, a territory situated between mountains, reflected in the geographical reality that has only one exit. In the territorial reality the morpho-hydrographic axis Bârgău- Bistrița communicate with the outside only through Tihuța pass. The word *Bârgău* derives from the Slavic *brâg*, which in translation means *hiding*.

Gh. Rusu (1969) supports the hypothesis of the origin of the Slavic word *Bârgău*, toponym translated from *bregovo* which translates *village on the edge of the shore*. G. Weingand and G. Kisch support the hypothesis of the German origin. According to them, the word *Bârgău* comes from the German *Burg*, *Burgau*, (Burg = citadel). G. Kisch maintained that the German word *Burg* comes to Italian, through its association with the *Burgo* in the Italian Alps, however failing to explain the appearance of the Bistrița Valley of this Italian appellation.

T. Naum and Gr. Moldovan (1978) also support the *Borgo's* German origin, stating that the word derives from the German word *Berg* (mountain, hill), and *Bergabhand* (slope). This German origin of the word *Bârgău* is one forced, supported by the fact that the Saxons were settled only in the XII century in this part of Transylvania over Romanian native population, and before them part of the Slavic population was settled on these lands. The most relevant hypothesis is the Latin origin of the toponym *Borgo*, which through Slavic became *Bârgău*, perpetuating in the speech of the Romanian inhabitants from *District of Bârgău* .

Eight of the thirteen rural settlements of this district received the name *Bârgău*. Their name reflects either their position altitudinal to the axis of the Bistrița-Bârgău valley (*Josenii Bârgăului, Mijlocenii Bârgăului, Susenii Bârgăului*) or the hydrography site (*Bistrița Bârgăului*), geological features (*Prundu Bârgăului*) or most circulated names of settlements (*Rusu Bârgăului, Mureșenii Bârgăului*).

2. Administrative-territorial development

The geographical space called *Ținut of Bârgău* has undergone long process of humanization, whose beginning is lost in the mists of time. The archaeological traces, revealed by research conducted attest the continuity of its permanent habitation in the area of Transylvania Romanian population, it means *"... a nation uninterruptedly living on the same lands, in times so deep that appear earth and man suddenly be conceived for each other. The enduring relationship with the land which swings us, harbors and cover, this continuity of ours was us and will be a treasure of vital force constantly refreshed by touching between the man and the mother dust"*[5].

- *Neolithic marks the existence* of Bârgău society through the discovery of a *perforatedax* worked thoroughly in black quartzite[6] sandstone in the locality *Mureșenii Bârgăului*;
- *Bronze age* imposez in the territory by the discovery of *fragments of black and red ceramic*, with *waist bands*[7].
- *Iron Age*, known as the contour period of the Geto-Dacian society, marks the continuity of life in this land by discovering *archaeological remains*. Following the conquest of Dacia by the Romans, and its colonization between 106-275 through numerous reorganizations, it was transformed into a Roman province. This conquest left of the *Ținut of Bârgău* outside its administrative and political borders. Roman rule was extended to the western border of this *land*, as evidenced by the presence of Roman camps along the alignment settlements: *Căşeiu - Ilişua - Spermezeu - Zagra -Năsăud - Livezile - Orheiu Bistriței - Domnești - Monor - Brâncoveneşti*[8]. The camp ground in Livezile, situated close to the western of *Ținut of Bârgău* , had a supervisory role of movements, the barbarian invasions by Borgo pass. To Măgura Peak, arguing the existence of a reminiscent road of Roman origin, known to residents as the old Roman road or path that runs through this land on the valley and Borgo pass to the peak Măgura, which argues that the Romans controlled and Territories beyond the line.
- In the pre-feudal phase, even after the Roman withdrawal, the population of the Borgo Valley was organized as a *valley principalty* being part like the whole county of Bistrita- Năsăud, from the principality of Gelu structured in a system of *village communities*, called *Borgo*, with late development subsequent as *Bârgăul de Sus and Bârgăul de Jos*. Residents, along with agricultural and pastoral activities provider and a security service on passers Borgo, being called *frontier guards*[9]. In comparison with the village communities of the upper valley of Someșul Mare, the two *Borgo*s sites were characterized by poor organization, rural feudal communities becoming *subservient*, and by using the donations of Hungarian kings became feudal estates (T., Ghițan, 1939).

[5]Daicoviciu, C., Petrovivi, E., Moga, I., Vuia,R., (1943), *Problema continuității românilor în Dacia. Patru conferințe la Universitatea –Radio,* Edit. Astrei, Sibiu, p.5.
[6]Dănilă,Șt., Marinescu, G., (1974), *Unelte, arme și obiecte de piatră șlefuită descoperite pe teritoriul județului Bistrița-Năsăud,* în File de Istorie, vol III, Bistrița, p. 8.
[7]Dănilă, Șt.,(1972), *Contribuții la cunoașterea unor cetăți din Nord-Estul Transilvaniei,* în File de Istorie, Vol.II., Bistrița, p. 102.
[8] Ilovan, Oana-Ramona, (2009), *Țara Năsăudului. Studiu de Geografie Regională,* Edit.Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, p. 140.
[9] Constantin G., Giurescu, Dinu C.,(1977), *Scurtă istorie a românilor,* Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, pp.77-84. *p 77-84.*

During the centuries XII – mid-XIV- -century, Transylvania had the *voivodship* status and political-administrative organization was based on *ethnic* criteria (I. Baca, A. Onogreiu, 2006), thus outlining the regional level: *counties, Sekler Seats, Saxon Seats* and *Saxon districts*. The current territory of Bistrita County in that period intertwines Interior Szolnok, Turda counties, the Saxon district of Bistrița, and Dăbâca county that included the current territory of Bârgăul called *Cercul Bârgăului*.

After accepting the Austrian suzerainty in 1688, the Leopold Diploma is promulgated, which will adjust the relationship between the Court of Vienna and Transylvania. According to this, on the Transylvanian territory remain forms of organization and previous administration, divided as follows: the county of Bistrița, County Dobâca, Solnocul Dinăuntru and county of Cluj. County Bistrița (Bistriz, Beszterce) consists of two districts: Districtus Valachorum Rodnensis and Districtus saxones of Bistriţa which incorporate settlements on Lower Bârgău, Upper Bârgău, and Bistrița Bârgăului.

During the *Josephine* period, due to administrative difficulties, the Transylvanian territory was divided into 11 counties organized in 2-3 circles and 8-10 hundreds. (I. Bâca, A. Onofreiu, 2006). In the county there appeared *Solnocul Interior, Dăbâca Superioară and Cluj, Turda Superioară, Dăbâca Inferioară and Border Regiment II Năsăud*.

In defense of the northeastern borders of the Habsburg Empire (Bucovina and Moldova) to ensure the imperial stability in 1762 is established the *Romanian Caesar-royal Border Regiment Infantry nr. 17, headquartered in Năsăud*. This process of militarization involved incorporation of Someșul Mare Valley settlements, Mureș Valley and later Bârgăului Valley, by which a new politico-administrative organization and hence their detachment from the original counties were established. In 1783 took place the militarization of the population on Bârgăului Valley, through which a systematization of settlements was held, thus those first eight towns on Bârgău: *Borgo Rusz, Borgo Dzsoszény, Borgo Mizslocsény, Borgo Suseni, Borgo Prund, Borgo Beszterce, Borgo Tiha* and *Borgo Moroseny*. The towns from Năsăud Border Regiment were grouped into 12 companies (I. Bâca, A. Onofreiu, 2006) and the and those from Bârgău constituted Company III (*Tiha Bârgăului, Prundu Bârgăului, Mureșenii Bârgăului, Bistrița Bârgăului*) and Company IV (*Josenii Bârgăului, Susenii Bârgăului, Mijlocenii Bârgăului, Rusu Bârgăului*). Due to the historic conditions, following the revolution in 1848/1849 by the *Imperial Patent of 22 January 1851* this Romanian border regiment was abolished.

The Imperial Patent of 12 March 1861[10] pursued the reorganization of the frontier villages of the former Romanian regiment Năsăud an Autonomous District of Năsăud. Thus the 47 municipalities were organized into 6 circles 4 opids and 43 towns. Along with circles *Năsăud, Rodna, Zagra, Sângeorz* and *Monor* also emerged the circle *Borgo-Prund*, consisting of the towns: *Tiha Bârgăului, Mureșenii Bârgăului, Bistrița Bârgăului, Josenii Bârgăului, Susenii Bârgăului, Mijlocenii Bârgăului, Rusu Bârgăului* residing in the opid *Prundu Bârgăului*.

Pursuant to Act XXXIII of 1876[11] Bistrița-Năsăud County is set, with the seat in Bistrița, made up of former District of Bistrita, former Romanian Autonomous District of Năsăud, the former eastern part of the Dăbâca county and former Solnocul Inferior county. The county was composed of six circles, including Prundu circle with all *bârgăuan* localities.

In 1883 the County of Bistrița-Năsăud undergoes restructuring, the number reduced to four circles (I. Bâca, A. Onofreiu, 2006). *Circle of Iad* embedded 29 settlements including

[10]V., Meruțiu, (1924), *Județele din Ardeal și din Maramureș până în Banat,* Edit. Ardealul, Cluj, pp.23-24.
[11]*Collection of laws from 1876*, p. 394

those from Bârgău: *Tiha Bârgăului , Mureşenii Bârgăului , Prundu Bârgăului, Susenii Bârgăului, Josenii Bârgăului, Mijlocenii Bârgăului , Rusu Bârgăului , Bistrița Bârgăului , Cuşma, Ghinda, Orhei, Jelna, Dumitrița, Pietriş, Uifalău (Satu Nou), Aldorf, Pintic, Iad, Dorolea, Dumitra, Cepari, Tărpiu, Sigmir, Ragla, Budacul Român, Şoimuş, Braşfalăul de Sus (Blăjenii de Sus), Braşfalăul de Jos (Blăjenii de Jos)*.

The Decree IV from January 1914 of the Governing Council of Transylvania that aimed to modify the name of places, maintaining the earlier territorial organization, only changing their names:

- *shire → county*
- *circle → hundred*
- *supreme landgrave →prefect*
- *notary →secretary*

Therefore, the new *Bistrița-Năsăud County with the residence in Bistrița was organized in four hundreds: Beşineu, Năsăud, Rodna, and Iad* with 28 towns among which those from Bârgău. (I., Sigmirean, A. Onofreiu, 2001).

By the Administrative Unification Law of Romania, promulgated in 1925[12] the 76 counties are restructured in 62 counties, and the hundreds were organized, urban towns and rural towns. According to it, Bistrița Năsăud County is the county with two urban communes (Bistrița, Năsăud) and organized in 100 communes and 6 hundreds. Bârgău Hundred residing in Prundu Bârgăului was composed of 18 municipalities: *Aldorf, Rusu-Bârgăului, Josenii Bârgăului, Mijlocenii, Bârgăulu,Sesenii Bârgăului, Bistrița Bârgăului, Prundu Bârgăului, Tiha Bârgăului, Mureşenii Bârgăului, Cuşma, Dorolea, Ghinda, Iad, Orheiul-bistriței, Pietriş, Satu-Nou, and Slătinița.*

Royal Decree no. 2465 / September 25, 1925 amended the names of places, including these from the *Ținut of Bârgău*:

- *Borgo Bistrița→Bistrița Bârgăului*
- *Borgo Joseni→Josenii Bârgăului*
- *Borgo Mijloceni→ Mijlocenii Bârgăului*
- *Borgo Mureșeni→Mureșenii Bârgăului*
- *Borgo Prund→Prundu Bârgăului*
- *Borgo Rus→Rusu Bârgăului*
- *Borgo Suseni→Susenii Bârgăului*
- *Borgo Tiha→Tiha Bârgăului*

The act of 1929[13] organizing the local administration complements the Post Bârgău with localities: *Budacul de Jos, Buduș, Simionești, Monariu, Dumitrița, Budacul de Sus, Ragla, Blăjenii de Jos, Blăjenii de Sus, Caila and Tărpiu*.

In the period 1940-1944 Năsăud County was under Hungarian military administration along with the other 10 counties in the northwestern Transylvania ceded to Hungary by the Dictate of Viena (August 30, 1940). In this sad period in the history of Transylvania a restoration to the situation before 1 December 1918 was held. This restored Năsăud County becomes Năsăud shire, divided into four nets: Bistrița de Sus, Bistrița de Jos (with Bârgău settlements), Năsăud, and Rodna. From April 26, 1941 Bistrita County will be officially called Beszterce-Naszód. In 1944 Năsăud County is recovering with four hundreds from the previous step.

In 1948 a reorganization occurs and Năsăud County was divided into 6 hundreds made up of 121 towns. Bârgău hundred consisted of: *Bistrița with Colibița, Dorolea with Cuşma*

[12]*Administrative division of the Romanian Territory*, Bucharest, 1926, p.60
[13]*The Act of Local administration organization*, Bucharest, 1929

and Iad, Josenii Bârgăului with Rusu Bârgăului, Mureșenii Bârgăului, Tihuța and Dornișoara, Prundu Bârgăului, Satu nou and Petriș, Susenii Bârgăului with Mijlocenii Bârgăului and Tiha Bârgăului.

Law no. 5 / September 1950 there is a shift to the Soviet administrative organization. So they sketched regions and districts, and the People's Republic of Romania was made of 28 regions. In the second rectification of Soviet administrative organization of 1956 the number of regions was reduced to 16, and some hamlets were declared villages, among which the hamlets of Bârgău: *Strâmba* and *Cioasa.*

Law 2 from 1968 makes changes in the administrative-territorial organization of the Socialist Republic of Romania, which is set up in 39 counties nationwide. This is the time of lining the limits of the current form and structure of Bistrița Năsăud County and the four communes that are part of mental space called *Ținut of Bârgău*.(Fig.1.).

Fig.1. The *"Ținut of Bârgău". Territorial delimitation.*

4.Conclusion

At present the *Ținutnof Bârgău* is part of the Bistrița-Năsăud county or the macro system of territorial Northwest Development Region, which consists of four municipalities: *Bistrița Bârgăului, Josenii Bârgăullui, Prundu Bârgăului, and Tiha Bârgăului*. With a central position in the province crystallized during *Prundu Bârgăului* habitation entity, the *over-commune centre* with a polarizing role of this micro-region.

Whatever the intensity of the impact that each stage of administrative-territorial exercised rough this land, inside it was shaped and maintained over historical time some territorial unit, based on the spiritual cohesion of the residents by preserving elements of identification (language, customs, traditions) with Romanian space.

BIBLIOGRAPHY:

Bâca,I., Onofreiu, A., (2006), *Evoluţia administrativ-teritorială judeţului Bistriţ-Năsăud,* Revista Bistriței, XX, Bistrița.
Buta, M. G., Onofreiu, A., (2010), Bistrița Bârgăului. Contribuții documentare, Ed. Eikon, Cluj-Napoca.
Ciobanu, V., *Statistica Românilor Ardeleni* 1760-1762.
Cocean, P.,(2010 b), *"Ținutul", un taxon regional tradițional, specific Romțniei,* Geographia Napocensis, IV, 1, Cluj-Napoca.
Constantin G., Giurescu, Dinu C.,(1977), *Scurtă istorie a românilor,* Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, București.
Costea, C.,(2014), *Munții Bârgăului. Studiu de geografie umană,* Teză de doctorat, Cluj-Napoca.
Daicoviciu, C., Petrovivi, E., Moga, I., Vuia,R., (1943), *Problema continuității românilor în Dacia. Patru conferințe la Universitatea –Radio,* Edit. Astrei, Sibiu.
Dănilă, Șt.,(1972), *Contribuții la cunoașterea unor cetăți din Nord-Estul Transilvaniei,* în File de Istorie, Vol.II., Bistrița.
Dănilă,Șt., Marinescu, G., (1974), *Unelte, arme și obiecte de piatră șlefuită descoperite pe teritoriul județului Bistrița-Năsăud,* în File de Istorie, vol III, Bistrița.
Ghițan, T., (1939), *Contribuții la istoricul Văii Bârgăului,* Arhiva Someșană, Nr.25, Năsăud.
Ilovan, Oana-Ramona, (2009), *Țara Năsăudului. Studiu de Geografie Regională,* Edit.Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
Meruțiu, M., (1924), *Județele din Ardeal și din Maramureș până în Banat,* Edit. Ardealul, Cluj-Napoca.
Mureșianu, M.,(2000), *Districtul grăniceresc năsăudean (1762-1815).Studiu de geografie istorică,* Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
Mure;ianu, M., (2010), *Turismul rural și dezvoltarea durabilă a satului românesc contemporan,* Edit. Napoca Star, Cluj-Napoca.
Onofreiu A., (2012), *Nestor Şimon. Restituiri,* Edit. Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca.
Sigmirean, I., Onofreiu, A., (2001), *Istoria județului Bistrița-Năsăud în documente și texte (epocile modernă și contemporană),* Edit. Răsunetul, Bistrița.
Suciu, C., (1967), *Dicționar istoric al localităților din Transilvania,* Edit. Academiei Republicii Socialiste Rpmânia, București.
Zimmermann, F., WernerV., (1892*), Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, Verein für siebenbürgicshe Landeskunde, Hermannstadt.

****Colecția de legi din 1876.*
****Împărțirea administrativă a teritoriului României,* București, 1926.
****Legeanpentru organizarea administrației locale,* București, 1929.

LES EFFETS DES BOMBARDEMENTS ANGLO-AMÉRICAINS EN 1944 SUR LA VIE QUOTIDIENNE DES RÉSIDENTS DU COMTÉ DE PRAHOVA

Vasile-Virgil Coman

PhD Student, "Valahia" University of Tîrgoviște

Abstract: Bombings in the spring and summer of 1944 put local authorities in the face of situations. Nobody had experience of similar events, so one can argue that local authorities have had to learn along the way. There was a discrepancy between what was expected local and national institutions and what really happened. For example in May 1944 because of the Anglo-Americans airs raids, more than 90% of the population is evacuated outside the Ploieşti oil area. There is dissatisfaction among the population as salaries could not cover the ceiling of climb of life, following the eviction of families because their costs have doubled, in general, the officials kept calm and confident behavior being aware of the plight of the times. The evacuation of traders in Ploieşti in Prahova county municipalities was to ensure supplies and shelter goods of the evacuated population. From the economic point of view, leaving traders to acute food shortages, black market by not meet the demand and prices remaining on the purchasing power of the common man. In urban areas of the county Prahova, they were refugees from the East, but only officials among whom there was no indication of anything, mostly with relatives in the county of Prahova. Their mood was worrying because the shelter and fear of aerial bombardments. Among discuss Romanian population unfavorable to the German armies, which were withdrawn from the front in the East, because they got free from civilians evacuate, oxen, cows, pigs and any kind of clothing.
Anglo-American bombing meant the end of a period of flowering Ploieşti and subjecting the village to war trauma and disasters. At the end of this experience, the city was a ruin, a settlement almost empty of people and no longer has much in common with the town prosperous of 1939.

Keywords: **:**oil area, the Second World War, county Prahova, evacuated population, Anglo-American bombing.

1. Les effets des bombardements anglo-américains pendant Avril-Mai 1944

À son tour, S.S.I. et a donné une attention particulière à la protection et à la sécurité de la région pétrolifère, la création du décret-loi du 16 Septembre 1942, la lutte contre le sabotage aux entreprises et des dépôts du public - sur le modèle de l'allemand - Section V Contresabotage SSI, dirigé par le lieutenant colonel Alexandru Proc. Dans ce département également créé avec le soutien de l'Abwehr, qui prévoyait ce conseil de fin prévue et l'intelligence documentation nécessaire - le pays a été divisé en 7 régions contre sabotage, la Région IV contre sabotage était dirigée par Capitaine ing.dr. Ungurelu Longin, basé à Ploiesti, responsable de la prévention de sabotage et de diversion dans la région pétrolifère. Bien que pendant la période 1940-1944 ont également été enregistrées sporadiquement accidents, incendies ou des explosions dans la région pétrolifère Prahova susceptibles d'être considérés comme des actes de sabotage, mais leur part dans la production pétrolière roumaine et l'exportation du Reich était insignifiant[1].

[1]Ottmar Traşcă, *Relaţiile politice şi militare româno-germane. Septembrie 1940-august 1944(Les relations politiquesetmilitaires roumains-allemand.Septembre1940-Août 1944)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2013, p. 399.

Les troupes soviétiques entrent dans le nord-est de la Roumanie ont produit une atmosphère très agité dans tous les milieux de vie. Raid aérien anglo-américain sur la zone de Ploiesti et du zone pétrolifère Prahova, a entraîné l'évacuation de 70% de la population de la municipalité de Ploiesti a été mentionné dans un rapport pour le mois d'Avril 1944[2].Dans la crainte et la panique générale dans tous les horizons de la vie se reflètent sur une occupation soviétique possible et la seule alternative est à craindre les bombardements anglo-américains. L'opinion publique généralement montre en continu réfractaire les troupes allemandes et le comportement des éléments de l'armée allemande à occasion des réfugiés l'Est a accrédité un certain nombre de rumeurs et de commentaires inquiétants. Bombardements anglo-américains, ont été considérés comme le banditisme, alors que les attaques ne visaient pas à des objectifs militaires, mais la destruction et la démoralisation de la population civile. Le lancement des manifestes anglo-américains n'a pas eu une grande influence sur la population. Sécurité de vie des personnes qui restent à Ploiesti, parce que le besoin de le service a été fortement critiquée, les autorités locales et le gouvernement ont été accusés de ne pas prendre les mesures nécessaires à temps pour construire des abris à être utilisé en cas de bombardement. Bâtiments de cette période ne pouvaient pas résister à des bombes incendiaires. Cet état a opéré en donnant un signal d'alarme de panique vrai lorsque la population du refuge Ploiesti environnante sous une forme détestable. Certaines entreprises ont changé leur horaire de travail, ce qui signifie que de 10 à 16 les employés étaient libres. Ce travail a été système généralisé même les autorités publiques. Il y a mécontentement parmi la population que les salaires ne pouvait pas couvrir le plafond de la montée de la vie, parce que suite à l'expulsion de familles leurs coûts ont doublé, en général, les fonctionnaires maintenus comportement calme et confiant en étant conscient de la situation difficile des fois[3]. Les travailleurs étaient mécontents du plafond salarial. Aucune demande conjointe de ce point de vue, mais chacun séparément manifestent leur mécontentements et d'inquiétude. Il y avait des rapports d'éléments communistes ont tendance à explorer ces plaintes, mesures qui devraient être suivies pour lancer en trois étapes: 1. Propagande parmi les travailleurs humanitaires pour demander des prêts, avances sur les salaires, car, après l'expulsion de familles, les dépenses se doublé il faudrait environ 1-2 mois. 2. Instigateur de protestation collective des travailleurs, en se fondant sur le résultat dit que le passage du temps, les travailleurs arriverait à prendre seulement une petite partie de leur salaire et donc ne sera pas en mesure de couvrir les coûts et donc ont été contraints de demander une nouvelle aide, nous primes nouvelles avancées, ce que les entreprises n'auraient pas convenu. 3. Transition aux conflits de travail, des grèves et des actes de violence. Les entreprises ont été empêchées par cette action et le cas serait signalé à forums hiérarchiques supérieurs. Il a noté que 65-70% des travailleurs ont été mis en place dans les zones rurales où, en plus des armes avaient aussi un revenu de ménage et un petit avant champ à la différence des travailleurs de la ville dont le revenu était seulement à l'usine. Cette catégorie travers Ploiesti faisaient partie d'environ 250 travailleurs[4].

Bombardements anglo-américains de 5,15 et 24 Avril 1944, paralysés 90% du commerce, ont été brûlés et détruits plus de 170 magasins commerciaux. Les commerçants ont évacué les et de ceux qui restent spéculé la nourriture et articles existants. Approvisionnement ont été arrêtés presque complètement, principalement par crainte d'attentats possibles, d'autre part en raison du manque de transport et fine de dispersion parce

[2] Les Archives du Conseil National pour l'Etude des Archives de la Sécurité,Fonds Documentaire, dossier no. 8794, volume 19, f. 43.
[3]Ibidem, f. 44.
[4]Ibidem, f. 45.

que les biens. La négociation est devenue plus active dans les zones en dehors de la zone pétrolifère Ploiesti. L'industrie n'a pas souffert dans le bombardement, en dehors des raffineurs „Astra Română", „Vega" et „Orion", qui a eu de graves dommages dans l'attentat du 24 Avril 1944. Pendant les alarmes doivent cesser le travail dans toutes les entreprises et où le travail a toujours été absolument indispensable, continue seulement aussi loin que le bon fonctionnement des installations pas souffert. Dans les zones urbaines de la comté Prahova, étaient des réfugiés de la police de Soroca et Bălţi, parmi lesquels il n'y avait rien à signaler. A l'est du pays étaient des réfugiés qui avaient des parents ou des propriétés. Les trains réfugiés continuent de traverser la ligne d'enregistrer les municipalités et régions évacuées. Outre les réfugiés, les chemins de fer étaient convois Moto et hypo mobiles qui avaient le même statut moral[5].

Il y a très peu de preuves à propos de ce qui est arrivé dans les abris et des tranchées en moments de le bombardement à Ploiesti. Il y avait des gens, surtout des jeunes, qui ne sentent pas le danger et préfèrent rester dans la porte de l'abri, à la recherche pour le combat aérien. Cette habitude était règlements afin intolérables de défense passive et dangereux, à la fois pour ceux qui sont restés à l'entrée mais aussi pour ceux qui plus tard a essayé d'entrer dans le logement. Dans ce cas, la méfiance de la protection prévue par les refuges et les tranchées, une alternative serait hors de la ville. Être un assez petite ville, les distances pourraient être rendus rapidement, et le seul problème était parfois un manque de camions. Si vous aviez les moyens nécessaires, les gens ont préféré laisser Ploieşti. Il et dans ce cas certains dangers: l'alarme peut être donnée trop tard et avions ennemis pourrait atteindre au-dessus de la ville où les voitures avaient toujours pas quitté la ville, les nids de poule dans les rues aurait empêché la sortie des camions, machines surpeuplement auraient laissé les gens rue sans les options d'économie claires. Mais même lorsque les gens cherchent le salut en dehors de la ville, étaient des raids les bombes sont tombées dans la banlieue ou régions voisines. Ceux qui sont restés dans des abris dans la ville échapper indemnes, tandis que les bombardements Ploiesti avait trouvé dans le domaine ont été blessés ou tués[6].

Rapport préfecture du Prahova 11 mai 1944 a déclaré que dans Ploiesti avec une population de près de 110.000 personnes, il y avait seulement 9325 habitants, les 92% restants étant dispersés dans des villages dans le comté. Sur un total de 16.488 bâtiments ont été toujours utilisé moins de 1/3, le reste étant abandonné, détruit, endommagé gravement ou endommagé. La vie est devenue échanges extrêmement réduit et de fournitures ont été arrêtée presque entièrement à cause du manque de transport[7].

Mouvement de front à l'Est, en Bessarabie, la Bucovine, et le nord de la Moldavie et de bombardements aériens de la ville de Ploiesti a causé l'évacuation d'un grand nombre de la population et les autorités civiles qui a influencé plus l'humeur de la population dans cette zone, ce qui montré préoccupé par la sécurité de la jour de demain[8].

Rapport de Police Ploiesti, Bureau de la Sécurité, le 27 mai 1944 sur l'humeur de la population dans les zones urbaines de la Prahova mentionner que entrant les troupes soviétiques dans le nord-est, produite depuis le début une atmosphère d'inquiétude et de panique. Stabilisation de front, des informations sur l'équipement et des piétons bande

[5]Ibidem, f.46.
[6]Lucian Vasile, *Oraşul sacrificat. Al Doilea Război Mondial la Ploieşti (Villesacrifié. Seconde Guerre mondiale á Ploiesti)*, Bucureşti, Editura Gutenberg, 2014, p.281.
[7]Les ArchivesNationales,Service du département Prahova , Fonds Préfecture de Prahova, dossier no. 88/1944, f.29.
[8] Les Archives du Conseil National pour l'Etude des Archives de la Sécurité,Fonds Documentaire, dossier no. 8794, volume 19, f. 144.

bolchevique calme et désespérée pour vaincre l'ennemi sur le front de l'Est a eu un impact auprès du public[9].

Parmi les travailleurs de l'entreprise Em. Constantinescu, à Sinaia, paru insatisfaction à l'égard des heures de travail réduites, manque de maîtrise et de matières premières. La société a informé les instances compétentes au sujet de ces plaintes et devrait leur résolution. Parmi les travailleurs de l'entreprise "Steaua Română" à Campina, il y a mécontentement causé par le fait que la société n'a pas construit des abris pour les travailleurs afin de les protéger contre les attaques aériennes et en cas d'alarme d'être mis à la disposition des machines des travailleurs à utilisés pour les transporter hors de la ville et ils pourraient retourner au travail immédiatement. La société affiche une circulaire, qui semble les fonctionnaires que les heures non travaillées en raison d'alarmes de l'air, avait travaillé sur les heures d'ouverture régulières. Cette insatisfaction est répandue parmi les travailleurs qui disent qu'ils ne sont pas coupables de l'arrêt de travail à donner le signal d'alarme. Leur insatisfaction plus prise en charge et que société " Astra Română" n'a pas prétendu des fonctionnaires et des travailleurs cela. Société "Steaua Română" a affiché une circulaire qui avait conçu les fonctionnaires qui sont admis à demander la suspension de son contrat de travail, comme cela a été discuté par l'ensemble du personnel de la société, étant réductions de personnel émerveillé forcées[10].

Salina Slanic Prahova tiré au cours de mai 1944, certains employés temporaires avaient depuis de les remplacer par un total de 24 travailleurs de réfugiés budgétaires de Salt Mines Cacica-Bucovine, l'humeur générale des employés de Salina Slănic était satisfaisante. Dans la ville Văleni de Munte, il y a un total de 174 travailleurs dans le secteur minier de sable et de marmelade usine. La plupart étaient des localités autour de la ville et vivaient tranquillement et n'ont pas été influencés par les courants extrémistes. Parmi les travailleurs de la région Urlaţi, il n'y avait pas de plaintes ou de licenciements bien que la production dans les champs pétrolifères échafaudages est tombé. Parmi les travailleurs à travers la ville Filipeşti de Târg, il n'y avait pas de plaintes, la plupart étaient des zones rurales et avaient leurs propres ménages, ils assurent une vie paisible.

L'avant les bombardements de l'ennemi et surtout du 5 mai 1944, qui a détruit des quartiers entiers, a entraîné l'évacuation d'une population plus grande, qui provoquent une diminution de plus de ventes déjà pas couvrir la plupart des frais Directeur des entreprises. Ils étaient l'ouverture et la fermeture de magasins peut rien faire sans la vente. Marché ventes a été très faible dans les secteurs du commerce. Même le commerce alimentaire si vous avez du petites des exigences ne pouvait pas êtres rempliées dans les articles d'absence[11].

Ploiesti était l'objet de la plus importante et la plus exposée aux bombardements de l'ennemi, de sorte qu'il était absolument nécessaire d'évacuer Ploiesti, ne laissant que les grandes industries de fournitures de bureau qui ont été bien organisés pour le personnel concerné. L'évacuation des commerçants dans les villages dans le comté, la population évacuée assurer l'approvisionnement et des biens matériels d'abri qui a formé une bonne difficile à remplacer, pour ne pas être laissés en proie à la destruction. Certains commerçants, les industriels et les responsables du commerce à Ploiesti, qui ont souffert des bombardements ont demandé à être exemptés de la contribution minimale de prêt à la Défense Nationale, parce qu'ils manquaient d'options de paiement. En ce qui concerne l'industrie, les entreprises qui ont subi des dommages causés par les bombardements, continue son travail pour la production de guerre après un programme moins. La seule minorité a été établi sur de le territoire Prahova était cela allemand. Dans le cercle Groupe Ethnique Allemande, le

[9] Ibidem, f. 279-280.
[10] Ibidem, f. 282.
[11] Ibidem, f.283.

commentaire au sujet d'une invasion anglo-américaine du sud de la France et qui aura lieu en mai 1944. Cette invasion a été considérée avec une grande tension entre les allemandes qui affirmaient que seule une telle tentative anglo-américaine pourrait perdre la guerre[12].

Dans la ville Vălenii de Munte étaient un certain nombre de 6 réfugiés polonais, les hommes et les femmes qui le Ministère de l'Intérieur, a mis en résidant dans le village. De leur côté il n'y avait aucun intérêt dans une activité qui l'ordre et la sécurité de l'Etat. Ils ont été aidés par Stanislav Starke, un citoyen polonais, directeur de l'usine "Fero-Email" à Ploiesti. Dans les zones urbaines de la Prahova étaient 1229 des étrangers[13]. En mai 1944, 22 étrangers ont quitté le pays. Prahova région du comté ont été évacués neuf étrangers avec l'approbation de la Direction Générale de la Police. Ils ont envoyé des documents de poursuivre contre un certain nombre de 29 ressortissants étrangers qui ont quitté la ville de Ploiesti, sans autorisation et un visa billet gratuit parti, contrairement aux dispositions de la loi du contrôlent des citoyens étrangers[14].

En mai 1944, à Sinaia, différentes personnalités du passé ont eu des entretiens et des réunions avec leur occasion de faciliter un public sondé par Gh. Tătărăscu a le roi Mihai et la réponse aurait été qu'il y avait un tel public approprié. Rumeur que le gouvernement hongrois avait pris des mesures restrictives sévères contre les juifs de Hongrie, de confisquer leurs biens, et de les mettre aux les travail dur. À la suite de ces mesures, un grand nombre des hébreux ont fui le pays en traversant clandestinement la frontière, instituant la région frontalière, dans les villes et villages roumains de Transylvanie.

Le 4 mai 1944, ils sont arrivés à Sinaia, Patriarche du Roumanie et les évêques du Argeş, Buzău et Constanţa de l'investissement de l'ordre par le Roi Mihai I, tenue le 6 mai 1944. Le même jour, est arrivé à Sinaia et le ministre de la Bulgarie à Bucarest, pour présenter des informations d'identification. Dans Sinaia, a circulé la rumeur que le 8 mai à Bucarest, avait un Conseil de la Couronne, sous la présidence de le Roi Mihai I, qui serait assisté par tous les membres du gouvernement et des personnalités différentes. On a supposé que serait discuté lancer un ultimatum à la Roumanie, a reçu des alliés.

Poste de la police de Sinaia a déclaré qu'il a été informé de manière extrêmement pratique de la vie des personnes étrangères du village, qui a été critiqué dans les milieux de personnes dans cette ville et en particulier les fonctionnaires publiques. Notez que les dépenses pour l'entretien des étrangers étaient d'environ 120000 à 150000 lei par mois. De cette information résulte que une personne établie dans l'hôtel "Pallace" a passé en moyenne par mois environ 200.000 lei. Était rapport détaillé Inspection de la Police du 15 mai 1944 soumettant la table avec ceux qui ont vécu dans les hôtels et villas de Sinaia et ce genre de vie. Enfin, en mai 1944, il y avait une crainte de l'opinion publique sur les bombardements aériens et d'une invasion soviétique, la population de Ploieşti continuer à évacuer les produits et remarquer un manque de vêtements et commerciale vie était complètement paralysé[15].

2. Les effets des bombardements anglo-américains pendant Juin-Août 1944

Le municipe Ploiesti et ses environs ont été bombardés quatre fois par l'aviation Anglo-Américaine en Juin 1944. Il a causé des dommages importants aux entreprises, les routes, les bâtiments, les victimes et une atmosphère continue de terreur parmi la population. De la façon dont ils ont été exécutés derniers deux bombardements a résulté que l'objectif de

[12] Ibidem, f.285.
[13] Ibidem, f.286.
[14] Ibidem, f.287.
[15] Ibidem, f.291 bis.

l'aviation ennemi a été limité à la raffinerie "Româno-Americană," Station de Sud et les sites militaires allemands Bucov et Valea Călugărească. Dans l'ensemble, parmi le public, il a été une préoccupation constante pour la paix, qui en tout cas ne devrait pas être préjudiciable à l'intégrité physique et spirituelle de la Roumanie. Cherté et les profits croissent à cause du manque de transport et des matières premières et de produits manufacturés en raison de causes sous-jacentes des bombardements, les commerçants proviennent leurs produits que dans une faible mesure et l'absence presque totale de crédit. La spéculation continue de se creuser prendre toutes les mesures en application de la loi de façon permanente. L'approvisionnement du municipe, avec les besoins quotidiens pour le reste de la population qui n'était pas évacué environ 3.500 âmes, a été sévèrement critiqué, la plupart des commerçants (95%) ont été évacuées dans le comté. Le manque de rationalisation des articles étaient encore plus sentir, et la population critiqué que les autorités publiques ont pas pris les mesures nécessaires en temps parce que les gens avec de bonnes conditions matérielles ont formulé des réserves et des fournitures pour une longue période[16].Et crise du logement locatif exagérée a été générer une nouvelle source de mécontentement pour les personnes à revenus modestes. Le manque de logements à l'extérieur de la zone pétrolifère, il se sentait très augmentation avec l'arrivée de l'hiver. Loyers gonflés ont continué à augmenter en particulier dans la zone urbaine dans le comté et tout à fait exceptionnelle à Sinaia, où les loyers atteignent des montants inaccessibles fonctionnaire et les personnes à revenus modestes. En Ploiesti, logement à cause des bombardements répétés présenter une situation particulière de sorte que le total de plus de 16.488 maisons, ils aurait pu vivre dans ce temps environ 500 et de ceux-ci, avec l'hiver prochain pourrait devenir impropre à la consommation. Près des 2/3 des biens à Ploiesti, en utilisant du gaz, et le reste du bois et des radiateurs. Installations d'eau et de gaz ont été gravement touchés par les bombardements. L'approvisionnement en bois était inexistant en raison du manque de transport et en raison de ascension excessive du carburant.

Territoire urbain de Prahova ont réduit la capacité de l'hébergement et de l'évacuation et la dispersion des centres de population en dehors de zone pétrolifère Ploiesti, a opéré une véritable spéculation actuelle, qui nous encouragent et responsabilisent les gens avec lui une bonne situation matérielle. La population stabile de Ploiesti était composée de fonctionnaires et d'autres employés, liés par la nature au service de la ville et les gens qui ne pouvaient pas fournir un revenu à vie ailleurs. Pour ces conditions de vie étaient déplorables parce que les recettes ont dépassé les dépenses indispensables au moins 3-4 fois. Ainsi, pour un fonctionnaire qui a reçu en moyenne un salaire mensuel de 12.000 lei, et avait une femme et un enfant, évacués à l'extérieur de zone pétrolifère dû diviser son salaire de moitié, une partie de son existence à Ploiesti et l'autre partie pour les moyens de subsistance de sa famille. Donc, ces problèmes ne se trouvent pas seulement les fonctionnaires, mais même certains travailleurs des entreprises. Communication des incursions ennemies sur la radio a été très appréciée par l'ensemble de l'opinion publique. Il y a eu des critiques, cependant, puisque la station a annoncé le silence complet et après 10-15 minutes se donnée le signal de pré-alarme ou une alarme. La population était manifestée besoin de savoir dès incursions ennemies possibles. Loi sur la recherche et l'évaluation des dégâts causés par les bombardements a été favorablement commenté. Le bombardement de villages sans objectifs militaires et mitrailleur la population civile par l'aviation ennemie a été sévèrement critiquée et il y a un état manifeste d'animosité envers les attaquants[17].

[16] Les Archives du Conseil National pour l'Etude des Archives de la Sécurité,Fonds Documentaire, dossier no. 8794, volume 27, f. 23.
[17] Ibidem, f.24.

Les attaques menées par l'aviation Anglo-Américaines sur les zones rurales du comté de Prahova, ont forgé la conviction que nulle part pourrait assurer la sécurité et ainsi beaucoup bombardements aériens d'intensité à territoire rural. La population de Ploiesti continuer à critiquer les autorités locales, les accusant qu'ils payer des frais pour la défense passive et que cet argent a été consacré à la construction d'abris pauvre dans toute la ville. Il y avait aussi critiqué les autorités militaires, qui connaissaient l'importance des entreprises locales qui ont à fournir des abris de construction massive pour la sécurité des travailleurs et de la vie publique liée par la nature de leur profession á Ploiesti. Les travailleurs de Ploiesti et la région avaient peur d'être tiré de ces entreprises. Cet état d'anxiété est né de bombardements répétés, ce qui a causé des dommages en particulier les raffineries. D'une part, les travailleurs craignaient qu'ils pourraient être mis à pied parce que ces entreprises seraient trouver les états financiers déficient et d'autre part que les entreprises ne pouvaient plus trouver la nécessité de continuer à travailler, tandis que l'aviation ennemie continuer une action systématique destruction[18].

Á Campina, une délégation de cinq travailleurs des stations-service de la Société Astra Română, demandé à la direction pour ceux remplissant les conditions suivantes: augmentation de salaire, les indemnités de maladie et le reste, d'approvisionnement avance de bois, quotas de sucre et d'huile en Mai et Juin de de 1944. Les entreprises „Em. Costinescu" á Sinaia il y a eu des plaintes au sujet des heures de travail réduite en raison du manque de matières premières, la fourniture de vêtements, de chaussures et de la nourriture. Certains de ces griefs ont été rempliés. Utilisation des travaux de diverses entreprises à Ploiesti et la région des volontaires russes et ukrainiens inscrits dans le l'armée allemande mécontentement de entre les travailleurs locaux, qui voyaient en eux ceux qui ont pris leurs moyens de subsistance. En général, les travailleurs étaient mécontents des salaires perçus. Suite à des ordres donnés par le Bureau du Premier Ministre, a été mis à la disposition des travailleurs des raffineries moyens de transport nécessaires pour les cas à l'air menaçant. Ce produit un flux de satisfaction des travailleurs. Il y avait une propagande procommuniste poursuit son action parmi les travailleurs, faire circuler la rumeur que l'aviation anglo-américaine capitaliste, bien que la Russie était alliée attentats qu'ils ne cherchait pas la destruction de la machine de guerre allemande, mais surtout la classe ouvrière en tant que puissances démocratiques craignait du victoire communiste. Il ajoute que l'aviation soviétique avait le seul but de la destruction de la machine de guerre allemande et de protéger les travailleurs touchés sociétés membres mis au service des besoins de guerre nazis. En Ploiesti n'ont pas été enregistré demandes de grief collectif parce que les travailleurs ont tenu zones de dispersion de territoire en dehors du travail. Un courant de gauche extrémiste est observée uniquement chez les travailleurs de la ville, ne figure pas parmi ceux qui ont eu des activités dans la zone rurale[19].

La situation du marché en général semble extrêmement faible à tous les égards. Les commerçants ont des difficultés en termes d'achats de biens et articles de première nécessité. Le marché ventes a été très faible dans les secteurs du commerce. Le commerce des denrées alimentaires ont plusieurs exigences ne pouvaient pas rencontrer la population dans certaines villes manquent les articles vendus sur les prix de la spéculation, les spéculateurs prouvez ont été envoyés justice. Les entreprises industrielles qui ont souffert des bombardements ont été dispersés à d'autres endroits dans le comté où continuer à travailler pour la production de guerre, mais à un taux faible. En général, la vie commerciale et économique a été paralysée dans plus de 80%. Dans les zones urbaines de la Prahova, en plus du personnel de police est environ 400 réfugiés et évacué, parmi lesquels il y avait pas d'action pour en savoir davantage

[18] Ibidem, f. 25.
[19] Ibidem, f.26.

ordre et la sécurité de l'Etat. Nous avons pris des mesures que les bureaux de la police, à travers laquelle ont été fixés à conserver une surveillance constante, leur demandant si possible l'histoire des lieux d'origine ou localités où ils ont été évacués ou ont fui. Leur humeur est inquiétant parce que le refuge et la peur des bombardements aériens. Dans l'ensemble, parmi les handicapés, les orphelins et les veuves étaient mécontentement en raison de l'insuffisance des pensions et l'aide que vous recevez. D'autre part les autorités fournissent toutes sortes de soulagement de ne pas donner lieu à un mécontentement. Il est parmi les pigistes mécontentement parce qu'ils ne pouvaient pas faire face à la vie avec de faibles pensions coûteux qu'ils ont reçues.

En Juin de 1944 dans les zones urbaines de la Prahova étaient 936 des étrangers, moins par rapport au mois précédent. Ont quitté le pays 11 étrangers et est devenu un étranger. Ils ont envoyé des documents de poursuivre contre 17 étrangers, qui ont quitté la ville de Ploiesti, sans permission et passe sans visa. Parmi les étrangers dans le district de Prahova n'ont pas signalé une certaine sécurité de l'Etat des actions intéressantes[20].

Dans la ville de Sinaia en Juin 1944 appels et réunions ont eu lieu de discuter des questions relatives à des événements au cours de la Seconde Guerre Mondiale et des propositions pour la paix. Partisans libéraux entre de la région diffusés l'appel du C. Brătianu, annonçant la collaboration politique avec Iuliu Maniu. Cette lettre a été édité et multiplié à Bucarest, où les anciens dirigeants diffusés organisations de comté dans le pays. Il a été affirmé que, dans Prahova auraient apporté 10 à 12 exemplaires, qui devaient être multipliées et distribuées les filets d'organiser cadres[21].

La Mairie de la ville Câmpina à l'occasion distribution l'aide des victimes et la mauvaises, retenus les montants sur toutes les dettes aux citoyens ordinaires. Cela a provoqué le mécontentement de certaines des victimes et les pauvres. Ce cas a été rapporté de préfecture Prahova et rapporté Inspection avec le nombre 1808 du 20 Juin 1944. Pendant ennemi air bombardement du 10 Juin 1944 le train sanitaire nombre 3 venant de l'avant avec les blessés a était mitraillé dans la gare de Ploiesti-Sud, le soldat blessé de la gare et le joint endommagé la cuve et le moteur. Le train n'a pas empêché la poursuite du voyage à cheval en Transylvanie[22].

Le personnel du raffinerie Steaua Română à Campina est mécontent en raison du fait que la direction était pas intéressé à la réintégration dans le fonctionnement de la raffinerie endommagé par les bombardements, à la recherche de justifier cet état, il ne pouvait pas travailler intense en raison du manque de personnes de sorte que les Allemands devraient travailler 50 russes, ukrainiens artisans bénévoles, inscrits Todt. Compagnie pétrolière Unirea à Ploiesti évacué ateliers centraux avec environ 1000 travailleurs dans le ville Filipeştii de Pădure, comté Prahova.

Parce que ce mouvement a été donnée supplémentaire de 300 lei chacun, mais la compagnie n'a pas soin de enrôler ou pour construire des cantines et des dortoirs. Les travailleurs dormaient où ils ont trouvé, même sur le terrain, et si trouvé un certain temps, ils sont invités des prix gonflés. Le tableau était très cher, donc ils ne pouvaient pas faire face, même avec le supplément de 300 lei, ce qui explique pourquoi ils étaient très malheureux que l'administration n'a pas pris de mesures pour redresser cette situation. Société Concordia évacué de Ploiesti vote des munitions et des armes à Câmpulung Muscel. Certaines de ces stations ont disparu, le reste d'aller dans les plus brefs délais. Les travailleurs de ces stations, elles ont quitté étaient insatisfaits pour qu'ils étaient trop loin de leurs familles et des ménages

[20] Ibidem f.29.
[21] Ibidem, f. 33.
[22] Ibidem, f. 35-36.

et ne pouvaient pas joindre les deux bouts parce qu'ils ne sont pas donnés rien de plus que le salaire à Ploiesti[23].

Dans un rapport daté du 15 Juillet 1944, la population de Ploiesti et les villages environnants était malheureuse à cause de l'expansion de l'entreprise de fumigation et de ses environs depuis la ville déplacés les gaz jusqu'à une distance de 10 km ville. Les intellectuels croyaient que cela aurait été beaucoup mieux que les raffineries et les usines ont été dispersées, isolées par des bois près de la voie ferrée et pour cette raison coûterait moins parce qu'il y avait des cas où l'aviation ennemie mais pas attaquer région de Ploiesti, cependant, a été libéré gaz qui est une vaine dépense. La population rurale était très inquiets parce qu'ils ont été touchés cultures et des travailleurs agricoles dans un rayon de 15-20 km quand ils ont vu la fumée ont été pris de panique et se sont enfuis dans les différents endroits où se cacher. A cette occasion, se produit une blessure accidentelle de personne et même la mort.

Certains intellectuels ont rédigé un document sur l'inconvénient de gaz de fumée, qui a énuméré quelques suggestions. Un nuage de gaz plus ou moins dense, plus ou moins poussé forme de protection illusoire. Réalité prouvée l'exactitude de ce fait, d'autant plus que dans les régions industrielles, où ils étaient employés destruction de gaz de protection ne sont pas terminer dans le même temps, seulement à Ploiesti. Toutefois, les autorités compétentes continuent non seulement l'utilisation de gaz de protection, mais son expansion, l'augmentation de la région couverte par le gaz. A l'est de Ploiesti est employé la brouillard artificiel par la Valea Călugărească, soit jusqu'à une distance d'environ 12 km de Ploiesti. L'effet préjudiciable a été ressenti non seulement sur la raffinerie et sur le logement et les ménages dans les villages riverains de Ploiesti. À cet égard, si elles ont fait un calcul des dépenses engagées avec la construction et d'une nouvelle reconstitution a été suivie par la destruction et pourrait être comparé aux coûts encourus par les dispersion du raffineries, était certain que la dispersion coûterait moins cher et aurait plus d'efficacité[24].

Le 19 Août 1944, environ 600 avions anglo-américaines, ont attaqué les villes Ploiesti et Craiova et les comtés de Prahova et Caracal. En Ploiesti a été bombardé quartier Gare et Berеasca, la ville Câmpina a été lourdement bombardée, ont été signalés cinq incendies qui a bloqué toute la ville[25]. Il serait le dernier bombardement anglo-américain de Ploiesti. Plus de 4 jours, le Maréchal Ion Antonescu a été arrêté au Palais Royal, et le roi Mihai I passer la Roumanie dans l'Axe dans les Alliés.

En conclusion, le bombardement anglo-américain a signifié la fin d'une période de floraison pour la Ploiesti et à soumettre la ville à un traumatisme et les catastrophes du guerre. À la fin de cette expérience, la ville était une ruine, un règlement presque vide de personnes et n'a pas eu beaucoup en commun avec la prospérité á 1939. La histoire n'auraient pas revenir jamais à son évolution favorable.

BIBLIOGRAPHY:

I) Izvoare inedite (Sources inédites)

a) Arhiva Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii (Les Archives du Conseil National pour l'Etude des Archives de la Sécurité).
Fond Documentar, dosar 8794, vol. 19,27. (Fond documentaire, dossier no. 8794, vol.19,27)
b)Arhivele Naţionale Istorice Centrale (Les Archives Nationales Historiques Centrale)

[23] Ibidem, f.115-116.
[24] Ibidem, f. 281-285.
[25] Les Archives Nationales Historiques Centrale, Fonds Le ministredu Guerre Cabinet du Ministre- Sous-secrétariat de l'État de l'Air, dossier no.36/1944, f.49-50.

Fond Ministerul de Război-Cabinetul ministrului- Subsecretariatul de Stat al Aerului, dosar 36/1944, f.49-50. (Fonds Le ministre du Guerre Cabinet du Ministre- Sous-secrétariat de l'État de l'Air, dossier no.36/1944, f.49-50.

c)Arhivele Naţionale, Serviciul Judeţean Prahova **(**Les Archives Nationales, Service du département Prahova)

Fond Prefectura Judeţului Prahova, dosar 88/1944. (Fonds Préfecture de Prahova, dossier no.88/1944).

II. Documents publiés :

Preda, Gavriil, *Importanţa strategică a petrolului românesc 1937-1947, (L'importance stratégique du pétrole roumain entre 1937-1947)*, Editura Printeuro, Ploieşti, 2001.

Stănescu, Eugen; Stănescu, Iulia; Preda, Gavriil - *Petrol şi Bombe la Ploieşti,* Editura Imprimex, Ploieşti, 1994. (Stănescu, Eugen; Stănescu, Iulia; Preda, Gavriil, *Pétrole et bombes à Ploiesti* Editura Imprimex, 1994).

Stănescu, Eugen; Stănescu, Iulia; Preda Gavriil - *Războiul petrolului la Ploieşti,* Editura Printeuro, Ploieşti, 2003. (Stănescu, Eugen; Stănescu, Iulia; Preda Gavriil, *Guerre du pétrole à Ploieşti,* Ploieşti, Editura Printeuro, 2003).

Traşcă, Ottmar, *Relaţiile politice şi militare româno-germane. Septembrie 1940-august 1944 (Les relations politiques et militaires roumains-allemand. Septembre 1940-Août 1944*), Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2013.

Vasile, Lucian, *Oraşul sacrificat. Al Doilea Război Mondial la Ploieşti, (Ville sacrifié. Seconde Guerre mondiale á Ploiesti),* Editura Gutenberg, Bucureşti, 2014.

THE PLACE OF GEORGE ENESCU'S ROMANIAN RHAPSODIES IN THE CONTEXT OF THE NATIONAL SCHOOL OF COMPOSITION

Mihaela Silvia Roșca

PhD, West University of Timișoara

Abstract: The role that the romantic national schools have had in promoting and enhancing, in a demanding manner, the national folklore is well known. Starting from these desiderata, the music of the national schools of the 19th and 20th centuries sees the emergence of new ways of construction of the musical discourse (be it instrumental or symphonic genres), sprung from the impact of Eastern European folklore data with the Western European architectural ordering structure. The rhapsody knows, more than any other instrumental or symphonic genres and forms encountered in the creations of the composers from the national schools, constant innovations as regards the type of writing which are aimed at both the stylistic parameter, and the technical-compositional one (form, harmony, polyphony, orchestration).

As frequently seen in the history of musical genres, in the case of certain language modalities, although possessing a well defined status, enshrined in the consciousness of the art of sounds and its practice, their destiny is saved in a particular historical moment, when the need for reformulation and reshaping is in harmony with certain aesthetic, stylistic and even social and historical requirements. This is also the case for the rhapsody (known as a genre ever since Greek antiquity), which loses its original meaning and acquires a new profile in the context of a given artistic and aesthetic reality.

The growing interest for rhapsody and its subspecies - "processing-arrangement" - in the second half of the 19th century correlates, at that historical time, with the longing of the national schools to harness their own folkloric potential and to showcase its virtual expressive attributes.

Looking at things chronologically, after the success of the rhapsodies of Liszt and Brahms, two of those who have conferred genuine importance to the genre in the 20th century, the rhapsodic thinking acquires a new configuration in which freedom of expression is sovereign. This was possible also due to the emergence of new compositional techniques, some of them contradictory, which imposed themselves ever since the beginning of the century: impressionism, expressionism, serialism, modalism. In this highly eclectic aesthetic ambience, the rhapsodic genre had to adapt to the new reformative context, an eloquent testimony being given by the works of Bela Bartok, Claude Debussy, Maurice Ravel, Sergei Rachmaninov, George Gershwin and George Enescu.

The national and international reputation of the two Romanian Rhapsodies by George Enescu is ensured not only by the consistency of the folkloric citations displayed in the two scores, consistency highlighted repeatedly by the permanent oscillation between the parlando-rubato rhythm and the divisional rhythmic one, but especially by the architectural soundness and enhancement of musical ideas, using the virtuosity of handling the orchestral device, as well as the large-scale symphonic forms.

Keywords: Enescu, rhapsodies, impressionism, expressionism, parlando-rubato

Despre *RAPSODIILE ROMÂNE* şi locul lor în universul creator enescian s-a scris foarte mult. În cele mai multe cazuri se fac trimiteri tangenţiale la cele două opusuri de tinereţe ale compozitorului ,chiar dacă în multe privinţe se distanţează de marile lucrări de maturitate magistral reprezentate de *Sonata a III a " în caracter popular românesc"* şi *Simfonia decameră* . Toate documentele referitoare la conţinutul ideatic al celor două rapsodii fac referiri pertinente la amprentele autenticului folcloric de sorginte lăutărească; este edificatoare în acest sens aserţiunea distinsului enescolog Octavian Lazăr Cosma care

precizează cu referire directă la profilul lor; „ se preiau teme fără să se modifice substanţial,repetându-se mereu în alte înveşmântări.”

Este recunoscut faptul ca în lumea muzicală, un rol hotărâtor în promovarea și valorificarea atentă și exigentă a folclorului național l-au avut școlile naționale de compoziție din secolul al XIX-lea și cele aparținând începutului de secol XX.

Luând în considerare acest deziderat, s-au remarcat în tezaurul muzical al școlilor naționale europene modalități noi,mult diversificate de construcție a discursului muzical(fie el instrumental,vocal sau simfonic) generate de impactul datelor folclorice cu tipul de abordare muzicală vest europeană.

Dintre toate arhetipurile discursive folclorice, rapsodia este genul care cunoaște-începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea permanente primeniri,amprentând tipurile de scriitură muzicală, de limbaj care vizează atât perimetrul stilistic-interpretativ cât și cel tehnic(arhitectură, armonie, polifonie, orchestrație).

Se întâmplă destul de des în istorie ca anumite modalități de exprimare, deși cu un statut existențial destul de bine conturat în conștiința artei și a expunerii interpretative să fie salvat, primenit într-un anume moment istoric, atunci când necesitatea unei reformulări, redimensionări este necesară și consună cu anumite necesități estetice, stilistice și chiar social-istorice. Acest caz este și cel al Rapsodiei(gen cunoscut încă din Antichitatea greacă)care își pierde sensul inițial și capătă o nouă menire în contextul unei realități artistice și estetice date.

Ascensiunea Rapsodiei și a subspeciei acesteia, aceea de “prelucrare-aranjament” s-a produs în secolul al XIX-lea, deoarece în acel timp istoric interesul compozitorilor școlilor naționale muzicale de compoziție vest-europene manifestau un interes sporit pentru specificul folclorului național și a potențialelor valori expresive pe care le poseda. Astfel, mari compozitori romantici, precum Franz Liszt și Johannes Brahms dau la iveală lucrări simfonice, vocal-simfonice și instrumentale de anvergură inspirate din teme populare de largă audiență în acea vreme. Renașterea genurilor și formelor în creația lor este condiționată pe de o parte de necesitatea conștientizării plurivalenței și pluridimensionalității ethosului și eposului popular, iar pe de altă parte eliberarea spiritului creator de exigențele și constrângerile tiparelor arhitectonice tradiționale, atât de prezente până la etapa apariției lucrărilor lor. Reprezentativă pentru noua abordare stilistico-interpretativă a creației culte de inspirație folclorică o reprezintă creația lui Franz Liszt care include, alături de prelucrări, aranjamente folclorice și două cicluri de Rapsodii pentru pian, al căror principiu formator îl constituie alternanța coerentă a temelor având ca ingredient muzical –tematic elementul surpriză. Motivația acestei maniere de compoziție atipică, oarecum hazardată, constă, în cazul lui Liszt ,în stăpânirea echilibrului între sentiment și forma de articulare a acestuia, asigurând certitudinea unor filiații metafizice între temele și motivele mozaicului sonor pe care numai talentul și virtuozitatea scriiturii unui compozitor le poate releva.

Dacă Liszt anunța o linie de avangardă în literatura romantic-rapsodică prin promovarea unor principii de creație pur intuitive, Brahms. în Rapsodiile sale pentru pian-deși etalează libertăți în formularea expresiei și a tiparelor structurale, totuși nu se depărtează de tiparul coordonatelor formative ale formelor tradiționale de lied și sonată, Avem de a face cu un gest curajos ,ca și în cazul creatiei lui Liszt, de a găsi punctul de confluență a spiritului liber-improvizatoric folcloric cu cel al muzicii culte de tradiție.

Trecând pragul secolului XX, vom observa că gândirea rapsodică evoluează prin cultivarea unei libertați de expresie sporite în ceea ce privește abordarea și modalitățile de exprimare. Acest lucru este explicabil dacă ne gândim la reformele estetico-stilistice și tehnic-compozitionale, cele mai multe contradictorii, care s-au afirmat la începutul secolului XX: impresionism, expresionism, neoclasicism, neomodalism. În consecință, genul rapsodic

trebuie să se adapteze acestor noi realități reformatoare care apar în creația lui Bela Bartok, Claude Debussy, Maurice Ravel, Serghei Rachmaninov, George Gershwin, George Enescu.

Am lăsat în mod premeditat la urmă creația lui George Enescu deoarece cele două partituri ce îi poartă semnătura reprezintă, fără îndoiala, două modele de referință în literatura muzicală rapsodică.

Trebuie să ne punem întrebarea de ce Rapsodiile enesciene, la atâția ani de la prima audiție a lor la București[1] prezintă încă mare interes pentru interpreții și muzicologii secolului XXI. Necesitatea unui răspuns devine imperioasă în condițiile în care, în secolul XX existau și alte lucrări în genul rapsodiei ce poartă semnatura lui Marțian Negrea, Paul Constantinescu, Alexandru Zirra, Sabin Drăgoi, Zeno Vancea, etc. Explicația succesului Rapsodiilor enesciene rezidă nu numai în consistența și abundența citatelor folclorice, a căror amprentă stilistică este evidențiată în special de alternanța cvasi-antagonică a stilului parlando-rubato cu cel ritmic divizionar vest-european, ci și prin soliditatea arhitecturală și prin punerea în valoare a ideilor, apelând la serioase cunoștințe în arta orchestrației și a formelor simfonice.

Așadar, ceea ce reprezentă, conform unor exegeți dovada unei imaturități creatoare, o lipsă de perspectivă în limbaj devine axiomatic, o constanță ideatică ce asigură plus valoarea și echilibrul discursului simfonic.

Punerea în lumină a sursei folclorice nu este o modestă însăilare de motive, ci reprezintă o primă etapă de sublimare a acesteia prin desăvârșirea prelucrării simfonice.prin limpezimea, consistență și strălucirea clișeelor timbral-instrumentale. Avem de a face cu o adevărată risipă de mijloace componistice care-paradoxal totuși-înăbușă, minimalizează forța expunerilor-citat, prospețimea și autenticitatea ethosului popular pe care îl slujeste. Acest lucru se întâmplă datorită nevoii compozitorului de a supradimensiona trăirea și, în consecință, etalează o orchestrație încărcată, barocă, mai extrovertită, ce vizează uneori grandilocvența de tip romantic, postromantic , întâlnită frecvent în spațiul germanic.

Același tip de abordare estetică și componistică o întâlnim ulterior și în prima sa simfonie în mi bemol major, dar,aici profilul ei capătă dimensiuni prometeice.

Încercând să explicăm interesul deosebit al lui George Enescu pentru genul rapsodic, gândul ne trimite la opusurile lui ce premerg apariția celor două Rapsodii române și anume la Suita română, Poema română și Fantezia pastorală, care, chiar dacă nu se ridică la nivelul Rapsodiilor, totuși ele reprezintă o primă etapă în valorificarea resurselor folclorului românesc ce consună cu exigențele impuse de o modalitate de prelucrare cu mijloacele tehnic-compoziționale ale muzicii occidentale de tradiție. Înțelegând importanța Rapsodiilor în peisajul creației enesciene, vom putea constata rolul lor în consolidarea traseelor estetice și stilistice observate în lucrările de maturitate, exemple edificatoare reprezentându-le Sonata a III-a pentru vioară și pian" în caracter popular românesc"și Simfonia de cameră. Avem în vedere importanța frecvenței configurațiilor cromatice în sugerarea climatului stilistic specific muzicii lăutărești, virtuozitatea sa în concilierea structurilor modale arhetipale ale folclorului românesc cu cele armonice, specifice unui sistem gravitațional tonal, creând un ambient propice etalării simbolicii muzicale folclorice.

Despre Rapsodiile române ale lui George Enescu s-a scris foarte mult. Chiar dacă unele dintre ele fac trimiteri tangențiale la importanța și locul lor în creația compozitorului, meritul muzicologilor constă în încercarea, mai mult sau mai puțin reușită de a determina poziția acestora în raport cu marile creații ale perioadei enesciene de maturitate, strălucit reprezentate de Sonata a III-a"în caracter popular românesc"și de Simfonia de cameră.

[1]Prima auditie a celor doua Rapsodii romane op.11 a avut loc la 8 martie 1903 la Ateneul Roman,fiind interpretate de Orchestra simfonica a lui Eduard Wachmann,avandu-l la pupitrul dirijoral chiar pe compozitor.(Monografia "George Enescu"-editata de Academia R.P.R,1964,pg.147)

În acest context al demersului de valorizare ale celor două partituri enesciene putem include contribuțiile notabile ale unor personalități de seamă ale muzicologiei românești ca OctavianLazăr Cosma, Zeno Vancea, Ștefan Niculescu, Clemansa Liliana Firca, Cornel Țăranu, Mircea Chiriac, etc'.

Octavian Lazăr Cosma subliniază faptul că "fără să fie culegător de melodii, un folclorist ca mulți compozitori români și străini,lui Enescu i s-au intipărit în memorie atributele cântecelor și dansurilor populare, folosindu-le în creație la început în mod afectiv, instinctual, iar apoi într-un mod mai complex, inclusiv rațional, deliberat".[2]

Referindu-se la actul de naștere al Rapsodiilor, compozitorul și muzicologul Zeno Vancea descrie apariția lor ca o necesitate a continuării și sintetizării eforturilor creatoare ale înaintașilor de a găsi punctul de întâlnire între datele specifice folclorului național și gândirea simfonică occidentală. Mai mult,"popularitatea universală a unor lucrări aparținând școlilor naționale romantice putea să constituie pentru Enescu un îndemn în plus".[3]

Zeno Vancea susține că din punct de vedere stilistic, cele două rapsodii evidențiază o legătură mai mult"sentimentală"a compozitorului cu folclorul lăutăresc, orășenesc. De asemenea, un argument suplimentar l-ar putea constitui plasticitatea imaginilor rapsodice.intențiile programatice nemărturisite ale creatorului, a cărui ființă este inundată de frumusețea plaiurilor natale .Astfel, Zeno Vancea remarca în lucrarea sa "Intonații populare românești în muzica lui George Enescu"că însemnele ilustrative ale celor două rapsodii sunt extrem de bine puse în relief. Rapsodia I se defineste ca o veritabilă imagine a veseliei prin exuberanța ei" în contrast cu cea de a a doua, asimilată cu o "frescă istorică cu un fond meditativ, zugravită în culori sumbre, o evocare a trecutului de luptă cu voievozi și domnițe".

Compozitorul și esteticianul Cornel Țăranu remarca în exegeza lui "Enescu în conștiința prezentului" că este remarcabilă plăcerea lui Enescu de a urmări" firul neîntrerupt al discursului melodic ",metaforic formulat ca o "confesiune infinită ce se bazează pe o necontenită variație ritmică".[4]

Cornel Țăranu explica izvorul împlinirilor creatoare din perioada de maturitate a marelui compozitor român racordând expozeul analitic la paginile celor două rapsodii române .În cuprinsul lor regăsim atributele personalității enesciene în modalitatea particulară "de a îmbrăca mereu alte și alte aspecte ritmice pe un singur nucleu tematic", precum și omniprezența intervalului de terță ce revine obsedant în melosul enescian(prezent și în secțiunea mediană a Rapsodiei a II-a)

El remarca și natura de polifonist a marelui maestru, precizând că în Rapsodii se remarcă un lung proces de decantare a gândirii sale polifonice, exprimat prin "trecerea de la o polifonie clasică la una personală, intermitentă, elastică, trecând în heterofonie și monodie, refăcându-se apoi ca un evantai".Aceasta"reprezintă un foarte interesant moment de înnoire,o soluție românească de polifonie".

În studiul său"Aspecte ale folclorului în opera lui George Enescu",compozitorul Ștefan Niculescu evidențiază importanța contactului creației enesciene cu sursa folclorică și,importanța acestuia în evoluția sa componistică.

Pornind de la numirea izvoarelor de inspirație folclorică ce definesc profilul Rapsodiilor(melodii grupate în sistemul ritmic divizionar și parlando-rubato).Ștefan Niculescu observa că din contactul cu materialul folcloric,"aria inspirației"se lărgește "și în același timp"integrarea în organismul muzicii simfonice a unei asemenea substanțe populare a

[2]O.L.Cosma-Cursul de "Istoria muzicii romanesti",Conservatorul de muzica "Ciprian Porumbescu",Bucuresti,1971,pg.281-284
[3]Zeno Vancea-"Intonatii populare romanesti", Bucuresti,Revista Muzica nr.1/1954.pg.5
[4]Cornel Taranu-"Enescu in constiinta prezentului",Editura pentru literature,Bucuresti,1969,pg.53

provocat în mod lent transformarea tuturor mijloacelor tradiționale de compoziție. Ca o consecință directă a acestui proces, melodia"ajunge să modifice toate componentele limbajului muzical în funcție de caracteristicile ei principale".Toate particularitățile melodiei enesciene remarcate în conținutul tematic al celor două rapsodii române le vom regăsi și în opusurile de maturitate; este vorba de preferința compozitorului pentru cultivarea modurilor diatonice și cromatice, folosirea frecventă a subtonului, a formulelor ornamentale specifice repertoriului folcloric lăutăresc, precum și rolul pe care îl deține în opera enesciană fragmentul modal de 3 sunete(prezent în conținutul temei cornului englez din Rapsodia a II-a) întâlnit în cântecele populare cu structură cromatică(cu precădere în melodiile integrate sistemului ritmic parlando-rubato) și folosirea unui număr redus de unități ritmice cu o înlănțuire a lor prin evitarea succesiunii figurilor asemănătoare.

De asemenea, Ștefan Niculescu atrage atenția asupra temei de referință a Rapsodiei a II-a al cărei caracter "doinit"este potențat prin mențiunea rubato"en trainant a volonte",care, conform autorului, în operele de mai târziu va căpăta un plus de subtilitate prin notarea parcimonioasă de către compozitor a tuturor fluctuațiilor de tempo, specifice scriiturii enesciene și cerute de fondul expresiv al muzicii.

Interesantă este o altă abordare muzicologică întâlnită în studiul compozitorului Mircea Chiriac dedicat celor două rapsodii romane op.11.Este unul dintre puținele studii ce se ocupă în mod special de particularitățile celor două partituri. Avem de a face în acest caz cu un studiu asupra limbajului structural, tematic-folcloric și hermeneutic a momentelor de maxim interes ale Rapsodiilor române.

Mircea Chiriac face un expozeu analitic a celor două rapsodii din perspectiva compozitorului, oprindu-se asupra elementelor melodice, ritmice, armonice, polifonice, timbrale, insistând asupra tălmăcirii simfonice a citatului folcloric, tălmăcire ce vizează respectarea autenticului folcloric, precum și a manierei specifice de interpretare lăutărească.

Astfel, autorul face trimiteri explicite la specificul folcloric al tematiciii{exprimat prin particularități melodic-ritmice), caracteristicile structurii discursului rapsodic(semnalând calchierea întregului discurs simfonic al celor două lucrări pe macrostructura binară, subdivizată fiecare în mai multe secțiuni) și particularitățile tratării orchestrale(exprimate prin "folosirea pozițiilor înalte ale corzilor ce compun"o adevarată scriitură solistică adaptată orchestrei simfonice")[5].

Prezentarea unora din cele mai importante abordări stilistico-interpretative a celor două rapsodii române op.11 de George Enescu are scopul de a pune în valoare importanța lor pentru școala românească de compoziție și pentru a evidenția importanța acestora în demersul componistic enescian de a valorifica și esențializa atributele expresiv-melodice ale folclorului românesc.

BIBLIOGRAPHY:

Alessandrescu, Alfred – Scrieri despre George Enescu. Studii de muzicologie nr. 9, 10, 11, 12/1955-1959, București

Chiriac, Mircea – Rapsodiile române de George Enescu. Revista Muzica, anul VIII, nr. 7/1958, pag. 23, București

Enescu, George – Scrisori, Editura muzicală, București, 1963

Tătaru, Cornel – Enescu în conștiința prezentului, Editura pentru literatură, București 1969

Vancea, Zeno – Creația muzicală românească, vol. I, Editura muzicală, București, 1968, pag. 219-237

[5]Mircea Chiriac-studiul "Rapsodiilor romane de George Enescu",Bucuresti,Revista Muzica,nr,7/1958,pg.21

POLITICS IN NOVELS: UNDERSTANDING VIOLENCE IN THE EAST AND THE WEST

Raluca Ciocoiu

PhD "Al. Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: Ian McEwan's ***Saturday*** *and Orhan Pamuk's* ***Snow****, the plots of which both revolve round violence, can make readers grasp how high politics and low violence are in fact connected in a play of the structural violence categories substituting the need categories with different prevalence in the east and the west.*

Keywords: politics, cultural violence, immobility, East, West.

Galtung speaks of direct, structural and cultural violence. In the novels we are discussing (Ian McEwan's **Saturday** and Orhan Pamuk's **Snow**) there are instances of the three types: the direct kind of violence which represents the peripeteia in **Saturday** and is a pervasive, chaotic presence in **Snow**; the structural type which is equally present in both novels as state politics: the war in Iraq in the recent history of **Saturday,** but mainly the existence of topdogs and underdogs - in Galtung's words - i.e. the existence of structural dominance, and the military coup in **Snow**; cultural violence is there as everything that justifies the use of it – from " the ubiquitous portrait of the leader"[1] to army or police violence to protect the interests of a certain group. Even threats of violence are violence, as it is the obligation of second-class citizens to use the cultural idiom of the dominant class. It is a battle that starts with deformed ideas on value: of the self and of the other. All threats to basic human needs constitute violence: survival needs, well-being needs, identity, meaning (negation: alienation), freedom needs. It is note-worthy that Galtung remarks an important inter-connection between the three types of violence, an obvious example being a war situation engendering violent behaviour amidst population, but also cultural violence – the hidden kind – triggering violent action. A violent structure is either directly, structurally or culturally so (which apparently safeguards from it), but it is a violent structure nonetheless. Cultural violence works with four strategies: *penetration* ("implanting the topdog inside the underdog"); *segmentation* ("giving the underdog only a very partial view of what goes on"); *marginalisation* ("keeping the underdogs on the outside") and *fragmentation* ("keeping the underdogs away from each other")[2]. All these impede consciousness formation and mobilisation, Galtung says, which is an important point as we are going to remark immobility as a common state in both novels.

McEwan's character, Henry Perowne is a 20th century version of Mrs. Dalloway, a peripatetic character through London, running errands before a family party, equally privileged and in the same way clashing almost tragically with a deranged representative of a lower class. There are two pivotal episodes: one with Perowne watching a plane crash in flames from the window of his comfortable bedroom and doing nothing, not even waking his wife to tell her, as he senses the uselessness of all action and only acknowledges the reality of the fact when he sees it on the news. This unresponsiveness in terms of action puts under question the humanity of today's world since one of its good representatives is relieved that

[1]Galtung, 291
[2]Galtung, 293

the plane crash is just an accident, „not an attack on our whole way of life"[3]. The narrator judges his stance, half-excusing it: „His crime was to stand in the safety of his bedroom, wrapped in a woolen dressing gown, without moving or making a sound, half dreaming as he watched people die."[4]

The second episode is his meeting of Baxter, a low class, uneducated young man with a neuro disease, with whom he has a squabble in the street on the backdrop of a massive protest in the center of London. The overbearing irony of the episode, as the narrator remarks, is that their one-to-one confrontation happens with a peace march in the background. If the calamity he witnessed at night does not touch him, the personal encounter with the bully Baxter turns his life into something very fragile as Baxter stalks him and breaks into his house with two sidekicks. Everything he holds dear is on the verge of violent annihilation: his beautiful, intelligent wife, still sexually desirable, his two gifted children, a precocious jazz guitarist and a poetess, his father-in-law, a cultural legend: his perfect life, which encompasses all the select features of the 20th century culture, clashes with the squalor of Darwinian low-scale specimens.

Doctor Perowne seems to have it all, from natural gifts to social status, while Baxter has defective genes, a probable history of abuse, is unemployed, painfully self-conscious and spiteful. Perowne has happiness - the big motive of our culture - while Baxter is a tormented, rejected being; Perowne is validated as a person by being a great professional, Baxter is subject to gene irregularities and marginalisation in a caste-like system. This clash, though, humanises both parties: Baxter relents, is subdued, though temporary, when hearing Perowne's daughter recite classic English poetry, which she performs naked, following Baxter's gun threat; Perowne takes action and leaves his scared family behind when everything is over to operate on Baxter himself. Apparent peace comes from enactment of the role one has been assigned in society, here patient and doctor. Any disturbance of the networking of roles resembles a Hegelian upheaval. The unfairness of these roles - some inherently superior - stays. The spite, the hate, the violent impulses in the inferior specimens thus explained is understandable.

James Gilligan (2003) sees shame as the root of violence in people with a lower status; not money or something else, but the counterattack to what they perceive as disrespect. The violent act guarantees that respect is gained, maintained, warranted. A lot of the people who resort to violence, Gilligan notes, say that they felt dead long before the act of violence took place. This death of the self is the result of mortification (common root for death and shame), which in its turn springs from lack of love, abandonment, abuse, rejection, failure. Violent actions are meant to ward off the feeling of inferiority and shame and replace them with pride and attention. The basic causal structure would be rejection- shame-anger, both on a personal and social level. Aggressiveness is channeled by shame and made into an instrument of obtaining what is lacking. On the other hand, Perowne's aggressiveness is manifest in the squash game with a friend, where they deploy warlike strategies and barbaric energy.

Politics permeates everything in the novel. The recollection of courting his wife is punctuated by the mention of the Falklands invasion and Galtieri, at the dinner table they talk about Iraq and Al-Qaeda, while his cooking goes like this, in a symphony of vegetables and news: „In a second bowl, he puts the clams and mussels. Both bowls go into the fridge, with dinner plates as lids. An establishing shot shows the United Nations building in New York, and next, Colin Powell getting into a black limousine...He runs the cold tap over the leaves. An officer, barely in his twenties, is standing outside his tent pointing with a stick at a map on

[3]McEwan, 39
[4]McEwan, 22

an easel."[5] History as a whole happens sporadically on TV and he is intermittently aware that he does not think independently. His son is said to have had his initiation „in front of the TV, before the dissolving towers"[6].

In **Why Some Politicians Are More Dangerous than Others,** James Gilligan finds the relationship between politics and aggressiveness to be more specific, straightforward and thus more appalling. Even the motto to the book by R. W. Emerson is fittingly chosen to sustain his thesis: "In analysing history, do not be too profound, for often the causes are quite simple." For what he professes is that the rates of homicide and suicide (violence towards the self) which tend to increase and decrease together - pointing at a wave of violence in general - do so in relation with the political party in power at a given period in the US. Noticing that three of the epidemics of lethal violence corresponded with the presidential election cycle, he started working with patients with this thesis in mind. First he identified shame as the proximal cause of violence. He observes: "The shame driven person…sees revenge as not only permitted, but even required, for the failure to revenge yourself on someone who has harmed you (or a member of your family or cultural group) deprives you of 'honor'"[7]

After years of clinical observation and thorough statistical work he came to the conclusion - simply - that violence increased when the Republicans held power and decreased with the Democrats. This, of course, means in fact social and economic policies, unemployment rates, protection of the dominant class. Unemployment means poverty, shame, frustration. Social inequality is further deepened by the protection of the interests of the higher classes and manipulation of middle and lower classes into discord to hide it. He notes that researchers in Australia and UK have found that suicide rates increased significantly throughout the 20th century when conservative political parties were in power, and decreased under liberal governments; and that the unemployment rate correlated with the political parties and the suicide rate. The gist of the study is that the immediate psychological motive of violent behaviour is the exposure to overwhelming shame and humiliation "of being disrespected, rejected, held in contempt and regarded as worthless, of no value to the others, 'redundant'."[8] Among the many stressors, one of the most common and powerful is the experience of being fired or suffering a severe loss of socio-economic status.

The Hegelian dynamic is apparently hard to apply to Orhan Pamuk's novel because of local specificity; besides one cannot apply the same research instruments to this highly poetic novel. More like the terrorist war these days which perplexes European powers because it works by generating chaos, not by the rules of the wargame Europeans know and control, the functioning principles in the political saturated world Pamuk's characters inhabit seem to be governed by chaos rather than clear exchange.

A Turkish poet immigrated to Germany is summoned to write a piece on an epidemic of virgin suicides. He comes to the God forsaken town of Kars with the distaste of the lonely but unregretful prodigal son and the desire to marry beautiful Ipek. Ka is this dervish-like character – in his own words - that is monk-like, not part of the world, but also a medium, somebody whose existence is used by others (by contrast Perowne persuades himself that he is no element in a greater scheme). The town with its history manifest in the crumbling ruins of former handsome Armenian or Russian buildings is quite a primitive place as seen by Ka the poet, but with a political importance that seems overrated. The political thinking is

[5]McEwan, 178
[6] McEwan, 32
[7]Gilligan 2011, ch 4, loc 1376
[8]Gilligan 2011, ch7, loc 2055

rudimentary, the propaganda grotesque, yet there are pure characters whom the narrator treats respectfully, even lovingly.

The two factions are not privileged classes and lower classes, Democrats and Republicans, but still a more violent version of a similar structure: religious fundamentalists and liberal republicans, followers of Ataturk; Kurdish separatists too. Confusion is the impression one gets, in stark contrast with the clean lines of the world in the Western novel (epitomised by the inaudible engine of the surgeon's new convertible red Mercedes). The liberals in power force girls to take off their headscarf at school or they face expulsion. Many girls cannot compromise or stand the shame of a bare head in a context in which they have worn it all their lives and commit suicide. The title of the play that is meant to trigger the revolution captures the confusion in a mockingly simple antinomical pair: *My Fatherland or My Headscarf*, which reeks of propaganda jargon.

There are similarities between the political contexts in the two novels: one cannot escape politics, even though they want to keep themselves free and unattached: their thinking and acts are already altered by it. Television is the history provider of the day. Inaction, the incapacity of significant motion is valid in both contexts. In the Turkish novel, heavy snow increases the isolation both geographically and personally. Ka deceives himself that he can just write poems, as the past, love, the snow inspires him in an unprecedented way.

The relationship between the east and the west is a matter of troubled gaze. Ka speaks of how he perceives the inhabitants of the country he is an immigrant in: „The important thing was not what I thought of him, but what I thought *he* might be thinking about *me*. I'd try to see through his eyes and imagine what he might be thinking about my appearance, my clothes, the way I moved, my history, where I had just been and where I was going, who I was. It made me feel terrible, but it became a habit. I grew used to feeling degraded and I came to understand how my brothers felt." [9]. And this is how Ka sees the Other (a German family), serious and responsible about the mundane rather than with a vision on life and after-life that incapacitates action and happiness: „Maybe this is why they were happy. For them, life was a serious business to be dealt with responsibly. It wasn't a dead-end struggle or a painful ordeal the way it is here. But their gravity of purpose permeated every aspect of their lives. Just as the moons and fishes and suchlike on their curtains helped lift their spirits."[10] While he acknowledges the Other's un-spiritual, slightly ridiculous spirit-lifter, Ka's understanding of the world he left behind is that it is at a dead-end because of a destructive non-involvement in the present, maybe characteristic of all religious nations. As with the headscarf – a piece of cloth after all, which does not justify killings and revolution - the focus seems on transcendental significances that in a way impede significant, clarifying action. The radical character Blue considers Westerners naive representatives of evil.

God is seen as a provider of goods in a political structure: if God does not exist, do all the poor of the world suffer for nothing, is there no compensation for their suffering? The same weigh on the next world leads to a tendency to wallow in political immobility. Immobility is also explained by fear for one's life (paralleled in McEwan's novel as fear for one's comfort): "Those of us who were sitting at the back knew that something terrible had happened, but we were afraid that if we moved from our seats to get a better look, the terror would find us, so we just sat there watching, without making a sound."[11] As in the Western novel, things happen on TV. The revolution is not in the street, but literally on stage – a transparent excuse for the subsequent military coup. The simulacrum type of experience

[9]Pamuk, 75
[10]Pamuk, 237
[11]Pamuk, 162

(Baudrillard's simulacra) is further subject to *mis-en-abime* as the play is broadcast and then on again as a repeat. Action is out of place in these circumstances, so people with political agendas or free, amoral agents as Baxter can catch one off guard easily. Violence is used as a way of politically manipulating immobile people in the East, while in McEwan's novel it just happens as residue of a former, subconscious, truer in fact type of humanity.

The endings of the two novels are in accordance with the respective visions: the Western novel has a happy ending which includes reconciliation with a refreshed, more complete self; Pamuk's character gets entangled in the political confusion, betrays and is assassinated in Germany, after years, yet another anonymous immigrant dead for obscure political reasons. Ka says: „Life's not about principles, it's about happiness" and this seems to be the essential difference between the two worlds and here is his betrayal. Only it is clear that the truth is on neither side: between the immobility of the westerner afraid not to dent his perfect life and the easterners set on flaunting easy happiness, violence is a political instrument, a residual, but natural part of life and a challenge to immobility.

BIBLIOGRAPHY:

Galtung, Johan. **Cultural Violence**. Journal of Peace Research, Vol. 27, No. 3. (Aug., 1990)
Gilligan, James (2003). **Shame, Guilt and Violence**. Social Research 70(4):1149. people.kzoo,edu/ggregg.gillianexcerpt.doc
Gilligan, James (2011). **Why Some Politicians Are More Dangerous than Others**. Polity Press. Malden: 2011. (Kindle edition)
McEwan, Ian. **Saturday**. Jonathan Cape. London: 2005.
Pamuk, Orhan. **Snow**. Faber&Faber. London: 2004.

METHODS AND TECHNIQUES OF RESEARCH ON THE PSYCHOHISTORY OF THE ROMANIAN GULAG

Dumitru-Cătălin Rogojanu

PhD,Postdoc researcher,"Petru Maior" University of Tîrgu Mureș

Abstract:In this study we aim to radiograph the theoretical and methodological instruments used in the psychohistorical research of the communist prison space. Being an interdisciplinary investigation an important role was that of the psychoanalytical perspective, the szondian projective diagnosis (Szondi test), as well as focusing on some experiments like the Milgram or Stanford case.

Keywords: psychohistory of the Romanian Gulag, Sigmund Freud, projection and discharge, szondian projective diagnosis (Szondi test), Milgram and Stanford experiments, Piteşti experiment.

Un subiect atât de sensibil precum Gulagul românesc poate fi explorat atât printr-o direcţie de cercetare istorică, cât şi dintr-o perspectivă mai puţin adusă în dezbaterile academice, care poate să lămurească într-o manieră echilibrată neînţelesurile trecutului comunist trumatizant. Ne referim aici la explicaţiile de natură psihologică care pot fi utilizate în investigarea aparatului represiv din România comunistă, la tehnicile şi metodele de cercetare psihoistorice care ne pot ajuta în „decodarea" semnificaţiilor subtile ale psihologiei membrilor sistemului carceral şi a traumelor psihice şi fizice suportate de foşti deţinuţi.
Au fost puţine încercări de analiză şi interpretare a Gulagului românesc utilizând metode psihologice freuidiene, neufreuidiene sau făcând apel la experimente similare precum celebrele Milgram (1961) şi Stanford (1971).

Oferirea unei dimensiuni de înţelegere a spaţiului concentraţionar comunist dintr-o perspectivă care îmbină psihologia cu istoria, l-a reprezentat demersul cercetătoarei de la CNSAS, Cristina Anisescu, care a utilizat psihodiagnoza proiectivă szodiană într-o „cercetare calitativ-exploratorie a procesului de perlaborare a traumelor supravieţuitorilor Holocaustului şi Gulagului românesc"[1].

Pentru prima dată, termenul de *proiecţie* a fost utilizat de Freud în lucrarea *Psihonevrozele de apărare* (1894), prin care se înţelege o „operaţie prin care subiectul expulzează din sine şi localizează în altul calităţi, sentimente, dorinţe şi chiar obiecte pe care nu le cunoaşte sau le refuză în sine însuşi"[2]. Mai este echivalat cu conceptul de *apărare*, mai târziu fiind înlocuit cu cel de *refulare*, legătura dintre aceşti doi termeni rămânând însă ambiguă[3]. Totuşi, în anexa la lucrarea *Inhibiţie, simptom angoasă* (1926), Freud aduce în discuţie termenul de *apărare*, afirmând că este benefică utilizarea acestuia „ţinând cont de faptul că îl folosim în mod explicit pentru a desemna în general toate tehnicile folosite de Eu

[1]Cristina Anisescu, „Perlaborarea trecutului traumatic: Gulagul românesc şi Holocaustul într-o aplicaţie comparativă", disponibil la http://phantasma.lett.ubbcluj.ro/?p=1588, accesat: 20 mai 2015.
[2] Monica Licu şi Forin Rovenţa „Testul Szondi şi cunoaşterea psihologică a personalului din comunitatea de informaţii", disponibil la https://ro.scribd.com/doc/206892579/Despre-T-szondi-Florin-Roventa , accesat: 20 mai 2015.
[3] Anna Freud, *Eul şi mecanismele de apărare*, traducere din limba engleză de Andrei Constantinescu, Bucureşti: Fundaţiei Generaţia, 2002, p. 35.

în conflictele care pot conduce la nevroză, în timp ce termenul de refulare desemnează o metodă bine determinată pe care cercetările ne-au permis să-l cunoaştem mai bine" (p.163)[4].

Între proiecţie şi refulare există asemănări: ambele limitează perceperea tendinţei pulsionale care determină neplăcere, spre deosebire de modificarea în contraraiu care intervine în procesul pulsional, transformându-l [5]. În comparaţie cu refularea, unde pulsiunea este îndreptată spre Se, în proiecţie ea este trimisă în exterior (Anna Freud), unii psihanalişti opinând că proiecţia ar precede, în evoluţia ontogenetică, refularea, în ceea ce priveşte impulsurile agresive[6]. De asemenea,*introiecţia*, şi proiecţia sunt considerate de Freud ca metode defensive fundamentale uzitate de către Eu în afecţiuni morbide şi sunt catalogate drept „mecansime nevrotice"[7].

Creşterea în intensitate a proiecţiei este determinată de: 1. Forţa emoţiilor şi necesităţilor; 2. nivelul de ambiguitate şi abstractizare a situaţilor; 3. puterea şi integritatea Eului; 4. diferitele substanţe ce pot produce un efect puternic asupra sistemului nervos (droguri, băuturi alcoolice, medicamente psihotrope) etc[8].

Diagnoza proiectivă szondiană (Testul Szondi) trebuie perceput ca o tehnică de analiză şi evaluare psihologică a funcţiilor bazale ale persoanei, ce oferă un prognostic calitativ[9], prin care se demonstraează „de ce subiectul este aşa şi ce poate deveni", spre deosbire de analizele cantitative care se rezumă la întrebarea „cum este subiectul"[10]. Astfel, putem răspunde la o întrebare simplă: de ce un torţionar a fost într-un fel şi ce ar putea deveni, şi nu doar cum a fost acesta în realitate.

Explicaţii freuidiene se pot sonda în spaţiul concentraţionar comunist, în ceea ce a reprezentat „celebrul" experiment din închisoare de la Piteşti (Fenomenul Piteşti)[11], care a avut loc între 1949-1951. Acolo s-a produs cea mai profundă şi traumatică experienţă umană, care a constat în transfomarea victimelor în torţionari, a identificării cu agresorul în situaţii limită[12]. Reeducarea de la Piteşti nu a avut drept scop aderarea la ideile comunismului a celor care se opuneau regimului, în special tinerii, ci realizarea unei puternice metamorfoze, a unei convertirii, cum o numeşte Marcel Petrişor[13]. La Piteşti se realizase, cum afirma Virgil Ierunca, „o mutaţie a psihismului omenesc. Se născuse un nou tip uman – dacă se mai putea numi astfel – care va deveni o enigma şi o teroare pentru deţinuţii din închisoarile alese pentru extinderea experienţei. Deoarece „insula" Piteşti era menită să devină „arhipelagul" Piteşti"[14].

Experimentul Piteşi reprezintă, cum bine spune istoricul Stéphane Courtois, un caz unic de *inginerie psihologică*, aici avem un „un fel de experienţă în eprubetă ca într-un laborator"[15], prin vastele metode de tortură fizice şi psihice încercându-se transformarea forţată a unor oameni normali în adepţi ai comunismului. Se aduce în acest fel în dezbatere o problemă importantă: mai poate istoria oferi o explicaţie validă unor situaţii istorice, precum experimentul Piteşti, fără să apleze la instrumentele de lucru utilizate de psihologie sau alte discipline? Desigur că unele evenimente istorice nu trebuie cercetate doar dintr-o perspectivă

[4]*Ibid.*
[5] Vasile Dem Zamfirescu, *Introducere în psihanaliza freuidiană şi post freudiană*, Bucureşti: Trei, 2003, p. 253.
[6]*Ibid.*,
[7] Anna Freud, *op. cit.* p. 36.
[8] Monica Licu şi Forin Rovenţa, *op. cit.*, p. 2.
[9]*Ibid.*
[10]*Ibid.*
[11] Vezi lucrarea lui Virgil Ierunca, *Fenomenul Piteşti*, ediţia a II-a, Bucureşti: Humanitas, 1991.
[12] Vasile Dem Zamfirescu, *op.cit.*, pp. 246-247.
[13]*Ibid.*, p. 247.
[14] Virgil Ierunca, *op. cit.*, p. 49.
[15] Stéphane Courtois, Despre „Experimentul Piteşti", disponibil la http://www.experimentulpitesti.org/public/video-clipuri-istorici/, accesat: 20 mai 2015.

istorică, întrucât şi această nobilă disciplină îşi are limitele sale metodologice şi epistemologice, de aceea necesitatea unei mai substanţiale aplecări spre psihanaliză, spre psihologie este necesară în scrisul istorigrafic actual. Bine remarcă Stéphane Courtois că este indispensabil un studiu al psihologiei conducerii statelor comuniste, a responsabililor sistemului represiv, pentru a înţelege cu adevărat cum funcţionau regimurile comuniste[16].

În închisoarea de la Piteşti, oamenii au fost supuşi la cele mai groaznice torturii fizice şi psihice, nici chiar sinuciderea nemaifiind permisă, numai identificarea cu torţionarul a putut determina eliminarea fricii[17] şi a presiunilor psihologice. Utilizarea acestui procedeu de apărare a fost impulsionat de starea de regresie psihică determinată de condiţiile de carceră inumane din acel spaţiu[18]. Pe lângă torturile aplicate şi imposibilitatea sinciderii, înjosirea la care au fost supuşi deţinuţii a condus la inserarea unei regresii maxime, la creearea unui sentiment de nepututinţă extremă, care este specific primei etape a copilăriei[19]. La Piteşti, sentimentul de abandon, de singurătate, de mizerie sufletească, de jignire a condiţiei umane, s-au coagulat într-o puternică traumă psihică.

Transfomarea, la rândul lor, a deţinuţilor torturaţi în torţionari, şi a regresiei, a fost determintă şi de un alt mecansim de apărare, a Eului-*refularea*[20], care se manifestă prin intermediul unei rezistenţe[21]. Procesul refulării, spune Freud, „constituie condiţia preliminară a formării unui simptom, dar şi un fapt în legătură cu care nu cunoaştem nimic asemănător. (…), ştim că acest impuls poate fi îndepărtat, respins, condamnat. Drept urmare, energia de care dispune îi este retrasă şi impulsul devine neputincios, însă poate persista ca impresie remanentă. Toate deciziile al căror obiect este un impuls sînt luate sub controlul conştient al *eului*. Lucrurile ar fi trebuit să se petreacă altfel, atunci când acelaşi impuls este refulat”[22].

Pentru experimentul Piteşti se poate discuta despre refularea valorilor şi principiilor pozitive, cu precădere a demnităţii umane, dar aceasta este pusă sub ameninţare, de întoarcerea refulatului[23].

„Fenomenul Piteşti” denotă *obedienţa* torţionarilor şi putem să facem o paralelă cu experimentele lui Stanley Milgram, realizate între 1960-1963 şi al căror rezultat a reflectat în anumite situaţii în care subiecţii se supun întru totul ordinelor, deşi comportamentul lor lasă de dorit şi este total opus propriilor principii şi valori, şi în plus ştiu şi sunt conştienţi că victimele suferă[24]. Obedienţa poate fi definită ca un fel de influenţă socială, care diferă de facilitatea socială, normalizarea sau conformismul, situaţiile de supunere reprezentând momente în care comportamentul celui vizat se schimbă datorită unui ordin dat de o persoană cu autoritate legitimă[25]. În plus, persoana autoritară supervizează ducerea până la capăt a ordinelor, iar atunci când persoana ţintă stă în dubii şi are o atitudine independentă, acesta

[16] *Ibid.*
[17] Vasile Dem Zamfirescu, *op.cit.*, p. 250.
[18] *Ibid.*, p. 251
[19] *Ibid.*
[20] *Ibid.*
[21] Sigmund Freud, *Introducere în psihanaliză, psihopatologia vieţii cotidiente*, traducere, studiu introductiv şi note: dr. Leonard Gavriliu, Bucureşti: Didactică şi Pedagogică, 1980, p. 256.
[22] *Ibid.*
[23] Vasile Dem Zamfirescu, *op.cit.*, p. 251.
[24] Şerban Ionescu şi Ana Muntean, „Rezilienţa în situaţie de dictatură”, în Şerban Ionescu (coord.), *Tratat de reziliență asistată*, traducere din franceză de Sofia Manuela Nicolae, prefaţă de Boris Cyrulink, Bucureşti: Trei, 2013, p. 501.
[25] Ştefan Boncu, *Psihologie socială* (Curs 17-Obedienţa), disponibil la http://www.psih.uaic.ro/~sboncu/romana/Curs_psihologie_sociala/Curs17.pdf accesat: 22 mai 2015.

remodifică ordinele care fac ca situaţia să pară mai coercitivă[26], punând o presiune mai mare pe cel care le execută.

Rezulatele experimentului au fost următoarele: 65 % au fost subiecţi obedienţi, adică 26 din 40, 14 subiecţi neobedienţi, care au preferat să încheie participarea, iar în ceea ce priveşte intensitatea şocurilor aplicate, media celor 40 de participanţi a fost de 375 volţi[27]. Practic, aceste experimente au demonstrat nivelul de supunere al unor oameni, ele contrazicând şi opinia grupului de psihiatri pe care Milgram l-a contactat înainte de începerea cercetării, aceştia crezând că majoritatea subiecţilor vor renunţa în momentul în care elevul va începe să se împotrivească[28].

Cu certitudine obedienţa personalului din aparatul represiv comunist, dacă s-ar fi realizat un experiment similar cu cel propus de Milgram, ar fi depăşit 65 %, întrucât pe lângă puterea ordinelor şi a fricii, în cazul torţionarilor comunişti mai intervine un element de bază, îndoctrinarea. Forţa pe care le-o conferea funcţia deţinută în închisorile şi penitenciarele comuniste, i-a determinat pe anchetatori şi gardineni să acţioneze cu exces de zel şi să execute cu rigurozitate ordinele, pentru că „aşa erau vremurile”. Având ca deviză: „Ordinul nu se discuta, se execută !” torţionarii au avut mână liberă şi legitimitatea autorităţii de a aplica metode de tortură după bunul lor plac şi în funcţie de rezistenţa deţinuţilor.

Un al doilea experiment care poate fi luat ca exemplu pentru ceea ce s-a întâmplat în Gulagul românesc, este cel de la Universitatea Standford din America, iniţiat de psihologul Philip Zimbardo în anul 1971, a cărui concluzie este următoarea: influenţa *contextului social* în care se află o persoană într-un anumit moment este în majoritatea cazurilor domninantă faţă de puterea şi capacitatea individului de a se opune[29].

Din cele 100 de persoane care au răspuns anunţului din ziarele locale, doar 24 au trecut de evaluările psihologice şi de interviuri, iar în urma selecţiei au fost acceptaţi numai indivizii cu un profil psihologic aproape de medie, fără antecedente penale şi fără probleme psihice[30]. Din cei 24 subiecţi, doar 18 au participat la desfăşurare, 9 ca gardieni şi 9 ca deţinuţi, iar după doar 6 zile, deşi era programat pentru 14 zile, Zimbardo a observat că situaţia nu mai putea să fie controlată şi a decis oprirea experimentului. Jucând rolul de gardieni şi deţinuţi, inţial scopul cercetării a fost de a înţelege psihologia deţinutului, însă studenţii-gardieni s-au identidificat cu rolul şi au făcut abuzuri faţă de aceştia[31]. Gardienii îşi făceau cu prisosinţă datoria deşi era doar un experiment, ei au abuzat de puterea oferită de context, iar deţinuţii au fost nevoiţi să suporte chinurile acţiunilor acestora[32]. Dar deja psihologul american putea să extragă esenţa experimentului: oameni normali, buni, plasaţi în locuri şi situaţii care le pot permite exercitarea puterii, devin răi şi brutali.

Forţele situaţionale, cum sunt şi cele din închisorile comuniste, i-au transformat pe gardineni, o parte dintre aceştia fiind oameni normali, în adevărate bestii care respectau

[26] *Ibid.*
[27] *Ibid.*
[28] Dewey A. Russel, *Introducere în psihologie*, cap. „Obedienţa omului. Studiul lui Milgram”, disponibil la http://www.scientia.ro/homo-humanus/107-introducere-in-psihologie-de-russ-dewey/3731-obedienta-omului-studiul-lui-milgram-.html , accesat: 22 mai 2015.
[29] *Psihologie - experimente cu oameni* , cap. “Experimentul falsei închisori”, disponibil la http://www.scientia.ro/homo-humanus/52-psihologie-experimente-cu-oameni/369-experimentul-inchisorii-universitatea-stanford-august-1971.html
[30] *Ibid.*
[31] Cosmin Dima, „Influenţele situaţionale în transformarea comportamentală a individului. Psihologia răului”, recenzie la Philip Zimbardo, *Efectul Lucifer. De la experimentalconcentraţionar Stanford la Abu Ghraib* Editura Nemira, Bucureşti, 2009. Traducerea: Roxana Melnicu, Dana Verescu, in *Sfera Politici*, nr. 141, noiembrie 2009, disponibil la http://www.sferapoliticii.ro/sfera/141/art15-cdima.html , accesta: 23 mai 2015.
[32] *Ibid.*

ordinele date. Sistemul represiv le-a oferit ceea ce nu aveau în viaţa de zi cu zi din afara închisorii, anume puterea de a-i domina pe alţii, umilinţa deţinuţilor le creştea mândria de a fi supliciatori şi le compesa reflulările.
Aşadar, obedienţa, influenţele situaţionale ale unor indivizi care au fost „instrumente represive", constituie şi pentru Gulagul românesc direcţii de cercetare ce trebuie mai bine investigate de istorici şi psihologi. Ascultarea cu nonşalanţaă a ordinelor, oferirea unui cadru de exercitare a puterii unor persoane chiar şi normale, dar al căror comportament se schimbă radical, sunt pucte de introspecţie pe viitor. O examinare mai amplă pluridisplinară, cu metode şi tehnici de cercetare împrumutate din psihologie sau de la alte discipline, probabil ar putea produce o schimbare în substanţa scrisului istoric românesc actual.

BIBLIOGRAPHY:

ANISESCU, Cristina „Perlaborarea trecutului traumatic: Gulagul românesc şi Holocaustul într-o aplicaţie comparativă", disponibil la http://phantasma.lett.ubbcluj.ro/?p=1588
BONCU, Ştefan, *Psihologie socială* (Curs 17-Obedienţa), disponibil la http://www.psih.uaic.ro/~sboncu/romana/Curs_psihologie_sociala/Curs17.pdf
COURTOIS, Stéphane, *Despre „Experimentul Piteşti"*, disponibil la http://www.experimentulpitesti.org/public/video-clipuri-istorici/
DIMA, Cosmin, „Influenţele situaţionale în transformarea comportamentală a individului. Psihologia răului", recenzie la Philip Zimbardo, *Efectul Lucifer. De la experimentalconcentraţionar Stanford la Abu Ghraib* Editura Nemira, Bucureşti, 2009. Traducerea: Roxana Melnicu, Dana Verescu, în *Sfera Politici*, nr. 141, noiembrie 2009, disponibil la http://www.sferapoliticii.ro/sfera/141/art15-cdima.html
FREUD, Anna, *Eul şi mecanismele de apărare*, traducere din limba engleză de Andrei Constantinescu, Bucureşti: Fundaţiei Generaţia, 2002.
FREUD, Sigmund, *Introducere în psihanaliză, psihopatologia vieţii cotidiente*, traducere, studiu introductiv şi note: dr. Leonard Gavriliu, Bucureşti: Didactică şi Pedagogică, 1980.
IERUNCA, Virgil, *Fenomenul Piteşti*, ediţia a II-a, Bucureşti: Humanitas, 1991.
IONESCU, Şerban (coord.), *Tratat de rezilienţă asistată*, traducere din franceză de Sofia Manuela Nicolae, prefaţă de Boris Cyrulink, Bucureşti: Trei, 2013.
LICU, Monica, ROVENŢA, Forin „Testul Szondi şi cunoaşterea psihologică a personalului din comunitatea de informaţii", disponibil la https://ro.scribd.com/doc/206892579/Despre-T-szondi-Florin-Roventa
PSIHOLOGIE - experimente cu oameni, cap. "Experimentul falsei închisori", disponibil la http://www.scientia.ro/homo-humanus/52-psihologie-experimente-cu-oameni/369-experimentul-inchisorii-universitatea-stanford-august-1971.html
RUSSEL, Dewey A., *Introducere în psihologie*, cap. „Obedienţa omului. Studiul lui Milgram", disponibil la http://www.scientia.ro/homo-humanus/107-introducere-in-psihologie-de-russ-dewey/3731-obedienta-omului-studiul-lui-milgram-.html
ZAMFIRESCU, Vasile Dem, *Introducere în psihanaliza freuidiană şi post freudiană*, Bucureşti: Trei, 2003.

Acknowledgement:
Această lucrare a fost realizată şi publicată prin finanţarea de către Programul Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane, prin proiectul ***„Sistem integrat de îmbunătăţire a calităţii cercetării doctorale şi postdoctorale din România şi de promovare a rolului ştiinţei în societate": POSDRU/159/1.5/S/133652.*** (The research presented in this paper was supported by the European Social Fund under the responsibility of the Managing Authority

for the Sectoral Operational Programme for Human Resources Development, as part of the grant POSDRU/159/1.5/S/133652.)

DAL PRINCIPIO "WIE ES EIGENTLICH GEWESEN" ALLA STORIA-ARTE. LEOPOLD VON RANKE E IL PARADIGMA STORIOGRAFICO HISTORISTO

Diana-Maria Dăian,

PhD Student, "Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: At the middle of the nineteenth century, the German historian Leopold von Ranke was showing a particular interest for the universe of the historical writing and, of course, for the means by which the reconstruction of the past realities could be made. According to his opinion, writing history, elaborating a representation of the past did not mean following a pattern, in other words a model that once truly respected could lead to a practical work expressing the unique point of view upon the narrated facts. On the contrary, Leopold von Ranke rejected the Illuminist tradition and the eighteenth-century educative and moralizing history, emphasizing the necessity of acknowledge and understanding of the past by each individual.

Taking into account these considerations, the following research intends to analyze the fundamental principles of the Rankean historical conception, their influence upon the historical methodology being able to emphasize the originality and the modernity of the historical investigation. Secondly, the analysis aims to show to what extent Leopold von Ranke has belonged to a movement born within the German universe of historical writing in the Romantic period, determining the apparition of a historiographical pattern. Finally, the investigation is willing to evaluate the positive aspects and the limits of the Rankean historical conception and method, to put it in other words, whether the Rankean historiographical pattern proves its availability in the contemporary universe of historical writing.

Keywords: Historicism, historical criticism, scientific history, historical imagination, magistra vitae.

L'introduzione della *Storia della papalità* (1834-1836) scritta da Leopold von Ranke contiene un fragmento interessante per la maniera in quale la storia viene scritta secondo l'opinione dello storico tedesco: "*un italiano oppure un romano, un cattolico, studierebbe il tema [n.a. la storia dei papi] in una maniera totalmente distinta dalla mia. Essendo la vittima di esprimere le simpatie personali oppure molto probabile, come il problema vine posto adesso, l'aversione, questo darebbe alla sua opera una strana e, certamente, una molto di più impressionante coloratura; lui dimostrerebbe in numerosi aspetti essere più elaborato, più ecclesiastico, più locale. Secondo questa opinione, non si aspetta che un protestante o un nord-tedesco sia un concorrente per lui. Lui si rivolge al potere dei papi con più indifferenza; fin dall'inizio, lui deve evitare quella rappresentazione vivace, natta dalla simpatia oppure dall'ostilità e che produrrebe una certa impresione in Europa. Per tali detagli ecclesiastici o canonici non possiamo manifestare nessuna simpatia. Da una parte, la posizione che noi occupiamo ci permette, se non mi sbaglio, punti di vista distinti, più puri e meno favorevoli della storia."*[1]

[1]Leopold von Ranke, *The History of the Popes: their Church and State and especially of their Conflicts with Protestantism in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, cu o traducere de E. Foster, vol. I, Londra, 1847, pp. XVII-XVIII, http://books.google.ro/books?id=a-4QAAAAIAAJ&printsec=frontcover&hl=ro&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, il 02.02.2013, alle ore 12:45.

L'uso di tali sintagmi come "abordare un soggetto", "coloratura", "rivolgersi", "rappresentazione", "punti di vista" e intenta a sottolineare la preoccupazione di Ranke per l'universo della scrittura storica e, certamente, per la modalità in quale viene fatta la ri-creazione delle realtà passate. Secondo Ranke, scrivere la storia, costruire una rappresentazione del passato non bisogna rispettare un modello, un *pattern*, il quale seguito con fedeltà da nascita a un'opera pragmatica, esprimendo l'unico punto di vista coretto sugli avenimenti narrati. Al contrario, lo storico tedesco rompe con la tradizione illuminista e mantiene la distanza dalla storia con finalità educativa e di istruzione, morale del Settecento, sostenendo la necessità di conoscere e capire il passato da ognuno. Dunque, esiste "una maniera molto distinta" di analizzare la storia della Santa Sede da un italiano o un cattolico, che da alla storia una certa coloratura, ma esistono anche "punti di vista diversi" sul soggetto in discussione che appartengono a un protestante o un tedesco del nord. Mentre la contribuzione dei primi sarebbe costituita di una storia più elaborata, più ecclesiastica, più locale", la ricerca di un protestante avrebbe una finalità "più storica". Quali sono i significati dell'obiettività storica secondo Ranke? In che misura possiamo parlare della modernità e originalità della metodologia usate dallo storico tedesco? C'è davvero Ranke il fondatore di un paradigma nella storiografia tedesca dell'Ottocento? E finalmente possiamo parlare della validità dei principi proposti da Leopold von Ranke nel discorso storico contemporano?

Questo studio intende a analizzare i principi fondamentali della concezione storica rankeana, la loro influenza sulla metodologia storica essendo in grado di sottolineare la modernità e l'originalità della ricerca dello storico tedesco. Secondariamente, la ricerca vuole mostrare in che misura Leopold von Ranke appartiene a un movimento cristalizzato nell'universo della scrittura storica tedesca dell'epoca romantica, mettendo allo stesso tempo i fondamenti di un paradigma storiografica. Finalmente, la presente analisi ha lo scopo di valutare i punti forti e i punti deboli della oncezione e della metodologia storica rankeana dal punto di vista della maniera di scrivere la storia nell'epoca contemporanea, meglio dire, in che grado il modello proposto da Ranke dimostra la sua validità nel contesto delle esigenze storiografice attuali.

L'ipotesi di questa ricerca e rappresentata dall'idea che il volto dello storico Leopold von Ranke può essere facilmente costruito attraverso le sue opere, l'introduzione del seminario nell'universo universitario come laboratorio di ricerche storiche, ma anche attraverso le sue iniziative in quanto riguarda l'assessamento dello statuto autonomo e scientifico della storia.[2] Per poter valutare la reputazione e l'influenza che Ranke ha havuto verso la tradizione storiografica, è necessario un breve percorso professionale di questo storico. Leopold von Ranke nacque nel 1795, nell'elettorato di Sassonia, dove ha seguito anche i primi studi nel gimnasio di Schulpforta, avendo come interesse la storia antica (il mondo greco).[3] Si è iscritto ulteriormente all'Università di Leipzig, dove ha studiato filologia. Poco convinto dalle lezioni del professore di storia e contrariato dal volume bruto di informazione storica che era difficile da "digerire", Ranke divenne attrato dalla storia della Chiesa e dalla letteratura, dimostrando una grande simpatia per i *leader*, i capi dell'universo letterario del Medio Evo e della epoca moderna.[4] Nell'intervallo cronologico 1817-1825 Ranke fece l'insegnante di lingue classice e di storia e letteratura antica presso l'Università di Frankfurt; il periodo passato in Frankfurt fu quello che secondo l'opinione di Edward Gaylord

[2]Frederick C. Beiser, *The German Historicist Tradition*, Oxford University Press, Oxford, pp. 253-254.
[3]Edward Gaylord Bourne, "Leopold von Ranke", in *The Sewanee Review*, vol. IV, no. 4, 1896, p. 386, www.jstor.org, il 12.12.2012, alle ore 10:06; Hans Kohn (recenzore), Theodore H. von Laue, *Leopold von Ranke: The Formative Years* (Princeton University Press, Princeton, 1950, 227 p.), in *The Journal of Modern History*, vol. 23, no. 3, 1951, pp. 279-280, www.jstor.org, il 12.12.2012, alle ore 10:08.
[4]Gaylord Bourne, *Leopold von Ranke*, p. 386.

Bourne, ha provocato l'orientamento dell'interesse da filologia a storia, la transizione essendo facilitata dalle lezioni di letteratura antica vista come monumento del passato.[5] Allo stesso tempo, Bourne considera che Frankfurt è il momento critico della vita dello storico tedesco: è qui dove comincia gli studi sistematici, il fondamento per l'attività che svolgerà a Berlino, è qui dove diventa cosciente dalla vocazione per l'universo storico e certo, è qui dove sviluppa il suo criticismo attraverso il quale aprirà una nuova fasi nella storiografia.[6] L'opera di 1824, *Geschichte der romanischen und germanischen Völker von 1494 bis 1514 (La storia dei popoli germanici e romanici dal 1494 fino al 1514)* conceda a Ranke un posto di assistente universitario a Berlino, dove potrà dedicarsi alla ricerca per più di 45 anni (1824-1870). Educato nello spirito della filologia classica, Ranke sviluppa la sua abilità di comparare i fonti storici e di mettere d'accordo le idee contradittorie di un fatto storico così che l'opera di 1824 sarà considerata dalla storiografia ulteriore come l'inizio della storia critica.[7] La più importante contribuzione di Ranke nell'insegnamento della storia in università rimane senza dubio l'introduzione del seminario, cioè la familiarizzazione e l'istruzione degli studenti nel lavoro indipendente, prattico e nell'uso del criticismo, della precisione e dell'esplorazione del soggetto attraverso la consultazione di manoscritti originali oppure di volumi di documenti stampati (*historische Übungen*).[8] Da un'altra parte, le iniziative di Ranke nel settore della ricerca storica sono materializzati da quattro opere importanti, tre lavori di storia moderna, la storia della Germania, la storia della Francia e la storia dell'Inghilterra (*Deutsche Geschichte im Zeitalter der Reformation*; *Französische Geschichte, vornehmlich im sechszehnten und siebzehnten Jahrhundert; Englische Geschichte, vornehmlich im sechszehnten und siebzehnten Jahrhundert*) e la storia della Santa Sede nei secoli XVI-XVII. L'ultimo progetto che appartiene a Leopold von Ranke sarà una storia universale (*Weltgeschichte-Die Römische Republik und ihre Weltherrschaft*). Morì a 90 anni, "dedicando più di 60 anni della sua vita all'interpretazione della vita umana dall'inizio della storia scritta fino alla sua epoca".[9]

Come può essere caraterizzata questa specifica "interpretazione della vita umana" di quale parla Edward Gaylord Bourne? In altre parole, quali sono i principali elementi che definiscono la concezione e il metodo storico di Leopold von Ranke?

Una prima caratteristica della concezione rankeana è rappresentata dall'*autonomia della storia*, una visione che si sviluppa dopo il suo arrivo a Berlino (1825) e che si oppone nettamente all'idea hegeliana della supremazia della filosofia.[10] Al momento dell'anno 1825, in Berlino esistevano già due "fazioni": "la scuola filosofica", centrata sulla figura di Hegel e "la scuola storica", sviluppata da Schleiermacher e avendo come membri Savigny, Eichhorn e Niebuhr.[11] Mentre la prima "fazione" sosteneva che la razione è quella che determina la finalità e le leggi storiche, la seconda "scuola" considerava che la razione era limitata alle testimonianze trovate nei fonti.[12] Ranke ha discusso il conflitto tra lo statuto della storia e delle altre discipline, sottolineando che lo scopo della storia era identificare quel principio che sorprendeva la specificità del settore storico, che permetteva delimitare la storia e la filosofia e che impediva la subordinazione della storia alla filosofia.

[5]*Ibidem*, p. 388.
[6]*Ibidem*, p. 389.
[7]Bonnie G. Smith, "Gender and the Practices of Scientific History: The Seminar and Archival Research in the Nineteenth Century", in *The American Historical Review*, vol. 100, no. 4, 1995, p. 1166, www.jstor.org, il 12.12.2012, alle ore 10:14.
[8]Gaylord Bourne, *Leopold von Ranke*, p. 393; Smith, *Gender and the Practices*, p. 1154.
[9]Gaylord Bourne, *Leopold von Ranke*, p. 400.
[10]Beiser, *The German Historicist Tradition*, p. 258.
[11]*Ibidem.*
[12]*Ibidem.*

Un'altra caratteristica della concezione storica rankeana è attacata al *problema della finalità nella storia.* Se Hegel era l'adetto di una storia che permetteva la conoscenza dell'intero, dell'universale, Ranke si mette alla direzione opposta e vede nella storia la disciplina attraverso quale si può realizzare la conoscenza del particolare, dell'individuale.[13] Il soggetto della storia è l'individo come prodotto di un certo contesto; non dare importanza alle condizioni che sono state alla base della sua formazione, separarlo dal contesto in quale è attivo, annulare la sua valore come membro di una comunità non rappresentano secondo Ranke altro che un'assurdità. Da questo punto di vista, ogni epoca storica ha la sua individualità, ogni nazione ha il suo modo di pensare, di azzionare e di vivere, ha il suo sistema di principi e valori alle quali si rivolge. Conoscere e capire storicamente e aggiungere la finalità della storia non è la recezione passiva del passato, ma l'assimilazione attiva, l'identificazione con questo.

[13] *Ibidem,* p. 265.

INITIATION MOMENTS OF THE LIFE OF THE PUPILS FROM CRAIOVA IN THE YEARS 1864-1928: THE FIRST DAY OF SCHOOL AND THE END OF THE SCHOOL YEAR

Daniel Motoi

PhD Student, "Valahia" University of Tîrgoviște

Abstract: *The festivities organized each year with the occasion of the beginning and the end of the school year acted as defining elements which marked the rhythm of the life of the two important actors of the post-1864 Romanian education system: the pupils and the teachers. If the festivity of the beginning of the school year was organized without much pomp (a short divine service and some speeches), the ceremony that marked the end of the school year was much spectacular and was formed by two distinct moments: the solemn ceremony where the diligent pupils received the education awards and the artistic celebration that followed. Both of these festivities emphasized the cyclic shape of the school year, which began and ended with a solemn festivity.*

Keywords: pupils, festivity, rhythm, awards, initiation moments.

Nu este exagerat să spunem că ritmul unei epoci sau al unei vieţi omeneşti este dat, la un nivel foarte general, de modelul în care se înscrie succesiunea momentelor alerte, care abundă de evenimente importante şi a momentelor liniştite, de tihnă. Aplicând acest model la o profesiune, la o meserie, atât în perioada analizată în lucrarea de faţă, cât şi în zilele noastre, la debut de secol XXI, observăm că alternanţa muncă-odihnă ocupă, în continuare, un loc important în stabilirea ritmului. Pentru profesorii şi elevii din învăţământul craiovean, deasupra ritmului zilnic, modelat de programul şcolar, acţiona un alt ritm, construit la o scară mai mare, care lua forma unor succesiuni de segmente de timp egale cu un an şi care, definite fiind de alternanţa perioade de cursuri şcolare/perioade de vacanţă, tindeau să se asemene până la identitate perfectă.

La rândul său, anul şcolar propriu-zis avea propriul ritm, stabilit, între alte elemente, de principalele sărbători şcolare şi naţionale între care se înscriu, ca mici momente iniţiatice, festivităţile şcolare prilejuite de deschiderea respectiv terminarea anului şcolar.

Comparată cu serbarea de sfârşit de an şcolar, festivitatea ţinută de fiecare şcoală în septembrie, la începutul anului şcolar, pare a nu avea o importanţă deosebită, fiind introdusă doar de obişnuinţa de a marca, printr-un moment festivist, iniţierea unui nou ciclu şcolar. În realitate, prin elementele sale constituente, festivitatea căpăta un aer foarte solemn, care trebuie să fi impresionat, în multe ocazii, asistenţa.

Astfel, anul şcolar începea pentru toate instituţiile şcolare din oraş cu un Te-Deum, care avea loc fie la o biserică din apropiere sau chiar în şcoală, în cadrul căruia era oficiată Sf. Liturghie şi era sfinţită apa. Slujba religioasă era efectuată de preoţi fără plată suplimentară, întrucât se considera că această practică era „o datorie de păstor sufletesc" a acestora care, în acest fel, reuşeau „să insufle copiilor mai de aproape sentimentul religios"[1]. Urma apoi un „discurs de ocaziune" ţinut de director sau de un reprezentant al conferinţei şcolii, care, în unele instituţii de învăţământ, era păstrat în arhiva şcolii, festivitatea încheindu-se cu lecturarea Regulamentului de ordine şi disciplină al şcolii. La toate aceste momente

[1] Serviciul Judeţean al Arhivelor Naţionale Dolj (în continuare, SJAN Dolj), fond Liceul externat de fete „Regina Elisabeta" Craiova, dos. 1/1900, f. 7; fond Şcoala Generală Nr. 1 „Obedeanu", dos. 72/1899, f. 60.

participau, în mod obligatoriu, conducerea şcolii, toţi membrii corpului didactic şi elevii şcolii. La festivitate puteau participa, de asemenea, oficialităţi locale şi centrale, diverşi invitaţi, părinţii elevilor sau simpli curioşi. Ziua organizării acestei festivităţi nu a fost întotdeauna aceeaşi, diferitele regulamente şcolare aflate în vigoare în această perioadă menţionând ca dată de începere a anului şcolar zilele 1 septembrie şi, mai târziu, 15 septembrie[2]. Din diverse motive, legate de factori precum progresul lent al pregătirilor pentru primirea şcolarilor, izbucnirea unor evenimente istorice importante sau acţiunea destabilizatoare a unor boli molipsitoare, aceste date au fost depăşite în multe ocazii[3]. În perioada imediat următoare încheierii acestei festivităţi, în aceeaşi zi sau, cel mai târziu, în ziua/zilele următoare, conferinţa profesorilor şcolii punea la punct ultimele detalii privind stabilirea orarului zilnic, a programului şcolar, aprobarea manualelor şcolare etc.[4]

Între momentele care marchează curgerea anului şcolar şi stabilesc ritmul vieţii elevilor şi, mai ales, a profesorilor, serbarea înmânării premiilor şcolare are semnificaţia cuvântului final, a unui metaforic sunet de clopoţel care marchează de fiecare dată, pavlovian, graniţa temporală dintre ora de clasă şi pauză, respectiv dintre şcoală şi vacanţa cea mare. Ciclicitatea anului şcolar este, în acest fel, perfectă: debutează şi se încheie cu o festivitate şcolară. În această grilă de interpretare, solemnitatea înmânării premiilor devine un adevărat moment iniţiatic: cel prin care se obţine un nou grad de maturizare, care apropie cu încă o unitate de măsură de obiectivul asumat oficial de sistemul de învăţământ – transformarea elevului în cetăţean supus Patriei.

Prin elementele sale constitutive, solemnitatea înmânării premiilor era învestită cu un rol multiplu: popularizarea unora dintre valorile esenţiale în procesul de formare a viitorului cetăţean (meritocraţie, perseverenţă, acceptarea diverselor tipuri de ierarhii), intensificarea spiritului de competiţie din interiorul grupului de elevi, ocazie de afirmare a unor modele comportamentale sau de succes personal sau profesional (prin discursul ţinut de director şi de diversele personalităţi prezente la serbare), scoaterea în relief a rezultatelor cele mai bune ale şcolii prin focusarea doar asupra elitelor etc.

În arhitectura sistemului de învăţământ imaginat de Minister, ceremonialul înmânării premiilor căpăta şi o amplă valenţă didactică, ce depăşea spaţiul jurisdicţional al instituţiilor şcolare, extinzându-se asupra părinţilor elevilor şi asupra cetăţenilor participanţi, în general. Astfel, în nota emisă la 27 mai 1865 de Ministerul Instrucţiunii Publice i se cerea directoarei Şcolii Centrale de fete din oraş să dea o amploare deosebită solemnităţii acordării premiilor, la care era îndemnată să atragă un număr cât mai mare de părinţi sau „străini”, astfel ca, pe de o parte, să încurajeze elevele spre calea învăţăturii spornice, şi, pe de altă parte, să-i motiveze pe părinţi şi pe ceilalţi cetăţeni ai oraşului să devină parteneri ai statului în efortul de a ridica nivelul moral şi intelectual al societăţii[5].

Festivitatea acordării premiilor marca în mod oficial sfârşitul anului şcolar şi era celebrată cu un fast deosebit de obicei în ziua de 29 iunie, când erau sărbătoriţi Sf. Apostoli

[2] C. Lascăr, I. Bibiri, *Colecţiunea legilor, regulamentelor, programelor şi diferitelor decisiuni şi dispoziţiuni generale ale acestui departament de la 1864-1901*, Bucureşti, Imprimeria Statului, 1901, pp. 235, 257-258, 277, 332, 341, 345, 377; SJAN Dolj, fond Şcoala primară de fete „Ştefan Romăneanu”, dos. 48/1921-1927, f. 323, 865, 1071.

[3] *Anuarul Şcoalei profesionale „Madona-Dudu” din Craiova pe anul 1924-1925*, Craiova, Institutul de Arte Grafice „Ramuri”, 1925, p. 3.

[4] SJAN Dolj, fond Liceul externat de fete „Regina Elisabeta” Craiova, dos. 1/1885, f. 194, dos. 1/1901, f. 157-159.

[5] Nicolae Andrei, *Istoria învăţământului din Craiova*, vol. II, Craiova, Editura Alma, 2005, p. 193.

Petru şi Pavel[6]. Festivitatea putea fi organizată de fiecare şcoală în propriul local, dar, de regulă, şcolile de stat, şi mai ales cele primare, organizau o festivitate comună, ţinută de regulă în sala de festivităţi a Liceului „Carol I”[7].

La serbare erau obligaţi să participe directorul şcolii, institutorii sau profesorii şi elevii şcolii. Alături de aceştia, participau aproape întotdeauna, ca invitaţi speciali, diverse oficialităţi locale sau centrale precum prefectul, primarul, preşedintele Curţii de Apel, revizorul şcolar, diverşi reprezentanţi ai Primăriei dar şi personalităţi de prim rang din viaţa politică românească precum membri ai guvernului sau chiar ai familiei domnitoare. În aceste cazuri, preşedinţia solemnităţii era asigurată de revizorul şcolar sau de oricare alt reprezentant al administraţiei învăţământului sau, în lipsa acestora, de reprezentantul Primăriei Craiova.

Sub mandatul de ministru al lui Spiru Haret s-a impus obiceiul ca preşedinţia solemnităţii să fie deţinută, în oraşele reşedinţă de judeţ, de prefectul judeţului sau, în lipsa acestuia, de primarul oraşului. În cazurile (rare) când invitaţiile trimise de directori nu erau onorate, cel care prezida ceremonia era directorul şcolii (sau reprezentantul directorilor, în situaţiile în care serbarea era organizată de mai multe şcoli). Grosul publicului era dat de elevii care nu primeau premii şi de părinţii elevilor[8].

Festivitatea în sine se derula după un program destul de rigid, repetat, cu schimbări nesemnificative, în ceea ce priveşte momentele principale şi ordinea în care acestea se derulau, în aceeaşi formă în toată perioada analizată, fie că vorbim de şcolile primare sau cele secundare. În principiu, dacă se respecta programul hotărât de regulamentele aprobate de minister[9], momentele serbării se succedau în ordinea următoare:

a) un „imn de ocasiune” sau cu imnul regal, cântat de elevii şcolii;

b) discursul adresat autorităţii şcolare de către unul dintre directori – delegat în acest sens de colegii săi, într-o şedinţă de consfătuire organizată în prealabil, de regulă la 1 iunie, în care era decise detaliile generale ale acestui mesaj – sau, în lipsa acestuia, de unul dintre profesori sau institutori. Textul discursului trebuia comunicat autorităţilor şcolare, în vederea pregătirii răspunsului, înainte de festivitate;

c) răspunsul autorităţilor prezente - reprezentantul Ministerului sau orice altă oficialitate. Aceste discursuri se distingeau, în general, prin abordarea unui inventar problematic circumscris ariei dedicate problemelor specifice învăţământului – importanţa

---

[6] Obiceiul organizării festivităţii înmânării premiilor în ziua de 29 iunie nu a fost întotdeauna respectat, înştiinţările făcute de directorii şcolilor către revizoratele şcolare menţionând şi alte date, situate, e drept, în preajma sărbătoririi Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel. De altfel, chiar şi regulamentele emise de minister au stabilit, cu diverse ocazii, ca dată de organizare a acestei ceremonii ziua de 25 iunie pentru şcolile primare – când, oricum, se recomanda ca şcolile de băieţi să ţină serbarea dimineaţa, la orele 9 a.m., iar şcolile de fete după amiaza, la orele 3 p.m. – sau de 30 iunie pentru şcolile de fete. (C. Lascăr, I. Bibiri, *op. cit.*, pp. 458, 697, SJAN Dolj, fond Şcoala Generală Nr. 1 „Obedeanu”, dos. 18/1871, f. 13, 14, dos. 21/1873, f. 51vs; fond Inspectoratul Şcolar Craiova, dos. 4/1914, f. 51; fond Liceul de fete „Ecaterina Urziceanu”, dos. 12/1925-1926, f. 86; fond Şcoala primară de fete Nr. 1 „Regina Elisabeta”, dos. 18/1877, f. 43).

[7] În dispoziţiile date de Minister se specifica faptul că sala care era destinată găzduirii aceste festivităţi trebuia să fie cât mai spaţioasă şi să fie plasată cât mai în centrul oraşului. În Craiova, sălile care îndeplineau cel mai bine aceste condiţii erau cele aparţinând Liceului de băieţi „Carol I” şi Institutului de fete „Lazaro-Otetelişanu”, sau Teatrului Teodorini, preferate, din acest motiv, sălilor de festivităţi ale celorlalte şcoli din Craiova. Au fost şi ocazii, însă, când serbarea de sfârşit de an şcolar a fost organizată în atmosfera impunătoare a „Sălii paşilor pierduţi” a Palatului de Justiţie din oraş sau în aer liber, în Grădina Bibescu (SJAN Dolj, fond Liceul externat de fete „Regina Elisabeta” Craiova, dos. 2/1883, f. 27; fond Şcoala Generală Nr. 1 „Obedeanu”, dos. 29/1885, f. 50, dos. 43/1894, f. 104, dos. 53/1895, f. 59; Elena Caragea, Constantin Păun, Ioana Popescu, *op. cit.*, p. 70; „Gazeta Învăţătorului”, an I, nr. 4, 15 iulie 1891, p. 6).

[8] M. Stăureanu, *Istoricul Şcoalei israelito-română „Lumina” din Craiova (1863-1923)*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1923, p. 23.

[9] C. Lascăr, I. Bibiri, *op. cit.*, pp. 240, 241, 283, 349, 458, 469, 603, 696, 697, 713.

educaţiei, progresul realizat, efortul meritoriu depus de dascăli, problemele pe care sistemul nu reuşise să le rezolve etc. – sau extras din câmpul ideatic centrat pe preocupările viitoare ale elevilor, văzuţi ca cetăţeni în devenire: respectarea ordinii sociale, îndeplinirea datoriei, valorificarea experienţei civice a celor maturi[10].

d) solemnitatea propriu-zisă a împărţirii premiilor, în cadrul căreia erau premiaţi elevii distinşi la învăţătură, după care directorul amintea doar (fără a-i invita să urce pe scenă) pe elevii care meritau menţiune onorabilă. Ministru al învăţământului în 1885, Spiru Haret a instituit obiceiul ca premiul I să fie înmânat de prefectul judeţului iar premiile II şi III de către primarul oraşului;

e) serbarea se încheia printr-un imn final şi diverse cântece şcolare[11].

Ceremonia împărţirii premiilor era aşezată în rândul celor mai importante sărbători şcolare, egală în însemnătate cu festivităţile organizate pentru celebrarea zilelor de 24 ianuarie sau 10 mai, toate având menirea de a „face impresie adâncă asupra inimii copiilor”, astfel că, prin regulamentele emise, Ministerul le-a cerut organizatorilor (directorii şi corpul profesoral) să depună tot efortul pentru a da întregii manifestări o înfăţişare cât mai solemnă iar cuvântările ţinute de oficialităţi să aibă un caracter „naţional patriotic”.

În cadrul solemnităţii de înmânare a premiilor, elevii fruntaşi la învăţătură primeau, în afară de diploma doveditoare a premiului câştigat şi un anumit număr de cărţi, care erau, în cazul şcolilor din Craiova, oferite de Primărie sau Prefectură, pornind de la listele nominale înaintate, pentru acest scop, de directorul fiecărei instituţii şcolare, imediat după încheierea examenelor finale, prin intermediul revizorului şcolar. Cărţile erau cumpărate prin licitaţie publică, organizată de Comitetul de premiere, în funcţie de informaţiile primite de la revizorul şcolar. O parte a cărţilor de premii provenea, de asemenea, din direcţia Ministerului Instrucţiunii Publice[12].

În afară de cărţile cumpărate de Primăria oraşului, se practica, de asemenea, obiceiul completării listei cărţilor oferite elevilor merituoşi prin donaţii ale unor diverşi particulari, cărţile aparţinând acestei categorii fiind înmânate elevilor stabiliţi de director, dar cu titlul de accesit I, II şi III. Grupul celor dispuşi să contribuie la creşterea fondului de cărţi destinate premianţilor era format, în general, din politicieni, actuali şi foşti profesori, directori ai şcolilor din oraş, personalităţi culturale etc. şi a fost mai mereu, în ceea ce priveşte oraşul Craiova din a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi până la Primul Război Mondial, în ciuda componenţei sale mai degrabă firave din punct de vedere numeric, deosebit de activ.

Spre exemplu, la sfârşitul anului Şcolar 1864-1865, pentru achiziţionare de cărţi pentru elevii premianţi din oraş, Consiliul municipal a oferit suma de 4.000 de lei, cărora li s-au adăugat şase opere în limba franceză, în ediţie de lux, oferite de preşedintele Tribunalului Dolj, 40 de exemplare ale cărţii *Patria sau recunoştinţa* oferite de Anton Brăiloiu, 60 de cărţi religioase şi morale donate de revizorul ecleziastic, 12 cărţi „valoroase” venite din partea lui

[10] *Solemnitatea distribuţiunii premieloru la Liceulu din Craiova pe anulu scolasticu 1884*-1885, Craiova, Tipo-Litografia Naţionale Ralian Samitca, 1885, pp. 3-9; *Cuvântarea D-lui G. I. Buşilă, ţinută la solemnitatea distribuţiunii premiilor* în *Anuarul Liceului „Carol I”*, Craiova, Editura Samitca, 1888, pp. 6-8; N. Economu, *Discursul pronunţat cu ocasiunea distribuirei premiilor şcoalelor secundare în sala teatrului din Craiova la finele anului şcolar 1890-1891*, Craiova, Tipo-Litografia Naţionale Ralian şi Ignat Samitca, 1891, pp. 3-12.

[11] SJAN Dolj, fond Şcoala Generală Nr. 1 „Obedeanu”, dos. 18/1871, f. 13-14vs, dos. 20/1872, f. 32vs, 33, dos. 21/1873, f. 31vs, 32, dos. 23/1874, f. 35, 36, dos. 27/1877, f. 67, 68, dos. 29/1885, f. 50, dos. 31/1886, f. 39, dos. 32/1886, f. 59vs, 60, 60vs; fond Liceul externat de fete „Regina Elisabeta” Craiova, dos. 2/1883, f. 27, 27vs, dos. 5/1882, f. 21, 21vs; fond Şcoala primară de fete Nr. 1 ”Regina Elisabeta”, dos. 18/1877, f. 43vs.

[12] Elena Caragea, Constantin Păun, Ioana Popescu, *op. cit.*, p. 68; SJAN Dolj, fond Liceul externat de fete „Regina Elisabeta” Craiova, dos. 2/1883, f. 21, dos. 1/1888, f. 26vs, dos. 1/1900, f. 58, 59; fond Şcoala Generală Nr. 1 „Obedeanu”, dos. 29/1885, f.47; fond Şcoala primară de fete „Ştefan Romăneanu”, dos. 48/1921-1927, f. 250.

Ignat Samitca (patron, împreună cu fratele său, Ralian, al unui Institut de Editură şi Arte Grafice), diverse cărţi oferite de alţi cetăţeni ai oraşului, în valoare totală de 649 lei etc.[13]

De asemenea, în aceeaşi perioadă, doar pentru premierea elevilor Şcolii Generale de băieţi Nr. 1 din Craiova au fost donate, în afară de cele 126 de volume venite de la Ministerul Instrucţiunii Publice, prin intermediul Comitetului şcolar local, un număr impresionat de alte cărţi, oferite de Primăria Craiova (306 volume), Comitetul Permanent al Judeţului Dolj (45 volume), d-na Luţa Dimitriadis (50 cărţi), d-nul Anastase Stolojan (50 cărţi, în valoare de „doi napoleoni de aur"), d-nul Gheorghe Chiţu (28 volume), d-nul George Panaiotescu (10 volume), d-nul Teodor Vasile David (10 volume), d-nul George Constanţiu (22 volume), d-nul Dimitrie Căpreanu (12 volume), părintele Papasolescu (4 volume) şi d-nul Teodor Tănislăvescu (2 volume)[14]. După înfiinţare, Liga pentru Unitatea Culturală a Tuturor Românilor – secţia Craiova a donat în dese rânduri cărţi pentru premierea elevilor premianţi[15].

Cărţile primite de elevii merituoşi constau în manuale (aritmetică, gramatică, caligrafie, geografie, desen liniar etc.), calendare (*Calendarul bunului cultivator*), cărţi religioase (*Evanghelii, Rugăciuni, Istoria sacră*, *Catehismul moral, Istorii biblice, Rugi, Culegere de rugăciuni, Istoria Bisericească, Istoria Bibliei, Istoria Sacră, Catehismul elementar, Rugi, Viaţa Mitropolitului Veniamin Costache, Biblia Sacră Ilustrată, Istoria Vechiului şi Noului Testament* de Gr. Boroianu, *Dogmele religiunii creştine* de Dr. Constantin Popescu), multe cărţi de literatură şi didactică dar şi de ştiinţe (*Istoria naturală*) sau istorie (*Istoria Ţărilor Unite Române* de Laurian, *Belizarie, Mihai Viteazu, Istoria Daciei, Istoria Românilor* de V. A. Urechia, *Biografii ale domnilor români*, totde V. A. Urechia, *România Regală, Cronicele* de Şincai, *Mitologia greacă, Istoria critică a Românilor* de Haşdeu, *Istoria revoluţiunei române din 1821* a lui Aricescu, *Istoria Română* de Tocilescu, *Istoria critică universală, Instituţiunile românilor* de I. H. Rădulescu, *Istoria Românilor sub Mihai Vodă Viteazul* etc.), almanahuri (*Almanahul România Junǎ*), diverse dicţionare , atlase , albume (*Albumul Macedo-Român*), piese de teatru, cărţi în limbi străine (în general, în limba franceză), cărţi moralizatoare (*Micul şcolar, Micul ultraj, Datoriile copiilor către părinţi, Morala în faptă sau bune exemple*), hărţi şi felurite alte cărţi considerate a fi „folositoare" premianţilor (*Quateva noţiuni de messurători, Cunoştinţe folositoare, Grădinăria, Bucătărease, Modele de desen, Esserciţii de lectură, Curs practic şi gradat de composiţiuni cu un adaos dicţionar ortografic, Culegere de scrisori, Stilul epistolar, Explicarea sistemului metric, Contabilitatea comercială, Curs de agricultură, Drept administrativ, Hygiena, Modele de cusături naţionale, Igiena populară, Metoda de croit, Cum vorbim, Piese muzicale, Călăuza mamelor tinere, Melodii naţionale, Piese muzicale pentru voce şi pian, Teoria musicală* de Vahman) sau care pur şi simplu nu se încadrau la o categorie anume (*Un mijloc de educaţiune pentru copii orfani şi neorfani, Biografiile maeştrilor celebri, O privire repede din Cernăuţi, Cascadele de la Niagara, Memoriile unui măgar*)[16].

---

[13] Nicolae Andrei, *op. cit.*, p. 273.

[14] SJAN Dolj, fond Şcoala Generală Nr. 1 „Obedeanu", dos. 15/1869, f. 27, 27vs. Pe lista celor care au donat cărţi pentru premierea elevilor distinşi „prin bună conduită şi diligenţă" la învăţătură în anul şcolar 1876-1877 erau înscrişi, alături de instituţii sau persoane menţionate în acelaşi context şi la 1869, precum Primăria Craiova, omul politic (liberal) Anastase Stolojan, Lucia Dimitriad (soţia doctorului George Dimitriad) şi donatori noi, precum G. M. Fontanin, directorul Liceului din oraş, care a donat 12 cărţi, sau Epitropia Bisericii „Madona Dudu" din Craiova, care a donat 72 de cărţi – Idem, dos. 27/1877, f. 79, 79vs.

[15] Idem, fond Şcoala primară de fete „Ştefan Romăneanu", dos. 48/1921-1927, f. 249.

[16] Idem, fond Şcoala Generală Nr. 1 „Obedeanu", dos. 7/1864, f. 21, dos. 8/1865, f. 22, 23, dos. 11/1867, f. 16, 17, 19, 20, dos. 17/1870, f. 5, dos. 25/1876, f. 3-5; fond Liceul externat de fete „Regina Elisabeta" Craiova, dos. 2/1883, f. 22, dos. 1/1884, f. 24, 25, dos. 1/1890, f. 44, dos. 2/1891-1892, f. 56, dos. 1/1892, f. 31, 32, 33, dos. 1/1894, f. 76, 77, dos. 1/1895, f. 59, dos. 1/1900, f. 51; fond Şcoala primară de fete Nr. 1 „Regina Elisabeta",

În general, se urmărea o anumită specificitate a cărţilor alese spre a fi înmânate elevilor premianţi, fetele primind mai ales cărţi de muzică, literatură, religioase sau pregătitoare pentru cariera de mame şi gospodine rezervată de societatea timpului (*Modele de cusături naţionale, Igiena populară, Igiena Naţională, Metoda de croit, Piese muzicale, Călăuza mamelor tinere, Melodii naţionale* etc.). Scopul acordării premiilor în cărţi era „încurajarea tinerimei studioase de a păşi cât mai repede pe calea progresului ştiinţei şi a bunelor moravuri şi, prin urmare, de a putea deveni în viitor cetăţeni folositori Patriei în genere, iară Craiovei în parte”[17]. În ceea ce priveşte criteriile folosite în procesul de selectare a cărţilor oferite pentru premii, directorii şcolilor urmăreau, în general, ca acestea să fie „folositoare”, să se găsească pe lista cărţilor aprobate de minister şi, mai ales, să fie ieftine[18].

În afară de cărţi, elevii primeau adesea şi diverse obiecte, alese în funcţie de specificul fiecărei şcoli. Astfel, Elevii Şcolii de Arte şi Meserii din Craiova care se distingeau la examenul general, era recompensaţi, conform regulamentului după care a funcţionat şcoala în primele două decenii de funcţionare, cu un premiu constând în unelte în valoare de 400 de lei pentru cei care obţinuseră gradul I şi de 300 de lei pentru cei care obţinuseră gradul al II-lea[19]. Uneltele-premiu erau confecţionate în şcoală. În perioada următoare, conform regulamentului aflat în vigoare în anul 1900, primii trei clasaţi din fiecare clasă a Şcolii de Arte şi Meserii nu mai primeau, alături de diploma reprezentând premiul obţinut, unelte ci doar o anumită sumă de bani (100 de lei pentru premiul I, 70 de lei pentru premiul al II-lea şi 40 de lei pentru premiul al III-lea) care, însă, nu revenea imediat elevului premiant ci se depunea la Casa de Economii pe numele elevului respectiv şi putea fi ridicată doar după absolvirea şcolii, şi atunci doar dacă făcea dovada faptului că ajunsese să practice meseria pentru care fusese pregătit de către şcoală[20]. De asemenea, elevii Şcolii Normale de băieţi din oraş care se distinseseră la examenele de sfârşit de an, au primit în cadrul festivităţii de premiere organizată la 26 iunie 1872 25 de cărţi, 38 de tablouri şi 3 compasuri[21].

Acelaşi model a fost aplicat şi în cazul fetelor, care au fost recompensate pentru sârguinţa la învăţătură cu diverse obiecte extrase din inventarul specific activităţilor pe care, potrivit concepţiei timpului, preluată fără modificări substanţiale de sistemul de învăţământ, urmau să le execute după terminarea şcolii: cele casnice. În desfăşurătorul serbării de la sfârşitul anului şcolar 1924-1925, desfăşurată în prezenţa ministrului instrucţiunii publice, dr. C. Angelescu, se înscria astfel ca eveniment absolut firesc recompensarea elevelor meritorii ale Şcolii Profesionale „Madona Dudu” cu nu mai puţin de 39 de rochii de vară, cumpărate de la magazinul Missir din localitate, pentru care Comitetul şcolar a cheltuit suma de 3586,50 lei[22]. Aceeaşi atitudine este decelabilă şi în cazul conducerii Şcolii Secundare de fete Externat „Regina Elisabeta”, care supunea aprobării ministrului, printr-o cerere adresată ministrului la 9 iulie 1885, lista cuprinzând donaţiile particularilor pentru premiile din acel an, pe care erau înscrise, alături de 52 de cărţi, 8 „diverse obiecte pentru lucru de mână”[23]. În aceeaşi perioadă,

dos. 9/1868, f. 47, 47vs, dos. 10/1869, f. 47, dos. 12/1871, f. 47, 47vs, dos. 18/1877, f. 44, 49; Elena Caragea, Constantin Păun, Ioana Popescu, *op. cit.*, pp. 69-70; Alexandru F. Dinu, Marian Barbu, *op. cit.*, p. 27.

[17] Idem, fond Şcoala Generală Nr. 1 „Obedeanu”, dos. 30/1885, f. 51, 51vs.

[18] Idem, fond Şcoala primară de fete „Ştefan Romăneanu”, dos. 48/1921-1927, f. 932.

[19] Eugenia Cioroianu, *op. cit.*, pp. 45-47.

[20] *Regulamentul Şcolei de meserii din Craiova,* Craiova, Tipo-Litografia Naţională Ralian şi Ignat Samitca, 1900, pp. 18, 19, 31.

[21] Elena Caragea, Constantin Păun, Ioana Popescu, *op. cit.*, p. 65.

[22] *Anuarul Şcoalei profesionale „Madona-Dudu” din Craiova pe anul 1924-1925,* p. 5.

[23] SJAN Dolj, fond Liceul externat de fete „Regina Elisabeta” Craiova, dos. 1/1886, f. 175.

elevele Institutului Lazaro-Otetelişanu primeau la împărţirea premiilor nu doar cărţi ci şi hărţi, globuri, „stămburi" sau materiale pentru ţesut[24].

În anumite momente, obiceiul premierii cu cărţi a elevilor merituoşi a fost înlocuit cu cel al acordării de diplome[25]. Astfel de uzanţe erau, copiate, firesc, şi de şcolile particulare, precum, spre exemplu, Institutul de fete Adelina Olteanu, ţinut de soţia fostului director al Şcolii Normale de băieţi, care a introdus obiceiul de a recompensa elevele merituoase ale pensionului cu medalii confecţionate din aramă sau argint, în diametru de 34 mm, pe care era inscripţionat numele instituţiei şcolare[26]. Tot cu medalii, conform regulamentului adoptat la înfiinţarea şcolii, în 1912, erau recompensaţi şi elevii merituoşi ai Şcolii de muzică „Elefterie şi Elena Cornetti"[27].

Sumele, uneori considerabile[28], vehiculate în procesul achiziţionării cărţilor destinate elevilor premianţi au pus, în anumite momente, sub semnul întrebării legitimitatea cheltuirii acestor bani, prin prisma raportului sumă cheltuită/utilitate finală, în 1886 T. Macinca, directorul Şcolii Comerciale de băieţi din oraş, înaintând propunerea de a înlocui premiile înmânate elevilor la sfârşit de an şcolar cu burse acordate elevilor săraci[29].

Serbarea de sfârşit de an şcolar nu se reducea doar la ţinerea unor discursuri şi la înmânarea diplomelor ci lua adesea o amploare mult mai mare, cuprinzând momente artistice şi expoziţii ale creaţiilor elevilor (desene, ţesături, cusături de mână etc.)[30]. Aceste „producţiuni ale elevilor", cum erau numite în jargonul ministerial, luau uneori forma unui adevărat spectacol şcolar, aşa cum relevă mini-afişul creat de elevi al festivităţii de premiere a Institutului de fete al Societăţii Ortodoxe Naţionale a Femeilor Române – Filiala Craiova, care a avut loc la 2 iulie 1919. Programul aceste serbări a fost împărţit în două părţi, formate din recitări şi cântece în limba română, franceză şi germană:

---

[24] Th. I. Ionescu, *Scurt istoric al învăţământului particular din Craiova*, Craiova, 1906, p. 11.
[25] SJAN Dolj, fond Liceul externat de fete „Regina Elisabeta" Craiova, dos. 1/1901, f. 82, dos. 1/1911, f. 255.
[26] Pe avers era inscripţionat un stup peste care era înscris, în semicerc, mesajul „Adună pentru viitoriu", iar sub acesta, pe trei rânduri, „Institutul A. Olteanu". Pe revers era aşezată pe trei rânduri inscripţia „Recompensă pentru zelu şi conduită", încadrată de o cunună cu lauri (SJAN Dolj, Colecţia Articole, Studii şi Monografii, dos. „Contribuţii la cunoaşterea Craiovei de odinioară", f. 12).
[27] Medaliile erau acordate conform regulilor următoare:
a) Medalia de aur era primită de elevii care obţinuseră cel puţin media 9,50 la obiectul de studiu principal şi peste 9,00 la fiecare din studiile auxiliare în parte;
b) Medalia de argint era oferită tuturor elevilor care avuseseră media la „studiul de căpetenie" cel puţin 9,00 şi cel puţin 8,00 la fiecare studiu auxiliar în parte;
c) Medalia de bronz era acordată elevilor care la finalul anului obţinuseră cel puţin media 8,50 la obiectul de studiu principal şi cel puţin 7 la fiecare obiect de studiu auxiliar în parte. (Augustin Radu, Cristina Corina Roşianu, *Şcoala „Cornetti". Anuar 1911-1935*, Craiova, Editura Sim Art, 2008, f. 299.
[28] Spre exemplu, pentru organizarea festivităţii de premiere de la sfârşitul anului şcolar 1878-1879, doar pentru Şcoala Centrală de fete din Craiova Primăria alocase suma de 800 de lei, din care urmau să fie achiziţionate şi cărţile pentru elevii fără mijloace (Elena Caragea, Constantin Păun, Ioana Popescu, *op. cit.*, p. 68) iar peste aproape jumătate de secol, în cadrul aceleiaşi instituţii şcolare, Comitetul şcolar al Şcolii Secundare de Fete Gr. II Internat „Elena Cuza" din Craiova a alocat pentru anul şcolar 1925-1926 nu mai puţin de 6.000 de lei (din care, este adevărat, a cheltuit doar 2.460 lei) în timp ce pentru ajutorarea elevelor sărace cu cărţi, hrană şi îmbrăcăminte, în acelaşi buget fusese prevăzută suma de doar 4.000 de lei (suplimentată, în final, cu alţi 2000 de lei) - SJAN Dolj, fond Inspectoratul Şcolar Craiova, dos. 37/1923, f. 27. În mod similar, în bugetul Liceului „Carol I" pentru anul 1926 pentru premii a fost prevăzută suma de 4.320 lei (pentru comparaţie, în acelaşi buget au fost prevăzuţi 86.000 lei pentru cumpărarea de cărţi şi revistă pentru bibliotecă, 41.000 lei pentru asistenţa medicală sau aproape 60.000 lei ca ajutoare pentru elevii săraci) – *Liceul „Carol I" Craiova – Darea de seamă*, Craiova, Institutul de Arte Grafice „Ramuri", 1926, p. 9.
[29] A. Vasculescu, *op. cit.*, p. 19.
[30] Nicolae Andrei, *op. cit.*, p. 145; SJAN Dolj, fond Inspectoratul Şcolar Craiova, dos. 2/1916, f. 40; fond Şcoala primară de fete „Ştefan Romăneanu", dos. 48/1921-1927, f. 585.

A) Partea I: „Bunica" de G. Coşbuc, „Le nid", „Der Weg zur Schule", „Vânturleţ de primăvară" – cântec, „Si petais riche" – cântec, „Das Wandern" – cântec, „Sus inima" de Coşbuc, „L'ete", „Sa lieb", exerciţii de gimnastică;

B) Partea a II-a: „Pitac", „La petite hirondelle", „Wiess, grun, blau", „Dorobanţul", „Liberte", „Das Veilchen", „Fruhlingsankunft" – cântec, exerciţii de gimnastică[31].

În învăţământul secundar, conform regulamentului aprobat în 1866[32], se puteau acorda doar şase premii: un premiu I cu cunună, două premii II fără cunună şi trei premii III, pe care le primeau cei mai sârguincioşi elevi, în funcţie de locul ocupat în cadrul clasificării finale. În calculul mediei generale erau luate doar notele colective sau anuale obţinute la materiile de studiu obligatorii. În cazul în care se întâmpla ca doi sau mai mulţi elevi să obţină aceeaşi medie care le dădea drept la un premiu, conferinţa profesorilor clasei, sub conducerea directorului şcolii, avea obligaţia să stabilească o clasificare a acestora prin supunerea lor la un examen ce consta într-o singură probă la un singur obiect, ales dintre materiile de studiu obligatorii.

Din 1898, când a fost introdus un nou regulament şcolar[33], media anuală se calcula adunând mediile anuale şi notele de la examene de la toate materiile, excepţie făcând dexterităţile şi mediile anuale la purtare şi frecventare, suma rezultată împărţindu-se la numărul notelor adunate. Media generală era calculată cu două zecimale iar în cazul în care a doua zecimală era urmată de un rest, aceasta era mărită cu o unitate. Tot acum s-a stabilit să fie acordate doar trei premii clasice[34] – I cu cunună, II şi III – dar a fost introdusă, în schimb, recompensa „menţiune onorabilă fără premiu" acordată tuturor şcolarilor a căror medie generală era peste opt sau care obţinuseră tot o medie de cel puţin opt la obiectele desen, muzică, gimnastică sau lucru de mână, în care caz, menţiunea era acordată pentru fiecare obiect în parte.

Această paradigmă privind stabilirea premiilor a rămas, în general, valabilă până la sfârşitul perioadei analizate, singura modificare substanţială – în afară de cele superficiale precum schimbarea denumirii „menţiune onorabilă fără premiu" în „promovaţi cu laudă" – fiind luarea în calcul, în ceea ce priveşte stabilirea mediei generale, a mediilor de la obiectele ignorate până atunci în această etapă: dexterităţile şi purtarea (această măsură a fost introdusă „pentru a nu fi puşi profesorii acestor dexterităţi în inferioritate profesională"). Pentru a putea integra media la purtare în calculul mediei finale, s-a hotărât echivalarea calificativelor cu valori numerice, după modelul: foarte bine = 10, bine = 8, potrivită = 6[35]. În virtutea unei inerţii care, în sistemul de învăţământ românesc cel puţin, a fost întotdeauna foarte puternică,

[31] SJAN Dolj, fond Liceul ortodox de fete Craiova, dos. 2/1916, f. 11.

[32] *Regulament de ordine şi disciplină pentru licee şi gimnazii* (octombrie 1866) în C. Lascăr, I. Bibiri, *op. cit.*, pp. 240-241.

[33] *Regulament pentru Şcolele Secundare (Gimnasii, Licee şi Şcole secundare de fete)* (august 1898) în *ibidem*, p. 713; Alexandru F. Dinu, Marian Barbu, *Liceul „Fraţii Buzeşti" Craiova – 115 ani*, Craiova, Editura Aius, 1997, p. 26.

[34] Numărul premiilor putea depăşi cifra trei în situaţia în care una din mediile care dădea dreptul la recompensarea cu premii fusese obţinută de doi sau mai mulţi elevi, aceştia urmând, conform regulamentului, să fie recompensaţi cu acelaşi premiu *ex aequo*. Cât priveşte numărul de premii de studiu acordate, atitudinea autorităţilor de la Bucureşti a fost caracterizată de o inconstanţă evidentă, cele şase premii stabilite iniţial de Minister coborând de mai multe ori la doar trei, doar pentru a reveni din nou, peste câţiva ani, la cifra iniţială (Elena Caragea, Constantin Păun, Ioana Popescu, *op. cit.*, pp. 68-69; A. Vasculescu, *op. cit.*, pp. 14-17; *Anuarul Liceului „Carol I" din Craiova*, Craiova, Tipo-Litografia Ralian şi Ignat Samitca, 1893, pp. 7-10.).

[35] „Promovaţi cu laudă" erau declaraţi, în 1926, elevii care îndeplineau următoarele condiţii: aveau calificativele foarte bine la purtare şi regulată la frecventare, media generală de cel puţin 8.00 iar mediile anuale la fiecare obiect de studiu, inclusiv dexterităţile, de cel puţin 7.00. Deţinătorii primelor trei medii, în ordinea descrescătoare a clasamentului, erau declaraţi premianţi. (SJAN Dolj, fond Liceul Militar „D. A. Sturdza", reg. 257/1913-1916, f. 64-65vs, dos. 15/1926-1927, f. 23, dos. 23/1927-1928, f. 484).

nu toate instituţiile şcolare au aderat imediat la această schimbare, fapt care era de natură a produce unele încurcături în sectorul „funcţionăresc" al profesiei de profesor – încheierea mediilor. Un astfel de exemplu este situaţia creată de transferarea elevului Scărlătescu M. Constantin de la Liceul Militar Mănăstirea Dealu la Liceul Militar „D. A. Sturdza" din Craiova, la începutul anului 1926, când s-a constatat, după lecturarea certificatului de studii al elevului în cauză, că instituţia şcolară din care provenea nu introdusese în formula calculării mediei generale mediile la dexterităţi (în acest caz – lucru manual şi muzică instrumentală) pentru simplul motiv că la aceste medii liceul militar târgovişte an nu obişnuia să încheie medii finale![36]

Tot din 1898 a fost instituită, ca o formă extraordinară de recompensă, *premiul de onoare*, care era acordat elevului a cărui medie generală era de cel puţin 9,50, avea nota anuală la purtare şi frecventare 10 şi care obţinuse doar medii anuale sau note de examen mai mici sau egale cu 9. Elevul care era recompensat prin acordarea premiului de onoare nu era luat în calcul în stabilirea clasificării pentru premiile clasice şi i se acorda onoarea de a deschide suita celor recompensaţi în cadrul festivităţii organizate la sfârşitul anului şcolar.

Pierdeau dreptul de a primi premii sau, după 1898, menţiune onorabilă, indiferent de media lor generală, elevii care repetaseră clasa, cei care obţinuseră cel puţin o medie anuală sau o notă de examen mai mică de 6, cei a căror notă anuală la purtare era mai mică de 6 sau cei care fuseseră pedepsiţi pe parcursul anului şcolar cu eliminare sau două cenzuri. De asemenea, elevii premianţi erau obligaţi să aibă purtarea foarte bună, frecventarea foarte regulată iar „forma exterioară" foarte îngrijită. Condiţiile grele cerute de regulamente pentru a deveni premiant au făcut, uneori, ca unele clase – inclusiv în cele mai bune şcoli din oraş – să se găsească în situaţia neplăcută de a nu putea nominaliza elevi premianţi[37].

Aceleaşi reguli erau valabile, în general, şi în ceea ce priveşte acordarea premiilor elevilor şcolilor comerciale[38] sau în şcolile secundare pentru fete unde, din 1882, s-a decis ca ordinea finală a elevelor să fie stabilită printr-un algoritm ce împărţea toate obiectele de studiu în trei categorii, fiecare dintre ele beneficiind de un anumit coeficient, după modelul următor:

- o categorie de coeficient trei, ce cuprindea materiile limba română, matematică, ştiinţele fizico-naturale, istoria şi pedagogia;
- o categorie de coeficient doi, în care intrau limbile franceză, germană şi italiană, geografia şi igiena;
- o categorie de coeficient unu, formată din desen, caligrafie şi muzica vocală.

Calcularea mediei finale se făcea prin înmulţirea fiecărei note finale cu coeficientul corespunzător şi adunarea produselor rezultate în urma acestor calcule. Pornind de la punctajul obţinut, comisia profesorilor decidea elevele care urmau să fie recompensate prin înmânarea celor trei premii: premiul I cu cunună, premiul II şi premiul III.

Cât priveşte învăţământul primar, în primii ani ai perioadei analizate numărul premiilor era mult mai mare decât în şcolile secundare, având tendinţa de a scădea cu fiecare creştere a cifrei clasei[39]. Prin regulamentul din 1870, s-a stabilit ca în fiecare clasă să fie

[36] Idem, dos. 23/1927-1928, f. 482, 482vs.

[37] O astfel de situaţie reclama, la sfârşitul anului şcolar 1913-1914, directorul Liceului „Carol I", care indica „condiţiunile foarte grele pentru a fi premiant" drept principala cauză a lipsei premianţilor pentru clasele II C, III B, III C şi V R (*Anuarul Liceului „Carol I" din Craiova pe anul şcolar 1913-1914*, p. 104).

[38] *Regulament de ordine şi disciplină pentru şcolele de comerciu* (octombrie 1882) în C. Lascăr, I. Bibiri, *op. cit.*, pp. 378-379.

[39] Spre exemplu, în anii şcolari 1865-1866 şi 1866-1867, prin ordinul ministrului instrucţiunii publice şi al cultelor acordarea premiilor se făcea conform următoarei paradigme: 12 premii pentru clasa I (3 premii I, 4 premii II şi 5 premii III), 9 premii pentru clasa a II-a (câte trei pentru fiecare categorie de premii), 6 premii pentru clasa a III-a (câte 2 pentru fiecare categorie de premii) şi 5 premii pentru clasa a IV-a (1 premiu I, 2

premiaţi opt copii (conform următorului model: 1 – premiul I cu cunună, 3 – premiul II şi 5 – premiul III), pornind de la o clasificare realizată pe baza mediilor la toate obiectele de studiu, cu excepţia conduitei şi lucrului de mână (pentru ultimul obiect, care era inclus, de altfel, doar în programa fetelor, se acordau premii separat). Chiar dacă nu era luată în calcul la media finală, conduita fiecărui elev rămânea un factor care putea încurca clasamentul final, deoarece elevii care primeau la purtate nota definitivă mai mică decât 7, pierdea dreptul la premiu, indiferent care ar fi fost media obţinută la obiectele de studiu. Pierdeau, de asemenea, acest drept elevii repetenţi sau care fuseseră pedepsiţi pe parcursul anului şcolar cu mai mult de trei arestări sau cu gonirea provizorie. În cazul în care mai mulţi elevi sau eleve din aceeaşi clasă aveau aceeaşi medie care le dădea dreptul la unul din cele trei categorii de premii, era organizat un concurs ad-hoc, pentru a-i alege pe cei „meritanţi”[40].

Trecerea în revistă a amănuntelor legate de pregătirea şi desfăşurarea solemnităţii înmânării premiilor nu face decât să sublinieze locul important ocupat de această sărbătoare şcolară – neglijată de sistemul de învăţământ românesc al secolului XXI – într-un sistem de învăţământ centrat mai puţin pe bifarea scriptică a unor cifre sau procente livrate de Minister şi mai mult pe formarea unor cetăţeni responsabili şi a unor elite care să-şi conştientizeze adevăratul rol rezervat de o societate românească aflată încă în plin proces de modernizare.

BIBLIOGRAPHY:

Serviciul Judeţean al Arhivelor Naţionale Dolj:

- Colecţia Articole, Studii şi Monografii, dos. „Contribuţii la cunoaşterea Craiovei de odinioară”
- fond Inspectoratul Şcolar Craiova, dos. 4/1914
- fond Liceul de fete „Ecaterina Urziceanu”, dos. 12/1925-1926
- fond Liceul externat de fete „Regina Elisabeta” Craiova, dos. 5/1882, 2/1883, 1/1885, 1/1888, 1/1900, 1/1901
- fond Liceul Militar „D. A. Sturdza”, reg. 257/1913-1916, 15/1926-1927, 23/1927-1928
- fond Şcoala Generală Nr. 1 „Obedeanu”, dos. 7/1864, 8/1865, 11/1867, 17/1870, 18/1871, 20/1872, 21/1873, 23/1874, 27/1877, 29/1885,31/1886, 32/1886, 43/1894, 53/1895
- fond Şcoala primară de fete Nr. 1 „Regina Elisabeta”, dos. 9/1868, 10/1869, 12/1871, 18/1877
- fond Şcoala primară de fete „Ştefan Romăneanu”, dos. 48/1921-1927.

Andrei, Nicolae, *Istoria învăţământului din Craiova*, vol. II, Craiova, Editura Alma, 2005.

Anuarul Liceului „Carol I” din Craiova, Craiova, Tipo-Litografia Ralian şi Ignat Samitca, 1893.

Anuarul Şcoalei profesionale „Madona-Dudu” din Craiova pe anul 1924-1925, Craiova, Institutul de Arte Grafice „Ramuri”, 1925.

Caragea, Elena, Constantin Păun, Ioana Popescu, Carmen Petre, Ana Sîrbu, *Colegiul Naţional „Elena Cuza” din Craiova: prima şcoală de grad mediu pentru fete din Principatele Române (de la 1964 pâna la 1918)* vol. I-II, Craiova, Editura Policrom, 2003.

Cioroianu, Eugenia, *Paşi spre infinit … Istoricul Colegiului Tehnic de Arte şi Meserii „Constantin Brâncuşi” din Craiova (1871-1948)*, Craiova, Editura Aius, 2001.

premii II şi 2 premii III) – SJAN Dolj, fond Şcoala Generală Nr. 1 „Obedeanu”, dos. 11/1867, f. 14; fond Şcoala primară de fete Nr. 1 „Regina Elisabeta”, dos. 7/1866, f. 28.

[40] *Regulament de ordine şi disciplină pentru şcolele primare de ambe-sexe din ţeră* (octombrie 1870) şi în C. Lascăr, I. Bibiri, *op. cit.*, p. 283.

Celarianu, Smaranda, *Monografia Şcoalei Secundare de fete Internat gradul al II-lea „Elena Cuza" Craiova*, Craiova, Tipografia Fulgerul, 1910.
Craiova – Oraşul întâlnirilor, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 2008.
Cuvântarea D-lui G. I. Buşilă, ţinută la solemnitatea distribuţiunii premiilor în *Anuarul Liceului „Carol I"*, Craiova, Editura Samitca, 1888.
Economu, N., *Discursul pronunţat cu ocasiunea distribuirei premiilor şcoalelor secundare în sala teatrului din Craiova la finele anului şcolar 1890-1891*, Craiova, Tipo-Litografia Naţionale Ralian şi Ignat Samitca, 1891.
Ionescu, Th. I. *Scurt istoric al învăţământului particular din Craiova*, Craiova, 1906.
Lascăr, C., I. Bibiri, *Colecţiunea legilor, regulamentelor, programelor şi diferitelor decisiuni şi dispoziţiuni generale ale acestui departament de la 1864-1901*, Bucureşti, Imprimeria Statului, 1901.
Liceul „Carol I" Craiova – Darea de seamă, Craiova, Institutul de Arte Grafice „Ramuri", 1926.
Radu, Augustin Cristina Corina Roşianu, *Şcoala „Cornetti". Anuar 1911-1935*, Craiova, Editura Sim Art, 2008.
Regulamentul Şcolei de meserii din Craiova, Craiova, Tipo-Litografia Naţională Ralian şi Ignat Samitca, 1900.
Romanescu, Aristizza, *30 de ani de amintiri*, Bucureşti, 1904.
Solemnitatea distribuţiunii premieloru la Liceulu din Craiova pe anulu scolasticu 1884-1885, Craiova, Tipo-Litografia Naţionale Ralian Samitca, 1885.
Stăureanu, M., *Istoricul Şcoalei israelito-română „Lumina" din Craiova (1863-1923)*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1923.

THE ROLE OF UNIATE CHURCH IN DEVELOPING THE TRANSYLVANIAN CULTURAL MOVEMENT BY MUSIC

Sorin Valer Russu

Rev., PhD, Assoc. Teacher, "Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: Tradition of Romanians from throughout the world indicates music as the closest means of expressing own experiences of the soul and human feelings, irrespective of their nature. It is natural that the Romanian cultural movement from Transylvania to include in its whole, actions and activities from this domain. Professional or amateur, organised or spontaneous, this cultural segment influenced decisively the spiritual development of Romanian nation. From spontaneous music or applied sub-consciously–whistling in the yard or at the labours of the field, to elevated music – musical concerts or musical productions, there is a well defined route that marks the cultural development and multivalent emancipation of Romanian nation, so necessary in national self-determination. This paper presents the path of the great Transylvanian musicologist, from the modest teacher of music from Blaj to the renowned composer whose creations were sung on the great scenes from Bucharest. It is underlined the close connection between his activity and Romanian cultural movement from Transylvania, as well as positive influence over it.

Keywords: **:** cultural movement, musical productions, concerts, cultural development, emancipation

Tradition of Romanians from throughout the world indicates music as the closest means of expressing own states of mind or emotions and human feelings, irrespective of their nature. It is natural that the Romanian cultural movement from Transylvania to include in its whole, actions and activities from this domain. Professional or amateur, organised or spontaneous, this cultural segment influenced decisively the spiritual development of Romanian nation. From spontaneous music or applied sub-consciously–whistling in the yard or at the labours of the field, to elevated music – musical concerts or musical productions, there is a well defined route that marks the cultural development and multivalent emancipation of Romanian nation, so necessary in national self-determination. From peasant to intellectual, from village to town, difference of interest for different musical genres was not so evident.

Still, we cannot help noticing the inappetence for opera and operetta in the rural environment, two musical genres that assume a certain degree of culture. Inclusion within programme of all musical productions represented an important step forward in shaping the musical culture of the audience.

Institutionally, the music was promoted from the beginning in Church. Irrespective of confession, liturgical service assumed also the musical component. Specific to Romanian Churches from Transylvania, the ecclesiastic and profane Byzantine music contributed significantly to shaping the first musical skills amongst the people. Moreover, the Church supported the musical activities of own believers by establishing parochial choirs, yet without imposing a repertoire strictly ecclesiastic. Very important is also the fact that the Church did not limit, by canonical rules, the area of musical expression.

Regarding the canonical regulations, we quote the text of Title VII, ch. IV - On promoting the liturgical attribute, from the First Provincial Council, pp.112-113:

„*our hymns are an important part of our denomination. Ever since the beginnings, believers used to play hymns in the honour our God, Jesus Christ. Ever since antiquity, our*

tradition and Church adopted many pious hymns, which by their poetry elevate the souls of believers. That is why the Church took care, that for sobriety and respect of sacred hymns, only certain persons to may sing and these cannot do it continuously, but interrupted by readings and prayers. Furthermore, cantors following the saint canons patiently must sing, should not make use of inappropriate yells, or use musical instruments within the Church. Having in view the great importance of hymns in our Church, the Synod heartily recommends that in institutions of young clergy, readers and cantors emphasis should be put on ecclesiastic hymns, or should not be admitted when joining the saint order people without full knowledge of ecclesiastical hymns. To ease learning of sacred hymns and to introduce them and keep their uniformity, the Synod decides that the 8 verses and their variations may be on music note symbols, outreaching to all educational institutions from this ecclesiastic province."

Two observations are imposed to be made over the text. The first one, restrictive norms are applied only for ecclesiastic singers or nowadays cantors, the second one refers to the minimum of musical knowledge, voice, musical hearing, rhythm, imposed to theological students, novice priests and elementary teachers from confessional schools. Musical training depended very much on existence of knowledge base, to the development of which the school to contribute. Uniate Church, the one that governed over the schools of Blaj and a great part of Romanian confessional schools from Transylvania, had at that moment the whole picture over the professional circuit, with its positive effects over the nation.

We refer here to musical training of a didactic body comprising priests and elementary teachers educated in the schools from Blaj. Appointed then by the Church in different parishes, they continue, amongst others, musical activity by establishing parochial choirs, choirs of pupils and youth. Moreover, some of them, good instrumentists, guide the youth to study some musical instruments. By these decisions, the Romanian Uniate Church brought its own contribution to development and promoting the musical act, as mandatory and necessary part of cultural act.

Amongst the remarkable figures of Transylvanian music, Iacob Mureşianu occupies a central place. He represents the most relevant expression of the talented musician that *bears precious fruits of the earth*. This paper does not propose to research the work of the author or his life. There already exist in the line of specialised publications, reference biographical monographs[1] of some credible authors, George Sbârcea, Merişescu Gheorghe, Joe Gherman, Ştefan Manciulea, Adrian Solomon.

The novelty that we propose here is demonstrating the role of the Uniate Church and *Unirea* newspaper from Blaj in perfecting Iacob Mureşianu as interpreter, instrumentalist, orchestrator, composer and author, with major effects in development of musical movement from Transylvania. Success of the approach will implicitly demonstrate the role of Uniate Church and *Unirea* newspaper of promoters of culture also through music.

Research of existent bibliography reveals constant preoccupation of authors, historians or musicologists, to claim him according to own confession. Even these two Romanian churches from Transylvania, the Romanian Uniate Church and Romanian Orthodox Church, present him as their own elitist product. We consider that presentation of some personalities

[1] See Merişescu Gheorghe, *Muzicieni ardeleni (Transylvanian musicians)*, Bucureşti, Editura Muzicală, 1966; George Sbârcea, *Tiberiu Brediceanu în slujba muzicii româneşti (Tiberiu Brediceanu in the service of Romanian music)*, Bucureşti, Editura muzicală a compozitorilor din Republica Socialistă România, 1967; Joe Gherman, *Viaţa şi opera lui Iacob Mureşianu (Life and creation of Iacob Mureşianu)*, Cluj, 1933; Adrian Solomon, *IacobMureşianu şi Blajul (Iacob Mureşianu and Blaj)*, Blaj, 2007; Ninuca Oşanu Pop, Mihai Chircoiaş, Ana Maria Bularcă, *Sigismund Toduţă: destăinuiri (Sigismund Toduţă: confessions)*, documente, cap.3, Cluj-Napoca, Casa cărţii de ştiinţă, 2008.

of first rank, irrespective of the domain that they remarked in, through confessional identity is totally wrong and defective.
Exceptions are only ecclesiastical personalities whose life and activity are inseparably connected by the Church they represented.

All the other personalities belong to cultural and Romanian national heritage. I do not believe that an approach as the following, Orthodox priest Vasile Alecsandri or Greek-Catholic proser Ion Agârbiceanu may bring benefits, not even to consolidate their image. Still, we cannot omit that, from 1885[2], Iacob Mureşianu carried out his activity only in Blaj, in a deeply Greek-Catholic environment, which contributed decisively to his professional background. Omitting these evident things in dealing with the proposed theme is synonymous to distorting the historical and scientific truth, fact that significantly influences the result of the research.

A last observation regards *Unirea* newspaper, and in this case, unused as historical source, mentioned accidentally in the existent bibliography, although it represented the main advertising platform of Iacob Mureşianu's activity.

The activity of Iacob Mureşianu is mentioned for the first time by *Unirea* newspaper on 31 January 1891, issue 5, p. 37. The musicale *together with dancing*, organised by reunion of Greek-Catholic women from Blaj, for charitable purpose of contributing to construction of boarding house for girls, includes in its programme three choral works, *Trecui Valea, Mănăstirea Argeşului* and *Dorule odorule*, belonging to Iacob Mureşianu. There are remarked the solo interventions of Cornelia Deacu, Aron Papiu and Victor Szmigelski, one of the five founders of *Unirea* newspaper, as well as instrumental compositions *Olteanc'a, Galop de concert*, played on the piano by Melania Brenduşianu and Silvia Hossu; composition for the violin *Norma* was played by Letiția Moldovanu.

Contribution of master Mureşianu did not limit to presenting his own musical compositions, but focused on *arranging* the whole musical programme. The article still mentions that the profit of the musicale was of 100 florins.

For the same charitable purpose is organised in Blaj, in gymnasium, a new *musical-declamatory* evening, with a consistent programme of music and poetry. According to *Unirea,* issue 15 of January 15, 1893, p.121, *dilettantes,* amateur artists of Blaj succeeded in capturing attention of a wide audience. Interesting is position of *Tribuna* newspaper, issue 76 from 1893, published in *Feuilleton* column of *Unirea,* issue 16 from 22 April 1893, pp. 125-126:

„We are sure, that with a little attention, his indubitable talent succeeds to avoid some accents that seem to remember of Hungarian songs and upset the musical hearing of Romanians".

The observation hints at some Hungarian accents found in Romanian popular themes of the master. Even if his declared intention was that of crystallizing Romanian folk music, Mureşianu remains tributary to social, political, historical, ecclesiastical conditions by which he carried out his activity.

Very important for development of shaping musical culture of Romanian nation is encompassing within musical programmes of some relatively known Romanian composers, Mureşianu, Muzicescu, Vidu, Porumbescu, Popoviciu besides the *illustrative names* of universal music such as Rossini, Mendelssohn, Strauss, Verdi, Bizet et.al.

Unirea newspaper, issue 7 from 17 February 1894, p.53, records an exceptional musical performance given by Iacob Mureşianu in the cathedral from Blaj, on celebration of

[2] Iacob Mureşianu was born on 29 June 1857. In 1885, at date of his appointment as teacher of music at the schools from Blaj, he was 28. See Ştefan Manciulea, *op.cit*., pp.119-120.

the *Three hierarchs:* reunion of priestly[3] and theologian student choirs to present the premiere of the new piece of the master, *Ochiulu inimei mele*, composed for three simultaneous choirs of 12 voices, choir directed by Iacob Mureşianu.

Year 1895 represents an important moment in artistic development of master Mureşianu, by presentation of premiere *Balada Mănăstirea Argeşului*, orchestrated *to culturally develop the Romanians.* The premiere took place in Blaj, on the occasion[4] of the general meeting of the Transylvanian Association. *Unirea* newspaper is again supporting the accomplishments of the master and publishes in issue 35 from 31 August 1895, pp.277-279, to column *Feuilleton*, a favourable comment, *this piece will be regarded as a new start within the progress going to be made by Romanian music*. Appreciation is confirmed also by specialised press from Bucharest. *Unirea*, issue 38 from 21 September 1895, p. 305, publishes the following:

„România Musicală, music magazine, theatrical-literary, headed by Mr. Const. M. Cordoneanu from Bucharest, reviewing the concert given on the general assembly of the Association from Blaj, expresses the following opinion on composition of Mureşan: Success was complete. The room was full of people. Everybody enthusiastically applauded the meritorious composer that brought so much honour to Blaj".

The article encompasses also a remark addressing to *Telegraful Român* that did not publish anything on the event. We may consider this concert as the moment of acknowledging his value. More and more frequently, compositions of Iacob Mureşianu are found in the programmes of some leading artists[5]; even military music[6] includes several pieces of him on different ceremonies. Members of musical society *Carmen* from Bucharest, probably the most important Romanian musical society of that time, headed by renowned professor Kiriac, promote his pieces within some great concerts of the society, in acknowledgement of his value. This acknowledgement confirms his position amongst great Romanian musicians of all times.

Regarding this event, *Unirea* publishes, in issue 2 from 13 January 1906, p.16, article *Serbare musicală la Bucureşti (Musical feast in Bucharest),* in fact an account of the whole *epic from Bucharest* of the master, from the welcome addressed by the vice-president of the society, G. Teodosiu, to the concert itself. In the programme were included four pieces about which Nicolae Iorga wrote after the concert:

„After two religious songs from the country, the noble and imposing song *Ochiul inimii mele* of Transylvanian master Iacob Murăşanu followed. Also by him, Mrs Bonciu performed with exquisite ease and pearlized precision that underlined her talent two beautiful folk songs, which completed beautifully songs of Kiriac and Bena, sang by the choir. Mr Murăşanu was present, coming from Blaj for several days and people acclaimed him, looking

[3]Priestly choirs set up and directed by Iacob Mureşianu had, amongst others, the role of maintaining a tight connection with vicars from different parishes, the master offering his support and services for the advance of musical activity from parishes. Moreover, this connection allowed a better understanding of musical movement from rural environment, in its whole and created the premises of intertwining with the Romanian national element.

[4] See *Unirea*, Year V, issue 32, 31 Aug.1895, p.257.

[5] The renowned tenor of the opera from Bucharest, N. Ştefănescu, invites Iacob Mureşianu to Bucharest to present his new composition *Erculean*, within his concert. At point 5 of the programme, he will play the piano, accompanied by Melania Brânduşeanu, the play for piano four - hands. See *Unirea*, Year XV, issue10, 11 Mar. 1905, p.83.

[6]64th Infantry Regiment quartered in Mureş-Oşorheiu, at the return from the military manoeuvres arrives in Blaj, at the invitation of Iacob Mureşianu, to perform a concert with military marches. Amongst compositions played is also the creation of master, *Fantasie română*. See *Unirea*, Year XII, issue 38, 20 Sept. 1902, p.325.

at the ideal of unique Romanian culture. (unitary, referring to the ideal of Romanian culture of Romanians from Romania and Hungary-Transylvania)."

Fame of Iacob Mureşianu *across the Carpathians* reflected upon his artistical image from Transylvania, becoming a landmark of Romanian music. His example obliged the Romanian society from the Empire to reconsider music as a manner of asserting the Romanian national element.

Research of *Unirea* newspaper as reference historical source, evidently reveals the unanimous trend of gradually shifting from programmes including foreign pieces and authors to essentially Romanian programmes. This process is more evident and quick in the programmes of some musical performances given in the rural environment. In great cities Sibiu, Cluj-Napoca, Oradea[7], Braşov[8], was attempted maintaining a balanced proportion between the authors of foreign compositions and those Romanian. Motives of necessity of this balance reside, in a great extent, in the cosmopolitan attitude of intellectuality from here, snobbery showed or declared by some or simply due to limited Romanian repertory.

The programme of the concert given in Sibiu by the Ploughmen's Choir[9] from Chiseteu is eloquent for previous assertion. *Unirea* newspaper publishes in issue 36 from 3 September 1892, pp. 281-283, the article entitled *Balu şi concertu (The ball and concert)* where is published the content of the programme: *Marşul lui Mihai*, *Tătarulu*- choir by S. Nasievici, *Auverture Semiramide* by G.Rossini, *Dis'a badea* - choir by G. Muzicesu, *Arcaşu lui Ştefan Vodă* - choir by Ciprian S. Porumbescu, *Melodii românesci* – quartet by P. Herman, *Răsai lună* - choir by G. Musicescu, *Baba şi Moşneagul* - choir by G. Musicescu, *Fantasie* from the opera *Der Freischutz* by C. M. Weber, *Junimea parisiană* - choir by Adam, *Inima mea pentru a ta* – valse by Ivanovici, *Hora Dobrugenă* - choir by N. Popovici, *Sunete române* - potpourri by P. Herman.

Two aspects from the last part of the article draw our attention: the first, conductor of the choir was the Uniate priest Lucaciu Sepenţianu, vicar from Chiseteu, the second, existence of the orchestra that accompanied the choir. Demonstration of working hypothesis advanced at the beginning is proved.

The church categorically prohibits in the texts of the First Provincial Council from 1872 introduction of orchestra in the music of divine cult, but did not forbid its development outside the ecclesiastical pattern.

Furthermore, the conductor of the orchestra and choir was exactly vicar father Lucaciu. The Uniate Church, by his high hierarchs encouraged extra-ecclesiastical musical

[7] On festivities celebrating name day of bishop Mihai Pavel, in Oradea are organised two days of cultural manifestations, whose programme comprised: *Ardeleana* – instrumental choir, *Szegedi Boszorkany* – instrumental choir, *Herz Dame*-French polka played by instrumental choir, *Seninu şi furtună* by I.Vorobchievici- vocal choir, *Marşul lui Mihai* by Giogovanu – instrumental choir, *La o viorică* by Cav. Tud De Flondor-vocal choir, *Az olah hakasz* by Sarkozy Fr.- vocal choir, *Din depărtare* by I. Vorobchievici-vocal choir, *Popouri bănăţeşti*- instrumental choir, *Taci bărbate* by I. Vidu- vocal choir. See *Unirea*, Year III, issue 47, 25 Nov. 1893, p. 381.

[8] Romanian reunion of songs from Sibiu organizes in Braşov a sellout musical representation, with the compositions *Loreley* by Mendelssohn Bartholdy, *Trei cântece* by G. Dima, *Stabat Mater* by G. Rossini, solos with Ghiţă Pop and V. Demian. At the end of the programme, the audience wished to be included in the programme more Romanian compositions. See *Unirea*, Year II, issue 26, 25 Jun. 1892, p.29.

[9] Ploughmen's Choir from Chiseteu represented both a model and an example of success, palpable evidence of viable actions initiated by priests, genuinely preoccupied with emancipation of Romanian peasant. The choir became known and acknowledged shortly for the quality of musical programmes despite the lack of widespread musical training and a lackadaisical attitude toward practice of its members. Concerts were given also in Blaj, at the initiative of Melania Brenduşianu, Iacob and Traian Mureşianu; see *Unirea*, Year II, issue 36, 3 Sept. 1892, p.285.

activities of priests and believers, intuiting the opportunity opened by music towards convergence of activities of national character. The fact that, at the end of the concert, the choir accompanied by orchestra played *Deşteaptă-te, Române! (Awaken thee, Romanian!)*, actual national anthem of Romania, confirms promotion of music in the process of national emancipation and cultural development of Romanian nation from Transylvania. If we add to these also musical direction that often assumed dressing[10] artists in Romanian national costumes, we have the overall picture of future of Romanian music from Transylvania of those times.

The fame of the Ploughmen's choir from Chiseteu boosted musical activity of Uniate priests from different rural parishes. *Unirea* newspaper accounts for activity of choirs of ploughmen from parishes Bordu[11], Secaşiu[12], etc. as being authentic *cores* of Romanian culture spread throughout Transylvania.

As for musical activity of Uniate priests from urban parishes, the analysis implies more aspects. The first aspect refers to quality of musical act by its two essential elements, artists and audience.

By comparison with the rural environment, where members of the choirs and instrumentalists were common people, without education or musical education, in the urban environment we already refer to authentic artists, either professional or amateur, elevated persons, experts in musical history or great vocal or instrumental musicians. Names such as Adelina Piso, Valeria Pop, Olivia Bardosy, Virginia Gall, Valeria Isac, Netti Vancea, Gulelm Şorban, Vasile Popovici, Melania Brenduşan, Grigore Savu, Geta Hoduşiu, Nicolae Brătianu et. al. headed the bill in concerts[13] from throughout the whole Austrian-Hungarian Empire.

A valid range of young artists, were also promoted by political circles, such it results from the article published in *Unirea*, issue 22 from 8 June 1907, p. 205: „concert under patronage of Iuliu Maniu, Gheorghe Pop de Băseşti, Teodor Mihaly, Alexandru Vajda, Alexandru Mocsonyi, Aurel Vlad". Similarly, conductors, orchestrators, composers, such as

[10] Music directors used this trick, dressing the artists in Romanian national costumes, as a factor of balance of musical performances, between the Romanian element and the foreign one. See *Unirea*, Year II, issue 36, 3 Sept. 1892, pp.281-283.

[11] Bordu parish was at that date assigned to Ernotu Archprieship, nowadays Iernut, being headed by a young parochial administrator that succeeds not only establishing a ploughmen's choir, but construction, through his own efforts, of a special place for rehearsals. See *Unirea*, Year III, issue 23, 10 Jun. 1893, p.189.

[12]Secaşiu parish was situated in Caraş-Severin district and belonged to Lugoj diocese. Uniate priest Iosif Stupineanu was also elementary teacher of confessional school. He succeeds to set up a choir of 21 young persons, but also aged 50, used both in liturgical services and local feasts. Financial benefits were transferred to the account of the choir, being destined for purchase of note paper, travelling, etc. The ploughmen's choir from Secaşiu is the first choir of this type recorded within the pages of *Unirea*. See *Unirea*, Year I, issue 12, 21 Mar. 1891, p. 93.

[13] Concert from Oradea under the patronage of lawyer Iosif Roma featured the following virtuosos Adelina Piso, Valeria Pop and Olivia Bardosy. See *Unirea*, Year X, issue 7, 17 Feb. 1900, p. 65. In Baia Mare, Adelina Piso and Valeria Pop are the stars of the concert under the patronage of G. Pop de Băseşti. See *Unirea*, Year X, issue 31, 4 Aug. 1900, p. 261. On the poster of the concert given on graduation of Conservatory from Cluj we encounter Virginia Gal - scholar in Pest, Valeria Isac, Adelina Piso - scholar in Vienna, Netti Vancea, Gulelm Şorban - scholar in Vienna and tenor Vasile Popovici. See *Unirea*, Year XI, issue17, 27 Apr. 1901, p.141. Within the concert of prima donna of opera from Bucharest, Irena de Vladaia, performed in Blaj, we encounter on the stage also Melania Brenduşianu, former student of piano of master Iacob Mureşianu and Grigore Savu. The following compositions were played *Balada* and *Aria bijutierilor* from *Faust* opera, *Arie indiană* from the opera *D'aş fi rege*, Strauss - *cântec ţigănesc*, Verdi - *Cavatina*, Bizet-*Habanera*, Mureşianu - *Cântec de fericire*. See *Unirea*, Year XII, issue 17, 26 Apr. 1902, p.158.

Corneliu Popovici[14], Emil Ştefănuţ[15], Constantin Savu[16], Iustin Cl. Iuga[17], Ion Vidu are presented within *Unirea* newspaper as worthy continuators of master Mureşianu.

The audience, the first critic of artists, comprised, in the urban environment, physicians, lawyers, teachers, politicians, officers, artists, as well as class of rich artisans, small private entrepreneurs, tailors, butchers, editors, shoe makers, etc. willing to be accepted amongst elevated class, which then was reserved to intellectuals. The phenomenon is found also nowadays, yet at a different level.

A second aspect refers to the great number of reunions and associations that practically took over these preoccupations. In town, the priest lost the attribute of organiser of concerts and became promoter of cultural act, by popularizing events amongst own believers. Only in the theological university environment, priests still have such preoccupations, mainly for sacred music.

The third aspect encompasses position of newspapers as regards the musical act by publishing some specialised criticism. Evidently, journalistic art could glorify or take down an interpreter or composer, according to different interests. Still, to the praise of Romanian journalism, especially from Transylvania, the Romanian musical movement always enjoyed positive appreciations, being treated as means of cultural emancipation and development.

Development of this movement and its directing to Romanian musical coordinates was greatly influenced by appearance of a repertoire of Romanian pieces. Favouring the Romanian element and its exploiting in presented musical productions was felt in the quality, but also quantity of Romanian works. In a short time was created a Romanian repertoire, encountered almost systematically in all programmes of concerts performed in Transylvania.

Producing of the first specialized music magazine *Musa română*[18], that comprised both personal creations, and other of Romanian composers, is credited to Iacob Mureşianu. The purpose of the magazine published by Mureşianu is recorded suggestively and instructively in the work *Viaţa şi operele compozitorului IACOB MUREŞIANU 1857-1917 (Life and works of composer IACOB MUREŞIANU 1857-1917)*[19] out of which we quote:

"Music has become one of the strongest factors of civilization. This is evidenced by the fact that music is better spread in more civilized countries. Thus, Italy, France, Germany are more musically developed, than those countries where inhabitants did not reach the same level of civilization.

---

[14] Corneliu Popovici organizes and conducts the concert of Romanian reunion of songs from Haţeg, offering a varied musical programme, on the general meeting of ASTRU Haţeg. See *Unirea*, Year I, issue 34, 22 Aug. 1891, p. 268.

[15] Emil Ştefănuţ, music teacher at the girls' boarding house from Blaj, prepared different choirs of girls, boys or mixed, his work being appreciated by the Metropolitan Bishop Mihaly within the annual exams from the end of the scholar year. He appreciated the obtained results, mentioning at the same time difference between the results of work of some specialised and amateur teachers. See *Unirea*, Year VI, issue 13, 28 Mar. 1896, p. 101 and *Unirea*, Year V, issue 25, 22 Jun. 1895, p. 120.

[16] Constantin Savu organizes the concert of the Greek-Catholic parish from Timişoara, conducting the choir for four voices. There were played pieces of composer I. Vidu and own compositions. See *Unirea*, Year IX, issue 52, 30 Dec. 1899, p. 423.

[17] Iustin Cl. Iuga, composer of a piece for voice and piano, romance the *Resignare*. See *Unirea*, Year IX, issue 52, 30 Dec. 1899, p. 423.

[18] The first mention on the release of the magazine *Musa română* is made within the column *Bibliografie* of *Unirea* newspaper. The magazine encompasses compositions arranged by Iacob Mureşianu, *Ardeleancă, Sârba, Murguleţu* and pieces of V. Şorban, *Din Banatu, De pe Someşu*. We notice in the title of the magazine the note Year II. We must mention here that the magazine Musa română appeared initially in 1888, yet due to financial reasons its release was stopped. See *Unirea*, Year IV, issue 11, 17 Mar. 1894, p. 87

[19] Joe Gherman, op.cit.

We Romanians, although we are extremely civilised and we have very many talents, we could not even show interest in folk music and thus we could not make progress requested by authentic art. Indubitably, the reason was the harsh times that we lived and we still live. Many, especially foreigners, affirm that we, Romanians do not have national music. And what determines them to assert this untruth? The fact that we Romanians, although, we have our folk music like any other nation, even richer and more beautiful, we cannot still enjoy the advantage, like other nations, of having our folk songs collected in a proper order, and well arranged according to rules of harmony. That Romanians are endowed with great and beautiful talents, that they really love music, evidences us that truth that in general the Romanian nation is really fond of songs, even without the risk of making a mistake, we may say that Romanians cannot live without songs. The Romanians have this thing in common with the whole Latin race. Common man accompanies his rustic works with merry songs. Being deeply steeped in the theme of his song, one frequently sings, improvising, and his imagination is stirred as joy or sadness increase. Thus, it is in the nation where we have to search the origin of those songs, doinas, round dances, from amongst the nation they must be collected, well studied according to character and tradition, and then processed following the rules of harmony and given to public. By making this, the priceless treasure of our national music will be preserved forever and consequently it won't happen what occurred during past times, that an important part of the treasury to be lost and disappear; on the other hand, foreigners will be able to admire beauty and richness of this treasury. Here is one of the beautiful and necessary goals that *Musa Română* proposes to follow and achieve doing its utmost. Besides that it is known that in the parties thrown by our cult society, in halls of our Romanian intelligentsia, very rarely are heard the beautiful Romanian songs, because until now, very few of those songs were collected and arranged so that to comply with higher demands. That is why *Musa Română* will do its best and considering the hard times that we live, will also try to fill this large gap that is experienced so painfully by the elevated Romanian society. We will publish all sorts of salon compositions, encompassing folk songs for piano as Fantasies, Caprices, Rhapsodies, Concerts, et.al., as well as Romanian pieces for violin and flute. Only this way our national music will be able to spread, not only amongst us, but also amongst foreigners, and only this way a new feature of our national individuality could manifest before us. This is the second goal followed by *Musa Română*. Our folk music is sweet, soft, melancholic and at the same time loud, passionate and full of love and its airs are vividly animated and startlingly original. They are pleasant more than anything to fine and delicate ears and may serve, with little effort, to any enterprising spirit and lively mind as authentic nurture for marvellous ideas full of fantasy, from dramatic pieces full of effect and pieces that are totally missing to us, to orchestrated pieces of artistic value, and these might get to the wanted development, to authentic art. Knowing this truth, *Musa Română* if is warmly supported by the honoured Romanian audience, will receive by time a greater format, so that to may collaborate a little by its modest publications to the future great edifice of our music, - Romanian classical music – the sole purpose that our national music must aim at. The third goal followed by *Musa Română* is cultivating our ecclesiastic music, publishing scores especially of songs of St. Liturgy for vocal choir. It is well known that some beginnings worthy of praise were marked as regards the note arrangement of ecclesiastic songs, yet there is still a lot of work to do until these songs will fully meet modern demands. Besides that, *Musa Română* will also publish folk and original songs for voice with piano accompaniment and pieces of dance. Similarly, it hopes to be able to present, according to circumstances, in each issue a great part of the material recorded by the points of its programme. Beside the musical part *Muza Română* will comprise also some text with columns on musical literature, with the purpose of arousing interest and give the laic audience indispensable elementary

knowledge of music, that any elevated man cannot avoid, as well as preparing him for justly appreciate music, in general and Romanian music, in particular. Further, it will divulge secrets of musical art, telling its history and rendering bibliographies of the most renowned foreign and Romanian composers. *Musa Română* will also comprise a column for popular poems, novelties, varia etc. This is the programme of *Musa Română.* We are aware of the difficulty of its realisation, nevertheless it inspires us trust and courage, the thought that the honourable Romanian audience will consider the endeavours that we must make to attain this goal, and that all sides will warmly support us in our modest approach. Blaj, January 1, 1988".

We grasp in the text a slight nationalist overtone, declaration of the author being an authentic praise to traditional Romanian cultural heritage, in a great measure unexploited by Romanian authors. By quoting the whole declaration of the author is pointed out complexity of musical thinking of the master Mureşianu and his vision about future trends of Romanian music from Transylvania. Without the risk of making a mistake, we may assert that union of Romanian nation with mother country Romania was made musically long before that political-administrative from 1918.

Unfortunately, *Musa română* magazine, as many other Romanian magazines from Transylvania supported by personal savings of some personalities, was regarded as personal initiative. The financial support did not find an echo in the Church, itself facing problems of this type. The period of the second appearance of the magazine spans between 1894 and 1899. *Unirea* newspaper, issue 52 from 30 December, 1905, p. 432, notices reappearance[20] of magazine *Musa română.*

Being the first specialised musical magazine from Transylvania, *Musa română* had also the role of encouraging creative musical intentions of other Romanian composers, but also publication of some foreign authors. Works such as *Elemente din teoria musicii*[21], *Musică naţională*[22], *Carte de cântece pentru tinerimea şcolară de ambele sexe*[23], *Cântece pentru usul societăţilor corale*[24] et. al. have significantly contributed to setting up a Romanian repertoire accessible both to artists and especially to audience.

From the general repertoire were not excluded either works of ecclesiastic music. *Unirea* newspaper recorded appearance of some specialised works, both in the Orthodox Church and Uniate Church. The article *Recensiune (Review)* is suggestive on this line. Published within column *Parte scientifica-literaria (Scientific-literary segment)* of *Unirea*, issue 2 from January 10, 1891, p.14, the article is a brief analysis of the work *Cântările bisericesci dupa melodiile celoru Opt-Glasuri ale sfintei biserici ortodoxe, culese, puse pre note şi arangeate de Dimitrie Cunţanu (Church songs after the eight tones of the Holy Orthodox Church, collected, note arranged by Dimitrie Cunţanu)* in Sibiu. Worth noticing from the article is importance of tones in eastern church and the unadvisable attempt of modernising choral songs and lectern chanting by introduction of time signature of 2/4 or 4/4,

[20] Magazine *Musa română (Romanian muse)* was republished between 1905 and 1907, without regular appearance, issues being printed according to financial means of the author. From 1907 onwards, the magazine did not appear anymore.
[21] A. Sequens, *Elemente din teoria muzicii (Elements of music theory)*, Caransebeş, Editura autorului, 1896. See *Unirea*, Year VI, issue13, 28 Mar.1896, p.135.
[22] Idem, *Musică naţională (National music)*, Leipzig, 1899. See *Unirea*, Year IX, issue 23, 10 Jun. 1899, p. 192.
[23] Ion Dariu, *Carte de cântece pentru tinerimea şcolară (Book of songs for scholar youth)*, Braşov, Editura H. Zeidner, 1900. See *Unirea*, Year X, issue 29, 21 Jul. 1900, p. 247.
[24] Aurel Popovici, *Cântece pentru usul societăţilor corale (Songs for the use of choral societies)*, 1905. See *Unirea*, Year XV, issue 9, 4 Mar. 1905, p. 75.

catalogued as *an attack upon the ancient form.* We mention that a similar work was also expected in the Uniate Church, yet at the respective date it was not published.

Barely in 1904, does *Unirea* newspaper record in issue 42 from October 15, p. 394, appearance of a book on music that comprises Liturgy of St. John Chrysostom on notes and the eight tones. The author of the book is Iuliu Birou, elementary teacher and cantor, conductor of choir *Armonia* from Ticvanul-Mare. Atanasie P. Bologa, the author of the article recommends outreach of this specialised book to all dioceses for standardization of songs. As argument is invoked the First Provincial Council from 1872, Title VI, ch. 4:

„ To ease learning of sacred hymns and to introduce and preserve their uniformity, the Synod decides that the eight tones with their variations to outreach to all educational institutes from this ecclesiastic province".

As personal observation, having pastoral expertise of 20 years, I remark that not even today we can refer to standardization of ecclesiastical hymns in the Uniate Church, each diocese having its own particularity and specific, dictated by local musical influences.

BIBLIOGRAPHY:

Dariu, Ion, *Carte de cântece pentru tinerimea şcolară*, Braşov, Editura H.Zeidner, 1900.
Gherman, Joe, *Viaţa şi opera lui Iacob Mureşianu*, Cluj, 1933.
Merişescu, Gheorghe, *Muzicieni ardeleni*, Bucureşti, Editura Muzicală, 1966.
*** *Musică naţională*, Leipzig, 1899.
Solomon, Adrian, *IacobMureşianu şi Blajul*, Blaj, 2007.
Pop, Ninuca Oşanu, Chircoiaş, Mihai, Bularcă, Ana Maria, *Sigismund Toduţă: destăinuiri*, documente, cap.3, Cluj-Napoca, Casa cărţii de ştiinţă, 2008.
Popovici, Aurel, *Cântece pentru usul societăţilor corale*, 1905.
Sbârcea, George, *Tiberiu Brediceanu în slujba muzicii româneşti*, Bucureşti, Editura muzicală a compozitorilor din Republica Socialistă România, 1967.
Sequens, A, *Elemente din teoria muzicii*, Caransebeş, Editura autorului, 1896.
Solomon, Adrian, *IacobMureşianu şi Blajul*, Blaj, 2007.
Unirea, AnV, nr.32, 31 aug.1895, p.257.
Unirea, An XV, nr.10, 11 mar. 1905, p.83.
Unirea, AnXII, nr.38, 20 sept.1902, p.325.
Unirea, An III, nr.47, 25 nov.1893, p.381.
Unirea, An II, nr.26, 25 iun.1892, p.29.
Unirea, An II, nr.36, 3 sept.1892, p.285.
Unirea, An II, nr.36, 3 sept. 1892, pp.281-283.
Unirea, An III, nr.23, 10 iun.1893, p.189.
Unirea, An I, nr.12, 21 mar.1891, p.93.
Unirea, An X, nr.7, 17 feb.1900, p.65.
Unirea, An X, nr.31, 4 aug.1900, p.261.
Unirea, An XI, nr.17, 27 apr.1901, p.141.
Unirea, An XII, nr.17, 26 apr.1902, p.158.
Unirea, An I, nr.34, 22 aug.1891, p.268.
Unirea, An VI, nr.13, 28 mar.1896, p.101
Unirea, An V, nr.25, 22 iun.1895, p.120.
Unirea, An IX, nr.52, 30 dec.1899, p.423.
Unirea, An IX, nr.52, 30 dec.1899, p.423.
Unirea, An IV, nr.11, 17 mar.1894, p.87
Unirea, An VI, nr.13, 28 mar.1896, p.135.
Unirea, An IX, nr.23, 10 iun.1899, p.192.

Unirea, An X, nr.29, 21 iul.1900, p.247.
Unirea, An XV, nr.9, 4 mar.1905, p.75.

ANCIENT LITERARY SOURCES ABOUT DACIA AND MOESIA LOWER PROVINCES DURING THE MARCOMANNIC WARS (167-180 A. D.)

George Aaniței

PhD Student, "Al. Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: The two provinces under discussion had a secondary role during these wars. But this role was important one and this is to divide the forces of the Roman Empire and decrease its military capacity. Literary sources offer a range of information about the two territories; however they are few and incomplete or fragmentary. Thus this approch wants, in the first phase, to identify and analyze the information provided by these sources. The second phase, based on taken data is set to make a comparison between the two provinces and the impact of the marcomannic wars here.

Keywords: marcomannic wars, literary sources, Roman Empire, Dacia, Moesia Lower

Pornind de la interpretarea surselor literare, epigrafice, arheologice sau numismatice, despre războaiele marcomanice s-au scris mai multe volume şi articole. Nu ne propunem aici să reluăm întreaga discuţie, ci doar să readucem în prim plan informaţiile oferite de sursele literare despre provinciile Dacia şi Moesia Inferioară pentru ca pe baza acestora să realizăm o comparaţie între cele două teritorii.

Pentru a putea înţelege evenimentele care au avut loc în timpul domniei lui Marcus Aurelius în provinciile menţionate, acestea trebuie încadrate într-un context evenimenţial mai larg numit războaiele marcomanice. Acestea s-au desfăşurat între 167-180 d. H. şi au afectat toate provinciile de la Dunăre (Raetia, Noricum, Pannonia, Dacia, Moesia Superioară şi Moesia Inferioară) precum şi nordul Italiei, Tracia, Macedonia şi jumătatea nordică a Greciei. Principala cauză a declanşării conflictelor dintre Imperiul Roman şi triburile barbare a fost începutul migraţiei goţilor din nordul continentului spre sud şi nu cum susţine biograful lui Marcus Aurelius, Iulius Capitolinus, o înţelegere unanimă sau o „coaliţie" între barbari[1]. În *Istoria Augustă* sunt menţionate următoarele triburi participante la atacurile asupra imperiului: *marcomani, sarmaţi, vandali, quazi, varişti, hermunduri, suevi, victuali, lacringi, buri, sosibi, sicobiţi, roxolani, bastarni, costoboci, peucini, halani*[2]. Cassius Dio îi enumeră pe *marcomani*, *iazygi* (care sunt de neam sarmatic), *astingi*, *lacringi* (vandali), *quazi, cotini, buri, narişti*[3].

Conflictele dintre barbari şi imperiu s-au desfăşurat în trei etape:

-prima etapă s-a desfăşurat între 167-170 şi a însemnat atacul prin surprindere asupra imperiului;

-a doua etapă a fost între 171-175, în acest interval având loc contraofensiva romană;

-ultima etapă a fostîntre 177-180 şi este cunosctă drept cel de-al doilea război marcomanic.

Informaţiile oferite de sursele literare antice sunt destul de puţine pentru Dacia şi Moesia Inferioară, uneori neclare şi lacunare, iar acestea trebuie completate cu datele arheologice, numismatice şi epigrafice. Despre Dacia avem cele mai multe ştiri. Provincia a fost ameninţată încă de la începutul conflictelor în 167, an în care este datată ultima tăbliţă

[1] *Istoria Augustă, Viaţa lui Marcus Antoninus*, 22.1.
[2] *Ibidem*, 17.2; 22.2.
[3] Cassius Dio, *Istoria romană*, LXXI.

cerată de la *Alburnus Maior*[4]sau cel puţin din 168, dată fiind vecinătatea cu teritoriul triburilor de sarmaţi iazygi în vest. În acest an are loc o reformă teritorială, iar Marcus Claudius Fronto, guvernator al Moesiei Superioare, primeşte şi conducerea militară a Daciei Apulensis, pentru ca la sfârşitul anului 169 sau începutul anului 170 să obţină conducerea unită a Moesiei Superioare şi a celor trei Dacii (Porolissensis, Apulensis, Malvensis), primind astfel titlul de *legatus Augusti pro praetore trium Daciarum et Moesiae Superioris*[5]. Tot la începutul conflictelor, la sfârşitul anului 167 sau începutul anului 168 este transferată *legio V Macedonica* de la *Troesmis* din Moesia Inferioară la *Potaissa* în Dacia[6], astfel guvernatorul provinciei are sub comandă două legiuni, *legio XIII Gemina* la *Apullum* şi *legio V Macedonica* la *Potaissa*, şi este de rang consular. Se pare că în această perioadă conducătorul unui trib a decis să pătrundă în Dacia pentru a-l obliga pe împărat să-i îndeplinească revendicările[7].

În anul 170 Marcus Claudius Fronto moare pe front în luptă contra sarmaţilor iazygi[8]. Acest episod nu este consemnat de nici o sursă literară, dar lacunele sunt completate de sursele epigrafice. Analizând evenimentul de mai sus, este foarte posibil ca acel şef de trib care a intrat în Dacia pentru a obţine de la împărat unele avantaje să fie conducătorul unui trib de iazygi împotriva căruia a luptat Claudius Fronto, găsindu-şi astfel sfârşitul.

La conducerea provinciei este numit Sextus Cornelius Clemens. Acesta trebuie să facă faţă vandalilor asdingi conduşi de Rhaos şi Rhaptos care doreau să se aşeze în Dacia. Fiind un diplomat abil guvernatorul reuşeşte să-i convingă să renunţe la gândul de a intra pe teritoriul guvernat de el şi să atace locuinţele costobocilor. Lacringii, un alt trib vandal, impulsionaţi de frica de a nu fi şi ei atacaţi de asdingi, şi probabil şi la instigările lui Clemens, au atacat prin surprindere pe asdingi şi au repurtat o victorie totală[9].

La 17 martie 180 împăratul Marcus Aurelius moare la Vindebona în Pannonia, iar conducerea imperiului şi implicit a războiului este luată de fiul acestuia, Commodus. A încheiat războiul în acelaşi an şi şi-a sărbătorit triumful la Roma cu mult fast. Din acelaşi an mai avem o informaţie despre Dacia. Noul guvernator, C. Vettius Sabinianus, a adus sub ascultarea sa un număr de 12000 de daci şi le-a promis pământ în provincie[10].

Despre Moesia Inferioară informaţiile în sursele literare sunt aproape inexistente. Provincia a fost atacată în anul 170 de costoboci. Aşa cum am amintit şi mai sus, *legio V Macedonica* a fost transferată în Dacia pentru ca aceasta să poată face faţă mai bine atacurilor barbare, dar astfel a fost slăbită apărarea provinciei de unde a plecat. De acest lucru au profitat costobocii în raidul lor care i-a purtat până în Grecia centrală, trecând prin Moesia Inferioară, Tracia şi Macedonia. Despre acest atac asupra Greciei vorbesc autorii greci Pausanias şi Aelius Aristides, înţelegându-se indirect că traseul acestora a fost prin Moesia Inferioară şi apoi prin celelalte teritorii mai sus menţionate. Pausanias povesteşte cum un atlet din Elateia, Mnesibulus, învingător la cea de-a 235-a olimpiadă, a adunat în jurul său un grup de voluntari şi a atacat pe barbari. După ce a provocat prierderi grele invadatorilor a căzut el însuşi în luptă. Autorul spune că cei care au invadat Grecia sunt costobocii[11].

[4] IDR I, 31-55.
[5] IDR III/2, 90; CIL III, 1457; CIL VI, 1377=31640; ILS, 1098; IDRE I, 10.
[6] Bărbulescu, 2010: 83; Matei-Popescu, 2010: 52.
[7] Cassius Dio, *Istoria romană*, LXXI.11.1.
[8] Bărbulescu, 2010: 83; Birley, în *CAH*, 2008: 171-172.
[9] Cassius Dio, *Istoria romană*, LXXI.12.1-3.
[10] *Ibidem*, LXXII.3.3.
[11] Pausanias, *Călătorii în Grecia*, X.34.5

Celălalt autor care vorbeşte despre aceste atacuri, Aelius Aristides, deplânge în unul din discursurile sale distrugerile provocate de această invazie Sanctuarului de la Eleusis[12], fără a menţiona însă în mod expres că cei care au atacat erau costoboci sau alt trib de barbari. Pentru instaurarea păcii şi alungarea invadatorilor din această zonă împăratul îl trimite Lucius Iulius Vehilius Gratus Iulianus[13].

Traseul invaziei costoboce prin Moesia Inferioară este completat de sursele arheologice şi epigrafice. După ce au trecut prin teritoriul carpilor (Moldova) cu acceptul tacit al acestora[14], au traversat Dunărea pe la Dinogeţia[15] sau poate chiar pe la Troesmis, loc ce nu mai era apărat de trupele legionare, înaintând până la Tropaeum Traiani/Adamclisi. Acolo întâmpină o rezistenţă formată din localnici şi dintr-o vexilaţie legionară mixtă alcătuită din soldaţi ai *legio V Macedonica dacica* şi *legio I Italica moesica*[16]. De aici provin şi două stele funerare ce amintesc de atacul costoboc asupra cetăţii[17]. În Dobrogea au mai fost afectate şi cetăţile Histria, Tomis şi Callatis, fapt pus în evidenţă arheologic de straturile de arsură şi de inscripţiile ce menţionează o taxă specială pentru refacerea zidurilor[18]. Costobocii au fost învinşi în parte de romani, în parte de vandalii asdingi care le-au atacat teritoriile asmuţiţi de diplomaţia romană, iar soţia regelui costoboc *Pieporus*, *Zia*, moare în captivitate la Roma[19]. Raidul costoboc posibil să fi afectat şi sud estul provinciei Dacia, o inscripţie de pe o mână votivă dedicată lui *Jupiter Dolichenus* de un *optio* al *cohors I Hispanorum milliaria* (unitate militară ce staţiona în această zonă a provinciei) şi descoperită la Myszkow în Galiţia stând mărturie a acestei teorii[20]. La fel şi titlul de *praepositus* (ofiţer ce comanda două sau mai multe trupe) deţinut de unii ofiţeri din armata romană arată insuficienţa lor ce putea fi provocată de un asemenea atac.

Aşa cum am amintit şi mai sus, războaiele marcomanice se încheie în anul 180. O parte din clauzele impuse iazygilor şi burilor implicau şi provicia Dacia. Burii au fost obligaţi să jure că nu se vor mai apropia de graniţa Daciei la mai puţin de 40 de statii[21]. Iazygilor li s-a interzis să mai deţină ambarcaţiuni proprii şi să se apropie de insulele de pe Istru. Pentru schimburile comerciale cu sarmaţii roxolani puteau trece prin Dacia, însă doar dacă guvernatorul provinciei permitea acest lucru[22]. Astfel Dacia devenea un teritoriu de tranzit pentru sarmaţi, iar guvernatorul ei un observator pentru îndeplinirea condiţiilor impuse. Interdicţia asupra iazygilor de a avea ambarcaţiuni a survenit foarte probabil datorită faptului că aceştia pe lângă faptul că le foloseau pentru a face comerţ pe Dunăre, în acelaşi timp utilizau şi pentru a jefui teritorii vecine ce aparţineau Imperiului Roman. Insulele de pe Dunăre foarte probabil serveau ca bază. Cum Dacia şi Moesia Superioară nu aveau o flotă proprie[23], aceste interdicţii sunt de înţeles.

Concluzii

Aşa cum se poate observa din puţinele informaţii pe care sursele literare ni le oferă, provincia cea mai afectată de războaiele cu marcomanii a fost Dacia, ea fiind un bastion în

[12] Aelius Aristides, *Orationes*, 22: *Eleusinios* 1.11.
[13] CIL VI, 31856=ILS, 1327.
[14] Bichir, 1983: 66.
[15] Vulpe, în *DID* II, 1968: 158.
[16] Matei-Popescu, 2010: 53.
[17] CIL III, 14214 = ILS, 8501; Popescu, în *SC*, 6 1964: 193-200.
[18] Suceveanu, 1977: 26, 54, 156.
[19] CIL VI, 1801.
[20] Petolescu, 2000: 311.
[21] Cassius Dio, *Istoria romană*, LXXII.3.
[22] *Ibidem*, LXXI.19.
[23] Benea, 1983: 57.

mijlocul masei barbare încă de la înfiinţarea ei de către Traian. Sursele epigrafice completează pe alocuri ansamblul imaginii, informându-ne despre mişcările de trupe ce au loc între provincii. S-a putut observa astfel că trasferul legiunii a V-a Macedonica din castrul ei de la Troesmis din Moesia Inferioară la Potaissa în Dacia a încercat întărirea militară a acesteia din urmă, considerată mai vulnerabilă, dar în acelaşi timp a însemnat slăbirea apărării în Dobrogea şi insclusiv în Moesia Inferioară, aceasta din urmă fiind consiferată mai sigură. De acest transfer au profitat costobocii şi s-au folosit de zona care tocmai fusese părăsită de trupele legionare pentru a intra în imperiu. În raidurile lor de jaf au devastat Moesia Inferioară, Tracia, Macedonia şi Grecia centrală, astfel că plecarea legiunii din castrul de la Troesmis a produs mai multe pagube imperiului decât s-ar fi aşteptat cineva. Se pune întrebarea dacă acest transfer a meritat. Personal cred că nu, iar pagubele produse în provinciile mai sus amintite întăresc această părere.

Dobrogea şi întreagul teritoriu al Moesiei Inferioare îşi revine destul de repede de pe urma atacurilor costoboce, activităţile întorcându-se la normal, iar regiunea îşi continuă perioada de înflorire întreruptă de aceste atacuri[24]. La fel şi în Dacia, activităţile economice şi comerciale sunt reluate, exploatarea minieră de la *Alburnus Maior* revine la normal după o perioadă de inactivitate care a afectat atât provincia în sine cât şi imperiul în general, aurul extras de aici fiind esenţial pentru plata trupelor şi şi desfăşurarea de alte activităţi.

În final se poate spune că soarta celor două provincii a fost legată una de alta în timpul războaielor marcomanice, iar acţiunile dintr-o provincie a influienţat soarta celeilalte.

BIBLIOGRAPHY:

I. IZVOARE

Epigrafice

- *Corpus Inscriptionum Latinarum*.
- *Inscripţiile Daciei romane*, Editura Academiei, Bucureşti; I, *Diplomele militare. Tăbliţele cerate*, adunate, însoţite de comentarii şi indice, traduse de I. I. Russu, 1975; III.2, *Ulpia Traiana Dacica (Sarmizegetusa)*, adunate, însoţite de comentarii ştiinţifice, traduse de I. I. Russu în colaborare cu I. Piso şi V. Wollman, 1984.
- H. Dessau, *Inscriptiones Latinae Selectae*.

Literare

- Aelius Aristides, *Orationes*, 22: *Eleusinios*.
- Cassius Dio, *Istoria romană*, traducere şi note de A. Piatkowski, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, I (1973), II (1977), III (1985).
- Eutropius, *Breviar de la Întemeierea Romei*, ediţie critică bilingvă, text paralel latin-român, studiu introductiv, traducere, note explicative şi comentarii de Şerban Gh., Editura Istros, Brăila, 1997.
- *Istoria Augustă*, prefaţă Iliescu Vladimir, traducere şi note partea I: Popescu David, partea a II-a: Drăgulescu Constantin, Editura Întreprinderea Poligrafică, Cluj, 1971.

[24] Vulpe, în *DID* II, 1968: 163-166.

- Pausanias, *Călătorii în Grecia*, studiu introductiv, traducere, indice şi note dr. docent Maria Marinescu-Himu, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, I (1974), II (1982).
- Tacitus, *Despre originea şi ţara germanilor*, prefaţă de Lascu N., traducere şi note Naum Th., Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1957.

II. Lucrări generale şi speciale

- Bărbulescu M., *Dacia romană. Istoria politică*, în *Istoria românilor*, vol. II: *Daco-romani, romanici şi alogeni*, coord. Protase D., Suceveanu A., ediţia a II-a, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2010: 73-99.
- Benea D., *Din istoria militară a Moesiei Superior şi a Daciei. Legiunea a VII-a Claudia şi a IIII Flavia*, Editura Dacia, Cluj, 1983.
- Bichir Gh., *Costobocii*, în *Suveava*, 1981, 8: 183-192
- Bichir Gh., *Ramura nordică a dacilor – costobocii*, în *Thraco-Dacia*, 1983, 4, nr. 1-2: 59-68.
- Birley A., *Hadrian to the Antonines. The Marcomannic war*, în *Cambridge Ancient History*, vol. XI: *The High Empire 70-192*, eds. Bowman Alan, Garnsey Peter, Rathbone Dominic, second edition, Cambridge University Press, Cambridge, 2008: 165-176.
- Chirică E., *Une invasion „barbare" dans la Grèce Centrale au temp de Marc Aurèle*, în *Thraco-Dacica*, 1993, 14, nr. 1-2: 157-158.
- Cortés J. M., *La datación de la expedición de los Costobocos: la subscripción de XXII K de Elio Arístides*, în *Habis*, 25, 1995: 187-193.
- Matei-Popescu Fl., *The Roman army in Moesia Inferior*, CONPHYS PUBLISHING HOUSE, Bucharest, 2010.
- Petolescu C. C., *Dacia răsăriteană şi Moesia Inferiorpe timpul domniei lui Marcus Aurelius*, în *Civilizaţia romană în Dacia*, coord. Alicu D. *et ali*, Editura Fundaţia Culturală Română: Centrul de Studii Transilvane, Cluj, 1997: 52-59.
- Petolescu C. C., *Dacia şi imperiul Roman*, Editura Teora, Bucureşti, 2000.
- Robertson-Brawn A., *Banditry or Catastrophe? History, Archaeology, and Barbarian Raids on Roman Greece*, în *Romans, barbarians, and the transformation of the Roman world*, eds. Mathisen, Ralph W.; Shanzer, Danuta, 2011: 79–95.
- Russu I. I., *Les costoboces*, în *Dacia*, NS 3, 1959: 341-352.
- Suceveanu Al., *Viaţa economică în Dobrogea romană, secolele I-IIIe. n.*, Editura Academiei R. S. R., Bucureşti, 1977.
- Vulpe R., *Din istoria Dobrogei. Perioada Principatului (secolele I-III)*, vol. II, *Romanii la Dunărea de Jos*, coord Vulpe R., Barnea I., Editura Academiei R. S. R., Bucureşti, 1968.

CULTURAL IDENTITY AND ARCHEOLOGY – TWO IDENTITY DISCOURSES IN THE INTERPRETATION OF THE PAST

Andreea Ciobanu

PhD Student, "Al. Ioan Cuza" University of Iaşi

Abstract: In the present text I intend to point out the forms in which cultural identity appears in archaeological speech, to present the discourses of identity in the interpretation of the past. The first part of the text deals with the construction of identities through culture, with the concept of culture itself and with other terms from archaeological speech associated with it. The second part discusses the interpretation of material culture by archaeologists and the implications of this process on the discourse.

Keywords:identity, discourse, culture, material culture, archaeologists.

1. Arheologia şi identitatea culturală în Europa

Teorii ale identităţii culturale

În prima jumătate a secolului XX, grupurile etnice şi naţionale erau considerate a fi omogene, entităţi istorice continue, definite în mod obiectiv de particularitatea lor culturală, lingvistică şi rasială. Această perspectivă s-a transformat într-o viziune particulară în care lumea era alcătuită dintr-un mosaic de oameni şi culturi. Viziunea aceasta este descrise de Eric Wolf (1982) după cum urmează : „ Prin transformarea numelor în lucruri creăm modele false ale realităţii. Când lăsăm drept moştenire naţiuni, societăţi sau culturi , fiind omogene intern şi având obiecte distincte, creăm o lume ca o sală de biliard globală în care entităţile se învârt ca nişte bile de biliard."

Arheologia cultural-istorică a contribuit la această imagine. Presupunerea că distincte culturi arheologice corelează cu oameni a constituit baza pentru construirea trecutului în termeni de monolitic, entităţi individualizate; echivalentul preistoricianului pentru oamenii şi naţiunile perioadelor istorice. Folosind această abordare, arheologii au pretins că au depistat originile, mişcările şi istoriile distincte a unui grup de oameni specificat.

În multe cazuri, abordarea cultural-istorică a facilitat construcţia genealogiilor pentru grupurile etnice şi naţionale contemporane ce consolidează conştiinţa identităţii lor şi asigură legitimarea politică în prezent. Astfel de reprezentări ale trecutului sunt construite activ din punctul de vedere al prezentului. Însă, pe lângă contextele politice particulare, o reflecţie critică asupra conceptelor de cultură, grup etnic şi naţiune folosite în ştiinţele umane, este esenţială deoarece: „ Curentele istorice existente în Europa au... modelat antropologia şi ştiinţele sociale în general (inclusiv arheologia). Cu alte cuvinte, au modelat de asemenea şi felul în care privim problemele de identitate." (MacDonald, 1993).

Măsura în care aceste curente istorice sunt împărţite de-a lungul Europei este deschisă discuţiilor, însă cadrul pre-conceptual prin care lumile sociale şi materiale sunt ordonate a depăşit un număr semnificativ de transformări în ultimii 400 de ani. Aceasta a modelat chiar şi felul nostru de a înţelege relaţia dintre cultura materială şi identitate.

În cea de-a doua jumătate a secolului XX, etnicitatea şi naţionalismul au încetat să mai fie văzute ca şi produs a unei ordini naturale şi au devenit ţinta cercetărilor în ştiinţele umane. Este posibil să identificăm un număr de trenduri generale în proliferarea prespectivelor teoretice ce au apărut. Descrierea grupurilor culturale ca monolitice, delimitate, entităţi

concrete, a apărut în număr din ce în ce mai mare, mai ales în literatura din Europa de Vest şi America de Nord. Studii antropologice au pus la îndoială consecvenţa limitelor politice, culturale şi lingvistice, astfel disputând însăşi existenţa entităţilor socio-culturale. De asemenea, a crescut şi scepticismul privind importanţa definiţiilor obiective cultural ale etnicităţii.

Grupurile etnice au ajuns să fie privite drept sisteme auto-definite (Barth 1969). Din această perspectivă, variaţia culturală şi lingvistică nu este înzestrată cu un rol determinant în definirea etnicităţii, aceasta fiind privită drept o opoziţie subiectivă noi-ei. Pe lângă această nouă abordare a definirii, cercetarea s-a focusat pe construcţia etnică a limitelor, iar grupurile etnice au fost deseori caracterizate drept grupuri de interes, concurând pentru resurse economice şi politice, o abordare cunoscută drept perspectiva instrumentală (Cohen 1974). Alţii au accentuat aspectele fluide şi situaţionale a identităţii de grup sau individuale: „ etnicitatea poate fi privită ca o resursă care poate, în anumite circumstanţe şi situaţii, fi mobilizată în avantajul unei categorii etnice, culturale, rasiale, în alte situaţii nu va avea nici un înţeles sau valoare, iar în alte situaţii în care alte nevoi sau obiective vor fi supreme, vor fi interpretate drept o responsabilitate de care să scapi sau pe care să o negi cât mai mult posibil.” (Wallman, 1977).

Literatura ultimelor două decenii reflectă o varietate de poziţii în cadrul abordării descrise aici, dar este general acceptat că etnicitatea implică construcţia dinamică a identităţii prin diferenţiere culturală şi-sau origine comună. În acest caz, teorii ale etnicităţii au foarte multe în comun cu teoriile naţionalismului.

Studii recente ale identităţilor europene au arătat dinamica, situaţionala şi eterogena natură a identităţii. În plus, este clar din cercetarea recentă că identităţile etnice, naţionale şi la nivel european se intersectează într-un număr vast de feluri. Deşi construcţiile identităţii par intangibile odată ce subiectivitatea lor este cunoscută, cu siguranţă nu sunt intangibile în efectele lor. În cuvintele lui MacDonald (1993.7) „ Identităţile pot constitui forţele motrice ale istoriei”, aşa cum este clar demonstrat în Europa, de către naziști în încercarea lor de a extermina evreii, ţiganii, homosexualii şi alte grupuri în 1930 şi 1940.

În ciuda acestor realităţi şi a felurilor în care arheologia a fost implicată în ele, s-a acordat puţină atenţie identităţii culturale în teoria disciplinei. Hodder (1991) sugerează că respingerea teoriei în general, şi a etnicităţii în particular, este parţial rezultatul manipulării politice a arheologiei în contextul european.

1. Discursuri ale identităţii în interpretarea trecutului

„ Unicitatea şi unitatea istoriei europene trebuie să fie demontată...Dacă conştiinţa noastră culturală a devenit concretizată de o particularitate istorică ce este lineară şi continuă, analiza arată non-sincronicitatea şi discontinuitatea experienţei sociale.” (Hastrup, 1992)

Tipul de conştiinţă culturală europeană explorat de Hastrup este parte integrantă a discursurilor dominante ale identităţii culturale în Europa, indiferent că sunt europene, naţionale sau etnice. Identităţile grupului sunt reprezentate a fi unificate, un întreg monolitic, cu istorii lineare şi continue, ce sunt folosite în legitimarea cererilor de autonomie politică şi teritorială din cadrul climatului predominant ideologic al naţionalismului etnic. Astfel, deşi apar interpretări ale trecutului concurente în contextul disputelor politice, acestea tind să împartă un mod comun de reprezentare; un mod ce nu este rezervat grupurilor etnice şi naţionale, ci se extinde şi entităţilor supra-naţionale.

Va exista mereu o tensiune între trecut şi prezent în interpretarea arheologică; între înţelesurile trecutului şi procesele pe care dorim să le reconstruim din rămăşiţele materiale, şi între înţelesurile pe care dorim ca rămăşiţele să ni le arate în prezent.

Arheologia, ca şi celelalte ştiinţe sociale în general a început să se reorienteze în jurul noţiunii de identitate. Teoretizarea identităţii formează o legătură decisivă în discursul academic contemporan, aducând împreună sociologi, antropologi, psihologi, geografi, istorici şi filosofi (Gosden 1999, Hall 1996, Jenkins 1996). Oricum, abia începând cu anul 1980, arheologia a început să contribuie la discursul identităţii. În 1980 dezbaterea se concentra asupra unei singure categorii sociale cum ar fi cele de gen sau etnicitate, ce erau adesea privite drept taxonomii radicale. În următorii zece ani, începând cu mijlocul anilor 1990, interpretările arheologice au devenit mai nuanţate, complexe şi mai relevante pentru experienţele trăite de oameni, din trecut şi prezent.

Conturând identitatea azi, arheologii care sunt preocupaţi de lumea socială investighează cum indivizii şi colectivităţile se disting în relaţiile lor sociale de alţi indivizi şi colectivităţi (Jenkins, 1996). În ştiinţele sociale şi culturale, ce a fost odată numit identitate în sens social, asemănare împărtăşită, este astăzi des discutat cu referire la diferenţă. Diferenţa evidenţiază aspectul contrastant al identităţilor şi prin aceasta demonstrează condiţia implicită a pluralităţii (Sokefeld, 1999). Definirea sinelui astăzi se formează în jurul genealogiei, cetăţeniei, istoriei comune, unităţii religioase şi asemănării, dar subliniind asta rezultă preocupări contemporane despre pierderea drepturilor electorale, diferenţă etc. Componenta externă, fondată pe excludere şi alteritate, formează coroana de diferenţă prin care identităţile sunt enunţate (Meskell 2002). Identitatea ca şi categorie discursivă se extinde înapoi până la greci, deşi ca şi concept analitic şi-a atins punctul culminant în anii 1960, în special în ştiinţele sociale prin lucrările de influenţă ale lui Erikson, Merton, Goffman, Berger. Identitatea s-a dovedit a fi simultan un concept productiv şi provocator din moment ce traversează multiple structuri teoretice şi încorporează definiţii contradictorii şi eterogene.

În constituirea identităţii, Brubaker şi Cooper au subliniat cele mai comune feluri în care identitatea este concepută. Identitatea se învârte în jurul unui set de atribute particulare dintr-o structură socială universal concepută. Acestea sunt des formulate ca o tensiune între structurile asumate de asemănare şi diferenţă. Identitatea la nivel de sine sau personalitate se crede a fi mai profundă şi mai fundamentală, conform psihologilor, comparativ cu aspectele efemere şi superficiale ale identităţii grupurilor. Identitatea este de asemenea prezentată ca produs al acţiunii sociale şi politice, reprezentată prin practică şi repetare cu alţii. Este de asemenea un produs al acţiunii şi o bază a acţiunii. În final, identitatea este delimitată prin discursuri multiple şi competitive ce sunt instabile, fragmentate şi situaţionale. Această înţelegere contextualistă a termenului este amestecată cu gândirea postmodernistă şi poststructuralistă, păstrând trendurile recente evidenţiate şi în arheologia socială.

Oameni şi culturi

Arheologia, la fel ca şi antropologia, a avut tendinţa de a trata unităţi, întreguri; un interes rezumat în identificarea oamenilor şi culturilor trecute, ce continuă să ofere un cadru conceptual de bază pentru analiza arheologică de astăzi.

Arheologia însăşi construieşte identităţi în prezent. Când vorbim despre triburi şi oameni ce au existat în trecut, creăm entităţi care pot avea o semnificaţie mitică sau politică, cum ar fi cazul Arienilor. Aceasta mi-a atras atenţia către arheologia scrisă, discursul arheologic şi influenţa pe care o poate exercita textul.

Textele nu doar transmit informaţia de la o persoană la alta într-un mod transparent, ci au efecte materiale.

De-a lungul istoriei arheologiei, rămăşiţele materiale au fost atribuite anumitor oameni din trecut (Trigger 1989). Oricum, odată cu dezvoltarea paradigmei cultural-istorice la sfârşitul secolului XIX, începutul secolului XX, a fost stabilit un cadru sistematic pentru clasificarea culturilor în spaţiu şi timp.

Una dintre principalele ipoteze care stau la baza abordării cultural-istorice este aceea că entităţi culturale legate uniform corelează cu anumiţi oameni, grupuri etnice, triburi, şi-sau rase. Această ipoteză este bazată pe conceptualizarea normativă a culturii : aceea că, în cadrul unui grup dat, practicile şi credinţele culturale tind să se conformeze cu norme prescriptive sau reguli de comportament. Se presupune că, cultura este alcătuită dintr-un set de idei şi credinţe comune, ce sunt întreţinute prin interacţiuni în cadrul grupului, şi din transmiterea normelor culturale generaţiilor următoare prin procesul de socializare care rezultă într-o continuă tradiţie culturală.

Prin conceptul de cultură arheologică, trecutul este reconstruit în termeni de distribuţie a culturilor omogene, a căror istorie se dezvăluie într-o relatare coerentă lineară măsurată în termeni de evenimente specifice, cum ar fi legăturile, migraţiile şi cuceririle, cu intervale de timp omogen între ele. Cercetări antropologice recente sugerează că legătura dintre cultură şi popor nu este atât de simplă, şi că ideea că grupurile etnice şi naţionale sunt fixe, omogene, entităţi legate de generaţii întregi, este o invenţie a clasificării moderne. Din contră, a fost dovedit că identităţile etnice şi naţionale sunt fluide, dinamice şi contestate.

Construirea identităţii prin cultură

Conceptul de cultură este strâns legat de ideologiile naţionaliste ce au apărut de-a lungul ultimelor două secole, iar ulterior, de ideea de alteritate ce a dominat gândirea vestică încă din perioada clasică. Utilizarea conceptului de cultură ilustrează influenţa pe care au avut-o preocupările contemporane asupra analizei societăţilor trecute, asemenea etnocentricităţii ce caracterizează studiile despre existenţa societăţilor non-vestice.

Childe (1929) a fost primul ce a definit în mod explicit conceptul de cultură în literatura arheologică. A scris că „ găsim anumite tipuri de rămăşiţe – vase, unelte, podoabe, ritualuri de înmormântare, urme de locuinţe - în mod constant reapărând împreună. Aşa un complex de trăsături asociate periodic, ar trebui să îl numim un grup cultural sau doar o cultură.” La fel ca şi Kossinna, Childe a utilizat conceptul de cultură pentru a se referi la o esenţă ce este ceva intrinsec natural care a precedat însăşi existenţa grupului, i-a provocat crearea şi i-a definit caracterul. Această esenţă, conform lui Childe, a luat o formă concretă printr-o serie de elemente materiale ce au fost asumate ca făcând parte din grupul uman. În acest sens, el a scris că „Presupunem că un astfel de complex este expresia materială a ceea ce ar fi astăzi numit un popor” (Childe 1929).

Conceptul de cultură a fost definit explicit şi aplicat societăţilor preistorice chiar înainte de Kossinna şi Childe, de către antropologul britanic Sir Edward Burnett Tylor. Tylor (1871) a început cartea sa „ Cultura primitivă” explicând ce înţelege prin conceptul de cultură pe care l-a adoptat din antropologia germană : „ Cultura, sau civilizaţia,....este acel întreg complex ce include cunoaşterea, credinţa, arta, legea, principiile, obiceiurile şi orice alte capacităţi şi obişnuinţe dobândite de om ca membru al societăţii.”

Toate aceste definiţii reflectă elemente care încă sunt asociate cu, conceptul de cultură astăzi: în particular, faptul că o paletă foarte largă de atribute culturale, incluzând toate practicile sociale, sunt legate în mod direct de grupuri umane aparte.

De la începutul secolului XX, termenul cultură a înlocuit în mod progresiv alte concepte asociate, cum ar fi civilizaţie şi naţiune. Motivul pentru care conceptul de cultură a ajuns predominant în această perioada, ci nu în secolele XVII, XVIII şi XIX, când era de asemenea utilizat în sensul modern, poate fi atribuit consolidării naţionalismului cultural, urmat de unificarea Italiei în 1870 şi Germaniei în 1871. Acesta este un naţionalism care nu mai este bazat pe conceptul de suveranitate naţională, ci pe caracterul fundamental al grupurilor umane distincte. Creşterea în popularitate a conceptului de cultură a fost stimulat de faptul că noua Germanie unită a renăscut nu doar ca o puternică putere politică, dar şi ca o

forţă intelectuală. Drept rezultat, concepte cum ar fi cultura, importante în lumea germanică s-au răspândit rapid în restul Europei.

Majoritatea arheologilor nu susţin aşa o echivalenţă explicită a unităţii politice şi a unităţii culturale. Oricum, este important de subliniat că este o decizie politică să aduni grupuri umane diferite sub un singur nume pe baza unei culturi materiale comune. O astfel de abordare este caracteristică unei atitudini etnocentrice faţă de studiul trecutului.

După cum a fost demonstrat de Hartog (1980), Herodot – părintele multor ştiinţe umane, incluzând istoria şi antropologia – a avut o atitudine profund etnocentrică faţă de alte grupuri umane pe care le-a descris. O asemenea etnocentricitate a fost moştenită de gândirea vestică. Drept rezultat, presupunem că modul nostru de-al percepe pe celălalt şi prin urmare şi pe noi înşine, este universal şi poate fi atribuit grupurilor care nu au lăsat nici o arhivă scrisă, cum ar fi grupurile preistorice, sau altele pe care le descriem drept societăţi primitive; iar un asemenea universalism nu poate fi presupus.

Cum poate o asemenea abordare fi evitată? Trebuie să continuăm să folosim „cultură” în arheologie din comoditate, ca un termen etnocentric ce credem că ne autorizează să înţelegem mai bine grupurile umane din trecut, şi în cazul european, să le descriem ca formator al originilor propriei noastre identităţi culturale? Din contră, poate ar trebui eliminat din vocabular şi încercat să începem de la zero pentru a dezvolta înţelegerea istoriei umanităţii într-un mod mult mai deschis şi flexibil decât a fost făcut până acum.

Interpretând cultura materială

Se poate spune că, ceea ce comunică, cultura materială este foarte diferit de limbaj. De exemplu, ar fi nevoie de un număr foarte mare de obiecte materiale pentru a „ spune”, într-o formă materială, chiar şi cea mai simplă propoziţie. Dacă cineva face o afirmaţie şi tu nu înţelegi ceea ce a vrut să spună, există posibilitatea ca un dialog Socratic să îţi aducă iluminarea. Un astfel de dialog nu este posibil cu un vas, însă. Pe de altă parte, cultura materială acţionează ca un mod de comunicare non-verbal. În acest sens, înţelesurile sale se pot dovedi mult mai complicate decât cele exprimate în discurs. Se poate spune că, cultura materială este un limbaj material cu propriul său înţeles legat de producţie şi consum. Nesfârşite permutări de asemenea argumente pot fi realizate, dar nici unul din ele nu poate scăpa de limbaj. Interpretarea culturii materiale implică inevitabil transformarea sa în concepte lingvistice. Deşi pare un scop lăudabil evadarea din cadrul lingvistic - acesta este imposibil de realizat. Nu poate exista nici un sistem interpretativ non-lingvistic.

Interpretarea înţelesului şi semnificaţiei culturii materiale este o activitate contemporană. Înţelesul trecutului nu locuieşte în trecut, ci aparţine prezentului. În mod similar, evenimentul primordial al arheologiei este excavarea sau scrisul; nu trecutul. În consecinţă, arheologul nu trebuie atât de mult să citească semnele trecutului, ci mai mult să scrie aceste semne în prezent: construind discursuri ce ar trebui să fie semnificative în prezent şi să joace un rol activ în modelarea viitorului prezentului. Aici apare o ironie: arheologii scriu, dar mulţi nu simt că ar trebui să scrie. În cel mai bun caz, o asemenea producere textuală poate fi privită ca o resursă transparentă, doar un mod de exprimare. Oricum, scrisul întotdeauna transformă. Scopul fundamental al discursului arheologic contemporan este să încheie cu scrierea, să scrie „aşa cum trebuie”. Empirismul implacabil încurajează aşa un scop zadarnic. Din contră, nu vor exista povestiri corecte ale trecutului, povestiri care la rândul lor vor fi un produs al politicii adevărului. Pot exista doar reprezentări ale trecutului mai bune sau mai rele.

Ceea ce este important este dezvoltarea unui discurs arheologic cu adevărat auto-reflexiv, conştient de el însuşi ca discurs. Discursurile arheologice sunt încadrate într-un mediu specific instituţional şi, transmise şi răspândite prin anumite forme media în care este

localizată informaţia arheologică. Aceste discursuri îşi au baza în forme de pedagogie ce impun o voinţă către adevăr. Până acum nu există nici un discurs alternativ adevărat în arheologie. Un act crucial în crearea unuia este ruperea de autoritatea discursivă a textelor pe care trebuie să le aclamăm în prezent. Aceasta implică o conştientizare a politicii discursului şi a structurilor de putere în care este încorporat, şi cere să ne gândim la ce fel de trecut ne dorim în prezent şi de ce anume producem trecutul într-un anume fel, ci nu în altul.

Cultura materială poate fi privită ca distribuitor a unui „text" multidimensional din care arheologul îşi construieşte textul- nu este, prin urmare, un proces complet liber.

Se poate înfiinţa un lanţ de semnificanţi pentru a ajuta înţelegerea procesului scrierii trecutului. În primul rând trebuie pus interes. Suntem interesaţi să interpretăm anumite aspecte din înregistrările arheologice, făcându-le semnificative pentru noi şi pentru alţii. Oricum, acest interes este din start dependent de valorile noastre. Aceste valori sunt, în schimb dependente de politica şi moralitatea noastră şi sunt legate de contextul sociopolitic în care ne găsim situaţi şi poziţionaţi ca agenţi. În final, lanţul rezultat este: subiect plasat-politică, moralitate-valori-interese-înţelesuri-text.

Înţelesul trecutului trebuie să fie inserat în prezent prin intermediul textului. Aşadar nu este nici un înţeles în afara textului. Acest înţeles trebuie să fie argumentat pro şi contra. Actul scrierii întotdeauna presupune o politică a prezentului şi reprezintă o formă a puterii. Nu poate scăpa de putere. Orice fel de scriere despre trecut este inevitabil simultan o domesticire a diferenţei trecutului, o impunere a ordinii. Scrierea trecutului nu este o inocentă şi dezinteresată citire a unui trecut autonom produs ca şi imagine. Scrierea trecutului înseamnă să îl tragi în prezent, reînscriindu-l în faţa prezentului.

BIBLIOGRAPHY:

GRAVES-BROWN P., JONES S. „*Cultural identity and archaeology : the construction of european communities*", Psychology Press, 1996.

JOHNSON M., „*Archaeological theory- an introduction*", Wiley-Blackwell, 2010.

HURCOMBE L., *„Archaeological artefacts as material culture*", Routledge, 2007.

MESKELL L., PREUCEL R.W., „*A companion to social archaeology*", Blackwell Publishing, 2007.

THOMAS J., „*Interpretive archaeology- a reader*", Leicester University Press, 2000.

TILLEY, C., *Reading material culture : structuralism, hermeneutics and post-structuralism*, Basil Blackwell, Oxford, 1990.

TILLEY, C., *Material culture and text : the art of ambiguity*, Routledge, London, 1991.

HODDER, I., *Theory and practice in archaeology*, Routledge, New York, 1992.

INGOLD, T., *Companion encyclopedia of anthropology*, Routledge, London, 1994.

CHASE, P., *The emergence of culture : the evolution of a uniquely human way of life*, Springer Science, New York, 2006.

CURTA, F., *Text, context, history, and archaeology : studies in late antiquity and the middle ages*, Editura Academiei, Iaşi, 2009.

BEAUDRY, M., *Findings :The material culture of needlework and sewing, Y.U.P.*, London, 2006.

BRATHER, S., *Archaeology and identity. Central and East Central Europe in the Middle Ages*, Editura Academiei, Bucureşti, 2007

Această lucrare a fost sprijinită financiar în cadrul proiectului POSDRU/187/1.5/S/155397 cu titlul „Prin burse doctorale spre o nouă generaţie de cercetători de elită", cofinanţat din Fondul Social European prin intermediul Programului Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013.

MARKET TOWNS AND SMALL TOWNS FROM MOLDAVIA: CASE STUDY – IAŞI COUNTY

Andrei Melinte

PhD Student, "Al. Ioan Cuza" University of Iaşi, POSDRU/187/1.5/S/155397

Abstract:In the 18th century and the first half of the next century the principality of Moldavia was characterized by a very dynamic economic and social development. This was due to the important social and demographic mobility of that period and the external environment caused by the treaties of peace from Kuciuc Kainargi (1774) and Adrianople (1829). In terms of historiography, little or no space was given for the economic side of this process that stands out because of the emergence and development of new kind of urban structures, the small towns called „targusoare". In the paper that I propose I will give special reference to the situation of the region of Iasi, where the capital of Moldavia resides, emphasizing the towns that emerged in this region. Among others, the small towns from the border distinguish themselves, especially the „targusor" created on the new borderline by the Prut river, after the annexation of Basarabia by Russia. Here we will talk about the small town of Sculeni. I will emphasize the economic aspects, the complex social structure, and administration.

Keywords: urban structure, small town, county, Iaşi, Sculeni

În documentele slavone din Moldova, termenul care definea aşezările urbane era cel de *târg*. Din punct de vedere structural, acesta avea trei sensuri: oraş, aşezare intermediară între sat şi oraş, cu rol comercial şi, nu în ultimul rând, piaţă în interiorul oraşului, locul unde se desfăşura negoţul[1].

În textul nostru, vom face referire la cea de-a doua categorie, cu un important rol economic şi social în evoluţia fenomenului urban de la medievalitate la modernitate. Cele mai multe din respectivele aşezări s-au format lângă râuri, la intersecţia drumurilor comerciale, în prejma unor vaduri sau în prejma unor aşezări urbane mai mari cum sunt cele apărute în prejma Iaşilor.

Aceste aşezări semi-urbane, denumite în literatură *târguşoare*, au apărut şi evoluat în cadrul unui proces petrecut în Moldova, care a cunoscut o dezvoltare accentuată în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Dacă la început, acest fenomen s-a înscris în demersurile domnilor Moldovei, ulterior a reprezentat o iniţiativă a marilor boieri sau a mănăstirilor, proprietari de terenuri şi moşii pentru ţinerea de iarmaroace şi târguri săptămânale ce aveau două aspecte importante: bunăstarea proprietarului respectiv şi creşterea importanţei localităţii respective sub aspect comercial[2].

Făcând referire la ţinutul Iaşi, am putea împărţi respectivele târguşoare în două categorii după locul apariţiei lor: cele formate în preajma oraşului Iaşi (Nicolina, Păcurari, Ipsilanti, Socola, Copou etc.) şi cele apărute la distanţă de alte aşezări urbane mai mari și care s-au format în prejma drumurilor comerciale sau în apropierea unor râuri. Din această categorie enumerăm: Podul Iloaiei, Sculeni, Târgu Frumos, Poieni etc. Apariţia lor a fost

[1] Laurenţiu Rădvan, *Note cu privire la terminologia urbană medievală din Moldova (termenul miasto)*, în *SMIM*, XXVI, 2008, p. 272.
[2] Idem, *Primul târguşor din Moldova: târguşorul Nicolina*, în idem, „Oraşe vechi, oraşe noi în spaţiul românesc", Editura Universităţii Alexandru Ioan Cuza, Iaşi, 2014, p. 119.

influenţată de starea politică, economică şi socială a perioadei respective[3]. Din motive economice şi demografice, domnia a sprijinit aşezarea locuitorilor străini şi a celor autohtoni pribegiţi peste hotare.

În cele ce urmează am ales să evidenţiem principalele aspecte ale apariţiei şi evoluţiei târguşorului de la Sculeni, o aşezare foarte importantă sub aspect politic, comercial şi vamal atât pentru ţinutul Iaşi cât şi pentru Moldova în prima parte a secolului al XIX-lea.

Din punct de vedere istoriografic, târguşorul de la Sculeni nu s-a bucurat de atenţie din partea istoricilor. Beneficiem totuşi de câteva studii, mai ales economice[4] şi sociale[5], cât şi de relatările diferiţilor călători străini sau colecţiile de documente publicate. Evenimentul istoric care a atras atenţia despre importanţa Sculenilor l-a constituit mişcarea politică de la 1821, mai exact luptele dintre greci şi turci din acel an[6]. Prin urmare, în demersul nostru ne vom baza cercetarea în special pe sursele documentare foarte utile în redarea cât mai exactă a realităţilor de la începutul secolului al XIX-lea.

REPERE GEOGRAFICE

Pe noua linie de frontieră din nordul şi răsăritul ţării, apărută după anexarea Basarabiei de către Rusia în anul 1812, s-au înfiinţat diferite târguri denumite de geografi, dublete. Este şi cazul târguşorului de la Sculeni, derivat dintr-o aşezare care se afla iniţial de o parte şi de alta a Prutului[7]. Crearea noii frontiere va duce la divizarea vechii aşezări, fapt descris de Anatolie Deminov la 1838, când respectivele aşezări apar ca „*satul dublu de la Sculeni, unul românesc şi unul rusesc, separate de fluviu*”[8]. Un alt călător străin, Berndt Johan Rosenstrom, făcea distincţie la 1829, între cele două aşezări menţionând „*târgul nostru Sculeni”* şi *„Sculenii de pe Prut*”[9]. Din punct de vedere al aşezării, Sculenii se află în valea râului Prut, prezentând o porţiune mai largă sub forma unei lunci. Este o localitate situată la şes între râurile Jijia la vest şi Prutul menţionat anterior la est[10]. Descrierea geografică a locului unde a apărut târguşorul Sculeni o găsim şi în relatările călătorilor străini din secolul XIX-lea. Astfel, acesta se afla „*la două ceasuri de Iaşi, pe marginea înaltă a văii Jijiei, care se varsă în Prut nu departe de aici, în faţa şirului de dealuri din Basarabia*”[11].

Sculenii se numără printre puţinele târguri/târguşoare apărute pe malul acestui râu, evitat de locuitori datorită deselor inundaţii[12]. În Regulamentul Organic era prevăzută

---

[3] Ecaterina Negruţi, *Structura demografică a oraşelor şi târgurilor din Moldova (1800-1859)*, Fundaţia Academică A.D. Xenopol, Iaşi, 1997, p. 8.

[4] Vezi cele mai cunoscute studii pe această temă: Victor Tufescu, *Târguşoarele din Moldova şi importanţa lor economică*, Bucureşti, 1942; Laurenţiu Rădvan, *Primul târguşor din Moldova: târguşorul Nicolina*, în idem, „Oraşe vechi, oraşe noi în spaţiul românesc”, Editura Universităţii Alexandru Ioan Cuza, Iaşi, 2014.

[5] Ecaterina Negruţi, *Structura demografică a oraşelor şi târgurilor din Moldova (1800-1859)*, Fundaţia Academică A.D. Xenopol, Iaşi, 1997.

[6] Vasile Arimia, *Revoluţia din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu: documente externe*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1980.

[7] Ecaterina Negruţi, *Structura Demografică*, p. 11.

[8] *Călători străini despre Ţările Române în secolul al XIX-lea*, vol. III (1831-1840) serie nouă, coordonator Paul Cernovodeanu, editura Academiei Române, Bucureşti, 2006, p. 656.

[9] *Ibidem*, vol. II (1822-1830), serie nouă, coord. Paul Cernovodeanu, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2005 p. 382.

[10] George Ioan Lahovari, *Marele dicţionar Geografic,* vol. V, Bucureşti, 1902, p. 362.

[11] *Călători străini despre Ţările Române în secolul al secolul al XIX-lea*,serie nouă, vol. IV(1841-1846), coord. Paul Cernovodeanu, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2007, p. 273.

[12] Victor Tufescu, *Valoarea economică a râurilor moldoveneşti*, în „Buletinul Societăţii Regale Româneşti de Geografie”, tom LIX, 1940, p. 481.

navigabilitatea râului Prut[13]. Acest lucru a adus numeroase beneficii comerciale atât târgului de la Sculeni cât şi Moldovei.

Sculenii de stânga Prutului

Arhivele ne relevă că în anul 1798, Neculai Roset Roznovanu primise „trei sălişti în oblaste(ia) Basarabiei iarăşi la ţinutul Ieşii anume Rădeştii, Şcheia, pol [jumătate] sat Trileşti, pol sat Mileşti peste care a apărut şi s-a dezvoltat târguşorul Sculeni din stânga Prutului, care au fost drepte a bunului său”[14].

După 1812, această aşezare va intra în sistemul politico-juridic al Imperiului ţarist făcând parte din oblastia basarabeană figurând printre cele trei vămi ale acestei provincii. Descriind drumul poştei de la Iaşi la Odessa care trecea prin Sculeni (din Republica Moldova), Feodor Karacsay preciza că acesta se afla 2 ore jumate de Iaşi. Aici Prutul se trecea pe un „*pod de vase*”de aici drumul înaintând prin codrul Bâcului, Călăraşi, Chişinău şi Dubăsari[15].

Studiul nostru va face referire la situaţia târguşorului Sculeni din dreapta Prutului mult mai apropiat de realităţile potico-juridice şi economice al fenomenului urban pe care dorim să-l arătăm.

Sculenii din dreapta Prutului

Apariţia şi evoluţia târguşorului de la Sculeni din dreapta Prutului are legătură cu noua situaţie de după 1812 prin alipirea Basarabiei la Imperiul Ţarist şi stabilirea graniţei de-a lungul respectivului râu[16].

Paza graniţei era împărţită în 2 secţiuni: 13 puncte mari şi 48 de puncte mici. Pentru cele 13 puncte mari erau rânduiţi militarii cei mai de vază din comenzile de la Galaţi şi Iaşi. Din comanda de la Iaşi făceau parte şi Sculenii. Aici găsim 1 ofiţer şi 4 soldaţi. Pentru paza celor 48 de puncte mici erau însemnate satele cele mai apropiate de graniţă după numărul locuitorilor satelor şi îndepărtarea unui punct de altul depinzând de punctele cele mari[17].

Din „*Memoriul pentru lucrările Departamentului treburilor din lăuntru pe toată vremea de la înfiinţarea Regulamentului din luna ghenarie 1832 până în iulie 1833*” aflăm că la Sculeni lucrau ca vameşi 5 persoane fiind plătite cu „*câte 300 lei leafă pe an*”[18].

Acestora li se asigura şi locaţiile unde să-ţi desfăşoare activitatea, ceea ce dovedeşte importanţa pe care o aveau. La 7 august 1833, se pomeneşte despre construirea unor barăci „*pentru străjerii pământeşti, păzitori(i) graniţei de la Sculeni”*[19]. Din „*Vidomostia dă salahorii ce au lucrat la facerea acestor barăci sau bordee*” aflăm că erau cincisprezece la număr fiind plătiţi cu 3 lei şi 15 parale pe zi[20].

---

[13]*Ibidem,* p. 507.
[14] ANI, Fond Documente, dos. 728/6, f. 1.
[15]*Călători străini despre Ţările Române în secolul al XIX-lea,* Vol. I (1801-1821), seria nouă, redactor responsabil Paul Cernovodeanu, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2004, p. 773.
[16] Laurenţiu Rădvan, *Primul târguşor din Moldova,* p. 141.
[17]*Analele Parlamentare ale României*. Tomul 4, Partea a 2-a : Obicĭnuita Obştească Adunare a Moldavieĭ, Legislatura 1 - Sesiunea 2 : 1833-1834, p. 501.
[18]*Ibidem,* p. 308.
[19] ANI, Isprăvnicia Iaşi, dos. 902/1833-34, f. 7.

[20]*Ibidem,* f. 37 V.

Sculenii din dreapta şi din stânga Prutului erau despărţiţi de un pod, cuvânt de origine slavon, al cărui principal rol a fost ilustrat sugestiv de Nicolae Iorga ca fiind „*totdeauna acela ce se întâlneşte pe drumul pe care merg negustorii şi ostaşii*”[21]. Respectivul pod era întreţinut de meşteri specializaţi care se ocupau şi de străzile şi podurile capitalei Iaşi[22]. Dacă în 1830 găsim în documente douăzeci şi patru de podari trecuţi alături de slugile fără bir[23], în *Tabelul cu birnici, căpătăieri şi bejenari hrisovoliţi* din 1845, apar 21 din care 13 fac parte din categoria vechilor hrisovoliţi, ceilalţi făcând parte din rândul noilor hrisovoliţi. Doar în cea din urmă catagrafie le sunt menţionate numele. Faţă de tabela birnicilor hrisovoliţi din 1830, în anul 1845 este menţionat faptul dacă posedă sau nu locuinţă în cazul de faţă toţi posedând locuinţă[24]. Datele relevă o stare materială bună a acestei categorii ocupaţionale.

Dacă ar fi să facem o descriere a locului în care a apărut târguşorul Sculeni din dreapta Prutului, din hrisovul din ianuarie 1821 reiese că acesta s-a format în preajma unei carantine[25] respectiv a podului enunţat anterior, pe moşia Târleşti[26], la vadul Prutului, unde s-a înfiinţat o căpităniе de graniţă şi pentru carantină în anul 1816[27]. La acea vreme, autorităţile ruse înfiinţau diferite carantine ca o măsură de stăvilire a epidemiilor de ciumă sau holeră. Carantina de la Sculeni a avut atât un rol profilactic, reprezentând un mod prin care armata rusă realiza un control cât mai strict la punctul de frontieră stabilit aici. Un argument a faptului că respectiva carantină exista în momentul apariţiei târguşorului de la Sculeni reiese din relatările lui Iordache Donici, care îşi avea originea după mamă în familia Roset Roznovanu. Acesta îi scria, în februarie 1815, cumnatului său să vină să-l vadă la carantină şi să-i aducă „*patru coţi postav de o gibe mii, două fesuri roşăi buni şi o perechi cibotei negri nemţăşti*”[28]. Prin urmare, credem că respectiva carantină a fost înfiinţată într-o perioadă apropiată anexării Basarabiei la Imperiul ţarist adică între anul 1812 şi 1815. Măsuri de reparaţii şi de recondiţionare a carantinei de la Sculeni au fost luate începând cu anul 1830, ca urmare a izbucnirii ciumei din 1829, cât şi în serviciul armatei ruse. Din documente aflăm că la 2 aprilie 1830 s-au luat: 100 scânduri de brad cu preţul de 45 de lei, 400 de cuie cu 10 lei, 66 saci var cu 18 lei. În total s-au cheltuit 73 de lei „*în facerea carantinei de la târguşorul Sculeni*”[29].

În anul 1820, în preajma podului de la Sculeni, documentele arată existenţa unui târguşor ce se afla în ocolul Copou. Demografic, în acesta se găseau 30 de evrei (din care birnici erau 16), treisprezece sudeţi ruseşti, un sudet nemţesc, precum şi unsprezece locuitori ce se ocupau cu negustoria, toţi dughengii cu alişverişul carantinei: doi cantaragii, patru burlaci, un bacal, doi gospodari[30].

---

[21] Nicolae Iorga, *Drumuri Vechi*, Bucureşti, 1920, p. 8
[22] *Catagrafiile Visteriei Moldovei* (1820-1845), vol. II Ţinutul Iaşi, partea 1 (1820), volum editat de Marius Adumitroaiei, Mircea Ciubotaru si Silviu Vacaru, Casa Editorială Demiurg Plus, Iaşi, 2013, p. XVII.
[23] ANI, Isprăvnicia Ţinutului Iaşi, dos. 203/1830, f. 15.
[24] ANI, Visteria Moldovei, dos. 297/1845 f. 2v-3.
[25] *Documente privitoare la Istoria Economică a României. Oraşe şi târguri (1776-1861),* volumul II, seria A, editat de Gh. Ungureanu, Direcţia generală a Arhivelor Statului, Bucureşti, 1960, nr. 51, p. 84.
[26] Această moşie împărţită de Mihalahe Giurgiuvanu în 1803 poseda diferite case şi mori (ANI, Documente, dos. 742/35, f. 1).
[27] Corneliu Istrate, *Condica Visteriei Moldovei din anul 1816*, în *AIIAI*, Editura Academiei Române, Iaşi, 1979, p. 117.
[28] *Documente privitoare la familia Callimachi*, editate de Nicolae Iorga, vol. I, Bucureşti, 1902, nr. 212, p. 516-517
[29] ANI, Isprăvnicia Ţinutului Iaşi, dos. 161/1830, f. 6v.
[30] *Catagrafiile Visteriei Moldovei (1820-1845),* p. 132.

Târguşorul Sculeni se găsea pe moşia Stânca, ce o avea moştenire de la bunul său Nicolae Roset Roznovanu[31]. Acolo avea o casă clădită din 1831 în locul celei arse din 1827, cu o frumoasă bibliotecă [32]. Poziţia Sculenilor ca punct vamal a contribuit la mărirea averii sale. Astfel, venitul celor ce treceau podul peste Prut de la Sculeni cât şi adetiul de la târguşorul înfiinţat aici aparţineau stăpânului moşiei. Cât priveşte taxele pe care cei care treceau podul de la Sculeni acestea erau: 28 de parale pentru fiecare car încărcat cu sare, 56 de parale, pentru transportul de scânduri sau păcură, aceeaşi taxă pentru fiecare bute de vin, 20 parale pentru omul ce trecea călare etc. Taxa ce mai mare era cea a transportului de lână, a pieilor şi a brânzeturilor[33].

Despre târguşorul de la Sculeni şi carantina rusă ce se afla în „ostrovul păduros" aminteşte şi Nicolae Iorga[34]. În aceeaşi sursă găsim faptul că în bătălia de la 1821 turcii ard Sculenii cu tot cu mărfurile care se găseau aici[35]. Susţinem ideea că incendiul ar fi izbucnit în târguşorul din dreapta Prutului bazându-ne pe relatarea lui Iordache Roset Roznovanu. Astfel, târguşorul era localizat după spusele acestuia „*în malul drept al carantinei de la Prut*"[36].

Incendiul respectiv este confirmat şi în relatările vornicului Conache şi a lui Iordache Roset Roznovanul într-o epistolă adresată în 1821 Mitropolitului Moldovei. Astfel „ *târguşorul însă supt ochii Dumisale Vistiernicului s-au aprins de către greci*" . Din câte se pare incendiul a fost destul de puternic provocând importante pagube materiale din moment ce din relatări reiese că „*târguşorul Sculenii ardea rădicându-se la nori o flacără colorată din mai multe spirturi ce cuprindea magaziile de scânduri a acelui port comercial şi coloanele de fum negre şi galbene se înălţau pintre para cât ţinea târgul din şurile cu sare şi alte mărfuri de manufacturi, mistuindu-se înăduşit de puterea elemantului ce le încingea din toate părţile, încât se privea o grozăvie jalnică de văzut pe tot şesul Prutului de la Stâncă la vale unde urmase bătălia cu grecii cu un ceas mai înainte*"[37].

Analizând datele de mai sus, susţinem că etapa de început a târguşorului de la Sculeni din dreapta Prutului o putem încadra în perioada 1816, când s-a înfiinţat căpetenia de graniţă pentru carantină, şi 1820 când este deja atestată existenţa acestuia. Acest lucru este susţinut şi de numărul de locuitori şi diversitatea lor ocupaţională la 1820.

Din punct de vedere administrativ, conducerea Sculenilor o deţinea un căpitan de târg. La nivel local, acesta îi se subordona proprietarului moşiei pe care se găsea târguşorul. Acest lucru este amintit chiar de Nicolae Roset Roznovanu în 1829 „ căpitanul acelei margini să fie pururе om al mieu, sub ascultarea Hătmăniei în pricinile atingătoare de margini"[38]. Într-un act din 6 august 1821 este atestat un căpitan de Sculeni în persoana caimacamului Vogoride[39]. Aceasta era numit în funcţie de către hatmanul de Prut. Domnul Moldovei Ioniţă Sandu Sturza îl însărcinează pe hatmanul de Prut să-l aleagă pe căpitanul de Sculeni. Astfel, îl găsim în această funcţie în 1827 pe Ioan Gâlcă. Principalele sale îndatoriri se refereau la bunul tranzit atât a persoanelor cât şi a diferitelor mărfuri. Aflăm că cei care doreau să treacă Prutul nu puteau face acest lucru „fără să aibă la mână paşaporturi cu adeverinţă de voie slobodă de

[31] ANI, Fond Documente, dos. 728/6, f. 1,C. Chiriţă, *Dicţionar geografic al judeţului Iaşi*, Bucureşti, 1888, p. 208.
[32] Gen Radu Rosetti, *Familia Rosetti*, Bucureşti, 1922, p. 93.
[33] *Documente privitoare la Istoria Economică a României. Oraşe şi târguri* , nr. 51, p. 84.
[34] Nicolae Iorga, *România cum era până la 1918*, ediţie îngrijită de Lucian Cursaru, Editura Minerva, Bucureşti, 1972 p. 81.
[35] *Ibidem*, p. 82.
[36] Constantin Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei şi Bucovinii*, 1888, nr. CXLV, p. 140.
[37] A. D. Xenopol, *Resboaele dintre ruşi şi turci şi înrâurirea lor asupra Ţărilor Române*, vol. II, Iaşi, 1880, p. 14
[38] *Documente privitoare la istoria economică*, nr. 77, p. 133.
[39] *Analele Parlamentare ale României,* Tomul 4, Partea a 2-a: Obicinuita Obştеasca Adunare a Moldaviei, Legislatura 1 - Sesiunea 2 : 1833-1834, p. 593.

la d-lui Hatmanul marginei". Drept răsplată, „după obicinuinţa ce s-au urmat de mai înainte" căpitanul ales era răsplătit pentru osteaneala sa cu câte 4 parale de car şi căruţe încărcate cu marfă şi câte o para pentru fiecare trecător „ce va trece călare pe la această trecătoare a Prutului". Dacă ar fi perceput o taxă mai mare decât cea prevăzută aceasta era pedepsit[40].

Tabloul vieţii economice şi sociale

Din punct de vedere economic, apariţia târguşorului de la Sculeni a fost foarte importantă atât în ceea ce priveşte comerţul intern cât şi cel extern. Din vechime, târgurile apărute pe malul Prutului au constituit puncte de oprire pentru negustorii aflaţi în tranzit creând un un echilibru economic în zonele în care se aflau [41].

Astfel, s-au dezvoltat iarmaroacele şi târgurile săptămânale. Acestea au constituit elemente importante la nivel local, sub toate aspectele vieţii cotidiene. Erau organizate pe termen scurt, de câteva zile, ca loc de întâlnire al negustorilor şi meşterilor locali sau cei veniţi de pe alte meleaguri [42]. De altfel, cele mai multe din aşezările urbane şi semi-urbane, constituite mai ales în prima jumătate a secolului XIX, s-au format pe moşiile cu iarmaroace şi târguri periodice devenite permanente, cu sprijinul proprietarilor şi al domniei [43].

În Moldova, iarmaroacele aveau la bază hrisoavele domneşti ce conţineau privilegii acordate proprietarilor moşiilor respective . În această situaţie întâlnim diferiţi boieri sau mânăstiri ce aveau interes în obţinerea privilegiilor domneşti, deoarece iarmaroacele şi târgurile permanente constituiau o importantă sursă de venit [44].

În acest sens, Iordache Roset a adresat o cerere domnului Moldovei ca în târguşorul de la Sculeni să se ţină anual câteva iarmaroace şi un târg săptămânal[45], situaţie favorizată de înfiinţarea la Sculeni a unui punct de vamă. Acest fapt a contribuit la dezvoltarea economică a Sculenilor, datorită activităţilor comerciale ce se desfăşurau aici. Bezmenul era perceput de proprietarul moşiei, după aşezarea şi învoirea cu fiecare localnic[46]. Astfel, în hrisovul amintit anterior a lui Mihai Gr. Suţu din 10 ianuarie 1821, se hotărî la „*rugătoarea cerere*" a proprietarului moşiei Sculeni, o aşezare de 12 iarmaroace pe an, în afara adunărilor de târg săptâmânale[47]. De asemenea erau menţionate avantajele negustorilor şi veniturile proprietarului „*volnici să fie oricine de a merge ca să-şi facă trebuinciosul alişverişde vite, zahireli şi de orice alta, fără nici o oprire despre nimieni, folosindu-se stăpânul târgului de aceste iarmaroace*"[48].

Acelaşi număr de iarmaroace şi târguri săptămânale este reconfirmat treisprezece ani mai târziu la cererea lui Nicolae Roset Roznovanu. Astfel, la 24 mai 1834 erau hărăzite la Sculeni, 12 adunări de iarmaroace anuale încuviinţându-se cererea „*dumnealui vist. Nicolae Roset Roznovanu pentru regularisirea di iarmaroace de la moşia dumisale Sculeni*". Datele coincideau cu anumite sărbători: la Sf Nicolae (6 decembrie), la Bobotează (6 ianuarie), la Sfântul Haralabie (ferb. 10), la Sfânta Evdochia martira (1 martie),la Sfânta Maria Egipteanca (1 aprilie), la Sfântul Proroc Ieremia (1 mai) , la Sfântul Onufrie(12 iunie), la Sfântul Procopie (8 iulie), la „zăt" 1 august, la 1 septembrie, şi la Sfinţii fără de arginţi (1 noiembrie), „*care*

[40] Gh. Ghibănescu, *Documente*, în "Buletinul muzeului municipal Iaşi Ioan Neculce", fascicola 7, 1928, doc. 79, p. 152.
[41] Laurenţiu Rădvan, *At Europe's borders. Medieval town in Romanian Principalities*, Brill, 2010, p. 384.
[42] Idem, *Primul târguşor din Moldova*, p. 137.
[43] Ecaterina Negruţi, *Structura demografică*, p. 9.
[44] Ioan Murariu, *Iarmaroace şi târguri săptămânale în Moldova (1774-1832)*, în „Hierasus", Botoşani, 1981, p.138
[45] *Documente privitoare la Istoria Economică a României. Oraşe şi târguri*, nr. 51, p. 83
[46] *Ibidem*, nr. 51, p. 84
[47] *Ibidem.*
[48] *Ibidem*, nr. 51, p. 85

iarmaroace i-ar fi de mezat afară de zălili de târg ce ar fi obicinuită la târguşor(ul) Sculeni în fieştecare duminecă"[49].

În acelaşi an, 1834, Nicolae Roset Roznovanu ia măsuri de îndepărtare a unor evrei din Sculeni , aceştia fiind acuzaţi de furt[50]. Ţinând cont că în acelaşi timp a făcut cerere pentru ţinerea iarmaroacelor, putem bănui o neînţelegere între acesta şi evreii din Sculeni care aveau o importantă influenţă în desfăşurarea activităţii în cadrul târgurilor şi iarmaroacelor de aici. Menţinerea numărul mare al zilelor de iarmaroace şi târg săptămânal enunţate anterior, a contribuit astfel la dezvoltarea economică şi socială a acestei aşezări.

Pentru a crea un tablou de ansamblu al respectivelor iarmaroace, acestea erau alcătuite din diferite dughene, cârciumi şi tarabe, iar cei care le posedau trebuiau să achite proprietarului moşiei bezmen „*după aşezarea şi învoirea ce se va face cu fieştecare*" [51].

În acestea se puteau vinde şi cumpăra mărfuri variate, se încheiau înţelegeri, iar lumea găsea prilej de distracţie. Luau parte diferite categorii sociale de la negustori şi meşteri până la arendaşi şi artişti ambulanţi[52].

Pentru Sculeni, exemple de negustori care să deţină dughene cu bezmen găsim din anul 1820. Aceştia se aflau în preajma carantinei şi erau în număr de patruzeci şi unu: 10 străini din Iaşi, 14 evrei, 1 creştin şi 16 evrei birnici[53]. Pentru a-şi desfăşura micul comerţ unii din negustori se îndatorau creditorilor. Uneori apăreau probleme în acest sens. Astfel, în septembrie 1839 este cazul lui Aftanasie Popovici din Sculeni care avea un proces cu creditorii săi pentru nişte datorii[54].

Din statisticile pe anul 1830 numeric, cei mai mulţi din aceştia erau supuşi pământeni în număr de 26, urmând jidovii nemţeşti şi cei hrisovoliţi cu câte 11 membri. Majoritatea dughengiilor deţineau băuturi alcoolice(vin şi rachiu), urmaţi de bacali, negustorii din afară ce aveau diferite ocupaţii, casapii, negustorii de scânduri sau păcură etc[55]. În lista dughenelor pe acelaşi an, Sculenii apar cu 36[56].

Descrierea principalelor caracteristici ale importanţei iarmaroacelor şi a târgurilor săptămânale a constituit un prim pas în evidenţierea detaliilor de ordin economic, social şi demografic al târguşorului de la Sculeni.

Un alt factor al dezvoltării târguşorului de la Sculeni a fost existenţa unui serviciu poştal, deoarece loculreprezenta un reper foarte important pe drumul corespondenţei Occidentului şi al Principatelor Române cu Rusia şi Orientul. O atenţie deosebită se acordau cailor care participau la serviciul de curierat de pe drumul cel mare între Sculeni şi Focşani sau Galaţi. Antreprenorii trebuiau să aibă opt cai de care să se îngrijească „să fie din cea mai inteiu calita"[57]. Procurarea căruţelor, cailor şi a furajelor cu care aceştia erau hrăniţi privea statul, iar păşunarea se făcea fără plată pe moşia din jurul imaşurilor[58]. La staţiile de poştă cum erau şi Sculenii era prezent un administrator al grajdului („chehaia") unde erau adăpostiţi caii poştei, un logofăt şi acolo unde primul dintre aceştia lipseşte un ceauş[59].

---

[49] ANI, Isprăvnicia Ţinutului Iaşi, dos. 1009/1834, f. 9.
[50] Ibidem, dos. 1234/1834, f. 4.
[51] *Documente privitoare la Istoria Economică a României. Oraşe şi târguri*, nr. 51, p. 84.
[52] Ecaterina Negruţi, *Despre migraţiile temporare în mediul urban din Moldova în prima jumătatea a secolului al XIX-lea*, în *AIIAI*, XIV, Iaşi, 1977, p. 304.
[53] *Catagrafia Visteriei Moldovei (1820-1845)*, p. 306.
[54] *Foae Sătească a Principatului Moldovei*, anul I, 1839, nr. 25, p. 130.
[55] ANI, Fond Isprăvnicia Ţinutului Iaşi, dos. 224/1830, f. 7 v.
[56] Laurenţiu Rădvan, *Primul târguşor din Moldova*, p. 156.
[57] *Analele parlamentare*, tom XIII, partea a II-a, Bucureşti, 1903, p. 71.
[58] I.C. Filitti, *Principatele Române de la 1828 la 1834. Ocupaţia rusească şi Regulamentul Organic*, Bucureşti, 1934, p. 182.
[59] *Calatori străini în Ţările Române din secolul al XIX-lea*, Vol. I , p. 769.

Un aspect important, ce a contat în desfăşurarea activităţilor comerciale din târgurile şi iarmaroacele din Sculeni cât şi în buna desfăşurare a activităţii serviciului poştal de aici, l-a constituit starea drumurilor. Acest fapt a interesat direct pe diferiţii negustori şi călători ce se aflau în tranzit pe meleagurile moldave. De starea drumurilor depindea activitatea comercială şi transportul diferitelor solii, servicii de poştă sau oşti[60]. Un exemplu este călătoria diplomatului rus Nikolai Karlovici Giers, în anul 1841, de la staţia de poştă din Sculeni spre Iaşi „*alergam cu aşa o viteză pe drumul accidentat, care urca tot timpul, încât mă aşteptam în fiecare minut ca trăsura să fie răsturnată sau să fie sfărâmată în bucăţi*”[61]. Din respectivele relatări, la acea vreme starea drumurilor nu era una bună, deşi pe aici era o cale importantă ce lega Principatele Române de Rusia.

O activitate comercială foarte importantă ce se desfăşura în Sculeni era şi transportul de sare. Aceasta se măsura şi se vindea cu o unitate de măsură stabilită, ocaua . La ocnă se folosea şi drobul ca unitate de măsură. Un drob cântărea aproape 100 de ocale[62]. În anul 1815 transportul a 100 ocale de sare de la ocnă (Târgul Ocna) până la podul de la Sculeni se plătea cu 3-3.5 lei, „*fiind mare trebuinţă de sare 300 care cu boi*”[63]. Observând că erau îngrădite unele locuri de popas ale negustorilor care se ocupau cu transportul sării, domnul Moldovei Ioniţă Sandu Sturza îl numi la 10 iulie 1823 pe paharnicul Constantin Sion să străbată drumul de la ocnă (Târgul Ocna) până la Sculeni pentru a rândui imaşul necesar negustorilor de sare „ *făcând izvod anume de fieşte care popas la acel loc , pe a cui moşie şi de câtă mărime*”[64]. În acelaşi an, din satul Bălţăteşti, ţinutul Neamţ, plecau spre Sculeni şase care cu sare[65].

Hagemaister enumeră produsele ce erau transportate în Rusia: nuci, prune, sare, vin şi lemne de foc; tot el arată că sarea se aduce prin bariera de la Sculeni. În 1833, valoarea sării trecute pe aici se situa la 150.000 de ruble, iar întârzierea vămuirii a două milioane de ocale de sare la Sculeni, a dus la redactarea unor jalbe în 1840[66].

Bilanţul vămilor din departamentul Sculeni ne arată o valoare în marfă de 857.087 ruble pe anul 1835 şi 645.599 ruble în 1836. Avem, de asemenea, o valoare a mărfurilor şi vitelor exportate de 3.885.894 ruble în 1835 şi 3.398.441 ruble în 1836[67]. Din datele ce reies din documente se poate observa o valoare mai mică în anul 1836, atât a importurilor cât şi a exporturilor.

O altă ramură comercială importantă pentru Moldova era exportul cerealelor. Astfel, la 15 noiembrie 1833 Visteria Moldovei aduce la cererea Isprăvniciei ţinutului Fălciu publicarea libertăţii exportului grâului şi secarei în Basarabia, unde Sculenii figurează alături de punctele de trecere de la Galaţi, Leaova şi Lipcani. Respectivii negustori trebuiau „*să s(e) infăţoşeză la vistierii spri a plăti poşlina şi aş(i) lua povolinie di slobodă trecire a sumii ci va voi*”[68].

Populaţia

Principalele caracteristici demografice ale începutului de secol XIX ce au caracterizat Moldova au fost: creşterea importantă a populaţiei în special în mediul urban şi dezvoltarea mobilităţii populaţiei, manifestată prin migraţia ţărănimii spre oraşe şi imigrări de peste

[60] Laurenţiu Rădvan, *Drumuri de ţară şi drumuri de oraş în Ţara Românească*, în Idem., „Oraşul din spaţiul românesc între orient şi Occident”, Editura Universităţii Alexandru Ioan Cuza, Iaşi, 2007, p. 68.
[61] *Călători străini în Ţările Române în secolul al XIX-lea*, vol. IV, p. 59.
[62] Ioan Murariu, *Unii factori care au frânat dezvoltarea comerţului intern al Moldovei la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi primele decenii ale secolului al XIX-lea*, în “Carpica”, XII, Bacău, 1980, p. 239.
[63] ANI, Fond Documente, dos. 613/114, f. 1.
[64] Th Codrescu, *Uricariul*, vol. XIV, Iaşi, 1889, p. 289.
[65] *Ibidem*, vol. XX, Iaşi, 1892, p. 381.
[66] E. Bezviconi, *Contribuţii la istoria relaţiilor româno-ruse*, Bucureşti, 1962, p. 231.
[67] *Albina Românească*, 1/13 aprilie 1837 (nr. 26), p. 120; E. Bezviconi, *op. cit.*, p. 232.
[68] *Documente Huşene*, volumul I, întocmit de Costin Clit, Editura PIM, Iaşi, 2011, nr. 140, p. 127.

hotare. Acest lucru a dus la transformări importante în compoziţia socială a populaţiei şi întinerirea acesteia[69].

În „condica liuzilor" din 1803, în dreptul birului anual al Sculenilor erau trecuţi 800 de lei, iar în ceea ce priveşte numărul oamenilor avem un număr de 117. Cât îi priveşte pe cei scutiţi de plata birului, aceştia erau 30. La începutul secolului al XIX-lea (1803), Sculenii făceau parte din ocolul Turiei, ţinutul Iaşi[70]. Aici trebuie precizat faptul că datele oferite de „condica liuzilor" cuprind atât Sculenii din dreapta Prutului cât şi pe cel din stânga.

Din punct de vedere demografic, se remarcă o creştere a numărului populaţiei în târguşorul de la Sculeni. Astfel, dacă în statistica pe anul 1829 aici figurau aproximativ 320 de persoane, recensământul din anul 1832 evidenţiază o creştere semnificativă, datele indicând o populaţie de aproximativ 500 de persoane, Sculenii fiind una din localităţile semi-urbane cu un număr ridicat de copii, mai ales a celor evrei [71]. Dezvoltarea economică a avut un rol important în acest sens, prin prevederile tratatului de pace de la Adrianopol din 1829.

Din punct de vedere etnic, pe lângă populaţia autohtonă, care reprezenta marea majoritate, întâlnim elementul evreiesc, din ce în ce mai prezent mai ales în sfera comercială. Conform datelor documentare, în intervalul 1832-1845 numărul acestora s-a dublat, de la 35 - câţi erau la 1830- la 73, în anul 1845[72]. Grecii au reprezentat un alt element etnic, întâlnit într-un procentaj mult mai mic. Aceştia făceau parte din cei veniţi de peste hotar cu diferite patente sau „legiute paşaporturi". Astfel, în „*Tabelul supuşilor străini din târguşorul Sculeni la 1845*" găsim 4 greci [73].

În ceea ce priveşte numărul caselor, dacă în 1832 erau înregistrate 158 de case, în 1849 apar 318 [74]. Acest lucru relevă extindere mare a acestui târguşor în decurs de doar 17 ani. În ceea ce priveşte materialul de construcţie al caselor, o statistică din 1849 arată că la Sculeni erau 5 case din piatră şi 95 din lut[75].

Sculenii au reprezentat una din aşezările semi-urbane foarte importante ale ţinutului Iaşi la începutul secolului al XIX-lea, atât sub aspect politic, ca punct vamal ce făcea legătura cu lumea orientală, cât mai ales din punct de vedere economic şi social, atât pentru regiunea înconjurătoare, cât şi pentru Principatul Moldovei.

BIBLIOGRAPHY:

Documente inedite

Arhivele statului filiala Iaşi

- *Fondul Documente*: dos. 613/114; dos. 728/6; dos. 742/35;
- *Fondul Isprăvnicia Ţinutului Iaşi*: dos. 161/1830; dos. 203/1830; dos. 224/1830; dos. 902/1833-34; dos. 1009/1834; dos. 1234/1834;
- *Fondul Visteria Moldovei*: dos. 296/1845 ; dos. 297/1845; dos.301/1845;

[69] Ecaterina Negruţi, *Cercetări privind evoluţia demografică a Moldovei în secolul al XIX-lea* , în *AIIAI,* XIX, 1982, p. 40.
[70] Th. Codrescu, *Uricariul,* vol. VIII, Iaşi, 1886, p. 345.
[71] Ecaterina Negruţi, *Structura demografică*, p. 101.
[72] ANI, Visteria Moldovei,dos.301/1845, f. 1.
[73] Ibidem, ds. 296/1845, f. 2.
[74] Ecaterina Negruţi, *Structura demografică*, p. 37.
[75] *Ibidem*, p. 40.

Documente edite

Analele Parlamentare ale României. Tomul IV, Partea a 2-a : Obicĭnuita Obştească Adunare a Moldavieĭ, Legislatura 1 - Sesiunea 2 : 1833-1834.

Analele Parlamentare, tom XIII, partea a II-a, Bucureşti, 1903.

Arimia, Vasile, *Revoluţia din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu: documente externe*, Editura Academiei Române, Bucureşti 1980.

Catagrafiile Visteriei Moldovei (1820-1845), vol. II Ţinutul Iaşi, partea 1 (1820), volum editat de Marius Adumitroaiei, Mircea Ciubotaru si Silviu Vacaru, Casa Editorială Demiurg Plus, Iaşi, 2013,

Codrescu, Th., *Uricariul*, vol. VIII, Iaşi, 1886; vol. XIV, Iaşi, 1889; vol. XX, Iaşi, 1892

Documente Huşene, volumul I, întocmit de Costin Clit, Editura PIM, Iaşi, 2011.

Documente privitoare la Istoria Economică a României. Oraşe şi târguri (1776-1861), volumul II, seria A, editat de Gh. Ungureanu, Bucureşti, 1960.

Documente privitoare la familia Callimachi,editate de Nicolae Iorga, vol. I, Bucureşti, 1902.

Erbiceanu,Constantin, *Istoria Mitropoliei Moldovei şi Bucovinii*, 1888.

Ghibănescu, Gh., *Documente*, în "Bulentinul Muzeului Municipal Iaşi-Ioan Neculce", fascicola 7, 1928.

Istrate, Corneliu, *Condica Visteriei Moldovei din anul 1816*, în *AIIAI*, Iaşi, 1979.

Narative

Călători străini despre Ţările Române în secolul al XIX-lea, Vol. I (1801-1821), seria nouă, redactor responsabil Paul Cernovodeanu, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2004; vol. II (1822-1830) serie nouă, coord. Paul Cernovodeanu, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2005; vol. III (1831-1840) serie nouă, coordonator Daniela Buşă, editura Academiei Române, Bucureşti, 2006; vol. IV(1841-1846), coord. Paul Cernovodeanu, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2007;

Publicaţii

Albina Românească, 1/13 aprilie 1837 (nr. 26).

Foae Sătească a Principatului Moldovei, anul I, 1839, nr. 25.

Lucrări generale şi speciale

Bezviconi, E., *Contribuţii la istoria relaţiilor româno-ruse*, Bucureşti, 1962.

Chiriţă, C., *Dicţionar geografic al judeţului Iaşi*, Bucureşti, 1888.

Filitti, I.C., *Principatele Române de la 1828 la 1834. Ocupaţia rusească şi Regulamentul Organic*, Bucureşti, 1934.

Iorga, Nicolae, *Drumuri Vechi*, Bucureşti, 1920.

Idem, *România cum era până la 1918*, ediţie îngrijită de Lucian Cursaru, Editura Minerva, Bucureşti, 1972.

Lahovari, George Ioan, *Marele dicţionar Geografic*, vol. V, Bucureşti, 1902.

Murariu, Ioan, *Iarmaroace şi târguri săptămânale în Moldova (1774-1832)*, în „Hierasus", Botoşani, 1981.

Idem, *Unii factori care au frânat dezvoltarea comerţului intern al Moldovei la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi primele decenii ale secolului al XIX-lea*, în "Carpica", XII, Bacău, 1980.

Negruţi, Ecaterina, *Cercetări privind evoluţia demografică a Moldovei în secolul al XIX-lea* , în AIIAI, XIX, 1982.

Idem, *Despre migraţiile temporare în mediul urban din Moldova în prima jumătatea a secolului al XIX-lea*, în AIIAI, XIV, Iaşi, 1977.
Idem, *Structura demografică a oraşelor şi târgurilor din Moldova (1800-1859)*, Fundaţia Academică A.D. Xenopol, Iaşi, 1997.
Rădvan, Laurenţiu, *At Europe's borders. Medieval town in Romanian Principalities*, Brill, 2010.
Idem, *Drumuri de ţară şi drumuri de oraş în Ţara Românească*, în Idem, „Oraşul din spaţiul românesc între orient şi Occident", Editura Universităţii Alexandru Ioan Cuza, Iaşi, 2007.
Idem, *Note cu privire la terminologia urbană medievală din Moldova (termenul miasto)*, în „Studii şi Materiale de Istorie Medie" (SMIM), XXVI, 2008, p. 272.
Idem, *Primul târguşor din Moldova: târguşorul Nicolina*, în idem, „Oraşe vechi, oraşe noi în spaţiul românesc", Editura Universităţii Alexandru Ioan Cuza, Iaşi, 2014.
Tufescu, Victor, *Târguşoarele din Moldova şi importanţa lor economică*, Bucureşti, 1942.
Idem, *Valoarea economică a râurilor moldoveneşti*, în „Buletinul Societăţii Regale Românești de Geografie", tom LIX, 1940.
Xenopol, A. D., *Resboaele dintre ruşi şi turci şi înrâurirea lor asupra Ţărilor Române*, vol. II, Iaşi, 1880.

Abrevieri
AIIAI- Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie "A. D. Xenopol" , Iaşi
ANI-Arhivele statului, filiala Iaşi
SMIM- Studii şi Materiale de Istorie Medie, Iaşi

AN ACCOUNT FROM 1980 BY PAUL SFETCU, EX CHIEF OF CABINET FOR GHEORGHIU-DEJ

Andrei Siperco

Assoc. Prof., PhD, University of Bucharest

Abstract:The paper present the recollection of Gheorghe Gheorghiu-Dej former chief of staff, noted and commented by Alexandru Siperco (1920-1998), former underground communist fighter, writer, member of the International Olympic Committee (1955-1998) and vice-president of the Romanian Olympic Committee (1970-1998). Paul Sfetcu mentions the Patrascanu trial and shows the character of the persons within the political entourage of the leader of the Romanian Workers' Party: Stoica Chivu, Gheorghe Apostol, Emil Bodnăraş, Alexandru Moghioroş, Iosif (Ioşca) Chişinevschi, Alexandru Drăghici, Nicolae Ceauşescu and Miron Constantinescu.

Key-words: Recollection, Paul Sfetcu, Patrascanu's trial, Gheorghiu-Dej's political entourage.

Cuvintele marcate cu caractere italice reprezintă fie lămuriri suplimentare aduse de Paul Sfetcu, pe care Alexandru Şiperco le-a inserat în text în timpul interviului, fie sublinieri care îi aparţin lui Alexandru Şiperco, introduse ulterior în textul interviului;

Cuvintele care îi aparţin lui Alexandru Şiperco au fost marcate cu caractere îngroşate;
Cuvintele eliminate de Alexandru Şiperco au fost păstrate între paranteze drepte, cu menţiunea cuvânt/text tăiat.

Cuvintele care nu au putut fi descifrate au fost marcate cu „... [indescifrabil]";
Cuvintele puse între paranteze drepte au fost adăugate pentru o mai bună înţelegere a textului;
Acolo unde formulările au fost neinteligibile sau eronate, s-a introdus (sic!).

Sfetcu – 9.IX.1980
(Copie cu carbon, băgată la dosarul Pătrăşcanu)

Sfetcu[1] nu ştie ce să spună despre uciderea lui Pătrăşcanu[2]. Nu mă contrazice când încerc să-i demonstrez că în 1954 Pătrăşcanu nu mai reprezenta un pericol pentru Gheorghiu[3], şi [că acesta] putea găsi alte forme: să-l ţină undeva izolat sau să-l trimită peste graniţă.

[1] Paul Sfetcu (1926-1994), activist la D.S.P.A. (1948-1950); ajutor şi şef de cabinet al lui Gheorghiu-Dej. În anul 2000, Editura Fundaţiei Culturale Române a publicat amintirile sale: „13 ani în anticamera lui Dej", ediţie îngrijită de Lavinia Betea.

[2]Lucreţiu Pătrăşcanu (1900-1954), ministru secretar de stat fără portofoliu (august 1944-noiembrie 1944); ministru interimar la Departamentul Justiţiei (august 1944-septembrie 1944); ministru secretar de stat la Departamentul Justiţiei (noiembrie 1944-martie 1945); ministru de Justiţie (martie 1945-februarie 1948, destituit); membru al C.C. al P.C.R. (octombrie 1945-februarie 1948); membru al Biroului Politic (iulie 1946-februarie 1948); profesor titular al Catedrei de economie politică la Facultatea de Drept din Bucureşti (1946-1948); membru al Comitetului de direcţie al ziarului „Scînteia" (iulie 1946). A fost reţinut la 28 aprilie 1948 şi cercetat 17 luni de o comisie de partid; din octombrie 1949 cercetat de S.S.I. şi de un organ de anchetă condus de Petea Petrescu (Goncearuc), iar de la sfârşitul anului 1950 şi până în primăvara anului 1954 anchetat la M.A.I., iniţial de grupul de anchetă condus de Mişu Dulgheru, până în vara anului 1952, ulterior de grupul de anchetă condus de Ion Şoltuţiu. Procesul său a fost judecat în perioada 6-13 aprilie, sentinţa pronunţată la 14 aprilie şi în noaptea de 16 spre 17 aprilie 1954 a fost executat.

[3]Gheorghe Gheorghiu-Dej (1901-1965), i se spunea Ghiţă, membru al C.C. al P.M.R. şi al Biroului Politic (octombrie 1945-martie 1965); prim-secretar al C.C. al P.M.R. (octombrie 1945-aprilie 1954, octombrie 1955-

Gheorghiu era foarte cunoscut în ţară şi foarte popular în mase. Pătrăşcanu n-avea cum să-l ameninţe. Masele nu-l cunoşteau deloc, iar cei câţiva intelectuali care, ipotetic, l-ar fi urmat, nu reprezentau nimic. Erau puţini, foarte puţini comunişti, iar pentru reacţiune, Pătrăşcanu tot comunist şi duşman rămânea.

Pe de altă parte, când a început pregătirea procesului, după ce Drăghici[4] depusese o concluzie care nu ducea la moarte, fiindcă nu era nimic inventat, nu [ducea] la un proces care trebuia să-l ducă la moarte, era în 1953, vara sau toamna. Atunci, teroarea în U.R.S.S. nu a scăzut prin nimic. Experienţa lui Nagy[5] în Ungaria *să fi servit drept imbold?* Dar Pătrăşcanu nu era Nagy, iar Gheorghiu era revoltat de faptul că ruşii, după moartea lui Stalin[6], nu i-au dat nici o indicaţie despre Canal[7] şi Pătrăşcanu!

Dar de ce Gheorghiu împingea la adâncirea anchetei în 1952? De ce a fost scos Dulgheru[8] (în context Teohari[9]) pentru tărăgănarea anchetei importante pentru

---

martie 1965); ministru secretar de stat la Departamentul Comunicaţiilor (noiembrie 1944-februarie 1945) şi la Departamentul Comunicaţiilor şi Lucrărilor Publice (martie 1945-noiembrie 1946); preşedinte al Consiliului Superior al Economiei Naţionale (noiembrie 1945-iulie 1948); ministru secretar de stat la M.E.N. (noiembrie 1946); ministru al Industriei şi Comerţului (decembrie 1947); preşedinte al Comisiei de Redresare Economică şi Stabilizare Monetară (aprilie-iulie 1948); preşedinte al C.S.P. (iulie 1948-aprilie 1949); primul vicepreşedinte (aprilie 1948-iunie 1952) şi preşedinte (iunie 1952-octombrie 1955) al Consiliului de Miniştri; membru al Prezidiului M.Ad.N. (octombrie 1955-martie 1961); preşedinte al Consiliului de Stat (martie 1961-martie 1965).

[4] Alexandru Drăghici (1913-1993), acuzator public pe lângă Curtea Specială pentru Judecarea Criminalilor de Război (februarie 1945) şi pe lângă Tribunalul Poporului (aprilie 1945); prim-secretar al organizaţiei P.M.R. a Oraşului Bucureşti (1949); general-maior în M.A.I. la 30 decembrie 1950 şi adjunct al ministrului Afacerilor Interne şi şef al Direcţiei Generale Politice din D.G.S.P.; ministru al Afacerilor Interne (mai-septembrie 1952, septembrie 1953-iulie 1965); ministru al Securităţii Statului (septembrie 1952-septembrie 1953); vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (martie 1961-iulie 1965, decembrie 1967-aprilie 1968, revocat); general-locotenent la 2 octombrie 1952 şi general-colonel la 20 august 1955; degradat la gradul de soldat la 14 noiembrie 1968; membru supleant (octombrie 1945) şi membru al C.C. al P.C.R. (februarie 1948-aprilie 1968, exclus); membru al Biroului Organizatoric al C.C. al P.M.R. (ianuarie 1950); membru supleant (aprilie 1953) şi membru al Biroului Politic al C.C. al P.M.R. (decembrie 1955-aprilie 1968); membru al Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. (iulie 1965-aprilie 1968, exclus); secretar al C.C. al P.C.R. (iulie 1965-decembrie 1967).

[5] Imre Nagy (1896-1958), lider comunist maghiar; preşedinte al Consiliului de Miniştri în perioada 1953-1955 şi în timpul Revoluţiei din Ungaria (octombrie-noiembrie 1956); împreună cu alţi lideri ai revoluţiei a fost adus în România şi ţinut la Snagov, interogat de comisii de anchetă politice ale P.M.R. şi P.C.U., readus în Ungaria, judecat, condamnat şi executat.

[6] Iosif Vissarionovici Stalin (1879-1953), secretar general al C.C. al P.C.U.S. (1922-1953); preşedinte al Consiliului Comisarilor Poporului (1941-1953); preşedinte al Comitetului de Stat al Apărării şi comandant suprem al forţelor armate (1941-1945); generalissim al U.R.S.S.

[7] Canalul Dunăre-Marea Neagră.

[8] Mişu Dulgheru (Dulbergher) (1909-?), înainte de 22 iunie 1941 a fost diurnist la reprezentanţa comercială sovietică din Bucureşti; deţinut politic; în perioada 1944-1945 a fost încadrat în Serviciul auxiliar de pe lângă Secţia a II-a Informaţii şi Contrainformaţii din cadrul Comandamentului General al F.L.P.; de la 6 martie 1945 a activat în Corpul Detectivilor, din cadrul M.A.I., fiind însărcinat inclusiv cu supravegherea generalului Nicolae Rădescu, după ce acesta a demisionat din funcţia de prim-ministru; membru în Comisia de Repatrieri din Germania; inspector general Direcţia Generală a Siguranţei Statului, din iunie 1947; colonel, şef al Direcţiei a V-a Cercetări penale din D.G.S.P. (1948-1952), a condus ancheta în cazul Pătrăşcanu, în perioada 1950-vara anului 1952; şef al grupei de anchetă la Canalul Dunărea-Marea Neagră; arestat în toamna anului 1952, pentru activitate duşmănoasă desfăşurată în cadrul organelor securităţii statului; în 1955 a fost pus în libertate, scos din M.A.I. şi trecut în rezervă cu gradul de soldat; a lucrat la I.C.A.B., şef al unei gospodării de canalizare.

[9] Teohari Georgescu (1908-1976), i se spunea Teo; în perioada 1931-1940 a făcut parte, cu intermitenţă, din Biroul Politic şi Secretariatul C.C. al P.C.R.; subsecretar de stat pentru Administraţie la Departamentul Afacerilor Interne (noiembrie 1944-martie 1945); ministru secretar de stat la Departamentul Afacerilor Interne (martie 1945) şi ministru al Afacerilor Interne (decembrie 1947-mai 1952, desărcinat); vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (martie 1950-mai 1952, desărcinat); membru al C.C. al P.M.R. (octombrie 1945-mai 1952); membru al Biroului Politic şi secretar al C.C. al P.M.R. (octombrie 1945-mai 1952); membru în Biroul

securitatea de stat, cum a apreciat Ioşca[10]? Şi de ce a fost pus Şoltuţiu[11] în loc? Înseamnă că sovieticii, în 1952, folosindu-se de faptul că scoaterea Anei[12], a lui Luca[13], dar mai ales a lui Teohari le dezlega mâinile, au apăsat pe Gheorghiu să-i facă mai repede proces lui Pătrăşcanu! De aceea l-au scos pe Dulgheru, l-au pus pe Şoltuţiu şi l-au făcut pe Ioşca (prosovieticul) să împingă lucrurile încă din martie 1953, căţărat peste Teohari. S-a sperat că Drăghici, pus acolo, sub comanda lui Ioşca, va rezolva cazul Pătrăşcanu! Dar nici Drăghici n-a marşat sau n-a inventat, ci a stors tot ce s-a putut, dar real!

În acest context trebuie văzută şi întrebarea lui Gheorghiu la Moscova: „Ce facem cu Pătrăşcanu?" (Altfel, l-ar fi operat singur, cu ajutorul reprezentanţilor sovietici locali). A vrut, poate, să nu meargă la moarte, cu Pătrăşcanu?
Drăghici a tras concluziile în vara 1953, fără material de asasinat, fără ca Gheorghiu să se supere! Ce s-a întâmplat în vara 1953? Gheorghiu nu se ştie cum a acţionat, dar nu există nici o dovadă cel puţin ar fi împins.

Apoi, preia Ioşca, cu cine? Cu *generalul* Negrea[14]? şi Procuratura să organizeze procesul. Există vreo dovadă că Gheorghiu s-a amestecat în pregătirea procesului, în alcătuirea actului de acuzare? Când a aflat Gheorghiu de conţinutul actului de acuzare? După manieră apare ca şi cum Ioşca a lucrat cu sovieticii la alcătuirea actului de acuzare şi apoi la proces.

În U.R.S.S., securitatea era controlată nu de Hruşciov[15], ci de tripleta Malenkov[16] – Molotov[17] – Bulganin[18]. Asasini! Ei ştiau că Hruşciov umblă să liberalizeze, că-i sapă,

---

Organizatoric al C.C. al P.M.R. (ianuarie 1950); membru supleant al C.C. al P.C.R. (iulie 1972-noiembrie 1974); director al Întreprinderii poligrafice „13 Decembrie" Bucureşti (1953-1972).

[10]Iosif Chişinevschi (1905-1963), i se spunea Ioşca, principalul ideolog al partidului, l-a susţinut pe Gheorghiu-Dej în acţiunea de eliminare a grupării Ana Pauker, Vasile Luca şi Teohari Georgescu, în 1952; înlăturat din conducerea partidului în 1957, împreună cu Miron Constantinescu, membru al Biroului Politic şi ministru al Învăţământului şi Culturii, pentru încercarea de subminare a poziţiei lui Dej; a fost membru al C.C. al P.C.R. (octombrie 1945-iunie 1957); membru al Biroului Politic (februarie 1948-iunie 1957); membru al Biroului Organizatoric al C.C. al P.C.R. (ianuarie 1950); secretar cu propaganda şi cultura al C.C. al P.C.R. (mai 1952; decembrie 1955-iunie 1957); vicepreşedinte (martie 1950) şi prim-vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (august 1954-octombrie 1955).

[11]Ioan Şoltuţiu a ocupat funcţia de prim-secretar al Regionalei Cluj; în martie 1952, locotenent-colonel, şef Serviciu, Direcţia I, D.G.S.S.; a preluat ancheta lotului Pătrăşcanu după îndepărtarea colonelului Mişu Dulgheru; scos din M.A.I. în octombrie 1957 cu pierderea gradului pentru abateri serioase în muncă; i s-a redat gradul de colonel în rezervă în 1966; director adjunct al Bibliotecii Centrale Universitare din Cluj.

[12]Ana Pauker (1894-1960), membru al C.C. al P.M.R., al Biroului Politic şi secretar al C.C. al P.M.R. (octombrie 1945-mai 1952); membru în Biroul Organizatoric al C.C. al P.M.R. (ianuarie 1950); ministru al Afacerilor Străine (noiembrie 1947) şi al Afacerilor Externe (aprilie 1948-iunie 1952); preşedinte de onoare al U.F.D.R. (februarie 1948, iunie 1950); al doilea vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (aprilie 1949-septembrie 1952).

[13]Vasile Luca (1898-1963), membru al C.C. al P.C.R. şi al Biroului Politic (iulie 1928); în perioada 1931-1940 a făcut parte, cu intermitenţă, şi din secretariatul C.C. al P.C.R; deputat în Sovietul Suprem al Ucrainei (1940-1944); maior în Divizia „Tudor Vladimirescu"; ministru al Finanţelor (noiembrie 1947-martie 1952); vicepreşedinte al C.S.P. (iulie 1948); vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (aprilie 1949-mai 1952, desărcinat); membru al C.C. al P.M.R., al Biroului Politic şi secretar al C.C. al P.M.R. (octombrie 1945-mai 1952); membru al Biroului Organizatoric al C.C. al P.M.R (ianuarie 1950); exclus din partid, şi-a pierdut toate funcţiile, a fost arestat şi anchetat pentru crima de sabotare a propăşirii economice; condamnat la moarte, sentinţă comutată în muncă silnică pe viaţă, a decedat în închisoarea Aiud, în 1963.

[14]Constantin Vasile Negrea, secretar al Comitetului Judeţean Braşov al P.M.R. (1948); chemat în D.G.S.S. cu grad de sublocotenent (septembrie 1952); locotenent-colonel, în iunie 1956 şef Direcţia Regională M.A.I. (Securitate) Timişoara; în iulie 1957 numit secretar general la M.A.I.; în februarie 1959 avansat general-maior; în ianuarie 1961 eliberat din funcţia de secretar general şi numit în funcţia de adjunct al ministrului Afacerilor Interne; în decembrie 1962 avansat general-locotenent; în decembrie 1966 numit prim-adjunct al ministrului Afacerilor Interne; eliberat din această funcţie în iulie 1967; în august 1969 eliberat din funcţia de adjunct al ministrului Afacerilor Interne; trecut în rezervă în octombrie 1969.

că se pregăteşte destalinizarea, şi au luat măsuri de lichidare a „cozilor", acoperirea crimelor din trecut. Astfel a fost ideea de a-l băga pe Foriş[19], lichidat de ei, în categoria „trădătorilor" (birocratic se cerea acoperirea unui proces), şi de legat cu Pătrăşcanu, de care voiau categoric să scape încă din 1951 (împiedicaţi de Teohari), apoi [în] 1952 – „tărăgănat de Teohari şi, poate, de Ghiţă Dej", apoi surpriza neplăcută cu Drăghici şi Ghiţă Dej, în 1953.

În U.R.S.S., în 1954, nu începuse dezgheţul. Abia la 9 ianuarie 1955 a apărut subsolul din „Pravda", al lui Pospelov[20]! (Am uitat când a apărut comunicatul cu ... [indescifrabil] Iugoslaviei.)

Apoi, ideea mare a lui Sfetcu:

În 1956, lui Gheorghiu, procesul Pătrăşcanu i-a atârnat ca o piatră de gât. Îl punea în situaţie proastă, altfel el n-ar fi avut nici o pată. Deci nu i-a convenit, şi nu i-ar fi convenit *nici* în 1954, dacă, după moartea lui Stalin, ar fi început dezgheţul, ceea ce se putea prevedea! N-avea rost să comită o crimă care-i va atârna până la sfârşitul vieţii.

Gheorghiu era destul de deştept ca să poată ghici că trebuie să urmeze un dezgheţ. Mai mult, în aprilie 1954, el putea deja să „miroasă" că aşa ceva va urma în U.R.S.S. Şi dacă a acceptat toată comedia sinistră a lui Ioşca, înseamnă că nu a putut altfel – că trebuia să joace cartea sovieticilor, dacă voia să-şi salveze autoritatea şi poziţia. Să nu uităm că atunci, în 1954, Apostol[21] a fost pus prim-secretar. Era o împărţire a puterii (teoretic). Numai că Gheorghiu şi-a ales preşedinţia Consiliului de Miniştri, în timp ce, în alte ţări, conducătorii comunişti şi-au ales funcţia de prim-secretar (vezi Ungaria, Cehoslovacia, Bulgaria, Polonia).

Oamenii care-l înconjurau pe Gheorghiu puteau fi împărţiţi în:

---

[15]Nikita Sergheevici Hruşciov (1894-1971), secretar general al P.C.U.S. (1953-1964) şi preşedinte al Consiliului de Miniştri (1958-1964).

[16]Gheorghi Maksimilianovici Malenkov (1902-1988), membru al Biroul Politic al C.C. al P.C.U.S. (1946); membru al Secretariatului (1952); preşedinte al Consiliului de Miniştri (1953-1955) şi secretar general al P.C.U.S. (martie 1953).

[17]Veaceslav Mihailovici Molotov (1890-1986), membru al Biroului Politic (1926-1953) şi al Prezidiului (1953-1957) C.C. al P.C.U.S.; preşedinte al Consiliului Comisarilor Poporului (1930-1941); preşedinte al Kominternului (1930-1934); comisar al poporului pentru afaceri străine (1939-1949); vicepreşedinte (1941-1942) şi prim-vicepreşedinte al Consiliului Comisarilor Poporului (1942-1946); vicepreşedinte (1946-1953) şi prim-vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (1953-1957); ministru al Afacerilor Externe (1953-1956); ambasador în Mongolia (1957-1960); reprezentant al U.R.S.S. la A.I.E.A. (1960-1962).

[18]Nikolai Bulganin (1895-1975), vicepreşedinte al Consiliului Comisarilor Poporului (1938; 1947-1950); ministru al Apărării (1953); preşedinte al Consiliului de Miniştri (1955); îndepărtat de Hruşciov în 1958.

[19] Ştefan Foriş (1892-1946), secretar general al P.C.R. din anul 1940, a fost înlăturat de la şefia partidului la 4 aprilie 1944. Asasinat de Gheorghe Pintilie (Pantiuşa) sau de grupul Neciu-Gheorghe „Bulgaru".

[20]Piotr Nikolaievici Pospelov (1898-1979), academician, redactor-şef ziarul „Pravda", director al Institutului de Marxism-Leninism.

[21]Gheorghe Apostol (1913-2010), preşedinte al C.G.M. (ianuarie 1945-iunie 1952); vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (mai 1952-aprilie 1954); ministru al Agriculturii şi Silviculturii (noiembrie 1953-aprilie 1954); preşedinte al C.C.S. (octombrie 1955-martie 1961); prim-vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (martie 1961-decembrie 1967); preşedinte al U.G.S.R. (decembrie 1967-august 1969); director general al D.G.R.S. (august 1969-martie 1975, destituit); ambasador în Argentina (aprilie 1977-mai 1983), Uruguay, cu reşedinţa la Buenos Aires (iunie 1981-1988) şi Brazilia (septembrie 1983-august 1988); membru al C.C. al P.C.R. (octombrie 1945-august 1969), al Biroului Politic (februarie 1948-august 1969) şi al Prezidiului Permanent (iulie 1965-august 1969); membru al Biroului organizatoric al C.C. al P.M.R. (ianuarie 1950); secretar al C.C. al P.M.R. (mai 1952); prim-secretar al C.C. al P.M.R. (aprilie 1954-octombrie 1955). Semnatar al „Scrisorii celor şase" (martie 1989).

Chivu[22] şi Apostol, [confidenţi – cuvânt tăiat] prieteni apropiaţi, cu care Gheorghiu se sfătuia, după părerea lui Sfetcu, şi în care avea încredere, deşi nu erau lumini. Oportunişti, dar devotaţi. S-au dovedit lichele, după moartea lui, faţă de memoria lui.

Bodnăraş[23], care era cu el cu „Ghiţă". Avea autoritate şi o anumită demnitate, chiar dacă era şi el oportunist. Nu exista între ei totală încredere.

Cei doi „mânji": Drăghici şi Ceauşescu[24]. Drăghici era [foarte – cuvânt tăiat] dârz, îşi spunea părerea, îl contrazicea *pe Gheorghiu*, nu era lingău, avea demnitate, *deşi nu era inteligent*. Ceauşescu *era mai inteligent,* nu era nici el din categoria lingăilor, era repezit, avea păreri proprii, deşi ca executant nu ieşea din cuvântul lui Gheorghiu. Erau amândoi oameni de totală încredere pentru Gheorghiu, erau „băieţii" lui, crescuţi de el. Nu întâmplător a dat pe mâna lor cele mai sensibile sectoare – Partidul şi Securitatea.

Moghioroş[25] era foarte devotat, sigur, dar cu funcţii cumva limitate, de prim-vicepreşedinte al guvernului, probleme agrare etc., mai mult pe linie de stat. Rolul lui,

[22]Stoica Chivu (1908-1975), membru al C.C. al P.C.R. (octombrie 1945-februarie 1975); membru în Biroul Organizatoric al C.C. al P.C.R (ianuarie 1950); membru supleant (februarie 1948-mai 1952) şi membru al Biroului Politic (octombrie 1945-februarie 1948, mai 1952-august 1969); secretar al C.C. al P.C.R. (decembrie 1967-august 1969); membru al Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. (iulie 1965-august 1969); preşedinte al Comisiei Centrale de Revizie (august 1969-noiembrie 1974); preşedinte al Colegiului Central de Partid (noiembrie 1974-februarie 1975); membru supleant al C.P.Ex. (noiembrie 1974-februarie 1975); director general al Direcţiei Generale a C.F.R. (noiembrie 1946); ministru al Industriei (aprilie 1948), al Metalurgiei şi Industriei Chimice (noiembrie 1949) şi al Industriei Metalurgice şi Industriei Chimice (martie 1951-mai 1952); vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (martie 1950-august 1954); ministru al Industriei Metalurgice şi Construcţiilor de Maşini (octombrie 1953-octombrie 1955); prim-vicepreşedinte (august 1954) şi preşedinte al Consiliului de Miniştri (octombrie 1955-martie 1961); preşedinte al Consiliului de Stat (martie 1965-decembrie 1967).

[23]Emil Bodnăraş (1904-1976), a făcut parte din conducerea provizorie operativă a P.C.R. din aprilie 1944, după înlăturarea lui Ştefan Foriş; comandant al Gărzilor Patriotice (august 1944); secretar general (martie 1945) şi subsecretar de stat la P.C.M. (noiembrie 1946); ministru al Apărării Naţionale (decembrie 1947) şi ministru al Forţelor Armate (februarie 1950-octombrie 1955); general-colonel la 30 decembrie 1948; general de armată la 2 octombrie 1951; vicepreşedinte (august 1954-octombrie 1955, martie 1957-decembrie 1967) şi prim-vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (octombrie 1955-martie 1957); ministru al Transporturilor şi Telecomunicaţiilor (martie 1957-aprilie 1959); vicepreşedinte al Consiliului de Stat (decembrie 1967-ianuarie 1976); membru al C.C. al P.C.R. (aprilie 1944-1976); membru al Biroului Politic şi al C.P.Ex. (februarie 1948-1976); membru al Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. (iulie 1965-noiembrie 1974).

[24]Nicolae Ceauşescu (1918-1989), i se spunea Nicu; general-maior la 18 martie 1950; general-locotenent la 2 octombrie 1952; membru supleant (februarie 1948-mai 1952) şi membru al C.C. al P.C.R. (octombrie 1945-februarie 1948, mai 1952-decembrie 1989); membru al Biroului Politic şi al C.P.Ex. (decembrie 1955-decembrie 1989); secretar al C.C. al P.C.R. (1954-1965); şef al Secţiei Organizatorice a C.C. al P.C.R. (1955-1965); prim-secretar al C.C. al P.C.R. (martie 1965); secretar general al C.C. al P.C.R. (iulie 1965); secretar general al P.C.R. (august 1969-decembrie 1989); secretar al C.C. al U.T.M. (1944-1945); prim-secretar al Regionalelor de Partid Dobrogea şi Oltenia (1946-1948); secretar general al Ministerului Agriculturii (mai 1948); adjunct al ministrului Agriculturii (februarie 1949-martie 1950); adjunct al ministrului Apărării Naţionale şi şef al D.S.P.A. (martie 1950-1954); membru al Prezidiului M.Ad.N. şi preşedinte al Comisiei de Afaceri Externe a M.Ad.N. (mai 1950-octombrie 1955); preşedinte al Consiliului de Stat (decembrie 1967-decembrie 1989); preşedinte al R. S. România (martie 1974-decembrie 1989); preşedinte al Consiliului Naţional al F.U.S. (noiembrie 1968), al F.D.U.S. (1969), al C.S.D.E.S. (mai 1973) şi al Consiliului Naţional al Oamenilor Muncii (iulie 1977); preşedinte de onoare al Academiei de Ştiinţe Sociale şi Politice (1970) şi al Academiei R. S. România (iulie 1985-decembrie 1989).

[25]Alexandru Moghioroş (1911-1969), i se spunea Şoni; membru al C.C. al P.C.R. (octombrie 1945-octombrie 1969); membru al Biroului Politic (februarie 1948-decembrie 1968); secretar al C.C. al P.C.R. (1948-1954, 1965-1968); membru al Biroului Organizatoric al C.C. al P.C.R. (ianuarie 1950); reprezentant al P.C.R. în judeţele Hunedoara (1944) şi Mureş (1945); membru al Prezidiului M.Ad.N. (aprilie 1948-aprilie 1954); preşedinte al C.S.C.P.A. (februarie 1950-februarie 1951); şef al Secţiei Internaţionale a C.C. al P.M.R. (1952); vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (aprilie-august 1954, martie 1957-iulie 1965); prim-vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (august 1954-martie 1957).

începând din 1954, când a început să fie bolnav, a început să se estompeze. Venea la Dej cu probleme concrete, se exprima foarte pe scurt.

Ioşca Chişinevschi. Era cel mai apropiat sfetnic „oficial" al lui Gheorghiu, dar nu sfetnic intim, personal, precum Chivu sau Apostol. Gheorghiu n-a avut încredere în el, dar a lucrat foarte îndeaproape cu el până în 1956, când a reuşit să scape de el. Răutu[26] a intrat în putere începând din 1956.

Miron[27]. Era o lighioană îngrozitoare. „Cerea să ghiceşti nu numai ce are în cap, dar şi în c…r." Rău, apucat, îngâmfat, călca oamenii în picioare. Gheorghiu îl folosea, dar nu avea o prea mare consideraţie pentru el. Pe undeva îşi dădea seama *probabil* că şi sovieticii îl cultivă, ştia că-l va putea vinde şi făcea în aşa fel încât să nu-i dea ocazie, „deocamdată", să-l vândă – ca perspectivă.

Un episod care arată oportunismul lui Bodnăraş şi al lui Răutu.

La un moment dat, Sfetcu şedea în anticamera lui Gheorghiu, răsfoia revista „Cinema"[28] şi s-a oprit la articolul despre filmul „Tudor Vladimirescu" (sic!)[29], în care jucau Vraca[30], alţii şi... Lica Gheorghiu[31]. Din cabinetul lui Gheorghiu ies Bodnăraş şi Răutu. Se opresc la biroul lui Sfetcu, se uită în revista „Cinema" şi încep să comenteze ce minunat a jucat Vraca în film, ce creaţie extraordinară a avut etc. Deodată, Sfetcu ridică ochii şi surprinde o privire pe care o schimbă cei doi, care, imediat, schimbă subiectul: „Dar ce zici de Lica? Ce joc minunat! Ce admirabil a redat... Ce talent...!".

Lui Sfetcu i s-a făcut scârbă – cei doi au decăzut într-atât încât le-a trecut prin cap că el ar putea să-l informeze pe Gheorghiu că l-au lăudat pe Vraca şi nu au pomenit de Lica! Sfetcu a plecat afară din birou, că i-a venit pur şi simplu scârbă.

Nina[32] şi Gavrilovici[33] erau la Gheorghiu nişte oameni de introdus vizitatorii – atât. Nu au existat relaţii mai apropiate cu ei, cum au existat între Gheorghiu şi Sfetcu, mai târziu.

---

[26] Leonte Răutu (1910-1993), redactor la Secţia Română a postului de radio Moscova, în timpul războiului; membru al C.C. al P.C.R. (februarie 1948-noiembrie 1984); membru în Biroul Organizatoric al C.C. al P.M.R. (ianuarie 1950); membru supleant al C.P.Ex. (decembrie 1955-iulie 1965); membru al C.P.Ex. (iulie 1965-1981); secretar al C.C. al P.C.R. cu Probleme de Propagandă şi Ideologice (martie 1965-august 1969); şef al Direcţiei de Propagandă şi Agitaţie (1949) şi al Secţiei de Propagandă şi Agitaţie (1954-1966) ale C.C. al P.M.R.; vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (martie 1969-aprilie 1972); rector al Academiei „Ştefan Gheorghiu" (1972-1981).

[27] Miron Constantinescu (1917-1974), membru al C.C. al P.C.R. (octombrie 1945-iunie 1957, exclus, şi august 1969-iulie 1974); membru al Biroului Politic (octombrie 1945-iunie 1957) şi al C.P.Ex. (1969); secretar al C.C. al P.C.R. (mai 1952-iunie 1957, 1970); redactor-şef al ziarului „Scînteia" (august 1944-1948); prim-secretar al organizaţiei judeţene Ilfov a P.M.R. (1945-1946); secretar general al Comisiei Guvernamentale pentru Redresarea Economică şi Stabilizare Monetară (iunie 1947-1948); ministru al Minelor şi Petrolului (aprilie 1948-aprilie 1949); membru al Biroului Organizatoric al C.C. al P.M.R. (ianuarie 1950); preşedinte al C.S.P. (aprilie 1949-octombrie 1955); vicepreşedinte (august 1954-octombrie 1955, martie-iulie 1957, desărcinat) şi prim-vicepreşedinte (octombrie 1955-martie 1957) al Consiliului de Miniştri; ministru al Învăţământului (noiembrie 1956-martie 1957); ministru al Învăţământului şi Culturii (martie-iulie 1957, desărcinat); director al Institutului de Cercetări Economice (1957-1958); şef de secţie la Institutul de Istorie „N.Iorga" (1959); director adjunct al Institutului de Studii Istorice şi Social-Politice de pe lângă C.C. al P.M.R. (1960-1961); director al Institutului de istorie al Academiei R.P.R. (1963); adjunct al ministrului (septembrie 1965) şi ministru al Învăţământului (august 1969-februarie 1970); rector al Academiei „Ştefan Gheorghiu" (1970-1972); preşedinte al Academiei de Ştiinţe Sociale şi Politice (1969-1972); preşedinte al Consiliului Economic (octombrie 1972-ianuarie 1973); vicepreşedinte al Consiliului de Stat (noiembrie 1972-martie 1974); preşedinte al C.C.C.M.A.E.S. (decembrie 1972); preşedinte al M.Ad.N. (martie-iulie 1974).

[28] Revista „Cinema" (1963-1989).

[29] Filmul „Tudor" (1962), scenariul Mihnea Gheorghiu, regia Lucian Bratu.

[30] George Vraca (1896-1964), actor; Artist Emerit al Republicii Populare Române (1952).

[31] Vasilica (Lica) Gheorghiu (1928-1987), actriţă, fiica cea mare a lui Gheorghiu-Dej.

[32] Soţia lui Serghei Nicolau (Nikonov), şefă de cabinet a lui Gheorghiu-Dej.

Gheorghiu avea rezerve faţă de ei, deşi nu ştia dacă erau sau nu oamenii sovieticilor. La Cancelarie era o fată, Sătmăreanu?, care ducea corespondenţa ce circula între cei patru: Gheorghiu, Ana, Luca, Teohari. În locul ei, când lipsea, i s-a întâmplat şi lui Sfetcu, care lucra la Cancelarie, să circule cu corespondenţa la Ana, Teohari, Gheorghiu. Când Sfetcu intra în anticamera lui Gheorghiu, Nina şi Gavrilovici îi făceau semne disperate să vorbească în şoaptă, să umble în vârful picioarelor, ca „să nu deranjeze".

Când se anunţa că a intrat Gheorghiu în sediu, toată mica burghezie evreiască din aparatul C.C.-ului intra în agitaţie: „Vine tovarăşul Gheorghiu!"; „Toată lumea să intre în birouri!"; „Să nu mai fie nimeni pe culoare!"; „Stt! Linişte!" Toate acestea cu accente de panică şi de slugărnicie, creând ei în jurul lui Gheorghiu atmosferă de teamă, de zeificare a lui. „Eu m-am întâlnit cu Gheorghiu deseori la C.F.R., am stat în prezidiu lângă el, am luat cuvântul când era el în prezidiu. Era un om foarte accesibil, vorbea normal, obişnuit cu oamenii, ca de la om la om, nici un fel de pompă în jurul lui."

Sfetcu era, pe undeva, influenţat de tot acest circ din jurul lui Gheorghiu, şi a primit să fie şef de cabinet cu multă reticenţă, şi după ce Vladu[34] a vorbit cu el mai mult – mai ales că o „cobzărise" pe fata Anei, pe Tania[35].

Când s-a prezentat la Gheorghiu, acesta a vorbit foarte omenos, omeneşte, simplu cu el. **(Vezi în altă parte.)** Văzând că Sfetcu a venit cu un carnet în care să noteze „indicaţiile", Gheorghiu l-a întrebat:

– Ce-i cu carnetul ăsta?

– Să notez ce o să-mi spuneţi.

– Lasă carnetul, o să ne înţelegem şi fără el.

Şi, într-adevăr, îi dădea indicaţii. Dacă Sfetcu nu înţelegea ceva, îl întrerupea, îl ruga să repete. Gheorghiu nu se supăra niciodată, nu se enerva.

Nu se pricepea la sport. Când venea Nicu să-i redea succesele obţinute, Gheorghiu, îngăduitor: „Aşa o fi". S-a băgat o dată într-o treabă încurcată de transfer, la cererea unor muncitori dintr-un centru mare – Valea Jiului sau C.F.R. – a spus că aprobă transferul unui jucător, pe baza argumentelor şmecherilor microbişti. A apărut că e împotriva regulilor. Sfetcu i-a atras atenţia, Gheorghiu întâi s-a cam răţoit „Ce, nu pot să rezolv o treabă atât de mică (sic!)?". Dar Sfetcu i-a explicat. Gheorghiu: „Mda, aşa o fi... M-am băgat într-o treabă... Nu mai fac niciodată, dar acum găsiţi o soluţie, să nu mă fac de râs. Mari şmecheri...".

[33]Mihail Gavrilovici, şef de cabinet al lui Gheorghiu-Dej.
[34]Ion Vladu, şef de cabinet al lui Gheorghiu-Dej.
[35]Tatiana (Tania) Pauker (căsătorită Brătescu) (1928-2011), apreciată profesoară de limba rusă la Liceul „Gheorghe Lazăr" din Bucureşti.

SOME ANCIENT SYSTEMS VERSUS THE ALPHABETIC FORM OF WRITING

Mihaela Jipa

PhD Student, "Al. Ioan Cuza" University of Iași

*Abstract***:** *The standard proof of the linear/alphabetic writing – from the second millennium B.C, precisely 1700 B.C., the sphinx with the proto-sinaitic inscriptions made by the help of a linear alphabet with Egyptian background – is just a late stage in the whole history of writing, due to the fact that, millennia before, the prehistoric communities had been using mostly sacred signs/symbols in order to deliver messages in a visual manner. During the last decades, the term "Danube civilization" has been used as a synonym for Old Europe (M. Gimbutas), emphasizing the stage of that cultural evolution of an agrarian lifestyle, with its own technology, writing system and a complex belief system. However, the Danube script decline period is considered to be the beginning of the third millennium B.C. and despite various attempts to decipher its code, it is still a mystery. This might be one of the reasons for so many consider it to be a dead-end issue, not to underline that the notion of an Old Europe script goes against many of the traditional views when it comes to archaeology or the development of civilization. An obvious problematic part for the group of scientists militating in favor or against the Danube script – being them archaeologists or linguists – is the fact that usually, archaeologists lack any kind of approach to the writing technology, as a cultural process and as a working-system, and the linguists lack the archaeological insight about the way ancient societies developed and how their culture motivated the action of introducing writing.*

Keywords: cultural symbolism, archaic forms of writing, alphabetic writing, abstract signs, nuclear writing

The standard proof of the linear/alphabetic writing – from the second millennium B.C, precisely 1700 B.C., the sphinx with the proto-sinaitic inscriptions made by the help of a linear alphabet with Egyptian background – is just a late stage in the whole history of writing, due to the fact that, millennia before, the prehistoric communities had been using mostly sacred signs/symbols in order to deliver messages in a visual manner.[1]

That system of writing having a letter for each sound made the great step from the cuneiform systems – signs on clay, c. 2700 B.C. – or from the Egyptian hieroglyphs to the alphabetic writing. Before 3000 B.C., the pictographic writing had been commonly used - that small drawings representing the basic objects and others suggesting the most valuable concepts for that community (as in Mesopotamia and Egypt) - then followed the syllabic writing – a type of phonographic way of writing, in which one sign corresponds to a syllable, as the Akkadian, Babylonian, Hittite (of the ancient Anatolien people) and the Cretan. Still, even in those times, some words had been pictographically represented, differing accordingly to individual texts and making up to 60 per cent of the total amount of signs (the signs with phonetic/syllabic value being around 40 per cent of the written texts).[2]

[1] Haarmann, 2002: 74-76.
[2] Haarmann, 2009: 42-43.

More, the latest archaeological discoveries had shown that a way of writing had been used in Europe with more than 2000 years before Mesopotamia: in Varna (Bulgaria) was found the oldest treasure in the world (dated 4500 B.C.), containing massive gold objects on which can be seen certain signs/inscriptions.[3] One cannot ignore the cultural relevance of all these findings, in general, for the entire area of the Balkans, even if, as in the case of the Turdaș culture, the Varna signs are probably another pure manifestation of some rituals, prehistoric beliefs – magic, protection and curse – or sacred messages – key symbols, lessons of wisdom. After all, Southeastern Europe represents a region with an exceptionally rich heritage in cultural symbolism. These symbols might be placed single or in groups, but their high degree of abstracting – as forms or as motifs – becomes obvious. However, the cultural roots of this Neolithic symbolism from the Danube Valley go back in time, to the Mesolithic era. For example, with a delay of several hundred years, some abstract motifs from the complex of Lepenski Vir – a Mesolithic site of a culture that is considered to be the immediate predecessor of the Vinča culture - can be traced in the inventory of the Vinča signs.[4]

"In Southeastern Europe, the use of signs reached a higher organizational level than elsewhere, eventually developing into systematic forms of notation and an archaic form of writing […], markers of high culture. The Danube civilization flourished from c. 5000 to c. 3500 B.C., establishing a network of trade relations."[5] Recently, the term "Danube civilization" has been used as a synonym for Old Europe - how M. Gimbutas use to call these territories - emphasizing the stage of that cultural evolution of an agrarian lifestyle, with its own technology, writing system and a complex belief system. The core symbols of all the regions involved are: the spiral, the meander, the "V" sigh, others being found in a more limited range, these distinct motifs forming local symbolic networks. An argument to these is the vast archaeological record where the cultural symbolism might have varied locally, the discovered figurines presenting bird-headed appearance in the Vinča region, being long-necked and corpulent in the Hamangia region and highly stylized in the Cucuteni culture.[6]

The pictographic signs on the tablets of the prehistoric settlement of Tărtăria, even after decades from their discovery – 1961, Alba county, Romania – have led to serious controversial aspects among specialists. If some of the archaeologists, mostly foreigners, believe that this incipient way of a "writing system" would represent the oldest written message from the world's history – as opposed to the standard, classic Sumerian theory – many of the specialists are still having doubts about the existence of a "Danube script" (a system of writing and not just a few signs).

However, the historians from Alba-Iulia consider that "these tablets must be placed and interpreted in an adequate context, taking in consideration the fact that similar pictograms showed up also on the vessels of the neolithic Vinča-Turdaș culture, so the signs on the tablets are not singular or accidental, they are part of a cultural process that had been emerging in those times."[7] The Danubian signs can be found on thousands of artifacts in Balkans, in the sites of: Parța, Tangiru, Cucuteni, Tryppillia (Ukraine), Vinča (Serbia) etc. The Hungarian researcher I. Makkay counted up to 40 sites with similar artifacts spread on the vast area between Hungary and Romania, Shan Winn spoke about 50 places along Danube

[3] Haarmann, 2002: 113-115.
[4] Haarmann, 2009: 45.
[5] *Ibidem:* 46.
[6] *Ibidem:* 47.
[7] Horia Ciugudean, historian from Alba-Iulia: http://adevaruldespredaci.ro/enigma-tablitelor-cu-semne-pictografice-de-la-tartaria-controversele-dintre-specialisti, 20.08.2015.

Valley and the linguist H. Haarmann pointed to 23 sites only between Belgrad and Sofia.[8]

If we were to compare the function of these signs with other types of pre-writing systems, the Danube script had been used mostly in a religious context. As opposed to the cuneiforms or the Egyptian hieroglyphs, the Danubian signs had been suitable not in an agrarian context but as sacred signs, having magic-ritual powers, therefore the amulets being either positive or negative.[9] As it had been stipulated before, the signs belonging to the Vinča culture (around 700 different symbols/characters) can be found on various pieces: fragile or odd-looking figurines, pottery, spindles, all kinds of clay artifacts, altars and small-altars etc.[10]

An obvious problematic part for the group of scientists militating in favour or against the Danube script – being them archaeologists or linguists – is the fact that „usually, archaeologists lack any kind of of approach to the writing technology, as a cultural process and as a working-system, and the linguists lack the archaeological insight about the way ancient societies developed and how their culture motivated the action of introducing writing. The archaeological record of inscribed artifacts from Neolithic and Copper Age of Southeastern Europe is persistently cheapened by many archaeologists as bearing pre-writing signs, potter's/owner's marks, magic-religious signs, or generic „signs", despite the presence of features that clearly argue against such suppositions. In its comprehensive meaning, the term „Danube script" indicates the original successful experiment with the writing technology of the populations making up the Danube civilizations and not just a „precursor" to writing as some have described it."[11]

However, the Danube script decline period is considered to be the beginning of the third millennium B.C. and despite various attempts to decipher its code, it is still a mystery. This might be one of the reasons for so many consider it to be a dead-end issue, not to underline that the notion of an Old Europe script goes against many of the traditional views when it comes to archaeology or the development of civilization.[12]

But the linguist H. Haarmann stipulates that a script can be identified in terms of an operational technology even without being deciphered, how there had been, for a long time, the cases of Linear A and B, the Mayan script or the ancient Indus script. He brings linguistic arguments to the existence of a script in Southeastern Europe, based on two-fold ways: one is to delimitate those signs which appeared, but they were not decorations, religious symbolism or the potters' marks (the so-called "circumstantial evidence") and, the second one, to identify the properties that the Danube script is sharing with other ancient writing systems.[13] According to Owens, there had been more "Balkan scripts" – different sign-use in different cultural areas, and Haarmann himself believes that there were at least three gravitations of writing – the Vinča region in Serbia, the Karnovo region in Bulgaria and the Cucuteni one.

[8] Iulia Brânză Mihăileanu, in a review of Marco Merlini's book ("La scrittura è natta in Europa?", Rome: Avverbi, 2004), on: http://adevaruldespredaci.ro/marele-arheolog-italian-marco-merlini-scrisul-s-a-nascut-in-europa-pe-valea-dunarii, 20.08.2015.
[9] Harold Haarmann's interview, on: http://istorieveche.ro/2015/08/27/harald-haarman-interviu-despre-civilizatia-dunareana, 02.09.2015.
[10] John Black, Artificial Intelligence researcher, on: http://www.ancient-origins.net/ancient-places-europe/danube-valley-civilisation-script-oldest-writing-world, 05.09.2015.
[11] Marco Merlini, on: www.academia.edu/3035626/Introduction_to_the_Danube_script_from_the_book_Neo-Eneolithic_Literacy_in_Southeastern_Europe, 05.09.2015.
[12] Haarmann, 2009:48.
[13] *Ibidem*, 49-50.

[14]While writing may not have originated in the region around Vinča, the Vinčian cultural complex played a significant role in the spread of literacy.

As an argument for the ancient usage of non-phonetic writing, the Chinese system of characters proves to be even nowadays *ideographic* (ideas that can be depicted: house, dog, pot)or *logographic* (the abstract notions: generous, friendship), meaning that it is the case of an one-word writing at once. In the same manner of the conventional use of signs, in Egyptian hieroglyphs a "woman" is visually evoked by a graph depicting a sitting female, while in Sumerian writing, the more complex concept of "divinity" is evoked by using a star. This is the pattern of intentionality which governs the formative process of ancient writing systems.[15]

Consequently, one is confronted with the question of what the boundaries are between writing and non-writing. If pictography is an ancient form of writing (as used in the oldest Sumerian accounting tablets) how does it differ from the picture sequence in a pictorial narrative (as in Paleolithic and Neolithic rock carvings around the world)? The answer is that any form of writing – being it either *ideographic/logographic* or *phonographic* – functions according to the principle of a "1-to-1" equivalence:

• pictography: one picture (iconic/naturalistic sign) as the representation of one single idea or concept;

• syllabic writing: one sign (iconic as in the Mycenaen Linear B or non-iconic/abstract as in cuneiform writing) for an equivalent one syllable of a certain language;

• alphabetic writing: one abstract letter (non-iconic sign) representing one sound of a given language.

The pictorial narratives lack this formula of 1-to-1 equivalence. In the historical retrospective, one can notice that none of the early writing systems of Old World started out as a phonographic system, but only in the course of time the writing systems had become associated with the sound structure of the languages which were rendered by their signs.[16]

Going back to the Danube script, a multitude of individual signs have been identified in the cultural strata of this civilization. According to Starović, their number exceeds 1000 in the Vinča region alone, iconicity and abstractness being clearly recognizable, the abstract signs forming the majority. Haarmann identified their main subcategories: animals, human beings and parts of the body, plants, tools or ustensils, structures with different functions, natural phenomena and some difficult to identify stylized pictures.[17] Among the abstract motifs one can find basic forms, such as: the circle, the square, the triangle, different strokes and dots. In all ancient sign inventories both categories of iconic and abstract signs are being merged. However, the Danube script abounds with abstract signs and geometric motifs, their proportion being very similar to the Indus script. Also, both systems include the techniques of producing variants from basic signs by using auxiliary signs, such as dots and strokes or other additional components. More, the motif of the cross is found, as a basic sign and as a basic element in derivations, in both Danube and Indus script. However, the often met "V" sign from the Danube script is absent from the Indus one, and the same for the motifs of the spiral and the meander.[18]

However, it must be again underlined that the Danube script cannot be compared to the alphabetic forms of writing, the similarities of shapes of the signs with some alphabetic signs having no value. Projecting modern ideas about writing onto the prehistoric cultures

[14]*Ibidem.*
[15]*Ibidem,* 53-54.
[16]*Ibidem,* 57.
[17]*Ibidem,* 58.
[18]*Ibidem,* 60.

where these principles cannot be applied leads to errors. One simple argument is that the number of signs for alphabetic writing had varied between a minimum of 13 letters (the Tahitian) and a maximum of 38 (for Armenian), the most alphabets in the world having 20 or 30 of them. As opposed to these, all ancient writing systems are composed of several hundreds of signs, due to the fact that each individual idea or concept required an individual logographic sign. Of course that, later on, when the syllabic/phonographic systems emerged, the number of signs had been naturally restricted.[19]

When approaching the topic of the Danube script, Haarmann speaks about the "nuclear writing", drawing our attention on the fact that the texts from those millennia were extremely short, many of them having just one single sign, without marking the plurals, for example, focusing only on the message itself and omitting what we call the grammatical elements. Nuclear writing was therefore a great interpretative effort for the reader. This nuclear/logographic way is typically for archaic systems of writing, another example being the oldest clay tablets discovered in the cultural strata of Uruk III and IV (South of Mesopotamia), dating from 3200 and 3000 B.C.[20] As we have seen, the mixture between the spiritual and the practical domain made up the functionality of all these archaic signs.

To conclude, the theory of the Danube script is obviously based on solid research of the ones favoring it, the opponents rejecting it without an appropriate consideration.

BIBLIOGRAPHY:

• ALEXE D. 2015, *Dacopatia și alte rătăciri românești,* București, Humanitas.

• HAARMANN H. 2002, *Geschichte der Schrift,* München: C.H.Beck.

— 2008a, *The Danube Script and Other Ancient Writing Systems: A Typology of Distinctive Features,* în *The Journal of Archaemythology,* 4, 12-46.

— 2009, *Writing Technology in the Context of the Danube Civilization,* în *The Danube Script in the Light of Turdaș and Tărtăria Discoveries,* Cluj-Napoca: Mega.

• HEALEY J. 1990, *Reading the Past-The Early Alphabet,* California: C.U.P.

• LAZAROVICI GH./LAZAROVICI C-M./MERLINI M. 2011, *Tărtăria and the Sacred Tablets,* Cluj-Napoca: Mega.

• MERLINI M. 2008, *Evidence of the Danube Script in Neighboring Areas: Serbia, Bulgaria, Greece, Hungary and the Czech Republic,* în *The Danube Script, Neo-Eneolithic Writing in Southeastern Europe,* California: Sebastopol Institute of Archaeomythology /Sibiu: Muzeul Naţional Brukenthal.

• PORUCIUC A. 1993, *Observaţii asupra scrierii şi a relaţiei pronunţie-scriere (cu referire specială la limbile indo-europene),* Bucureşti, Thraco-Dacica, 14, 1-2, 5-12.

• ROBINSON A. 1995, *The Story of Writing,* Londra: London Press Limited.

• ROGERS H. 2005, *Writing systems. A linguistic approach,* Oxford.

• ZAMAROVSKỲ V. 1981, *La început a fost Sumerul,* traducere de H. Ianculescu, Bucureşti: Albatros.

E-REFERENCES:

http://adevaruldespredaci.ro/enigma-tablitelor-cu-semne-pictografice-de-la-tartaria-controversele-dintre-specialisti, 20.08.2015.

http://adevaruldespredaci.ro/marele-arheolog-italian-marco-merlini-scrisul-s-a-nascut-in-europa-pe-valea-dunarii, 20.08.2015.

http://istorieveche.ro/2015/08/27/harald-haarman-interviu-despre-civilizatia-dunareana, 02.09.2015.

[19] *Ibidem,* 62.
[20] *Ibidem,* 63-64.

http://www.ancient-origins.net/ancient-places-europe/danube-valley-civilisation-script-oldest-writing-world, 05.09.2015.

www.academia.edu/3035626/Introduction_to_the_Danube_script_from_the_book_Neo-Eneolithic_Literacy_in_Southeastern_Europe, 05.09.2015.

THE ISSUE OF ROMANIAN CITIZENSHIP FROM THE PERSPECTIVE OF JEWISH COMMUNITY, IN UNITED PRINCIPALITIES, FROM THE ORGANIC STATUES TO THE 1866 CONSTITUTION

Diana-Sorina Bodia

"Al. Ioan Cuza" University of Iași, POSDRU/159/1.5/S/133652

Abstract: It is a rather controversial matter if the Jewish community from the United Principalities wanted to integrate into the Romanian national community, itself on the verge of renewal and transformation. Two main opinions can be extracted from the study of the wide historiography dedicated to the subject, historiography written by Romanian historians, Jewish historians and foreigners that expressed their particular perceptions on the subject. One of the opinion highlights that there was a clear desire from the Jewish community to harmonize with the Romanian society and the second one speaks about a refusal from this minority to merge with the new Romanian society.

Most of the historiographical works have as a starting point a social ethnical and religious approach directed towards explaining and emphasizing the issue of integration in terms either being absorbed, thus losing one's specific traits, either being accepted, thus some particular traits of the Jewish community being left untouched. The outlook we chose to use in treating this matter is a legal one because we considered it as a valuable sources of information and, in the same time, an objective point of references for analyzing and understanding the way Romanian citizenship influenced the dynamic of Jewish community and the Romanian society, on one hand, and the Romanian state institutions, on the other hand.

Our study will take into consideration aspects like education, religion, legal and political rights, the inside organization of the Jewish community and its cooperation with state institutions. Also, we will make a few considerations toward other minority groups in the hope to emphasize some similarities or differences that will help create a new key in reading and seeing this historical page

*Keywords:*Romanian citizenship, Jewish community, minority, Organic Statues, Constitution.

Pentru a defini paradigma acestei problematici trebuie să ne raportăm la ceea ce este particular instituției cetățeniei, anume drepturile politice și posibilitatea efectivă de a le exercita. Literatura de specialitate juridică consideră ca drepturi exclusiv politice, drepturile electorale, adică dreptul de a candida și dreptul de a vota; dar, totodată, recunoaște un caracter politic, funcție de cirumstanțele temporale și politice de la un anumit moment, și dreptul de a deține o funcție în aparatul de stat, dreptul la asociere și dreptul de proprietate. O definiție dată drepturilor politice, de către Dissescu, pune foarte bine în evidență importanța acestor drepturi "care se referă la exercițiul suverannității, prin mijlocul cărora cineva participă la guvernarea țării, luat acest cuvânt în sensul cel mai general"[1]. Istoriografia dedicată studiului evreilor în România evidențiază, fără putință de tăgadă, o preocupare atât a comunității israelite, cât și a societății românești de a accede, respectiv de a limita accesul la dreptul de proprietate rurală. În ceea ce privește celelalte drepturi, atenția care li se acordă este foarte scăzută și, în general, sunt tratate mai curând în legătură cu organizarea internă a comunității evreiești, decât ca parte dintr-o problematică politico-juridică legată de cetățenie.

[1] C. Dissescu, *Dreptul constituțional,* București, ediția a III-a, 1915, p. 622.

Codurile Calimach și Caragea, în vigoare până în 1865, nu cuprind dispoziții relative la străini și procedura de dobândire a cetățeniei, înțelegându-se prin aceasta că în această privință se păstrează vechiul obicei, dar totuși conțineau o prohibiție expresă relativă la străinii de alt rit, acestora fiindu-le interzis să dețină moșii, vii și țigani[2], dar erau lăsați liberi să cumpere proprietăți la orașe[3]. De asemenea, codurile prevăd că străinii ”se împărtățesc, de asemenea, de obște, de politicește drepturi și îndatoriri ca și pământenii, afară numai dacă pentru câștigarea vreunui drept cere trebuința ca să fie străinul în rândul pământenilor sau să fie de o credință”. Drepturile la care erau aveau acces neîngrădit erau, printre altele, cele referitoare la actele de comerț, contracte, daruri, dreptul de a se adresa instanțelor de judecată locale pentru reparația unei pagube. Drepturile a căror exercițiu era condițional de calitatea de pământean sau de apartenența la un anumit rit erau cele privitoare la cumpărarea de moșii sau la dobândirea unor funcții în stat[4].

Dintre toate drepturile neîngrădite, acela al accesului la justiția instanțelor locale ne-a atras atenția motivat de două împrejurări distincte, una de ordin istoric, iar alta de ordin personal din perspectiva cercetătorului. Se cunoaștea faptulă că, în 25 iunie 1860, Ministerul Dreptății a dat o circulară prin care punea în vedere autorităților judecătorești ca evreii să nu mai fie primiți, în viitor, în fața instanțelor îmbărcați după modelul polon[5]. Urmând această ordine de idei, am considerat necesar să răspundem la două întrebări, răspunsuri care suntem de părere că ar putea întregi viziunea asupra problematicii de care ne ocupă. Așadar, am fost curioși să vedem, pe de o parte, în ce măsură evreii au fost stingheriți în accesul lor la justiție, de astfel de prevederi, iar pe de altă parte cu cine și pentru ce s-au judecat. Având în vedere că problema este mai sensibilă pentru Principatul Moldovei, am ales întâmplător două condici, una judecătoriei Ținutului Neamț, pentru anii 1832-1864, și alta a judecătoriei Ținutului Vasluiului, pentru anii 1832-1864, precum și fondul Departamentului Trebilor din Lăuntru pe anii 1852-1856 și 1856-1862. Parcurgâng registrele am putut constata că aproximativ 65-70% din dosarele înregistrate sunt procese între evrei, iar restul cu români sau supuși străini, inclusiv otomani, evreii fiind, în aceste dosare, în egală măsură reclamanți și pârâți. În ceea ce priveste obiectul cauzelor aflate pe rolul celor două judecătorii putem spună că o majoritate importantă privesc vânzările de dughene, datoriile bănești, întărirea unor contracte sau garanții[6]. O situație particulară o prezintă judecătoria Ținutului Vasluiului[7] în raport cu cea a Ținutului Neamț prin faptul că înregistrează pe rolul ei un număr mare de dosare în care se solictă vânzarea dughenelor pentru achitarea datoriilor către creditori. Plângerile înregistrate la Departamentul Trebilor din Lăuntru au ca obiect în principal datoriile bănești și datoriile în

[2] Andrei Oișteanu, *Imaginea evreului în cultura română*, Editura Poliron, Iași, 2012, p. 252.
[3] Hamangiu, *Codul Civil adnotat cu textul corespunzător francez, italian și belgian cu trimiteri la doctrina franceză și română și jurisprudența completă de la 1868 până la 1925*, volum I (art. 1-643), Editura Librăriei Universala Alacalay & Co., București, 1925, p. 79.
[4] Ioan M. Bujoreanu, *Collecțiune de legiuirile României vechiu și noiu câte s-au promulgat până la finele anului 1870*, volum II, Noua Typographie a Laboratorilor Români, București, 1873, pp. 45-46.
[5] Dimitrie Alexandrescu, *Explicațiunea teoretică și practică a dreptului civl român în comparație cu legile vechi și cu principalele legislațiuni străine*, tom I, Ed. Tipografiei Ziarului ”Curierul Jurdiciar”, București, 1906, nota 1 p. 318. Cu privire la portul evreilor au existat mai multe acte care îndrumau sau chiar obligau la adoptarea unui port european, mai ales datorită faptului că, sub influența străinilor, în special greci, existau mereu tensiuni și situații conflictuale cu populația autohtonă. În acest sens sunt și actele din Dosarul nr. 321/1859 din Fondul Ministerului de Interne, Inv. 2559 din Arhivele Județene Iași. A se vedea filele 1, 2, 15, 16, 55.
[6] S.J.A.N.I., Fond Judecătoria Ținutului Neamț, 1832-1864, Inv. 58. Cu titlul de exemplu menționăm dosare care au ca obiect vânzarea unei dugheni: 23/1855;29, 537, 538, 539, 710/1856; 52, 54, 58, 796, 1019, 1020, 1021/1858.
[7] S.J.A.N.I., Fond Judecătoria Ținutului Vaslui, 1832-1864, Inv. 59. Cu titlul de exemplu menționăm dosare care au ca obiect vânzarea unei dugheni în scopul achitării datoriilor către creditori: 783/1858; 851/1859; 894, 912, 925, 941/1860; 965, 986, 1005, 1018, 1042, 1052/1861.

produse (grâu sau porumb)[8]. Deși întreprinderea noastră este, în sine, doar o tentativă de a realiza o foarte mică statistică, ne-a ajutat să ne formulăm câteva opinii: circuitul proprietăților evreilor este unul închis, vinderile de dughene și locuri având loc, cu precădere între ei și abia în cazuri excepționale cu alte persoane; relațiile cu alte persoane, din afara comunității, sunt mai strict bănești, împrumutri sau datorii din contracte. De asemenea, putem afirma că colectivitatea evreiască este bine încadrată în mecanismul socio-juridic și își exercită pe deplin drepturile de care se bucură, aplicarea măsurilor de felul celor din Circulara mai sus amintită, rămând ceva la atitudinea instanței.

Problema pe care o ridică vechiul obicei *vis-a-vis* de împământenire este destul de complicată din simplul motiv că acesta nu a făcut, până acum, obiectul unei cercetări sistematizate, iar pentru identificarea conținutului său trebuie să mergem la cele mai vechi acte cu caracter de lege pe care le putem identifica. Atât cât se poate desprinde din istoriografie și publicațiile de specilaitate juridică, opiniile converg spre afirmația că, anterior Regulamentelor, calitatea de pământean putea fi dobândită prin toleranță și prin manifestarea intenției străinilor de a rămâne legați de pământul țării, în măsura în care aceștia erau creștini[9]. Este relevant, totuși, în această privință, Hrisovul lui Ștefan Mihai Racoviță, din 1764, care vine și oprește căsătoriile dintre pe valahi și străini, dar nu și dintre aceștia și moldoveni, sub pedeapsa surghiunului și confiscării[10]. La fel, în septembrie 1826, domnul Ioniță Sandu Sturdza va opri, ”după cuprinderea înaștelor împărătești porunci”, căsătoriile dintre străini și pământence și că ”averea țării nu se mai poate lua ca zestre peste hotare”[11]. După cum se poate vedea, la noi căsătoria nu a fost întotdeauna acceptată ca o modalitate de a dobândi împământenirea, nici măcar pentru străinii de rit creștin. Regulamentele Organice vor aduce o schimbare semnificativă în acest sens, abrogând acest obicei, și admițând expres, prin art. 379 în ambele Regulamente, posibilitatea ca un străin de rit creștin, căsătorit cu pământeancă nobilă, să dobândească o scutire de stagiu, dar și nu cetățenia care se putea obține doar printr-un decret domnesc întemeiat pe votul Adunării. Cu alte cuvinte, prevederile regulamentare nu permiteau evreilor și otomanilor nebotezați accesul la cetățenie, nici măcar prin intermediul căsătoriei[12].

Convertirea la creștinism deschidea totuși atât ușile către deplinătatea drepturilor civile private, inclusiv căsătoria, cât și la dobândirea marii naturalizări. Mihai Răzvan Ungureanu, într-o cercetare care aprofundează cazurile botezaților evrei din prima jumătate a secolului al XIX-lea, pune în evidență faptul că cel care se boteza creștin intra în rîndul ”moldovenilor”. Totodată, botezul aducea cu sine și o serie de beneficii cum ar scutirea de la plata impozitelor, primirea unor licențe de comerț sau de producție, de natură să îl ajute pe neofit în noua viață[13]. Această împrejurare, a botezului și beneficiilor de care se bucura proaspătul creștin, a fost chiar reglementată juridic prin acte de drept scris. Astfel, găsim în Manualul Administrativ al Moldovei, volum I, Referatul Vistieriei din 25 mai 1834 și încheierea Sfatului din 28 mai 1834 pentru scăderea de dare a celor botezați dintre otomani și evrei cei botezați ”care la

[8] S.J.A.N.I., Fond Departamentul Trebilor din Lăuntru, 1852-1856, Inv. 221 și Fond Departamentul Trebilor din Lăuntru, 1856-1862, Inv. 222. Cu titlul de exemplu menționăm dosare care au ca obiect producte, grâu, porumb și altele: 35446, 35453, 35531, 35533, 35537, 35566, 35602, 35624/1856 .
[9] Dimitrie Alexandrescu, *op. cit.*,nota 1 p. 314. În același sens, C. Hamangiu, *op. cit.*, p. 58.
[10] *Uricariul cuprinzător de hrisoave, anaforale, tratate și alte acte ale Moldo-Valahiei, din suta XIV până și din a cea a XIX*, sub redacțiunea lui Teodor Codrescu, partea a patra, Tipografia Buciumului Român, Iași, 1857, p. 336.
[11] N. Iorga, *Plângerea lui Ioan Sturdza Vodă împotriva sudițșilor străini în Moldova*, în *A.A.R.,* seria II, tom XXXV, M.S.I., Librăriile Socec & Comp. și C. Sfetea, București, pp. 10-11.
[12] Dimitrie Alexandrescu, *op. cit.*, nota 1 p. 314.
[13] Mihai-Răzvan Ungureanu, *op. cit.*, p. 45.

scrierea catagrafiei s-au trecut în dările pământești" au solicitat să fie scăzuți din numărul dajnicilor pentru "dreptatea botezului". Vistieria, însă, cercetând legile nu a găsit niciun articol în acest sens nici în Regulamentul Organic, nici în actele Vistierie, ci doar după vechiul obicei acesi otomani și evrei care se botezau erau "slobozi de dări". Sfatul, printr-o altă încheiere, din 31 mai 1834, stabilește să se urmeze în cazuri de otomani și/sau evrei care se vor boteza regulile obiceiului vechi, adică să fie scutiți de dări. Conform unei încheiri a Sfatului, din 18 septembrie 1834, de acest beenficiu se pot bucura doar botezații în persoana lor, nu fiii acestora[14].

În ceea ce priveste dreptul de proprietate, realitate juridică restrictivă, despre care vorbeam mai sus, și despre a cărei însemnătate ne putem da seama și din faptuc că însuși domnul Ioniță Sturdza, solicită în 1826 Porții, să oprească pe sudiții, printre care și evrei, de a cumpăra case, grădini și moșii[15], s-a păstrat intactă și sub Regulamentele Organice. Mai mult chiar, ea a fost chiar întărită printr-o serie de măsuri administrative ulterioare[16] și, de asemenea, o găsim inserată, ca necesară și conformă cu obiceiul, în unele proiecte și memorii din perioada 1835-1848. Unul dintre aceste proiecte face parte din programul *Conjurației confederative*, din 1839, formulat de Leonte Radu. Astfel, la punctul R al *Proiectului pentru ameliorările pe care ne le-am considerat necesar de a fi introduse în administrația interioară*, se prevede că "evreii și străinii, după vechile uzanțe, sunt opriți de la deține moșii la sate"[17]. O lege din 1840 privitoare la mărginirea celor în drept de protimis la vânzări, reiterează interdicția străinilor care nu sunt de rit creștin de a dobândi moșii, vii și țigani[18]. De asemenea, în 1859 este dată o Circulară de către Ministerul de Interne, prin care se îndrumau autoritățile ca, în cazul în care găsesc evrei care dețin moșii, aceștia să fie amendați și îndepărtați de la acestea[19].

Primii pași în direcția unei schimbări fiind vizibili odată cu Revoluția de la 1848 și vedem că atât în *Dorințele partidei naționale din Moldova*, cât și în *Proclamația de la Islaz*, există un articol dedicat situației evreilor, care solicită "o emancipare graduală", respectiv o emancipare totală cu "drepturi politice pentru toți compatrioții de altă credință"[20]. Anul 1848 se încheie fără să aducă o schimbare în direcția celor solicitate, astfel că, abia în anul 1852 intră în vigoare unele prevederi cu caracter integrator. Astfel, din acest an a început să se aplice și în ceea ce îi privește pe evrei legea recrutării, dar din păcate fără foarte mare succes, după doar doi ani constatându-se că aceștia reușesc să obțină dreptul de a fi înlocuiți, "plătind un moldovean în loc"[21]. Totodată, în același an, Divanul General din Moldova revocă una din măsurile administrative anterioare, conform căreia evreilor le era interzis să aibă rezidență în comunele rurale și să dețină acolo cârciumi; cu toate acestea ei reușesc să le dețină în continuare, cu complicitatea românilor, sub titlu de împrumut[22].

---

[14] Manual Administrativ, volum I, 1856, pp. 37-38.
[15] Nicolae Iorga, *Istoria evreilor din Țerile Române,* Editura Vicovia, Bacău, 2013, p. 113. Ediția este realizată după extrasul din A.A.R., Seria II, M.S.I., tom XXXVI, nr. 7, București, 1913. [În continuare se va cita Iorga, *Istoria*]
[16] Cum ar fi Pravila din 28 decembrie 1844, menționată în cuprinsul unui Proiect propus de către Secretariatul de Stat și înaintat Obicinuitei Adunări,. Vezi *Analele Parlamentare ale României,* tomul XV, partea II, Obicinuita Obștească Adunare a Moldovei, Legislatura IV – Sesiunea I (XVI), 1847-1848,p. 838.
[17] Vlad Georgescu, *Mémoires et projets de réforme dans Les Principautés Roumaines 1831-1848*, Entreprise Poligraphique "Sibiu", București, 1972, p. 131.
[18] Ioan M. Bujoreanu, *op. cit.*, p. 440.
[19] S.J.A.N.I., Fond Ministerul de Interne din Moldova, Inv. 2559, Dosar nr. 32/1856, filele 66 și 94.
[20] Ana-Maria Vele, România și Franța în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Controversata chestiune evreiască, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2009, p. 51.
[21] Gabriel Constantinescu, *Evreii în România*, Editura Fronde, Alba-Iulia, 2000, p. 60.
[22] Ana-Maria Vele, *op. cit.*, p. 52.

Cu ocazia Convenției din 1856, evreii găsesc prilejul de a-și cere și susține doleanțele atât pe plan intern, cât și pe plan internațional. La 10 iulie 1856 ei adresează lui T. Balș o petiție prin care solicită dreptul de a fi reprezentați și de a le fi apărate interesele comunității de către membrii aleși ai acesteia[23]. În același timp, domnitorul Grigorie Ghica intervine cu o amplă *Observațiune* asupra chestiunii libertății cultelor și a elaborării legislației aferente, subliniind necesitatea și oportunitatea ca acestea să fie lăsate în grija viitoarelor Adunări Ad-hoc, fapt care s-a și îndeplinit. Astfel, în replică la articolul XV al Protocolului stipulat la Constantinopol la 11 februarie 1856, cu privire la Principate, care spunea că străinii pot deține terenuri în Moldova și Valahia, el spune că este de luat în considerare un aspect local, cu totul particular Principatelor. Numărul, lipsa de stabilitate în orientarea politică și o foarte slabă asimilare a populației evreiești din Moldova poate face ca, odată liberă să dețină diferite proprietăți, inclusiv la sat, ”ducă țara la ruină”. Astfel domnul Ghica evidențiază utilitatea unei prevederi legale care să facă dreptul de proprietate ”accesibil doar străinilor care se bucură de exercițiul tuturor drepturilor civile și politice și ca, odată propietari, străinii să fie asimilați, în această calitate, indigenilor și supuși la aceleași taxe și la aceeași jurisdicție[24].

În cadrul Adunărilor Ad-hoc au existato serie de voci care au susținut ”primirea la cetățenie a tuturor străinilor”[25], dar mai multe au opinat împotriva acestei propuneri din două considerente principale: primul, că ei oricum beneficiază de dreptul de a-și practica nestingheriți cultul religios și sunt liberi să desfășoare orice profesie și meserie; al doilea, că nu doresc să se integreze întru totul în societatea națională românească. Mălinescu intervine în cadrul uneia dintre dezbateri cu un amendament prin care recomandă ca problema reglementării condiției evreilor să nu fie prezentată în cadrul Congresului de la Paris, ea fiind o problemă și o prerogativă a municpalității. Amendamentul este primit și aprobat, astfel că în final nici rezultatele finale ale lucrărilor Adunărilor Ad-hoc nu vor aduce nicio schimbare în ceea ce privește vocația evreilor la dreptul de proprietate rurală[26].

Parțial acest rezultat pare să fi fost determinat și de conduita unor evrei aflați sub protecție austriacă care, în ajunul Divanurilor Ad-hoc, au sprijinit apariția unui ziar evreiesc care, prin articolele sale se dovedea împotriva unirii Principatelor[27]. Informația o găsim confirmată atât printr-o depeșă a lui Victor Place, din 31 martie 1857, adresată contelui Walewski, cât și într-un memoriu asupra Căimăcămiei Vogoride din 1/13 ianuarie 1857[28]. Cu toate acestea, în același timp, apărea tot în 1857, la București, un ziar evreiesc, *Israelitul român,* ziar prietenos care milita pentru unirea celor două principate. Însuși Rosetti salută acesasta apariție printr-o scrisoare cordială, în care amintește totodată și atitudinea amicală a evreilor din Rusciuc față de revoluționarii români exilați care așteptau acolo aprobarea de a se întoarce în țară[29]. Aceste două împrejurări pun în lumină, încă o dată, diferențele de atitudine și conduită atât ale românilor, cât și ale evreilor din cele două Principate, cei din Principatul Valahiei fiind mai deschiși și mai participanți la viața politică, dându-și concursul în vederea atingerii obiectivelor naționale.

În următorul an, 1858, evreii, prin acțiunile lor, conferă chestiunii o dimensiune internațională, prima dată prin apelul către persoane de vază din comunitatea lor, cum era

[23] *Ibidem.*
[24] *Acte,* Sturdza, vol. II, p. 980.
[25] Gabriel Constantinescu, *op. cit.*, p, 60.
[26] Conform *Procesului-verbal nr. 31 din 21 decembrie 1857,* în *Acte*, Sturdza, vol. II, p. 1002.
[27] *Actes*, Sturdza, vol. IV, p. 119.
[28] Împrejurarea cântărește cu atât mai greu cu cât ziarele românești *ZImbrul* și *Steaua Dunării* fuseseră suspendate, iar apariția celorlalte fusese condiționată de a nu discuta despre subiectele Divanurilor Ad-hoc, vezi *Actes*, Sturdza, vol. IV, pp. 118-119, pp. 181-183, p. 811.
[29] Dan Berindei, *op. cit.*, p. 34.

baronul Rothschild, care la rândul lui se adresează contelui Walewki, cu care are o corespondență pe acest subiect care se întinde pe cel puțin un an[30]. Totodată, ei se adresează direct Comisiei europene pentru reorganizarea Moldovei și Valahiei, cu privire la punctele 4-6 din lucrările Divanurilor din Moldova și reprezentantului otoman, Safvet Effendi, cu privire la cele din Valahia[31]. Însă, cu toate aceste demersuri, problema evreiască rămâne nedezbătută, mai ales datorită reticienței Rusiei în aceasta privință, retincienţă pe care, se pare, Napoleon a susținut-o din rațiuni politice proprii[32].

Chestiunea evreiască rămâne, de acum încolo, atât o problemă internă a Principatelor, cât și o problemă cu puternice reverberații și pe plan internațional, antrenând atenția tuturor reprezentanților puterilor străine din Principate, mai ales prin faptul că însuși destinul și organizarea Principatelor ajunseseră să fie, ele însele, probleme internaționale. Așa de exemplu, primul și singurul proiect de constituție întomit de către Comisie Centrală de la Focșani, în scurtul timp cât a funcționat, reitera, prin art. 10, că marea naturalizare nu se acordă decât străinilor de rit creștin și că doar deținătorii ei se pot bucura de exercițiul drepturilor politice și de acela al cumpărării de moșii[33]. Proiectul, odată realizat, a fost trimis către consulatele marilor puteri și, de acolo, către toate celelalte consulate, așa cum rezultă și din depeșa nr. 479 a consulului Belgiei, trimisă către Ministerul Afacerilor Străine de la Bruxelles, împreună cu o traducere a proiectului. Totodată, consulul belgian, Jacques Poumay, face și câteva aprecieri privitoare la textului proiectului, afirmând că ”în mai multe puncte, întră în conflict cu unele prevederi al Convenției din 19 august”, fapt ce constituie ”o gravă chestiune”, dar că oricum va face ”obiectul unei examinări în fața Camerelor de la Iași și de la București și atunci se va putea decide[34].

Problema drepturilor politice pentru evrei rămâne, pentru o perioadă de câțiva ani, departe de preocupările legislativului, deși, după afirmațiile lui Iorga, Cuza, în urma influențelor determinate de împrejurări politice externe, își propusese încă din 1860 un proiect de ”emancipare graduală a locuitorilor de cult mozaic”[35]. Această chestiune va reveni în atenția legislativului abia în 1864, odată cu dezbaterea și votarea Legii comunale (Decret nr. 394/31.03.1864)[36]. Discuțiile s-au purtat în jurul categoriei de evrei pământeni, în favoarea cărora s-au pronunțat Boerescu, Manolescu, Costache și Costaforu, întâmpinând opoziție din partea lui Kogălniceanu și Vernescu. Principalul argument de opoziție a fost, ca întotdeauna și nu fără just temei, faptul că dobândirea drepturilor politice, pe cale de consecință a cetățeniei, trebuie să fie un beneficiu pentru străinii care doresc și care, totodată, pot fi asimilați[37].

În urma dezbaterilor s-a decis că ”pot primi împământenirea mică numai acei evrei care vor dovedi în armată rang de subofițer și cei care vor fi făcut studii universitare sau vor fi întemeiat mari stabilimente industriale”[38]. Totuși, un prim progres notabil se înregistrează odată cu intrare în vigoare a acestei legi care, la Cap. IV Art. 22 lit.b) prevede că și străinii pot fi alegători dacă au dobândit împământenirea mică[39]., iar prin Art. 26 a fost recunoscută

[30] *Actes*, Sturdza, vol. VII, p. 265; *Actes*, Sturdza, vol. IX, pp. 322-326, p. 359.
[31] *Actes*, Sturdza, vol. VI-2, pp. 548-560.
[32] Carol Iancu, *Franța și evreii din România (1856-1919): permanențe și mutații,* în *Permanențe și rupturi în istoria evreilor din România (secolele XIX-XX)*, coord. Carol Iancu, Editura Hasefer, București, 2006, p. 105. [În continuare se va cita: Carol Iancu, *Franta și evreii*].
[33] *Primul proiect de Constituție întocmit de Comisia Centrală din 1859*, editat de Arthur Gorovei, Tipografia Josef Bendit, Folticeni, 1914, pp. 11-12
[34] A.N.R., Fond *Microfilme*, Belgia, Rola 1, Cadru 138
[35] N. Iorga, *Istoria*, pp. 128-129.
[36] Ioan M. Bujoreanu, *op. cit.*, pp. 877-887.
[37] Gabriel Constantinescu, *op. cit.*, pp. 63-64.
[38] Gabriel Constantinescu, *op. cit.*, pp. 63-64.
[39] Ioan M. Bujoreanu, *op. cit.*, p. 878.

categoria evreilor pământeni[40]. Această nouă situație, favorabilă și de bun augur în cât privește integrarea evreilor, nu a rămas doar o chestiune scriptică, ci s-a concretizat prin alegerea unor evrei în anumite funcții. Carol Iancu, într-una din lucrările sale, amintește de un evreu, Adolf Buchner, care a ajuns în funcția de inspector al finanțelor[41].

Două alte progrese importante, privitor la condiția și statutul politico-juridic al evreilor, au fost făcute în 1864. Primul se realizează odată cu adoptarea, de către Consiliul de Stat, a unui act prin care se recunoștea evreilor dreptul de a luna în arendă orice domeniu rural. Odată cu sancționarea acestui act și publicarea sa în Monitorul Oficial din 8 octombrie 1864, el a intrat în vigoare, urmare și creșterea numărului de evrei care dețin în arendă pământuri aparținând statului. Cu toate acestea, ei rămân în afara sferei persoanelor care aveau dreptul de achiziționa, în proprietate personală, terenuri comule și vii[42]. Cel de-al doilea progres este ocazionat de adoptarea Codului Civil Cuza în 1864 și intrarea lui în vigoare un an mai târziu. Prin Art. 16 din cod sunt abrogate ambele Regulamente Organice și instituția cetățeniei este unificată sub o singură categorie, cea mare. Prin intervenția lui Bozianu, care propune redactarea și inserarea unui nou articol (este vorba de Art. 9) prin care se deschide accesul la cetățenia română tuturor străinilor, chiar și celor care nu sunt de rit creștin, cu condiția ca aceștia să urmeze procedura cuprinsă în Art. 16[43], respectiv împământenirea individuală. Această procedură presupunea adresarea unei cereri Domnului, un stagiu de zece ani (de la care ar fi putut primi dispensă în condiții excepționale), consultarea Consiliul de Stat, votul Adunării legislative și sancționarea hotărârii de către Domn[44].

Prevederile articolelor 9 și 16 din Codul Civil aplicau unul dintre principiile Convenției de la 19 august 1856, respectiv întinderea drepturilor politice și la evrei. Articolul 16, mai ales, a fost primit foarte bine de ambasadorii puterilor la Constantinopol, împrejurare despre care C. Negri scria că poate ”împăca pe puteri cu actele noastre de independență, arătându-le că, dacă în unele lucrăm peste Convenție, în altele îi aplicăm spiritul ei”[45]. Se afirmă, în general, că în perioada 1865-1866, pânp la intrarea în vigoare a Constituției, nu se cunoaște niciun caz de evreu împământenit[46], în afară deja bine cunoscutele cazuri ale maiorului Liebrecht și generalului dr. Davila. Cu ocazia votului, pentru ambele propuneri s-a pus în discuțiecondiția stagiului, aplicată în cazul lui Liebrecht și constată ca fiind îndeplinită, înlocuită în cazul lui Davila cu titlul recompensei naționale[47].

Cu toate acestea, noi am putut identifica în Arhivele de la Iași, fondul Prefecturii Iași, inventar nr. 256 (1860-1919, dosarul nr. 5/1866 cuprinzător de trei cereri de împământenire, două pentru obținerea împământenirii mici și una pentru obținerea celei mari. Deși din actele de la dosar nu rezultă explicit că e vorba de împământenirea unor evrei, dacă analizăm și coroborăm informațiile din dosar, respectiv numele petenților – Corosec, Rosa și August Buhman, Suciu, obiectul cererilor – obținerea împământenirii mici, în special, împrejurarea că

[40] Carol Iancu, *Franța și evreii*, p. 106. De asemenea, a se vedea și Hamangiu, *op. cit.*, p. 60. Categoria ”evreilor pământeni” a fost confirmată și prin modificările legislative din 1874, aduse Legii comunale și s-a menținut ca realitate socio-juridică până după anul 1882. Pentru mai multe date în acest sens a se vedea I. Negreanu, *op. cit.*, p. 187.
[41] Carol Iancu, *Evreii*, p. 62.
[42] Ana-maria Vele, *op. cit.*, p. 53.
[43] Dimitrie Alexandrescu, *op. cit.*, p. 316.
[44] Ioan M. Bujoreanu, *Collecțiune de Legiuirile României vechi și noi câte s-au promulgat până la finele anului 1870*, volum I, Noua Typographie a Laboratorilor Români, București, 1873, p. 63.
[45] Titu Maiorescu, *Chestia ovreilor. Revisuirea art. 7 din Constituție. Discurs rostit în fața Camerei la 10 septembrie 1879*, Stabilimentul grafic Socec&Teclu, București, 1888, pp. 18-19.
[46] Dimitrie Alexandrescu, *op. cit.*, nota 2 p. 316.
[47] Dimitrie G. Maxim, *Naturalizarea în România după Constituțiune și noua lege a naționalității*, Editura Librăriei Socec&Comp., București, 1925, p. 54.

există într-un din cazuri și un certificat de botez, perioada în care au fost depuse putem să concluzionăm, cu șanse foarte reduse de a greși, că este vorba de acordarea cetățeniei unor persoane de etnie evreiască.

Dezbaterile Constituantei din 1866, în vederea realizării și adoptării Constituției, au creat un val de emoție și de speranță atât pentru români, cât și pentru evrei care, prin Crémieux încearcă să-și obțină îndeplinirea cererilor. Acesta, la 2 iunie, face o vizită lui Carol I pentru a discuta despre această chestiune și pentru a-l convinge să fie de acord. Când guvernul face propunerea ”confesiunea nu e o piedică pentru împământenire în România”, ”un strigăt de groază străbătu Moldova”, tulburând cu totul momentul. Sub presiunea acestei neliniști, s-a renunțat cu totul la această prevedere și condiția ritului creștin a fost reintrodusă[48]. Articolul 7 din Constituția de la 1866, din punctul de vedere al politicii externe, a fost considerat nefavorabil pentru România, mai ales pentru că existența lui era interpretată ca lovind în însuți spiritul Convenției de la 1856, iar această împrejurare a atras redeschiderea chestiunii evreiești la noi[49].

Poate tocmai de aceea Ion C. Brătianu a afirmat că ”s-a greșit punând cestiunea evreiască pe teritoriul religios, când ea este numai o cestie socială”[50].

Reevaluând și privind datele în ansamblul lor, putem aprecia, în final, că populația de cult mozaic putea accede la cetățenia Principatelor, în perioada anterioară generalizării dreptului scris, pe calea toleranței și stabilirii definitive în teritoriu, iar în perioada următoare, fie pe calea botezului, fie pe calea procedurii individuale, reglementată de dreptul scris. În același timp, putem face câteva scurte aprecieri și la interesul față de deținerea statului/calității de român. Astfel, categoria evreilor pământeni manifestă un viu interes în deținerea și recunoașterea acesteia, în timp ce categoria evreilor străini preferă supușenia străină care, la acea dată, le conferea mai multe avataje comerciale și fiscale.

BIBLIOGRAPHY:

Surse documente inedite

A.N.J., Fond *Microfilme*, Belgia, Rola 1.

S.J.A.N.I., Fond Ministerul de Interne Moldova, Inv. 2559, Dosarul nr. 321/1859.

Idem, Dosarul nr. 8/1860.

Idem, Dosarul nr. 32/1856.

S.J.A.N.I., Fond Prefectura Iași; Inv. 256, Dosarul nr. 5/1866.

S.J.A.N.I., Fond Secretariatul de Stat al Moldovei, Inv. 540-541, Rola 198, Dosar nr. 2027/1855-1856.

Surse documente edite

Analele Parlamentare ale României, tomul XV, partea II, Obicinuita Obștească Adunare a Moldovei, Legislatura IV – Sesiunea I (XVI), 1847-1848.

Bujoreanu, Ioan M. (ed.), *Collecțiune de legiuirile României vechiu și noiu câte s-au promulgat până la finele anului 1870*, volum I, Noua Typographie a Laboratorilor Români, București, 1873.

Idem, Collecțiune de Legiuirile României vechi și noi câte s-au promulgat până la finele anului 1870, volum II.

[48] Mihail Polihroniade, *op. cit.*, pp. 207-208. Însuși prințul Carol I notează în jurnalul său această expresie, ”un strigăt de groază străbătu Moldova”.

[49] Titu Maiorescu, *op. cit.*, p. 19.

[50] George Nicolescu, *Parlamentul Român 1866-1901. Biografii și portrete*, Ed. I. V. Socec, București, 1903, p. 17.

Codrescu, Teodor (ed.), *Uricariul cuprinzător de hrisoave, anaforale, tratate și alte acte ale Moldo-Valahiei, din suta XIV până și din a cea a XIX*, partea a patra, Tipografia Buciumului Român, Iași, 1857.

Gorovei, Arthur, *Primul proiect de Constituție întocmit de Comisia Centrală din 1859*, editat de Arthur Gorovei, Tipografia Josef Bendit, Folticeni, 1914.

Manual Administrativ, volum I, 1856.

Petrescu, G., Sturdza, D., Sturdza, D. C. (ed.)., *Actes et documents relatives a l'histoire de la régénération de la Roumanie,* volum II, București, Tipografia Carol Göbl, 1889.

Idem, volum III.

Idem, volum IV.

Idem, volum VI.

Idem, volum VII, 1891.

Idem, volum IX, 1893.

Surse istoriografice

La question des israelites de Roumanie, Paris, Librarie A. Frank.

Berindei, Dan, *Evreii din Moldova în ultimele decenii din secolul al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în *Permanențe și rupturi în istoria evreilor din România (secolele XIX-XX)*, coord. Carol Iancu, Editura Hasefer, București, 2006, pp. 23-36.

Constantinescu, Gabriel, *Evreii în România*, Editura Fronde, Alba-Iulia, 2000.

Georgescu, *Mémoires et projets de réforme dans Les Principautés Roumaines 1831-1848*, Entreprise Poligraphique "Sibiu", București, 1972.

Goilav G., *Armenii ca întemeietori de orașe în partea de răsărit a Europei*, în *Revista pentru Istorie, Archeologie și Filologie*, volum X, fascicol pentru trimestul al II-lea, Institutul de Arte Grafice "Carol Göbl", București, 1909, pp. 233-251.

Herșcovici, Lucian-Zeev, *Tradiție și criză. Sfârșitul societății evreiești tradiționale și apariția "Evreului român"*, în *Permanențe și rupturi în istoria evreilor din România (secolele XIX-XX)*, coord. Carol Iancu, Editura Hasefer, București, 2006, pp. 77-92.

Holban, Maria E., *Un raport frances despre Moldova 91828) a consulului Lagan*, în *Buletinul Comisiei istorice*, volum IX, Tiparul Așezământului "Datina românească", 1930, pp. 147-184.

Iancu, Carol, *Evreii din România (1866-1919), de la excludere la emancipare*, Editura Hasefer, București, 1996.

Idem, *Franța și evreii din România (1856-1919): permanențe și mutații,* în *Permanențe și rupturi în istoria evreilor din România (secolele XIX-XX)*, coord. Carol Iancu, Editura Hasefer, București, 2006, pp. 103-124.

Iorga, N., *Istoria evreilor din Țerile Române,* Editura Vicovia, Bacău, 2013, p. 141.

Ivănescu, Dumitru, *Evreii din orașele și târgurile Moldovei în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în *Minorități etnice în România în secolul al XIX-lea*, coord: Venera Achim, Viorel Achim, Editura Academiei Române, București, 2010, pp. 41-53.

Maiorescu,Titu, *Chestia ovreilor. Revisuirea art. 7 din Constituție. Discurs rostit în fața Camerei la 10 septembrie 1879*, Stabilimentul grafic Socec&Teclu, București, 1888.

Manascu, Cotter, Manes Leib, *6 secole de convietuire. Din istoria evreilor din România*, Editura Litera, București, 1977.

Maxim, Dimitrie G., *Naturalizarea în România după Constituțiune și noua lege a naționalității*, Editura Librăriei Socec&Comp., București, 1925.

Nicolescu, George, *Parlamentul Român 1866-1901. Biografii și portrete*, Ed. I. V. Socec, București, 1903

Niculescu, Adrian, *Aux racines de la démocratie en Roumanie : Pruncul Român (L'Enfant Roumain), premier journal libre roumain, chronique de la révolution valaque de 1848*,Clusium, Cluj-Napoca, 2008.

Oișteanu, Andrei, *Imaginea evreului în cultura română*, Editura Poliron, Iași, 2012, p. 600+5.

Polihroniade, Mihail, Tell, Alexandru Christian (ed.), *Domnia lui Carol I*, volum I, 1866-1877, Ed. Vremea, București, 1937

Stahl, Paul, *Evreii din Iași. Câteva date statistice*, în *Permanențe și rupturi în istoria evreilor din România (secolele XIX-XX)*, coord. Carol Iancu, Editura Hasefer, București, 2006, pp. 37-44.

Vele, Ana-Maria, *România și Franța în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Controversata chestiune evreiască*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2009.

Bibliografie de specialitate juridică

Alexandrescu, Dimitrie, *Explicațiunea teoretică și practică a dreptului civl român în comparație cu legile vechi și cu principalele legislațiuni străine*, tom I, Ed. Tipografiei Ziarului ”Curierul Jurdiciar”, București, 1906.

Dissescu, C., *Dreptul constituțional,* București, ediția a III-a, 1915, p. 800.

Hamangiu, *Codul Civil adnotat cu textul corespunzător francez, italian și belgian cu trimiteri la doctrina franceză și română și jurisprudența completă de la 1868 până la 1925*, volum I (art. 1-643), Editura Librăriei Universala Alacalay & Co., București, 1925.

Negreanu, I., *Studii juridice*, Atelierele ”Adevărul”, București, 1930.

ABOUT THE HISTORY RESEARCH OF POLYPHENOLIC COMPOUNDS

Sanda Liliana Coșarcă and Corneliu Tănase

University of Medicine and Pharmacy, Tîrgu Mureș

Abstract: From immemorial times the use of medicinal plants in therapy was an increasing concern for mankind. Phenolic compounds represent a category of active ingredients common in plants. The name " Polyphenol " comes from the Greek word "polus" which means "many" and the word "phenol" refers to the chemical structure made of a nucleus to which are attached more hydroxyl groups.

The study of the effect of these compounds on the level of living systems, presents a special scientific interest. through the ages it has been established that these compounds have many effects on living systems, such as: antioxidant, immunostimulating, antimutagen, antibacterial, bioregulator.

For example, In traditional Ayurvedic medicine the pomegranate, because of its polyphenolic compounds that it contains, was largely used as a source of antioxidants. Moreover, polyphenols possess antioxidant properties and they have several other biological actions that are still little understood.

The identification in the treatise literature of data regarding the history of usage of Polyphenolic compounds in therapy, as well as the wide scope, could bring significant clarification about the possibility of using them in various fields.

Keywords: Polyphenolic compounds, antioxidant activity, therapy, antibacterial effect, flavonoids.

INTRODUCERE

Lumea vegetală reprezintă temelia construcţiei întregii vieţi de pe pământ. În mod direct sau indirect, toate fiinţele îşi sprijină existenţa pe vasta lume a speciilor vegetale, singurele care pot "fabrica" nutrienţi pe baza substanţelor minerale. Pentru om, încă de la începuturile sale, această lume deosebit de complexă a vegetalelor, a fost hrană, combustibil, adăpost şi leac. Oricât de puternic şi evoluat este omul epocii moderne, el a rămas şi va rămâne dependent de vegetale, deoarece fără oxigenul şi compuşii bio, oferite de acestea, el nu poate supravieţui. Cercetările actuale sunt orientate spre găsirea unor noi surse de obţinere a substanţelor naturale cu activitate biologică, cu un domeniu larg de aplicabilitate. Un interes aparte revine compuşilor polifenolici, datorită răspândirii şi proprietăţilor pe care le posedă. Aceşti compuşi sunt prezenţi în fiecare organ al plantei şi în funcţie de structura lor îndeplinesc diferite roluri pornind de la constituenţi scheletici ai celulelor până la pigmentarea anumitor organe. Distribuţia compuşilor polifenolici în plante la nivel tisular, celular şi subcelular, nu este uniformă. Compuşii care au un caracter pronunţat insolubil sunt regăsiţi cu precădere la nivelul pereţilor celulari, spre deosebire de polifenolii uşor solubili caracterizaţi şi prin localizarea la nivelul vacuolelor celulare (Beckman, 2000)[1]. Astfel, un factor important ce a stat la baza cercetării domeniului legat de aplicaţiile biologice ale compuşilor naturali polifenolici, a fost legat de răspândirea şi proprietăţile specifice, aceştia reprezentând una din principalele clase de metaboliţi secundari cu structură aromatică, din plante. Polifenolii sunt esenţiali pentru asigurarea creşterii şi dezvoltării plantelor, cât şi a reproducerii lor. De asemenea ei contribuie la stabilirea taliei, pigmentării, a apărării contra diferiţilor agenţi

[1] Beckman C.H., 2000, *Phenolic-storing cells: keys to programmed cell death and periderm formation in wilt disease resistance and in general defence responses in plants?* Mol. Plant Pathol., 57, 101-110.

patogeni sau agresori (Popa, 2002)[2], sau servesc ca molecule semnal în recunoaşterea simbionţilor (Naczk şi Shahidi, 2006)[3]. Consideraţi a fi antioxidanţi naturali aceşti compuşi au importante proprietăţi care includ inhibarea peroxidării lipidelor, inhibarea carcinogenezei, activitatea antimicrobiană, acţiune nanoconstrictoare directă asupra capilarelor, fitohormoni naturali, stabilizarea acidului ascorbic etc (Tănase şi colab., 2014[4], Tănase şi colab., 2015)[5].

Prezenţa abundentă a compuşilor polifenolici la nivelul organismelor vegetale, existenţa a numeroase materii prime din care pot fi recuperaţi, precum şi dezvoltarea unor tehnici cromatografice moderne (cromatografia în fază gazoasă şi lichidă) ce permit separarea şi caracterizarea compuşilor individuali, reprezintă avantaje în scopul testării şi evaluării unor noi proprietăţi bioactive ale acestor compuşi (Ignat şi colab., 2009)[6]. Multitudinea de beneficii ale polifenolilor dar şi dorinţa înlocuirii antioxidanţilor sintetici cu unii naturali, au intensificat eforturile cercetătorilor de a descoperi şi utiliza compuşi bioactivi din surse naturale cum ar fi fructele şi legumele (Zhang şi colab. 2009)[7].

Studierea efectului acestor compuşi la nivelul sistemelor vii, a reprezentat şi reprezintă un interes ştiintific deosebit, deoarece de-a lungul timpului s-a stabilit că aceşti compuşi au numeroase efecte asupra sistemelor vii, cum ar fi: efect antioxidant, imunostimulator, antimutagenic, antibacterian, bioregulator etc. Polifenolii se împart în mai multe clase în funcţie de structura chimică: acizi fenolici (acizi hidroxibenzoic şi acizi hidroxicinamic), flavonoide (flavonoli, flavone, flavani, flavanone, izoflavone, proantocianidine) stilbene (resveratrol) şi lignani, care sunt distribuite în plante şi alimente de origine vegetală[8].

Plante medicinale cu conţinut ridicat în compuşi polifenolici

Dintre speciile medicinale mult utilizate de-a lungul timpului datorită conţinutului de compuşi fenolici amintim rodia (*Punica granatum)* care în medicina tradiţională Ayurveda, a fost intens utilizată ca o sursă naturală de antioxidanţi[9]. Pe lângă faptul că posedă proprietăţi antioxidante, polifenolii au multe alte acţiuni biologice care sunt încă puţin înţelese. Astfel s-a arătat că polifenolii modulează activitatea unei game largi de enzime şi receptori celulari[10].

---

[2] Popa, V.I., Agache C., Beleca C., Popa M., 2002, *Polyphenols from spruce bark as plant growth regulator*, Crop Res., 24 (2), 398-406.

[3] Naczk M., Shahidi F., 2006, *Phenolics in cereals , fruit and vegetables: Occurrence, extraction and analysis*, J. Pharm. Biomed. Anal., 41, 1523-1542.

[4]Tănase C., Boz I., Stângu A., Volf I., Popa V. I., 2014,*Physiological and biochemical responses induced by spruce barkaqueous extract and deuterium depleted water with synergisticaction in sunflower (Helianthus annuus L.) plants*, Industrial Crops and Products, 60,160–167, ISSN- 0926-6690.

[5]Tănase C., Bara C. I., Popa V. I., 2015, *Cytogenetical effect of some polyphenols compounds separated from industrial by-products on maize (Zea mays L.) plants*,Cellulose Chem. Technol., 49(9-10), 799-805.

[6] Ignat I., Stângu A., Volf I., Popa V., 2009, *Natural bioactive compounds as plant growth regulators*, Lucrări Ştiinţifice, vol 52, 78-85, seria Agronomie, Iaşi.

[7] Zhang Z., Liao L., Moore J., Wua T., Wang Z., 2009, *Antioxidant phenolic compounds from walnut kernels (Juglans regia L.*), Food Chem., 113, p 160-165.

[8] Dopico-Garcia MS, Fique A, Guerra L, Afonso JM, Pereira O, Valentao P, Andrade PB, Seabra RM., 2008, *Principal components of phenolics to characterize red Vinho Verde grapes: anthocyanins or non-coloured compounds?* Talanta, 75:1190–1202.

[9] *K. K. Jindal, R. C. Sharma, 2004, Recent trends in horticulture in the Himalayas*.Indus Publishing. ISBN 81-7387-1620.

[10]Claudine Manach, Augustin Scalbert, Christine Morand, Christian Rémésy, and Liliana Jime´nez,,2004, *Polyphenols: food sources and bioavailability,The American jouronal of Clinical Nutrition*, 79,p727-747.

Compușii polifenolici prezenți în plante, au un rol foarte important în apărarea contra stresului abiotic (raze UV) sau biotic (prădători, atacuri patogene)[11].

În medicina tradiţională indiană frunzele de la *Passiflora supeltata Ortega* au fost din vechi timpuri utilizate pentru efectele lor antiinflamatoare şi analgezice. În acest sens a fost realizat un studiu de un grup de cercetători din India care au analizat şi concluzionat că acestă specie, datorită conţinutului în polifenoli de tipul quercetinei şi apigeninei, posedă calităţi antioxidante, antiinflamatoare şi antipiretice[12], ceea ce poate duce la dezvoltarea unui nou medicament de origine naturală.

În urma unui studiu asupra părţilor aeriene ale rizomului de *Iris germanica* s-a concluzionat că extractul polifenolic din acestea prezintă o activitate antimutagenică şi antioxidantă in vitro[13], ceea ce o face, susceptibilă de fi utilizată în terapia unor boli cadiace şi în profilaxia cancerului.

Ghimbirul (*Zingiber officinale Roscoe*) este o plantă bine cunoscută și utilizată pe scară largă, în special în Asia, aceasta conține multe elemente constitutive bioactive importante, drept pentru care este frecvent intrebuinţată în menţinerea sănătăţii pentru proprietăţile sale antioxidante. Acesta a fost utilizat în medicina tradiţională înca de acum 2000 de ani de către polinezieni pentru tratarea diabetului zaharat, hipertensiunii arteriale şi a cancerului. Studii recente asupra acestei specii au arătat că există o diferenţă a activităţii antioxidante între diferite soiuri din Malaysia, dintre care soiul Halia Bara are cel mai ridicat potenţial antioxidant[14].

Strugurii au o istorie lungă și bogată. În timpul civilizațiilor antice grecești și romane, strugurii au fost veneraţi pentru utilizarea lor în vinificație[15]. Strugurii conțin diverse elemente nutritive, cum ar fi: vitamine, minerale, carbohidraţi, fibre şi fitochimicale comestibile. Polifenolii reprezintă cea mai importantă categorie de fitochimicale din struguri, deoarece acestea posedă multe activități biologice și benefice sănătății[16]. Antocianii sunt pigmenți și se regasesc în principal în pieliţele de struguri. Flavonoidele sunt distribuite pe scară largă în struguri, în special în semințe și tulpini. Antocianii sunt principalele structuri polifenolice din strugurii roşii, în timp ce flavanolii se regăsesc mai frecvent în soiurile albe[17].

[11]Ignat I., Radu D., Volf I., Pag I.A., Popa I.V.,2013, *Antioxidant and antibacterial activities of some natural polyphenols. Cellulose Chemistry and Technology*,47 (5-6): 387-399.

[12] Shanmugam Saravanan, Karuppusamy Arunachalam, Thangaraj Parimelazhagan, 2014, *Antioxidant, analgesic, anti-inflammatory and antipyretic effectsof polyphenols from Passiflora subpeltata leaves – A promisingspecies of Passiflora,* Industrial Crops and Products 54, 272-280.

[13]Burcu Basgedika, Aysel Ugurb,∗, Nurdan Saracc, 2014,*Antimicrobial, antioxidant ,antimutagenic activities , and phenolic compounds of Iris germanica, Industrial Crops and Products* 61, 526–530.

[14]Ali Ghasemzadeh, Hawa Z. E. Jaafar and Asmah Rahmat, 2010, *Antioxidant Activities, Total Phenolics and Flavonoids Content in Two Varieties of Malaysia Young Ginger (Zingiber officinale Roscoe),*Molecules, 15, 4324-4333.

[15]En-Qin Xia, Gui-Fang Deng, Ya-Jun Guo, and Hua-Bin Li, 2010, *Biological Activities of Polyphenols from Grapes,* Int J Mol Sci., 11(2): 622–646.

[16] Shrikhande AJ., 2000, *Wine by-products with health benefits*. Food Res. Internat., 33:469–474.

[17] Cantos E, Espin JC, Tomas-Barberan FA., 2002, *Varietal differences among the polyphenol profiles of seven table grape cultivars studied by LC-DAD-MS-MS.*,J. Agric. Food Chem., 50:5691–5696.

Scurt istoric privind mecanismele de acţiune ale polifenolilor asupra sănătăţii

Prezenţa polifenolilor în alimentaţie constituie astăzi un subiect de mare interes ştiinţific datorită efectului antioxidant şi posibilei activităţi anticarcinogenetice[18]. Compuşii fenolici reprezintă un grup de metaboliți secundari cu activități farmacologice largi. Flavonoidele reprezintă o gamă de substanțe polifenolice care joacă un rol foarte important în protecția sistemelor biologice împotriva efectelor nocive ale proceselor oxidative asupra unor macromolecule, cum ar fi: carbohidrați, proteine, lipide şi ADN-ul[19]. Structura chimică a polifenolilor influenţează proprietăţile lor biologice: biodisponibilitatea, activitatea antioxidantă, interacţiunile specifice cu receptori celulari etc[20].

De asemenea de-a lungul timpului au fost investigate efectele diferitelor substanţe polifenolice, ca şi: quercetina, rutina, acidul cafeic, acidul vanilic și acidul galic asupra dezvoltării microorganismelor.

Flavonoidele sunt capabile să inhibe enzima aldoz-reductaza (care convertește zaharuri, alcooli zaharați), care este implicată în complicațiile diabetice, cum ar fi: neuropatia, complicaţiile cardiovasculare şi retinopatiile. Au fost raportate variate activități biologice ale acizilor fenolici, astfel pot creşte secreția de bilă, reduc nivelul colesterolului și nivelul lipidelor din sânge, au activitate antimicrobiană împotriva unor tulpini de bacterii, cum ar fi *Staphylococcus aureus* (Leung, 1980), *Escherichia coli*[21], *Salmonella sp.*[22]. Fenolii și flavonoidele posedă diverse activități biologice, de exemplu: acţiune antiulceroasă (Matsuda et al., 2003), antiinflamatoare[23], antioxidantă, citotoxică și antitumorală (Murakami și colab., 2004), antispasmodică și antidepresivă (Yu și colab., 2002). Compușii polifenolici, în special quercetina, s-a regăsit în speciile din genul *Vaccinium*, care s-au dovedit că inhibă activarea trombocitelor prin mai multe componente ale glicoproteinei VI (Hubbard şi colab., 2003)[24].

Stresul oxidativ este considerat a fi factorul substanțial, aproape crucial, în inițierea și dezvoltarea mai multor boli: inflamație, boli autoimune, cataracta, cancer, boala Parkinson, arterioscleroză și îmbătrânire [25]. De asemenea, joacă un rol important şi în bolile cardiace, bolile neurodegenerative, cancer și în procesul de îmbătrânire (Zima şi colab, 2001)[26]. Această teorie este susţinută de tot mai multe dovezi care sugerează faptul că daunele

---

[18]Ali Ghasemzadeh and Neda Ghasemzadeh, 2011, *Flavonoids and phenolic acids: Role and biochemical* activity in plants and human, Journal of Medicinal Plants Research Vol. 5(31), pp. 6697-6703.

[19] Barry Halliwell, 1989, Free radicals, reactive oxygen species and human disease: a critical evaluation with special reference to atherosclerosis., The British Journal of Experimental Patology, 70(6): 737–757.

[20] Augustin Scalbert, Gary Williamson, *Dietary Intake and Bioavailability of Polyphenol*, The Journal of Nutrition.

[21]Natalia Martins, Lillian Barros, Celestino Santos-Buelga, Mariana Henriques , Sonia Silva, Isabel C.F.R. Ferreira, 2014,*Decoction, infusion and hydroalcoholic extract of Origanum vulgare L.: Different performances regarding bioactivity and phenolic compounds*, Food Chemistry 158, 73–80.

[22] Hayriye Cetin-Karaca, MelissaC .Newmann, 2015, *Antimicrobial efficacy ofplantphenoliccompounds against Salmonella and Escherichia Coli*, Food Bioscience 11, 8–16.

[23]CAC Araújo, LL Leon*, 2001, *Biological Activities of Curcuma longa L.*, Mem. Inst. Oswaldo Cruz vol.96 no.5 Rio de Janeiro.

[24]Ali Ghasemzadeh and Neda Ghasemzadeh, 2011,*Flavonoids and phenolic acids: Role and biochemical activity in plants and human*, Journal of Medicinal Plants Research Vol. 5(31), pp. 6697-6703.

[25]L. D. Lukyanova, 2007, Corrective effect of flavonoid-containing preparation Extralife on the development of Parkinson's syndrome, Bulletin of Experimental Biology and Medicine, 144(1), 42-5.

[26]Zima T[1], Fialová L, Mestek O, JJanebová M, Crkovská J, Malbohan I, Stípek S, Mikulíková L, Popov P., 2001, *Oxidative stress, metabolism of ethanol and alcohol-related diseases.*, J Biomed Sci., 8(1):59-70.

oxidative influenţează dezvoltarea de boli cronice, boli degenerative legate de vârstă. Antioxidanţii de tipul polifenolilor inclusiv flavonoidele se opun acestui lucru şi pot reduce riscul apariţiei acestor boli; aceştia pot întârzia semnificativ şi pot preveni oxidarea unui substrat oxidabil atunci când sunt prezenţi în concentraţii scăzute comparativ cu substratul (Lucio și colab., 2009).

Antioxidanţii sunt compuși specifici care protejează celulele umane, animale și plante împotriva efectelor nocive ale radicalilor liberi (specii reactive de oxigen, ROS). Un dezechilibru între antioxidanți și radicalii liberi duce la stres oxidativ, care la rândul său poate duce la deteriorări celulare [27]. În prezent, cei mai mulţi antioxidanţi sunt obtinuţi pe cale sintetică, aparţinând clasei de antioxidanți sintetici. Principalul dezavantaj al antioxidanţilor sintetici sunt reacțiile adverse care pot apărea atunci când sunt consumaţi.

Plantele reprezintă o importantă sursă de antioxidanti naturali. Antioxidanţii naturali sau fitochimici sunt metaboliți secundari prezenţi în plante, dintre care enumerăm acizii fenolici, flavonoidele și carotenoidele. Recent, fenolii şi flavonoidele au fost consideraţi ca fiind antioxidanți foarte puternici deoarece s-a dovedit a avea o capacitate antioxidantă comparabilă cu vitamina C, E şi carotenoidele [28]. Ca şi mecanism antioxidativ compușii fenolici și flavonoidele neutralizează specii reactive de oxigen (ROS)/ specii reactive ale azotului (RNS); suprimă formarea ROS/RNS prin inhibarea unor enzime sau chelatori de metale implicate în producția de radicali liberi[29]. Activitatea antioxidantă a compuşilor fenolici depinde de numărul de grupări hidroxil libere ale structurii moleculare.

CONCLUZII

Principalele surse de polifenoli sunt reprezentate de fructe și băuturi, cum ar fi ceaiul, vinul roșu, cafea, dar şi plantele leguminoase reprezintă de asemenea surse importante de polifenoli. Efectele benefice ale polifenolilor au fost atribuite activităţii lor puternic antioxidante, adică capacităţii de a anihila radicali reactivi de oxigen și alte specii reactive. Efectele polifenolilor asupra sănătăţii depind de doza consumată biodisponibilitatea lor (capacitatea de absorbţie în funcţie de timp) cât şi de tehnologia de prelucrare. Utilizarea compuşilor polifenolici în terapie și în industria farmaceutică, cosmetică și alimentară constituie un subiect de mare interes datorită variatelor efecte pe care le posedă.

BIBLIOGRAPHY:

1. Ali Ghasemzadeh, Hawa Z. E. Jaafar and Asmah Rahmat, 2010, *Antioxidant Activities, Total Phenolics and Flavonoids Content in Two Varieties of Malaysia Young Ginger (Zingiber officinale Roscoe),*Molecules 15, 4324-4333.
2. Ali Ghasemzadeh and Neda Ghasemzadeh, 2011,*Flavonoids and phenolic acids: Role and biochemical activity in plants and human,* Journal of Medicinal Plants Research Vol. 5(31), pp. 6697-6703.
3. Augustin Scalbert, Gary Williamson, *Dietary Intake and Bioavailability of Polyphenol,* The Journal of Nutrition.

[27]Kukić J[1], Petrović S, Niketić M., 2006,*Antioxidant activity of four endemic Stachys taxa.*,Biol Pharm Bull., 29(4):725-9.
[28]Dai, J. and Mumper, R.J., 2010, *Plant Phenolics: Extraction, Analysis and Their Antioxidant and Anticancer Properties*. Molecules, 15, 7313-7352.
[29] Cotelle N., 2001, *Role of flavonoids in oxidative stress,* Curr. Topics Med. Chem. 1, p 569-590.

4. Barry Halliwell, 1989, *Free radicals, reactive oxygen species and human disease: a critical evaluation with special reference to atherosclerosis.,* The British Journal of Experimental Patology, 70(6): 737–757.
5. Beckman C.H., 2000, *Phenolic-storing cells: keys to programmed cell death and periderm formation in wilt disease resistance and in general defence responses in plants?* Mol. Plant Pathol., 57, 101-110.
6. Burcu Basgedika, Aysel Ugurb,∗, Nurdan Saracc, 2014, *Antimicrobial, antioxidant, antimutagenic activities ,and phenolic compounds of Iris germanica,* Industrial Crops and Products 61, 526–530.
7. CAC Araújo, LL Leon*, 2001, *Biological Activities of Curcuma longa L.,* Mem. Inst. Oswaldo Cruz vol.96 no.5 Rio de Janeiro.
8. Cantos E, Espin JC, Tomas-Barberan FA., 2002, *Varietal differences among the polyphenol profiles of seven table grape cultivars studied by LC-DAD-MS-MS.* J. Agric. Food Chem., 50:5691–5696.
9. Claudine Manach, Augustin Scalbert, Christine Morand, Christian Rémésy, and Liliana Jime´nez,, 2004, *Polyphenols: food sources and bioavailability,*The American jouronal of Clinical Nutrition, 79, p727-747.
10. Cotelle N., 2001, *Role of flavonoids in oxidative stress,* Curr. Topics Med. Chem. 1, p 569-590.
11. Dai, J. and Mumper, R.J., 2010, *Plant Phenolics: Extraction, Analysis and Their Antioxidant and Anticancer Properties,* Molecules, 15, 7313-7352.
12. Dopico-Garcia MS, Fique A, Guerra L, Afonso JM, Pereira O, Valentao P, Andrade PB, Seabra RM., 2008, *Principal components of phenolics to characterize red Vinho Verde grapes: anthocyanins or non-coloured compounds?* Talanta, 75:1190–1202.
13. En-Qin Xia, Gui-Fang Deng, Ya-Jun Guo, and Hua-Bin Li, 2010, *Biological Activities of Polyphenols from Grapes,* Int J Mol Sci., 11(2), 622–646.
14. Hayriye Cetin-Karaca, Melissa C.Newmann, 2015, *Antimicrobial efficacy of plant phenolic compounds against Salmonella and Escherichia Coli,* Food Bioscience 11, 8–16.
15. Ignat I., Radu D., Volf I., Pag I.A., Popa I.V., 2013, *Antioxidant and antibacterial activities of some natural polyphenols.*Cellulose Chemistry and Technology, 47 (5-6): 387-399.
16. Ignat I., Stângu A., Volf I., Popa V., 2009, *Natural bioactive compounds as plant growth regulators*, Lucrări Ştiinţifice, vol 52, 78-85, seria Agronomie, Iaşi.
17. *K.K. Jindal, R.C. Sharma, 2004, Recent trends in horticulture in the Himalayas, Indus* Publishing, ISBN 81-7387-162-0.
18. Kukić J, Petrović S, Niketić M., 2006, *Antioxidant activity of four endemic Stachys taxa.*,Biol Pharm Bull., 29(4):725-9.
19. Natalia Martins, Lillian Barros, Celestino Santos-Buelga, Mariana Henriques, Sonia Silva, Isabel C.F.R. Ferreira, 2014, *Decoction, infusion and hydroalcoholic extract of Origanum vulgare L.: Different performances regarding bioactivity and phenolic compounds,* Food Chemistry 158, 73–80.
20. Naczk M., Shahidi F., 2006, *Phenolics in cereals , fruit and vegetables: Occurrence, extraction and analysis,* J. Pharm. Biomed. Anal., 41, 1523-1542.
21. Popa, V.I., Agache C., Beleca C., Popa M., 2002, *Polyphenols from spruce bark as plant growth regulator,* Crop Res., 24 (2), 398-406.
22. Shanmugam Saravanan, Karuppusamy Arunachalam, Thangaraj Parimelazhagan, 2014, *Antioxidant, analgesic, anti-inflammatory and antipyretic effects of polyphenols from Passiflora subpeltata leaves – A promising species of Passiflora,* Industrial Crops and Products 54, 272-280.

23. Shrikhande AJ. 2000, *Wine by-products with health benefits*, Food Res. Internat, 33:469–474.
24. Tănase C., BaraC. I., Popa V. I., 2015, *Cytogenetical effect of some polyphenols compounds separated from industrial by-products on maize (Zea mays L.) plants*, Cellulose Chem. Technol., 49 (9-10), 799-805.
25. Tănase C., Boz I., Stângu A., Volf I., Popa V. I., 2014, *Physiological and biochemical responses induced by spruce barkaqueous extract and deuterium depleted water with synergisticaction in sunflower (Helianthus annuus L.) plants*, Industrial Crops and Products, 60, 160–167, ISSN- 0926-6690.
26. www.merriam-webster.com online dictionary.
27. Zima T, Fialová L, Mestek O, JJanebová M, Crkovská J, Malbohan I, Stípek S, Mikulíková L, Popov P., 2001, *Oxidative stress, metabolism of ethanol and alcohol-related diseases.*, J Biomed Sci., 8(1):59-70.
28. Zhang Z., Liao L., Moore J., Wua T., Wang Z., 2009, *Antioxidant phenolic compounds from walnut kernels (Juglans regia L.*), Food Chem., 113, p 160-165.

THE STORY AND ITS ROLE IN TEACHING HISTORY AT ELEMENTARY LEVEL

Elena Andreea Trif-Boia

PhD, "Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: A very common form of narrative, the storytelling has been known since the third millennium BC. Since then and until now it continues to fascinate us exploiting for the utmost the ludic and entertaining elements of human nature. Today we are witnessing its "rediscovery" both at the school level and at the community level. Depending on the shape and purpose that it was intended for, the narrative is used to facilitate the transfer of knowledge, to develop students imagination and creativity, when taking into acount classes purposely designed for children's instruction, or, conversely, to increase performance, charisma and the ability to persuade, if we consider the trening courses addressed to managers or politicians. This study takes into account only the didactic version of the storytelling method and aims to apply it in the history teaching classes in primary scools. From a structural point of view, all the theoretical accounts regarding the storytelling method, its definitions, its history or its forms, are followed by concrete examples from the IVth grade curricula.

Keywords: teaching methods, storytelling, history, primary school, imagination, creativity.

Introducere

Povestirile sunt, fără nici o îndoială, unele din cele mai vechi forme de activitate umană, maniera cea mai simplă prin care omul a dat sens lumii în care a trăit, și-a exprimat credințele și speranțele, a încercat să se înțeleagă și să-i înțeleagă pe alții[1]. Istoria acestora, însă, le surprinde doar din momentul consemnării lor, respectiv o dată cu apariția scrisului. Cu toate acestea, nimeni nu poate contesta faptul că până atunci ele au fost transmise pe cale orală[2] sau chiar prin intermediul desenului. Și în ultimul caz ne referim la scenele redate pe pereții peșterilor din întreaga lume încă de acum 30-40.000 de ani.

Prima poveste scrisă este considerată a fi Epopeea lui Ghilghameș (mil. III î. Hr.), păstrată lacunar pe 12 tăblițe de lut și care redă faptele eroice ale legendarului rege al cetății Uruk. Totuși, consemnări ale unor povești au fost găsite în mai multe limbi antice incluzând sanscrita, egipteana, latina, chineza, greaca, vechea slavonă etc.. Se spune că una din cele mai vechi însemnări legate de povestire și rolul acesteia, în speță, acela de a-i destinde pe ascultători, au fost realizate pe un papirus egiptean. Imprimat undeva între 2000 și 1300 î. Hr., el menționa faptul că acest tip de narațiuni erau folosite de trei dintre fiii faraonului Keops pentru a-și binedispune tatăl[3].

O dată cu Evul Mediu asistăm la o nouă etapă în evoluția lor. De această dată, povestitorii puteau fi găsiți în piețele publice și, totodată, erau membrii de onoare la curțile regilor. Numiți și *trubaduri* sau *menestreli*, ei trebuiau să fie la curent cu toate subiectele actuale, de la cele mai cunoscute teze din domeniul universitar, până la divergențele existente între membrii Curții. De asemenea, erau buni cunoscători ai faptelor strămoșilor, recitau din genealogii, cântau despre diverse evenimente istorice și venerau dragostea cavalerească. În acest ultim caz, amintim poemul epic francez *Lancelot, le Chevalier de la Charrette,* a lui

[1] Ellin Greene, Janice M. Del Negro, *Storytelling: Art and Technique*, Third Edition, Greenwood Publishing Group, 1996, p. 2.
[2] *Idem*, p. 1.
[3] *Storytelling. An Encyclopedia of Mythology and Folklore*, editor Josepha Sherman, M. E. Sharpe, 2008, p. XVII. Ellin Greene, Janice M. Del Negro, *op. cit.*, p. 2.

Chrétien de Troyes, scris între 1176 și 1181 la cererea Mariei de Champagne, fiica regelui Ludovic al VII-lea cel Tânăr, ce redă aventura plină de pasiune a cavalerului Lancelot, îndrăgostit de soția regelui Arthur, Genoveva. Cu privire la popularitatea unor astfel de poeți-cântăreți, mărturie stau câteva surse ce ne arată că la nunta prințesei Magaret a Angliei, în 1290, au fost angajați nu mai puțin de 426 de menestreli[4]. De asemenea, despre Walther von der Vogelweide (cca 1170 - 1230), unul din cei mai populari poeți lirici germani, se spune că era în epocă mult mai influent decât Papa[5].

În Epoca Modernă, astfel de narațiuni, în mare parte orale, sunt colectate și publicate sub formă de volum, fapt ce a ajutat la răspândirea lor în rândul unor categorii tot mai mari de populație. Amintim aici contribuțiile fraților Jakob și Wilhelm Grimm în Germania, a lui Peter Asbjornsen și Jorgen Moe în Norvegia, a lui Hans Christian Andersen în Danemarca sau a lui Joseph Jacobs pentru Anglia, Scoția și Țara Galilor[6].

În spațiul nostru povestirile au fost colectate sau, după caz, elaborate încă din secolele trecute. Pentru că studiul de față este dedicat narațiunilor istorice, semnalăm contribuția cronicarului moldovean **Ion Neculce** (1672-1745) care a cules din tradiția orală 42 de legende pline de dramatism ale istoriei Moldovei (*O samă de cuvinte*), legende privind personalitatea lui Ștefan cel Mare și faptele trăite de acesta în timpul vieții (legenda întemeierii Putnei, povestea aprodului Purice, povestea mamei lui Ștefan cel Mare etc.) ori narațiuni privind întâmplări din viața celorlaltor domnitori — Petru Rareș, Alexandru Lăpușneanu, Vasile Lupu, Gheorghe Ștefan, Ghica Vodă. Scrierea lui Neculce, dar și operele unor cărturari ca Ureche, Costin, Șincai, Kogălniceanu sau Laurian[7], au constituit o sursă importantă de inspirație pentru **Dimitrie Bolintineanu** (1819-1872), autorul culegerilor *Legende sau basme naționale în versuri* (1858), *Bătăliile românilor* (1859), *Legende noi cu note din cronicile românilor* (1862), al unor serii de biografii ale unor personaje istorice[8], al dramelor în proză sau al versurilor inspirate tot din trecutul național (1868). Contemporan cu Bolintineanu și participant activ în cadrul Revoluției de la 1848, **Vasile Alecsandri** (1821-1890) avea să fie numit „*poet al Unirii și al Independenței*”[9]. Nu întâmplător căci, în anul 1878, el a publicat volumul *Ostașii noștri*, închinat eroismului românilor la Plevna și Grivița, lupte ale căror victorii au dus la obținerea independenței statale a României, ca urmare a tratatelor de la San Stefano și Berlin. Nu în ultimul rând, trecem în revistă și nuvelele de inspirație istorică ale lui **Al. Odobescu** (1834-1895), narațiunile *Din trecutul nostru* ale lui **Alexandru Vlahuță** (1858-1919), *Povestirile eroice* semnate de **Eusebiu Camilar** (1910-1965) — în speță, *Stejarul din Borzești* —, *Legendele Olimpului* și *Din marile legende ale lumii* scrieri ale prozatorului român **Alexandru Mitru** (1914-1989) și, evident, volumul care a produs vii emoții tuturor elevilor ce au trăit în perioada comunistă, *Povestiri istorice* încropit de **Dumitru Almaș** (1908-1995).

În prezent asistăm la o „redescoperire” a poveștilor atât în școli, cât și la nivelul întregii comunități. Drept dovadă stau sutele de volume și studii redactate pe această temă, dar și cursurile de formare adresate managerilor și politicienilor. Desigur, în urma acestui scurt istoric al evoluției poveștilor și al povestirilor de-a lungul vremii se nasc câteva întrebări. Și anume, de ce sunt atât de eficiente poveștile? Cum se explică popularitatea de care ele se

[4] Linda Marie Zaerr, *Performance and the Middle English Romance*, DS Brewer, Cambridge, 2012, p. 63.
[5] Angela Boltman, *Children's Storytelling Technologies: Differences in Elaboration and Recall*, Teză de doctorat, University of Maryland, 2001, p. 9.
[6] Ellin Greene, *op. cit.*, p. 5.
[7] *Legende populare românești*, Litera Internațional, Chișinău, 2002, p. 265.
[8] *Viața lui Mihai Viteazul făcută pentru înțelegerea poporului*, *Viața lui Stefan cel Mare*, *Viața lui Vlad Țepeș-Voda și Mircea cel Bătrân* (1863).
[9] Iuliu Rațiu, *O istorie a literaturii pentru copii*, 2003, p. 237.

bucură din cele mai vechi timpuri şi până în prezent? Care este rolul lor în predarea Istoriei? În studiul de față o să încercăm să răspundem la aceste probleme.

Povestirea ca metodă didactică: definiții și caracteristici

Povestirea este definită ca „*formă de expunere, cu caracter narativ şi descriptiv a dinamicii, a frumuseții și a dramatismului*" faptelor petrecute de-a lungul timpului[10].Potrivit cercetătorilor din domeniu, succesul acesteia se datorează unei înclinații naturale „*spre imaginar, miraculos, fantastic și istorisire*" puternic manifestată în rândul școlarilor[11]. Cu ajutorul ei, aceştia din urmă „*gustă*"din *„farmecul legendelor şi miturilor, trăiesc episoade sau fapte istorice petrecute demult, iau cunoştinţă de întâmplări spectaculoase şi de mare semnificaţie din viaţa unor personaje, eroi etc.*"[12]. În plus, la disciplina Istorie povestirile le furnizează elevilor noțiunile de bază — „*cu mult timp în urmă*", „*în timpul zilei*", „*în timpul nopții*", „*azi*", „*ieri*", „*mâine*", „*înainte de…z*" „*dincolo de munți*", „*la Nord de…*", „*pe valea râului…*", „*în strâmtoarea de la…*", „*la Răsărit de Munții…*" etc. — necesare înțelegerii ulterioare a conceptelor de timp și de spațiu[13].

Emoţia provocată de o povestire, apreciază Călin Felezeu, se degajă atât din cuvintele întrebuinţate, cât şi din tonul folosit. Acestea generează emoţii, vibraţii, convingeri, angajează imaginaţia şi afectivitatea, fixează acţiunile memorabile din trecutul istoric, cultivă sentimente şi oferă modele de conduită[14]. „*Dacă limbajul este adecvat*", continuă acesta, „*dacă se accentuează corect cuvântul ce indică acţiunea, dacă vocea, mimica, gesturile sunt modelate după înţelesul ideii, sporeşte expresivitatea povestirii şi caracterul său emoţional*"[15]. A spune o poveste, subliniau Baker și Greene, este ca și cum ai face cuiva un cadou. Ea îi provoacă ascultătorului o conștientizare intensă „*un sentiment de uimire, de mister și de respect pentru viață*"[16].

De-a lungul timpului, potențialul formativ al poveștilor a constituit obiectul de studiu a numeroși specialiști. Astfel, în timp ce Holdaway a insistat asupra faptului că ele permit copiilor să creeze imagini ale timpurilor şi locurilor pe care nu le-au trăit în realitate şi astfel să exploreze emoţiile, intenţiile, comportamentul şi scopurile omului, Briggs sublinia rolul lor în actualizarea și perpetuarea credințelor, a valorilor, ca și a identității. La rândul său, Erikson a arătat că poveştile spuse elevilor constituie metafore ale propriilor lor vieţi, ale propriilor lor preocupări şi interese, ajutându-i să se implice în cursul principal al emoţiilor umane, în timpuri şi locuri altele decât cele ale lor[17]. Și Fox Eades milita pentru utilizarea lor la clasă considerând că poveștile, spuse de profesor, dar, mai ales, de elevi, sunt extrem de utile în captarea atenției și a interesului celor din urmă, în reducerea stresului la clasă, în dezvoltarea abilităților de a vorbi și de a asculta ale elevilor, dar, mai ales, în dezvoltarea gândirii lor și a competențelor lor sociale și emoționale[18]. Referindu-se la utilizarea metodei la orele de istorie, Fox Eades oferea ca exemplu lecturarea unor legende, urmată de o analiză comună, a profesorului și a elevilor, în vederea disocierii adevărului de ficțiune[19]. În sfârșit, Mary F.

[10] Călin Felezeu, *Didactica istoriei*, P.U.C., Cluj-Napoca, 2004, p. 130.
[11] Ion Cerghit, Metode de învățământ, Polirom, 2006.
[12] *Ibidem.*
[13] Pat Hoodless, *Teaching History in Primary Schools*, Learning Matters, 2008, p. 116.
[14] Călin Felezeu, *op. cit.*, p. 130.
[15] *Ibidem.*
[16] Mary F. Lenox, *Storytelling for Young Children in a Multicultural World*, în Early Childhood Education Journal, vol. 28, nr. 2, 2000, p. 97
[17] Laura Căpiță, *Didactica istoriei. Suport de curs*, Neptun, 2013, p. 51.
[18] Jennifer M. Fox Eades, *Classroom Tales. Using Storytelling to Build Emotional, Social and Academic Skills across the Primary Curriculum*, Jessica Kingsley Publishers, 2006, p. 12.
[19] *Idem*, p. 107.

Lenox considera poveștile drept o sursă importantă de facilitare a înțelegerii diversității rasiale și etnice, iar, în acest scop, le recomanda în predarea disciplinelor cu conținut civic. Stadiul timpuriu de dezvoltare a copilului, arăta ea, este momentul ideal de a le angaja inimile și mințile și de a construi atitudini de apreciere și de respect pentru diversitate, mai simplu spus, de a îndepărta barierele culturale[20].

Principalele forme ale povestirii la disciplina Istorie:

A. *Povestiri lecturate de către profesor*. Sunt formele tradiționale ale acestei metode criticate în literatura de specialitate pentru faptul că ar ridica o „barieră" — cartea, volumul din care se lecturează — între profesor și elevi, aceștia din urmă rămânând pasivi[21].
B. *Povestiri narate și interpretate de către profesor* fără a se folosi de vreun suport scris. Ele permit interacțiunea, îi implică, îi binedispun și îi motivează pe elevi, ajutându-i să transforme învățarea într-o adevărată aventură. Practic, profesorul îi privește direct pe elevi, le urmărește reacțiile și, în funcție de acestea, își adaptează tonul, gesturile, expresia feței, mișcările corpului etc. astfel încât să ajute la creșterea expresivității povestirii și a caracterul său emoțional.
C. *Povestiri scrise de către elevi liber sau pe baza unui plan dat* (orizontul temporal și geografic al acțiunii, personajele, intriga, desfășurarea acțiunii, urmările, morala). La Istorie sunt utile, în special, pentru a verifica însușirea termenilor de specialitate, caz în care le cerem elevilor să-i folosească în noi contexte. Dar, totodată, aceștia din urmă pot primi ca sarcină fie să reconstituie, individual ori pe grupe, povestea unui eveniment important sau a unei personalități, fapt ce ar implica muncă de cercetare — lecturarea bibliografiei, selectarea surselor, formularea planului narațiunii ș.a.m.d., fie să își imagineze un alt sfârșit pentru anumite narațiuni — de pildă, cu ar fi arătat România fără momentul 1918.
D. *Povestiri digitale* – pot fi narațiuni audio-video (filme, desene animate etc.), storyboard-uri redactate cu ajutorul unor programe speciale sau înregistrări audio.

Utilizarea metodei povestirii, indiferent de natura textului folosit — legendă, povestire istorică, fragment din relatările unor călători etc.—, trebuie să fie urmată de o analiză sistematică în care elevii, împreună cu cadrul didactic, să rememoreze evenimentele. Aceasta pentru a ne asigura că ei au reținut principalele scene și că au înțeles cu adevărat mesajul povestirii. În funcție de natura textului utilizat, rememorarea poate îmbrăca următoarele forme:

A) *Set simplu de întrebări* - interogații care să vizeze atât latura emoțională (dacă le-a plăcut povestirea, ce anume i-a impresionat, care sunt imaginile cu care au rămas etc.), cât, mai ales, conținutul narațiunii. Aceasta din urmă trebuie rememorat în concordanță cu logica științei istorice, în sensul expunerii cronologice a faptelor și prezentării lor pornind de la cauzele care le-au determinat, înspre efectele pe care ele le-au avut.

Exemplu:
Se încheie un veac de la nașterea Mântuitorului. Împărat la Roma e Traian, om hotărât, cumpănit la minte — făptură mândră de ostaș și fire aleasă de stăpân bun în toată firea cuvântului, de adevărat părinte al poporului său. Cel dintâi gând, grija lui neadormită e

[20] Mary F. Lenox, *op. cit.*, p. 97.
[21] Alison Davis, *Storytelling in the Classroom*, Paul Chapman Publishing, 2007, 19.

să spele cât mai degrabă ruşinea tributului dac şi să sfărâme pentru totdeauna cuibul acelui rege trufaş, care stă încă dârz şi neclintit în marginea împărăţiei romane. La izbândirea acestui gând păşeşte cu multă luare aminte. Trimite înainte lucrători să abată stâncile şi să taie un drum prin strâmtoarea cea lungă şi prăpăstioasă a cheilor Dunării, din sus de Porţile de Fier, pe unde aveau să fie trase şi cele cu provizii din Moesia; iar el cu oastea porneşte în primăvara anului 101; la Viminacium, unde vine azi satul Costolaţi din Serbia, aşterne-un pod de vase peste Dunăre şi, în fruntea legionarilor, păşeşte el întâi pe pământul Daciei. Aşezările de câmp sunt toate părăsite. Ţara pare pustie. Dacii sunt strânşi în munţi, în locuri apărate, de unde trimit iscoade să pândească mişcările romanilor. Traian cercetează bine locurile, ştie că intră într-o ţară primejdioasă şi înaintează încet, cu pază mare, lăsând întăriri în urmă, pentru ca nu cumva, la o retragere silită, să rămâie descoperit. […]
Încep zările să se închidă. Păduri nesfârşite se înalţă între pământ şi cer, şi parc' ameninţă cu tăcerea şi cu întunericul lor.
Şir după şir se înfundă sclipitoarele coifuri în umbra văilor întortocheate şi înguste. Cercetaşii furnică în toate părţile şi străji sunt puse pe înălţimi, ca nu cumva prin locurile acestea viclene, oastea să fie lovită pe neaşteptate.
Deodată un strigăt de trâmbiţă dă ştire de sus să se gătească de luptă… Un freamăt de arme — şi rândurile se strâng apropiindu-şi scuturile şi învelindu-se ca într-o platoşă uriaşă: nu mai sunt oameni, e un zid de fier care înaintează. […]
Un şuier ca de vijelie, şi-o răpăială de grindină cutremură valea. O pânză mişcătoare de săgeţi zbârnâie deasupra pământului, între cele două puteri. Dar pânza se scurtează. Zidul de scuturi ce scăpară de izbirea săgeţilor se împinge tot mai adânc, tot mai îngrozitor în clocotul dacilor. Se prăbuşesc mulţi din oastea romană. Dar şiruri proaspete izvorăsc mereu din pădure, s-ar crede că toţi copacii se prefac în legionari şi vin din ce în ce mai mulţi, din ce în ce mai îndârjiţi, iată-i aproape, nu-i mai desparte decât o lungime de suliţă. Dacii aruncă arcurile şi se apără cu lăncile, întăriturile trosnesc din toate părţile şi, prin spărturile lor, se îndeasă năvala morţii; braţele se-ncleştează într-o luptă oarbă, deznădăjduită. Şi peste această urgie îngrozitoare, deasupra acestui învălmăşag de strigăte şi de răbufneli, cerul se întunecă deodată, ş-o ploaie năprasnică vine să spele valea de sânge, dacii — câţi au mai rămas cu zile — o rup la fugă, încredinţaţi că şi zeii s-au ridicat împotriva lor. Se povesteşte că în lupta asta Traian, văzând că nu mai au ostaşii lui cu ce să-şi lege rănile, îşi rupse cămaşa de pe el şi-o împărţi răniţilor (Luptele dintre daci și romani. Tapae, anul 101 d. Hr., Al. Vlahuță, *Din trecutul nostru*, Litera Internațional, 2001, pp. 24-26).

Întrebări:
Ce anume v-a impresionat la această povestire?
Care sunt imaginile cu care aţi rămas în urma lecturii?
Sunt termeni pe care nu îi cunoaşteţi? Care sunt aceştia?
Când se petrece acţiunea?
Care sunt personajele principale?
Care este motivul luptei?
Cum se desfăşoară evenimentele?
Care este deznodământul?
Cum i-aţi caracteriza pe Decebal şi pe Traian?

B) *Lanţul evenimentelor* (*vezi* fig. 1) – constituie un organizator grafic ce facilitează esenţializarea conţinutului unui material informativ. Utilizarea lui la Istorie îi ajută

pe elevi să-și ordoneze informațiile și să le învețe logic. De asemenea, sunt extrem de utile atunci când se dorește recapitularea unor conținuturi.

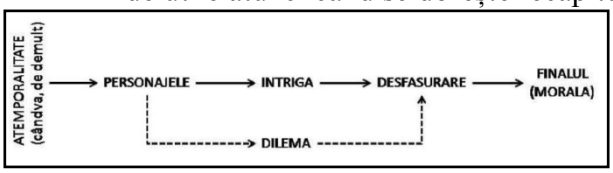

Fig. 1 Lanțul de evenimente (*Sursa:* Laura Căpiță, *Didactica istoriei.* Neptun, 2013)

Exemplu:
Povestirea: Luptele dintre daci și romani. Tapae, anul 101 d. Hr. (Al. Vlahuță,*loc. sus cit.*.)

Momentul și locul acțiunii: Anul 101 d. Hr., Tapae → ***Personajele principale***: Traian și Decebal → ***Intriga***: Primul luptă pentru cucerirea Daciei, deranjat de curajul cu care regele dac rezistă împotriva cunoscutului Imperiu; Decebal luptă pentru apărarea țării → ***Desfășurarea***: Traian intră în țară trecând Dunărea pe un pod de vase și cercetează bine locurile, știind că are de înfruntat un rege îndrăzneț; La rândul lor, Dacii s-au retras în locuri bine apărate, în munți, de unde trimit iscoade pentru a monitoriza activitatea împăratului și a oștenilor săi; lupta începe și o pânză mișcătoare de săgeți acoperă pământul; romanii înaintează astfel că dacii renunță la arcuri în favoarea lăncilor; în încercarea lor de a-și apăra teritoriul, foarte mulți daci își pierd viața; → ***Deznodământ***: Dacii rămași în viață se refugiază, convinși că nici zeii nu le mai sunt favorabili; pierderile, însă, sunt mari și în rândul armatei lui Traian, acesta din urmă fiind nevoit să renunțe la cămașă pentru a o oferi ca bandaj răniților.

C) *Axa cronologică* (*vezi* fig. 2) – tot un organizator grafic, ea permite rememorarea și notarea pe o axă a timpului a fiecărei scene a unei povestiri.

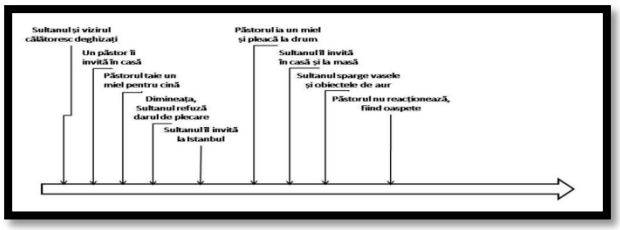
Sultanul și vizirul călătoresc deghizați
Un păstor îi invită în casă
Păstorul taie un miel pentru cină
Dimineața, Sultanul refuză darul de plecare
Sultanul îl invită la Istanbul
Păstorul la un miel și pleacă la drum
Sultanul îl invită în casă și la masă
Sultanul sparge vasele și obiectele de aur
Păstorul nu reacționează, fiind oaspete

Fig. 2 Axa cronologică (*Sursa:* Laura Căpiță, *Didactica istoriei,* Neptun, 2013)

D) *Storyboard-ul* (*vezi* fig. 3) - reprezentare schematică a unei narațiuni pe care elevul o realizează, în urma lecturării/ascultării unor povești, cu scopul de a-și dezvolta capacitățile de analiză și de sinteză. Ea poate îmbrăca mai multe forme:

- avem, mai întâi, varianta cea mai simplă în care elevul primește o fișă de lucru pe care trebuie să noteze atât în scris, cât și prin intermediul desenului principalele secvențe ale povestirii ascultate/lecturate (*vezi* fig. 3).

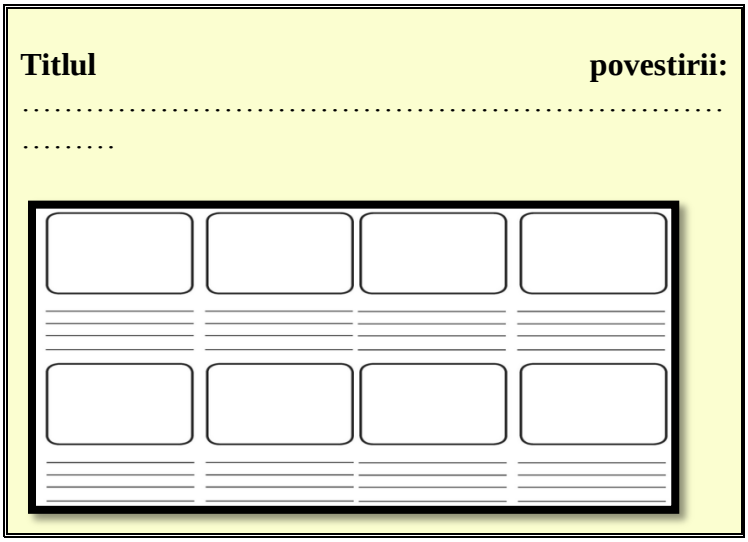

Fig. 3 *Fișă de tip stroyboard*

- cea de a doua variantă, și mult mai avantajoasă din punctul de vedere al timpului necesar rezolvării ei, este aceea în care profesorul stabilește din timp principalele secvențe ale textului și le marchează prin reprezentări grafice caracteristice, elevului revenindu-i sarcina de a le descrie în câteva cuvinte (*vezi* fig. 4)/de a stabili ordinea în care ele s-au derulat — atunci când imaginile sunt primite într-un plic.

Titlul povestirii:
Un prieten al dacilor: Apollodor din Damasc (Dumitru Almaș)

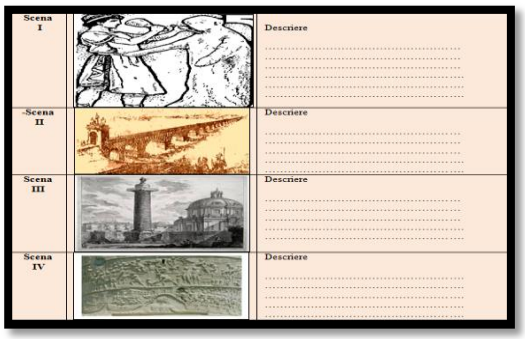

Fig. 4 Fișă de tip storyboard

E) *Textul lacunar*

FIȘA DE LUCRU
Istorie, clasa a IV-a
Povestirea:*Un prieten al dacilor: Apolodor din Damasc* (D. Almaș, *Povestiri istorice*)

”Dragii mei, vreau să vă spun ceva despre un prieten al dacilor, strămoșii noștri. Îl chema…… și pentru că se născuse în Damasc, îi zicem ……

El era…….. Adică era mare meşter la zidirea caselor, a palatelor şi a podurilor. Pe dânsul împăratul Traian l-a pus să facă un lucru foarte important, dar şi forte greu: ……., în locul numit …….. Pe acest ……., Traian a trecut oştile lui peste Dunăre, când s-a luptat cu Decebal.
După cucerirea Daciei, Traian i-a poruncit să înalţe un monument, pe care să sculpteze întâmplări din războiul romanilor cu dacii. Acest monument se numeşte …….. şi se află şi azi în oraşul …….. Pe aceasta a sculptat pe Decebal, pe Traian şi sute de chipuri de daci şi de romani. Pe ele se vede şi vijelia romanilor şi eroismul dacilor care-şi apărau ţara".

Sarcină de lucru:

Completaţi spaţiile libere din textul de mai sus.

F) *Fişa de caracterizare* – se utilizează pentru naraţiunile care prezintă viaţa sau faptele unei personalităţi istorice.

FIŞĂ DE CARACTERIZARE **Avram Iancu, „Craiul Munţilor" (**Dumitru Almaş, *Povestiri istorice***)**
Cine a fost Avram Iancu?
Prin ce s-a remarcat acesta?
Care sunt trăsăturile sale fizice?
Care sunt trăsăturile sale morale?
Cum era văzut el printre conaţionali?
Ce tip de relaţie avea el cu ţăranii şi cu nobilii unguri?
Ce anume v-a impresionat la el?
De ce este important să-i studiem faptele?
Alte aspecte

***Fig. 5** Fişa de caracterizare*

Scenariul didactic al unei lecţii bazate pe metoda povestirii

1. *Integrarea lecţiei în sistemul de lecţii al unităţii de învăţare* – se realizează pentru a se stabili conexiuni între conţinutul lecţiei prezente şi cel al lecţiilor anterioare din unitatea de învăţare pe care ei o parcurg; scopul este acela de a-i ajuta pe elevi să-şi fixeze vechile cunoştinţe şi să înveţe logic prin integrarea noilor conţinuturi în sistemul deja asimilat.
2. *Captarea interesului pentru activitate* – se face prin discuţii, brainstorming-uri, prin prezentarea unor imagini, a unor fragmente de filme etc.
3. *Prezentarea informaţiilor istorice necesare înţelegerii conţinutului povestirii* – întrucât la istorie avem de-a face cu poveşti ale unor evenimente şi personalităţi care au existat de-a lungul timpului, este foarte important să le oferim elevilor câteva date legate de acestea. În cazul unor personalităţi, de pildă, este important să precizăm perioada, locul domniei, principalele realizări.
4. *Stabilirea conexiunii între datele istorice prezentate şi conţinutul povestirii*

5. *Povestirea propriu-zisă* – care, dacă luăm tot exemplul de mai sus, respectiv cel al unei personalități istorice, de regulă, se referă la un anumit moment din viața acesteia, o luptă, un act de justiție, o realizare importantă etc.; pentru a crește expresivitatea povestirii, este important să recurgem la diverse mijloace didactice, desene, imagini, sunete etc.
6. *Adresarea de întrebări cu privire la termenii necunoscuți și clarificarea acestora* (termeni istorici) - de regulă, se realizează atunci când povestirile sunt lecturate de pe un suport scris; se recomandă notarea termenilor și a definiției acestora într-un vocabular.
7. *Adresarea de întrebări cu referire la conținutul povestirii și realizarea lanțului evenimentelor/completarea axei cronologice/completarea fișei de tip storyboard ori a fișei de caracterizare etc..*
8. *Sublinierea importanței evenimentului narat sau a personalității respective pentru trecutul național.*
9. *Utilizarea termenilor noi de specialitate în alte contexte.*

Considerații finale

Poveștile și legendele istorice sunt forme accesibile și captivante de transmitere a unor informații legate de trecutul poporului român și de relațiile sale cu vecinii, tema principală a conținuturilor din învățământul primar. Aceasta se datorează faptului că ele nu reprezintă o aglomerare de date și de informații, nu sunt simple cronologii, așa cum deseori întâlnim în cadrul acestei discipline, ci, din contră, sunt relatări lipsite de dificultate, făcute într-un limbaj expresiv, ale unor fapte și evenimente care s-au derulat într-o succesiune de momente bine delimitate — avem un moment al acțiunii, niște personaje, o intrigă, desfășurarea întâmplărilor și finalul. Pentru a nu se ajunge, însă, la confuzii, profesorul trebuie să precizeze încă de la început că, spre deosebire de poveștile literare, care au la bază întâmplări fantastice ale unor personaje fictive, cele istorice redau aventurile unor personalități care au existat în viața reală și au avut o contribuție de necontestat în devenirea noastră. De asemenea, este extrem de important ca fiecare lectură, în special acolo unde avem de-a face cu legende istorice, să fie urmată de explicații prin care să se disocieze între faptele fictive și cele care au fost atestate de istoriografie.

Pe de altă parte, povestirile și legendele istorice sunt inspirate din faptele înaintașilor noști. Ele insistă asupra luptei acestora pentru libertate și promovează exemplele unor eroi, de regulă, regi, voievozi și domnitori cu un puternic impact în conștiința poporului (Burebista, Decebal, Gelu, Menumorut, Dragoș, Ștefan cel Mare, Vlad Țepeș, Al. I. Cuza etc.), înzestrați cu cele mai alese însușiri: inteligență, curaj, spirit de sacrificiu, respect pentru lege și dreptate. Sunt, așadar, utile pentru cultivarea spiritului civic, a devotamentului față de patrie și popor, a credinței că interesul național sau binele națiunii trebuie să se situeze întotdeauna deasupra intereselor individuale sau de grup. În același timp, povestirile dedicate unor personalități din istoria Europei sau a lumii sunt în măsură să promoveze respectul pentru „*ceilalți*” și realizările lor și o mai bună deschidere înspre alteritate.

Un alt avantaj al narațiunilor istorice este dat de faptul că ele comunică un mesaj, o morală și, în acest sens, stimulează dezvoltarea emoțională a elevilor. Poveștile „*merg direct la inimă*”, sublinia poetul și filosoful irlandez James Stephens[22], în vreme ce Ioan Cerghit insista asupra capacității acestora de a trezi elevilor un registru de trăiri emotive „*răscolitoare*”, de la cele de iubire, de compătimire ori de bucurie, până la cele de ură, de

[22] Apud Martha Hamilton, *Children Tell Stories: Teaching and Using Storytelling in the Classroom*, Richard C Owen Pub, 2nd edition, 2005, capitolul „*The Power of Storytelling in the Classroom*”.

indignare și de durere[23]. Totodată, sunt un bun instrument în dezvoltarea abilităților de comunicare și de interacționare cu ceilalți, îi ajută pe copii să empatizeze cu personajele, să le simtă bucuria sau tristețea. Le dezvoltă imaginația, încurajându-i să evadeze într-o lume nouă, cu obiceiuri și un mod de viață total necunoscute, și favorizează, în acest mod, înlăturarea barierelor culturale, unul din cele mai dificile obstacole în calea înțelegerii Istoriei. Nu în ultimul rând, povestirile istorice, în speță cele care vizează eroi și fapte petrecute în rândul celorlaltor popoare din Europa sau chiar din lume, îi ajută pe educabili să aprecieze diferitele culturi și să evalueze valoarea moștenirii personale.

Totuși, în predarea Istoriei acestea prezintă și câteva dezavantaje. Mai întâi, ele încurajează exagerarea faptelor, motiv pentru care se pot crea confuzii, denaturări ale adevărului istoric. Există, apoi, și riscul ca unele fapte să nu fie receptate în mod autentic, motiv pentru care este necesar ca de fiecare dată când apelăm la această metodă să acordăm un timp suficient discuțiilor și reflecțiilor pe marginea conținutului lor.

BIBLIOGRAPHY:

1. Albulescu, Ion; Albulescu, Mirela, *Predarea și învățarea disciplinelor socio-umane*, Polirom, Iași, 2000.
2. Almaș, Dumitru, *Povestiri istorice*, București, 1982.
3. Bolintineanu, Dimitrie, *Legende istorice*, Ed. Gramar, 2009.
4. Boltman, Angela, *Children's Storytelling Technologies: Differences in Elaboration and Recall*, Teză de doctorat, University of Maryland, 2001, http//:www.hcil2.cs.**umd**.edu/trs/2001-24/2001-24.p. Adresă accesată în octombrie 2014.
5. Căpiță, Laura *Didactica istoriei. Suport de curs*, Neptun, 2013.
6. Cerghit, Ion, *Metode de învățământ*, Polirom, 2006.
7. Davis, Alison, *Storytelling in the Classroom*, Paul Chapman Publishing, 2007
8. Djuvara, Neagu *Mircea cel Mare și luptele sale cu turcii*, Humanitas Junior, 2010.
9. *Idem*, *De la Vlad Țepeș la Dracula Vampirul*, Humanitas Junior, 2003.
10. Fox Eades, Jennifer M. *Classroom Tales. Using Storytelling to Build Emotional, Social and Academic Skills across the Primary Curriculum*, Jessica Kingsley Publishers, 2006.
11. Felezeu, Călin *Didactica istoriei*, P.U.C., Cluj-Napoca, 2004.
12. Greene, Ellin, Janice M. Del Negro, *Storytelling: Art and Technique*, Third Edition, Greenwood Publishing Group, 1996.
13. Hamilton, Martha *Children Tell Stories: Teaching and Using Storytelling in the Classroom*, Richard C Owen Pub, 2nd edition, 2005.
14. Hoodless, Pat, *Teaching History in Primary Schools*, Learning Matters, 2008.
15. Popescu, Petru Demetru, *Povestiri istorice*, Ed. Flamingo Junior, 2010.
16. *Storytelling. An Encyclopedia of Mythology and Folklore*, editor Josepha Sherman, M. E. Sharpe, 2008.
17. Vlahuță, Alexandru *Din trecutul nostru*, Litera Internațional, 2001.

Zaerr, Linda Marie, *Performance and the Middle English Romance*, DS Brewer, Cambridge, 2012.

[23] Ioan Cerghit, *loc. sus cit.*

THE FIRST SOCIALIST CONSTITUTION OF ROMANIA AND ITS HISTORICAL IMPORTANCE

Gherghina Boda

Scientific Researcher III, Deva Museum of Dacian and Roman Civilisation

Abstract: The democratic-liberal constitutional tradition was suddenly interrupted by the Constitution in 1948 which sanctioned the absolute control of the state over the entire economic, social and political life in Romanian. The "revolutionary" ideas of this fundamental act paved the way for cooperativization, nationalization and the establishment of the communist dictatorship, impairing existing rights and freedoms in the earlier constitutions, the politicization of the entire administrative apparatus and control over the judiciary. Conceived after the Soviet model, although it had been applied for only four years, it produced disastrous effects for the further development of the country.

Keywords: constitution, socialism, lowful, state, the dictatorship of the proletariat.

Termenul *constituţie* provine din latinescul *constitutio* care înseamnă „starea unui lucru”, „aşezare cu temei”, originea acestuia găsindu-se în doctrinele contractului social, constituţia fiind percepută ca o formă de pact social[1]. Din cele mai vechi timpuri, odată cu formarea colectivităţilor umane, a apărut şi necesitatea unor reguli şi norme care să reglementeze funcţionarea şi organizarea acestora. În timp, aceste seturi de reguli s-au îmbunătăţit şi şi-au extins aria de aplicare la toate domeniile vieţii sociale. Naşterea statului a reclamat cu şi mai multă necesitate implementarea unui sistem de norme juridice prin care să-şi declare, susţină şi exercite puterea. De aceea, putem afirma că apariţia constituţiei a fost un proces îndelungat care a necesitat pe parcursul timpului multe acumulări cu caracter legislativ. Unii specialişti sunt de părere că prima constituţie din lume este cea engleză apărută pe baza formulărilor din *Magna Charta Libertatum,* adoptată în 1215, însă prima constituţie scrisă din lume este considerată cea de la Philadelphia din anul 1787, în 1791 apărând şi prima constituţie europenă scrisă, cea elaborată de Franţa[2].

Definirea constituţiei cuprinde o paletă largă de interpretări, care în principiu se reduc la câteva elemente comune şi definitorii care sunt bine surprinse de Ioan Muraru în definiţia sa în care „constituţia este legea fundamentală a unui stat, constituită din norme juridice, investite cu forţă juridică supremă şi care reglementează acele relaţii sociale esenţiale pentru instaurarea, menţinerea şi exercitarea puterii”[3].

Deşi au existat anumite norme juridice cu putere de acte fundamentale înainte de secolul al XIX-lea („Constituţia cărvunarilor” din 1822, Regulamentele Organice, Convenţia de la Paris din 1858, Statutul din 1864), românii şi-au elaborat prima Constituţie abia în anul 1866, aceasta constituind primul act de manifestare juridică a independenţei care va fi

[1]L. Dragne, *Curs de Drept constituţional şi instituţii politice*, vol. I, Universitatea Creştină „Dimitrie Cantemir” Bucureşti, 2012, p. 10.
[2]Curs de*Drept constituţional şi instituţii politice*, vol. I, Univ. Europeană „Drăgan” din Lugoj, Facultatea de Drept, p. 18.
[3]Ibidem, p. 17.

câştigată 10 ani mai târziu, la 9 mai 1877, precum şi consacrarea oficială a monarhiei constituţionale. Inspirată din Constituţia Belgiei (1831), considerată cea mai liberală constituţie din Europa acelor timpuri, Constituţia românească „a inaugurat un sistem politic bazat pe principiile liberalismului şi democraţiei”[4]. A fost promulgată de domnitorul Carol I la 30 iunie 1866 şi publicată în „Monitorul Oficial” nr. 142/1 iulie 1866. Cuprindea 8 titluri şi 133 de articole care consacrau făurirea statului naţional român, pe temeiul separării puterilor în stat se proclama monarhia constituţională, drepturile şi libertăţile cetăţeneşti, cetăţenii fiind toţi egali în faţa legilor, de asemenea proclama libertatea individului şi inviolabilitatea domiciliului, interzicea pedeapsa cu moartea şi confiscarea averilor, cu excepţia unor cazuri speciale, proprietatea era declarată sacră şi inviolabilă, religia nu mai constituia un impediment la împământenire, proclama libertatea depline a cultelor, învăţământului, a întrunirilor publice şi de asociere[5].

Importanţa acestei prime Constituţii româneşti rezidă în: consacrarea, pentru prima dată în istoria statului român, a caracterului indivizibil al statului care a primit numele oficial de România; a devenit primul stat constituţional din Europa de Sud-Est, fără a face vreo referire la vreo subordonare sau garanţie faţă de Poarta Otomană sau Marile Puteri; avea la bază cele trei principii ale ideologiei liberale – separarea puterilor în stat (art. 32, 35, 36), guvernarea reprezentativă (art. 38) şi suveranitatea naţiunii (art. 31)[6].

Schimbările sociale interne şi mai ales internaţionale au impus în timp modificări ale Constituţiei care să reflecte noile realităţi şi alinierea la politicile europene. În 1923 este adoptată o nouă Constituţie care promovează principiile democraţiei şi oferă o mare coeziune economică, socială, politică, juridică şi spirituală, pentru ca în 1938 să fie adoptată o altă Constituţie, considerată din anumite puncte de vedere un regres faţă de primele două prin ştirbirea principiilor democratice liberale. Actul istoric de la 23 august 1944 a readus în atenţia statului român Constituţia din 1923, principiile acesteia aplicându-se până în 1947 când, în urma schimbărilor politice majore din România, se simţea necesitatea acută a consfinţirii juridice a acestora. Trecerea ţării la comunism şi începutul politicii de sovietizare reclama în mod expres o nouă Constituţie care să legitimeze cadrul politic de organizare şi funcţionare al tânărului stat comunist.

Modelul acestei Constituţii a fost cel sovietic. La 6 martie 1948 este publicat proiectul Constituţiei de către Frontul Democraţiei Populare, dezbătut la 9 aprilie şi apoi aprobat la 13 aprilie de către Marea Adunare Naţională, cu unanimitate de voturi[7]. Constituţia Republicii Populare Române (Legea nr. 114) a fost adoptată de cei 401 deputaţi prezenţi şi promulgată prin Decretul nr. 729/13 aprilie 1948, cu aceasta România intrând în sfera de influenţă sovietică pînă la prăbuşirea blocului comunist din Europa de Est[8]. Constituţia din 1948 reprezintă prima lege fundamentală de inspiraţie marxist-leninistă din România, fiind urmată în timp de modificări structurale totale materializate în alte două constituţii socialiste elaborate în anii 1952 şi 1965 şi de 24 de alte modificări semnificative ale textului constituţional[9].

Constituţia din anul 1948 era structurată pe 10 titluri şi 105 articole. **Titlul I**, *Republica Populară Română*, cuprindea articolele 1-4, prin care Republica Populară Română era declarată „stat popular, unitar, independent şi suveran” (art. 1), înfiinţată prin „lupta dusă

[4] I.Alexandrescu, I.Bulei, I.Mamina, I.Scurtu, *Enciclopedia de istorie a României*, Bucureşti, 2000, p. 8.
[5] Ibidem, p. 9.
[6] Gh. Sbârnă (coord.), *Constituţiile României. Studii*, Tîrgovişte, 2012, pp. 12-13.
[7] I.Alexandrescu, I. Bulei, I.Mamina, I.Scurtu, *Enciclopedia de istorie a României*, Bucureşti, 2000, p. 23.
[8] *Constituţia de la 1948 şi efectele sale*, p. 2, disponibil la http://www.scritub.com/istorie/CONSTITUTIA-DE-LA-SI-EFECTELE-44716.php, accesat la 5.10.2015.
[9] Ibidem, p. 2.

de popor, în frunte cu clasa muncitoare, împotriva fascismului, reacţiunii şi imperialismului" (art. 2), a cărei întreagă putere „emana de la popor şi aparţinea poporului", care îşi „exercita puterea prin organe reprezentative, alese prin vot universal, egal, direct şi secret" (art. 3) iar aleşii poporului erau „răspunzători în faţa poporului şi pot fi revocaţi prin voinţa alegătorilor, în condiţiile stabilite de lege" (art. 4)[10].

Titlul II, *Structura social-economică*, cuprindea articolele 5-15 şi reprezenta o noutate faţă de constituţiile anterioare. Prin art. 5 se declara existenţa a 3 tipuri de proprietate: a statului, a organizaţiilor cooperatiste şi a particularilor, persoane fizice sau juridice. Proprietatea particulară şi dreptul de moştenire erau garantate şi recunoscute prin lege, bucurându-se de o protecţie specială dacă erau dobândite prin muncă şi economisire (art. 8). De asemenea, bunurile comune ale poporului erau considerate drept temelie materială a dezvoltării economice şi a independenţei naţionale a RPR, apărarea şi dezvoltarea acestora constituind o îndatorire a fiecărui cetăţean (art. 7). Nici proprietatea ţărănească nu era omisă, art. 9 declarând că „pământul aparţine celor ce-l muncesc", statul garantând „proprietatea de muncă ţărănească", „încurajează şi sprijină coperaţia sătească" iar pentru stimularea dezvoltării agriculturii „statul poate crea întreprinderi agricole"[11]. Dacă utilitatea publică impunea exproprieri, acestea urmau să fie făcute pe baza unei legi şi oferite despăgubiri stabilite de justiţie (art. 10).

Toate bogăţiile solului şi subsolului aparţineau statului, ca bunuri comune ale poporului, trecerea acestora în mâinile statului stabilindu-se prin modalităţi legislative (art. 6). Acest art. 6 deschidea calea naţionalizării care va avea loc la 11 iunie 1948 (*Legea Naţionalizării* sau *Legea 119*)[12], la fel şi art. 11 care preciza că atunci „când interesul general o cere, mijloacele de producţie, băncile şi societăţile de asigurare proprietate particulară pot deveni bun al poporului". Prin art. 12 munca este declarată drept „factorul de bază al vieţii economice a statului", o datorie cetăţenească, care este sprijinită şi apărată de stat. De asemenea, statul se obligă să protejeze orice iniţiativă particulară pusă în slujba intereselor generale (art.13), să reglementeze şi să controleze comerţul intern şi extern (art. 14), să îndrume şi să planifice economia naţională pentru dezvoltarea economică a ţării, a ridicării nivelului de trai şi a garantării independenţei naţionale (art. 15)[13].

Titlul III, *Drepturile şi îndatoririle fundamentale ale cetăţenilor*, cuprindea articolele 16-36. Art. 16 declara deplina egalitate a tuturor cetăţenilor în faţa legii, fără deosbire de sex, naţionalitate, rasă, religie sau grad de cultură, prin art. 17 pedepsindu-se orice manifestare de ură faţă de rasă sau naţionalitate. Drepturile cetăţenilor se refereau la: dreptul de a alege (persoanele care au împlinit vârsta de 18 ani) şi de a fi ales (persoanele care au împlinit vârsta de 23 de ani) (art. 18); dreptul la muncă (art. 19); dreptul la odihnă (art. 20); drepturi egale pentru femei şi bărbaţi (art. 20); dreptul la învăţătură (art. 21); dreptul la folosirea limbii materne şi organizarea învăţământului de toate gradele în limba maternă (art.24); dreptul la sănătate (art. 25); dreptul de asociere şi organizare (art. 32); dreptul de petiţionare şi trimitere în judecată a oricărui funcţionar public pentru infracţiunile săvârşite în timpul serviciului (art, 34); dreptul de refugiu al străinilor urmăriţi pentru activitatea lor democratică, pentru lupta de

[10] *Constituţia Republicii Populare Române*, pp. 1-2, disponibil la http://www.cod-juridic.ro/constitutia-romaniei/constitutia-romaniei-1948.html, accesat la 6.10.2015.
[11] Ibidem, p. 2.
[12] *Legea nr. 119 din 11 iunie 1949*, disponibilă la http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?idt=1575, accesată la 6.10.2015.
[13] *Constituţia Republicii Populare Române*, pp. 2-3, disponibil la http://www.cod-juridic.ro/constitutia-romaniei/constitutia-romaniei-1948.html, accesat la 6.10.2015.

eliberare naţională sau pentru activitatea ştiinţifică şi culturală (art. 35)[14]. Celelalte articole fac referiri la familie, serviciul militar, inviolabilitatea domiciliului, libertatea conştiinţei, religioasă, individuală, a presei, a cuvântului, a întrunirilor, mitingurilor, cortegiilor şi manifestaţiilor.

Titlul IV, *Organul suprem al puterii de stat*, cuprinde 28 de articole (art. 37-65) prin care se statuează că R.P.R. are ca organ suprem Marea Adunare Naţională, unicul organ legislativ al ţării, relevându-se modul de alegere al prezidiului, competenţele directe, atribuţiile, votarea, dizolvarea. De asemenea, este legiferat jurământul care validează deputaţii, membri prezidiului şi ai guvernului: „*Jur că voi servi poporul şi Republica Populară Română cu tot devotamentul şi puterea mea puterea mea de muncă, că voi păzi şi respecta Constituţia şi legile ţării; Că voi păstra secretele de Stat şi voi apăra interesele poporului şi ale Statului, libertăţile democratice şi independenţa patriei*" (art. 54)[15].

Titlul V, *Organele administraţiei de Stat: Consiliul de Miniştri şi ministerele* (art. 66-74), proclamă guvernul ca unic organ suprem executiv şi administrativ, arată componenţa şi sarcinile sale.

Titlul VI, *Organele locale ale administraţiei de stat* (art. 77-85), rămâne la aceeaşi împărţire teritorială în comune, plăşi, judeţe şi regiuni (art. 75) conduse de consilii populare locale (art. 76), cărora li se menţionează modul de alegere şi perioada de funcţionare, precum şi atribuţiile. Şi aici modelul este strict sovietic. Aceste organe locale erau însă subordonate organelor centrale ceea ce din start excludea descentralizarea administrativă prezentă în ultima Constituţie.

Titlul VII, *Organele judecătoreşti şi parchetul* (art. 86-98) menţionează că „instanţele judecătoreşti sunt Curtea Supremă, una pentru întreaga ţară, tribunalele şi judecătoriile populare" (art. 86), judecarea de orice fel, în afara cazurilor când legea dispunea altfel, se făcea cu asesori populari (art. 88). Prezidiul Marii Adunări Naţionale, la propunerea guvernului, numea primul preşedinte, preşedinţii şi membri Curţii Supreme, precum şi procurorul general al RPR (art. 89). Modul de organizare şi funcţionare al instanţelor judecătoreşti, numirea şi îndepărtarea judecătorilor de orice grad urmau să fie stipulate de o altă lege (art. 94). Această Constituţie garanta dreptul la apărare în faţa tuturor instanţelor (art. 92), precum şi libertatea judecătorilor care nu se supuneau decât legii (art. 93). Parchetul avea sarcina de a veghea „îndeosebi la urmărirea şi pedepsirea crimelor împotriva ordinii şi libertăţii democratice, a intereselor economice, a independenţei naţionale şi a suveranităţii Statului" (art. 96). Însă în practică lucrurile nu stăteau deloc aşa.

Titlul VIII, *Stema, sigiliul, drapelul şi capitala* (art. 99-102), stabilea clar că stema ţării „reprezintă munţii împăduriţi, deasupra cărora se ridică soarele. În mijloc se află o sondă, iar în jurul stemei o coroană de spice de grâu" (art. 99), pe sigiliu era reprezentată stema (art. 100), drapelul compus din culorile albastru, galben, roşu avea aşezată în mijloc stema (art. 101) iar capitala ţării este oraşul Bucureşti (art. 102).

Titlul IX, *Modificarea Constituţiei* (art. 103-104) preciza că legea fundamentală a statului nu putea fi schimbată, parţial sau total, decât la propunerea guvernului sau de o treime din membri Marii Adunări Naţionale iar proiectul acesteia se considera adoptat dacă a fost votat de două treimi din membrii MAN.

Titlul X, *Dispoziţii tranzitorii* conţinea art. 105 care preciza că prin adoptarea acestei Constituţii erau desfiinţate toate dispoziţiile din legi, decrete, regulamente şi orice alte

[14]*Constituţia Republicii Populare Române*, pp. 3-5, disponibil la http://www.cod-juridic.ro/constitutia-romaniei/constitutia-romaniei-1948.html, accesat la 6.10.2015.
[15]Ibidem, p. 7.

dispoziţii contrare acesteia şi că trebuie revizuite toate codicele şi legile existente pentru a fi puse în acord cu noua Constituţie.

Concluzii

Constituţia din 1948 a avut ca model constituţia sovietică, fapt reflectat de multe dintre articolele de lege şi cuprindea o serie de noutăţi „revoluţionare", care modificau sau excludeau total principiile democratice liberale din tradiţiile constituţionale anterioare: pentru prima dată în istoria României este consacrată forma de guvernământ republicană[16]; proclamarea suveranităţii populare; unicitatea puterilor în stat; reprezentarea poporului printr-un singur organ ales (Marea Adunare Naţională); centralismul democratic; legalitatea populară, garantarea de către stat a tuturor drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti; planificarea economiei naţionale; politizarea funcţiilor administrative atât la nivel central, cât şi local; limitarea exercitării dreptului electoral[17].

Trebuie menţionat faptul că prevederile constituţionale referitoare la ţărani şi la bogăţiile solului şi subsolului au deschis calea cooperativizării socialiste a agriculturii şi a desfiinţării proprietăţii ţărăneşti individuale, precum şi naţionalizării unor bunuri aflate în proprietate particulară.

Această constituţie, prin toate cele 105 articole, nu a făcut decât să deschidă calea spre dictatura unicului partid conducător şi să legitimizeze controlul absolut al statului asupra întregii vieţi economice, sociale şi politice.

Bibliografie

1. L. Dragne, *Curs de Drept constituţional şi instituţii politice*, vol. I, Universitatea Creştină „Dimitrie Cantemir" Bucureşti, 2012.
2. Curs de *Drept constituţional şi instituţii politice*, vol. I, Univ. Europeană „Drăgan" din Lugoj, Facultatea de Drept.
3. I. Alexandrescu, I. Bulei, I. Mamina, I. Scurtu, *Enciclopedia de istorie a României*, Bucureşti, 2000.
4. Coord. Gh. Sbârnă, *Constituţiile României. Studii*, Tîrgovişte, 2012.
5. *Constituţia de la 1948 şi efectele sale*, disponibil la http://www.scritub.com/istorie/CONSTITUTIA-DE-LA-SI-EFECTELE-44716.php, accesat la 5.10.2015.
6. *Constituţia Republicii Populare Române*, disponibil la http://www.cod-juridic.ro/constitutia-romaniei/constitutia-romaniei-1948.html, accesat la 6.10.2015.
7. *Legea nr. 119 din 11 iunie 1949*, disponibilă la http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?idt=1575, accesată la 6.10.2015.
8. V. S. Curpăn, C.F. Grădinaru, C.St. Burleanu, *Constituţiile socialiste ale României din anii 1948, 1952 şi 1965*, disponibil la http://sorincurpan.ro/articole/constitutiile_socialiste_ale_romaniei.pdf, accesat la 5.10.2015.

[16] V. S. Curpăn, C.F. Grădinaru, C.St. Burleanu, *Constituţiile socialiste ale României din anii 1948, 1952 şi 1965*, p. 1, disponibil la http://sorincurpan.ro/articole/constitutiile_socialiste_ale_romaniei.pdf, accesat la 5.10.2015.

[17] *Constituţia de la 1948 şi efectele sale*, p. 2, disponibil la http://www.scritub.com/istorie/CONSTITUTIA-DE-LA-SI-EFECTELE-44716.php, accesat la 5.10.2015.

ON THE ROLE OF THE CHURCH AND CULTURE UPON THE INTERNATIONAL RELATIONS FROM THE END OF THE 17TH CENTURY[1]

Ionuț Horeanu

PhD Student, "Al. Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: In our study we assume that international relations in the early modern era were closely linked to the religious life.Also, from the idea that cultural life was marked by church we emphasize the Church's contribution regarding drawing international relations.
In fact, we will see that in the Church links with certain religious centers reflects also the level of the state policy.Binomial Church and culture as a determinant of international relations have not been studied in Romanian space, much less for the end of the eighteenth century, about which there is no work dedicated on this line.
In this regard the focus of this study will fall, particularly on links which Metropolitan Dosoftei concerned.The relationship between the Church - culture and international relations will be surprised by Metropolitan Dosoftei gestures (1624-1693). We emphasize that we are talking about a similar policy to the state and the Church. The mentioned facts are visible during the Metropolitan Dosoftei when prerequisites dependence between intentions towards the Church and the State, represented by Constantin Cantemir are configured.
This was reflected in the early eighteenth century, when Romanian policy representatives follows the same line as the Church.To what extent can we speak of a line followed by the Church and not the state or how similar were the two directions emphasized in our study, without deviating from the specific beginning of the modern world, located between the spiritual and temporal spheres.

Keywords: church, international relations, temporal, independent political, Dosoftei

Decăderea Imperiului Otoman i-a determinat pe unii istorici să vorbească despre „tendința de eliberare", iar relațiile dintre biserici au fost influențate de „vecinătate și unitatea credinței religioase"[2]. Perioada de de anarhie din Imperiul Otoman coincide cu începutul domniei lui Constantin Cantemir, adică în perioada minoratului sultanului Mehmed al IV-lea, și s-a intensificat în ultimul deceniu[3].

Raportându-ne la contextul internațional, în secolul XVII-lea Moldova este învecinată cu state care au cunoscut influența umanismului. Acestă situație a continuat până în secolul al XVIII-lea[4].

Interesul popoarelor balcanice de a-și păstra tradițiile lor religioase a constituit unul dintre principalii factori ai apropierii de Biserica din Rusia[5]. În același timp, Biserica rusă s-a

[1]*Această lucrare a fost sprijinită financiar în cadrul proiectului POSDRU/187/1.5/S/155397 cu titlul „Prin burse doctorale spre o nouă generație de cercetători de elită", cofinanțat din Fondul Socia European prin intermediul Programului Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.*
[2] I. E. Semenova, *Relațiile bisericii din Moldova și Muntenia cu biserica rusă în secolul al XVII*, în „Anuarul Institutului de Istorie <<A. D. Xenopol>>", XXX1, 1994, p. 561.
[3] Ștefan Ștefănescu, *Țările române în sistemul relațiilor internaționale medievale (secolele XVII-XVIII)*, Editura Fundației România de Mâine, București, 2006, p. 22.
[4] Gheorghe Bobână, *Umanismul în cultura românească din secolul al XVII–lea – începutul secolului al XVIII–lea*, Editura EPIGRAF, Chișinău, 2005, p. 14.

îngrijit de păstrarea relațiilor cu lumea creștină din Balcani. Încă din secolul al XVI-lea[6], exista în conștiința colectivă ideea că Biserica rusă este protectoarea celorlalte biserici ortodoxe. Astfel se poate vorbi de legături permanente în secolul al XVII-lea, fiind dese apelurile preoților pentru danii[7].

O semnificație deosebită a relațiilor dintre biserici și-a pus amprenta asupra dezvoltării culturii[8]. Astffel că relațiile culturale și interesul arătat pentru icoanele rusești s-a păstrat și în anii '80 ai secolului al XVII-lea. În Țările Române s-a pus chiar problema unor meșteri ruși, prin prisma trăsăturilor din arta moldovenească asemănătoare cu cele din arta rusă[9].

Dacă ținem cont și de relațiile bisericești cultivate de Țara Românească, am putea spune că misiunea Bisercii a fost de a contura o politică potrivită pentru stabilitate internă[10].

I. E. Semenova consideră că relațiile dintre Bisericile din Rusia și Țările Române din secolul al XVII-lea au fost „nu numai trainice și de lungă durată, dar au și jucat un rol important în cadrul legăturilor Moldovei și Munteniei cu Rusia"[11].

Secolul al XVII-lea a fost un secol în care legăturile cu Biserica rusă au fost strânse, fapt care a contribuit atât la amplificarea comerțului cât și a cultivării contactelor politice[12].

O definire a problematicii create de relațiile bisericești româno-ruse i se datorează istoricului Ștefan Gorovei. Această chestiune a fost distinsă în două: „relații eclesiastice" – dar nu în sensul „subordonării canonice, ci a legăturilor politice și culturale" și „ruși" - care trebuie văzuți ca ruteni (ruși din Galiția)[13]. Magistrul ieșean merge mai departe cu clarificările și subliniază faptul că nici măcar misiunile diplomatice ale înalților ierarhi nu pot fi încadrate relațiile bisericești[14]. Distincția privindu-i pe ruși ca slavi răsăriteni din Galiția o întâlnim și la alți cercetători care s-au ocupat de viața religioasă[15]. De asemenea, în concluziile primului capitol al lucrării *Războaiele dintre ruși și turci din secolul al XVIII-lea și implicațiile lor asupra bisericii ortodoxe române din Moldova*, întâlnim aceeași perspectivă ca la profesorul ieșean Ștefan Gorovei[16]. Vom încerca să reliefăm influența relațiilor bisericești prin limitele trasate de Ștefan S. Gorovei, prin prisma documentelor publicate în colecții și periodice de specialitate.

---

[5] , p. 561-562.
[6] Despre implicațiile anterioare ale raportului dintre stat și Biserică în Moldova vezi și Viaceslav Solomon, *Stat și biserică în Moldova până la mijlocul secolului al XV-lea*, rezumatul tezei de doctorat, Editura Universității „Al. I. Cuza", Iași, 1994.
[7] Pentru prima jumătate a secolului al XVII-lea vezi: I. E. Semenova, *op. cit.*, p. 562.
[8] Pentru importanța culturală a relațiilor între biserici vezi: *Ibidem*, p. 566-567.
[9] *Ibidem*, p. 569.
[10] Antonie Plămădeală, *Biserica Ortodoxă Română și legăturile ei cu bisericile din Balcani și orientul creștin din secolul al XIV până în prima parte a secolului al XVIII – lea. Aspecte socio-culturale*,în „Mitropolia Ardealului", an XXXIV, nr. 4, iulie-august, 1989, p. 43.
[11] I. E. Semenova, *op. cit.*, p. 561.
[12] *Ibidem*, p. 570.
[13] Ștefan S. Gorovei, *Relațiile bisericești româno-ruse însecolele XV-XVIII*, în „Anuarul Institutului de Istorie <<A. D. Xenopol>>", XXXI, 1994, p. 601.
[14] *Ibidem*, p. 602. Întărirea altor tipuri de ipoteze este dificilă întrucât documentele pentru o cercetare complexă sunt în arhivele rusești. Aceeași perspectivă o întâlnim și la istoricii din urmă cu aproximativ 100 de ani: „acele documente stau și azi închise prin bibliotecile patriarhielor de la Constantinopol. Alexandriei, Antiohiei și Ierusalimului, cum și prin a altor comunități religioase de prin Muntele Athos, Muntele Sinai din Arabia, dar mai cu seamă la Metocul Sf. Mormânt din Constantinopol" (am intervenit tacit în transcriere prin adaptarea la forma literară); Gheorghe M. Ionescu, Constantin Erbiceanu, *Influența culturii grecești în Muntenia și Moldova cu privire la biserică, școală și societate (1359-1873)*, București, 1900, p. 13.
[15] Daniel Niță-Danielescu, *Războaiele dintre ruși și turci din secolul al XVIII-lea și implicațiile lor asupra bisericii ortodoxe române din Moldova*, Editura Universități „Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2009, p. 32.
[16] *Ibidem*, p. 42.

Factorul confesional a avut un rol important pentru echilibrul european de la sfârșitul secolului al XVII-lea. În adoua jumătate a secolului al XVII-lea, după ce Kievul ajunge sub influență rusească (1654) relațiile bisericești nu mai sunt la fel de intense ca în prima jumătate a secolului al XVII-lea[17], când grație mitropolitului Petru Movilă s-au stabilit importante legături[18]. Astfel că treptat locul Poloniei va fi luat de Rusia țaristă[19].

Mitropolitul Dosoftei a sprijinit interesele românești în perioada afirmării polonilor[20], dar această situație nu a putut fi bine definită și pentru domnia lui Constantin Cantemir, deoarece în urma incursiunii regelui Jan Sobieski va dobândi statutul de exilat în cetatea Stryi, până la moarte[21].

În vremea mitropolitului Dosoftei, încă din 1674 boierimea filo-rusă și clerul l-au desemnat pe egumenul Feodor ca sol al lui Ștefan vodă Petriceicu și al lui Constantin Șerban pentru a transmite țarului Alexei Mihailovici sprijin pentru eliberare de sub hegemonia otomană și, totodată, să fie sub ascultarea țarului. Un episod asemănător s-a întâmplat în anul 1684, când o solie condusă de mitropolitul Dosoftei a transmis țarului un mesaj cu aceeași miză, semnat de personalități de rang înalt[22].

Ba mai mult, în vremea mitropolitului Dosoftei (1679) există date care arată că acesta a primit sprijin de la patriarhul Ioachim al Moscovei, pentru tipografia de la Iași[23]. Relațiile cu patriarhul Moscovei au la bază în special mize culturale, cum ar fi ajutorul pentru tiparnițe din 15 august 1679. La toate acestea se adaugă și meșterii ruși ajunși odată cu tiparnița[24].

Cercetătorii au îmbrățișat ideea unei influențe ruse[25] și ucrainene, în detrimentul influențelor italo-cretane, la nivelul artei, în special a picturii[26].

Legăturile bisericești dintre Transilvania și Moldova capătă alte valențe, deoarece au existat oameni ai Bisericii care au trecut în Moldova, respectiv Transilvania, pentru „anii de învățătură bisericească și călugărească”[27].

Printre patriarhii ortodocși străini aflați în Moldova în studiul *Patriarhi ortodocși în Moldova*, în timpul lui Constantin Cantemir este semnalat Iacob (Constantinopol) care a petrecut o perioadă semnificativă la curtea acestuia (1685-1686; 1687-1688; 1692, 1693), participând și la ceremonia de înmormântare a domnului. În plus, a rămas apropiat dinastiei, după cum reiese din gestul de a participa la convocarea lui Antioh Cantemir, din 1698, pentru

[17] Pentru luptele religioase din Rusia și Ucraina, vezi și Gheorghe Bobână, *op. cit.*, p.110.
[18] Daniel Niță-Danielescu, *op. cit.*, p. 21.
[19] *Ibidem*, p. 22.
[20] Despre influențele polone în cultura română de secol XVII vezi și Rudolf Windish, *La vie de l'historien modave Miron Costin (1633-1691) en Pologne*,în „Philologica Jassyiensia”, anul V, nr. 1 (9), Iași, 2009, p. 185-193.
[21] Daniel Niță-Danielescu, *op. cit.*, p. 42.
[22] I. E. Semenova, *op. cit.*, p. 562.
[23] *Ibidem*, p. 569. Chestiunea corespondenței dintre mitropolit și fețele bisericești din Răsărit pentru înființarea tipografiei a fost decelată și de Andrei Eșanu, *op. cit.*, p.229.
[24] Adrian Pricop, *Tiparnițe bisericești în Iași, în secolele XVI- XIX*, în Nicolae Dascălu (coord.) „Hristos în Moldova; Antologie de documente și studii privind Mitropolia Moldovei, 1401-2001”, vol. I, Editura Trinitas, Iași, 2001, p. 258-260.
[25] Pentru linii generale privind situația Bisericii ruse de sfârșitul secoluluil al XVII-lea vezi Alexandr Varona, *Biserica Ortodoxă Rusă și creștinii de rit vechi (sfârșitul secolului al XVII-lea – secolul al XVIII-lea)*, în Ovidiu Bozgan(coord.) „Biserică, Putere, Societate, Studii și Documente”, Editura Universității din București, [București], [2001], p. 43-58.
[26] Gheorghe Macarie, *Trăire și reprezentare. Barocul în artele vizuale ale Moldovei secolului al XVII-lea*, Cuvânt înainte de Răzvan Theodorescu, Editura Tehnopress, Iași, 2008, p. 235.
[27] Ioan Lupaș, *Istoria Bisericească a românilor ardeleni*, Editura și tiparul tipografiei arhiedecezane, Sibiu, 1918, p. 95.

înlăturarea <<văcăritului>>, alături de Mitropolitul Sava și de episcopii Misail al Romanului, Lavrentie al Rădăuților și Varlaam al Hușilor[28].

Dintre patriarhii de Alexandria au ajuns în Moldova condusă de Cantemir cel Bătrân, Partenie I Prohoros (1678 – 1688) și Gherasim II Palladas (1688 – 1710). Acesta din urmă a participat și el la înmormântarea lui Constantin Cantemir[29].

Legăturile domnului Constantin Cantemir cu Biserica din Ierusalim sunt vizibile prin daniile pe care le primește patriarhul Diositei Nottara (Mănăstirea Bistrița-Neamț: 1686-1687; întărirea mănăstirilor închinate Sfântului Mormânt – 1693)[30].

Moldova nu este străină de vizitele patriarhilor în Moldova și găzduirea acestora, sau chiar sprijinirea lor pentru „tronul patriarhal". Iacob este cea mai importantă prezență din Moldova condusă de Constantin Cantemir[31].

Vizitele patriarhilor aveau rolul de a stabili și continua relațiile cu Moldova, iar în perioada 1685-1693 observăm o perioadă de închegarea a acestor relații ce se vor fructifica în viitoare închinări de mănăstiri sau scutiri de dări[32]. Bunăvoința în politica religioasă se poate observa prin precizarea „*adevăratele reședințe ale lui Dositei erau în București și Iași, nicidecum în Ierusalim* (s. n. a.)[33]".

Influența raporturilor internaționale în viața bisericească se observă prin favorurile Porții față de romano-catolici, începînd din 1689, la presiunea franco-austriacă[34]. Din cauza crizei politico-economice prin care trecea Moldova o serie de călugări au mers pentru a găsi sprijin la Moscova[35].

Datorită relațiilor culturale dintre biserici și a sprijinului căutat atât de Moldova cât și de Rusia, Polonia sau Ucraina a fost favorizată circulația lucrărilor și a manuscriselor[36]. Într-o paralelă care atinge elitismul artelor, atingând și influențele polone aduse prin cultură și literatură, Gh. Macarie observa că spre deosebire de Polonia, unde cultura nu era dependentă de curtea regală, în Moldova acest lucru era invers[37]. În plus, același autor subliniază și atât asemănările cât și deosebirile dintre Polonia și Moldova[38]. Într-un alt context, Gheorghe Macarie mai surprinde o dată importanța influenței Poloniei, referindu-se la asemănările arhitectonice de secol XVII[39].

Eforturile mitropolitului Dosoftei pentru înființarea tipografiei de la Iași are un vădit substrat religios. Gestul acesta este o măsură față de propaganda romano-catolică și protestantă[40]. Astfel se explică și faptul că jumătate din lucrările tipărite au caracter polemic

---

[28] Ioan Ivan, Nicolae Dascălu, *Patriarhi ortodocși în Moldova*, în Nicolae Dascălu (coord.) „Hristos în Moldova; Antologie de documente și studii privind Mitropolia Moldovei, 1401-2001", vol. I, Editura Trinitas, Iași, 2001, p. 287.
[29] *Ibidem*, p. 288.
[30] *Ibidem*, p. 290.
[31] Ion I. Croitoru, *Ortodoxia și Apusul în tradiția spirituală a românilor. Unitatea ortodoxiei și apărarea credinței ortodoxe în fața propagandei protestante din secolul al XVII-lea*, vol. I, Editura Cetatea de Scaun, [Târgoviște], [2012], p. 160.
[32] *Ibidem*, p. 165 și n.76, 77.
[33] *Ibidem*, p. 169. Același fapt îl putem afirma fără nici un fel de rezerve și despre Iacob.
[34] *Ibidem*, p. 169 (nota 107).
[35] *Ibidem*, p. 195 (pentru relațiile domnului Catemir cu Moscova vezi și n. 304).
[36] *Ibidem*, p. 198.
[37] Gheorghe Macarie, *op. cit.*, p. 227. În aceast loc aduce în discuție pictorii de renume întâlniți la curtea domnilor Țării Românești, din ultimele trei decenii ale secolului al XVII-lea.
[38] *Ibidem*, p. 236. Chiar a încercat o ușoară analiză a specificului artei Poloniei pentru reliefarea realității moldave (*Ibidem*, p. 237).
[39] *Ibidem*, p. 235.
[40] Ion I. Croitoru, *op. cit.*, p. 266.

față de catolicism[41]. Așadar, observăm cum relațiile cu Biserica de la Moscova au rolul de a găsi sprijin pentru ortodoxism. Legăturile dintre Biserici sunt accentuate de plecarea lui Mitrofan în Țara Românească.

Legăturile Moldovei cu Rusia sunt articulate și prin prisma corespondenței dintre Dosoftei și țarii Rusiei[42], în care cel dintâi cerea ajutor[43]. Mai mult de atât, s-a admis chiar ideea că activitatea literară s-a împărțit în două perioade: până în 1686, când a fost nevoit să plece (perioda românească – remarcată prin traduceri și cărți religioase) și după 1686, până la sfârșitul vieții (perioada rusă – lucrări cu caracter omiletic)[44]. Relațiile cu rușii din Galiția trebuie privite prin prisma activității desfășurate de Dosoftei[45].

Un episod al relațiilor româno-ruse se petrece în 1687, când fraților Dimitrii și Samuil Nicolaev din Iași, din cauza devastărilor polone, le este permisă așezarea în Kiev, deși cu un an mai devreme Rusia a încheiat „pace veșnică" cu polonii[46]. Motivarea pentru acest gest ține de credința ortodoxă a moldovenilor[47].

Rolul de mediator asumat de Dosoftei între Rusia și Moldova, privind chestiunile bisericești, continuă și după anul 1686. Astfel că în 1691 Dosoftei scrie țarului pentru a ajuta popoarele aflate sub influența otomană[48].

Scrisoarea prin care Dosoftei cerea sprijin de la Rusia nu este un caz izolat, ci o practică de menținere a legăturilor bisericești. Drept mărturie poate fi considerată cerearea din 1692, când reprezentnatul mănăstirii Sf. Nicolae din Rădăuți cere sprijin rușilor din cauza sărăciei provocată de acțiunile militare ale tătarilor, polonilor turcilor și tributului plătit pentru cei din urmă[49]. În plus, există istorici care consideră că intervențiile rușilor, care coincid cu perioada domniei lui Cantemir (1689) împotriva tătarilor au tot un substrat religios, de eliberare a creștinilor[50].

În studiile consacrate relațiilor bisericești cu Rusia în prim plan sunt tot legăturile mitropolitului Dosoftei. Observăm, așadar, că legăturile bisericiești cu Rusia se confund cu legăturile teologului și cărturarului Dosoftei[51]. Portretul mitropolitului cuprins într-o scrisoare a patriarhului rus, prin care îi răspunde în legătură cu ajutorul pentru înființarea tipografiei, reflectă relațiile de armonie dintre Biserci: <<acum a binevoit Domnul Dumnezeu a așeza ierarh înțelept oamenilor săi dumnezeești, pe Prea Sfinția Ta, care îi pești bine printr-o înțeleaptă cârmuire>>[52].

---

[41] *Ibidem*, p. 267.
[42] Pentru activitatea mitropolitului Dosoftei, relațiile cu Rusia și capaturarea sa, vezi și *Ibidem*, p. 193-194.
[43] Ștefan Ciobanu, *Dosoftei mitropolitul Modovei. Contribuție la istoria literaturei românești și a legăturilor româno-ruse literare din sec. al XVII –lea*, traducere din rusește de Ștefan Berechet, Iași, 1918, 100-102.
[44] *Ibidem*, p. 112-113.
[45] Dimitrie Dan, *op. cit.*, p. 13.
[46] Pentru importanța relațiilor culturale cu Polonia vezi și Radu Mârza, *Locul Poloniei în biografia intelectuală a cronicarilor moldoveni Grigore Ureche și Miron Costin*, în Bogdan-Petru Maleon, Alexandru-Florin Platon (coord.), „Confesiune și cultură în evul mediu", Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2004, p.311-329.
[47] Ion A. Eremia, *Țara Moldovei și Rusia*i. *Relații politice în a doua jumătate a sec. al XVII-lea*, Chișinău, 1993, p. 69-70. *Carta* de la 1711, suprindea evoluția și faptul că doar în cazul înstrăinării de politica Rusiei și de Ortodoxie, țarul Petru cel Mare al Rusiei se va amesteca în treburile interne ale Moldovei (Mircea Păcurariu, *Basarabia – aspecte din Istoria bisericii și a neamului românesc*, Editura BASILICA a Patriarhiei Române, București, 2012, p. 41).
[48] Ion A. Eremia, *op. cit.*, p. 89.
[49] *Ibidem*, p. 132.
[50] *Ibidem*, p. 134.
[51] Silviu Dragomir, *Relațiile bisericii românești cu Rusia în veacul al XVII-lea(cu trei facsimile)*, extras din Analele Academiei Române, seria II, tom XXXIV, Memoriile secțiunii istorice, București, 1912, p. 42.
[52] *Ibidem*, p. 43.

Apelul la fețe bisericești pentru trimiterea veștilor către țar și patriarh a continuat și în perioada „pribegiei”[53]. Documentele descoperite de reputatul istoric Silviu Dragomir, în bibliotecile din Rusia, articulează relația lui Dosoftei cu biserica de la Răsărit: <<Marelui Domn, prea sfințitului chir Ioachim, patriarhul a toată Rusia și a părților nordice, părintelui și stăpânului meu milostiv>>[54].

De asemenea, transferul cărților ca formă de legitimarea a protecției ortodoxe continuă și în perioda în care se afla în Polonia. Interesul pentru păstrarea liniștei în zona ortodoxă și implicit a contextului intern a fost o preocupare principală pentru Dosoftei[55]: <<Rogu-vă primiți milostiv umilul lucru al mânilor mele și iertați-mă pe mine netrebnicul>>[56].

Mai mult, în ultimul deceniu al secolului al XVII-lea Silviu Dragomir identifică un „număr neobișnuit de mare de peregrini români”. În relație cu contextul extern, respectiv situația legăturilor bisericești se consideră că slăbirea bisericii este direct proporțională cu declinul țării[57]. Cu alte cuvinte, odată cu declinul țării se diminuează și relațiile bisericești.

Darurile cu valență cultural religioasă, față de biserica din Rusia sunt o constantă a activității lui Dosoftei. Un moment important se petrece în anul 1683, când dăruiește Bisericii de la Moscova „icoana Răstignirii și chipul din chiparos al Născătoarei de D-zeu din (...) Kiev”[58].

Efectele prolificei activități și a relațiilor cu Bisericile au rămas și după moartea lui Dosoftei. La sfârșitul lunii februarie, „Arhimandritul Laurentie” însoțit de trimișii Patriarhului Dositei, au ajuns la Moscova cu o scrisoare de la Dosoftetei, prin care solicitau ajutor pentru restaurarea mănăstirii Sf. Ioan din Suceava și despre care știm că l-a și primit[59]. Astdel de cereri finalizate cu răspunsuri în ajutoare au constituit o practică frecventă la sfârșitul secolului al XVII-lea[60].

Ipoteza influeței bisericești dintre relațiile inernaționale și relațiile bisericești este surprinsă într-o formă primară de istoricul Silviu Dragomir, în contextul raporturilor dintre Brâncoveanu și Petru cel Mare, „alimentate poate și de Patriarhul Dositeiu al Ierusalimului, care stătea cu Rușii în cele mai strânse legături”[61]. Fără a încerca susținerea unei ipoteze pe o presupunere, admitem că aceste realități pot fi extinse și pentru Țara Moldovei.

În privința relațiilor bisericești suntem total de acord cu istoricul ieșean Ștefan Gorovei, însă referitor la precizările privind Rusia, ne raportăm la sensul documentelor din respectiva perioadă. Un document grăitor pentru această situație este o scrisoare a mitropolitului Dosoftei către țarii Ioan și Petru Alexievici și Sofia Alexievna: „mari Domni, Țari și Cneji Mari Ioan Alexievici, Petru Alexievici și Sofia Alexievna, singuri stăpânitori a toată Rusia Mare și Mică și Albă și la multe împărății și țeri răsăritene, apusene și nordice”[62]. În plus, formulări asemănătoare sunt întânite și în actele emise de Biserica de la Moscova. Un asfel de exemplu este răspunsul de ajutor al patriarhului rus: „Ioachim din mila lui Dumnezeu

[53] *Ibidem*, p. 47.
[54] *Ibidem*, p. 50.
[55] *Ibidem*, p. 51.
[56] *Ibidem*, p. 51.
[57] *Ibidem*, p. 62-63. Cele mai multe intervenții la bisericile străine erau pentru a-și plânge situația. Drept exemplu este momentul prezenței episcopului Nicolae de Rădăuți, care se plânge de sărăcia de la mănăstirea Putna sau Moldovița.
[58] *Ibidem*, p. 63.
[59] *Ibidem*, p. 64. Cu aceată ocazie aflăm de pericolele, aproape permanente prin care treceau bisericile. La fel s-a întâmplat un an mai târziu, 1695, când egumenul Vernava a căutat ajutor pentru mănăstirea cu hramul Învierii, construită de domnii Eremia și Simion Movilă.
[60] *Ibidem*, p. 66.
[61] *Ibidem*, p. 71.
[62] *Ibidem*, p. 139-141.

patriarhul Moscovei și a toată Rusia și al tuturor părților nordice”[63]. O formulă apropiată de cea folosită de Dosoftei întâlnim tot într-un răspuns al țarilor, din 1690[64].

Rolul patriarhilor în Moldova era de „a capacita generozitatea domnului și a boierilor” pentru rezolvarea problemelor[65]. Legăturile bisericești în secolul al XVII-lea au constat și în cele mai multe închinări de mănăstiri[66].

Prezența patriarhilor în Țările Române, în speță Moldova, dă roade. Mitropolitul Dosoftei închină mănăstirea Probota lui Dositei, patriarhului Ierusalimului[67]. Din prezența patriarhului și în contextul domniei lui Cantemir se poate deduce deschiderea acestuia față de Biserică[68].

Totodată, istoricii mai surprind un fenomen. O observație a istoricilor de secol XIX se referă și la Cantemirești: „Limba greacă care se introdusese prin mănăstirile închinate cum și în societatea înaltă, că elementul laic grecesc, am văzut că prinsese rădăcini profunde în țările române. Cantemireștii, Racovițeștii, Brâncovenii și alții, prin educațiunea lor intelectuală, prin legăturile lor de căsătorie, se simțeau fericiți a-și atrage la curțile lor pe savanții greci, preparând ei singuri – în mod inconștient – drumul grecilor și introducerea limbii grecești în țările române”[69].

Prin concentrarea atenției asupra rolului cultural reiese importanța legăturilor bisericești asupra relațiilor internaționale. Relațiile dintre monahismul cult al Rusiei de sud-vest și români au condus la dezvoltarea culturii[70]. Relațiile bisericești din vremea lui Constantin Cantemir au avut darul de a întări Ortodoxia moldavă și de a întări țară într-un context apăsător. Relațiile bisericești și avântul cultural au reprezentat factorii cheie pentru Biserică.

BIBLIOGRAPHY:

Izvoare editate și lucrări speciale

Bădără, Doru, *Tiparul românesc la sfârșitul secolului al XVII – lea și începutul secolului al XVIII – lea*, Editura Istros, Brăila, 1998.

Bobână, Gheorghe, *Umanismul în cultura românească din secolul al XVII–lea – începutul secolului al XVIII–lea*, Editura EPIGRAF, Chișinău, 2005.

Croitoru, Ion I., *Ortodoxia și Apusul în tradiția spirituală a românilor. Unitatea ortodoxiei și apărarea credinței ortodoxe în fața propagandei protestante din secolul al XVII-lea*, vol. I, Editura Cetatea de Scaun, [Târgoviște], [2012].

Ciobanu, Ștefan, *Dosoftei mitropolitul Modovei. Contribuție la istoria literaturei românești și a legăturilor româno-ruse literare din sec. al XVII –lea*, traducere din rusește de Ștefan Berechet, Iași, 1918.

[63] *Ibidem*, p. 142.
[64] *Ibidem*, p. 146.
[65] Doru Bădără, *Tiparul românesc la sfârșitul secolului al XVII – lea și începutul secolului al XVIII – lea*, Editura Istros, Brăila, 1998, p. 166.
[66] Pentru accepțiuni generale ale închinărilor de mănăstiri vezi: Antonie Plămădeală, *op. cit.*, p. 40.
[67] *Ibidem*, p. 41.
[68] *Ibidem*, p. 42.
[69] Gheorghe M. Ionescu, Constantin Erbiceanu, *op. cit.*, p. 98.
[70] Ștefan Ciobanu, *op. cit.*, p. 41.

Dragomir, Silviu, *Relațiile bisericii românești cu Rusia în veacul al XVII-lea(cu trei facsimile)*, extras din Analele Academiei Române, seria II, tom XXXIV, Memoriile secțiunii istorice, București, 1912.

Eremia, Ion A., *Țara Moldovei și Rusia*i. *Relații politice în a doua jumătate a sec. al XVII-lea*, Chișinău, 1993.

Gorovei, Ștefan S., *Relațiile bisericești româno-ruse însecolele XV-XVIII*, în „Anuarul Institutului de Istorie <<A. D. Xenopol>>", XXXI, 1994.

Ionescu, Gheorghe M., Erbiceanu, Constantin, *Influența culturii grecești în Muntenia și Moldova cu privire la biserică, școală și societate (1359-1873)*, București, 1900.

Ivan, Ioan, Dascălu, Nicolae, *Patriarhi ortodocși în Moldova*, în Nicolae Dascălu (coord.) „Hristos în Moldova; Antologie de documente și studii privind Mitropolia Moldovei, 1401-2001", vol. I, Editura Trinitas, Iași, 2001.

Lupaș, Ioan, *Istoria Bisericescă a românilor ardeleni*, Editura și tiparul tipografiei arhiedecezane, Sibiu, 1918.

Macarie, Gheorghe, *Trăire și reprezentare. Barocul în artele vizuale ale Moldovei secolului al XVII-lea*, Cuvânt înainte de Răzvan Theodorescu, Editura Tehnopress, Iași, 2008.

Mârza, Radu, *Locul Poloniei în biografia intelectuală a cronicarilor moldoveni Grigore Ureche și Miron Costin*, în Bogdan-Petru Maleon, Alexandru-Florin Platon (coord.), „Confesiune și cultură în evul mediu", Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2004.

Niță-Danielescu, Daniel, *Războaiele dintre ruși și turci din secolul al XVIII-lea și implicațiile lor asupra bisericii ortodoxe române din Moldova*, Editura Universități „Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2009.

Păcurariu, Mircea, *Basarabia – aspecte din Istoria bisericii și a neamului românesc*, Editura BASILICA a Patriarhiei Române, București, 2012.

Plămădeală, Antonie, *Biserica Ortodoxă Română și legăturile ei cu bisericile din Balcani și orientul creștin din secolul al XIV până în prima parte a secolului al XVIII – lea. Aspecte socio-culturale*,în „Mitropolia Ardealului", an XXXIV, nr. 4, iulie-august, 1989.

Pricop, Adrian, *Tiparnițe bisericești în Iași, în secolele XVI- XIX*, în Nicolae Dascălu (coord.) „Hristos în Moldova; Antologie de documente și studii privind Mitropolia Moldovei, 1401-2001", vol. I, Editura Trinitas, Iași, 2001.

Semenova, I.E., *Relațiile bisericii din Moldova și Muntenia cu biserica rusă în secolul al XVII*, în „Anuarul Institutului de Istorie <<A. D. Xenopol>>", XXX1, 1994.

Solomon, Viaceslav, *Stat și biserică în Moldova până la mijlocul secolului al XV-lea*, rezumatul tezei de doctorat, Editura Universității „Al. I. Cuza", Iași, 1994.

Ștefănescu, Ștefan, *Țările române în sistemul relațiilor internaționale medievale (secolele XVII-XVIII)*, Editura Fundației România de Mâine, București, 2006.

Varona, Alexandr, *Biserica Ortodoxă Rusă și creștinii de rit vechi (sfârșitul secolului al XVII-lea – secolul al XVIII-lea)*, în Ovidiu Bozgan(coord.) „Biserică, Putere, Societate, Studii și Documente", Editura Universității din București, [București], [2001].

Windish, Rudolf, *La vie de l'historien modave Miron Costin (1633-1691) en Pologne*,în „Philologica Jassyiensia", anul V, nr. 1 (9), Iași, 2009.

CONTRIBUTIONS TO THE RELIGIOUS LIFE FROM THE TIME OF CONSTANTIN CANTEMIR[1]

Ionuț Horeanu

Phd Student, "Al. Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: Church history in the late seventeenth century was the most often researched in terms of the importance given to metropolitan Dosoftei. Also, often through such historiographical directions entered the shadow elements that referred to the sphere of cultural contributions, social and especially of mentality of this period.
The causes of the historiographical situation concerning religious life are similar to those regarding the Moldavian Voivode Constantin Catemir (1685-1693), but with certain limits of interpretation, because on the one hand attention was focused on metropolitan bishop Dosoftei, on the other hand attention was focused on the time of scholar Dimitrie Cantemir.
With this text we try to detach from such historiographical perspective and bring contributions regarding the religious life, especially through the collective consciousness and the main milestones that contributed to the collective consciousness of the the time . Such research aims to trace a historiographical hypothesis on the relationship between religious life and political life, being outlined a political philosophy.

Keywords: religious life, collective mental limits of interpretation, historiography hypothesis, political philosophy

În studiul nostru ne vom raporta la crearea unor linii definitorii pentru sfârșitul secolului al XVII-lea, fără a insista asupra unor elemente cărora li s-au acordat deja o serie de lucrări cu rol de monografie sau chiar lucrări în sens bibibliografic[2]. Așadar, nu ne propunem să ne limităm strict la o serie de aspecte istorice plasate într-un context dat.

Situația dezastruasă prin care trecea Moldova poate fi receptată prin descrierea orașului Iași: „Acum 50 de ani, la recensământul făcut, s-au găsit 12.00 de locuințe particulare; după aceea însă, din pricina deselor incendii și pe lângă aceasta, din cauza năvălirilor tătarior și polonilor, orașul a fost atât de pustiit , încât abia a treia parte din ele au rămas neatinse"[3].

[1]*Această lucrare a fost sprijinită financiar în cadrul proiectului POSDRU/187/1.5/S/155397 cu titlul „Prin burse doctorale spre o nouă generație de cercetători de elită", cofinanțat din Fondul Socia European prin intermediul Programului Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.*

[2] Anca Podgoreanu (redactor responsabil), *Dosoftei (1624-1693). Biobibliografie*, București, 1974.

[3] Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, traducere după originalul latin de Gh. Guțu, Introducere de maria Holban, Comentariu istoric de N. Stoicescu, Studiu cartografic de Vintilă Mihăilescu, Indice de Ioana Constantinescu, Notă asupra ediției de D. M. Pippidi, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1973, p. 73. O situație mai generală și verificată de cercetători ne este prezentată de Cantemir într-un alt capitol, unde estimează că în Moldova sunt aproximativ 200 de mănăstiri. „Mânăstiri mai mari, conduse de

Conform datelor oferite de Dimitrie Cantemir Iașul avea peste 40 de biserici, cu o arhitectură de lăudat[4]. O situație aproape similară era și în Suceava, cel puțin din punct de vedere al bisericilor, deoarece „se numărau acolo patruzeci de biserici de piatră, iar de lemn și mai multe”[5]. Situațiile statisitice întâlnite la Dimitrie Cantemir trebuie analizate în spirit critic pentru că într-un alt loc scrie că „numai în ținutul Sucevei sunt șaizeci de biserici de piatră și în toată Moldova de sus peste două sute de mănăstiri mai mari, zidite din piatră”[6].

Atitudinea critică față de textele lui Dimitrie Cantemir ne este întărită și de repetarea unor date în conjuncturi diferite, fără acoperire. Un astfel de exemplu este vorba pusă în gura tâlharului Burlă potrivit cărora acesta a numărat 40 de mănăstiri[7].

La viața religioasă mai trebuie amintiți „călugării și schimnicii” care trăiau în zonele de munte[8].

În privința bisericilor românești s-a admis idee că a existat o „unitate dogmatică, canonică și de cult cu celelalte Biserici ortodoxe surori”[9]. Chiar dacă referirea este dintr-un context general menționăm că Biserica se adaptează la specificul perioadei[10].

Situația materială a vieții bisericești poate fi desprinsă din episodul din anul 1700, când Antioh Canemir îl îndeamnă pe mitropolit, alături de un boier să cerceteze starea în urma tuturor confruntărilor[11]. Despre ce fel de stare este vorba aflăm și din gestul restituirii așezămintelor închinate la Ierusalim, în anul 1704[12].

Din inventarul cu obiectele luate de polonezi o dată cu capturarea mitropolitului Dosoftei se poate deduce starea economică a Bisericii, despre care se poate spune că nu era într-o etapă problematică[13].

Alți cercetători au privit apariția generalizată a bolnițelor ca efect al dezvoltării vieții mănăstirești, din a doua jumătate a secolului al XVII-lea[14].

Vremurile tulburi au constituit cauza principală a declinului vieții bisericești. Astfel că, deși țara „era ertată de la Poartă” se confrunta cu o situație tensionată din cauza

---

un arhimandrit, nu se află mai mult de patru, mai mici însă, care ascultă de egumeni, sunt mai mult de două sute, și pe lângă acestea aproape tot atâtea metocuri”. *Ibidem*, p. 359).

[4] Despre viața religioasă din ținutul Iașului se preciza că „are și până astăzi mai mult de 40 de biserici, unele din piatră, altele din lemn, cea mai mare parte destul de frumos construite” (*Ibidem.*, p. 73).

[5] *Ibidem.*, p. 81.

[6] *Ibidem*, p. 313.

[7] Acest număr îl întâlnim și în *Descrierea Moldovei* (Dimitrie Cantemir, *Viața lui Constantin Cantemir*, text stabilit și tradus de Radu Albala, Introducere de Constantin Giurescu, Editura Minerva, București, 1973, p. 97).

[8] Dimitrie Cantemir, *op. cit.*, p. 313.

[9] Ștefan Plugaru, Teodor Candu, *Episcopia Hușilor și Basarabia (1598 – 1949). Istoric și documente*, Editura PIM, Iași, 2009, p.24.

[10] Al. Stănciulescu-Bârda, *Studii și documente privind istoria României (Banatul. Aspecte juridice și canonice)*, vol. II , Prefață Nicolae Dură, Editura SITECH, Craiova, 2010, p. 11.

[11] Daniel Niță-Danielescu, *Războaiele dintre ruși și turci din secolul al XVIII-lea și implicațiile lor asupra bisericii ortodoxe române din Moldova*, Editura Universități „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009, p. 30-31.

[12] *Ibidem*, p. 31.

[13] Pentru a sublinia cele de mai sus vezi „inventarul” pomenit în: Dimitrie Dan, *Dosoftei mitropolitul Moldovii: 1624-1696. Schiță biografică cu ilustrațiuni și un anex al inventariului odoarelor Metropoliei Moldovii făcut de Dosoftei în 22 octomvrie 1686*, Tipografia Mitropoliei Silvestru, Cernăuți, 1927, p. 7-9.

[14] Ion Vicovan, *Filantropia în Moldova*, în Nicolae Dascălu (coord.), „Hristos în Moldova; Antologie de documente și studii privind Mitropolia Moldovei, 1401-2001”, vol. I, Editura Trinitas, Iași, 2001, p. 403.

„vrajbei”[15]. Această situație era delicată pentru că „să făcusă tâlhari nu numai de la oasta leșască, și și din munții ungurești, de jăcuiau mănăstirile”[16]. Într-o astfel de perioadă ținta principală a atacatorilor erau mănăstirile sau boierii. Această situație i-a determinat pe „mulții boiari și giupânesă săraci ș-au lăsat casălé ș-au fugit în Țara Muntenească de răul tâlhăretului”[17].

În perioada nașterii modernității în Moldova, rolul preoților este precizat prin versuri de către cea mai importantă față a Bisericii, mitropolitul Dosoftei: „Treaba lor să le fie toată vremea-n rugă./Altă nemic să n-aibă să le dodeiască,/Lui Dumnezeu tot ceasul să stea să slujească”[18].

Depopularea țării poate fi considerat ca unul din factorii care au determinat toleranța și privilegiile de la sfârșitul secolului al XVII-lea. Ca o consecință a acestui fapt și bisericile au avut de suferit, deoarece atacurile polonilor și tâlharilor a condus la refugierea oamenilor în alte zone, satele care aparțineau Bisericii rămânând depopulate[19]. Toate acestea au permis pătrunderea grecilor în Moldova începînd cu secolul al XVII-lea. Din aceste cauze s-a ajuns nu doar la acapararea dregătoriilor, ci și a bisericii, ajungându-se la situații de alungare a călugărilor români din mănăstiri[20].

Sărăcirea mănăstirilor a fost cauzată și de pustiirea satelor, așa cum a precizat Constantin Cantemir într-un document din 1 iulie 1693[21]. Cu această situație se confruntă și Antioh Cantemir în anul 1696, după cum reiese dintr-un document referitor la cinci sate ale mănăstirii Aroneanu[22]. O situație de sărăcire a mănăstirilor este prezentată într-un document tot de la Antioh Cantemir, dar referitor la mănăstirea Căpriana. De această dată cauza sărăcirii a depins de călugări nedestoinici[23].

Dintr-un document din 1696 se poate deduce că în vremea domniei lui Constantin Cantemir au fost posibile acte abuzive față de „locul călugăresc”, cum ar fi ridicarea unei case, urmată de dărâmare („pe poronca mării tale, i-am stricat casa lui Nastasie”)[24].

Analizând succint situația bisericilor închinate reiese că din cauza egumenului care controla și dispunea de toate avuțiile mănăstirilor, fără a fi verificați, chiar și odată cu schimbarea acestora, s-a ajuns la o situație degradantă a bisericilor române[25].

---

[15] Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei de la Dabija vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat și O samă de cuvinte*, în „Marii cronicari ai Moldovei (Grigore Ureche, Miron Costin, Nicolae Costin, Ion Neculce)”, ediție, studiu introductiv, glosare, repere istorico-literare de Gabriel Ștrempel, Editura Academiei Române, București, 2003, p. 902.
[16] *Ibidem*, p. 903.
[17] *Ibidem*, p. 903.
[18] Dosoftei, *Opere*, I, Ediție critică de N. A. Ursu, Studiu introductiv de Al. Andriescu, Editura Minerva, București, 1978, p. 8.
[19] Demir Dragnev, *Istorie și civilizație medievală și modernă timpurie în Țările Române (Studii și materiale)*, Editura Cartdidact-Civitas, Chișinău, 2012, p. 251.
[20] IolandaȚighiliu, *Societate și mentalitate în Țara Românească și Moldova. Secolele XV-XVII*, Editura Paideia,[București],[1997], p. 184.
[21] N. Grigoraș, *Abuzurile și corupția membrilor aparatului de stat feudal din Moldova (sec. XV – XVII)*,extras din „Anuarul Institutului de Istorie <<A. D. Xenopol>>”, XVIII, 1971, p. 8.
[22] *Ibidem*, p. 8.
[23] *Ibidem*, 16., p.
[24] *Documente istorice tecucene (sec. al XVII – lea)*, vol. I, identificare, selecție, transcriere, cuvânt înainte și indice de Ștefan Andronache, Biblioteca Municipală Tecuci, 2001, p. 115.

Starea bisericii de la cumpăna secolelor XVII-XVIII este descrisă în termeni negativi de unii isorici, din cauza fețelor bisericești care au furat din lăcașurile de cult[26].

Într-o perioadă în care cercetătorii vorbesc despre declinul „statutului juridic al instituției domniei", voievodul Moldovei demonstrează, prin atitudinea față de Biserică, grija de întărire a acestei perioade[27].

Cu toate că Dimitrie Cantemir scrie că de buna organizare a bisericii se ocupa logofătul al treilea[28], prin documentele cercetate am observat ca acest fapt nu constituie o regulă.

Domnul se ocupă de „trebile din afara bisericii" și are grijă ca învățăturile clericilor să fie în acord cu dogmele ortodoxiei[29].

În plus, analizând cazul mănăstirii Secu, Olga Cicanici aduce în atenție cazurile în care robii părăsesc deseori mănăstirea. În acest context, aceeași cercetătoare menționează și modalitatea de „sporire a numărului robilor țigani", prin cumpărare de la mănăstiri sau de la diferite persoane[30].

Lupta pentru ortodoxiei prin intermediul culturii s-a făcut și cu sprijinul bisericilor externe. Un astfel de caz este cartea polemică a patriarhului Ierusalimului Dositei, tipărită la aproximativ un an de la moartea lui Cantemir[31].

Călătorul străin Philippe Avril oferă una din cele mai clare imagini asupra Țării Moldovei în vremea lui Constantin Cantemir, în anul 1689: „țara ce mai devastată dintre țările Europei"[32].

Credem că retorica versurilor poate remarca distanța față de politica domnului. Dosoftei deplânge prin versurile sale și starea preoților: „Avem și pentru preuț osândă destulă,/Că-i asuprim de-i scoatem din casă sătulă,/Făcându-le pedeapsă și grea supărare". Realitatea surprinsă de mitropolit nu este străină de contextul vremurilor dintre anii 1685-

---

[25] „Tot așa de ruinată era starea mănăstirilor din Moldova". Din cauza unei astfel conjuncturi la începutul secolului al XVIII-lea patriarhul Ierusalimului „e silit la 1704 să abzică de celea închinate Sfântului Mormânt" (Z. Pâclișan, *Biserica și românismul. Studiu istoric*, Cluj, 1910, p. 35-36).

[26] *Ibidem*, p. 41.

[27] Cătălina Chelcu, *Statutul juridic al instituției domniei în Moldova oglindit în izvoare narative românești și străine (sec. XVII)*, în Veniamin Ciobanu (coord.), „Raportul putere centrală – factori politici interni reflex al statutului juridic al principatelor române (sec. XVII – XVIII)",Editura Junimea, Iași, 2006, p. 49.

[28] „El este mai mare peste uricari sau scriitori de diplome și peste cancelarie, deslușește pricinile mănăstirilor, introduse la domnitor pe mitropolit, pe episcopii și tot clerul" (Dimitrie Cantemir, *op. cit.*, p. 205). Totuși, veridicitatea datelor este îndoielnică, deoarece în alt loc atribuie altui dregător rolul precizat în această notă (*Ibidem*, p. 229, vezi și nota 6).

[29] „(...) ca nimeni dintre ei să nu se abată din calea adevărului și, îmbrăcat în piele de oaie, să ascundă în sinea lui inimă de lup, ca păstorul să nu-și părăsească turma sau să fie pricină de scandalul prin exemplele lui rele" (*Ibidem*, p. 351, vezi și nota 2). Această afirmație se înscrie și ea în registrul datelor cu valoare îndoielnică, însă, important pentru a fi dedus ar fi frica față de pactul cu alte confesiuni.

[30] Olga Cicanici, *Aspecte din viața robilor de la mănăstirea Secul în veacurile XVII – XVIII*, extras din „Studii și articole de istorie", X, București, 1967, p. 5.

[31] Elena Chiaburu, *Tipografia din Moldova și lumea ortodoxă în secolul al XVII – lea*, extras din „Anuarul Institutului de Istorie <<A. D. Xenopol>>", tom XXXVII, 2000, p. 122.

[32] *Călători străini despre Țările române*, vol. III, îngrijit de Maria Holban, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 107.

1693[33]. *In extenso* situația preoțimii poate reieși și din gestul mitropolitului Varlaam, de la 1687, când a încercat să ajute la creșterea veniturilor preoților[34].

Despre forma de sprijin a bisericii, după moartea domnului moldovean aflăm dintr-un document din anul 1694 prin care vremelnicul domn Constantin Duca dăruiește mănăstirii Sf. Ioan Zlataust din Iași moșia domnească a târgului Lăpușna[35]. Grija domnilor și boierilor față de biserici și dările preoților rămân ca principale surse pentru mitropoliți și episcopi, cu precizarea că episcopii nu aveau îndatoriri fiscale către mitropoliți[36].

În intervenția privindul pe „cinstit boiarinul nostru" (Iordachi postelnicul) domnul își explică gestul prin amintirea factorilor care au înclinat balanța privind decizia de a întări moșiile avute „Domnia mea, împreună cu tot sfatul nostru, întâmplându-se aici și preasfințitul sfinția sa Iacov, ce a fost Patriarh a toată lumea în Țarigrad, și cu arhiereii țării"[37]. Redarea acestor sintagme nu are o importanță specială pentru studiul nostru, întrucât se pune sub semnul întrebării o serie de elemente ce țin de politica religioasă, ce pot fi desprinse chiar în mod direct. Subliniem în acest sens forma discursului documentar care poate avea rolul de echilibru.

Spriinul pentru viața bisericească se observă și din documentul publicat de istoricii de peste Prut, din data de 11 august 1690, prin care Cantemir întărește Mănăstirii Galata satul Buecani, din ținutul Lăpușnei, la care nutreau Toader postelnicul și Iliaș Abăza[38].

Interesul domnului pentru biserică reiese din scrisorile acestuia către craiul polon pentru trimiterea odoarele bisericești[39].

Preocuparea domnului față de mănăstiri se remarcă din ajutorul acordat mănăstirii Cetățuia în momentul atacului bandei conduse de Burlă, dar nu numai întrucât „rânduiește în toate părțile țării ostași care cad pe neașteptate asupra tâlharilor"[40]. În funcție de gravitatea faptelor față de cele sfinte, domnul dispunea ca tâlharile cele mai grele să fie pedepsite prin arderea atacatorilor[41].

---

[33] Dosoftei, *op. cit.*, p. 8.
[34] Ioan Lupaș, *Istoria Bisericescă a românilor ardeleni*, Editura și tiparul tipografiei arhiedecezane, Sibiu, 1918, p. 87.
[35] Din gestul domnului Constantin Duca putem intui legitimitatea continuării unei politici religioase:„binevrând domniia mea a urma lucrurilor celor bune ce au făcut alți răposați domni ci-au fost mai înainte de noi di-au miluit sfintele mănăstiri, unii cu venituri din veniturile domnești și alții cu moșii și din hotarele domnești, volnici fiind ca niște stăpânitori" (Teodor Candu, *Târgul Lăpușna – parte a domeniului Mănăstirii „Sfântului Ioan Gură de Aur" din Iași. Documente privitoare la istoria târgului Lăpușna (1694-1813)*, Chișinău – Lăpușna, 2014, p. 6).
[36] Daniel Niță-Danielescu, *op. cit*, p. 29.
[37] V. A. Urechia, *Un nou document de la Constantin Cantemir Vodă*, extras din „Analele Academiei Române", seria II, tom XVII, Memoriile secțiunii istorice, București, 1895, p. 199.
[38] „Deci, domnia mea și împreun cu tot svatul domniei mele socotim ș-am jiudecat, ș-am datu rămsi pe Toader postealnicul și pe Ilieși Abăza, nepoții lui Ionașcul logofătul, să naibă treabă cu satul Buecanii, ce să-l ție mănăstirea Galata" (Andrei Eșanu, *Chișinău file de istorie. Cercetări, documente, materiale*, Editura Museum, Chișinău, 1998, p. 85).
[39] Dimitrie Cantemir, *op. cit.*, p. 121.
[40] *Ibidem*, p. 95
[41] Această pedeapsă putea fi primită de cei care „au jefuit mănăstiri și vase sfinte" sau „au sfărâmat icoane și au furat argintul, aurul și nestematele de pe ele" (*Ibidem*, p. 95).

La fel ca în celelalte perioade puterea jurisdicțională a aparținut mitropoliților și episcopiilor[42]. În caz de „vină" semnificativă fețele bisericești își pot pierde harul, iar pentru „vinile" mai mici „oricine este pedepsit de mai marele lui", respectându-se ierarhia bisericească până la mitropolit, care poate fi pedepsit de domn[43].

În grija capului Bisericii, încă rămăsese „apărarea tuturor drepturilor politice, culturale și chiar și economice ale credincioșilor săi"[44].

Opera închinărilor de mănăstiri și ajutoarelor a fost o practică întâlnită în întreg secolul al XVII-lea[45], continuată și de urmași. Antioh Cantemir a închinat mănăstirea Căpriana la mănăstirea Zografu (1698), din cauza declinului vieții monahale[46].

Răspândirea tiparului a avut o semnificație deosebită pentru viața bisericească, așa cum a fost subliniat într-o lucrarea a lui Simeon Reli, din perioada interbelică: „răspândirea tot mai mare a tiparului și reacțiunea contra grecilor din țară, au dat o nouă strălucire vieții ortodoxismului român din Moldova"[47].

La sfârșitul secolului al XVII-lea termenul „păgân" a dobândit o încărcătură politică, dependentă de mentalul colectiv care cunoaște o stare de suspiciune față de alteritate[48]. Situația catolicismului din Moldova în secolul al XVII-lea este identificată sub forma unei bătălii pierdute în fața cortodoxismului[49].

Moldova nu a cunoscut nici o erezie. Ipoteza falsă a cercetătorilor privind controlul domnului față de învățăturile oamenilor bisericii ni se confirmă, însă se susținea ipoteza noastră potrivit căreia Cantemir admite prezența unei astfel de idei deoarece avea în minte frica pactului cu reforma. Într-un alt loc vorbește tot despre anectoda lupului sub piele de oaie, dar referindu-se la „papistași"[50].

Implicarea Poloniei în protejarea catolicilor din Moldova Polonia - dat fiind faptul că până la începutul secolului al XVIII-lea, mulți episcopi de Bacău au fost polonezi - capătă și alte nuanțe[51]. Viața catolicilor în Moldova este ilustrată prin formula de „secol defavorabil" de unii istorici[52].

---

[42] Ștefan Plugaru, Teodor Candu, *op. cit.*, p. 25.
[43] Dimitrie Cantemir, *op. cit.*, p. 355.
[44] Ion I. Nistor, *Istoria bisericii din Bucovina și a rostului ei național-cultural în viața românilor bucovineni*, Editura Septentrion, Rădăuți, 2003, p. XXIII.
[45] Ion I. Croitoru, *Ortodoxia și Apusul în tradiția spirituală a românilor. Unitatea ortodoxiei și apărarea credinței ortodoxe în fața propagandei protestante din secolul al XVII-lea*, vol. I, Editura Cetatea de Scaun, [Târgoviște], [2012], p. 171.
[46] Ștefan Plugaru, Teodor Candu, *op. cit.*, p. 137.
[47] Simeon Reli, *Din viața religioasă și bisericească a Sucevii în secolele XVII-XIX*, Cernăuți. 1931, p. 6.
[48] Dan-Alexandru Popescu, *Putere politică și autoritate religioasă în Europa medievală. Reprezentări ale monarhului creștin în Evul Mediu românesc și în regatul Franței. Studiu comparativ,* Editura Academiei Române, București, 2008, p. 146.
[49] Simeon Reli, *op. cit.*, p. 7.
[50] Dimitrie Cantemir, *op. cit.*, p. 339.
[51] Anton Coșa, *Catolicii din Moldova în izvoarele Sfântului scaun (secolele XVII-XVIII)*, Editura Sapientia, Iași, 2007, p. 200. În schimb puteri ca Rusia (de înțeles dacă ținem cont de relațiile cu ortodoxia), Austria sau Franța le-au interesat puțin despre catolicii din Moldova.
[52] *Ibidem*, p. 203.

În timpul lui Cantemir putem recunoaște și un fenomen de toleranță, deoarece în timpul acestuia, „care nu știa grecește, în biserica Curții, când era Domnul de față, se cânta într-o strană *grecește* (s.n.a.) și în alta românește”[53].

În secolul al XVII-lea persoanele de altă confesiune au scăzut semnificativ, astfel că; în Moldova, catolicismul „ni se prezintă într-o luptă perdută pentru existența cu Biserica ort.-română”[54].

Propaganda catolică, din secolul al XVII-lea nu s-a resimțit la moldoveni[55]. Există cercetători care pun accentul asupra unei importanțe speciale acordate de domn catolicilor, atât din punct de vedere religios cât și politic. Acest fapt este sprijinit pe activitatea preotului F.A. Renzi din Stipite, închis de domn din cauza legăturilor ascunse avute cu polonii[56]. Misionarii catolici au avut un rol bine definit pentru oferirea de informații, pentru pregătirea drumului polonilor[57].

Date despre toleranța domnului aflăm și de descrierea referitoare la locuitoriii Moldovei astfel că armenii, la fel ca romano-catolicii „au și ei lăcașuri sfinte tot atât de mari și tot atât de frumoase ca bisericile ortodocșilor, bucurându-se de liberul exercițiu al credinței lor”. Un statut aparte îl au evreii pentru că sunt obligați să plătească un bir anual diferit și au voie să ridice doar sinagogi din lemn. Credem că acest fapt trebuie analizat prin prisma ocupațiilor lor[58].

Contextul religios al Transilvaniei nu era nici el favorabil credinței, întrucât realitatea cronicilor vremii reflectă faptul că scopul important în politica acesteia era „lupta pentru păstrarea <<pravoslavnicei credințe>> (...) și implicarea în ea a păturilor românești rămase ortodoxe”[59].

Situația moșiilor din Bucovina va fi creionată de Dumitru Valenciuc cu ocazia preocupării asupra „problemelor controversate” privind fondul bisericesc ortodox[60]. Grija domnului față de Biserici și a urmașilor săi se observă și prin intervențiile făcute la mănăstirea Voroneț, scris și în pomelnic[61].

---

[53] Totodată, fără a ne grăbi în ipoteze, acest fapt poate fi pus și pe seama tradiției din Biserică (Z. Pâclișan, *op. cit.*, p. 33).
[54] Simeon Reli, *op. cit.*, p. 7.
[55] Francisc Pall, *Date inedite privitoare la legăturile culturale italo-române din mijlocul veacului al XVII – lea*, extras din „Studii italiene”, VI, București, 1940, p. 24.
[56] Teresa Ferro, *Activitatea misionarilor catolici italieni în Moldova (sec. XVII – XIX*), Editura Academiei Române, București, 2004, p. 11.
[57] *Ibidem*, p. 11.
[58] Dimitrie Cantemir, *op. cit.*, p. 297.
[59] Ioan-Aurel Pop, *Contribuții la istoria culturii românești (cronicile brașovene din secolele XVII-XVIII*), Editura Dacia, Cluj-Napoca, [2003], p. 129. Orientarea istoriografiei contemporane asupra vieții bisericești din Transilvania a fost relifată de studiul Laurei Stanciu (*Între răsărit și apus. Secvențe din istoria Bisericii românilor ardeleni (prima jumătate a sec. al 18-lea)*, Editura, Argonaut, Cluj Napoca, 2008, p. 7-17)
[60] Dumitru Valenciuc, *Fondul bisericesc ortodox român din Bucovina. Probleme controversate*, Biblioteca „MIORIȚA”, Câmpulung – Bucovina, 2010, p. 54.
[61] Andrei Eșanu, Valentina Eșanu, *Mănăstirea Voroneț: Istorie. Cultură. Spirituaitate*, Editura „Pontos”, Chișinău, 2010, p. 132.

Așazămintele bisericești au constituit principalele elemente pentru „iradierea" culturii, deși despre secolul al XVII-lea se poate spune că s-a confruntat cu o „criză a vieții monahale"[62].

Interesul acordat Biseriici de către domn se poate desprinde și din scrisorile pentru readucerea moaștelor în țară și a odoarelor Mitropoliei[63], fără nici un fel de repercusiuni asupra mitropolitului: <<să nu te temi că din partea noastră Ți se va face vreun rău>>. Importanța spiritualității constituite la sfârșitul veacului al XVII-lea are ecou până în vremurile contemporane[64]. Prin interesul față de moaștele Sf. Ioan deducem existența unui viu sentiment religios al moldovenilor[65]. Dimitrie Cantemir vorbește despre tendința superstițiilor moldovenilor ca lipsă a învățăturii[66]. Pulsul vieții relioase a societății moldave este surprins de Dimitrie Cantemir. În viziunea cărturarului moldovenii sunt „foarte mult aplecați spre cele sfinte, aproape până la superstiție"[67].

Nu putem vorbi despre istoria bisericească fără a-i aminti pe „cei mai însemnați mitropoliți în secolul al XVII-lea": Varlaam și Dosofteif[68]. O voce cunoscută pentru Biserica de la sfârșitul secolului al XVII-lea este Episcopul de Rădăuți Lavrentie (1689-1702) ridicat în statutul de episcop de la Bogdana[69]. Fost episcop de Huși (1682-1686) Mitrofan pleacă după episodul capturării mitropolitului Dosoftei și continuă opera tipografică la curtea lui erban Cantacuzino, unde va desăvârși tipărirea *Bibliei de la 1688*, în limba română pentru prima dată[70].

Crizele provocate de expediții au produs pagube importante pentru boieri, iar ajutorul față de locurile de cult s-au diminuat, constituindu-se astfel încă o posibilă cauză pentru cererile de ajutoare de la Bisericile din Răsărit.

Biserica moldovenească trece la sfârșitul secolului al XVII-lea printr-o perioadă în care menținerea și cultivarea relațiilor bisericești erau vitale, fiind dependentă de contextul intern. Chiar dacă se poate considera ca formulă stilistică cererea „să vă îndurați spre noi să ne trimitei ajutor, milă și dar" își are acoperirea în sensul propriu, știindu-se legăturile culturale[71].

Chiar înființarea tipografiei a fost pusă pe seama nevoii Bisericii de a lupta contra celorlalte confesiuni, rolul cărții rezumându-se astfel la întărirea „unității creștin-ortodoxe și propagandă"[72]. În același sens, s-a concluzionat faptul că au existat două direcții ale tipografiilor: una internă de care s-a ocupat Dosoftei, pentru sprijinirea Bisericii și a românilor

[62] IolandaȚighiliu, *op. cit.*, p. 186.
[63] Dimitrie Dan, *op. cit.*, p. 27-28. Abia spre sfârșitul secolului al XVIII-lea moaștele au fost aduse în Moldova (1683) (*Ibidem*,p. 33).
[64] Ion I. Croitoru, *op. cit.*, p. 791.
[65] Doru Radosav, *Sentimentul religios la români. O perspectivă istorică (sec. XVII – XX)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1997, p. 195.
[66] Dimitrie Cantemir, *op. cit.*, p. 341 („ca în cele mai multe ținuturi pe care o învățătură aleasă nu le-a luminat încă, este și în Moldova aplecat spre superstiții").
[67] *Ibidem*, p. 313.
[68] Ioan Lupaș, *op. cit.*, p. 103-108.
[69] Ion I. Croitoru, *op. cit.*, p. 215.
[70] *Ibidem*, p. 253.
[71] Silviu Dragomir, *Relațiile bisericii românești cu Rusia în veacul al XVII-lea(cu trei facsimile)*, extras din Analele Academiei Române, seria II, tom XXXIV, Memoriile secțiunii istorice, București, 1912, p. 141.
[72] Elena Chiaburu, *op. cit.*, p. 123.

ademeniți la religiile reformate și catolică, iar altă direcție a fost cea externă ajutorarea statelor răsăritene ortodoxe[73].

Cotropirile din secolul al XVII-lea au dus la mutații privind rolul bisericilor și mănăstirilor, care se fortifică pentru a juca rol de apărare în contextul vremii. Cercetătorii acestei problematici consideră că moda fortificațiilor vine din Transilvania[74].

Versurile lui Dosoftei despre *Domnii Țării Moldovei* surprind și realitatea documentelor. Însă, nu vom ține cont doar de acest element, ci propunem să evidențiem și atitudinea acestuia față de domn și realitățile țării pentru găsi un posibil răspuns la renunțarea de a se întoarce: „Dară vinovat cine-i, domnul au-i țara,/Cându-i astăz Moldova de toată ocara?/Jecuită, prădată, stricată și arsă”[75].

Cu toate că versurile surprind un context dezolant pentru Biserică („De nu mai au în țară popii așezare./Că lor le este ciuca de tot să le-agiungă”), orice direcție trebuie trasată ținând cont de vremurile prin care trecea țara și nu concluzionat raportându-ne doar la stări de imposibilitate de intervenție ale domniei[76].

Tot din versurile lui Dosoftei nu putem să desprindem decât o atitudine de cumpătare privindu-l pe domn („Și lui Constantin-vodă Dumnezeu i-a face/Locul în rând cu svinții, precum i să place”), asemănătoare cu cea în care invocă pe „craiul Poloniei”[77].

Putem îngădui că Dosoftei a intuit firea domnului, fapt care reise din versurile acestuia: „Și cu boierii țărâi gând de bine s-aibă./Să poată trăi țara cu bună oslabă”[78]. Reținând și esența acestor versuri se poate întări ipoteza privind nevoia mitropolitului de a fi cumpătat în privința revenirii în țară. O astfel de presupunere este strâns legată de opțiunea domnului pentru relațiile cu Imperiul Otoman, fapt care nu putea agreat de Biserică.

Cronicarii l-au descris pe Dosoftei prin sintagma „nu era om prostu de felul lui”. Ion Neculce ne prezintă și puterea de cunoaștere a acestuia[79]. Citind cu prudență atitudinea lui Constantin Cantemir față de Dosoftei, pentru o posibilă concluzie echilibrată luăm în calcul și faptul că Neculce a consemnat că „să mâniesé pe cel mitropolit și-i făcusă afurisănie de la patrierhii”[80].

În cronicile moldovenești s-a păstrat gestul de a da 50 de pungi cu bani „patriarhului de la Rusalim”, la moartea lui Cantemir vodă. Acest moment poate fi văzut ca o formă de continuitate și păstrarea relațiilor dintre biserici[81]. Atributul de înțelept acordat de cronici domnului Cantemir nu se rezumă doar la vârsta acestuia, ci și la experiența sa[82], la care poate

[73] *Ibidem*, p. 124.
[74] Dan Floareș, *Fortificațiile Țării Moldovei din secolele XIV – XVII*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2005, p. 137.
[75] Dosoftei, *op. cit.*, p. 8.
[76] *Ibidem*, p. 8.
[77] *Ibidem*, p. 8.
[78] *Ibidem*, p. 8, p. 9
[79] „preînvățat, multe limbi știe: elinește, latinește, slavonește și altă adâncă carte și-nvățătură” (Ion Neculce, *op. cit.*, p. 904).
[80] *Ibidem*, p. 904.
[81] *Ibidem*, p. 923 (Antioh Cantemir s-a arătat interesat de activitatea tipografică și a avut grijă de reluarea tipăririi, vezi: Doru Bădără, *Tiparul românesc la sfârșitul secolului al XVII – lea și începutul secolului al XVIII – lea*, Editura Istros, Brăila, 1998, p. 146).
[82] *Ibidem*, p. 899.

contribui și crearea unui echilibru, într-o perioada greu de domnit. Neliniștele omului secolului al XVII-lea puteau fi rezolvate prin credința în Biserică[83].

Înfluența Bisericii, chiar și în viața boierilor are un impact deosebit, fapt ce poate fi desprins din numărul căsătoriilor din secolul al XVII-lea ale boierilor. Peste 70 % dintre boieri s-au căsătorit o singură dată, doar 22 % s-au căsătorit de două ori și numai 4.3 % s-au căsătorit de trei ori[84].

Cu toate că nu s-a remarcat prin gesturi speciale față de Biserică, Constantin Cantemir rămâne ca ultimul domn pământean care a reușit să facă față contextului extern și să se opună cu îndârjire condiției dedusă din vorba cronicarului „sub vremuri". Prin lumina pe care am încercat să o aruncăm asupra vieții religioase din timpul lui Constantin Cantemir, se impune concluzia că perioada analizată nu reprezintă domnia de tranziție către alte epoci, ci domnia care păstrează se adaptează la tranziție, prin echilibru.

BIBLIOGRAPHY:

Izvoare editate și lucrări speciale

Candu, Teodor, *Târgul Lăpușna – parte a domeniului Mănăstirii „Sfântului Ioan Gură de Aur" din Iași. Documente privitoare la istoria târgului Lăpușna (1694-1813)*, Chișinău – Lăpușna, 2014.

Călători străini despre Țările române, vol. III, îngrijit de Maria Holban, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.

Cantemir, Dimitrie, *Descrierea Moldovei*, traducere după originalul latin de Gh. Guțu, Introducere de maria Holban, Comentariu istoric de N. Stoicescu, Studiu cartografic de Vintilă Mihăilescu, Indice de Ioana Constantinescu, Notă asupra ediției de D. M. Pippidi, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1973

Idem, *Viața lui Constantin Cantemir*, text stabilit și tradus de Radu Albala, Introducere de Giurescu, Constantin, Editura Minerva, București, 1973.

Chelcu, Cătălina, *Statutul juridic al instituției domniei în Moldova oglindit în izvoare narative românești și străine (sec. XVII)*, în Veniamin Ciobanu (coord.), „Raportul putere centrală – factori politici interni reflex al statutului juridic al principatelor române (sec. XVII – XVIII)",Editura Junimea, Iași, 2006.

Chiaburu, Elena, *Tipografia din Moldova și lumea ortodoxă în secolul al XVII – lea*, extras din „Anuarul Institutului de Istorie <<A. D. Xenopol>>", tom XXXVII, 2000.

Cicanici, Olga, *Aspecte din viața robilor de la mănăstirea Secul în veacurile XVII – XVIII*, extras din „Studii și articole de istorie", X, București, 1967.

Coșa, Anton, *Catolicii din Moldova în izvoarele Sfântului scaun (secolele XVII-XVIII)*, Editura Sapientia, Iași, 2007.

[83] Șarlota Solcan, *Societatea românească din secolul al XVII-lea în izvoarele de expresie maghiară*, Editura Universității din București, [București], 2000, p. 253.
[84] *Ibidem*, p. 167.

Croitoru, Ion I., *Ortodoxia și Apusul în tradiția spirituală a românilor. Unitatea ortodoxiei și apărarea credinței ortodoxe în fața propagandei protestante din secolul al XVII-lea*, vol. I, Editura Cetatea de Scaun, [Târgoviște], [2012].

Dan, Dimitrie, *Dosoftei mitropolitul Moldovii*: *1624-1696. Schiță biografică cu ilustrațiuni și un anex al inventariului odoarelor Metropoliei Moldovii făcut de Dosoftei în 22 octomvrie 1686*, Tipografia Mitropoliei Silvestru, Cernăuți, 1927.

Dan Floareș, *Fortificațiile Țării Moldovei din secolele XIV – XVII*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2005.

Documente istorice tecucene (sec. al XVII – lea), vol. I, identificare, selecție, transcriere, cuvânt înainte și indice de Ștefan Andronache, Biblioteca Municipală Tecuci, 2001.

Dosoftei, *Opere*, I, Ediție critică de N. A. Ursu, Studiu introductiv de Al. Andriescu, Editura Minerva, București, 1978.

Doru Radosav, *Sentimentul religios la români. O perspectivă istorică (sec. XVII – XX)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1997.

Dragnev, Demir, *Istorie și civilizație medievală și modernă timpurie în Țările Române (Studii și materiale)*, Editura Cartdidact-Civitas, Chișinău, 2012

Eșanu, Andrei, *Chișinău file de istorie. Cercetări, documente, materiale*, Editura Museum, Chișinău, 1998.

Idem, Eșanu, Valentin, *Mănăstirea Voroneț: Istorie. Cultură. Spirituaitate*, Editura „Pontos", Chișinău, 2010.

Grigoraș, N., *Abuzurile și corupția membrilor aparatului de stat feudal din Moldova (sec. XV – XVII)*,extras din „Anuarul Institutului de Istorie <<A. D. Xenopol>>", XVIII, 1971.

Lupaș, Ioan, *Istoria Bisericescă a românilor ardeleni*, Editura și tiparul tipografiei arhiedecezane, Sibiu, 1918.

Ferro, Teresa, *Activitatea misionarilor catolici italieni în Moldova (sec. XVII – XIX*), Editura Academiei Române, București, 2004.

Neculce, Ion, *Letopisețul Țării Moldovei de la Dabija vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat și O samă de cuvinte*, în „Marii cronicari ai Moldovei (Grigore Ureche, Miron Costin, Nicolae Costin, Ion Neculce)", ediție, studiu introductiv, glosare, repere istorico-literare de Gabriel Ștrempel, Editura Academiei Române, București, 2003

Niță-Danielescu, Daniel, *Războaiele dintre ruși și turci din secolul al XVIII-lea și implicațiile lor asupra bisericii ortodoxe române din Moldova*, Editura Universități „Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2009

Nistor, Ion I., *Istoria bisericii din Bucovina și a rostului ei național-cultural în viața românilor bucovineni*, Editura Septentrion, Rădăuți, 2003.

Pall, Francisc, *Date inedite privitoare la legăturile culturale italo-române din mijlocul veacului al XVII – lea*, extras din „Studii italiene", VI, București, 1940.

Pâclișan, Z., *Biserica și românismul. Studiu istoric*, Cluj, 1910.

Plugaru, Ștefan, Candu, Teodor, *Episcopia Hușilor și Basarabia (1598 – 1949). Istoric și documente*, Editura PIM, Iași, 2009.

Podgoreanu, Anca (redactor responsabil), *Dosoftei (1624-1693). Biobibliografie*, București, 1974.

Pop, Ioan-Aurel, *Contribuții la istoria culturii românești (cronicile brașovene din secolele XVII-XVIII*), Editura Dacia, Cluj-Napoca, [2003].

Popescu, Dan-Alexandru, *Putere politică și autoritate religioasă în Europa medievală. Reprezentări ale monarhului creștin în Evul Mediu românesc și în regatul Franței. Studiu comparativ,* Editura Academiei Române, București, 2008.

Reli, Simeon, *Din viața religioasă și bisericească a Sucevii în secolele XVII-XIX*, Cernăuți. 1931.

Silviu Dragomir, *Relațiile bisericii românești cu Rusia în veacul al XVII-lea(cu trei facsimile)*, extras din Analele Academiei Române, seria II, tom XXXIV, Memoriile secțiunii istorice, București, 1912.

Solcan, Șarlota, *Societatea românească din secolul al XVII-lea în izvoarele de expresie maghiară*, Editura Universității din București, [București], 2000.

Stanciu, Laurei, *Între răsărit și apus. Secvențe din istoria Bisericii românilor ardeleni (prima jumătate a sec. al 18-lea)*, Editura, Argonaut, Cluj Napoca, 2008.

Stănciulescu-Bârda, Al., *Studii și documente privind istoria României (Banatul. Aspecte juridice și canonice)*, vol. II , Prefață Nicolae Dură, Editura SITECH, Craiova, 2010.

Țighiliu, Iolanda, *Societate și mentalitate în Țara Românească și Moldova. Secolele XV-XVII*, Editura Paideia,[București],[1997].

Urechia, V. A., *Un nou document de la Constantin Cantemir Vodă*, extras din „Analele Academiei Române", seria II, tom XVII, Memoriile secțiunii istorice, București, 1895.

Valenciuc, Dumitru, *Fondul bisericesc ortodox român din Bucovina. Probleme controversate*, Biblioteca „MIORIȚA", Câmpulung – Bucovina, 2010.

Vicovan, Ion, *Filantropia în Moldova*, în Nicolae Dascălu (coord.), „Hristos în Moldova; Antologie de documente și studii privind Mitropolia Moldovei, 1401-2001", vol. I, Editura Trinitas, Iași, 2001

IS A PSYCHOHISTORICAL RESEARCH OF THE ROMANIAN GULAG NECESSARY?

Dumitru-Cătălin Rogojanu

PhD, Postdoct Researcher, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureș

Abstract: In this article we have brought into discussion the topic of the necessity of a psychohistorical research of the Romanian Gulag, identifying some relevant aspects of such an analysis. We have sought to identify elements that make psychology and history intertwine, we have highlighted the benefits that this type of investigation can bring in interpreting traumatic events in the prison universe. Towards the end of our scientific endeavor we signaled the necessity of some psychobiographies of the rulers of the communist regime and of some major figures of Romanian torturers.

Keywords: psychohistory, psychobiography, Romanian Gulag, torturers, psychoanalysis, Freud.

În ultimii ani discursul istoric occidental a suferit schimbări semnificative, atât ca teme de cercetare, cât şi ca metode de investigare şi direcţii de interpretare. O abordare consistentă, introspectivă care urmăreşte o profundă interpretare[1] vine din partea psihoistoriei, care destructurează concepţia rankiană că istoria trebuie scrisă „aşa cum a fost" şi propune noi înţelesuri ale scrisului istoric[2].

Cât priveşte sondarea dintr-o perspectivă psihoistorică a Gulagului românesc, se pot aduce în discuţie câteva aspecte ce ţin de: 1. „sensibilitatea" cercetării unui astfel de subiect care poate provoca polemici; 2. până în acest moment puţini istorici români au catadicsit să uziteze psihoistoria în preocupările lor, ceea ce denotă o oarecare neîncredere în acest tip de demers, dar şi o „repulsie" faţă de ceea ce nou în materie de istorie; 3. ipotezele psihoistorice propuse ar putea să combată, sau să completeze viziunea istorică veche, de multe ori cantonată în diacronism şi descriptivism; 4. cu certitudine numai prin intermediul psihologiei, dar şi al altor discipline umaniste, se pot examina intedisciplinar teme precum universul comcentraţionar comunist.

Trebuie spus că Freud a fost cel care s-a focusat pe analizarea forţelor iraţionale şi inconştiente care determină în mare parte comportamentul uman şi că aceste fenomene iraţionale urmau anumite legi care puteau fi înţelese raţional[3]. Aceste elemente, dar şi configuraţia de caracter a omului erau „reacţii la influenţele exercitate de lumea exterioară şi,

[1] Lucian Popescu, *Cunoaşterea istorică în civilizaţia occidentală: studii dincolo de Privirea Suverană*, Cluj-Napoca: Casa Cărţii de Ştiinţă, 2008, p. 189.
[2] Vezi subcapitolele VI. 3. Coordonate teoretice şi metodologice ale istoriei şi psihoistoriei (pp. 157-161) şi VI. 4. Consideraţii istorice şi psihoistorice ale torţionarismului comunist românesc (pp.162-165) la Dumitru-Cătălin Rogojanu, *Imaginea torţionarului comunist reflectată în memorialistica universului concentraţionar românesc (1947-1989)*, Târgovişte: Cetatea de Scaun, 2014.
[3] Eric Fromm, *Frica de libertate*, traducere de Magdalena Măringuţ, Bucureşti: Teora, 1998, p. 16.

în mod special, de cele ce se petrecuseră în prima copilărie”[4]. Deşi psihoistoria este anacronică deoarece interpretează trecutul prin prisma prezentului[5], totuşi „psihanaliza are propria sa evoluţie internă. Ca metodă de observaţie, ea are nevoie de istorie; ca sistem de idei ea face istorie”[6].

Psihoistoricul observă într-un mod subtil şi într-o „nouă lumină” („in a new light”) motivaţiile umane, poate frapa prin interpretările pe care le oferă unor evenimente istorice, spre deosebire de istoricul tradiţional care se bazează pe documentele de arhivă şi vede procesul istoric unul raţional şi independent de ideile şi acţiunile ce au mai degrabă legătură cu inconştientul[7].

Practic, după cum susţine Bruce Mazlish, psihoistoria caută să aplice istoria asupra psihanalizei, dar se produce şi o reexaminnare a conceptelor psihanalitice în lumina schimbărilor istorice[8]. Astfel, psihoistoria reprezintă un „dialog” între psihanaliză şi istorie, de care ambele discipline pot beneficia reciproc, prin completarea unei dimensiuni psihologice asupra datelor istorice, iar psihanaliza, prin adăugarea unor informaţii istorice concrete asupra legilor generale ale comportamentului uman[9].

În plus, psihologul Hans Meyerhoff a susţinut cu convingere că psihanaliza este în mod intrinsec istorică, utilizând metoda istorică în cercetarea comportamentului uman, o abordare care se baza pe ideea că „ştim pacientul, atunci când ştim istoria sa”[10].

Aplicând aceste constatări psihoistorice asupra spaţiului carceral comunist putem spune că nu avem cum să ştim ceea ce s-a întâmplat în acel sistem represiv dacă nu cunoaştem psihologia conducătorilor şi a torţionarilor. Istoria este facută de oameni şi este necesar să studiem psihicul acestora, să identificăm iraţionalul din ceea ce pare raţional şi istoric, să intrăm în psihologia documentelor şi a oamenilor care au fost implicaţi în evenimentele istorice.

Istoria comunismului românesc per ansmblu trebuie supusă unei explorări de ordin psihologic, iar istoricii, alături de psihologi, ar trebui să găsească un răspuns comun la întrebarea: cum a fost posibile astfel de evenimente istorice odioase, precum Experimentul Piteşti. Mai poate oare doar istoria să ne ofere explicaţii convingătoare despre traumele fizice şi psihice din Gulag, sau este nevoie de interpretări psihanalitice? Cei care au pus bazele aparatului de represiune comunist erau în toate facultăţile mintale, sau unii dintre ei aveau dereglări psihice care şi-au pus amprenta asupra comportamentului lor. Încă nu s-a studiat cu grijă nici dacă copilăria, familia, evenimentele traumatice care au legătură cu supliciatorii au constituit elemente care au determinat transformarea lor negativă în cadrul închisorilor şi penitenciarelor comuniste.

---

[4] *Ibid.*
[5] Lucian Popescu, *op.cit.*, p. 191.
[6] *Ibid.*
[7] Joseph E. Illick, „Some Thoughts on Psychohistory” in *Political Psychology*, vol. 4, no. 4 (dec., 1983), p. 760., disponibil la http://www.jstor.org/ , accesat: 5 iunie 2015.
[8] Bruce Mazlish, In Search of Nixon: A Psycho historical Inquiry (Baltimore, 1973), p. 151., apud. Richard W. Noland, “Psychohistory, Theory and Practice” in *The Massachusetts Review*, vol. 18, no. 2 (Summer, 1977), pp. 296, disponibil la http://www.jstor.org/ , accesat: 5 iunie 2015.
[9] Richard W. Noland, *op. cit.*, p. 296.
[10] *Ibid.* pp. 296-297.

De asemenea, ar fi binevenite în spectrul istoriografiei româneşti *psihobiografii* serioase ale unor lideri precum: Gheorghe Gheorghiu-Dej sau Nicolae Ceauşescu sau ale unor torţionari celebri ca Alexandru Vişinescu, Gheorghe Enoiu, Gheorghe Crăciun, etc.; acestea putând urmări aspectele legate de personalitate, de motivaţiile psihice ce le-a influenţat deciziile politice sau tratamentul dur aplicat deţinuţilor.

În cazul unor conducători comunşti sau nazişti ca Stalin, Troţki, Mao, Lenin, Hitler sau alţii, au fost efecutate cercetări psihoistorice ce au evidenţiat caracterul „anal" ce se caracterizează prin narcisism, impulsivitate, comportamente ciclice, cum ar fi alternarea perioadelor comportamentale puternic active, maniacale, cu perioadele letargice, depresive[11].

Din mai multe psihobiografii ale unor personalităţi politice s-au putut extrage informaţii legate de obiectivele urmărite, cum au obţinut puterea, cum au utilizat-o şi cum i-au manipulat pe oameni în vederea atingerii obiectivelor, modelul de carieră şi stilul politic adoptat, modele personale ce ţin de viaţa privată şi comportamente aparent non-politice[12].

Referitor la închisorile şi penitenciarele comuniste în mod cert au existat membri ai apartului represiv narcisişti, cu un temperament impulsiv, maniacali, care şi-au defulat acumulările psihice tensionate în cadrul torturilor aplicate. Totodată, sadismul a devenit în aceste spaţii carcerale o trăsătură de bază a gardienilor în raportul cu deţinuţii. Sadismul este legat şi de faptul că cel pe care îl supunem maltratării trebuie să-i provocăm durerere şi umilire[13], doar prin deţinerea controlului asupra deţinuţilor, torţionarii îşi satisfăceau orgoliul deţinerii puterii.

Cultul personalităţii, paranoia, megalomania conducătorilor regimurilor comuniste[14] s-a repercutat într-un mod dăunător asupra vieţii de zi cu zi, care era un mic Gulag, dar şi în marele Gulag, reprezentat de lagărele şi închisorile comuniste. După cum observă istoricul francez Stéphane Courtois, caracteristicile psihologice particulare ale conducătorilor comunişti sunt într-o strânsă relaţie cu ceea ce s-a întâmplat într-o manieră abominabilă în închisorile comuniste, luând ca exemplu Experimentul Piteşti[15].

În concluzie, argumentele aduse în favoarea utilizării psihoistoriei în explicarea unor fapte şi evenimente istorice petrecute în închisorile comuniste trebuie să fie amplificate de studii complexe în cadrul unor echipe de cercetare mixte, formate din istorici şi psihologi. Dimensiunea psihoistorică a Gulagului poate oferi explicaţii valide, ce ţin mai mult de o psihologie ce pătrunde în contextul şi dinamica istorică. De altfel, evenimentele istorice sunt şi evenimente psihologice, pentru că în ele sunt implicaţii oamenii. Psihanaliza poate constiutui un punct de introspecţie util istoricilor care se ocupă de sistemul represiv comunist, o nouă viziune ce poate racorda necesităţile istoriografiei româneşti la provocările academice şi ştiinţifice occidentale.

---

[11] David Luck, „A Psycholinguistic Approach to Leader Personality" in *Soviet Studies*, vol. 30, no. 4 (oct., 1978), p. 493, disponibil la http://www.jstor.org/ , accesat: 6 iunie 2015.

[12] *Ibid*., p. 494.

[13] Sigmund Freud, *Opere Esenţiale. Introducere în psihanaliză*, vol. 1, traducere de Ondine Dăscăliţa, Roxana Melnicu, Reiner Wilhelm, note introductive Roxana Melnicu, Bucureşti: Trei, 2010, p. 627.

[14] Stéphane Courtois, *Despre „Experimentul Piteşti"*, disponibil la http://www.experimentulpitesti.org/public/video-clipuri-istorici/, accesat: 7 iunie 2015.

[15] *Ibid.*

Bibliografie:

COURTOIS, Stéphane, *Despre „Experimentul Piteşti"*, disponibil la http://www.experimentulpitesti.org/public/video-clipuri-istorici/

FREUD, Sigmund, *Opere Esenţiale. Introducere în psihanaliză*, vol. 1, traducere de : Ondine Dăscăliţa, Roxana Melnicu, Reiner Wilhelm, note introductive: Roxana Melnicu, Bucureşti: Trei, 2010.

FROMM, Eric, *Frica de libertate*, traducere de Magdalena Măringuţ, Bucureşti: Teora, 1998.

ILLICK, Joseph E., "Some Thoughts on Psychohistory" in*Political Psychology*, vol. 4, no. 4 (dec., 1983), pp. 759-762, disponibil la http://www.jstor.org/

LUCK, David, "A Psycholinguistic Approach to Leader Personality" in *Soviet Studies*, vol. 30, no. 4 (oct., 1978), pp.491-515, disponibil la http://www.jstor.org/

POPESCU, Lucian, *Cunoaşterea istorică în civilizaţia occidentală: studii dincolo de Privirea Suverană*, Cluj-Napoca: Casa Cărţii de Ştiinţă, 2008.

NOLAND, Richard W. "Psychohistory, Theory and Practice" in *The Massachusetts Review*, vol. 18, no. 2 (Summer, 1977), pp. 295-322, disponibil la http://www.jstor.org/

ROGOJANU, Dumitru-Cătălin, *Imaginea torţionarului comunist reflectată în memorialistica universului concentraţionar românesc (1947-1989)*, Târgovişte: Cetatea de Scaun, 2014.

Acknowledgement:

Această lucrare a fost realizată şi publicată prin finanţarea de către Programul Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane, prin proiectul ***„Sistem integrat de îmbunătăţire a calităţii cercetării doctorale şi postdoctorale din România şi de promovare a rolului ştiinţei în societate": POSDRU/159/1.5/S/133652.*** (The research presented in this paper was supported by the European Social Fund under the responsibility of the Managing Authority for the Sectoral Operational Programme for Human Resources Development, as part of the grant POSDRU/159/1.5/S/133652.)

Realitatea istorică şi naraţiune filmică.

Filmul cult al colectivizării româneşti: Desfăşurarea (1954)

Mihaela GRANCEA

Prof. Univ. Dr. Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu

mihaela_grancea2004@yahoo.com

Cuvinte-cheie: realitatea istorică, naraţiunea filmică, colectivizarea românească, chiaburii, ritualistica intrării în colectiv.

Rezumat. *Filmul Desfăşurarea (1954), ecranizarea nuvelei omonime a lui Marin Preda (1952), utilizează o strategie sovietică pentru a identifica duşmanii procesului rapid de colectivizare – chiaburii (kulak în cazul sovietic), ţăranii înstăriţi, cu mai mult de 5 ha de pământ. Această strategie se înscrie în campania de propagandă menţinută de statul român pentru implementarea eficientă a colectivizării, în timp ce moşierii şi reprezentanţii vechiului regim erau înlocuiţi de ingineri şi secretari raionali – noile personaje din filmul românesc din perioada comunistă.*

Desfăşurarea vizează momentul cheie al intrării sătenilor în „colectiv” – eveniment care are loc într-un cadru festiv, „la Sfat”. Acest eveniment decisiv pentru destinul ţăranilor este tergiversat de diverşi factori şi influenţe nefaste, având un scenariu specific unui „thriller comunist” şi un sfârşit fericit pe măsura tensiunii acumulate. Categoriile sociale din perioada comunismului sunt conturate cu ajutorul vestimentaţiei, dar şi prin intermediul relaţiilor familiale.

În subsidiar, este redată lupta din interiorul partidului prin conflictul dintre „linia partidului” şi „deviaţioniştii de dreapta” sau, între cei care erau dedicaţi partidului şi intereselor comunităţii şi cei care „îngreunau” procesul colectivizării. Miza filmului, asemeni altor filme despre colectivizare, este de a induce ideea că ţăranii deţineau liberul arbitru în ceea ce priveşte alăturarea lor la colectivizare, iar ritualistica intrării în colectiv deţine locul central în această ecranizare.

Key-Words: historic reality, filmic narration, Romanian collectivization, *chiaburi*, the ritual of entering the collective.

Abstract. *The film Desfăşurarea (Deployment, 1954), the film adaptation of Marin Preda's short story with the same title, uses a Soviet strategy for identifying the enemies of the rapid collectivization – chiaburi (the Romanian version of the Soviet kulaks), the peasants with more than 5 ha of land. This strategy is part of the propaganda campaign maintained by the Romanian state for the efficient impementation of collectivization, while the reprezentatives of the olf regime were replaced by engineers and regional secretaries – the new characters of the Romanian film from the communist period.*

Desfăşurarea aims at presenting the key-moment of the peasants entering the collective – an event that takes place in a festive environment, at the city hall. This decisive moment for the peasants' destiny is postponed by various factors and nefarious influences, as the script is a specific "communist thriller" and a communist happy-end. The social categories from the communist times are delineated with the help of costumes and family relationships.

In the background, the fight within the communist party is represented, the conflict between those dedicated to the "party line" and the "right wing deviationists" or, between those interested in the communal welfare and those who interfered with the process of collectivization. As other films on collectivization, the film induces the idea that the peasants had the freedom of choice regarding their entering in collectivization, while the ritual of this entrance has a central place in this film adaptation.

Propaganda comunistă prin film a început după naţionalizarea „industriei" cinematografice şi reglementarea sistemului de distribuţie/comercializare a producţiilor româneşti (Decretul 303, 2 noiembrie 1948)[16]. Spre deosebire de filmele sovietice, peliculele româneşti din perioada stalinistă, filmele cu tematică agrară, sunt ecranizări[17]; discursul acestor producţii s-a

[16]http://www.monitoruljuridic.ro/.../**decret**-nr-303-din-3-**noiembrie**-**1948**-pentru.. (accesat în 20 septembrie 2015). Despre reinstituţionalizarea culturii („revoluţia culturală"), implicit a cinematografiei, în comunsim, vezi: Aurelia Vasile, *Le Cinéma roumain dans la période communiste: Représentations de l'histoire nationale*, Editura Universităţii din Bucureşti, 2011; Cristian Vasile, *Politicile culturale comuniste în timpul regimului Gheorghiu-Dej*, Humanitas, Bucureşti, 2011.

[17]În această perioadă, în România, culturnicii şi realizatorii de film sunt obsedaţi de tema veridicităţii scenariului şi de aceea a plasticităţii „decorului". Exigenţele realismului socialist determinau numeroase discuţii, în contextul în care, în cinematografia românească, nu existau încă scenarişti profesionişti. De regulă, scenariile sunt adaptări ale unui text literar. De cele mai multe ori, acestea sunt scrise de autorii naraţiunilor. *În sat la noi*, *Mitrea Cocor*, *Desfăşurarea* sunt ecranizări. Vezi mai multe detalii în Mihaela Grancea, „Revista Film între promovarea ideologiei comuniste şi nevoia de liberalizare a discursului artistic: anul 1956", în Radu Sorin (coord.), *Învăţământul de partid şi şcolile de cadre în România comunistă. Context naţional şi regional*, Ed. Universităţii „Al. Ioan Cuza"din Iaşi, 2014, pp. 255-287.

concentrat pe tema înţelegerii, în spaţiul rural, a proiectului cooperativizării ca proiect social şi ca fundament al construirii unor noi solidarităţi umane. Evident, propaganda care apela şi la afecte, era complementară cu politica de forţă şi represiune a „dictaturii proletariatului". În schimb, filmul sovietic legat de problematica colectivizării a recurs, în perioada interbelică, la mitizarea tehnologiei agricole presupuse de conceptul revoluţiei agrare (vezi cultul tractorului, combinei şi batozei, al procesorului)[18].

„Antecedentele" filmice

Prima peliculă românească (comunistă) despre ţărani a fost *În sat la noi* (1951)[19] un film de propagandă, o pledoarie pentru comunitatea agrară socialistă ca soluţie a asanării diferenţelor sociale şi a asigurării prosperităţii economice. Deşi, în film se vorbeşte despre lupta pentru eradicarea sărăciei, aceasta este „retuşată". Nimeni nu pare să trăiască suferinţa socială în numele căreia sunt revendicate dreptatea şi egalitarismul; interioarele locuinţelor sunt decente, iar satul, în câteva imagini panoramice, pare înfloritor. Bestia care ameninţă, din interiorul comunităţii, perspeciva „fericirii colective", e chiaburul[20]. Este paradoxal faptul că realizatorii filmului au ocultat sărăcia, prezentată sugestiv, mai târziu, în *Desfăşurarea* (1954) şi *Vânătoarea de vulpi* (1980). Happy-endul comunist determinat de înscrierea în GAC (Gospodarie Agricolă Colectivă), este asigurat de două episoade filmice referenţiale, secvenţe ale feritilităţii: o nuntă la care toată lumea „cântă, râde şi dansează" în ritmurile muzicii

[18] Vezi filmele cult al cooperativizării sovietice: Seghei Eisenstein, *Staroe I novoe/Gheneralnaia linia* (1929); Aleksandr Dovjenko, *Zemlia/ Pământ* (1930).

[19] *La noi în sat* (scenariu: Petru Dumitriu, adaptare a nuvelei sale *Nopţi de iunie*; imaginea: Wilfried Ott; George Grigoriu; regia: Jean Georgescu, Victor Iliu; muzica: George Grigoriu; actori în roluri principale: Constantin Ramadam, George Manu; 1951).

[20] În satul Măgura, Dumitru, fiul chiaburului Ilie Scăpău, îl ucide, într-un acces de furie, pe moş Ion Lepădat, participant la răscoală din 1907, vârstnic care – îndrumat şi de fiul său Ionică, membru de partid – se dedicase colectivizării. Mijlocaşul Pantelimon se hotărăşte, după moartea lui Ion, să intre şi el în cooperativă şi să-şi dea fiica de nevastă lui Mihăilă (argatul lui Scăpău, intrat în biroul organizaţiei locale de partid), pe care Leana îl iubeşte, şi nu criminalului Dumitru, demascat de un alt ţăran şovăitor. Finalul este, desigur, fericit: ucigaşul e dat pe mâna miliţienilor, în timp ce nuntaştii joacă hora veseli, iar în calitate de preşedinte al GAC-ului este aleasă o femeie. Şi aici, se respectă astfel, experienţa filmică sovietică. În filmul sovietic, femeia joacă un rol semnificativ în construirea socialismului. Ea, alături de tractor era emblema transformării socialiste a agriculturii. Proiectul partidului a fost explicat de Ionică Lepădat, pentru săteni şi pentru public; el face o sinteză pe care o prezintă atât la o şedinţă preparativă, precum şi la înmormântarea tatălui său (ceea ce este, cel puţin, nepotrivit şi hilar): „Ne sprijinim pe ţărănimea săracă, strângem alianţa cu ţărănimea mijlocaşă şi ducem o luptă neîntreruptă împotriva chiaburimii[…]Vă stă în ajutor clasa muncitoare şi-o lume-ntreagă, cu zeci de ţări şi de popoare, şi-n fruntea lor Uniunea Sovietică…". Vezi https:// www.youtube.com/watch?v=NOl2EerT3W0

populare interpretate de profesionişti îmbrăcaţi în impecabile, aproape luxuriante, costume tradiţionale; câmpul pe care se leagănă lanurile cu spice grele de grâu (în general, în filmele de propagandă, „peisajele" naturale şi umane este reprezentate idilic şi etnografic)[21].

În schimb, în *Mitrea Cocor*[22] sunt urmărite metamorfozele sociale ale comunităţii rurale (satul Malu Surpat) de la satul diferenţei sociale văzută ca fenomen transistoric şi represiv (când se adresează moşierului şi administratorului său, ţăranii îi numesc „boier", respectiv „logofăt") la obştea armoniei sociale şi al speranţei presupuse de aplicarea refomei agrare (1945).

Concret, în film, schimbările sunt legate de evoluţia personalităţii adolescentului, apoi a tânărului Mitrea Cocor. Acesta, în câţiva ani, cunoaşte mai multe schimbări de status: copil orfan şi analfabet urgisit de fratele care îi vânează moştenirea, rebel fără cauză, argat timp de 7 ani la moşierul Cristea Trei-Nasuri, militar în termen indignat de sistemul abuziv din armată, soldat pe frontul celui de al Doilea Război Mondial, „revoluţionar de profesie" implicat în aplicarea reformei agrare. Dar, în aceste spaţii ale suferinţei – moşia, armata, războiul – Cocor a legat prietenii de idei, precum camaraderia „iniţiatică" cu munctorul Cerneţ şi cu „profesorul" care îl converteşte la cauza comunistă. Experienţei de pe Frontul de Est, o experienţă mistificată în film, Mitrea îi datorează „iluminarea"(căzuse prizonier la ruşi, având astfel „oportunitatea" de a cunoaşte direct de la sursă dogma şi practica stalinistă). Mistificarea, prezentă timp de decenii în istoriografia comunistă, se referă, în primul rând, la voluntariatul Diviziei Tudor Valdimirescu, structură militară alcătuită din militari şi ofiţeri luaţi prizonieri de sovietici; chipurile, din admiraţie pentru Stalin şi pentru transformarea socialistă a satului (cultul lui Stalin, clubul rural, colhozul, etc) aceştia vor să lupte împotriva fascismului şi să fie, în România eliberată de acesta, „misionarii" modelului comunist; se ştie, că Stalin a organizat astfel de divizii în 1943, pentru Polonia şi România, tocmai pentru a avea instrumentele necesare pentru stalinizarea acestor ţări. Românii care au ales o astfel de înregimentare au încercat să scape de Gulag. Mitrea Cocor se va înscrie în această divizie. Apoi, filmul rulează rapid secvenţe de istorie: „Întoarcerea armelor"

[21] Imaginea holdelor bogate ca secvenţă finală de film, imagine a pradisului comunitar, este inspirată din filmele sovietice mai înainte menţionate.

[22] *Mitrea Cocor* (ecranizare după romanul omonim scris de Mihail Sadoveanu şi publicat în 1949; scenariu: Valeria Sadoveanu, Profira Sadoveanu; regia: Marietta Sadova, Victor Iliu; imaginea: Wilfried Ott; muzica: Sabin Drăgoi; în rolul principal: Septimiu Sever; premiera în 1952). Operă de propagandă politică inspirată, se pare, de retorica filmică şi abordarea estetică din *Незабываемый 1919 год (Stalin in 1919)*, peliculă realizată în 1951– http:// www.youtube.com/watch?v=Qxvg_5JkFxA (accesat în 21 septembrie 2015). În cinematografe a fost difuzată din 1952.

din 23 August 1944 (în peliculă se vorbeşte, cu încântare, despre încheierea armistiţiului cu ruşii), intrarea ţării în operaţiunile de pe frontul de Vest. După terminarea războiului şi legiferarea reformei agrare, Mitrea Cocor ajunge în satul său ca să organizeze împărţirea pământului, acţiune cu semnificaţie oarecum sacrală. Nu se va vărsa sânge. Ne este oferit un alt happy-comunist deplin: Mitrea Cocor, în uniformă militară, participă la plugăritul presupus de împărţirea pământului. Ultimele imagini îl surprind „în sânul familiei" sale (un clişeu cinematografic sovietic); soţia Nastasia şi pruncul ne surâd fericiţi. Mitrea Cocor pare iluminat de credinţa în viitor şi rosteşte câteva cuvinte care sugerează că orizontului s-a limpezit, căci acum ţăranii „ştiu cine le sunt prietenii, dar şi duşmanii". În plan îndepărtat, sătenii, demobilizaţii sănătoşi sau invalizi, întorc brazda. În acelaşi grup, moşierul şi primarul îşi consumă pedeapsa, arând alături de aceştia. Aceste ultime cadre se desfăşoară pe fondul muzical asigurat de prelucrarea simfonică a unor cântece populare româneşti legate de tema aratului[23].

Desfăşurarea, film-cult ale propagandei staliniste

Desfăşurarea[24] este unul dintre puţinele filme-cult ale culturii comuniste din România. Pelicula prezintă, din perspectivă oficială, confruntarea dintre adepţii proiectului colectivizării (îndeosebi, proletari agricoli şi ţărani cu pământ puţin) şi cei care se opuneau – cu toate mijloacele de care dispuneau – acestei „revoluţii agrare"; cei din

[23]Vezi *Toate plugurile ară* interpretat de Miron Neagu, în anii '30; este o versiunea urbană a unui doine vechi ardelenesţi. Vezi http://www.versuri.ro/ (accesat în 10 iulie 2015). Vezi şi https://www.youtube.com/watch?v=uIE5C9iX_Iw(accesat în 21 septembrie 2015).

[24] *Desfăşurarea* (scenariul: Marin Preda după nuvela sa omonimă apărută în 1952; regia: Puiu Călinescu; actori principali: Colea Răutu, Graziela Albini, Ernest Maftei, Ştefan Ciobotăraşu, George Demetru, Toma Dimitriu, Fory Etterle, Nucu Păunescu, Vasile Tomazia; filmările exterioare s-au realizat la Snagov, Izvorani, Cioflinceni, Tântova și Ciorogârla, iar interioarele la Buftea; premiera filmului: în1954). Filmul a fost considerat, în perioada comunistă, un model de transpunere a unui text literar. Marin Preda în eseul *Un semn de întrebare* („Luceafărul", nr. 37/12 septembrie 1970), a dezvăluit faptul că a scris nuvela *Desfăşurarea* (în primăvara anului 1952) la sugestia unui prieten îngrijorat că prozatorul nu avea „opţiuni oficiale energice", nu se impunea ca scriitor dedicat realismului socialist. Textul a a fost apreciat în mediile elitei politice şi culturale. În volumul colectiv „Studii literare. Din literatura noastră nouă" (Bucureşti, ESPLA, 1953), antologie de texte reprezentative pentru discursul cultural oficial, esteticianul N.Tertulian în articolul *O nuvelă remarcabilă* susţine că: „Nuvela lui Marin Preda, *Desfăşurarea*..., este prima noastră operă literară care demască efectele politicii deviatorilor de dreapta, dezvăluie primejdia pe care a reprezentat-o activitatea duşmanilor de clasă oblăduiţi de politica oportunistă a deviatorilor..." (vezi Cornel Ungureanu, *Desfăşurarea între Ana Pauker şi Gheorghiu-Dej*, htpp//www.romlit.ro › Home › Arhivă › 2005 › Numarul 3. html

> urmă, chiaburii, deşi puţini ca număr, erau în competiţie cu primii, urmărind zădărnicirea planului comunist prin manipularea mijlocaşilor. Categoriei chiaburilor[25], le era asimilată, în practica politică a celor care impuneau cooperativizarea, şi masa micilor şi mijlociilor proprietari de pământ care aveau o independenţă economică relativă şi folosea ocazional zilieri la muncile câmpului. Chiaburimea era, conform propagandei, duşmanul proiectului stalinist al cooperativizării agriculturii. După reforma agrară, moşierii dispăruseră, iar proprietarii mici şi mijlocii deţineau aproape 90% din suprafaţa arabilă a României. Ţăranii, cei mai mulţi dintre ei, îşi împlinseră visul de a avea pământ, deci ideea transformării socialiste a agriculturii era greu de asumat. De aceea, propaganda comunistă, conform experienţei sovietice, a încercat să-i convingă pe proletarii agricoli că duşmanii lor erau chiaburii, ţăranii cu mai multe hectare de pământ[26].

De regulă, înscrierea în „colectivă" se realiza la Sfatul Popular, muzica populară fiind lansată „în eter" prin difuzoarele instituţiei; trebuia, ca „desfăşurarea" (înscrierea în GAC) să aibă loc într-un cadru festiv. Oamenii veneau la „Sfat" îmbrăcaţi cu haine bune şi erau, în filmele temei, emoţionaţi sau uşor confuzi. Limbajul acestora este un semn al tranziţiei de la un sistem relaţional la altul. În cadrul oficial, ţăranii folosesc apelativul „tovarăşe", dar în limbajul curent, aceiaşi amestecă familiarismele şi regionalismele cu structuri proprii „limbajului de lemn" de al propagandei de partid; uneori, folositea în comunicare cuvintelor „tovarăş", „domn", precum şi a apelativelor tradiţionale – măi, frate, fa, bă – dă naştere unor fraze hilare care degajă mult umor involuntar. Persiflarea este totodată şi o practică rurală specifică. Deci, contează şi ea ca sursă a umorului. În peliculele cooperativizării (*În sat la noi*, *Desfăşurarea*), timpul social specific ruralităţii este expulzat, căci comunitatea pare concentrată aproape exclusiv pe actul înscrierii în GAC. La „Sfat", sătenii par că aşteaptă mereu ceva, poate o întâmplare esenţială. Această masă este prezentă în filmele despre

[25] Prin termenul de chiabur, inspirat din acela rusesc de culac (кулак), era desemnat un ţăran considerat drept bogat, ţăran care deţinea mai mult pământ decât putea lucra împreună cu familia sa (peste 5 ha de pământ arabil) și folosea muncă salariată (proletari agricoli). Oficial, termenul a fost introdus prin *Rezoluția Ședinței Plenare a C.C. al P.M.R. din 3-5 martie 1949* care prevedea transformarea socialistă a agriculturii, proiect socio-politic de inspirație sovietică. Planul, unul fundamental pentru „victoria" sistemului, se baza pe implicarea țărănimii sărace, pe „alianţa" acesteia cu țărănimea mijlocașă. Procesul presupunea o dinamică specifică impusă de „lupta cu chiaburimea".

[26] Mihai Fulger, *Propaganda în filmul românesc. Ţăranii nu mai vor pământ*, pe *Istoria filmului. Articole*, 18 august 2014, http://www.**istoriafilmului**.ro/**articol**/.../propaganda-in-**filmul**-romanesc-2-**taran**.html (accesat în 21 septembrie 2015).

cooperativizare (*În sat la noi*, *Desfăşurarea, Viforniţa*[27], *Vânătoarea de vulpi*[28]) ca să se sugereze că aceasta este prinsă între cele două tabere, între „constructorii" comunităţii socialiste şi opozanţii deveniţi astfel „duşmani de clasă". De regulă, conform unei logici simpliste, în peliculele mai înainte menţionate, după impactul cu tabăra ostilă proiectului comunist (un nucleu dur şi ameninţător), sătenii mijlocaşi ezitau; unii îşi retrăgeau cererile de înscriere în GAC, renunţau la angajamentul socio-politic şi economic acceptat anterior. De altfel, spre deosebire de alte filme de propagandă, în *Desfăşurarea*, sugestia este supralicitată. Este vorba despre detaliile care exprimă statutul social al personajului: cadrul domestic, vestimentaţia, valoarea obiectelor posedate, alimentaţia, timpul social, relaţiile familiale. Aceste amănunte au fost subliniate pentru a face personajele mai credibile.

În acest sens, cadrul domestic are şi el un rol definitoriu. Astfel, gospodăria lui Ilie Barbu deşi este modestă, săracă chiar, trebuia, în intenţia autorilor filmului, să exprime firescul. Dar, succesiunea de imagini este o „construcţie" care riscă stereotipia. În curte lui Barbu se plimbă liberi o căţea şi puiul ei, iar în casă o pisică nu îşi pierde din ochi stăpâna când aceasta găteşte sau deapănă lână; legume şi ştiuleţi de porumb stau la uscat pe prispă. Ne este oferită şi o secvenţă cu o masă în familie. Un ceaun dă încă în clocot lângă soţii Barbu care mănâncă o fiertură cu mămăligă. Aceasta este o scenă fără iz folcloric. Autenticitatea ei este accentuată de simplitatea şi caracterul practic al mobilierului ţărănesc (masa mică şi rotundă din lemn, scaunele tradiţionale cu trei picioare, poliţa de perete, etc). În schimb, în curtea lui Voicu Ghioceoaia – casa acestuia este nouă, mare şi are un gard înalt, un gard atipic pentru Muntenia rurală – sunt doar câţiva porci graşi (socotitorul Voicu Ghioceoaia era şi samsar; prin el, chiaburul Iancu Enache îşi vindea animalele); în casă, socotitorul deţinea mobilier ostentativ (un uriaş pat matrimonial), radiou, bielouri. În rest, ni se sugerează că la micul dejun, Voicu Ghioceoaia bea vin, după care îşi făcea siesta.

Chiaburii şi mijlocaşii, dar şi membrii de partid, poartă încălţări şi haine orăşeneşti. Ţăranii obişnuiţi sunt desculţi şi se îmbracă sărăcăcios, cu îmbrăcămintea produsă în spaţiul domestic, la războiul de ţesut (cămăşi din in, pantaloni din lână). Reprezentativ ca personaj, pentru

[27] Dramă (scenariu: Petre Sălcudeanu; regia: Mircea Mureşan, regizor aflat la debut; actori în roluri principale: Silviu Stănculescu, Ion Besoiu, Eugenia Bosînceanu, Ernest Maftei; locaţia: comuna Gligoreşti – Cluj; premiera:19.11.1973). Viforniţa, corespondent al vrajbei umane, a încetat după ce activistul care venise să accelereze procesul cooperativizării în comuna a devenit conştient de faptul că trebuie să comunice cu sătenii, să prezinte colectivizarea ca pe o alternativă, nu ca pe un comandament, să ofere săteanului posiblitatea de al alege între a fi proprietar individual sau ţăran colectivist. Filmul se referă la episoade petrecute în 1959, într-un sat din Transilvania.

[28] Scenariul: Dinu Săraru şi Mircea Daneliuc, după romanul *Nişte ţărani* de Dinu Săraru; regia: Mircea Daneliuc, 1984; imaginea: Călin Ghibu; actori principali: Mitică Popescu, Mircea Diaconu, Valeria Seciu, Zaharia Volbea, Aristide Teică, Gheorghe Cozorici; 1980. Dramă socială şi istorică despre dispariţia ţărănimii tradiţionale ca urmare a cooperativizării forţate.

acest statut social, este Ilie Barbu – ţăranul sărac, desculţ şi cu o singură cămaşă „bună"– eroul naraţiunii filmice. El deţine un hectar de pământ, dar lucrează şi cu ziua[29], are o casă tradiţională, o curte mică şi înfrumuseţată de o gradiniţă de flori, un cal îngrijit cu duioşie, câteva găini, trei oi. Un detaliu spune câte ceva şi despre imaginea de sine a ţăranului. Înainte de a ieşi în sat sau când se duce la autorităţi, Ilie, deşi umbla desculţ, îşi lua pălaria; dar, numai după ce o peria cu grijă. Aceasta era simbolul masculinităţii şi al demnităţii sale.

Desfăşurarea, un fel de thriller comunist

Voicu Ghioceoaia, socotitorul, deşi era membru de partid, este considerat, în peliculă, un exploatator care îşi lucra cele 15 de hectare de pământ arabil cu muncitori sezonieri (10 zilieri pe anul agricol). Voicu Ghioceoaia şi Prunoiu, preşedintele Sfatului Popular, mijlocaşul Trafulică şi chiaburii Enache alcătuiesc un grup de interese. Prunoiu şi Voicu Ghioceoaia sunt imaginaţi, în scenariu, ca

[29]Înainte de a stabili strategia colectivizării, comuniştii au decis realizarea unei recensământ agricol (1948). Conform acestei analize complexe realizate de sociologi prestigioşi, în agricultura românească, după aplicarea reformei agrare impuse prin legea din 23 martie 1945, predominau: "….exploataţiile cu întinderi relativ reduse de pământ. Grupele cele mai numeroase sunt în ordine descrescândă cele ale exploataţiilor cu respectiv 1–3, 3–5 şi 5–10 ha. Exploataţiile de 1–3 ha reprezintă singure mai mult decât o treime din totalul exploataţiilor agricole din R.P.R. Luate împreună cu exploataţiile de 3–5 ha, ele totalizează aproape 2 milioane din cifra de 3,1 milioane a exploataţiilor agricole. Dacă se mai adaugă şi exploataţiile de 5–10 ha proporţia depăşeşte trei sferturi din totalul exploataţiilor. Dintre cele două grupe mărginaşe: ale exploataţiilor sub 1 ha şi ale exploataţiilor de peste 10 ha, întâia este importantă numărând peste 500.000 exploataţii, a doua mai redusă ne atingând cifra de 200.000. Exploataţiile cu peste 50 ha sunt în număr de 14.120. În compunerea tuturor acestora intră neapărat viile, pădurile şi celelalte categorii de terenuri care n-au căzut sub prevederile reformei agrare, iar cea mai mare parte dintre ele aparţin statului şi persoanelor morale de drept public şi privat".Vezi Anton Golopenţia, P. Onică, *Recensământul agricol din Republica Populară Română. 245 ianuarie 1948. Rezultate provizorii*; noi am folosit un extras: A. Golopenţia, Sanda Golopenţia, *Opere complete*, vol. II: *Statistică, demografie şi geopolitică*, Ed. Enciclopedică, Ed. Univers Enciclopedic, 1999 p. 483, http:/www.sas.unibuc.ro/uploads_ro/1147/55/AG48b.RECENS_AGRICOL.pdf. În acest context, conform evaluărilor, un numar mare de ţărani fără pământ (proletari agricoli/zilieri, 18% din populaţia rurală activă) sau cu pământ puţin (cei care deţineau 1-3 ha) nu îşi puteau acoperi necesităţile economice şi obligaţiile faţă de stat. De aceea, micii proprietari rurali înainte de legea din 3 septembrie 1947, lege care a interzis exploatoarea forţei de muncă în agricultură, luau pământ în arendă ("în parte"). "S-a constatat că terenurile luate în arendă, dijmă şi primite în folosinţă reprezentau în 1946/47 peste 1 milion hectare, adică aproape 6% din suprafaţa totală a exploataţiilor şi peste 10% din terenurile agricole"(*op. cit.*, p. 486). Această analiză făcută doar la doi ani după aplicarea reformei agrare, timp în care efectele acesteia nu aveau să apară încă, părea să acrediteze ideea că acest sistem de proprietate nu era profitabil. Oricum, ideea reformei agrare a fost pentru comunişti o strategie politică de scurtă durată menită să le asigure acestora un anumit capital socio-politic necesar în proiectul confiscării totale a puterii. De fapt, transformarea socialistă a agriculturii oferea statului posibilitatea de a controla producţia agricolă, distribuţia acesteia, investiţiile. Evident, recensământul nu lua în calcul factorul subiectiv, individualismul ţăranesc tradiţional, dorinţa de a poseda pământ.

feudali ai locului (au manipulat sistemul cotelor la stat[30], s-au îmbogăţit şi plănuiesc confiscarea conducerii viitoarei cooperative agricole de producţie). Cei doi corupţi au şi un plan de rezervă în cazul în care consiraţia lor ar fi eşuat. Dacă nu vor reuşi să deţină puterea în comunitate, vor încerca să desfacă GAC-ul. Prima problemă spinoasă este, pentru ei, alegerea preşedintelui viitorului proiect social şi politic, un om care să le fie favorabil. Filmul este, în acest sens, şi povestea construirii de strategii pro şi contra colectivizare. Cei doi şi susţinătorii lor făceau propagandă („admosferă") persuasivă împotriva „desfăşurării"(înscrierii în GAC). Vedem cum reprezentantul administraţiei locale, Prunoiu, este manipulat, corupt şi compromis de chiaburi. În acest contex, omul administraţiei era, conform scenariului, şi în ton cu luptele intestine din partid, un „deviaţionist de dreapta".

Ilie Barbu, săteanul care devine eroul pozitiv al satului, un personaj eponim, zâmbeşte fericit numai când se gândeşte la proiectul colectivizării chiar dacă acesta presupune să îşi dea calul pe care îl îngrijea cu duioşie. El surprinde atitudini, dar şi întâlnirea secretă dintre socotitor şi un chiabur, fapte care îl fac să îl suspecteze pe primul, de ipocrizie şi de pactizare cu „exploatatorul". Bănuielile îi devin certitudini când socotitorul încercă să îl căştige de partea sa promiţându-i postul de magazionier din structura viitoarei cooperative. Cum Ilie refuză să colaboreze cu cei care l-au exploatat, Gheocioaia recurge la ameninţări. Ilie nu se lasă intimidat. În acest context, cei din grupul care au încercat să confişte conducerea cooperativei, contraatacă. Inflenţează sătenii ca să renunţe la „desfăşurare", mai ales când pentru definitivarea procesului a sosit, în comună, Ion Ţurlea, cel de al doilea secretar raional. Deci, un reprezentant al autorităţii. Acesta este un „fiu de al satului" şi doreşte să îl „pună" pe Ilie Barbu, fost prieten în copilărie, socotitor al viitoarei cooperative. Acesta din urmă este, din nou, fericit, îşi cumpără o pereche de bocanci noi-nouţi şi se pregăteşte să îl primească, la cină, pe fostul lui prieten (Ţurlea se autoinvitase, iar de fericire, Ilie era să rateze ieşirea pe uşa încăperii în care conducerea filialei de partid, hotărâse să îi dea o noua şansă socială). Pentru cină, el şi nevasta, au ales şi au alergat prin curte, o găină neagră şi grasă.

[30] Oficial se numea „oligaţiune de predare". Pentru a compensa lipsa de alimente din oraşe (în acest mediu, procurarea de bunuri de consum era gestionată prin sistemul cartelelor, *n.n*) plata despăgubirilor de război către URSS, dar și pentru a ruina gospodăriile țărănești înstărite (tatăl meu mi-a spus că sistemul cotelor era atât de împovărător, încât familia s-a a acceptat, cu o oarecare uşurare, înscrierea în GAP, *n.n.*) a fost introdus sistemul cotelor. Prin acesta, țăranii erau obligați să predea statului cea mai mare parte din producția gospodăriilor lor. Astfel, sistemul cotelor a avut ca efect sărăcirea satelor românești în ansamblul lor. Vezi *Comisia Prezidenţială pentru analiza dictaturii comuniste din România. Raport final*, Bucureşti, 2006, p. 426. Sistemul cotelor a fost, după cum am afirmat anterior, un sistem de control parţial al hranei (coopeativizarea a oferit posiilităţi sporite de control a producţie, prelucrării şi distribuirii hranei), dar, mai ales, un mijloc de constrângere a ţăranilor de a renunţa la proprietatea individuală.

O scenă antologică este aceea în care Ilie Barbu achiziţionează şi încearcă o pereche de bocanci negri şi durabili. Îi ia de la un consătean care are atitudini amestecate vizavi de risipa făcută de Ilie prin cumpărarea bocancilor. Mai întâi, „vânzătorul" se miră că Ilie îşi permite să dea o oaie pe încălţări; apoi, văzând înfrigurarea cu care săracul probează bocancii, pare cuprins de empatie. Ilie este mulţumit, ia încălţările cu amândouă mâinile, le încearcă pielea care este maleabilă, dar şi rezistentă, încalţă bocancii pe piciorul gol, muncindu-se cu şireturile care par mai lungi decât se aştepta; este mulţumit că i se potrivesc şi se îndreaptă mândru spre Sfat[31]. Episodul încercării bocancilor de către Ilie Barbu a fost un episod frecvent apreciat în critica de specialitate[32], deoarece era expresia distanţei sociale înainte de transformarea socialistă a agriculturii, dar şi a speranţei marginalului într-un viitor egalitarist („o vreme a omeniei", după cum spune personajul în una din ultimele imagini ale filmului). Pe de altă parte, această secvenţă de viaţă rurală are, în opinia noastră, un uşor iz de mistificare. La sat, vara, mai toţi oamenii „umblau" desculţi. Atât cei bogaţi cât şi cei săraci. Se considera că este sănătos să simţi pământul cald sub tălpi, roua pe degetele picioarelor. In mediu domestic, până târziu, chiar şi în naţional-comunism, copii şi adulţi renunţau la încălţări. E adevarat însă că atunci când mergeau „în centru"(în topografia satelor, acesta era un spaţiu social complex, deci şi loc al instituţiilor administrative), ţăranii se îmbrăcau şi se încălţau decent. În acest context, Barbu era un marginal. Însă exagerată este şi reprezentarea chiaburilor care purtau cu emfază în plină zi, în colbul uliţei satului, baston de orăşean. Această imagine corespunde conceptului de „burghezie rurală", concept utilizat în propaganda epocii.

Dar, lucrurile iau o întorsătură dramatică, deoarece chiaburii şi „duşmanii din interior"(Prunoiu şi Gheocioaia erau membrii ai PMR) au făcut proagandă împotriva „desfăşurării", iar ţăranii au devenit şovăitori, chiar speriaţi; de fapt, ei sunt captivii duşmanilor. Totul debutase cu un episod aparent nesemnificativ. Chiaburii Sandu şi Iancu Enache, la şedinţa de înscriere, au semnat, în silă, pentru comasarea pământurilor lor şi intrarea în GAC. Dar, la ieşirea din cladirea Sfatului, aceştia îl împing pe Ilie care tocmai urca scările respectivului sediu. Barbu, se simte umilit şi cere, cu agresivitate, să fie respectat. În acest context tensionat, intervine şi un telefon de la raion, deoarece primul secretar, îl recheamă pe Ţurlea la centru pentru a da explicaţii despre ceea ce se întâmplă în comună (Prunoiu îi telefonase primului secretar Ion Nicolae, dezinformându-l). În absenţa autorităţii, Ilie Barbu şi comunistul Anghel trebuie să facă faţă reculului colectiv. Socotitorul şi chiaburii vor „să desfacă" proiectul cooperativizării, iar ţăranii consideraţi în scenariu, drept nişte oameni de bună credinţă, dar

[31] O pereche de bocancii în perioada interbelică, dar şi în primul deceniu postbelic, reprezenta o achiziţie scumpă, fiind şi unitate de măsură a muncii prestate de zilieri, de argaţi. Deloc întâmplător, în Transilvania, în zonele din sud-estul regiunii, cei care lucrau ca argaţi în gospodăriile săseşti primeau, pe an, o perche de bocanci. Încălţările, conform „învoielii", făceau parte din simbrie.

[32] Radu Cosaşu, *O veţuire cu Stan şi Bran*, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1981.

naivi, oscilează. Însă, deus ex machina, secretarul Ţurlea se reîntoarce de la centru, iar Anghel şi Ilie se angajează să îi facă pe ţăranii care s-au retras din cooperativă, să se răzgândească. Se urmează astfel „metodologia oficială" a partidului cu referire la convingerea individuală. În film, Ilie se duce, pe seară, la fraţii Ciobanu ca să îi determine să se întoarcă în GAC; dar, duşmanii i-au luat-o înainte şi îi atrăseseră pe unii dintre sătenii oscilanţi, acasă la Trafulică. Ilie, secondat de un alt sătean ataşat de tema colectivizării, merge la casa acestuia ca să îi „recupereze" pe fraţii Ciobanu. Acolo, este însă înjunghiat ca urmare a unei altercaţii cu chiaburul Iancu Enache. Iese însă, din casa „conspiraţiei", rănit şi cu vecinii recuperaţi, dar este, din nou, atacat de duşmanii înarmaţi cu ciomege. Face faţă atacului precum un super-erou; intervine şi miliţia. Filmul se încheie cu o scenă de happy-end comunist, uan „dedramatizantă": deşi rănit, eroul principal, plin de adrenalină şi speranţă declară că începe o epocă nouă („o viaţa nouă"). Nu moare nimeni, duşmanii sunt trataţi ca infractori.

În acest film, ca urmare a repectării importanţei portretului individual impus în nuvelă, toate personajele au substanţă. Astfel se depăşeşte schematismul din primele filme ale cinematografiei comuniste. Chiar şi personajele secundare sunt convingătoare. Astfel, inginerul care face înscrierea în cooperativă este o caricaturizare a intelectualului, este un semidoct, un vârstnic cu aer demodat, fumează pipă şi este amator de mese consistente şi gratuite; este, totuşi, semianalfabet căci confundă prenumele cu pronumele. Scenariştii îl considerau, probabil, reprezentativ pentru intelectualitatea „recuperată" de sistem.

Ion Ţurlea, al doilea secretarul raional a fost construit ca figură luminoasă, exemplară, fiind empatic şi devotat ideologiei comuniste înţeleasă ca religie a omului. Dă sfaturi, e sociabil, ştie să aleagă oamenii potriviţi pentru posturile –cheie din microsistemul politico-administrativ al comunei[33]. El aduce ordinea, creează armonia. Evident, este secondat de alţi activişti de partid, precum „tovarăşul Anghel", secretarul organizaţiei locale de partid, o încarnare a vigilenţei comuniste; Anghel a fost cel care surprinde „devierile de la linia partidului"(evident, pe cele locale)[34]. Scenariştii şi interpretul (actorul Ernest Maftei) i-au realizat un chip îndârjit.

33 În film, tipologia sătească este schematică şi maniheistă: „chiaburii unelteau, ţăranii mijlocaşi ezitau, ţăranii săraci revendicau, iar activiştii raionali rezolvau" precum un panaceu, aproape totul; adică, nedumeririle, ezitările, conspiraţiile, conflictele (Călin Căliman, *Istoria filmului românesc (1897-2000)*, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 2000, p. 153.

34 Filmul prezintă „ciocnirea" petrecută şi la nivel microcomunitar între „linia partidului" şi „deviaţioniştii de dreapta", între cei care lucrau în interesul partidului, al comunităţii şi cei care „îngreunând" procesul colectivizării afectau „progresul general al societăţii". Lupta politica internă care se desfăşura în Partidul Muncitoresc Român este, în manieră subliminală, inserată în discursul filmului *Desfăşurarea*. Vezi şi Cristian Tudor Popescu, *Filmul surd în România mută. Poltică şi propagandă în filmul românesc de ficţiune (1912-1989)*, Polirom, Iaşi, 2011, pp. 85-87. Dacă un membru de partid devia de la linia politică stalinistă era considerat deviaţionist, un fel de „eretic"; deci, un individ mult mai periculos decât un dușman declarat al sistemului. Acuzaţia era formulată şi folosită pentru eliminarea rivalităţii politice. Scenariul denunţării şi judecării

Caracterul personajelor principale este reliefat şi prin intermediul relaţiilor familiale. Astfel, Ilie Barbu şi Gherghina, soţia acestuia, au relaţii fireşti pentru mediul rural (o afecţine zgârcită, dar asumată), respectă diviziunea tradiţională (de gen) din cadrul gospodăriei. Gherghina Ilie este şi confidenta soţului ei, este motorul social al acestuia, are grijă ca Ilie să fie îmbrăcat decent şi determinat. În schimb, „socotitorul" Voicu Ghioceoaia îşi tratează soţia ca pe o posesiune şi o agresează verbal. Cuplul Barbu are un copil, pe Lisandru, care duce la păscut cele trei oi ale familiei. În schimb, Voicu Ghioceoaia şi femeia lui nu au urmaşi. Sterilitatea cuplului de parveniţi pare, în concepţia realizatorilor peliculei, un efect al opţiunile sociale nejustificate.

Ce salvează acest film tezist? Verosimilitatea unor personaje şi a condiţiei lor, vezi mai ales Ilie Barbu, un ţăran sărac, dar dornic să îşi conserve demnitatea. Universul său domestic este viu, reprezentativ pentru lumea rurală de după cel de al Doilea Război Mondial. Personajul are „identitate civilă"[35]. Poate şi dimensiunea epică de tip tradiţional, dimensiune fundamentată pe scenariul realizat de Marin Preda şi Paul Călinescu după naraţiunea *Desfăşurarea*, dialogurile şi replicile ironice cu funcţie retardativă în sistemul comunicarea, folosirea inteligentă a planurilor filmice (vezi planul apropiat pe bocancii achiziţionaţi de Ilie Barbu; obiectele sunt semantizate, antropomorfizate, se apelează la o ecuaţie arhetipală)[36]. Se creează impresia că Ilie Barbu trece printr-o experienţă crucială. Evident, una care îi va schimba statusul social, îi va fortifica încrederea în sine. Şi, de ce nu, îi va construi speranţa în sistemul care părea că fabrică paradisul social.

Deşi filmul are calităţii estetice reale, precum imaginea care valorifică virtuţile peliculei alb-negru, planuri filmice care sunt determinate de contextele conflictuale, de episoadele de violenţă fizică, dar şi de nevoia de a sublinia expresivitatea jocului actoricesc (cel mai convingător este al lui Colea Răutu, interpretul lui Ilie Barbu) acestea rămâne o peliculă de propagandă. De altfel, la un deceniu de la premieră, *Desfăşurarea* nu mai era în topul preferinţei criticii de film[37]. Impecabilă ca realizare estetică, dar şi tezist, naraţiunea filmică amintea de „scheletele din dulapul" lui Gheorghe Gheorghiu-Dej (vezi lupta împotriva „deviaţioniştilor", îndepărtarea de la putere a „grupului antipartinic" alcătuit din rivalii săi politici: Ana Pauker, Vasile Luca şi Teohari Georgescu).

Bibliografia generală

---

deviaționismului (de dreapta sau de stânga) erau o schemă factologică simplă: ședinta de partid (pentru membrii de rând ai partidului), plenara și congresul (pentru cei din conducerea centrală a partidului) in care respectivul deviationist era evaluat și criticat în direct sau în absență în numele „maselor populare". Urmau apoi, fenomenele penale: procesul de condamnare și, după caz, detenția sau condamnarea la moarte.

[35] Daniela Gheorghe, *Efectul Marin preda în artele spectacolului*, p. 6, http:/www.efectul-preda.istoria-artei.ro/.../Efectul%20Marin%20Preda%20in%.pdf

[36] *Ibidem*, p. 7.

[37] În revista *Cinema,* nr 4(16)1964 s-a abordat, în mai multe articole şi interviuri, subiectul realizărilor filmului românesc după 1948. Au fost pomenite *Răsună valea* (filmul despre implemetarea „civilizaţiei socialiste"); apoi *Tudor*, *Noara cu Noroc, Pădurea spânzuraţilor*. Epoca Desfăşurării ca film cult, se sfârşise.

Cinema, nr 4(16), 1964

Călin Căliman, *Istoria filmului românesc (1897-2000)*, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 2000

Comisia Prezidenţială pentru analiza dictaturii comuniste din România. Raport final, Bucureşti, 2006

Radu Cosaşu, *O veţuire cu Stan şi Bran*, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1981

Aurelia Vasile, *Le Cinéma roumain dans la période communiste: Représentations de l'histoire nationale*, Editura Universităţii din Bucureşti, 2011

Mihaela Grancea, „Revista Film între promovarea ideologiei comuniste şi nevoia de liberalizare a discursului artistic: anul 1956", în Radu Sorin (coord.), *Învăţământul de partid şi şcolile de cadre în România comunistă. Context naţional şi regional*, Ed. Universităţii „Al. Ioan Cuza"din Iaşi, 2014, pp. 255-287.

Cristian Tudor Popescu, *Filmul surd în România mută. Poltică şi propagandă în filmul românesc de ficţiune (1912-1989)*, Polirom, Iaşi, 2011.

Cristian Vasile, *Politicile culturale comuniste în timpul regimului Gheorghiu-Dej*, Humanitas, Bucureşti, 2011

Surse electronice

http://www.monitoruljuridic.ro/.../**decret**-nr-303-din-3-**noiembrie-1948**-pentru.. (accesat în 20 septembrie 2015)

Anton Golopenţia, P. Onică, *Recensământul agricol din Republica Populară Română. 245 ianuarie 1948. Rezultate provizorii*; noi am folosit un extras: A. Golopenţia, Sanda Golopenţia, *Opere complete*, vol. II: *Statistică, demografie şi geopolitică*, Ed. Enciclopedică, Ed. Univers Enciclopedic, 1999 http:/www.sas.unibuc.ro/uploads_ro/1147/55/AG48b.RECENS_AGRICOL.pdf

Mihai Fulger, *Propaganda în filmul românesc. Ţăranii nu mai vor pământ*, pe *Istoria filmului. Articole*, 18 august 2014, http://www.**istoriafilmului**.ro/**articol**/.../propaganda-in-**filmul**-romanesc-2-**taran**.html (accesat în 21 septembrie 2015).

Daniela Gheorghe, *Efectul Marin preda în artele spectacolului*, p. 6, http:/www.efectul-preda.istoria-artei.ro/.../Efectul%20Marin%20Preda%20in%.pdf (accesat în 22 noiembrie 2015).

Toate plugurile ară interpretat de Miron Neagu, în anii '30; este o versiunea urbană a unui doine vechi ardelenești. Vezi http://www.versuri.ro/ (accesat în 10 iulie 2015)

Cornel Ungureanu, *Desfășurarea între Ana Pauker și Gheorghiu-Dej*, htpp://www.romlit.ro › Home › Arhivă › 2005 › Numarul 3. html